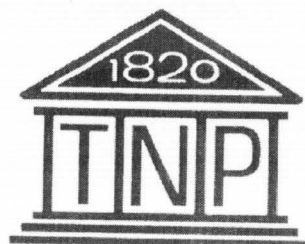
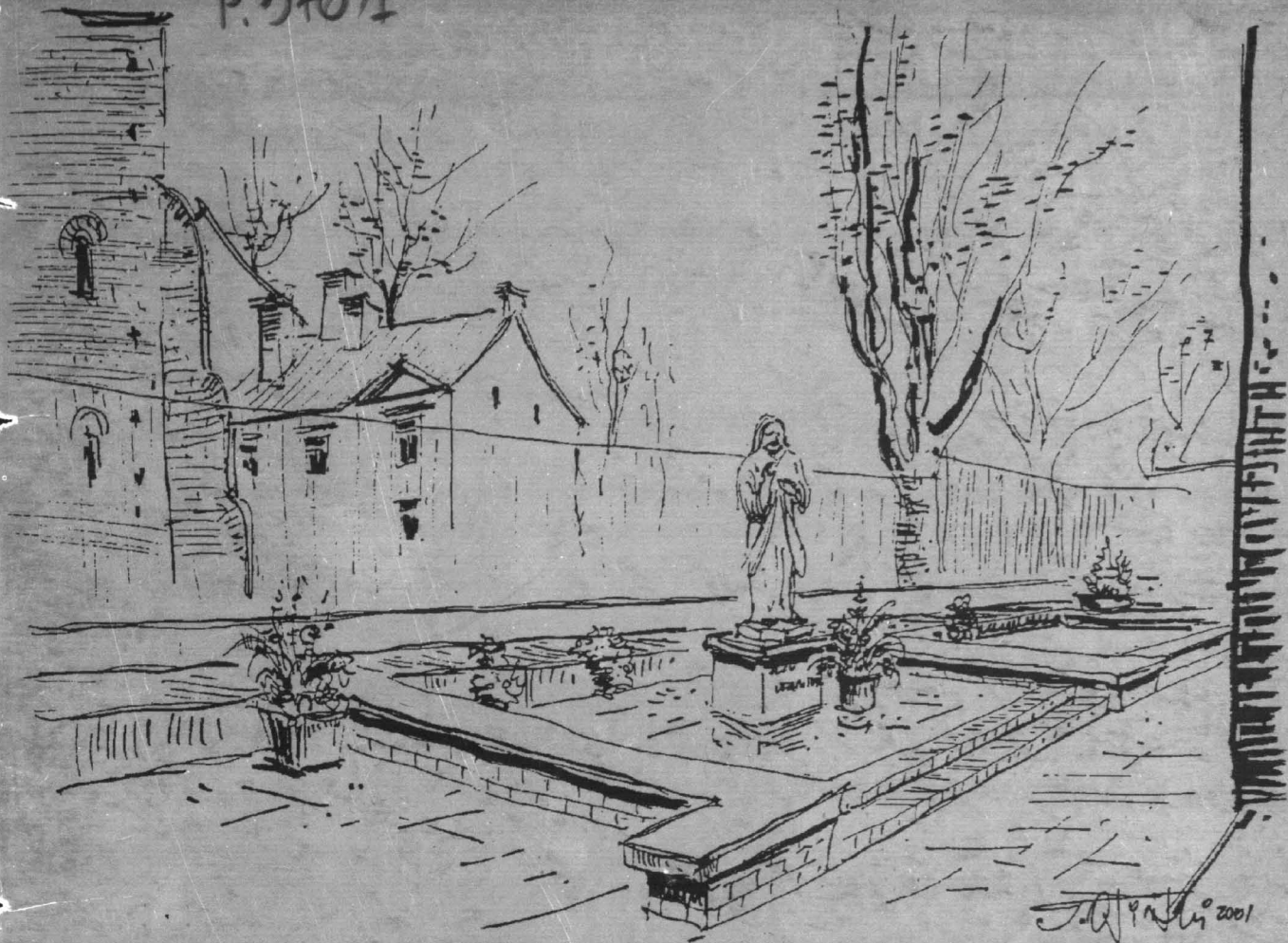

**TOWARZYSTWO NAUKOWE PŁOCKIE
BIBLIOTEKA IM. ZIELIŃSKICH**

**PRAWA REPRODUKCJI ZASTRZEŻONE
COPYRIGHT RESERVED**

P.3761

INDEKS 339202

NOJATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

PŁOCK

1/186

2001

ISSN 0029-389 X

P. 3761

NOTATKI PŁOCKIE

SPIS TREŚCI

ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

Spółdzielczość w Płocku w dobie Drugiej Rzeczypospolitej
(1918-1939) cz. I.....3

WIESŁAW JÓZEF KOWALSKI

Siostra Maria Faustyna Kowalska w Płocku.....9

HENRYK BIAŁCZYŃSKI

Moje spotkanie z Płockiem (wspomnienie).....20

KAROL CHOJNACKI

Płock na przełomie wieków i tysiącleci (Raport o stanie miasta
w 2000 roku).....27

MARIUSZ PORTALSKI

EWA ADASIEWICZ

Blaski i cienie wyższego wykształcenia w opinii nauczycieli
regionu płockiego.....42

RECENZJE

Jean Malget, Nikolaus Brücher. Człowiek ciszy. Płock 2000
(rec. ks. Wojciech Góralski).....48

Miroslaw Krajewski, Płock w okresie okupacji 1939-1945,
Płock-Włocławek 2001 (rec. Anna Stogowska).....51

Bibliografia Mazowsza Płockiego

za okres I I - 31 III 2000 r.....54

KWARTALNIK
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO
PŁOCKIEGO

1/186
STYCZEŃ - MARZEC
2001

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

ANDRZEJ KANSY
(SEKRETARZ REDAKCJI)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
BARBARA KONARSKA-PABINIAK
TADEUSZ KURPIEWSKI
TADEUSZ OSIŃSKI
JERZY STEFAŃSKI
ANNA STOGOWSKA

ADRES REDAKCJI:

Pl. Narutowicza 8
09-402 PŁOCK

tel. (0-24) 2622-604, 2629-477

**Na okładce: Płock, Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia przy Starym
Rynku 14-18. W miejscu rozebranej oficyny, w której mieszkała
w latach 1930-1932 siostra Faustyna stoi dziś figura Jezusa Miłosiernego
Rysował: Tadeusz Osiński**

Skład komputerowy: PPIR "KWADRAT" tel. 024/ 266 97 49
Druk: "OFFSETDRUK" W. Kleczkowski
ul. Traugutta 49, 09-200 Sierpc, tel. 024/275 55 19

SPÓŁDZIELCZOŚĆ W PŁOCKU W DOBIE DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ (1918-1939) cz. I

1. Podstawy prawne spółdzielczości

Różnorodność ustawodawstwa, regulującego działalność spółdzielczości w odrodzonym państwie polskim, stanowiła zasadniczą trudność dla należytego funkcjonowania wszystkich typów spółdzielni. Obowiązujące bowiem dotychczas prawodawstwo, będące spuścizną po państwach zaborczych, nie tylko w wielu sprawach różniło się między sobą, lecz również wykazywało tak poważne braki, że należało dążyć do najszybszego ich usunięcia. Dotyczyło to zwłaszcza obszarów b. zaboru rosyjskiego i austriackiego. Sytuacja ta niezmiernie utrudniała pracę zbiorową i politykę ekonomiczną państwa w tej ważnej dziedzinie gospodarstwa społecznego. Dlatego sprawę unifikacji prawodawstwa spółdzielczego uznano za jedną z najpilniejszych potrzeb.¹

Prace w tym względzie zainicjowała Pierwsza Konferencja Przewodników Ruchu Spółdzielczego, która obradowała jeszcze w lutym 1918 r. w Lublinie. Konferencja opowiedziała się za koniecznością wydania ustawy o spółdzielniach dla całego kraju.² Opracowanie projektu powierzono Międzydzielnicowej Komisji Prawniczej, powołanej w tym celu przez Ministerstwo Skarbu. Jej przewodniczącym został prof. Stanisław Wróblewski (1868-1938) z Krakowa. Prace nad projektem trwały od kwietnia do października 1919 r., zaś samą ustawę Sejm RP uchwalił 29 października 1920 r.³

Nowa ustawa zasadniczo spełniała postulaty ruchu spółdzielczego i zapewniała mu postępowe formy rozwoju⁴. Wprowadzała ona demokratyczne organy kierujące i kontrolujące w poszczególnych spółdzielniach. Wprowadzała instytucję walnego zgromadzenia oraz pochodzącą z wyborów radę nadzorczą, uprawnioną do powoływania i odwoływania członków zarządu spółdzielni. Przy wieloosobowych zarządach wprowadzono zasadę podpisu 2 członków, przy podejmowaniu decyzji. Wprowadzono też zasadę, że między członkami zarządu i rady nadzorczej nie mogą występować relacje pokrewieństwa. Postanowienie to miało na celu uniemożliwienie opanowania spółdzielni przez kliki.

Ustawa powoływała przy Ministrze Skarbu nowy organ w postaci Rady Spółdzielczej. Pełniła ona rolę łącznika między rządem i spółdzielczością, a także sprawowała nadzór nad spółdzielniami niezwiązkowymi.

Jednakże najbardziej istotne postanowienia były zawarte w samej definicji spółdzielni. Otóż definiując pojęcie spółdzielni, ustawodawca uniemożliwiał tworzenie fikcyjnych spółdzielni, zaś wobec istniejących stwarzał precedens do weryfikacji ich, względnie likwidacji.⁵ Postanowienia ustawy obowiązywały w Polsce od 1 stycznia 1921 r.⁶

W 1923 r. wydano nowelę do ustawy. Wprowadzała ona drobne poprawki natury proceduralnej oraz nieznaczne zmiany, wywołane koniecznością przystosowania niektórych postanowień do nowych warunków powojennego życia społeczno-gospodarczego, a w szczególności walutowych.

Próba głębszej nowelizacji ustawy po raz pierwszy została podjęta dopiero w 1931 r., a więc w okresie kryzysu gospodarczego. Zdaniem znanego działacza spółdzielczego Z. Chmielewskiego - o konieczności jej podjęcia zadecydowały częste nadużycia, popełniane przez kierownictwa zbyt wielu spółdzielni⁷. Nie wchodząc w rozważanie treści ustawy należy nadmienić, że budziły one wiele sprzeciwów ze strony ugrupowań spółdzielczych. Ostatecznie nowelizację ustawy przeprowadzono w początkach 1934 r. Najważniejszą zmianą były postanowienia wymagające zgody Ministra Skarbu na wykonywanie czynności rewizyjnych przez związki spółdzielcze oraz wymóg przedłożenia do rejestracji sądowej spółdzielni oświadczenia o celowości jej istnienia, wydanego bądź przez związki rewizyjne, bądź przez Radę Spółdzielczą.

Spółdzielczość polska w dwudziestolecie międzywojennym zasadniczo działała w poprawnych warunkach. Gwarantowała je ustawa o spółdzielniach z 1920 r. Rada Spółdzielcza nie nadużywała swoich uprawnień i nie ograniczała działalności związków spółdzielczych. Przyjazny dla jej rozwoju klimat stwarzało ogólnopństwowe prawodawstwo. O przychylności ówczesnych władz świadczą m.in. takie akty prawne, jak: ustawa o państwowym funduszu mieszkaniowym, ustawy dotyczące budowy miast, powoływania instytucji kredytowych, ustawa mleczarska, przepisy oddłużeniowe, czy też przepisy podatkowe⁸.

2. Kierunki rozwoju. Próby unifikacji ruchu

Polski ruch spółdzielczy mocno odczuł skutki pierwszej wojny światowej. Majątek wielu spółdzielni został rozgrabiony. Przepadły wkłady, przechowywane w różnych instytucjach kredytowych państw zaborczych. Z tego właśnie powodu najbardziej ucierpiały spółdzielnie kredytowe. Spółdzielnie spóżywców wyszły pozornie obronną ręką. Nie tyle, że powiększyły one swój stan organizacyjny, lecz również liczbę członków. Było to jednak zjawisko koniunkturalne, związane z powszechną wówczas nędzą, bezwartościowe z punktu trwałości powiązań ideowych członków ze spółdzielczością.

Pierwsze lata niepodległości nie sprzyjały rozwojowi spółdzielczości. Dotyczyło to zwłaszcza spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych, które w większości były zmuszone do zaprzestania udzielania kredytów.

Zagadnienie to sugestywnie wyjaśnił E. Droźniak, który pisał "[...] W okresie 1919-1923 panował [...] głód gotówkowy, wynikający z jednej strony ze zniszczenia zapasów pieniężnych przez inflację, z drugiej zaś strony, z poszukiwania środków na cele odbudowy gospodarczej. O gromadzeniu własnych funduszy obrotowych nie mogło być w tym czasie mowy, ponieważ spadek waluty [...] był niezwalczoną przeszkodą [...] Dopiero od r. 1924 zaczyna się praca normalniejsza". Tylko nieliczne spółdzielnie, którym większość wkładów własnych i środków udało się ulokować w nieruchomościach, mogły wkłady oszczędnościowe waloryzować w stosunku korzystniejszym dla wkładów.⁹

Większe natomiast ożywienie przejawiała spółdzielczość rolniczo-handlowa. Wiązało się to ze wzmożoną w pierwszych latach powojennych chłonnością rynku na produkty rolnicze.

Spółdzielczość spożywców - bardzo szybko stała się ważnym źródłem zaopatrzenia ludności w towary, w tym i artykuły pochodzące z pomocy zagranicznej.¹⁰ W okresie inflacji, powiększyła ona wydatnie liczbę członków oraz obroty.¹¹

Usiłowano stworzyć podstawy dla rozwoju spółdzielczości mieszkaniowej poprzez protekcyjną politykę państwa, wyrażającą się m.in. w pożyczkach udzielanych z utworzonego 1 sierpnia 1919 r. Państwowego Funduszu Mieszkaniowego, a także w wydanej 21 lipca 1921 r. ustawie o przekazywaniu gruntów państwowych spółdzielniom mieszkaniowym.¹² Należy nadmienić, że odnośne poczynania władz wystąpiły w okresie znacznego zradykalizowania stosunków społeczno-politycznych w Polsce.

Okres stabilizacji gospodarczej spółdzielczości dokonał się dopiero w latach 1928-1929. Był on dla spółdzielczości niezwykle pomyślny i to dla wszystkich jej typów. Dla przykładu - obroty spółdzielni zrzeszonych w Związku Spółdzielni Spożywców RP wzrosły z 20,3 mln zł. w 1924 r. do 90,2 mln zł w 1928 r.¹³

Wielki kryzys gospodarczy przerwał pomyślną koniunkturę dla wszystkich typów spółdzielczości. Jego skutki trwały aż do 1935 r. Największa depresja w większości typów ujawniła się w 1934 r. Fakt ten potwierdził swoimi badaniami Wł. Rusiński. Przyjmując obroty towarowe w spółdzielniach związkowych w 1929 r. za 100, otrzymał on następujące wskaźniki dla 1934 r.¹⁴

Spółdzielczość:
rolniczo-handlowa - 28,9
rolniczo-spożywcza - 50,0
spożywców - 54,0
mleczarska - 55,2
ogółem - 41,9

Wiele wówczas spółdzielni stanęło w obliczu kompletnej ruiny gospodarczej. W przetrwaniu trudności wiele pomocy okazywało im państwo poprzez świadczone im długoterminowe kredyty. Jednakże kilkaset spółdzielni zostało zmuszonych do ogłoszenia swojej upadłości.

Lata od 1935 r. aż do wybuchu II wojny światowej stanowią dla spółdzielczości znowu pomyślny okres.

Wyrazem tego była zwiększona liczba członków i obroty spółdzielni.

W okresie międzywojennym, obok wyszczególnionych typów, rozwijały się z różnym efektem i inne rodzaje spółdzielczości. Stanowiły je mało trwałe spółdzielnie rzemieślnicze, spółdzielnie wytwórcze i chałupnicze, spółdzielnie księgarskie, wydawnicze, elektryfikacyjne i pracy. Ten ostatni rodzaj spółdzielczości mocno lansowało utworzone w 1934 r. Towarzystwo Popierania Kooperacji Pracy. W 1936 r. powstała w Markowej pierwsza spółdzielnia zdrowia, założona przez inż. Ignacego Solarza (1891-1940).¹⁵

W 1937 r. na terenie Rzeczypospolitej istniało ogółem 12.860 różnego typu spółdzielni, skupiających 3.016 tys. członków.¹⁶ Były to cyfry już bardzo poważne, świadczące o zdobyciu przez spółdzielczość trwałego miejsca w organizmie gospodarczym kraju.

Obecnie przejdę do krótkiego zreferowania najważniejszych problemów, związanych z procesem unifikacji polskiego ruchu spółdzielczego.

Z przedstawionego dotychczas materiału wynika, że spółdzielczość polską od samego już początku charakteryzowało daleko idące zróżnicowanie, więcej - rozbieżności organizacyjne. Decydowały o tym odmienne warunki rozwojowe, jakie stwarzały normy prawne państw zaborczych, kiedy to spółdzielczość się jeszcze tworzyła, zaś w odrodzonym państwie polskim takie racje jak narodowościowe, dzielnicowe, polityczne itp. Dlatego nie dziwnego, że sprawa unifikacji całego ruchu musiała znaleźć się w centrum uwagi władz spółdzielczych, a również i państwowych i być traktowana jako jedno z zagadnień priorytetowych. Temu właśnie zagadnieniu została poświęcona I Konferencja Przewodników Ruchu Spółdzielczego, która odbyła się w lutym 1918 r. w Lublinie. Rzecznikiem unifikacji ruchu był dr Franciszek Stefczyk (1861-1924). Okazało się jednak, że zbyt głębokie zachodziły różnice między poszczególnymi związkami. Przeciwno unifikacji przemawiały względy narodowościowe, ale nie tylko. Rzecznikami unifikacji podczas konferencji okazali się jedynie działacze reprezentujący spółdzielczość konsumencką i rolniczą, którzy zgłosili gotowość współdziałania w tym zakresie.¹⁷

W tym samym duchu wypowiedziała się II Konferencja Przewodników Ruchu Spółdzielczego, która tym razem odbyła się 11 i 12 listopada 1921 r. w Poznaniu, gdzie wysunięto również postulat przeprowadzenia unifikacji spółdzielczości kredytowej. W trakcie obrad wyłoniła się jednak różnica stanowisk. Unifikacji mianowicie bardzo energicznie sprzeciwiali się działacze, reprezentujący klasowy ruch spółdzielczy. Opowiadali się oni nie tylko za autonomicznością centralnych organizacji, lecz również lokalnych, "[...] ze względu na swoje specjalne (?) interesy"¹⁸. Sprawa więc nie była łatwa.

Jak wiemy, w spółdzielczości spożywców owych lat, istniało kilka związków. Najbardziej znanym był Związek Polskich Stowarzyszeń Spożywców, który stał na gruncie idei pankooperatystycznych. Klasowy ruch spółdzielczy reprezentował powołany 10 maja 1919 r. w Warszawie - Związek Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych. Działalność Związku, zrazu pomyślna,

stopniowo napotykała na coraz to większe trudności. Zarówno władze państwowe jak i organy samorządowe, nie były zainteresowane w rozwoju Związku, a to z uwagi na to, że wielu czołowych jego przedstawicieli było zarazem czynnymi działaczami komunistycznymi. Częste represje, spadające na Związek zwłaszcza w latach 1919-1921, a nadto niezwykle ciężka sytuacja gospodarcza kraju powodowały, że borykał się on z poważnymi trudnościami. Na dalszych losach Związku zaciążył jednak fakt rozbitcia ruchu robotniczego na zwalczające się organizacje polityczne. To wszystko sprawiło, że w samym Związku zaczęły przeważać tendencje unifikacyjne. Do fuzji obydwu Związków doszło w 1925 r. Nowy Związek nazywał się Związek Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej.¹⁹

Nowo utworzony Związek prowadził dwojaką działalność: organizacyjno-rewizyjną i obrót hurtowy oraz silnie rozbudowaną produkcję. Związek należał do Międzynarodowego Związku Spółdzielczego.

Sprawa unifikacji znacznie łatwiej dokonała się na gruncie spółdzielczości rolniczej. W 1924 r. utworzono dwa związki: 1. Unię Związków Spółdzielczych w Polsce z siedzibą w Poznaniu, 2. Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych z siedzibą w Warszawie. Obydwa Związki stanowiły federację związków rewizyjnych i central gospodarczych. W "Unii" - przeważały spółdzielnie, hołdujące zasadom Schulzego, w Zjednoczeniu - typu raiffeisenowskiego. W 1934 r. doszło do unifikacji obydwu Związków. W ten sposób powstał Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych. Nowa organizacja rozpoczęła działalność od 1 stycznia 1935 r.

Wspomnieć jeszcze należy o spółdzielczości mieszkaniowej. Spółdzielnie te w 1931 r. utworzyły samoistny Związek Spółdzielni Mieszkaniowych i Budowlano-Mieszkaniowych. W 1934 r. przystąpiły doń spółdzielnie pracy i pracownicze spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe. Nowa organizacja przybrała nazwę Związek Spółdzielni i Zrzeszeń Pracowniczych.²⁰

3. Rozwój spółdzielczości w Płocku

A. Spółdzielczość spożywców

Trudności ekonomiczne, o których wspominałem, odbiły się żywym echem w rozwoju płockiej spółdzielczości spożywców. Świecki i Wybult, poddając analizie spółdzielczość spożywców z okresu początków odrodzonej państwowości polskiej, w sposób następujący scharakteryzowali jej rozwój: "[...] Z chwilą uzyskania niepodległości zaczyna się szybki rozwój spółdzielni, czemu sprzyjało stanowisko rządu wychodzącego z założenia, że sprawiedliwym rozdziałem między ludność ograniczonych ilości produktów pierwszej potrzeby, zając się powinny w pierwszym rzędzie spółdzielnie, którym też nadano koncesje na sprzedaż artykułów kontyngentowych. Z drugiej jednak strony ustawowe ograniczenia, osłabiające w znacznym stopniu udział w nich kapitału, tamowały bardziej wszechstronny ich rozwój. Początkowe, daleko idące uprzywilejowanie w po-

noszeniu świadczeń podatkowych, zostaje następnie zawężone co powoduje, że większe spółdzielnie zaczęły przekształcać się w towarzystwa akcyjne".²¹ W tym miejscu należy nadmienić, że spółdzielczość w Płocku była już reprezentowana prawie we wszystkich, zasadniczych jej typach.

Rozważania moje rozpocznę, niejako już tradycyjnie, od omówienia działalności spółdzielni "Zgoda". Rok 1918 otworzył dla niej nowe warunki rozwojowe. Ze spraw organizacyjnych, w samych początkach dwudziestolecia, do najpilniejszych zadań niewątpliwie należało uzgodnienie postanowień statutu stowarzyszenia z ustawą spółdzielczą z 1920 r. Zmiany dotyczyły przede wszystkim struktury i uprawnień Rady Nadzorczej. Utworzono w niej trzy Wydziały, tj. Wydział Gospodarczy, Rewizyjny i Wydział Kulturalno-Oświatowy, zwany też zamiennie Wydziałem Propagandowym. Dwa pierwsze - zajmowały się głównie działalnością handlową; Wydział Propagandowy - upowszechnianiem idei spółdzielczych oraz pozyskiwaniem dla "Zgody" nowych członków. Innowacją było powoływanie na czas nieokreślony Zarządu, czego w drodze nominacji dokonywała Rada Nadzorcza²². Ponadto przyjęto te wszystkie ustalenia, jakie wносиła powyżej wspomniana ustawa o spółdzielczości. Po dokonaniu tych formalnych zmian, spółdzielnia została wpisana do rejestru handlowego Działu A i C Sądu Okręgowego w Płocku pod numerem 5, pod zmienioną już nazwą, jako *Spółdzielnia Stowarzyszenie Spożywców "Zgoda" w Płocku*. Miało to miejsce 8 czerwca 1922 r. W imieniu władz "Zgody" rejestracji dokonali Aleksander Rudziński (ok. 1851-1935) - kierownik, Filemon Salak - wicekierownik oraz członek Zarządu Władysław Apfelbaum (1860-1935).²³

Przechodząc do omówienia rozwoju ekonomicznego spółdzielni, należy stwierdzić występowanie ścisłych uwarunkowań od sytuacji gospodarczej kraju. Można mówić o występowaniu nawet pewnego paralelizmu w tym zakresie. Dla badacza niezwykle trudną jest rzeczą ocenić pierwsze lata działalności spółdzielni do 1923 r. włącznie. Trudności te powodowała ta okoliczność, że sprawozdawczość była wyrażana w walucie markowej, z dnia na dzień zmieniającej kurs, z powodu postępującej inflacji. Anomalią było również i to, że Zarząd spółdzielni zasadniczo nie ujawniał rodzaju, ani ilości rozprowadzanego asortymentu. Najbliższe dane pochodzą dopiero z 1922 r. W tymże roku łącznie sprzedano mąki, kaszy, ryżu i grochu - 9.331 kg, tłuszczów - 220 kg, cykorii, herbaty, kawy - 4.045 kg, przypraw i korzeni - 2.196 kg, śledzi - 9,5 beczki, soli - 43.000 kg, cukru - 32.290 kg, wyrobów cukierniczych - 1.580 kg, mydła i świec - 11.141 kg, wyrobów tytoniowych - 60 kg i zapalek - 15 skrzyń.²⁴

Z powyższego wynika, iż zadziwiająco małym był udział "Zgody" w dystrybucji artykułów pierwszej potrzeby, jakkolwiek przykładowo, łączny podatek dochodowy i przemysłowy w roku 1919/1920 w wysokości 15.510 mk, mógłby świadczyć o czymś wręcz przeciwnym.²⁵

W tym czasie spółdzielnia prowadziła dwa sklepy: jeden we własnym domu przy ul. Sienkiewicza 12 i dru-

gi przy ul. Kolegialnej. Ponadto prowadziła skład opału, który znajdował się przy ul. Królewieckiej. W 1924 r. "Zgoda" prowadziła już cztery sklepy²⁶, a to w następstwie przejścia spółdzielni "Polski Sklep Żelazny", założonej jeszcze w 1916 r.²⁷

Były to jednak bardzo trudne lata dla spółdzielni. Przykładowo - w 1919 r. spółdzielnia wprawdzie zrzeszała 1.225 członków, jej obrót towarowy wynosił 2.314.311 mk, jednakże 2/3 sumy obrotowej uzyskano w drodze sprzedaży napojów alkoholowych. Ten fakt był szeroko znany i komentowany, jako wyraz społecznej postawy Zarządu. Wywołał też odpowiednią replikę ze strony spółdzielczych władz związkowych.²⁸

Opisywany stan rzeczy budził pewne niezadowolenie również wśród samych stowarzyszonych. Zaczęto powszechnie domagać się reformy kierownictwa spółdzielni. Okazję ku temu dało zebranie ogólne członków z 14 maja 1922 r., które odbyło się w sali teatru miejskiego w Płocku. Wzięło w nim udział ok. 400 osób. W trakcie burzliwej dyskusji m.in. postulowano, ażeby faktyczne kierownictwo spółdzielni sprawowała Rada Nadzorcza, ażeby Zarząd był odpowiednio uposażony i nie musiał się trudnić inną, dodatkową pracą zarobkową itp.²⁹ Słuszność tych postulatów oczywiście nie wymaga komentarzy. W toczącej się wówczas polemice zapominano jedynie o tym, że trudności ekonomiczne spółdzielni były przede wszystkim następstwem ogólnie złej i rozprężonej koniunktury gospodarczej kraju.

Pewną poprawą zaznaczył się dopiero rok 1925, 1926 i lata następne. 1 lipca 1924 r. spółdzielnia przejęła "Polski Sklep Żelazny", 1 stycznia 1926 r. - "Spółdzielnię Urzędników Państwowych", 1 lipca tego roku - Stowarzyszenie "Wisła" w Radziwiu, zaś 1 stycznia 1928 r. - Spółdzielnię Stowarzyszenia Rzemieślników Chrześcijan. Nadto w kwietniu 1928 r. "Zgoda" otworzyła sklep filialny przy ul. Warszawskiej w Płocku, w pobliżu cegielni M. Koźlakowskiego, zaś w sierpniu 1918 r. - następny sklep przy ul. Płońskiej. Jednocześnie przeniosła własną piekarnię do nowo wybudowanego gmachu przy ul. Sienkiewicza 12, wyposażając ją w nowoczesne urządzenia techniczne.³⁰

W tym miejscu kilka uwag poświęcimy budowie piekarni. Pozwoli to nam na bliższe określenie znaczenia spółdzielni w zaopatrzeniu miasta w chleb, a więc w jeden z podstawowych artykułów. Była to sprawa trudna. Jak wynika z materiału archiwalnego, Płock od kilku już lat cierpiał na niedostatek chleba. Istniejąca sieć 25 piekarni prywatnych, okazała się niewystarczającą. Z zamiarem budowy piekarni początkowo nosiły się władze miejskie. Musiały jednak z niego zrezygnować, a to z uwagi na brak środków finansowych.³¹ Spółdzielnia postanowiła wykorzystać sytuację, jakkolwiek sama borykała się z brakiem funduszy. Mimo to, prawdopodobnie w połowie 1926 r. zwróciła się do Zarządu m. Płocka, deklarując chęć budowy piekarni mechanicznej. Władze "Zgody" postawiły warunek, że Magistrat poprze ich starania o pożyczkę w Związku Miast Polskich na ten właśnie cel. Chodziło o sumę 65 tys. zł. Oferta złożona przez spółdzielnię odpowiadała Magi-

stratowi, tym bardziej, że sprawa była pilna. Dlatego Magistrat obiecał poparcie, jednakże ze swojej strony, obwarował je następującymi warunkami. Otóż "Zgoda" musiała zobowiązać się, że podda kontroli Magistratu "[...] kalkulację wypieku, że cena chleba będzie każdorazowo zatwierdzana przez Magistrat, że "Zgoda" zaopatrzy (miasto) minimum w 1/3 ogólnego zapotrzebowania w pieczywo [...] (że) postara się przejąć istniejące spółdzielnie [...] o ile te wyrażą na to zgodę, w zamian za uzyskany przywilej i pomoc materialną rządu, aby nie niszczyć społecznego dorobku innych spółdzielni".³² To ostatnie żądanie dotyczyło spółdzielni "Robotnik". Potwierdza to pismo z 11 czerwca 1927 r. do Magistratu m. Płocka, w którym to "Zgoda" przyjmując powyższe warunki, zaznaczyła również, że "[...] Prowadzi pertraktacje o przejęcie spółdzielni robotniczej "Robotnik" w Płocku."

W następstwie dalszych pertraktacji, prowadzonych w MSW i z wojewodą warszawskim, ten ostatni pismem z dnia 28 lutego 1928 r. poinformował prezydenta m. Płocka, iż spółdzielnia uzyskała zezwolenie na budowę piekarni. Informował również, że dyrekcja Banku Gospodarstwa Krajowego przyznała na ten cel kredyt w wysokości 50.000 zł.³³ W ten sposób "Zgoda" uzyskała niezbędne środki na zaproponowaną przez siebie inwestycję.

Niezależnie od powyższego, "Zgoda" prowadziła rozlewnię spirytusu skażonego.³⁴ Tak więc w 1929 r. spółdzielnia łącznie prowadziła 10 sklepów, w tym 6 kolonialnych, 1 z artykułami bławatnymi, skład opału, sklep żelazny oraz piekarnię i rozlewnię. Stowarzyszenie liczyło wówczas 1.545 członków. Udziały wynosiły 18.619 zł, ogólna suma obrotowa uzyskana ze sprzedaży - 1, 385.435,36 zł. Saldo ogólne wkładów oszczędnościowych w kasie pożyczkowej - 175.917,55 zł³⁵. Zważywszy na tak dynamiczny rozwój nic dziwnego, że Magistrat w piśmie skierowanym do MSW z dnia 12 stycznia 1927 r. wydał o spółdzielni taką opinię "[...] "Zgoda" [...] jest w mieście jedną z poważniejszych instytucji handlowych oraz odgrywa dużą rolę przy regulowaniu cen w mieście na artykuły pierwszej potrzeby".³⁶

Lata wielkiego kryzysu spółdzielnia zasadniczo przetrwała bez większych trudności. Sporo kłopotu sprawiało spółdzielni nabywanie cukru. Pomimo bliskości cukrowni w Borowiczkach, "Zgoda" nie chcąc popierać prywatnych hurtowników, była zmuszona sprzedawać cukier z odległych cukrowni koleją. W tym też względzie zespoliła wysiłki z Płockim Okręgowym Związkiem Stowarzyszeń Spółdzielczych i przez szereg lat wspólnie toczyła skuteczną walkę z hurtem prywatnym, nabywając towary przez "Społem".³⁷

Pewne kłopoty sprawiała również piekarnia, która długo nie mogła zamortyzować się. Spadek obrotów tłumaczono w dziale handlowym obniżką cen, a nie ilością sprzedanych towarów. W rezultacie daje to piękne świadectwo spółdzielni.

1933 r. stanowił istotny przełom w dotychczasowej działalności "Zgody". Mianowicie w czerwcu tego roku nastąpiła fuzja z Płockim Okręgowym Związkiem Stowarzyszeń Spółdzielczych, który po wprowadzeniu do

obiegu złotego, zaczął upadać. Już jako Spółdzielnia Okręgowa, "Zgoda" w statucie zobowiązała się do zapatrywania spółdzielni wiejskich w artykuły pierwszej potrzeby, wykonywania nad nimi bezinteresownej opieki w zakresie prowadzenia rachunkowości, całokształtu pracy, propagandy spółdzielczości itp.³⁸

Z nowych zadań, Okręgowa Spółdzielnia Spożywców "Zgoda" wywiązywała się niezwykle rzetelnie. Nie tylko że nie ograniczyła swoich działań do lustracji i udzielania instrukcji, lecz w wypadkach koniecznych świadczyła również znaczną pomoc finansową, jak w przypadku zagrożonych bankructwem spółdzielni "Oszczędność" w Rokiciu, czy "Gwiazda" w Drobinie.³⁹

W akcji upowszechniania spółdzielczości duże zasługi należy przypisać Z. Maciejowskiemu, ks. A. Poszwie (1901-1979), K. Churskiemu (1890-1959), S. Pudlikowi, a nade wszystko Leonowi Dorobkowi (1886-1940). Organizowali oni rozmaite w tym celu spotkania i prelekcje na terenie niektórych szkół, garnizonu płockiego, różnych stowarzyszeń i organizacji społecznych w Płocku i na terenie powiatu.⁴⁰ 5 grudnia 1937 r. dokonano uroczystego otwarcia świetlicy. Na uroczystość były zaproszone Zarządy różnych "pokrewnych" placówek. Świetlicę wyposażono w bibliotekę, zawierającą najpopularniejsze publikacje poświęcone spółdzielczości.⁴¹

W latach 30-tych upowszechniła się w niektórych sklepach praktyka prowadzenia sprzedaży na kredyt. Zarząd usiłowałnie jednokrotnie przeciwdziałać temu zjawisku, jednakże bez większego rezultatu. Straty z tego tytułu w 1936 r. wyniosły 36.753 zł i 49 gr, zaś w 1937 - 26.992, 62 zł. Były to sumy poważne. Zarząd nie był jednak w stanie wygzekwować ich od wierzy-

cieli, którzy w większości stanowili płocką biedotę. Z tej racji postanowił je przepisać na rachunek strat.⁴² Aby jednak wykluczyć na przyszłość możliwość powstania podobnej sytuacji, zarząd wprowadził prowizyjne wynagradzanie pracowników sklepów⁴³.

Ostatnie wydarzenie natury gospodarczej pochodzi z 18 listopada 1938 r. Podpisano wówczas umowę ze Związkiem Inwalidów Wojennych RP w Płocku, na mocy której przejęto hurtownię soli, będącej dotychczas własnością Związku. W ten sposób "Zgoda" stała się głównym dostawcą tego artykułu dla miasta⁴⁴.

Jednocześnie przez cały omawiany okres, a zwłaszcza pod koniec lat 30-tych, "Zgoda" prowadziła ostrą walkę przeciwko antagonistycznie nastawionemu handlowi prywatnemu, skupionemu przeważnie w rękach żydowskich. Nie było to zadanie łatwe. Z danych z 1939 r. wynika, że handel prywatny zrzeszał wówczas 176 samych sklepów kolonialno-spożywczych⁴⁵. Jej charakter, dość wyraziście odtworzyła Gałkowska, kiedy pisała "[...] Iść trzeba było wykazać sprytu, zapobiegliwości i pomysłowości, by z taką konkurencją skutecznie walczyć". A dalej "[...] W 1937 r. "Zgoda" prowadziła sprzedaż materiałów budowlanych. Oczywiście towary nabywała za pośrednictwem "Społem", pomijając w swych zakupach prywatnych hurtowników. Miejscowi kupcy za wszelką cenę pragną zniszczyć konkurenta i obniżają cenę cementu o 20 groszy na torbie. Spółdzielnia, by nie stracić kontaktu z klientem, musi również obniżyć cenę do tego samego poziomu [...] prywatni dostawcy kusili "Zgodę" lepszymi warunkami niż dawało "Społem". Nieustępliwa postawa spółdzielni doprowadziła do tego, że prywatny hurtownik materiałów budowlanych w Płocku pierwszy wyciągnął rękę do porozumienia

Tablica 1. Dane ilustrujące rozwój spółdzielni "Zgoda" w Płocku w dwudziestoleciu międzywojennym

Rok	Liczba członków	Udziały	Kapitał rezerwowy	Nadwyżka netto	Obrót roczny
1919	1.225	125.607	95.447	113.212	2.313.511
1920	1.770	218.570	146.868	355.602	13.387.368
1921	1.871	1.207.000	257.370	1.374.139	70.333.872
1922	1.333	4.721.520	1.097.175	3.359.933	178.523.170
1923	1.450	403.278.000	2.282.382.000	1.777.005.000	24.811.751.565
Waluta w złotych					
1924	1.544	13.068,95	22.437,99	2.758,75	457.825,33
1925	1.523	15.440,15	32.822,74	1.619,82	633.003,09
1926	1.568	20.381,08	45.149,63	1.277,50	774.212,61
1927	1.551	18.228,18	48.140,13	11.300,49	1.232.052,73
1928	1.546	18.960,27	55.261,13	3.658,49	1.232.052,73
1929	1.545	18.619,59	48.561,37	15.531,50	1.385.435,36
1930	1.587	22.436,17	40.743,30	13.280,03	1.356.503,49
1931	1.570	21.714,10	43.689,10	4.730,13	1.087.638,47
1932	1.562	23.171,29	38.543,98	3.289,47	915.488,26
1933	1.560	32.817,82	53.344,03	3.007,09	905.022,25
1934	1.559	32.819,58	48.724,28	1.865,81	1.024.837,19
1935	1.651	28.717,70	50.176,91	1.019,92	959.560,90
1936	1.574	28.616,83	51.418,88	5.038,12	1.095.336,00
1937	1.591	29.612,70	53.873,81	8.326,15	1.200.906,15
1938	1.604	30.429,07	71.734,92	6.874,90	1.169.002,26

ze spółdzielnią, nie chcąc dalej trącić pieniędzy."

Ostatnie lata upływały więc pod znakiem pomyślnego rozwoju gospodarczego spółdzielni. Do 1937 r. "Zgoda" prowadziła 13 sklepów. W 1938 r., z uwagi na budowę torów kolejowych z Radziwia do Płocka, trzeba było zlikwidować sklep, który znajdował się przy ul. Warszawskiej. W tym okresie obroty spółdzielni przekraczały milion złotych. Przykładowo - w 1937 r. osiągnęły sumę 1,2 mln zł, w 1938 - ponad 1,1 mln zł. Udziały kształtowały się w granicach 30.000 zł, zaś zakupy członkowskie stanowiły prawie 60 % ogólnego obrotu⁴⁶. Bliższe dane ilustrujące rozwój ekonomiczny "Zgody" w dwudziestolecu międzywojennym zawiera załączona tablica 1, sporządzona na podstawie odnosnych sprawozdań Zarządu.⁴⁷

Przypisy

- ¹ Z. Chmielowski: Nowelizacja ustawy o spółdzielniach. "Spółdzielczy Przegląd Naukowy" 1933 z. 10 s. 3.
² B. Kusiński: Polska ustawa spółdzielcza. "Kalendarz Spółdzielczy na 1921 r. Warszawa (1920) s. 73.
³ B. Hełczyński: Swoboda statutu spółdzielni w normowaniu obowiązków członków. "Rzeczypospolita Spółdzielcza" 1921 nr 8-9 s. 248.
⁴ Należy zaznaczyć, że tak projekt jak i sama ustawa były przedmiotem dość mocnej krytyki ze strony ówczesnych działaczy spółdzielczych. Działacze prawicowi zarzucali, zwłaszcza projektowi, zbytni radykalizm. Zaś działacze lewicowi - konserwatyzm. A. Molenda: Czerwona spółdzielnia. Warszawa 1975 s. 34.
⁵ Art. 1 ustawy brzmi: "Za spółdzielnie uważa się zrzeszenie nieograniczonej liczby osób, o zmiennym kapitale i składzie osobowym, mające na celu podniesienie zarobków lub gospodarstwa członków przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa. Służąc powyższym zadaniom gospodarczym, spółdzielnia może również mieć na celu podniesienie kulturalne swoich członków". Ustawa z dnia 29 października 1920 roku o spółdzielniach. "Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej" 1920 poz. 733 nr 111 s. 1951. Całość tekstu znajduje się na stronach 1951-1974.
⁶ Tamże, art. 130.
⁷ Z. Chmielowski: Nowelizacja ustawy o spółdzielniach, s. 4 - 8.
⁸ K. Boczar: Spółdzielczość. Warszawa 1969 s. 105.
⁹ Tamże, s. 106.
¹⁰ F. Dąbrowski: Spółdzielczość spożywców. W Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Kraków-Warszawa 1928...s. 800.
¹¹ K. Boczar: Spółdzielczość...s. 107.
¹² A. Lacyś: Spółdzielczość budowlana. W: Dziesięciolecie Polski...s. 803.
¹³ K. Boczar: Spółdzielczość...s. 108.
¹⁴ Wł. Rusiński: Zarys polskiego ruchu spółdzielczego. Cz. 2. Warszawa 1967 s. 97.
¹⁵ K. Boczar: Spółdzielczość... s. 108-110.
¹⁶ "Mały Rocznik Statystyczny 1939", s. 115-116.
¹⁷ K. Boczar: Spółdzielczość...s. 111-112.
¹⁸ Druga Konferencja Przewodników Ruchu Spółdzielczego. "Rzeczypospolita Spółdzielcza" 1921 nr 12 s. 426, 432.
¹⁹ W latach następnych przystąpiły doń: Centrala Spółdzielni Spożywców Robotników Chrześcijańskich, Związek Spożywców Pracowników Państwowych i Komunalnych, kilka związków o charakterze dzielnicowym (we Lwowie, Krakowie, Katowicach, Wilnie), kilkanaście związków powiatowych z województw centralnych, poznańskie spółdzielnie spożywców oraz Wołyński Związek Spółdzielni Hurt. S. Piechowicz: Robotnicza spółdzielczość spożywców w Polsce. "Przegląd Spółdzielczy" 1959 nr 2(14) s. 12-17; K. Boczar: Spółdzielczość... s. 112-114; F. Dąbrowski: Spółdzielczość...s. 801.
²⁰ K. Boczar: Spółdzielczość...s. 113-114.
²¹ T. Świecki, F. Wybułt: Mazowsze płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego. Toruń 1932 s. 491.

- ²² 75 lat działalności Okr. Spółdzielni Spożywców "Zgoda". "Jedność" 1945 nr 44 s. 2.
²³ "Kurier Płocki" 1922 nr 152.
²⁴ F. Wybułt: "Zgoda" (1870-1960), s. 6.
²⁵ APP AMP sygn. 23.161 Akta Wydziału Podatkowego Magistratu m. Płocka. Opodatkowanie Instytucji 1919/1920 b.p.
²⁶ F. Wybułt: "Zgoda" (1870-1960), s. 6.
²⁷ 75 lat działalności Okr. Spółdzielni...s. 2.
²⁸ Zebranie Stow. "Zgoda". "Kurier Płocki" 1919 nr 97 s. 1.
²⁹ Zebranie ogólne Stow. "Zgoda". "Tygodnik Płocki" 1922 nr 12.
³⁰ K. Bolesław-Mościcki: Nowa karta w rozwoju Spółdzielczego Stowarz. "Zgoda" w Płocku. "Mazowsze Płockie i Kujawy" 1928 nr 9.
³¹ APP AMP sygn. 24.849 Magistrat m. Płocka (do) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie (12 I 1927) b.p.
³² APP AMP sygn. 24.849 Pożyczki na budowę piekarni mechanicznej. Magistrat m. Płocka do Biura Związku Miast (7 grudzień 1926) b.p.; Magistrat m. Płocka do Zarz. Związku Miast Polskich (11 VI 1927) b.p.
³³ Tamże, Magistrat m. Płocka w sprawie kredytu na budowę piekarni mechanicznych b.p.
³⁴ Tamże, Pożyczki..., Magistrat m. Płocka (do) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych..., (12 I 1927) b.p.
³⁵ Wymienione w akapicie sklepy miały następujące adresy: sklep kolonialny nr 1 - ul. Kolegialna nr 1; nr 2 - ul. Królewicza 17; nr 3 - Płock-Radziwie, nr 4 - Kościuszki 7; nr 5 - Warszawska 40; nr 6 - Płońska 2; sklep bławatny - Sienkiewicza 12; skład opału - Królewicza 11; piekarnia i sklep - Sienkiewicza 12; sklep żelazny - Tumaska 6. Spraw. Spół..., "Zgoda"...za 1929 r. Płock 1930.
³⁶ APP AMP sygn. 24.849 Pożyczki..., Magistrat m. Płocka w sprawie kredytu...b.p.
³⁷ M. Galkowski: Wysepka w morzu...s. 16.
³⁸ 75 lat działalności Okr. Spółdzielni [...] "Zgoda"...s. 2
³⁹ Zbiory Leona Dzierżanowskiego (ZLD) Księga Protokołów z Posiedzeń Komisji Rewizyjnej (KPPKR) Prot. z 24 II 1938 z (posiedzenia) Komisji Gospod. K. 49; Posiedzenia Zarządu OSS "Zgoda" w Płocku. Prot. z 15 II 1938 r.
⁴⁰ ZLD KPPKR Posiedz. Wyd. Propagand. z 6 września 1935; Prot. z posiedz. Wyd. Propag. Z 22 XI 1937; z 18 V 1936 r.
⁴¹ Tamże, Prot. z posiedzenia Wyd. Propag. z 22 XI 1937 k. 42-43.
⁴² Tamże, Prot. z dnia 12 I 1938 (Komisja Gospod.) k. 47; Posiedz. Zarządu OSS "Zgoda" w Płocku. Prot. z dnia 27 XI 1937 b.p.
⁴³ Tamże, KPPKR Prot. Komisji Rewizyjn. Z 13 II 1938 k. 48.
⁴⁴ Tamże, Prot. Pos. Wyd. Gospod. Z 25 XI 1938 k. 63.
⁴⁵ APP AMP sygn. 25.153 Druki M O K Z p. 13 w Płocku. Wykaz sklepów kol.-spożyw. W m. Płocku w r. 1939 b.p.
⁴⁶ M. Galkowski: Wysepka w morzu...s. 17.
⁴⁷ Tabelę sporządzono na podstawie odnosnych sprawozdań Zarządu spółdzielni "Zgoda" w Płocku za lata 1919-1938.

SIOSTRA MARIA FAUSTYNA KOWALSKA W PŁOCKU

Helena Kowalska (1905 - 1938), późniejsza siostra zakonna Maria Faustyna - urodziła się 25 sierpnia 1905 r. w małej, cichej i spokojnej wsi Głogowiec w woj. łódzkim, w wielodzietnej, katolickiej, ubogiej rodzinie chłopskiej. 27 sierpnia 1905 r. została ochrzczona w kościele parafialnym w Świnicach. Akt chrztu Heleny Kowalskiej - "Działo się to w Świnicach 27 sierpnia 1905 r. o godz. pierwszej w południe. Stawił się Stanisław Kowalski - rolnik lat 45, w obecności Franciszka Bednarka 35 lat i Józefa Stasiaka - rolników z Głogowca i okazali nam dziecię płci żeńskiej urodzone we wsi Głogowiec 25 sierpnia 1905 r. o godz. 8 rano z jego małżonki Marianny z Babelów lat 35 mającej. Dziecięciu temu na chrzcie św. odbyтым w dniu dzisiejszym zostało nadane imię Helena, a rodzicami jego chrzestnymi byli: Konstanty Bednarek i Marianna Szewczyk - Szczepaniak. Akt ten stawającemu i świadkom nie pisemnym (prze-czytany) przez nas podpisany został. Ksiądz Józef Chodyński"¹.

Mała Helenka przez trzy lata uczęszczała do Szkoły Powszechnej w Świnicach oddalonej o dwa kilometry od rodzinnej wsi. Od młodych lat pracowała jako pomoc domowa w swojej parafii, aby pomóc rodzicom w trudnej sytuacji ekonomicznej rodziny, a potem w Łodzi, Aleksandrowie k. Łodzi i Warszawie.

W roku 1925 mając dwadzieścia lat, idąc za wewnętrznym powołaniem i z Woli Bożej - (bez zgody rodziców) wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia (ZSMBM) przy ul. Żytniej 3 - 9 w Warszawie.

Siostra Faustyna do końca swojego krótkiego życia (33 lata) - żyła modlitwą, dobrymi uczynkami i wykonywała bez szemrania powierzone jej zadania i prace w klasztorze; zawsze ufała Bogu - Panu Jezusowi - Matce Bożej i Duchowi Świętemu oraz pozostała wierna służbie bliźniemu. W klasztorze przeżyła trzynaście lat, w którym prowadziła bardzo bogate życie mistyczne. Czas zakonnego życia spędzała w kilku domach Zgromadzenia, m.in. w: Warszawie, Walendowie, Derdach, Kiekrzu k. Poznania, Rabce, Krakowie, Wilnie oraz w Płocku.

W okresie od czerwca 1930 r. do listopada 1932 r. s. Faustyna przebywała w malowniczo położonym na wysokiej skarpie wiślanej, tysiącletnim Płocku mieście róż i ogrodów. Grodzie, które od tysiąca lat stanowił główny ośrodek duchowy i kulturotwórczy Mazowsza, będącym ongiś siedzibą książąt i władców Polski za Władysława I Hermana (1043 - 1102) i Bolesława III Krzywoustego (1085 - 1138). Od 1075 r. Płock był stolicą jednego z najstarszych biskupstw słowiańskich. W przeszłości Płock i Ziemia Płocka dostępowała świętego wyróżnienia. Po niej przed tysiącem lat pielgrzymował wielki apostoł Europy - św. Wojciech (956- 997), w pięć wieków później wyszedł z tej ziemi św. Stanisław Kostka (1550-1568); tu żyli i pracowali święci i błogo-

Święta siostra Faustyna Kowalska (1905-1938), apostołka Bożego Miłosierdzia

sławieni: św. Andrzej Bobola (1591-1657), bł. Honorat Koźmiński (1829-1916), bł. Bolesława Lament (1862-1946), bł. abp A.J. Nowowiejski (1853- 1941), bł. bp Leon Wetmański (1886-1941).

Siostra Faustyna mieszkała w klasztorze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia znanym jako Zakład p.w. Anioła Stróża, przy Starym Rynku 14 -18 oraz w Białej niedaleko Płocka.

W płockim zakonie pracowała w kuchni, w piekarni, w ogrodzie i w sklepie. Pobyt s. Faustyny w Płocku miał wielkie znaczenie w Jej życiu, jak również dla początku kultu obrazu - ikony Pana Jezusa Miłosiernego w Kościele Powszechnym. Właśnie tu w Płocku w klasztorze przy Starym Rynku, s. Faustyna miała pierwsze objawienie Pana Jezusa, który przekazał Jej orędzie o Bożym Miłosierdziu. Przez nią na nowo w XX wieku przypomniał Jezus Chrystus prawdę o miłosierdziu Bożym i przekazał nowe formy Jego orędzia: "Pisz, i mów duszom o tym wielkim Miłosierdziu Moim, bo blisko jest dzień straszliwy, dzień Mojej sprawiedliwości" (Dz.

Sługa Boży ks. prof. Michał Sopoćko (1888-1975), apostoł Bożego Miłosierdzia

965)² i dalej "Nie zazna ludzkość spokoju, dopóki nie zwróci się do źródła Miłosierdzia Mojego" (Dz.699)³.

Słowa Pana Jezusa powiedziane s. Faustynie siedemdziesiąt lat temu - 22 lutego 1931 r. w Płocku: "Wieczorem, kiedy byłam w celi, ujrzałam Pana Jezusa ubranego w szacie białej. Jedna ręka wzniesiona do błogosławieństwa, a druga dotykała szaty na piersiach. Z uchylenia szaty na piersiach wychodziły dwa wielkie promienie, jeden czerwony, a drugi biały. W milczeniu wpatrywałam się w Pana, dusza moja była przejęta bojaźnią, ale i radością wielką. Po chwili powiedział mi Jezus: wymaluj obraz według rysunku który widzisz z podpisem: Jezu, ufam Tobie. Pragnę, aby ten obraz czczono najpierw w kaplicy waszej i na całym świecie".(Dz. 47)⁴.

"Obiecuję, że dusza która czcić będzie ten obraz, nie zginie. Obiecuję także już tu na ziemi zwycięstwo nad nieprzyjaciółmi, a szczególnie w godzinie śmierci. Ja sam bronić będę jako swej chwały" (Dz. 48)⁵.

"Kiedy o tym powiedziałam spowiednikowi, otrzymałam taką odpowiedź, że to się tyczy duszy twojej. Mówi mi tak: maluj obraz Boży w duszy swojej. Kiedy odeszłam od konfesjonatu usłyszałam znowu takie słowa. Mój obraz w duszy twojej jest. Ja pragnę, aby było Miłosierdzia święto. Chcę, aby ten obraz, kiedy wymalujesz pędzlem, żeby był uroczystie poświęcony w pierwszą niedzielę po Wielkanocy, ta niedziela ma być Świętem Miłosierdzia" (Dz. 49)⁶.

"Pragnę, ażeby kapłani głosili to wielkie Miłosierdzie Moje względem dusz grzesznych. Niech się nie lęka zbliżyć do mnie grzesznik. Pałaj mnie płomienie Miłosierdzia, chcę je wylać na dusze ludzkie. Skarżył się Jezus do mnie tymi słowy: Nieufność dusz rozdziera wnętrze Moje. Jeszcze więcej Mnie boli nieufność

duszy wybranej, pomimo niewyczerpanej miłości Mojej - niedowierzają Mi, nawet śmierć Moja nie wystarcza im. Biada duszy, która ich nadużyje." (Dz. 50)⁷.

"Kiedy o tym powiedziałam Matce Przełożonej, że Bóg tego żąda ode mnie, odpowiedziała mi Matka Przełożona, żeby Jezus dał wyraźniej poznać przez jakiś znak. Kiedy prosiłam Pana Jezusa o jakiś znak na świadectwo, iż prawdziwie Ty jesteś Bóg i Pan mój i od Ciebie pochodzą te żądania, na to usłyszałam taki głos wewnętrzny: dam poznać Przełożonym przez łaski których udzielię przez ten obraz" (Dz. 51)⁸.

Jezu, ufam Tobie!

Pierwszy obraz "Pana Jezusa Miłosiernego" pędzla Eugeniusza Kazimirowskiego (z 1934 r.)

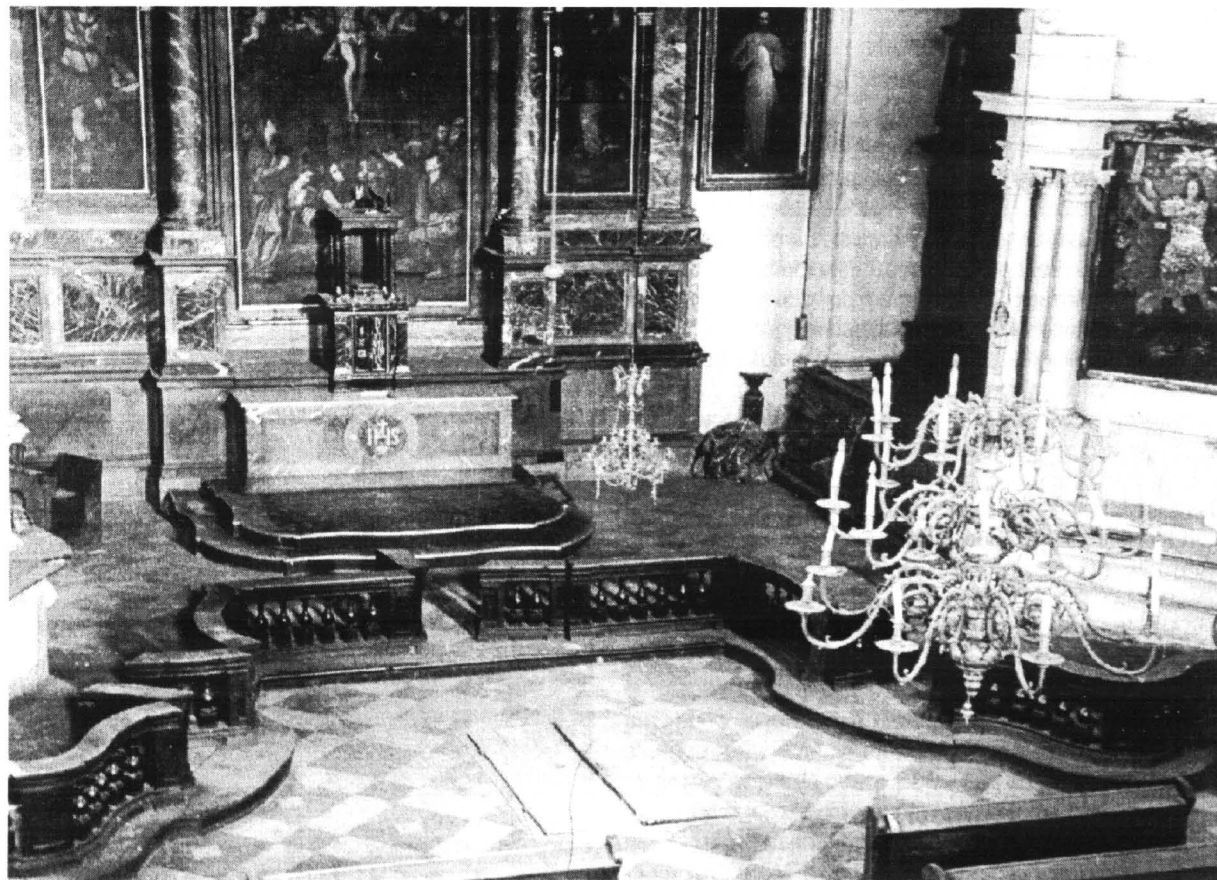
"Kiedy byłam wysłana na kurację do domu plockiego, miałam szczęście ubierać kaplicę kwiatami. Było to na Białej. Siostra Tekla nie zawsze miała czas, a więc często sama ubierałam kapliczkę. W pewnym dniu nazywałam najpiękniejszych róż, aby ubierać pokój pewnej osobie. Kiedy się zbliżałam do ganku, ujrzałam Pana Jezusa stojącego w tym ganku, który mnie zapytał: - córko Moja, komu niesiesz te kwiaty? Milczenie moje było odpowiedzią dla Pana, ponieważ w tej chwili poznałam, że miałam bardzo subtelne przywiązanie do tej osoby, którego przedtem nie dostrzegałam. Natomiast Jezus znikł. W tej chwili rzuciłam te kwiaty na ziemię i poszłam przed Najświętszy Sakrament z sercem przepelnionym wdzięcznością za tę łaskę poznania siebie. O Boskie Słońce, przy Twych promieniach dusza widzi najmniejsze pyłki, które Tobie się nie podobają". (Dz. 71)⁹.

Prośba Pana Jezusa skierowana do s. Faustyny, była ponad jej możliwości, praktycznie nie do zrealizowania - nie posiadała zdolności malarskich, była siostrą z drugiego chóru (szara pracownica). Siostra Faustyna z wielkim bólem zwracała się do Pana Jezusa, aby zwolnił ją z realizowania tego postannictwa, które jest ponad jej siły i możliwości.

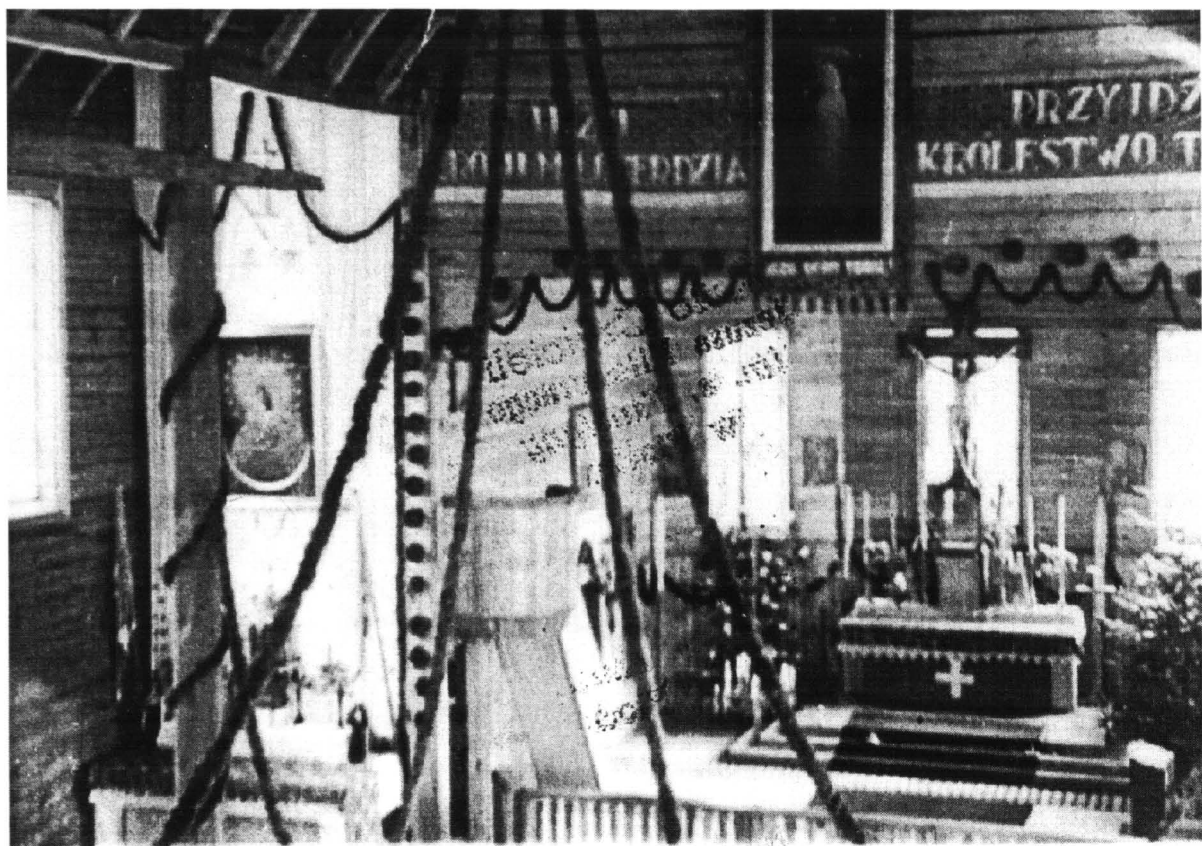
Objawienie Pana Jezusa s. Faustynie jest wielkim mistycznym wydarzeniem w Kościele Katolickim - związanym z Bożym Miłosierdziem i kultem ikony Pana Jezusa z podpisem "Jezu, ufam Tobie". Dla plockzan jest to ważny wyróżnik, że siostra Faustyna, otrzymała to

Okładka książki: Ks. Michał Sopoćko - "Miłosierdzie Boże", Wilno 1936. Fot. W. Kowalski

Wilno - kościół p.w. św. Michała, w którym w latach 1937 - 1950 wisiał pierwszy obraz Pana Jezusa Miłosiernego

Biłoruś - Nowa Ruda, kościół parafialny ks. J. Grasiwicza, w którym w latach 1956-1986 wisiał pierwszy obraz Pana Jezusa Miłosiernego

wielkie postannictwo głoszenia orędzia o Bożym Miłosierdziu i namalowaniu ikony - właśnie tu w Płocku.

W swojej korespondencji z pobytu w Płocku s. Faustyna nie wspomina o objawieniach np. w liście z dnia 2 sierpnia 1932 r. do siostry Ludwika, w którym pisze, m.in.: "A co do cierpień, to kochanej siostrze wytłumaczę, jak obecnie rozumiem cierpienie: jak przemysłowiec ubiega się za monetą, tak my zakonnice powinniśmy się ubiegać za monetą cierpienia i te drobne nasze codzienne cierpienia łączyć z cierpieniami Jezusa Chrystusa, a z powodu tego złączenia moneta nasza nabiera nieskończonej wartości, tak, że możemy za nią kupić dusze nieśmiertelne, dusze biednych grzeszników. O siostruś droga. Starajmy się zrobić przyjemność Panu Jezusowi, a więc tym, jeśli przyprowadzimy wiele dusz do Jego stóp świętych.

Dobłą rzeczą jest, abyśmy modlitwą swoją obejmowały świat cały, ale obowiązkiem naszym jest gorąco modlić się za nasze wychowanki, za te dusze, które Bóg naszej pieczy powierzył, a wiemy o tym dobrze, że one tak bardzo potrzebują modlitwy..."¹⁰.

W listopadzie 1932 r. s. Maria Faustyna opuściła na zawsze Płock.

Po złożeniu ślubów wieczystych 1 maja 1933 r. w Krakowie s. Faustyna została wysłana do domu ZSMBM w Wilnie przy ul. Senatorskiej 25 - 29 (obecnie Gribu). W latach 1933-1936 przebywała w malowniczym mieście położonym na siedmiu wzgórzach, perle północy, mieście licznych kościołów, klasztorów i Ostrej Bramy z cudowną ikoną Matki Bożej Miłosierdzia. W wileńskim domu zakonnym s. Faustyna pracowała w

ogrodzie. Opiekunem i kierownikiem duchowym Zgromadzenia w tym czasie był ks. prof. Michał Sopoćko (1888-1975), przyszły opiekun duchowy i spowiednik s. Faustyny, któremu opowiedziała płockie przeżycia duchowe i żądanie Pana Jezusa namalowania obrazu według pierwszego objawienia, z podpisem: "Jezu, ufam Tobie". Książd profesor Michał Sopoćko, stał się wielkim głosicielem Bożego Miłosierdzia - słowem i piórem. Opublikował kilka książek i liczne artykuły; wydrukował kilkaset obrazków - "Jezu, ufam Tobie" z koronką do "Miłosierdzia Bożego" jeszcze za życia s. Faustyny. Właśnie dzięki ks. prof. Michałowi Sopoćce, który zrozumiał s. Faustynę i jej posłannictwo otrzymane od Pana Jezusa¹¹.

Wilno - dom "dacza", w którym w latach 1933 - 1936 mieszkała św. Faustyna. Zdjęcie wykonane w październiku 2000 r. Fot. W. J. Kowalski

Z wielkim zaangażowaniem i roztropnością ks. Sopoćko postanowił stopniowo wykonywać prośby s. Faustyny Kowalskiej, skromnej, niewykształconej, apostołki Bożego Miłosierdzia.

Na zlecenie ks. M. Sopoćki artysta malarz Eugeniusz Kazimirowski w czerwcu 1934 r. namalował pierwszy obraz - "Bożego Miłosierdzia" z podpisem: "Jezu, ufam Tobie" wg objawienia z Płocka i osobistych wskazań s. Faustyny.

Siostra Faustyna w "Dzienniczku" zapisała: "W pewnej chwili kiedy byłam u tego malarza, który maluje ten obraz i zobaczyłam, że nie jest tak piękny, jakim jest Jezus - zasmuciłam się tym bardzo, jednak ukryłam to w swoim sercu głęboko". (Dz. 313)¹².

W niedzielę przewodnią 1935 r. obraz ten został pokazany po raz pierwszy wiernym w Ostrej Bramie obok cudownej ikony Matki Bożej Miłosierdzia¹³.

"W dniu 26 kwietnia (piątek) 1935 r. kiedy byłam w Ostrej Bramie w czasie trwania tych uroczystości podczas, których obraz ten został wystawiony, byłam na kazaniu, które mówił mój spowiednik (ks. M. Sopoćko), kazanie to było o Miłosierdziu Bożym, było pierwsze, czego żądał tak dawno Pan Jezus. (...) Wtem usłyszałam te słowa: tyś świadkiem miłosierdzia Mego, na wieki stać będziesz przed tronem Moim jako żywy świadek miłosierdzia Mego" (Dz. 417)¹⁴.

W Wilnie w 1936 r. wyszła drukiem pierwsza książka o objawieniu autorstwa ks. Michała Sopoćki pt. - "Miłosierdzie Boże - Jezu, ufam Tobie". Na okładce tej książki znajduje się kolorowa reprodukcja obrazu - "Jezusa Miłosiernego"¹⁵.

4 kwietnia 1937 r. za zgodą abp. Romualda Jabrzykowskiego, ks. Michał Sopoćko osobiście poświęcił i zawiesił pierwszy obraz "Boże Miłosierdzie" - ("Jezusa Miłosiernego") obok głównego ołtarza w kościele p.w. św. Michała w Wilnie.

Po akceptacji wileńskiego arcybiskupa Jabrzykowskiego - obraz ten publicznie był czczony przez wiernych, o co nalegał Pan Jezus. Obraz ten przez dwa lata (1935-1937) schowany był w ciemnym korytarzu klasztoru sióstr Benedyktynek. Klasztor ten znajdował się przy kościele św. Michała. Ks. Michał Sopoćko publikował liczne artykuły, w których pisał, m.in.: "Symbo-

Obraz - "Chrystusa Miłosiernego" pędzla L. Śleńdzińskiego (z 1954 r.), który znajduje się u Księży Jezuitów w Kaliszu

lem miłosierdzia Bożego, które wciąż okazuje nam Pan Bóg w sakramencie chrztu i pokuty, jest woda i krew, które wypłynęły po śmierci Pana Jezusa z boku, przebitego włócznią. Pewna osoba namalowała obraz Miłosierdzia Bożego, przedstawiający Chrystusa Pana w postawie idącej, który prawą ręką błogosławi, a lewą dotyka szatę w okolicy serca. Spod szaty buchają dwa promienie: biały - na lewo, a czerwony - na prawo; promień biały ma wyobrażać wodę, a czerwony krew: w zestawieniu z sakramentami - biały ma symbolizować chrzest, a czerwony - sakrament pokuty..." Artykuł ten został wzbogacony ilustracją pierwszego obrazu z podpisem "Jezu, ufam Tobie"¹⁶.

Siostra Maria Faustyna Kowalska zmarła w opinii świętości 5 października 1938 r. w klasztorze w Łagiewnikach k. Krakowa. Doczesne szczątki s. Faustyny obecnie znajdują się w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie i w licznych relikwiarzach: kościołach, sanktuariach, kaplicach i różnych zakonach w Polsce, Europie i świata.

Ksiądz Józef Andrasz, spowiednik siostry Faustyny z czasów krakowskich, w "Wiadomościach Duszpasterskich" w roku 1948 pisał: "W kraju naszym szerzy się od czasów wojny dość silnie nabożeństwo do Miłosierdzia

Autor w rozmowie z s. Beatą Piekut, która pokazuje rękopis "Dzienniczka", różaniec i dowód osobisty s. Faustyny, przechowywany w klasztorze ZSMBM w Krakowie - Łagiewnikach

Bożego w nowej postaci. Otóż wszystkim jego zwolennikom sprawiło papieskie Radio Watykańskie miłą niespodziankę.

27 lutego b.r. (1948 r.) słyszeliśmy z tak dostojnego miejsca treściwy rys życia naszej rodaczki świętobliwej s. Faustyny ze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia (popularnie siostry Magdalenki). Następnie opis prywatnych objawień, w których Pan Jezus zażądał od niej namalowania nowego obrazu: Zbawiciel idzie poprzez naszą ziemię w jasnej tunice bez płaszcza; lewą ręką uchyla szatę w okolicy serca, skąd tryskają dwa promienie błądy (biały) i czerwony; prawa ręka uniesiona ku górze błogosławi; pod obrazem napis: Jezus, ufam Tobie.

Radio podało do wiadomości wielkie obietnice dla czcicieli Miłosierdzia Bożego i życzenie Zbawiciela, by w Niedzielę Przewodnią zostało ustanowione specjalne święto. Wspomniano również o nowennie do Miłosierdzia Bożego, ułożonej przez świętobliwą s. Faustynę, którą nazwano apostołką tegoż nabożeństwa.

Dodajmy, że to prastare nabożeństwo w nowej postaci swojej na ziemiach Polski nie tylko nie słabnie, ale coraz silniej się rozszerza po miastach, a nawet niektórych wioskach. W samym Krakowie do 20 kościołów i kaplic posiada nowy obraz Miłosiernego Zbawiciela. W Poznaniu Księża Pallotyni budują wspaniałą kościół pod tymże wezwaniem. Powstało już nowe Zgromadzenie Służebnic Miłosierdzia Bożego (Myślibórz, woj. szczecińskie). W Ameryce szerzą je nie tylko Siostry dwóch różnych Zgromadzeń, ale przede wszystkim OO. Marianie, którzy wydali 100 000 broszur po angielsku i 50 000 po polsku, zawierających krótką wiadomość o s. Faustynie, nowennę, koronkę i litanię do Miłosierdzia Bożego jej układu. Ponadto piękne kolorowe obrazy i obrazki. Przygotowują również dla społeczeństwa amerykańskiego przekład broszury O. J. Andrasza T.J.: "Miłosierdzie Boże, ufamy Tobie".

Oby ludzkość zamiast w krwawej wojnie poszukała dla siebie ratunku w Miłosierdziu Bożym¹⁷.

Od księdza prałata Józefa Grasewicza (1903 - 2000), współpracownika ks. prof. Michała Sopoćki w rozwijaniu kultu Bożego Miłosierdzia w Wilnie i Grodnie - otrzymałem 24 września 1991 r. w Grodnie publikację, w której autor pisze, m. in.: "Oto został namalowany na życzenie Jezusa, wyrażone s. Faustynie, obraz Miłosierdzia Bożego, który z obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej ma przedziwną wspólnotę. Nie tylko dlatego, że tytuły tych obrazów są podobne, nie tylko dlatego, że obraz Miłosierdzia Bożego pierwszy raz został wystawiony uroczystie na krążanku obok kaplicy na kongresie Eucharystycznym w Wilnie. Ale przede wszystkim dla tego, że bardzo podobne są symbole tych obrazów.(...)

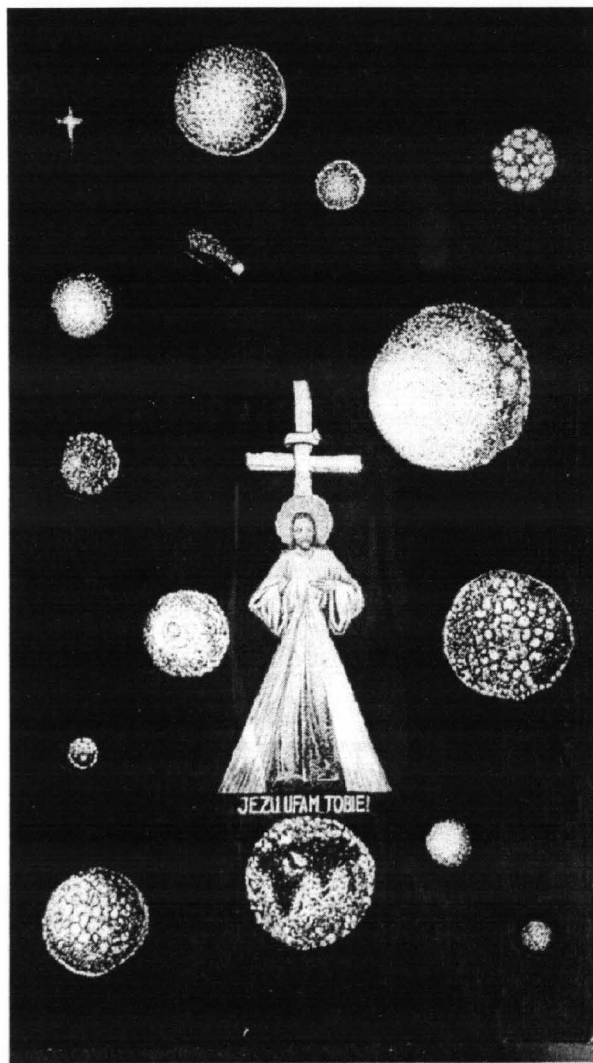
Gdy obraz Jezusa Miłosiernego był pierwszy raz ukazany publicznie, umieszczony obok kaplicy Matki Boskiej - i ksiądz Sopoćko, apostoł Miłosierdzia Bożego mówił kazanie w Ostrej Bramie - to jak pisze w swym "Dzienniczku" s. Faustyna, że widziała ona, jak wytryskały promienie z obrazu Jezusa Miłosiernego i z obrazu Matki Miłosierdzia i że te promienie łączyły się ze sobą. To właśnie jakby na podkreślenie ich wspólnoty. Każąc namalować obraz Pan Jezus dyktował wszystkie jego szczegóły. W czasie malowania obrazu przez Kazimirowskiego. sio-

stra Faustyna co dwa tygodnie przychodziła do malarza, żeby kontrolować, czy malarz ściśle trzyma się wskazówek podanych przez Jezusa. Dlatego każdy szczegół tego obrazu jest ważny. Mówi On o tym, jak Pan Jezus chciał przez te znaki czyli symbole obrazu przedstawić swoje pragnienia"¹⁸.

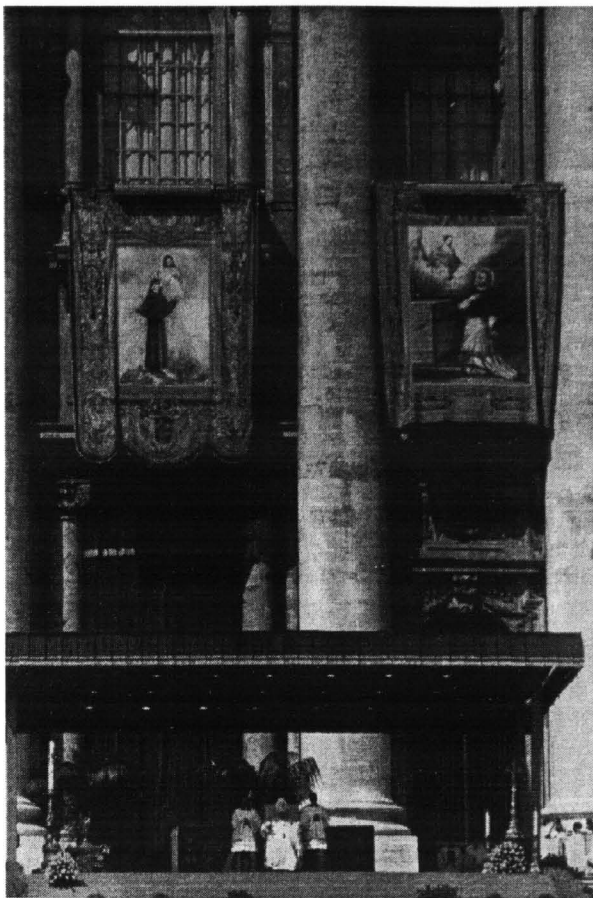
W 1956 r. ks. Józef Grasewicz po powrocie z zesłania z Syberii zwrócił się do ks. Ellerta, proboszcza kościoła św. Ducha w Wilnie o przekazanie obrazu z podpisem - "Jezu, ufam Tobie" - (Boże Miłosierdzie). Ks. Józef Grasewicz, apostoł Bożego Miłosierdzia otrzymał ten obraz i wywiózł do swojej parafii w Nowej Rudzie, około 30 km od Grodna (Białoruś).

6 marca 1959 r. Stolica Apostolska opublikowała "Notificazione". Podaje się do wiadomości, że Najwyższa Kongregacja Św. Oficjum, zbadawszy wizję i objawienia przypisywane siostrze Faustynie Kowalskiej ze Zgromadzenia Matki Bożej Miłosierdzia, zmarłej w 1938 r. blisko Krakowa, ustaliła, co następuje:

1. rozszerzanie obrazów i pism przedstawiających nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego w formie proponowanej przez siostrę Faustynę winno być zakazane.

Grafika Wiesława J. Kowalskiego - "Boże Miłosierdzie dla całego świata"
Fot. W. Kowalski

Watykan, 18 kwietnia 1993 r. - beatyfikacja Sługi Bożej s. Faustyny Kowalskiej. Fot. W.J. Kowalski

2. sprawę usunięcia wspomnianych obrazów, które ewentualnie już zostały wystawione dla kultu, powierza się roztropności księży Biskupów "Dal Palazzo del S. Offizio, 6 marzo, 1959. (-) Ugo Oflaherty, Notaro"¹⁹. Zakaz trwał dwadzieścia lat - został odwołany 15 września 1978 r. przez Świętą Kongregację w Rzymie.

20 września 1967 r. kardynał Karol Wojtyła zakończył sesję proces informacyjny, a 31 stycznia 1968 r. dekretem Świętej Kongregacji do Spraw Świętych został otwarty proces beatyfikacyjny Sługi Bożej s. Faustyny Kowalskiej, sekretarki Pana Jezusa.

W 1986 r. pierwszy obraz "Jezusa Miłosiernego" został w tajemnicy wywieziony z Nowej Rudy do Wilna. Po wykonaniu konserwacji obrazu i nowej barokowej ramy (z pięknie rzeźbionymi łukami) - od 1987 r. ikona Miłosierdzia Bożego z podpisem - "Jezu, ufam Tobie" znajduje się w bocznym ołtarzu w polskim barokowym kościele (dominikańskim) p.w. św. Ducha w Wilnie²⁰.

Na prośbę Sióstr w roku 1943 art. mal. Stanisław Kaczor - Batowski namalował we Lwowie dwa obrazy - "Jezusa Miłosiernego", jeden wisiał w kaplicy Zgromadzenia w Warszawie przy ul. Żytniej 3-9 i w czasie Powstania Warszawskiego obraz uległ zniszczeniu; drugi znajduje się w kościele parafialnym p.w. Miłosierdzia Bożego w Krakowie przy ul. Smoleńsk.

Na świecie znany jest obraz - "Jezusa Miłosiernego", który namalował w 1943 r. artysta malarz Adolf Hyła z Krakowa jako wotum dziękczynne, który znajduje się

w bocznym ołtarzu Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie - Łagiewnikach - (klasztor św. Faustyny w którym zmarła 5 października 1938 r. i została pochowana na przyklasztornym cmentarzu).

Obok pierwszego obrazu E. Kazimirowskiego, który malował pod dyktando s. Faustyny, powstał drugi obraz prof. art. mal. Ludomira Śleńdzińskiego według wskazówek Sługi Bożego ks. prof. Michała Sopoćki.

W piśmie Biskupa Przemyskiego nr L.3967/54 z dnia 6 października 1954 r. "Do Przewielebnego ks. dra Michała Sopoćki, profesora Seminarium Duchownego w Białymstoku.

Na życzenie Komisji Głównej Episkopatu zawiadamiam Przewielebnego Księdza Profesora uprzejmie, że zdaniem Komisji Głównej nowy obraz Pana Jezusa Miłosiernego, wykonany przez Pana profesora Ludomira Śleńdzińskiego, mogą J.E. księży Biskupi i dopuścić, o ile zechcą.

Ksiądz Franciszek Barda Bp (podpis nieczytelny)"²¹.

Protokół zebrania Komisji do oceny obrazu Chrystusa Pana namalowanego przez prof. Ludomira Śleńdzińskiego - Rektora Politechniki w Krakowie.

Skład komisji:

- 1/ J.E. biskup Stanisław Rospond,
- 2/ ks. dr Tadeusz Kruszyński,
- 3/ dr Adam Bochnak,
- 4/ ks. Kazimierz Figlewicz.

Opis obrazu: obraz przedstawia Zbawiciela w momencie ukazania się Jego Apostołom w dniu Zmartwychwstania wieczorem ze słowami "Pokój Wam" i ustanowienie Sakramentu Pokuty (Jan 20,19) Chrystus wchodzi przez drzwi zamknięte w białej szacie, przepasanej pasem, prawą ręką błogosławi a lewą uchyla szatę w okolicy Serca (niewidzialnego) skąd wychodzą promienie (biały i czerwony) w różnych kierunkach. Promienie te symbolizują krew i wodę, jakie wypłynęły z boku Zbawiciela przy otwarciu go na krzyżu włócznią. O krwi i wodzie mówi liturgia Niedzieli Przewodniej (Vidi aquam..T, trzej są, którzy świadectwo dają na ziemi; duch, woda i krew - lekcja). Ojcowie Kościoła i pisarze Kościoła z pierwszych wieków chrześcijaństwa w tej wodzie i krwi widzą symbol rodzącego się z boku Chrystusa Kościoła z Sakramentami oczyszczającymi duszę (Chrzest i Pokuta, których symbolem jest woda

Watykan, 30 kwietnia 2000 r. - kanonizacja bł. s. Faustyny przez Ojca Świętego Jana Pawła II. Fot. ks. J. Augustynowicz

7 czerwca 1991 r. - Płock odwiedził Ojciec Święty Jan Paweł II, Ołtarz polowy wg projektu ks. A. Kondrackiego, z obrazem "Pana Jezusa Miłosiernego" pędzla E. Plewy-Hoffmann (z 1991 r.)

życiodajna). Sakrament ołtarza których symbolem jest krew. Toteż obraz ten można uważać za poglądowy komentarz liturgii Niedzieli Przewodnej.

Ocena obrazu: a/ pod względem artystycznym obraz stoi na poziomie wysokim i nie budzi żadnych zastrzeżeń,

b/ pod względem dogmatycznym jest zgodny z nauką i przepisami Kościoła

c/ pod względem liturgicznym odpowiada wymaganiom i nawiązuje do liturgii Niedzieli Przewodnej oraz nie budzi wątpliwości, które nasuwają dotychczasowe tego typu obrazy.

Na tym protokół po przeczytaniu podpisali. Kraków 2 września 1954 r"²².

W czasie IV pielgrzymki do Ojczyzny 7 czerwca 1991 r. Ojciec Święty Jan Paweł II odwiedził Płock, który przed zakończeniem Mszy św. powiedział, m.in.: "Ale trzeba pamiętać o siostrze Faustynie. Posłannictwo Miłosierdzia Bożego miało swój czas, był to czas straszliwej II wojny, straszliwej pod wielu względami, była to jakaś ostateczna eskalacja zła na naszym kontynencie. Na ten czas Bóg przygotował posłannictwo Bożego Miłosierdzia, którego świadkiem i rzecznikiem stała ta prosta córka polskiej ziemi"²³.

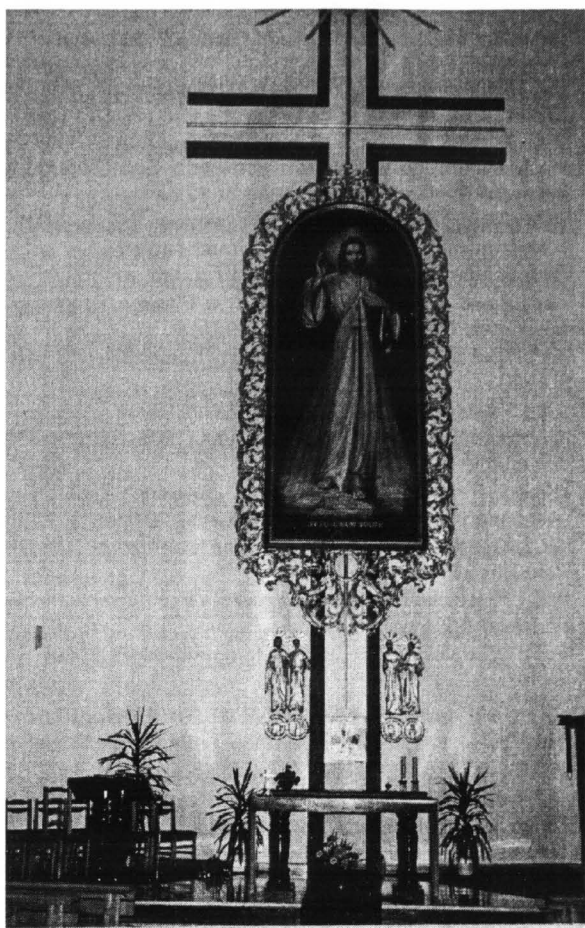
W ołtarzu papieskim górował największy na świecie obraz "Jezusa Miłosiernego" (5 m x 2,2 m), który namalowała art. mal. Elżbieta Plewa-Hoffmann z Torunia. Obecnie obraz ten znajduje się w ołtarzu głównym w nowo konsekrowanym kościele parafialnym p.w. Bożego Miłosierdzia w Płocku.

18 kwietnia 1993 r. w Watykanie Jan Paweł II, wielki pielgrzym świata wpisał Sługę Bożą s. Faustynę do grona błogosławionych. W książce, którą otrzymałem w Waty-

kanie z okazji kanonizacji Stanisława Kazimierczyka (1433- 1489) i beatyfikacji Ludwika da Casoria (1814-1885), Paula Montal Fornes (1799-1889), Marii Angeli Truszkowskiej (1825-1899) i s. Faustyny Kowalskiej (1905-1938) jest napisane, m.in.: "Głos powołania s. Faustyna Kowalska (1905-1938) - odczuwała w swej duszy już od siódmego roku życia, ale wobec braku zgody rodziców na wstąpienie do klasztoru, próbowała go w sobie zagłuszyć. Przynaglana jednak wizją cierpiącego Chrystusa wyjechała do Warszawy i tam 1 sierpnia 1925 r. wstąpiła do ZSMBM. W zakonie, jako s. Maria Faustyna, przeżyła trzynaście lat, pełniąc obowiązki kucharki, ogrodniczki i furtianki w wielu domach zgromadzenia, najdłużej w Płocku, Wilnie i Krakowie.

Na zewnątrz nic nie zdradzało jej niezwykle bogatego życia mistycznego. Gorliwie spełniała wszystkie prace, wiernie zachowywała reguły zakonne, była skąpioną, milczącą, a przy tym naturalną, pogodną, pełną życzliwości i bezinteresownej miłości. Jej życie na pozór bardzo zwyczajne, monotonne i szare, kryło w sobie nadzwyczajną głębię zjednoczenia z Bogiem. Lata jej zakonnego życia obfitowały w nadzwyczajne łaski: objawienia, wizje, ukryte stygmaty, uczestnictwo w męce Pańskiej, dar bilokacji, czytania w duszach ludzkich, proroctwa czy rzadko spotykany dar mistycznych zrękwonin i zaślubin. Żywy kontakt z Bogiem, Matką Najświętszą, aniołami, świętymi, duszami czyścicowymi - cały świat nadprzyrodzony był dla niej nie mniej realny i rzeczywisty niż ten, który dostrzegała zmysłami.

Tej prostej, mężnej, pokornej i bezgranicznie ufającej Bogu zakonnicy powierzył Pan Jezus specjalną misję. "Dziś - powiedział - wysyłam cię do całej ludz-

Największy obraz na świecie "Pana Jezusa Miłosiernego" (5m x 2,2m) namalowała art. mal. Elżbieta Plewa-Hoffmann z Torunia. Znajduje się w ołtarzu głównym w kościele parafialnym p.w. Bożego Miłosierdzia w Płocku. Fot. W.J. Kowalski

kości z moim miłosierdziem. Nie chcę karać, ale pragnę ją uleczyć, przytulić do swego miłosiernego serca"²⁴.

W 1993 r. Jan Paweł II odwiedził Litwę, podczas której nawiedził kościół św. Ducha w Wilnie. Ojciec Święty modlił się wspólnie z Rodakami z Kresów Wschodnich przed ikoną "Jezusa Miłosiernego"²⁵.

Z okazji 60. rocznicy śmierci bł. s. Faustyny - 30 czerwca 1998 r. w sali wystawowej Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego przez trzy miesiące czynna była wystawa "Błogosławiona siostra Faustyna Kowalska (1905-1938)" ze zbiorów autora artykułu, który pokazał własne zbiory, m.in.: książki, fotografie obrazów "Jezusa Miłosiernego" z polskich kościołów, kolekcję drukowanych obrazków z podpisem "Jezu, ufam Tobie" z całego świata, poza tym liczne druki ulotne"²⁶.

W Księdze Pamiątkowej Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich wśród licznych wpisów znalazł się wpis prof. dr Ludmiły Roszko (1913 - 2000) z Torunia: "Gratuluję Autorowi wystawy p. Wiesławowi Kowalskiemu, niestrudzonemu zbieraczowi dokumentacji dotyczący Kultu Miłosierdzia Bożego, gratuluję - pięknie i starannie przygotowanej ekspozycji opracowanych materiałów i fotografii, niekiedy zupełnie unikalnych. Jak np. fot. wnętrza kościoła św. Michała w Wilnie, burzone i zdewastowane

w latach 50. tych, którego rektorem był przed wojną Sługa Boży ks. Michał Sopoćko i w którym po raz pierwszy zawieszony został obraz Miłosierdzia Bożego (widoczny na fotografii)"²⁷.

Kanonizacja bł. Siostry Faustyny Kowalskiej odbyła się 30 kwietnia 2000 w Roku Wielkiego Jubileuszu, w święto miłosierdzia Bożego w Watykanie ustanowione przez Ojca Świętego Jana Pawła II, który na zakończenie Mszy św. kanonizacyjnej, w czasie rozważań przed modlitwą "Regina caeli" powiedział, m.in.: "Serdecznie pozdrawiam wszystkich pielgrzymów przybyłych z Polski oraz wszystkich czcicieli Bożego Miłosierdzia. Opatrzność Boża związała życie św. siostry Faustyny z Warszawą, Płockiem, Wilnem i Krakowem. Wspominam dziś te miasta, którym nowa święta patronuje, zawierając ich mieszkańcom szczególną troskę o apostołstwo Bożego Miłosierdzia"²⁸.

W Płocku - na Mszy św. dziękczynnej w dniu kanonizacji bł. s. Faustyny, biskup płocki prof. dr hab. Stanisław Wielgus, podziękował Bogu i Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II za naszą pierwszą polską świętą s. Faustynę Kowalską oraz ustanowił dekretem kaplicę Bożego Miłosierdzia w Płocku przy Starym Rynku 14-18, Sanktuarium Diecezjalnym Miłosierdzia Bożego, a ks. kan. Mieczysława Ochtyrę rektorem tego Sanktuarium, w którym znajdują się relikwie św. Faustyny"²⁹.

W 70 rocznicę pierwszego objawienia Pana Jezusa s. Faustynie - 22 lutego 2001 r. w płockim Sanktuarium Bożego Miłosierdzia odbyły się uroczystości. Biskup płocki Stanisław Wielgus odprawił Mszę św. w wygłosił do licznie zgromadzonych płocczan kazanie. W homilii Biskup Płocki powiedział, m. in.: "Przeżywamy dzisiaj naprawdę wielki dzień. O tej porze dnia 70 lat temu św. Faustyna otrzymała swoje pierwsze objawienie. Otrzymała je nie dla siebie, otrzymała je od Jezusa Chrystusa po to, by przekazać Jego słowa. Jego życzenia siostrze i braciom, całemu światu.

Zastanawiamy się, dlaczego Pan Bóg wybrał ten czas, dlaczego wybrał to miejsce, dlaczego wybrał to miasto na początek tych jakże ważnych dla świata objawień św. Faustyny. Możemy się tylko domyślać, ale na pewno plany Opatrzności były związane z Płockiem. Na pewno przez fakt, że objawienia nastąpiły tutaj - Jezus chciał okazać szczególną łaskę temu miastu i tym ludziom, wszystkim, którzy tu mieszkali, mieszkają i którzy mieszkać będą(...)"³⁰.

Płock - miasto pierwszego objawienia Pana Jezusa, w którym znajdują się trzy obrazy poświęcone przez Ojca Świętego Jana Pawła II w czasie pobytu w Płocku. Pierwszy obraz - "Jezusa Miłosiernego", który nawiedził wszystkie parafie i zakony w Diecezji Płockiej znajduje się w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Płocku przy Starym Rynku 14-18; drugi obraz znajduje się w Niższym Seminarium Duchownym w Sikorzu; trzeci największy obraz na świecie znajduje się w ołtarzu głównym w kościele parafialnym p.w. Bożego Miłosierdzia w Płocku przy ul. Górnej ³¹.

Płock - miasto szczególne, pierwszego objawienia - dziś odwiedzają liczne pielgrzymki, wycieczki, turyści z kraju, Europy i ze świata.

PRZYPISY:

- ¹ Aktu chrztu Heleny Kowalskiej (odpis - arch. autora)
- ² M. Faustyna Kowalska: "Dzienniczek - Miłosierdzie Boże w duszy mojej". Warszawa 1993 (Dz.965)
- ³ Tamże: (Dz.699)
- ⁴ Tamże: (Dz.47)
- ⁵ Tamże: (Dz. 48)
- ⁶ Tamże: (Dz.49)
- ⁷ Tamże: (Dz.50)
- ⁸ Tamże: (Dz. 51)
- ⁹ Tamże: (Dz. 71)
- ¹⁰ Listy s. Faustyny i ks. Sopoćki w: Miłosierny Boże - ufamy Tobie, (cz. II). Wybór i opracowanie W. J. Kowalski. Płock -1993
- ¹¹ Sługa Boży ks. prof. M. Sopoćko - realizator dzieła Miłosierdzia Bożego, Białystok 1994
- ¹² Tamże: (Dz. 313)
- ¹³ Obraz w Ostrej Bramie w: W. J. Kowalski - "Z Jezusem Miłosiernym". Płock 1992
- ¹⁴ Tamże: (Dz. 417)
- ¹⁵ Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże, Wilno - 1936
- ¹⁶ Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże, "Tygodnik Katolicki", Wilno - 4 kwietnia 1937 r
- ¹⁷ Ks. J. Andrasz: Nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego, Wiadomości Duszpasterskie, Poznań 1948
- ¹⁸ Ks. Józef Grasewicz "Przyjdź Królestwo Twoje" , Grodno - 1990 r. (mps w arch. autora)
- ¹⁹ Ks. Jezusek: Kult Miłosierdzia Bożego i Obrazu Pana Jezusa Miłosiernego w świetle wypowiedzi Św. Oficjum, w: MiesięcznikPasterski Płocki - 1959 nr 12
- ²⁰ Kościół św. Ducha w Wilnie. Przewodnik. Wilno - 2000
- ²¹ Odpis pisma z dnia 6 X 1954 r. (arch. autora)
- ²² Odpis protokołu z dnia 2 IX 1954 r. (arch. autora)
- ²³ Jan Paweł II - 7 czerwca 1991 r. w Płocku. "Pragnę pozdrowić całe Mazowsze..." Płock -1991
- ²⁴ Beatyfikacja Sługi Bożej S. Faustyny Kowalskiej , 18 kwietnia 1993 r w Watykanie
- ²⁵ Jan Paweł II na Litwie. Album , Wilno 1994
- ²⁶ Wystawa "Błogosławiona s. Faustyna (1905-1938)" w TNP (druk ulotny)
- ²⁷ Księga Pamiątkowa Biblioteki im. Zielińskich TNP
- ²⁸ Kanonizacja bł. s. Faustyny w Watykanie - 30 kwietnia 2000 r.
- ²⁹ W.J. Kowalski: Sanktuarium Miłosierdzia Bożego. "Niedziela 2000 nr 21
- ³⁰ W. J. Kowalski: 70 lat temu objawił się Pan Jezus w Płocku, "Niedziela" 2001 nr 10
- ³¹ W. J. Kowalski: Płock 2000 w fotografii. Płock 2000.

Bibliografia:

- Bł. A. J. Nowowiejski: Dzieje Instytutu Matki Bożej Miłosierdzia (1818 - 19070), Płock 1908
- S. Faustyna Kowalska: "Dzienniczek - Miłosierdzie Boże w duszy mojej", Warszawa, Kraków 1981
- S. Faustyna Kowalska: Listy - opracowanie krytyczne (mps), Kraków 1973
- Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże - Jezu, ufam Tobie, Wilno 1936
- Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże, Wilno 1936
- Ks. M. Sopoćko: Myśli do kazań o Bożym Miłosierdziu, Przegląd Homiletyczny, 1936 nr 14
- Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże, Słowo, Wilno - 1937 nr 91
- Ks. M. Sopoćko: Idea Miłosierdzia Bożego w liturgii, Misterium Christi, Wilno - 1937 nr 3
- Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże, Tygodnik Katolicki, 1937 nr 14
- Ks. J. Andrasz: Miłosierdzie Boże - ufamy Tobie, Kraków - 1947
- Ks. M. Sopoćko: O święto Najmiłosierniejszego Zbawiciela, Poznań - 1947
- Ks. M. Sopoćko: Miłosierdzie Boże nadzieją ludzkości, 1948
- Ks. J. Woronecki: Tajemnice Miłosierdzia Bożego, Kraków - 1948
- Ks. J. Andrasz: Nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego. Wiadomości Duszpasterskie, Poznań - 1948
- Ks. W. Jezusek: Kult do miłosierdzia Bożego i Obrazu Pana Jezusa Miłosiernego w świetle wypowiedzi Św. Oficjum, MiesięcznikPasterski, Płock -1959 nr 12
- Ks. M. Sopoćko: Wielbimy Boga w Jego dziełach (t. I-IV), Paryż - 1967
- O. K. Szafraniec: Iskra, Poznań-Warszawa - 1983
- Ks. m. Paszkiewicz: Ks. Michał Sopoćko (1888 - 1975). Białystok 1987
- Ks. J. Grasewicz: Przyjdź królestwo Twoje, Grodno - 1990
- W. J. Kowalski: Bóg jest miłością i miłosierdziem, (druk ulotny - 5 październik 1990 r.)
- W. J. Kowalski: Potrzeba nam miłosierdzia Bożego, Humanae Vitae - 1990 nr 7
- W. J. Kowalski: Bóg jest miłością i miłosierdziem, Humanae Vitae - 1990 nr 9
- W. J. Kowalski: Siostra Faustyna, Nowy Tygodnik Płocku - 1991 nr 3
- W. J. Kowalski: "Jezu, ufam Tobie", (druk ulotny - 22 lutego 1991 r.)
- W. J. Kowalski: Siostra M. Faustyna Kowalska i jej "Dzienniczek", Notatki Płockie - 1991 nr 146
- W. J. Kowalski: Pielgrzym świata w Płocku, (druk ulotny - kwiecień 1991 r.)
- W. J. Kowalski: Sługa Boża siostra Faustyna, (druk ulotny - czerwiec 1991 r.)
- W. J. Kowalski: IV pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, (druk ulotny - czerwiec 1991 r.)
- Jan Paweł II: Pozdrowienie zgromadzonych przed zakończeniem Mszy św., L'Osservatore Romano, 1991 nr 1-9 (wyd. polskie)
- W. J. Kowalski: Wielki dar, Humanae Vitae - 1991 nr 11
- W. J. Kowalski: Siostra Faustyna w Płocku, Nowy Tygodnik Płocki - 1991 nr 23
- W. J. Kowalski: Z Jezusem Miłosiernym. Płock - 1992 (ba): Kanonizacja Stanisława Kazimierczyka i beatyfikacja: Ludovico da Casoria, Paula Montal Fomes, Marii Angeli Truskowskiej i Faustyny Kowalskiej, Watykan 1993
- W. Banasiak: Nowa Płocka widokówka, Petro - Echo - 1993 nr 3
- W. J. Kowalski: O miłosierny Boże - ufamy Tobie, Płock - 1993
- W. J. Kowalski: Płock zaprasza, (druk ulotny - kwiecień 1993 r.)
- W. Banasiak: Beatyfikacyjne reminiscencje (cz. I), Kurier Mazowiecki - 1993 nr 19
- W. J. Kowalski: Siostra Faustyna, Spotkanie u Królowej - 1993 nr 12
- W. J. Kowalski: W oczekiwaniu na bł. S.M. Faustynę, Gazeta Gostynińska - 1993 nr 49
- W. J. Kowalski: Obraz Jezusa Miłosiernego w Wiedniu, Kurier Mazowiecki - 1993 nr 43
- E. Treter: Bóg objawiony w miłosierdziu - Beatyfikacja s. Faustyny Kowalskiej, Warszawa 1993
- (pz): Sługa Boży ks. Michał Sopoćko, realizator dzieła Miłosierdzia Bożego, Białystok 1994
- W. J. Kowalski: "Kochane Wilno" - I pielgrzymka śladami s. Faustyny z Płocka, Nowy Tygodnik Płocki - 1994 nr 36
- W. J. Kowalski: Pielgrzymka do Wilna, Kurier Mazowiecki - 1994 nr 40
- W. Banasiak: Beatyfikacyjne reminiscencje (cz. II), Kurier Mazowiecki - 1995 nr 2
- W. J. Kowalski: Z niej wyjdzie Iskra, Tygodnik Płocki - 1996 nr 9

- W. J. Kowalski: Błogosławiona s. Faustyna, Głos Gostyniński - 1996 nr 5
- W. J. Kowalski: Idźmy do źródła Miłosierdzia, Humanae Vitae - 1996 nr 25
- Ks. J. Augustynowicz: Zaufaj Bożemu Miłosierdziu, Głos Katolicki - 1996 nr 7
- W. J. Kowalski: Pamięci Natalii Grzelak, Niedziela - 1997 nr 8
- W. J. Kowalski: Uczta Miłosierdzia Bożego, Niedziela - 1997 nr 11
- Ks. H. Ciereszko: Sługa Boży ks. M. Sopoćko. Białystok 1998
- W. J. Kowalski: Ikona Jezusa Miłosiernego, Kurier Mazowiecki - 1998 nr 7
- W. J. Kowalski: Błogosławiona s. Faustyna (1905-19380), (druk ulotny - czerwiec 1998 r.)
- W. J. Kowalski: O Miłosierdziu Bożym, Spotkanie u Królowej - 1998 nr 16
- W. J. Kowalski: Błogosławiona s. Faustyna, Głos Gostyniński - 1998 nr 15
- W. J. Kowalski: Bł. S. Faustyna (1905-1938), Spotkanie u Królowej - 1998 nr 17
- W. J. Kowalski: Zakład Anioła Stróża, Nowy Tygodnik Płocki - 1999 nr 18
- W. J. Kowalski: 100 lat Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Płocku, Tygodnik Płocki - 1999 nr 20
- W. J. Kowalski: Zakład Anioła Stróża w Płocku, Spotkanie u Królowej - 1999 nr 24
- W. J. Kowalski: 100 lat Zakładu Anioła Stróża, Głos Gostyniński - 1999 nr 13
- W. J. Kowalski: Śladami s. Faustyna, Nowy Tygodnik Płocki - 1999 nr 35
- W. J. Kowalski: Spotkanie z ikoną Jezusa Miłosiernego, Spotkanie u Królowej - 1999 nr 26
- W. J. Kowalski: 100. lat Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Płocku, Notatki Płockie - 1999 nr 179
- (ba): Kanonizacja bł. s. Faustyny Kowalskiej, Watykan 2000
- W. J. Kowalski: Droga do świętości, Spotkanie u Królowej - 2000 nr 30
- W. J. Kowalski: Dar wielkiego miłosierdzia, Sygnaty Płockie - 2000 nr 4
- (ba): Odszedł do Pana kapłan naszej ziemi, "Słowo Życia", 2000 nr 5
- W. J. Kowalski: Nasza święta, Głos Gostyniński - 2000 nr 6
- Jan Paweł II: Raduj się, Polsko, L'Osservatore Romano, 2000 nr 6 (wyd. polskie)
- W. J. Kowalski: Sanktuarium Miłosierdzia Bożego, Niedziela - 2000 nr 21
- W. J. Kowalski: Droga do świętości s. Faustyny Kowalskiej, Niedziela - 2000 nr 23
- W. J. Kowalski: We wspomnienie św. Faustyny, Niedziela - 2000 nr 44
- Ks. D. Buszta CP: Św. Faustyna Kowalska (1905-19380). Polska zakonnica - jedna z największych mistyczek Kościoła, Echo Ojca Bernarda, Sadowie - Golgota - 2000 nr 23
- W. J. Kowalski: "Wymaluj obraz...". Niedziela - 2000 nr 52
- W. J. Kowalski: 70 lat temu Pan Jezus objawił się w Płocku, "Niedziela", 2001 nr 10
- W. J. Kowalski: 70. rocznica objawień Pana Jezusa w Płocku, Spotkania u Królowej nr 35

MOJE SPOTKANIE Z PŁOCKIEM (wspomnienie)

W 80 rocznicę urodzin Autora

Moje spotkanie z Płockiem w latach 1960-1965 poprzedzone było długą wędrówką po Polsce czasu PRL: z Krakowa przez Wrocław, Zieloną Górę, Żyrardów, Warszawę i po drodze zbieraniem kwalifikacji, doświadczeń i praktyki zawodowej w handlu, spółdzielczości spożywców i księgarskiej, szkolnictwie zawodowym i radach narodowych, a także działalności społecznej, partyjnej i studiach na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Warszawskim. To były "moje uniwersytety". W tych 25 latach mojego życia o Płocku w ogóle chyba nie słyszałem, ale dziś wydaje mi się, że to była wędrówka do Płocka.

Jedynie w radach narodowych w Żyrardowie, Warszawskiej Radzie Narodowej i w Płocku korzystałem z rekomendacji partyjnej.

Mimo, że byłem już wiceprzewodniczącym na szczeblu wojewódzkim sam spontanicznie wysunąłem moją kandydaturę na Płock - na niższe stanowisko, porwany romantyką wielkiej budowy przemysłu i planowej rozbudowy miasta. Mimo odmowy władz wojewódzkich uporczywie swoją kandydaturę podtrzymywałem. Oczekując na decyzję studiowałem dokumenty Płocka, jego problemy, wyjeżdżałem na oględziny miasta i rozmowy z jego władzami.

W decydujących rozmowach postawiłem jednak warunki:

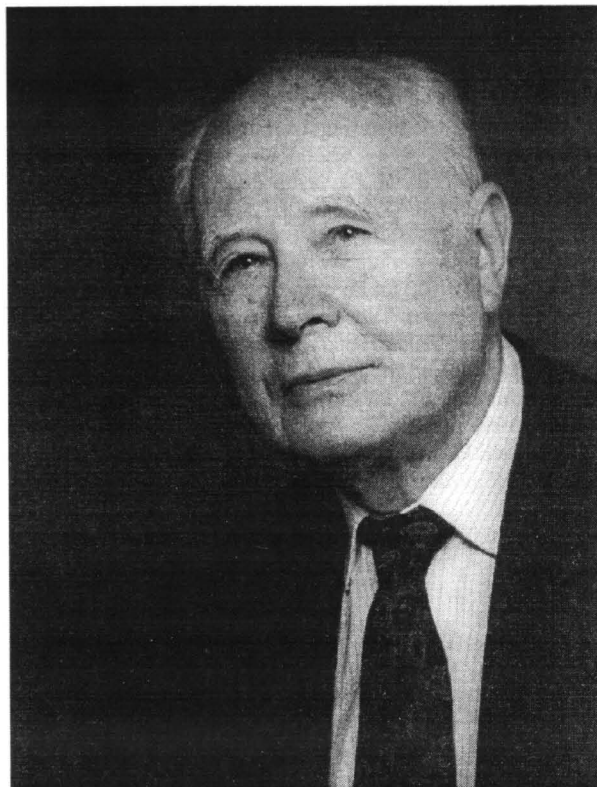
- zgoda na trzy lata do chwili oddania pierwszego etapu kombinatu,
- niezwłoczne poszerzenie granic miasta o teren całego kombinatu,
- powołanie pod moim przewodnictwem zespołu koordynacyjnego pierwszych sekretarzy i przewodniczących Płocka czterech okolicznych powiatów, a także dyrektorów kombinatu i Petrobudowy,
- pozostawienie mnie w składzie jak dochodzącego członka,
- i inne mniej istotne warunki.

Wszystko to było obliczone "strategicznie" na umocnienie pozycji władz Płocka i mojej skuteczności w działaniu: w praktyce bardzo to pomagało.

"No i tak to się zaczęło" - ta moja płocka najważniejsza w moim życiu zawodowa przygoda.

To był grudzień 1960 r. - i pierwsze moje decyzje nie były na miarę zadań wynikających z uchwały ~~...~~ W czasie spaceru po Skarpie dowiedziałem się, że w ubiegłym roku kilkoro dzieciaków utopiło się w czasie ślizgawki po Wiśle - na drugi dzień dałem inspektorom oświaty polecenie, że każda szkoła ma przygotować przed mrozem własne lodowisko.

Gdy zaczęła się wiosna dzieci wyległy na ulice, a ruch samochodowy był już duży - poleciłem przekształ-

Mgr Henryk Białczyński - fotografia z 2000 r.

cić Plac 13 Straconych w teren zabaw: huśtawki, zjeżdżalnie, piaskownice - szkoda że tego nie sfilmowano co się tam działo!

Zapytałem co się dzieje w kulturze, co ludzie robią w soboty i w niedziele? "Kino "Przedwiośnie", telewizja słabo dochodząca i nic więcej". Poprosiłem o pomoc wojewódzki wydział kultury. Przyjechała wielka pianistka Grychtołówna -15-20 osób na widowni oraz wezwana na pomoc kompania wojska z koszar. Za miesiąc przyjechała sławna para baletowa, Bitnerówna i Gruca - to samo.

W małym biurze projektowym na parterze domu, w którym zamieszkałem przy ulicy Grodzkiej, architekt Sęczykowski urządził dla kilkunastu dzieciaków pokaz projektowania (przeszkadzały mi w pracy pukając do okien, rozplaszczając nosy na szybach) i w ich obecności namalował projekt ich podwórka "popatrzcie jak tu może być ładnie". Wszedłem tam zobaczyć co się tam dzieje i to mnie zafascynowało. Zaczęło się uzgadnianie z naszymi fachowcami i poprzez masowe spotkania z mieszkańcami doszło do koncepcji wyburzenia setek obrzydliwych ustępów, śmietników, komórek, łączenia

Początek lat 60. Centrum miasta w pobliżu dworca PKS

sąsiadujących podwórek, porządkowania piwnic, budowy brakujących minimalnych ilości komórek, a potem wprowadzenie do wnętrza wody i kanalizacji, naprawa dachów, rynien, tynków i wreszcie - miasto zabłysło jak w bajce kolorowymi frontonami. Dziś te kolory znikły, ale przełamaliśmy niechlujstwo, a także to doprowadziło do "patronatu" Związku Plastyków na Płockiem. Kierownik Wydziału Kultury KC PZPR Wincenty Kraśko zainicjował u nas konferencję i pokaz kolorystyki dla wiceprzewodniczących prezydów wszystkich wojewódzkich rad narodowych, odwiedziła nas delegacja francuskiego Związku Plastyków. Naprawdę miasto wypiękniało i ludzie poczuli się na Starym Mieście lepiej.

Ale te działania to był drugi front. Trochę po harsersku, hobbistycznie, a nawet po amatorsku. Po wyborach do MRN już ruszył front główny - współdziałanie z wojewódzkimi urbanistami przy pracy nad ogólnym planem urbanistycznym obliczonym na 20-30 lat i na około 120 000 mieszkańców. Z naszej inicjatywy Towarzystwo Urbanistów Polskich pod przewodnictwem słynnego (Warszawa-Skopje) architekta Adolfa Ciborowskiego zorganizowało konkurs nad projektem szczegółowym urbanistyki nowego centrum miasta (z naszą dyrektywą, że to nowe centrum ma być organicznie powiązane ze starym centrum). Zaczęło się organizowanie i realizacja naszych uprawnień koordynacyjnych wobec nie podporządkowanych radom narodowym podmiotom tj. nie tylko kombinatu, ale wszystkich fabryk, wszystkich sektorów. Ciągłe wyjazdy do uzgodnień w zjednoczeniach i resortach, do biur projektowych i dyrekcji przedsiębiorstw

budowlanych. Powołaliśmy własną niezależną od władz wojewódzkich Miejską Dyрекcję Budowy Osiedli - bardzo dobry okazał się powołany przez nas dyrektor - inż. Zbigniew Sobczyk, który "ostrogi zdobywał" w warszawskim Biurze Odbudowy Stolicy; skupieni tam fachowcy pomagali też w tej modernizacji.

Z przypadku powstała koncepcja rozgraniczenia funkcji rady miejskiej i komitetu partii. Na pierwszym posiedzeniu komitetu miejskiego ktoś się wyrwał (widocznie była od lat taka praktyka): zobowiążcie towarzysza Białczyńskiego żeby przydzielił mieszkanie bardzo zasłużonemu towarzyszowi XY. Ja na to: "Droży towarzysze - to jest nieporozumienie, to byłoby bezprawne, bo to do was nie należy, to są uprawnienia władzy miejskiej, ja nie będę takich dyrektyw realizował!". No - proszę sobie wyobrazić co się działo, jak protestowano na taką moją niesubordynację - za rok przerodziło się to w spisek aby mnie i sekretarza Maćkowiaka (który uznał moje stanowisko) nie wybierać do władz partyjnych. Rzeczywiście Maćkowiak przepadł w głosowaniu, a ja nie dopuściłem do głosowania nad moją kandydaturą i pozostałem na dalsze trzy i pół roku poza składem komitetu i to było rewelacją. Jednak z problemem trzeba było coś zrobić, trzeba było jasno określić rozgraniczenie funkcji. Zaproponowałem żeby ustalić system: my opracowujemy projekt systemu działania MRN w głównych, wiodących dziedzinach, przedkładamy do opinii na posiedzenia egzekutywy i po ewentualnych poprawkach na Sesję MRN i to obowiązuje. Komitet nie ingeruje później, nie ma prawa zaleceń w

sprawach szczegółowych i indywidualnych - tylko przygląda się i może krytykować. Tak powstały kolejno projekty zasad polityki zatrudnieniowej, mieszkaniowej, oświatowej, kulturalnej i chyba coś jeszcze. Obie strony naprawdę tego przestrzegały.

Jednak tzw. starzy towarzysze nie przepuścili - trafiali do komitetu wojewódzkiego i zaczęły się wędrówki instruktorów KW w indywidualnych sprawach i pytania, długie dyskusje. Napisałem do I sekretarza KW Mariana Jaworskiego dość bezczelną prośbę aby nie dopuszczał do takiej praktyki bo nie mamy czasu na jałowe delegacje, a jeśli nie ma do mnie zaufania to niech przyśle kogoś lepszego na moje miejsce - ja zrezygnuję. To pomogło - skończyła się i ta ścieżka, choć zadrażnienia zostały w aparacie miejskim i wojewódzkim.

Jednakże dalsze stosunki z I sekretarzem Jaworskim były życzliwe. Wezwał mnie kiedyś "Towarzyszu Przewodniczący - wy macie tak wiele zalet, ale macie jedną wadę: czasem denerwujecie się, krzycicie na pracowników, nawet wyrzucacie za drzwi - ale komuś kto ma tyle zalet czy można mieć za złe jedną wadę?" Ja na to: "Towarzyszu sekretarzu ja wiem o tej wadzie i walczę z nią, ale czasem nerwy puszczają. Pocięszam się tym, że był ktoś taki kto się denerwował na zło, krzyczał na przepukniów w świątyni, bił ich powozem i rozpedzał - to Chrystus i wiecie - minęło 2000 lat i nikt tego mu nie brał za złe - bo on miał rację". Po chwili milczenia Jaworski powstał, podał mi rękę i z uśmiechem powiedział "no to nie mamy sobie już nic do powiedzenia". I dalej była życzliwość.

Rzeczywiście, wyprosiłem jednego z kierowników wydziałów, dałem mu kilka złotych żeby poszedł do fryzjera bo przyszedł nie ogolony, nie ostrzyżony i z długimi, brudnymi paznokciami: zresztą szybko znalazł sobie inną pracę.

Z Wojewódzką Radą Narodową też były kłopoty. Po tzw. ciężkiej zimie i 3 latach nieurodzaju - zdaje się w roku 1962 zaczęło się skreślanie z plany inwestycji - m.in. naszego szpitala. Po bezskutecznych interwencjach złożyłem w piśmie formalną "abdykację" z argumentem, że szpitala Płock nie obsłuży szybko rosnącej ludności, a w pobliżu nie ma silnych szpitali. Skreślenia za niechano, zadowolono się tylko wydłużeniem cyklu budowy i rezygnacją wycofałem.

Po takich moich licznych "ekscesach", a także nadmiernej są nodzielności w działaniu oczywiście powstały "haki", zadrażnienia i to się nawarstwiało; z zadowoleniem kwitowano efekty naszej pracy, ale "haki" odnotowywano, na później. Nasza pospieszna, często nerwowa działalność była konieczna ale ryzykowna.

Na przykład nie wiem skąd, ale w ciągu nocy Płock był poinformowany o moim ostrym spięciu z I sekretarzem KC PZPR Gomułką na krajowej naradzie przewodniczących. Przy wielkim aplauzie około 500 uczestników ostro wystąpiłem popierając wnioski poprzednich dyskutantów w sprawie pozornej decentralizacji i konieczności pokrywania z wypracowanych nadwyżek budżetowych kosztów leków, które kalkulowane były notorycznie zbyt nisko i co tego dołączyłem parę spraw Płocka. Towarzysz Gomułka ostro zareagował, że moje "wystąpienie było partykularne, demagogiczne i niestuszne".

Moi zastępcy na drugi dzień rano zdziwili się że wrócili do pracy, a na trzeci dzień jakaś kobiecina na lustrowanych przeze mnie podwórkach zaczęła mnie: "to Pan jeszcze tu - miało już Pana nie być - widzi Pan my wiemy, że trudno Panu bo ludzie są źli a Pan jeden". Ale po tej konferencji oddał mi sprawiedliwość I sekretarz KW PZPR Jaworski. Przyjechał do Płocka z sekretarzem KC - Zambrowskim w innych sprawach, ale wstąpili do mnie i Jaworski omówił naszą pracę - m.in. pomoc dla kombinatu, przypomniał moją scysję z Gomułką i zakończył: "ale towarzyszu Zambrowski - moim zdaniem towarzysz przewodniczący miał rację".

Chyba m.in. z takich metod działania, których objawy docierały do szerokich kręgów ludności, z badania ankietowego znanego profesora socjologii Zygmunta Baumana (w ramach Komitetu Badań Rejonów Uprzemysłowanych PAN) na pytanie "kto rządzi Płockiem?" padła krótka i jednoznaczna odpowiedź: "Białczyński". Oczywiście było skróć myślowy, ankietowani mieli na myśli Miejską Radę Narodową i całe jej kierownictwo, a ja byłem jej symbolem. Chodzi o to, że nie partia a Rada i nie Warszawa a sam Płock.

Tak samo jednoznacznie ludzie mieli zaufanie do naszej uczciwości i bezinteresowności; charakterystyczne, że do nikogo z naszej trójki nikt przez prawie pięć lat nie odważył się wystąpić z propozycją "kopertową" lub jakąkolwiek rekompensatą za przysługę. Zresztą na początku zaproponowałem, że ponieważ ja jestem spoza Płocka to kiedy do moich zastępców będą się zwracać koledzy, sąsiedzi i krewni z prośbami poparcia, to oni będą ich odsyłać do mnie aby nie stwarzać pozorów i plotek.

Władze wojewódzkie i centralne interesowały się głównie budową kombinatu, w czasie spotkań dopiero na końcu, jakby już na stojąco pytano o budowę mieszkań. O realizację obiektów miejskich musieliśmy zabiegać sami, czasem przy wsparciu dyrektora Nowaka z MZPiP, choć staraliśmy się nie dopuszczać do wyręczania nas.

Zrobiłem sobie "wycieczkę" do paru innych miast budujących w tym czasie kombinaty np. Konin, Lubin, Tarnobrzeg, Turoszów. Stwierdziłem, że te miasta - niewydziałone, ich powiaty i władze wojewódzkie działały odwrotnie, rzuciły wszystkie zadania rozbudowy swych miast na służby kombinatów. Zorganizowaliśmy więc "I Krajową Radę Miast Uprzemysłowanych" z udziałem wicepremiera Zenona Nowaka i ministra Ja-

Dyrektor Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych - Paweł Nowak

nusza Wieczorka oraz - szefa Zespołu Planowania Terenowego Wincentego Kawalca. Delegaci tych miast nie mieli właściwie nic do powiedzenia, ale my im przekazaliśmy nasze systemowe doświadczenia

Przede wszystkim przekazaliśmy doświadczenia z praktycznego wdrażania modnych wówczas "funkcji koordynacyjnych rad narodowych wobec jednostek im niepodporządkowanych". To u nas oznaczało nie tylko wdrożenie tych funkcji wobec kombinatu i Petrobudowy, ale wobec wszystkich innych należących do zjednoczeń, central i resortów, które były realizowane u nas. Rozumieliśmy, że każda ich inwestycja będzie służyć miastu więc wielkim nakładem pracy pomagaliśmy w ich realizacji, które byłyby mniej sprawne wobec konkurencji inwestycji kombinatu. Oni to też rozumieli, często prosili nas o poparcie, pilnie uczestniczyli w comiesięcznych inspekcjach ich placów budów i pod moim przewodnictwem w naradach koordynacyjnych. Ponadto z naszej inicjatywy proponowaliśmy budowę - często pozaplanową - resortowych obiektów. Z kombinatem tak jak z partią, uzgadnialiśmy ściśle rozgraniczenie funkcji - nie dopuszczaliśmy do wyłączenia nas, ani do wtrącania się w nasze działania. Spotykaliśmy się co tydzień w czwórkę - z naszym I sekretarzem Maćkowiakiem, dyrektorem kombinatu i Petrobudowy na wymianę uwag, informacji, ewentualnie uzgadnialiśmy stanowisko w kolizjach lub zągębających się sprawach. Wyjątek zrobiłem dla budowy hotelu "Petropol" - zostawiając to zadanie kombinatowi ze względu na brak u nas fachowców od hotelarstwa.

Przewodniczący Prezydium MRN Henryk Białczyński na spotkaniu z załogą "Petrobudowy" w 1961 r.

Dyrektor PBP "Petrobudowa" - Antoni Rogucki

Ale zapobiegłem przydzieleniu kombinatowi 70 autobusów na dowóz pracowników - minister Gospodarki Komunalnej Sroka zmienił przydział na nas i tak powstało Miejskie Przedsiębiorstwo Autobusowe.

Przy takich zasadach nie było łatwo sam na sam z potężnymi władzami centralnymi i wojewódzkimi, które na innych terenach lekcewały władze lokalne, a u nas były często petentem.

Tak samo trudna była modernizacja starej zabudowy, a była konieczna gdyż zanim inwestycje zaczęły dawać pierwsze efekty do Płocka napłynęły tysiące nowych, stałych i dojeżdżających pracowników z rodzinami i bez, nowo zatrudniani chłoporobotnicy, którzy kierowali chmary chorych dzieci i starców - różnych domowników do służby zdrowia, do sklepów i usług. Uruchomiona została prawdziwa batalia, aby sprostać ich potrzebom.

Jednocześnie z zęło się zamieszkiwanie nowych bloków - a nie można było przecież wszystkich przenieść "Na Kolegialną" - zaczęła się powiększać przepaść między mieszkańcami starej i nowej zabudowy. W domach Starego Miasta po prostu wstyd było mieszkać. Mimo więc tego, że na modernizację nie mieliśmy żadnych specjalnych środków, tylko prawie to samo co w ubiegłym czasie, tyle co Pruszków, Żyrardów lub Siedlce musiała ruszyć modernizacja. Nasze własne środki wspomagaliśmy ostrą likwidacją zaległości podatkowych, czasem coś wyprosililiśmy u urzędników wojewódzkich z resztek niewykorzystanych środków innych miast i powiatów, ale głównie z przegrupowania przeznaczenia funduszy i skupienia ich głównie na

modernizację. Mistrzem w tej dziedzinie był nasz Kierownik Wydziału Finansowego Józef Dzierżęcki.

Zaczął się wyburzanie obrzydliwych ustępów, rozwalających się drewnianych śmietników i odrażających komórek, łączenie sąsiadujących podwórek, weryfikacja bezprawnie zajmowanych piwnic. Do ogłędzin zaprosiłem około 30 architektów z innych powiatów i miast wojewódzkich - ale nasz architekt miejski nie potrafił ich pracy należycie wykorzystać, robota szła dość chaotycznie. Mimo tego wprowadziliśmy do dziesiątek domów kanalizację, wodociągi i (czasem) wspólne, czasem indywidualne ustępy. Zweryfikowane piwnice wchłonęły częściowo wyburzane komórki, a niezaspokojone tą drogą potrzeby wspomagaliśmy prefabrykowaniem nowych komórek. Dalej szła naprawa dachów, rynien, tynków i wreszcie kolorystyka frontonów już w trzecim roku, tj. parę miesięcy przed uruchomieniem I etapu kombinatu.

I tu katastrofa! Nie można malować frontonów, bo pozyskani prywatni wykonawcy nie mieli według przepisów BHP stalowych rusztowań, tylko żerdzie i deski. Wezwałem ich: "będziecie spadać? Ale gdzie - Panie Przewodniczący - my zwyczajni! "Więc róbcie - mój ojciec na takich żerdziach tynkował znacznie wyższe domy! - ale, ale, wszyscy mają mieć badania lekarskie tzw. wysokościowe i codzienne kontrole antyalkoholowe", a ja własnoręcznie podpisałem na dokumencie, że skutki wszystkich wypadków z tego powodu biorę na swoją odpowiedzialność!

Serdecznie mnie rozbawiło, że gdy uporządkowaliśmy nędzarską zabudowę na Rybakach i plastycy przestali przyjeżdżać do Płocka "na plenery"! Przestali kochać płockie plenery.

W lipcu 1963 r. frontony lśniły jak w bajce. Wiem, że już ich nie ma, bo zagrzybione i wilgotne ściany pokryły się tzw. "purchlami", ale nikt nas nie pouczył. Głównie Jakub Chojnacki sterował modernizacją, ale czy dalibyśmy radę bez doświadczonego kierownika wydziału Marszałka, bez Nowakowskiego, Plisa?

Przy sposobności Chojnacki rozkręcił akcję czynów społecznych wspomagających modernizację - z przedsięwzięciami płockimi manifestacyjnie podpisaliśmy na Sesji MRN "Umowy o czyny społeczne dla miasta".

W starej sieci handlowo-gastronomiczno-usługowej zwiększaliśmy przepustowość, włączaliśmy w nią nowe nieznanne w Płocku placówki - Składnicę Harcerską, Dom Mody, Salon fryzjersko-kosmetyczny, sklep drzewny, klub młodzieżowy "MARABUT" itd. Z biur Wydziału Finansowego powstał w ciągu 2 miesięcy Hotel Miejski na około 100 miejsc. Powstały nowe jezdnie i chodniki, nowe zieleńce m.in. na zaniedbanym Kostrogaju, ciągi spacerowe na Skarpie, kawiarenki w spichrzach itd.

Dzisiaj z perspektywy emeryckiej, zawodowej bezczynności trudno jest przypomnieć sobie jak mieściliśmy się w czasie, bo przecież każda - zdawałoby się drobna - ale nowa sprawa była merytorycznie załatwiana bądź to kolegią na Sesji, na Prezydium lub u poszczególnych członków Prezydium - były dyskusje, scysje a nawet kłótnie. Po wypracowaniu decyzji najczęściej z udziałem partnerów z zewnątrz, koszty rosły. My nie zadowolając się zadaniami planowymi lub wynikającymi z przepisów, sami

wymyślaliśmy coraz to nowe i sami je uruchamialiśmy metodą "ręcznego sterowania".

Wtargnęliśmy dosłownie wszędzie, w każdy płocki zakamarek. Na przykład gdy mi kolega Marszałek zameldował o wykonaniu uporządkowania wszystkich grobów pod opieką państwa zapytałem go pozornie surowo "chyba coś Pan ukrywa - a groby Krzywoustego i Hermana uporządkowane?". Złapał się za głowę, przyprowadził księdza dziekana Wyczalkowskiego, a ten ze śmiechem do mnie: "Panie Przewodniczący - osiemset lat nikt z władz się nie upomniał i trzeba było dopiero Pana?". Uzgodniliśmy - te dwa grobowce w katedrze zostały w 3-4 dni odświeżone, wyczyszczone i oświetlone reflektorami. Natomiast w tym samym dniu Franciszek Dorobek widząc moje zainteresowanie grobownictwem zawiązał mi czarną "Wołgą" na kurhan młodzieży - ofiar obrony Płocka z 1920 r. Na widok pasących się kóz na kurhanie, całkowitego zaniedbania i zapomnienia o tej zbiorowej mogile - strasznie wymyślając na to niedbalstwo oświadczyłem Dorobkowi - "od jutra zrobimy z tym porządek". Dorobek usiłował mnie powstrzymać: "nie narażaj się - co na to Rosjanie powiedzą?". Obruszyłem się "co nas oni obchodzą - tu leżą nasi ludzie, bohaterowie, jeszcze na pewno żyją ich krewni i przyjaciele".

Nie wiem jak - widocznie wieczorem Dorobek uruchomił jakieś podskórne sprężyny, bo nazajutrz o godz. 8 rano czekała na mnie delegacja Cechu Rzemiosł Różnych z deklaracją, że Cech prosi o pozwolenie uporządkowania kurhanu ich siłami i funduszami. Zgodziłem się pod warunkiem, że to nie będzie "amatorszczyzna" i rzeczywiście pięknie zrobili - kopiec został na nowo ukształtowany, były barierki, lampiony, na szczycie chyba Krzyż Wirtuti Militarii (a nie harcerska lilijka jak ktoś pisał w jednej z gazet - śladów harcerskiej opieki tam nie było. Gdy odwiedziłem kurhan w czasie pobytu w Płocku na pogrzebie Dorobka - zastałem tam ponownie zaniedbanie miejsce).

Faktem jest, że prowokowaliśmy kogo się dało, aby nam przekazywali informacje gdzie i co trzeba uporządkować - radnych, dyrektorów zakładów, naszych współpracowników. Na przykład nakazałem inspektorowi oświaty aby w szkołach podstawowych polecił wykonać "klasówkę" na temat "co bym zrobił gdybym był przewodniczącym prezydium MRN?". Przyszło kilkaset wypracowań, nasi koledzy w biurze zrobili zestawienie i rozpatrywaliśmy je na posiedzeniu.

Było dużo śmiechu, dużo dziecięcej fantazji np. "wybudowałbym stupiętrowy dom", ale też kilkanaście dzieci postulowało - tak jak dzisiejszy Pan Prezydent i inni moi rozmówcy - budowę nowego mostu na Wiśle.

Wiem, że ja opuszczałem niedzielne wyjazdy do rodziny, wtorkowe posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, posiedzenia redakcji miesięcznika "Gospodarka i Administracja Terenowa", złożyłem rezygnację z funkcji członka Komitetu Drobnej Wytwórczości, z funkcji członka Prezydium Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy (byłem tam od lat razem z księdzem Wyczalkowskim pod przewodnictwem Ministra MON - Spychalskiego).

Władze centralne niewiele pomagały w naszej działalności modernizacyjnej, ale bardzo nas angażowały w swoją działalność, gdyż Płock był w tym czasie punktem docelowym wielu delegacji zagranicznych i krajowych nawet najwyższego szczebla, a każda taka delegacja to dzień stracony dla paru osób od nas.

Polecono nam np. przymusowo osiedlić w Płocku znajdujący się na naszym terenie kilkudziesięciosobowy wędrowny obóz cygański. Zrobiliśmy to tak dobrze, że przyjechał do nas z uznaniem wiceminister spraw wewnętrznych Sznek, a ja musiałem zdawać relację w specjalnej audycji telewizyjnej.

Muszę też wyznać, że ten wymyślony przeze mnie "Zespół Koordynacyjny Płocka i czterech powiatów" niewiele zrobił, bardzo słabo działał - ja nie miałem po prostu czasu.

Wracając do wcześniej wspomnianych działań przedkładanych na posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR i sesje MRN trzeba wspomnieć, że w ich treści kierowali się bezdyskusyjną zasadą, że na budowie kombinatu obok efektów ogólnokrajowych - efekty bezpośrednio musi odczuć rodzima ludność Płocka. Dlatego położyliśmy rękę na mieszkaniach MZRIp i Petrobudowy, których kierownictwa nie odmawiało uzgadniania z nami swych list przydziałowych, często wspomagały nas ze swojej puli i chętnie korzystały z naszych starań o zatrudnianie u nich fachowców ze starych zakładów, kobiet niezatrudnionych a wykształconych i wychowujących małe dzieci (automatycznie otrzymywały miejsce w żłobkach i przedszkolach).

Zainicjowaliśmy naukę gotowania dla chłopców w szkołach, aby stopniowo odciążać pracujące kobiety od zajęć domowych. Wieści o naszych poczynaniach w zakresie aktywizacji kobiet doszły do Zarządu Głównego Ligi Kobiet, który mnie zaprosił na posiedzenie abym członkinie z ZG LK poinformował co i jak robimy dla nich (m.in. rozważały powołanie mnie na honorowego członka Ligi Kobiet).

Urządziliśmy też spotkanie płockiej młodzieży, która kształciła się w wyższych uczelniach w całej Polsce z dyrekcją MZRIp agitując za przyjęciem tam pracy.

Trzeba jednak stwierdzić, że koledze Dorobkowi który nadzorował politykę zatrudnienia wiele pomagał inspirując Pan Antoni Rajkiewicz (wówczas jeszcze nie był profesorem), który uznał Płock za swój poligon doświadczalny.

Osobną epopeją, której głównym bohaterem (obok innych działań) był Jakub Chojnacki była polityka mieszkaniowa. Zaczęła się weryfikacja tysięcy podań o mieszkania naskładanych chyba bez rozpatrywania od 20 lat! Jakub zapoznał się z moim doświadczeniem wcześniejszym o parę lat w Żyrardowie, gdzie zrobiłem wielki porządek, znacznie rozwinął i udoskonalił zasady i działania żyrardowskie i jak to on z fanatycznym zapalem i uporem je realizował. Setki najuboższych rodzin z najpodlejszych pseudomieszkań awansowało do nowoczesnych mieszkań - wcale nie spodziewając się tego szczęścia.

Przeżyliśmy masowe i publiczne dyskusje weryfikujące potem dziesiątki posiedzeń komisji, z żelazną kon-

sekwencją likwidowaliśmy zamieszkałe strychy, przybudówki, piwnice, sutereny, baraki aby już nigdy nie było takich zdarzeń (mówił o tym nauczyciel na spotkaniu ze mną w początku roku 1961), że "właśnie dziś w piwnicy domu XY umiera na gruźlicę młoda nauczycielka, której rodzinę do tej piwnicy wtoczyli niemieccy okupanci". Rzeczywiście umarła.

Ale były i takie przeżycia jak to gdy w ramach przyjęć obywateli przyszedł do mnie robotnik - mechanik z jakiegoś zakładu ceramicznego i gdy go ofuknąłem po co mi czas zabiera skoro otrzymał przydział na komfortowe mieszkanie, 3 pokoje z kuchnią, wzruszony, ledwie mogąc mówić wyznał "musiałem przyjść aby upewnić siebie i rodzinę, że to prawda". Okazało się, że 15 lat wcześniej złożył podanie, bo się ożenił i po paru latach odmowy już przestał się upominać i mieszkał ze stopniowo powiększającą się rodziną - z żoną i czworgiem dzieci w byłej sieni 3m x 5m, na piętrowych łózkach z żelaznym piecykiem.

Ta realizacja "zasad polityki mieszkaniowej" moim zdaniem powinna być trwale wpisana i nie zapomniana w historii Płocka jako jej ważny element.

Polityka oświaty i kultury równoległe do zatrudnienia - oraz dalsze opracowania "Zasad" powinna być wpisana głównie na chwałę skromnego, a gorliwego i niezwykle utalentowanego znawcę i organizatora Franciszka Dorobka - zapalonego działacza tych dziedzin, o horyzontach umysłowych w dużej skali. On mnie molestował o budowę przekaźnika telewizyjnego, o zorganizowanie w Płocku pierwszej filii uniwersytetu - ja go skierowałem w stronę Uniwersytetu Łódzkiego (oba wiałem się, że Uniwersytet Warszawski nie będzie się przejmował Płockiem), zabiegał o powstanie teatru i filharmonii. Niestety - poza Milke i Sołtysiakiem (importowany z wojewódzkiego wydziału kultury) nie miał on godnych siebie partnerów w tym co najtrudniejsze, w dziedzinie kultury. Osobistym trudem osiągnął kolejne, incydentalne sukcesy, które jednak w sumie dźwignęły i tę dziedzinę. Nagle jego staraniem Filharmonia Narodowa podpisała z nami umowę o patronacie nad Płockiem, to samo Zarząd Główny Związku Plastyków Polskich. Muzeum Płockie wyrzuciło na śmietnik swój eksponat - wypchanego, śmierdzącego jesiota a organizowało jedną po drugiej - według mojej koncepcji wystawy wypożyczone z najlepszych polskich muzeów (curiosum - MHD na moje polecenie finansował wydawnictwa Muzeum!), masowo w szkołach i placówkach kultury uczciliśmy dorobek i śmierć Broniewskiego, urządziliśmy pierwszy w roku 1961 obrzęd wianków na Wiśle (stąd koncepcja budowy i lokalizacji amfiteatru - architekci chcieli pod Podolszycami) na 8 marca urządziliśmy bezpłatne przedstawienie Teatru Ziemi Mazowieckiej - jeden z dramatów Szekspira dla kobiet zatrudnionych w przedsiębiorstwach i zakładach podporządkowanych naszej MRN (jak rozpaczaly i szlochały przejęte tym przedstawieniem) itd. itd.

Opactwo, a właściwie ruiny opactwa, to był nasz wspólny temat - wykwaterowanie kilkudziesięciu rodzin, obserwowanie odbudowy i nadzór realizacji, plany i marzenia jak je wykorzystać. Przyjęta była moja wizja je-

dynego w Polsce muzeum zabawek (widziałem takie w Turynii) chociaż Minister Kultury i Sztuki zgodził się na osadzenie w Płocku Muzeum Etnograficznego z Warszawy, które wtedy nie miało siedziby (nie zdążył bo go odwołano ze stanowiska). Dla mnie dalszy los Muzeum był zaskoczeniem - nie wiem skąd i po co wyskoczyła secesja - choć urządzono ją wspaniale, to jednak jak Muzeum potem mogło przejść w ręce Kościoła gdy państwo wzniosło je na nowo z gruzów? I co z nim będzie dalej?

Moje propozycje były inne - zwiedziłem Muzeum Diecezjalne i mając wizję wspaniałego Płocka, uderzony ubóstwem zbiorów tego Muzeum zaprosiłem księdza doktora Grabowskiego proponując rozważenie wzbogacenia go cennymi zabytkami znajdującymi się w kościołach Mazowsza, a my przekażemy na poszerzenie Muzeum opróżniony z mieszkańców "Dom pod Trąbami" - oferta nie została przyjęta.

Kościoły płockie były przez nas nie tyle wspierane co aktywizowane - np. co do remontów nasze poparcie o dotacje wojewódzkie (sylwetki kościołów oświetlaliśmy reflektorami ze Skarpy), życzliwie i pozytywnie załatwialiśmy zgłaszane przez proboszczów sprawy np. interweniowałem o anulowanie niesłusznie naliczanych kwot w Ministerstwie Finansów i spotykaliśmy się przyjaźnie.

***

Na tym można by skończyć tę nostalgiczną opowieść o moim spotkaniu z Płockiem. Wszystko to urzędowym językiem opisaliśmy w obszernym sprawozdaniu z kadencji MRN z lat 1961-1964. Zostało ono uzupełnione wstępem współdziałających z nami wicepremiera prof. dr. Stefana Ignara, ministra Przemysłu Chemicznego Antoniego Radlińskiego, prof. dr. Antoniego Rajkiewicza, dr. Adama Ginsberta i płockiego pośła, prezesa Towarzystwa Naukowego Płockiego mgr. Tadeusza Gierzyńskiego.

W tych notatkach usiłuję - metodą "na wrywki" zaprezentować - w miarę możliwości - ówczesne wydarzenia w życiu miasta oraz styl i metody pracy kierownictwa Miejskiej Rady Narodowej.

Wydaje mi się, że ówczesne władze miejskie naprawdę w swej skali i zakresie działania (trochę wyprzedzając czas) wcielały w życie zasady "socjalizmu z ludzką twarzą" w warunkach prawnych nie dostosowanych do potrzeb naszych, a także ogólnych potrzeb władz terenowych.

Często działaliśmy więc na granicy legalności usprawiedliwiając to wobec radnych i pracowników tezą, że "socjalizm nie jest po to żeby nie można było robić tego co ludziom jest potrzebne", że każde spotrzeżenie musi być przeobrażone w skuteczne działanie.

Bez tej wiary, podbudowanej entuzjazmem, żarliwością i osobistym poświęceniem a także uporem na pewno wielu osiągniętych efektów by nie było.

Melchior Wańkowicz - gdy przyleciał (to był samolotowy zjazd dziennikarzy) do Płocka zaciągnął mnie do kącika i agitował: "Co Pan robi, Pan wierzy w socjalizm, to jest sprzeczne z naturą, społeczeństwo reaguje jak przyroda - żadna roślina nie wytrzyma jeśli się nie chce ją zasilać planowo przez rurkę". Nie przekonał mnie i do dziś wierzę w socjalizm, w jego rozwój i przeobrażenia jak i rośliny się poddały np. w zielonej rewolucji ratującej od głodu miliony ludzi w Azji i Afryce i teraz poddają się nawet genetycznym przeobrażeniom.

Nie miał racji i nie miał wizji przyszłości świata "człowiek innej wiary".

Tak więc "Moje spotkanie z Płockiem" trwało nie trzy a cztery i pół roku i dla mnie okazało się nie epizodem lecz spełnieniem tego, do czego chyba byłem stworzony.

Prof. Rajkiewicz mówił mi, że sukces naszej trójki w Płocku był efektem tego że pracowaliśmy w najłepszym dla mężczyzny wieku 40-50 lat, a ja myślę mówiąc za siebie że dlatego, że ten rodzaj działania i ta skala była mi zapisana w genach i dlatego przez całe życie dążyłem do celu, który nazywa się PŁOCK.

"Odszedłem bom musiał, bo los mnie tak goni, że muszę wieść życie cygana" (modna kiedyś piosenka) bo niezależnie od zobowiązań rodzinnych nadszedłby dzień w którym płocczanie skazałoby mnie na ten los, który spotkał 25 byłych przewodniczących i sekretarzy w Płocku (teraz już chyba więcej), którzy pod odwołaniu ze stanowisk zostali rozmieszczeni w różnych płockich zakładach na różnych stanowiskach.

To jest pewne - nasza gra była jednak ryzykowna mimo uznania efektów i zasług.

Jednak plotką jest że to PARTIA mnie usunęła - nieprawda - do ostatniej chwili zobowiązywano mnie abym został jeszcze choćby 2-3 lata, a szykany zaczęły się dopiero po odejściu za nie posłuchanie tej dyrektywy.

W każdym razie szkoda, że ani w lipcu 1963 r. (I etap rozwoju kombinatu), ani w 1965 r. "nie starczyło" odznaczeń państwowych dla nikogo z rady miejskiej. Odznaczeń mamy dość, ale za wcześniejsze i późniejsze działania, a dla mnie rekompensatą jest MEDAL PŁOCK - wręczony mi w dniu 25 października 2000 r. przez obecne władze miejskie Płocka; ale przecież najbardziej trafne w naszych życiorysach byłoby - przynajmniej dla mnie odznaczenie właśnie za to!

Przede wszystkim jednak szkoda "socjalizmu z ludzką twarzą" - to nie socjalizm sam się skończył i nie my - ludzie PRL poderwaliśmy w Polsce jego fundamenty!

"A SĄD ZOSTAWMY WIEKOM".

PŁOCK NA PRZEŁOMIE WIEKÓW I TYSIĄCLECI (RAPORT O STANIE MIASTA W 2000 ROKU)

31 grudnia 2000 roku jest datą szczególną, ponieważ stanowi zakończenie działalności:

- * roku 2000,
- * XX wieku,
- * drugiego tysiąclecia,
- * pierwszego dziesięciolecia działalności samorządu terytorialnego reaktywowanego w 1990 roku,
- * drugiego roku funkcjonowania administracji samorządowej po reformie,
- * połowy kadencji funkcjonującego obecnie samorządu.

Zakończenie każdego z tych okresów jest okazją do zrobienia podsumowań i bilansów, a jeżeli ich zakończenie przypada w tym samym dniu, jest to okazją szczególną.

Raport o stanie miasta w 2000 roku przedstawię zaczynając od samorządu, i po omówieniu ogólnych problemów miasta skoncentruję się na szczegółowym omówieniu poszczególnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego. Dane liczbowe podane w raporcie pochodzą z początku lub końca 2000, co było uwarunkowane możliwością zebrania materiału.

I. OGÓLNE INFORMACJE O SAMORZĄDZIE TERYTORIALNYM

W oparciu o ustawę z 8 marca 1990 r. "O samorządzie terytorialnym" wraz z późniejszymi zmianami reaktywowano w Polsce samorząd terytorialny, którego podstawową jednostką jest gmina, a mieszkający na jej terenie obywatele tworzą wspólnotę samorządową. Samorząd terytorialny jest formą zarządzania gminą przez wybraną w wyniku powszechnych i bezpośrednich wyborów Radę Gminy. Gminy dzielą się na wiejskie, wieśsko-miejskie i miejskie. Gmina Płock jest gminą miejską i w dalszej części raportu będziemy używali terminu Rada Miasta. Wybory na kolejne kadencje samorządu terytorialnego odbyły się:

I kadencja - 27 V 1990,

II kadencja - 19 VI 1994,

III kadencja - 11 X 1998,

Dla wyboru Rady Miasta na III kadencję utworzono 7 okręgów wyborczych, a głosowanie odbywało się w 65 lokalach.

Marzec 2001, Zarząd Miasta Płocka. Od lewej: Zygmunt Buraczyński - Wiceprezydent, Jarosław Pardyka, Barbara Szurgocińska - Skarbnik Miasta, Krzysztof Kania - Wiceprezydent, Stanisław Jakubowski - Prezydent, Romuald Dobrzeński - Sekretarz Miasta, Marian Choczyński, Wojciech Cholewiński - Wiceprezydent, Andrzej Rokicki

Do kampanii wyborczej w ostatnich w XX wieku wyborach samorządowych przystąpiło 8 komitetów wyborczych. Warunkiem niezbędnym było otrzymanie na listę danego komitetu 1720 głosów. Warunek ten spełniło 5 komitetów uzyskując następującą ilość głosów i mandatów:

- * Sojusz Lewicy Demokratycznej -13.453 głosy - 23 mandaty,
- * Akcja Wyborcza "Solidarność" - 9.206 głosów - 14 mandatów,
- * Przymierze Społeczne: Polskie Stronnictwo Ludowe - Unia Pracy - Krajowa Partia Emerytów i Rencistów - 2033 głosy - 0 mandatów,
- * Komitet Wyborczy "Przedem wszystkim Płock" - 2.558 głosów - 1 mandat,
- * Unia Wolności - 5008 głosów - 7 mandatów

Progu wyborczego nie przekroczyły następujące komitety: Ruch Patriotyczny Ojczyzna 1.207 głosów, Komitet Wyborczy Mieszkańców Osiedla Międzytorze i Podolszyce - 746 głosów i Zwycięstwo Płocka - 197 głosów.

Wybory wygrał Sojusz Lewicy Demokratycznej i nie wchodząc w żadne koalicje rozpoczął samodzielne sprawowanie władzy. Do końca 2000 roku wystąpiły zmiany w przynależności klubowej radnych. Po zmianach poszczególne komitety wyborcze w marcu 2001 r. posiadały następującą ilość radnych: SLD - 22, AWS - 13, UW - 3, Przedem wszystkim Płock" - 1 i Klub Radnych Niezależnych - 6.

Rada Miasta Płocka liczy 45 radnych. Przewodniczącym Rady Miasta został wybrany w dniu 3 listopada 1998 roku Wojciech Wiesław Hetkowski, wiceprzewodniczącym Tomasz Kolczyński, Krzysztof Lewandowski i Leszek Majewski, a sekretarzem Lech Latarski. W roku 2000 odwołano z Prezydium Rady Miasta Płocka Tomasza Kolczyńskiego i Krzysztofa Lewandowskiego, a na ich miejsce powołano Krystynę Badońską i Grzegorza Lichomskiego.

Po ostatnich wyborach funkcję radnego po raz trzeci pełni 2 radnych, po raz drugi 16 radnych i po raz pierwszy 27 radnych. Obecna Rada Miasta jest najbardziej sfeminizowana z dotychczasowych, a w jej skład weszło 15 kobiet i 30 mężczyzn. Udział kobiet w I kadencji wynosił 15,56 %, w drugiej kadencji 24,44%, a w obecnej wynosi 33,33%. 33 radnych posiada wykształcenie wyższe, 11 radnych wykształcenie średnie i 1 radny wykształcenie zasadnicze zawodowe.

Organem wykonawczym Rady Miasta jest Zarząd. Na II Sesji Rady Miasta w dniu 17 listopada 1998 roku Prezydentem Płocka został wybrany Stanisław Jan Jakubowski - w poprzednim Zarządzie wiceprezydent odpowiedzialny za gospodarkę komunalną.

Do Zarządu Miasta Płocka weszli:

I. Wiceprezydenci:

- * Wojciech Maciej Cholewiński - gospodarka przestrzenna, geodezja i nieruchomości oraz inwestycje;
- * Krzysztof Mieczysław Kania - gospodarka komunalna i mieszkaniowa, komunikacja i polityka gospodarcza;
- * Zygmunt Buraczyński - kultura, sport i turystyka, oświata, zdrowie i sprawy obywatelskie oraz rolnictwo i ochrona środowiska.

II. Społeczni członkowie Zarządu:

- * Jarosław Pardyka,
- * Andrzej Rokicki,
- * Zenon Sylwester Wiśniewski.

Funkcję Sekretarza Miasta powierzono Romualdowi Dobrzeńkiemu, a Skarbnikiem Miasta ponownie została Barbara Szurgocińska.

W 2000 roku miały miejsce następujące zmiany w składzie Zarządu Miasta Płocka. Z funkcji członka Zarządu został odwołany Zenon Sylwester Wiśniewski, a na jego miejsce powołano Mariana Eligiusza Choczyńskiego.

Wszyscy członkowie Zarządu z wyjątkiem Stanisława Jana Jakubowskiego są radnymi Rady Miasta Płocka.

II. POŁOŻENIE I OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PŁOCKA

Płock leży nad Wisłą w odległości 120 km na północny zachód od Warszawy na Nizinie Mazowiecko-Podlaskiej. Pod względem ukształtowania terenu jest to kotlina zbudowana z osadów lodowcowych posiadających grubość do 150 m. W mazowieckiej części tej niziny wyróżnia się subregion geograficzny - Wysoczyznę Północno-Mazowiecką, która pod względem historycznym pokrywasz z Mazowszem Płockim obejmującym powiat płocki, sierpecki i płoński.

Budowa geologiczna tego terenu została ukształtowana w okresie glacialnym i ma wpływ na prawobrzeżną część Płocka położonego na wysokiej skarpie liczącej 47 m nad poziom Wisły. Budowa skarpy i układ skał osadowych tutaj występujących są przyczynami częstych osuwisk. Osiedla po lewej strony Wisły zostały przyłączone do Płocka w czasie kolejnych inkorporacji: Radziwie od 1 kwietnia 1923 r., a Rąbierz-Tokary, Pradolina Wisły, Ciechomice i Góry od 1 stycznia 1997 roku.

Zgodnie z par. 11 Rozporządzenia Rady Ministrów z 23 grudnia 1996 roku z dniem 1 stycznia 1997 roku zostały zmienione granice miasta Płocka przez przyłączenie obszaru wsi Budy Dolne, Góry, Longinus, Nowe Ciechomice, Stare Ciechomice z gminy Łąck oraz wsi Tokary-Rąbierz z gminy Gąbin. Płock powiększył swoją powierzchnię z 66,44 km² do 88,06 km² i obecnie pod jego względem zajmuje 24 miejsce wśród polskich miast.

Płock graniczy z gminą miejsko-wiejską w Gąbinie oraz gminami wiejskimi w Słupnie, Łącku, Nowym Duninowie, Starej Białej i Radzanowie.

Z ogólnej powierzchni liczącej 8.806 ha - użytki rolne zajmują 3.774 ha (42,9%), lasy i grunty leśne 352 ha (4,0%), pozostałe grunty obejmujące nieużytki i grunty pod zabudowę 4.680 ha (53,1%).

W użytkach rolnych przypada na: grunty orne - 2.692 ha (30,57%), sady - 99 ha (1,12%), łąki - 574 ha (6,52%), oraz pastwiska trwałe - 409 ha (4,65%). Rolnictwo w Płocku nie posiadało i nie posiada większego znaczenia zarówno pod względem zatrudnienia jak i pod względem produkcji.

W działalności gospodarczej najważniejszą rolę odgrywa przemysł i budownictwo. Na gospodarczy rozwój Płocka największy wpływ miała decyzja o budowie największej w kraju rafinerii - "Petrochemia Płock S.A." na-

zywanej przez wiele lat Mazowieckimi Zakładami Rafineryjnymi i Petrochemicznymi, a po połączeniu się z CPN noszącej nazwę Polski Koncern Naftowy "ORLEN" S.A. Budowa tego zakładu miała wpływ na ożywienie gospodarcze Płocka, powstanie wielu zakładów pracy, osiedli mieszkaniowych i rozwój innych dziedzin życia społeczno-gospodarczego. Nie uniknięto przy tym błędów, które próbuje się często stawiać na pierwszym miejscu przed korzyściami.

W ostatnim okresie czasu rozwijana jest bardzo potrzebna dla Płocka infrastruktura usługowa.

Płock ma bardzo bogatą przeszłość i jego historia sięga do okresu kształtowania się państwa polskiego. W okresie od 1495 -1918 r. i od 1975 -1998 r. Płock był siedzibą województwa, z którym wiele osób wiązało główną możliwość rozwoju miasta.

W wyniku wprowadzonej z dniem 1 stycznia 1999 roku kolejnej reformy administracyjnej państwa Płock utracił status miasta wojewódzkiego i stał się miastem wydzielonym działającym na prawach powiatu. Przywilej taki został przyznany wszystkim dotychczasowym miastom wojewódzkim za ich zgodą oraz innym miastom liczącym powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Powołanie wspólnego powiatu oznaczałoby oddanie przez gminę Płock części

swoich kompetencji posiadanych w ramach tak zwanej Ustawy Miejskiej (zadania wymienione przy powiecie). Odmienność funkcjonowania 130-tysięcznego miasta w stosunku do gmin wiejskich mogłaby w przyszłej połączonej radzie budzić kontrowersje i konflikty. Płock stał się więc powiatem grodzkim.

Pojęcie powiatu grodzkiego jest nowością wynikającą z ostatniej reformy.

Gmina podobnie jak w okresie poprzednim odpowiada za wszystkie usługi od narodzin, aż po schyłek życia mieszkańców: przychodnie, przedszkola, szkoły podstawowe, lokalne drogi, światło, gaz, ciepło, komunikację publiczną, rejestrację narodzin i zgonów, udzielanie ślubów i cmentarze.

Powiat zapewnia wszystkie usługi dla obywatela przekraczające zakres działania gminy: szkoły średnie, szpitale, drogi międzygminne (przed reformą drogi wojewódzkie), pomoc społeczną, aktywną walkę z bezrobociem, porządek publiczny i bezpieczeństwo mieszkańców na co dzień i w warunkach nadzwyczajnych zagrożeń (powódź, pożary itp.). Są to więc usługi, z którymi nie każda pojedyncza gmina jest w stanie sobie poradzić, ale które można zapewniać w skali kilku gmin.

Obecnie istnieje powiat grodzki i powiat płocki ziemski. Mimo utraty statusu miasta wojewódzkiego Płock

Tablica 1. Powierzchnia i ludność Płocka wg stanu na 31 grudnia 1999 roku z uwzględnieniem osiedli.

Osiedle /dzielnica/	Powierzchnia w		Ludność /osoby/	Gęstość zaludnienia na 1 km ²	Struktura w %	
	ha	km ²			powierzchnia	ludność
1	2	3	4	5	6	7
I. Dzielnice mieszkaniowe	7.039	70,39	130.904	1.860	79,93	100,00
1. Borowiczki	709	7,09	3.400	480	8,05	2,60
2. Dobrzyńska	44	0,44	11.000	25.000	0,50	8,40
3. Imielnica	272	2,72	8.450	3.107	3,09	6,46
4. Kolegialna	114	1,14	10.100	8.860	1,30	7,72
5. Łukasiewiczza	224	2,24	15.000	6.696	2,54	11,46
6. Mickiewiczza	98	0,98	17.000	17.347	1,11	12,99
7. Międzytorze	90	0,90	6.700	7.444	1,02	5,12
8. Podolszyce Południe	246	2,46	4.411	1.793	2,79	3,37
9. Podolszyce Północ	284	2,84	9.163	3.226	3,22	7,00
10. Zielony Jar	122	1,22	2.690	2.205	1,39	2,05
11. Radziwie	742	7,42	4.150	559	8,43	3,17
12. Stare Miasto	53	0,53	5.540	10.452	0,60	4,23
13. Skarpa	128	1,28	10.100	7.891	1,45	7,72
14. Trzepowo	868	8,68	700	81	9,86	0,54
15. Tysiąclecia	18	0,18	7.600	42.222	0,21	5,80
16. Winiary	613	6,13	1.640	268	6,96	1,25
17. Wyszogrodzka	252	2,52	10.520	4.175	2,86	8,03
18. Góry	871	8,71	1.320	152	9,89	1,01
19. Ciechomice	555	5,55	920	166	6,30	0,70
20. Pradolina Wisły	736	7,36	500	68	8,36	0,38
II. Dzielnice przemysłowe	1.767	17,67	-	-	20,07	-
1. Petrochemia	1.185	11,85	-	-	13,46	-
2. Kostrogaj	582	5,82	-	-	6,61	-
OGÓLEM PŁOCK	8.806	88,06	130.904	1.487	100,00	100,00

Źródło: Opracowanie własne. Ludność wg osiedli /wielkość szacunkowa/. Powierzchnia na podstawie " Studium zagospodarowania przestrzennego Płocka" -1998 r.

Obrady Zarządu Miasta Płocka

pozostał nadal na terenie Mazowsza Północnego największym ośrodkiem społeczno-gospodarczym. Pomijam tutaj Warszawę, gdyż ma ona inne funkcje. Czynniki miastotwórcze decydujące o dalszym rozwoju Płocka to:

- * regionalny ośrodek gospodarczy,
- * regionalne centrum administracyjne - siedziba powiatu ziemskiego, siedziba gminy i powiatu grodzkiego, filie urzędów wojewódzkich,
- * regionalne centrum finansowe - banki, biura maklerskie, firmy ubezpieczeniowe i instytucje leasingowe,
- * regionalny ośrodek akademicki,
- * regionalne centrum medyczne,

Tablica 2. Struktura ludności Płocka na 31 grudnia 1999 roku						
Grupy wiekowe	Liczba ludności w grupach wiekowych	Struktura ludności w %	Liczba i udział kobiet		Liczba i udział mężczyzn	
			4	5	6	7
1	2	3	4		5	
Ogółem	130.904	100,0	67.984	51,93%	62.920	48,07%
0-2 lat	3.747	2,86	1.854	49,48%	1.893	50,52%
3-6 lat	5.896	4,50	2.905	49,27%	2.991	50,72%
7-14 lat	14.274	10,90	6.927	48,53%	7.347	51,47%
15-18 lat	9.180	7,01	4.420	48,15%	4.760	51,85%
19-29 lat	24.345	18,60	12.050	49,15%	12.295	50,50%
30-39 lat	17.204	13,14	8.821	51,27%	8.383	48,73%
40-49 lat	23.185	17,71	12.386	53,42%	10.799	46,58%
50-59 lat	15.902	12,15	8.459	53,19%	7.443	46,81%
60-64 lat	5.504	4,20	2.905	52,78%	2.599	47,22%
65-69 lat	4.457	3,41	2.451	54,19%	2.006	45,01%
70-74 lat	3.285	2,51	2.050	62,40%	1.235	37,60%
75-79 lat	2.134	1,63%	1.417	66,40%	717	33,60%
80-84 lat	975	0,75	703	72,10%	272	27,90%
85 i więcej	818	0,63	636	77,94%	180	22,06%

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane z tabulogramu Urzędu Statystycznego w Płocku

Tablica 3. Pracujący w Płocku w latach 1994 - 2000.

Lata	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
pracujący	48.664	48.803	49.682	50.319	51.555	49.833	Brak danych

* ośrodek kulturalny - muzea, teatr, galerie i zabytki, ZOO,
 * ośrodek kultu religijnego: w Płocku znajduje się siedziba Biskupa Płockiego i siedziba władz naczelných Starokatolickiego Kościoła Mariawitów oraz Sanktuarium Miłosierdzia Bożego z Kaplicą bł. Faustyny Kowalskiej.

Niewykorzystanym czynnikiem rozwoju miasta jest jego położenie nad Wisłą zaledwie 10 km od Zalewu Włocławskiego, bezpośrednie sąsiedztwo z Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym położonym na terenie Pojezierza Gostynińsko Włocławskiego oraz bezpośrednie sąsiedztwo z Brudzeńskim Parkiem Krajobrazowym na terenie którego przepływa Skrwa Prawobrzeżna posiadająca bardzo dobre warunki do uprawiania kajakarstwa.

W celu poprawienia swojej konkurencyjności Płock współpracuje z innymi gminami. Między innymi Płock jest członkiem:

- * Związku Miast Polskich,
- * Związku Gmin Polskich,
- * Kapituły Najstarszych Miast i Miejscowości w Polsce,
- * Miast Nadwiślańskich,
- * Związku Gmin Turystycznych Regionu Płockiego,
- * Konwentu Samorządów Lokalnych Mazowsza Północnego,
- * Stowarzyszenia Miast Siostrzanych.

W ramach tej ostatniej organizacji Płock podpisał umowę o współpracy partnerskiej z niżej wymienionymi miastami: DARMSTADT - Niemcy -1988, FORT WAYNE - USA -1990, FORLI - Włochy - 1993, MOŽEIKIAI (Możejki)- Litwa - 1994, NOWOPOŁOCK - Białoruś -1996, AUXERRE - Francja -1998/2000, BALTI (Bielce) - Mołdawia - 1998/2000.

Współpraca między wymienionymi miastami ogranicza się jak dotąd do sfery kultury, sportu i oświaty. W sferze gospodarczej mogą być rozpatrywane sprawy w zakresie nawiązywania kontaktów z organizacjami biznesowymi w danym mieście.

W Płocku istnieje 20 osiedli mieszkaniowych i dwie "dzielnice" przemysłowe. Przed 1980 r. występował podział na dzielnice, a po 1980 roku operuje się pojęciem osiedli. Powierzchnię poszczególnych płockich osiedli oraz zamieszkującą je ludność według stanu na 31 grudnia 1999 roku przedstawia tablica 1.

III. LUDNOŚĆ PŁOCKA

W ostatnim dziesięcioleciu liczba ludności w Płocku wg danych Urzędu Statystycznego kształtowała się następująco:

- 1990 - 123.400
- 1992 - 125.005
- 1994 - 126.528
- 1996 - 127.670
- 1997 - 130.596 - (w tym wzrost ludności Płocka związany z przyłączeniem terenu - 2.563)

1998 - 131.011

1999 - 130.904

2000 - 130.861 - (wg stanu na 30 września).

Niewielki wzrost ludności w ostatnim dziesięcioleciu o 7.461 osób (6,05%) był spowodowany przyłączeniem terenów wiejskich do Płocka 2,08%, migracjami wewnętrznymi i niewielkim przyrostem naturalnym, który wykazuje stałą tendencję spadkową. Wśród ludności Płocka dominują panie 67.962 (51,93%). Na 100 panów przypada 108 pań i ta proporcja jest stabilna z bardzo małą tendencją wzrostową. Na 1 km² przypada 1487 osób. Posiadamy stosunkowo młode społeczeństwo. Przeciętny płocczanin liczył w 2000 roku 35 lat. Ludność Płocka liczy 30.892 osoby w wieku przedprodukcyjnym (23,60%), 85.438 osób (65,27%) w wieku produkcyjnym i 14.574 osoby (11,13%) w wieku poprodukcyjnym. Tendencja spadkowa występuje w wieku przedprodukcyjnym, natomiast wzrostowa w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. W najbliższym czasie w grupie osób w wieku produkcyjnym powinna wystąpić stabilizacja.

Z tablicy wynika, że w Płocku rodzi się więcej chłopców i ich przewaga występuje w poszczególnych grupach wiekowych do 29 roku życia. Po 30 roku życia proporcje między kobietami i mężczyznami zaczynają się zmieniać. Jest to tendencja światowa. Długość życia kobiet jest większa niż mężczyzn. Zjawiska demograficzne występujące obecnie w Płocku są odzwierciedleniem ogólnych tendencji występujących w ostatnich latach w Polsce i na świecie, do których należy zaliczyć:

- * spadek liczby urodzin,
- * przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami,
- * starzenie się społeczeństwa.

Oprócz tych tendencji występuje również czysto płocka specyfika. Obecna struktura wiekowa ludności Płocka została ukształtowana w latach 1960 - 1980 w wyniku wielkich migracji spowodowanych budową Petrochemii i rozbudową innych zakładów. To właśnie wtedy Płock z 40 tysięcznego miasta przekształcił się w miasto 120 tysięczne. Najliczniejszą grupę wiekową stanowi ludność w wieku 19 - 29 oraz 40 - 49 lat. Obie grupy są w wieku produkcyjnym i one określają strukturę popytu na rynku pracy. Nienaturalna struktura wiekowa ludności ma wpływ na kształtowanie się zarówno zatrudnienia jak i bezrobocia, a w niedalekiej przyszłości będzie powodować lawinowe odchodzenie ludzi na emeryturę. Liczba bezrobotnych na 31 grudnia 2000 roku wynosiła 11.261 osób, w tym kobiety 6.832 (60,67%). Ilość osób bez prawa do zasiłku wynosiła 8.739, co stanowi 77,60%. Stopa bezrobocia w grudniu 1999 roku wynosiła 16,6%, a w grudniu 2000 roku 16,1%, ale liczba bezrobotnych wzrosła w tym samym czasie z 9.930 do 11.261 osób, co stanowi 11,34% wzrostu. Wśród bezrobotnych dominują osoby z wy-

kształceniem podstawowym 31,84% i zasadniczym zawodowym - 30,71%, ale na wysokim poziomie kształtuje się również ilość bezrobotnych z wykształceniem średnim zawodowym i tendencję wzrostu wykazują bezrobotni z wykształceniem wyższym. Ta ostatnia sprawa jest specyficzna dla Płocka. Udział bezrobotnych z wykształceniem wyższym wzrósł z 3,0% do 4,37%.

Najbardziej newralgiczną grupą na wahania rynkowe jest właśnie grupa osób z wykształceniem zawodowym zarówno tym zasadniczym jak i średnim. Pracownicy z tej grupy są najczęściej i najszybciej zwalniani przy ograniczeniach rynku zbytu i są entuzjastycznie przyjmowani przy nawet stosunkowo małym ożywieniu gospodarczym. Jest to zasadnicza różnica między Płockiem a innymi miastami czy też regionami gospodarczymi. Duża liczebność osób z wykształceniem zawodowym na terenie miasta jest również konsekwencją rozwoju gospodarczego miasta w latach 1960 -1980 i migracjami osób z konkretnym zawodowym przygotowaniem. Kadra fachowców przychodząca wówczas do Płocka miała zapewniane warunki wyższe niż gdzie indziej lub mogła je uzyskać w stosunkowo szybkim czasie. Badania warunków życia przeprowadzane w polskich miastach wykazały, że mieszkania w Płocku są mniejsze niż gdzie indziej, ale są lepiej wyposażone w urządzenia infrastruktury technicznej. To też pozostałość po okresie przyspieszonego rozwoju miasta. Struktura zatrudnienia w Płocku jest dość stabilna, a liczba pracujących waha się w granicach 50 - 51 tysięcy osób. Największe zatrudnienie występuje w przemyśle ok. 30% i w budownictwie ok. 20%. Na dalszych pozycjach ukształtowało się zatrudnienie w handlu hurtowym - 9,0%, ochronie zdrowia i opiece społecznej - 8,3%, edukacji i oświacie 6,5%, transporcie - 5,5%, administracji publicznej - 4,5% oraz pośrednictwie finansowym - 6,0%. Największy przyrost zatrudnienia wystąpił w ostatnich latach w pośrednictwie finansowym.

Liczba pracujących według stanu na 30 września w poszczególnych latach kształtowała się następująco:

Należy zaznaczyć, że od 1 stycznia 1999 roku Główny Urząd Statystyczny wprowadził zmiany w zasadach kwalifikacji osób pracujących polegające na tym, że sprawozdawczością obejmuje się obecnie zakłady zatrudniające 10 osób i więcej, a w poprzednich latach uwzględniano zakłady zatrudniające 5 osób i więcej. Powyższa zmiana według szacunku GUS mogła wpłynąć na zaniżenie liczby pracujących o 5,3%

IV. GOSPODARKA

Liczba podmiotów gospodarczych wykazuje od początku przemian ustrojowych stałą tendencję wzrostu. W ciągu 12 miesięcy 2000 roku liczba podmiotów gospodarczych wzrosła o 115, a po uwzględnieniu również i zakładów osób fizycznych o 490. Dominującą rolę odgrywa sektor prywatny, którego udział wynosi 90,30%, a po uwzględnieniu zakładów osób fizycznych 97,97%. Na koniec 2000 roku w Płocku występowało 11.809 firm, w tym 11.573 podmioty gospodarcze w sektorze nieuspołecznionym i 236 podmiotów w sektorze

uspołecznionym. Z ogólnej liczby podmiotów gospodarczych przypada na przedsiębiorstwa państwowe - 15, spółdzielnie - 66, spółki prawa handlowego - 606, spółki akcyjne -36, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością - 563 (w tym z udziałem kapitału zagranicznego -73) i firmy osób fizycznych - 9.377. Udział zakładów prowadzonych przez osoby fizyczne w Płocku stanowił w skali województwa mazowieckiego na koniec 1999 roku - 2,41 i na koniec 2000 roku - 2,39.

Strukturę zakładów osób fizycznych uwzględniającą działy gospodarki przedstawia tablica 4.

Tablica 4. Struktura zakładów osób fizycznych w Płocku wg stanu na 31 grudnia 2000 roku.

Wyszczególnienie	Ilość zakładów wg stanu na:		Udział w % wg stanu na 31.12.2000 r.
	31.01.2000	30.12.2000	
1	2	3	4
I. Zakłady osób fizycznych	9.302	9.377	100,0
1. Przetwórstwo przemysłowe	747	766	8,17
2. Budownictwo	970	978	10,43
3. Handel i naprawy	3.478	3.384	36,09
4. Hotele i restauracje	218	216	2,30
5. Transport i gospodarka magazynowa	1.169	1.193	12,72
6. Pośrednictwo finansowe	401	456	4,86
7. Obsługa nieruchomości	1.255	1.276	13,61
8. Pozostała działalność	1.164	1.108	11,82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS.

Największą popularnością na terenie Płocka cieszą się handel, naprawy oraz transport i gospodarka magazynowa. W tej pierwszej działalności widoczne jest jednak wycofywanie się z prowadzenia interesu. Może to świadczyć o nasyceniu rynku tego typu usługami. Konkurencją dla sklepów stanowi z pewnością handel targowiskowy prowadzony zarówno przez Polaków jak i obcokrajowców. Ceny towarów w obrocie targowiskowym są konkurencyjne i stanowią alternatywę dla ludzi uboższych. Wzrost liczby podmiotów gospodarczych w pozostałej działalności świadczy o dalszych możliwościach rozwojowych miasta, co jest zjawiskiem optymistycznym. Przed rozpoczęciem reformowania gospodarki wizytówką każdego miasta były duże przedsiębiorstwa. Największe z nich funkcjonują dotychczas w Płocku, ale w innych formach organizacyjnych. Wykaz największych aktualnie zakładów przedstawia tablica 5.

Tablica 5. Wykaz zakładów zatrudniających w 2000 roku powyżej 500 osób.

Wyszczególnienie	Zatrudnienie
1	2
1. Polski Koncern Naftowy "Orlen" S.A.	10.360/5.177*
2. Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego "Przyjaźń"	792
3. Przedsiębiorstwo Inwestycyjno Remontowe "Naftoremont - Naftobudowa"	920
4. "Mostostal Płock" S.A.	1500
5. Zakłady Mięsne w Płocku S.A.	741
6. Przedsięb. Robót Termoizolacyjnych i Antykorozyjnych "Izokor -Płock"	800
7. NEW HOLLAND BIZON Sp. z o.o.	920
8. Zakład Energetyczny Płock S.A.	875/175
9. Powszechna Spółdzielnia Spożywców S.A.	593
10. Levi Strauss Polland Sp. z o.o.	644
11. Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego "Cotex"	800
12. PKS	517

* W wierszu 1 pierwsza liczba oznacza zatrudnienie w PKN w Polsce, a druga liczba zatrudnienie w Płocku w byłej Petrochemii z wyeliminowaniem zatrudnienia w spółkach. W wierszu 8 pierwsza liczba oznacza zatrudnienie w holdingu, a druga zatrudnienie w spółce matce.

Największym zakładem w Płocku i jednym z największych w Polsce zarówno pod względem zatrudnienia jak i produkcji jest Polski Koncern Naftowy "Orlen" S.A. Powstał on z połączenia "Petrochemii Płock" po jej uprzedniej restrukturyzacji i Centrali Produktów Naftowych. Z Petrochemii wyodrębniło się kilkanaście spółek z o. o. i obecnie zajmują się działalnością usługową głównie na rzecz PKN. Jest on zleceniodawcą dla wielu zakładów, a w szczególności remontowo-budowlanych. W zakładach wyszczególnionych w tablicy nr 5 jest zatrudnionych 14.275 pracowników, co stanowi około 30% liczby zatrudnionych w Płocku.

Zmiany organizacyjne zachodzące w jednostkach gospodarczych nie ominęły również i jednostek gminy. W 2000 roku gminie podlegało 25 jednostek, których wykaz i strukturę organizacyjną przedstawia tablica nr 6.

Tablica nr 6. Jednostki organizacyjne gminy Płock według form organizacyjnych w 2000 roku.

Spółki gminy z o. o. lub z udziałem gminy	Zakłady budżetowe	Jednostki budżetowe
1	2	3
1. "Rynex"	Zakład Usług Miejskich "Muniserwis"	Miejski Zarząd Dróg
2. Biuro Techniki Komunalnej "Betek"	Miejski Zakład Gospodarki Mieszkaniowej	Straż Miejska
3. "Dromost Płock"	Miejski Ogród Zoologiczny	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
4. Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego	Izba Wyrzeźwierni	Miejski Zespół Obiektów Sportowych

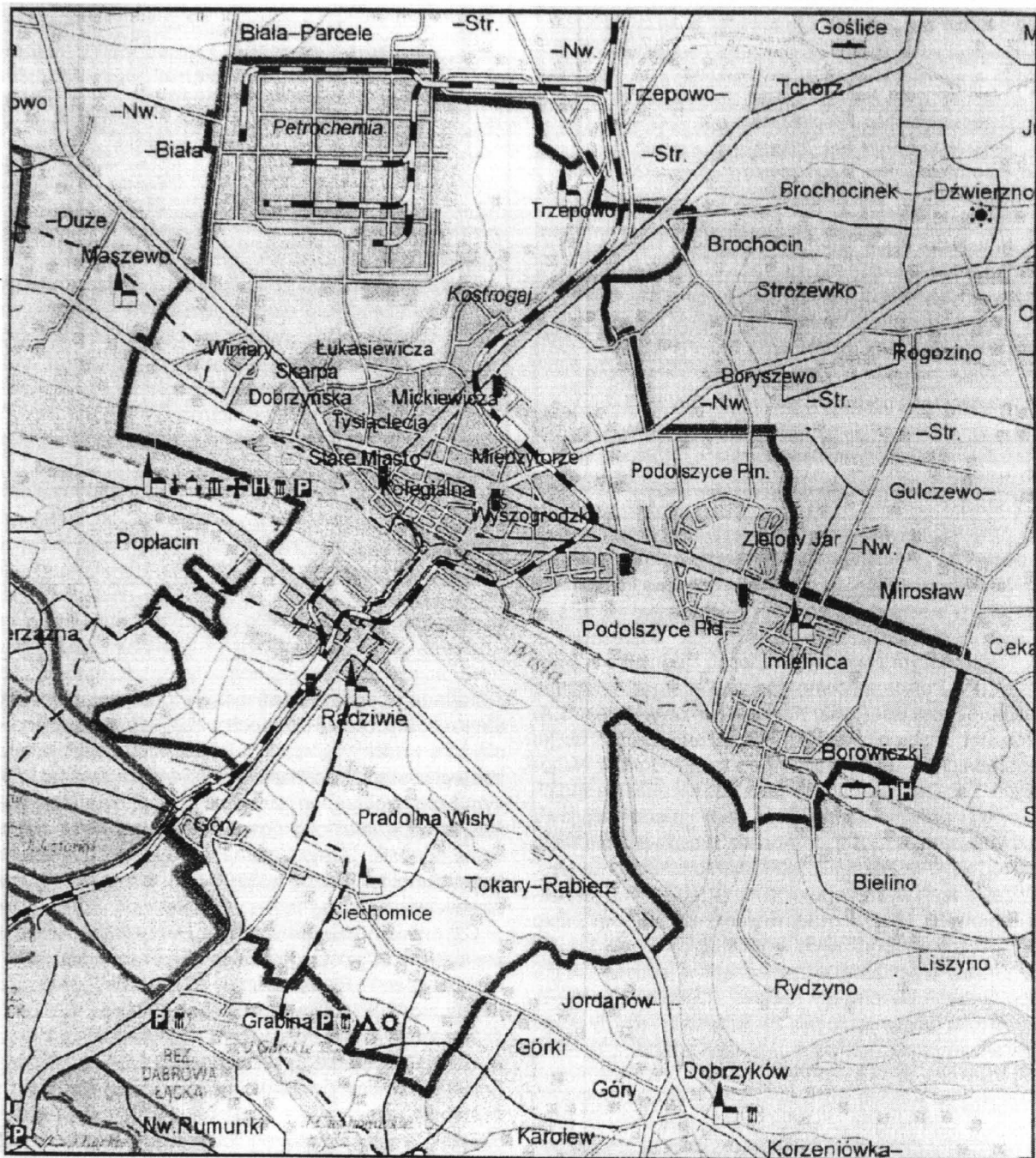
5. Płockie Towarzystwo Budownictwa Społecznego "Nowy Dom"	-	Zarząd Jednostek Oświatowych
6. "Płocka Gospodarka Komunalna"	-	Samodzielny Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej
7. Płocka Energetyka Ciepła	-	Dom Kultury
8. Płocka Gospodarka Budowlano - Remontowa	-	Płocka Galeria Sztuki, Płocka Orkiestra Symfoniczna
9. Wodociągi Płockie	-	-
10. Komunikacja Miejska	-	-
11. Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach	-	-
12. Agencja Rewitalizacji Starówki	-	-

Jednostki podlegające gminie przeszły pierwszy etap restrukturyzacji w latach 1997 - 1998, a obecnie niektóre z nich są na etapie poszukiwania inwestora strategicznego. Podstawowym kryterium uwzględnionym przy wyborze formy organizacyjnej był rodzaj wykonywanej działalności gospodarczej i zdolność finansowa jednostki. Urząd Miasta Płocka wraz z podległymi jednostkami zatrudniał w 2000 roku około 3.700 pracowników.

Czynnikami miastotwórczym i wizytówką miast w krajach z rozwiniętą gospodarką rynkową jest ilość i sieć banków. W Płocku działały w 2000 roku w różnych formach organizacyjnych następujące banki:

1. Narodowy Bank Polski,
2. Bank Gospodarki Żywnościowej S.A., *
3. Bank Handlowy w Warszawie S.A.,
4. Handlobank,
5. Bank Przemysłowo Handlowy S.A. w Krakowie,
6. Powszechna Kasa Oszczędności BP * (5 oddziałów),
7. Powszechny Bank Gospodarczy Grupa Pekao S.A., *
8. Bank Polska Kasa Opieki S.A.,
9. Bank Rozwoju Cukrownictwa S.A. w Poznaniu,
10. PBI Kredyt Bank S.A. w Warszawie,
11. Powszechny Bank Kredytowy S.A. w Warszawie, *
12. Wielkopolski Bank Kredytowy S.A. w Poznaniu, *
13. Powszechny Bank Budowlany "Inwest Bank" w Poznaniu,
14. GE Capital Bank,
15. Bank Ochrony Środowiska S.A. we Włocławku,
16. Bank Spółdzielczy w Słupnie z siedzibą w Płocku,

Gwiazdką zaznaczono banki prowadzące Biura Maklerskie.

Płock w granicach administracyjnych według stanu na dzień 1 stycznia 1997 r. (z uwzględnieniem osiedli).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie planu miasta Płocka z 1997 r.

----- szlaki turystyczne okolic Płocka

Petrochemia, Kostrogaj - dzielnice przemysłowe

Część z wymienionych banków prowadzi również wyodrębnione Punkty Obsługi Klienta. W latach 1996 - 2000 na terenie Płocka zlokalizowały swoje placówki 3 banki, a dotychczas istniejące rozbudowały swoją sieć. Statystycznie jeden bank obsługiwał w 1996 roku 9.732 mieszkańców, a w 2000 roku 8.188 mieszkańców. Firmami o podobnym znaczeniu co banki są również instytucje ubezpieczeniowe i instytucje leasingowe. W Płocku otworzyły swoje placówki największe firmy ubezpieczeniowe działające w Polsce zarówno z kapitałem polskim jak i z kapitałem zagranicznym. Gwałtowny rozwój tych firm był związany z wprowadzeniem reformy ubezpieczeń emerytalnych w Polsce. W 2000 roku w Płocku istniało 20 firm ubezpieczeniowych oraz 30 firm miało tutaj swoich przedstawicieli ubezpieczeniowych.

Do lokalnych organizacji biznesowych istniejących w Płocku należy wymienić:

- * Centrum Wspierania Biznesu,
- * Towarzystwo Wspierania Inicjatyw Gospodarczych,
- * Klub Kapitału Płockiego,
- * Mazowiecką Agencję Rozwoju Regionalnego,
- * Regionalne Centrum Rozwoju Technologii - Inkubator Przedsięwzięć Innowacyjnych.

Płock jest mniej atrakcyjny dla inwestorów niż inne miasta zarówno w Polsce jak i w byłym województwie płockim. Decyduje o tym położenie Płocka z dala od głównych dróg i linii kolejowych, oraz wyższe niż w innych miejscowościach koszty produkcji. Jedyna linia kolejowa przechodząca przez Płock jest w ostatnich latach wykorzystywana głównie w transporcie towarowym na odcinku Płock - Kutno. W transporcie samochodowym występują poważne ograniczenia, co jest spowodowane istnieniem tylko jednego mostu na Wiśle. Przestarzały układ uliczny w mieście i gwałtowny wzrost ilości samochodów powodują, że poruszanie się po mieście jest bardzo uciążliwe i czasochłonne. Połączenia autobusowe Płocka z innymi miastami są obsługiwane głównie przez dwóch przewoźników, a mianowicie przez PKS i Polski Ekspres. Funkcję uzupełniającą szczególnie w przewozach czarterowych spełniają prywatni przewoźnicy. Podsumowując to zagadnienie, należy stwierdzić, że Płock - leżąc w środku Polski i Europy - w związku ze znacznym oddaleniem od głównych dróg (30 - 60 km) znajduje się na uboczu i jest omijany. Traci na tym zarówno pod względem gospodarczym jak i turystycznym. Wynika to wyraźnie z modnych i licznie przeprowadzanych w ostatnim okresie czasu rankingów.

V. GOSPODARKA PRZESTRZENNA

Pod względem zagospodarowania przestrzennego w Płocku występuje układ strefowy. Jego osią jest Wisła. Na prawym brzegu na dolnym tarasie dominują tereny zielone. Mniej niż połowa z nich jest urządzona, a pozostała część znajduje się w stanie dzikim. Na górnym tarasie począwszy od korony Skarpy Wiślanej dominuje zabudowa mieszkaniowo-usługowa. Głębokość tej strefy sięga około 2 kilometrów. Układ ten jest wyraźnie zachowanym odzwierciedleniem historyczne-

go rozwoju miasta. Do tego układu dostosowany jest również układ komunikacyjny Płocka. Za strefą mieszkaniowo-usługową znajduje się strefa przemysłowo-techniczna i tereny rolne. Lewobrzeżna część miasta ma inny układ geologiczny i hydrograficzny. Inne były również uwarunkowania historyczne. Osiedla położone na lewym brzegu Wisły zostały przyłączone do Płocka w XX wieku: Radziwie w 1923 roku i pozostałe osiedla w 1997 roku. Zagospodarowanie lewobrzeżnych osiedli jest również inne. Zagospodarowanie Radziwia wiąże się głównie z gospodarczą funkcją Wisły (stocznia, port), a pozostałych osiedli z rolnictwem.

W strefie mieszkaniowo-usługowej prawobrzeżnej części Płocka jest 16 osiedli o liczbie mieszkańców od 700 do 17.000. W części centralnej miasta dominuje zabudowa wielorodzinna, a w osiedlach peryferyjnych zabudowa jednorodzinna o charakterze podmiejskim lub wiejskim.

Struktura własnościowa gruntów jest bardzo zróżnicowana i jest uzależniona od charakteru osiedla. W osiedlu Stare Miasto grunty będące własnością gminy i Skarbu Państwa stanowiły w 2000 roku po około 20%, a grunty prywatne około 50%. W poszczególnych osiedlach proporcje te kształtują się bardzo różnie.

Miasto posiada tylko fragmenty szczegółowych planów zagospodarowania przestrzennego. Najdalej są zaawansowane prace na tym odcinku w osiedlu Imielnica, Borowiczki, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Radziwie, Kolegialna, Stare Miasto, Skarpa i Kostrogaj. Inwentaryzacja osiedli uwzględniająca wykorzystanie gruntów została przeprowadzona w trakcie opracowania "Strategii rozwoju Płocka do 2010 roku" w 1997 roku. Uwzględniając istniejącą zabudowę miasta oraz zasięg uciążliwości Petrochemii został opracowany plan zespołu jednostek osadniczych Płocka zgodnie z którym przewidywano niżej podane kierunki rozwoju miasta:

- * rozwój budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego i jednorodzinnego - w kierunku wschodnim (Podolszyce, Imielnica, Borowiczki i Gulczewo);
- * rozwój funkcji magazynowo - składowych i gospodarki komunalnej - w kierunku północnym (Kostrogaj, Trzepowo);
- * modernizacja urbanistyczna - w centralnej części miasta.

W latach 90-tych XX wieku Petrochemia zrealizowała program instalowania urządzeń zabezpieczających, co w dużym stopniu ograniczyło jej uciążliwość. Może to mieć wpływ na zmianę rozmieszczenia obszarów rozwojowych Płocka.

VI. GOSPODARKA MIESZKANIOWA I INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

a. Mieszkalnictwo

Najważniejszym źródłem informacji o ilości i jakości zasobów mieszkaniowych jest spis powszechny. Ostatni spis został przeprowadzony w 1988 roku i materiały uzyskane na jego podstawie są obecnie mało aktualne. Materiały GUS są często fragmentaryczne i musimy je traktować jako materiały szacunkowe. Płock posiada około 42 tysięcy mieszkań, w tym około 54% stanowią mieszkania spółdzielcze, 14% mieszkania komunalne. Pozostała ilość przypada na mieszkania osób indywi-

dualnych, wspólnot mieszkaniowych, Towarzystw Budownictwa Społecznego, zakładów pracy i devoloparów. W Płocku istnieje 10 spółdzielni mieszkaniowych, z których najstarszą jest Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko - Własnościowa, a największą Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa. Zakup mieszkania przez bogatszą część społeczeństwa nie stanowi w tej chwili w Płocku większego problemu, natomiast okres oczekiwania na mieszkania komunalne jest bardzo długi. Szybki rozwój budownictwa mieszkaniowego miał miejsce w latach 1960 -1980 w okresie gwałtownych migracji do Płocka. Mieszkania z tego okresu zajmują zdecydowanie pierwsze miejsce w strukturze zasobów mieszkaniowych. Mieszkania budowane w tym czasie w Płocku charakteryzowały się niewielkim metrażem i dobrym wyposażeniem w media. Ich udział w obecnej strukturze mieszkaniowej wynosi około 60%. Mieszkania oddane do użytku w latach 80. stanowią około 25% i pozostałe - 15%. Mieszkania obecnie oddawane do użytku są znacznie większe. Do największych należały zawsze mieszkania budowane przez prywatnych inwestorów. Mocny akcent na rozwój budownictwa mieszkaniowego zaznaczono przy opracowaniu strategii. Założenia zawarte w strategii są realizowane, ale odbiegają one od oczekiwań ludności, a szczególnie tej mniej zasobnej w środki finansowe i nie posiadającej mieszkania.

b. Ciepłownictwo

Energetyka ciepła jest jednym z najważniejszych działów infrastruktury technicznej warunkujących poziom życia mieszkańców i właściwe funkcjonowanie podmiotów gospodarczych. Charakter nośników energii ma istotny wpływ na kształtowanie się budżetów domowych jak i na czystość środowiska naturalnego. Miasto korzysta głównie z ciepła wytwarzanego przez Elektrociepłownię Polskiego Koncernu Naftowego "ORLEN" S.A. Z tego źródła będzie również pobierana energia do 2010 roku. Podstawowe problemy funkcjonowania infrastruktury ciepłowniczej wiążą się głównie z układem sieci magistralnej i jej stanem technicznym oraz charakterystyką węzłów cieplnych. Zgodnie z wnioskami wynikającymi ze strategii opracowano program ucieplnienia Płocka do roku 2010. Długość sieci ciepłowniczej w 2000 roku wynosiła 100,4 km i jest niezmienna od 1994 roku. W ostatnim roku nastąpiły jednak pewne zmiany w strukturze tej sieci. Wzrosła długość sieci magistralnej i przyłączy, natomiast zmniejszyła się długość sieci rozdzielczej. W 2000 roku długość sieci magistralnej wynosiła 35,4 km (35,26%), sieci rozdzielczej 28,2 km (28,09%) i przyłączy 36,8 km (36,65 %). Na stabilnym poziomie utrzymuje się również powierzchnia grzewcza ogółem 2.191 tys. m² i powierzchnia grzewcza mieszkań 1.512 tys. m². Powierzchnia grzewcza mieszkań w stosunku do całej powierzchni stanowi 69%. Liczba podmiotów gospodarczych korzystających z energii ciepłej w 2000 roku wzrosła ze 1.183 do 1.240, ale u jednego z tych podmiotów wystąpiły 342 umowy na odrębne rozliczanie poszczególnych lokali. Wszystkie podmioty zostały zaopatrzone w liczniki energii. Cena jednostkowa sprzedanej energii wzrasta, ale sprzedaż

energii dla ludności w 2000 roku zmniejszyła się o 17,4%, a sprzedaży ogółem o 2,8%. Wartość sieci ciepłej wynosi 41.939.471 zł, a wartość jej umorzenia 18.876.824 zł, co stanowi 45,0%. Za gospodarkę energetyczną na terenie miasta odpowiada Płocka Energetyka Ciepła Sp. z o.o. Jest to spółka z udziałem gminy.

c. Gazownictwo

Gaz jest jednym z alternatywnych źródeł energii i jego wykorzystanie jest uzależnione między innymi od ceny gazu i cen innych surowców energetycznych. Miasto ma korzystne położenie względem systemu przesyłowego od stacji Rembelszczyzna - Warszawa do stacji Włocławek. Odcinek tego gazociągu może być zasilany zarówno z Podkarpacia jak i Ukrainy oraz z nowego gazociągu Kobryń - Brześć - Warszawa. Pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych XX wieku charakteryzowała się bardzo szybkim wzrostem sieci gazowej, co było spowodowane głównie niską ceną gazu. Na koniec 2000 roku długość linii gazowej w Płocku wynosiła 122,3 km. Do sieci gazowej było około 4.000 podłączeń do budynków o łącznej długości 60.360 m.b. Liczba odbiorców indywidualnych wzrosła o 454 i wynosiła 30.087, natomiast liczba odbiorców przemysłowych utrzymała się na tym samym poziomie i wynosiła 18. Niebagatelną sprawą w przypadku wykorzystywania gazu jako źródła energii jest brak zatruwania środowiska naturalnego. Gospodarką gazową na terenie Płocka zajmuje się Przedsiębiorstwo Górnictwa Naftowego i Gazownictwa S.A. w Warszawie.

d. Zużycie energii elektrycznej

Liczba odbiorców energii elektrycznej na koniec 2000 roku nieznacznie wzrosła, i wynosiła 4.509 odbiorców zaopatrzeniowych (wzrost o 1,04%) i 47.187 indywidualnych (wzrost o 1,2%). Było to związane ze wzrostem ilości mieszkań i ilości zakładów pracy. Cena energii elektrycznej z roku na rok wzrasta, co od kilku lat przejawia się zmniejszeniem zużycia energii elektrycznej. Zużycie energii w przeliczeniu na 1 odbiorcę wyniosło w 2000 roku 1501 kWh i było mniejsze w porównaniu z rokiem ubiegłym o 10,3%. Ze względu na Petrochemię, Płock ma wyjątkowo korzystny dostęp do krajowego systemu sieci elektrycznej. Najważniejsza rola w zasilaniu Płocka w energię elektryczną przypada trzem szynom sieci przesyłowej 400kV. Ponadto miasto jest dwustronnie zasilane z sieci przesyłowej 220 kV. Sieć niskiego napięcia jest na terenie miasta w ponad 80% skablowana, co należy uznać za pozytywną charakterystykę infrastruktury elektroenergetycznej w mieście.

Do oświetlenia miasta wykorzystanych jest 8.157 lamp w tym: 906 lamp rtęciowych, 7.135 lamp sodowych i 116 innych. Akcja zmiany oświetlenia z rtęciowego na sodowe (tańsze) jest prowadzona sukcesywnie od kilku lat. Obecnie lampy rtęciowe stanowią 11,11%, lampy sodowe 87,47% i pozostałe 1,42%. Za gospodarkę energetyczną w mieście odpowiada Zakład Energetyczny Płock S.A.

e. Wodociągi i kanalizacja

"Wodociągi Płockie" Sp. z o.o. to spółka gminy, która odpowiada za dostawę wody i odprowadzenie ścieków. Jest to jedyna firma w Płocku zajmująca się tą

działalnością. W zakresie urządzeń wodnych spółka posiada 1 powierzchniowe ujęcie wody w Grabówce, 9 studni głębinowych i Stację Uzdadniania Wody. Dobra zdolność produkcyjna zarówno posiadanych ujęć wody jak i SUW wynosi 40.000 m³. Od kilku lat systematycznie spada zużycie wody w gospodarstwach domowych, co jest spowodowane ogólnym wzrostem kosztów utrzymania. W celu utrzymania kosztów wody na realnym poziomie, mieszkańcy masowo instalowali liczniki zużycia wody. Przeciętne zużycie wody w ciągu doby wyniosło w 2000 roku 16.762,84 m³ i w stosunku do roku ubiegłego zmniejszyło się o 5,1%.

Ogólna ocena stanu wodociągów przeprowadzona w trakcie opracowania "Strategii rozwoju Płocka do 2012 roku" wypadła dla miasta korzystnie. Zdolność produkcyjna stacji uzdatniania wody nie stwarza zagrożeń rozwoju miasta do roku 2010. Stacja ma bardzo nowoczesną technologię uzdatniania wody, co daje wodę pitną o wysokich parametrach jakościowych pomimo, że jakość surowca poddawanego uzdatnianiu jest bardzo niska. Sieć magistralna jest ukształtowana poprawnie i znajduje się w dobrym stanie technicznym. Tak dobrej oceny nie może niestety uzyskać sieć rozdzielcza, która jest w niektórych regionach miasta przestarzała lub wykonana z materiałów azbestocementowych. Wystąpi również konieczność uzupełnienia sieci w związku z przyłączeniem do Płocka terenów wiejskich.

W Płocku pracują dwa systemy kanalizacyjne: ogólnospławny i rozdzielczy. System sieci rozdzielczej funkcjonuje poprawnie i jest systematycznie rozbudowywany. Starszy od niego system sieci ogólnospławnej znajduje się w złym stanie technicznym, a w niektórych rejonach miasta nawet w bardzo złym stanie. Płock posiada 3 oczyszczalnie ścieków, z których 1 na Radziwiu została oddana do użytku w 1999 roku. Oczyszczalnie posiadają znaczne rezerwy. W "Strategii" mimo niezłej sytuacji na tym odcinku założono budowę oczyszczalni "Wschód" z systemem kolektorów doprowadzających ścieki. Realizacja tej inwestycji ma rozwiązać docelowo obsługę osiedli na Podolszyczach, Imielnicy i Borowiczkach, a także odciążać oczyszczalnię w Maszewie i zmniejszyć obciążenie transportowe obecnego kolektora głównego poprzez przejście obsługi części dotychczasowej zlewni. Spółka w zakresie gospodarki ściekowej dysponuje aktualnie 3 oczyszczalniami, 8 przepompowniami w tym 5 przepompowniami pośrednimi i 3 bezpośrednimi. Jeszcze w 1994 roku w Płocku była 1 oczyszczalnia i funkcjonowało 5 przepompowni w tym 2 bezpośrednie. Długość sieci kanalizacyjnej bez kanalizacji deszczowej wynosiła na koniec 2000 roku 193,6 km, w tym kanalizacja sanitarna 112,2, kanalizacja ogólnospławna 38,1 i 3314 przyłączy o łącznej długości 43,3 km. W ciągu doby wytwarza się na terenie Płocka 17.027 m³ ścieków w tym 72,9% przypada na gospodarstwa domowe i na zakłady pracy.

f. Drogownictwo

Zarząd drogami na terenie miasta należy do kompetencji Miejskiego Zarządu Dróg w Płocku, który z organizacyjnego punktu widzenia jest jednostką budżetową. Odpowiada on między innymi za remont dróg

przebiegających przez teren miasta, ich pionowe i poziome oznakowanie i konserwację sygnalizacji świetlnej. Nie prowadzi on jednak działalności gospodarczej i korzysta z usług świadczonych przez innych wykonawców. Przed 1998 rokiem Miejski Zarząd Dróg był zakładem budżetowym. Na koniec 2000 roku Płock posiadał 260 km dróg o powierzchni 1.847 tys. m², w tym 25 km dróg krajowych o powierzchni 242 tys. m², 15 km dróg wojewódzkich o powierzchni 109 tys. m², 44 km dróg powiatowych o powierzchni 294 tys. m² i 176 km dróg gminnych o powierzchni 1.202 tys. m². Drogi krajowe i wojewódzkie mają w całości twardą nawierzchnię. W pozostałych kategoriach twardą nawierzchnię posiada 40 km dróg powiatowych i 100 km dróg gminnych. Proporcja ta uległa niekorzystnym zmianom po przyłączeniu terenów wiejskich do Płocka w 1997 roku. Potrzeby w tym zakresie są bardzo duże. Niekorzystny układ komunikacyjny miasta, brak drugiej przeprawy mostowej i często nie najlepsza nawierzchnia drogowa utrudniają poruszanie się po Płocku, a w przypadku poważniejszej awarii na trasie przelotowej powodują powstawanie ogromnych korków. Najważniejsze problemy z wyjątkiem budowy mostu mają być rozwiązane w 2001 roku z zaciągniętego na ten cel kredytu bankowego.

g. Komunikacja miejska

Przewozami pasażerskimi na liniach miejskich i podmiejskich zajmuje się spółka gminy "Komunikacja Miejska-Płock" Sp. z o.o. oraz na 1 linii podmiejskiej prywatny przewoźnik. Główny przewoźnik obsługuje 3 linie nocne, 2 linie sezonowe oraz 30 linii miejskich, z których 12 obsługuje również gminy podmiejskie. Spółka posiada 120 autobusów miejskich, z których 40 było zakupionych jeszcze w latach 80. Spółka posiada 14 autobusów firmy IKARUS, 101 autobusów JELCZ, 2 autobusy NEOPLAN i 3 SOLARIS URBINO-12.

W 2000 roku miejskie autobusy przejechały 6.326 km i przewiozły 22.569 pasażerów. Liczba przejechanych kilometrów w poprzednich latach licząc od 1992 roku nie wykazuje większych odchyień, natomiast liczba przewiezionych pasażerów zmniejszała się w sposób bardzo wyraźny i wynosiła w roku 1993 - 32.725 (najwyższa), a w 2000 - 22.569 (najniższa).

Przyczyny tego stanu są różne. Należy jednak uwzględnić fakt, że w Płocku na koniec 2000 roku było zarejestrowanych 37.186 samochodów osobowych i ich liczba do ubiegłego roku wzrosła o 1,1%.

Na 1000 mieszkańców Płocka przypadało w 1999 roku 281, a w 2000 roku 284 samochody osobowe. W tym samym czasie zmniejszyła się ilość pracujących oraz ilość dzieci w żłobkach, przedszkolach i szkołach. Nastąpił także wzrost kosztów utrzymania, w których mają także swój udział ceny biletów autobusowych.

h. Poczta i telekomunikacja

Liczba placówek pocztowych jest niezmienna od 1994 roku mimo wzrostu powierzchni miasta. Następuje więc automatycznie wzrost liczby mieszkańców obsługiwanych przez jedną placówkę. Liczba ta wynosi od kilku lat ok. 13 tysięcy i bardzo powoli, ale systematycznie wzrasta. Zmieniła się natomiast sytuacja w tele-

komunikacji, która po restrukturyzacji przestała być monopolistą. W Płocku istnieją od 1998 roku dwie placówki telekomunikacyjne: Telekomunikacja Polska S.A. i "Petrotel" Sp. z o.o. Wzrost ilości placówek telekomunikacyjnych i konkurencja między nimi wpłynęły na odczuwalną poprawę usług i skrócenie czasu oczekiwania na zainstalowanie telefonu.

i. Sprzątanie miasta i utylizacja odpadów

W dziedzinie oczyszczania miasta najwcześniej - ukształtował się rynek konkurencyjny, na którym - obok zakładu budżetowego działała spółdzielczość mieszkaniowa i gospodarka prywatna. Po restrukturyzacji zakład budżetowy został przekształcony w spółkę z udziałem gminy "Gospodarka Komunalna" Sp. z o.o. i do jej obowiązków należy prowadzenie schroniska dla zwierząt, oczyszczanie miasta i pielęgnacja zieleni. Układ ten działa bez większych nieporozumień w dalszym ciągu. Do 2000 roku miasto posiadało wysypisko śmieci w Kobiernikach i było ono eksploatowane przez Zakład Usług Miejskich "Muniserwis". We wrześniu 2000 roku został oddany do eksploatacji Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach zlokalizowany obok istniejącego wysypiska. Na wysypisko będą trafiać tylko odpady nie nadające się do produkcji kompostu. Budowa tego zakładu wpłynie na przedłużenie okresu eksploatacji wysypiska. Istniejące wysypisko spełnia podstawowe kryteria techniczno-sanitarne i jest wyposażone w nową instalację biogazu. Dotychczasowe wysypisko było eksploatowane od grudnia 1992. Ilość dostarczanych odpadów sukcesywnie wzrastała i w 1999 roku osiągnęła poziom 55 ton. W 2000 roku na wysypisko do połowy września zostało dostarczonych 28 ton odpadów.

Spadek dostarczonych na wysypisko odpadów w pierwszych 9 miesiącach 2000 roku był spowodowany tym, że firma LOBBE zaczęła wywozić odpady na wysypisko w Drobinie. Zadecydowała o tym niższa cena utylizacji 1 tony odpadów dostarczonych na wysypisko.

Gospodarka Komunalna zainicjowała przed kilkoma laty prowadzenie selektywnej zbiórki odpadów i jest ona nadal stosowana.

Zieleń miejska.

W 1997 roku zieleń miejska została poddana inwentaryzacji, w wyniku której ustalono nie tylko rodzaje zieleni miejskiej, ale i gatunki roślinności oraz jej stan zdrowotny. Według sporządzonego spisu powierzchnia zieleni miejskiej wynosiła 1.698.959m², w tym: zieleń przyuliczna - 349.043 m², zieleń osiedlowa - 911.721 m², zieleń nie urządzona - 6.358 m², tereny zieleni towarzyszącej -110.214 m², parki -147.895m² i cmentarze -6.571m². Z podanej powierzchni przypada na trawniki -1.627.617 m², różanki -1.276 m², rabaty bylinowe - 3.581 m², kwietniki - 8.684 m² i ogródki - 57.801 m². Na terenie Płocka znajdowało się 18.317 drzew w tym: młodych - 3.839, średnich 8.887 i starych 5.591. Z podanej liczby aż 7903 drzew wymagało zabiegów pielęgnacyjnych. Pielęgnacją terenów zielonych zajmuje się Gospodarka Komunalna Sp. z o.o. oraz prywatne podmioty wyłonione w ramach publicznego przetargu.

VII. OŚWIATA I WYCHOWANIE

W rozdziale tym zostanie przedstawiona problematyka dotycząca żłobków, przedszkoli, szkolnictwa podstawowego, zawodowego i wyższego, mimo że z formalnego punktu widzenia żłobki są finansowane z innego rozdziału i podlegają innemu ministrowi.

W roku 1998 zostały zainicjowane w Polsce 4 reformy: reforma administracyjna, reforma służby zdrowia, reforma oświaty oraz reforma ubezpieczeń społecznych. Z punktu widzenia miasta najbardziej nas interesujące to reforma oświaty i reforma służby zdrowia. Konsekwencje zmian miasto będzie odczuwać przez kilka lat, ponieważ powstały gimnazja, dla których będą niezbędne budynki.

a. Żłobki

W 2000 roku w Płocku funkcjonowały 4 żłobki, z których korzystało średnio 339 dzieci, w tym w grupie żłobkowej 159 i w grupie przedszkolnej 193 dzieci. Grupa przedszkolna została utworzona w żłobkach w celu wykorzystania istniejących wolnych miejsc. W ostatnim dziesięcioleciu znacznie zmniejszyła się ilość żłobków, miejsc i dzieci. W 1990 roku w Płocku było 7 żłobków, które dysponowały 485 miejscami i przyjmowały rokrocznie około 800 dzieci z uwzględnieniem rotacji. Umieszczenie dziecka w żłobku było wówczas traktowane jako wielkie wydarzenie. Na obecną sytuację ma wpływ zarówno zmniejszenie się ilości dzieci i urodzeń w Płocku jak i wzrost bezrobocia.

b. Przedszkola

W roku szkolnym 1999/2000 funkcjonowało 26 przedszkoli, w których było 3.438 miejsc. W przedszkolach istniały 182 oddziały w tym 25 oddziałów "0" i 7 integracyjnych. Uwzględnione tutaj zostały zarówno miejsca jak i oddziały utworzone w żłobkach. Z przedszkoli korzystało w 2000 roku 3.920 dzieci.

c. Szkoły podstawowe i średnie

Zmiany wprowadzone w szkołach podstawowych w roku szkolnym 1999/2000 miały ścisły związek z wprowadzaną reformą. Ponadto w porównaniu z rokiem 1998/1999 liczba uczniów klas I - VIII zmniejszyła się z 15.224 do 12.533, a liczba oddziałów z 601 do 512. Pozwoliło to na likwidację 2 szkół podstawowych pracujących w najtrudniejszych warunkach lokalowych. W 1999/2000 funkcjonowało w Płocku 21 szkół, w tym 20 szkół samorządowych. Dane dotyczące szkolnictwa dla młodzieży w roku szkolnym 1999/2000 przedstawia tablica nr 7.

Tablica nr 7. Szkolnictwo dla młodzieży w Płocku w roku 1999/2000

Wyszczególnienie	Placówki	Uczniowie	Absolwenci	Nauczyciele
1	2	3	4	5
1. Szkoły podstawowe	20	12.553	2.241	742
2. Gimnazja	7	2.030	-	136
3. Licea Ogólnokształcące	10	4.959	969	243
4. Zasadnicze szkoły zawodowe	11	2.487	804	206
5. Średnie szkoły zawodowe	41	5.793	1.288	183
6. Szkoły policealne	9	797	312	61

W szkolnictwie podstawowym i średnim funkcjonowało 98 szkół dla młodzieży. W szkołach tych uczyło się 28.619 osób i pracowało 1.576 nauczycieli.

Przemiany dokonujące się w ostatnim okresie czasu w Polsce wpłynęły na rozwój szkolnictwa dla dorosłych. W roku szkolnym 1999/2000 w 50 płockich szkołach średnich dla dorosłych było 139 oddziałów i 3.921 uczniów. Dominowały tutaj oczywiście szkoły niepubliczne. Wyżej omówione wielkości w szkołach niepublicznych kształtowały się odpowiednio 34 szkoły, 94 oddziały, 2.036 uczniów.

d. Wyższe uczelnie

W Płocku istnieją 4 wyższe uczelnie, a mianowicie:

1. Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej, w którym funkcjonuje Wydział Budownictwa, Mechaniki i Petrochemii oraz Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych. Ośrodek prowadzi studia dzienne, wieczorowe i podyplomowe.

2. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowicza - dynamicznie rozwijająca się uczelnia prywatna, przygotowująca kadry w trybie studiów dziennych oraz wieczorowych i zaocznych, w której funkcjonują: Wydział Zarządzania, Wydział Pedagogiczny, Wydział Administracji, Wydział Politologii i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Wychowania Fizycznego oraz Wydział Informatyki Stosowanej.

3. Wyższe Seminarium Duchowne - Wydział Filozoficzny i Wydział Teologiczny.

4. W roku szkolnym 1998/99 powstała Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa kształcąca w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej z elementami muzyki lub plastyki, edukacji wczesnoszkolnej, matematyki z informatyką oraz filologii angielskiej i germańskiej.

Ponadto są prowadzone w Płocku zajęcia dydaktyczne przez Wydział Zarządzania oraz Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz punkt konsultacyjny Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Być może, na tej bazie powstanie w niedalekiej przyszłości następna uczelnia.

Tablica nr 8. Podstawowe informacje o szkołach wyższych w Płocku w 2000 roku.

Wyszczególnienie	Wielkość zjawiska wg poszczególnych uczelni				
	Ogółem	Oś.N. Dyd.Polit. War.	SW.im.P. Włodkowica	Wyższe Seminarium Duchowne	Wyższa Szkoła Zawodowa
1. Studenci st. dziennych	3.282	1.835	1.187	98	162
2. Studenci st. zaocznych	8.315	1.528	6.760	-	27
3. Studenci ogółem	11.597	3.363	7.947	98	189
4. W tym kobiety	7.233	1.436	5.640	-	157
5. Studenci I roku	4.137	1.287	2.639	22	189
6. Absolwenci	2.107	363	1.729	15	-
7. Kadra naukowa w osobach	401	185	135	28	53
8. w tym: profesorowie	128	30	87	4	7
9. docenci	2	1	1	-	-
10. doktorzy /adiunkci/	143	71	46	17	9
11. starsi asystenci	31	30	1	-	-
12. pozostali	97	53	-	7	37

Wyjaśnienie skrótów:

1/. Oś. N.-Dyd. Polit. War. - Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej;

2/ S. W. im. Pawła Włodkowica - Szkoła Wyższa imienia Pawła Włodkowica.

Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej posiada akademik "Wcześniak", w którym są 604 miejsca noclegowe i 400 miejsc konsumenckich. Z akademika korzystało 433 studentów a ze stołówki 125 studentów.

VIII. SŁUŻBA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA

Reformy gospodarcze przeprowadzane po 1989 r. oraz reforma służby zdrowia zainicjowana w 1998 r. wpłynęły na powstanie wielu prywatnych aptek i gabinetów lekarskich. Najlepszą ilustracją tych zmian jest sytuacja w farmacji. W roku 1994 został rozpoczęty proces prywatyzacji aptek. Na 21 istniejących wówczas aptek zostało sprywatyzowanych już w pierwszym roku 17. W roku 1999 były w Płocku 32 apteki w tym 29 prywatnych, a w 2000 roku 39 aptek w tym 36 prywatnych.

Dotarcie do wszystkich gabinetów lekarskich jest trudne, a otrzymanie informacji wręcz niemożliwe. Jesteśmy świadomi, że informacje statystyczne w zakresie służby zdrowia są niepełne. Posiadamy jedynie informacje o organizacji i personelu niżej wymienionych jednostek:

* Wojewódzki Ośrodek Medycyny Pracy,

* Wojewódzki Szpital Zespolony w Płocku,

* Samodzielny Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej w Płocku,

* Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Medyczne PetroLek.

W wymienionych wyżej placówkach w 2000 roku było zatrudnionych 388 lekarzy, 27 dentyków, 1039 pielęgniarek i położnych. W porównaniu z rokiem poprzednim nastąpił wzrost liczby lekarzy i łóżek szpitalnych. W tym ostatnim przypadku jest to związane z oddaniem szpitala miejskiego po remoncie. Płock posiadał 1075 łóżek rzeczywistych, 16 przychodni specjalistycznych i 8 specjalistycznych zespołów lekarskich.

Płock jest miastem kontrastów. Przejawia się to między innymi w tym, że obok stosunkowo wysokich średnich wynagrodzeń występuje wysoka stopa bezrobocia i duża ilość osób korzystających z zasiłków udzielanych przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. Zarówno ilość jak i wartość tych zasiłków z roku na rok wzrasta.

W ramach bazy płocki MOPS posiada :

* 1 Dzienny Dom Pomocy Społecznej - 200 miejsc,

* 2 schroniska dla bezdomnych - 65 miejsc,

* 6 świetlic środowiskowych - 122 miejsc,

* Hospicjum Płockie p.w. Bł. Urszuli Ledóchowskiej - 7 miejsc. Istnieją perspektywy do rozszerzenia tej działalności o 17 miejsc już w 2001 roku.

IX. KULTURA - SPORT I TURYSTYKA

Płock posiada 1000-letnią historię oraz liczne zabytki i z tego punktu widzenia może być atrakcyjny zarówno dla wycieczek szkolnych jak i wycieczek tranzytowych.

Baza kulturalna w Płocku jest dość stabilna z lekką tendencją wzrostu. Najatrakcyjniejszym miejscem w Płocku jest oczywiście Wzgórze Tumskie z Katedrą Katolicką p.w. NMP i Zamkiem Książąt Mazowieckich, muzeami i siedzibą Towarzystwa Naukowego Płockiego utworzonego w 1820 r, oraz innymi zabytkowymi budynkami. Płock jest liczącym się na Mazowszu ośrodkiem kulturalnym. W Płocku oprócz Muzeum Mazowieckiego z najbogatszymi w Polsce zbiorami secesyj oraz zbiorami etnograficznymi i Muzeum Diecezjalnego istnieje Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego, Orkiestra Symfoniczna, Płocka Galeria Sztuki, Dom Darmstadt, Dom Techniki, 3 Domy Kultury, Harcerski Zespół Pieśni i Tańca "Dzieci Płocka" i 3 kina. W Płocku działa 14 towarzystw kulturalnych i 4 biblioteki: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, Biblioteka im. Zielińskich TNP, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka i Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego. Księgozbiory w wymienionych bibliotekach liczą około 881 tys. woluminów.

Ważnym obiektem turystycznym Płocka jest również Miejski Ogród Zoologiczny chlubiący się największą w Polsce ilością gadów i sukcesami hodowlanymi. Placówka ta podobnie jak i Muzeum Mazowieckie jest przygotowana nie tylko do prezentacji okazów i zbiorów, ale także do prowadzenia lekcji, pogadanek i odczytów. W Płocku znajduje się również Katedra Starokatolickiego Kościoła Mariawitów z ekspozycją obrazów haftowanych. Obie katedry oraz Sanktuarium Bożego Miłosierdzia z Kaplicą Bł. Faustyny Kowalskiej są

magnesem przyciągającym nie tylko wiernych, ale i turystów. Płock szczyci się posiadaniem pochodzącej z 1180 roku szkoły, uważanej za najstarszą szkołę z obecnie z istniejących. Jest to obecna "Małachowianka" - LO im. Marszałka Stanisława Małachowskiego - gdzie mieści się bardzo ciekawe i mało znane szerszej publiczności muzeum.

Płock ze swoją bogatą historią jest nierozdzielnie związany z Wisłą. Może ona być wykorzystywana zarówno dla celów turystycznych i sportowych. Duże osiągnięcia sportowe ma nie tylko Klub Sportowy "ORLEN" i Płockie Towarzystwo Wioślarskie, ale i inne organizacje sportowe. W 1999 roku w Płocku funkcjonowały 44 związki i kluby sportowe zrzeszające 4.157 zawodników uprawiających 82 dyscypliny sportowe w 32 sekcjach pod opieką 168 trenerów i instruktorów. Płock posiada 3 kryte pływalnie, 3 stadiony, 2 bazy sportowe należące do Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego i PTTK "Morka" oraz 2 kompleksy sportowo rekreacyjne przy Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica i Ośrodka Naukowo-Dydaktycznym Politechniki Warszawskiej, a także inne mniejsze obiekty sportowo-rekreacyjne przy szkołach i w osiedlach mieszkaniowych. W przyszłym roku odbędą się "XXXIV Międzynarodowe Igrzyska Młodzieży - Płock 2002". Jest to wyraz uznania dla Płocka.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze dosyć prężnie rozwija poszczególne dyscypliny turystyki wśród młodzieży szkolnej. Ze szczególnym upodobaniem uprawiana jest turystyka sobotnio-niedzielna. W 1999 roku na terenie miasta działało 5 Kół Zakładowych PTTK i 29 Szkolnych Klubów PTTK. Skupiają one 670 członków. Zorganizowano 184 imprezy turystyczne z udziałem 8.225 osób, z czego dzieci i młodzież szkolna stanowiły 87,1%. Długość znakowanych tras turystycznych okolic Płocka wynosi 412 km, a ilość przyznanych odznak turystycznych 60. Płoccy przewodnicy obsłużyli 93 wycieczki, w których udział wzięło 3.900 osób.

Stała baza hotelowa obejmuje 6 hoteli i zajazdów liczących 477 miejsc w pokojach 1 i 2 osobowych.

X . BUDŻET I POZYCJA PŁOCKA NA TLE INNYCH MIAST

Dochody własne budżetu miasta za rok 1999 wynosiły 261.411.856 zł i były najwyższe w ostatniej dekadzie. Istotna jest nie tylko wysokość dochodów, ale i ich struktura. Pod tym względem dochody własne budżetu gminy stanowiły 49,5%, subwencje 27,2% i dotacje 23,3%. W dochodach własnych gminy najważniejszą pozycję stanowią podatki od nieruchomości osób prawnych - 39,88%. Są to bardzo mocne atuty. Budżet miasta był w poprzednich latach budżetem proinwestycyjnym. Było to zgodne z zatwierdzoną przez Radę Miasta "Strategią rozwoju miasta do 2012 roku". Wydatki na inwestycje w 1999 roku stanowiły 26,3% i wydatki bieżące 60,1%. Pierwszą pozycję w wydatkach bieżących zajmowały wydatki na oświatę - 36,13%, a drugą wydatki na gospodarkę komunalną - 17,16%. Wydatki na oświatę wykazują stałą tendencję

wzrostu i jest to w dużym stopniu związane z reformami rządowymi. W 2000 roku miasto zwróciło się do Środkowoeuropejskiego Centrum Ratingu i Analiz S.A. o nadanie ratingu dla Płocka w związku z planowaną emisją nie podporządkowanych i niezabezpieczonych obligacji komunalnych. Rating podany przez spółkę CE-RA jest tylko o 1 stopień niższy od ratingu Skarbu Państwa będącego najwyższym z możliwych. Przyznany rating jest zarówno narzędziem planowania finansowego jak i narzędziem promocyjnym zwiększającym wiarygodność miasta na rynku.

Wśród czynników pozytywnych dla Płocka uznano zarządzanie strategiczne, wysoki poziom wolnych środków i elastyczność budżetową, a wśród negatywnych wysoką stopę bezrobocia, plany inwestycyjne wymagające dużych nakładów i rosnący udział gminy w finansowaniu oświaty. Dochody budżetu miasta na 1 mieszkańca wyniosły w 1999 roku 1.997 zł, a wydatki 2.121 zł. w tym wydatki na inwestycje 558 zł. Pod względem dochodów gminy na 1 mieszkańca Płock zajął w grupie miast powyżej 100.000 mieszkańców 3 miejsce w Polsce w 1999 r. i 7 miejsce w 1998 roku. Poziom docho-

dów własnych w budżecie gminy zapewnił miastu 8 miejsce w 1998 roku, a udział inwestycji w wydatkach gminy 2 miejsce w 1999 roku. Pod względem wysokości podatku od nieruchomości w dochodach własnych mieliśmy 4 miejsce w 1998 roku i 1 miejsce w 1999 roku. Stosunek wydatków budżetowych na oświatę do przyznanej subwencji to poziom 163% i 4 miejsce w Polsce w 1999 roku. Bolączką miasta jest mniejszy od pożądanego napływ inwestycji. Pod tym względem Płock zajmuje wśród powiatów grodzkich 17 miejsce w grupie miast średnioatrakcyjnych. Decyduje o tym głównie mała dostępność komunikacyjna i wyższe niż gdzie indziej koszty działalności gospodarczej. Wśród miast województwa mazowieckiego i innych miast będących powiatami grodzkimi i liczących około 130 tys. mieszkańców Płock zajmuje pierwsze miejsce pod względem zatrudnienia w przemyśle i budownictwie, co w konsekwencji przejawia się w wysokich dochodach ludności. Pod tym względem od kilku lat miasto znajduje się nie dalej jak na 5-6 miejscu w kraju. W innych porównaniach zajmuje najczęściej środkowe miejsca.

BLASKI I CIENIE WYŻSZEGO WYKSZTAŁCENIA W OPINII NAUCZYCIELI REGIONU PŁOCKIEGO

Na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia naszej ery dokonują się rewolucyjne zmiany cywilizacyjne. Odchodzi cywilizacja przemysłowa, w której dominowały takie czynniki gospodarowania jak: surowce, energia, siła robocza i kapitał. Rozpoczyna się era cywilizacji informacyjnej, gdzie kluczowe miejsce wśród czynników wzrostu gospodarczego i zamożności społeczeństw przypisywane jest wiedzy i informacji oraz umiejętności ich wykorzystania. Za początek społeczeństwa informacyjnego uważa się taki stan zatrudnienia, który wystąpił w Stanach Zjednoczonych w 1955 r., a który charakteryzował się tym, że liczba zatrudnionych w zawodach nierobotniczych przekroczyła wówczas liczbę zatrudnionych robotników. Na rozwój społeczeństw informacyjnych zasadniczy wpływ miały dokonania w dziedzinie elektroniki, telekomunikacji i środków masowego przekazu, zwłaszcza szybkich mediów elektronicznych. Symbolem ery informacyjnej jest komputer, który zastąpił lub usiłuje zastąpić symbol ery industrialnej, czyli silnik w różnej jego postaci (parowy, spalinowy, elektryczny). Krajami zaawansowanymi w rozwoju społeczeństwa informacyjnego są obecnie Stany Zjednoczone, Kanada i Japonia. W krajach tych ekonomia odeszła od energochłonnych przemysłów ciężkich na rzecz różnych instytucji związanych z wytwarzaniem, przekazywaniem i wykorzystaniem wiedzy i informacji oraz tej części przemysłu, która określona jest mianem przemysłu wysokiej technologii. Na rozpoczęcie tych przemian w Europie Zachodniej zwraca uwagę raport grupy pod przewodnictwem Martina Bangemanna - komisarza ds. przemysłu, informacji i telekomunikacji Unii Europejskiej, pt.: "Europa i globalne społeczeństwo informacyjne" opublikowany w 1994 roku. O nieuchronności tych przemian w kierunku ery informacyjnej w Polsce wypowiadają się przedstawiciele świata nauki, zaś nie zajmują się tą problematyką nasi politycy. Również media zwróciły uwagę na to zagadnienie jedynie z okazji obchodzonego w maju 2000 r. Międzynarodowego Dnia Telekomunikacji. Perspektywicznie wizja społeczeństwa informacyjnego w naszym kraju znajduje oparcie w procesach globalizacji charakteryzujących się występowaniem ogólnoświatowych tendencji, zjawisk i skutków w życiu gospodarczym, społecznym, politycznym i kulturalnym. W zakresie gospodarki jest to związane z intensyfikacją międzynarodowego przepływu towarów, usług, informacji i kapitałów, ale także i siły roboczej. Zmiany te tj. nadejście cywilizacji informacyjnej i postępująca globalizacja nie byłyby możliwe bez rozwoju nauki, nowoczesnej techniki i technologii, co w drugiej połowie XX wieku doprowadziło do podwajania się wiedzy

ludzkiej co 5-10 lat w zależności od dziedziny nauki.

Wymienione procesy a także demokratyzacja życia politycznego i społecznego wymagają wysokiego poziomu edukacji społeczeństw. Jest to zbieżne ze zmianami politycznymi, społecznymi i gospodarczymi, jakie wystąpiły w naszym kraju po 1989 r., a także spowodowały m.in. rozwój szkolnictwa wyższego i wzrost liczby kształconych na poziomie wyższym z ok. 400 tys. studentów w 1990 r. do ok. 1.500 tys. studentów w roku akademickim 2000/2001.

Kadra z wyższym wykształceniem w istotnym stopniu decyduje obecnie i w coraz większym stopniu będzie decydowała w przyszłości o rozwoju społeczno-gospodarczym kraju i poszczególnych jego regionów. Dotyczy to również subregionu płockiego, który definiujemy jako obszar powiatów: płockiego grodzkiego, płockiego ziemskiego, gostyńskiego i sierpeckiego. Region ten nie jest zasobny w kadre z wyższym wykształceniem. Ostatni spis ludności przeprowadzony metodą reprezentacyjną w 1995 r. wykazał, że w byłym województwie płockim 4,1% ludności miało wykształcenie wyższe, podczas gdy średni wskaźnik ten dla całej Polski wynosił 6,8%. Zapewne do końca 2000 r. wskaźniki te uległy zwiększeniu, tym niemniej nie należy sądzić, że wzrost liczby osób z wyższym wykształceniem w subregionie płockim był na tyle duży, aby wskaźnik liczby ludności z wyższym wykształceniem dla subregionu płockiego zrównał się ze wskaźnikiem ogólnopolskim. W sposób dokładny będzie to można ocenić dopiero po przeprowadzeniu Narodowego Spisu Powszechnego, którego realizacja jest corocznie odkładana (w myśl ustaleń międzynarodowych powinien mieć miejsce co 10 lat, a ostatni w Polsce był przeprowadzony w 1988 r.).

Aktualnie urzędy statystyczne nie zbierają i tym samym nie przetwarzają informacji dotyczących wykształcenia kadr w gospodarce. Autorzy niniejszej publikacji nie znaleźli żadnych danych na ten temat w Urzędzie Statystycznym w Płocku. Aby uzyskać pewną wiedzę na temat kadry z wyższym wykształceniem w aktualnej rzeczywistości w subregionie płockim Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej prowadzi badania zmierzające do określenia liczby i struktury tej kadry w gospodarce i kulturze subregionu, jej usytuowania, osiągnięć, wynagradzania za pracę, oczekiwań a także potrzeb w zakresie dalszego kształcenia. Jedną z zasadniczych technik badawczych zastosowanych w badaniach na temat "Kadry z wyższym wykształceniem w regionie płockim" była ankieta skierowana do różnych grup pracowniczych, które legitymują się wyższym wykształceniem zarówno na poziomie magisterskim jak i

licencjackim (oczywiście objęte zostały ankietą także osoby ze stopniami naukowymi doktora i tytułami profesora). Dobór respondentów ankiety był celowy. Realizatorzy badań starali się dotrzeć z ankietami do wszystkich ważniejszych grup osób pracujących w różnych gałęziach gospodarki i kultury regionu, do osób pracujących w zakładach różnej wielkości i o różnym statusie własności. Jedną z najważniejszych badanych grup była grupa nauczycieli. Wśród przesłanek decydujących o wyborze tej grupy najważniejszymi dla autorów badań były:

* liczebność tej grupy wśród ogółu zatrudnionych z wyższym wykształceniem w regionie płockim,

* założone i rzeczywiste funkcje i zadania tej grupy zawodowej.

Jak wynika z danych Delegatury Mazowieckiego Kuratorium Oświaty w Płocku w okresie przeprowadzenia badań ankietowych, tj. na przełomie 2000 i 2001 roku w placówkach publicznych i niepublicznych oświatowych na terenie działania Delegatury (zgodnym z obszarem subregionu przyjętym przez autorów niniejszej publikacji) zatrudnionych było ogółem 5407 nauczycieli z wyższym wykształceniem. Stanowi to 85% ogółu nauczycieli tych placówek. Według szacunku autorów publikacji dokonanego na podstawie różnych dostępnych źródeł, ta liczba nauczycieli z wyższym wykształceniem to od 35% do 40% ogółu osób pracujących we wszystkich zakładach pracy regionu o tym poziomie wykształcenia. Podana liczba nie obejmuje nauczycieli akademickich, którzy też byli objęci badaniami ankietowymi, lecz nie są przedmiotem niniejszej publikacji. Zatem nauczyciele zatrudnieni w jednostkach oświaty stanowią najliczniejszą grupę osób z wyższym wykształceniem w gałęziowym układzie gospodarki i kultury subregionu płockiego.

Na temat funkcji i zadań nauczycieli wypowiedało się wielu uznanych pedagogów i polityków oświatowych w licznych publikacjach i opracowaniach. Dla potrzeb niniejszego artykułu przyjęto, że podstawową założoną funkcją nauczycieli jest kształcenie i wychowanie dzieci, młodzieży i ludzi dorosłych w celu przygotowania ich do pełnienia określonych ról rodzinnych, zawodowych, obywatelskich i kulturowych. Jest to zatem misja szczególna. Funkcje rzeczywiste nauczycieli pokrywają się na ogół z funkcjami założonymi, bowiem większość nauczycieli realizuje swoje zadania skutecznie.

Zatem nietrudno jest dowieść, że nauczyciele są grupą zawodową zasługującą na szczególne zainteresowania w przypadku takich badań jak badania kadr z wyższym wykształceniem.

Jak zaznaczono wcześniej, przedmiotem badań były, m.in. relacje między wyższym wykształceniem a rzeczywistymi przejawami życia i odczuciami nauczycieli. Aby uzyskać dostateczną liczbę wypełnionych ankiet, a jednocześnie wykonać badania w rozsądnym czasie i przy stosunkowo niskich kosztach, postanowiono przeprowadzić badania ankietowe w takich wytypowanych wcześniej szkołach, aby objąć wszystkie podstawowe typy szkół występujące na terenie subregionu płockiego. Wcześniej uzyskano zgodę stosownych

władz na przeprowadzenie tych badań.

Dla porównania wybranych szkół do badań ankietowych z pełnym zbiorem szkół działających na terenie subregionu płockiego w tablicy 1 przedstawiono strukturę sieci szkół.

Tablica 1.

Struktura szkół subregionu płockiego (według danych Delegatury Kuratorium Oświaty)

Lp.	Typ szkoły	Placówki publiczne (liczba)	Placówki niepubliczne (liczba)
1.	Szkoła podstawowa	166	2
2.	Gimnazjum	51	2
3.	Liceum ogólnokształcące	15	13
4.	Technika zawodowe	34	14
5.	Licea zawodowe i techniczne	32	10
6.	Średnie szkoły zawodowe po zasadniczej szkole zawodowej	17	2
7.	Zasadnicze szkoły zawodowe	17	3
8.	Szkoły policealne	13	29

Ponadto w ramach systemu oświatowego działają również poradnie psychologiczno-pedagogiczne, placówki opiekuńczo-wychowawcze, bursy i internaty, ośrodki szkolno-wychowawcze i placówki oświatowo-wychowawcze.

We wszystkich tych placówkach zatrudnionych jest ogółem 6.361 nauczycieli o następującym poziomie wykształcenia:

- * doktorat - 32,
- * wyższe magisterskie z przygotowaniem pedag. - 4.487,
- * wyższe magisterskie bez przygotowania pedag. - 25,
- * wyższe zawodowe (licencjat) - 821,
- * wyższe zawodowe bez przygotowania pedag. - 42,
- * Kolegium Nauczycielskie lub NKJO - 48,
- * Studium Nauczycielskie - 532,
- * średnie z przygotowaniem pedag. - 259,
- * średnie bez przygotowania pedag. - 88,
- * poniżej średniego - 27.

Do badań wytypowano następujące szkoły regionu płockiego:

- * Zespół Szkół Ekonomiczno-Kupieckich w Płocku,
- * Zespół Szkół Zawodowych nr 2 w Płocku (Technikum Elektryczne),
- * Liceum Ogólnokształcące im. St. Małachowskiego w Płocku,
- * Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Płocku (Płock-Radziwie - szkoła podstawowa i gimnazjum),
- * Szkoła Podstawowa nr 6 w Płocku,

* Liceum Ogólnokształcące im. Sucharskiego w Sierpcu,

* Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Gąbinie,

* Publiczne Gimnazjum w Gąbinie,

* Zespół Szkół Ogólnokształcących w Bulkowie (szkoła podstawowa i gimnazjum),

* Szkoła Podstawowa w Łętowie (gm. Bodzanów),

* Zespół Szkół Z.O.K. "Profesor" w Płocku,

* Zespół Szkół Stowarzyszenia Oświatowców Polskich w Płocku.

Badania przeprowadzono w grudniu 2000 r. i styczniu 2001 r. Do wytypowanych szkół dostarczono formularze ankiety w liczbie zbliżonej do liczby nauczycieli z wyższym wykształceniem. Nauczyciele na wypełnienie ankiety mieli dostatecznie dużo czasu (około tygodnia). Mogli je wypełniać w szkole lub w domu. Wypełnione ankiety składano w sekretariatach szkół, skąd zostały odebrane przez autora ankiety (realizatora badań).

Ankiety wypełniło 226 nauczycieli, przy 310 wystanych do szkół egzemplarzy ankiet. W większości byli to nauczyciele szkół płockich. Wyniki ankiety prezentujemy według kolejności zadanych pytań.

Łącznie zadano 28 pytań. W większości były to pytania zamknięte z zadaniem wytypowania jednej z kilku możliwych odpowiedzi. Dwa pytania były pytaniami otwartymi (kierunek studiów oraz wykonywany zawód), przy czym i tu możliwości wyboru ograniczyły się do skończonej liczby możliwych sytuacji. W jednym pytaniu należało uszeregować wymienione cechy charakterystyczne w pewnej kolejności.

Pierwsze pytania ankiety były pytaniami o charakterze metryczkowym. W odpowiedzi na pytania o wiek najczęściej bo 81 osób (36%) określiło go w przedziale 31-40 lat, w drugiej kolejności 66 osób przyznało się do wieku w przedziale 41-50 lat, wiek do 30 lat podało 45 respondentów (20%), natomiast 34 osoby (15%) określiły swój wiek jako powyżej 50 lat. Niski wskaźnik osób zatrudnionych w wieku powyżej 50 lat wynika z faktu, że nauczyciele mogą przechodzić na pełną emeryturę we wcześniejszym wieku niż pracownicy innych grup.

Spośród 226 respondentów 171 osób (ok. 76%) podało swoją płeć jako kobiety, natomiast do płci męskiej przyznały się 54 osoby (24%). Taka struktura świadczy o znaczącym sfeminizowaniu zawodu nauczycielskiego, co jest typowe zarówno dla Polski jak i całego świata.

Jako miejsce zamieszkania Płock wymieniło 146 osób (64%), miasto od 15 tys. do 25 tys. ludności 33 osoby (ok. 15%), miasto poniżej 15 tys. ludności 13 osób (ok. 6%), zaś wieś 34 osoby (15%). Liczby powyższe i struktura miejsca zamieszkania respondentów nie pozwalają wnioskować o przestrzennym rozmieszczeniu kadry nauczycielskiej, bowiem liczby te wynikają z celowego doboru szkół przyjętych do badania. W doborze tym starano się jedynie zachować przybliżone proporcje przestrzennego rozmieszczenia kadry nauczycielskiej.

Według odpowiedzi respondentów znakomita większość nauczycieli pracuje w miejscowości swojego zamieszkania. W ten sposób odpowiedziało 197 osób (87% respondentów). Poza miejscowością zamieszka-

nia pracuje 29 respondentów (13%). Jest to typowa sytuacja dla ogółu zatrudnionych w subregionie płockim, a także w całym kraju.

Następne pytanie dotyczyło kierunku ukończonych studiów wyższych. Tu 34 osoby wymieniły studia humanistyczne, 25 osób przyrodnicze, 22 osoby grupę matematyka, informatyka i fizyka, 21 osób kierunki ekonomiczne, również 21 osób języki obce, 19 osób kierunki techniczne, 6 osób kierunki artystyczne. Aż 67 osób typowało inne kierunki ukończonych studiów, w tym najwięcej kierunki pedagogiczne i nauczania początkowego.

Interesujące było pytanie o rok ukończenia studiów. Najwięcej, bo 96 osób (ponad 42%) ukończyło studia w dziesięcioleciu 1991-2000, przy czym w ostatnim pięcioleciu po 1995 r. aż 62 osoby. W latach 1981-1990 studia ukończyły 52 osoby (23% respondentów), w latach 1971-1980 studia wyższe ukończyło 60 osób (26,5%) zaś tylko 15 osób (blisko 7%) deklarowało ukończenie studiów przed 1970 rokiem. Wyniki ankiety są potwierdzeniem tendencji, jakie miały miejsce w polskim szkolnictwie wyższym w okresie po II wojnie światowej. Lata 70-te to okres powstania i rozwoju sieci wyższych szkół pedagogicznych. Lata 80-te to okres regresu całego szkolnictwa wyższego w Polsce, natomiast lata 90-te to okres przyspieszonego rozwoju szkolnictwa wyższego w naszym kraju i powszechnego uzupełniania wykształcenia przez nauczycieli. Znakomita większość nauczycieli studiowała poza Płockiem. Tak odpowiedziało 191 osób (84,5% respondentów). Płock jako miejsce studiów wskazały 32 osoby, z tej liczby 19 osób ukończyło studia po 1995 roku. Jest to zgodne z możliwościami Płocka jako ośrodka akademickiego, w którym mogą być prowadzone tylko nieliczne kierunki studiów a obsada wszystkich przedmiotów nauczania w szkołach różnych poziomów i typów wymaga dużego zróżnicowania w tym względzie.

Według odpowiedzi ankietowanych najczęściej osób posiadało staż na stanowisku nauczyciela w przedziale 11 do 20 lat. Takie odpowiedzi uzyskano od 84 respondentów (37% badanych). Staż do 10 lat wymieniły 74 osoby (33%), w tym staż do 5 lat 42 osoby. Staż w zawodzie nauczycielskim powyżej 20 lat potwierdziło 68 osób (30% respondentów). Porównując te odpowiedzi z odpowiedziami na pytania dotyczące roku ukończenia studiów nie trudno o wniosek, że znaczna część nauczycieli studiowała i kończyła studia jako osoby już pracujące w zawodzie nauczyciela.

Serie pytań metryczkowych zamykało pytanie o formę własności zakładu pracy (szkoły). Według odpowiedzi respondentów 205 spośród nich (ok. 91%) było zatrudnionych w placówkach publicznych, natomiast zatrudnianie w placówkach niepublicznych deklarowało 21 osób (ok. 9%). Nie jest zachowana proporcja między liczbą szkół publicznych a niepublicznych a liczbami zatrudnionych w nich nauczycieli. Dzieje się tak dlatego, że placówki niepubliczne są z reguły mniejsze (kształcą mniej uczniów). Placówki niepubliczne korzystają ponadto w dużym stopniu z kadry placówek publicznych zatrudniając dodatkowo nauczycieli placówek

publicznych na umowy-zlecenia.

Zasadnicza część ankiety dotyczyła statusu zawodowego pracowników z wyższym wykształceniem, w przypadku omawianego podzbioru - grupy nauczycieli. Rozpoczęła ją pytanie "Jak Pan(i) ocenia wpływ posiadania wyższego wykształcenia na swoją działalność zawodową?". Zdecydowana większość ankietowanych nauczycieli (148 osób - 65% respondentów) stwierdziło, że wpływ ten jest bardzo wyraźny, 61 osób (27%) oceniło ten wpływ jako umiarkowany a tylko 9 osób (ok. 4%) stwierdziło, że wpływ ten jest nieistotny. Pięć osób nie miało zdania w tej kwestii. Odpowiedzi respondentów potwierdzają potrzebę posiadania wyższego wykształcenia w zawodzie nauczycielskim. Z powyższym pytaniem koresponduje następnie, w którym zapytano czy wyższe wykształcenie pozwoliło na uzyskanie awansu zawodowego. Tu odpowiedzi były już bardziej zróżnicowane. Twierdząco odpowiedziały 132 osoby (58% respondentów), zaprzeczyło 70 osób (31%), zaś 24 osoby (ok. 11%) nie miało zdania w tej kwestii. Odpowiedzi respondentów pozwalają przypuszczać, że znaczna część nauczycieli czuje się w swoim zawodzie niedowartościowana.

Dalsze pytanie dotyczyło kwestii wynagradzania pracowników z wyższym wykształceniem, w przypadku opisywanym w niniejszej publikacji - nauczycieli. Postawiono pytanie o ocenę zarobków w porównaniu ze średnimi wynagrodzeniami w regionie. Tu zdecydowana większość respondentów (135 osób - ok. 60% ankietowanych) stwierdziła, że ich zarobki są niższe niż przeciętne w regionie, 60 osób (26,5%) przyznało się do zarobków takich jak przeciętne w regionie, 13 osób (ok. 6%) uznało swoje zarobki za nieco wyższe niż przeciętne w regionie, a tylko 2 osoby potraktowały swoje zarobki jako znacznie wyższe niż przeciętne w regionie. Nie miało zdania w tej kwestii 12 osób.

Inne pytanie dotyczące również wynagrodzeń za pracę brzmiało: "Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z otrzymywanego wynagrodzenia w podstawowym miejscu pracy?". W tym przypadku zdecydowana większość ankietowanych nauczycieli (187 osób - 83% respondentów) odpowiedziało "nie". Tylko 26 osób (11,5%) potwierdziło zadowolenie z otrzymywanego wynagrodzenia. Nie miało zdania w tej kwestii 9 osób. Były istotne różnice w odpowiedziach na te dwa pytania w przypadku nauczycieli szkół publicznych i nauczycieli szkół niepublicznych. Nauczyciele szkół niepublicznych byli w dużo większym stopniu zadowoleni ze swoich zarobków. Na 21 osób ankietowanych 9 osób było zadowolonych z zarobków, 6 niezadowolonych, 5 nie miało zdania. Odpowiedzi nauczycieli na kwestię zarobków są dalece niepokojące. W licznych dyskusjach na ten temat na szczeblach rządowych, regionalnych, lokalnych i w środowisku nauczycielskim jednoznacznie akcentowana jest konieczność znaczącego zwiększenia wynagrodzeń tej grupy zawodowej. Mimo podjętej w 2000 r. próby poprawy tego stanu poprzez nowelizację "Karty Nauczyciela" nie udało się osiągnąć wzrostu uposażeń satysfakcjonującego nauczycieli. Świadczą o tym liczne wypowiedzi w środkach masowego

przekazu, a w przypadku naszego badania, odpowiedzi respondentów - nauczycieli na pytania ankiety, która była przeprowadzona w okresie, gdy już wszyscy nauczyciele znali swoje uposażenia po dla jednych istotnej, dla innych nieistotnej - podwyżce wynagrodzeń.

Z tymi pytaniami były skorelowane inne dotyczące związków zarobków i zatrudnienia z wyższym wykształceniem. Na pytanie czy zarobki są związane z wyższym wykształceniem twierdząco odpowiedziało 149 (66%) respondentów, przeciwnego zdania było 62 osoby (27%), zaś 9 osób nie miało zdania. Taki wynik jest uzasadniony faktem, że stawki wynagrodzenia zasadniczego dla nauczycieli z wyższym wykształceniem są znacząco wyższe niż stawki nauczycieli z ukończonym Studium Nauczycielskim a tym bardziej tylko z wykształceniem średnim.

Również pozytywnie oceniono wpływ wyższego wykształcenia na uzyskanie, utrzymanie lub zmianę miejsca pracy. Spośród 226 ankietowanych nauczycieli 105 (46,5%) potwierdziło tę zależność w znacznym stopniu, 61 (27%) odpowiedziało, że wykształcenie wyższe miało wpływ na warunki zatrudnienia, ale w nieznacznym stopniu, natomiast 45 osób (20%) odpowiedziało przecząco. Nie miało zdania w tej kwestii 10 osób. W sumie przeważały znacząco pozytywne odpowiedzi (166 osób - 73,5%) potwierdzając znaczenie wyższego wykształcenia przy zatrudnieniu na stanowisku nauczycielskim.

Następne pytanie dotyczyło zadowolenia z pracy i swojej pozycji zawodowej. Zadowolonych było 137 osób (ok. 60,5% respondentów), niezadowolone wyraziło 58 osób (ok. 25,5%), natomiast 25 osób nie miało zdania na ten temat. Zbliżone do powyższego było pytanie: "Czy wykonywana praca przynosi Panu(i) satysfakcję (niekoniecznie materialną)?" Odpowiedzi zdecydowanie twierdzącej "tak" udzieliło 138 osób (61% respondentów), 75 (35%) osób odpowiedziało "czasami" a tylko 12% (ok. 5%) dało odpowiedź negatywną. Tylko jedna osoba nie miała zdania w tej kwestii. Odpowiedzi na obydwa powyższe pytania pozwalają na sformułowanie wniosku, że praca nauczycieli traktowana jest jako pewien rodzaj posłannictwa, czerpią oni satysfakcję z kształtowania osobowości dzieci i młodzieży, na dalszym planie umieszczają problemy gratyfikacji materialnej za wykonane zadania.

Braki uposażenia podstawowego nauczyciele uzupełniają przez wykonywanie dodatkowych odpłatnych prac poza podstawowym etatem. Na pytanie o tym czy ankietowany wykonuje takie prace twierdząco odpowiedziało 125 osób (55%) respondentów, natomiast 100 osób (44%) twierdziło, że nie wykonuje takich prac. Z informacji uzyskanych od nauczycieli wynikało, że w przypadku dodatkowych prac było to najczęściej zatrudnienie w macierzystej szkole w wymiarze ponadetatowym, zatrudnienia dodatkowe w innej szkole, udzielanie korepetycji, rzadziej inne czynności nienauczyielskie. Pracę dodatkową rzadziej deklarowali nauczyciele z miejscowości poza Płockiem i nauczyciele szkół podstawowych. Spośród wszystkich badanych grup zawodowych nauczyciele stanowili tą, w której najbardziej powszechnie były deklaracje o dodatkowym pozaetato-

wym zarobkowaniu. Jest to z pewnością przymus ekonomiczny, bowiem osoby posiadające wysokie kwalifikacje zawodowe (a taką grupą są nauczyciele) nie godzą się z sytuacją niedostatku materialnych swoich rodzin.

Aby zorientować się, jakie są aspiracje nauczycieli w kwestii wynagrodzeń za pracę zadano pytanie: "Jak powinny się kształtować Pana(i) zarobki, aby były satysfakcjonujące?". Najwięcej, bo 124 osoby (55%) odpowiedziało że powinny one być 2-3 krotnie wyższe niż obecnie, do wynagrodzeń wyższych o 50% niż obecnie aspirowało 58 osób (blisko 26% respondentów), 35 osób (15,5%) chciałoby mieć zarobki ponad trzykrotnie wyższe niż obecnie, tylko 8 osób stwierdziło, że ich zarobki są satysfakcjonujące, przy czym dotyczy to 6-ciu osób zatrudnionych w szkołach niepublicznych. Wydaje się, że aspiracje nauczycieli do znacznie wyższych niż obecnie wynagrodzeń są w pełni uzasadnione.

Kolejne pytanie dotyczyło potrzeb w zakresie uzupełnienia i doskonalenia kwalifikacji. Potrzebę uzupełnienia wiedzy w zakresie swojej wyuczonej specjalności deklarowało 98 osób (43% respondentów). O potrzebie uzupełnienia wiedzy o elementy nie związane ze swoją specjalnością wypowiedziało się 50 osób (22%), najczęściej wymieniając informatykę. Jako wystarczający poziom swojej wiedzy, ale z potrzebą uzyskania wyższych kwalifikacji praktycznych oceniło 48 osób (21%). Brak potrzeby uzupełnienia i zmiany kwalifikacji wskazały 23 osoby (10% respondentów), zaś 8 osób nie miało zdania na ten temat. Potwierdzone zostały zatem potrzeby uzupełnienia wiedzy i umiejętności przez większość pracujących nauczycieli. Pokrywa się to z danymi Delegatury Mazowieckiego Kuratorium Oświaty w Płocku, gdzie zarejestrowano 481 nauczycieli, którzy podjęli aktualnie studia podyplomowe, 232 nauczycieli studiujących na magisterskich studiach uzupełniających oraz 75 nauczycieli na studiach licencjackich.

Ostatnie 3 pytania dotyczyły perspektywy kształcenia kadr z wyższym wykształceniem. Pierwsze z tych pytań polegało na kolejnościowym (według skali ważności) uszeregowaniu różnych umiejętności współczesnych kadr z wyższym wykształceniem. Za najważniejszą nauczyciele uznali umiejętność pracy w zespole, dalej kolejno szeregowano umiejętność wyszukiwania źródeł informacji, umiejętność selekcji i oceny różnych informacji, znajomość języków obcych i wreszcie umiejętność wykorzystania komputera. Umieszczenie na pierwszym miejscu umiejętności pracy w zespole pozostaje w zgodzie ze specyfiką działalności zawodowej nauczycieli, gdzie końcowy sukces w postaci ukształtowania wychowanka jest zależny od pracy całego zespołu nauczycielskiego. Jako dyskusyjną należałoby przyjąć ostatnią pozycję umiejętności wykorzystania komputera, zwłaszcza w kontekście przewidywanych zmian cywilizacyjnych w kierunku cywilizacji informacyjnej.

Kolejne pytanie dotyczyło zasobu kadr z wykształceniem w regionie płockim. Największa część ankietowanych (69 osób - 30%) uznała, że jest nadmiar tych kadr i grozi im bezrobocie, 54 osoby (24%) stwierdziły, że zasób kadr z wyższym wykształceniem w regionie

jest wystarczający. Tylko 32 (14%) osoby oceniły, że jest niedobór kadr z wyższym wykształceniem w regionie płockim, natomiast duża grupa (69 osób - 30%) nie miała zdania w tej kwestii.

Ostatnie pytanie ankiety dotyczyło potrzeby dalszego rozwoju szkolnictwa wyższego w regionie płockim. Tu zdecydowana większość respondentów stwierdziła, że jest potrzeba dalszego rozwoju tego szkolnictwa. Odpowiedziały tak 154 osoby, co stanowiło 68% ankietowanych nauczycieli. Twierdząco na to pytanie odpowiadali również ci, którzy ocenili, że jest nadmiar kadr z wyższym wykształceniem w regionie i grozi im bezrobocie. Było 40 takich osób. Również 33 osoby uważające, że zasób kadr z wyższym wykształceniem jest wystarczający, potwierdziły potrzebę dalszego rozwoju szkolnictwa wyższego w regionie. Pozornie wygląda na to, że pomiędzy odpowiedziami na dwa ostatnie pytania ankiety jest sprzeczność. Tak jednak nie jest. W drodze innych dociekań ustalono, że ankietowani mówiąc o dalszym rozwoju szkolnictwa wyższego w regionie mieli na myśli przede wszystkim jakościowe parametry tego szkolnictwa. Chodziło im o kształcenie na wysokim poziomie i w takich kierunkach, aby nie było problemu z zatrudnieniem absolwentów lokalnych szkół wyższych, co obecnie ma już miejsce zarówno w Płocku jak i w regionie płockim, mimo nadal niskiego wskaźnika procentowego ludności z wyższym wykształceniem.

Jakie są zatem blaski i cienie wyższego wykształcenia w opinii badanych nauczycieli subregionu płockiego? Jednoznaczna odpowiedź na to pytanie jest problematyczna, bowiem zagadnienie wyższego wykształcenia i jego funkcji jest niezwykle pojemne i nie sposób to rozstrzygnąć na podstawie pojedynczego, fragmentarycznego badania. Jako zasadniczy cień utrudniający spożytkowanie wyższego wykształcenia przez nauczycieli z pewnością można przyjąć niski poziom wynagrodzeń za ich trudną i ofiarną pracę. Wskazują na to odpowiedzi na pytania dotyczące porównania zarobków nauczycieli z przeciętnymi w regionie, wykonywanie dodatkowych prac odpłatnych poza podstawowym etatem wskutek niezadowalającego wynagrodzenia otrzymywanego w podstawowym miejscu pracy oraz oczekiwania 2-3 krotnie wyższych zarobków niż wynoszą one obecnie. Można krótko powiedzieć, że nauczyciele nie są beneficjentami przemian, z jakimi mamy do czynienia w Polsce od 1989 roku, mimo czynionych prób w tym zakresie.

Niepokojącymi dla realizatorów badań ankietowych są również odpowiedzi na pytania o zasób kadr z wyższym wykształceniem w regionie płockim. Wskazania na występujący obecnie nadmiar tych kadr czy nawet wystarczający zasób w sytuacji, gdy region płocki jest mało zasobny w te kadry, skłania do pewnych refleksji i podejrzeń. Refleksja wiąże się z być może małym spopularyzowaniem funkcji wyższego wykształcenia w obecnej rzeczywistości, a zwłaszcza w nieodległej nawet przyszłości, nie mówiąc już o dalszej perspektywie czasowej w kontekście przemian cywilizacyjnych. Co do podejrzeń to można wysunąć przypuszczenie, że wskutek różnych zapowiedzi związanych z wdrażaną refor-

mą edukacji w Polsce oraz wkraczającym na kolejne poziomy kształcenia szkolnego niżem demograficznym, nauczyciele czują się zagrożeni jeśli idzie o ich miejsce pracy. Stanu liczbowego poszczególnych roczników dzieci i młodzieży nie da się zmienić żadnymi przedsięwzięciami, natomiast można tak zaprojektować cały system edukacyjny, aby konieczna przecież reforma edukacji nie stwarzała zagrożeń dla nauczycielskiego bytu. Wystarczyłoby na przykład zdecydowanie rozszerzyć front kształcenia i rekwalifikacji dorosłych, bowiem generalnie społeczeństwo nasze jest słabo wykształcone i może to być jedną z najważniejszych przeszkód w naszym przystąpieniu do Unii Europejskiej i szerzej w sprostaniu wyzwaniom globalizacji.

Blasków jest więcej. Na tle mizerni uposażeń nauczycieli cieszy docenianie przez nich wyższego wykształcenia zarówno w kontekście możliwości zatrudnienia, jak i awansu zawodowego oraz wyraźnego wpływu na szeroko rozumianą działalność zawodową. Cieszy również zadowolenie z pracy i swojej pozycji zawodowej u znacznej większości badanych nauczycieli a wła-

szcza satysfakcji z wykonywanej pracy, szczególnie tej dużej grupy nauczycieli, którzy uprzednio zdecydowanie wyrazili swoje niezadowolenie z otrzymywanego wynagrodzenia. Do pozytywów należy również zaliczyć deklaracje dalszego kształcenia i uzupełniania kwalifikacji, co jak należy przypuszczać wynika m.in. z już posiadanego wysokiego poziomu wykształcenia i wyrobionego w czasie studiów nawyku uczenia się. Pozytywne jest również dostrzeżenie potrzeby dalszego rozwoju (zwłaszcza jakościowego) szkolnictwa wyższego w regionie płockim. To w dużym stopniu od postaw nauczycieli szkół poziomu średniego zależą aspiracje młodzieży do studiów wyższych, które w dużym stopniu wymuszają rozwój tego poziomu kształcenia.

W sumie, mimo licznych niedostatków dnia dzisiejszego, należy optymistycznie potraktować wykorzystanie przez nauczycieli posiadanego przez nich wyższego wykształcenia zarówno teraz jak i w przyszłości, którą w dużej mierze oni będą kształtować.

Bibliografia

1. B a n a c h C z . , *Polska szkoła i system edukacji - przemiany i perspektywy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1997.

2. N o w a k S . , *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985.

3. *Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, Edukacja jest w niej*

ukryty skarb, Delors J.(red.), Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Wydawnictwo UNESCO, Warszawa 1998.

4. *W drodze do społeczeństwa informacyjnego*, Lubicz J. (red.), Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1999.

Jean Malget, Nikolaus Brücher. Człowiek ciszy.
Wyd. Kapituła Katedralna Płocka. Płock 2000, ss. 493

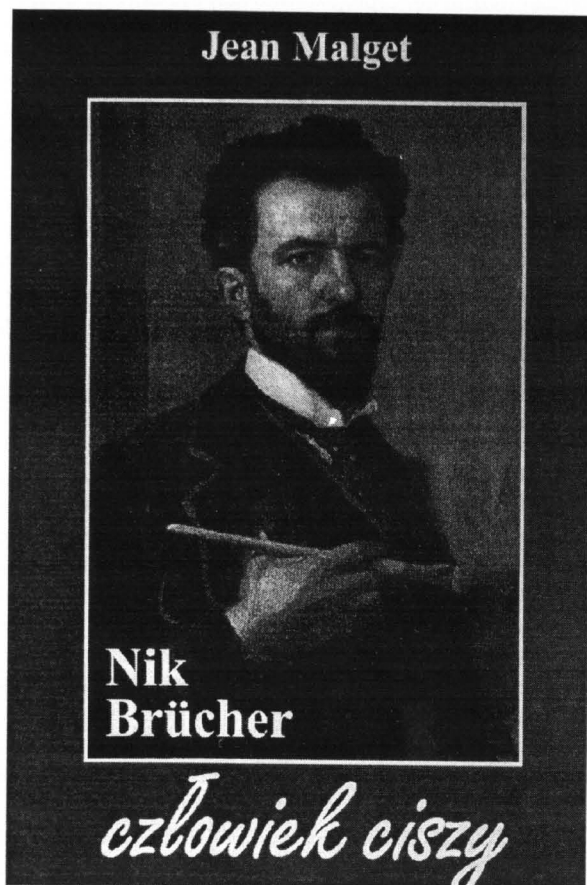
Nakładem Kapituły Katedralnej w Płocku została wydana polskim - jako tłumaczenie z języka niemieckiego (dokonane przez mgr. Stanisława Łytkę) - oryginalna praca ks. prof. Jean'a Malget (Luksemburczyka), poświęcona osobie Mikołaja Brüchera (1814 - 1951), luksemburskiego malarza - artysty, przyjaciela Władysława Drapiewskiego i jego współpracownika w pracach nad polichromią w katedrze płockiej w latach 1904 - 1916 (z przerwami). Opracowanie przygotował do druku Józef Gutowski, adiuścacji zaś obszernego tekstu dokonał ks. mgr Tomasz Opaliński. Swoje dzieło autor zadedykował J.E. Ks. Biskupowi Romanowi Marcinkowskiemu, biskupowi pomocniczemu w diecezji płockiej (z okazji 15. rocznicy posługi biskupiej i 35. rocznicy święceń kapłańskich). Zawiera ono przede wszystkim zapiski M. Brüchera pochodzące z jego dzienników, listów i opracowań, stanowiące cenne źródło poznania historii kunsztownego dzieła, jakim jest polichromia bazyliki katedralnej w Płocku.

Słowo wstępne do pracy J. Malget napisał ks. mgr Stefan Cegłowski kustosz Muzeum Diecezjalnego w Płocku (s. 5 -11) zwięźle przedstawiając - w oparciu o wyniki badań ks. dr. Lecha Grabowskiego - historię polichromii katedry płockiej. Ks. Cegłowski przypomina m.in., że po rozwiązaniu przez Kapitułę Katedralną w Płocku umowy z Józefem Mehofferem w sprawie wykonania polichromii dla katedry, dzieło to powierzono Władysławowi Drapiewskiemu. Ten ostatni zaprosił do współpracy w realizacji podjętego zadania Mikołaja Brüchera, swojego kolegę ze studiów.

Prezentowana książka składa się z trzech wyraźnie wyodrębnionych części. Część pierwsza, zatytułowana "Człowiek ciszy. Czy był "tylko" malarzem kościelnym" (s. 13 -126), zawiera biografię M. Brüchera, napisaną przez J. Malget przede wszystkim w oparciu o zapiski tego pierwszego.

Czytelnik zapoznając się z tą postacią dowiaduje się, iż Mikołaj Brucher urodził się 29 lipca 1874 r. w niewielkiej miejscowości Elvingen (Luksemburg) w rodzinie strażnika dróg i pół miejscowej społeczności. Tam też uczęszczał do szkoły. W 1898 r., jako 24-letni mężczyzna, rozpoczął studia malarstwa w atelier znanego artysty Fryderyka Stummela w Kevelaer, który od 1895 r. malował w stylu nazaretańskim na chórze katedry w Luksemburgu. Malował tutaj m.in. stacje drogi krzyżowej dla kościoła w Chojnicach. Obok malarstwa zajmował się projektowaniem witraży. Wytężona praca w pracowni mistrza nadwątlila siły Mikołaja wywołując w 1901 r. poważny kryzys zdrowotny.

Dopiero po intensywnej kuracji, odbywanej m.in. w klinice luksemburskiej wiosną 1902 r. powrócił do czynnego życia malując i projektując witraże. Niewykluczone, że jeden z projektów witraży, nad którym pracował w styczniu 1904 r., był przeznaczony dla katedry płockiej. Już bowiem w 1903 r. zrodziła się myśl wyjazdu wraz z polskim artystą do Polski. Sztuka sakralna, po-

ciągająca młodego, utalentowanego malarza inspirowała go do wielu przeżyć religijnych. O głębokiej religijności, którą wyniósł z domu rodzinnego i z środowiska parafialnego, świadczy m.in. fakt, iż w dowód wdzięczności Bogu za odzyskanie zdrowia odbył pielgrzymkę do Lourdes.

Ukończywszy swoje studia w atelier F. Stummela w kwietniu 1904 r., M. Brücher wyjechał z W. Drapiewskim do Monachium odkrywając świetność dzieł tej metropolii. Szlak podróży przyjaciół wiodł następnie przez Innsbruck, Padwę i Weronę zachwycając pięknem tamtejszych świątyń. W kościele "Fremítani" w Weronie obaj artyści, po uzyskaniu z trudem zezwolenia, kopiowali obraz Mantegna. Gdy 29 maja 1904 r. znaleźli się w Rzymie, zachwycali się licznymi dziełami sztuki kopiując wiele obrazów. Z kolei zwiedzali Sienę, Florencję i Bolonię.

W dniu 3 sierpnia 1904 r. Brücher udał się - przez Berlin i Kutno - do Płocka. Tu rozpoczęła się przygoda artysty luksemburskiego z katedrą płocką, która miała trwać latami. Prace nad wykonaniem, wraz z W. Drapiewskim, polichromii tej zabytkowej świątyni rozpoczął od kaplicy Najświętszego Sakramentu. Nieco wcześniej jednak namalował portret bp. Apolinarego Wnukowskiego, nowego rządcy diecezji (uczestniczył w jego ingresie do katedry płockiej). W drugiej połowie 1905 r. pracował

ponadto kaplicy miejscowego Seminarium Duchownego.

Przerwywając jesienią 1905 r. pracę w Płocku rozpoczął studia akademickie w Antwerpii (w l'Institut Supérieur de l'Art") w klasie cenionego profesora Piet - Jean Van der Ouderaa. Liczył wówczas 31 lat mając już spore doświadczenie w zakresie sztuki malarskiej. W Akademii Antwerpskiej uzyskał nagrodę w roku 1905/06, a w rok później otrzymał od prof. Ouderaa oddzielną pracownię. Z właściwym sobie zaangażowaniem malował coraz to nowe obrazy, które spotykały się z powszechnym uznaniem środowiska. Każde jednak nie w pełni udane dzieło bardzo głęboko przeżywał. Pierwszym większym sukcesem młodego artysty był obraz "Boudon", zakupiony przez Akademię w Antwerpii za 250 franków. Przez cały czas utrzymywał bliski kontakt z rodzinnym Elvingen.

W końcu czerwca 1907 r. Mikołaj zakończył swoje kształcenie w Antwerpii wykonując coraz to nowe zlecenia, m.in. w bazylice w Niemczech. W początkach 1908 r. udał się ponownie do Płocka kontynuując pracę nad polichromią katedry; pozostał tutaj przez rok, by powrócić następnie do domu. W Płocku znalazł się ponownie w maju 1909 r. (mieszkał przy Nowym Rynku) pracując nad obrazem "Chóry aniołów". Dużo czasu przeznaczając na naukę języka polskiego. W swojej pracy artystycznej był niezwykle pracowity i oddany dziełu, które współtworzył. Doceniał to biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski, który 21 października 1910 r. zaprosił go na kolację. W końcu października 1910 r. wyjechał - w towarzystwie Leona Drapiewskiego - do Monachium, gdzie podjął kolejne studia. W marcu 1911 r. udał się do Luksemburga, po czym w czerwcu 1914 r. znalazł się znów w Płocku. Pomagał tu Władysławowi i Leonowi Drapiewskim przy malowaniu ściany chóru katedralnego. Jak sam wyznał później, najlepszymi jego pracami w tej świątyni były malowidła ściennie: "Ukoronowanie NMP", "Odnalezienie krzyża" i "Podniesienie krzyża". W wolnych chwilach, obok "szlifowania" języka polskiego, doskonalił swoją znajomość francuskiego.

W styczniu i lutym 1913 r. przebywał z polskimi przyjaciółmi w Paryżu, gdzie kopiował znamienite obrazy, po czym powrócił do rodzinnego kraju. W marcu 1913 r. dotarła do duchownych w Luksemburgu informacja o osiągnięciach Brüchera (przezeń sporządzona), która miała stanowić rodzaj "autoreklamy" artysty. Echo tego przedsięwzięcia okazało się nazbyt skromne przynosząc w rezultacie niewielkie tylko mówienia (m.in. malował kaplicę siostr elżbietanek w Mondorf).

W lipcu 1914 r. artysta luksemburski przybył po raz kolejny do Płocka, gdzie zastał go wybuch pierwszej wojny światowej. Po uwięzieniu przez Rosjan W. Drapiewskiego, Brücher został sam z Czesławem Idźkiewiczem pracując w kaplicy królewskiej bazyliki katedralnej. Przyglądając się z bliska okupacji rosyjskiej, a następnie pruskiej poczynił interesujące notatki charakteryzujące agresorów. Płock opuścił 16 stycznia 1916 r. uroczystie żegnany kolacją przez prałata Ignacego Lasockiego. W Luksemburgu, dokąd powrócił, nie pozostał jednak długo udając się już w maju tego samego roku do Swornegaci w Polsce, gdzie duszpaste-

rzował ks. Franciszek Drapiewski, brat Władysława i Leona. W miejscowym kościele parafialnym wykonywał prace malarskie pozostając tam do połowy grudnia 1916 r. Wykonał poza tym maturę kaplicy w Wielu, na tamtejszej Górze Kalwarii. Krótko przed Bożym Narodzeniem artysta znalazł się znów w rodzinnym Elvingen. Otrzymywał wówczas, tak w kraju jak i za granicą coraz to nowe zlecenia, których wykonanie przynosiło mu rozgłos (m.in. w Ellingen, Grundhof, Dommeldingen, Herborn Hollerich, Bürmeringen, Clerf, Remerschen, Clairfontanne, Metz, Esch - Alzette, Rümelingen, Haller, Livingen, Fels, Waldbillig, Wellenstein, Belair, Rosport, Remich, Hoscheid, Arsdorf, Emeringen). Szczególnie bliską artyście z Elvingen były prace wykonane w tamtejszym kościele parafialnym w 1930 r., z którym łączy go żywa więź. Nie sposób pominąć milczeniem zaproszenia, jakie w 1928 r. otrzymał z USA (z Heron Lake w stanie Minnesota), z którego jednak nie skorzystał. Nie był w stanie poza tym zrealizować wielu innych zamówień nawet w Luksemburgu, w którym to kraju rodzinnym nie był zresztą przyjmowany zbyt chętnie. Także po drugiej wojnie światowej, gdy kościelna Komisja Nadzorcza oceniała pod względem artystycznym stan uszkodzonych kościołów, a jej decyzje "dyskretne cieniowania" ścian kościelnych nie były uzasadnione, wymieniony artysta zrozumiał, iż jego dzieło nie znalazło zrozumienia. Już przed wojną zaś ubolewał przy wielu okazjach nad tym, że artyści luksemburscy są częstokroć w swoim kraju zastępowani cudzoziemcami. Wypada także dodać, że w swoich pracach stosował z reguły farby keimerńskie, uchodzące wówczas za najlepsze w malarstwie freskowym. Otwarty był przy tym na wszystkie metody pracy pilnie śledząc osiągnięcia swoich kolegów.

Dotkliwie odczuł w 1940 r. 66. letni mistrz wzmoczenie wrogiej polityki nowych władz okupacyjnych wobec mieszkańców Elvingen. Irytowało go wypełnianie licznych formularzy i redagowanie oświadczeń o poniesionych szkodach wojennych. W formie biernego protestu zrezygnował wówczas z abonamentu "Głosu Luksemburskiego". W lipcu 1943 r. Krajowa Izba Kultury zawiadomiła go, że nie jest już upoważniony do wykonywania zawodu malarza - artysty. Zrezygnował wówczas z członkostwa w tym gremium.

Gdy minęły trudne dni obcego panowania, Brücher wspierał zamiar energicznego proboszcza z rodzimego Elvingen pobudowania w Emeringen kaplicy jako wotum dziękczynnego za szczęśliwy powrót do domu licznych poborowych i deportowanych rodaków. Dla kaplicy tej artysta stworzył swoje ostatnie wielkie dzieło: obraz "Maria, Regina Pacis". Dokończył też malowanie wielu innych obrazów. W 1950 r. malował na zamówienie m.in. "Madonnę".

Dużo satysfakcji sprawiało mu poza tym udzielanie lekcji malowania pannie. Schroeder, która przybywała do jego atelier w każdy wtorek. Coraz częściej jednak uskarżał się na stan zdrowia i przygnębienie. Gdy w danym dniu powszednim nie mógł udać się do kościoła na Mszę św., modlił się w swoim domu odmawiając różaniec. Kiedy w grudniu 1951 r. lekarz domowy artysty

obawiał się u niego udaru mózgu, ten zaczął porządkować swoje listy i inne dokumenty (niektóre palił), "żeby możliwie wszystko gotowe było do wielkiej podróży". W kwietniu 1952 r. ukończył obraz "Jezus z Apostołami w zbożowym polu", za które to dzieło otrzymał ponad 22 tysiące franków malując jeszcze kolejne obrazy, m. in. Serca Jezusowego.

Nie lubiąc rozgłosu pozostawał coraz bardziej "w ukryciu" stroniąc od ludzi. W maju 1957 r. jeszcze raz sięgnął do pędzla zamierzając wykonać portret dziekana z Echtemach, którego bardzo cenił. Tymczasem w dniu 2 lipca tego samego roku M. Brücher zmarł okrywając żałobą rodzinną miejscowość Elvingen.

W *Postscriptum* J. Malget interesująco charakteryzuje bohatera swojej pracy, ukazując jego złożoną osobowość, podkreślając walor jego dzienników i listów oraz wskazując na niezwykłość tej postaci.

Część druga książki nosi tytuł "Prace w Polsce opisane artystę w jego zapiskach i jego dziennikach" (s. 127 - 290) i zawiera zapiski artysty luksemburskiego zawarte w jego pamiętnikach (pobyt w Płocku latach 1904 - 1905 oraz w latach 1907 -1911), a następnie zapiski z dziennika Brüchera z podróży do Wielu i Swornegaci (z 1912 r.), wreszcie zapiski z jego dziennika upamiętniające pobyt w Płocku w latach 1914 - 1916 oraz prace wykonane w Swornegaci w 1916 r.

Uwagi poczynione przez wybitnego malarza i witrażystę z Elvingen w pamiętniku i dziennikach, choć bardzo krótkie (wręcz lapidarne), to jednak oddają zarówno klimat społeczny i polityczny panujący w ówczesnym Płocku, jak i przeżycia cudzoziemca wykonującego prace nad polichromią w katedrze płockiej oraz prace malarskie w Wielu i Swornegaci. Autor notatek wprost drobiazgowo, dzień po dniu, zapisuje to, czego dokonał, gdzie przebywał, z kim się spotkał. Uderza w tych tekstach drobiazgowość i pedantyczność, przebija z nich niezwykła pracowitość i głęboka religijność malarza artysty. Tytułem ilustracji można przytoczyć choćby takie fragmenty dziennika: "Pierwszy mróz" (7 XI 1904 r.); "Początek aniołów z narzędziami męki" (24 VII 1904 r.); "26 dni rysowanie i malowanie Ewangelistów" (wrzesień 1904 r.); Napisałem i wysłałem karty do pana Stummeta, Derixa i Leukers. Rysowałem karton do grupy aniołów. Robiłem zdjęcia i rysowałem trochę z natury. Wieczorem razem [z W. Drapiewskim - W.G.] na spacerze" (22 VIII 1907 r.); "Na 9.00 na mszę, potem z panem [L. Drapiewskim - W. G.] spacer do Parowy, po południu byłem w ogrodzie na konkursie piękności" (15 IX 1907 r.); "Cały dzień malowałem lewą grupę aniołów. U krawca przymiarka płaszcz" (7 X 1907 r.); "O godz. 9 na mszę, potem kończyłem karton "Śmierć św. Józefa" i fotografowałem przy migawce 20 i przesłałem 12. Jasna pogoda bez śniegu. Zrobiłem piękne zdjęcie, wieczorem studiowałem francuski, dziś żadnej pocztynie było" (1 I 1908 r.).

Interesujące są zapiski Brüchera z okresu pierwszej wojny światowej. Tak np. pod datą 17 XI 1914 r. artysta zapisał: "Malowałem trzy anioły przy Wierze. Przez cały dzień Płock był wypełniony żołnierzami, którzy przez Wisłę idą na wojnę. Nie wszędzie, gdzie się chciało można było przejść. Do katedry musieliśmy iść okrężną

drogą. Piechota i artyleria. Były też potężne armaty. Rano słychać było jeszcze kanonadę zza Wisły, ale stopniowo wyciszało się. Wieczorem, gdy szedłem na kolację, ulice ciągle jeszcze były wypełnione wojskiem, jak w południe, i ciągle jeszcze dużo przechodzi przez most. Wieczorem około godz. 9 została zawołana panna Jola, żeby pomóc przy 50 rannych żołnierzach. Wacek też poszedł. Gdy wrócili w nocy około 12.30, opowiadali, budząc wszystkich śpiących w domu, że do szpitala przyszli rosyjscy oficerowie i ostrzegali wszystkich rannych i zdrowych, żeby każdy uciekał tak szybko, jak może, ponieważ Prusacy są bardzo blisko, za pół godziny mogą już tu być. Wszyscy w mieście strasznie się przerazili. Most, który był gotowy dopiero przed paru dniami, został znowu wysadzony dynamitem. Wstałem, ale później znow się położyłem do łóżka".

W części trzeciej pracy J. Malget, noszącej tytuł "Artysta malarz z Elvingen, twórca licznych witraży" (s. 291 - 493), znalazły się najpierw teksty dotyczące aktywności zawodowej M. Brüchera, które - należy domniemywać (brak wyraźnej w tym względzie informacji) - wyszły spod pióra autora omawianej pracy. Ukazują one artystę luksemburskiego jako twórcę licznych witraży (m.in. dla Polski, w tym przeznaczonych dla katedry płockiej). Autor omawia prace Brüchera wykonane dla kościoła parafialnego rodzinnego Elvingen, przybliży czytelnikowi osiągnięcia artysty i uznanie, jakim się cieszył jako witrażysta w Lotaryngii, Berle, Eschweiler, Dommeldingen, Schwebsingen, Bettemburgu, Esch - Sauer, Walferdingen, Ellingen, Bous, Echterach, Luksemburgu - Clausen, Canach, Luksemburgu (Konwikt Biskupii), Weiswampach, Grevenmgcher, Weiler - zum - Turm, St. Vith (Szpital św. Trójcy) i Manternach. Zachowane po dzień dzisiejszy liczne jeszcze dzieła w postaci cennych witraży, wykonane przez Brüchera w wielu kościołach i kaplicach Luksemburga, J. Malget nazywa "zobowiązującym dziedzictwem" (s. 332).

Autor omawianej pracy przedstawia następnie krótki biogram artysty, po czym zajmuje się jego losami po powrocie z Polski w początkach 1916 r. - ciągle w oparciu o zapiski i listy Brüchera. Uwagę przyciąga tutaj korespondencja mistrza z Elvingen związana z jego pracą, przede wszystkim z inwestorami jego dzieł, a także prowadzona z wieloma malarzami - przyjaciółmi (m.in. z Mikołajem Kloppem).

Z kolei czytelnik znajduje opracowanie Jean Malget i Norbert Thill pt. "Wspomnienie o malarzu artyście, Niku Brücherze. Podróż w przeszłość jako retrospekcja i widok". Autorzy wychodzą w tym tekście od cennego motto - słów Brüchera, zapisanych w jego dzienniku pod datą 30 grudnia 1906 r. (w Antwerpii): "Muszę zacząć Nowy Rok naprawdę dobrze, pilnie pracować i zawsze myśleć o słowach: Postaw sobie codziennie określony cel; nieużytecznie nie powinien minąć żaden dzień. Tylko ten, kto zawsze ma cel przed oczyma, osiągnie go, i żyć tak zawsze, jak ja, kiedy umrę, żyłbym sobie żyć". Przy okazji dowiadujemy się, że dziennik artysta zaczął prowadzić 1 listopada 1899 r. (w wieku 25 lat) za namową ówczesnego nauczyciela F. Stummela.

Również J. Malget i N. Thill są autorami tekstu zatytułowanego: "Klejnoty kultury. Szkicownicy malarza - artysty Nikolausa Brüchera". Są to refleksje dotyczące warsztatu mistrza i charakterystyki jego twórczości. Interesujący jest także fragment omawianej części trzeciej dzieła pt. "Nik Brücher. Między Polską i Luksemburgiem". Dowiadujemy się tutaj o pracach wykonywanych w katedrze plockiej z wyobraźnią artysty, pieczołowitością, odpowiedzialnością i niestychaną pracowitością. Gdy w październiku 1916 r. Brücher ukończył te prace, napisał wymownie w swoim dzienniku: "Dzięki Bogu za to wielokrotne". Opuszczając Płock w styczniu 1916 r. czynił to z bólem i nostalgią za niedokończonym dziełem. "Muszę wyjechać stąd... piękna praca musi zostać. Może już nigdy nie wrócę. Przyzwyczaiałem się tutaj. Udowodniono mi, że jest tutaj dość dużo ludzi, którzy cenią moją pracę, okazują mi dużo szacunku i miłości, czego nie oczekiwałem. Wyjechałem z nadzieją, że później będę te obrazy malował...".

Wymienieni wyżej dwaj autorzy prezentują następnie fragment pt. "Nik Brücher. Wielkie dzieła ostatniego okresu twórczości", po czym następuje krótki epilog.

Odrębną jednostką redakcyjną części jest korespondencja Brüchera z Drapiewskimi, z rodziną w Elvingen, łącznie z rokiem 1957, tj. rokiem śmierci artysty (m.in. ostatni list Kazimierza Drapiewskiego z 4 maja 1957 r.). Zapewne musiały głęboko wzruszyć odchodzącego już powoli z tego świata (na dwa miesiące przed zgonem) 83. letniego Brüchera słowa wymienionego Polaka (brata Władysława Drapiewskiego): "Najdoższy Panie Bruszu! Przy okazji, że pisze brat Władysław, dołączam

też kilka słów. Każdy Pana list jest u nas radosnym wydarzeniem. W poprzednią niedzielę Leon odczytał Pański list. Również Władysław dostał przed paru dniami list. Czy Leon pisał Panu, że Pański obraz "Ukrzyżowania" w Płocku ja odnawiałem? Był w dwóch trzecich zniszczony i za wzór miałem tylko ilustrację z monografii o Płocku, napisanej przez biskupa Nowowiejskiego, 15 cm na 5 cm. Pańska dedykacja zachowała się, wzmocniłem ją".

Zaprezentowane najwięcej dzieło J. Malget o niezwykłym człowieku, głębokim chrześcijaninie, wybitnym artyście malarzu i witrażycie, przyjacielu Płocka - miasta, w którym spędził kilka lat, stanowi niewątpliwie wielce pożyteczny przyczynek do najnowszej historii sztuki sakralnej. Pozostaje następnie cennym źródłem wiadomości na temat historii polichromii bazyliki katedralnej w Płocku, uzupełniającym aktualny stan wiedzy w tym zakresie. Jest wreszcie wymownym świadectwem bogatego, a przy tym budującego życia i równie bogatej twórczości luksemburskiego artysty z Elvingen. Na kartach książki on sam świadectwo to składa dając wyraz swojej prawości, wrażliwości na dobro, wiary religijnej, pracowitości, skromności i wiemności w przyjaźni.

Lekturę oryginalnej pracy J. Malget (jej systematykę można by udoskonalić) wypada polecić szerokiemu kręgowi miłośników pamiętników, dzienników i biografii, wszystkim zainteresowanym historią sztuki sakralnej, a w sposób szczególny tym, którym bliskie są dzieje katedry plockiej.

Oprac. ks. Wojciech Góralski

* * *

Mirosław Krajewski, *Płock w okresie okupacji 1939-1945, Płock-Włocławek 2001, Wyd. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, ss. 540*

Oficyna wydawnicza Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku przy współpracy Towarzystwa Naukowego Płockiego wydała książkę profesora Mirosława Krajewskiego pod tytułem "Płock w okresie okupacji 1939-1945".

To obszerne opracowanie liczące 540 stron z aneksami i ilustracjami stanowi pierwszą próbę syntezy dziejów miasta Płocka w latach 1939-1945 wykonaną przez historyka profesjonalistę charakteryzującego się dobrym warsztatem oraz doświadczeniem badawczym. Jest to bowiem nie pierwsze jego opracowanie dotyczące dziejów miasta w okresie II wojny światowej. M. Krajewski napisał już historię Rypina w latach okupacji hitlerowskiej.

Omawianą książkę o Płocku poprzedziły tematyczne opracowania cząstkowe.

W roku 1982 ks. Michał Grzybowski wydał "Martyrologię duchowieństwa diecezji plockiej w latach II wojny światowej 1939-1945". W roku 1992 ukazało się opracowanie Ireny i Jana Nowaków "Z dziejów Armii

Krajowej w Inspektoracie Płocko-Sierpeckim". Eksterminacji ludności żydowskiej poświęcone jest opracowanie Jana Przedpełskiego "Żydzi Płoccy 1939-1945", które wydano w 1993 roku. Ciągłe jeszcze w rękopisie pozostaje doktorska praca Jana Kowalewskiego "Płockie środowisko społeczne w latach 1939-1945".

Ukazało się także wiele artykułów dotyczących okresu II wojny światowej głównie na łamach czasopisma TNP "Notatki Płockie". Są to różne opracowanie cząstkowe, materiały wspomnieniowe, źródła. Ich autorzy - płocczanie bądź przeżyli wojnę lub zajmowali się w swych badaniach problematyką II wojny światowej. Wymienić tu należy szereg nazwisk m. in. Tadeusza Chrostowskiego, Mariana Chudzyńskiego, Franciszka Dorobka, Jana Szymańskiego, Wiesława Końskiego, Jerzego Stefański i innych. Okres II wojny występuje w pracach monograficznych tych autorów.

W "Dziejach Płocka" wydanych w 1973 i 1978 roku rozdział dotyczący okupacji hitlerowskiej napisał żyjący w tych

MIROŚLAW KRAJEWSKI

PŁOCK W OKRESIE OKUPACJI 1939–1945

Płock – Włocławek 2001

czasach Franciszek Dorobek. Tenże autor opublikował opracowanie dotyczące powojennych dziejów miasta w odrębnej pozycji książkowej "Płock w 1945 roku".

Przypadająca w 2000 roku rocznica zakończenia wojny stała się inspiracją do uczczenia bohaterów, którzy oddali swe życie w obronie Ojczyzny. Antoni Jelec wydał księgę płoczczan poległych na polu chwały. Nazwiska żołnierzy zostały wyrzeźbione na tablicy okolicznościowej zawieszanej na kościele Św. Stanisława. Maria M. Blombergowa sporządziła wykaz osób pomordowanych w Katyniu, Ostaszkowie i Starobielsku.

Archiwum Państwowe w Płocku zorganizowało sesję naukową poświęconą okresowi okupacji hitlerowskiej w Płocku. Materiały z sesji w postaci referatów, źródeł zostały opublikowane w tomie V "Płockiego Rocznika Historyczno-Archiwalnego". Okolicznościowa wystawa ukazywała zachowane źródła w postaci akt Zarządu Miasta Płocka z lat 1939-1945.

Należy także wspomnieć o licznych pamiątkach z lat okupacji zachowanych w zbiorach Muzeum Mazowieckiego i prezentowanych na wystawach stałych lub czasowych.

Bogactwo opracowań przyczynkarskich zwłaszcza wspomnień i pamiątek wymaga nie tylko usystematyzowania ale nawet selekcji materiałów. Trudnej sztuki napisania syntetycznych dziejów podjął się prof. Mirosław Krajewski rektor Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej porowadzący także seminarium doktorancie przy Towarzystwie Naukowym Płockim. Efektem żmudnej pracy autora jest omawiane opracowanie. Składa się z 8 rozdziałów o różnej objętości od 75 stron (rozdział 6) do 5 stron (rozdział VIII). Rozdział I "W ob-

liczu wojny" ukazuje atmosferę i przygotowania do wojny. W rozdziale II omówiono działania wojenne oraz losy żołnierzy pochodzących z Płocka np. pododdział "Na frontach Europy" czy "Z płockiego gimnazjum pod Monte Cassino". Eksterminacyjną politykę okupanta przedstawił autor w III rozdziale. Sporo miejsca poświęcono eksterminacji poszczególnych grup społecznych np. nauczycieli. Poszczególne podrozdziały dotyczą duchowieństwa i sióstr zakonnych oraz Żydów. W Płocku 1/3 ludności (9 tys.) stanowili Żydzi zamieszkujący specjalnie wyznaczoną część miasta. Szczególnie okrutnie Niemcy obchodzili się z tą grupą narodowościową. Już w pierwszych miesiącach wojny powstało w Płocku getto, gdzie zwożono Żydów z okolicznych miasteczek. Wywieziono ich do obozów, gdzie zginęli zamordowani przez okupanta. Podobny los spotkał duchowieństwo płockie. Zginęło w obozach wielu księży, a biskupi płocki Antoni Julian Nowowiejski i Leon Wetmański męczeńską śmiercią przyplacili wiarę i postawę społeczną wrogą wobec najeźdźcy. W rozdziale IV omówił autor eksterminację pośrednią związaną z procesem germanizacji (likwidacją szkolnictwa, wprowadzaniem nazewnictwa niemieckiego, zamknięciem kościołów i domów zakonnych), grabieżą i niszczeniem dóbr kultury, pracą przymusową, wysiedleniami oraz tzw. Volkslistą. Wobec polityki okupanta polegającej na zniszczeniu narodu polskiego mieszkańcy Płocka zmuszeni zostali do czynnego oporu. Zorganizowano tajne nauczanie. Stosowano sabotaż i samoobronę. Powstały także liczne organizacje m.in. konspiracyjne harcerstwo, Związek Wolnych Chłopów, Służba Zwycięstwu Polski, Związek Walki Zbrojnej, Armia Krajowa, Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa i Armia Ludowa. Zagadnieniom powyższym poświęcony jest rozdział V i VI omawianej pracy. Wobec ludności okupant stosował represje. Mieszkańcy Płocka ginęli w obozach i na ulicach miasta. Rozdział VII poświęcony jest stosowanemu przez Niemców represjom. Wyzwolenie miasta spod okupacji nastąpiło w dniu 21 stycznia 1945 roku. Zniszczone i zdziesiątkowane miasto z trudem podnosiło się do życia. W zakończeniu autor dokonuje podsumowania tego szczególnego w życiu miasta okresu, którego pamięć musi trwać dla przestrogi przyszłych pokoleń i pamięci tych co oddali najwyższą cenę własne życie.

Tekst poszczególnych rozdziałów poprzedzają strofy poezji. Również w zakończeniu przytacza autor znamienne słowa Wisławy Szymborskiej: "Umarłych wieczność dotąd trwa, dokąd pamięcią im się spleca".

Opracowanie uzupełnia obszerny wykaz źródeł i literatury od strony 303 do strony 335. Stwierdzić jednak należy, że mimo wykorzystania wielu źródeł zbyt mało autor korzystał z akt niemieckiego zarządu miasta Płocka. Zespół ten ocalał i obecnie przechowywany jest w Archiwum miasta stołecznego Warszawy. O aktach tych jako cennych materiałach źródłowych mówiłam na sesji naukowej i pisałam w "Notatkach Płockich". Prezentowane były także na wystawie okolicznościowej w Archiwum Państwowym w Płocku. Cennym jest również pamiątnik z okresu okupacji płocczanki Jadwigi Stypułkowskiej. Został opublikowany w roku 2000, mo-

że zbyt późno lecz wskazywałam także na to unikalne i jedyne w swym rodzaju źródło publikując w "Płockim Roczniku Historyczno-Archiwalnym" artykuł "Okupacja hitlerowska w Płocku w relacji Jadwigi Stypułkowskiej.

W książce zamieszczono także aneksy obejmujące około 150 stron tekstu.

W aneksie nr 1 przedstawiono obsadę personalną 4 Pułku Strzelców Konnych, w aneksie nr 2 dowództwo 8. Płockiego Pułku Artylerii Lekkiej im. króla Bolesława Krzywoustego w dniu 1 września 1939 r., aneks nr 3 obejmuje płocczan żołnierzy 8 Pułku poległych i wziętych do niewoli w II wojnie. Aneks nr 4 dotyczy żołnierzy jednostek płoczkich poległych w czasie wojny. W aneksie nr 5 umieszczono nazwiska płocczan zamordowanych w Katyniu. Aneks nr 6 obejmuje nauczycieli, absolwentów i uczniów Gimnazjum im. St. Małachowskiego poległych w II wojnie. W aneksie nr 6 i nr 7 znajdują się nazwiska dowódców i uczestników ruchu oporu w Płocku.

Na zakończenie umieszczono indeksy: osobowy i topograficzny ss. 457-503 oraz materiał ilustracyjny nazwany "Zdjęcia". Dotyczą one różnych pomników, tablic poświęconych ofiarom II wojny światowej. Ilustracje wykonano techniką sepi (brązowe). Autor komentując wybrany materiał ilustracyjny stwierdził, że wybrał powyższe materiały (zbiorowe miejsca pamięci) nie chcąc urazić żadnych uczestników II wojny. Wydaje się jednak, że ilustracje do opracowania powinny stanowić materiał korespondujący z tekstem. Pomniki są ważnym elementem historii okupacji hitlerowskiej lecz powstały

już po wojnie. Wielka szkoda, że nie wykorzystał M. Krajewski pamiątek zgromadzonych w Muzeum Mazowieckim, wielokrotnie prezentowanych na licznych wystawach. Pisałam o nich w artykule pt. "Wystawa w Muzeum Mazowieckim w Płocku i.... poszli za Polskę się bić!" publikowanym w tomie V "Płockiego Rocznika" s. 219-223.

Praca Mirosława Krajewskiego przedstawia stan badań aktualnych dotyczących opracowanego tematu. Zapewne i ten autor nie ustrzegł się drobnych błędów wynikających ze stanu wiedzy oraz często braku dobrej korekty. Historyk piszący tego typu pracę syntetyczną zdaje sobie sprawę z potrzeby uzupełniania jego tekstu. Jednocześnie wie, że materiał zebrany, któremu nadał pewien kształt rzeczowy jest podstawą do różnego typu opracowań, a nawet polemiki. Trudno czasem ustalić prawidłowe nazwiska osób walczących, o czym przekonał się A. Jelec sporządzając wykazy poległych.

Te drobne uwagi oczywiście nie umniejszają wartości omawianego opracowania. Docenić należy wielki trud autora oraz jak stwierdziłam wyżej profesjonalizm i doświadczenie badacza. Ponad 50 lat społeczeństwo Płocka czekało na tego typu syntezę dotyczącą strasznych dni okupacji hitlerowskiej. Opracowanie Mirosława Krajewskiego jest skarbnicą z której wszyscy będziemy czerpać, jednocześnie do której winniśmy także dokładać.

Anna Stogowska

Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 I - 31 III 2000 r.

I. DZIAŁ OGÓLNY Bibliografie

1. Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 I - 31 III 1999 r. / oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska, Wiesława Mazurska/Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 58-72, indeksy
- Prasa o bibliotekach publicznych Płocka i powiatu płockiego w II połowie 1999 roku = poz. 370

Czasopisma i wydawnictwa ciągłe. Kalendarze

2. Bibliotekarz Płocki : biuletyn informacyjno-metodyczny / Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego / Red. zespół. (2000, R. 6, nr 1. (Płock: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2000. (Półroc. (ISSN 1234-1215
3. Biuletyn Informacyjny Polsko-Amerykańskiego Programu Edukacyjnego Krąg / Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej / red. zespół. (2000, [nr 5]. (Płock : Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. (Niereg. (ISBN 83-912411-1-4
4. Biuletyn Okręgowa Izba Lekarska w Płocku / Okręgowa Izba Lekarska w Płocku / Red. nac. Jarosław Wanecki. (2000, nr 1. (Płock : Okręgowa Izba Lekarska w Płocku, 2000. (Niereg. (ISSN 1509-0051
5. Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRP i BWP w Płocku / Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Zarząd Okręgu. (2000, [R. 1], nr 1-3. (Płock : Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Zarząd Okręgu, 2000. (Mies.
6. Blask Nadziei : pismo parafii św. Maksymiliana Marii Kolbe w Płocku-Ciechomicach / Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe /Red. zespół. (2000, R. 6, nr 1-3. (Płock : Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe, 2000. (Mies.
7. Cargill Pasze : wiadomości / Cargill Sp. z o.o.. (2000, R. 2, nr 1. (Warszawa : Cargill Sp.z o.o., 2000. (Niereg.
8. Echo Gąbina : pismo Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury / Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie. (2000, nr 1-3. (Gąbin : Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie, 2000. (Mies.
9. Echo Mochowa : biuletyn Rady i Zarządu Gminy Mochowo / Rada i Zarząd Gminy Mochowo. (2000, nr 23, 24. (Mochowo : Rada i Zarząd Gminy Mochowo, 2000. (Niereg.
10. Gazeta Gostynińska / Fundacja Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Adam Waloch. (2000, nr 1-6. (Gostynin : Fundacja Ziemi Gostynińskiej, 2000. (Dwutyg. (ISSN 1232-5236
11. Gazeta na Mazowszu / red. nac. Roman Góralski / red. prow. Anna Lewandowska. (2000, nr 1-77. (Płock-Ciechanów : AgorSA Oddział w Płocku, 2000. (Dz. (Dod. do "Gazety Wyborczej". (ISSN 1232-1516
12. Gazeta Sierpecka : pismo informacyjno-publicystyczne Ziemi Sierpeckiej / Red. nac. Andrzej Wiśniewski. (2000, [R. 2], nr 1-6. (Sierpc : Agencja Wydawniczo-Reklamowa ART.-PRESS, 2000. (Dwutyg. (ISSN 1509-3948
13. Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkiewicza w Płocku / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkiewicza w Płocku / Red. nac. Kazimierz Waluch. (2000, R. 7, nr 11. (Płock : Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkiewicza w Płocku, 2000. (Półroc. (ISSN 1425-2740
14. Głos Gostyniński : Pismo Regionalne / Red. nac. Barbara Konarska-Pabiniak. (2000, [R. 6], nr 1-5. (Gostynin : Samorządowa Agencja Wydawnicza, 2000. (Niereg. (ISSN 1452-3909
15. KaganeK : płocki magazyn edukacyjny / Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Płocku. (2000, nr 1-3. (Płock : Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Płocku, 2000. (Mies. (ISSN 1234-0340
16. Korepetytor : miesięcznik dla ucznia i nauczyciela szkół podstawowych / Red. nac. E. Jankowska. (2000, nr 1-3. (Płock: Wydawnictwo "Korepetytor" M. Gałczyński, 2000. (Mies. (ISSN 1231-4307
17. Kurier Giełdowy. Auto Club. (2000, [b.nr] styczeń - marzec. (Płock: AGRO-CAR O/Płock, 2000. (Dwutyg.
18. Mariawita : pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / Red. nac. Pelagia Jaworska. (2000, R.42, nr 1-3. (Płock : Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2000. (Kwart. (ISSN 0209-3103
19. Mazowiecka Ekologia / Red. nac. Tadeusz Maciej Zajęc. (2000, [R. 1], nr 1-2. (Radom : Radomska Agencja Prasowa, 2000 ;Radom : Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. (Mies. (ISSN 1509-5932
20. Mazowiecka Gospodarka / Red. nac. Tadeusz Maciej Zajęc. (2000, [R. 2], nr 1-3. (Radom : Radomska Agencja Prasowa, 2000; Warszawa : Regionalne Centrum Promocji Gospodarczej BMB Promotions-Mazowsze, 2000. (Mies. (ISSN 1508-7921
21. Miesięcznik Pastorski Płocki : organ urzędowy Diecezji Płockiej / Kuria Diecezjalna Płocka / Red. Ireneusz Kaczorek. (2000, R. 95, nr 1-3. (Płock : Kuria Diecezjalna Płocka, 2000. (Mies. (ISSN 0209-3642
22. Nasz Sierpc : pismo Rady i Zarządu / Red. Kolegium. (2000, nr 1(50). (Sierpc : Rada i Zarząd Miasta Sierpca, 2000. ([Kwart.]
23. Nasze Mazowsze : Pismo Samorządu Województwa / Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego / przewod. Kolegium redakcyjnego Maria Hołownia. (2000, [R. XI], Nr 1-2. (Warszawa : Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2000. (Mies. (ISSN 1509-7765
24. Niedziela Płocka / Kuria Metropolitalna w Częstochowie / red. Ewa Oset ; red. odpow. Jan Augustynowicz. (2000, R. 43, nr 1-13. (Częstochowa - Płock : Kuria Metropolitalna w Częstochowie, 2000. (Tyg. (Dod. do Tyg. Katol."Niedziela"
25. Notatki Płockie : kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / Red. nac. Wiesław Koński. (2000, [R. 44], nr 1/182. (Płock : Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. (Kwart. (ISSN 0029-389 X
26. Nowe Mazowsze : Magazyn Regionalny / Red. nac. Wiesław Kossakowski. (2000, R. 1 nr 1-3. (Płock : Agencja Wydawniczo-Reklamowa Sp. z o.o., 2000. (Mies. (ISSN 1509-4545
27. NTP nowy tygodnik płocki / Red. nac. Magda Grodecka. (2000, R. 11, nr 1-13. (Płock : Wydawnictwo ECG, 2000. (Tyg. (ISSN 1429-8937
28. Per Contra : pismo studentów / Red. nac. Aldona Długocięcka. (2000, nr 1-2 (11-12). (Płock : Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkiewicza w Płocku, 2000. (Dwumies.
29. Petro Echo : tygodnik Polskiego Koncernu Naftowego SA / Red. zespół. (2000, R. 37, nr 1-13. (Płock : Polski Koncern Naftowy SA, 2000. (Tyg. (ISSN 1232-6577
30. Powiat Płocki : biuletyn samorządowy / Rada i Zarząd Powiatu w Płocku / red. nac. Michał Boszko. (2000, [R. 2], nr 5. (Płock : Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2000. (Kwart. (ISSN 1507-6652
31. Radziwie : czasopismo Parafii św. Benedykta w Płocku-Radziwiu / Red. nac. Cezary Bodzon. (2000, R. 9, nr 1-3. (Płock : Parafia św. Benedykta, 2000. (Mies.
32. Sierpecka Fara : pismo Parafii p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu. Na prawach maszynopisu / Red. odpow. Andrzej Więckowski. (2000, nr 1-3. (Sierpc : Parafia p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji, 2000. (Mies.
33. Sierpeckie Rozmaitości : gazeta lokalna / Red. zespół. (2000, nr 1. (Sierpc : Wydawnictwo "Fimar Press" Sp. z o.o., 2000. (Niereg. (ISSN 1426-7853
34. Spotkania u Królowej : pismo Parafii św. Jadwigi Królowej w Płocku / Red. nac. Michał Chiczewski. (2000, nr 1. (Płock: Parafia św. Jadwigi Królowej, 2000. (Niereg.
35. Stanisławówka : Gazetka Parafii św. Stanisława Kostki w Płocku / Red. Rada Młodych. (2000, [R.2], nr 5-6. (Płock : Parafia św. Stanisława Kostki, 2000. (Mies.
36. Styk : miesięcznik informacyjny Holdingu ZEP / Red. nac. Katarzyna Gąsiorowska. (2000, nr 1-2. (Płock : Zakład Energety-

czny Płock SA, 2000. (Mies.

37. Sygnały Bielskie : informacyjny biuletyn Rady i Zarządu Gminy Bielsk / Red. nac. Violetta Żórawska. (2000, [R. 2], nr 1-2. (Bielsk : Rada i Zarząd Gminy Bielsk, 2000. (Mies.
38. Sygnały Płockie : pismo Urzędu Miasta Płocka / Red. nac. Małgorzata Lisicka. (2000, nr 1-3. (Płock : Urząd Miasta Płocka, 2000. (Mies. (ISSN 1425-5235
39. Techniki Ostonowe / Red. nac. Bogdan Wawrzyńczyk. (2000, nr 1. (Płock : Wydawnictwo BW-media, 2000. (Dwumies. (ISSN1507-0972
40. Tygodnik Płocki / Red. nac. Tomasz Szatkowski. (2000, nr 1-13. (Płock : Dziennikarsko-Wydawnicza Spółdzielnia Pracy"AKAPIT", 2000. (Tyg. (ISSN 0208-6972
41. W Duchu i Prawdzie : katolicka gazeta gostynińska / Red. nac. Janina Przygocka. (2000, R. 7, nr 1-3. (Gostynin :Parafia św. Marcina, 2000 ; Gostynin : Parafia Miłosierdzia Bożego, 2000. (Mies.
42. W Duchu : pismo katolickie redagowane przy Parafii Ducha Świętego w Płocku / Redakcja. (2000, nr 1-2. (Płock : ParafiaDucha Świętego, 2000. (Mies.
43. Wiadomości Dnia / Red. nac. Ewa Kluczkowska. (2000, R. 11, nr 1-78. (Łódź : PWP "Wydawca" spółka z o.o., 2000. (Dz. (ISSN 0867-2369
44. Wiadomości Gostynińskie : miesięcznik społeczno-kulturalny Towarzystwa Promocji Ziemi Gostynińskiej / Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Stanisława Składzińska. (2000, nr 1-2. (Gostynin : Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej, 2000. (Mies. (ISSN 1509-3279
45. Wiara i Życie : czasopismo parafii św. Mateusza w Goleszynie / Red. zespół. (2000, [R. 7], nr 1-3. (Goleszyn (gm.Sierpc) : Parafia św. Mateusza, 2000. (Mies.
46. Wieści znad Wisły / Red. zespół. (2000, [R. 7], nr 30 [marzec]. (Grzybów (gm. Słubice) : b. w., 2000. (Niereg.
47. Z Powiatu Sierpeckiego : biuletyn informacyjny Rady i Zarządu Powiatu Sierpeckiego / Red. Kolegium. (2000, [R. 2], nr 4.(Sierpc : Rada i Zarząd Powiatu Sierpeckiego, 2000. (Niereg. (ISSN 1508-1257
48. Zapraszamy do Biblioteki : informator Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zofii Nałkowskiej w Sierpcu / Red. MariaWiśniewska. (2000, r 25. (Sierpc : Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej, 2000. (Kwart.
49. Zeszyty Naukowe / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica / red. Tomasz Kruszewski. (2000, vol. 14. (Płock : Wydawnictwo-Naukowe NOVUM sp. z o.o., 2000. (Niereg. (ISBN 83-88193-09-0
50. Znad Szczutowskiego Jeziora : biuletyn Rady i Zarządu Gminy Szczutowo. (2000, nr 1. (Szczutowo : Rada i Zarząd Gminy w Szczutowie, 2000. (Niereg.
51. Zwiastun Fatimski : pismo redagowane przy Parafii Matki Boskiej Fatimskiej w Płocku / Red. zespół. (2000, nr 1-3. (Płock : Parafia Matki Bożej Fatimskiej, 2000. (Niereg.
52. Źródło Wiary : pismo Parafii św. Mikołaja w Gąbinie / Red. zespół. (2000, nr 1. (Gąbin : Parafia św. Mikołaja, 2000. (Niereg.

Opracowania ogólne dotyczące regionu

53. Kontrastowa, kontraktowa / Tomasz Wolf // Nowe Życie Gosp. (2000, nr 1, s. 18-19
54. Mazowsze / Lechośław Herz / [rys. Lena Maminajszwill]. (Warszawa : "Wiedza i Życie", 2000. (328 s. : il.kolor.,fot.,rys. ; 22 cm. ((Wędrówki po Polsce). (Na okł. podtyt.: zabytki, szlaki, przyroda, mapy, folklor, wycieczki. (83-7184-916-8

Poszczególne miejscowości

Drobin

55. Co w Drobinie piszczy... / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 13, s. 10, fot.

Łąck

- Kolorowa perełka Mazowsza i Polski = poz. 198

Radzanowo

- Prężne Radzanowo = poz. 205

Sanniki, gmina

- Sanniki - gmina powiatu gostynińskiego = poz. 208

Słubice, gmina

56. Ciche Słubice dokonaniem słyńące / Stanisław Orzoł, Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 5, s. 30-31, fot. Wójt gminy Słubice - Józef Walewski

Słupno

57. Gmina Słupno przedstawia się / Stefan Jakubowski, Andrzej Chrzanowski // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 5, s. 98-99,fot.

Szczutowo

58. Gmina Szczutowo : reklama // Gaz. na Maz. (2000, nr 24, s. 13

Wyszogród

59. Gmina i miasto Wyszogród : reklama // Gaz. na Maz. (2000, nr 24, s. 13

Zawidz

60. Pod zieloną banderą Zawidza / Stanisław Orzoł, Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 8, s. 16-17, fot

Wspomnienia. Pamiątki

61. Byłem żołnierzem KOP-u... : historia żywa / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 4, s. 20, fot. Wspomnienia wojenne Józefa Gościckiego z Gostynina, żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza
62. Potrójny grzech, kara i nagroda / Jan Chojnacki // Sierp. Rozmait. (2000, nr 1, s. 24-27, fot. - Jubileuszowe refleksje = poz. 326

Biografie

Malewiczowie

63. Rodzina Malewiczów / Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Rozmait. (2000, nr 1, s. 30-33, fot.

Zielonka, Stefan, ks.

64. Mówił o chlebie : w rocznicę śmierci / AA // Gaz. na Maz. (2000, nr 38, s. 4, fot.

Gołębiewski, Jerzy

65. Ostatni Mohikanin / Milena Gurda-Jaroszewska // Syg. Płoc. (2000, nr 3, s. 18-19, fot. Gołębiewski Jerzy (1917-1976) - kapitan statku "Traugutt"

Kopczyński, Jerzy

66. Ptasznik ze Ździara : pasje / Bogdan Iwański // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 16-17, fot. Jerzy Kopczyński - rzeźbiarz ludowy

Blumberg, Rudolf

67. Ostatniego Blumberga powrót do korzeni : kultura / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. (2000 nr 2, s. 51, fot. Spuścizna płoczanina Rudolfa Blumberga w Muzeum Mazowieckim

Faustyna, Kowalska, bł.

68. Z Płocka na cały świat : Orędzie Bożego Miłosierdzia / Alina Lasota // Tyg. Płoc. (2000, nr 10, s. 19, fot. Siostra Faustyna Maria Kowalska

Gawrytkiewicz, Antoni

69. Chcieli tylko przeżyć / KM // NTP. (2000, nr 3, s. 9 Otrzymał medal Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata

Janik Eugeniusz

- Wspomnienie w 20. rocznicę śmierci = poz. 360

Kaliszuk, Adam

70. Góry i wody czyli o ludzkich pasjach i kształtowaniu charakteru: pasje / Bogdan Iwański // Nowe Maz. (2000, nr 1, s.3-5, fot. Adam Kaliszuk - uprawia tzw. turystykę kwalifikowaną

Kośmider, Stefan

71. To był nasz drugi dom / Stefan Kośmider / rozm. z doktorem przepr. Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Fara. (2000, nr3, s. 4-5
Rozm. z wieloletnim dyrektorem Szpitala w Sierpcu i ordynatorem oddziału chirurgicznego

Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka

72. Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska : (Szkic do portretu psychologicznego postaci) cz. I / Władysław Stanisław Ginter // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 7-13, fot.

Motylewska, Honorata

- Wiosłować do zwiączęstwa = poz. 296

Pietrow, Aleksander

- Nestor = poz. 113

Śliwiński, Leon

73. Krótka podróż przez ciemny las / RKK // Petro Echo. (2000, nr 8, s. 5, fot.
Pośmiertne wspomnienie Leona Śliwińskiego
74. Dr h. c. Leon Śliwiński - członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego - nie żyje : z żałobnej karty / Jakub Chojnacki // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 50-52, fot.

Świętochowska-Grossmanowa, Maria

75. Ostatnia miłość Świętochowskiego : miłość nie zna granic / Barbara Konarska-Pabiniak / współpr. Jan B. Nycek // Nowe Maz. (2000, nr 1, s. 48-49, fot.

Węgorzewski, Jerzy

76. Diegciarka : impresje z tułaczki 1940-1946 // Tyg. Płoc. (2000, nr 2, s. 11 ; nr 3, s. 11
77. Wspomnienia Jerzego Węgorzewskiego (1928-1991) mieszkańca Płocka w latach 1978-1991, przewodniczącego Związku Sybiraków

Zglenicki, Witold

77. Cudze chwalcie, swego nie znacie... : polski Nobel / A. Waloch // Gaz. Gost. (2000, nr 2, s. 7, rys.
Sylwetka inżyniera górnika Witolda Zglenickiego (1848-1904)

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE. PRZYRODA

Hydrologia. Meteorologia

- "Dom pod Trąbami" a budowlę podziemne wokół Wzgórza Zamkowego w Płocku = poz. 318

Roślinność. Zwierzęta

78. Będzie w elicie : ogród zoologiczny / LA // Gaz. na Maz. (2000, nr 71, s. 4, fot.
79. Jaskinia czasu : wyprawa w mroki przeszłości / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. (2000, nr 52, s. 11, fot.
Wystawa "Pożegnanie z Afryką. Cztery miliony lat ewolucji" w płockim Zoo

Ochrona środowiska. Ekologia

80. Będzie coraz głośniejsze. Hałas na ulicach : plan akustyczny płockich dróg / MG // Gaz. Wyb. (2000, nr 28, dod. Auto-Moto, s. 1, mapka
81. Jak znaleźć się w kręgu edukacji ekologicznej? / [praca zbiorowa pod kier. Witolda Lenarta / aut. Beata Lenc i in.]; Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku. (Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 1998. (109, [2] s.:fot., rys. ; 29 cm. (Tekst część. tł. z ang. (Bibliogr. (ISBN 83-904900-5-6

82. O ochronie środowiska naturalnego : powiat płocki / Janina Kawalczewska / rozm. z dyrektorem Wydziału Ochrony Środowiska w starostwie powiatowym przepr. Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 1, s. 10
83. Zrównoważony rozwój - regionalne współdziałanie i edukacja ekologiczna. (Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 1999. (76 s. : rys. ; 30 cm. (ISBN 83-912411-2-8
- Na spacer - do Brudzenia = poz. 85
- Petrochemia nie truje = poz. 105
- Środowisko bez tajemnic = poz. 118

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

84. Leśny szpital : Płock. Nowy program nadleśnictwa / AA, LA // Gaz. na Maz. (2000, nr 47, s. 1, fot.
Szpital dla zwierząt leśnych
85. Na spacer - do Brudzenia : z przyrodą za pan brat / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 9, s. 16, fot.
- Mazowsze = poz. 54

HISTORIA

Nauki pomocnicze historii

86. "Przeszłość - to dziś tylko cokolwiek dalej": dlaczego R w herbie powiatu gostyńskiego / Katarzyna Kaszewska, Izabela Świetlik // Wiad. Gost. (2000, nr 2, s. 4

Archeologia

- "Dom pod Trąbami" a budowlę podziemne wokół Wzgórza Zamkowego w Płocku = poz. 318
- Pierwsze milenium Płocka = poz. 90

Opracowania ogólne

87. Jak mieszkano w mieście nad Sierpinią w latach 30-tych wieku XX / Antoni Jankowski // Sierp. Rozmait. (2000, nr 1, s.14-15, fot.
88. "Jak to na Mazowszu": sesja naukowa na temat...3 czerwca 1998 roku. (Warszawa: Biblioteka Publiczna Gminy Warszawa -Bielany, 1998. (67, [1] s.; 24 cm
89. Mazowsze jako region historyczny - tradycje samorządowe: katalog wystawy, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, 1C -20 października 2000. (Warszawa: Archiwum Główne Akt Dawnych, 2000. (71, [1] s. ; 18x21 cm
90. Pierwsze milenium Płocka : co tu było tysiąc lat temu? / Andrzej Lemanowicz, HW // Gaz. na Maz. (2000, nr 2, s. 3, fot.

Historia 1795-1918 r.

91. Szara legenda / Lena Szatkowska / [red. Maria Mikulska, Bożena Strzelecka]. (Płock: Książnica Płocka im. Władysława-Broniewskiego, 2000. (243, [1] s.,[12] s.tabl.: faks., fot.,portr.; 21 cm. (Bibliogr. - Indeks. (83-88028-02-2)
- Spółdzielczość w Płocku i jej rozwój w latach 1905-1914 = poz. 133

Historia 1918-1939 r.

92. Udział mieszkańców Sierpca w wydarzeniach społeczno-politycznych Drugiej Rzeczypospolitej / Grzegorz Radomski // Sierp. Rozmait. (2000, nr 1, s. 29-30 ; nr 2, s. 28-29
- Szara legenda = poz. 91

Historia 1939-1945 r.

93. Pierwsi żołnierze Polski Podziemnej: oni tworzyli historię / Irena Nowakowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 7, s. 16, fot.
Straceni 10 lutego i 5 marca 1940 r w zbiorowych egzekucjach
- Byłem żołnierzem KOP-u... = poz. 61

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

- "Jak to na Mazowszu" = poz. 88

Sztuka ludowa

- Fyzyk z rzeźbiarskim dłutem = poz. 315
- Ptasznik ze Zdziara = poz. 66

Obyczaje, obrzędy

- "Bóg się rodzi" w Górach = poz. 345
- Łza-perła na rzęsach pięknej obywatelki [Kamawał w 1900 r.] = poz. 381.

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne

- 94. Innowacje kluczowy czynnik rozwoju silnych województw: płocka gospodarka / Eryk Smulewicz // Maz. Gosp. (2000, nr 1, s.15 "Krajowy i Regionalny System Innowacji"
- 95. Inwestycje w kapitał ludzki - strategia przyszłości : płocka gospodarka / Eryk Smulewicz // Maz. Gosp. (2000, nr 2, s.15 "Krajowy i Regionalny System Innowacji"
- 96. Wygrać lub stracić : szef PAIZ-u [Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych] w Płocku / Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. (2000, nr 73, s. 4
- Adam Pawłowicz-prezes PAIZ
- 97. Wylęgarnia pieniędzy / Krzysztof Lewandowski / rozm. z dyr. Inkubatora Przedsięwzięć Innowacyjnych, wiceprzewodniczącym Rady Miasta przepr. Andrzej Poniatowski // NTP. (2000, nr 4, s. 4, fot.
- Gmina i miasto Wyszogród = poz. 59
- Gmina Szczutowo = poz. 58

Statystyka

- Stan oświaty i szkolnictwa wyższego w Płocku w liczbach przed reformą oświaty = poz. 245

Inwestycje. Budownictwo. Remonty

- 98. Petrobudowa // Tech. Osłon. (2000 nr 1, s. 95, fot.
- Daleko do nowego mostu = poz. 143
- Fatalna oczyszczalnia = poz. 152

Przemysł

Energetyka. Elektrotechnika

- 99. "Drobinex" - symbol trwałej renomy, solidnego wykonawstwa, nowoczesnych systemów zarządzania i ciągłego trendu rozwojowego / Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 12, s. 28-29, fot.
- 100. Kto kupi "Elgo"? : wielka niewiadoma przed 1.300-osobową załogą / Dorota Grąbczewska // Wiad. Gost. (2000, nr 2, s. 8, fot.
- 101. ZEP - INFO Sp. z o.o. : Zakład Energetyczny Płock, Centrum Informatyczne Sp. z o.o. - informator. (Płock : ZEP - INFO, 2000. ([16] s. ; 30 cm
- Urokliwa i kusząca nowa "Rusalka" = poz. 159

Przemysł chemiczny

- 102. Monopompa / Adam Grzeszak, Ryszard Socha // Polityka. (2000, nr 14, s. 58-59
- Projekt przyłączenia Rafinerii Gdańskiej do Polskiego Koncernu Naftowego SA

Polski Koncern Naftowy Orlen SA

- 104. In the sphere of great transformations / Andrzej Modrzejewski / rozm. Krzysztof Fronczak // Nowe Życie Gosp. (2000, nr5, dod., s. 20-21
- 105. Petrochemia nie truje / Oprac. Paweł Kaźmierczak // Nowe Mazowsze. (2000, nr 3, s. 2
- Fragment Raportu Środowiskowego Petrochemii Płock
- 106. PKN nie rezygnuje z kupna Gdańska : PKN nadal chce kupić Gdańską : PKN : 2000 r. niewiele lepszy od 1999 roku / Andrzej Modrzejewski, Maciej Zbiejick // Puls Biznesu. (2000, nr 47, s. 1, 10-11, 22, fot., tab.
- 107. W kręgu wielkich przemian / Andrzej Modrzejewski / rozm. Krzysztof Fronczak // Nowe Życie Gosp. (2000, nr 4, s. 34-35
- 108. Polski Koncern Naftowy S.A. kilka słów o... (Płock : Petrochemia Płock S.A., 1999. (10 s. : portr. ; 20 cm
- 109. Chcemy być najlepsi : PetroMechanika / GR // Petro Echo. (2000, nr 6, s. 6-7, fot.
- Przedsiębiorstwo Remontowe "PetroMechanika" sp.z o.o.
- 110. Do lata, do lata... : wypoczynek / Joanna Znamierowska // Petro Echo. (2000, nr 10, s. 12-13, fot.
- Ośrodki czasowe PKN w Ustroniu, Lebie, Cieclocinku i Ulinii

- 111. Lepiej niż oczekiwali analitycy : z prac zarządu / Romana Kuffel // Petro Echo. (2000, nr 7, s. 8-9, wykr.

Wyniki IV kwartału 1999 r PKN SA

- 112. Na miarę koncernu / Tadeusz Szczërba / rozm. przepr. Romana Kuffel // Petro Echo. (2000, nr 3, s. 3-4 ; nr 4, s. 3-4, fot.

Rozmowa z członkiem Zarządu, dyrektorem handlu detalicznego Polskiego Koncernu Naftowego SA

- 113. Nestor : portrety / Renata Krawczyńska // Petro Echo. (2000, nr 12, s. 8-9, fot.

Aleksander Pietrow - pracownik Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych od 1963 roku, potem Petrochemii Płock

- 114. Nowoczesność i światowa jakość : z prac zarządu / Władysław Wawak / rozm. przepr. Grzegorz Rychlewski // Petro Echo. (2000, nr 5, s. 3, fot.

Rozmowa z członkiem Zarządu, dyrektorem ds. Rozwoju i Techniki PKN SA

- 115. Petrochemia nie truje / oprac. Paweł Kaźmierczak // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 2

Fragment Raportu Środowiskowego Petrochemii Płock

- 116. Rozwój wymaga kompleksowego spojrzenia na firmę : z prac zarządu / Wawak Władysław / rozm. przepr. Romana Kuffel // Petro Echo. (2000, nr 11, s. 7-8, fot.

Rozm. z Członkiem Zarządu PKN, dyrektorem ds. rozwoju i techniki

- 117. Samodzielny rocznik : grupa kapitałowa / Grzegorz Rychlewski // Petro Echo. (2000, nr 1, s. 14, fot.

PetroTransport - spółka kapitałowa PKN SA

- 118. Środowisko bez tajemnic / Renata Krawczyńska // Petro Echo. (2000, nr 1, s. 5

Przedsięwzięcia ekologiczne PKN SA w 1999 r.

- 119. W światowej czołówce : z prac zarządu / Czesław Bugaj / rozm. przepr. Grzegorz Rychlewski // Petro Echo. (2000, nr 11, s. 6

Rozm. z Członkiem Zarządu PKN, dyrektorem produkcji

- 120. Ważna chwila : rozwój / Romana Kuffel // Petro Echo. (2000, nr 13, s. 3-4, fot.

Uroczyste otwarcie instalacji Hydroodsiarczania Gudrunu

- Kształcenie wielopoziomowe = poz. 243
- Nowy "Chemik" = poz. 236
- Spełnione marzenie = poz. 291
- Stawiamy na jakość i wyrygodność = poz. 246
- Wystartowaliśmy = poz. 299

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA

- 120a. PERN zarabia, wszyscy tracą / Cek // NTP. (2000, nr 12, s. 4; nr 13, s. 4

121. Petroleum transportation provides for economic success / Henryk Janczewski, Grzegorz Mojzesowicz, Andrzej Żelechowski / rozm. Marek Bogusławski // Nowe Życie Gosp. (2000, nr 5, dod., s. 22-23

40-lecie PERN

- 122. Krajowa Konferencja Techniczna Zarządzanie Ryzykiem w Eksploatacji Rurociągów (2; 1999; Płock): Zarządzanie ryzykiem w eksploatacji rurociągów: diagnostyka i metody naprawcze rurociągów : II Krajowa Konferencja Techniczna, Płock 27-28 maja 1999 / [kom. red. Witold Bogotko et al.]. ([Gdańsk : Zakład Wydawnictw Naukowych Instytutu Morskiego], 1999. (219 s. : il. ; 30 cm. (Tekst część. ang., niem. i tł. z niem. (Bibliogr. przy ref. (83-85780-36-X

Przemysł maszynowy

- "Drobinex" - symbol trwałej renomy, solidnego wykonawstwa, nowoczesnych systemów zarządzania i ciągłego trendu rozwojowego = poz. 99

Przemysł odzieżowy i dziewiarski

Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex

- 123. Dokąd zmierza Cotex? : rok działalności Zarządcy Cotexu / Witold Missala / rozm. z zarządcą Cotexu przepr. Arkadiusz Ciesielski // NTP. (2000, nr 8, s. 6, fot.
- 124. Coteksu odchudzanie : reorganizacja w zakładach dziewiarskich / Mariusz Sobczak // Gaz. na Maz. (2000, nr 5, s. 3, fot.

Przemysł rolny i spożywczy

- 125. Atak kasztelana : Sierpc. Wyniki Zakładów Piwowarskich / Ma-

- riusz Sobczak // Gaz. na Maz. (2000, nr 13, s. 4, fot.
126. Na mleku do Unii / Andrzej Poniatowski // NTP. (2000, nr 13, s. 7
- Historia młyna w Kwaśnie = poz. 319

Rolnictwo

127. Płockie rolnictwo : płocka gospodarka / Teresa Szpakowicz // Maz. Gosp. (2000, nr 3, s. 14
- Co to jest integracja europejska? = poz. 232
- Równoważony rozwój wsi mazowieckiej = poz. 234

Zagadnienia ogólne

128. Gorzkie partnerskie rozstanie : Stara Biała. Skąd wziąć udziały? / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 9, s. 10, fot.
Spółdzielnia Usług Rolniczych w Starej Białej

Hodowla. Weterynaria

129. O zwalczaniu chorób zakaźnych i zaraźliwych zwierząt / Jacek Gruszczyński // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, dod. nr 3, s. 47-53, tab.
130. Stado na skraju lasu / Jakub Moryc // NTP. (2000, nr 10, s. 11, fot.
Państwowe Stado Ogierów

Leśnictwo. Łowiectwo

131. Lasy Mazowsza 2000 / Paweł Kaźmierczak // NTP. (2000, nr 4, s. 6, fot.
Program "Lasy Mazowsza 2000" - Nadleśnictwo Płock
- Leśny szpital = poz. 84

Handel. Usługi

132. Auto z drugiej ręki : motoryzacja / Alicja Stasiak // Petro Echo. (2000, nr 4, s. 13
Komisy samochodowe w Płocku
133. Spółdzielczość w Płocku i jej rozwój w latach 1905-1914 / Andrzej Jerzy Papierowski // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 14-27, tab.
Spółdzielczość spóżywców, spółdzielczość kredytowa, spółdzielczość wytwórcza
134. Z obiektywem przez życie // NTP. (2000, nr 12, s. 21
Zakład fotograficzny Jerzego Maślankowskiego
- Informator dla interesantów = poz. 194

Gastronomia. Żywnienie zbiorowe

135. Gastronomiczne wspaniałości płockiego "Comera" / Stanisław Orzoł // Tyg. Płoc. (2000, nr 13, s. 24
Pizzeria "Comer"

Finanse. Banki

136. Bank Spółdzielczy w Starej Białej : wzmocnienie rangi i pozycji / Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 7, s. 20, fot.
137. BS [Bank Spółdzielczy] w Gostyninie - gwiazda Zrzeszenia BUG S.A. - zmiany organizacyjno-modernizacyjne i ... trudności inwestycyjne / Mirosław Banach / rozm. z Prezesem Zarządu Banku przepr. Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000 nr 10, s. 26, fot.
138. Nadwiślański Bank Spółdzielczy w Czerwińsku z/s w Wyszogrodzie: przyjazny środowisku / Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 11, s. 24-25, fot.
139. Największy bank spółdzielczy północnego Mazowsza / Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 9, s. 24, fot.
Bank Spółdzielczy "Mazowsze"

Komunikacja. Drogi. Mosty. Łączność

140. Bez konkurencji : 40 lat z "czerwoniakami" / Ewa Jasińska // Syg. Płoc. (2000 nr 2, s. 13, fot.
141. 40 [Czterdzieści] lat minęło... : jubileusz / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. (2000 nr 3, s. 24, fot.
Komunikacja Miejska Płock sp. z o.o.
142. Czterdzieści lat minęło : Komunikacja Miejska Płock / Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. (2000 nr 4, s. 21, fot.
143. Daleko do nowego mostu : echa miasta / GR // Petro Echo. (2000, nr 4, s. 7, fot.
144. Jak walczyć o drugą przeprawę mostową dla Płocka / Bogumił Trębała // Gaz. na Maz. (2000, nr 69, s. 5, fot.

145. Miałeś, człeku, wielki maszt / Bogdan Iwański // Nowe Maz. (2000, nr 2, s. 7-8, fot.

- Radiowe Centrum Nadawcze w Konstancynie
146. Most i pomost : kraj i my / Bogdan Iwański // Nowe Maz. (2000, nr 1, s. 14-15, fot.
Historia drewnianego mostu w Wyszogrodzie i oddanie mostu nowego
147. Odkorkować miasto : komunikacja / Tadeusz Kurpiewski // Nowe Maz. (2000, nr 2, s. 10-11, rys.
148. Pociąg z napisem KONIEC / Dariusz Pawlikowski // Gaz. Sierp. (2000, nr 1, s. 14-15, fot.

- PKP w Sierpcu
149. Prosty jest tańszy : Płock. Niestosowne porównania / HW // Gaz. na Maz. (2000, nr 65, s. 4, fot.
Problemy z finansowaniem planowanego mostu w Płocku
150. Trzy mosty : fakty, anegdoty / Tadeusz Dąbrowski // Mł. Tech.. (2000, nr 3, s. 30 - 33, fot.,mapka
151. Wołanie o ratunek / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 3-4, fot.
Starania o budowę nowego mostu w Płocku
- Będzie coraz głośniejsz. Hałas na ulicach = poz. 80

Gospodarka komunalna

152. Fatalna oczyszczalnia : Sanniki nie pójda na licytację! / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 11, s. 18
153. "Krzyżem znaczone pamięć pokoleń" / Adam Łach // Niedz. Płoc. (2000, nr 1, s. IV, fot
Wystawa fotograficzna nt. krzyży nagrobnych na czerwińskim cmentarzu
154. Ludzie to największe bogactwo : z wizytą u gostynińskich strażaków / Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. (2000, nr 2, s.(-) 15, fot.
155. Pod patronatem św. Floriana OSP Goleszyn. (Goleszyn : [b.w.], 2000. ([52] s. : fot., portr., rys. ; 20 cm
156. Raport o stanie bezpieczeństwa na terenie powiatu płockiego za 1999 rok / Hilary Januszczyk // Pow. Płoc. Biul. Samorz.(2000, dod. nr 3, s. 35-46, tab.
157. Staż po reformie / R. K. // Gaz. Gost. (2000, nr 1, s. 9, fot.
PSP i OSP na terenie powiatu gostynińskiego
158. Ścieki do wynajęcia : przetarg wodociągów / HW // Gaz. na Maz. (2000, nr 21, s. 3, fot.
Wodociągi Płockie sp. z o.o
159. Urokliwa i kusząca nowa "Rusałka" / Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000 nr 4, s. 30, fot.
160. W ogień na ochotnika / Paweł Kaźmierczak // NTP. (2000, nr 8, s. 9
Jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w powiecie płockim
161. Wodociągi Płockie Sp. z o.o. „/ Gaz. na Maz. (2000, nr 75, dod. Dom i Budownictwo, s. VI
- Informator dla interesantów = poz. 194

Gospodarka mieszkaniowa

162. Dom dla 20 tysięcy : dwudzieste urodziny "Mazowieckiej" / E. Jasińska // Syg. Płoc. (2000, nr 3, s. 15, fot.
Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa
163. Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa // Gaz. na Maz. (2000, nr 45, dod. Dom nr 8 (132) s. VII, fot.
- Informator dla interesantów = poz. 194

VII. ZAGADNIENIA SPOŁECZNE I POLITYCZNE

Partie polityczne

164. Idealiści / Tadeusz Prusiński / rozm. przepr. Radek Kossakowski; współpraca (jad) // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 38-39, fot.
Rozmowa z sekretarzem Okręgowego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej w Płocku
165. Początki i rozwój działalności płockiej organizacji PPS do 1919 r.: (w stulecie powstania) cz. I / Michał Sokolnicki // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 28-33
166. Wierna Płockowi i "Solidarności" / Maria Żółtowska / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. (2000, nr 14, s. III, fot.

Organizacje społeczne

167. Silni Razem : niepełnosprawni / Marzena Kałaszczczyńska / rozm. przepr. Radek Kossakowski // Nowe Maz. (2000, nr 2, s. 12
Rozm. z założycielką Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom Niepełno-

- sprawnym i ich Rodzinom "Silni Razem"
168. Wspólna droga: Płock. Nowe stowarzyszenie / Agnieszka Cieśluska // Gaz. na Maz. (2000, nr 57, s. 4
- Stowarzyszenie założone przez rodziców dzieci chorych na porażenie mózgowie "Droga do samodzielności"
169. 10 lat w pamięci uczuć : Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej / Leszek Skierski // Niedz. Płoc. (2000, nr 2, s. I, II, fot.

Organizacje młodzieżowe

170. 2 [Druż] Rocznica powstania Drużyn ZHR w naszej Parafii : 107 Płocka Drużyna Harcerzy "Subiaco": 2 Płocka Drużyna Harcererek "Bojxhiu" / Tomasz Flak // Radziwie. (2000, nr 3, s. 4-5, fot.
171. Harcerskie obrachunki: III Zjazd Chorągwi Mazowieckiej ZHP / Grzegorz Woźniak / rozm. z Komendantem Chorągwi Mazowieckiej ZHP przepr. Ewa Jasińska // Syg. Płoc. (2000 nr 1, s. 11
172. Nowi harcerze: Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej w Płocku / Blanka Stanuszkiewicz // Tyg. Płoc. (2000, nr 11, s. 16, fot.
- Złączone dłonie = poz. 274

Zagadnienia społeczne

Praca. Bezrobocie

173. Aktywne formy walki z bezrobociem : Płock / Wojciech Dzik // Gaz. na Maz. (2000, nr 31, s. 2, fot
174. Bezrobotnych więcej, pieniędzy mniej / Anna Kossakowska / rozm. z kierownikiem Powiatowego Urzędu Pracy w Płocku przepr. Ewa Jasińska // Syg. Płoc. (2000, nr 3, s. 9
- Powiatowa Rada Zatrudnionych
175. Nie pracują głównie kobiety : informacja o zatrudnieniu i stanie bezrobocia w Płocku / Robert Czekalski // Wiad. Dnia. 2000, nr 73, s. 11, fot.
176. Z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Płocku w 1999 r. / Anna Kossakowska // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 5, s. 74-76
- Do lata, do lata... = poz. 110

Pomoc społeczna

177. Dom Pomocy Społecznej-Zakrzewo. - Zakrzewo : Państwowy Dom Pomocy Społecznej, 1999. ([12] s. : fot. ; 20 cm
178. Informacja Oddziału Regionalnego Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w Płocku o wypadkach przy pracy rolniczej - o prowadzonej działalności mającej na celu ograniczenie liczby i skutków wypadków / Aleksandra Czupryn // Pow. Płoc Biul. Samorz. (2000, dod. nr 3, s. 61-66, tab.
179. Pomagamy każdemu / Roma Maniasta / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. (2000, nr 2, s. IV, fot.
- Rozmowa z z-cą dyr. MOPS-Romą Maniastą
180. Realizacja zadań z zakresu pomocy społecznej w 1999 r. / Natalia Kalinowska-Witek // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 5, s. 62-64
181. Skutecznie pomagają rodzinom / (eg) // Tyg. Płoc. (2000, nr 10, s. 10, fot.
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gostyninie
182. Świątlica w Bulkowie / Sylwia Gontarek // Niedz. Płoc. (2000, nr 1, s. II, fot
183. WuTeZety w Gostyninie / (rad) // NTP. (2000, nr 2, s. 4
- Warszaty Terapii Zajęciowej w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie
- Egzamin z dobroci = poz. 272
- Szansa, nadzieja dla osób niepełnosprawnych = poz. 231

Związki zawodowe

184. Monopol na wiedzę i władzę : wywiad / Krzysztof Zywer / rozm. przepr. [jad] // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 29-30, fot.
- Rozm. z radnym Sejmiku Województwa Mazowieckiego, przewodniczącym Zarządu Regionu Płockiego NSZZ "Solidarność" - K. Zywerem

Zagadnienia socjologiczne

- Miałość, czleku, wielki maszt = poz. 145

Patologia społeczna

185. Dopóki nie jest za późno / Elżbieta Ozimek // Gaz. Gost. (2000 nr 4, s. 1, 5

Problem narkomanii w Gostyninie

186. Nauczyć ofiar skutecznej strategii : przemoc w rodzinie-Niebieska Linia / Waldemar Grodkiewicz // Niedz. Płoc. (2000, nr 6, s. VII
- Konferencja nt. "Nic nie usprawiedliwia przemocy" w Drobinie
187. Pokochać trzeźwość / Zbigniew Kaniecki / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. (2000, nr 10, s. III, fot.
188. Raport o stanie uzależnień wśród młodzieży szkół średnich będących jednostkami organizacyjnymi Powiatu Płockiego : badania ankietowe styczeń 2000r. // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, dod. nr 3, s. 77-91
189. Temat tabu : przemoc w rodzinie / Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. - 2000, nr 3, s. 14
- Ośrodek Interwencji Kryzysowej dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Płocku
- Świątlica w Bulkowie = poz. 182
- Vademecum duszpasterstwa trzeźwości = poz. 358

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO - ADMINISTRACYJNE

Zagadnienia ogólne

- Wierna Płockowi i "Solidarność" = poz. 166

Administracja publiczna

190. Budżet 2000 / Małgorzata Lisicka // Syg. Płoc. (2000, nr 1, s. 1, 3
191. Partnerstwo gminy i uczelni / Małgorzata Lisicka // Syg. Płoc. (2000, nr 2, s. 1, 6
- Politechnika Warszawska. Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny w Płocku
192. Powiaty nie są bez winy / Dariusz Krajowski-Kukiel / rozm. Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. (2000, nr 24, s. 6, fot.

Samorząd terytorialny

193. [Dziesięć] 10 lat odrodzonego samorządu : entuzjazm, zmagania, efekty / Żaneta Puczek // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 5, s. 93-96, fot
194. [Płock]: Informator dla interesantów : (jednostki organizacyjne Gminy Płock). - Płock: Urząd Miasta Płocka, 1999. (12 s. ; 21 cm
195. Jak feniks z popiołów: powiat gostyniński po roku / Ryszard Górniak / rozm. ze starostą powiatu gostynińskiego przepr. Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000 nr 5, s. 10, fot.
196. Jak realizowaliśmy "Kierunki działania Zarządu Powiatu w 1999 roku" / Michał Boszko // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 5, s. 17-22
197. Jestem wdzięczny NIK-owi / Grzegorz Giesler / rozm. z byłym wójtem Sannik i obecnym przewodniczącym Rady Powiatu Gostynińskiego przepr. Radek Łabarzewski // NTP. (2000, nr 11, s. 13
198. Kolorowa perełka Mazowsza i Polski / Stanisław Orzoł, Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000 nr 6, s. 24-25, fot.
- Gmina Łąck; Zbigniew Białecki - wójt gminy Łąck
199. Laureaci Nągrody Marszałka Województwa Mazowieckiego : z prac Samorządu // Nasze Maz. (2000, nr 1, s. 13-15, fot.
- Nagroda Marszałka Województwa Mazowieckiego Zbigniewa Kuźmiuka dla Jana Rzeszotarskiego, Wacława Milke, Jakuba Chojnackiego
200. Na granicy cudu : rok powiatu sierpeckiego / Paweł Ambor / rozm. ze starostą powiatu sierpeckiego przepr. Teresa Radwańska // Tyg. Płoc. (2000 nr 3, s. 10
201. Nagrody Marszałka // Nowe Maz. (2000, nr 1, s. 19, fot.
- Nagroda dla Jana Rzeszotarskiego, Wacława Milke, Jakuba Chojnackiego
202. Osiedlowe samorządy / oprac. (j) // Syg. Płoc. (2000 nr 2, s. 7-8
- Skład nowych Rad Mieszkarców
203. Pierwsze urodziny powiatu płockiego / Michał Boszko / rozm. ze starostą powiatu płockiego przepr. Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 2, s. 10, fot.
204. Płocczanie czują niedosyt: płocka gospodarka / Wojciech Hetkowski / rozm. przepr. Małgorzata Lisicka // Maz. Gosp. (2000, nr 1, s. 14, fot.
- Rozm. z przewodniczącym Rady Miasta Płocka
205. Prężne Radzanowo / Stanisław Orzoł, Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. (2000, nr 3, s. 28, fot.
- Wójt gminy - Andrzej Piotr Mossakowski
206. Przewodniczący z przeszłością / Łaber // NTP. (2000, nr 11, s. 12
- Grzegorz Giesler-były wójt Sannik, przewodniczący Rady Powiatu Gostynińskiego

207. Rok sierpeckich doświadczeń : samorzady / Tadeusz Kurpiewski // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 21-22, fot.

Wypowiedź starosty Pawła Ambora

208. Sanniki - gmina powiatu gostynińskiego : 10 lat Nowych Samorządów / Fudała Maria / rozm. z Wójtem Gminy Sanniki przepr. A. Waloch // Gaz. Gost. (2000, nr 6, s. 1, 7, fot.

209. Stoją na straży waszych interesów / Szczepan Jamiałkowski // Echo Mochowa. (2000, nr 24, s. 7-8, fot.

Wypowiedź wójta gminy Mochowo na temat konfliktu z lekarzem Januszem Maciejewskim

210. Talent pod ochroną : kolejny rok działalności Fundacji Płockiej / rka // Petro Echo. (2000, nr 1, s. 9

211. Tragedii nie ma - problemy są i będą : powoli, wszystko w swoim czasie / Ryszard Górnica / rozm. przepr. A. Waloch //Gaz. Gost. (2000 nr 1, s. 6, fot.

Rozmowa ze Starostą Powiatu Gostynińskiego

212. Zmiany władzy : Prezydium Rady Powiatu odwołane. Padł wniosek o odwołanie starosty Ryszarda Górnica / Bogumił Wiśniewski // Wiad. Gost. (2000, nr 2, s. 1, fot.

- Brzydki wójt, cacy dyrektor = poz. 230

- Ciche Słubice dokonaniai słynące = poz. 56

- Czas na uczelnie = poz. 235

- Daleko do nowego mostu = poz. 143

- Gmina i miasto Wyszogród = poz. 59

- Gmina Szczutowo = poz. 58

- Mazowsze jako region historyczny - tradycje samorządowe = poz. 89

- Medal dla instytutu = poz. 269

- Monopol na wiedzę i władzę = poz. 184

- Nauczyć ofiarę skutecznej strategii = poz. 186

- Pod zieloną banderą Zawidza = poz. 60

- Powiaty nie są bez winy = poz. 192

- Wołanie o ratunek = poz. 151

Bezpieczeństwo publiczne

213. Analiza stanu bezpieczeństwa w powiecie płockim w 1999 roku / Mieczysław Romel // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, dod. nr 3, s. 23-34, tab.

214. Bezpieczeństwo w powiecie płockim w opinii Komisji Bezpieczeństwa, Komunikacji i Drogownictwa / Zdzisław Wiśniewski //Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 5, s. 71-74

215. Mniej etatów, więcej pracy / Tadeusz Sobociński / rozm. z nadkomisarzem, Komendantem Powiatowym Policji w Sierpcu przepr. Andrzej Wiśniewski // Gaz. Sierp. (2000, nr 2, s. 8-9, fot.

216. Podsumowanie roku 1999 w policji / Kazimierz Jacek Uss // Głos Gost. (2000, nr 3, s. 8

217. Rola służb bezpieczeństwa publicznego w ochronie ludności powiatu płockiego z uwzględnieniem zwalczania patologii społecznej - zwłaszcza wśród młodzieży: / Tomasz Kępczyński // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, dod. nr 3, s. 5-14

218. Z nami bezpieczniej: Agencja Ochrony Osób i Mienia "Skorpion" // Nowe Maz. (2000, nr 1, s. 21, fot.

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia

219. Bolesna kuracja szpitala: konflikt w sierpeckim szpitalu / Andrzej Wiśniewski // Gaz. Sierp. (2000, nr 3, s. 6-7, fot.

220. Intensywna terapia: uzdrawianie sierpeckiego szpitala / Andrzej Wiśniewski // Gaz. Sierp. (2000, nr 1, s. 10-11, fot.

221. Kasa Chorych działa od roku / Konrad Dobrosielski / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. (2000, nr 13, s. III, fot.

222. Lekarka niepospolita: 90-lecie urodzin Konstancji Jeśmian / Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Rozmait. (2000, nr 1,s. 22-23, fot.

223. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Medicar" / Janusz Maciejewski // Echo Mochowa. (2000, nr 24, s. 4-5, fot.

224. Razem czy osobno?: sytuacja w płockiej służbie zdrowia / Małgorzata Lisicka // Syg. Płoc. (2000, nr 3, s. 7, 13

Szpital Miejski i Wojewódzki Szpital Zespolony

225. Reforma szpitala, czyli powrót doktor Wiesi / Wiesława Stopińska / rozm. z p.o. zastępcy dyrektora sierpeckiego ZOZ-u przepr. Zdzisław Dumowski // Sierp. Rozmait. (2000, nr 1, s. 6-7

226. Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Mochowie zs w Li-gowie / Sławomir Fulek // Echo Mochowa. (2000, nr 24,s. 5-6, fot.

227. Stawiamy na jakość : oddział chorób wewnętrznych szpitala w Sierpcu / (aaw-01) // Gaz. Sierp. (2000, nr 5, s. 10, fot.

228. Wykaz podmiotów, z którymi Mazowiecka Regionalna Kasa Chorych podpisała umowy na udzielanie świadczeń zdrowotnych w 2000r. (obejmuje swym zasięgiem teren powiatu płockiego) w zakresie: lecznictwa specjalistycznego i lecznictwa zamkniętego //Petro Echo. (2000, nr 8, dod. s. I-VIII

229. Wykaz podmiotów, z którymi Mazowiecka Regionalna Kasa Chorych podpisała umowy na udzielanie świadczeń zdrowotnych w 2000r. (obejmuje swym zasięgiem teren powiatu płockiego) w zakresie: podstawowej opieki zdrowotnej i stomatologii // Petro Echo.(2000, nr 6, dod. s. I-IV

- Stoją na straży waszych interesów = poz. 209

- To był nasz drugi dom = poz. 71

Lecznictwo

230. Brzydki wójt, cacy dyrektor / Jolanta Rutecka // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 11-12, fot.

Konflikt między wójtem gminy Mochowo Szczepanem Jamiałkowskim i odwołanym dyrektorem Samodzielnego Publicznego ZOZ w Mochowie Januszem Maciejewskim

Rehabilitacja. Uzdrowiska

231. Szansa, nadzieja dla osób niepełnosprawnych: Warsztaty Terapii Zajęciowej [w Gostyninie] / Witold Zembrzusi // W Duchu i Prawdzie. (2000, nr 3, s. 11

Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym im. Św. Brata Alberta - WuTeZety w Gostyninie = poz. 183

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Nauka. Zagadnienia ogólne. Konferencje. Sesje

232. Co to jest integracja europejska?: seminarium rolnicze / (eg) // Tyg. Płoc. (2000, nr 6, s. 10

Seminarium "Integracja polskiego sektora rolnego z Unią Europejską - szanse i wyzwania"

233. Europa 2001 - zaproszenie do odpowiedzialności / red. Andrzej Kobyliński, Henryk Seweryniak. (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 1999. (230 s.,[8] s.tabl.kolor.: fot.; 21 cm. (ISBN 83-87403-26-1

234. Zrównoważony rozwój wsi mazowieckiej : ekologia i agroturystyka / (eg) // Tyg. Płoc. (2000, nr 6, s. 10, fot.

Seminarium "Zrównoważony rozwój wsi mazowieckiej u progu wejścia do Unii Europejskiej" w Słubicach, zorganizowane przez Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne "Ziarno" w Grzybowie i Urząd Gminy Słubice

- MIZAR = poz. 240

Szkolnictwo wyższe

235. Czas na uczelnie : Płock inwestuje w szkolnictwo wyższe / Małgorzata Lisicka // Maz. Gosp. (2000, nr 2, s. 14

236. Nowy "Chemik" / Alina Klocek // Tyg. Płoc. (2000, nr 3, s. 12, fot.

Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego Sp. z o.o.

237. 1999 [Tysiąc dziewięćset dziewięćdziesiąty dziewięć] - Kalendarium Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku / (k)// Gaz. Szk. Wyż. im. P. Włodkowica. (2000, nr 11, s. 10-11, fot.

238. Własny ką : siedziba PWSZ / Agnieszka Ciesielska // Gaz. na Maz. (2000, nr 6, s. 1, fot.

- Europa 2001 - zaproszenie do odpowiedzialności = poz. 233

- Partnerstwo gminy i uczelni = poz. 191

Towarzystwa. Organizacje naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

239. Migawki z podróży : turystyka / Ewa L. Matusiak // Gaz. Gost. (2000 nr 2, s. 4, fot.

Spotkanie w TNP z udziałem dr Mariana Chudzyńskiego i wystawa fotograficzna Wiesława Kowalskiego

240. MIZAR / Piotr Rudnicki // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 56-57

Prace badawcze nad projektem MIZAR prowadzone w Sekcji Zastosowań Matematyki TNP pod kierunkiem Andrzeja Trybulca

241. Płock i jego pomniki / Anna Górnica // Niedz. Płoc. (2000, nr 13, s. IV, fot.

242. 30 lat TNP w Wyszogrodzie / Wiesław J. Kowalski // Niedz. Płoc. (2000, nr 4, s. III

- Płock i jego pomniki = poz. 340

- Przeciw grzechowi niepamięci = poz. 342

Oświata. Zagadnienia ogólne

243. Kształcenie wielopoziomowe : edukacja / Grzegorz Rychlewski // Petro Echo. (2000, nr 12, s. 7, fot.

Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego Spółka z o.o.

244. Małe nie jest piękne : reorganizacja sieci szkół / Agnieszka Ciesielska // Gaz. na Maz. (2000, nr 63, s. 1

245. Stan oświaty i szkolnictwa wyższego w Płocku w liczbach przed reformą oświaty: rok szkolny i akademicki 1998/1999 /zebrał i oprac. Tadeusz Kurpiewski. (Wg stanu na 20.09.1998 r. - Płock: b.w., 2000. (37 k. ; 30 cm. (Na prawach maszynopisu

246. Stawiamy na jakości i wiarygodność / Tadeusz Rutkowski / rozm. z Prezesem Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego przepr. Joanna Banasiak // Kaganek. (2000, nr 2, s. 10-11, fot.

247. Szkoły do likwidacji: Skoczkowo, Dobrosielice, Podgórze i ... / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 11, s. 1,4

- Jak znaleźć się w kręgu edukacji ekologicznej? = poz. 81

- Muzeum - szkole = poz. 279

- Zrównoważony rozwój - regionalne współdziałanie i edukacja ekologiczna = poz. 83

Szkolnictwo podstawowe

248. Ciach po oświacie: wyjaśnienie / Maciej Krzemirski // Gaz. na Maz. (2000, nr 43, s. 3

Wyjaśnienia Dyr. Zarządu Jednostek Oświatowych w sprawie likwidacji dodatku motywacyjnego

249. Ekonomiczni ekolodzy: inicjatywy / Jolanta Rutecka // Nowe Maz. (2000, nr 2, s. 17-18, fot.

Szkoła Podstawowa w Rogotwórsku (gm. Drobin)

249a. Materiały do dziejów szkolnictwa na Mazowszu : wypisy z archiwaliów diecezjalnych XIX wieku / zebrał i do dr. przygot. Michał Marian Grzybowski.T.2. (Płock: Michał Grzybowski, 2000. - 274 s.; 24 cm. (Bibliogr. s. 7-9. - Indeksy. (83-86301-22-8

250. Szkoła po nowemu : oświata / Agnieszka Czachorowska // Gaz. Sierp. (2000, nr 4, s. 14-15, fot.

Liceum Ogólnokształcące w Sierpcu

251. Szkoła wśród lasów i jezior / (eg) // Tyg. Płoc. (2000, nr 11, s. 11, fot.

Szkoła Podstawowa w Wincentowie

252. Z życia Szkoły Podstawowej w Rogotwórsku / Waldemar Grodkiewicz // Kontakt. (2000, nr 47, s. 5-6

Szkolnictwo ogólnokształcące

253. Do ucznia ludzkim głosem : otwarte LO-czwarte / Urszula Bereszczyńska // Tyg. Płoc. (2000, nr 12, s. 17, fot.

IV Liceum Ogólnokształcące

Szkolnictwo zawodowe

254. Cztery w jednym : oświata / Dariusz Pawlikowski // Gaz. Sierp. (2000, nr 2, s. 12-13, fot.

Zespół Szkół Zawodowych nr 2 w Sierpcu

255. "Dyplomatyczna" szkoła : oświata / Agnieszka Czachorowska // Gaz. Sierp. (2000, nr 6, s. 14-15, fot.

Zespół Szkół Zawodowych nr 1 w Sierpcu

256. Marzenia o sali gimnastycznej : Zespół Szkół Rolniczych w Studzieńcu / Agnieszka Czachorowska // Gaz. Sierp. (2000, nr 5, s. 14-15, fot.

Zespół Szkół Rolniczych w Studzieńcu

257. Między wspomnieniem a teraźniejszością: szkic monograficzny z okazji XXX-lecia: Technikum Budowlane, Zasadnicza Szkoła Zawodowa, Zespół Szkół Budowlanych nr 2: Zespół Szkół Ochrony Środowiska w Płocku / oprac. Jadwiga Kozłowska, Mirosława Nagórko. (Płock: Zespół Szkół Ochrony Środowiska, 1998. (96 s., [22] s.tabl.: fot. (w tym kolor.), portr. ; 22 cm

258. I [Pierwszy] Zjazd Absolwentów Budowlanki 22 stycznia - rok 2000 / Urszula Wilińska // Głos Gost. (2000, nr 3, s. 6, fot.

259. Tam, gdzie nie tylko murują: dni otwarte w ZSB / Blanka Staszkiwicz // Tyg. Płoc. (2000, nr 12, s. 16, fot.

Zespół Szkół Budowlanych w Płocku

Szkolnictwo specjalne

260. Ośrodek ministerialnego zapomnienia: oświata / Dariusz Pawlikowski // Gaz. Sierp. (2000, nr 2, s. 7, fot.

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Sierpcu

Dziecko. Opieka i odpoczynek

261. Najstarsze przedszkole w Płocku / Joanna Hryniewiecka // Kaganek. (2000, nr 2, s. 24-28

Miejskie Przedszkole nr 1 w Płocku

- Ośrodek ministerialnego zapomnienia = poz. 260

- Talent pod ochroną = poz. 210

Kultura. Zagadnienia ogólne

262. Anielska nagość : kultura / Agnieszka Czachorowska // Gaz. Sierp. (2000, nr 5, s. 11, fot.

Wystawa Sierpeckich Twórców Nieprofesjonalnych w Galerii Domu Kultury w Sierpcu

263. Dali nam tyle radości : noworoczne spotkanie na Zamku / Ewa Jasińska // Syg. Płoc.. (2000, nr 2, s. 12

Spotkanie władz miasta ze sportowcami i ludźmi kultury

264. Kultura pieniądzem tworzona / Dariusz Pawlikowski // Gaz. Sierp. (2000, nr 2, s. 14-15, fot.

Sierpecki Dom Kultury

- Laureaci Nagrody Marszałka Województwa Mazowieckiego = poz. 199

- Nagrody Marszałka = poz. 201

- Ucieczka z betonu = poz. 322

Życie kulturalne. Towarzystwa regionalne

265. Od przyjaciół do promotorów: towarzystwo chce być apolityczne i przyczyniać się do rozwoju regionu / Monika Zaborowska // Wiad. Gost. - 2000, nr 1, s. 6-7, fot.

- Pod Dębem (echo kawiarenki literackiej RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury]) = poz. 303

- RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość? = poz. 305, 306, 307

Domy kultury. Kluby

266. Filipie wróć... / Magda Grodecka // NTP. (2000, nr 7, s. 8

Klub studencki "Filip" - historia klubu od 1975 do lat osiemdziesiątych.

267. Ośrodek na start: plany Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki / (mal) // Syg. Płoc. (2000, nr 3, s. 18, fot.

Anna Skorup - dyrektor

Współpraca kulturalna z zagranicą

268. Geneza i początki współpracy Płocka i Darmstadt - miast partnerskich / Wiesław Koński // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 46-48, fot.

269. Medal dla instytutu : uroczysta sesja Rady Miasta Płocka / Robert Czekalski // Wiad. Dnia. (2000, nr 71, s. 11

Medal "Zasłużony dla Miasta Płocka" Niemieckiego Instytutu Kultury Polskiej w Darmstadt z okazji 20-lecia instytutu

270. Nasi partnerzy / (opr. mal) // Syg. Płoc. (2000, nr 2, s. 3

271. Rola Deutsches-Polen Institut w propagowaniu kultury polskiej / Wojciech Hetkowski // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 44-46, fot.

Imprezy artystyczne

272. Egzamin z dobroci : wielkie granie największej orkiestry / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. (2000, nr 2, s. 42, fot.

273. Orkiestra serc / Andrzej Poniatowski // NTP. (2000, nr 2, s. 2

VIII Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy

Amatorski ruch artystyczny

274. Złączone dłonie / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 13, s. II, fot.

Zespół "Dzieci Płocka"

Muzea i wystawy

275. Ziemia Święta 2000 : wystawa w Muzeum Diecezjalnym / ks. Stefan // Syg. Płoc. (2000, nr 2, s. 16, fot.

276. Ziemia Święta: Muzeum Diecezjalne. Wystawa fotograficzna / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 6, s. 9, fot.

- Ostatniego Blumberga powrót do korzeni = poz. 67

Muzeum Mazowieckie

277. Barbara Munzer : wystawa w Muzeum Mazowieckim w Płocku. (Płock: Muzeum Mazowieckie, 1999. ([8] s., [12] s.tabl. kolor.: fot., portr. ; 30 cm
278. Blumberg i inni : nabytki Muzeum Mazowieckiego z lat 1997-1999 / E. Jasińska // Syg. Płoc. (2000, nr 3, s. 14
279. Muzeum - szkole: informator o działalności oświatowej Muzeum Mazowieckiego w Płocku w roku szkolnym 1999/2000 / [oprac. Andrzej Kucharski]. - Płock: Muzeum Mazowieckie, 1999. - 22 s.; 21 cm
280. Nowości Muzeum Mazowieckiego : niech żyją darczyńcy / (Iesz) // Tyg. Płoc. - 2000, nr 11, s. 9, fot.
- Wystawa "Nabytki Muzeum Mazowieckiego w latach 1997-1999"
281. W Szczecinie się cieszą, Płockowi smutno: Muzeum Mazowieckie : oddanie dwóch obrazów / Iwona Markiewicz // Gaz. na Maz. - 2000, nr 8, s. 1, fot.

Radio i telewizja

282. Twój Puls / Jolanta Zimnicka // NTP. (2000, nr 2, s. 10
Radio Puls FM

Sport. Kultura fizyczna

283. Co innego na celowniku : tenis na wózkach. Indoor Polish Open 2000 / Andrzej Zarębski // Gaz. na Maz. (2000, nr 46, s.16
- Udział zawodników z Płockiego Integrycyjnego Klubu Tenisa w zawodach w Sopocie
284. Emocji nie zabrakło / Krzysztof Pietrowicz // Petro Echo. (2000, nr 7, dod. turniejowe zmagania s. II, fot.
- XVIII Ogólnopolski Turniej Piłki Ręcznej Juniorów Młodszych o Puchar "Petro-Echa" i X Ogólnopolski Turniej Piłki Ręcznej Juniorów Starszych o Puchar NSZZ "Solidarność" PKN S.A.
285. Maratończyk / Jakub Moryc // Gaz. na Maz. (2000, nr 5, s. 12, fot.
286. Mistrzowie świata: wioślarstwo / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. - 2000, nr 1, s. 28
- Mistrzostwa Świata juniorów w ósemce z udziałem zawodników z Płocka: Bogdan Zalewski, Piotr Buchalski, Łukasz Olczak; trener reprezentacji Wojciech Jankowski
287. Najlepsi z najlepszych / Jakub Moryc // NTP. (2000, nr 13, s. 32, fot.
- Finałowe zawody Grand Prix Polski
288. Najważniejsze nie stracić kontaktu / Mirosław Grabarczyk / rozm. z mistrzem Płocka w szachach przepr. Jakub Moryc //NTP. - 2000, nr 8, s. 28, 26, fot.; nr 9, s. 26, fot.
289. Podgrzewana murawa - dlaczego nie? / Krzysztof Gawłowski / rozm. z prezesem klubu sportowego PETRO S.S.A. przepr. Tomasz Szałkowski // Tyg. Płoc. - 2000, nr 8, s. 38, fot.
290. 75 (Siedemdziesiąt pięć) lat lekkiej atletyki w Płocku (18)-(20) / Eugeniusz Rój // Nowe Maz. (2000, nr 1, s. 58-59, fot.; nr 2, s. 61-62, fot. ; nr 3, s. 61-62, fot.
291. Spełnione marzenie / Romana Kuffel // Petro Echo. (2000, nr 5, s. 11, fot.
- Udział załogi motocyklowej w Rajdzie Paryż - Dakar - Kair 2000 (Jacek Czachor i Marek Dąbrowski)
292. Sportowe życie rodziny Patryków / Jakub Moryc // NTP. (2000, nr 1, s. 25, 28
- Wiesław i Hanna Patryn. Środowiskowy Uczniowski Klub Kolarski "Nadzieja" Płock
293. Tenisowe wspomnienie / Rafał Kowalski // NTP. (2000, nr 1, s. 27
- V Mistrzostwa Polski Parafialnych Klubów Sportowych oraz Memoriał Karola Środy
294. To był rok: najważniejsze wydarzenia w sporcie i rekreacji fizycznej w roku 1999 / Jakub Grodzicki // Gaz. Sierp. (2000, nr 1, s. 21-23, fot.
295. U Staśka nie ma przebac / Jakub Moryc // NTP. - 2000, nr 12, s. 34
- Stanisław Sulirski-trener juniorów "Petro" w piłce ręcznej
296. Wiosłować do zwycięstwa / Honorata Motylewska // Styk. - 2000, nr 1, s. 12-14, fot.
297. Wioślarze i inni: sportowe podsumowanie 1999 r. / Grzegorz

- Szkopek // Gaz. na Maz. (2000, nr 2, s. 12, fot.
298. Wydarzenia sportowe 1999 r. / (RK) // Wiad. Gost. - 2000 nr 1, s. 10, fot.
299. Wystartowaliśmy / (rka) // Petro Echo. (1999, nr 1, s. 10-11, fot. Jacek Czachor i Marek Dąbrowski, motocyklowa załoga PKN SA - prezentacja na Torwarze w Warszawie
300. Zakurzona legenda / Andrzej Poniatowski // NTP. - 2000, nr 3, s. 24, 21
301. Zmieniły się moje priorytety / Honorata Motylewska / rozm. z wioślarką, zawodniczką PTW Płock przepr. Jola Marciniak //Tyg. Płoc. (2000, nr 1, s. 29, fot.
302. Żyję na luzie / Michał Dębski / rozm. z piłkarzem ręcznym Petro Płock i reprezentacji Polski przepr. Jakub Moryc // NTP. - 2000, nr 28, s. 25

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Życie literackie

303. Pod Dębem (echo kawiarenki literackiej RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury]) / Barbara Ciszzyńska // Nowe Maz. (2000, nr 3, s. 49, fot.
304. Poezja dotyku / Paweł Sztarbowski // Głos Gost. (2000, nr 2, s. 5, fot.
- Anna Łuczyńska z Gostynińskiego Klubu Poetyckiego
305. RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość?: literatura / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. - 2000, nr 1, s. 41, 42, 52, fot.
- Barbara Ciszzyńska, Jan Borysiak, Ewa Drzewiecka
306. RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość?: literatura / Stanisław Nawrocki // NoweMaz. (2000, nr 2, s. 54, fot.
- Krystyna Ołędryńska, Kazimierz Kanigowski, Wiesława Ludwikowska, Maria Sieczkowska, Lena Rowicka, Sławomir Laskowski
307. RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość?: literatura / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. - 2000, nr 3, s. 50-51, fot.
- Irena Matlewska, Anna Cichočka, Agnieszka Kostek, Wojciech Kwiatkowski
308. Ślady naszych stóp / Jan Burakowski. - Olsztyn, 1999
Rec.: Stawiski, Andrzej // Sierp. Rozmait. - 2000, nr 1, s. 34
309. Ślady naszych stóp / Jan Burakowski. - Olsztyn, 1999
Rec.: Łęcki, Wojciech // Sierp. Rozmait. - 2000, nr 1, s. 34
310. Trzy poetki : Kawiarenka Literacka "Pod Dębem" / (eg) // Tyg. Płoc. (2000, nr 11, s. 8, fot.
- Wanda Gołębowska, Danuta Palmowska, Danuta Rychlewska
- Pisanie samo się tak robi = poz. 378
- Wystawa o Juliuszu Słowackim w Kolonii = poz. 343

Konkursy literackie

- Dom pełen bliskich = poz. 366
- "Nie zabieraj pytań, pozostaw niepokój..." = poz. 369
- Spieszmy się kochać ludzi = poz. 372
- Zbrodnia w Soplicowie, zbrodnią na Mickiewiczu? = poz. 379

Poezja

311. Iluminacje, zaćmienia, szarość / Maciej Woźniak. (Kraków : "Fall", 2000. - 77, [3] s. ; 21 cm. ((Dać Świadcstwo). (83-86505-48-6
312. Święto zmarłych / Andrzej Dorobek. - Warszawa, 1999
Rec.: Pastuszewski, Stefan // Akant. - 2000, nr 2, s. 24
- Dom Pomocy Społecznej-Zakrzewo = poz. 177

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

313. Dzieje płockiej kapliczki : zapiski "urodzonego pod figurą" / Benon Szymborski // Tyg. Płoc. (2000, nr 8, s. 14, fot.
- Kapliczka przy zbiegu ul. Dobrzyńskiej i ul. Kazimierza Wielkiego z 1867 r.
314. Pomnik ks. Jerzego w Płocku / Wiesław J. Kowalski // Niedz. Płoc. (2000, nr 2, s. 1, fot

Malarstwo. Rzeźba. Galerie

315. Fizyk z rzeźbiarskim dłutem / Adam Łach // Niedz. Płoc. - 2000, nr 6, s. V, fot

316. Galeria a.r.t. 1992 - 1997 / [red. Adam Szyczyk]. (Płock: Galeria a.r.t., [1999]. - 191, [1] s. : fot.,rys. ; 22 cm. - ISBN 83-910777-0-5
317. Przybylskiego listy do potomnych: wystawa w Płockiej Galerii Sztuki / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. - 2000, nr 10, s. 9, fot. Wystawa prac Janusza Przybylskiego (1937-1988)
- Anielska nagość = poz. 262
- Barbara Munzer = poz. 277

Zabytki

318. "Dom pod Trąbami" a budowle podziemne wokół Wzgórza Zamkowego w Płocku / Bogumił Trębala // Not. Płoc. (2000, nr 1, s.34-42, rys.
319. Historia młyna w Kwaśnie / Urszula Chojnowska // Wiara i Życie. - 2000, nr 1, s. 5-6
320. Kto uratuje pałac w Sannikach? / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. - 2000, nr 8, s. 13, fot.
321. Rogatki dla cesarza / Roman Rzymkowski // Syg. Płoc. - 2000, nr 3, s. 10-11, fot.
322. Ucieczka z betonu : czy w dworcu Kasztelanek zakwitnie życie kulturalne / Andrzej Wiśniewski // Gaz. Sierp. - 2000 nr 3, s. 14-15, fot. Hanna Furgo - właścicielka dworku

Teatr Dramatyczny, Płock

323. Bardzo skromnie świętowanie...: jubileusz płockiej Melpomeny / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. (2000, nr 2, s. 53, fot.
324. Ćwierć wieku z Melpomeną / Ewa Jasińska // Syg. Płoc. - 2000, nr 2, s. 10-11, fot.
- Sylwetki osób współtworzących płocki teatr
325. Ćwierćwiecze płockiego teatru / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 3, s. 9, fot.
326. Jubileuszowe refleksje : 25 lat temu reaktywowano teatr płocki / Alina Klocek // Tyg. Płoc. (2000, nr 12, s. 8, fot.
- Wspomnienia byłego prezydenta Płocka Henryka Rybaka
327. Jubileuszowe uroczystości w Płocku // Nasze Maz. - 2000, nr 2, s. 24-25, fot.
- Jubileusz 25-lecia Teatru Dramatycznego
328. Międzynarodowy Dzień Teatru : płockie Oskary... czyli Srebrne Maski rozdane / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. - 2000 nr 13, s. 9, fot.

Recenzje

329. Dracula / Bram Stoker / reż. Marek Mokrowiecki, Teatr Dramatyczny, Płock
Rec.: Robert Czekalski // Wiad. Dnia . (2000, nr 72, dod. s. 8, fot.
330. Dracula / Bram Stoker / reż. Marek Mokrowiecki, Teatr Dramatyczny, Płock
Rec.: IM // Gaz. na Maz. - 2000, nr 74, s. 3

Muzyka

331. Fryderyk Chopin w Sannikach : dwudziesty sezon koncertowy rozpoczęty / /mz/ // Wiad. Gost. (2000, nr 2, s. 6, fot.
332. Muzyka wielkich oper / L. Szatkowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 12, s. 9, fot.
- Koncert Płockiej Orkiestry Symfonicznej i Donny Ellen
333. S.O.S. po raz drugi : Misiak 2000 / Krzysztof Misiak / rozm. z liderem grupy S.O.S. przepr. Radosław Mustwiłło // Tyg.Płoc. (2000, nr 13, s. 8, fot.
334. Śpiewali papieżowi / Alina Klocek // Niedz. Płoc. (2000, nr 1, s. V, fot
335. Z Chopinem w Sannikach / (eg) // Tyg. Płoc. (2000, nr 9, s. 8, fot.
- O Mariawickich śpiewnikach z nutami = poz. 352

Fotografika

336. Jubileusz biennale / E.PA // NTP. (2000, nr 6, s. 10
- X Biennale Plakatu Fotograficznego
337. Kresowe reminiscencje / JaD // NTP. (2000, nr 1, s. 8
- Wystawa fotograficzna Wiesława J. Kowalskiego "Kresy Wschodnie" w kawiarni "Pod Kominem"
338. Na jubileuszowym wernisazu : "Mój Płock" po raz dwudziesty / rad // Tyg. Płoc. - 2000, nr 5, s. 9, fot.
- Wystawa w Książnicy Płockiej

339. Plakat w fotografii : X Międzynarodowe Biennale Plakatu Fotograficznego / (mal) // Syg. Płoc. (2000, nr 2, s. 18, fot.
- X Biennale Plakatu w Płockiej Galerii Sztuki, wystawa "Mój Płock" w Książnicy Płockiej
340. Płock i jego pomniki : wystawa w TNP / (eg) // Tyg. Płoc. - 2000, nr 10, s. 8, fot.
- Wystawa fotograficzna Wiesława Kowalskiego
341. Płock 2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego / Wiesław J. Kowalski. (Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. (91,[1] s. : fot.kolor.; 21x22 cm. (83-907894-4-2)
342. Przeciw grzechowi niepamięci: kultura / (jad) // Nowe Maz. (2000 nr 3, s. 51, fot.
- Wystawa fotograficzna Wiesława Józefa Kowalskiego "Płock 2000 i jego pomniki" w TNP
343. Wystawa o Juliuszu Słowackim w Kolonii / Andżelika Szymańska // Niedz. Płoc. (2000, nr 6, s. V, fot
- "Krzyżem znaczone pamięć pokoleń" = poz. 153
- Mígawki z podróży = poz. 239
- Płock i jego pomniki = poz. 241

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

344. Biskup Płocki otwiera Wielki Jubileusz / Jan Augustynowicz, Leszek Smoliński // Niedz. Płoc. - 2000, nr 3, s. I, fot
345. "Bóg się rodzi" w Górach / Wiesław J. Kowalski // Niedz. Płoc. (2000, nr 3, s. II, fot
346. Diechanów : szkic z dziejów parafii / Michał Marian Grzybowski. (Płock : Biblioteka Diecezjalna, 1988. (95, [1] s.:fot.; 17 cm
347. Diecezja płocka z pomocą misjom / Adam Łach // Niedz. Płoc. - 2000, nr 13, s. 1, fot
348. Jubileusz Rodzin / Wiesław J. Kowalski // Niedz. Płoc. - 2000, nr 4, s. I, fot
349. Jubileusz zakonów / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. - 2000, nr 9, s. I, II, fot.
350. Miłosierdzie Boże : z dziejów parafii / ks. Rafał // W Duchu i Prawdzie. - 2000, nr 3, s. 9-10, fot.
351. Najpiękniejsze szopki : ogólnopolski konkurs dla niepełnosprawnych rozstrzygnięty / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. - 2000, nr 9, s. III, fot.
352. O Mariawickich śpiewnikach z nutami / Pelagia Jaworska // Mariawita. - 2000, nr 1-3, s. 5-8, fot.
353. Pierwszy list pasterski bpa A.S.K. Załuskiego z 1724 r. / ks. Dariusz Kisiel // Mies. Paster. Płoc. - 2000, nr 3, s.135-139
354. Płocki ekumenizm / (e) // Tyg. Płoc. - 2000, nr 5, s. 8
- Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan 18-25.01.2000 r.
355. Spotkanie dzieci z biskupem / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. (2000, nr 7, s. 1, fot
356. Sylwestrowe czuwanie / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. (2000, nr 5, s. I, fot
357. Tydzień Ekumeniczny w Płocku : z życia Diecezji // Mies. Paster. Płoc. (2000, nr 2, s. 82-97
358. Vademecum duszpasterstwa trzeźwości. - Płock, 2000
Rec.: Augustynowicz, Jan // Niedz. Płoc. 2000, nr 13, s.III
359. Wizyta u Piotra naszych czasów / Stanisław Wielgus, bp / rozm. Adam Łach, ks. // Niedz. Płoc. - 2000, nr 1, s. I, fot.
360. Wspomnienie w 20. rocznicę śmierci / Tadeusz Fijałkowski // Niedz. Płoc. (2001, nr 10, s. VII, fot.
361. Z dziejów płockich Dominikanów / ks. Michał Marian Grzybowski // Mies. Paster. Płoc. (2000, nr 2, s. 78-82
- Błogostawiona Maria Franciszka Kozłowska = poz. 72
- "Krzyżem znaczone pamięć pokoleń" = poz. 153
- Mówił o chlebie = poz. 64
- Nauczyć ofiarę skutecznej strategii = poz. 186
- Pokochać trzeźwość = poz. 187
- Pomnik ks. Jerzego w Płocku = poz. 314
- Śpiewali papieżowi = poz. 334
- Świetlica w Bułkowie = poz. 182
- Z Płocka na cały świat = poz. 68
- 10 lat w pamięci uczuć = poz. 169

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI Biblioteka im. Zielińskich

362. Wystawa fotograficzna "Płock i jego pomniki" / Jan Augustynowicz

wicz // Not. Płoc. (2000, nr 1, s. 53-55, fot.
Wystawa Wiesława Józefa Kowalskiego w Bibliotece im. Zielińskich
TNP w Dziale Zbiorów Specjalnych

Biblioteka Diecezjalna

363. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku -
przeszłość i terażniejszość / Waldemar Graczyk // Bibl. Płoc. -
2000, nr 1, s. 3-5

Biblioteki publiczne

364. Biblioteka na węgiel: kultura / Agnieszka Czachorowska // Gaz.
Sierp. - 2000, nr 6, s. 11, fot.

364a. Sierpecki biblioteczny "kombinat" przy ul. Płockiej 30 / Jan Bu-
rakowski // Por. Bibl. - 2000, nr 1, s. 26

Filia nr 2 MBP

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

365. Dialog z księdzem / Rafał Kowalski // NTP. (2000, nr 3, s. 11
Spotkanie z ks. Janem Twardowskim w Książnicy Płockiej

366. Dom pełen bliskich: Ks. Jan Twardowski: Ten, którego kochają,
zostanie zbawiony / Milena Gurda-Jaroszevska // Syg. Płoc. -
2000, nr 2, s. 17, fot.

367. Jan Sebastian Bach w Zbiorach Muzycznych Książnicy Płockiej
/ Oprac. Bogumiła Tobota // Bibl. Płoc. - 2000, nr 1, s.26-29, fot.

368. Książka z komputera: Płock. Biblioteki / Agnieszka Ciesielska
// Gaz. na Maz. - 2000, nr 31, s. 3, fot.

369. "Nie zabieraj pytań, pozostaw niepokój..." / Joanna Banasiak
// Kaganek. - 2000, nr 2, s. 13-14

Jan Twardowski w Książnicy Płockiej

370. Prasa o bibliotekach publicznych Płocka i powiatu płockiego w
II połowie 1999 roku / opr.Elżbieta Dobroń, Wiesława Mazurska
// Bibl. Płoc. - 2000, nr 1, s. 30-33

371. Spieszymy się kochać ludzi: płocka premiera miesiąca / Ewa Li-
lianna Matusiak // Nowe Maz. - 2000, nr 2, s. 43, fot.

Promocja książki "Dom pełen bliskich" Jana Twardowskiego w Książ-
nicy Płockiej

372. Spotkanie z Janem Twardowskim: promocja polsko-francuskie-
go zbioru wierszy / (Iesz) // Tyg. Płoc. - 2000, nr 4, s. 9, fot.

- Na jubileuszowym wernisażu = poz. 338

373. Aristokrata ducha : wystawa w Książnicy Płockiej / Elżbieta
Grzybowska // Tyg. Płoc. - 2000, nr 8, s. 9

Wystawa "Fryderyk Chopin i Żelazowa Wola w fotografiach Adama
Kaczkowskiego"

374. Biblioteka w piwnicy / Marzena Bartnik // Bibl. Płoc. - 2000, nr 1,
s. 16-17

Filia biblioteczna nr 11 na Zielonym Jarze

375. Inne możliwości / Anida Kuczmarska // Bibl. Płoc. - 2000, nr
2, s. 20-22, fot.

Filia biblioteczna nr 12 w Ciechomicach

376. "Luksus" z przełomu wieków / Jolanta Kaczyńska, Ewa Luma
// Bibl. Płoc. - 2000, nr 1, s. 23-25, fot.

Wypożyczalnia kaset wideo przy Książnicy Płockiej

377. Pisanie samo się tak robi: Płock. Spotkanie z ks. Janem Twar-
dowskim / IM // Gaz. na Maz. - 2000, nr 12, s. 4, fot.

378. Zbrodnia w Soplicowie, zbrodnią na Mickiewicu?: Mi / Ewa Li-
lianna Matusiak // Nowe Maz. - 2000, nr 3, s. 39, fot.

Promocja książki Cezarego Leżeńskiego "Miłość i zbrodnia w Sopl-
cowie" w Książnicy Płockiej

- Plakat w fotografii = poz. 339

Biblioteka pedagogiczna

379. Nowa siedziba Biblioteki Pedagogicznej w Płocku Filia w Sier-
pcu / Barbara Zielińska // Kaganek. - 2000, nr 2, s. 14-16

- Sierpecki biblioteczny "kombinat" przy ul. Płockiej 30 = poz. 371

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

380. Łza-perła na rzęsach pięknej obywatelki : z prasy sprzed 100
lat / Iwona Markiewicz // Gaz. na Maz. - 2000, nr 3, s. 4
Karnawał 1900 r.

381. Studia Płockie, Rec.: Augustynowicz, Jan // Niedz. Płoc. - 2000,
nr 6, s. VI

INDEKS OSOBOWY

AA 64, 84

(aaw) 227

Ambor , Paweł 200, 207

Augustynowicz , Jan 24, 344, 349, 351, 358, 362, 382

Banach , Mirosław 137

Banasiak , Joanna 246, 369

Bartnik , Marzena 375

Bereszczyńska , Urszula 253

Bodzon , Cezary 31

Bogotko , Witold 122

Bogusławski , Marek 121

Boszek , Michał 30, 196, 203

Bugaj , Czesław 119

Burakowska Halina zob. Giżyńska-Burakowska Halina

Burakowski , Jan 308-9, 371

Cek 103

Chiczewski , Michał 34

Chojnacki , Jakub 74

Chojnacki , Jan 62

Chojnowska , Urszula 319

Chrzanowski , Andrzej 57

Ciesielski , Arkadiusz 123

Ciesielska , Agnieszka 168, 238, 244, 368

Ciszyńska , Barbara 303

Czachorowska , Agnieszka 250, 255-6, 262, 364

Czarnecka Walentyna zob. Rakiel-Czarnecka Walentyna

Czekalski , Robert 175, 269, 329

Czupryn , Aleksandra 178

Dębski , Michał 302

Danieluk , Jacek 142, 154, 189

Długocięcka , Aldona 28

Dąbrowski , Tadeusz 150

Dobroń , Elżbieta 1, 370

Dobrosielski , Konrad 221

Dobrowolski , Jan 56, 60, 99, 136-9, 159, 198, 205

Dorobek , Andrzej 312

Dumowski , Zdzisław 225

Dzik , Wojciech 173

(e) 354

E.P. 218

E.PA 336

(eg) 181, 232, 234, 251, 310, 335, 340

Fijałkowski , Tadeusz 360

Flak , Tomasz ąwik 170

Fronczak , Krzysztof 104, 107

Fudała , Maria 208

Fufek , Sławomir 226

GR 109

Gawłowski , Krzysztof 289

Giżyńska- , Burakowska Halina 71, 222

Giżyńska-Burakowska , Halina 63

Giesler , Grzegorz 197

Ginter , Władysław Stanisław 72

GĄsiorowska , Katarzyna 36

Gontarek , Sylwia 182

Góralski , Roman 11

Górniak , Anna 241

Górniak , Ryszard 195, 211

Grabarczyk , Mirosław 288

Graczyk , Waldemar 363

Grąbczewska , Dorota 100

Grodecka , Magda 27, 266

Grodkiewicz , Waldemar 186, 252

Grodzicki , Jakub 294

Gruszczynski , Jacek 129

Grzeszak , Adam 102

Grzybowska , Elżbieta 55, 61, 82, 85, 128, 152, 195, 203, 247, 320, 374

Grzybowski , Michał Marian 346, 361, 249a

Gurda-Jaroszevska , Milena 65, 366

HW 90, 149, 158

Herz , Lechosław 54

Hetkowski , Wojciech 204, 271

Hołownia , Maria 23

Hryniewiecka , Joanna 261

IM 330, 378

Iwański , Bogdan 66, 145-6
 Iwaniuk , Bogdan 70
 (j) 202
 (jad) 164, 184, 342
 JaD 337
 Jakubowski , Stefan 57
 Jamiąłowski , Szczepan 209
 Janczewski , Henryk 121
 Jankowska , E. 16
 Jankowski , Antoni 87
 Januszczyk , Hilary 156
 Jaroszeńska Milena zob. Gurda-Jaroszeńska Milena
 Jasińska , E. 162, 278
 Jasińska , Ewa 140, 171, 174, 263, 324
 Jaworska , Pelagia 18, 352
 (k) 237
 KM 69
 Kępczyński , Tomasz 217
 Kaźmierczak , Paweł 105, 115, 131, 160
 Kaczorek , Ireneusz 21
 Kaczyńska , Jolanta 377
 Kalaszczyńska , Marzena 167
 Kalinowska-Witek , Natalia 180
 Kaniecki , Zbigniew 187
 Kaszewska , Katarzyna 86
 Kawalczewska , Janina 82
 Kisiel , Dariusz 353
 Kłoczek , Alina 236, 326, 334
 Kluczkowska , Ewa 43
 Koński , Wiesław 25, 268
 Kobylirski , Andrzej 233
 Kolegium 22, 47
 Konarska-Pabiniak , Barbara 14, 75
 Kossakowska , Anna 174, 176
 Kossakowski , Radek 164, 167
 Kossakowski , Wiesław 26
 Kośmider , Stefan 71
 Kowalska , Aneta 1
 Kowalski , Rafał 293, 365
 Kowalski , Wiesław J. 274, 341, 242, 314, 343, 345, 348, 355 356
 Kozłowska , Jadwiga 257
 Krajowski-Kukiel , Dariusz 192
 Krawczyńska , Renata 113, 118
 Kruszewski , Tomasz 49
 Krzemiński , Maciej 248
 ks. Rafał 350
 Kucharski , Andrzej 279
 Kuczmańska , Anida 376
 Kuffel , Romana 111-2, 116, 120, 291
 Kukiel Dariusz zob. Krajowski-Kukiel Dariusz
 Kurpiewski , Tadeusz 147, 207, 245
 LA 78, 84
 (lesz) 280, 373
 Lassota , Alina 68
 Lemanowicz , Andrzej 90
 Lenart , Witold 81
 Lenc , Beata 81
 Lewandowska , Anna 11
 Lewandowski , Krzysztof 97
 Lisicka , Małgorzata 38, 190-1, 204, 224, 235
 Luma , Ewa 377
 Łaber 206
 Łabarzewski , Radek 197
 Łach , Adam 153, 315, 347, 359
 Łęcki , Wojciech 309
 mał 267
 (mał) 270, 339
 MG 80
 Maciejewski , Janusz 223
 Maminajszwili , Lena 54
 Manista , Roma 179
 Marciniak , Jola 286, 301
 Markiewicz , Iwona 281, 381
 Matusiak , Ewa L. 239
 Matusiak , Ewa Lilianna 67, 141, 151, 272, 323, 372, 379
 Mazurska , Wiesława 1, 370
 Mikulska , Maria 91
 Misiak , Krzysztof 333
 Missala , Witold 123
 Modrzejewski , Andrzej 104, 106-7
 Mojzesowicz , Grzegorz 121
 Mokrowiecki , Marek 329-30
 Moryc , Jakub 130, 285, 287-8, 292, 295, 302
 Motylewska , Honorata 296, 301
 Munzer , Barbara 277
 Mustwiłło , Radosław 333
 /mz/ 331
 Nagórko , Mirosława 257
 Nawrocki , Stanisław 305-7
 Nowakowska , Irena 93
 Nyce , Jan B. 75
 Orzoł , Stanisław 56, 60, 135, 198, 205
 Oset , Ewa 24
 Ozimek , Elżbieta 185
 Pabiniak Barbara zob. Konarska-Pabiniak Barbara
 Papierowski , Andrzej Jerzy 133
 Pawlikowski , Dariusz 148, 254, 260, 264
 Pietrowicz , Krzysztof 284
 Poniatowski , Andrzej 97, 126, 273, 300
 Prusiński , Tadeusz 164
 Przygocka , Janina 41
 Puczek , Żaneta 193
 R. K. 157
 rad 183, 338
 RG 143
 (RK) 298
 rka 210
 (rka) 299
 RKK 73
 Rada Młodych 35
 Radomski , Grzegorz 92
 Radwańska , Teresa 200
 Rakiel-Czarnecka , Walentyna 79
 Redakcja 42
 Romel , Mieczysław 213
 Rój , Eugeniusz 290
 Rudnicki , Piotr 240
 Rutecka , Jolanta 230, 249
 Rutkowski , Tadeusz 246
 Rychlewski , Grzegorz 114, 117, 119, 243
 Rzymkowski , Roman 321
 Stefan ks. 275
 Seweryniak , Henryk 233
 Siejca , Zbigniew 166, 179, 187, 221
 Składzińska , Stańska 44
 Skierski , Leszek 169
 Smoliński , Leszek 344
 Smulewicz , Eryk 94-5
 Sobczak , Mariusz 124-5
 Sobociński , Tadeusz 215
 Socha , Ryszard 102
 Sokolnicki , Michał 165
 Stanuszkiewicz , Blanka 172, 259
 Stasiak , Alicja 132
 Stawiski , Andrzej 308
 Stopińska , Wiesława 225
 Strzelecka , Bożenna 91
 Szatkowska , L. 332
 Szatkowska , Lena 91, 276, 317, 325, 328
 Szatkowski , Tomasz 40, 289
 Szczerba , Tadeusz 112
 Szkopek , Grzegorz 297
 Szpakowicz , Teresa 127
 Sztarbowski , Paweł 304
 Szymańska , Andżelika 343
 Szymborski , Benon 313
 Szymczyk , Adam 316
 Tobota , Bogumiła 367
 Trębała , Bogumił 144, 318
 Uss , Kazimierz Jacek 216

Świetlik , Izabela 86
 Waloch , A. 77, 208, 211
 Waloch , Adam 10
 Waluch , Kazimierz 13
 Wanecki , Jarosław 4
 Wawak , Władysław 114, 116
 Wawrzyńczyk , Bogdan 39
 Więckowski , Andrzej 32
 Wielgus , Stanisław 359
 Wilińska , Urszula 258
 Wiśniewska , Maria 48
 Wiśniewski , Andrzej 12, 215, 219-20, 322
 Wiśniewski , Bogumił 212
 Wiśniewski , Zdzisław 214
 Witek Natalia zob. Kalinowska-Witek Natalia
 Woźniak , Grzegorz 171
 Woźniak , Hubert 96, 192
 Woźniak , Maciej 311
 Wolf , Tomasz 53
 Zaborowska , Monika 265
 Zając , Tadeusz Maciej 19-20
 Zakrzewski , Andrzej 155
 Zarębski , Andrzej 283
 Zbiejczak , Maciej 106
 Zembrzusi , Witold 231
 zespół 2-3, 6, 29, 33, 45-6, 51-2
 Zielińska , Barbara 380
 Zimnicka , Jolanta 282
 Znamierowska , Joanna 110
 Zywer , Krzysztof 184
 Żelechowski , Andrzej 121
 Żółtowska , Maria 166
 Żórawska , Violetta 37

Chojnacki, Jakub 199, 201
 Chojnacki, Jan - wspomnienia 62
 Chopin, Fryderyk - wystawy - Płock 374
 Chopin, Fryderyk 331, 335
 Chrześcijaństwo - Płock 354, 357
 Cichocka, Anna 307
 Ciszyńska, Barbara 305
 Cmentarze - wystawy - Czerwińsk (diec. płocka) 153
 Czachor, Jacek 291, 299
 Czasopisma regionalne i lokalne - recenzje 382
 Czerwińsk - mosty - historia 150
 Czerwińsk - Nadwiślański Bank Spółdzielczy 138
 Czerwińsk (diec. płocka - Bazylika Zwiastowania NMP 153
 Darmstadt - Deutsches-Polen Institut Instytut Polsko-Niemiecki 269
 Darmstadt (Niemcy) - Deutsches Polen Institut Instytut Polsko-Niemiecki 271
 Darmstadt (Niemcy) a Płock - współpraca kulturalna 268-9, 271
 Diagnostyka techniczna - materiały konferencyjne 122
 Dąbrowski, Marek 291, 299
 Dobrosielski, Konrad 221
 Domy kultury - Sierpc 262, 264
 Dorobek, Andrzej - "Święto zmarłych" - recenzja 312
 Drobin - Burmistrz Miasta i Gminy - konferencje 186
 Drobin - Duszpasterstwo Trzeźwości Diecezji Płockiej - zjazdy i konferencje 186
 Drobin - Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom Uzależnionym i Ich Rodzinom IFiladelfia - zjazdy i konferencje 186
 Drobin - Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Ustługowe "Drobix" sp. z o.o. 99
 Drobin, gmina 55
 Drzewiecka, Ewa 305
 Duchowieństwo katolickie - martyrologia - Płock, diecezja 64
 Duchowieństwo katolickie - Płock, diecezja 359
 Działalność charytatywna - Mazowsze 273
 Działalność charytatywna - Płock 272
 Dziecko upośledzone - opieka 168
 Dziewiarstwo - zakłady - Płock 123-4
 Edukacja ekologiczna - Płock, okręg 83
 Edukacja ekologiczna - zagadnienia 81
 Ekologia - czasopisma - Płock 3
 Ekologia - czasopisma - Radom - Mazowsze 19
 Ekologia a Polski Koncern Naftowy IOrlen SA 105
 Ellen, Donna - śpiewaczka 332
 Elszyk, Salomea (s.) 352
 Energetyka - czasopisma - Płock 36
 Faustyna Maria Kowalska (św.) - biografie 68
 Fotografia - Płock 134
 Fotografia - wystawy - Kolonia (Niemcy) 343
 Fotografia - wystawy - Płock 239, 241, 276, 336-40, 342, 362
 Fotografia polska - Płock - 20 w. - album 341
 Gastronomia - zakłady - Płock 135
 Gawrytkiewicz, Antoni 69
 Gazety - Łódź - Płock - Gostynin - Sierpc - Kutno - Żychlin 43
 Gazety - Mazowsze - Płock 11
 Gdańsk - Rafineria Gdańska 102, 106
 Głuchowski (rodzina) 319
 Giełda - czasopisma - Płock - Płock, powiat 17
 Giesler, Grzegorz 206
 Gimnazja - reforma - Płock 244
 Gąbin - czasopisma regionalne i lokalne 8, 52
 Goczyński, Grzegorz (nauczyciel, rzeźbiarz) 315
 Gołębiowska, Wanda - poetka 310
 Gołębiowski, Jerzy 65
 Goleszyn (gm. Sierpc) - czasopisma regionalne i lokalne 45
 Goleszyn (gm. Sierpc) - Ochotnicza Straż Pożarna - historia 155
 Gospodarka - czasopisma - Radom - Warszawa - Mazowsze 20
 Gospodarka - Mazowieckie, województwo 53
 Gospodarka - Płock 94-5, 97
 Gospodarka - Szczutowo, gmina 58
 Gospodarka - Wyszogród, gmina 59
 Gospodarka komunalna - inwestycje - Sanniki 152
 Gospodarka komunalna - ścieki - Płock 158
 Gospodarka komunalna - zakłady - Płock 161
 Gostynin - Bank Spółdzielczy 137
 Gostynin - biografie 61

INDEKS PRZEDMIOTOWY

Agencje ochrony osób i mienia - Płock 218
 Alkohol a młodzież - ankieta - Płock, powiat 188
 Architektura - Płock 318
 Bach, Jan Sebastian - twórczość 367
 Banki - Gostynin 137
 Banki - Płock 139
 Banki - Stara Biała 136
 Banki - Wyszogród - Czerwińsk 138
 Bezpieczeństwo publiczne - Płock, powiat 214, 217
 Bezpieczeństwo publiczne - Płock, powiat - 1999 213
 Bezrobocie - Płock, powiat 174, 176
 Bezrobocie - Sierpc, powiat 175
 Bezrobocie - zapobieganie i zwalczanie - Płock 173
 Biblioteki - Sierpc 371, 380
 Biblioteki naukowe - Płock 363
 Biblioteki publiczne - automatyzacja - Płock 368
 Biblioteki publiczne - czasopisma - Sierpc 48
 Biblioteki publiczne - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - czasopisma 2
 Biblioteki publiczne - Płock 367, 375-7
 Biblioteki publiczne - Płock, powiat - 1999 370
 Biblioteki publiczne - Sierpc 364
 Biblioteki publiczne - wystawy - Płock 374
 Bielsk - czasopisma regionalne i lokalne 37
 Biografie - Płock 70, 73-4, 76-7
 Biografie - Sanniki 66
 Biskupi - biografie - Płock, diecezja 353
 Blumberg (rodzina) 278
 Blumberg, Rudolf 67
 Boże Narodzenie - obyczaje - Płock 345, 355
 Borysiak, Jan 305
 Broniewski, Władysław (poeta; 1897-1962) 91
 Brudzeń, gmina - turystyka 85
 Brudzeński Park Krajobrazowy - turystyka 85
 Budownictwo - zakłady - Płock 98
 Bulkowo - Gminna Komisja Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych 182
 Bulkowo - Świetlica socjoterapeutyczna 182

- Gostynin - czasopisma regionalne i lokalne 10, 14, 41, 44
 Gostynin - Gostyniński Klub Poetycki 304
 Gostynin - narkomania 185
 Gostynin - Parafia Miłosierdzia Bożego - historia 350
 Gostynin - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie 183
 Gostynin - sport - 1999 r. 298
 Gostynin - Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym im. -w. Brata Alberta 231
 Gostynin - Technikum Budowlane 258
 Gostynin - Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej 265
 Gostynin - Warsztaty Terapii Zajęciowej 231
 Gostynin - Zakłady Sprzętu Oświetleniowego IElgo 100
 Gostynin, powiat - herby 86
 Gostynin, powiat - historia 86
 Gostynin, powiat - Komenda Powiatowa Policji 216
 Gostynin, powiat - Ochotnicza Straż Pożarna 157
 Gostynin, powiat - Państwowa Straż Pożarna 154, 157
 Gostynin, powiat - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie 181
 Gostynin, powiat - Rada Powiatu Gostynińskiego 197, 206, 212
 Gostynin, powiat - Starostwo Powiatu Gostynińskiego 195, 211
 Gościcki, Józef - żołnierz Korpusu Ochrony Pogranicza 61
 Grabina (gm. Łąck) - Ośrodek Gastronomiczno-Motelowy "Rusałka" 159
 Grzybów (gm. Stubice) - czasopisma regionalne i lokalne 46
 Grzybów (gm. Stubice) - Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne "Ziarno" 234
 Harcerstwo - obyczaje - Płock 274
 Harcerstwo - Płock 172
 Harcerstwo - Płock-Radziwie 170
 Harcerstwo - Związek Harcerstwa Polskiego - Mazowsze 171
 Heraldyka - Gostynin, powiat 86
 Historia - Płock 90
 Historia - sesje - Mazowsze 88
 Historia - 1940-1946 r. - wspomnienia 76
 Historia 1939-1945 - Płock 93
 Historia 1939-1945 - wspomnienia - Gostynin 61
 Historia 1939-1945 - wspomnienia - Sierpc 63
 Inwestycje - Płock 151
 Jąłosiński, Stanisław 352
 Jan Paweł II (papież; 1920-) 359
 Janik, Eugeniusz (ksiądz proboszcz; 1945-1977) 360
 Jeśmian, Konstancja 222
 Kaliszuk, Adam 70
 Kaniecki, Zbigniew (ksiądz proboszcz) 187
 Kanigowski, Kazimierz 306
 Kapliczki i krzyże przydrożne - Płock 313
 Katolicyzm - historia - Płock 361
 Kluby - historia - Płock 266
 Kolejnictwo 148
 Kombatanci - czasopisma - Płock, okręg 5
 Komunikacja - Płock 147
 Komunikacja - zakłady - Płock 140-2
 Komunikacja drogowa - Płock 80
 Konstantynów (gm. Gąbin) - Radiowe Centrum Nadawcze 145
 Kopczyński, Jerzy - rzeźbiarz ludowy 66
 Kostek, Agnieszka 307
 Kościół katolicki - duchowieństwo - Zawidz 360
 Kościół katolicki - działalność charytatywna - Bulkowo 182
 Kościół katolicki - Gostynin 350
 Kościół katolicki - historia - Polska - 19 w. 249a
 Kościół katolicki - misje - Płock, diecezja 347
 Kościół katolicki - obchody - Płock, diecezja 351, 356
 Kościół katolicki - parafia - historia - Ciechanów 346
 Kościół katolicki - rocznice - Płock, diecezja 344, 348
 Kościół katolicki - zakony - Płock, diecezja 349
 Kościół katolicki a integracja europejska - materiały konferencyjne 233
 Kośmider, Stefan - doktor, dyr. Szpitala w Sierpcu 71
 Kowalski, Wiesław Józef - wystawa 239,241, 337,340,242, 342, 343, 362
 Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka - biografia 72
 Krajowski-Kukiel, Dariusz 192
 Krzemiński, Maciej - dyrektor Zarządu Jednostek Oświatowych 248
 Kulesza, Andrzej, ks. - "Krzyżem znaczone pamięć pokoleń" - wystawa 153
 Kultura - organizacje - Gostynin 265
 Kultura - organizacje - Płock 305-7
 Kultura - zabytki - Płock 321
 Kultura - zabytki - Sanniki 320
 Kultura - zabytki - Sierpc 322
 Kwaśno (gm. Sierpc) - Młyn wodno-elektryczny - zabytki - historia 319
 Kwiatkowski, Wojciech 307
 Laskowski, Sławomir 306
 Leżeński, Cezary - "Miłość i zbrodnia w Soplicowie" 379
 Legiony polskie (1914-1917 r.) - Płock - pamiętniki 91
 Lekkoatletyka - Płock 285, 290
 Leśnictwo - program - Płock 84, 131
 Lewandowski, Krzysztof 97
 Ligowo (gm. Mochowo) - Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Medicar" 223
 Ligowo (gm. Mochowo) - Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej 226
 Ligowo (gm. Mochowo) - służba zdrowia 230
 Literaci - biografie - Płock 305-7
 Literaci - organizacje - Płock 303
 Literaci - Płock 310
 Literatura - biografie - Gołotczyzna (woj. mazowieckie) - Ciechanów, powiat 75
 Literatura - popularyzacja - Płock 379
 Literatura polska - popularyzacja - Płock 365-6, 369, 372-3
 Ludwikowska, Wiesława 306
 Łąck - koń - hodowla 130
 Łąck - Urząd Gminy 198
 Łąck, gmina 198
 Łódź - czasopisma regionalne i lokalne 43
 Łuczyńska, Anna - poetka 304
 Malarstwo - biografie - Płock 67
 Malarstwo - wystawy - Płock 317
 Malarstwo - wystawy - Sierpc 262
 Malarstwo polskie - biografie - Płock - Wiedeń 73
 Malarstwo polskie - biografie - Płock - Wiedeń - 20 w. 74
 Malarstwo sakralne - Polska 281
 Malewicz (rodzina) - Sierpc 63
 Manista, Roma 179
 Marcinkowski, Roman (biskup) 355
 Mariawici - biografie - Płock 72
 Mariawici - Płock 352
 Maszewo (gm. Stara Biała) - oczyszczalnia ścieków 158
 Maślankowski, Jerzy 134
 Materiały budowlane - czasopisma - Płock 39
 Matlewska, Irena 307
 Mazowieckie, województwo - czasopisma regionalne i lokalne 23
 Mazowieckie, województwo - Marszałek Województwa Mazowieckiego - nagrody 199, 201
 Mazowieckie, województwo - mosty - historia 150
 Mazowieckie, województwo - Sejmik Województwa Mazowieckiego 184
 Mazowieckie, województwo 53
 Mazowsze - Czasopisma regionalne i lokalne 11
 Mazowsze - historia 88
 Mazowsze - historia - wystawy 89
 Mazowsze - kultura 88
 Mazowsze - literatura 88
 Mazowsze - przewodnik 54
 Mazowsze - szkolnictwo - historia - 19 w. 249a
 Mazowsze - Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (8) 273
 Miasta Partnerskie - Płock 268
 Miasta partnerskie - Płock 270
 Miech, Wiesław 285
 Milke, Waclaw 199, 201
 Misiak, Krzysztof 333
 Missala, Witold 123
 Mleczarstwo - zakłady - Sierpc 126
 Mochowo - czasopisma regionalne i lokalne 9
 Mochowo - Rada Gminy 230
 Mochowo - Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej 230
 Mochowo, gmina - Rada Gminy 209
 Mosty - Płock 143-4, 149
 Mosty - Wyszogród 146
 Motele - Grabina (gm. Łąck) 159
 Motylewska, Honorata 296, 301
 Munzer, Barbara - wystawy 277
 Muzealnictwo - wystawy - Płock 276, 280
 Muzealnictwo a nauczanie - Płock 279

- Muzyka - obchody - Sanniki 331
 Muzyka - Sanniki 335
 Muzyka rockowa - Płock 333
 Muzyka sakralna - Płock 334
 Nafta - zakłady - Płock 108, 121
 Narkotyki a młodzież - ankieta - Płock, powiat 188
 Nauka - czasopisma - Płock 25, 49
 Nauka - informatyka - Płock 240
 Nauka - Wyszogród 242
 Niepełnosprawni - organizacje - Płock 167
 Niepełnosprawni - rehabilitacja - Gostynin 231
 Niepełnosprawni - twórczość - Zakrzewo (gm. Mała Wieś) 177
 Obyczaje - Płock 381
 Ochrona środowiska - hałas - Płock 80
 Ochrona środowiska - Płock 118
 Ochrona środowiska - Płock, powiat 82
 Ochrona środowiska - raport - Płock 115
 Ogrody zoologiczne - Płock 78
 Ogrody zoologiczne - wystawy - Płock 79
 Olędrzyńska, Krystyna 306
 Opieka społeczna - organizacje - Płock 179
 Opieka społeczna - zakłady - Gostynin 183
 Orkiestry symfoniczne - Płock 332
 Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej w Płocku zob. Politechnika Warszawska 191
 Ośrodki kultury - praca kulturalno-oświatowa 267
 Oświata - czasopisma - Płock 15-6
 Oświata - Płock 236, 243, 246
 Oświetlenie - zakłady - Gostynin 100
 Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych 351
 Palmowska, Danuta - poetka 310
 Energetyka - spółki - Płock 101
 Papieska Unia Misyjna 347
 Partie polityczne - historia - Płock 165
 Partie polityczne - Płock 164, 166
 Patologia społeczna - ankieta - Płock, powiat 188
 Patologia społeczna - Gostynin 185
 Patologia społeczna - zapobieganie i zwalczanie - Drobin 186
 Patologia społeczna - Zespół Apostołów Trzeźwości przy Konferencji Episkopatu Polski - Polska 187, 358
 Patryń (rodzina) 292
 Pawłowicz, Adam 96
 Płock 175, 261
 Płock - Agencja Ochrony Osób i Mienia "Skorpion" 218
 Płock - Akcja Katolicka Diecezji Płockiej, Ośrodek Pomocy Osób Niepełnosprawnych 351
 Płock - Akcja Wyborcza Solidarność 166, 166
 Płock - archeologia 90
 Płock - Bank Spółdzielczy "Mazowsze" 139
 Płock - bezrobocie 173
 Płock - Biblioteka im. Zielińskich TNP, Dział Zbiorów Specjalnych - wystawa 362
 Płock - Biblioteka im. Zielińskich TNP, Dział Zbiorów Specjalnych - wystawy 241
 Płock - Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego 363
 Płock - biegi 285
 Płock - Biennale Plakatu Fotograficznego (10) 336, 339
 Płock - biografie 69
 Płock - Biuro poselskie Iżółowska Maria 166
 Płock - Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego Sp. z o.o. 236, 243, 246
 Płock - Centrum Wspierania Biznesu 94-5
 Płock - czasopisma regionalne i lokalne 2-6, 13, 15-8, 21, 24-9, 31, 34-6, 38-40, 42, 49, 51
 Płock - Dom "Pod Trąbami" - historia - zabytki 318
 Płock - Dominikanie - historia 361
 Płock - finanse 190
 Płock - Fundacja Płocka 210
 Płock - Galeria a.r.t. - katalog 316
 Płock - hałas 80
 Płock - handel i usługi 132
 Płock - Harcerski Zespół Pieśni i Tańca "Dzieci Płocka" 274
 Płock - historia 90
 Płock - historia - 1901-1939 r. - pamiętniki 91
 Płock - ikonografia - album 341
 Płock - Inkubator Przedsięwzięć Innowacyjnych 97
 Płock - Integrycyjny Klub Tenisa 283
 Płock - IV [Czwarte] Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Krzywoustego 253
 Płock - Kapliczka przy zbiegu ul. Dobrzyńskiej i ul. Kazimierza Wielkiego 313
 Płock - Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Oddział Regionalny 178
 Płock - Kawiarenka Literacka "Pod Dębem" 303, 310
 Płock - Kawiarnia "Pod Kominem" 337
 Płock - Klub studencki Filip 266
 Płock - kolarstwo 292
 Płock - komunikacja drogowa 147
 Płock - Komunikacja Miejska Płock sp. z o.o. 140-2
 Płock - Kościół Katolicki Mariawitów 72
 Płock - Kościół parafialny pw. św. Maksymiliana Kolbego 356
 Płock - Kościół parafialny pw. św. Stanisława Kostki 355
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - automatyzacja 368
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - praca kulturalno-oświatowa 365-6, 369, 372-3, 378-9
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - wystawy 338-9, 374
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, Dział Zbiorów Specjalnych 367
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, Filia nr 11 375
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, Filia nr 12 376
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, Wypożyczalnia kaset wideo 377
 Płock - kultura 263
 Płock - "Lasy Mazowsza 2000" 131
 Płock - lekkoatletyka - historia 290
 Płock - Mazowiecka Regionalna Kasa Chorych, Oddział w Płocku 221, 228-9
 Płock - Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa 162-3
 Płock - Mazowieckie Kuratorium Oświaty, Delegatura w Płocku 247
 Płock - Memoriał Karola -rody 293
 Płock - Międzynarodowy Dzień Teatru 328
 Płock - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej 179
 Płock - Mistrzostwa Polski Parafialnych Klubów Sportowych (5) 293
 Płock - Mityng Pływacki (4) I Grand Prix Polski 287
 Płock - mosty 143-4, 149, 151
 Płock - Mój Płock 339
 Płock - "Mój Płock" - wystawa 338
 Płock - Muzeum Diecezjalne - wystawy 275-6
 Płock - Muzeum Mazowieckie 279
 Płock - Muzeum Mazowieckie - konkursy 351
 Płock - Muzeum Mazowieckie - malarstwo 281
 Płock - Muzeum Mazowieckie - wystawy 278
 Płock - Muzeum Mazowieckie - zbiory 67, 277
 Płock - Muzeum Mazowieckie - zbiory - wystawy 280
 Płock - nauczyciele - płaca 248
 Płock - NSZZ "Solidarność" 184
 Płock - Ogród Zoologiczny IZOO 78-9
 Płock - Ośrodek Interwencji Kryzysowej dla Ofiar Przemocy w Rodzinie 189
 Płock - Państwowa Agencja Inwestycji Zagranicznych 96
 Płock - Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa 238
 Płock - Parafia pw. św. Stanisława Kostki 314
 Płock - Płocka Galeria Sztuki - wystawy 317, 339
 Płock - Płocka Orkiestra Symfoniczna 332
 Płock - Płocka Premiera Miesiąca 366, 369, 372, 379
 Płock - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki 267
 Płock - Płockie Towarzystwo Fotograficzne im. Aleksandra Macieszy - wystawy 336
 Płock - Płockie Towarzystwo Wioślarskie 286, 301
 Płock - Petro Płock 284, 295
 Płock - Petro Płock Sportowa Spółka Akcyjna 289
 Płock - Petrobudowa 98
 Płock - PetroTransport sp. z o.o. 117
 Płock - piłka ręczna 295, 302
 Płock - Pizzeria "Corner" 135
 Płock - poezja 311
 Płock - poezja polska 312
 Płock - Politechnika Warszawska. Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny w Płocku 191

- Płock - Polska Partia Socjalistyczna - historia 165
Płock - Polska Partia Socjalistyczna 164
Płock - Polski Koncern Naftowy IOrlen SA 102, 104-5, 107
Płock - Polski Koncern Naftowy IOrlen SA - inwestycje 106
Płock - Polski Koncern Naftowy S.A. 108
Płock - Polski Koncern Naftowy SA 112, 114, 116, 119
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - domy wypoczynkowe 110
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - ekologia 118
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - ekologia - raport 115
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - historia 113
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - instalacje 120
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - sport motocyklowy 291, 299
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - spółki 109, 117, 243, 246
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - statystyka 111
Płock - Powiatowa Rada Zatrudnionych 174
Płock - prasa 381
Płock - Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA IPERN "Przyjaźń" SA 103, 121
Płock - Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA IPERN "Przyjaźń" SA 122
Płock - Przedsiębiorstwo Remontowe "PetroMechanika" sp.z o.o. 109
Płock - Pueri Cantores Plocenses 334
Płock - Rada Miasta 97, 204, 235
Płock - Rada Miasta - Zasłużony dla Miasta Płocka - ordery i odznaczenia 269
Płock - Radio Puls FM 282
Płock - Rady Osiedli 202
Płock - Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej 81, 83
Płock - Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury 303, 305-7, 310
Płock - Rogatki miejskie 321
Płock - rolnictwo - seminaria 232
Płock - "S.O.S."(zespół artyst.) 333
Płock - samorząd terytorialny 151
Płock - Samorząd terytorialny - współpraca gospodarcza 96
Płock - Samorząd terytorialny - współpraca z zagranicą 270
Płock - służba zdrowia 224
Płock - spółdzielczość - historia - 1905-1914 r. 133
Płock - Sprawiedliwy Wśród Narodów -wiała 69
Płock - Stowarzyszenie "Droga do samodzielności" 168
Płock - Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym i ich Rodzinom "Silni Razem" 167
Płock - Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej 169
Płock - szachy - zawody 288
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica 237
Płock - szkolnictwo - od 1989 r. - statystyka 245
Płock - szkolnictwo wyższe 235
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy 224
Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego 323, 325, 327-8
Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego - biografie 324
Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego - historia 326
Płock - tenis na wózkach 283
Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie - wystawy 239, 340, 342
Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie, Sekcja Zastosowań Matematyki 240
Płock - Tydzień Ekumeniczny 357
Płock - Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan 354
Płock - Światowy Dzień Życia Konsekwowanego 349
Płock - Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy 272
Płock - Wielki Jubileusz Roku 2000 - obchody 356
Płock - wioślarstwo 297
Płock - wioślarstwo - biografie 296
Płock - Wodociągi Płockie sp. z o.o. 161
Płock - Wodociągi Płockie sp. z o.o. - przetarg publiczny 158
Płock - Wojewódzki Szpital Zespolony 224
Płock - Wojna 1939-1945 - martyrologia 93
Płock - Wyższe Seminarium Duchowne - materiały konferencyjne 233
Płock - Wyższe Seminarium Duchowne, Koło Abstynentów 358
Płock - Wzgórze Tumskie - historia 318
Płock - zabytki - ochrona i konserwacja 321
Płock - Zakład Energetyczny Płock, Centrum Socjalne Sp. z o.o. 159
Płock - Zakład Energetyczny Płock SA - spółki 101
Płock - Zakłady Przemysłu Dzwierskiego "Cotex" 123
Płock - Zakłady Przemysłu Dzwierskiego ICotex - reforma 124
Płock - Zarząd Jednostek Oświatowych 248
Płock - Zarząd Miasta 210
Płock - Zarząd Miasta Płocka 191
Płock - ZEP-INFO Sp. z o.o. 101
Płock - Zespół Szkół Budowlanych 259
Płock - Zespół Szkół Ochrony Środowiska 257
Płock - Zespół Szkół Rolniczych w Górach 345
Płock - Zjazd Chorągwi Mazowieckiej (3) 171
Płock - Zakładowy Klub Sportowy Stocznowiec 300
Płock - Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej 172
Płock a Darmstadt (Niemcy) - współpraca kulturalna 268-9, 271
Płock, diecezja - biskupi 359
Płock, diecezja - duchowieństwo 64
Płock, diecezja - Duszpasterstwo trzeźwości 187, 358
Płock, diecezja - historia - 19 w. 249a
Płock, diecezja - parafia - historia - 14-20 w. 346
Płock, diecezja - Wielki Jubileusz Roku 2000 344, 348, 351
Płock (gmina) - organizacja - informator 194
Płock, okręg - bibliografia - 1997 1
Płock, okręg - szkolnictwo 247
Płock, powiat - biblioteki publiczne - bibliografia - 1999 370
Płock, powiat - czasopisma regionalne i lokalne 30
Płock, powiat - Lecznictwo 228-9
Płock, powiat - Ochotnicza Straż Pożarna 160
Płock, powiat - ochrona środowiska 82
Płock, powiat - Państwowa Straż Pożarna 156
Płock, powiat - Powiatowe Centrum Pomocy Społecznej 180
Płock, powiat - Powiatowy Urząd Pracy 174, 176
Płock, powiat - rolnictwo 127
Płock, powiat - Samorząd terytorialny 192
Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego 203, 214
Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego, Wydział Ochrony Środowiska 82
Płock, powiat - Zarząd Miasta Płocka 196
Płock-Radziwie - Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej 170
Płock-Trzепowo - Parafia św. Aleksęgo 187
Pływanie - zawody - Płock 287
Piłka ręczna - zawody - Płock 284
Pietrow, Aleksander - biografie 113
Pożarnictwo - Gostynin, powiat 154, 157
Pożarnictwo - organizacje - historia - Golezszyn (gm. Sierpc) - 19-20 w. 155
Pożarnictwo - Płock, powiat 160
Poezja - biografie - Łąck 304
Poezja polska - Płock 311
Poezja polska - popularyzacja - Płock 378
Poezja polska - recenzje - Płock 312
Policja - Gostynin, powiat - 1999 r. 216
Policja - Płock, powiat - 1999 213
Policja - Sierpc 215
Polska a Unia Europejska - materiały konferencyjne 233
Polski Koncern Naftowy Orlen SA a ekologia 105
Pomniki - Płock 314
Pomoc społeczna - Płock, powiat - 1999 180
Popieluszko, Jerzy (ks.; 1947-1984) - pomniki 314
Preuss (rodzina) 319
Proza - recenzje 308-9
Przedszkola - Płock - nauczanie 261
Przemoc w rodzinie - Płock 189
Przemysł chemiczny - czasopisma - Płock 29
Przemysł chemiczny - ekologia - Płock 115, 118
Przemysł chemiczny - reforma - Polska 102
Przemysł chemiczny - restrukturyzacja - Płock 104, 107
Przemysł chemiczny - zakłady - historia - Płock 113
Przemysł chemiczny - zakłady - Płock 106, 109-12, 114, 116-7, 119-20
Przemysł elektrotechniczny - zakłady - Drobin 99
Przemysł metalowy - zakłady - Drobin 99
Przemysł rolno-spożywczy - młyny - Kwaśno (gm. Sierpc) 319
Przemysł rolno-spożywczy - zakłady - Sierpc 125
Przestępczość - Płock, powiat 217
Przybylski, Janusz - malarz, plastyk 317
Radiofonia - Płock 282
Radom - czasopisma regionalne i lokalne 19-20
Radzanowo - Urząd Gminy 205
Radzanowo 205
Religia - czasopisma - Gąbin - Płock, powiat 52
Religia - czasopisma - Golezszyn (gm. Sierpc) 45
Religia - czasopisma - Gostynin 41

Religia - czasopisma - Płock 6, 18, 31, 34-5, 42, 51
 Religia - czasopisma - Płock - Częstochowa 24
 Religia - czasopisma - Płock - Płock, diecezja 21
 Religia - czasopisma - Sierpc 32
 Religia - wystawy 275
 Rodzina - opieka - Gostynin, powiat 181
 Rodzina - opieka społeczna - Gostynin 183
 Rodzina - rocznice 348
 Rogotwórski (gm. Drobin) - Szkoła Podstawowa 249, 252
 Rolnictwo - pasze - czasopisma - Warszawa - Sierpc 7
 Rolnictwo - Płock, powiat 127
 Rolnictwo - Płock, powiat - 1999 129
 Rolnictwo - spółdzielczość - Stara Biąka 128
 Rolnictwo a Unia Europejska - seminaria - Płock 232
 Rolnictwo a Unia Europejska - seminaria - Stubice 234
 Rowicka, Lena 306
 Rurociągi - badanie - materiały konferencyjne 122
 Rurociągi - eksploatacja - Płock 103
 Rurociągi - remont - materiały konferencyjne 122
 Rybak, Henryk - wspomnienia 326
 Rychlewska, Danuta - poetka 310
 Rzeźba sakralna - Zawidz 315
 Rzeszotarski, Jan 199, 201
 Samochody - handel - Płock 132
 Samorząd terytorialny - Łąck 198
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Bielski 37
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Gostynin 10
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Mazowieckie, województwo 23
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Mochowo - Sierpc, powiat 9
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Płock 38
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Płock, powiat 30
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Sierpc 22
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Sierpc, powiat 47
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Szczutowo - Sierpc, powiat 50
 Samorząd terytorialny - Gostynin, powiat 195, 211-2
 Samorząd terytorialny - historia - Mazowsze 89
 Samorząd terytorialny - historia - Płock, powiat 193
 Samorząd terytorialny - historia - inwestycje - Płock 143
 Samorząd terytorialny - Płock 190-1, 202, 204
 Samorząd terytorialny - Płock, powiat 196, 203
 Samorząd terytorialny - Radzanowo 205
 Samorząd terytorialny - Sanniki 197, 206
 Samorząd terytorialny - Sanniki, gmina 208
 Samorząd terytorialny - Stubice, gmina 56
 Samorząd terytorialny - Słupno, gmina - Płock, powiat 57
 Samorząd terytorialny - Sierpc, powiat 200, 207
 Samorząd terytorialny - Szczutowo, gmina 58
 Samorząd terytorialny - Wyszogród, gmina 59
 Samorząd terytorialny - Zawidz 60
 Sanniki - Koło Towarzystwa im. Fryderyka Chopina 331, 335
 Sanniki - oczyszczalnia ścieków - inwestycje 152
 Sanniki - rzeźba ludowa 66
 Sanniki - zabytki 320
 Sanniki, gmina - samorząd terytorialny 208
 Sanniki, gmina 208
 Słowacki, Juliusz (poeta; 1809-1949) - obchody 343
 Służba zdrowia 225
 Służba zdrowia - biografie - Sierpc 71, 222
 Służba zdrowia - czasopisma - Płock 4
 Służba zdrowia - Ligowo (gm. Mochowo) 209, 223, 226, 230
 Służba zdrowia - Mochowo 230
 Służba zdrowia - Mochowo, gmina 209, 223, 226
 Służba zdrowia - Płock 221
 Służba zdrowia - Płock, powiat 228-9
 Służba zdrowia - Sierpc 219-20, 227
 Stubice - rolnictwo - ekologia - seminaria 234
 Stubice - Urząd Gminy 56
 Stubice, gmina 56
 Sieczkowska, Maria 306
 Sierpc - Biblioteka Pedagogiczna 371, 380
 Sierpc - biografie 71, 222
 Sierpc - biografie zbiorowe 63
 Sierpc - czasopisma regionalne i lokalne 12, 22, 32-3, 48
 Sierpc - Dom Kultury 264
 Sierpc - Dom Kultury, Galeria - wystawy 262
 Sierpc - dworek IKasztelanka - zabytki 322
 Sierpc - historia - 20 w. 87
 Sierpc - historia 1918 - 1939 92
 Sierpc - Liceum Ogólnokształcące 250
 Sierpc - literatura - recenzje 308-9
 Sierpc - Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej 371
 Sierpc - Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej, Filia nr 2 364
 Sierpc - Polskie Koleje Państwowe IPKP 148
 Sierpc - Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy 260
 Sierpc - sport - 1999 r. 294
 Sierpc - Spółdzielnia Mleczarska 126
 Sierpc - Szpital 219-20, 225, 227
 Sierpc - wspomnienia 62
 Sierpc - Zakłady Piwowarskie SA IBrowar Sierpc 125
 Sierpc - Zespół Opieki Zdrowotnej 219-20, 225, 227
 Sierpc - Zespół Szkół Zawodowych nr 1 255
 Sierpc - Zespół Szkół Zawodowych nr 2 254
 Sierpc a Unia Europejska 126
 Sierpc, powiat - bezpieczeństwo publiczne 215
 Sierpc, powiat - czasopisma regionalne i lokalne 47
 Sierpc, powiat - Starostwo Powiatu Sierpeckiego 200, 207
 Sikórz (gm. Brudzeń) - Diecezjalny Dom Rekolekcyjny 347
 Skorus, Anna 267
 Sopot - Indoor Polish Open 2000 283
 Społeczeństwo - czasopisma - Gąbin - Płock, powiat 8
 Społeczeństwo - czasopisma - Gostynin 14
 Społeczeństwo - czasopisma - Gostynin - Gostynin, powiat 10, 44
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock 26
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock - Płock, powiat 40
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock - Sierpc - Gostynin 27
 Społeczeństwo - czasopisma - Sierpc 22, 33
 Społeczeństwo - czasopisma - Sierpc - Sierpc, powiat 12
 Społeczeństwo - Mazowieckie, województwo 53
 Społeczeństwo - organizacje - Płock 168-9
 Społeczeństwo - socjologia - Gąbin, gmina 145
 Społeczeństwo - czasopisma - Grzybów (gm. Stubice) - Stubice, gmina - Płock, powiat 46
 Społeczności lokalne a edukacja ekologiczna 81
 Sport - Gostynin 298
 Sport - kluby - Płock 289
 Sport - Osiek (gm. Sierpc) 295
 Sport - Płock 288, 291-3, 296-7, 299-302
 Sport - Sierpc 294
 Spółdzielczość - historia - Płock 133
 Spółdzielczość mieszkaniowa - Płock 162-3
 Spółki - Płock (gmina) - informator 194
 Stado Ogierów - Łąck 130
 Statki - Traugutt - historia 65
 Stara Biąka - Bank Spółdzielczy 136
 Stara Biąka - Spółdzielnia Usług Rolniczych 128
 Stocker Bram - "Dracula - recenzja 329-30
 Straż pożarna - Płock, powiat 217
 Straż pożarna - Płock, powiat - 1999 156
 Studia Płockie T. 27(1999) - recenzja 382
 Studzieniec (gm. Sierpc) - Zespół Szkół Rolniczych 256
 Suliński, Stanisław 295
 Szczecin - "Kazanie w kościele" - malarstwo 281
 Szczecin - "Kazanie z łodzi" - malarstwo 281
 Szczutowo - czasopisma regionalne i lokalne 50
 Szczutowo, gmina 58
 Szkoła podstawowa - reforma - Płock 244
 Szkolnictwo - Płock - od 1989 r. - statystyka 245
 Szkolnictwo - Płock, okręg 247
 Szkolnictwo - reforma - Płock 244
 Szkolnictwo ogólnokształcące - Płock 253
 Szkolnictwo ogólnokształcące - Sierpc 250
 Szkolnictwo parafialne - historia - Mazowsze - 19 w. 249a
 Szkolnictwo podstawowe - Rogotwórski (gm. Drobin) 249, 252
 Szkolnictwo podstawowe - Wincentów (gm. Łąck) 251
 Szkolnictwo specjalne - Sierpc 260
 Szkolnictwo średnie - historia - Płock 257
 Szkolnictwo wyższe - czasopisma - Płock 13, 28
 Szkolnictwo wyższe - Płock 191, 235, 237-8
 Szkolnictwo zawodowe - Gostynin 258
 Szkolnictwo zawodowe - historia - Płock 257

- Szkolnictwo zawodowe - Płock 259
 Szkolnictwo zawodowe - Sierpc 254-5
 Szkolnictwo zawodowe - Studzieniec (gm. Sierpc) 256
 Szpitalnictwo - Płock 224
 Sztuka - wystawy - Płock 316
 Sztuka - zbiory - wystawy 278
 Sztuki plastyczne - metaloplastyka - Polska - 20 w. - wystawy 277
 Śliwiński, Leon - biografie 73-4
 Śpiewnik kościelny - nuty - Płock 352
 Świętochowska-Grossmanowa, Maria 75
 Świętochowski, Aleksander 75
 Teatr - biografie - Płock 324
 Teatr - obchody - Płock 288
 Teatr - Płock 323, 325-7
 Teatr Dramatyczny - Teatr Dramatyczny - Płock - recenzja 329-30
 Telekomunikacja - Konstantynów (gm. Gąbin) 145
 Tenis - zawody - Płock 283
 Tenis stołowy - zawody - Płock 293
 Terapia zajęciowa - Gostynin 183
 Trybulec, Andrzej 240
 Turystyka - Brudzeń, gmina 85
 Twardowski, Jan - "Dom pełen bliskich" 366, 369, 372
 Twardowski, Jan, ks. 365, 373, 378
 Ubezpieczenia społeczne - zakłady - Płock, powiat - 1998-1999 178
 Unia Europejska a Polska - materiały konferencyjne 233
 Unia Europejska a rolnictwo - seminaria - Płock 232
 Unia Europejska a Sierpc 126
 Węgorzewski, Jerzy - wspomnienia 76
 Warszawa - Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie - wystawy 89
 Warszawa - Biblioteka Publiczna Gminy Warszawa - Bielany - sesje 88
 Warszawa - czasopisma regionalne i lokalne 7
 Weterynaria - Płock, powiat - 1999 129
 Wielgus, Stanisław (biskup) 344, 359
 Wincentów (gm. Łąck) - Szkoła Podstawowa 251
 Wioślarstwo - zawody - Polska 286
 Woźniak, Maciej - "Iluminacje, zaćmienia, szarość" - wydawnictwo 311
 Wojewoda Mazowiecki - Mazowieckie, województwo 192
 Wojna 1919-1920 r. polsko - radziecka - Płock - pamiętniki 91
 Wyszogród - Bank Spółdzielczy 138
 Wyszogród - mosty - historia 146, 150
 Wyszogród - Towarzystwo Naukowe Płockie, Oddział w Wyszogrodzie 242
 Wyszogród 59
 Wyszogród, gmina 59
 Załuski, Andrzej Stanisław Koska, bp 353
 Zakony żeńskie 68
 Zakrzewo (gm. Mała Wieś) - Państwowy Dom Pomocy Społecznej
 - poezja 177
 Zawidz - parafia 360
 Zawidz - rzeźba 315
 Zawidz - Urząd Gminy 60
 Zawidz 60
 Zglenicki, Witold - 1848-1904 77
 Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia 68
 Zielonka, Stefan (ks.; 1908-1945) 64
 Zwierzęta - program - Płock 84
 Związki zawodowe - Płock 184
 Żydowo, Maria zob. Świętochowska-Grossmanowa Maria 75

**Oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska,
 Wiesława Mazurska
 Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
 ul. T. Kościuszki 6, 09-400 Płock
 tel./fax 268-85-82 e-mail: biblploc@pl.onet.pl**

P.3761

NASI AUTORZY

EWA ADASIEWICZ -	magister pedagogiki, dyrektor Delegatury w Płocku Mazowieckiego Kuratorium Oświaty
HENRYK BIAŁCZYŃSKI -	magister, przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku w latach 1960-1965
WOJCIECH GÓRALSKI -	ks. prof. dr hab., prorektor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, członek TNP
KAROL CHOJNACKI -	magister ekonomii, główny specjalista Wydziału Inwestycji i Rozwoju Miasta w Urzędzie Miasta Płocka
WIESŁAW JÓZEF KOWALSKI -	magister pedagogiki, dyrektor Biura Towarzystwa Naukowego Płockiego, członek TNP
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI	- doktor nauk politycznych z Płocka, członek TNP
MARIUSZ PORTALSKI -	magister inżynier, pracownik Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego Politechniki Warszawskiej w Płocku, sekretarz Seminarium Doktoranckiego w TNP, członek TNP
ANNA STOGOWSKA -	doktor nauk human., dyrektor Archiwum Państwowego w Płocku, członek TNP

3761

INDEKS 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

SPIS TREŚCI

BARBARA KONARSKA-PABINIAK Bohaterstwo i zaprzaństwo. Płocczanie w okresie powstania styczniowego.....	3
MARCIN KARAS Święcenie kobiet na kapłanki w felicianowskiej wspólnotce mariawickiej	9
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI Spółdzielczość w Płocku w dobie Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939) cz. II	15
WALDEMAR BRENDA Konspiracja na północnym Mazowszu w świetle wspomnień z II wojny światowej Mieczysława Churskiego (cz. I).....	23
JÓZEF GUTOWSKI Odkrycie w bazylice katedralnej w Płocku	30
WOJCIECH GÓRALSKI Ks. prof. Janusz Mariański, członek TNP - prezesem Towarzystwa Naukowego KUL	31
ANNA OSTROWSKA Filia Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej w Płocku.....	32
WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ WALDEMAR WYRZYKOWSKI Systemowe zarządzanie w praktyce PBP "Petrobudowa".....	34
KRONIKA Fascynacja Kresami Wschodnimi (opr. ks. Jan Augustynowicz).....	38
W 80. rocznicę odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych (opr. Marian Chudzyński, Wiesław Kowalski)	42
100 lat Cukrowni Borowiczki (opr. Artur Olkowicz).....	45
Bibliografia Mazowska Płockiego za okres I IV - 30 VI 2000 r.	50

P.3761

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO
PŁOCKIEGO

2/187
KWIECIEŃ - CZERWIEC
2001

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

ANDRZEJ KANSY
(SEKRETARZ REDAKCJI)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
BARBARA KONARSKA-PABINIAK
TADEUSZ KURPIEWSKI
TADEUSZ OSIŃSKI
JERZY STEFAŃSKI
ANNA STOGOWSKA

ADRES REDAKCJI:

Pl. Narutowicza 8
09-402 PŁOCK

tel. (0-24) 2622-604, 2629-477

Na okładce: Dwór w Sierakówku k/Gostynina. Widok od strony parku
Rysował: Tadeusz Osiński

Skład komputerowy: PPIR "KWADRAT" tel. 024/ 266 97 49
Druk: "OFFSETDRUK" W. Kleczkowski
ul. Traugutta 49, 09-200 Sierpc, tel. 024/275 55 19

BOHATERSTWO I ZAPRZAŃSTWO. PŁOCCZANIE W OKRESIE POWSTANIA STYCZNIOWEGO

W naszej zbiorowej wyobraźni kształtowanej przez literaturę, film i publicystykę społeczeństwo polskie doby powstań narodowych jawi się jako wielki monolit, wielki opór, jako to, co Tadeusz Łepkowski nazwał kiedyś "upartym trwaniem polskości". Tymczasem nie zawsze i nie wszędzie tak było. Współcześni historycy coraz częściej poddają w wątpliwość ów obiegowy pogląd, co więcej - przedstawiają na to niezbita dowody. Przykładem może być choćby niedawno wydana książka krakowskiego badacza Andrzeja Chwalby, *Polacy w służbie Moskali* (Warszawa - Kraków 1999).

Także w Archiwum Państwowym w Płocku można znaleźć dowody na potwierdzenie postaw "zdrady i zaprzaństwa". Jednak z przedstawionych niżej dokumentów jednoznacznie wynika, że takie zachowania nie były czymś powszechnym. Z jednej strony widzimy bowiem wyraźnie Polaków w carskich urzędniczych mundurach, a z drugiej strony wyraźnie widzimy również tych, którzy w twarz rzucali im ciężkie słowa "hańba".

Przedrukowane dokumenty pochodzą z 1865 r. Wtedy jeszcze gdzieś w lasach walczyły o honor ostatnie powstańcze oddziały, np. na Podlasiu partia ks. por. Stanisława Brzóska. Jednak prawie w całym Królestwie Polskim powstanie już upadło. Kraj zastygł w grozie strasznych represji rozpętanych przez rosyjskiego zaborcę. Rozpoczęły się aresztowania, tysiące ludzi objęto długimi, ciężkimi śledztwami, wielu skazano na długoletnie więzienia i zsyłki w śniegi Syberii. Represje szerzyły się również w Płocku.

W roku 1863 w województwie płockim stoczono około stu potyczek. Z tych względów represje polityczne po klęsce powstania były szczególnie silne. Za udział w nim aresztowano, zabijano, zsyłano i konfiskowano majątki. W całej guberni płockiej skazano łącznie 1693 osoby. Z tego rozstrzelano - 15, powieszono - 17, zesłano do katorżniczych robót na lat od trzech do dwudziestu - 177, do aresztanckich rot - 142, na osiedlenie na Syberii - 360, wysłano do różnych twierdz - 84, w głąb Rosji - 268, do wojskowych batalionów karnych - 268, ukarano grzywną - 46, wydano władzom pruskim - 29 osób¹.

Od marca do grudnia roku 1864 w powiecie płockim skonfiskowano 21 majątków. W liście gończym figurowały nazwiska urzędników płockich: Władysława Dudyńskiego, Władysława Zewła, Władysława Karwowskiego oraz księdza E. Szumowskiego. Do poszukiwanych z powiatu należeli: Teodor Ciszewski - dzierżawca folwarku Otolinek, Józef Malinowski - właściciel Tupadł, Franciszek Wojciechowski - ekspedytor poczty w Płońsku, Franciszek Zaborowski - dzierżawca Niemczewa, Józef Rościszewski - syn właścicielki majątku Niemczewo - Abramki, Tadeusz Tłuchowski i Józef Tłu-

chowski - właściciele dóbr Lelice, Karol Ujazdowski - dziedzic Nagórek, Szamała - dziedzic Szamały².

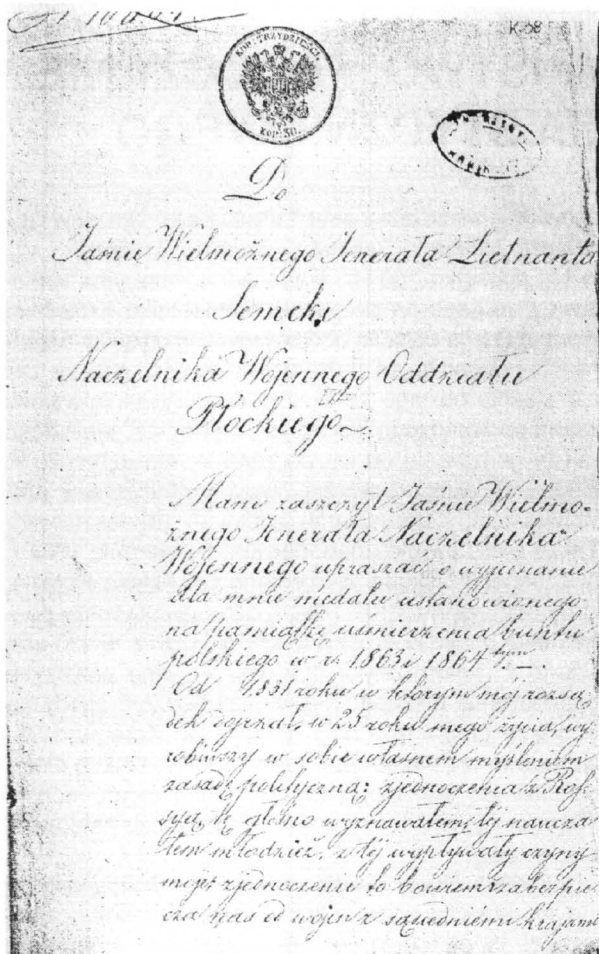
Na początku 1864 r. Rada Administracyjna Królestwa Polskiego na polecenie namiestnika Królestwa Fiodora Berga poleciła podpisywanie wszystkim urzędnikom i duchownym deklaracji lojalności. Księża zaś niezależnie od tego zmuszono do podpisania adresu wiernopoddarczego do tronu³. I chociaż większość księży godziła się na ich podpisanie, nie uchroniło to diecezji płockiej od represji. Poza kontrybucjami, aresztowaniami, deportacjami zamknięto 15 klasztorów⁴. Także aresztowano i deportowano 24 sierpnia 1864 r. ówczesnego biskupa Wincentego Chościaka Popiela, który odmówił 4 marca 1864 r. odprawienia mszy pontyfikalnej podczas uroczystości ogłoszenia ukazu carskiego o uwłaszczeniu. Była jeszcze inna przyczyna aresztowania biskupa. Nie wyraził bowiem zgody na wysłanie przedstawiciela diecezji do Kolegium Duchownego w Petersburgu. W ten sposób biskup płocki podzielił los większości swoich duchownych, których oficjalnie był zmuszony ganić i potępiać za patriotyczną postawę.

Represje objęły również młodzież szkolną, między innymi przeprowadzono liczne rewizje stancji uczniowskich. W protokole rady pedagogicznej gimnazjum płockiego z lutego 1865 r. czytamy, że uczeń Węgierski został wydalony z czwartej klasy, ponieważ znaleziono u niego zeszyt z wierszami polskimi o treści rewolucyjnej. Zamknięto też pensję Emilii Audranowej, do której uczęszczała siostra Węgierskiego. Natomiast Aleksander Mieczysławski, u którego znaleziono brulion listu do jednego ze szkolnych kolegów w Warszawie "swą treścią wzbudzający podejrzenie co do sposobu i kierunku myślenia"⁵, został pozbawiony prawa nauki we wszystkich szkołach Królestwa Polskiego. Nauczyciele biorący udział w powstaniu styczniowym, uznani zaś zostali za "nieprawomyślnych" i nie uzyskali zgody władz carskich na podjęcie pracy w szkole.

Prześladowania polityczne trwały w Płocku jeszcze w roku 1866. W areszcie przebywało wówczas 795 więźniów politycznych, w tym ziemianstwa - 156, urzędników - 4, duchownych - 7, kupców - 4, mieszczan - 88, rzemieślników - 34, włościan - 344, obywateli - 11⁶.

Ci zaś, którzy ocalili w boju i uszli na emigrację, wybili w Paryżu medal pamiątkowy ze znamienitym mottem "Usque ad finem" (Zawsze do końca). Dokładnie w tym samym czasie car Aleksander II ustanowił inny medal z innym napisem "Za usmienie polskiej miąteży" (Za stłumienie polskiego buntu).

Z opracowanej instrukcji o trybie nadawania owego medalu wynika, że władze carskie zamierzały nadawać go również urzędnikom Polakom pracującym w ich

Prośba Józefa Krzywkowskiego o nadanie mu medalu "Za usmienie polskiej matieży 1863-1864". Archiwum Państwowe w Płocku. Akta Naczelnika Wojennego Powiatu Płockiego, sygn. 12, k. 38-41

służbie. Przewidywano także, że ci spośród nich, którzy przekonani byli, iż w tłumieniu buntu podniesionego przez swych rodaków mieli zasługi, mogliby sami występować o przyznanie im tego "wyróżnienia".

W Archiwum Państwowym w Płocku w aktach Naczelnika Wojennego Powiatu Płockiego, sygn. 12, k. 14 znajduje się owa drukowana instrukcja wydana przez Urząd Generała Policmajstra w Królestwie Polskim, adresowana do Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Petersburgu Oddział I (zajmującego się sprawami policji i kontrwywiadu) datowany w Warszawie 18 II / 2 III 1865 r. Instrukcję podpisali generał major Fiodor Trepow (późniejszy komendant policji w Petersburgu, zastrzelony przez rewolucjonistkę Wierę Zasulicz w styczniu 1878 r.) i wicedyrektor Aleksander Jankulio (późniejszy wiceprokurator Warszawskiej Izby Sądowej, jeden z najaktywniejszych urzędników prowadzących śledztwo przeciwko partii "Proletariat" w Warszawie w latach 1882-1886). Oto treść tego dokumentu w wolnym polskim przekładzie:

Najwyższym Ukazem wydanym Senatowi Państwowemu 1 stycznia br. przez jego cesarską wysokość ustanowiony został na pamiątkę stłumienia polskiego

buntu lat 1863-1864 ciemnobrązowy medal. Medal ten postanowiono nadać zgodnie z opinią Namiestnika Królestwa Polskiego osobom biorącym wyjątkowo zaangażowany udział w realizacji rozporządzeń administracyjnych Rządu w Królestwie Polskim lub wykazującym się podobnymi czynami. Dla wykonania tej najwyższej woli mającej okazać wyróżnienie osobom wszystkich stanów, które przyczyniły się do stłumienia buntu, a w szczególności kierującym się dążeniami Rządu, zostały wydane przez Naczelnika Królestwa rozporządzenia na piśmie głównym dyrektorem Komisji Rządowych (Królestwa Polskiego) i innym głównym przełożonym Urzędów - przedstawić nie później jak w ciągu sześciu tygodni spis tych spośród urzędników według ich wiarygodnych wiadomości i osobiście im znanych, którzy zasługują na to wyróżnienie. Dane te przesłać należy za pośrednictwem Wojskowo-Policyjnego Zwierzchnika wraz z dokładnym uzasadnieniem nie później jak w ciągu trzech miesięcy.

Tym z urzędników, duchownych i pracowników różnych instytucji oraz osób prywatnych, którzy nie zostali wytypowani do medalu, jednak będą przekonani, że nań zasługują z powodu wspierania prawowitych władz w tłumieniu powstania, zezwala się im zawiadomić o tym swoje zwierzchnie władze wraz z przedstawieniem dowodów i wystąpić o przyznanie im medalu.

Na przyszłość przy wszystkich wnioskach urzędników na powyższe oraz inne nagrody i wszelkiego rodzaju wyróżnienia poleca się wziąć pod uwagę, że wyróżnieni oni zostają owym medalem i nosić go będą jako najdosłowniejsi spośród sług Rządu i Ojczyzny.

Zawiadamiając o tym Waszą Dostojność mam zaszczyt uprzejmie prosić o przysłanie mi z instytucji cywilnych wykazu osób zasługujących na otrzymanie medalu na pamiątkę stłumienia buntu, służących bezpośrednio w urzędach Waszej Dostojności, a także w Urzędach Powiatowych i Okręgowych Naczelników, jeśli w tych urzędach są takie osoby.

Wykazy te uprzejmie proszę przesłać mi możliwie najszybciej, abym mógł w wyznaczonym terminie zestawić ogólny spis i przedstawić go hrabiemu namiestnikowi [Fiodorowi Bergow].

Świąty Jego Wysokości Generał Major Fiodor Trepow
Wicedyrektor Aleksander Jankulio

W ślad za ową instrukcją także i zwierzchnicy cywilnych i wojskowych carskich władz terenowych w Płocku sporządzili odpowiednie dokumenty z wykazem urzędników zasługujących - ich zdaniem - na odznaczenie medalem. Oto treść takiego dokumentu:

Naczelnik Powiatu Płockiego w Płocku do W. Naczelnika Wojennego Powiatu Płockiego dnia 17/29 marca 1865 roku. Nr 4311 (sygn. 12, k. 23)

Jakkolwiek już pod dniem 18 III / 2 III br. Nr 3373 stosownie do rozporządzenia J.W. Gubernatora Cywilnego przesłałem W. Panu listę urzędników do uznania, który z nich może mieć prawo do pozyskania medalu Najwyżej Ustanowionego; gdy jednak lista to nie obejmuje wiadomości, czym się każdy z tych urzędników w ciągu trwającego rokoczu, to jest: w latach 1863 i

1864 zatrudniał i jakie przez to samo mieć może zastugi jed-
ną mu prawo do medalu, gdy obok tego J.W. Gubernator
Cywilny polecił mi proponować do medalu osoby z innych sta-
nów na to zasługujące, przeto mam zaszczyt, przesać W.
Panu uzupełnioną w ten sposób listę, do dalszej opinii.

Obok tego, mam zaszczyt przedłożyć W. Panu, że J. W.
Gubernator powtórnie o przedstawienie osób do medalu wy-
dał do mnie polecenie i dlatego raczy W. Pan opinię swą na
wykazie dołączonym o ile można najszybciej zamieścić.

Listę mi zwrócić z dołączeniem wykazu jeszcze tych
osób, które według Jego uznania do medalu wypada
przedstawić, a które tą listą nie są objęte.

Naczelnik Powiatu [Julian] Giro
Sekretarz - podpis nieczytelny

W teczce sygn. 12 znajdują się również owe dwa
wykazy urzędników i innych osób zasługujących na
otrzymanie brązowego medalu ustanowionego na pa-
miątkę stłumienia polskiego buntu lat 1863-1864.

Pierwszy spis z 18 III/ 30 III 1865 r. Nr 1246 (sygn.
12, k. 22.) sporządził naczelnik powiatu płockiego Ju-
lian Giro. Nosi on tytuł: *Spis urzędników i innych osób,
które za swoją wierną służbę wielce zasługują na otrzy-
manie brązowego medalu ustanowionego za stłumienie
polskiego buntu lat 1863-1864 r.* Spis ten obejmuje 23
urzędników z następujących urzędów:

Urząd Wojennego Naczelnika Powiatu Płockiego - 1,
Urząd Gubernatora - 9, Instytucje Sądowe - 3, Płocki
Zarząd Lekarski - 2, Poczta - 1, Urząd Naczelnika Po-
wiatu Płockiego - 1 [Julian Giro], Policja - 3, Płocka Ko-
misja ds. Włościańskich - 3.

Drugi spis tak samo zatytułowany jak ten z 18 III/
30 III, lecz nie datowany, nie podpisany jak również bez
zaznaczenia adresata (sygn. 12, k. 27) obejmuje 11
osób z następujących instytucji płockich:

Urząd Burmistrza m. Płocka - 3, gimnazjum płockie -
3, Urząd Naczelnika Powiatu Płockiego - 1, instytucje są-
dowe - 1, Urząd Gubernatora Płockiego - 1, Poczta - 1.

Być może, że jest to właśnie ten pierwszy wykaz, o
którym wspominał Julian Giro w cytowanym wyżej liście
do Naczelnika Wojennego Powiatu Płockiego z dn. 17/
29 marca 1865 r.

Łącznie na dwóch listach znalazły się 33 osoby. Z
zamieszczonych w owych dokumentach nazwisk są-
dzić można, że byli to w zdecydowanej większości Po-
lacy. Na listach tych nie znalazł się magister praw Józef
Krzykowski, Radca Dworu i Sędzia Sądu Kryminalne-
go, Guberni Płockiej i Augustowskiej. Zgodnie z cyto-
waną wyżej instrukcją sam zwrócił się 30 X/ 11 XI 1865
r. z podaniem do władz o nadanie mu medalu. Niżej
publikujemy - w całości jego list (sygn. 12, k. 38-41.)
jako przykład "zdrady i zaprzęstwa" polskiego urzęd-
nika - wraz z przypisami, sporządzonymi zwłaszcza w
oparciu o trzy cenne opracowania: wymienione go wy-
żej Andrzeja Chwalby oraz Barbary Petrozolin-Skow-
rońskiej, *Przed tą nocą* (Warszawa 1997) i Franciszki
Ramotowskiej, *Tajemne państwo polskie w powstaniu
styczniowym 1863 - 1864* (Warszawa 1999). Pisownia
w tekście została zmodernizowana.

Do

Jaśnie Wielmożnego Generała Lejtnanta Semeki
Naczelnika Wojennego Oddziału Płockiego⁷

Mam zaszczyt Jaśnie Wielmożnego Generała Na-
czelnika Wojennego upraszać o wyjednanie dla mnie
medalu ustanowionego na pamiątkę uśmierzenia buntu
polskiego w r. 1863 i 1864⁸.

Od 1831 roku, w którym mój rozsądek dojrzał, w 25
roku mego życia, wyrobiwszy w sobie własnym myśle-
niem zasadę polityczną: zjednoczenia z Rosją, tę głoś-
no wyznawałem, tej nauczałem młodzież, z tej wyphy-
wały czyny moje; zjednoczenie to bowiem zabezpiecza
nas od wojen z sąsiednimi krajami, pozostawia nam ję-
zyk i urzędy, daje nam obszernie pole w Cesarstwie do
szukania tam znaczenia i majątku, czego Polacy w Au-
stirii i Prusach nie mają⁹. Jestem za zupełnym zmieszani-
em się z Rosjanami przez małżeństwa.

Mieszkam tu w Płocku od sierpnia 1846 roku, z pół-
torooczną tylko przerwą w 1847 i 1848 r. Że tę zasadę
zjednoczenia z Rosją starałem się w każdego wpoić,
wiedzą o tym Zwierzchnicy moi teraźniejsi i poprzedni,
poświadczyć mogą Radcy Rządu Gubernialnego¹⁰ tu-
tejszego, Słupecki Naczelnik Kancelarii, Dylewski Na-
czelnik w Wydziale Policji i Wojska, Izydor Majewski
Rachmistrz i inni, a z Sądu Kryminalnego wszyscy.

To postępowanie moje zjednało mi życzliwość śp.
Senatora Przewodniczącego Mikołaja Starynkiewicza
Rosjanina Prawostawnego, który był poprzednio Dyre-
ktorem Wydziału w Komisji Rządowej Sprawiedliwości,
światłego i dobroczynnego przyjaciela i doradcy śp.
J.O. Księcia Warszawskiego Namiestnika¹¹. Za porę-
czeniem tego Senatora, wybrany zostałem z Urzędni-
ków całego kraju, w kwietniu 1847 roku, na członka In-
kwirenta Komisji Śledczej¹², przy boku J.O. Głównodo-
wodzącego Czynną Armiją i Namiestnika ustanowionej
do spraw politycznych, z której w październiku 1848
roku posunięty zostałem na Sędziego Kryminalnego tu w
Płocku.

Na dowód tego co powyżej przytoczyłem, mam w
oryginałach:

a) list z 9 kwietnia 1847 roku przez Zengtellera Se-
kretarza w Komisji Rządowej Sprawiedliwości, a teraz
Pisarza Hipotecznego w Radomiu, w imieniu Senatora
Starynkiewicza do mnie pisany.

b) dwa listy Senatora Starynkiewicza z kopertami do
mnie pisane, jeden z dnia 2 lutego/21 stycznia 1849
roku, drugiemu drugiej połowy daty brakuje.

O zwrot tych listów, po ostatecznym zdecydowaniu
tej prośby mojej, jako drogich mi pamiątek, synom mo-
im przydać się mogących, upraszam.

Za moją zasadę zjednoczenia się z Rosją i za moje
postępki zjednałem sobie życzliwość Członka wówczas
owej Komisji Śledczej, Pułkownika Eugeniusza Żuko-
wskiego, teraz Komendanta twierdzy Nowogeorgie-
wskiej.

To, że byłem członkiem Komisji Śledczej Politycznej,
i że wyznawałem zasadę zjednoczenia z Rosją wzbu-
dziło przeciw mnie pewną ogólną niechęć, nie pozba-
wia jednak mnie, za moją prawość i naukę, szacunku.

W roku 1861 nie brałem żadnego udziału wraz z sy-

nami mymi w manifestacjach, demonstracjach, śpiewach, nabożeństwach, pogrzebach politycznych¹³, lecz przeciwnie: paliłem iluminacje w Dni Galowe w czasie wykonywania tych demonstracji¹⁴, różne demonstracje owe ganiłem, policmajster kapitan Szytło, teraz Naczelnik Wojenny Mławski i Urzędnik przy Naczelnikach Wojennych i przy JWnym Jenerale Kłobuszewskim, okazali mi swe zadowolenie, za co spiskowi chcieli mi powybić okna w dniu 1 października 1861 r., o czym po mieście mówiono, lecz zaprowadzenie stanu wojennego, temu przeszkodziło¹⁵. Wysoki kapelusze nosiłem najdłużej, póty, póki groźba jedna na ulicy przez nieznanego, druga z parkanu mi uczyniona, nie zmusiły mnie do zdjęcia go, w którego miejsce nie nosiłem żądanego niskiego, lecz stary mój słomkowy czarny.

Dowódca Żandarmów Płockich Major Mataszkiwicz, na ulicy przy Reinercie, właścicielu domu w Płocku, powiedział mi życzliwie: "strzeż się, powiesz Cię".

Gubernator Cywilny¹⁶ Rzeczywisty Radca Stanu Panomerew, zaszczycał mnie swoją życzliwością. Widziano mnie chodzącego z nim tu po mieście w czasie demonstracji.

W tymże czasie byłem w jawnych dobrych stosunkach z Naczelnikiem Telegrafu, Strandemem, a w jawnej przyjaźni z Telegrafistą Wittenburgiem, teraz Naczelnikiem Telegrafu w Łodzi, który gdy odebrał od swej władzy rozkaz, aby się jako telegrafista nauczył języka polskiego i gdy go nikt, nawet za pieniądze, uczyć nie chciał w czasie agitacji politycznej, ja go darmo tego języka nauczyłem.

Moje zasady polityczne wpołem w moich synów, co się nawet niektórym Rosjanom mającym tu młodych synów nie udało.

Dnia 13/25 stycznia 1863 roku, przed wschodem słońca, syn mój Wojciech, wówczas lat 20 mający,jechał przez Gąbin do Płocka z Adjutantem pułkowym lub batalionym z Lipna, z jego dienszczykiem¹⁷ i z żydkiem farbiarzem futer, który i teraz jest tu w Płocku. Powoził żyd parobek Izraela ślepego furmana. W lesie pod Gąbinem spotkali ze 200 powstańców. Mój syn zeskoczył z bryki, aby im pokazać swój paszport, zaś oficer i dienszczyk ukryli się w bryce. Jeden z powstańców usiłował syna mego przebić kosą, za to, że się nie chciał z nimi złączyć. Syn mój okropnie przestraszony, pierwsze słowo ledwie w Radziwiu mógł wymówić. Oficer zląkł się także i czule potem dziękował memu synowi, że o nim zamilczał. Poświadczyć to mogą powyżej wymienieni.

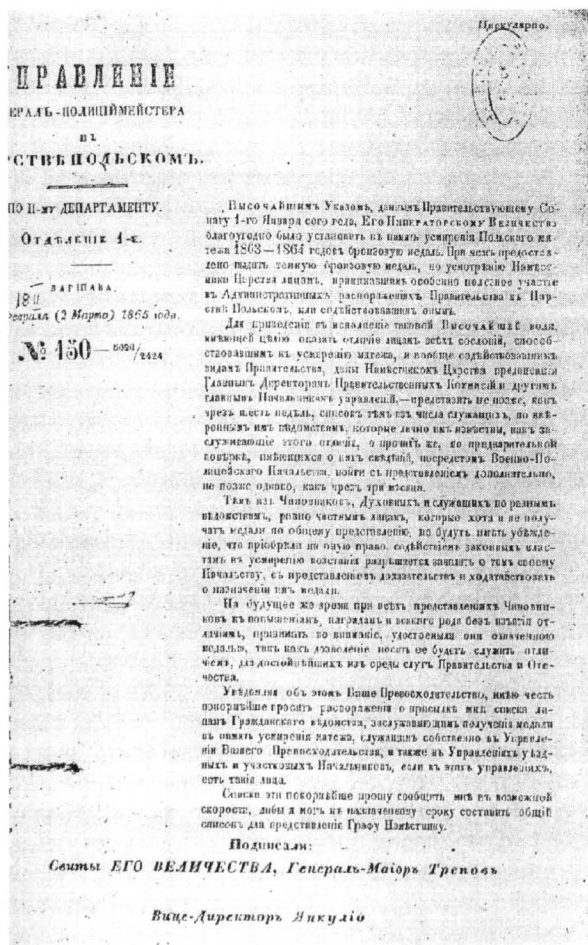
Syna tego JWny Generał Pożniak¹⁸ na moją i jego prośbę przyjął na aplikanta do biura swego w lutym 1863 roku 17/1lutego/marca tegoż roku 1863 mianował go urzędnikiem do pisma XII klasy, zaś w roku bieżącym wyjednał mu medal, o który ja, ojciec jego niniejszym proszę.

Drugi syn mój Julian, teraz lat 20 mający, nie chcąc iść pomimo namów i gróźb do powstania, od stycznia 1863 r. stosownie do mojej i swojej woli, siedział ciągle u Naczelnika Telegrafu przyjaciela mego Łarjonowa, u mnie zaś tylko nocował. Naczelnik ten w pierwszym kwartale tegoż roku 1863go uczynił za nim przedsta-

wienie do Zarządu, aby go mianowano Sygnalistą, lecz odmówiono z powodu, że jest cywilnym i polakiem (sic!). Pomimo to jednakże syn mój ciągle przesiadywał u Naczelnika Łarjonowa, pomagał mu w ustawianiu linii telegraficznej z Płocka do Lipna, wyjeżdżał nie raz jako ochotnik z Sygnalistą, związywać zerwane druty telegrafu, narażając się na śmierć z rąk żandarmów wieszających¹⁹.

W tymże roku 1863 w czasie powstania, ja jeden tylko jawnie po ojcowsku mówiłem nie raz Kancelistom, aplikantom Sądu kryminalnego i innym młodym, że idący do powstania znajdą tam śmierć tylko, a na kraj sprwadzą nieszczęścia. Poświadczyć to mogą Kanceliści Paprocki, Marcinkowski i inni. Grochowski Archiwista, Wolski jego Adiunkt, Jakubowski Dziennikarz i inni, a nadto Leon Przybyszewski, syn Patrona Zdzisław Zawodziński, syn Nauczyciela Konarzewski, teraz Aplikant Sądowy, przyjaciele szkolni moich synów, oni zapewne moim radom winni to, że do powstania, do lasu, nie poszli.

Wiem, że razem z synami mymi byłem pod obserwacją policyjną spiskowych, słyszałem, że u jakiegoś księdza młodego koło Tumu, radzono, aby ogród publiczny powieszonymi Urzędnikami "ugarniować", między którymi i ja być miałem, że Błoński powroźnik chciał

Instrukcja o trybie nadawania medalu "za usmierenie polskiej miastieży 1863-1864". Archiwum Państwowe w Płocku. Akta Naczelnika Wojennego Powiatu Plockiego, sygn. 12, k. 14

na to dostarczyć powrozów. Tenże syn mój Julian przy końcu października rz.: od Naczelnika Łarjonowa udał się do Naczelnika telegrafu w Łodzi Wittenburga, u tego mieszkał do maja rb. Do nowego roku był aplikantem w biurze Naczelnika Wojennego w Łodzi Pułkownika Bremsena. Od maja zaś rb. jest pisarzem przy Naczelniku Cząstkowym w Makowie, a następnie w Chorzelech, walecznym Praporczyku²⁰ Aleksandrze Krejtorze przyjacielu naszym, którego prawość i odwagę my umiemy cenić, a on naszą.

Jaśnie Wielmożny Generale Naczelniku Wojenny!

Jestem ubogim, a przez moją prawość i szczerść, nieszczęśliwym urzędnikiem, bowiem już rok 18-ty bez żadnej nagrody na jednym Urzędzie pozostaję. Wyjednanie mi więc medalu będzie nie tylko czynem sprawiedliwości, ale i wsparciem mnie bliskiego grobu, od roku 1827 służącego Urzędnika, którego synowie nie mają już matki i stałego jeszcze sposobu do życia.

Z najgłębszym uszanowaniem

Krzykowski Józef

Radca Dworu i Sędzia Sądu Kryminalnego

Guberni

Płockiej i Augustowskiej

Magister Praw

W Płocku

30 X (11 XI) 1865 roku

W teczce na ostatniej 42 karcie znajduje się jeszcze jeden dokument (bez nadawcy, adresata i daty), z którego wynika, że inny urzędnik płocki również był "ochotnikiem" do medalu, na co Gubernator Wojenny Warszawski odpowiedział mu, że ze sprawą tą powinien zwrócić się do swojego bezpośredniego przełożonego.

Tego rodzaju postawy pół wieku później tak oto podsumował Andrzej Strug, bojownik o niepodległość Polski w szeregach Polskiej Partii Socjalistycznej i wybitny pisarz, który trudom i dramatom walki o wolność nadał przejmujący wizerunek literacki:

Niewolo - niewolo...

Stara jest twoja przeklęta robota. Nie zjadła tańcucha wiekowa rdza. Nigdy ci nie zabrakło katów - pokolenie za pokoleniem odradzał się naród do niewoli.

*Dokonałaś dzieła!*²¹

Przypisy

¹ S. Kostanecki, Powstanie styczniowe [w:] Dzieje Płocka. Płock 1978, s. 335.

² Akta Naczelnika Cywilnego Powiatu Płockiego. Akta generalne przestępców politycznych, sygn. 22.

³ Diecezjalne Archiwum Państwowe (dalej DAP) Archiwum Konsystorza Płockiego. Akta dotyczące zaburzeń w kraju 1864, vol.3, k.64.

⁴ W. Chościak-Popiel, Pamiętniki. Kraków 1915, s. 220

⁵ A. Macieszka, Gubernatorowie płoccy. Rkps Biblioteki Zielińskich TNP, k. 71.

⁶ Akta Naczelnika Cywilnego Powiatu Płockiego. Akta generalne przestępców politycznych, sygn. 22.

⁷ Polskie władze cywilne w Królestwie Polskim podporządkowane zostały rosyjskiej władzy policyjno-wojskowej. Należała ona do wojennego gubernatora warszawskiego (od 1848 r. z tytułem generała-gubernatora), któremu podlegali naczelnicy wojenni w terenie oraz wiceprezydent Warszawy, od 1839 z tytułem oberpolicmajstra - zwierzchnik policji wykonawczej, czuwający nad "bezpieczeństwem publicznym". Prawdopodobnie chodzi o generała armii carskiej Włodzimierza Semkę - imienia nie ustalono - z otoczenia namiestnika Królestwa Polskiego, księcia Michała Górczakowa, zwolennika wprowadzenia stanu wojennego w 1861r. Generał Semka w czasie rozmowy z gen. Zygmuntem Padlewskim, powstańcym naczelnikiem wojskowym województwa płockiego, obiecywał mu, że otrzyma przebaczenie od władz, a nawet czeka go świetna kariera w wojsku rosyjskim, jeśli tylko więzień "uda się do obozów powstańczych, aby uspokajać i rozpraszać powstanie". Padlewski zachował się niezwykle godnie i nieskorzystał z tej łaski.

⁸ Niektórzy urzędnicy - Polacy w obawie przed utratą posady, a tym samym środków do życia, w różny sposób dowodzili swej dyspozycyjności i lojalności. Władze rosyjskie potrafiły być wdzięczne tym, którzy przed i w czasie powstania wy-

trwali na "posterunku lojalności". Wyróżniającym się funkcjonariuszom służb publicznych przyznawano wyższe rangi i stanowiska służbowe, nagrody pieniężne, medale "Za usmierenie polskiej młotnicy" (Za usmierenie polskiego powstania), ordery św. Anny, św. Włodzimierza, św. Stanisława, a nawet nadziały ziemi. Niżsi rangą urzędnicy, policjanci, strażnicy byli nagradzani złotymi bądź srebrnymi medalami za usługi. Lojalni, odznaczeni polscy funkcjonariusze oczekiwali nagrody - zachowania etatu aż do spokojnej emerytury. Największe szanse mieli ci, którzy mogli się wylegitymować dokumentem wydanym przez zwierzchność, zaświadczającym o ich "lojalności" w dobie powstania.

⁹ Nie jest to zgodne z prawdą. Sytuacja Polaków w Austrii i Prusach była inna. W 1865 r. były już tam konstytucje, parlamenty, liberalna cenzura tzw. represyjna, a w Austrii już częściowa autonomia krajowa.

¹⁰ Organ guberni - kolegialny zarząd, pracujący pod kierownictwem gubernatora. Podlegała mu kancelaria gubernatora - ciało współdecydujące.

¹¹ Namiestnikiem Królestwa Polskiego w l. 1831 - 1856 był feldmarszałek Iwan Fiodorowicz hr. Paskiewicz. Za zasługi w tłumieniu powstania listopadowego otrzymał tytuł księcia warszawskiego.

¹² W 1833 r. powołano stałą Komisję Śledczą ds. Przestępców Politycznych. Siedzibą Komisji była Cytadela Warszawska.

¹³ Od 1860 r. zaczęły się w Warszawie masowe wystąpienia patriotyczne. Pierwszym była czerwcową demonstracją z okazji pogrzebu generałowej Sowińskiej, drugim "powitanie" trzech znieawidzonych monarchów państw zaborczych w czasie zjazdu w Warszawie w październiku, trzecim - obchody rocznicy wybuchu powstania listopadowego. W grudniu odbyły się nowe manifestacje. Rozbrzmiewała pieśń "Boże coś Polskę". Coraz częściej na ulicach spotkać można było

mężczyzn w strojach polskich: czamarach, długich butach i konfederatkach. 2 marca 1861 r. odbyła się wielka manifestacja z okazji pogrzebu pięciu poległych 27 lutego w walce jaka wywiązała się po nabożeństwie żałobnym za Artura Zawiszę. W kościołach wygłaszano wówczas odważne kazania. Od 27 lutego w Warszawie noszono żałobę - dla wyrażenia uczuć patriotycznych i zmanifestowania jedności, na przekór władzy. Arcybiskup Antoni Fijałkowski ogłosił, że żałoba obowiązuje w "całej odwiecznej Polsce". Na początku kwietnia 1861 r. najbardziej niespokojna była prowincja. W miastach i miasteczkach rodził się ruch przeciwko miejscowej administracji. Notabłom wybijano szyby, demolowano mieszkania i kancelarie, popularne stały się "kocie muzyki" urzędzane znienawidzonym urzędnikom. Wieści o manifestacjach odbywających się w Warszawie docierały do Płocka i pobudzały społeczeństwo do podobnych wystąpień. W czerwcu 1861 r. nieopodal miasta, wydobyto z Wisły rzekomą ofiarę kwietniowych wypadków warszawskich. Uroczysty kondukt żałobny przewiózł zwłoki na cmentarz katolicki. Następnego dnia odprawiono nabożeństwo żałobne, przez ulice przeszły procesje. W sierpniu i wrześniu podczas nabożeństwa odprawianego w kościele katedralnym z okazji rocznic koronacji i imienin cara, mimo ścisłego nadzoru policyjnego, odśpiewano "Boże coś Polskę", a w listopadzie podczas wyborów do rady powiatowej i miejskiej pojawiły się w kościołach emblematy narodowe i chorągwie z Białym Orłem i Pogonią. Według akt osób aresztowanych, dzieci (w wieku od siedmiu do piętnastu lat) oraz Żydzi tłukli okna u inspektora policji. Pod oknami Rosjan urządzono "kocią muzykę". W 1861 r. został usunięty ze stanowiska gubernatora Ignacy Bońkowski, a na jego miejsce mianowano szczególnie okrutnego generała - majora Eugeniusza Rożnowa. Mimo oficjalnego zakazu ze strony władz płockich manifestacje urządzano aż do wybuchu powstania. Czynny udział w tych akcjach brały kobiety, szczególnie Amelia Wołowska, siostra adwokata, Balbina Zalewska, córka adwokata i Hubicka, żona urzędnika płockiego. Amelia Wołowska zorganizowała manifestację w Skępem koło Płocka, w której wzięło udział 15 tysięcy osób. Władze carskie, walcząc z tymi przejawami buntu, rozpoczęły masowe aresztowania. W nocy z 18 na 19 października uwięziono około pięćdziesięciu osób, a nazajutrz rozpoczął się "sądny dzień". Aleksander Maciesza w swoich notatkach o gubernatorach płockich zapisał, że Rożnow "nie bawiąc się w różne śledztwa, protokoły i sądy, kazał po prostu aresztowanych, zwłaszcza młodszych, osmażyć różgami". Wśród obitych znajdowali się ludzie z różnych grup społecznych, jak Olszewski - syn urzędnika, Dobrowolski - urzędnik, Waśniewski - cukiernik i Chądzyński - subiekt. Gubernator nie żałował także różóg dla kobiet, które manifestowały strojem żałobę narodową. Chwytano je na ulicy i prowadzono do ratusza, dla wykonania kary. Aleksander Maciesza pisał dalej: "Oćwiczono w ów "sądny dzień" panią Krajewską, panią Wołowską pochodzącą z mecenasów (...). Straszliwy popłoch padł na miasto. Wieść o tym rozległa się po całym kraju, wywołując oburzenie powszechne". W manifestacjach brało udział również duchowieństwo. Władze carskie doceniały siłę oddziaływania kleru na społeczeństwo polskie, toteż starały się o jej osłabienie. 24 sierpnia 1863 r. diecezję płocką objął niechętny trwającemu już po-

wstaniu biskup Wincenty Chościak-Popiel. Formalnie administrator diecezji płockiej zabraniał urządzania manifestacji religijno-patriotycznych i udziału w nich duchowieństwa. Akta archiwalne mówią jednak o wielu księżach aresztowanych za sprzyjanie lub udział w demonstracjach. (Archiwum Państwowe w Płocku. Akta Miasta Płocka. Akta manifestacji w roku 1861, sygn. 745; Akta osób aresztowanych w roku 1861, sygn. 10; Diecezjalne Archiwum Płockie. Archiwum Konseptora Płockiego. Akta dotyczące zaburzeń w kraju 1863, vol. 3, k. 39. Wykaz imienny świeckiego duchowieństwa diecezji płockiej przez władzę wojskową zaaresztowanych stosownie do reskryptu J.W. Dyrektora Głównego z dnia 15 stycznia 1864 r; S. Popkowski, *Powstanie styczniowe w płockiem i płońskiem*. Płock 1939, s.17; A. Maciesza, *Gubernatorowie płockcy*, Rkp Biblioteki im. Zielińskich TNP, k. 71).

¹⁴ Iwan Paskiewicz i jego następcy próbowali zastraszać społeczeństwo polskie. W lęku przed utratą pozycji materialnej i zawodowej czy nawet szansy na karierę niektórzy Polacy godzili się na upokorzenie. W dniu uroczystości na dworze carskim w oknach ich domów pojawiała się nakazana przez policję - iluminacja. Była to także spektakularna oznaka zniewolenia, zubożenia, godzenia się z losem.

¹⁵ Pierwszy stan wojenny w Królestwie Polskim władze rosyjskie wprowadziły w 1831 r. podczas powstania listopadowego. Trwał on do 10 IV 1856 r. Po jego zniesieniu nadal dominowała władza wojskowa i pozostała też na stałe stacjonująca w Królestwie I Armia czynna. Po raz drugi stan wojenny ogłoszony został (na rozkaz cara Aleksandra II) przez namiestnika Królestwa Karola Lamberta, po wielkich demonstracjach patriotycznych towarzyszących pogrzebowi arcybiskupa Antoniego Fijałkowskiego. Stan wojenny trwał z krótkimi przerwami do końca panowania rosyjskiego w Królestwie podczas I wojny światowej, w sierpniu 1915 r.

¹⁶ Gubernator kierował gubernią. Zgodnie z obowiązującym prawem był "najwyższym przedstawicielem władzy rządowej". Miał ogólny nadzór nad całością aparatu państwowego w gubernii.

¹⁷ Ordynans.

¹⁸ Poźniak (imienia nie ustalono), generał major, od połowy września 1854 r. naczelnik wojenny guberni płockiej. Wiadomo, że był w Płocku jeszcze w 1867 r.

¹⁹ Mowa tu o Żandarmerii Narodowej działającej w kraju podczas powstania styczniowego. Myśl jej utworzenia wysunął Zbigniew Chądzyński, zastępca komisarza województwa płockiego (od 11 VI komisarz), kiedy po uwięzieniu naczelnika wojskowego tego województwa gen. Zygmunta Padlewskiego Organizacja Narodowa uległa rozprężeniu. Za pomocą tej formacji pragnął on zapewnić w terenie realizację rozporządzeń Rządu Narodowego, wspomagać działania zbrojne powstańców. Chądzyński najpierw sam zorganizował w województwie płockim żandarmerię pod nazwą Straż Narodowa Bezpieczeństwa Ogólnego, napisał dla niej tymczasową instrukcję. Propozycję swoją z uzasadnieniem przedstawił Rządowi Narodowemu. Straż Narodowa Bezpieczeństwa Ogólnego potocznie była zwana "żandarmerią".

²⁰ Chorągwie.

²¹ A. Strug, *W Nienadybach byczo jest...* i inne utwory. Oprac. S. Sandler, Warszawa 1968, s. 35.

ŚWIĘCENIE KOBIEC NA KAPŁANKI W FELICJANOWSKIEJ WSPÓLNOCIE MARIAWICKIEJ

Dzieje mariawityzmu, polskiego ruchu religijnego, a zwłaszcza mariawicka nauka teologiczna rozwijana w ramach dwóch denominacji mariawickich: płockiej i felicjanowskiej należy do zagadnień mało znanych i w niewielkim stopniu przebadanych¹. Do kluczowych problemów teologicznych podejmowanych w denominacji felicjanowskiej należy nauka o kapłaństwie kobiet, która wypływa bezpośrednio z wyjątkowych zasad tego wyznania. Wydaje się, że przedstawienie tego nauczania pozwoli rzucić nieco światła na to istotne zagadnienie należące do dziejów reform religijnych i teologii wyznań chrześcijańskich w Polsce.

Pierwszy przełożony mariawityzmu, abp Jan M. Michał Kowalski (1871-1942) po zerwaniu z Kościołem Rzymskokatolickim otrzymał dn. 5 października 1909 r. sakrę biskupią w Utrechcie od starokatolickiego arcybiskupa Gerarda Gula. Zarazem tożsamość doktrynalna wyznania mariawickiego została określona w ramach starokatolicyzmu przy zachowaniu nauki o objawieniach założycielki. Po śmierci założycielki wyznania, Mateczki - Marii Franciszki Kozłowskiej (1921) abp Kowalski podjął jednak szereg reform religijnych. Wśród nich znalazło się także kapłaństwo kobiet.

Pierwsze święcenia sióstr zakonnych na diakonise i kapłanki odbyły się w mariawickiej Świątyni Miłosierdzia i Miłości, w głównej siedzibie Kościoła w Płocku, w Wielki Czwartek, dn. 28 marca 1929 r. Arcybiskup Michał Kowalski udzielił święceń diakonatu i kapłaństwa dwunastu siostrom, zaś swą małżonkę, siostrę Izabellę M. Antoninę Wiłucką-Kowalską wyświęcił na arcykapłankę, udzielając jej godności biskupiej². Liczba dwunastu wyświęconych sióstr, która odpowiada liczbie apostołów, wyraża wyraźnie ideę nowego kapłaństwa, ustanowionego podobnie jak kapłaństwo mężczyzn w Wielki Czwartek. W niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, dn. 31 marca 1929 r. odbyła się uroczysta liturgia sprawowana przez arcykapłankę Izabellę w asyście pozostałych jedenastu kapłanek, którą opisano w prasie mariawickiej jako pierwszą Mszę świętą w historii odprawioną przez kobietę. Warto zauważyć, że Kościół Rzymskokatolicki konsekwentnie nie dopuszcza kobiet do sakramentu kapłaństwa, a święcenia dokonywane w innych wyznaniach ocenia jako nieważne³.

Kolejne święcenia biskupie kobiet odbyły się w 1931 roku, a liczba dwunastu apostołów znalazła swe odzwierciedlenie w liczbie dwunastu biskupek Kościoła Mariawitów. W latach 1929-1935 arcykapłanka Izabella i inne biskupki udzieliły święceń ponad 130 siostrom⁴. W roku 1935 doszło do rozłamu w łonie mariawityzmu. Powstały wtedy dwie odrębne wspólnoty wyznaniowe: Starokatolicki Kościół Mariawitów (płocki) i Katolicki Kościół Mariawitów (felicjanowski)⁵.

W wyniku rozłamu większość wyznawców opowiedziała się po stronie grupy płockiej, kierowanej odtąd przez biskupa Filipa M. Feldmana (1885-1971), który objął nowo utworzone stanowisko biskupa naczelnego. Gałąź płocka wprowadziła po rozłamie synodalno-episkopalny ustrój kościelny odchodząc od koncentracji władzy w rękach przełożonego⁶. Kapituła uznawana jest w Felicjanowie za bezprawną, podczas gdy Płock uważa z kolei, że to reformy arcybiskupa nie miały istotnych podstaw, przełożony stał się "dyktatorem" religijnym, a jego innowacje były przejawem "modernizmu" i wymagały nadzwyczajnej interwencji Kościoła mariawickiego.

W wyniku rozłamu arcybiskup Kowalski został zmuszony do rezygnacji z funkcji przełożonego Kościoła, Wodza Mariawitów, a następnie dn. 12 marca 1935 r. został wraz z małżonką i grupą ponad stu zwolenników wysiedlony z Płocka do Felicjanowa, niewielkiego majątku ziemskiego oddalonego od Płocka o dwadzieścia kilometrów (w pobliżu Bodzanowa), gdzie mieścił się klasztor mariawicki i gospodarstwo rolne. Arcybiskupa poparła mniejszość duchowieństwa oraz jedna czwarta dotychczasowych wiernych. W ten sposób powstały dwa wyznania mariawickie, które przystąpiły do ostrej polemiki oskarżając się wzajemnie o odejście od wierności zasadom mariawityzmu.

Dnia 9 czerwca 1935 r. trzy siostry-biskupki: Honorata M. Próchniewska, Melania M. Kubicka i Dezyderya M. Spodarówna w kościele mariawickim w Łowiczu udzieliły święceń biskupich jednemu z księży Mariawitów wiernych arcybiskupowi Kowalskiemu, proboszczowi łowickiej parafii mariawickiej, ks. Tytusowi M. Siedleckiemu⁷. Nowowyświęcony biskup miał sprawować funkcję biskupa pomocniczego⁸. Większość mariawitów, tworząca odtąd wyznanie płockie, po odwołaniu arcybiskupa Kowalskiego odcięła się od innowacji wprowadzonych przez niego w latach 1921-1935. Pod kierunkiem nowego zwierzchnika, biskupa naczelnego Filipa Feldmana większość niedawnych reform została unieważniona, a kapłaństwo kobiet zniesiono 6 marca 1938 r., chociaż bezpośrednio po rozłamie biskup Filip wyświęcił jeszcze kolejne kapłanki⁹. Wśród mariawitów płockich kobiety nie są dziś wyświęcane na kapłanki, chociaż Kościoły Starokatolickie w Niemczech, Austrii, Szwajcarii i Holandii dopuściły już w ostatnich latach (1996-1999) kobiety do kapłaństwa.

Nauka o kapłaństwie kobiet wypływa z podstawowych zasad doktrynalnych mariawityzmu w ujęciu felicjanowskim. Zasady te charakteryzuje zwłaszcza zaprowadzona w r. 1939 nowa nauka o Trójcy Świętej. Arcybiskup M. Michał ogłosił wtedy, że: *Osoby Trójcy wcieliły się i wzięły udział w odkupieniu człowieka, tak jak wszystkie uczestniczyły w jego stworzeniu. Oprócz*

wcielenia się Syna Bożego w Jezusa Chrystusa, Człowiekiem stał się Ojciec Niebieski w Marii Matce Bożej, a Duch św. - w Marii Franciszce. Ta nauka nie mogła być poznana przed przyjściem na ziemię Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, która ma na celu dopełnienie i zakończenie procesu zbawienia¹⁰. Podobnie arcykapłanka Izabella w r. 1939 uczyła, że Mateczka: *jest ściśle zjednoczona z Duchem Św., co więcej Duch Przenajświętszy (...)* przyszedł na ten świat w postaci niewieściej¹¹, oraz, że: *człowieczeństwo Mateczki tak zostało zjednoczone z Bóstwem Ducha Świętego, że stanowiło z Nim zawsze jedną Osobę Boską. (...) Co do śmiertelnego zaś ciała Mateczki, które uległo zepsuciu po śmierci, to zastąpiło je natychmiast Ciało uwielbione, wytworzone z przyjmowanej co dzień przez Mateczkę Komunii św.* Siostra arcykapłanka Izabella podsumowała nowe nauczanie o Trójcy słowami: *jest ta Święta Boża (...) Duchem Świętym Wcielonym, tak samo jak Pan Jezus jest Synem Bożym, a Najśw. Maryja Panna Ojcem Niebieskim w jednej Osobie*¹². Tak wyjątkowy kult Mateczki Marii Franciszki nie był wcześniej praktykowany, chociaż jeszcze przed ekskomuniką nałożoną przez Stolicę Apostolską na przełożonych ruchu mariawickiego (31 grudnia 1906 r.) ks. Michał Kowalski ogłosił (13 kwietnia 1906 r.), że Mateczka jest Małżonką Chrystusową, podobną w świętości Matce Bożej, i że tylko za jej pośrednictwem można otrzymać łaskę Bożą¹³. Dalszy wzrost kultu Mateczki narastał po jej śmierci z inicjatywy arcybiskupa Michała.

Nauczanie o Wcieleniu Mateczki nie wywarło bezpośredniego wpływu na sam fakt wprowadzenia instytucji kapłaństwa kobiet, gdyż pojawiło się dopiero w dziesięć lat po pierwszych święceniach kapłanek. Uzasadnienie ideologiczne decyzji o udzieleniu święceń kapłańskich kobietom podawał arcybiskup Kowalski w swych publikacjach na łamach prasy mariawickiej od połowy lat 20-tych. Wedle przełożonego wyznania mariawickiego święcenie niewiast przyniesie udoskonalenie i dopełnienie kapłaństwa Chrystusowego, odrodzi Kościół i rodzinę¹⁴. Powyższe argumenty zostały również włączone do rytuału święceń, który znalazł się następnie w ramach Mszału Eucharystycznego dla Kapłanów Maryawitów¹⁵. Wedle arcybiskupa Kowalskiego Maryja była pierwszą kapłanką i mistrzynią Apostołów, a jako Matka Przedwiecznego Boga mogła również sprawować sakramenty, które od tegoż Boga pochodzą. Niewiasty - zakonnice są błogosławionymi córkami Maryi, a kobiety pierwsze świadczyły o zmartwychwstaniu Chrystusa i razem z Apostołami nauczali o Kościele. Głosząc hasło odnowienia tej tradycji arcybiskup Kowalski wyraża zasadniczą równość płci w służbie Bożej. Szczególne uświęcenie kobiecości przełożony mariawityzmu wyprowadza z faktu wcielenia Chrystusa za sprawą Maryi.

Wraz z diakonatem niewiasty mariawickie zostały dopuszczone również do funkcji kapłańskich. Także uzasadnienie tej decyzji wyraża rytuał święceń kapłanek. Po wprowadzeniu, krótko wyjaśniającym istotę kapłaństwa, arcybiskup wskazuje na dokonującą się właśnie przemianę w wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej. Brak tradycji ciągłej Kościoła, nie dopuszczającej

kobiet do sakramentu kapłaństwa, nie stanowi wedle arcybiskupa Kowalskiego przeszkody do wprowadzenia w życie kościelne tego, co jest dobre i przyczynić może Bogu Chwały, a duszom zbawionego pożytku¹⁶. Decyzję swą przełożony mariawitów wywodzi przy tym z woli Bożej: *Teraz zaś Duch Święty, - który wszystko odnawia i we wszystkich nowe życie wlewa, - powołuje na tę godność i niewiasty, a czyni to dla większej chwały Chrystusa, dla uczczenia Największej po Chrystusie Kapłanki Bożej, Najświętszej Marii Panny, która pierwsza była Kapłanką, ofiarując Boskiego Syna Swego dla uwielbienia Ojca i zbawienia ludzi; a także dla uczczenia Oblubienicy i Małżonki Barankowej, która w tej Przenajświętszej Hostii, zjednoczonej z sobą, również jak Maryja godną Bogu zanosila Ofiarę Kapłańską*¹⁷. W słowach tych zawiera się nauka mariawicka o wyjątkowym posłannictwie Marii Franciszki Kozłowskiej, do którego nawiązuje dziś w szczególny sposób teologia felicianowska¹⁸. Powołanie się arcybiskupa Kowalskiego na bezpośrednie ustanowienie Boże pozwala wprowadzić to nowe nauczanie do teologii wspólnoty mariawickiej.

Argumenty przełożonego mariawitów wiąże pogląd o doprowadzeniu przez Boga ludzkości do swoistej pełni: Powołuje zaś Duch Święty na tę godność najwyższą drugą połowę rodzaju ludzkiego, to jest święte Niewiasty, dlatego, aby Bóg był wszystkim we wszystkich i przez wszystkich uwielbiony¹⁹. W ten sposób przygotowana jest także późniejsza nauka o powszechnym kapłaństwie wiernych. Znaczenie niewiast w służbie Kościoła znajduje swe dalsze uzasadnienie w kolejnych słowach arcybiskupa: *potrzeba było, aby i niewiasty w tej czci Kapłaństwa Chrystusowego nie mniejszy od mężczyzn udział wzięły. (...) teraz okazała się potrzeba, aby do grona Kapłanów Chrystusowych dołączony był i chór Kapłanek Barankowych*²⁰. Arcybiskup Michał we własny sposób postrzega więc ewolucję swego wyznania, niezależnie od wagi tradycyjnych argumentów. Konsekrator wyraża także przekonanie o brakach kapłaństwa dotychczasowego: *Kapłani mężczyźni bowiem niedostateczną chwałą oddawali Panu, sprawując Przenajświętszą Ofiarę nie zawsze godnie, ale wielu z nich, zwiedzionych przez niewiasty, zamiast chwały wyrządzali Bogu zniewagi przez niegodne sprawowanie tej Ofiary Przeczystej*²¹. Arcybiskup jest przekonany o konieczności dokonanie przewartościowania w tej dziedzinie i uważa że: *Duch Święty, który wszystko doprowadza do doskonałości, chce, aby rodzaj niewieści dopełnił tego, czego dotąd niedostawało rodzajowi męskiemu, i przymnożył chwały Bogu, wynagradzając Mu te zniewagi, jakie Mu rodzaj męski przez niegodne sprawowanie kapłaństwa wyrządza*²². Wybrane przez Boga i godne wzniesłego powołania niewiasty mają więc w tych "ostatecznych czasach"²³ uzupełnić braki kapłaństwa męskiego. Przekonanie takie wydaje się pozwalać na tę ufność w Bogu, że *z pośród tych Dzievic, która Sam Baranek Niepokalany teraz wybiera Sobie na Kapłanki, żadna Go nie zdradzi (...) ale wszystkie z czystym i niepokalanym sercem będą sprawować tę Ofiarę na wiek*²⁴.

Arcybiskup Michał pragnie uzasadnić także dopuszczenie niewiast również do pełni kapłaństwa, jakim jest urząd biskupi. Akt konsekracji biskupów zawiera kilka istotnych sformułowań, które wyrażają teologiczną ideę kobiety-biskupa. Po pierwsze bowiem biskupka ma kierować kapłanami, podobnie jak biskupi nadzorują służbę kapłanów, a po drugie niejako bardziej ma przewodzić w Kościele niewiastom niż mężczyznom, którymi kierują biskupi. Przy końcu uroczystości raz jeszcze przywołana jest idea równości płci w służbie Bogu w Kościele: *Wszzechmogący i Wieczny Boże, który przyjmujesz do służenia Przybytkowi Twemu całego człowieka, któregoś na wyobrażenie i podobieństwo Swoje stworzył, jak i niegdyś Niewiasty święte do godności pomagania świętym Apostołom w ich Apostolstwie przypuściłeś, tak teraz Je najwyższą godnością Apostolstwa ozdabiasz (...)*²⁵. Świecenie kobiet na najwyższy urząd, jakim jest pełnia sakramentalnego kapłaństwa, wynika wedle tej nauki z bezpośredniego ustanowienia Bożego, a abp Kowalski przedstawia siebie tylko jako wykonawcę tej woli i pragnie w ten sposób odeprzeć zarzuty przeciwników ordynacji niewiast. Wprowadzając reformy religijne pierwszy arcybiskup Kościoła mariawickiego uważał się za "martwe narzędzie", biernego wykonawcę woli Bożej, nadając sankcję swym nieraz kontrowersyjnym decyzjom.

Podobne poglądy znaleźć można również na łamach publikacji współczesnych. W jubileuszowej publikacji wydanej w r. 1974 pt.: *Z dziejów królestwa* abp Wojciechowski, autor części historycznej tego opracowania, przedstawia także felicianowską naukę o kapłaństwie kobiet. Przytaczane przez niego argumenty obrazują poglądy teologiczne po ponad czterdziestu latach od zaprowadzenia tej instytucji przez abpa Kowalskiego²⁶. Uzasadniając dopuszczenie niewiast do kapłaństwa autor twierdzi, że pierwszą kapłanką była Matka Boża, a Wcielenie Syna Bożego miało być pierwszą transsubstancjacją, a więc pierwszym spełnieniem funkcji kapłańskiej przez Maryję. Arcybiskup Rafael uczy dalej, że wyjątkowa rola Maryi ma dowodzić Jej współdziałania również w ich kapłaństwie, a skoro Matka Boża ofiarowała Chrystusa w czasie Jego męki, zatem miała ofiarowanie to móc ponawiać sakramentalnie. Wyprowadzanie przez arcybiskupa Wojciechowskiego nauki o kapłaństwie kobiet z nauki o roli Maryi Panny w dziejach odkupienia jest niemal identyczne z argumentacją arcybiskupa Kowalskiego z okresu międzywojennego. Zaznacza się w ten sposób wyraźnie ciągłość nauczania w denominacji felicianowskiej w stosunku do podkreślanej często tradycji mariawickiej, do której zaliczane są pisma i poglądy pierwszego arcybiskupa tego Kościoła.

Zdaniem arcybiskupa Rafaela osoba Mateczki Kozłowskiej, pojmowanej jako Obiubienica i Małżonka Chrystusowa, która dopełnić miała Dzieła Odkupienia, nowej Ewy, ofiarowującej się w Ofierze nowego zbawienia, posiadała również misję arcykapłańską²⁷. Misję tę dziedziczą niewiasty, a pierwszą z nich już była w sposób proroczy właśnie Maryja Panna. Do argumentów teologicznych dołączane są także racje czysto praktyczne. Postać Mateczki, Marii Franciszki Kozło-

wskiej pełni w teologii mariawickiej w nurcie felicianowskim w ostatnich kilku dziesięcioleciach rolę niezwykłą, gdyż wedle nauki przedstawionej przez arcybiskupa Rafaela Wojciechowskiego w końcu lat 80-tych²⁸ Mateczka jest wcieleniem Ducha Świętego, który spełnił *Nową Ofiarę błagalną*. Wedle Arcybiskupa Kościół mariawicki *pogłębił i rozwinął chrześcijańską naukę o Trójcy Świętej, zaś Mateczka jest Nową Ewą, zapowiedzianą na czasy ostateczne Zbawicielką świata*²⁹.

Wedle felicianowskiej teologii mariawickiej w czasach "głębokiego upadku chrześcijaństwa", czyli "sformalizowania" istniejących wyznań, Bóg ingeruje w dzieje i powołuje do życia dzieła, które wyrasta z *najistotniejszych Tajemnic Dzieła Odkupienia*, tj. z *Eucharystii i z Ewangelii i jest jego dopełnieniem w tym stopniu, w jakim dopełnieniem dla męża Adama była jego żona Ewa*. W tych słowach autor wyraża równość płci w dziele Bożym, która jest charakterystyczna dla felicianowskiej gałęzi mariawityzmu. Arcybiskup powiada dalej, że *Dopełnienie to polega na potwierdzeniu nabytej już przez Chrystusa dla rodzaju ludzkiego godności synów Bożych i na podniesieniu go na niestłuchanie wyższy, doskonalszy stopień miłości, bo miłości oblubieńczej w stosunku do Boga. Inaczej stopień ten określony może być jako Królestwo Boże na ziemi*³⁰. Nowe odkupienie ma w tym ujęciu wywołać znacznie większe niż dotychczas przeobrażenie świata. Znajduje tu swój wyraz mesjanizm religijny felicianowskiej wspólnoty mariawickiej.

Sformułowanie nauki o nowym Mesjaszu, który jest *Mesjaszem-Niewiastą, Oblubienicą i Małżonką Chrystusa*³¹ wyraźnie przygotowuje grunt pod koncepcję o nowym kapłaństwie. Pojawia się bowiem równość obu płci w ramach stosunku człowieka do Boga: *Przyjście na ziemię Mateczki jako Nowej Ewy i Zbawicielki świata jest skutkiem tej prawdy, że człowiek to mężczyzna i kobieta, i że jak cały człowiek upadł w raju, tak też cały, tzn. mężczyzna i kobieta, stan ten ma naprawić*³². Odkupienie dokonane przez Chrystusa-mężczyznę domagać się ma równoległego odkupienia dokonanego przez Odkupicielkę-kobietę, która jednak swą misją nie zaprzecza tamtemu odkupieniu, ale je pogłębia i udoskonala.

Arcybiskup Wojciechowski powiada dalej, że *Zbawicielka ta, gdy przyszła w Osobie Mateczki i zajaśniała profetycznymi znamionami Swjej doskonałości, okazała się równą we wszystkim Swemu Małżonkowi Chrystusowi, okazała, że jest Mu równa także w Bóstwie tzn., że jest Bogiem, że jest obiecany Duchem Prawdy, Boską Pocieszycielką ludzkości, Trzecią Osobą Trójcy Świętej (...)*³³. Maria Franciszki Kozłowskiej jest pojmowana jako *Zbawicielka Nowego Zbawienia, Nowa Ewa, Wcielony Bóg, Duch Prawdy, Boska Parakletka, Trzecia Osoba Trójcy Świętej, która Męką Swą zwyciężyła (...)* szatana i wiedzie ludzkość do *Królestwa Bożego na ziemi*³⁴.

Zbawienie w ten sposób dokonane ma być wyjątkowym wyniesieniem "wybranego" rodzaju ludzkiego, gdyż Nowa Odkupicielka *ogromem swjej miłości, zaświadczonej Męką, ogarnęła cały świat, przez zwyciężyła zło i wyjednała ludzkości obiecany jej raj na ziemi*³⁵,

pojmovany jako uwolnienie od zła, pokus i zbliżenie ludzkości do Boga oraz zaprowadzenie wieczystego pokoju. Nowa interpretacja podstaw trynitarnej nauki o Bogu obejmuje wszystkie Trzy osoby Trójcy. Chrześcijańska nauka o zbawieniu, o tym, że *Jezus Chrystus, Syn Boży, Druga Osoba Trójcy Świętej, wcieleniem Swoim, Życiem i Męką odkupił świat*³⁶ znajduje swe nowe ujęcie w kontekście udziału Pierwszej Osoby: w *Dziele Odkupienia, którego dokonał Chrystus, wzięła także zasadniczy udział Pierwsza Osoba Trójcy Świętej, Ojciec Niebieski. Udział ten (...) polegał (...) na przyjęciu przez Niego natury ludzkiej, tj. na tym, że Ojciec Niebieski wcielił się i jako Osoba Bosko-ludzka spełnił przyjęte posłannictwo. To epokowe wydarzenie miało miejsce w Maryi*³⁷. Zatem żeński aspekt zbawienia: Współodkupicielka i Rodzicielka ludzkiej natury Chrystusa jest dowartościowany przez wyniesienie do tego samego poziomu co Zbawiciel przez połączenie nauki teologicznej o Niepokalanej Matce Odkupiciela z nauką o Przedwiecznym Ojcu Jednorodzonego Syna. Istniejące w chrześcijaństwie elementy łączą się w nową całość: *Z Maryją Matką Bożą Bóg Ojciec zjednoczył się hipostatycznie i stał się jedną Osobą Boską, rodząc tak jak rodzą niewiasty Swego Jednorodzonego Syna. (...) Ojciec Niebieski, (...) towarzyszyła Swemu Synowi na Golgocie, współbolała z Nim w Duchu i poniosła Mękę duchową, równającą się krwawej Męce Chrystusa za zbawienie świata*³⁸. Ta równoległość w udziale obu tych Osób Boskich w dziele odkupienia uzasadniana jest ich wzajemną równością: *Inny plan, (...), był nie do przyjęcia, gdyż nie odpowiadał doskonałościom Bóstwa: równości i jedności Trójcy Świętej*³⁹.

Koncepcja o wcieleniu wszystkich osób Trójcy w osoby Maryi, Chrystusa i Mateczki Kozłowskiej została sformułowana przez arcybiskupa Kowalskiego u schyłku lat 30-tych i była absolutną nowością na gruncie chrześcijańskim. Interpretatorem "woli Bożej" jest przełożony Kościoła Mariawitów, gdyż Kościół felicianowski jest pojmovany jako wierny depozytariusz Bożego Dzieła Wielkiego Miłosierdzia. Trzeciej Osobie Boskiej wcielonej przypisywana jest męka i dokonanie nowej ofiary, która dopełnić ma ofiarę dokonaną przez Chrystusa na Kalwarii: *Duch Święty, działający w postaci Mateczki⁴⁰, dopełniając Ofiarę Swoją Mąk Chrystusowych dopełnił tym samym Ofiary Ciała i Krwi Pana Jezusa tak, aby ta Ofiara była doskonała i stanowiła Przymierze i Testament Wieczny Boga z ludźmi*⁴¹. Dopełnienie to ma oznaczać współudział w tej samej Ofierze i nowe przekazanie jej owoców wiernym. W konsekwencji przełożony wspólnoty mariawickiej uczy, że *Mateczka, Duch Święty wcielony, Męką Swoją wzięła w Swą Moc Boską Eucharystię i wstawiła Nią i uwielbiła Chrystusa, tak jak Pan Jezus uwielbił Ojca, a ludzkości wyjednała Królestwo Boże na ziemi*⁴².

Konsekwencją nauki o odkupieńczej męce Mateczki (w trakcie śmiertelnej choroby) jest także nowa teoria Eucharystii: *Od czasu Ofiary Mateczki i dopełnienia przez tę Ofiarę Tajemnicy Eucharystii, w Przenajświętszym Sakramencie jest obecna cała Trójca Święta wcielona, tj. Chrystus Syn Boży, Maryja Ojciec Niebie-*

*ski i Mateczka Duch Święty*⁴³. Aby w pełni zachować równoległy bieg wydarzeń i pełną analogię pomiędzy Chrystusem i Nową Zbawicielką, arcybiskup Wojciechowski uczy także, że *zmarłychwstanie Mateczki, wcielonego Ducha Świętego, da się widzieć w zmarłychwstaniu Kościoła Katolickiego Mariawitów i nastaniu ery Królestwa Bożego na ziemi dla tych wszystkich, którzy z nim współpracują i jego oczekują*⁴⁴.

Nauka o Trójcy Świętej i Nowym Zbawieniu wyrażana przez arcybiskupa Wojciechowskiego po drugiej wojnie światowej stanowi kontynuację i rozwinięcie poglądów głoszonych przez poprzednich przełożonych wspólnoty. Wedle abpa Wojciechowskiego pisma jego poprzednika należą do podstawowych źródeł nauczania teologicznego wyznania felicianowskiego. Na równi z Pismem Świętym traktowane są Objawienia Marii Franciszki Kowalskiej, zaś pisma abpa Michała są traktowane jako ich wykład. Arcybiskup Wojciechowski charakteryzuje jego osobę w następujący sposób: *Syn duchowy Mateczki, Ducha Świętego wcielonego, arcybiskup Jan M. Michał Kowalski jest nierozdzielnie związany z Nowym Zbawieniem, czyli z Mariawityzmem. (...) Św. Michał jest w takim samym stosunku do Nowej Ewy Mateczki, w jakim jest Jezus Chrystus do Maryi. Wedle teologii felicianowskiej arcybiskup Kowalski (...) był pierwszym człowiekiem, na którym wypełniło się słowo Boże o nowym stworzeniu, o odnowionym Adamie. On, jak to widać z Apokalipsy, jest Michałem Archaniołem. Na Nim spełniły się liczne prorocstwa Starożytności i Nowego Testamentu odnoszące się do potomstwa Niewiasty, Zbawicielki eschatologicznej, wcielonego Ducha Pocieszyciela, którym jest Święta Założycielka Mariawityzmu*⁴⁵.

Dotychczasowe ujęcie nauki o Trójcy Świętej, przejęte od Kościoła rzymskokatolickiego, z którego historycznie wywodzi się felicianowska wspólnota mariawicka, znajduje w przedstawionych poglądach całkowicie nowe rozumienie i w dużej mierze odmienne znaczenie. Osoba Marii Franciszki Kozłowskiej, założycielki mariawityzmu, w miejsce świętej niewiasty wybranej przez Boga dla odnowienia chrześcijaństwa staje się od schyłku lat 30-tych "wcieleniem" Ducha Świętego dopełniającego odkupieńczą misję Syna Bożego, Jezusa Chrystusa. Głęboki kult maryjny oraz przekonanie o posłannictwie założycielki ruchu mariawickiego przygotowały te radykalnie nowe treści, zaś silna władza arcybiskupa Kowalskiego we wspólnocie mariawickiej i jego przekonanie o doświadczeniu "rozumień" woli Bożej doprowadziły bezpośrednio do sformułowania tego nauczania, które dziś kontynuują mariawici felicianowscy wbrew stanowisku większości wyznań chrześcijańskich.

Na tym tle znajduje swe nowe uzasadnienie i nową treść także sformułowana już nieco wcześniej (w latach 20-tych) teologiczna nauka o kapłaństwie kobiet. Instytucja małżeństw kapłanów-Mariawitów z siostrami ze Zgromadzenia Sióstr Mariawitek wprowadzona w roku 1922, (ogłoszona w r. 1924) była pierwszym etapem do uznania równości płci w służbie w Kościele. Drugim krokiem w kierunku kapłaństwa kobiet była koncepcja, w myśl której "czyste i święte niewiasty poświęcone Bogu"

w zgromadzeniu zakonnym Sióstr Mariawitek są bardziej niż mężczyźni godne do sprawowania Świętych Tajemnic. Jeszcze przed rozłamem, w roku 1930, arcybiskup Kowalski ogłosił zniesienie odrębnego stanu duchownego jako takiego i zaprowadził zapowiadane wcześniej powszechne kapłaństwo wiernych obu płci.

Wedle autorki felicianowskiej, s. M. Beatrycze Szulgowicz: *Chrystus Pan spełnił już Swą obietnicę odjęcia w Dziele Miłosierdzia szatanowi mocy kuszenia wybranych, a uczynił to dzięki Ofierze Nowego Kapłaństwa, sprawowanej niewidzialnie przez Mateczkę,⁴⁶ a widzialnie przez Jej córki duchowe, kapłanki Nowego Przymierza⁴⁷*. W ten sposób potwierdza się teologiczna koncepcja dwóch równoległych dróg zbawienia złożonego z dwóch części - głównej ofiary odkupieńczej Chrystusa i uzupełniającej Ofiary Ducha Świętego - Mateczki, tak samo jak z dwóch płci składa się rodzaj ludzki. Wedle tej nauki kapłani odnawiają także Ofiarę Mateczki gdyż bierze ona udział w Ofierze Chrystusa, a kapłanki Nowego Przymierza (czyli Dzieła Wielkiego

Miłosierdzia) w swej czynności sakramentalnego ofiarowania Mateczki na ołtarzu odnawiają obok zbawczej Ofiary Chrystusa także uzupełniającą Ofiarę Mateczki. Mariawici felicianowscy głoszą bowiem jedność działania Trójcy Świętej,⁴⁸ druga uzupełniająca Ofiara (Ducha Świętego) dopełnia pierwszą (Chrystusa), a składanie ofiary uzupełniającej jest toż same z ofiarą główną. Zdaniem teologów felicianowskich Ofiara Mateczki jest uzupełnieniem Ofiary Chrystusa, które ma na celu doprowadzenie ludzkości do "Królestwa Bożego na ziemi", a więc do nowego porządku świata odmienionego przez Boga, ale co do istoty jest to ta sama Ofiara⁴⁹.

Lektura publikacji związanych z mariawityzmem w ujęciu felicianowskim wywołuje atmosferę niepowtarzalnej religijności, uderza czytelnika swoistym mistycyzmem, wrażliwą duchowością, ale poglądami odległymi od nauczania denominacji płockiej. Kościół Katolicki Mariawitów (czyli wyznanie felicianowskie) pozostaje środowiskiem interesującym dla historyka idei, chociaż jest mało liczny i niemal całkowicie nieznan.

Przypisy

- ¹ Obszerną bibliografię podaje: K. Mazur, *Mariawityzm w Polsce*, Kraków 1991 (cyt. dalej jako MP).
- ² Problem kapłaństwa kobiet jest omawiany w: MP, s. 73-74, J. Peterkiewicz, *The Third Adam*, Oxford 1975 (cytowane dalej jako TA, s. 138-155), E. Warchoł, *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*, Sandomierz 1997 (cytowane dalej jako SKM), s. 62-65, *Z dziejów Królestwa* (praca zbiorowa), Felicianów 1972 (cytowane dalej jako DK), s. 140-147.
- ³ Z najnowszych orzeczeń Urzędu Nauczycielskiego Kościoła Rzymskokatolickiego por.: *Deklaracja Kongregacji Nauki wiary w sprawie dopuszczenia kobiet do posługi kapłaństwa* (AAS 69/1977, 98-116); Jan Paweł II, *List Apostolski Ordinatio sacerdotalis*, 22 maja 1994; Jan Paweł II, *List Apostolski Mulieris dignitatem*, 15 sierpnia 1988; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1577; *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 1024.
- ⁴ Por.: SKM, s. 63.
- ⁵ Wyjaśnienie istoty rozłamu z punktu widzenia gałęzi felicianowskiej por.: DK, s. 50-107. Ujęcie płockie por.: S. Rybak, *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992 (cytowane dalej jako MSH), s. 96-102. Publikacje mariawickie współczesne poświęcone rozłamowi są z obu stron pełne radykalnej polemiki i ostrych oskarżeń pod adresem strony przeciwnej. Por.: SKM, s. 71-100; *Wiadomości Maryawickie*, Łowicz, rocznik 1935, *Jednodniówka Marjawicka*, Płock, rocznik 1935; *Z naukowych opracowań współczesnych niezwiązanych z mariawityzmem* por.: Z. Pasek, op. cit., s. 57-60.
- ⁶ Por.: *List Pastorski Biskupów i całego duchowieństwa Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów do Ludu Maryawickiego*, w: *Jednodniówka Marjawicka*, nr 1, Płock, 10 lutego 1935, s. 1-2.
- ⁷ Por.: S. M. Waleria Fertner-Siedlecka, *Opis Konsekracji Biskupiej Br. M. Tytusa Siedleckiego*, w: *Wiadomości Maryawickie*, 1, s. 6-8, oraz 2, s. 4-6, Łowicz 1935.
- ⁸ Por.: *List pasterski Sióstr Biskupek-Konsekratorek*, w: *Wiadomości Maryawickie*, 1, s. 3, Łowicz 1935.
- ⁹ Por.: DK, s. 72.
- ¹⁰ Dowody wcielenia się Ducha św. w Mateczkę, w: *Królestwo Boże na Ziemi*, 11/1939, cyt. za: MP, s. 108.
- ¹¹ Odpowiedź Siostry Arcykapłanki na 3-ci list biskupa Tymoteusza o "nowych rzeczach" i dogmatach wiary, *Królestwo Boże na Ziemi*, nr 14/1939, s. 107-108 cyt. za SKM, s. 98.
- ¹² Dowody wcielenia się Ducha (w. w naszą Najdroższą i Najświętszą Mateczkę, *Królestwo Boże na Ziemi*, nr 11/1939, s. 83-84 cyt. za SKM, s. 98.
- ¹³ Por.: DK, s. 14, 177; Z. Pasek, op. cit., s. 49.
- ¹⁴ Por.: SKM, s. 64-65. *List pasterski w sprawie kapłaństwa kobiet* został opublikowany dn. 14 marca 1929 r. Por.: TA, s. 143.
- ¹⁵ Por.: *Święcenia Sióstr na Dyakonise i kapłanki oraz Konsekracja na Biskupstwo*, w: *Mszał Eucharystyczny...*, ss. 1-14 (rytuał posiada odrębną numerację stron), cytowane dalej jako SS. Z rytuału święceń korzystamy dzięki uprzejmości abpa M. Rafała Wojciechowskiego.
- ¹⁶ *List pasterski* z dn. 21 lutego 1929, cyt. za: DK, s. 143.
- ¹⁷ SS, *ibidem*.
- ¹⁸ Por. R. [Wojciechowski], *W odpowiedzi czytelnikom*, w: *Królestwo Boże na ziemi*, 1-6/1982, s. 32-33.
- ¹⁹ SS, *ibidem*.
- ²⁰ SS, s. 8.
- ²¹ SS, *ibidem*.
- ²² SS, *ibidem*.
- ²³ Por. R. [Wojciechowski], *W odpowiedzi...*, s. 34.
- ²⁴ SS, s. 8.
- ²⁵ SS, s. 14.
- ²⁶ M. R. Wojciechowski, *Mariawityzm - rys historyczny i odrębność nauki*, DK, s. 33-34.
- ²⁷ Por. R. [Wojciechowski], *W odpowiedzi...*, s. 35.
- ²⁸ Por. J. M. R. Wojciechowski, *Kościół Katolicki Mariawitów w Polsce*, w: *Leksykon religioznawczy*, red. W. Tyloch, Warszawa 1988, ss. 136-139, cytowane dalej jako KKM.
- ²⁹ KKM, s. 136-137.
- ³⁰ KKM, *ibidem*.
- ³¹ KKM, *ibidem*.
- ³² KKM, *ibidem*.
- ³³ KKM, *ibidem*.
- ³⁴ KKM, *ibidem*. O wyjątkowym kulcie Mateczki świadczą ustanowione przez abpa Kowalskiego ku jej czci w okresie międzywojennym święta i modlitwy mariawickie. Por.: TA, s. 210-211, SKM, s. 199-202, 212-213.
- ³⁵ KKM, s. 138.

³⁶ KKM, ibidem.

³⁷ KKM, ibidem.

³⁸ KKM, ibidem.

³⁹ KKM, ibidem.

⁴⁰ W tekście jest "w Osobie" zamiast "w postaci", ale abp Wojciechowski sprostował to wyrażenie. Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 6 grudnia 1999.

⁴¹ KKM, ibidem.

⁴² KKM, ibidem; Por.: DK, s. 18-21, gdzie abp Wojciechowski pisze m. in., że: miała Ona stać się ofiarą dopełniającą Ofiarę Chrystusa.

⁴³ KKM, ibidem.

⁴⁴ KKM, s. 139.

⁴⁵ KKM, s. 138-139.

⁴⁶ Jest w niej zawarta - wedle teologii felicianowskiej - również Ofiara Chrystusa. Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 6 grudnia 1999.

⁴⁷ S. M. Beatrycze, Ideologia Mariawityzmu..., DK, s. 207.

⁴⁸ Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 11 grudnia 1999.

⁴⁹ Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 6 grudnia 1999.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ W PŁOCKU W DOBIE DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ (1918-1939) cz. II

Potem przyszedł wrzesień 1939 r., a z nim straszliwa wojna z Niemcami, inicjująca okres wieloletniej okupacyjnej udręki Polaków. 8 września Płock został opanowany przez wojska niemieckie, zaś 8 października 1939 r. inkorporowany do Rzeszy.

Działania wojenne sparaliżowały działalność spółdzielni, ale na krótko. Już bowiem 21 września, tj. w dwa tygodnie po zajęciu Płocka przez wojska hitlerowskie, Zarząd postanowił uruchomić wszystkie sklepy⁴⁸, oprócz dwóch, kompletnie zniszczonych podczas działań wojennych.⁴⁹ Na tymże posiedzeniu Zarząd postanowił również wypłacać w miarę możliwości na żądanie drobne kwoty z Kasy, a także wkłady w gotówce lub towarach. Mimo braku węgla, postanowiono uruchomić piekarnię. Stwierdzono także, że zarządzający składem opału uchyli się od pełnienia swych obowiązków.⁵⁰

28 września 1939 r. dokonano lustracji sklepu "Zgody" w Małej Wsi oraz hurtowni soli w Wyszogrodzie. Stwierdzono wówczas zarekwirowanie przez Niemców wszystkich znajdujących się tam towarów. W Małej Wsi odebrano od kierowniczkii sklepu Albiny Baczyńskiej jedynie utarg w sumie 2.840 zł⁵¹.

W tym czasie "Zgoda" wystawiła sobie nader piękne świadectwo. Mianowicie aktywnie uczestniczyła w pracach działającego w Płocku - Miejskiego Komitetu Obywatelskiego Pomocy Bezrobotnym. Do 24 października 1939 r. przekazała do jego dyspozycji łącznie 5.398 kg mąki, 2.944 kg kaszy, 29.625 kg cukru, 15.075 kg soli i 100 kg mydła.⁵² Sam zaś Zakład "Anioła Stróża", będący rodzajem ochronki, do 26 listopada 1939 r. otrzymał bezpłatnie 3.066 kg chleba.⁵³

Spółdzielnia szybko stała się przedmiotem szczególnego zainteresowania ze strony władz hitlerowskich. Zakazały one wypłacania z Kasy Pożyczkowej składanych przez ludność oszczędności. Mimo tego, do 31 marca 1940 r. zwrócono członkom ponad 40% ich wkładów, "[...] ratami, po kilkaset marek dziennie".

W początkach 1940 r. władze zarządziły zmianę nazwy spółdzielni. Odtąd nosiła ona nazwę "Konsumgenossenschaft "Eintracht". Pomimo tego faktu, polski Zarząd sprawował swoje funkcje aż do marca 1940 r., tj. do momentu przeprowadzenia pierwszych większych wysiedleń ludności z Płocka. Represje dotknęły i spółdzielnię, której to Zarząd z prezesem R. Litewskim został aresztowany. Spółdzielnię zaczęli przejmować dwaj "Treuhanderzy": Georg Thimming ze Sztutgartu i Hans Vonau z Oldenburga. Z dniem 1 października 1940 r. spółdzielnia przestała istnieć.⁵⁴

Członkowie i obsada personalna władz.

W okresie międzywojennym ogólny stan członków wykazywał się znaczną stabilnością. Przeciętna dla tego okresu wynosiła ok. 1.500 osób. Miało to istotne znaczenie dla gospodarki spółdzielni. W jej zasięgu znajdował się bowiem potencjał ludzi oddanych, którzy niejednokrotnie wiązali ze "Zgodą" własną egzystencję. Duże znaczenie miała stosowana przez spółdzielnię praktyka sprzedaży na kredyt, o czym już wspomiano. Zarząd formalnie temu przeciwdziałał, faktycznie tolerował ten stan. Nic więc dziwnego, że postępowanie władz spółdzielni zyskiwało uznanie społeczeństwa. W tym była zawarta przyczyna tak licznego, jak na małomiasteczkowe stosunki, członkostwa w "Zgodzie".

Pod względem socjalnym skład stowarzyszonych przedstawiał dość znaczne zróżnicowanie. 1 stycznia 1918 r. na 1.062 członków było: 110 rzemieślników i robotników, 210 rolników, 150 właścicieli ziemskich, 234 przedstawicieli inteligencji, 47 właścicieli domów, 210 utrzymujących się z własnych źródeł oraz 6 stowarzyszeń i zakładów.⁵⁵ Ze statystyki tej wynika, że znaczną przewagę mieli członkowie wywodzący się z warstw społecznie uprzywilejowanych. Fakt ten nie powinien jednak dziwić. Były to bowiem czasy, że właśnie te warstwy nadawały główny ton większości kierunków życia społeczno-ekonomicznego miasta. Sprawa zresztą przedstawiała się podobnie i w latach następnych. Przykładowo - 31 grudnia 1929 r. na 1.545 członków było: 285 robotników, 140 urzędników, 546 rolników i ziemian oraz określanym mianem "inni" - 574. W liczbie tej było 462 kobiet, co stanowiło 29,9 %.⁵⁶ Sytuacja ta nie miała jednak większego znaczenia dla społecznego oddziaływania "Zgody", cieszącej się wówczas powszechnym uznaniem.

Jeśli chodzi o obsadę personalną władz stowarzyszenia, to w 1918 r. przedstawiała się ona następująco. Prezesem zebrań ogólnych był Władysław Robakiewicz (1859-1921), zastępcą Kazimierz Kuhn, sekretarzem Józef Topoliński. Prezesem Zarządu - Aleksander Rudziński, wiceprezesem Tymoteusz Sumiński⁵⁷. Skład ten pozostał bez zmian do momentu zmiany statutu, co nastąpiło w maju 1922 r. Do wybranej wówczas pierwszej Rady Nadzorczej weszli: Roman Lutyński jako jej prezes, Bolesław Skupiński - wiceprezes, Piotr Pankowski - sekretarz. Kierownikiem Zarządu został Aleksander Rudziński, zaś zastępcami zostali Filomen Salak i Aleksander Lewicki⁵⁸.

Rudziński sprawował kierownictwo "Zgody" do połowy 1929 r. W tymże roku na czele Zarządu stanął Salak, zaś jego zastępcą został Wojciech Litewski. Przewodniczącym Rady w dalszym ciągu pozostawał Lutyński.⁵⁹

W najbliższych latach we władzach "Zgody" nie było

³⁶ KKM, ibidem.

³⁷ KKM, ibidem.

³⁸ KKM, ibidem.

³⁹ KKM, ibidem.

⁴⁰ W tekście jest "w Osobie" zamiast "w postaci", ale abp Wojciechowski sprostował to wyrażenie. Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 6 grudnia 1999.

⁴¹ KKM, ibidem.

⁴² KKM, ibidem; Por.: DK, s. 18-21, gdzie abp Wojciechowski pisze m. in., że: miała Ona stać się ofiarą dopełniającą Ofiarę Chrystusa.

⁴³ KKM, ibidem.

⁴⁴ KKM, s. 139.

⁴⁵ KKM, s. 138-139.

⁴⁶ Jest w niej zawarta - wedle teologii felicianowskiej - również Ofiara Chrystusa. Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 6 grudnia 1999.

⁴⁷ S. M. Beatrycze, Ideologia Mariawityzmu..., DK, s. 207.

⁴⁸ Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 11 grudnia 1999.

⁴⁹ Por. list abpa Wojciechowskiego do autora tego artykułu z dn. 6 grudnia 1999.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ W PŁOCKU W DOBIE DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ (1918-1939) cz. II

Potem przyszedł wrzesień 1939 r., a z nim straszliwa wojna z Niemcami, inicjująca okres wieloletniej okupacyjnej udręki Polaków. 8 września Płock został opanowany przez wojska niemieckie, zaś 8 października 1939 r. inkorporowany do Rzeszy.

Działania wojenne sparaliżowały działalność spółdzielni, ale na krótko. Już bowiem 21 września, tj. w dwa tygodnie po zajęciu Płocka przez wojska hitlerowskie, Zarząd postanowił uruchomić wszystkie sklepy⁴⁸, oprócz dwóch, kompletnie zniszczonych podczas działań wojennych.⁴⁹ Na tymże posiedzeniu Zarząd postanowił również wypłacać w miarę możliwości na żądanie drobne kwoty z Kasy, a także wkłady w gotówce lub towarach. Mimo braku węgla, postanowiono uruchomić piekarnię. Stwierdzono także, że zarządzający składem opatu uchyla się od pełnienia swych obowiązków.⁵⁰

28 września 1939 r. dokonano lustracji sklepu "Zgody" w Małej Wsi oraz hurtowni soli w Wyszogrodzie. Stwierdzono wówczas zarekwirowanie przez Niemców wszystkich znajdujących się tam towarów. W Małej Wsi odebrano od kierowniczkę sklepu Albiny Baczyńskiej jedynie utarg w sumie 2.840 zł⁵¹.

W tym czasie "Zgoda" wystawiła sobie nader piękne świadectwo. Mianowicie aktywnie uczestniczyła w pracach działającego w Płocku - Miejskiego Komitetu Obywatelskiego Pomocy Bezrobotnym. Do 24 października 1939 r. przekazała do jego dyspozycji łącznie 5.398 kg mąki, 2.944 kg kaszy, 29.625 kg cukru, 15.075 kg soli i 100 kg mydła.⁵² Sam zaś Zakład "Anioła Stróża", będący rodzajem ochronki, do 26 listopada 1939 r. otrzymał bezpłatnie 3.066 kg chleba.⁵³

Spółdzielnia szybko stała się przedmiotem szczególnego zainteresowania ze strony władz hitlerowskich. Zakazały one wypłacania z Kasy Pożyczkowej składanych przez ludność oszczędności. Mimo tego, do 31 marca 1940 r. zwrócono członkom ponad 40% ich wkładów, "[...] ratami, po kilkaset marek dziennie".

W początkach 1940 r. władze zarządziły zmianę nazwy spółdzielni. Odtąd nosiła ona nazwę "Konsumgenossenschaft "Eintracht". Pomimo tego faktu, polski Zarząd sprawował swoje funkcje aż do marca 1940 r., tj. do momentu przeprowadzenia pierwszych większych wysiedleń ludności z Płocka. Represje dotknęły i spółdzielnię, której to Zarząd z prezesem R. Litewskim został aresztowany. Spółdzielnię zaczęli przejmować dwaj "Treuhänderzy": Georg Thimming ze Sztutgartu i Hans Vonau z Oldenburga. Z dniem 1 października 1940 r. spółdzielnia przestała istnieć.⁵⁴

Członkowie i obsada personalna władz.

W okresie międzywojennym ogólny stan członków wykazywał się znaczną stabilnością. Przeciętna dla tego okresu wynosiła ok. 1.500 osób. Miało to istotne znaczenie dla gospodarki spółdzielni. W jej zasięgu znajdował się bowiem potencjał ludzi oddanych, którzy niejednokrotnie wiązali ze "Zgodą" własną egzystencję. Duże znaczenie miała stosowana przez spółdzielnię praktyka sprzedaży na kredyt, o czym już wspomiano. Zarząd formalnie temu przeciwdziałał, faktycznie tolerował ten stan. Nic więc dziwnego, że postępowanie władz spółdzielni zyskiwało uznanie społeczeństwa. W tym była zawarta przyczyna tak licznego, jak na małomiasteczkowe stosunki, członkostwa w "Zgodzie".

Pod względem socjalnym skład stowarzyszonych przedstawiał dość znaczne zróżnicowanie. 1 stycznia 1918 r. na 1.062 członków było: 110 rzemieślników i robotników, 210 rolników, 150 właścicieli ziemskich, 234 przedstawiciele inteligencji, 47 właścicieli domów, 210 utrzymujących się z własnych źródeł oraz 6 stowarzyszeń i zakładów.⁵⁵ Ze statystyki tej wynika, że znaczną przewagę mieli członkowie wywodzący się z warstw społecznie uprzywilejowanych. Fakt ten nie powinien jednak dziwić. Były to bowiem czasy, że właśnie te warstwy nadawały główny ton większości kierunków życia społeczno-ekonomicznego miasta. Sprawa zresztą przedstawiała się podobnie i w latach następnych. Przykładowo - 31 grudnia 1929 r. na 1.545 członków było: 285 robotników, 140 urzędników, 546 rolników i ziemian oraz określanych mianem "inni" - 574. W liczbie tej było 462 kobiety, co stanowiło 29,9 %.⁵⁶ Sytuacja ta nie miała jednak większego znaczenia dla społecznego oddziaływania "Zgody", cieszącej się wówczas powszechnym uznaniem.

Jeśli chodzi o obsadę personalną władz stowarzyszenia, to w 1918 r. przedstawiała się ona następująco. Prezesem zebrań ogólnych był Władysław Robakiewicz (1859-1921), zastępcą Kazimierz Kuhn, sekretarzem Józef Topoliński. Prezesem Zarządu - Aleksander Rudziński, wiceprezesem Tymoteusz Sumiński⁵⁷. Skład ten pozostał bez zmian do momentu zmiany statutu, co nastąpiło w maju 1922 r. Do wybranej wówczas pierwszej Rady Nadzorczej weszli: Roman Lutyński jako jej prezes, Bolesław Skupiński - wiceprezes, Piotr Pankowski - sekretarz. Kierownikiem Zarządu został Aleksander Rudziński, zaś zastępcami zostali Filomen Salak i Aleksander Lewicki⁵⁸.

Rudziński sprawował kierownictwo "Zgody" do połowy 1929 r. W tymże roku na czele Zarządu stanął Salak, zaś jego zastępcą został Wojciech Litewski. Przewodniczącym Rady w dalszym ciągu pozostawał Lutyński.⁵⁹

W najbliższych latach we władzach "Zgody" nie było

większych zmian personalnych. Okazję ku temu stworzyła dopiero fuzja z Okręgowym Związkiem Stowarzyszeń Spółdzielczych w Płocku, która jak pamiętamy, nastąpiła w 1933 r. Wtedy to do władz spółdzielni weszło wielu nowych ludzi. Prezesem Rady Nadzorczej wybrano Zygmunta Maciejowskiego (1893- po 1939). Obok niego do Rady m.in. wchodził: Edward Biegański, Ignacy Kryweńczuk, Wincenty Orzeszkowski i inni. Kierownikiem Zarządu w dalszym ciągu pozostawał Litewski.⁶⁰ Od 1935 r. zaczął go wspomagać w charakterze zastępcy Stefan Pudlik.⁶¹ Tak mniej więcej przedstawiała się obsada personalna władz spółdzielni, aż do jej likwidacji przez hitlerowców w 1940 r.

Następną pod względem znaczenia spółdzielnią był Okręgowy Związek Stowarzyszeń Spółdzielczych w Płocku, sam siebie określający, jako Kooperatywa Okręgowa. Genezę powstania Związku dość dokładnie wyjaśniają Świecki i Wybułt. Otóż według nich "[...] w styczniu 1919 r. rozporządzeniem ministra aprowizacji A. Minkiewicza powołano do czasu utworzenia sejmików tzw. rady aprowizacyjne, zadaniem których było regulowanie obrotu artykułami pierwszej potrzeby na terenie powiatu. Po ukonstytuowaniu się sejmików, one w marcu 1919 r. przejęły atrybucje rad aprowizacyjnych w następstwie czego, wiele sejmików chcących sobie ułatwić zadanie, dały inicjatywę i poparcie dla zorganizowania okręgowych związków spółdzielczych".⁶² W taki oto sposób powstała i Kooperatywa Okręgowa w Płocku, która powołała do życia gminne stowarzyszenia i podporządkowała sobie niektóre z dawniej istniejących. Na rozwinięcie działalności spółdzielni uzyskała od sejmiku płockiego kredyt w wysokości 400.000 mk.⁶³

Podczas zebrania organizacyjnego, które odbyło się 16 stycznia 1919 r. założyciele przyjęli następujące zasady działania: prowadzenie nieograniczonej sprzedaży artykułów monopolowych, zaś nabytych - wyłącznie członkom; popieranie działalności wytwórczej, zwłaszcza w zakresie produkcji mydła i przetwórstwa owocowego. Postanowiono też prowadzić sprzedaż wyłącznie za gotówkę. Spełniając postulat proboszcza parafii płockiej ks. prałata Adolfa Modzelewskiego (1862-1941) przyjęto, że kooperatywa będzie miała charakter wyłącznie chrześcijański. Wreszcie zebranie postanowiło, że spółdzielnia przystąpi do Związku Stowarzyszeń Spółdzielczych w Warszawie⁶⁴.

Dokonano też wyborów do Rady stowarzyszenia. Weszli do niej Ksawery Cygański, Roman Goćkowski, Kazimierz Jankowski, Jan Kamiński, Teofil Jaźwiński, Adolf Gierzyński, Eugeniusz Kolasieński, Paweł Nieniewski, ks. Edmund Walter, Marian Jan Lewandowski, Aleksander Maciesza i Zygmunt Ślaski⁶⁵. Na następnym zebraniu rady, które odbyło się 23 stycznia 1919 r. w tajnym głosowaniu wybrano jej prezesem Macieszę (1875-1945). Wiceprezesami zostali Nieniewski (?-1934) i Lewandowski.⁶⁶ Wszystkich wymienionych można uważać za członków - założycieli stowarzyszenia.

Z materiału źródłowego wynika, że założyciele od samego początku nie posiadali koncepcji, określającej cele i zadania spółdzielni. Świadczy o tym dobitnie dość przypadkowa sfera propozycji, jakie były w tym zakre-

sie wysuwane na posiedzeniach Rady. I tak na posiedzeniu z 24 lutego 1920 r. postanowiono, że najbliższym zadaniem będzie założenie równomierniej sieci sklepów na terenie całego powiatu. Padają również głosy za założeniem przy stowarzyszeniu kasy oszczędnościowo-pożyczkowej.⁶⁷ Na posiedzeniu z 25 maja 1919 r., które odbyło się w obecności lustratora ze Związku Stowarzyszeń Spożywczych, wysunięto z kolei projekt założenia kaszami, piekarni, a w przyszłości warsztatów tkackich.⁶⁸ Zaś na posiedzeniu z 5 lipca 1921 r. padła propozycja otwarcia w Płocku własnej hurtowni, natomiast w powiecie - zakładania piekarni, masarni, otwierania działów mleczarskich i jajczarskich.⁶⁹

Propozycje te były nierealne. Stała bolączką spółdzielni w tym okresie był nieustanny brak kapitału. Wprawdzie lustracja z maja 1920 r. określiła sytuację gospodarczą kooperatywy za pomyślną, jednakże należy pamiętać, że w tym właśnie okresie sprawę ratowały zaciągnięte pożyczki i otwarte kredyty. Potwierdzają to następujące przykłady, zaczerpnięte z jednego tylko 1920 r. Otóż stowarzyszenie zaciągnęło pożyczkę w wysokości 150.000 mk oraz ratowało się otwarciem kredytu w wysokości 2.400.000 mk, uzyskanego od płockiego Sejmiku.⁷⁰

O słałości zaplecza finansowego Kooperatywy Okręgowej świadczy dobitnie jeszcze jeden, bardzo wymowny fakt. Otóż w październiku 1921 r. stowarzyszenie zakupiło na własność od dr Chrostowskiego posesję za sumę 4.900.000 mk.⁷¹ Inwestycja ta tak bardzo obciążała kooperatywę, że jak wynika z protokołu Wydziału Wykonawczego z 29 kwietnia 1922 r., pojawiło się przed nią całkiem realne widmo bankructwa. Ratowano się wówczas przez wolnorynkową wyprzedaż 7 koni, 5 wozów, 1 platformy, 2 bryczek, 7 kompletów uprząży oraz 900 korcy miazłu węglowego, znajdującego się w dyspozycji spółdzielni. Jednocześnie zobowiązano stowarzyszone spółdzielnie do udzielenia przez każdą z nich jednorazowej pożyczki, w wysokości od 300.000 do 500.000 mk.⁷² Ostatecznie sprawa została pomyślnie zakończona, choć w międzyczasie, nawet poważnie rozważano ewentualność połączenia się ze spółdzielnią "Zgoda" w Płocku.⁷³

Siedziba Płockiego Okręgowego Stowarzyszenia Spółdzielców (i takiej nazwy używano-przyp. aut.) znajdowała się w Płocku, przy ul. Dominikańskiej 9. W 1919 r. stowarzyszenie prowadziło 9 sklepów, w tym 4 w Płocku, tj. przy ul. Bielskiej 3, Kolegialnej 24, Kościuszki 9 i Królewieckiej 22 oraz 5 na terenie powiatu, tj. w Bodzanowie, Łęgu, Miszewie Murowanym, Rogotworsku i Staroźrebach⁷⁴.

Sprawą najważniejszą w tym okresie, było przekształcenie spółdzielni w Związek Okręgowych Stowarzyszeń Spółdzielczych, który by swoim zasięgiem obejmował cały powiat płocki. Myśl ta wypłynęła od płockiego Sejmiku. Wytrwale patronował jej prezes-spółdzielni A. Maciesza. Miała również zwolenników i w terenie, o czym świadczyło poparcie, jakie w tej kwestii wyrażały m.in. spółdzielnie w Chlebowie, Chylinie, Drobinie, Płocku, Rokiciu, Sikorzu, Staroźrebach, Woźnikach i Wyszyńcu.⁷⁵

Sprawy robocze związane z organizacją Związku zostały załatwione podczas Walnego Zgromadzenia Delegatów Płockiego Okręgowego Stowarzyszenia Spółdzielczego, które odbyło się 5 lipca 1921 r. Wzięli w nim udział delegaci z w/w spółdzielni tj. Koperski, Zawodniak, Popielski, Ners, Dąbrowski, Rymkiewicz, Grabarczyk, Domasiak, Drajkowski, Warda, Chrapkowski, Olszewski i Różański. Płock reprezentowali W. Apfelbaum, ks. I. Lasocki i Z. Ślaski. Dokonano wtedy wstępnego wyboru władz Związku. Tak więc prezesem Rady został Maciesza, wiceprezesem Nieniewski. Kierownictwo spółdzielni sprawowali wybrani wówczas M. J. Lewandowski i J. Kryweńczuk.⁷⁶

Jako podstawę działalności przyjęto statut wydany przez Centralny Związek Stowarzyszeń Spożywców w Warszawie, dostosowany do ustawy o spółdzielniach z 29 października 1920 r. Określono też wysokość udziałów w stosunku 500 mk od każdego członka, a które musiało wnieść stowarzyszenie związkowe. Jednocześnie Zjazd delegatów upoważnił kierownictwo Związku do zaciągnięcia w tutejszych instytucjach finansowych kredytów w wysokości 10 mln mk, z prawem przekroczenia tej kwoty o 50%.

Legalizacja Związku uległa jednak pewnej zwłoce. Nastąpiła dopiero pod koniec 1922 r. Przyczyną zwłoki były trudności związane z deprecjacją waluty oraz z przejściem z systemu monopolowego do systemu sprzedaży wolnorynkowej. Nie bez znaczenia była również postawa płockiej "Zgody" oraz niektórych wiejskich spółek i sklepów, niechętnie ustawionych do problemu skonsolidowania spółdzielczości w okręgu płockim, właśnie pod egidą Związku.⁷⁷

Zasadniczo nie posiadamy danych obrazujących działalność ekonomiczną Związku. Z nieznanych bliżej przyczyn, problem ten był celowo unikany przez władze spółdzielni. Co więcej; bardziej szczegółowych informacji nie udzielano Związkowi Spółdzielni Polskich, który dla Kooperatywy Okręgowej był jednostką nadrzędną. Jedynym źródłem, szczęśliwie ocalałym z pożogi wojennej, jest "Księga Protokołów Kooperatywy Okręgowej w Płocku". Niestety, zawarty w niej materiał, przeważnie opisowy, w ograniczony tylko sposób porusza interesującą nas kwestię.

Pierwsza informacja o dorobku ekonomicznym spółdzielni pochodzi z 1920 r. Wtedy to kapitał obrotowy wyniósł 151.432 mk, zaś spółdzielnia zrzeszała 1.832 członków.⁷⁸ Następne dane pochodzą z 1922 r. Wówczas bilans wyrażał się kwotą 50.372.852,43 mk, czyli zysk - 1.801.956,70 mk, zaś kapitał zakładowy - 1.042.726 mk.⁷⁹ W tym czasie, oprócz artykułów spożywczych pierwszej potrzeby, spółdzielnia prowadziła hurtową sprzedaż materiałów włókienniczych i skór, sprzedaż opału, a także mydła i past obuwniczych, produkowanych we własnej wytwórni⁸⁰. W 1923 r., a więc w okresie szalejącej inflacji, obrót Związku wyniósł aż 526 mln mk. W tym czasie, zakupy czynione przez Kooperatywę w hurtowni Związku Spółdzielni Polskich, opiewały na 23 mln mk⁸¹.

O następnych latach praktycznie nic nie wiemy. Prawdopodobnie już na początku 1924 r. spółdzielnia zawie-

siła swoją działalność. Przyczyną tego stanu rzeczy był brak kapitału obrotowego. Dalsze wiadomości o spółdzielni pochodzą dopiero z 22 czerwca 1926 r., tj. z obrad Walnego Zebrania Delegatów. Oprócz przedstawicieli centrali, wzięli w nim udział delegaci reprezentujący następujące stowarzyszenia związkowe: A. Biedrzycki - ze stowarzyszenia w Chlebowie Nowym, J. Kwiatkowski i J. Karczowski - ze spółdzielni "Gwiżdza" w Drobinie, F. Drajkowski - ze stowarzyszenia "Miroslawiak" w Miroslawiu, W. Witkowski i W. Koronkiewicz - przedstawiciele spółdzielni "Nasz Sklep" w Płocku, J. Kamiński - z "Oszczędności" w Rokiciu i przedstawiciel spółdzielni "Starożrebiak" ze Starożreb. Wśród zaproszonych gości znaleźli się również F. Salak - reprezentujący płocką "Zgodę" oraz wybitni miejscowi działacze socjalistyczni Zygmunt Pekrul (1892-1938) i Leon Przybylski - ze spółdzielni "Robotnik" w Płocku.

Protokół wspomnianego zebrania dlatego należy omówić, ponieważ oddaje on klimat wysiłków, jakie były wówczas podejmowane dla podniesienia gospodarczego spółdzielni. Tak więc w ramach powziętej reorganizacji, dokonano zmiany statutu, uzgadniając go z wymogami ustawy o spółdzielniach. Wysokość udziału członkowskiego ustalono na 5 zł. Dokonano zmiany nazewnictwa Związku. Odtąd nosił on nazwę: "Płocki Okręgowy Związek Stowarzyszeń Spółdzielczych w Płocku, Spółdzielnia z odpowiedzialnością udziałami".⁸² Zmniejszono też stan członków Rady z dziewięciu do sześciu. Jej prezesem został wybrany w tajnym głosowaniu Witold Karczewski, zaś na czele Zarządu stanęła znana płocka działaczka społeczna Janina Okorska.⁸³

Na uwagę zasługuje również wystąpienie lustratora Okręgu Z. Pieńkowskiego, tym charakterystyczne, że wskazuje ono w sposób właściwy na przyczyny trudności w Związku: "...Rada Nadzorcza i Zarząd prawie wszystkie bezczynne. We wszystkich stowarzyszeniach brak funduszy obrotowych, ponadto powszechnie jest praktykowana rujnująca stowarzyszenie sprzedaż na kredyt"⁸⁴. Tak więc główną przyczyną niedomagań spółdzielni była zła organizacja, jak i brak zaangażowania ze strony władz.

Z omawianego protokołu pochodzą niektóre dane o dorobku ekonomicznym spółdzielni za rok 1926. Otóż roczny obrót wyniósł 316.757,35 zł, zaś bilans - 69.931,99 zł⁸⁵. W następnym roku obrót roczny osiągnął największą w historii spółdzielni kwotę tj. 500.000 zł⁸⁶. W latach późniejszych - występował systematyczny regres. Najlepiej to ilustrują obroty spółdzielni. W 1928 r. wyniosły one 494.720 zł, w 1929 r. - 435.999 zł, w 1931 r. - 423.721 zł, zaś w 1932 - 352.718 zł⁸⁷. Kolejny kierownik Zarządu, następca Okorskiej - Ludwik Gałkowski, z pośród przyczyn uzasadniających zmniejszenie się obrotów spółdzielni, wymienił m.in. "[...] ogólne zubożenie ludności [...] niedostateczną pracę spółdzielni [...] brak kapitału obrotowego [...] utracenie 1 lipca 1931 r. hurtowni soli".⁸⁸ W 1933 r., a więc w roku finalnym dla egzystencji spółdzielni, jej działalność ilustrują takie dane: obrót roczny - 216.171 zł, rachunek strat i nadwyżek - 17.617,95 zł, koszty handlowe - 137.510 zł i bilans roczny - 104.510,36 zł.⁸⁹ Jak widać,

dalsze prowadzenie spółdzielni jako placówki samoistnej, było absurdalne. Na tym głównie tle doszło w sierpniu 1933 r. do połączenia się Związku ze spółdzielnią "Zgoda", przy czym ta ostatnia, przejęła prerogatywy spółdzielni okręgowej.⁹⁰

W toku rozważań ustaliłem, że o upadku spółdzielni przesądziła ogólnie zła sytuacja gospodarcza kraju. Ustaliłem również, że odpowiedzialność w tej mierze ponosiły i władze spółdzielni, nie zawsze umiejące sprostać powierzonym zadaniom. Nie można jednak pominąć jeszcze jednego, kto wie czy nie najistotniejszego czynnika. Odsłania go nam na swych łamach "Głos Mazowiecki", który podaje że "[...] Jedną z przyczyn załamania się Okręgowej Spółdzielni była jej słabość finansowa oraz niewytrzymywanie zbyt wysokich cen na cukier narzuconych przez Khona, właściciela hurtowni [...] "Zgoda" utrzymywała się bo cement sprowadzała z Warszawy, bezpośrednio od producenta".⁹¹

Potwierdza to Gałkowska która pisze, że długoletnia walka obydwu spółdzielni, prowadzona z nadużyciami handlu prywatnego w Płocku, wywołała reakcję z jego strony. Ekonomicznie silniejsza "Zgoda" dzięki swym związkom ze "Spółem" oraz dzięki prowadzeniu intensywnej sprzedaży, zwłaszcza materiałów budowlanych, zwycięsko przetrwała. Natomiast nieudolnie prowadzona Spółdzielnia Okręgowa - musiała zapłacić wiadomą cenę.⁹²

Następną spółdzielnią, stanowiącą ważne ogniwo w rozwoju spółdzielczości płockiej, była Kooperatywa Urzędników Państwowych. Została ona zawiązana podczas zebrania organizacyjnego, jakie odbyło się 28 listopada 1919 r. w Płocku. Jej założycielem był wybitny działacz płocki i narodowo demokratyczny Tadeusz Świecki (1880-1946)⁹³. Przy powstaniu spółdzielni ważną rolę spełniała także, bliżej nie znana kooperatywa "Spójnia" w Płocku. Nie tylko, że wspomagała nowo założoną spółdzielnię finansowo, lecz także za niewielką odpłatnością, użyczała ona lokalu dla potrzeb handlowych spółdzielni urzędniczej.⁹⁴

W dniu 7 czerwca 1920 r. kooperatywa otworzyła własny sklep, który znajdował się przy ul. Królewieckiej 17⁹⁵. Prowadzono w nim sprzedaż artykułów spożywczych pierwszej potrzeby, a także taniego obuwia. Oczywiście klientela składała się głównie ze sfer urzędniczych Płocka⁹⁶.

W grudniu 1922 r. spółdzielnia przyjęła nową nazwę. Odtąd występowała jako "Kooperatywa Pracowników Państwowych, Komunalnych i Instytucji Społecznych, Spółdzielnia z odpowiedzialnością udziałami w Płocku"⁹⁷.

Nie wiele przetrwało do naszych czasów danych o działalności ekonomicznej spółdzielni. Właściwie jedyny, choć szczątkowy w tym względzie materiał, zawiera szczęśliwie ocalona księga protokołów Rady. Z materiału wynika, że Kooperatywa od samego początku borykała się z dużymi trudnościami, spowodowanymi głównie brakiem kapitału obrotowego. Dlatego ratowała się pożyczkami. Powodowały one jednak dość znaczne zadłużenie spółdzielni. W 1920 r. sięgało ono sumy ok. 500.000 mk⁹⁸. Był to moment krytyczny dla dalszej egzystencji spółdzielni, zwłaszcza jeśli się zważy na tą okoliczność, że uchwalony na rok przyszły budżet roczny opiewał tylko na 820.000 mk, z prawem przekro-

czenia go o 20%⁹⁹. A wszystko to działo się w obliczu postępującej inflacji.

Po wprowadzeniu złotego, sytuacja w dalszym ciągu pozostawała trudna. Nie zmieniło jej przystąpienie Kooperatywy do Związku Polskich Stowarzyszeń Spożywczych, który to fakt miał miejsce w kwietniu, względnie maju 1925 r.¹⁰⁰. Nic dziwnego, że w tej sytuacji zaczęto poważnie myśleć o połączeniu z płocką "Zgodą", jako jednostką ekonomicznie silniejszą. Sprawy związane z fuzją obydwu spółdzielni omówiono 22 stycznia 1926 r., podczas obrad Komisji Połączeniowej, złożonej z przedstawicieli "Zgody" i Kooperatywy. Faktyczne połączenie gospodarcze dokonało się 1 listopada 1926 r.¹⁰¹

Kilka uwag poświęcimy jeszcze członkom i działaczom spółdzielni.

Założenie Kooperatywy wywołało w środowisku urzędniczym Płocka dość powszechny entuzjazm. Jak wynika ze źródeł, w dniu 1 grudnia 1919 r. Kooperatywa zrzeszała 748 członków. Była to najwyższa liczba stowarzyszonych w całej historii tej spółdzielni¹⁰². 2 lipca 1920 r. stowarzyszenie liczyło już tylko 276 członków¹⁰³. Nie znamy liczby stowarzyszonych w następnych latach. Wydaje się jednak, że nie przekroczyła stanu z lipca 1920 r.

W związku z przytoczonymi danymi nasuwa się pytanie, co mianowicie spowodowało tak masowe odejście członków?

Odpowiedź na powyższe właściwie narzuca się nam sama przez się, choć nie w sposób jednoznaczny. Niewątpliwie na efektach działalności spółdzielni, rozumianych w szerokim zakresie, zaważyła inflacja. W początkowym okresie podobne znaczenie odgrywał brak i to stały kapitału obrotowego. Najważniejszą jednak przyczynę, przesądzającą o braku efektów gospodarczych, a w dalszej konsekwencji o małej liczbie członków, było ograniczenie sprzedaży towarów wyłącznie do kręgu stowarzyszonych. Ta swoista ekskluzywność powodowała tym samym ograniczenie zaplecza społecznego. Tym samym odbijała się i na obrotach spółdzielni. Wzorem innych spółdzielni - jej władze stanowiły Rada Nadzorcza i Zarząd.

Od momentu powstania Kooperatywy aż do lutego 1924 r. prezesem Rady był rejent Zygmunt Ślaski¹⁰⁴. Od 27 maja 1924 r. stanowisko to objął Bogumił Zaleski i trwał na nim aż do likwidacji spółdzielni.

Funkcje wiceprezesów kolejno sprawowali Paweł Nieniewski i Daniel Zych, zaś od 27 maja 1921 r. aż do chwili fuzji ze spółdzielnią "Zgoda" - Strupczewski.

Pierwszym kierownikiem Zarządu był Józef Protasiewicz. W 1921 r. zastąpił go Stanisław Skorupski, który kierował spółdzielnią do połowy czerwca 1924 r. Bezpośrednio po nim nastąpił K. Idzikowski. Był on ostatnim kierownikiem Zarządu¹⁰⁵.

Poprzednio niejednokrotnie już wzmiankowałem o występowaniu w Płocku pewnych tradycji spółdzielczości robotniczej. Wystarczy przypomnieć, chociażby działające w czasie pierwszej wojny światowej obydwie piekarnie robotnicze. Rozwinięte jednak formy robotniczego ruchu spółdzielczego, pojawiły się dopiero po od-

zyskaniu niepodległości państwowej przez Polskę. W sposób klasyczny zostały one uwidocznione w założeniach programowych "Robotniczego Stowarzyszenia Spożywców w Płocku "Robotnik". Kooperatywa "Robotnik" została założona przez płockich działaczy socjalistycznych w 1919 r.¹⁰⁶ Rejestracji spółdzielni dokonano w Sądzie Okręgowym w Płocku w dniu 6 lipca 1922 r. W odróżnieniu od wszystkich poprzednio omawianych spółdzielni, powstaniu kooperatywy przyswiecały wybitnie społeczne motywy działania. Jak wynika z określeń statutowych, przedmiotem wysiłków stowarzyszonych było dążenie do uspołecznienia środków wytwarzania i wymiany, w celu zagwarantowania podstawowych interesów klasy robotniczej. Realizacja tych założeń miała być osiągnięta m.in. poprzez: 1. Hurtowy zakup, a następnie przetwórstwo podstawowych artykułów spożywczych oraz sprzedawanie ich po cenach detalicznych; 2. Nabywanie - względnie dzierżawienie - domów, fabryk, majątków ziemskich itp.; 3. Rozwijanie budownictwa mieszkaniowego, lecznic, sanatoriów itp.; 4. Prowadzenie operacji wkładowo-oszczędnościowych i ubezpieczeniowych; 5. Rozwijanie działalności oświatowo-kulturalnej; 6. Prowadzenie dla osób nie należących do stowarzyszenia, sprzedaży wyłącznie gotówkowej.¹⁰⁷ Terenem działalności "Robotnika" był Płock i okolice. Mogli doń należeć wszyscy, którzy ukończyli 18 rok życia, bez względu na płeć. Warunkiem przynależności było również zamieszkiwanie na terenie działalności kooperatywy oraz utrzymywanie się z własnej pracy. Tak więc nie mogli być członkami spółdzielni kupcy, pośrednicy handlowi, przedsiębiorcy, ziemianie, żebracy oraz osoby, które korzystały z pomocy instytucji charytatywnych.

W zakresie działalności ekonomicznej - obowiązywały w stowarzyszeniu następujące zasady. 10% nadwyżki zaliczano do kapitału społecznego, zaś przynajmniej 30% na tzw. kapitały specjalne. Zwroty, dokonywane członkom w stosunku do zakupów, nie mogły przewyższać 4% sumy, za którą członek zakupił towary w stowarzyszeniu w ciągu roku. Reszta nadwyżki, pozostawała do rozporządzenia Walnego Zgromadzenia. Nie mogła być ona w żadnym wypadku podzielona między członków. Członek, który nie miał wniesionego pełnego udziału i określonego przez Walne Zgromadzenie funduszu zasobowego, miał dopisywane dywidendy do udziału, względnie do funduszu zasobowego.¹⁰⁸

Organami stowarzyszenia były Zebranie Dzielnicowe, Zebranie Walne, Rada Nadzorcza i Zarząd. Zebranie Dzielnicowe, które w dotychczas już spotykanych strukturach władz było pewną nowością, ilościowo swoim zakresem obejmowało od 250-500 członków. Zebrania takie odbywały się 4 razy w roku, tj. zwykle w lutym, maju, sierpniu i listopadzie. Poświęcone było omawianiu aktualnych problemów spółdzielczych. Zebraniu Dzielnicowemu przewodniczył tzw. opiekun dzielnicowy.

W 1921 r. wpisowe wynosiło 5, zaś udział 500 mk.¹⁰⁹ W 1922 r. udziały zostały podniesione do 2.000 mk. Według "Kuriera Płockiego" - kooperatywa prowadziła również kasę oszczędnościowo-pożyczkową.¹¹⁰

Przedstawione powyżej demokratyczne zasady sta-

tutowe mogły więc przyczynić się do rozwoju spółdzielni. Dodatkowym atutem, mogącym przesądzić o powodzeniu, było posiadanie przez "Robotnika" dużego sklepu, mieszczącego się w lokalu przy ul. Królewieckiej 23¹¹¹, piekarni, świetlicy¹¹² oraz biblioteki, liczącej kilka tysięcy tomów¹¹³. W terenie stowarzysze nie posiadała filie w Bielsku i przez pewien czas w Soczewce i Borowczkach. W lipcu 1922 r. nastąpił obiecujący fakt, w postaci przejścia przez "Robotnika" "Kooperatywy Wytwórczej Polskich Pracowników Szewskich w Płocku"¹¹⁴. Spółdzielnia posiadała więc obiektywną szansę rozwoju. Tak się jednak nie stało. Ok. 1928 r. spółdzielnia upadła i to w sposób do dziś dnia całkowicie nie wyjaśniony¹¹⁵.

Co spowodowało taki właśnie finał? Otóż wydaje się, że o upadku spółdzielni zdecydowały głównie dwie przyczyny, obydwie zresztą natury politycznej. Pierwszą z nich stanowił konflikt, jaki powstał początkowo w samej PPS, tuż po podzieleniu się na Lewicę i Frakcję, a który następnie przeszedł na oddzielnie działające i ostro zwalczające się PPS-FR i PPS-L, jedną z protoplastek późniejszej KPRP. Pomijam omawianie genezy i przebiegu konfliktu. Dość stwierdzić, że w 1921 r. komuniści niemal całkowicie przejęli władzę w spółdzielni i sprawowali ją aż do początków 1925 r., tj. do momentu odebrania im kierownictwa przez większość pepesowską¹¹⁶. Rządy komunistów miały jednak dla spółdzielni fatalne następstwa. Rozpoczął się bowiem okres oskarżeń o rozmaite nadużycia, co w rezultacie podkopało wśród stowarzyszonych zaufanie do kierownictwa spółdzielni i jego poczynań gospodarczych¹¹⁷.

Drugą przyczynę stanowiły represje, jakie ówczesne władze państwowe stosowały wobec działaczy komunistycznych. Od 1922 r. kooperatywa stała się terenem ustawicznej penetracji ze strony policji¹¹⁸. Starła się ona dowieść za wszelką cenę, istnienia na terenie spółdzielni komórki komunistycznej. Pociągało to za sobą różne szykany, utrudnienia, czy wręcz aresztowania. Ostatecznie w listopadzie 1924 r. policji udało się udowodnić komunistyczną działalność niektórym członkom władz spółdzielni. W jakich warunkach przez cały ten okres działało kierownictwo "Robotnika", a także jakie to miało znaczenie dla rozwoju spółdzielni, najlepiej świadczy wypowiedź zastępcy przewodniczącego Zarządu Czesława Paczkowskiego, ściśle związanej z opisywanymi wydarzeniami: "[...] jest i tak dobrze, bo władze ciągle kogoś z Zarządu pakują do więzienia"¹¹⁹. Jeśli do tego dodamy ogólne trudności gospodarcze kraju, to nic dziwnego, że kooperatywa upadła.

Na temat działalności ekonomicznej spółdzielni zasadniczo źródła milczą. Jedyne dostępne i zarazem skromne dane, zawarte są w "Sprawozdaniach Związku Robotniczych Spółdzielni Spożywców" za lata 1921-1923. Wynika z nich, że 1921 r. stowarzyszenie liczyło 2.935 członków, zaś ich udziały wyrażały się sumą 1,045.346,87 mk. W 1922 r. obrót spółdzielni, przy tej samej liczbie członków - wynosił 27,658.302 mk. W 1923 r. liczba członków wzrosła do 3.216, zaś wydatnie zmniejszył się obrót do sumy 3,781.000 mk.¹²⁰ Dane

te potwierdzają, że "Robotnik" był najbardziej masową spółdzielnią płocką i jak to wynikało ze statutu, zrzeszającą jednorodnie społecznie warstwy mieszkańców. Już ten fakt dawał spółdzielni całkiem realne perspektywy rozwoju. Rozwój ten przekreślał jednak ostry antagonizm, jaki zaistniał w szeregach ówczesnej lewicy społecznej.

Obok działalności ściśle społecznej i handlowej, spółdzielnia mocno zaangażowała się w działalność polityczną. Według Piegata - "Robotnik" czynnie wspomagał działalność komunistycznego Klubu Robotniczego im. T. Rechniewskiego w Płocku, którego założycielami byli znani działacze komunistyczni, tj. Marian Pakulski (1895-1937) i Franciszek Piltz (1895-1944). Podobnie spółdzielnia użyczała swego lokalu na zebrania komunistycznego Związku Proletariatu Miast i Wsi.

Ożywione kontakty łączyły "Robotnika" również z klubem żydowskim "Cukunft" w Płocku, który jakkolwiek był założony przez żydowskich socjalistów, to jednak podobnie, był miejscem penetracji komunistycznej¹²¹. Kres jej położyło dopiero przejście kierownictwa spółdzielni przez PPS, co nastąpiło w 1925 r.

Na zakończenie, kilka uwag należy poświęcić działaczom "Robotnika". Niewątpliwie najwybitniejszym z nich był M. Pakulski, który też był jednym z założycieli kooperatywy. Był on bodajże pierwszym kierownikiem Zarządu. Braki w przekazach źródłowych uniemożliwiają zestawienie pełnej listy osób, występujących bądź w kierownictwie, bądź w szeregach personelu pracowniczego. W oparciu o dostępne dane, udało się zestawić nazwiska następujących działaczy. Byli nimi: W. Chabowski, J. Iwanicka, A. Gampel, J. Gruszczyński, S. Głogowska, C. Kalicki, A. Kozłowski, F. Marszałek, W. Michalski, C. Paczkowski, późniejsi posłowie do Sejmu RP W. Rożek (Ronowski) i J. Sochnacki, S. Szczęśny, J. Wolf i I. Wrzos.¹²²

Następną spółdzielnią, kwalifikowaną do tzw. kooperatyw robotniczych, było stowarzyszenie "Jedność" W Płocku. Nie znamy daty jej powstania, jak również założycieli. Z materiału źródłowego jednak wynika, że "Jedność" została założona dla ludności żydowskiej Płocka, choć nie można wykluczyć przynależenia do niej i Polaków. Można też przypuszczać, że pewną, jeśli niedecydującą przy założeniu spółdzielni rolę, odegrał żydowski Związek "Mizrachi", znany z prakty-

cznego szerzenia wśród Żydów różnych akcji o charakterze samopomocowym. W 1919 r. prezesem stowarzyszenia był I. Askanas¹²³.

Od 15 września 1919 r. spółdzielnia prowadziła sklep, który znajdował się w siedzibie Związku "Mizrachi", przy ul. Szerokiej 9 w Płocku. Przedmiotem działalności kooperatywy było "[...] dostarczanie biednej ludności miasta naszego artykułów spożywczych w dobrym gatunku i po cenach możliwie niskich". Towary sprowadzano za pośrednictwem Magistratu płockiego, głównie kontyngentowe i to w małych ilościach. Wzrastająca ich podaż powodowała, że władze spółdzielni domagały się od Wydziału Apropowizacji przy Magistracie płockim znacznego rozszerzenia asortymentu, tak pod względem ilościowym, jak i jakościowym.¹²⁴ Świadczy to, o dość znacznym oddziaływaniu społecznym spółdzielni wśród mieszkańców. Stwierdzenia tego nie mogą jednak poprzeć żadnymi wskaźnikami ekonomicznymi, z uwagi na ich brak. Ostatnie informacje o spółdzielni pochodzą z 13/14 stycznia 1920 r. Dowiadujemy się z nich, iż zostało dokonane włamanie do sklepu. Skradziono wówczas różne towary spożywcze i kolonialne, w tym i kontyngentowe.¹²⁵ Potwierdzenie istnienia spółdzielni spotykamy jeszcze w "Kalendarzu Informacyjnym Płockim" na rok 1924.¹²⁶

W początkach dwudziestolecia międzywojennego istniały jeszcze dwie kooperatywy robotnicze. Pierwszą z nich stanowiła tzw. Pierwsza Piekarnia Robotnicza, która, została założona z inicjatywy Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS w Płocku. Samodzielny był spółdzielni najprawdopodobniej trwał do 1920 r., tj. do chwili przejścia jej przez "Robotnika".¹²⁷

Drugą spółdzielnię stanowiło Stowarzyszenie Spółdzielcze "Braterstwo" w Płocku. Najprawdopodobniej była to kooperatywa żydowska. Stowarzyszenie prowadziło znajdujący się przy ul. Tumskiej 6 sklep spożywczy z artykułami pierwszej potrzeby idelikatесowymi, dział usług krawieckich oraz dział poradnictwa.¹²⁸ W materiale źródłowym wzmiankowany jest również fakt posiadania przez kooperatywę piekarni, która w 1920 r. znajdowała się przy ul. Dobrzyńskiej 29 w Płocku.¹²⁹ Ewentualnie w praktykach spółdzielczości płockiej i w ogóle, był prowadzony przez tę spółdzielnię system sprzedaży ratalnej.¹³⁰ Tyle o płockiej spółdzielczości robotniczej.

Przypisy

⁴⁷ Tabelę sporządzono na podstawie odnośnych sprawozdań Zarządu spółdzielni "Zgoda" w Płocku za lata 1919-1938.

⁴⁸ ZLD Posiedzenia Zarządu OSS "Zgoda" w Płocku. Prot. z 21 IX 1939. b.p.

⁴⁹ M. G a ł k o w s k a: Wysepka w morzu...s. 18.

⁵⁰ ZLD Posiedzenia Zarządu OSS..., Prot. z 21 IX 1939.

⁵¹ T a m ż e, Prot. z 29 IX 1939 b.p.

⁵² APP AMP sygn. 25.166 Wydział Społ.-Gospod. "Zgoda" do 24 X 1939 b.p.

⁵³ T a m ż e, sygn. 25.165 Wydział Społ.-Gospod. "Zgoda" ogólnie do 21 X 1939. Wykaz towarów b.p.

⁵⁴ L. D z i e r ż a n o w s k i: "Zgoda" w czasie okupacji hitlerowskiej. "Notatki Płockie" 1969 nr 3/52 s. 21.

⁵⁵ Spraw. Roczne Zarz. Stow. Spoż.[...] "Zgoda" [...] za rok 1918. Płock 1919 s. 3.

⁵⁶ Spraw. Spół. Stow. Spożyców "Zgoda" za 1929 r. Płock 1930 s. 1.

⁵⁷ Wtedy w skład członków względnie zastępców tak Zarządu, Komisji Rewizyjnej, jak i Sądu Pojedynczego wchodził: Stefan Baliński, Aleksander Lewicki, Jan Ligowski, J. Leśniowski, J. Jeliński, F. Szczepański, Zygmunt Trzeciak, Bogumił Przybyszewski, P. Pankowski, Bolesław Skupiński, J. Woźnikowski, Aleksander Majdecki, Walenty Różański, Władysław Apfelbaum, W. Świerzyński i Aleksander Zaleski. Spraw. Roczne Zarz [...] "Zgoda"...za rok 1918.

⁵⁸ Członkami Rady zostali wybrani: S. Grubowski, S. Hajdu-

- kiewicz, A. Lewicki, Z. Trzeciak i K. Warmiński. F. W y b u l t: "Zgoda"...,s. 6.
- ⁵⁹ Ówczesny skład Rady nadto tworzyli: E. Biegański, A. Lewicki, B. Skupiński, S. Grubowski, H. Ławczyński, P. Pankowski, J. Sadziński i S. Lewandowski. Spraw. Spół. Stow..., "Zgoda" za 1929 r.
- ⁶⁰ W skład pierwszej Rady weszli również S. Grubowski, S. Hajdukiewicz, S. Kryjek, A. Lewicki, W. Nowakowski, J. Piusiński, B. Skupiński, L. Szlagier. Niezależnie od wspomnianych powyżej, w sprawozdaniach tak Zarządu jak i Rady wymieniano jeszcze takich działaczy, jak: L. Dorobek, L. Dzierżanowski, St. Markiewicz, Pasternakiewicz, ks. Alojzy Pożwę, Żaglewski, Ryszarda Żochowski i Aleksander Wernik F. W y b u l t: "Zgoda"...,s. 6-7; ZLD KPPKR Prot. z posiedzenia Wydz. Propag. z 6 IX 1935 k. 11; z 8 VI 1937 k. 40-41; z 31 VI 1938 k. 53; Prot. z posiedz. Zarz. OSS "zgoda" z 15 II 1938; z 21 IX 1939.
- ⁶¹ L. D (z i e r ż a n o w s k i): Władze płockiej "Zgody", s. 32.
- ⁶² T. Ś w i e c k i, F. W y b u l t: Mazowsze...,s. 491.
- ⁶³ ZLD Księga Posiedzeń Kooperatywy Okręgowej w Płocku (KPKOP) T. 1. Prot. z 16 I 1919 k. 3.
- ⁶⁴ T a m ż e, k. 2-4.
- ⁶⁵ Na zastępców członków wybrano: Romana Jarockiego, Rutkowskiego, Sobieraja, Turka, Z. Suskiego i Zarembę. T a m ż e, Prot. z 16 stycznia 1919 k. 3v-4.
- ⁶⁶ T a m ż e, Prot. z obrad Rady Nadzor. z 23 I 1919 r.
- ⁶⁷ T a m ż e, Prot. z pos. Rady Nadzor. z 24 II 1920 k. 7.
- ⁶⁸ T a m ż e, Prot. Waln. Żebr. Delegatów Okr. Stow. z 25 V 1920 k. 10.
- ⁶⁹ T a m ż e, Prot. Waln. Zebr. Delegatów Okr. Stow. Spół. z 5 lipca 1921 k. 21v.
- ⁷⁰ T a m ż e, Prot. z 16 I 1920 k. 3; Prot. Waln. Zebr. Delegatów Okr. Stow. Spoż. z 25 V 1921 k. 10.
- ⁷¹ T a m ż e, Prot. posiedz. Rady Nadz. Z 25 X 1921 k. 25.
- ⁷² T a m ż e, Prot. Wydz. Wykonaw. Z 29 IV 1922 k. 32.
- ⁷³ Fuzję z Kooperatywą Okręgową "Zgoda" uzależniła od zmiany statutu i władz. T a m ż e, Prot. z pos. Rady Nadzor. Z 10 I 1922 k. 27
- ⁷⁴ APP AMP sygn. 25.899 Wydział Apropowizacyjny. Płockie Okręgowe Stowarzyszenie Spółdzielcze do Wydziału Apropowizacyjnego Magistratu m. Płocka (4 XI 1919) b.p.
- ⁷⁵ T a m ż e, Prot. z Waln. Zgrom. Delegatów z 15 VII 1921 r. k. 21.
- ⁷⁶ Oprócz wymienionych do Rady weszli: K. Cygański, Z. Ślaski, E. Kolański, Goćkowski, Kamiński, Jaźwiński, Różycki, Gierzyński, Kędziński, Turek i Zaremba. T a m ż e, k. 21v.
- ⁷⁷ Związek Okręgowy Kooperatyw. "Kurier Płocki" 1922 nr 123.
- ⁷⁸ Płocka Kooperatywa Powiatowa. "Kurier Płocki" 1920 nr 15.
- ⁷⁹ Z liczby 1.832 członków, na poszczególne spółdzielnie związkowe przypadało: w Płocku - 321, w Brwilnie - 267, w Rogozinie - 149, w Świącicach - 224, Starożrebach - 83, Zągotach - 107, Majkach - 104, Drobinie - 18, Rogotwórsku - 34, Rębowie - 12, Lelicach - 45, Łubkach - 18, Ramotówce - 67, Mąkolinie - 114 i Bielnie 167. "Kurier Płocki" 1920 nr 15.
- ⁸⁰ ZLD Posiedzenia Okręgowego Związku Spółdzielni Spożywców. Prot. Zebr. Delegat. z 22 VI 1926 k. 3-4.
- ⁸¹ Sprawozdanie Związku Spółdzielni Polskich za rok 1923. Warszawa 1923 s. 82.
- ⁸² ZLD Posiedzenie Okręgowego Związku..., Prot. Walnego Zebr. Delegat. z 22 VI 1926 k. 3, 7-8.
- ⁸³ Ponadto do Rady zostali wybrani: J. Kamiński, M. Lewandowski, W. Krzętowski, W. Orzeszkowski. Zastępcami członków zostali A. Biedrzycki, J. Karpiński i M. Kozieński. T a m ż e, k. 10.
- ⁸⁴ T a m ż e, k. 6.
- ⁸⁵ T a m ż e, k. 4, 6.
- ⁸⁶ "Dziennik Płocki" 1927 nr 267.
- ⁸⁷ ZLD Posiedzenia Okręgowej..., Prot. Waln. Zebrania Delegatów z 19 VII 1928 k. 17; z 11 IV 1930 k. 28; z 27 III 1931 k. 36; z 29 IV 1932 k. 40.
- ⁸⁸ T a m ż e, Prot. z 29 IV 1932 k. 40.
- ⁸⁹ T a m ż e, Prot. z 27 VI 1933 k. 59.
- ⁹⁰ Formalne połączenie spółdzielni dokonano się, jak już pisałem w tekście - w sierpniu, natomiast faktyczne w listopadzie 1933 r. Należy też gwoli ścisłości nadmienić, że jakkolwiek "Zgoda" przejęła od Związku prerogatywy spółdzielni okręgowej, co zresztą uwzględniła w nowopryjętej nazwie, to jednak nigdy nie uzyskała na to potwierdzenia ze strony Związku Spółdzielni Polskich, swej jednostki nadrzędnej. T a m ż e, Prot. z 17 XII 1933 k. 63-71..
- ⁹¹ "Głos Mazowiecki" 1933 nr 173.
- ⁹² M. G a ł k o w s k a: Wysepka w morzu...,s. 16-17.
- ⁹³ Obok Świeckiego, w dokumentach spółdzielni jako założyciele występują również Z. Ślaski, W. Górecki, S. Protasiewicz, T. Przybylski, F. Kowalkowski, H. Sucińska-Daniłowa i Lipka. ZLD Księga Protokołów Kooperatywy Urzędników Państwowych w Płocku (KPKUP). Prot. Zebr. Organ. Rady Nadzor. Kooper. Prac. Państw. W Płocku ..., z 28 XI 1919 r. k. 3-3v.
- ⁹⁴ ZLD KPKUP Prot. z 10 III 1920 r. k. 7-7v.
- ⁹⁵ T a m ż e, Prot. z posiedzenia Zarz. Koop. Urzęd. Państw. W Płocku z 5 VI 1920 k. 63.
- ⁹⁶ T a m ż e, Prot. Rady Nadzorczej z 1 VI 1920 k. 13v.
- ⁹⁷ "Społem" 1923 nr 3.
- ⁹⁸ ZLD KPKUP Posiedzenie RN z 22 XII 1920 k. 17.
- ⁹⁹ T a m ż e, Prot. z posiedzenia RN z 19 II 1921 r. k. 19v.
- ¹⁰⁰ T a m ż e, Posiedzenie RN z 15 V 1925 r. k. 41.
- ¹⁰¹ T a m ż e, Prot. obrad Komisji Połączeniowej z 22 I 1926 r. k. 48.
- ¹⁰² T a m ż e, Prot. z 17 XII 1919 r. s. 1.
- ¹⁰³ T a m ż e, Prot. z posiedzenia RN z 2 VII 1920 k. 14.
- ¹⁰⁴ T a m ż e, Prot. z posiedzenia RN z 25 VI 1924 k. 36v.
- ¹⁰⁵ Na przestrzeni lat trwania spółdzielni w pracach Rady uczestniczyli z różnym stażem, bądź jako jej członkowie, względnie jako ich zastępcy następujący działacze: P. Augustyn, Bogdanowicz, Bonianowski, Chęciński, Dobrzaniecki, Głuchowski, W. Górecki, K. Idzikowski, Jesionowski, Jakubowski, Karczmarzski, P. Kowalkowski, ks. Cz. Lissowski, R. Liwski, R. Lutyński, A. Maciesza, J. Mariański, Marynowski, Momentowicz, Romanowski, Rosiakówna, H. Sucińska-Daniłowa, Strzyżewski, T. Świecki, R. Theifert, Tłuchowski, Z. Trzeciak, Wernikówna, Ziółkowski i C. Zybortówna. W pracach Zarządu uczestniczyli: J. Cygler, Cwierdziński, J. Gierłowski, Jakubowski, St. Lasocki, T. Lipka, J. Morawiec, Sucharski i D. Zych. Wykaz nazwisk sporządzono w oparciu o Księgę Protokołów Kooperatywy Urzędników Państwowych w Płocku. Ponadto wykorzystano artykuł pł. "Nowe wybory w Kooperatywie Pracowników Państwowych w Płocku". "Kurier Płocki" 1921 nr 63.
- ¹⁰⁶ B. D y m e k: W latach Drugiej Rzeczypospolitej, s. 400.
- ¹⁰⁷ "Kurier Płocki" 1922 nr 152; Robotnicze Stowarzyszenie Spożywców "Robotnik" w Płocku. Książeczka Udziałowa NN (Płock b, d, wyd.).
- ¹⁰⁸ Robotnicze Stowarzyszenie..., "Robotnik", s. 16-17.
- ¹⁰⁹ T a m ż e, s. 5, 7.
- ¹¹⁰ "Kurier Płocki" 1922 nr 152.
- ¹¹¹ S. P i e g a t: Klub Robotniczy im. T. Rechniewskiego w Płocku. "Notatki Płockie" 1950 nr 11-12 s. 39.
- ¹¹² B. D y m e k: W latach Drugiej Rzeczypospolitej...,s. 400.
- ¹¹³ K. M a r i a Ń s k i: Zarys działalności KPP w Płocku. "Notatki Płockie" 1968 nr 5/49 s. 22.
- ¹¹⁴ "Kurier Płocki" 1922 nr 152.
- ¹¹⁵ Według B. Dymka, który bezkrytycznie powtórzył opinie K. Mariańskiego, finał spółdzielni wyglądał następująco: "Opinionowany przez PPS "Robotnik" zaczął współpracować ze

"Zgodą", przez którą po pewnym czasie został wchłonięty". W rzeczywistości sprawa wyglądała zupełnie inaczej. Istotnie były kontakty obydwu Zarządów, tylko że dotyczyły one ewentualnej fuzji, w żadnym natomiast wypadku współpracy. "Robotnik w tym czasie, tj. dokładnie w 1927 r. nie był już ekonomicznie cenionym partnerem dla "Zgody". Sytuację tą zresztą potwierdził w przekazanej osobiście na ten temat relacji świadek opisywanych wydarzeń - Leon Dzierżanowski. Otóż według niego, fuzji stanowczo sprzeciwiał się sędziwy prezes Zarządu "Zgody" Aleksander Rudziński, motywujący swe stanowisko ogólną, osobistą niechęcią do orientacji lewicowych. "Zgoda" też nigdy nie przejęła "Robotnika". Relacja L. D z i e r ż a n o w s k i e g o z listopada 1978 r.; B. D y m e k: jw.; K. M a r i a n s k i: Zarys...,s. 22; APP AMP sygn. 24.849 Pożyczki na budowę piekarni. Magistrat m. Płocka do Zarządu Związku Miast Polskich (z 11 VI 1927) b.p.

¹¹⁶ B. D y m e k: W latach...,s. 400.

¹¹⁷ Kooperatywa "Robotnik". "Mazowsze Płockie i Kujawy" 1926 nr 2.

¹¹⁸ Sprawa przeciwko Paczkowskiemu oskarżonemu o komunizm. "Express Płocki" 1927 nr 35.

¹¹⁹ "Dziennik Płocki" 1927 nr 29.

¹²⁰ Sprawozdanie Związku Robotniczych Stow. Spółdzielczych w Warszawie. Rok 1921. Warszawa (1922) s. 62; Sprawozdanie Związku Robotniczych Spółdzielni Spożywców na rok 1922. Warszawa 1923 s. 30; 1923 s. 80.

¹²¹ S. P i e g a t: Klub Robotniczy...,s. 37-39.

¹²² Sprawa przeciwko Paczkowskiemu...,s. 3; Sprawa o szenie komunizmu w Płocku. "Dziennik Płocki" 1927 nr 29 s. 2- 3; B. D y m e k: W latach Drugiej Rzeczypospolitej...,s. 400.

¹²³ APP AMP sygn. 25.099 Wydz. Aprop. Drewno. Związek "Mizrachi" do Magistratu m. Płocka (18 XI 1919) b.p.

¹²⁴ APP AMP sygn. 25.095 Wydz. Aprop. Dz. N. 1589/19 (z 1 X 1919) b.p.

¹²⁵ T a m ż e, Kooperatywa "Jedność" do Rady Aprowizacyjnej przy Magistracie m. Płocka (21 I 1920) b.p.

¹²⁶ "Kalendarz Informacyjny Płocki...,1924. Płock (1924) s. 119.

¹²⁷ B. D y m e k: op. cit. S. 400.

¹²⁸ "Miasto i Wieś" 1923 nr 4.

¹²⁹ APP AMP sygn. 25.099 Wydział Aprop. Stow. Spożyw. "Braterstwo" w Płocku do Wydziału Aprowizacji (z 10 VII 1920) b.p.

¹³⁰ "Miasto i Wieś" nr 4.

KONSPIRACJA NA PÓŁNOCNYM MAZOWSZU W ŚWIETLE WSPOMNIEŃ Z II WOJNY ŚWIATOWEJ MIECZYŚŁAWA CHURSKIEGO (cz. I)

Podczas zbierania materiałów do dziejów sierpeckiej konspiracji w latach II wojny światowej nawiązałem kontakt z Panem Pawłem Churskim z Włocławka, który przesłał do wykorzystania rękopis wspomnień swego dziadka Mieczysław Churskiego.

Pozyskany materiał był właściwie brudnopisem - bez zakończenia, z niektórymi fragmentami zanotowanymi w kilku wersjach, z dopiskami, notatkami na marginesach i skreśleniami, przy czym nie wszystkie miały związek z treścią wspomnień. Wszystko spisane ręcznie. Łącznie rękopis liczy 25 stron formatu A 4 oraz 77 stron formatu zeszytowego (trzy zeszyty).

Początek spisywania wspomnień przypadł na listopad 1971 r., gdy Autor przeszedł na emeryturę. *W tym okresie wiele przeżyć zatęrzało się, inne straciły swą wyrazistość, ale są i takie, które pozostały świeże po dzień dzisiejszy* - czytamy we *Wstępie*. Nie wiadomo, kiedy M. Churski zakończył pisanie. W tekście brak wyraźnych wskazówek, które umożliwiłyby ustalenie tej daty.

Nie udało się dotrzeć do ostatecznej wersji wspomnień. Wprawdzie niektóre części tekstu robią wrażenie przepisanych na czysto, ale nie sposób powiedzieć, czy przyjęły one kształt ostateczny. Podobno właściwy czystopis został skradziony (lub zaginął) podczas włamania do mieszkania Churskich we Włocławku.

Autor nadał pracy tytuł *Wspomnienia z II wojny światowej*. Opisuje w nich swoją wrześnieją epopeję a następnie działalność w szeregach Polskiej Organizacji Zbrojnej na północnym Mazowszu i Ziemi Dobrzyńskiej (do 1942 r.). Jest to niezwykle cenne opracowanie ukazujące nieznaną stronę prac konspiracyjnych w Płocku, Sierpcu i Lipnie. Wprawdzie wiele kwestii poruszanych przez Churskiego zostało już przez historyków opracowanych, ale *Wspomnienia* pozwalają na nowe spojrzenie, często przez pryzmat osobistych stosunków, jakie panowały w tym czasie w POZ. Autor wydaje się tu osobą szczególnie kompetentną, jako że pełnił w organizacji na północnym Mazowszu funkcje kierownicze. I wprawdzie nie z wszystkimi podanymi faktami można się zgodzić, to przecież taki właśnie jest urok wspomnień, że ukazują przeszłość oczami autentycznego uczestnika, choć czasami nieco subiektywnie. Z drugiej strony warto przytoczyć ostatni akapit *Wstępu* do pracy, z którego wynika, że Mieczysław Churski pisząc nie polegał wyłącznie na własnej pamięci: *Ponieważ pisałem po przeszło 30 latach, bez notatek, więc rękopisu zgodniłem z żyjącymi i dostępnymi uczestnikami zdarzeń i uwagi ich, po wspólnym przedyskutowaniu, w całej pełni honorowałem, co potwierdzili swymi podpisami i odpowiednim oświadczeniem, znajdującymi się na koń-*

Mieczysław Churski w 1928 r. (fot. arch.)

cu niniejszych wspomnień. Niestety, ta część rękopisu nie zachowała się. Dlatego w sferze prawdopodobieństwa pozostanie, czy wśród owych informatorów i konsultantów był Wincenty Nasielski¹, szwagier Autora i jeden z dzielniejszych żołnierzy POZ w powiecie sierpeckim, kilkakrotnie w tekście wymieniany. Czy byli inni i kto to był - nie sposób tego ustalić.

Przygotowując do druku fragmenty *Wspomnień z II wojny światowej*, starałem się dobierać te treści, które były związane z działalnością konspiracyjną Autora. Nie uchroniłem się przed pokusą zaznaczania kwestii wątpliwych, niekiedy odmiennie ukazywanych przez innych uczestników podziemia lub badaczy. Stąd moje uwagi zostały zasygnalizowane zwykłą czcionką, podczas gdy tekst autorstwa M. Churskiego - drukiem pochylonym. W sytuacjach, gdy dysponowałem wystarczającymi informacjami, starałem się w przypisach podać dane biograficzne osób, które występują w tekście.

Mieczysław Churski (1902 - 1983) urodził się w Piastowie k. Sierpca w rodzinie rolniczej. W pobliskim Bledzewie ukończył szkołę powszechną, maturę uzyskał w 1922 r. w Gimnazjum Państwowym im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku. Przed wojną podjął studia prawnicze, ale ich nie ukończył. W latach trzydziestych, po wstąpieniu w związek małżeński z Marianną Kijewską, zamieszkał we Włocławku.

Podczas kampanii wrześniowej w 1939 r. nie otrzymał przydziału mobilizacyjnego, chociaż, jak sam twierdził: *Byłem porucznikiem rezerwy. Powołania do swej jednostki nie otrzymałem. Starania moje nie dawały wyników. Oficer personalny 14 pp, u którego interwenowałem, zbył mnie: "czekajcie, przyjdzie i na was kolej."* W takiej sytuacji Churski przyjął ofertę przejścia do Składnicy Materiałów Intendenckich we Włocławku, gdzie pracował do momentu ewakuacji miasta.

Pod koniec 1939 r. Mieczysław Churski powrócił z ewakuacji w okolice Płocka, gdzie miał liczną rodzinę i, co za tym idzie, większe możliwości przetrwania okupacji. Znalazł wówczas zatrudnienie w niemieckiej firmie remontowo-budowlanej "Gilwald". Równocześnie zaczął intensywnie poszukiwać kontaktów z konspiracją².

*Jeden z robotników, starszy już człowiek z wąsami, o nazwisku chyba Kowalski, szczególnie się mną opiekował. Obiecał nawet poznać mnie z działaczem robotniczo-chłopskim Wieczorkiem(...)*³. Zaprowadził mnie na ul. Dobrzyńską w Płocku, do mieszkania Juliana Wieczorka, z którym miałem ciekawą rozmowę. Na moje zapytanie, jaki kierunek reprezentuje Wieczorek oświadczył mi, że "jest demokratą". A ponieważ ja to samo mogłem mu oświadczyć, więc nic wspólnej sympatii i możliwości współpracy została nawiązana. Julian Wieczorek organizował w tym czasie w Płockiem komunistyczny Związek Rewolucyjnych Rad Robotniczo - Chłopskich, zwany też "Młotem i Sierpem", do którego zgłaszali akces przedwojenni sympatycy KPP oraz lewicujący działacze ludowi. Brak tych nazw we Wspomnieniach Churskiego może oznaczać, że Autor nie bardzo się orientował w charakterze działalności Wieczorka. Nawet nic sympatii, jaka zaistniała między nimi po ustaleniu, że są demokratami, nie dowodzi, że obaj rozumeli to pojęcie tak samo.

Może w tydzień do dwu po tej rozmowie w niedzielę rowerem wybrałem się odwiedzić swego stryja Kazimierza w Grodkowie. Tu nieoczekiwanie dla mnie zastałem mego stryja Makarego o poglądach klerikalnych i zacofanych, który bez ogródek wymówił mi, że dowiedział się od działaczy lewicowych, że ja związałem się z Wieczorkiem.

Byłem zaszokowany. Jak Wieczorek mógł już trąbić i to tak daleko, że w sąsiednim powiecie, 40 km od Płocka mój stryj (...) już wiedział o tej rozmowie? Zraziłem się do Wieczorka za jego niedyskrecję i już więcej do niego nie zająrałem (...).

W tym czasie prosiłem Zenię, żeby znalazła mi jakiś kontakt z konspiracją. Chciałem coś więcej robić niż nosić cełgły. Trwało to niedługo i któreś niedzieli zgłosiło się do m-

nie dwu panów. Zenia przedstawiła mnie jako kandydata do konspiracji a ich jako czynnych konspiratorów.

-Ach to jest ta "perła" - jeden z nich, pamiętam, powiedział. Panowie oświadczyli mi, że odbudowują polskie wojsko, które, jak przed wojną, jest apolityczne i każdy (...) bez względu na przekonania polityczne, może należeć. Powiedzieli mi również, że w powiecie sierpeckim znajduje się nawet sztab dywizji. Dawali do zrozumienia, że prace organizacyjne są daleko posunięte(...). Organizacja, z którą w ten sposób nawiązałem kontakt M. Churski - po złożeniu przysięgi w listopadzie 1940 r. używał pseudonimu "Kmita" i być może "Miecz" - to Polska Organizacja Zbrojna, która na północnym Mazowszu pojawiła się na przełomie 1939 /1940 r. POZ ściśle współpracowała z Chłopską Organizacją Wolności "Raclawice", okupacyjną kontynuacją młodzieżowej organizacji wiejskiej "Siew".

Oczywiście sporo przesady było w twierdzeniu o sztabie dywizji POZ w powiecie sierpeckim. Taka komórka nie była nawet przewidywana w strukturze terytorialnej czy organizacyjnej. Natomiast rzeczywiście powiat sierpecki można w tym czasie uznać za centrum prac POZ w tym regionie. Wraz z innymi powiatami północnego Mazowsza wcielonymi do regencji ciechanowskiej oraz powiatem lipnowskim i rypińskim tworzył on Okręg III "Mazowsze" POZ.

Widząc się tak zapóźnionym w sprawach publicznych bez namysłu zadeklarowałem się i złożyłem przysięgę. Otrzymałem zadanie zorganizowania szkieletu kompanii, to jest przynajmniej znalezienia zastępcy i dowódców plutonów. Nadto co tydzień miałem otrzymywać kilka egzemplarzy gazetki (...). W wyznaczonym dniu i godzinie wstępowałem do kościoła farnego w Płocku, a tam albo już oczekiwał, albo wkrótce się zgłaszał kol. Śliwiński⁴, który mnie zaprzysiągł (...). Przynosił (...) parę egzemplarzy "Polski Podziemnej" odbijanej na powielaczu. Wiadomości (...) oparte były na nastuchu radia londyńskiego.

W Płocku byłem człowiekiem obcym, nie miałem znajomych. Wywiązanie się z obowiązków zorganizowania szkieletu kompanii i rozprowadzanie gazetek było dla mnie w tych okolicznościach (...) niemożliwe. Miałem jednak ambicje wywiązania się z zadania.

W pracy poznałem pisarza, który zapisywał nam dniówki, wydawał zaświadczenia z pracy do ubezpieczalni itp. Był to młody człowiek, nazywał się Wilk, ojciec jego był nauczycielem szkół średnich i przebywał w obozie koncentracyjnym w Niemczech. Dowiedziałem się również, że sam Wilk jest b. podchorążym zawodowym, że ma brata i że mieszka z matką. Po zebnaniu wszelkich możliwych informacji zdecydowałem się wciągnąć go do organizacji. Robiłem to stopniowo. Zacząłem od gazetki. Wilk "zapalił" się do gazetki, a później i do organizacji. Dawałem mu co sobota gazetkę i upominałem, żeby był bardzo, ale to bardzo ostrożny. Wilk jednak tym się nie przejmował. Któregoś dnia Wilk nie przyszedł do pracy. Tknięty złym przecuciem posłałem do niego do domu kolegę z pracy (...). Na wypadek, gdyby Niemcy tam urządzili "kocioł"(...) miał przygotowaną pilną sprawę do Wilka. Wilk

za pośrednictwem tego łącznika mnie uspokoił, że wszystko jest najlepszym porządku. Niestety, chyba następnego dnia odbyła się rewizja u Wilków i obydwaj z bratem zostali aresztowani i osadzeni w więzieniu płockim. Pamiętam, że Wilk mi mówił parę dni przedtem o podejrzanych odwiedzinach żandarmów w jego domu. W związku z tym nie dałem mu ostatniej soboty gazetki. Tak mnie jednak molestował, przyszedł do domu i gazetkę tą wyłudził. Dowiedziałem się skądś, że znaleziono w teczce Wilka gazetkę, a on jakoby się tłumaczył, że nic nie wie, a gazetkę musiał mu ktoś w pracy włożyć do teczki(...).

Pracowałem wtedy z nami technik, nazwiskiem chyba Zieliński, podający się w zaufaniu za polskiego kapitana lotnictwa, o którym dowiedziałem się jednak, że pije z Niemcami, a podobno nawet z Gestapo. Nie miałem do niego zaufania, ale wszelkie pozory zachowywałem i nie dałem mu odczuć tego. Przez niego miałem wiadomości o Wilkach. Ponieważ byłem z nim, a on z Wilkami na dobrej stopie, prosiłem go wielokrotnie o wydostanie Wilków z więzienia. Po paru tygodniach przyszedł do nie na robotę ów technik Zieliński, odwołał mnie na bok i oświadczył, że Wilki już są wypuszczeni z warunkiem wyjazdu wprost z więzienia do Protektoratu czyli Generalnej Guberni, że był przy ich zwolnieniu i pożegnał się z nimi, no i najważniejsze, że Wilk prosił go, aby mi przekazał, żebym był "ostrożny". Starałem się przyjąć to ostrzeżenie jak najspokojniej i zbagatelizować go. W rzeczy samej byłem zaskokowany... Co ostrzeżenie to ma znaczyć? Czy Wilk w badaniu wyspał mnie, czy tylko zaleca ostrożność w ogóle... Nie mając zaufania do Zielińskiego nie mogłem go pytać o to, a nawet dać poznać, że mnie to interesuje, tym bardziej niepokoi. Powiedziałem tylko obojętnie, że do prawdy nie wiem, co Wilk mógł mieć na myśli.

Od chwili aresztowania Wilka spodziewałem się wszystkiego najgorszego. (...) Na robocie (...) uważałem, czy po mnie nie idą. Wyszukałem sobie kilka dróg ucieczki dziurami w płocie. Ale nic się nie stało... i nie wskazywało, abym był "wsypany" (...).

Później, już wiosną 1941 r., pracowałem przy pokrywaniu dachówką bloku wybudowanego we wschodniej części miasta, w pobliżu ul. Wyszogrodzkiej. W tym czasie, już nie pamiętam jak, zrobiłem znajomość z "Mazurem"⁵, (...) komendantem Okręgu POZ. Mieszkał on wtedy przy ul. Lotniczej a więc blisko mego miejsca pracy. Był to jeszcze młody człowiek, podobno nauczyciel (...). Energiczny, odważny. Współpracowniczką jego była "Lucyna" Paradowska⁶, chyba z Kostrogaja, z zawodu nauczycielka. Nie jestem pewien, ale chyba też mieszkała na Lotniczej. Po bliższym poznaniu się zlecił mi pełnienie obowiązków szefa sztabu okręgu. Nie były to wtedy obowiązki skomplikowane. Właściwie (...) byłem tylko figurantem. Później zorientowałem się, że szef sztabu "Mazurowi", a przynajmniej w mojej osobie, nie był potrzebny. Chodziło chyba tylko o stworzenie pozorów, że jest szef sztabu no i sztab. No ale jako szef sztabu, choćby fikcyjny, odwiedzałem często swego dowódcę - komendanta okręgu na ul. Lotniczej. Pewnego razu siedząc z komendantem zostaliśmy od-

wiedzeni przez nieznanego mi człowieka, który jednak - jak wynikało z zachowania, znał się dobrze z moim dowódcą. Przyjechał chyba po gazetki i to z sąsiedniego sierpeckiego powiatu. Rozmowa między przybyłym a moim szefem zawierała obustronne akcenty złośliwości i przerodziła się w kłótnię. W wyniku tej kłótni "Mazur" opuścił lokal, pozostawiając nas obydwu. Jakiś czas milczeliśmy. Pilnie przyglądałem się przybytemu, bo mi kogoś przypominał. I wreszcie ołsnienie: "Ja tego człowieka znam"!

Oświadczyłem wtedy przybytemu, że go poznaję. Był zaskoczony. Oświadczyłem mu, że znam go z okresowych ćwiczeń wojskowych, które odbywałem w 14 pp we Włocławku i pamiętam go z wykładu, jaki miał dla rezerwistów, i że jest kapitanem. Przyznał się. Wielokrotnie przy przyjazdach do Płocka odwiedzał mnie. Był komendantem POZ na powiat sierpecki, nazywał się Mieczysław Teodorczyk, miał ps. "Roman"⁷. Jak się zorientowałem, rywalizował wtedy z pchor. "Mazurem" o stanowisko komendanta okręgu i prawdopodobnie na tym tle zaistniały między nimi nieporozumienia...

Pracowałem dalej w firmie "Gilwald" przy remoncie mieszkań pożydowskich. Byłem przydzielony do majstra, któremu donosiłem zaprawę wapienną, a on kleił dziury w tynku. Dwa, trzy kubły wapna dziennie wystarczyło, bo mój majster niewiele dziur zalepiał, a plan wyrabiał skrapiając zdrowy tynk i go zacierając(...). Majster mój był już człowiekiem starszym. Poznaliśmy się bliżej. Pozwiedzał mi m.in., że przed I wojną światową należał do Organizacji Bojowej PPS Frakcja Rewolucyjna i brał udział (...) m.in. w akcji rozbitcia transportu poczty pod wsią Zbójno na szosie Płock - Sierpc⁸.

Mając tak wytrawnego i zaufanego konspiratora zapytałem go niewinnie, czy nie powinienem wstąpić do konspiracji. "Niech Bóg broni!" - wykrzyknął. "Ja tylko - oświadczył - cudem przeżyłem..." Ale po jakimś czasie przyznałem się, że jestem w konspiracji i jego nawet niewiele musiałem namawiać, aby do naszej organizacji wstąpił. Miałem z niego potem dzielnego pomocnika. Nazwiska już nie pamiętam, mieszkał na ul. Dobrzyńskiej po tej stronie co fara i blisko fary. Przechowywał nam kasetkę z tajnymi dokumentami, fałszywymi pieczęciami, druczkami dowodów i przepustek itp.

(...)Wybuch wojny z Rosją zastał mnie przy budowie ubikacji przy rogatkach ul. Bielskiej. Masy wojsk motocyklowych, samochodowych, przesuwaly się na wschód. (...) I tak jak po kapitulacji Francji załamane się, teraz wstąpił w nas wszystkich nowy duch, nowa nadzieja. Niestety następnego dnia bombardowania słyhać było słabiej, a już trzeciego - czwartego dnia zanikły. Równocześnie prasa niemiecka rozpisywała się o swych zwycięstwach. Wojna z Rosją potoczyła się nie tak, jak to sobie wymarzyliśmy, ale mimo to dawała lepsze perspektywy dla naszej przyszłości.

(...)W POZ - ecie tymczasem objął funkcję komendanta Okręgu "Roman". Nie obyło się bez pewnych złośliwości ze strony "Mazura" i "Lucyny". Nie otrzymaliśmy wszystkich pieczętek używanych do "lewych" przepustek. Ale nie to było istotne. W Komendzie Okręgu nastąpiło pewne ożywienie prac. Podzielono funkcje.

Mnie zlecono pełnienie funkcji szefa sztabu, "Michałowi" (Stanisław Sękowski z Sierpca⁹)- szefa kontrwywiadu, "Stefowi" (nazwiska nie znałem)¹⁰ - szefa propagandy. W obsadzie tej byli ludzie wysunięci przez "Romana". Wywołało to sprzeciwy Śliwińskiego i Perneja¹¹(...), na skutek których przybył do Płocka "Brzoza" z ramienia Komendy Głównej celem zlikwidowania tarć. W rozmowie z "Brzozą" zaproponowałem zrzeczenie się pełnionej funkcji na rzecz opozycji. "Brzoza" jednak mojej propozycji nie przyjął. Skończyło się na powierzeniu Pernejowi i Śliwińskiemu jakichś, w rzeczy samej fikcyjnych funkcji w kom. Okręgu. "Mazur" i "Lucyna" natomiast zerwali współpracę z POZ, oddając się pracy w organizacji "Ractawice" i wydając gazetkę, chyba "Iskry Anteny Polskiej"¹².

Trzeba przyznać, że taki przebieg zmian we władzach okręgowych POZ zaprezentowany przez M. Churskiego stanowi pewne novum w dotychczasowej wiedzy na temat funkcjonowania organizacji. Z jednej strony "Kmita" z pewnością powinien być dobrze zorientowany w stosunkach panujących w komendzie, wszak pełnił w niej funkcję szefa sztabu. Z drugiej jednak strony pewne wątpliwości budzi wyraźna niekonsekwencja widoczna we *Wspomnieniach*. Przede wszystkim nic nie wiadomo, aby Pernej i Śliwiński pełnili jakiegokolwiek funkcje w Komendzie Okręgu III "Mazowsze". Nieprecyzyjnie też przypisano niektóre funkcje, m.in. szefa wywiadu. W rzeczywistości w nowej komendzie został nim "Adam"¹³ (nazwisko nieznane), zaś zastępcą Michał Tomczak "Zemsta" "Jędreka" "Bończa"¹⁴. Stanisław Sękowski "Michał" został kierownikiem organizacyjnym okręgu.

W innym miejscu M. Churski pisał: *W rezultacie tych tarć (między "Mazurem" a "Romanem") Komenda Główna na stanowisko komendanta okręgu powołała "Romana" a "Mazur" pozostał bez przydziału. Przekazał "Romanowi" przy mym pośrednictwie "lewe" pieczętki niektórych gmin, okrągłą "Der Landrat in Schrttersburg", ale faksymilii jednego z Bürgemaistrów pow. płockiego nam nie przekazał(...)* "Roman" po objęciu komendantury zorganizował sztab: Szef sztabu -ja, z m.p. w Płocku i kontaktami na Płock i Gostynin, szef propagandy Kozłowski¹⁵ (...), "Michał" - szef wywiadu(...), "Stef" (...) warszawianin, redaktor "Polski Podziemnej". "Roman" zamieszkiwał na wsi u Nowickich, "Stef" po wielu perypetiach w Grotkowie Włóki u Józefa Strześniewskiego. Radio, powielacz i cały materiał z tym związany na kwaterze "Romana"(...). Mieczysław Teodorczyk przebywał tylko u Zygmunta¹⁶ i Marianny¹⁷ Nowickich na Białym Błocie koło Sierpca, ale także na Mieszakach i w samym Sierpcu. Również "Stef" przebywał na ogół w powiecie sierpeckim.

Polska Organizacja Zbrojna nie była jedynym ugrupowaniem podziemnym, które podjęło się pracy na Mazowszu płockim. Stąd często dochodziło do współpracy, a niekiedy także konfliktów z innymi organizacjami. Sytuacja ta znajduje odbicie we *Wspomnieniach*:

Wspomnieć tu muszę, że z POZ współpracował "Detaszowany Batalion Orła Polskiego", który pracował na zastrzeżonych sobie warunkach autonomicznych. Mieliśmy z nimi kontakt przez jednego czy dwu ludzi z ich strony i nic poza tym o nich nie wiedzieliśmy. Nie-

stety nie dysponujemy żadnymi informacjami na temat takiej organizacji, tym bardziej więc żałować należy, że Autor *Wspomnień* ograniczył się tylko do tak lakonicznej wzmianki. Być może zresztą nastąpiło tu mylne zapisanie nazwy innego ugrupowania konspiracyjnego działającego w okolicach Płocka¹⁸.

Więcej natomiast dowiadujemy się o nawiązaniu współpracy ze Związkiem Walki Zbrojnej - Armią Krajową. (...) Nie pamiętam, jak zetknąłem się z inspektorem ZWZ- Związku Walki Zbrojnej ps. "Wisła"¹⁹. Omawiałem z nim m.in. sprawę wzajemnego zabierania sobie członków. Zadeklarowałem, że jest to objaw bardzo niezdrowy i że praktykę tę potępiam. Po pewnym czasie zgłosiło się do mnie chyba 3 czy 4 ludzi, podających się za zawodowych podoficerów, którzy oświadczyli mi, że są z ZWZ niezadowoleni i chcą przejść do POZ. Nie przyjąłem tej oferty, wyjaśniając im w sposób najdelikatniejszy nie stosowność tych praktyk(...). Myślę, że przybyli z polecenia "Wisły" dla sprawdzenia(...). Po tym incydencie stosunki z ZWZ naprawiły się, doszło do pewnej współpracy i wzajemnej pomocy, zaufania.

Trudności z pogodzeniem pracy konspiracyjnej i zatrudnienia w firmie "Gilwald" zmusiły Mieczysława Churskiego do rezygnacji z tego ostatniego zajęcia. "Roman" zapewnił mi zapomogę w kwocie 80 RMK miesięcznie, to jest około tego, co zarabiałem. W ten sposób stałem się gdzieś w sierpniu 1941r. wolnym człowiekiem. Mogłem się zająć pracą w konspiracji.

Jeden z niekompletnych i równocześnie mniej czytelnych fragmentów wspomnień dotyczy wyprawy, jaką "Kmita" podjął do Warszawy w celu nawiązania kontaktu z Komendą Główną POZ. Być może w części podróży towarzyszył mu M. Teodorczyk "Roman" i S. Sękowski "Michał" - trudno tu jednak o pewność. Jechali koleją. Po drodze M. Churski został zatrzymany przez żandarmerów, którzy dość długo go legitymowali i pociąg z kolegami odjechał. Prawdopodobnie wcześniej uzgodnili, że w podobnym przypadku spotkają się w Nasielsku. Pozostało jechać najbliższym pociągiem do Nasielska. Zajechałem nocą i martwię się (...), jak tu odnajdę tą Milewską (punkt kontaktowy w Nasielsku? - WB). Ledwie wyszedłem ze stacji, zmrok, prawie nic nie widzę. Chwyta mnie ktoś poufale pod pachę, patrzę, kto to (...) i olśnienie - "Michał". Deszcz siąpi, błoto, a ten prowadzi mnie do Milewskiej. Tam jest już "Roman" (...). Kolacja, spać i rano wstać...

Rano "Roman" prowadzi mnie na stację towarową i szuka pociągu do Warszawy. Po wielu rozpytywaniach u kolejarzy Polaków - znajomych, wybiera mi brok, tj. budkę przy jednym z wagonów, wsadza, karze siedzieć i czekać na odjazd (...).

Czuję, że przypięto lokomotywę. Zaczyna się ruch na peronie. Ktoś przechodzi (...) wreszcie stanął na schodku mej kryjówki (...), pociąg rusza. Ten ktoś, co stanął przy mym wagonie wskakuje (...), a po paru minutach otwiera drzwi (...) i wchodzi... No, szczęśliwie potalach kolejarz. A ten:

- Co Pan tu robi?!

Tłumaczę, że ojca, matkę wysiedlili, zatęskniłem (...). Mimo to nie ustępuje, z lekka wymyśla mi. Więc

Związani z konspiracją mieszkańcy Surmina. W prawym dolnym rogu - Józef Wiśniewski "Szczerba" (fot. arch.)

oświadczam, że zapłacę, a jak nie, to wyskoczę. Udo-
bruchał się (...). Ostrzeżę, że w Nowym Dworze jest
stacja graniczna i bywają kontrole. Ja nieznacznie
chowam meldunki do KG w szpary broku.

Dojeżdżamy do Nowego Dworu. Kolejarz mówi:

- Jadą na rowerach. Nie pokazuj się Pan! - a sam
wychodzi na schodki.

Jeszcze pociąg nie stanął, zeskakuje robi niesamowity
szum i ruch - krzyczy, nawołuje, rozmawia z Niemcami
i - znów cisza. Po paru minutach pociąg rusza, wchodzi
do broku "mój" kolejarz (...). Pytam, co jestem winien.

- Załatwimy to w Warszawie - oświadcza.

(...) Wyjechaliśmy za Nowy Dwór a kolejarz otwiera drzwi
(...) i zaprasza do wyjścia i siadnięcia na stopniach (...).

- Jesteśmy już w Polsce...

Wysiedliśmy na stacji towarowej Warszawa - Praga.

(...) W Warszawie zatrzymałem się u mego dobrego zna-
jomego Stefana Pachnowskiego, b. Prezydenta m. Włoc-
ławka, a aktualnie pracownika likwidowanego Funduszu
Pracy. Otrzymałem od niego zapomogę chyba 100 zł (...).
Następnego dnia udałem się do dentystki, adres której
otrzymałem od "Romana" i po wypowiedzeniu ustalone-
go hasła zostałem przekazany do Komendy Głównej. (...)
Poznałem Komendanta Głównego i jego szefa sztabu.
Rozmowa (...) dotyczyła spraw okręgu, populacji "Ro-
mana" w terenie i innych spraw organizacyjnych. Otrzy-
małem jakies rozkazy na piśmie, gazetki podziemne w ję-
zyku niemieckim: "Der Hammer", "Der Soldat" i inne w
języku polskim, jak "Biuletyn Informacyjny".

Bawiłem w Warszawie przeszło tydzień (...). Drogę
powrotną odbyłem również koleją. W towarzystwie
znajomego kolejarza nocą udaliśmy się na stację (...)
Warszawa - Praga. Znaleźliśmy pociąg idący na Na-
sielsk. Pociąg był krótki, wszystkiego pięć wagonów,
drużyna niemiecka. Pozostał nam tylko maszynista -
Polak, ale ten nie chciał mnie zabrać. Wytworzyła się
taka sytuacja, że mój znajomy kolejarz pchał mnie do
lokomotywy a maszynista wypychał. Dopiero moje (...)
- "zapłacę" pomogło. Pojechałem.

Była późna noc, nie chciałem ryzykować wysiadki na
stacji w Nasielsku. Poprosiłem maszynistę o zwolnienie
na kilometr przed stacją. Oddałem mu wszystkie zło-
tówki i wyskoczyłem na lewą stronę toru. Była mgła.
(...) Coś zamajaczyło w ciemności (...). Po zbliżeniu

okazało się, że to cmentarz. Noc była ciepła, miałem
na sobie sportowy wełniany garnitur, a na nim mundur
kolejarski, więc położyłem się między dwiema mogiłami
i skraçałem sobie czas paleniem (...).

Po świtanu wróciłem do toru, spotkałem naprzeciw
idącego kolejarza zapytałem o Milewską i upewniwszy
się, że nie zmyliłem drogi, podażyłem na kwaterę, którą
przed tygodniem opuściłem. Po umyciu się i zjedzeniu
śniadania (...) najbliższym rannym pociągiem wyruszy-
łem do Sierpca.

W umówionym miejscu, około 5 km przed Sierpcem,
oczekiwał na mój przyjazd, jak było umówione - "Ro-
man", któremu przez otwór w ubikacji wyrzuciłem dwie
paczuski z "trefną" literaturą. Niestety, jedna z paczek
dostała się pod koła wagonu i tylko strzępy uniósł wiatr.

Można przypuszczać, że "Kmita" wyrzucił paczki z
pociągu między stacją Mieszaki a Sierpcem. W tych
okolicach (Mieszaki, Borkowo) bardzo często przeby-
wał M. Teodorczyk "Roman". Zresztą ten sposób prze-
rzutu "bibuły" stosowany był na tym terenie znacznie
częściej. Robili tak bracia Henryk i Feliks Gutowscy,
gdy przewozili paczuski z gazetką "Polska Podziem-
na" w kierunku Płocka.

Na podstawie cytowanego fragmentu można także po-
kusić się o próbę datowania podróży do Warszawy. Pra-
wdopodobnie nastąpiła ona wczesną jesienią 1941 r. Ko-
mendantem Okręgu III "Mazowsze" był już wtedy "Ro-
man" (od sierpnia 1941 r.), a dwa przywiezione przez
"Kmitę" tytuły literatury dywersyjnej w języku niemiec-
kim ukazywały się: "Der Hammer" od lipca 1941 r., "Der
Soldat" od września 1941 r.²⁰. Z drugiej strony podróż
odbywała się jeszcze przy sprzyjającej, ciepłej pogod-
zie (nocleg na cmentarzu).

Zwraca też uwagę zainteresowanie władz organiza-
cji popularnością "Romana" w terenie. Być może mamy
tu do czynienia z echami niedawnego sporu z "Mazu-
rem", po którym dotychczasowy komendant okręgowy
musiał odejść, ale w Komendzie Głównej w dalszym
ciągu przyglądano się całej sprawie.

Powróćmy jednak do opowieści M. Churskiego. Do-
jechałem do Sierpca i wysiadłem. Muszę zaznaczyć,
że dokumenty osobiste (...) jakimi posługiwałem się w
podróży, były fałszywe. W fałszywe dowody zaopatry-
waliśmy się różnymi drogami. W urzędach gminnych
(np. w Białyszewie) pracowali nasi ludzie, dostarczali
blankietów przepustek zaopatrzonych w potrzebne
pieczątki. Blankietów dowodów tożsamości, zaopa-
trzonych w okrągłą pieczęć z orłem i hakenkreuzem
zdobyli nasi ludzie w okresie ewidencjonowania lud-
ności (...). A wreszcie wystarczyło przesłać do Komen-
dy Głównej odbitkę potrzebnej nam pieczęci, druku (...)
by otrzymać wcale nie gorszą od oryginalnej. W samym
Płocku wśród naszych członków znaleźli się specjali-
ści, którzy potrafili zrobić pieczątki. Na przykład okrąg-
ła pieczątką "Der Landrat in Schrottersburg" wydawała
mi się wcale nie gorsza od oryginalnej.

(...) Nasza gazetka "Polska Podziemna" odbijana by-
ła na powielaczu w sierpeckim. Kiedy po jakiejś prze-
szkodzie w nastuchu radiowym w sierpeckim wydaw-
nictwo zostało zahamowane, "Roman" zwrócił się do

mie o zorganizowanie nasłuchu w Płocku. Pomocy udzielił mi "Wisła" oddając do naszej dyspozycji wielki lampowy aparat radiowy. Aparat wydał mi w swym mieszkaniu "Krakowiak"²¹(...). Aparat był bez skrzynki, ale mimo to duży. Musiałem go, owinięty w szmaty przenieść obok siedziby SS, mieszczącej się w budynku Seminarium Duchownego, do kolegi Szrejtera²² na ul. Szerokiej. Słuchało się na słuchawki, bez anteny i wzmocnienia. Wzmocnienie stanowił drucik trzymany w rękę i ściskany mocniej lub słabiej w zależności od siły odbioru. Nasłuch prowadziłem osobiście, robiąc notatki, które następnie opracowane, cotygodniowo przekazywałem "Romanowi".

W tym czasie dowiedziałem się, że "Mazur" leży w szpitalu w Gostyninie. Został ranny przy przekraczaniu zielonej granicy do "Protektoratu". Zacząłem organizować akcję wykradzenia go ze szpitala. Niestety, przyszła wiadomość, że "Mazur" zmarł w szpitalu z ran.

U Szrejtera ps. "Kasztan" bywałem codziennie na nasłuchu. Mieszkał na parterze, zajmował mieszkanie dwupokojowe z kuchnią w amfiladzie. Rodzina ta składała się z 5 osób - rodzice, syn nastolatek i dwie dorosłe córki. Szrejter w czasie wojny był kolejarzem, a przed wojną chyba zawodowym podoficerem, odznaczonym *Virtuti Militari* - co wyczytałem z portretu. "Pasją" jego był ubój świń w podmiejskich miejscowościach i rozprzedaż mięsa w mieście. Proceder na owe czasy niebezpieczny i grożący śmiercią w razie wykrycia. Był to człowiek odważny ale i nierozważny. Nie bał się niczego. Syn i córki też byli dzielni. Kiedyś słuchałem radia w ostatnim pokoju przy zamkniętych na klucz drzwiach. Naraz usłyszałem gwałtowne uderzenia (...) znak niebezpieczeństwa. Schowałem szybko aparat do kryjówki, spuściłem drzwi z klucza i zaczynam robić pomiary mieszkania, niby z ramienia firmy. Nikt nie wchodził. Po paru minutach weszła córka Szrejtera i zakomunikowała, że było dwóch żandarmów, popatrzeli po mieszkaniu i wyszli. Był to dla mnie sygnał, że jest niedobrze, że coś już Niemcy o mnie albo Szrejterze wiedzą. Przeprowadziłem rozmowę ze Szrejterem, zwracając mu uwagę na niebezpieczeństwo (...). Oświadczyłem, że aparat zabieram. Szrejter ten aparat przewiózł do Sierpca. Jak się później okazało Szrejter nie zachował w tajemnicy zdeponowanego u niego aparatu. (...) Słuchał go Mieczysław Kazanecki, syn gospodarza, u którego przebywałem swego czasu (...). Mało, że słuchał radia, to robił notatki. (...) Nosił je do ukrywającego się adwokata

- Jarzyńskiego. Pewnego razu idąc tam z dwoma chłopami, którym Jarzyński miał napisać podania, zauważył nagle żandarma i wyrzucił kartkę z notatkami. Żandarm to zauważył. Podniósł kartkę, a Kazaneckiego aresztował. (...) Było to początkiem naszej kłębki. Szrejter nie dopuszczał jednak myśli, żeby Gestapo mogło się cokolwiek dowiedzieć od Kazaneckiego. Jak się później okazało, dowiedziało się więcej niż trzeba.

Po aresztowaniu Kazaneckiego jeszcze raz byli umundurowani Niemcy w mieszkaniu Szrejtera i znów nic konkretnego nie chcieli. Radziłem Szrejterowi, żeby uciekał a przynajmniej w domu nie spał. Niestety, nie zdawał sobie w dalszym ciągu sprawy z sytuacji.(...)

Jak przewidywałem, Szrejter został aresztowany. "Roman" koło sprawy Szrejtera mocno chodził. Dowiedział się jakoby przez malarzy, którzy malowali pomieszczenia Gestapo, że Szrejter jest umieszczony w zakratowanym budynku Gestapo w podwórzu. Dalej, że Szrejter prosił tych malarzy o dostarczenie narzędzi do przepiłowania krat w oknie. Kiedy "Roman" podzielił się ze mną tą wiadomością, radziłem kupić (...) co potrzeba i podać Szrejterowi przez tych malarzy. "Roman" jednak oświadczył, że wszedł w układy z (...) kasiarzami, którzy podjęli się Szrejtera oswobodzić. (...) Za parę dni dowiedziałem się od "Romana", że "kasiarze" nie tylko nie uwolnili Szrejtera, ale szantażują "Romana", żądając okupu za tajemnicę. Szrejter został w rękach Gestapo, a po mękach, jakie przeszedł, został 18 września 1942 r. powieszony w Płocku. Był to dzielny człowiek. Przewoził np. radio do Sierpca. Przebrany za "zółtkę" (członka SA) z browniingiem przy pasie przyjechał wieczorem do Sierpca celem wykonania akcji specjalnej. Zbyt jednak lekceważył niebezpieczeństwo i nie docenił przeciwnika. Przyplacił to życiem.(...)

Istnieje też inna wersja wpadki Kazimierza Szrejtera, którą ustalił historyk POZ Stanisław Pietras. Wynika z niej, że "Kasztana" zdradził volksdeutsch, który zaobserwował podjęcie poczty schowanej pod kamieniem przy torach kolejowych. Próbowano go nakłonić do podpisania DVL. Podobno na jedno z przesłuchań Gestapo sprowadziło żonę i dziecko (!) Szrejtera, w których obecności zakomunikowano mu, że jeśli podpisze, to zostanie uwolniony, w przeciwnym razie czeka go śmierć. W grypsie z więzienia pisał o specjalnych torturach stosowanych wobec niego na polecenie szefa Gestapo Hermána Palmera²³.

Przypisy

¹ Wincenty Nasielski "Szymon" ur. w 1906 r., żonaty z kuzynką "Krnity" Lucyną Churską. W początkach 1940 r. wstąpił do POZ. Aresztowany 5 maja 1942r., niezwykle dzielnie zachowywał się w czasie okrutnego śledztwa w Płocku. Do końca wojny przebywał w obozie koncentracyjnym. Pełen biogram w: W. Brenda, *Aby pamiętać o nich nie zaginęła...*, s. 85-88.

² Po wojnie M. Churski wrócił do Włocławka, gdzie pracował jako urzędnik. W 1967 r. przeszedł na emeryturę. Pełny biogram w: W. Brenda, *Aby pamiętać o nich nie zaginęła. Biografie sierpeckie XX w.*, Sierpiec 1997, s. 20-23; Tenże, *Churski Mieczysław, w: Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945*, cz. 2, pod redakcją Elżbiety Zawackiej, Toruń 1996, s. 43-44.

³ Julian Wieczorek- nauczyciel, przedwojenny działacz ludowy, członek władz Stronnictwa Ludowego w powiecie płockim. Związany z Komunistyczną Partią Polski, przed wojną kilkakrotnie był zatrzymywany za agitację komunistyczną. W okresie okupacji organizował na Mazowszu Rewolucyjne Rady Robotniczo - Chłopskie, prosowieckie ugrupowanie, którego członkowie w 1942 r. stali się kadrą mazowieckich komórek Polskiej Partii Robotniczej. W lipcu 1941 r. aresztowany przez Niemców. Więziony w Pawiaku, potem przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie zginął 9 stycznia 1943 r.

⁴ Chodzi zapewne o Leona Śliwińskiego ps. "Jawor", członka

POZ współpracującego być może również z Płockim Samodzielnym Batalionem Narodowej Organizacji Wojskowej. Po scaleniu POZ z ZWZ-AK "Jawor" przez kilka miesięcy 1943 r. pełnił funkcję komendanta AK na Płock - miasto.

⁵ Tadeusz Rogoza - Rogoziński "Mazur" "Mazur Młodszy" ppor. rez. ur. w 1914 r. w Guleziewie Starym gm. Borowiczki. Przed wojną nauczyciel w Siecieniu, działacz Centralnego Związku Młodej Wsi "Siew", twórca POZ i "Raclawic" na Mazowszu. Aresztowany przez niemiecką straż graniczną przy przekraczaniu granicy między GG a rejencją ciechanowską, ciężko ranny podczas próby ucieczki, zmarł w szpitalu w Gostyninie zimą 1942 r. Por. S. Reymont, S. Pietras, "Siew" - "Raclawice". *Polska Organizacja Zbrojna - Armia Krajowa. Z dziejów ruchu młodzieżowego*, Warszawa, 1990, maszynopis, s. 280-281. Wg Ireny i Jana Nowaków Tadeusz Rogoza "Kolejarz" był komendantem "Raclawic", zaś "Mazur" - pierwszy komendant POZ w Okręgu "Mazowsze" to w rzeczywistości ppor. Jan Jankowski, który w 1941 r. został odwołany do pracy w wywiadzie na terenie Warszawy. I. Nowak, J. Nowak, *Z dziejów Armii Krajowej w Inspektoracie Płocko-Sierpeckim*, Płock 1994, s. 40-41.

⁶ Lucyna Paradowska - Lisicka "Lucyna" "Grażyna" była bliskim współpracownikiem władz okręgowych POZ pełniąc funkcje łączniczki i kolporterki na północnym Mazowszu oraz w kierunku Warszawy. Prawdopodobnie prowadziła nasłuch radiowy, była związana z drukiem prasy. Po scaleniu znalazła się w szeregach AK, być może została wówczas przeniesiona do łączności i kolportażu centralnego. Por. S. Pietras, *POZ. Polska Organizacja Zbrojna. Siew - Raclawice - POZ - AK*, Warszawa 1996, s. wg indeksu.

⁷ Mieczysław Roman Teodorczyk "Roman" "Namur" "Miecz", ur. w 1899 r. w Łodzi. Oficer zawodowy WP, od 1934 r. służył w 14 pp we Włocławku. Podczas okupacji organizator konspiracyjnego Pułku Ziemi Kujawskiej we Włocławku, następnie twórca POZ na Mazowszu (w latach 1941-1942 komendant Okręgu III). Po scaleniu z AK szef Wydziału III Komendy Podokręgu Północnego Obszaru Warszawskiego. Aresztowany przez Niemców w 1943 r., zamordowany w Pomiechówku w 1944 r. Pośmiertnie awansowany do stopnia podpułkownika. A. K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939-1944*, t. 3, Warszawa 1991; W. Brenda, *Aby pamięć o nich nie zginęła...*, s. 117-119; Tenże, *Teodorczyk Mieczysław Roman*, w: *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945*, cz. 1, pod redakcją H. Maciejewskiej - Marcinkowskiej i E. Zawackiej, Toruń 1994, s. 208-209.

⁸ Akcja na furgon pocztowy z pieniędzmi została przeprowadzona pod Zbójnem przez grupę członków Organizacji bojowej PPS FR w lipcu 1910 r. Dowodził nią Franciszek Gibalski. Por. M. Sokolnicki, *Walka organizacji bojowych Polskiej Partii Socjalistycznej w Okręgu Płockim w latach 1905-1911*, "Notatki Płockie" 1997, nr 2, s. 28-29.

⁹ Stanisław Sękowski "Michał" "Rugia" "Zbrucz", ur. w 1914 r. w Gójsku. Przed wojną zawodowy podoficer WP, podczas okupacji jeden z głównych organizatorów POZ. Od 1940 r. kierownik organizacyjny w komendzie Okręgu III. Po scaleniu kurier w sztabie Podokręgu "Północ" AK. W 1943 r., po ukończeniu konspiracyjnej podchorążówki dowódca grupy bojowej "Roman" - "Czyn" Kierownictwa Walki Podziemnej w Warszawie. Uczestniczył w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie prześladowany przez władze komunistyczne. Zmarł w 1961 r. w Sierpcu. A. K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939-1944*, t. 1, Warszawa 1987; W. Brenda, *Aby pamięć o nich nie zginęła...*, s. 112-115.

¹⁰ "Stef" - "Stefan Katoda", prawdopodobnie nazwisko Wilkomirski. Pochodzący z Warszawy dziennikarz, sprowadzony przez M. Teodorczyka "Romana" do powiatu sierpeckiego, gdzie zajmował się wydawaniem gazetki POZ pt. "Polska

Podziemna". W latach 1941-1942 kierownik propagandy i prasy w Okręgu III "Mazowsze" POZ.

¹¹ Być może chodzi tu o Stefana Perneja, (ur. 1901 r. w Drobinie) nauczyciela, w czasie okupacji związanego z Tajną Organizacją Nauczycielską w powiecie płockim. Jak dotąd brak jest jednak bliższych informacji na temat jego współpracy z POZ. Biogram w: *Słownik biograficzny zasłużonych nauczycieli województwa płockiego*, pod red. T. Kurpiewskiego, Płock 1995, s. 179-180.

¹² Być może Autor miał tu na myśli kolportaż a nie wydawanie gazetki "Iskry Anteny Polskiej", która była organem centralnych władz POZ.

¹³ Pełnił tę funkcję do końca 1941 r., gdy rozkazem "Romana" nr 8 z 31 grudnia został zwolniony na własną prośbę i 5 stycznia 1942 r. przeniesiony do dyspozycji komendanta Z-7 (miasto Płock). Muzeum Mazowieckie w Płocku, sygn. MMP/S/6919; S. Pietras, *POZ...*, s. 170-171.

¹⁴ Wg Ireny i Jana Nowaków Władysław Wochowski "Zośka" a następnie Michał Tomczak "Jędrzek" po śmierci T. Rogoży "Kolejarza" objął kierownictwo nad "Raclawicami". I. Nowak, J. Nowak, op. cit., s. 40-41.

¹⁵ Stanisław Kozłowski "Maciek" ur. w 1907 r. w Uniecku. Nauczyciel matematyki w Sierpcu. W latach 1939/40 - 1942 żołnierz POZ związany z drukiem gazetki "Polska Podziemna". Od 1941 r. członek Komisji Finansowej przy Komendzie Okręgu III "Mazowsze". Aresztowany w kwietniu 1942 r., zginął w publicznej egzekucji 18 września tr. Biogram w: W. Brenda, *Aby pamięć o nich nie zginęła...*, s. 55-58.

¹⁶ Zygmunt Nowicki ur. w 1902 r. Rolnik w Białym Błocie k. Sierpca, w grudniu 1940 r. zaprzysiężony do POZ przez M. Teodorczyka "Romana". Do stycznia 1942 r. w jego gospodarstwie mieścił się punkt nasłuchu radiowego oraz drukarnia gazetkę "Polska Podziemna".

¹⁷ Marianna Nowicka ur. w 1902 r., żona Zygmunta. W grudniu 1940 r. wraz z mężem zaprzysiężona do POZ. Po wpadce drukarni w Białym Błocie chwilowo zatrzymana przez Niemców i wypuszczona w Sierpcu "na wabia". Została zabrana prosto z ulicy przez członka POZ Wincentego Nasielskiego "Szymona" i wywieziona z Sierpca na wieś, a następnie wraz z mężem i dziećmi przerzucona do GG.

¹⁸ Może więc chodzi o tzw. Samodzielny Płocki Batalion NOW z którym miał kontakt L. Śliwiński. Por. I. Nowak, J. Nowak, *Z dziejów Armii Krajowej...*, s. 34-36, 53-55; W. Brenda, *Samodzielne Bataliony Mazowsza Płockiego*, "Notatki Płockie" 1997, nr 2, s. 46-48.

¹⁹ Stanisław Toczyłowski "Wista" "Robert" "Grabek" pierwszy inspektor ZWZ w Inspektoracie Płocko - Sierpeckim, organizowanym od połowy 1940 r.

²⁰ G. Mazur, *Biuro Informacji i Propagandy SZP - ZWZ - AK 1939-1945*, Warszawa 1987, s. 100-101.

²¹ Zapewne chodzi o Romualda Krakowiaka "Rysia", przed wojną st. wachm. 4 psk w Płocku, podczas okupacji początkowo szef referatu organizacyjnego w Obwodzie ZWZ Płock, na skutek aresztowań w Płocku w kwietniu 1942 r. wyjechał do Warszawy.

²² Kazimierz Szejter "Kasztan", st. ogn. WP, żołnierz POZ w Płocku, być może związany z siatką łączności i wywiadu w kierunku Gdyni i Gdańska. Rozkazem nr 2 komendanta Okręgu III "Mazowsze" z dn. 25 lutego 1942 r. otrzymał oficjalne podziękowanie za dobrze spełniony obowiązek żołnierski. "Kasztan" dowodził 3-osobową grupą likwidacyjną podczas wykonywania wyroku na konfidencie Gestapo S. w Dziebakowie (powiat sierpecki). Aresztowany 20 kwietnia 1942 r. Powieszony w publicznej egzekucji w Bodzanowie 18 września tr.

²³ S. Pietras, *POZ...*, s. 196.

ODKRYCIE W BAZYLICE KATEDRALNEJ W PŁOCKU

Bazylika Katedralna należy do najcenniejszych świątyń w Polsce. Jest również wraz z kościołem w Czerwińsku najstarszą świątynią w diecezji płockiej.

Na wyniosłym Wzgórzu Tumskim początkowo wzniesiono drewniany kościół, który wkrótce spłonął. W XII wieku wybudowano okazałą świątynię z ciosów kamiennych, którą poświęcił bp Aleksander w Malonne w 1144 roku. Obiekt był wielokrotnie niszczone, naprawiany i przebudowywany. Ostatni kapitalny remont katedry został zakończony w 1903 r. według projektu architekta Stefana Schillera z Warszawy.

W latach 1904 -1916 bracia Władysław, Kazimierz i Leon Drapiewscy wykonali polichromię przy twórczym współudziale Mikołaja Brüchera z Luksemburga - zaprzyjaźnionego z rodziną Drapiewskich.

Bardzo poważna przebudowa płockiej katedry w XVI w. spowodowała, że w odnowionym wnętrzu kościoła nie znalazły się pamiątkowe obiekty gromadzone przez wieki. Ołtarze, epitafia zasłużonych duchownych i świeckich osób pochodzą już z późniejszych wieków i stanowią cenne pamiątki z dziejów miasta i Kościoła.

Na jeden z takich pomników- epitafiów, poświęcony biskupowi Franciszkowi Pawłowskiemu pragniemy zwrócić uwagę. Pomnik wybudowany po jego śmierci w 1852 r, przetrwał do naszych czasów mimo zniszczeń jakie powstały w katedrze w czasie II wojny światowej.

Duży portret biskupa jest namalowany na blasze miedzianej o grubości około 1 mm. Przez blisko 150 lat zmienne warunki atmosferyczne powoli powodowały zniszczenia i nadszedł czas, aby przeprowadzić gruntowną konserwację malowidła.

Decyzję w tej sprawie podjął proboszcz katedry ks. kan. Wacław Gapiński przekazując dzieło konserwatorowi obrazów - Szymonowi Zarembie. W trakcie wstępnych oględzin w kaplicy stwierdzono, że konserwacji będzie można dokonać tylko po wyjęciu obiektu z marmurowego obramowania w pracowni konserwatorskiej.

Podczas wyjmowania obrazu okazało się, że na odwrotnej stronie znajduje się - w bardzo dobrym stanie - inny portret tego samego biskupa w nieco innej pozycji. Dokładna analiza dzieła pozwoli zapewne wyjaśnić tę zagadkę.

Dodać należy, że ten drugi portret nie jest opisany w żadnej literaturze ani w opisach katedry.

Z bardzo pobieżnych oględzin można snuć przypuszczenia, że pierwotna wersja była mniej podobna do zmarłego, którego pamiętali fundatorzy epitafium i polecili namalować nieco zmienioną wersję, którą my znamy z ilustracji. Być może układ ciała biskupa w stosunku do ołtarza był niewłaściwy i polecono go zmienić, by był zwrócony w jego kierunku.

Być może także, iż fundatorzy celowo polecili namalować dwie wersje tego portretu po to, żeby, gdy pierwszy z nich ulegnie zniszczeniu, można było odwrócić blachę i ukazać nowy portret biskupa.

Abp Antoni Julian Nowowiejski w monografii historycznej "Płock" pisze na ten temat:

"Wszedłszy do kaplicy przynajśw. Sakramentu, zaraz na prawo, spostrzegamy pomnik z czarnego marmuru z portretem malowanym olejno na blasze. Napis, kursywą wyrzeźbiony, tak brzmi: Spoczywającemu w grobach tego Kościoła ś.p. Franciszkowi z Pauli na Pawłowie PAWŁOWSKIEMU Biskupowi Diecezji Płockiej

Portret bpa Franciszka Pawłowskiego znany z literatury, który był dostępny widzom przez 149 lat

Portret bpa Franciszka Pawłowskiego znajdujący się na odwrocie

Orderów Ś. Anny z Koroną Cesarską i Ś. Stanisława pierwszych Klass kawalerowi Ozdobionemu cnotami chrześcijańskimi Mężowi

Urodzonemu dnia 29 Marca 1774 roku. w dobrach dziedzicznych Mokre, w dawnym Województwie Pomorskiem zmarłemu dnia 6 lipca 1852 roku w Warszawie przejęci wdzięcznością i przyjaźnią: X. Antoni Fijałkowski Biskup Hermopolitański, Sufragan i proboszcz Katedry Płockiej, Administrator Archidiecezyji Warszawskiej i Karol Moycho Sędzia w Komissyi Rządowej Sprawiedliwości Królestwa Polskiego, pomnik ten wystawili, prosząc po bożnych o modlitwę za pokój duszy zmarłego".

Z krótkiego życiorysu zamieszczonego w monografii "Płock" autorstwa abpa A.J. Nowowiejskiego dowiadujemy się, że biskup Franciszek Pawłowski był 75. kolejnym rządcą Diecezji Płockiej i pochodził ze szlacheckiej rodziny pieczętującej się herbem Półkozic. "Urodził się w 1774 r. z ojca Michała. Nauki pobierał w domu rodzicielskim w Chojnicach i Gdańsku, potem studiował prawo na uniwersytecie w Królewcu. Następnie wstąpił do seminarium duchownego we Włocławku. Wyświęcony na kapłana 1800 roku, objął zaraz probostwo w rodzinnej okolicy. W

kilka lat potem został zaliczony do kapituły włocławskiej i mianowany oficjałem pomorskim.

W 1822 roku pracował w komisji rządowej wyznań religijnych i oświecenia publicznego, a w 1826 powołany został na sufragana warszawskiego z tytułem biskupa dumieńskiego. W 1829 r. został koadiutorem biskupa płockiego z prawem następstwa, a w roku 1836 biskupem płockim pozostając jakiś czas prezydującym w komisji rządowej spraw wewnętrznych i duch. Mieszkał stale w Pułtuskach z którego się nie wydalął chyba do Warszawy, był często szorstkim i rubasznym. Umarł w Warszawie 6 lipca 1852 r. Pochowany w katedrze płockiej, gdzie też znajduje się jego wizerunek na blasze".

Ks. dr Lech Grabowski w przewodniku po katedrze płockiej pisze: "Na prawej stronie kaplicy kapituła płocka po 1852 r., umieściła epitafium biskupa Franciszka Pawłowskiego w dowód uznania za wprowadzenie popularnego nabożeństwa Gorzkich Żali, które od razu spotkało się z żywym oddźwiękiem w sercach wiernych, wykonany z czarnego marmuru ma on olejno malowany na blasze portret".

KOMUNIKAT

Ks. prof. Janusz Mariański, członek TNP - prezesem Towarzystwa Naukowego KUL

W dniu 21 marca 2001 r. Walne Zgromadzenie Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wybrało nowe władze Towarzystwa. Prezesem 12. osobowego Zarządu został ks. prof. dr hab. Janusz Mariański, kapłan diecezji płockiej, kanonik h. Kapituły Katedralnej, członek TNP (od 1970 r.), kierownik Katedry Socjologii Moralności na Wydziale Nauk Społecznych KUL, członek Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, członek Kapituły Socjologii PAN, autor ponad 500 publikacji, w tym 24 prac książkowych

ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski
Prorektor Uniwersytetu
Kardynała Wyszyńskiego

FILIA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ W PŁOCKU

W dniu 18 kwietnia 1967 r. Zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, została powołana do życia pierwsza w dziejach Płocka wyższa uczelnia techniczna - Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku. Z inicjatywą utworzenia takiej placówki naukowo-dydaktycznej wystąpili znani na terenie Płocka społecznicy, a zarazem niezwykle aktywni działacze Towarzystwa Naukowego Płockiego: Jakub Chojnacki, Franciszek Dorobek, Tadeusz Gierzyński, Jan Przyszlak. Projekt ten spotkał się z życzliwością kierownictwa Politechniki Warszawskiej, zwłaszcza u ówczesnego jej Rektora prof. dr. Dionizego Smoleńskiego.

Politechnika Warszawska - największa uczelnia techniczna w kraju - obchodzi w roku 2001 jubileusz 175 - lecia swego istnienia. Obchodzi go więc również Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny PW w Płocku. Przez 33 lata swojej działalności placówka ta wykształciła ponad 5 tys. absolwentów różnych kierunków technicznych i ekonomicznych, wrastając na trwałe w płocką społeczność i dobrze jej służąc.

Wraz z powołaniem Filii Politechniki, rozpoczęła działalność biblioteka uczelniana. Mieściła się ona wówczas w gmachu politechniki przy ulicy Jachowicza 2/4.

Pierwszy zapis w Księdze Inwentarzowej z datą 14 września 1967 r., to "Słownik elektryczny angielsko - polski".

Biblioteka podlegała formalnie kierownictwu Filii, merytorycznie zaś Dyrekcji Biblioteki Głównej PW. Profil za-

kupów związany był z potrzebami pracowników i studentów Oddziału Budowlanego i Mechanicznego. W grudniu 1969 r. budżet Biblioteki zamknął się kwotą 62 tys. ówczesnych złotych i stanowił znaczącą kwotę w wydatkach uczelni. W tym samym roku Biblioteka otrzymała nowe pomieszczenie, powiększono liczbę miejsc w czytelni, wydzielono miejsca magazynowe Biblioteka otrzymała też trzeci etat, co pozwoliło na zwiększenie ilości dyżurów popołudniowych. Zbiory Biblioteki systematycznie się powiększały. Druków zwartych przybywało około 3 tysięcy rocznie. Zwiększała się również ilość tytułów czasopism polskich i obcych. Rozpoczęto gromadzenie norm, katalogów i cenników. Ówczesny dyrektor Biblioteki Głównej PW mgr Edward Domański żywo interesował się Biblioteką Filii, był inicjatorem opracowania statutu tej jednostki oraz regulaminów: czytelni i wypożyczalni. Współpraca z Biblioteką Główną PW układała się coraz lepiej, większość nabytków dewizowych Biblioteki Filii pochodziła właśnie z dubletów, darów lub zakupów Biblioteki Głównej. Biblioteka otrzymała również od Biblioteki Głównej termofotokopiarkę.

Rok 1971 przyniósł Bibliotece wzrost kadrowy (magazynierki) oraz znaczne zwiększenie pomieszczeń bibliotecznych. W tym czasie rozpoczęto gromadzenie literatury dla przyszłych studentów Oddziału Chemicznego.

W roku 1981 Biblioteka została przeniesiona do

W Bibliotece Politechniki Warszawskiej w Płocku od 5 lat organizowane są doroczne wystawy "Hobbyści wśród pracowników i studentów PW"

Pracownicy biblioteki: kierownik - mgr Anna Ostrowska, bibliotekarze - Elżbieta Cichońska, Maria Gołębiowska, Justyna Mioduska, Alicja Roczkowska, Aleksandra Obrębska, młodszy bibliotekarz - Renata Rogowska, magazynierzy - Wanda Torbicka, Janina Żelichowska

swej nowej siedziby, znajdującej się w gmachu głównym Politechniki przy ulicy Łukasiewicza 17. Przy ulicy Jachowicza 2/4 została mała czytelnia dla studentów Instytutu Mechaniki. Znajduje się tam również księżnica przekazana z Zakładu Urządzeń Rolniczych PW

Nowe pomieszczenia biblioteczne zostały odpowiednio przystosowane i wyposażone, czytelnię znacznie powiększono (44 miejsca). Oprócz normalnej działalności, czytelnia służy również do organizowania wystaw. Odbывают się tu, od pięciu lat, doroczne wystawy "Hobbyści wśród pracowników i studentów PW". W marcu br. odbyła się wystawa prac znanego płocczanina, inż. Tadeusza Osińskiego, wpisana także w obchody 175 - lecia powstania Politechniki Warszawskiej. Ponad 20 prac autor подарował Uczelni.

W ciągu 33 lat swego istnienia Biblioteka zgromadziła 71684 wol. druków zwartych (książek), 6168 wol. czasopism, 22994 jednostek zbiorów specjalnych (normy, katalogi, dokumenty audiowizualne), łącznie zbiorów przekroczył 100 tys. jednostek bibliotecznych.

Profil gromadzenia zbiorów związany jest ściśle z kierunkami kształcenia prowadzonymi na uczelni. Od kilku lat uczelnia kształci również ekonomistów, zaistniała więc konieczność gromadzenia materiałów, dla tej grupy użytkowników.

Dużą pomocą studentom ekonomii, służy również Biblioteka Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica, która posiada bardzo dobrze skompletowany i uzupełniany księgozbiór ekonomiczny. Studenci ekonomii korzystają również z Biblioteki im. Zielińskich TNP.

Biblioteka Politechniki posiada również bardzo duży zbiór materiałów dotyczących ochrony środowiska (szeroko pojętej ekologii).

Biblioteka prowadzi dwa katalogi druków zwartych: alfabetyczny (autorsko-tytułowy) i rzeczowy (wg Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej), katalog czasopism, katalog zbiorów specjalnych i katalog biblioteki podręcznej. Użytkownicy mogą korzystać także z dwóch stanowisk internetowych i przeglądać katalogi Biblioteki Głównej PW (w systemie ALEPH).

W czytelnicy działa także kserograf oraz dwa magnetofony (wyposażone w słuchawki) do nauki języków obcych.

Na początku lat dziewięćdziesiątych, na wniosek Prorektora d/s Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego PW w Płocku, Rada Biblioteczna PW przekształciła Bibliotekę Wydziału w Filię Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Posunięcie to zaowocowało przejściem finansowania przez Bibliotekę Główną: zakupów bibliotecznych, 5 etatów, komputera wraz z oprogramowaniem przeznaczonym do katalogowania zbiorów, szkoleń bibliotekarzy, prac inżynierskich oraz innych poczynąń modyfikujących i usprawniających pracę Biblioteki. Dyrektor Biblioteki Głównej PW mgr Elżbieta Dudzińska niezwykle życzliwie wspomaga wszelkie poczynania związane z działalnością płockiej placówki. Wiele czyni również w tej sprawie kierownictwo Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego w Płocku, modernizując i wyposażając pomieszczenia biblioteczne, opłacając 3,5 etatu, rozwijając komputeryzację.

W chwili obecnej 2/3 zbiorów (druki zwarte) zostało skatalogowane w komputerowym systemie ISIS (po zakończeniu prac nastąpi przeniesienie danych do systemu ALEPH i włączenie do sieci informacyjno-bibliotecznej Politechniki Warszawskiej). Skomputeryzowano również system rejestracji wypożyczeń, dla potrzeb pracowników wypożyczalni.

W roku 2000 z czytelnicy i wypożyczalni skorzystało ponad 20000 użytkowników, udostępniono im 40718 jednostek bibliotecznych.

Ze zbiorów Biblioteki korzystają przede wszystkim pracownicy naukowcy i studenci Politechniki, z roku na rok przybywa także użytkowników z innych płockich uczelni, szkół średnich i policealnych, a także tych, którzy szukają literatury na tematy związane z profilem zbiorów księżnicy. Placówka pełni rolę regionalnej biblioteki technicznej.

Biblioteka Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego Politechniki Warszawskiej w Płocku w ciągu 33 lat swojej działalności osiągnęła trwałe miejsce na bibliotecznej mapie Płocka a doskonaląc i modernizując swój warsztat, dążyć będzie do zapewnienia swoim użytkownikom jak najlepszych warunków do pracy i nauki.

SYSTEMOWE ZARZĄDZANIE W PRAKTYCE PBP "PETROBUDOWA"

Rys historyczny

Środowisko budowlane Płocka, związane z powołanym w 1960 roku generalnym wykonawcą budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku - Przedsiębiorstwem Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa", należało na przełomie lat 60. i 70. do prekursorów w kraju w dziedzinie wdrażania nowoczesnych metod zarządzania, w tym zasad systemowej organizacji pracy w siłach własnych i w generalnym wykonawstwie.

Do początku lat 80. przedsiębiorstwo było jednym z wiodących w kraju w dziedzinie kompleksowej informatyzacji zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym, a szczególnie w zakresie wypracowania i wdrażania informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową.

W początkowym okresie w "Petrobudowie" i w przedsiębiorstwach podwykonawczych oraz w pionach inwestycji wiodących płockich inwestorów (MZRIp i Fabryki Maszyn Żniwnych) wdrożono szereg zagranicznych i krajowych informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową i procesem inwestycyjnym.

Jednocześnie w przedsiębiorstwie rozpoczęto działania w kierunku usprawnień systemów odcinkowych kierując się przede wszystkim potrzebami praktyki oraz integrując jednostkowe systemy w jeden kompleksowy i skoordynowany system zarządzania produkcją oraz przedsiębiorstwem. Etap ten zakończono realizacją tematu branżowego pt. *System zarządzania produkcją budowlano-montażową w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego /nazwa robocza: STEROD/* oraz zorganizowaniem na przełomie lat 70. i 80. w Płocku w siedzibie NOT wspólnie z PZITB i NOT dwóch ogólnokrajowych konferencji naukowo-technicznych z udziałem autorów referatów z Norwegii, Ukrainy i Niemiec. Na tych konferencjach pt.: 1) *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej /1979 r./*; 2) *Integracja systemów informatycznych i informacyjnych w procesie inwestycyjnym /1980 r./* zespół autorski i wdrożeniowy "Petrobudowy" przedstawił swoje propozycje merytoryczne i osiągnięcia praktyczne oraz uzyskał wysoką pisemną ocenę środowisk naukowych i inwestycyjno-budowlanych.

W latach 1981-1984 zorganizowano w Płocku wspólnie z PZITB dwie ogólnokrajowe konferencje i trzecią wspólnie z Instytutem "ORGBUD" dotyczące założeń i realizacji gospodarki rynkowej oraz restrukturyzacji w budownictwie. Na tych konferencjach systemowe zarządzanie w wersji informatycznej prezentowano jako element nowego podejścia do urynkwienia budownictwa w celu zwiększenia rentowności działań po-

przez poprawę organizacji pracy oraz metod planowania i zarządzania na budowach, a także oraz w średnich i dużych przedsiębiorstwach budowlanych.

W okresie 1985-1990 doświadczenia "Petrobudowy" w dziedzinie opracowywania i wdrażania systemowych informatycznych metod zarządzania produkcją budowlano-montażową były kontynuowane w budownictwie eksportowym na terenie Ukrainy w ramach budów realizowanych przez "Energopol" - Dyrekcję Budowy w Charkowie a następnie w Kijowie. Wówczas nawiązano w Sumach na wschodzie Ukrainy współpracę z amerykańsko-radziecką informatyczną firmą "Dialog" w realizacji tego systemu w wersji rosyjskiej pod nazwą STEROD/DOPU.

W roku 1991 "Petrobudowa" wspólnie z Towarzystwem Naukowym Płockim oraz Politechniką Warszawską zorganizowała w siedzibie TNP trzecią międzynarodową konferencję pt. "Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie". Na tej konferencji szczególnie interesujące praktyczne autorskie rozwiązania w obszarze systemowego zarządzania przedsiębiorstwem przedstawił Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego "Puławy" w Puławach oraz P.B.P. "Petrobudowa" w Płocku.

W okresie 1992-1995 "Petrobudowa" wspólnie z Towarzystwem Naukowym Płockim i Politechniką Brzeską oraz Towarzystwem Naukowym Inżynierii Procesów Budowlanych zorganizowała cztery międzynarodowe konferencje naukowe w Brześciu n/Bugiem na Białorusi, podczas których przedsiębiorstwa budownictwa przemysłowego z Puław i Płocka reprezentowały środowisko polskich wykonawców. Równolegle w cyklu kwartalnym organizowano sympozja budowlane i ogólnogospodarcze pt. "Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód".

W trakcie organizacji tych konferencji "Petrobudowa" nawiązała bliską współpracę z Katedrą Ekonomiki i Organizacji Wydziału Budownictwa Politechniki Brzeskiej oraz Białoruskim Budowlanym Trestem Nr 3 w Brześciu n/Bugiem w dziedzinie kontynuacji budowy zintegrowanego systemu zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym. Do tego przedsięwzięcia o nazwie STEROD/WESER włączyła się bardzo aktywnie firma informatyczna "Intech" z Bydgoszczy, która swój autorski system kosztorysowania KORYS zadaptowała do warunków krajów byłego ZSRR i wykonała wersję w języku rosyjskim.

Systemy planowania i zarządzania w budownictwie SHOD i STEROD

Na bazie doświadczeń z wdrożeń polskich systemów informatycznych zarządzania inwestycjami i produkcją

budowlano-montażową: SYKOR, PROKOR, KORPLAN, CHEMISTER, CHEMIKOSZT, STER, PETROWEKTOR i PROKOR-ZZ opracowano w płockiej "Petrobudowie" system SHOD (Planowanie, Sterowanie i Kontrola Realizacji według Harmonogramów Dyrektywnych i Operatywnych).

Został on oprogramowany w pierwszej połowie lat 70. na kilka rodzin średnich komputerów (Honeywell-Bull, Odra s.1300 i JSRIAD), a w 1987 r. na mikrokomputery typu IBM (obecnie po przeróbkach system jest nadal eksploatowany). SHOD może być stosowany jako prosty w eksploatacji i samodzielny system w obszarze planowania i zarządzania inwestycją, przedsiębiorstwem lub firmą budowlaną, budową, rodzajem robót itp.

W fazie planowania system SHOD umożliwia metodą kolejnych przybliżeń opracowanie suboptymalnego programu rzeczowego produkcji oraz planów finansowo-ekonomicznych, sumując dane dotyczące wartości robót, pracochłonności i funduszu płac danego przedsięwzięcia według zadań inwestycyjnych i obiektów oraz wykonawców, w podziale na ustalone jednostki czasowe. W fazie zarządzania SHOD daje obiektywne informacje o stanie realizacji w stosunku do harmonogramu dyrektywno-umownego oraz "kroczącego" harmonogramu operatywnego, bądź jednego z nich. Otrzymuje się wówczas wykaz opóźnień poszczególnych procesów, z wyliczeniem ich wielkości, według kodu szczebla zarządzania i dyspozytorskiego kodu ważności oraz "narastające" wykonanie finansowe.

Następnym etapem usprawniania systemu zarządzania w "Petrobudowie" było skojarzenie systemu SHOD z metodami sieciowymi tj. opracowanie systemu PROKOR-P /Petrobudowa/.

Kolejnym etapem było opracowanie w drugiej połowie lat 70. założeń zintegrowanego systemu STEROD w oparciu o metodę STEROD kojarzącą problematykę harmonogramowania z kosztorysowaniem w fazie planowania i zarządzania.

Na bazie założeń tej metody opracowano na różne rodziny średnich komputerów w dwóch wariantach skoordynowany system STEROD, który poprzez "podprogramy - łączniki" umożliwił współpracę systemu SHOD z systemami typu ADK/PERT (metody sieciowe) i dowolnymi systemami kosztorysowania. W rozwiązaniach praktycznych rozpoczęto działania w kierunku integracji metod sieciowych i systemu SHOD z dwoma wówczas w kraju konkurującymi systemami kosztorysowania tj.: BAZA (autorstwa Biura "SYSTEM" i "ETOBSYSTEM" z Warszawy) oraz ASAH, opracowanego przez "ETOB" Bydgoszcz.

Ponadto wzorem Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego "Żelbet" rozpoczęto prace nad współpracą Systemu Gospodarki Materiałowej SGM z systemem limitowania i kosztorysowania BAZA. W "Petrobudowie" uporządkowano konta i subkonta w systemie finansowo-księgowym FK dla potrzeb współpracy z systemami: SHOD, ADK/PERT i BAZA.

Należy zaznaczyć, że w drugiej połowie lat 80. w okresie masowego zastosowania w przedsiębiorstwach budowlanych komputerów personalnych w ramach skoordynowanego systemu STEROD system kosztoryso-

wania BAZA został zastąpiony systemem KARO, natomiast system ASAH - systemem KORYS.

Metoda integracji harmonogramowania i kosztorysowania STEROD

Opracowana w "Petrobudowie" metoda STEROD, bazująca na stypizowanej klasyfikacji budowlanych procesów produkcyjnych, umożliwia integrację kosztorysów i limitów środków produkcji z dokumentacją planistyczno-harmonogramową oraz dokumentacją kontroli i sterowania realizacją procesu inwestycyjnego i produkcji budowlano-montażowej.

Metoda ta scala podstawowe obszary w zarządzaniu w budownictwie: a/ limity zasobów produkcji (robocizna według zawodów, materiały oraz sprzęt i transport); b/ wyceny, kalkulacje i kosztorysy; c/ terminarze i harmonogramy oraz plany finansowe i nakładów zasobów produkcji; d/ kontrolę i sterowanie procesem inwestycyjnym, w tym robotami budowlano-montażowymi oraz zarządzanie zasobami produkcji. STEROD, integrując kosztorysowanie z techniką harmonogramowania, umożliwia uzyskanie precyzyjnych wyliczeń cenowych i ilości dowolnych zasobów produkcji w dowolnych jednostkach czasu (lata, miesiące, dekady, tygodnie i dni).

Metoda STEROD opiera się na czterech podstawowych założeniach:

1) automatycznej agregacji budowlanych procesów produkcyjnych na określone podstawowe poziomy (szczeble zarządzania) w następującej kolejności: robota elementarna, asortyment robót, element robót, podetap robót, etap robót, rodzaj robót na obiekcie, wykonawstwo podobiektu, wykonawstwo obiektu, wykonawstwo zadania inwestycyjnego, wykonawstwo przedsięwzięcia inwestycyjnego, zakres budownictwa według lokalizacji;

2) stypizowanej klasyfikacji budowlanych procesów produkcyjnych ujętych w punkcie pierwszym, a w szczególności elementów robót (pozycji w harmonogramach dyrektywno-umownych szczegółowych i w harmonogramach operatywnych) oraz etapów robót (pozycji w harmonogramach dyrektywno-umownych);

3) zasadzie proporcjonalności do czasu trwania elementu robót (czyli pracy brygady roboczej na jednorodnej robocie) rozkładu: przedmiarów robót, nakładów finansowych, pracochłonności i zasobów produkcji;

4) wyliczenia danych o stanie realizacji w stosunku do harmonogramu dyrektywno-umownego oraz kroczących harmonogramów operatywnych, w oparciu o określenie narastającego obmiaru robót lub procentowego zaawansowania robót (iioraz powykonawczego obmiaru robót do przedmiaru).

Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych

W krajowej praktyce opracowywania kosztorysów i harmonogramów obserwuje się zbyt indywidualne podejście do ich szczegółowości, co w efekcie utrudnia stosowanie ich w systemowym zarządzaniu procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową.

Brak systemowego podejścia w problematyce kosztorysowo-harmonogramowej znacznie niweluje korzyści jakie daje informatyzacja tego obszaru. W efekcie powstają dziesiątki konkurencyjnych komputerowych systemów kosztorysowania i harmonogramowania, których wykorzystanie w trakcie realizacji procesu inwestycyjnego jest niezbyt duże oraz mało efektywne w zarządzaniu przedsiębiorstwem.

Kalkulacje i kosztorysowanie robót budowlanych poza funkcją wyliczenia ceny i wielkości zasobów produkcji ogółem powinny umożliwiać łatwe otrzymywanie informacji o nakładach finansowych, pracochłonności oraz innych środkach produkcji (materiały, sprzęt i transport) - dla potrzeb harmonogramowania i planowania. W celu uzyskania bardziej przejrzystych wyników dla wyceny przykładowego zadania inwestycyjnego powinno się wydzielać w kosztorysie m.in. następujące składniki: obiekty i rodzaje robót (części kosztorysu), stany - fazy robót (rozdziały kosztorysu), elementy scalone (podrozdziały kosztorysu).

W krajowym budownictwie kosztorysanci zazwyczaj grupują pozycje kosztorysowe na elementy scalone i stany robót (fazy) w sposób przypadkowy, co nie ma większego wpływu na wycenę robót czy obiektów, natomiast utrudnia wykorzystanie kosztorysu jako wsadu do opracowania dokumentacji harmonogramowo-planistycznej. W zależności od szczebla zarządzania i wielkości inwestycji można stosować różną szczegółowość procesów produkcyjnych. Doświadczenie jednakże podpowiada, że wskazanym jest posługiwanie się stypizowaną klasyfikacją nie tylko na szczeblu danego zadania inwestycyjnego, lecz również całego przedsiębiorstwa, regionu, a nawet kraju.

Zastosowanie stypizowanej klasyfikacji budowlanych procesów produkcyjnych, jednakowej w harmonogramach i kosztorysach, umożliwi zasilanie wszystkich pozycji harmonogramowych w informacje ekonomiczno-cenowe, czyli daje dużą oszczędność czasową w fazie opracowywania harmonogramów i planów finansowych oraz umożliwi obiektywną i kompleksową ocenę stanu realizacji inwestycji.

W przypadku posługiwania się stypizowaną klasyfikacją budowlanych procesów produkcyjnych "STEROD" o dwóch stopniach szczegółowości: elementów robót i etapów robót proponuje się w dyrektywno-umownych harmonogramach (szczegółowych) oraz w harmonogramach operatywnych jako "element robót" przyjmować zakres pracy brygady roboczej specjalistycznej lub kompleksowej (względnie jednorodnego rodzaju robót). Jako "etap robót" (stan lub faza robót) postuluje się przyjmowanie zagregowanej pozycji w harmonogramach dyrektywno-umownych stanowiącej kilka "elementów robót" np. obejmujących stan zerowy budynku. Postuluje się stosowanie tej klasyfikacji w opracowywaniu kosztorysów, przy założeniu, że "etap robót" odpowiada rozdziałowi w kosztorysie (stan - faza robót), natomiast "element robót" jest przyporządkowany odpowiedniemu podrozdziałowi /elementowi scalonemu). Należy zaznaczyć, że wiodącą w tej klasyfikacji jest problematyka organizacyjna a wtórną kosztorysowa.

Dla celów systemowego zarządzania procesem in-

westycyjnym i przedsiębiorstwem budowlanym, w tym prawidłowego kosztorysowania i harmonogramowania, proponuje się następującą agregację budowlanych procesów produkcyjnych na określone podstawowe poziomy (szczeble zarządzania):

- robota elementarna (pozycja katalogowo-kosztorysowa odpowiadająca pozycji zbliżonej do KNR);
- asortyment robót (pozycja katalogowo-kosztorysowa odpowiadająca zagregowanej pozycji w bazie normatywnej określonej szczegółowości na szczeblu kraju, regionu lub przedsiębiorstwa zbliżonej do KNKRB);
- element robót (zakres robót brygady roboczej na jednorodnej robocie, np. wykopy, pale, fundamenty, ściany nośne parteru, podłoża, tynki, posadzki);
- podetap robót (zakres wykonawstwa małej specjalistycznej firmy rzemieślniczo-budowlanej, np. roboty murarskie i tynkarskie czy podłoża i posadzki);
- etap robót (zakres robót przyjmowany w harmonogramach dyrektywno-umownych, np. w obiekcie kubaturowym: stan zerowy, konstrukcja nośna obiektu, konstrukcja dachu, roboty stanu zamkniętego, roboty instalacyjno-sanitarne, roboty instalacyjno-elektryczne, roboty wykończeniowe wewnętrzne, roboty wykończeniowe zewnętrzne);
- rodzaj robót na obiekcie (np. roboty ogólnobudowlane, roboty wodno-kanalizacyjne, roboty elektrotechniczne);
- zakres robót dużego wykonawcy na obiekcie (dotyczy zazwyczaj dużych przedsiębiorstw specjalistycznych wykonujących określone rodzaje robót w obiekcie lub kilka rodzajów robót);
- wykonawstwo podobiektu (np. segmentu hali przemysłowej wcześniej przekazywanej do eksploatacji);
- wykonawstwo obiektu (kubaturowego lub inżynierskiego);
- wykonawstwo zadania inwestycyjnego (wielu obiektów);
- wykonawstwo przedsięwzięcia inwestycyjnego (np. budowa MZRIp);
- wykonawstwo budownictwa według lokalizacji (np. ulica, dzielnica, miasto, gmina ziemiska, powiat, delegatura urzędu wojewódzkiego lub marszałkowskiego, województwo, kraj).

Podsumowanie

Metoda STEROD opierająca się na stypizowanej klasyfikacji procesów produkcyjnych wspólnej dla harmonogramowania i kosztorysowania usprawnia programowanie i planowanie procesu inwestycyjnego oraz produkcji budowlano-montażowej, a jednocześnie umożliwia uzyskanie obiektywnych informacji o realizacji robót w stosunku założeń i umów, stąd znacznie podnosi efektywność zarządzania.

Doświadczenia z 25-letnich wdrożeń i eksploatacji płóckich systemów informatycznych SHOD i STEROD oraz stosowania kolejnych wersji klasyfikacji budowlanych procesów produkcyjnych STEROD były wielokrotnie prezentowane na konferencjach naukowych w kraju i za granicą (w 1980 r. w Ałma-Ata, w 1981 r. w Sofii, w 1982 r. w Berlinie oraz w 1992 r. i w 1993 r. w Brześciu n/Bugiem).

Postuluje się na bazie doświadczeń "Petrobudowy" opracowanie polskiej normy dotyczącej wspólnej klasy-

fikacji budowlanych procesów produkcyjnych dla celów nowoczesnego kosztorysowania i harmonogramowa-

nia oraz kompleksowego zarządzania produkcją budowlano-montażową i procesem inwestycyjnym.

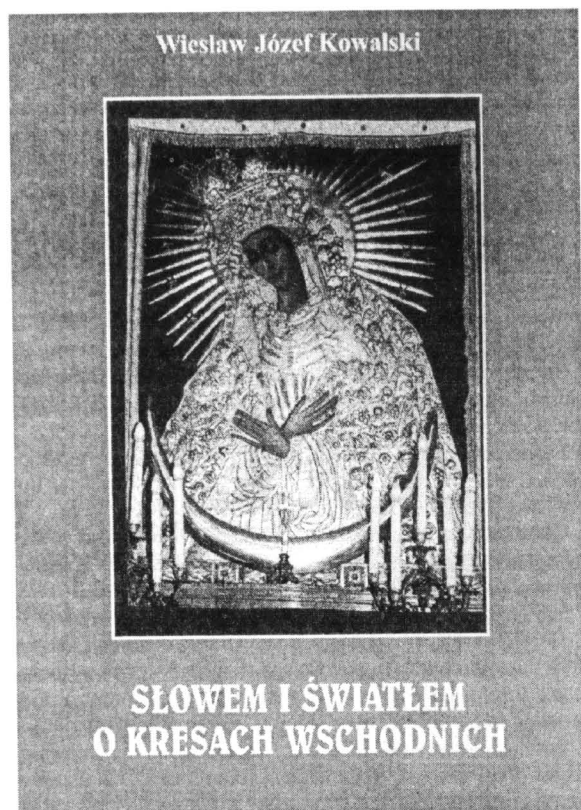
Bibliografia

1. Kulas T., Majzner M., O historii i rozwoju PBP "Petrobudowa", "Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.
2. Lubieniecka B., O działalności Koła PZITB przy PBP "Petrobudowa" w Płocku, "Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 321-322.
3. Pietruszyn J., O wynalazczości pracowniczej w PBP "Petrobudowa" w latach 1960-1980, "Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 309-309.
4. Serafimowicz W., Doświadczenia P.B.P. "Petrobudowa" we wdrażaniu i opracowywaniu systemów informatycznych zarządzania produkcją budowlano-montażową, Konferencja TNOIK w Ryni k/Warszawy pt. "Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego", 1978, s. 151-176.
5. Serafimowicz W., Grabarek W., Metoda SHOD, "Bank Projektów Organizatorskich - Katalog", TNOIK - Oddział Śląski w Katowicach, wrzesień 1979, s. VIII/1.
6. Serafimowicz W., STEROD - informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcją budowlaną, "Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 282-285.
7. Serafimowicz W., Płocka konferencja nt. integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym /15-16.06.1980 r./, "Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 305-306.
8. Serafimowicz W., System STEROD jako powielarny system zarządzania w budownictwie, Międzynarodowa Konferencja Institut fur Projektierung und Standardisierung Bauakademie in Berlin pt. "IBA-DAT'82", Berlin, 23-26.02.1982.
9. Serafimowicz W., Michalski Z., Serafimowicz E., Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim, "Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 519-520.
10. Serafimowicz W., Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy", "Przegląd Budowlany" 1985, nr 5, s. 270-272.
11. Serafimowicz W., Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania, "Tygodnik Budowlany" 1991, nr 22, s. 7.
12. Serafimowicz W., Zmysłowski J., Dąbrowska A., Chojnacki J., System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową - SHOD-91 na komputery personalne typu IBM PC XT/AT, "Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 52-54.
13. Serafimowicz W., Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w warunkach gospodarki rynkowej, "Przegląd Budowlany" 1991, nr 7, s. 300-303.
14. Serafimowicz W., Integracja kosztorysowania z planowaniem i zarządzaniem za pomocą systemu komputerowego STEROD, "Ceny, Normowanie i Kosztorysowanie Robót Budowlanych" 1991, nr 8/9, Ośrodek Kosztorysowania WACETOB-PZITB w Warszawie, s. 86-89.
15. Serafimowicz W., Bewz S.I., Tridov N.W., Cybka W.I., System STEROD /DOPU/- podstawowe ogniwo w zintegrowanym systemie zarządzania w budownictwie, "Ekonomika Stroitelstwa" 1991, nr 11, Moskwa, s. 112-115.
16. Serafimowicz W., Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STEROD, "III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych", Warszawa, 21-22.05.1992, Zeszyt II, poz. 9, s. 47-63.
17. Serafimowicz W., Mościcki J., Koczurko A.N., Iwarowski P.N., Stypizowana klasyfikacja procesów budowlanych według metody STEROD/SHOD, Międzynarodowa Konferencja w Brześciu n/Bugiem w Białorusi pt. "Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie", 12-15.09.1992, cz. I, s. 27-36.
18. Serafimowicz E., Serafimowicz W., Dokumentacja organizacyjno-ekonomiczna w budownictwie w warunkach gospodarki rynkowej, Konferencja Naukowo-Probleмова Instytutu Budownictwa Politechniki Wrocławskiej pt. "Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej", Szklarska Poręba, 7-9.12.1992, s. 107-111.
19. Serafimowicz W., Metoda STEROD jako integracja dokumentacji kosztorysowej i harmonogramowo-planistycznej z dokumentacją realizacji produkcji budowlano-montażowej, Konferencja Naukowo-Probleмова Instytutu Budownictwa Politechniki Wrocławskiej pt. "Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej", Szklarska Poręba, 7-9.12.1992, s. 112-120.
20. Serafimowicz W., Management w budownictwie i inżynieria procesów produkcyjnych, "Notatki Płockie" 1993, nr 1, s. 44-50.
21. Serafimowicz W., Korol I., Metoda STEROD i system WESER - integracja planowania i zarządzania w budownictwie, "Architektura i Stroitelstwo Białorusi" 1993, nr 4, Mińsk, s. 14-16.
22. Serafimowicz W., Informatyczny system zarządzania produkcją budowlano-montażową według metody STEROD, VIII Ogólnopolskie Konwersatorium Polskiego Towarzystwa Cybernetycznego i Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach pt. "Sztuczna inteligencja i infrastruktura informatyczna, CIR-10' (cybernetyka - inteligencja - rozwój)", Siedlce, 25-26.09.1995, s. 39-46.
23. Serafimowicz W., Grabecki M., Płocki system zarządzania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową -STEROD/SHOD, Konferencja Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku pt. "Postępy nauk w zarządzaniu w przedsiębiorstwie", Płock, 22.11.1999.
24. Serafimowicz W., Wyrzykowski W., Systemowe zarządzanie produkcją w P.B.P. "Petrobudowa" w Płocku, Konferencja Naukowo-Techniczna Katedry Procesów Budowlanych Wydziału Budownictwa Politechniki Śląskiej oraz Sekcji Organizacji i Zarządzania Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN pt. "Procesy Budowlane", Gliwice - Kokotek, 28.09-1.10.2000 r.
25. Witkowski B., Serafimowicz W., Problemy reformy gospodarczej w budownictwie, "Przegląd Budowlany" 1985, nr 2, s. 104-105.
26. Wyrzykowski W., Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa" w Płocku - 40 lat działalności, "Notatki Płockie" 2000, nr 2, s. 47-50.
27. Zaremba E., Serafimowicz W., Metody organizacji i zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie P.B.P. "Petrobudowa", "Przegląd Budowlany" 1978, nr 8.
28. Żółtański I., Przedmiar - zderminowane przekształcenie projektu w organizację środków i zasobów, "Notatki Płockie" 1992, nr 3, s. 30-31.

FASCYNACJA KRESAMI WSCHODNIMI

W Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP czynna była od 5 lutego do 31 maja 2001 r. wystawa fotograficzna "Z podróży na Wschód" - mgr. Wiesława Józefa Kowalskiego, dyrektora Biura TNP i członka TNP. Autor wystawy często podróżował po Litwie, Białorusi, Ukrainie, Rosji. Odwiedził m.in.: Wilno, Kowno, Szydłów, Górę Krzyży, Mińsk, Grodno, Pińsk, Baranowicze, Nowogródek, Nieśwież, Kijów, Lwów, Żytomierz, Kamieniec Podolski, Bar, Odessę, Moskwę, Sankt Petersburg, Smoleńsk, Nowogród Wielki, Psków. Z poszczególnych wędrówek wykonał setki zdjęć, z których najczęściej organizuje wystawy autorskie nie tylko w Płocku.

Dr Marian Chudzyński, wiceprezes TNP ds. naukowych otwierając kolejną wystawę powiedział m.in.: "Dzieje Kresów Wschodnich poprzez swoją historię, zabytki, literaturę piękną są częścią historii i kultury polskiej. Piękno i dziedzictwo kultury Kresów przybliża nam 150 fotogramów w wykonaniu Wiesława Kowalskiego, który zafascynowany jest historią i pięknem zabytków tej krainy od lat dziewięćdziesiątych. Zorganizował ponad 15 wycieczek-pielgrzymek szlakiem: św. Faustyny, św. Andrzeja Boboli, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Elizy Orzeszkowej, Ojca Świętego Jana Pawła II po Litwie. W 1998 r. uczestniczyłem w wycieczce-pielgrzymce szlakiem Adama Mickiewicza. Wzbogaciłem swoją wiedzę z literatury i historii Polski. Dziękujemy Panie Wiesławie, za piękną pracę i życzymy jeszcze wielu osiągnięć w przybliżaniu nam

Oktadka publikacji o kresach wschodnich

Sala wystawowa Działu Zbiorów Specjalnych - ekspozycja fotogramów

szlaków związanych z życiem i twórczością wielkich Polaków".

Autor wystawy w dniu jej otwarcia podzielił się z zebranymi swoimi wspomnieniami. "W sierpniu 1978 r. po raz pierwszy przekroczyłem wschodnią granicę udając się do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich na wycieczkę zorganizowaną przez Spółdzielnię Mieszaniową Lokatorsko-Własnościową w Warszawie. Wyjazd został ufundowany, jako nagroda dla czterdziestu pracowników spółdzielni z całej Polski. Wycieczka trwała 18 dni. Wyjazd z Warszawy pociągiem do Kijowa, z Kijowa autokarem do: Piatigorska, Ordżonikidze, Tbilisi, Erewania i Baku, oczywiście trasa wiodła Gruzińską Drogą Wojenną. Z Baku samolotem udaliśmy się do Moskwy i Warszawy. Piękna przygoda z egzotyką i z komunistycznym Związkiem Radzieckim.

Począwszy od 1990 r. kilkakrotnie udawałem do Wilna, Grodna. Pielgrzymowałem śladami św. Andrzeja Boboli i św. s. Marii Faustyny Kowalskiej, których działalność apostołska związana była zarówno z Wileńszczyzną jak i Ziemią Płocką. Moja fascynacja Kresami bierze początek w 1993 r., podczas mojego udziału w dwutygodniowym plenerze malarskim zorganizowanym przez artystów malarzy ze Skierniewic na Polesiu, nad Świtezia w Zaosiu, Nowogródka, Nieświeżu, Mirze, Janowie Poleskim i Pińsku.

Od 1994 r. postanowiłem organizować wycieczki-pielgrzymki z biurem turystycznym i dotychczas było ich siedemnaście. W tym roku planuję pielgrzymkę do Katynia, Moskwy, Baranowicz, Mińska, Smoleńska i Wilna.

Podróżowaliśmy śladami historii i literatury polskiej oraz śladami wielkich Polaków, którzy zginęli za wiarę i niepodległość I i II Rzeczypospolitej po ziemi wileńskiej, grodzieńskiej, nowogródzkiej, pińskiej, katyńskiej, wołyńskiej, podolskiej, huculskiej. Były wyjazdy do Rygi, Tallina, Sankt Petersburga, Kijowa, Kamieńca Podolskiego i Odessy.

W Wilnie wędrowałem śladami św. Andrzeja Boboli, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Stanisława Moniuszki, Ignacego Józefa Kraszewskiego, Władysława Syrokomli, Józefa Piłsudskiego i wielu innych wybitnych Polaków.

Odwiedziliśmy Grodno, Bohatyrowicze, miejscowości związane z życiem i pracą Elizy Orzeszkowej, mogiłą powstańców z 1863 r. oraz fabułą powieści "Nad Niemnem". Grób pisarki znajduje się na tamtejszym cmentarzu. Na cmentarzu w Grodnie są liczne groby Polaków poległych w wojnie polsko-bolszewickiej i w obronie granicy Polski - 17 września 1939 r. W kościele Franciszkanów, w latach 1922-1927 pełnił służbę apostołską św. Maksymilian Maria Kolbe, męczennik z Oświęcimia. Na ziemi grodzieńskiej tworzyła Maria Rodziewiczówna, która opisała życie i tradycje kresowych wsi i dworów, m.in. w powieści "Dewajtis".

Nowogródek, miasto rodzinne wieszczki Adama Mickiewicza. Z okolic tego miasta pochodzą piękne krajobrazy malowane słowem w jego utworach.

Mereczowszczyzna, to ziemia Tadeusza Kościuszki, Hroszówki, związane z Tadeuszem Rejtanem a Nieśwież - z rodem Radziwiłłów. Pińsk stolica Polesia, ziemia mę-

czenników. Tu Kozacy, 16 maja 1657 r. zamordowali w Janowie Poleskim św. Andrzeja Bobolę, apostoła pańszczyzny, "łowcę dusz", patrona diecezji płockiej.

Zbaraż, Chocim, Kamieniec Podolski, Bar pełniły rolę przedmurza chrześcijaństwa. Miasta te znane są m.in. z powieści Henryka Sienkiewicza - "Ogniem i mieczem".

Lwów - miasto pod względem zabytków równe Krakowowi. Na Cmentarzu Łyczakowskim spotykamy groby: Gabrieli Zapolskiej, Artura Grottgera, Marii Konopnickiej, Władysława Bełzy i wielu innych wielkich Rodaków.

Wędrowanie wokół Świtezi i okolic Niemna, pielgrzymki do Lasu Katyńskiego, palenie zniczy na Rosie; Cmentarzu Łyczakowskim, na grobach Orłąt Lwowskich - nastrajało do zadumy. Śladów przeszłości spotykaliśmy wiele, to narodowe dziedzictwo, to dowód duchowego i materialnego bogactwa Polski - z naszej świetności, z historii. Przez pamięć o naszych przodkach ugruntujemy nasz patriotyzm.

Nie sposób ukazać wszystkich miejsc pamięci i zabytków przeszłości, pięknych i tajemniczych krajobrazów, śladów kultury i tradycji wielonarodowościowego społeczeństwa Kresów Wschodnich. Wartości te są obecne w twórczości polskich pisarzy, poetów, malarzy i fotografików oczarowanych Kresami - dawnych i dzisiejszych.

Moje spostrzeżenia z podróży, pozostaną długo w pamięci. Utrwalone na zdjęciach: pejzaże, zabytki i miejsca pamięci za wschodnią granicą".

W księdze pamięci Biblioteki TNP są liczne wpisy, przytoczę niektóre:

"Po zwiedzeniu wspaniałej wystawy Wiesława Kowalskiego nasuwa się wiele refleksji. Bogactwo i piękno fotografii wprowadza w zadumę nad różnorodnością wymiarów życia na Kresach Wschodnich. Każda z fotografii ma specyficzny nastrój, koloryt, inspiracje i zachwyca. Serdecznie dziękuję za umożliwienie mi obejrzenia Pana prac pozostaną one w mojej pamięci" - Agnieszka Konopka

"Z wielkim uznaniem dla olbrzymiego trudu Autora i pietyzmu z jakim gromadzi pamiątki z Kresów. To wielce potrzebna praca wielkiego entuzjasty i godna naśladowania. Warto by wystawę przybliżyć młodzieży" - dr Wiesław Koński

Fragment ekspozycji

Fot. W. Kowalski

Autor wystawy omawia poszczególne fotografie

Fot. A. Kowalska

"Z wyrazami najwyższego uznania za wspaniałą dokumentację polskości i wysoki poziom artystyczny fotografii" - prof. dr hab. Stefan K. Kuczyński

"W ten dzień lutowy - przybyłam, zobaczyłam i podziwiałam wspaniałe fotografie dyr. Biura TNP Wiesława Kowalskiego z wycieczek po naszych byłych Kresach Wschodnich, obrazujące piękno tych ziem w krajobrazie i obiektach polskich zabytków zachowanych do dzisiaj.

Sama będąc na kilku wycieczkach zawsze udanych, podziwiałam i utrwalalam sobie w pamięci piękno tych naszych byłych terenów. Panie Wiesławie, razem z tą wystawą wędrujemy z Panem poprzez historię b. wschodu Polski. Pozyskuje Pan przez swoją działalność wielu sprzymierzeńców i wielbicieli Pana kunsztu. Życzę dalszego zapału i sił w tej pięknej misji" - Halina Brzóska, b. pracownik TNP

Początki wystaw fotograficznych o tematyce Kresów Wschodnich Wiesława Kowalskiego sięgają roku 1995 - pierwszej jego wystawy w Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki w Płocku związanej z pielgrzymką do Katynia w 1995 r.

Kolejną była piękna i wzruszająca wystawa pt. "Kresy Wschodnie w fotografii Wiesława J. Kowalskiego" w Muzeum Diecezjalnym w Płocku oraz wystawa z drugiej pielgrzymki do Katynia 1996 r. w kościele parafialnym w Płocku- Imielnicy. Wielkim osiągnięciem były

W 20 gablotach zgromadzono liczne druki i publikacje

Fot. W. Kowalski

wystawy Wiesława Kowalskiego w Kolonii (Niemcy) "Szlakiem Adama Mickiewicza" i "Szlakiem Juliusza Słowackiego". Poza tym wystawy m.in. w Muzeum Regionalnym na zamku w Łęczycy, Domu Kultury w Łodzi, w oddziale TNP w Wyszogrodzie oraz w Brudzeniu i w Bielsku.

Wystawy Wiesława Kowalskiego licznie są zwiedzane przez młodzież szkół podstawowych, średnich, miłośników Kresów Wschodnich i osoby, które urodziły się na terenach II Rzeczypospolitej.

Ks. Jan Augustynowicz

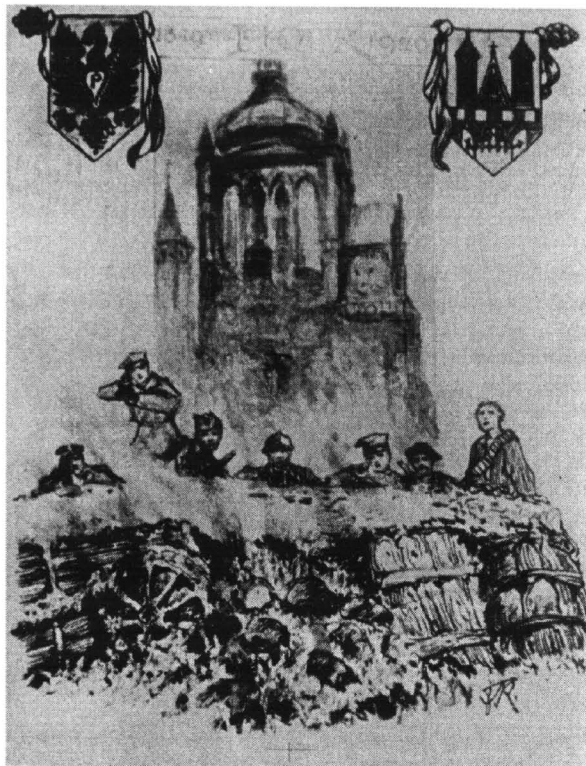
- J. Augustynowicz: Pielgrzymowanie na Kresy, "Niedziela Płocka" - diecezjalna edycja Tygodnika Katolickiego "Niedziela" (dalej: "Niedziela Płocka") 1996, nr 9
- J. Augustynowicz: Kresy Wschodnie w fotografii, "Niedziela Płocka" 1996, nr 49
- J. Augustynowicz: Kresy Wschodnie w fotografii, "Słowo - Dziennik Katolicki" 1997, nr 5
- J. Augustynowicz: Fascynacja Kresami, "Niedziela Płocka" 2001 nr 9
- (b): Spójrzeć w kierunku wschodu, "Biuletyn informacyjny - Łęczyca" 2000, nr 11
- W. Banasiak: Wspólne losy miast i ludzi, "Gazeta na Mazowszu" 1995, nr 116
- A. Baranowska: Mickiewicz w Kolonii, "Notatki Płockie" 1999, nr 2/179
- W. Rakiel-Czarnecka: Pielgrzymki Kowalskiego, "Wiadomości Dnia" 1996, nr 236
- A. Górniak: "Kresowy" opłatek w Sierpcu, "Niedziela Płocka" 2001, nr 4
- W. Kowalski: Z podróży na Polesie, "Gazeta Gostynińska" 1993, nr 49
- W. Kowalski: Kochane Wilno, "Nowy Tygodnik Płocki" 1994, nr 36
- W. Kowalski: Płocczanie na Polesiu, "Nowy Tygodnik Płocki" 1995, nr 22
- W. Kowalski: Śladami Polaków na Polesiu, "Niedziela Płocka" 1995, nr 24
- W. Kowalski: Pielgrzymka do Katynia, "Kurier Mazowiecki" 1995, nr 30
- W. Kowalski; Wspomnienie z Kresów, "Głos Gostyniński" 1996, nr 8
- W. Kowalski: Płocczanie w Wilnie, "Nowy Tygodnik Płocki" 1996, nr 27
- W. Kowalski: Polska o Was pamięta, "Niedziela Płocka" 1996, nr 45
- W. Kowalski: Pielgrzymowanie po Litwie, "Kurier Mazowiecki" 1997, nr 29
- W. Kowalski: Pielgrzymowanie po Wołyniu i Podolu, "Kurier Mazowiecki" 1997, nr 33
- W. Kowalski: Pielgrzymowanie po Wołyniu, "Spotkania u Królowej" 1997, nr 9
- W. Kowalski: Nowogród, Petersburg i Polacy, "Kurier Mazowiecki" 1998, nr 26
- W. Kowalski: Z podróży na Kresy, "Nowy Tygodnik Płocki" 1998, nr 29
- W. Kowalski: Wędrowanie po Wołyniu, Podolu i Rusi, "Nowy Tygodnik Płocki" 1999, nr 30
- W. Kowalski: Pielgrzymka do Wilna, "Tygodnik Płocki" 2000, nr 45
- W. Kowalski: Pielgrzymowanie na Wschód, "Niedziela Płocka" 2000, nr 47
- W. Kowalski: Z podróży na Wołyń, Podole i Odessy, "Spotkania u Królowej" 2000, nr 34
- W. Kowalski: Góra Krzyży na Litwie, "Niedziela Płocka" 2001, nr 13
- W. Kowalski: Pamięć o Kresach Wschodnich (druk ulotny) Muzeum Diecezjalne, Płock 1996
- W. Kowalski: Adam Mickiewicz - dziś (druk ulotny) TNP, Płock 1998
- W. Kowalski: Fascynacja Kresami Wschodnimi (druk ulotny) TNP, Płock 2001
- W. Kowalski: Słowem i światłem o Kresach Wschodnich, Płock 2001
- A. Łosińska: Spotkania Kresowe, "Informator Powiatowy - Łęczyca" 2000, nr 3
- S. Orzół: Monumentalizm wystawy W. Kowalskiego, "Kurier Mazowiecki" 1996, nr 49
- M. Rusek: Dyrektor Biura TNP Wiesław Kowalski w Brudzeniu, "Brudzeń zaprasza" 2001, nr 1

W 80. ROCZNICĘ ODZNACZENIA PŁOCKA KRZYŻEM WALECZNYCH

Dnia 5 kwietnia 2001 r. odbyła się w Towarzystwie Naukowym Płockim sesja naukowa na temat - "W 80. rocznicę odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych przez Naczelnika Państwa Marszałka Józefa Piłsudskiego". Sesji przewodniczył dr Grzegorz Gołębiowski, członek TNP, nauczyciel historii w III Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Dąbrowskiej w Płocku. Powitał serdecznie referentów oraz wszystkich uczestników sesji naukowej. Na wstępie powiedział, m.in. "81 lat temu Płock przeżywał wielkie i dramatyczne chwile obrony przed bolszewikami. Mieszkańcy miasta, broniąc go z wielkim poświęceniem pokazali, że są godni niepodległego państwa, że są godnymi spadkobiercami swoich dziadów i pradziadów walczących z zaborcą w powstaniu listopadowym, w powstaniu styczniowym oraz w nieodległej wtedy przeszłości w czasie rewolucji 1905 r. i w Legionach J. Piłsudskiego.

Kontynuacją tej niepodległościowej tradycji były walki na ulicach miasta z barbarzyńskim najeźdźcą 18 sierpnia 1920 r.

I choć nie w Płocku decydowały się losy wojny polsko-bolszewickiej Naczelnik Państwa Marszałek Józef Piłsudski docenił poświęcenie mieszkańców, przyznając miastu Krzyż Walecznych, a jego obrońcom order Virtuti Militari i Krzyże Walecznych. Dekoracja miasta nastąpiła 10 kwietnia 1921 r. w czasie jego wizyty w

Barykada na ulicy Płocka w 1920 r.

(Rys. Ferdynand Ruszczyk - arch.)

Płocku. Rada Miasta odwdzięczyła się przyznając Marszałkowi tytuł pierwszego Honorowego Obywatela m. Płocka.

I właśnie tym wydarzeniom sprzed lat poświęcone będą dzisiejsze referaty".

W czasie sesji referaty wygłosili: prof. dr hab. Janusz Szczepański, członek TNP, wykładowca historii w Wyższej Szkole Humanistycznej w Pułtusku, autor licznych artykułów i książek dotyczących wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. oraz dr Marian Chudzyński, wiceprezes, przewodniczący Sekcji Historycznej TNP.

Profesor Janusz Szczepański w swoim referacie "Wojna 1920 r. na Mazowszu Płockim" uznał wojnę polsko-radziecką 1920 r. za jedno z najważniejszych wydarzeń w najnowszych dziejach państwa polskiego. Była ona nieunikniona z tego względu, że bolszewicy planując przeniesienie rewolucji na zachód Europy na bagnetach Armii Czerwonej, doskonale się orientowali, że najkrótsza droga do Berlina prowadzi przez Polskę. Autor mocno podkreślił, że losy tej wojny, a tym samym niepodległego bytu państwa polskiego rozstrzygały się głównie na terenie Mazowsza i Podlasia. Zacięte walki w pierwszych dniach sierpnia 1920 r. na linii Bugu i Narwi doprowadziły do dużych strat Armii Czerwonej, ale

Delegacja TNP złożyła kwiaty pod pomnikiem Marszałka Józefa Piłsudskiego, Honorowego Obywatela m. Płocka.

Przemawia dr Marian Chudzyński, wiceprezes ds. naukowych TNP

Fot. W. Kowalski

też pozwoliły na przegrupowanie polskich sił bojowych przed decydującym uderzeniem na wroga. Profesor Szczepański przypomniał też, że naturalne linie odwrotowe wojsk polskich Frontu Północnego prowadziły przez Mazowsze i Podlasie ku Wiśle, a więc ku głównym obszarom operacyjnym Warszawy oraz Modlina. Ku przeprawom na Wiśle na odcinku między Wyszogrodem a Nieszawą skierowały się też trzy Armie sowieckie: 3, 4, 15, a także 3 Korpus Konny Gaj Chana.

Omówił też aspekty bohaterskich zmagania polskich żołnierzy pod Radzyminem i Ossowem. Opór żołnierza polskiego uniemożliwił zajęcie przez armię bolszewicką Warszawy. Jednocześnie 5 Armia gen. Władysława Sikorskiego zmagala się z Armią Czerwoną na terenach położonych na północ od Warszawy, głównie nad rzeką Wkrą. Żołnierz polski gromił oddziały 3 i 15 Armii Czerwonej pod Nasielskiem, Pułtuskim, Ciechanowem oraz Mławą. Do ostatecznego zwycięstwa wojsk polskich w Bitwie Warszawskiej przyczyniło się natarcie Grupy Uderzeniowej Józefa Piłsudskiego przybyłe z Wierpza.

Prof. Janusz Szczepański w swym referacie omówił też stosunek poszczególnych grup społeczeństwa polskiego do wojny polsko-bolszewickiej, jak również niektórych grup narodowościowych, a szczególnie ludności żydowskiej i niemieckiej.

W końcowej części swego wystąpienia prof. Szczepański zwrócił też uwagę na różne aspekty obrony Płocka w 1920 r., a szczególnie na jego strategiczne położenie w tej wojnie. Podkreślił też spontaniczny udział

społeczeństwa płockiego w obronie swego miasta przed bolszewikami.

Następnie dr Marian Chudzyński zaprezentował swój zatytułowany: na temat "W 80. rocznicę odznaczenia miasta Płocka Krzyżem Walecznych przez Naczelnika Państwa Marszałka Józefa Piłsudskiego za wojnę obronną 1920 r."

Autor referatu szczegółowo omówił pobyt Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego w dniu 10 kwietnia 1921 r. w Płocku. Był to niewątpliwie wielki dzień w najnowszej historii Płocka. W czasie uroczystej Mszy św. na placu Floriańskim herb miasta Płocka trzymany przez członków Rady Miejskiej został udekorowany Krzyżem Walecznych.

Naczelnik Państwa w czasie dekoracji powiedział, m.in.: "Za zachowanie męstwa i siły woli w ciężkich i nadzwyczajnych okolicznościach, w jakich się znalazło miasto, za męstwo i waleczność - mianuję miasto Płock Kawalerem Krzyża Walecznych".

W imieniu władz m. Płocka Naczelnikowi Państwa, Marszałkowi J. Piłsudskiemu podziękował za wysokie odznaczenie Roman Lutyński, wiceprezes Rady Miasta.

Po referatach wywiązała się ożywiona dyskusja. Głos zabrali: Tadeusz Kurpiewski, Lucjan Marchlewski, Jerzy Kejna, Roman Rzymkowski. Dyskusja dotyczyła różnych aspektów wojny obronnej 1920 r., a także roli obrony Płocka w tej wojnie.

Warto również nadmienić, że przed sesją delegacja członków TNP: prof. dr hab. Janusz Szczepański z małżonką, dr Grzegorz Gołębiowski, dr Marian Chudzyński i mgr Wiesław Józef Kowalski złożyła wiązanek kwiatów pod pomnikiem Józefa Piłsudskiego na placu obrońców Warszawy.

Dnia 10 kwietnia w naszym mieście odbyły się główne uroczystości z okazji 80. rocznicy odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych za bohaterską obronę miasta w czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r..

Płoccy harcerze złożyli kwiaty w miejscach pamięci narodowej z okazji wojny 1920 r. W katedrze płockiej Biskup Płocki prof. dr hab. Stanisław Wielgus odprawił uroczystą Mszę św. za poległych w wojnie 1920 r. Na

Jadwiga Zakrzewska, wiceministrem MON w rozmowie z Adamem Pankowskim i Aleksandrem Ciskim, uczestnikami wojny polsko-bolszewickiej

Fot. W. Kowalski

Aktorzy Płockiego Teatru Dramatycznego przygotowali inscenizację z pobytu J. Piłsudskiego w Płocku

Fot. W. Kowalski

wstępie homilii powiedział, m.in.: "Pełni zadumania chcielibyśmy objąć sercami wszystkich bohaterskich płocczan, którzy stanęli do walki z bolszewickim najeźdźcą. Ich wszystkich chcielibyśmy polecić Bogu, wywołać do Apelu".

Po Mszy św. uczestnicy uroczystości podeszli do "Bratniej Ziemi" obok katedry. Tu Biskup Płocki odmówił okolicznościową modlitwę w intencji poległych w wojnie polsko-bolszewickiej, po czym zostały złożone kwiaty i zapalono znicze przez płockich harcerzy oraz przedstawicieli władz. Następnie kwiaty złożono przy Płycie Nieznanego Żołnierza, a także przy pomnikach Władysława Broniewskiego i Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Przed delegaturą Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego na placu Obrońców Warszawy, naprzeciwko pomnika Józefa Piłsudskiego odbyła się uroczystość powrotu Krzyża Walecznych do Płocka. W dniu 10 kwietnia 2001 r. podczas pięknej ceremonii miasto Płock otrzymało ponownie Krzyż Walecznych. Na krótko przed obchodami Krzyż został zakupiony przez Zarząd Miasta Płocka w warszawskim antykwariacie. Ten

nadany przez Marszałka Piłsudskiego w 1921 r. zaginął we wrześniu 1939 r., po zajęciu Płocka przez armię niemiecką. Jak napisano niedawno w "Gazecie na Mazowszu" z 12 kwietnia br.: "Nikt chyba dziś już nie wie, co dokładnie z nim się wtedy stało; czy wyrzucili go Niemcy (z płockiego ratusza - przyp. autorów), czy też może jakiś płocczanin schował go na tyle skutecznie, że wszelki śluch o odnalezieniu zaginął".

Na placu Obrońców Warszawy zebranych uczestników ceremonii serdecznie powitał Przewodniczący Rady Miasta Wojciech Hetkowski, który powiedział m.in. "Jesteśmy dumni nie tylko z tych, którzy polegli, ale także z tych, którzy przeżyli i 9 miesięcy po zwycięstwie, 10 kwietnia 1921 roku, odbierali z rąk Naczelnika Państwa najwyższe odznaczenia. Płock symbolicznie oddał Piłsudskiemu, nadając mu godność Honorowego Obywatela Miasta".

W trakcie uroczystości Krzyż Walecznych został przekazany przez dwóch żołnierzy wojny polsko-bolszewickiej: Adama Pankowskiego i Aleksandra Ciskiego wiceminister Jadwidze Zakrzewskiej. Pani wiceminister Zakrzewska przekazała następnie Krzyż Walecznych prezydentowi miasta Płocka Stanisławowi Jakubowskiemu. Po uroczystościach Krzyż został na stałe umieszczony w gablocie w płockim ratuszu w sali sejmowej, gdzie prawdopodobnie 23 września 1831 r. obradował ostatni Sejm Królestwa Polskiego. Gablota z poduszką i wysokim odznaczeniem dla miasta Płocka stanęła pod ścianą, gdzie znajduje się tablica upamiętniająca pobyt Marszałka Piłsudskiego w Płocku. Na zakończenie warto podkreślić, że Krzyż Walecznych był zawsze dla naszego miasta wielką dumą i podkreśleniem jego ważności w historii naszej Ojczyzny.

Marian Chudzyński
Wiesław Kowalski

Bibliografia:

Chrostowski T., *Obrona Płocka 1920*, Płock 1990
Chudzyński M., *Józef Piłsudski w Gostyninie*, "Gazeta Gostynińska" 1991, nr 7
Gołębiowski G., *Obrona Płocka w 1920 r.*, Płocki Rocznik Historyczno-Artystyczny, t. I, Płock 1995
Grzybowski M., *Wojna polsko-rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu*, Płock 1980
Juszkiewicz R., *Działania militarne na Mazowszu Północnym i w korytarzu pomorskim 1920 r.*, Warszawa 1997
Judzkiwicz R., *Obrona Płocka* [w:] Kronika Warszawy 1995, nr 2/98
Koński W., *Echa obrony Płocka w sierpniu 1920 r. w ówczesnej prasie*, "Płocki Rocznik...", s. 31
Kowalski W., *Pomnik Józefa Piłsudskiego w Płocku*, "Niedziela Płocka" 1997, nr 22

Kowalski W., *Pomnik J. Piłsudskiego*, "Kurier Mazowiecki" 1997, nr 33
Kowalski W., *Pomnik - Obrońcom Płocka w 1920 r.*, "Głos Gostyniński" 1997, nr 17
Ostrowska B., *Harcerska służba podczas obrony Płocka przed najazdem bolszewików w 1920 r.*, "Płocki Rocznik...", s. 55
Skaradziński B., *Polskie lata 1918 - 1920*, t. I, II, Warszawa 1983
Stogowska A., *Materiały dotyczące obrony Płocka w Archiwum Państwowym w Płocku*, "Płocki Rocznik..." s. 109
Szczepański J., *Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa - Pułtusk 1995
Szczepański J., *Spoleczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 r.*, Warszawa - Pułtusk 2000

100 LAT CUKROWNI W BOROWICZKACH

W dniu 11 maja 2001 r. w siedzibie Delegatury Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Płocku Wicewojewoda Mazowiecki Dariusz Krajowski - Kukiel wręczył wysokie odznaczenia państwowe przyznane dwóm bardzo zasłużonym dyrektorom technicznym Cukrowni Borowiczki w Płocku. Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Aleksandra Kwaśniewskiego Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski otrzymał Mieczysław Grabarski, związany z Cukrownią Borowiczki od 1952 roku, zaś Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski Andrzej Malanowski pracujący w Borowiczkach od 1967 roku. W ten oto sposób zakończył obchody swego 100-lecia jeden z najstarszych płockich zakładów przemysłowych.

Pierwsze uroczystości rocznicowe w gronie aktualnych i byłych pracowników odbyły się w cukrowni w grudniu 2000 r. i styczniu 2001 r., zaś w dniu 17 stycznia 2001 r. w Teatrze Dramatycznym w Płocku odbyła się oficjalna, najważniejsza uroczystość rocznicowa. W tej szczególnej dla firmy i Płocka uroczystości uczestniczyli senatorowie RP. Zbigniew Kruszewski i Adam Struzik, Wicewojewoda Mazowiecki Dariusz Krajowski -Kukiel, Prezydent M. Płocka Stanisław Jakubowski, Starosta Płocki Michał Boszko, Prezes TNP dr Jakub Chojnacki, przedstawiciele ministerstwa rolnictwa i rozwoju wsi, ministerstwa Skarbu Państwa, kurii diecezjalnej w Płocku, profesorowie Politechniki Warszawskiej i Politechniki Łódzkiej, pracownicy cukrowni wraz z rodzinami.

Budowa cukrowni rozpoczęła się 14 października 1899 roku, w lutym 1900 roku powołano do życia Towarzystwo Akcyjne Fabryka Cukru i Rafinady "Borowiczki", zaś 26 listopada 1900 roku rozpoczęto pierwszą kampanię cukrowniczą, która trwała 45 dni i podczas której przerobiono 11.605 ton buraków wyprodukowano 1.495 ton cukru.

Historię Cukrowni Borowiczki do roku 1975 przedstawiła w "Notatkach Płockich" nr 3/96 z 1978 r. Modesta Malanowska - ówczesna uroczystość z okazji 75 - lecia firmy odbyła się również w Teatrze Dramatycznym w Płocku. Od 1975 r. wiele się w firmie zmieniło - mówił o tym w swym wystąpieniu obecny Prezes Zarządu Cukrowni Artur Olkowicz (wystąpienie poniżej). Uszczegóławiając zawarte w tym wystąpieniu informacje to ostatnie 25 - lat cukrowni wypadłoby podzielić na dwa okresy - do 1990 r. kiedy to cukrownia, nie posiadając osobowości prawnej, była częścią przedsiębiorstwa wielozakładowego "Cukrownie Mazowieckie" z siedzibą w Płocku oraz ostatnie 10 lat kiedy firma funkcjonowała jako Przedsiębiorstwo Cukrownia Borowiczki w Płocku, a od 1 września 1995 roku jako jednoosobowa spółka akcyjna Skarbu Państwa.

Ten pierwszy okres 1976-1990 można scharakteryzować jako spokojny, powolny rozwój. Dokonywano w tym czasie raczej niskonakładowych inwestycji, wymieniano podstawowe urządzenia technologiczne (warki, wirówki cukrzyca pierwszej i drugiej), rozbudowywano

i modernizowano punkty odbioru, a dobową zdolność produkcyjną wynosiła ok. 1.450 t/d i nie ulegała znaczącemu wzrostowi. Gospodarka surowcowa opierała się na ok. 4.000 plantatorów, posiadających średnią plantację ok. 0,90 ha - były to więc plantacje małe, słabo zmechanizowane; na plantacjach tych trudno było wdrażać nowoczesne metody agrotechniczne uprawy buraka. Pewien zastój rozwojowy cukrowni wynikał przede wszystkim z tego, że od 1976 r. zdecydowana wielkość środków inwestycyjnych Przedsiębiorstwa "Cukrownie Mazowieckie" w Płocku była skierowana na rozpoczęcie budowy największej w kraju cukrowni w Głinojecku (wówczas woj. ciechanowskie). W zamyśle kierownictwa Przedsiębiorstwa "Cukrownie Mazowieckie" Cukrownia Głinojeck powinna przejąć przerób buraka cukrowego ówczesnych cukrowni "Izabelin" w Głinojecku, "Ciechanów" w Ciechanowie, "Mała Wieś" w Małej Wsi k. Bodzanowa i "Borowiczki" w Płocku.

Do czasu uruchomienia Cukrowni Głinojeck w 1986 oraz podczas jej pierwszych kampanii cukrowniczych wielu pracowników Cukrowni Borowiczki pracowało w Głinojecku na zasadzie czasowego oddelegowania.

Brak zgody na poważniejsze inwestycje technologiczne spowodował, że kierownictwo cukrowni starało się o pozyskanie środków na projekty społeczno - mieszkaniowe; w tym czasie przekazano pracownikom cukrowni 3 budynki mieszkalne posiadające łącznie 39 mieszkań, wybudowano stołówkę zakładową i sklep firmowy z pełnym zapleczem magazynowym. Wartym wspomnienia wątkiem tego okresu są liczne przedsięwzięcia racjonalizatorskie stanowiące wówczas absolutne nowości w przemyśle: spalanie odpadów zołajonych (z MZRIp w Płocku) w kotłowni cukrowni, prasa taśmowa do błota defekosaturacyjnego czy próbowana wspólnie z Politechniką Łódzką pompa do przesyłania tegoż podgęszczonego błota.

Rok 1989; a więc rok wielkich przemian polityczno-gospodarczych w Polsce przyniósł cukrownictwu polskiemu zmiany organizacyjne polegające na likwidacji wielozakładowych przedsiębiorstw grupujących po kilka - kilkanaście cukrowni, a powstanie 78 samodzielnych przedsiębiorstw - cukrowni. Z perspektywy minionych 10 lat widać, że to rozwiązanie miało dobre i złe strony. Dobre, bo wyzwoliło w samodzielnych przedsiębiorstwach - cukrowniach wielkie pokłady przedsiębiorczości, co przyczyniło się do ich znaczącego rozwoju technicznego, złe, bo w wielu przypadkach efekty ekonomiczne tego rozwoju, poprzez wyniszczającą konkurencję pomiędzy tymi cukrowniami były bardzo słabe i doprowadziły wiele cukrowni na skraj bankructwa. Cukrownia Borowiczki wykorzystała ten okres samodzielności bardzo poprawnie: dobową zdolność produkcyjną wzrosła z 1.580 t do 2.250 t tj. o ponad 40%, poprawiono strukturę plantacji i w chwili obecnej cukrownia posiada ok. 1.300 plantatorów ze średnim arealem 2,60 ha, a plantatorzy posiadający uprawy pow. 5,0 ha sta-

nowią już ponad 10%. Dzięki temu, że wypracowane w cukrowni środki zostawały w firmie, w ciągu ostatnich 10 lat powstało w Cukrowni Borowiczki wiele znaczących projektów inwestycyjnych, które pozwoliły przedsiębiorstwu osiągnąć dobre wyniki ekonomiczne. Usytuowanie zakładu w granicach administracyjnych m. Płocka wymusiło niejako położenie szczególnego nacisku na ekologię: w 1991 r. uruchomiono i oddano do eksploatacji pełną biologiczną oczyszczalnię ścieków przemysłowych, zaś w dwa lata później uruchamiając prasę błota defeko-saturacyjnego zlikwidowano osadniki tego błota i rozpoczęto produkcję nawozów wapniowych. Uwzględniając dodatkowo fakt, że kotłownia cukrowni spełnia normy nałożone przez Inspektorat Ochrony Środowiska można powiedzieć, że firma pod względem bezpośredniego oddziaływania na środowisko jest zakładem nieuciążliwym dla miasta. Z innych poważniejszych inwestycji należy wymienić: montaż nowego ekstraktora DC-4 przywiezionego z Niemiec, zakup paczkarki do pakowania cukru w opakowania a' 1 i 2 kg, uruchomienie nowoczesnych wirówek cukrzycy pierwszej firmy Silver - Weibull, automatyzację gotowania cukrzyc, zakup urządzeń do doczyszczania buraków (odbieranie od nich ziemi) bezpośrednio na polach plantatorów. Zarówno te inwestycje, jak i wiele innych mniejszych projektów modernizacyjno-technicznych przyczyniło się do osiągnięcia przez cukrownię aktualnych wyników techniczno-produkcyjnych. Doceniając te osiągnięcia Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski przyznał 18 pracownikom cukrowni, przy okazji obchodów 100-lecia jej istnienia, wysokie odznaczenia państwowe. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski uhonorowany został długoletni emerytowany dyrektor techniczny cukrowni Mieczysław Grabarski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski odznaczono aktualnego dyrektora technicznego Andrzeja Malanowskiego (wręczenie odbyło się 11 maja 2001r.). W dniu 17 stycznia 2001 r. w trakcie uroczystości w Teatrze Dramatycznym w Płocku, Wicewojewoda Mazowiecki Dariusz Krajowski - Kukiel wręczył pracownikom cukrowni 4 Złote Krzyże Zasługi, 6 Srebrnych Krzyży Zasługi oraz 4 Brązowe Krzyże Zasługi. Medale "Zasłużony dla rolnictwa" przyznane przez ministra rolnictwa i rozwoju wsi otrzymało 19 pracowników firmy, zaś Honorowe Odznaki Stowarzyszenia Techników Cukrowników siedmiu.

Podniosły nastrój uroczystości, wysoka ocena dotychczasowych dokonań firmy nie przesłoniły jednak pracownikom cukrowni i władzom miasta i powiatu płockiego obaw co do przyszłości firmy. Trwająca restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego, tak jak i wielu innych branż polskiej gospodarki niesie ze sobą wiele niewiadomych. Na gospodarczej mapie Polski zostanie zapewne za kilkanaście lat 20 - 30 cukrowni zamiast dzisiejszych 76. Co zrobić, aby wśród nich była 100-letnia Cukrownia Borowiczki? Na to pytanie musi odpowiedzieć dzisiejsze kierownictwo firmy oraz przekonać do swoich racji przedstawicieli rządu, którzy zapewne w ciągu najbliższego roku czy dwóch będą podejmować stosowne decyzje. Szkoda byłoby, gdyby z

tradycji Płocka zniknął dźwięk syren przypominający w październiku- grudniu co 8 godzin pracownikom cukrowni (i okolicznym mieszkańcom), że za pół godziny rozpoczęcie zmiany, zaś w naszych ogródkach przydomowych zabrakło ziemi buraczanej z cukrowni, ziemi pachnącej trochę specyficznie i drażniącej sąsiadów, ale na której tak wspaniale rosną warzywa, kwiaty czy trawniki.

Artur Olkowicz

Wystąpienie Prezesa Zarządu Cukrowni Borowiczki podczas uroczystych obchodów 100-lecia cukrowni w Teatrze Dramatycznym w Płocku w dniu 17 stycznia 2001 r.

Szanowni Państwo !

100 lat w historii jednej firmy to szmat czasu i wydarzenie wielkiej wagi zwłaszcza dzisiaj, kiedy zmiany wokół nas zachodzą tak szybko. Z pewnym wzruszeniem staję przed Państwem w tej uroczystej chwili czując się wyróżnionym przez los, że to właśnie mnie przyszło reprezentować dostojną jubilatkę, 100-letnią Cukrownię Borowiczki podczas tego święta. Przybliżając państwu historię naszej firmy muszę zacząć od Indii i Chin, gdyż tam właśnie, kilka wieków p.n.e., po raz pierwszy uzyskano z trzciny cukrowej sacharozę - dzisiaj potocznie nazywaną cukrem. Sama nazwa cukier pochodzi podobno od wyrazu "zukru" używanego przez mieszkańców Trypolisu dla określenia produktu z trzciny cukrowej sprowadzanego z Indii. W starożytnej Grecji i Rzymie cukier był użytkowany jako środek leczniczy tzw. "biała sól indyjska"; nazwa ta była używana również naterenie średniowiecznej Polski. Ojczyzną trzciny cukrowej a więc i cukru była Bengalia, głównie prowincja Bihar nad Gangesem. W średniowieczu przeniesiono uprawy trzciny cukrowej na Santo Domingo, a potem do Brazylii i Meksyku i stamtąd od połowy XVI w. sprowadzono cukier do Europy. Stosunkowo wysoka cena cukru skłoniła do poszukiwań roślin cukrodajnych w Europie, gdyż próby uprawy trzciny cukrowej w naszej części świata nie udawały się.

W 1590 Oliver de Serres pierwszy zwrócił uwagę na zawartość cukru w korzeniach dziko rosnących nad brzegami Morza Śródziemnego buraków. W 1747 r. chemik niemiecki Andrzej Zygmunt Marggraf przedstawił Akademii Berlińskiej rozprawę, w której dowiódł istnienie cukru w burakach i wskazał, iż ma ona tę samą chemiczną strukturę co cukier w zachodnioindyjskiej trzcinie. Jego odkrycie nie spotkało się jednak z szerszym zainteresowaniem uczonych i króla Ferdynanda Wielkiego. Dopiero wieloletnie prace ucznia Marggrafa -Franciszka Karola Acharda przyniosły sukces. 11 stycznia 1799 roku Achard przedłożył królowi pruskiemu Fryderykowi Wilhelmowi III próbkę cukru buraczanego, model aparatów wytwórczych i pierwszą rozprawę o produkcji cukru z buraków wraz ze wskazaniem na korzyści chemiczne jakie może ona przynieść. Epokowe stały się miesiące marzec i kwiecień 1802 roku. Wtedy

właśnie Achard uruchomił w Kowarach na Śląsku pierwszą na świecie buraczaną kampanię cukrowniczą. Rok 1802 jest odtąd uważany za początek światowego cukrownictwa buraczanego, a resztki murów cukrowni w Kowarach, jak również grób F.K. Achardaz pamiątkową płytą w Mydlnicy Klasztornej, są pieczołowicie chronione przez polskich cukrowników.

Szybki rozwój cukrownictwa europejskiego nastąpił na początku XIX w. w wyniku blokady kontynentu przez Napoleona I wstrzymującej dowóz produktów kolonialnych do Europy, zaś w drugiej połowie XIX w. dzięki udoskonaleniu metod produkcji, cukier buraczany stał się codziennym produktem spożywczym.

Na ziemiach polskich w połowie XIX wieku pracowało ok. 60 cukrowni - były to małe zakłady przyfolwarczne przerabiające po 15-30 tys. kwintali buraków. Do najstarszych, czynnych jeszcze po dziś dzień, cukrowni w Polsce należą Cukrownia Częstocice k.Ostrowca Świętokrzyskiego powstała w 1826 roku i Cukrownia Guzów powstała w 1830 roku.

Jak więc Państwo widzicie przy tych cukrowniach Cukrownia Borowiczki jest jeszcze podlotkiem, a one dostojnymi damami. Gwałtowny rozwój cukrownictwa na ziemiach polskich, zwłaszcza na terenach Królestwa Polskiego nastąpił w latach 1870- 1914 - powstało wówczas aż 112 nowych zakładów, w tym wiele z nich było już wspartych na silnych podstawach ekonomicznych i posiadających nowoczesne rozwiązania techniczne. W tym też okresie powstała Cukrownia Borowiczki.

Typowo rolniczy charakter okolic Płocka, o urodzajnych glebach, dogodnych warunkach do uprawy buraka, obecność bieżącej wody jaką gwarantowały Wisła i Słupianka złożyły się na lokalizację tutaj cukrowni. W 1899 r. powołano komitet budowy przyszłej cukrowni w skład którego wchodził m.in. Władysław Frybner z Borowiczek, Julian Goślicki z Lelic, Władysław Jasieński z Płocka, Antoni Osuchowski - mecenas z W-wy, Wincenty Wąsierski z Siecienia, Wacław Wolibner i Józef Demby. W lutym 1900 roku utworzono Towarzystwo Akcyjne Fabryki Cukru i Rafinady Borowiczki, z kapitałem zakładowym 600.000 rb., a w listopadzie tego samego roku odbyło się uroczyste otwarcie cukrowni, zaprojektowanej przez inż. Rossmana - była to wówczas pierwsza większa fabryka w okolicach Płocka. Pierwsza kampania rozpoczęła się 26 listopada 1900 r. i trwała 44,5 doby, na dobę przerabiano 262 t buraków i przy wydatku cukru 12,88 % uzyskano łącznie ok. 1.500 ton cukru. Obok fabryki zbudowano, stojące do dziś domy mieszkalne dla pracowników cukrowni. W 1905 roku uzyskano zgodę ministra finansów na wywóz cukru do Petersburga; możemy uznać ten moment za początek eksportu cukru z Borowiczek. Do wybuchu I wojny światowej cukrownia będąca na tamte czasy fabryką nowoczesną, uzyskiwała dodatnie wyniki finansowe - rozbudowywano zakład, wybudowano pałac administratora, szkołę, łaźnię dla robotników, wspierano również inne inicjatywy społeczne np. Towarzystwo Naukowe i Gimnazjum w Płocku. W 1909 uruchomiono fabrykę przerabiającą na nawozy błoto defeko-saturacyjne, zaś w dwa lata później uruchomiono młyn mo-

torowy. W 1915 roku, po zajęciu Płocka przez Niemców, jedyny raz w swej historii cukrownia nie przeprowadziła kampanii przerobowej, zaś w latach następnych kampanie były bardzo krótkie 2025 dniowe. Dopiero od 1922 r. cukrownia znów zaczęła pracować po kilka miesięcy; w tym też roku uruchomiono kolejną wąskotorową i tartak do budowy i obsługi kolejki, tartak ten przetrwał do 1947 r. W okresie międzywojennym dzięki cukrowni rozwijała się dalej osada, zbudowano nową szkołę, a w starej urządzono przedszkole, wybudowano nowe budynki mieszkalne dla pracowników cukrowni, muszlę koncertową, posadzono krzewy idrzewa oraz założono na terenach przyfabrycznych trawniki. W roku 1933 cukrownia uzyskała rekordowy w swej 100-letniej historii wydatek cukru 18,96% przy polaryzacji buraków 21,88%, zaś tuż przed rozpoczęciem II wojny przerób dobowy wynosił ok. 900 ton, a roczna produkcja cukru zbliżała się do 6.000 ton.

Tak jak i dziś, tak jeszcze bardziej chyba w okresie międzywojennym państwo polskie mocno ingerowało w działalność przemysłu cukrowniczego. Powiem tylko, że w tym okresie wydano w II Rzeczpospolitej ok. 100 ustaw i rozporządzeń dotyczących cukru; do najważniejszych z nich należała ustawa z dn. 22 sierpnia 1925 r. o uregulowaniu obrotu cukrem oraz zastępując ją dekret Prezydenta R.P. o uregulowaniu gospodarki cukrowej i buraczanej z 3 grudnia 1935 r., który regulował produkcję, obrót cukrem i gospodarkę surowcową.

Dochody z cukru stanowiły w Polsce międzywojennej bardzo pewne i duże źródło wpływów państwowych; akcyza z cukru stanowiła 6,5% całego budżetu państwa i wynosiła od 36% (w roku 1930) do 72% (w latach 1935-1939) ceny fabrycznej cukru. Gdy w ostatnich pięciu latach przed II wojną światową obrót polskich cukrowni spadł o ok. 50%, wpływy z akcyzy obniżyły się zaledwie o 3,5%. Mówię o tym wszystkim dlatego, aby zwrócić uwagę obecnym tu na sali cukrownikom i przedstawicielom administracji rządowej jak wielkie znaczenie miało dla Polski cukrownictwo w okresie międzywojennym - dzisiaj również tego znaczenia dla gospodarki państwa, a przede wszystkim dla poprawy produkcji rolnej nie wolno niedoceniać. Zwracam również uwagę, że nasze obecne problemy z ustawą cukrową, limitami produkcji i dopłat do eksportu to nic nowego - takie same problemy mieliśmy w Polsce przed 70-ciu laty - wówczas daliśmy sobie z tym radę - dzisiaj musi być podobnie. W okresie II wojny cukrownią zarządzali Niemcy, prowadzono normalne 4050-dniowe kampanie przerobowe, pracownicy cukrowni działali w konspiracji, wielu z nich tę działalność zakończyło śmiercią w Manthausen, Gusen i innych obozach koncentracyjnych. Im poświęcona jest tablica pamiątkowa przed cukrownią, tablica którą na pewno do czerwca tego roku odnowimy i zaktualizujemy - ku pamięci tych co odeszli i jako przypomnienie - wskazówkę dla tych co przyjdą po nas.

Pierwsza powojenna kampania trwała 19 dni, choć cukrownia nie utraciła wiele ze swoich urządzeń, brakowało wykwalifikowanych osób do ich obsługi, tym bardziej, że wiele osób oddelegowano do uruchamiania

cukrowni na ziemiach zachodnich. Najważniejsze kaktusy z powojennej historii cukrowni wielu z Państwa tworzyło osobiście, inni znają je z opowiadań rodziców, przypomnę więc tylko najważniejsze. W 1954 roku wybudowano nową kotłownię i turbinownię, a trzy lata później nowy piec wapienny. Kampanie w tym czasie trwały po ok. 80-100 dni, dzienne przeroby doszły do 1.000 t/dobę. W 1968 r. zamontowano dyfuzor korytowy o zdolności przerobowej 1.400 t/d, a w rok później zbiorniki saturacji I i II, zmodernizowano wyparkę i kilka innych urządzeń, rozpoczęto proces automatyzacji cukrowni. W 1971 roku zlikwidowano, po blisko 50-ciu latach, kolejkę wąskotorową dowożąca surowiec do fabryki. Lata osiemdziesiąte to przede wszystkim powódź w 1982 r. i ewakuacja w ciągu 2 tygodni 14 tys. ton cukru z magazynów cukrowni - trudno to sobie wyobrazić dzisiaj, szczególnie gdy w wakacyjnym okresie urlopowym mamy kłopoty z wywózką 2.000 ton.

Organizacyjnie po II wojnie światowej Cukrownia Borowiczki przechodziła różne koleje losu: w latach 1945 - 1958 r. byliśmy cukrownią podległą warszawskiemu okręgowemu zjednoczeniu cukrowniczemu, zjednoczenie to podlegało Centralnemu Zarządowi Przemysłu Cukrowniczego z siedzibą w Warszawie. Cukrownia nie posiadała osobowości prawnej - osobowość prawną i status przedsiębiorstwa państwowego posiadały okręgowe zjednoczenia cukrownicze. W 1958 r. cukrownie uzyskały osobowość prawną, zlikwidowano okręgowe zjednoczenia przemysłu cukrowniczego i powołano Zjednoczenie Przemysłu Cukrowniczego w Warszawie, któremu podlegało wszystkie krajowe 76 cukrowni. Zjednoczenie Przemysłu Cukrowniczego utworzyło 5 dyrekcji okręgowych - Cukrownia Borowiczki należała do okręgu warszawskiego z siedzibą w Płocku. W 1967 r. w wyniku kolejnej reorganizacji Cukrownia Borowiczki straciła status przedsiębiorstwa państwowego i stała się częścią przedsiębiorstwa zgrupowanego pod nazwą Przedsiębiorstwo Państwowe Cukrownie Mazowieckie z siedzibą w Płocku. Ten stan trwał aż do 1990 roku tj. do czasu likwidacji tego przedsiębiorstwa i powstania samodzielnego przedsiębiorstwa C. Borowiczki, a 1 września 1995 r. wróciliśmy do źródeł - tj. staliśmy się znów Spółką Akcyjną. Obecnie, oprócz występującego w dwóch postaciach Skarbu Państwa reprezentowanego bezpośrednio i przez MKSC S.A. 13,5% akcji cukrowni należy do plantatorów, niewielka część plantatorów oraz wszyscy uprawnieni pracownicy jeszcze czekają na należne im akcje. Rodząca się aktualnie koncepcja firmy "Polski Cukier" w skład której jesteśmy przymierzani może przynieść nam nowe zmiany organizacyjne, ale widzicie Państwo z kart historii, że te zmiany to dla nas nic nowego - w każdej strukturze organizacyjnej liczą się ludzie, ich umiejętności i zapał do pracy, zaangażowanie i motywacja, a struktury mogą tylko pomóc albo trochę przeszkadzać. O tym jak wiele może spowodować odpowiednie umotywowanie do pracy najlepiej właśnie świadczy historia naszej firmy i przemysłu cukrowniczego od początku lat 90-tych. W roku 1990 przerabialiśmy na dobę 1.580 t buraków i ważyliśmy średnio 190 t cukru, obecnie

przerabiamy 2.250t/d i ważymy ok. 350 t cukru. Podobne (może trochę gorsze) wyniki ma duża część pozostałych polskich cukrowni - dokonany w przemyśle cały szereg przedsięwzięć inwestycyjnych, modernizacyjnych i organizacyjnych zarówno w gospodarce surowcowej jak i w technologii produkcji doprowadził do tego, że w okresie ostatnich 10 lat dzienna zdolność przetwórcza polskich cukrowni wzrosła o 60 tys. t/d co obrazowo oznacza, że w tym okresie, teoretycznie tylko, zbudowano 8 cukrowni wielkości największej w kraju Cukrowni Głinojeck. Dzięki takiemu skokowi produkcyjno - technicznemu kampanie cukrownicze w polskich cukrowniach trwają 45 - 60 dni i skracają się coraz bardziej, podczas gdy optymalna długość kampanii w Polsce, przystosowanych technologiach zbioru buraków i ich przetwórstwa, wynosi ok. 85 dni. Z tego względu, ale przede wszystkim ze względów ekonomicznych, wydłużenie kampanii jest bardzo potrzebne i nieuniknione. Procesy restrukturyzacyjne polegające na zamykaniu jednych cukrowni a wydłużaniu produkcji winnych dotyczą całego naszego przemysłu cukrowniczego, gdyż to jest trend ogólnoeuropejski chodzi jednak o to, aby odbywało się to w sposób możliwie jak najmniej bolesny dla pracowników i plantatorów.

Jakie miejsce na mapie gospodarczej miasta i kraju zajmie po restrukturyzacji dzisiejsza jubilatka? To pytanie nurtuje wszystkich pracowników i plantatorów cukrowni oraz myślę powinno nurtować obecnych na tej sali. Jeśli kończymy produkcję cukru w wybranych cukrowniach to musimy mieć wizję co z tym majątkiem dalej? Co z plantatorami przyzwyczajonymi do dostaw do "swojej" cukrowni, co z pracownikami (stałymi i sezonowymi), którzy czasami latami nabywali umiejętności i doświadczeń. Co z ich rodzinami, dla których pracujący ojciec w cukrowni był czasami podstawą utrzymania rodziny? Te pytania staną zapewne już za kilka lat przed kierownictwem wielu polskich cukrowni - być może także przed Cukrownią Borowiczki. Na te pytania będzie musiało odpowiedzieć nie tylko kierownictwo cukrowni, ale także władze lokalne i ministrowie sprawujący dziś nadzór właścicielski nad polskimi cukrowniami.

Widząc na tej sali tak wiele ważnych i jednocześnie życzliwych nam osób kierujących płockim i polskim życiem gospodarczym myślę, że o naszą przyszłość możemy być spokojni. Swoją pracą i osiągnięciami w minionym dziesięcioleciu udowodniliśmy, że stać nas w Borowiczkach na wiele, że potrafimy pracować i osiągać sukcesy w nawet bardzo trudnych sytuacjach, jesteśmy więc przekonani, że sprostaemy również wyzwaniom przyszłości, obyśmy tylko na tę przyszłość mieli wpływ; oby nasze pomysły i plany doczekały się życzliwej aprobaty ze strony tych, którzy będą o tej przyszłości decydować. Gorąco w to wierzę, że tak będzie i, że wśród wielu z obecnych na tej sali będziemy mieli sojuszników. Wybiegłem trochę w przyszłość, gdyż ona najbardziej teraz interesuje i budzi obawy obecnych pracowników cukrowni, ale w końcówce tego wystąpienia chciałbym jeszcze wrócić do tego co było i podziękować tym wszystkim którzy w ciągu tych minionych lat wpisali się swoją pracą i osiągnięciami w ciekawe i bo-

gate dzieje C. Borowiczki. Dziękuję tym z Państwa którzy są na tej sali, Waszym rodzinom i bliskim, dziękuję tym którzy z różnych względów nie mogli dzisiaj przyjść, sięgam pamięcią do tych, którzy już nigdy przyjść nie będą mogli na żadną uroczystość - tworzyliśmy wspólnie historię tego zakładu i tego miasta - myślę, że robiliśmy to dobrze. Mam nadzieję również, że

Ci z Państwa którym dane jest obecnie idane będzie w przyszłości tworzyć kolejne karty historii tej firmy, będą tworzyć ją z jeszcze większymi sukcesami - tego życzę pracownikom cukrowni, tego życzę temu miastu z którym ta firma jest tak związana i nam wszystkim tutaj obecnym.

P.3761

Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 IV - 30 VI 2000 r.

I. DZIAŁ OGÓLNY Bibliografie

1. Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 IV - 31 VI 1999 r. /oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska, Wiesława Mazurska // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 57-72, indeksy
2. Biuletyn Informacyjny Okręgowej Izby Pielęgniarek i Położnych Regionu Płockiego [Red. zespół: Mariola Głowacka, Aneta Michalska]. 2000, [nr 1] kwiecień. Płock: Okręgowa Izba Pielęgniarek i Położnych Regionu Płockiego, 2000. Kwart. ISSN 1427-2113
3. Biuletyn Statystyczny Województwa Mazowieckiego = Statistical Bulletin of Mazowieckie Voidship [red. główny Barbara Czerwińska-Jędrusiak]. 2000, R. 2, nr 1-6. Warszawa: Urząd Statystyczny, 2000. Mies. ISSN 1508-1389
4. Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRP i BWP w Płocku. 2000, [R. 1], nr 4-6. (Płock: Związek Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Zarząd Okręgu, 2000. Mies.
5. Blask Nadziei: pismo parafii św. Maksymiliana Marii Kolbe w Płocku-Ciechomicach /Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe/ Red. zespół. 2000, R. 6, nr 4-6. Płock: Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe, 2000. Mies.
6. Blask Prawdy: biuletyn Akcji Katolickiej w Parafii Św. Maksymiliana w Sierpcu / Red. Joanna Pilarska pod kier. ks. S. Detmera. 2000, nr 1-3. Sierpc: Akcja Katolicka, 2000. Niereg.
7. Cargill Pasze: wiadomości / Cargill Sp. z o.o.. 2000, R. 2, nr 2. Warszawa: Cargill Sp. z o.o., 2000. Niereg.
8. Echo Gąbina: pismo Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury / Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie. 2000, nr 4-6. Gąbin: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie, 2000. Mies.
9. Echo Mochowa: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Mochowo / Rada i Zarząd Gminy Mochowo. 2000, nr 25. Mochowo: Rada i Zarząd Gminy Mochowo, 2000. Niereg.
10. Echo Zawidza: pismo wydawane przez Urząd Gminy Zawidz / Red. Wojciech Gajewski, Andrzej Ostrowski, Maria Zielińska, Jarosław Wroński. 2000, nr 3. Zawidz: Urząd Gminy w Zawidzu, 2000. Niereg.
11. Gazeta Gostynińska / Fundacja Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Adam Waloch. 2000, nr 7-12. Gostynin: Fundacja Ziemi Gostynińskiej, 2000. Dwutyg. ISSN 1232-5236
12. Gazeta Łącka: informator Urzędu i Rady Gminy w Łącku / Przewod. zespołu red. Wojciech Helak. 2000, [R.6], nr 1. Łąck: Urząd Gminy w Łącku, 2000. Niereg.
13. Gazeta na Mazowszu / red. nac. Roman Góralski. 2000, nr 78-151. Płock-Ciechanów: Agora SA Oddział w Płocku, 2000. Dz. Dod. do "Gazety Wyborczej". ISSN 1232-1516
14. Gazeta Niedzieli Sannickiej / Red. zespół. 2000, [nr 32]. Sanniki: Gminny Ośrodek Kultury: Towarzystwo Wspierania Rozwoju Ziemi Sannickiej, 2000. Roc.
15. Gazeta Sierpecka: pismo informacyjno-publicystyczne Ziemi Sierpeckiej / Red. nac. Andrzej Wiśniewski. 2000, [R. 2], nr 7-11. Sierpc: Agencja Wydawniczo-Reklamowa ART.-PRESS, 2000. Dwutyg. ISSN 1509-3948
16. Gazeta Związkowa / Zarząd Regionu Płockiego NSZZ "Solidarność". 2000, nr 205. Płock: Zarząd Regionu Płockiego NSZZ "Solidarność", 2000. Niereg.
17. Głos Gminy Sierpc: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Sierpc. 1998, nr 1-3; 1999 nr 4. Sierpc: Rada i Zarząd Gminy, 1998, 1999. Niereg.
18. Głos Gostyniński: Pismo Regionalne / Red. nac. Barbara Konańska-Pabiniak. (2000, [R. 6], nr 6-9. Gostynin: Gostynińska Agencja Wydawnicza Sp. z o.o., 2000. Niereg. ISSN 1452-3909
19. Głos Ziemi Płockiej: pismo bioregionalne - przyroda, ekologia, kultura. 2000, nr 1. Płock: Krąg Przyjaciół Ziemi, Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot, 2000. Niereg.
20. Kaganek: płocki magazyn edukacyjny. 2000, nr 4-6. Płock: Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Płocku, 2000. Mies. ISSN 1234-0340
21. Kontakt: biuletyn informacyjny Rady i Zarządu Miasta i Gminy Drobin / Red. zespół. 2000, nr 47. Drobin: Radai Zarząd Miasta i Gminy Drobin, 2000. Niereg.
22. Korepetytor: miesięcznik dla ucznia i nauczyciela szkół podstawowych / Red. nac. E. Jankowska. 2000, nr 4-6. Płock: Wydawnictwo "Korepetytor" M. Gałczyński, 2000. Mies. ISSN 1231-4307
23. Mazowiecka Ekologia / Red. nac. Tadeusz Maciej Zajac. 2000, [R. 1], nr 3-5. Radom: Radomska Agencja Prasowa, 2000 ; Radom: Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. Mies. ISSN 1509-5932
24. Mazowiecka Gospodarka / Red. nac. Tadeusz Maciej Zajac. 2000, [R. 2], nr 4,5. Radom: Radomska Agencja Prasowa, 2000; Warszawa: Regionalne Centrum Promocji Gospodarczej BMB Promotions-Mazowsze, 2000. Mies. ISSN 1508-7921
25. Miesięcznik Pasternki Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / Kuria Diecezjalna Płocka / Red. Ireneusz Kaczorek. (2000, R. 95, nr 4-6. Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2000. Mies. ISSN 0209-3642
26. Nasz Sierpc: pismo Rady i Zarządu / Red. Kolegium. 2000, nr 2 (51). Sierpc: Rada i Zarząd Miasta Sierpca, 2000. [Kwart.]
27. Nasze Mazowsze: Pismo Samorządu Województwa / Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego / przewod. Kolegium redakcyjnego Maria Hołownia. 2000, [R. XI], Nr 3-5. Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2000. (Mies. ISSN 1509-7765
28. Niedziela Płocka / red. Ewa Oset ; red. odpow. Jan Augustynowicz. 2000, R. 43, nr 14-26. Częstochowa - Płock :Kurja Metropolitalna w Częstochowie, 2000. Tyg. Dod. do Tyg. Katol. "Niedziela"
29. Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / Red. nac. Wiesław Koński. 2000, [R. 44], nr 2/183. Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. Kwart. ISSN 0029-389 X
30. Nowe Mazowsze: Magazyn Regionalny / Red. nac. Wiesław Kossakowski. 2000, R. 1, nr 4-6. Płock: Agencja Wydawniczo-Reklamowa Sp. z o.o., 2000. Mies. ISSN 1509-4545
31. NTP nowy tygodnik płocki / Red. nac. Magda Grodecka. 2000, R. 11, nr 14-24. Płock: Wydawnictwo ECG, 2000. (Tyg. ISSN 1429-8937
32. ORLEN ekspres. 2000, nr 1-2 [wyd. okol.]. Płock: Polski Koncern Naftowy ORLEN SA, 2000. Niereg.
33. Petro Echo: tygodnik PKN ORLEN SA / Red. zespół. 2000, R. 37, nr 14-26. Płock: PKN ORLEN SA, 2000. Tyg. (ISSN 1232-6577
34. Powiat Płocki: biuletyn samorządowy / red. nac. Michał Boszko. 2000, [R. 2], nr 6. Płock: Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2000. Kwart. ISSN 1507-6652
35. Radziwie: czasopismo Parafii św. Benedykta w Płocku-Radziwiu / Red. nac. Cezary Bodzon. 2000, R. 9, nr 4-6/7. Płock: Parafia św. Benedykta, 2000. Mies. ISSN 1640-0860
36. Rocznik Mazowiecki / Przewod. kolegium redakcyjnego Józef Kazimierski. T. 11 (1999). Warszawa: Mazowieckie Towarzystwo Naukowe ; Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna, 2000. Roc. ISSN 0080-3529
37. Samorząd Płocki 10 lat: wspomnienia i refleksje [jednodniówka] / red. Milena Gurda-Jaroszewska. Płock: Liga Miejska, 2000. ISBN 83-913805-0-5
38. Sierpecka Fara: pismo Parafii p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu. Na prawach maszynopisu / Red. odpow. Andrzej Więckowski. 2000, nr 4-6. Sierpc: Parafia p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji, 2000. Mies.
39. Sierpeckie Rozmaitości: gazeta lokalna / Red. zespół. 2000, nr 2, 3. Sierpc: Wydawnictwo "FimarPress" sp. zo.o., 2000. Niereg. ISSN 1426-7853
40. Spotkania u Królowej: pismo Parafii św. Jadwigi Królowej w Płocku / Red. nac. Michał Chiczewski. 2000, nr 2-5. Płock: Parafia św. Jadwigi Królowej, 2000. Niereg.

41. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1999 / Red. Wiesław Józef Kowalski. Luty 2000. Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. Roczn. ISSN 1233-6696
42. Stanisławówka: Gazetka Parafii św. Stanisława Kostki w Płocku / Red. Rada Młodych. 2000, [R.2], nr 7, 8. Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2000. Mies.
43. Styk: miesięcznik informacyjny Holdingu ZEP / Red. nac. Katarzyna Gąsiorowska. 2000, nr 3/4. Płock: Zakład Energetyczny Płock SA, 2000. Mies.
44. Sygnały Bielskie: informacyjny biuletyn Rady i Zarządu Gminy Bielsk / Red. nac. Violetta Żórawska. 2000, [R. 2], nr 3-5. Bielsk: Rada i Zarząd Gminy Bielsk, 2000. Mies.
45. Sygnały Płockie: pismo Urzędu Miasta Płocka / Red. nac. Małgorzata Lisicka. 2000, nr 4-6. Płock: Urząd Miasta Płocka, 2000. Mies. ISSN 1425-5235
46. Techniki Osłonowe / Red. nac. Bogdan Wawrzyńczyk. 2000, nr 2,3. Płock: Wydawnictwo BW-media, 2000. Dwumies. (ISSN 1507-0972)
47. Tygodnik Płocki / Red. nac. Tomasz Szatkowski. 2000, nr 14-26. Płock: Dziennikarsko-Wydawnicza SpółdzielniaPracy "AKA-PIT", 2000. Tyg. ISSN 0208-6972
48. W Duchu i Prawdzie: katolicka gazeta gostynińska / Red. nac. Janina Przygocka. 2000, R. 7, nr 4-6. Gostynin: Parafia św. Marcina, 2000; Gostynin: Parafia Miłosierdzia Bożego, 2000. Mies.
49. W Duchu: pismo katolickie redagowane przy Parafii Ducha Świętego w Płocku. 2000, nr 3. Płock: Parafia Ducha Świętego, 2000. Niereg.
50. Warunki życia ludności w województwie mazowieckim w 1998 r. / [Oprac. zespół pod kier. Zbigniewa Wąsowskiego]. R. 1,(2000). Warszawa: Urząd Statystyczny, 2000. (Informacje i Opracowania Statystyczne). Roczn. ISSN 1509-9644
51. Wiadomości Dnia / Red. nac. Julian Beck. 2000, R. 11, nr 79-152. Łódź: Polska Press sp. z o.o. oddz. PrasaŁódzka, 2000. Dz. ISSN 0867-2369
52. Wiadomości Gostynińskie: miesięcznik społeczno-kulturalny Towarzystwa Promocji Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Stanisława Składzińska. 2000, nr 3-5. Gostynin: Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej, 2000. Mies. ISSN 1509-3379
53. Wiara i Życie: czasopismo parafii św. Mateusza w Goleszynie / Red. zespół. 2000, [R. 7], nr 4-6. Goleszyn (gm.Sierpc): Parafia św. Mateusza, 2000. Mies.
54. Wieś Mazowiecka. 2000, [R. 2], nr 1(9)-6(14). Warszawa: Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2000. Mies. (ISSN 1507-4714)
55. Wieści z nad Wisły / Red. zespół. 2000, [R. 7], nr 31-33. Grzybów (gm. Stubice): b. w., 2000. Niereg.
56. Z Powiatu Sierpeckiego: biuletyn informacyjny Rady i Zarządu Powiatu Sierpeckiego / Red. Kolegium. 2000, [R. 2], nr5. Sierpc: Rada i Zarząd Powiatu Sierpeckiego, 2000. Niereg. ISSN1508-1257
57. Zapraszamy do Biblioteki: informator Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zofii Nałkowskiej w Sierpcu / Red. Maria Wiśniewska. 2000, nr 26. Sierpc: Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej, 2000. Kwart.
58. Zeszyty Naukowe / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica / red. Tomasz Kruszewski. 2000, vol. 15. Płock: Wydawnictwo Naukowe NOVUM sp. z o.o., 2000. Niereg. ISBN 83-88193-14-7
59. Zeszyty Regionalne / przewod. zespołu. red. Kazimierz Błaszczak; red. zeszytu Andrzej Stawarz. 2000, z. 11. Warszawa: Mazowieckie Towarzystwo Kultury, 2000. Roczn. ISSN 1230 - 4654
60. Znad Szczutowskiego Jeziora: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Szczutowo. 2000, nr 2. Szczutowo: Rada i Zarząd Gminy w Szczutowie, 2000. Niereg.
61. Źródło Wiary: pismo Parafii św. Mikołaja w Gąbinie / Red. zespół. 2000, nr 2(9). Gąbin: Parafia św. Mikołaja, 2000. Niereg.
- Opracowania ogólne dotyczące regionu**
62. Przesłanki do strategii rozwoju Mazowsza Płockiego / Elżbieta Rutkowska // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 44-46
- Poszczególne miejscowości**
- Bulkowo**
63. Na granicy powiatu: Bulkowo / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 22, s. 10, fot.
- Gąbin, gmina**
64. Ziemia Gąbińska zaprasza: Gmina Gąbin w powiecie płockim: prezentacje // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 10-11, fot.
- Gostynin, gmina**
65. Historia i teraźniejszość Gminy Gostynin / Jan Kazimierz Krzewicki / rozm. z wójtem Gminy Gostynin przepr. A. Waloch //Gaz. Gost. 2000, nr 8, s. 4-5, fot.
- Łąck, gmina**
66. Witamy w Łącku: Prezentacja // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 10-11, fot.
- Nowy Duninów, gmina**
67. Wody i lasy, czyli odpocznijmy w gminie Nowy Duninów: prezentacje / oprac. Bogdan Iwański // Nowe Maz. 2000, nr5, s. 20-21, fot.
- Pacyna**
68. Pacyna - Gmina Powiatu Gostynińskiego: 10 lat Nowych Samorządów // Gaz. Gost. 2000, nr 15, s. 6-7, fot.
- Płock**
69. Płock-2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego / Wiesław Józef Kowalski. Płock, 2000
- Rec.: Zakrzewski, Waldemar // Niedz. Płoc. 2000, nr 14, s. VI
70. Stolica Mazowsza: płocka gospodarka / E.J. // Maz. Gosp. 2000, nr 5, s. 14, fot.
- Sanniki**
71. Sanniki / [red. Violetta Jędruszczak]. Bydgoszcz: "Varia", 1995. 19, [5] s.: fot. kolor.; 20 cm. ISBN83-904436-1-9
- Sierpc, powiat**
72. Zapraszamy do dworu w Rozłogach: prezentacje / Stanisław Naśtałek, Paweł Mariusz Ambor, Grzegorz Korytowski // Nasze Maz. 2000, nr 5, s. 27-29, fot.
- Powiat Sierpecki - historia, gospodarka, oświata, kultura
- Stubice, gmina**
73. Gmina Stubice przedstawia się / Józef Walewski, Jan Osiecki // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 75-77, fot.
74. Gmina z Wisłą w tle / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 10, fot.
- Wspomnienia. Pamiętniki**
75. A jednak znalazłam sposób na życie: wspomnienia absolwentów / Zofia Aptowicz (z domu Kłobukowska) // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 15-16, fot.
76. Bo tu wszystko się zaczęło: wspomnienia absolwentów / Bazyli Bończak // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 11-12, fot.
77. I znów jestem w Sierpcu: wspomnienia absolwentów / Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 18-20, fot.
78. Takiej atmosfery w szkole i wśród młodzieży dziś nie ma: wspomnienia absolwentów / Henryk Tuziński // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 12-13, fot.
79. U progu zrozumienia tajemnic Wszczęświata: wspomnienia absolwentów / Andrzej Woszczyk // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 16-18, fot.
80. Wspomnienie o organizmie / Krystyna Święcka / zanot. Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 23, s. III, fot
81. Wybraliśmy Płoczanina Stulecia: Plebiscyt rozstrzygnięty / RG // Gaz. na Maz. 2000, nr 97, s. 1
82. Z Sierpca do Sierpca: wspomnienia absolwentów / Zbigniew Charzyński // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 14-15, fot.
83. Zostawił po sobie dobry ślad... / Maria Kucharska / rozm. przepr. Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 9-10, fot.
- Rozmowa z byłą nauczycielką Liceum Ogólnokształcącego w Sierpcu
- Okupacja w okolicach Magistratu = poz. 133
  - Poczet biskupów płockich = poz. 473
  - Ten kraj zielonych szkolnych lat... = poz. 320
  - Upychanie kolanem = poz. 196
  - Z kart oręza płockiego. T.4 = poz. 134
- Biografie**
- Ignacy, Lasocki, ks.**
84. Działalność społeczna księdza prałata Ignacego Lasockiego / Wojciech Kulak. Streszcz. w jęz. niem. // Roczn. Teol.(Lub.). 1998, z. 4, s. 71-109
- O żeńskiej Szkole Udziałowej i zakładzie opiekuńczym św. Stanisława Kostki w Płocku
- Faustyna Maria, Kowalska, bł.**
85. Apostołka Bożego Miłosierdzia / Teresa Kaczorowska // Gaz. na Maz. 2000, nr 101, s. 5, fot.
86. Płock będzie miał Świętą: kanonizacja s. Faustyny Kowalskiej / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s.15, fot.

87. Płocka święta: kanonizacja siostry Faustyny Kowalskiej / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 102, s. 1, 4, fot
Faustyna Maria, Kowalska, św. (św.; 1905-1938)
88. Kanonizacja s. Faustyny-radością dla Płocka / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 21, s. 1, fot
89. Nasza święta / Wiesław Józef Kowalski // Głos Gost. 2000, nr 6, s. 6, fot.
- Faustyna Maria Kowalska (św.; 1905-1938)
 - Dar wielkiego miłosierdzia = poz. 465
 - Droga do świętości = poz. 466
 - Orędzie Miłosierdzia = poz. 480
 - Początki nabożeństwa = poz. 472
 - Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Płocku = poz. 475
 - Skromna kobieta = poz. 476
 - Wywyższona pokora = poz. 479
- Gawryłkiewicz, Antoni**
90. Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata / Ewa Zalewska // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 13
 Medal dla Antoniego Gawryłkiewicza za ocalenie Żydów w czasie wojny
 - Głowy na wietrze = poz. 132
- Gieysztor, Aleksander**
91. Aleksander Gieysztor - historyk Mazowsza, Polski, Europy / Henryk Samsonowicz // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 9-12, fot.
- Grzybowski, Michał Marian**
 - Grzybowski, Michał Marian = poz. 295
- Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka**
92. Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska: (Szkic do portretu psychologicznego postaci) cz. II / Władysław Stanisław Ginter // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 38-43, fot., bibliogr.
- Kwiatkowska-Lass, Barbara**
93. Basia i jej wybrańcy: miłość nie zna granic / Jan B. Nycyk, współpr. Barbara Konarska-Pabiniak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 40-42, fot.
 Barbara Kwiatkowska-Lass
- Majchrzak, Maria**
94. Maria Majchrzak - poetka ludowa z Rakowca / E. CH. // Gaz. Gost. 2000, nr 18, s. 2, 6, fot.
- Marcinkowski, Roman, bp**
95. 15 [Piętnaście] lat biskupiej posługi bp. Romana Marcinkowskiego / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 15, s. 1, fot
- Mazowiecki, Tadeusz**
96. Sto lat Mazowieckiego: plebiscyt zakończony / RG, LA // Gaz. na Maz. 2000, nr 129, s. 1, 5, fot
 Plebiscyt "Gazety na Mazowszu" i Radia Plus na "Płoczanina Stulecia" Milewski, Jerzy Grzegorz
 - Poeta z Mochowa = poz. 414
- Mokrowiecki, Marek**
 - Mówcie mu Mistrzu = poz. 439
- Pokutyńska, Helena i Pokutyński, Feliks**
97. Helena i Feliks Pokutyńscy - lekarze sierpeccy czasów najcięższych prób / Jan Żakiewicz // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 19-21, fot.
98. Pomocy lekarskiej udzielali wszystkim...: o życiu i pracy Heleny i Feliksa Pokutyńskich / Helena Gutowska / rozm.przepr. Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 21-23, fot.
- Siemowit IV (książę)**
99. Walka Siemowita IV o koronę polską / Benon Dymek // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 57-82
- Siergiejew, Siergiej**
 - Rzeźbiarz z Kazachstanu = poz. 433
- Strzelecka, Bożenna**
100. Już umiem być spokojna: sylwetki / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 47-48, fot.
- Tuszyński, Dawid**
101. Rozmowa czerni i bieli w Dawidowych Miniaturach: korespondencja z Darmstadt / Dawid Tuszyński / rozm. przepr. Małgorzata Płoszewska // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 13, fot.
 Rozmowa z artystą z okazji wystawy prac, zorganizowanej przy współpracy Deutsches Polen-Institut, Centrum Gminy Żydowskiej w Darmstadt i Muzeum Mazowieckiego
- Wojnarowska, Maja**
102. Artystka i pan na stadzie: sylwetki / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 12-13, fot.
 Wojnarowscy Maja i Michał
- Zielonka, Stefan (ks.)**
 - Książd Stefan Zielonka 1908-1945 = poz. 468, 469
- II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE. PRZYRODA**
- Geologia. Geodezja. Geofizyka. Gleboznawstwo**
103. Warunki występowania wód geotermalnych w rejonie miasta Gostynina i możliwości ich wykorzystania / Elżbieta Pilecka. (Streszcz. w jęz. ang. // Tech. Poszuk. Geol. 1999, z. 6, s. 53-56
- Roślinność. Zwierzęta**
104. Kto sam siebie nazwał człowiekiem?: sensoryjna wystawa w płockim ZOO / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 50, fot.
 Wystawa "Pożegnanie z Afryką. Cztery miliony lat ewolucji człowieka"
105. Na początku był...?: wydarzenia / Renata Krawczyńska // Petro Echo. 2000, nr 16, s. 13, fot.
 Wystawa "Pożegnanie z Afryką. Cztery miliony lat ewolucji człowieka"
106. Skąd idzieś człowieku?: wystawa o praludziach w płockim ZOO / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 92, s. 12, fot.
 - O zwierzętach, robakach i... = poz. 136
 - Ścieżki dydaktyczne = poz. 119
- Ochrona środowiska. Ekologia**
107. Dzień Ziemi w Ślubicach / Józef Walewski // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 77-78, fot.
108. Edukacja oparta na społecznościach w kierunku zrównoważonego rozwoju w zglobalizowanym świecie / Janina Kawalczevska // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 57-59, fot.
 Międzynarodowa konferencja w Płocku w dniach 25-27 maja 2000 r.
109. Gorący Dzień Ziemi: Mała Wieś / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 18, s. 10, fot.
110. O pomocy finansowej WFOŚiGW w Warszawie na przedsięwzięcia ekologiczne w powiecie płockim / Janina Kawalczevska // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 21-25, tab.
111. Ochrona wód na terenach turystycznych / Janina Kawalczevska // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 89-92, fot.
112. Powiat dla Ziemi: Ślubice / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 10, fot.
 Obchody Dnia Ziemi w Ślubicach
113. Usunięto bombę ekologiczną: Płock / R. Mustwiłło // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 12
 Likwidacja toksycznych odpadów po byłej FMŻ
 - Mamy certyfikat! = poz. 155
 - Naturalna troska = poz. 156
 - O współpracy z Francją... = poz. 115
 - Program zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska - nasza Agenda XXI wieku = poz. 144
 - Z Bazylei do Grzybowa = poz. 178
 - Znikająca siarka = poz. 164
- Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka**
114. Mazowsze nieznanne: przewodnik dla poszukujących i niewtajemniczonych / Zdzisław Skrok. Warsz., 1999
 Rec.: Dymek, Benon // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 254-255
115. O współpracy z Francją... / Piotr Nowogórski / rozm. przepr. Elżbieta Subotowicz // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 60-61, fot.
 Rozm. z Prezesem Stowarzyszenia Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego w Łącku
116. Płock stolicą polskiej turystyki: sprzedać miasto na zewnątrz / Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. 2000, nr 22, s. 4, fot.
 Rozstrzygnięcie przetargu na opracowanie Programu Rozwoju Turystyki w Mieście Płocku
117. Spełnione marzenia: wypoczynek / Joanna Znamierowska // Petro Echo. 2000, nr 16, s. 10-12, fot.
 Zakładowy Ośrodek Jezdziecki w Cierszewie, właściciel ośrodka Bolesław Jeziorowski
118. Ścieżki dydaktyczne / Grzegorz Królak // Wiad. Gost. 2000, nr 3, s. 7, mapa
 Ścieżka Przyrodniczo-Leśna "Lucień" w Gostynińsko-Włocławskim Parku Krajobrazowym
119. Ścieżki dydaktyczne / Grzegorz Królak // Wiad. Gost. 2000, nr 3, s. 7, mapa ; nr 4, s. 6 ; nr 5, s. 5
 Ścieżki Przyrodniczo-Leśne "Lucień" i "Łąck" "Lasy Łąckie" w Gostynińsko-Włocławskim Parku Krajobrazowym
120. Wczasy pod gruszą / zanot. (eg). (Płocki kalejdoskop - Kamera

i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 15, fot.

Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Barbary Snopek (specjalistą ds. wiejskiego gospodarstwa domowego i agroturystyki) WODR Oddział w Płocku), Mariusza Bętlejewskiego (Tele Top), Elżbiety Grzybowskiej ("Tygodnik Płocki")

- Gostyniada 2000 = poz. 345
- Grand Prix za agroturystykę = poz. 184
- Ochrona wód na terenach turystycznych = poz. 111
- Sanniki = poz. 71
- Stolica Mazowsza = poz. 70
- Szansa dla pojezierza = poz. 187

III. LUDNOŚĆ

Demografia

- Pamięć o Żydach = poz. 360
- Warunki życia ludności w województwie mazowieckim w 1998 r. = poz. 50

HISTORIA

Archeologia

121. Historia Płocka w ziemi zapisana: podsumowanie dotychczasowych badań archeologicznych / red. Andrzej Gołębniak. Płock: Stowarzyszenie "Starówka Płocka", 2000. 141,[5] s. :[32] s.tabl. kolor.: faks., fot., rys.; ; 31 cm. ISBN83-913478-6-9

122. Historia Płocka w ziemi zapisana: podsumowanie wyników dotychczasowych badań archeologicznych / red. Andrzej Gołębniak. Płock, 2000

Rec.: Gurda-Jaroszewska, Milena // Petro Echo . 2000, nr 17-18, s. 6-7, fot.

23. Historia w ziemi zapisana: Na początku była Tumską Górą / (wrc) // Wiad. Dnia. 2000, nr 101, s. 7, fot.

Wystawa pt. "Na początku była Tumską Górą" oraz promocja książki A. Gołębniaka i Tomasza Kordali w Muzeum Mazowieckim

124. Potrzebne Muzeum Historii tysiącletniego Płocka / zanot. (lesz). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg.Płoc. 2000, nr 19, s. 8, fot.

Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Andrzeja Gołębniaka (współautor książki "Historia Płocka w dziejach zapisana"), Tomasza Kordali (autor opracowania "Z dziejów badań archeologicznych na Mazowszu Płockim"), Beaty Olszewskiej ("TV Płock"), Leny Szatkowskiej ("Tygodnik Płocki")

125. Wykopali cesarza. Płock: archeologiczna sensacja / Krzysztof Matusiak // Gaz. na Maz. 2000, nr 78, s. 5

Prawdopodobieństwo odkrycia grobu rzymskiego cesarza Walensa z ok. IV w n.e.

126. Z dziejów badań archeologicznych na Mazowszu Płockim / Tomasz Kordala. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000. 70,[2] s.: faks., fot., portr.; 30 cm. ISBN 83-909674-9-9

- Muzeum Mazowieckie w Płocku = poz. 370
- Na początku była Tumską Górą = poz. 372, 373
- Płock jakiego nie znacie = poz. 375

Opracowania ogólne

127. Mazowsze Północne w XIX-XX wieku: materiały źródłowe 1795-1956 / Janusz Szczepański. Warsz., 1997

Rec.: Baranski, Józef // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 232-2341. Mazowsze historia 18-20 w. źródła recenzja 2.Szczepański, Janusz "Mazowsze Północne w XIX-XX wieku. Materiały źródłowe 1795-1956" recenzja

128. Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu. Z. 3, Mi-Św / oprac. Anna Borkiewicz-Celińska/ Polska Akademia Nauk. Instytut Historii. Warszawa: Wydaw. IH PAN, 1998. S. 197-308 ; 30 cm. (Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu / pod red. Antoniego Gąsiorowskiego. Mazowsze - województwo płockie :t. 3). ISBN 83-86301-66-X ISBN 83-86301-65-1 (całość)

Gostynin

- [Sześćset] 600 lat samorządu w Gostyninie = poz. 257

Płock

- Historia Płocka w ziemi zapisana = poz. 121

Sierpc

- Zapraszamy do dworu w Rozłogach = poz. 72

Historia

Historia do 1795 r.

- 129. Kapituła płocka i biskup Andrzej Noskowski wobec kwestii

oświaty i wychowania na Mazowszu płockim / Aleksandra Sołtan // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 83-101

- 130. Szlachta mazowiecka wobec wojny trzydziestoletniej: zarys problematyki / Radosław Lolo // Roczn. Maz. T. 11(1999), s. 103-114
- Walka Siemowita IV o koronę polską = poz. 99

Historia 1918-1939 r.

- 131. Spółdzielczość na Mazowszu do 1939 r. / Edward Kołodziej // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 123-142, tab.

- Zarys dziejów spółdzielczości w Płocku w czasie pierwszej wojny światowej 1914-1918 = poz. 189

Historia 1939-1945 r.

- 132. Głowy na wietrze / Anna Ferens, Marcin Fabjański // Gaz. na Maz. 2000, nr 123, s. 14-19, fot.

Reportaż o losach polsko-żydowskich na Kresach Wschodnich w czasie II wojny światowej; sylwetka Antoniego Gawrytkiewicza

133. Okupacja w okolicach Magistratu / Józef Drajkiwicz // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 28-29, fot.

134. Z kart oręża płockiego. T.4: polegli na polu chwały: żołnierze płocki polegli w drugiej wojnie światowej / Antoni Jelec. Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. 72,[4] s.: [8] s. tabl. kolor.: fot., mapki; 22 cm. ISBN83-907894-6-9

- Płocky obrońcy Lwowa = poz. 428
- Spółdzielczość na Mazowszu do 1939 r. = poz. 131

Historia 1944-1989 r.

- 135. Prace naukowe Archiwum Państwowego w Płocku / Anna Maria Stogowska // Zesz. Reg. 2000, nr 11, s.59-64

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

136. O zwierzętach, robakach i... / Maria Nowacka. Streszcz. w jęz. ang. // Acta UL, Fol. Ethnol. [Z.] 10 (1999), s.43-52

137. Oblicze etnograficzne współczesnego województwa mazowieckiego / Krzysztof Braun // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 39-55

138. Szczęściarz: o cichych bohaterach w opowieści sierpeckiego emigranta = Lucky blighter / Leopold Zbierchowski. Ciechanów: "Studio Fimar", 1997. 335, [3] s.: il. (w tym kolor.), mapa ; 20 cm. Indeks. ISBN 83-905998-0-5

- Muzeum Mazowieckie w Płocku = poz. 370

Sztuka ludowa

139. Płocka noc świętojańska: pod patronatem Tygodnika Płockiego i Radia Plus / (maga) // Tyg. Płoc. 2000, nr 26, s.17, fot.

- Męka i Zmartwychwstanie Pańskie = poz. 368

- Oddani duchowej zadumie = poz. 374

Obyczaje, obrzędy

140. Wielkanocny najazd Turków: jęrcy Sobieskiego w Drobinie i Górze? / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr16, s. 1, 4, fot.

Tradycja straży Turków przy Grobie Pańskim

- "Bractewni" ze Starej Białej = poz. 461

- W poszukiwaniu tradycji = poz. 376

- Wielkanoc na Mazowszu = poz. 378

- Wielkanoc na Mazowszu w Muzeum Wsi Mazowieckiej = poz. 377

- Żyjący skansen = poz. 363

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne

141. Możemy liczyć na siebie: Konferencja Mazowieckiej Agencji Rozwoju Regionalnego / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 108, s. 11, fot.

Konferencja poświęcona rozwojowi północnego Mazowsza w Szkole Wyższej im. P. Włodkiewicza

142. Pierwsza prywatyzacja w subregionie płockim: Płocka Drukarnia Akcydensowa sp. z o.o. / J. Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 12

143. PKN krezusem: cztery firmy wśród najlepszych / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 1, 4

Ranking 500 największych polskich firm w 1999 r. w "Polityce"

144. Program zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska - nasza Agenda XXI wieku / Michał Boszko // Pow. Płoc. Biul.Sa-morz. 2000, nr 6, s. 10-16, fot.

"Program zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska w powiecie płockim na lata 1999-2002"

145. Zmagari ze strategią ciąg dalszy... / Jan Ciastek, Elżbieta Subotowicz // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s.17-19, fot.

Strategia Rozwoju Powiatu Płockiego

- Przesłanki do strategii rozwoju Mazowsza Płockiego = poz. 62

- Szczęście, że mamy tu koncern = poz. 256

Statystyka

- Warunki życia ludności w województwie mazowieckim w 1998 r. = poz. 50

Inwestycje. Budownictwo. Remonty

146. Inna Petrobudowa: 40 lat budowania / (j) // Syg. Płoc. 2000 nr 6, s. 8, fot.

147. Ku światowej czołówce / Waldemar Karwacki / not. (jbn) // Gaz. na Maz. 2000, nr 129, s. 19, fot

Wypowiedź W. Karwackiego-prezesa Zarządu, dyr. generalnego PIR "Naftoremontu-Naftobudowy" sp. z o.o. w Płocku

148. Pracujemy na swoim: prezentacja / Waldemar Karwacki / rozm. przepr. Jan B. Nycek // Nowe Maz. 2000, nr 5, s.32-33, fot.

Rozm. z Prezesem zarządu, Dyrektorem Generalnym Przedsiębiorstwa Inwestycyjno-Remontowego "Naftoremont - Naftobudowa" Spółka z o.o.

149. Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa" w Płocku - 40 lat działalności / Waldemar Wyrzykowski // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 47-50, bibliogr.

- Auchan w miejsce Carrefoura = poz. 183

- Już się mury pną do góry = poz. 305

- Mity doktora Kujawy = poz. 268

- W oczekiwaniu na gimnazjum = poz. 317

Przemysł

Polski Koncern Naftowy Orlen SA

150. Dzień Chemika / Kolumnę oprac. Miłena Gurda-Jaroszewska // Petro Echo. 2000, nr 23, s. 7-11, fot.

151. PKN ORLEN SA w pierwszym kwartale: wyniki finansowe // Petro Echo. 2000, nr 19, s. 3-4, fot.

152. Nie rozdajemy akcji: Dzień Chemika 2000 / Grzegorz Zarębski / rozm. Mariusz Sobczak // Gaz. na Maz. 2000, nr 129, s. 3, fot. Rozmowa z przewodniczącym rady nadzorczej Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA i prezesem zarządu Nafty Polskiej SA - G.Zarębskim

153. Skróć dokumentu informacyjnego: Polski Koncern Naftowy Orlen SA z siedzibą w Płocku... // Gaz. Wyb. 2000, nr 134, s. 36-42, tab. Skróć informacji dot. oferty sprzedaży akcji PKN Orlen SA

154. By zwykli ludzie dokonywali rzeczy niezwykłych / Andrzej Modrzejewski / rozm. z prezesem Zarządu Polskiego Koncernu-naftowego ORLEN SA przepr. Romana Kuffel // Petro Echo. 2000, nr 20, s. 1-4, fot.

155. Mamy certyfikat! ISO 14001 / Renata Krawczyńska // Petro Echo. 2000, nr 23, s. 2-3, fot.

Certyfikat Systemu Zarządzania Środowiskiem dla PKN ORLEN SA

156. Naturalna troska: ochrona środowiska / RK // Petro Echo. 2000, nr 20, s. 16, wyk.

157. Orlen uskrzydła / Adam Grzeszak // Polityka. 2000, nr 25, s. 68, 70, fot.

158. Orlen z certyfikatem: ISO 14001 dla Koncernu / IW, MARS // Gaz. na Maz. 2000, nr 129, s. 4

159. Pionierska prywatyzacja / Renata Krawczyńska // Petro Echo. 2000, nr 24, s. 3-4, fot.

II etap prywatyzacji PKN ORLEN SA

160. PKN już z ORLENEM: Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy PKN S.A. / I. Wypych, RKK // Petro Echo. 2000, nr 14, s. 2, fot.

161. Polski Koncern Naftowy, Spółka Akcyjna z siedzibą w Płocku...: prospekt emisyjny akcji. Płock: PKN SA, 2000. (659 s.; 30 cm

162. Potęgą znaku: wizerunek firmy / Henryk Chyliński / rozm. z projektantem znaku graficznego PKN ORLEN SA przepr. Renata Krawczyńska // Petro Echo. 2000, nr 21, dod. s. III-IV, fot.

163. Vademecum wiedzy o marce ORLEN, czyli narodowy, nowoczesny, naftowy, światowy: wizerunek firmy / Katarzyna Majchrzak / rozm. z dyrektorem Biura PR i Promocji przepr. Romana Kuffel // Petro Echo. 2000, nr 21, dod. s. I-II, fot.

164. Znikająca siarka: Koncern a ekologia / WT, MARS // Gaz. na Maz. 2000, nr 129, s. 6, fot.

Inwestycje proekologiczne

Polski Koncern Naftowy S.A.

165. Polski Koncern Naftowy, Spółka Akcyjna z siedzibą w Płocku...: uzupełnienie do Prospektu Emisyjnego Polskiego Koncernu Naftowego S.A. z siedzibą w Płocku udostępnionego inwestorom w POK-ach z datą aktualizacji 3 grudnia 1999 roku. (Płock: PKN,

2000. 46 s. ; 30 cm

166. Coraz lepsi: 10 lat plynu Petrygo / JZC, przy współpracy K.M. Skępa // Petro Echo. 2000, nr 14, s. 8, fot.

167. Człowiek z Nafty / Anna Okońska // Sukces. 2000, nr 5, s. 77, fot.

Wiceprezes Polskiego Koncernu Naftowego SA - Jarosław Tyc

168. Najważniejszy dobry start / Alina Kłoczek // Tyg. Płoc. 2000, nr 26, s. 18

Zakład Remontowy Elektrociepłowni "PetroEnergoRem" Sp. z o.o.

169. Przez sprawne kierowanie do sukcesu: prezentacja spółek PKN S.A. powstałych w wyniku restrukturyzacji / JanDobrowolski // Tyg. Płoc. 2000, nr 14, s. 20-21, fot.

Zakład Remontów Petrochemicznych "PetroRemont" sp. z o.o.

- Edukacja dla przyszłości = poz. 297

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA

170. PERN zarabia, wszyscy tracą / Cek. Cz. 1-12 // NTP. 2000, nr 14, s. 11; nr 15, s. 9; nr 16, s. 9; nr 17, s.9; nr 18, s. 9; nr 19, s. 6; nr 20, s. 9; nr 21, s. 4; nr 22, s. 9; nr 23, s. 8; nr 24, s. 7; nr 25, s. 9

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA w Płocku

171. Przyjaźń wybitna: konkurs polskich ekspertów / Mariusz Sobczak // Gaz. na Maz. 2000, nr 94, s. 4

Tytuł Wybitnego Polskiego Reportera dla Przedsiębiorstwa Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń"

172. Krajowa Konferencja Techniczna Zarządzanie Ryzykiem w Eksploatacji Rurociągów (3; 2000; Płock): Zarządzanie ryzykiem weksploatacji rurociągów: metody badań i kontroli rurociągów przemysłowych i technologicznych: III Krajowa Konferencja-Techniczna, Płock, 25-26 maja 2000 / [kom. red. Witold Bogotko, Marek Karpiński, Paweł Raczyński]. [Gdańsk: ZakładWydawnictw Naukowych Instytutu Morskiego, 2000]. 211 s.: il. ; 29 cm. Tekst częśc. ang. - Streszcz. ang. przy pracach. Bibliogr. przy ref. - Indeks. 83-85780-43-2

Przemysł maszynowy

- Usunięto bombę ekologiczną = poz. 113

Przemysł odzieżowy i dziewiarski

173. Sierpeccy Armani, czyli Aleksandra i Marek Królowie / Zdzisław Dumowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 6-7, fot.

Firma "Melton" z Sierpca

Przemysł rolny i spożywczy

174. Makarony z Łącka: prezentacja // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 14-15, fot. Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe "Anna" w Łącku

175. Przyszłość należy do dużych producentów / Zbigniew Charzyński / zanot. Zbigniew Dumowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 8-10, fot.

176. Straż w dziesiątkę. Peklimar: prezentacje / [rut] // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 18-19, fot.

Rolnictwo

Zagadnienia ogólne

177. 25 [Dwadzieścia pięć] lat minęło: Sierpc. Usługi na wsi / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 10, fot.

Spółdzielnia Usług Rolniczych w Sierpcu

178. Z Bazyli do Grzybowa: ekologiczna fascynacja / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 10, fot.

- Tylko "Rolservis" ułatwi Ci atrakcyjne gospodarowanie = poz. 188

- Wczasy pod gruszą = poz. 120

Hodowla

179. Kto jest debeściak?: Płock. Wystawa psów rasowych / AC, AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 130, s. 1, 3, fot

Handel. Usługi

180. Czym próba dla złota: prezentacje / Jolanta Rutecka // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 12-13, fot.

Szkółka Drzew i Krzewów Owocowych w Gąbinie

181. Komu truskawki, komu: małe zbiory, niska jakość, śmieszna cena / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 1, 5, fot.

182. Szczypta historii łowiectwa płockiego / Krzysztof Potulski. Płock: Zarząd Wojewódzki Polskiego Związku Łowieckiego, 1998. (184 s.: il. (w tym kolor.), 2 mapy, nuty, err. ; 24 cm. Bibliogr.

183. Auchan w miejsce Carrefoura: hipermarket w Płocku / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 18

184. Grand Prix za agroturystykę: Gostyniada 2000 / Ewa L. Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 16, fot.
- Ogólnopolski Jarmark Turystyki, Kultury, Sportu i Rekreacji Gostyniada 2000
185. Kasztelan kontratakuje: Sierpc. Zakłady Piwowskie / Mariusz Sobczak // Gaz. na Maz. 2000, nr 112, s. 4
186. O sierpeckim handlu mówią: / Bożena Umińska, Zofia Perzyńska, Włodzimierz Bruździński / wysłuchał i zanot. Zdzisław Dumowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 11-13, fot.
187. Szansa dla pojezierza: Gostynin. Ogólnopolski Jarmark Turystyki, Kultury, Sportu i Rekreacji / MARS // Gaz. na Maz. 2000, nr 110, s. 9, fot
188. Tylko "Rolserwis" ułatwi Ci atrakcyjne gospodarowanie: w służbie rolnictwa / Stanisław Orzół // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 20, fot.
- Przedsiębiorstwo Handlowo-Produkcyjne "ROLSERWIS" S.A. w Płocku-Niegłosach
189. Zarys dziejów spółdzielczości w Płocku w czasie pierwszej wojny światowej 1914-1918 / Andrzej Jerzy Papierowski // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 28-37, tab., przypisy
- Spółdzielczość spożywców, spółdzielczość kredytowa, spółdzielczość wytwórcza
190. Zgoda buduje...: babski interes / Ewa Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 6, s. 13, fot.
- PSS "Zgoda" 130.lecie
- Gostyniada 2000 = poz. 345
  - Komu truskawki, komu = poz. 181
- Finanse. Banki**
191. BS [Bank Spółdzielczy] w Staroźrebach - dobre wyniki ekonomiczne w 1999 r. / Jan Dobrowolski // Tyg. Płoc. 2000, nr 15, s. 17, fot.
- Gospodarka finansowa gminy na przykładzie gminy Gałpin w latach 1995-1999 = poz. 288
- Komunikacja. Drogi. Mosty. Łączność**
192. Byli mali, są duzi: Płock. Rocznica Komunikacji Miejskiej / HW // Gaz. na Maz. 2000, nr 139, s. 8, fot
- 40 lat komunikacji w Płocku
193. Droga przez mękę: przejazd kolejowy na ul. Otolirskiej w Płocku / Jola Marciniak, Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 1, 5, fot.
194. Komunikacja, popraw się: przegląd późniejszej prasy / oprac. Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 139, s. 13, fot
- 40 lat komunikacji w Płocku
195. System usuwania odpadów komunalnych z jednostki osadniczej / Stanisław Biedugnis, Ahmed Al-Saaidyeh. Streszcz. w jęz. ang. // Pr. Nauk., Inż. Środ. / PWarsz. Z. 27 (1998), s. 43-55
196. Upychanie kołanem: pierwszy w Komunikacji Miejskiej / oprac. HW // Gaz. na Maz. 2000, nr 139, s. 8
- 40 lat komunikacji w Płocku - wspomnienia pracowników
197. Zaskoczeni przez reformę: kto blokuje budowę mostu w Płocku? / Mariusz Lewandowski // Trybuna. 2000, nr 55, s.3-4
- Karol Wojtyła w diecezji płockiej = poz. 467
  - Rosną szanse na nowy most w Płocku = poz. 252
- Gospodarka komunalna**
198. Nowa oczyszczalnia ścieków w gminie Staroźreby / Józef Stradomski // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s.79-80, fot.
199. 75 [Siedemdziesięciopięć]lecie OSP w Małej Wsi / Zdzisław Wiśniewski // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 83-85, fot.
200. Śmieci są problemem / zanot. (jac). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 16, s. 14, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Anny Janiszewskiej (Wydział Gospodarki Komunalnej Urzędu Miasta Płocka), Piotra Umińskiego (płocka Straż Miejska), Magdaleny Walewskiej (TV Płock), Jacka Danieluka ("Tygodnik Płocki")
201. Z eksmisyjnym wyrokiem / zanot. (rad). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 15, s. 12, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Krzysztofa Kani (wiceprezydent Płocka), Jolanty Głowackiej (TV Płock), Teresy Radwańskiej ("Tygodnik Płocki")
- Gospodarka mieszkaniowa**
202. Cenna inicjatywa obywatelska: czy "Przyskarpie" będzie najbezpieczniejszym osiedlem mieszkaniowym Płocka? / Jan B.Nycek // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 23-24, szkic
203. Mieszkanie dobrem pożądanym: 20-lecie Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej / Ewa L. Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 21, fot.
204. Na zasobną kieszeń: płocka gospodarka / E.J. // Maz. Gosp. 2000, nr 4, s. 14
- Sytuacja mieszkaniowa w Płocku
205. Wychodzą z ziemi: Płock. Program "Dom Dostępny II" / Mariusz Sobczak // Gaz. na Maz. 2000, nr 133, s. 6, fot.
- VII. ZAGADNIENIA SPOŁECZNE I POLITYCZNE**
- Zagadnienia ogólne**
206. Dwóch Aleksandrów: Unia Pracy poparta Aleksandra Kwaśniewskiego w wyborach prezydenckich / Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 142, s. 1, fot.
207. Era Kwaśniewskich: konwencja wyborcza Unii Pracy // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 3, fot.
- Wizyta prezydenta A. Kwaśniewskiego w Płocku
- Sto lat Mazowieckiego = poz. 96
- Partie polityczne**
208. Początki i rozwój działalności płockiej organizacji PPS do 1919 r.: (w stulecie powstania) cz. II / Michał Sokolnicki // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 19-27, przypisy
209. Wierna Płockowi i "Solidarności" / Maria Żółtowska / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. 2000, nr 14, s. III, fot
- Dwóch Aleksandrów = poz. 206
- Organizacje społeczne**
210. Miasto bez barier? / zanot. (rad). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 14, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Marzeny Kalaszczyńskiej (prezes Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym i ich Rodzinom "Silni Razem"), Barbary Rozumek (rzecznika osób Niepełnosprawnych przy prezydencie Miasta Płocka), Jolanty Głowackiej (TV Płock), Teresy Radwańskiej ("Tygodnik Płocki")
211. Oddział Powiatowy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Gostyninie / Stanisław Durma // Gaz. Gost. 2000, nr 7, s. 3, fot.
- Dotyk anioła = poz. 223
  - Smutek pożegnań rani = poz. 230
  - Z myślą o innych = poz. 302
  - Katolickie Stowarzyszenie Civitas Christiana
  - Biblijne orły = poz. 459
- Organizacje młodzieżowe**
212. Dzień Myśli Braterskiej / Waldemar Zakrzewski, Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 14, s. II, fot
213. Na wakacje z harcerzami / zanot. BeeS. (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 14, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Grzegorza Woźniaka (komendant Chorągwi Mazowieckiej ZHP), Michała Stańczyka ("TVPłock"), Blanki Stanuszkiewicz ("Tygodnik Płocki") nt. akcji letniej
- Zagadnienia społeczne**
214. Absolwenci na staż / Anna Kossakowska / rozm. z kierownikiem Powiatowego Urzędu Pracy przepr. E. Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 6
215. Absolwent refundowany: Płock. Programy aktywizacji bezrobotnych / AK // Gaz. na Maz. 2000, nr 130, s. 5
216. Płockie targi pracy: piąta edycja / Teresa Radwańska // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 16, fot.
217. Praca dla absolwenta / zanot. (rad). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 15, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Krystyny Przybylińskiej (kierownik "Sklepu z ofertami pracy"), Kazimierzem Waluchem (dyrektor Biura Karier Zawodowych), Jolanty Głowackiej (Tele Top), Teresy Radwańskiej ("Tygodnik Płocki")
218. Rynek pracy / Krystyna Listkowska // Z Pow. Sierp.. 2000, nr 5, s. 3-4
- Pomoc społeczna**
219. Blisko biedy: dziesiąte urodziny MOPS-u [Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej] / Ewa Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 6, s. 9
220. Caritas i media / Anna Gómiak // Niedz. Płoc. 2000, nr 23, s. I, fot
221. Dom pomocy nie tylko społecznej / Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. 2000, nr 18, s. II, fot.
222. Dom Pomocy Społecznej w Miszewie Nowym // Głos Bodz. 2000, nr 1, s. 7, fot.
223. Dotyk anioła / Adam Łach // Niedz. Płoc. 2000, nr 17, s. V, VI fot.
- Caritas Diecezji Płockiej, Zespół Opieki Paliatywnej
224. Falowanie i spadanie: Płock. Jubileusz MOPS-u / AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 113, s. 4, fot
- 10-lecie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej

225. Jak sobie pomóc / Małgorzata Iwaniak / rozm. z kierownikiem Ośrodka Interwencji Kryzysowej przopr. E.PA // NTP. 2000, nr 15, s. 7, fot. Ośrodek przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Płocku
226. Kaplica w Domu Pomocy Społecznej: Miszewo Murowane / Anna Stefańska // Niedz. Płoc. 2000, nr 19, s. III, fot.
227. Płock stał się wzorem i przykładem / Anna Kozera / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. 2000, nr 15, s. III, fot
- Rozmowa z działaczką katolicką
228. Przysłulić Zabe: wieś, która lubi tych innych / Agnieszka Niezgodą // Polityka. 2000, nr 21, s. 94-98, fot.
- Dom Pomocy Społecznej w Miszewie Murowanym gm. Bodzanów
229. Rodziny zastępcze prawda i mity / E.PA // NTP. 2000, nr 21, s. 7, fot. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Ośrodek Opiekuńczo-Adopcyjny
230. Smutek po zegnaniu rani / Grażyna Wendt / rozm. przopr. Adam Łach // Niedz. Płoc. 2000, nr 21, s. III, fot.
- Caritas Diecezji Płockiej, Zespół Opieki Paliatywnej Domowej
- Działalność społeczna księdza prałata Ignacego Lasoskiego = poz. 84
- Olimpiada Sportowa po raz ósmy = poz. 391
- Pomagają niepełnosprawnym = poz. 280
- Sesja z udziałem Honorowego Obywatela = poz. 254
- Świątlica dla dzieci w Gostyninie = poz. 327
- Witajcie w cudnej bajce = poz. 328
- Wstają rano i mają cel = poz. 281
- Z myślą o innych = poz. 302

Związki zawodowe

- Wierna Płockowi i "Solidarności" = poz. 209

Zagadnienia socjologiczne

231. O odrodzenie wychowania / Stanisław Wielgus. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2000. 20 s. ; 21 cm. ISBN83-87403-41-5
232. Pokonać trzy schody: Płock. Seminarium z niepełnosprawnymi / AA, AC // Gaz. na Maz. 2000, nr 128, s. 1, 3, fot
- Młodzież o sobie i szkole w Zespole Szkół Społecznych Stowarzyszenia Oświatowców Polskich w Płocku = poz. 298
- Społeczne preferencje przynależności administracyjnej mieszkańców południowo-zachodniej części województwa płockiego oraz ich powiązania funkcjonalne i migracyjne = poz. 242

Patologia społeczna

233. Dopóki nie naruszą prawa: w Płocku jest kilkudziesięciu satanistów / Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. 2000, nr 18, s. 11, fot.
234. Hajda na satanistów!: w tłumie bezpieczniej, czyli... / Janusz Zawadzki // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 1, 4, fot.
235. Kto za tym stoi?: płoccy sataniści po raz kolejny zaatakowali / Da. Ko. // NTP. 2000, nr 19, s. 8
236. O narkotykach trzeba rozmawiać mądrze / Not. (jac). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 18, s. 14, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Moniki Mieczkowskiej (Prokuratura Rejonowa), Ewy Reczek (naczelnik Wydziału Zdrowia, Rodziny i Pomocy Społecznej Urzędu Miasta Płocka), Jolanty Głowackiej (TV Płock), Jacka Danieluka ("Tygodnik Płocki")
237. Sataniści - "666" w akcji: społeczeństwo / Radek Kossakowski // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 7-8

Uroczystości. Miejsca pamięci narodowej

238. Ile lat ma nasze miasto?: Dni Historii Płocka 2-4 czerwca / Bee S // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 4, fot.
239. Targowisko różności: Płock. Dni historii miasta / Iwoną Markiewicz // Gaz. na Maz. 2000, nr 130, s. 3, fot.
240. Trzy teatry: Dni Historii Płocka / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 9, fot.
- Spektakle uliczne grup teatralnych z Katowic i Krakowa oraz widowisko plenerowe Teatru Płockiego
241. Walka o prawdę: 60. rocznica zbrodni w Katyniu / Jan Gospodarowicz // Głos Gost. 2000, nr 8, s. 3, fot.

Uroczystości w Gostyninie

- Dzierń Chemika = poz. 150
- Dzierń Ziemi w Słubicach = poz. 107
- Gorący Dzierń Ziemi = poz. 109
- Nie rozdajemy akcji = poz. 152
- Powiat dla Ziemi = poz. 112

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO - ADMINISTRACYJNE

Zagadnienia ogólne

242. Społeczne preferencje przynależności administracyjnej mieszkańców południowo-zachodniej części województwa płockiego oraz ich powiązania funkcjonalne i migracyjne / Andrzej Sulbor-

- ski, Danuta Walkiewicz. Streszcz. w jęz. ang. // ActaUL, Fol. Geogr. Socio-Oecon. Z. 1 (1999), s. 73-85
- Wierna Płockowi i "Solidarności" = poz. 209

Administracja publiczna

243. Do ochrony porządku: Płock - Straż Miejska / Jacek Danieluk // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 16
244. Gostynińskie odwołania / Ryszard Górniak / rozm. przopr. Andrzej Adamski // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 17
- Rozmowa ze Starostą Powiatu Gostynin nt. odwołania prezydium Rady Powiatu Gostynińskiego
245. Konkurs płocki - konkursem mazowieckim: z Ziemi Płockiej do ... Radomia / Żaneta Puczek // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 3, s. 68-71, fot.
- VI edycja Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza
246. Kształtowanie się samorządu w Gostyninie po 1989 r. / zebrała Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 9, s. 7-8
247. Kwaśna sprawa w Sannikach: w powiecie gostynińskim nieznanym sprawca połał kwasem wójta gminy / Marek Juśkiewicz // Wiad. Dnia. 2000, nr 102, s. 18, fot.
248. Nagonka na prezydenta? / Jolanta Rutecka // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 3-4, fot.
- Kontrola NIK dot. remontu Szpitala Miejskiego im. Św. Trójcy
249. Odrodzenie się samorządu terytorialnego w III Rzeczypospolitej / Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 9, s. 8, fot.
250. Płock bez barier: program dla niepełnosprawnych / Ewa Zalewska // Syg. Płoc. 2000, nr 5, s. 16
- Program "Osoba niepełnosprawna w społeczności lokalnej"
251. Poznajemy człowieka z misją: rozmowa z komendantem straży miejskiej w Płocku Jerzym Tomaszewskim / Jerzy Tomaszewski / rozm. Marek Mokrowiecki // Gaz. na Maz. 2000, nr 111, s. 6
252. Rosną szanse na nowy most w Płocku / Stanisław Jakubowski / rozm. przopr. Małgorzata Kansy // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 23-25, fot.
253. Rozmowa ze starostą sierpeckim - Pawłem Amborem / rozm. przopr. Krystyna Bzdęga-Małachowska // Nasze Maz. 2000, nr 5, s. 26-27
254. Sesja z udziałem Honorowego Obywatela / Anna Górniak // Niedz. Płoc. 2000, nr 17, s. VII, fot.
255. Sierpeckie blaski i cienie / Marek Kośmider / rozm. z burmistrzem Sierpca przopr. Andrzej Poniatowski // NTP. 2000, nr 15, s. 5
256. Szczęście, że mamy tu concern: rozmowa z pierwszym solidarnościowym wojewodą płockim Jerzym Wawszczakiem / Jerzy Wawszczak / rozm. Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 111, s. 7, fot.
257. 600 [Sześćset] lat samorządu w Gostyninie / oprac. Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 9, s. 6-7, fot.
258. VI [Szósta] edycja Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza / Delegatura w Płocku // Nasze Maz. 2000, nr 3, s. 17-18, fot.
259. Uroczyste zakończenie VI edycji Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza / Delegatura w Płocku // Nasze Maz. 2000, nr 4, s. 35, fot.
260. Ważny jubileusz / Żaneta Puczek // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 51-53, fot.
- 10-lecie odrodzonych samorządów terytorialnych
261. Za dużo optymizmu, za mało wiedzy / Jerzy Wawszczak / rozm. przopr. (mgj) // Samorz. Płoc. 10 lat [jednodniówka]. 2000, s. 4
- Gospodarka finansowa gminy na przykładzie gminy Gąbin w latach 1995-1999 = poz. 288
- Historia i teraźniejszość Gminy Gostynin = poz. 65
- Miasto bez barier? = poz. 210
- O oświacie słów kilka = poz. 308
- O pomocy finansowej WFOŚiGW w Warszawie na przedsięwzięcia ekologiczne w powiecie płockim = poz. 110
- Pacyna - Gmina Powiatu Gostynińskiego = poz. 68
- Partnerska wizyta = poz. 341
- Płoccy obrońcy Lwowa = poz. 428
- Płocczanie pod ochroną = poz. 278
- Płock stolicą polskiej turystyki = poz. 116
- Program zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska - nasza Agenda XXI wieku = poz. 144
- Samorząd Płocki 10 lat = poz. 37
- Ustawa sejmowa, punkt honoru Pana Starosty i mało ważne sprawy zwykłego człowieka = poz. 491

- Z myślą o innych = poz. 302
- Zaskoczeni przez reformę = poz. 197
- Zasłużony dla Płocka = poz. 344
- Zmagani ze strategią ciąg dalszy... = poz. 145

Prawo. Sądownictwo

262. Bardzo zdolni i niebezpieczni / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 19, s. 9

Oddział terapeutyczny w Zakładzie Karnym w Płocku

263. Świat zza krat / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 17, s. 4

Bezpieczeństwo publiczne

264. Program poprawy skuteczności działań policji na terenie powiatu gostynińskiego / Jacek Uss // Gaz. Gost. 2000, nr 18, s. 10

- Cenna inicjatywa obywatelska = poz. 202

- Poznajemy człowieka z misją = poz. 251

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia

265. Jak z lecznictwem od 1 stycznia 2000 roku, czyli o reformie służby zdrowia w Gminie Sierpc / Jan Samul // Głos Gminy Sierpc. 1999, nr 4, s. 5-6, fot.

266. Jakże zmiany w służbie zdrowia? // Echo Zawidza. 2000, nr 3, s. 5-7, fot

Służba zdrowia w gminie Zawidz

267. Kto chce odwołać dyrektora?: służba zdrowia / Krzysztof Horyński / rozm. z dyrektorem Wojewódzkiego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych przepr. Jolanta Rutecka // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 7-8, fot.

268. Mity doktora Kujawy / Jerzy Pruk / rozm. z dyrektorem Dyrekcji Inwestycji w Kutnie, inwestorem zastępczym budowy szpitala w Płocku przepr. Jan B. Nycek // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 7, fot.

269. Nie pozostaną bez opieki: Poradnia dla dzieci z wadami wzroku / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 12, fot.

270. O służbie zdrowia w gminie Mochowo raz jeszcze w miesiącu po ugodzie z lek. med. Januszem Maciejewskim / Sławomir Fułek // Echo Mochowa. 2000, nr 25, s. 4-5

271. Poświęcenie nowej części szpitala: Płock / Anna Górniak // Niedz. Płoc. 2000, nr 19, s. III, fot.

272. Przywrócić sprawność: czas oczekiwania - 6 miesięcy! / Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 7, s. 4, fot.

273. Stary szpital 1839-1999: 160 lat lokacji // Biul. Okręg. Izba Lekar. w Płocku. 1999, nr 3, s. 8, 9, fot.

274. Szpital w Zalesiu przed restrukturyzacją / Wywiad z dyrektorem Grzegorzem Kołodziejem // Gaz. Gost. 2000, nr 14, s. 1, 3, fot.

275. Za drzwiami Św. Trójcy: Płock. Nowy budynek prawie gotowy / AA, IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 82, s. 1, fot.

Budynek Oddziału Ginekologiczno-Położniczy Szpitala św. Trójcy w Płocku

276. Zdrowie bez wakacji: zdrowie / Paweł Reszelski / rozm. z zastępcą kierownika ds. lecznictwa w Centrum Medycznym "PetroLek" przepr. Joanna Znamierowska // Petro Echo. 2000, nr 22, s. 6-7, fot.

- Dotyk anioła = poz. 223

- Helena i Feliks Pokutyńscy - lekarze sierpeccy czasów najcięższych prób = poz. 97

- Nagonka na prezydenta? = poz. 248

- Pomocy lekarskiej udzielali wszystkim... = poz. 98

- Smutek pożegnani rani = poz. 230

Lecznictwo

277. Przewodniczący Rady Gminy - Lucjan Kowalski - w sprawie konfliktu wokół Ośrodka Zdrowia w Ligowie / Lucjan Kowalski // Echo Mochowa. 2000, nr 25, s. 8-9

Higiena. Profilaktyka

278. Płoczczenie pod ochroną: Urząd Miasta finansuje programy profilaktyki zdrowotnej / JZ // Petro Echo. 2000, nr 17-18, s. 5

279. Programy profilaktyczne: w zakresie ochrony zdrowia / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 12

Rehabilitacja. Uzdrowiska

280. Pomagają niepełnosprawnym: Gostynin / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 12, fot.

281. Wstają rano i mają cel: Gostynin. Pierwszy warsztat terapii zajęciowej / Jadwiga Zarzycka // Gaz. na Maz. 2000, nr 143, s. 4

- Jak się bawić, to się bawić = poz. 347

- Przywrócić sprawność = poz. 272

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Nauka. Zagadnienia ogólne. Konferencje. Sesje Szkolnictwo wyższe

282. Stawiam na nowe kierunki / Aleksander Kozłowski / rozm. z rektorem elektrem Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku przepr. Teresa Radwarska // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 16, fot

283. To już 30 lat: Instytut Chemii PW w Płocku / R. Mustwiłło // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 13, fot.

Politechnika Warszawska

284. Politechnika Warszawska. Ośrodek Naukowo - Dydaktyczny w Płocku: Informator dla kandydatów na studia. Płock: Politechnika Warszawska, 2000. 27, [5] s.: fot. kolor. ; 21 cm

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica

285. Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie: materiały konferencyjne / [red. nauk. Jerzy Bogdanienko] / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. Płock: Wydaw. Nauk. Novum, 2000. 205 s. ; 21 cm. ISBN 83-88193-13-9

286. Szkolnictwo niepaństwowe w Polsce: doświadczenia i refleksje / Zbigniew Paweł Kruszewski. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, Wydaw. Naukowe Novum, 2000. 72 s. ; 21 cm. ISBN 83-88193-12-0

287. "Głos Gostyniński" w ocenie studentki / wstęp i wybór fragm. Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 9, s. 5

Praca dyplomowa Joanny Kolańskiej-Lendzion "Głos Gostyniński". Próba monografii współczesnego pisma lokalnego na tle miejscowej prasy", studentki Szkoły Wyższej im. P. Włodkowica Wydziału Politologii i Stosunków Międzynarodowych

288. Gospodarka finansowa gminy na przykładzie gminy Gąbin w latach 1995-1999 / Anna Kiełbasa / Jolanta Gliniecka. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, 2000

Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Jolanty Glinieckiej

289. Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Gąbinie w latach 1948-1998: monografia / Stefan Ziemia / Eugenia Anna Wesołowska. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, 2000

Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Eugenii Anny Wesołowskiej

290. Zbiory biblioteki Zespołu Szkół im. Stanisława Staszica w Gąbinie w latach 1948-1998 / Zofia Ziemia / Barbara Zielińska. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, 2000

Praca licencjacka napisana pod kierunkiem mgr Barbary Zielińskiej

Towarzystwa. Organizacje Naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

291. Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1830, 1907-1939 / Anna Maria Stogowska. Płock, 1998

Rec.: Szczepanski, Janusz // Roczn. Maz. T. 11 (1999), s. 248-249

292. Stanisław Wielgus członkiem honorowym TNP: 180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego / Wiesław Kowalski // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 3, fot

293. 180 [Sto osiemdziesiąt] lat Towarzystwa Naukowego Płockiego - w służbie regionu i kraju / Marian Chudzyński // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 11-18, fot

294. 180 [Sto osiemdziesiąt] rocznica powstania Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-2000). Biskup Płocki - prof. dr hab. Stanisław Wielgus - członkiem Honorowym TNP / oprac. Wiesław Kowalski // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 3-10, fot

- Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1999 = poz. 41

295. Gratulacje dla Księdza Profesora [Michała Mariana Grzybowskiego] / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 14, s. VII, fot.

296. Towarzystwo Naukowe Płockie / Marian Chudzyński // Zesz. Reg. 2000, nr 11, s. 5-10

Oświata. Zagadnienia ogólne

297. Edukacja dla przyszłości: Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego / Alina Kłoczek // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 36, fot.

298. Młodzież o sobie i szkole w Zespole Szkół Społecznych Stowarzyszenia Oświatowców Polskich w Płocku / Stanisław Kaczor, Teresa Sarleja // Oświatowiec. 1999, [nr] 4, s. 67-75

299. O historii i teraźniejszości szkół społecznych SOP w Płocku / Eugeniusz Krawczyk // Szk. Zawod. 1999, nr 8, s. 33-35

300. Płocki "Sopelek" dla wszystkich: pójdz do szkoły o ludzkiej twarzy / Stanisław Orzół // Tyg. Płoc. 2000, nr 16, s. 32-33, fot.

301. Reforma oświaty w Gminie Sierpc / Mirosław Hensel, Maria Jolanta Trzcirńska // Głos Gminy Sierpc. 1999, nr 4, s.9-12, fot.
302. Z myślą o innych: płoccy wspaniali / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 18, s. 6, fot.
- Konkurs "Ośmiu wspaniałych"**
- Działalność społeczna księdza prałata Ignacego Lasockiego = poz. 84
  - Konkurs płocki - konkursem mazowieckim = poz. 245
  - [Szósta] edycja Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza = poz. 258
  - Uroczyste zakończenie VI edycji Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza = poz. 259
- Szkolnictwo podstawowe**
303. Galeria w Szkole Podstawowej w Bielsku / Violetta Żórawska // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 81-83, fot.
304. Jubileusz 90-lecia Szkoły w Susku / Beata Lemanowicz // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 4, fot.
305. Już się mury pną do góry: Podolszyce Południe. Będzie duża szkoła / Jol. // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 8, fot.
306. Lekcja języka polskiego: zbliżenia w IV LO / Urszula Bereszczczyńska // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 8, fot.
- Spotkanie z Markiem Grałą zorganizowane przez Szkolne Koto Humanistów IV LO
307. Nowa szkoła w Solcu / A. Waloch // Gaz. Gost. 2000, nr 17, s. 1, 4, fot.
- Szkoła Podstawowa im. Władysława Stanisława Reymonta
308. O oświacie słów kilka / Andrzej Poniatowski // NTP. 2000, nr 16, s. 7, fot.
- Oświata w Brudzeniu Dużym
309. Placówka oświatowa w Susku / Eugeniusz Konopski // Wiara i Życie. 2000, nr 5, s. 4-5, rys.
310. Wartości edukacji i ekonomia (na marginesie likwidacji SP nr 8 w Płocku) / Leszek Stanisłowski // Not. Płoc. 2000, nr 2, s. 51-52
311. "Zielone szkoły" / Monika Stolarska // Kaganek. 2000, nr 5, s. 13-14
- "Zielona szkoła" w Szkole Podstawowej nr 3 w Płocku
- Szkolnictwo ogólnokształcące**
312. Argumenty są w programie: Płock. Dwie koncepcje rozwoju Jagiellonki / IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 143, s. 3
- Koncepcja Małgorzaty Dąbrowskiej i Jolanty Iwańczyk
313. Jest dyrektor, nie ma dyrektora: Rada Pedagogiczna Jagiellonki contra Zarząd Miasta Płocka / BeeS // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 3
314. Jubileuszowy zjazd Małachowiaków: 820 lat Szkoły / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 4, fot.
315. Liceum Pedagogiczne [w Gostyninie]: pozostało w sercach wychowanków / Anna Tarka // Wiad. Gost. 2000, nr 5, s.3-4
316. Sokrates w Płocku: Internet / Bogdan Miś // Wiedza i Życie. 2000, nr 6, s. 72-73, fot.
317. W oczekiwaniu na gimnazjum: Podolszyce Północ / J. Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 8
- Kraina pozabrzeźna = poz. 421
- Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego
318. Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku: 1180- najstarsza z istniejących polskich szkół / [tekst i oprac. graf. Elżbieta Ciesielska - Zając]. Płock: Towarzystwo Wychowanków, Wychowawców i Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. Marsz. St. Małachowskiego- Rada Rodziców LO Małachowskiego, 2000. 50 s.: faks., fot. ; 21 cm. ISBN 83-903670-1-9
319. Małachowianka: dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku / red. Wiesław Koński. Wyd. 2. Płock: Towarzystwo Wychowanków, Wychowawców i Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. Marsz. St. Małachowskiego, 2000. 676 s.: faks., fot.; 21 cm. ISBN 83-903670-1-7
320. Ten kraj zielonych szkolnych lat... wspomnienia Małachowiaków / [wstęp i oprac.] Anna Patelska. Płock :Towarzystwo Wychowanków, Wychowawców i Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. Marsz. St. Małachowskiego, 2000. 127 s.: fot.,portr. ; 21 cm. ISBN 83-903670-1-11
- Trzecie Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej
321. III [Trzecie] Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej w Płocku: szkic monograficzny / [oprac. Grażyna Jędryka i Maria Mlotkowska]. Płock: "Iwanowski", 2000. 135, [1] s., [16] s.tabl.: fot.,portr.; 25 cm
- Szkolnictwo zawodowe**
322. Historia i dzień dzisiejszy Zespołu Szkół im. St. Staszica w Gąbinie / Danuta Falkowska // Pow. Płoc. Biul. Samorz.(2000, nr 6, s. 80-81, fot.
323. Indeks krawcowej: Turniej w Zespole Szkół Odzieżowych w Płocku / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 92, s. 11, fot.
- Turniej wiedzy wótkienniczej
- Imprezy kulturalne formą prezentacji dziedzictwa kulturowego i edukacji regionalnej = poz. 329
  - O historii i terażniejszości szkół społecznych SOP w Płocku = poz. 299
  - Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Gąbinie w latach 1948-1998 = poz. 289
- Szkolnictwo specjalne**
- Jak się bawić, to się bawić = poz. 347
- Szkolnictwo artystyczne**
324. Muzyka nad Sierpinią / Ryszard Badowski / rozm. przepr. Jan Burakowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 16-18, fot.
- Rozmowa z Dyrektorem Państwowej Szkoły Muzycznej I st. i Społecznej Szkoły Muzycznej II st. w Sierpcu
325. Wielka mała Ania: skrzypce dla największej indywidualności / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr93, s. 11, fot.
- Anna Krama uczennica V klasy szkoły muzycznej oraz SP nr 10 laureatka Ogólnopolskiego Konkursu Skrzypcowego im. Grażyny-Bacewicz w Poznaniu
- Dziecko. Opieka i odpoczynek**
326. Nie tylko dla uczniów. Płock: Poradnie psychologiczno-pedagogiczne / IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 85, s. 3 ; nr86, s. 4
327. Świetlica dla dzieci w Gostyninie / Witold Zembrzusi // Niedziela. 2000, nr 16, s. III
328. Witajcie w cudnej bajce: Płock. Przegląd twórczości dzieci i młodzieży specjalnej troski / BM, IM // Gaz. na Maz.(2000, nr 124, s. 3, fot.
- Nie pozostaną bez opieki = poz. 269
  - Rodziny zastępcze prawda i mity = poz. 229
  - Twórczość artystyczna dzieci specjalnej troski = poz. 351
- Kultura. Zagadnienia ogólne**
329. Imprezy kulturalne formą prezentacji dziedzictwa kulturowego i edukacji regionalnej / Małgorzata Struzik // Pow.Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 6, s. 63-68, fot.
- Dzień Ziemi 2000 w Ślubicach, warsztaty tańca współczesnego w Zespole Szkół im. St. Staszica w Gąbinie, konkurs recytatorski. Janusza Korczaka "Pięknie być człowiekiem" organizowany przez Książnicę Płocką oraz Dzień Bibliotekarza i Bibliotek
330. 15 [Piętnaście] lat "Kasztelaniki": Sierpc / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 20, fot.
331. Rok w sannickiej kulturze / Aleksandra Głowacka // Gaz. Niedz. Sannickiej. 2000, nr 32, s. 3-6, fot.
- Wydarzenia kulturalne w Sannikach
- Życie kulturalne. Towarzystwa regionalne**
- Konkurs literacki o Gostyninie rozstrzygnięty = poz. 419
  - Pod Dębem = poz. 413
  - RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość? (4, 5) = poz. 415, 416
- Domy kultury. Kluby**
332. Bardzo owocna "Heca" / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 19, fot.
333. Ekspansja artystycznej alternatywy / Renata Mosiołek / rozm. przepr. Jacek Dąbrowski // Nowe Maz. 2000, nr 5, s.48-49, fot.
- Rozm. z zastępcą dyrektora ds. artystycznych i programowych Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki
334. Heca, Heca i po Hecy: Grand Prix dla grupy teatralnej "Spod znaku Króla Maciusia" / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 137, s. 11, fot.
- XI Płocki Kramik Teatryków Dziecięcych "Heca 2000"
335. Na niwie kultury: kultura / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 44
- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie
336. Ogólnopolski Plener Sztuki w "Chimerze" / Małgorzata Płoszewska // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 6, fot.
337. Pojedynek na gęby i talenty: Ogólnopolskie Prezentacje Teatrów Poszukujących MORF 2000 / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 43, fot.
338. Siódmy rok, siedem teatrów: Płock. Ogólnopolskie prezentacje teatralne MORF 2000 / IM, BM // Gaz. na Maz. 2000, nr 119, s. 3, fot.

339. Uziemili rebelianta: Kultura. Klub Artystyczny Płocczan / IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 98, s. 4
- Jak szczęśliwy kwiat = poz. 429
- Kwiaty Agnieszki Sapińskiej = poz. 430
- Współpraca kulturalna z zagranicą**
340. II [Drugii] Piknik Europejski w Płocku / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 17, fot.
341. Partnerska wizyta / oprac. Zbigniew Barlak // Głos Gost. 2000, nr 9, s. 4, fot.
- Wizyta delegacji z Gostynina w partnerskim mieście Langenfeld
342. Płock - Fort Wayne // Syg. Płoc. 2000, nr 5, s. 12-13, fot.
- 10 lat współpracy
343. Prawdziwy Piknik / Andrzej Poniatowski // NTP. 2000, nr 18, s. 11
- II Piknik Europejski
344. Zasłużony dla Płocka: jubileusz Deutsches Polen Institut / E. Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 4, fot.
- O współpracy z Francją... = poz. 115
- Imprezy artystyczne**
345. Gostyniada 2000 / Andrzej Adamski // Głos Gost. 2000, nr 8, s. 6-7, fot.
- Ogólnopolski Jarmark Turystyki, Kultury, Sportu i Rekreacji Gostyniada 2000
346. Gostynin świętował po raz piąty / Redakcja // Głos Gost. 2000, nr 9, s. 12, fot.
- Dni Gostynina i Pojezierza Gostynińskiego
347. Jak się bawić, to się bawić: Przegląd Twórczości Artystycznej Dzieci i Młodzieży Specjalnej Troski / Ewa Zalewska // Syg. Płoc. 2000, nr 6, s. 19, fot.
- Organizator - Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 7
348. Nie budujcie szklanych domów: II Piknik Europejski / (jac) // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 7, fot.
349. Niedziela Sannicka / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 16, fot.
350. Piknik na Wzgórzu: Płock. Spotkanie europejskie / Beata Majczak, IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 106, s. 1, fot.
351. Twórczość artystyczna dzieci specjalnej troski: Ja też potrafię / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 8, fot.
- Grand Prix za agroturystykę = poz. 184
- Szansa dla pojezierza = poz. 187
- Witajcie w cudnej bajce = poz. 328
- Amatorski ruch artystyczny**
352. "Dzieci Płocka" w Austrii / Marta Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 6, fot.
- Udział zespołu w międzynarodowych uroczystościach upamiętniających wyzwolenie obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen
353. 15 [Piętnaście] lat minęło: jubileusz "Kasztelanki" / Ryszard Suty // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 27, fot.
354. Z Masovią przez folklor: zaproszenie na koncert / Radosław Mustwiłło // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 19, fot.
- Zespół Tańca Ludowego "Masovia"
- Muzea i wystawy**
355. Bez umowy: losy Muzeum Mazowieckiego / Iwona Markiewicz, Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 95, s. 1
- Umowa wynajmu budynku
356. [Chopin Fryderyk]: Chopin Museums in Poland: tourist guidebook / [text Teresa Czerwińska]. Warszawa :Towarzystwo im. Fryderyka Chopina, 1997. 40 s.: fot. kolor. ; 21 cm
357. Między Luwrem a Katedrą / Roman Rzymkowski // Syg. Płoc. 2000, nr 5, s. 20-21, fot.
- Budowa Muzeum Diecezjalnego
358. Niedziela w Skansenie: prezentacje / Joanna Szewczykowska // Nasze Maz. 2000, nr 5, s. 30, fot.
359. O Wiśle pod Płockiem: wystawa w Spichlerzu / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 26, s. 9, fot.
360. Pamięć o Żydach: Gąbin / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 11, fot.
- Wystawa w Społecznym Muzeum Ziemi Gąbińskiej
361. Wołanie o muzeum: Płock. Spotkanie w Domu Darmstadt / Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 96, s. 5
- Dyskusja nt. powołania muzeum Żydów mazowieckich w budynku po bożnicy
362. Wystawa i koncert w Muzeum Diecezjalnym: 500 lat Ojciec Święty / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 9, fot.
363. Żyjący skansen: prezentacje / Jan Rzeszotarski / rozm. przetr. KBM // Nasze Maz. 2000, nr 3, s. 31-32, fot.
- Jan Rzeszotarski, dyr. Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu; Wielkanoc w muzeum - wystawa
- Rozmowa czerni i bieli w Dawidowych Miniaturach = poz. 101
- Muzeum Diecezjalne**
364. Wystawa w Muzeum Diecezjalnym / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 26, s. 1, fot.
- Muzeum Mazowieckie**
365. Rudolf Blumberg: dar dla Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000. 28 s., [12] s.tabl.kolor.: faks., fot., portr.; 30 cm
366. Co jada kłobuk?: wystawa etnograficzna w Spichlerzu / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 15, s. 9, fot.
- Wystawa "Warmia i Mazury"
367. Ludowa opowieść o Męce i Zmartwychwstaniu / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 7, fot.
- Wystawa malarstwa i rzeźby ludowej w płockim Spichlerzu
368. Męka i Zmartwychwstanie Pańskie: informator wystawy / Marian Pokropek. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000. 22.[1] s.: fot.kolor.; 23 cm. 83-909674-8-0
369. Muzeum Mazowieckie (Płock): Nabytki Muzeum Mazowieckiego w Płocku z lat 1997-1999. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000. [10] s.: fot.(w tym kolor.) ; 30 cm
370. Muzeum Mazowieckie w Płocku: Badania archeologiczne: Badania etnograficzne: Publikacje etnograficzne dotyczące Mazowsza z lat 1990-2000: Mazowsze w pracach działu historii / Tomasz Kordala, Tadeusz Baraniuk, Bożena Ostrowska // Zesz. Reg. 2000, nr 11, s. 82-86
371. Na początku była Tumska Góra: cykl wystaw w Muzeum Mazowieckim pt. Płock w XX wieku / E.Z. // Syg. Płoc. 2000, nr 5, s. 22, fot.
372. Na początku była Tumska Góra: kultura / Milena Gurda-Jaroszewska // Petro Echo. 2000, nr 19, s. 14, fot.
- Wystawa archeologiczna w Muzeum Mazowieckim
373. Na początku była Tumska Góra: Muzeum Mazowieckie w Płocku, kwiecień - maj 2000 / [oprac. Andrzej Gołębniak i Tomasz Kordala]. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000. [32] s.: faks., fot.(w tym kolor.) ; 30 cm
- Katalog wystawy "Na początku była Tumska Góra"
374. Oddani duchowej zadumie: Płock. Wystawa w Spichlerzu / Jarosław Brach // Gaz. na Maz. 2000, nr 111, s. 5, fot.
- "Męka i Zmartwychwstanie Pańskie" - wystawa rzeźby i malarstwa w płockim Spichlerzu
375. Płock jakiego nie znacie: wystawa archeologiczna w Muzeum Mazowieckim / BeeS // Tyg. Płoc. 2000, nr 18, s. 8, fot.
- Historia w ziemi zapisana = poz. 123
- Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu**
376. W poszukiwaniu tradycji: Wielkanoc na Mazowszu / Agnieszka Czachorowska // Gaz. Sierp. 2000, nr 7, s. 14-15, fot.
- Wystawa w sierpeckim skansenie "Wielkanoc na Mazowszu"
377. Wielkanoc na Mazowszu w Muzeum Wsi Mazowieckiej / Jan Rzeszotarski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 4, fot.
378. Wielkanoc na Mazowszu / Anna Górnica // Niedz. Płoc. 2000, nr 17, s. 1, VIII, fot.
- Wystawa w sierpeckim skansenie "Wielkanoc na Mazowszu"
- Radio i telewizja**
379. Puls najlepszy / Bożena Cichocka / rozm. z redaktorem naczelnym Radio Puls przetr. Jolanta Zimnicka // NTP. 2000, nr 20, s. 11 fot
380. Z telewizją Szel-Sat w świat: po drugiej stronie ekranu / Radosław Mustwiłło // Tyg. Płoc. 2000, nr 16, s. 16, fot.
- Telewizja lokalna "TV Płock"
- Jak dobrze być poetą = poz. 411
- Maski, ły, Dracula = poz. 438
- Miasto bez barier? = poz. 210
- Na wakacje z harcerzami = poz. 213
- O narkotykach trzeba rozmawiać mądrze = poz. 236
- O tryumfie ducha nad materią = poz. 440
- Potrzebne Muzeum Historii tysiącletniego Płocka = poz. 124
- Praca dla absolwenta = poz. 217
- Śmieci są problemem = poz. 200
- Wczasy pod gruszą = poz. 120
- Z eksmisyjnym wyrokiem = poz. 201
- Sport. Kultura fizyczna**
381. A ja, kurde, ciągle na wózku: niepełnosprawni tenisiści / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 105, s.4-5, fot

382. Do trzech razy sztuka: piłka nożna. Zmiana trenera w Petro / AZ // Gaz. na Maz. 2000, nr 104, s. 20, fot
383. Emocji nie brakowało: "Falcon 2000" rozpoczęły / Radosław Muświłło // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 17, fot.
384. Ile można walić głową w mur?: dziś prawdziwych sponsorów już nie ma czyli... / Wojciech Stawiński / rozm. przepr. Blanka Stanuszkiewicz // Tyg. Płoc. 2000, nr 16, s. 48, fot.
- Rozmowa z zawodnikiem klasy Superbike i Supersport 600 [wysięgi motocyklowe]
385. Jak nie ma celu, nie ma życia / Piotr Jaroszewski / rozm. z twórcą płockiego Integrycyjnego Klubu Tenisa przepr. Jakub Moryc // NTP. 2000, nr 19, s. 25, fot.
386. Medal na pół wieku: Badminton. VI Ogólnopolska Olimpiada Młodzieży / Andrzej Zarębski // Gaz. na Maz. 2000, nr 107, s. 16, fot
387. Mistrzowie, lecz jeszcze nie bohaterowie / Michał Królikowski / rozm. przepr. Rafał Kowalski // NTP. 2000, nr 22, s. 26, fot.
388. Nie można ubliżyć pustyni / Jakub Moryc // NTP. 2000, nr 17, s. 36, 32, fot.
- Jacek Czachor i Marek Dąbrowski - załoga PKN SA w rajdzie Paryż-Dakar
389. Niepokonany przełajowiec: lekkoatletyka. Mistrzostwa Polski / Grzegorz Szkopek // Gaz. na Mazowszu. 2000, nr 92, s. 12, fot.
390. Od euforii do... euforii czyli podsumowanie sezonu piłkarskiego 1999/2000 / Jakub Moryc // NTP. 2000, nr 22, s. 25
- Petro Płock
391. Olimpiada Sportowa po raz ósmy: Miszewo Murowane / Teresa Radwańska // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 13, fot.
392. Osiągnąć zamierzony cel / Adam Topolski / rozm. przepr. Michał Skórski, Marcin Figura // Petro Echo. 2000, nr 16, s. 26, fot.
393. Płock szachową stolicą: Tumska Wieża po raz XI / el mat // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 56, fot.
394. Po pięciu latach bez pucharu: piłka ręczna. Finał Pucharu Polski / Piotr Rozpara // Gaz. na Maz. 2000, nr 142, s. 16, fot.
395. Pół-Polak pół-Australijczyk / Albin Mikulski / rozm. z nowym trenerem drużyny piłki nożnej Petro Płock przepr. Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 35, fot
396. Psychologiem byłem cały czas / Bogdan Zajączkowski / rozm. z byłym trenerem szczypiornistów Petro Płock przepr. Jakub Moryc // NTP. 2000, nr 21, s. 26, fot.
397. 75 [Siedemdziesiąt pięć] lat lekkiej atletyki w Płocku (21)-(23) / Eugeniusz Rój // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 65-66, fot. ; nr 5, s. 61-62, fot. ; nr 6, s. 61-62, fot.
398. Sport, radość i przyjaźń!!!: tenis pozwala nam normalnie żyć i funkcjonować // Petro Echo. 2000, nr 19, s. 12, fot.
- Mistrzostwa Polski w Tenisie na wózkach - Polski Koncern Naftowy Polish Open 2000
399. Spotkanie młodzieży za dwa lata w Płocku / E. Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 9
- XXX Międzynarodowe Igrzyska Młodzieży Szkolnej w 2002r.
400. Srebro dla nafiarczy: piłka ręczna. I liga. Seria A / Piotr Rozpara // Gaz. na Maz. 2000, nr 112, s. 16, fot.
- Mistrzostwa Polski w Piłce Ręcznej. I Liga
401. Straciłem wiarę w ętykę: rozmowy gazety / Krzysztof Gawłowski / rozm. Mariusz Sobczak, Grzegorz Szkopek, Andrzej Zarębski // Gaz. na Maz. 2000, nr 111, s. 8-9, fot.
- Rozmowa z prezesem Klubu Sportowego Petro - K. Gawłowskim
402. 35 [Trzydzieści pięć] lat sekcji piłki ręcznej Petro Płock Sportowa Spółka Akcyjna // Petro Echo. 2000, nr 19, dod. s. I-IV
- M. in. rozmowa z Wojciechem Majchrakiem, Andrzejem Miszczyńskim, Arturem Góralem
403. Uczcili jubileusz / Jakub Moryc // NTP. 2000, nr 18, s. 26
- 5-lecie sekcji piłki ręcznej Petro Płock SSA
404. Uśmiech Martina / Jakub Moryc // NTP. 2000, nr 18, s. 27
- VI Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w Tenisie na Wózkach
405. W dowód uznania: 35-lecie Sekcji Piłki Ręcznej / J. Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 36
406. Za pięć dwunasta: Płock. Zmiana trenera szczypiornistów / Grzegorz Szkopek // Gaz. na Maz. 2000, nr 107, s. 1, fot
- Krzysztof Kisiel nowym trenerem piłkarzy ręcznych Petro Płock SSA
407. Zatrzęsienie arcymistrzów: XI Tumska Wieża / GSZ // Gaz. na Maz. 2000, nr 95, s. 20
- Turniej szachowy Tumska Wieża (11)
408. Złoty medal dla płockiej ósemki: LXXVI Mistrzostwa Polski Seniorów w wioślarstwie / W. Czarniecki // Tyg. Płoc. 2000, nr 26, s. 35, fot.
- Gostyniada 2000 = poz. 345
- Grand Prix za agroturystykę = poz. 184
- Szansa dla pojezierza = poz. 187

XII. JĘZYKOZNAWSTWO

- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu. Z. 3, Mi-Sw = poz. 128

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Życie literackie

409. BABA-RYBA albo powiew młodości: Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 56-57
410. Było literatów wielu: Dom Darmstadt. Spotkanie poetów / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 9
411. Jak dobrze być poetą / zanot. Ilesz. (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 15, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Wojciecha Łęckiego (prezes Oddziału Płockiego Związku Literatów Polskich), Marka Grali (szef Stowarzyszenia Pisarzy Polskich - Koło Płockie), Michała Starczaka (Tele Top), Leny Szatkowskiej ("Tygodnik Płocki")
412. Pod Dębem: poezja / Barbara Ciszyska // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 50
- Goście Kawiarenki Literackiej "Pod Dębem" w 2000 roku - Ewa Sułkowska-Mijał, Anna Cichočka
413. Pod Dębem / Barbara Ciszyska // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 53, fot.
- Goście Kawiarenki Literackiej "Pod Dębem"
414. Poeta z Mochowa / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 16, s. 10, fot.
415. RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość? (4): Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 56, fot.
- Piotr Bytner, Katarzyna Trzeciak, Piotr Wiśniewski, Dariusz Pietrzak, Iwona Barcikowska, Janina Jasińska
416. RSTK [Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury] - fikcja czy rzeczywistość? (5): Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 52, fot.
- Bolesław Rutkowski, Halina Szałecka, Maria Leonia Ulatowska, Agnieszka Gębicka, Łukasz Pils
417. Trzy wymiary sztuki: Kawiarenka Literacka "Pod Dębem" / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 8, fot.
- Spotkanie z Alicją Kretkiewicz-Grąbczewską
418. Wiersze mieszkają w człowieku: "Pod Dębem" / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 15, s. 7, fot.
- Spotkanie z Martą Nasielską-Szymkow w Kawiarence Literackiej "Pod Dębem"
- Książnica z Klanz = poz. 495
- Maria Majchrzak - poetka ludowa z Rakowca = poz. 94
- O twórczości godnej Nobla = poz. 488
- Podwieczorek przy świecach = poz. 490
- Tygrysy w ogródku = poz. 497
- Wystawa Reymontowska = poz. 492
- Zabawy literackie na pikniku = poz. 498
- Zwiastun wiosny w poezji = poz. 493

Konkursy literackie

419. Konkurs literacki o Gostyninie rozstrzygnięty / Andrzej Ziółkowski // Głos. Gost. 2000, nr 6, s. 7, fot.
- Daniel Ratz "Moje podróże do ludzi", Wanda Gołębiowska "List" - Dom Smoka = poz. 494
- Opowieść o Warmii i Mazurach = poz. 496

Poezja

420. Kiedy czytasz Pięć / Lech Franczak. Płock, 2001
- Rec.: Kowalski, Wiesław // Niedz. Płoc. 2001, nr 22, s. III, fot.
421. Kraina pozabrzeżna: wiersze Małachowiaków / wybór, układ, wstęp: Elżbieta Ciesielska-Zajac; malarstwo Leona Śliwińskiego wychowanka Małachowianki. Płock: Towarzystwo Wychowanków, Wychowawców i Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. Marsz. St. Małachowskiego, 2000. 231,[7] s.: fot. kolor. ; 22 cm. ISBN 83-903670-1-10
- Wyd. z okazji XV Jubileuszowego Zjazdu Małachowiaków, 2 - 4 czerwca 2000
422. Wrażliwiec / Barbara Klicka / [rys. Joanna Rzeszotek]. Płock: Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki: Klub Artystyczny Płocczan :Klub Literacki "Marabut", 2000. 48, [4] s.: rys. ; 23 cm. 83-86464-18-6
423. Zamyslenia . Gostynin, 2000
- Rec.: (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 21, fot.

424. Zamyślenia: antologia poezji / [przygot. do dr. i wstęp] Waldemar Smaszcz; koncepcja i oprac. tomiku Jolanta Bigus, Julia Łoś. Gostynin: Miejska Biblioteka Publiczna, 2000. 73.[3] s.: rys.; 21 cm. (Biblioteczka Gostynińska). (ISBN 83-905586-2-9

Proza

- Głowy na wietrze = poz. 132

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

425. Historia i rzeczywistość - pomnik drogowców w Trzepowie / Jan Ciastek, Bogumił Sobieski // Pow. Płoc. Biul. Samorz. (2000, nr 6, s. 26-28, fot.
426. Jam jest polski dwór / Ryszard Suty // Sierp. Rozmait. 2000, nr 3, s. 36-37, fot.
- Dworek w Wymyślinie (gm. Sierpc)
427. Nowe śródmieście: rozstrzygnięcie konkursu na zagospodarowanie zachodniego śródmieścia / HW // Gaz. na Maz. 2000, nr 147, s. 1
428. Płoccy obrońcy Lwowa: Płock. Czy bohaterowie będą mieć swoją ulicę? / Krzysztof Ręczkowski, Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 112, s. 5, fot.
- Między Luwrem a Katedrą = poz. 357
- Pokonać trzy schody = poz. 232

Malarstwo. Rzeźba. Galerie

429. Jak szczęśliwy kwiat: Pod Kominem / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 51, fot.
- Wystawa malarska Agnieszki Sapińskiej
430. Kwiaty Agnieszki Sapińskiej: Kawiarnia "Pod Kominem" / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 19, fot.
431. Morski wernisaż / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 24, s. 9, fot.
- Wernisaż Tadeusza Zaremby w Płockiej Galerii Sztuki
432. Poliptyk z czeresnią: wystawa malarstwa Piotra Bogusławskiego / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 9, fot.
- Wystawa w Płockiej Galerii Sztuki
433. Rzeźbiarz z Kazachstanu / Ryszard Suty // Sierp. Rozmait. 2000, nr 2, s. 6-7, fot.
- Siergiej Siergiejew z Alma-Aty
- Rozmowa czerni i bieli w Dawidowych Miniaturach = poz. 101

Zabytki

434. Świątynia to, czy pałac? / Roman Rzymkowski // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 16-17, fot.
- Płocki Ratusz
435. Tropem bawarskiego króla / Roman Rzymkowski // Syg. Płoc. 2000, nr 6, s. 17, il.
- Kamienica przy ul. Tumskiej 20
436. Zabytek się wali: Płock. Klasztorowi potrzebny ratunek / Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 137, s. 3, fot.
- Jam jest polski dwór = poz. 426

Teatr

437. Kapliczka w Łącku / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 11, fot.
438. Maski, ły, Dracula / zanot. (szat). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 14, s. 12, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Marka Mokrowieckiego i Krystyny Michel z Teatru Dramatycznego w Płocku oraz Beaty Olszewskiej (TV Płock), Leny Szatkowskiej ("Tygodnik Płocki")
439. Mówcie mu Mistrz: aktor / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 47-48, fot.
- Sylwetka aktora i reżysera Marka Mokrowieckiego
440. O tryumfie ducha nad materią / zanot. (szat). (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. 2000, nr 26, s. 15, fot.
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Grażyny Zielińskiej (aktorka), Bohdana Urbankowskiego (kierownik literacki płockiego teatru), Michała Stańczaka (Tele Top), Leny Szatkowskiej ("Tygodnik Płocki")
441. Renesansowa willa biskupa-humanisty w Starożrebach na Mazowszu Płockim / Leszek Kajzer, Janusz Pietrzak. Streszcz. wjęz. niem. // Kwart. Hist. Kult. 1999, nr 3/4, s. 377-393
442. Szaniawski jak Matrix / Katarzyna Gąsiorowska // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 15
- Wieczór wspomnień w 30. rocznicę śmierci Jerzego Szaniawskiego
443. Zagrał Vadim Brodski: inauguracja II Letniego Festiwalu Muzycznego w Płocku / (maga) // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 9, fot.
444. Zapędów reżyserskich nie mam / Grażyna Zielińska / rozm. z

aktorką płockiego teatru przezpr. Magda Grodecka // NTP. (2000, nr 21, s. 10, fot.

- Pojedynek na gęby i talenty = poz. 337
- Siódmy rok, siedem teatrów = poz. 338
- Trzy teatry = poz. 240

Recenzje

445. Dracula / Bram Stoker / reż. Marek Mokrowiecki; Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 53, fot. 1. Stoker, Bram "Dracula" recenzja 2. Płock (Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego recenzja
446. Dracula / Bram Stoker / reż. Marek Mokrowiecki, Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 14, s. 12, fot. 1. Stoker, Bram "Dracula" recenzja 2. Płock Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego recenzja
447. Dracula / Bram Stoker / reż. Marek Mokrowiecki, Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Ewa Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 21, fot.
448. Kubuś Puchatek / Alan Aleksander Milne / reż. Jerzy Stępnik, Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 52, fot.
449. Na pełnym morzu / Sławomir Mrożek / reż. Paweł Gładys, Piotr Bała, Wojciech Cecherz; Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 18, s. 10, fot.
450. Na pełnym morzu / Sławomir Mrożek / reż. Paweł Gładys, Piotr Bała, Wojciech Cecherz; Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 54, fot.
451. Zaszczępiłem mu tego motyla, panowie / Jerzy Szaniawski / reż. Marek Mokrowiecki, Teatr Dramatyczny, Płock
- Rec.: Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 47, fot.

Muzyka

452. Dusza katedry, дума Płocka: Międzynarodowy Festiwal Organowy / Ewa Zalewska // Syg. Płoc. 2000, nr 6, s. 12
453. Europejska klasa / Jacek Boniecki / rozm. przezpr. Jacek Dąbrowski // Nowe Maz. 2000, nr 4, s. 49-50, fot.
- Rozmowa z dyrektorem naczelnym i artystycznym Płockiej Orkiestry Symfonicznej
454. Na początek zaśpiewały aniołki: II Międzynarodowy Festiwal Organowy 2000 / BeeS // Tyg. Płoc. 2000, nr 21, s. 9, fot.
455. "Pueri Cantores Gostinienses" w Krakowie / Anna Tarka // Gaz. Gost. 2000, nr 13, s. 1, 3, fot.
456. Sakralne rozśpiewy: kultura // Nowe Maz. 2000, nr 5, s. 49
- VI Festiwal Muzyki Jednogłosowej w Płocku
457. Zmartwychwstanie niezależnych muzyków: kultura / Milena Gurda-Jaroszevska // Petro Echo. 2000, nr 16, s. 18, fot.
- VI Festiwal Muzyki Jednogłosowej w Płocku
- Wspomnienie o organiście = poz. 80

Fotografika

458. Fotografie z Katynia / BeeS // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 13, fot.
- Wystawa fotografii Wiesława Józefa Kowalskiego w "Domu pod Trąbami"
- Płock-2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego = poz. 69

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

459. Biblijne orły / Waldemar Zakrzewski // Niedz. Płoc. 2000, nr 23, s. I, II, fot
- Ogólnopolski Konkurs Wiedzy Biblijnej
460. Biskupi jubileusz w Szczutowie / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 26, s. I, fot
461. "Bractewni" ze Starej Białej: gdy do Płocka przyjechał papież, wykonali paschał o wadze 8 kg / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 16, s. 11, fot.
462. Buddyści z laptopami: 40 kilometrów od Płocka... / Elżbieta Grzybowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 1, 4, fot.
- Ogólnopolski Ośrodek Związku Buddyjskiego KARMA KAGYU w Kucharach (gm. Drobini)
463. Centralne uroczystości jubileuszowe diecezji płockiej / Adam Łach // Niedz. Płoc. 2000, nr 22, s. 1, fot.
464. Czegośmy się dorobili: uroczystości Bożego Ciała / AA, MSZ // Gaz. na Maz. 2000, nr 145, s. 1, fot.
465. Dar wielkiego miłosierdzia / Wiesław Józef Kowalski // Syg. Płoc. 2000, nr 4, s. 14, fot.
- św. Faustyna Maria Kowalska
466. Droga do świętości s. Faustyny Kowalskiej / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 23, s. V, fot

467. Karol Wojtyła w diecezji płockiej / Alina Klocek // Niedz. Płoc. 2000, nr 19, s. V, fot.
468. Książd Stefan Zielonka 1908-1945 / Michał Marian Grzybowski. Płock, 2000. (Sylwetki kapłanów diecezji płockiej)
Rec.: Augustynowicz, Jan // Niedz. Płoc. 2000, nr 14, s. VI, fot.
469. Książd Stefan Zielonka 1908-1945 / Michał Marian Grzybowski. Płock, 2000. (Sylwetki kapłanów diecezji płockiej)
Rec.: Augustynowicz, Jan // Tyg. Płoc. 2000, nr 19, s. 9
470. Nabożeństwo ekumeniczne w Peplowie / Adam Lach // Niedz. Płoc. 2000, nr 26, s. III, fot.
471. Płockie Dni Pastoralne / Anna Górniak // Niedz. Płoc. 2000, nr 21, s. IV, fot.
472. Początki nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego / Leszek Smoliński // Niedz. Płoc. 2000, nr 18, s. II, fot.
473. Poczet biskupów płockich / opr. Andrzej Lemanowicz // Gaz. na Maz. 2000, nr 95, s. 2; nr 96, s.4; nr 97, s.2; nr 98, s.2; nr 99, s.2; nr 100, s. 2; nr 101, s.2; nr 102, s. 2, rys.; nr 103, s.2, rys.; nr 104, s. 2, rys.; nr 105, s. 2, fot.; nr 106, s. 2, fot.; nr 107, s. 2, rys.; nr 108, s. 2, fot.; nr 109, s.2, fot.; nr 110, s. 2, fot.; nr 112, s. 2, fot.; nr 113, s.2, fot.; nr 114, s.2; nr 115, s. 2, fot.
474. "Salomonowe dzieło". Pierwsze owoce. Nadszedł "nowy"... z dziejów parafii Miłosierdzia Bożego / ks. Rafał // W Duchu i Prawdzie. 2000, nr 4, s. 9, fot. ; nr 5, s. 9, fot. ; nr 6, s. 9, fot.
475. Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Płocku / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 21, s. II, fot.
476. Skromna kobieta o wielkiej misji, skierowanej do całego świata / Anna Gronczewska // Wiad. Dnia. 2000, nr 96, s.8-9, fot.
- Św. Faustyna Maria Kowalska (1905-1938)
477. Szczerzowo jak Wadowice: jubileusz bp. Marcinkowskiego / AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 124, s. 3, fot.
- 15-lecie biskupstwa i 35. rocznica kapłaństwa bp. R. Marcinkowskiego
478. Śluby wieczyste Sióstr Pasjonistek / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 35, s. IV, fot
479. Wywyższona pokora: w Niedzielę Miłosierdzia Bożego kanonizacja bł. s. Faustyny Kowalskiej / Stanisław Groń // NaszDzien. 2000, nr 101, s. 7, fot.
480. Orędzie Miłosierdzia na nowe tysiąclecie: kanonizacja s. Faustyny Kowalskiej / Wojciech Świątkiewicz // NaszDzien. 2000, nr 102, s. 1,8, fot
- Apostołka Bożego Miłosierdzia = poz. 85
  - Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska = poz. 92
  - Caritas i media = poz. 220
  - Dom pomocy nie tylko społecznej = poz. 221
  - Dzień Myśli Braterskiej = poz. 212
  - Gratulacje dla Księdza Profesora = poz. 295
  - Kanonizacja s. Faustyny-radością dla Płocka = poz. 88
  - Kapituła płocka i biskup Andrzej Noskowski wobec kwestii oświaty i wychowania na Mazowszu płockim = poz. 129
  - Kaplica w Domu Pomocy Społecznej = poz. 226
  - Kapliczka w Łącku = poz. 437
  - Męka i Zmartwychwstanie Pańskie = poz. 368
  - Nasza święta = poz. 89
  - O odrodzenie wychowania = poz. 231
  - Oddani duchowej zadumie = poz. 374
  - [Piętnaście] lat biskupiej posługi bp. Romana Marcinkowskiego = poz. 95
  - Płock będzie miał Święta = poz. 86
  - Płock stał się wzorem i przykładem = poz. 227
  - Płocka święta = poz. 87
  - Sesja z udziałem Honorowego Obywatela = poz. 254
  - Wystawa w Muzeum Diecezjalnym = poz. 364
  - Zabytek się wali = poz. 436

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki. Czytelnictwo

481. Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego / Krystyna Bzdęga-Malachowska // Nasze Maz. 2000, nr 4, s. 18-19
- Obchody Dnia Bibliotekarza w województwie mazowieckim zorganizowane w Bibliotece Główniej Miasta St. Warszawy
482. Majówka bibliotekarzy / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 9
- Dzień Bibliotekarza i Bibliotek
483. Święto bibliotekarzy: kultura / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 49, fot.
484. Święto na wesoło / Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 19, s. 11, fot.

Dzień Bibliotekarza i Bibliotek

- Księgozbiór kapituły katedralnej w Płocku w XVI i XVII wieku = poz. 485

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego

485. Księgozbiór kapituły katedralnej w Płocku w XVI i XVII wieku / Waldemar Graczyk // Stud. Płoc. T. 27 1999, s.193-200
- ### Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego
486. Noblem uwierczony: Książnica Płocka w hołdzie Reymontowi / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 6, s. 46, fot.
- Wystawa poświęcona W. S. Reymontowi pt. "Pisarz uwierczony"
487. O chirczykach, co nie lubią mleka. Płock: spotkania z Włodzimierzem Kalickim / IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 79, s. 4
- Promocja książki W. Kalickiego "W domu smoka"
488. O twórczości godnej Nobla: Książnica. 75 rocznica śmierci Reymonta / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 22, s. 9, fot
- Wykład Waldemara Smaszcza w Książnicy Płockiej
489. Pięknie być człowiekiem: 52 recytatorów w finale / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 23, s. 8, fot.
490. Podwiezorek przy świecach // Głos Gost. 2000, nr 8, s. 4
- Promocja tomiku wierszy pt. "Zamyślenia" wyd. przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Gostyninie
491. Ustawa sejmowa, punkt honoru Pana Starosty i mało ważne sprawy zwykłego człowieka / Atanazy Sierpecki // Sierp.Rozmait. 2000, nr 2, s. 34-35
- Problemy z powołaniem biblioteki powiatowej w Sierpcu
492. Wystawa Reymontowska: Książnica Płocka / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 20, s. 9, fot
493. Zwaistun wiosny w poezji: biesiada poetycka z Wojciechem Siemionem / M. Zwierz // Wiad. Gost. 2000, nr 3, s. 8, fot.
- "Czwartkowa biesiada poetycka" w MBP w Gostyninie
494. Dom Smoka: literacka premiera w Książnicy Płockiej / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 14, s. 9
- Promocja książki Włodzimierza Kalickiego "W domu Smoka"
495. Książnica z Kłanzą: piknik "Brzechwa dzieciom" / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 133, s. 8, fot
496. Opowieść o Warmii i Mazurach: Płocka Premiera Miesiąca / (eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 17, s. 9, fot.
- Promocja książki Jana Burakowskiego "Ślady naszych stóp"
497. Tygrysy w ogródku: piknik z Brzechwą i Chotomską / (wrc) // Wiad. Dnia. 2000, nr 143, s. 11, fot.
498. Zabawy literackie na pikniku: Brzechwa dzieciom / (lesz) // Tyg. Płoc. 2000, nr 25, s. 19, fot.
- Imprezy kulturalne formą prezentacji dziedzictwa kulturowego i edukacji regionalnej = poz. 329
  - Już umiem być spokojna = poz. 100
  - Majówka bibliotekarzy = poz. 482
  - Święto bibliotekarzy = poz. 483
  - Święto na wesoło = poz. 484
- ### Miejska Biblioteka Publiczna w Gostyninie
- Zamyślenia = poz. 424
- ### Drukarstwo. Ruch wydawniczy. Księgarstwo
- Pierwsza prywatyzacja w subregionie płockim = poz. 142
- ### Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo
499. Notatki Płockie
Rec.: Augustynowicz, Jan // Niedz. Płoc. 2000, nr 16, s. III
- "Głos Gostyniński" w ocenie studentki = poz. 287
  - Głowy na wietrze = poz. 132
  - Komunikacja, popraw się = poz. 194

INDEKS OSOBOWY

- A. Mac. 115
AA 160, 164, 187, 189, 191
AC 189
AK 83
Augustynowicz, Jan 24, 277
Balcerzak, Elżbieta 66, 69
Banach, Zdzisław 79
Banasik, Jarosław 84
Baraniuk, Tadeusz 98, 229
Bartosiak, Adam 72
Bąkowski, Mieczysław 182
Bereszczyńska, Urszula 109
Będzikowska, Ludmiła 77
BKP 179
Blombergowa, Maria M. 90

Błaszczak, Kazimierz 49, 79, 268
 Boczkowska, Alina 267
 Bodzon, Cezary 32
 Bogusławski, Marek 145
 Boguszewska, Mirosława 70
 Boroń, Beata 204
 Borowski, Mieczysław 107
 Boszko, Michał 31, 105
 Brzeziński, Daniel 197, 203
 Burakowska Halina zob. Giżyńska -Burakowska Halina
 Burakowski, Jan 48, 157, 255
 Celiński, Wojciech 183
 Chiczewski, Michał 35
 Chwalik Joanna zob. Znamierowska-Chwalik Joanna
 Cielemecki, Mirosław 124
 Ciesielska, Agnieszka 169, 227, 269
 Ciska Elżbieta zob. Matlachowska-Ciska Elżbieta
 Czaplicka, Janina 65
 Czarnecka Walentyna zob. Rakiel -Czarnecka Walentyna
 Czarnomska, Grażyna 210
 Czerwiński, Tomasz 231
 D. E. 116
 Danieluk, Jacek 170, 176
 Długocięcka, Aldona 28
 Dobroń, Elżbieta 1
 Dobrowolski, Jan 55-6, 125
 Dorobek, Andrzej 254
 Drozd, Łukasz 131-2
 Duch, Małgorzata 206
 Duda, Tomasz 75
 Dumowski, Zdzisław 147
 Dziuba, Wioletta 131-2
 (eg) 212, 281-2
 EM 164
 EW 178
 Ferens, Anna 10, 230, 256
 Filarski, Janusz 278
 Fredro, Aleksander 266
 Fronczak, Krzysztof 135
 Gałązka, Tomasz 71
 Gajewski, Wojciech 7
 Garlej, Tadeusz 60
 Gąsecki, Roman 208
 Giżyńska -Burakowska, Halina 62, 64, 82, 276
 Gombrowicz, Witold 264-5
 Góralski, Roman 10, 173
 Górnica, Anna 207, 270
 GR 112, 141
 GSZ 244
 Górnica, Ryszard 54
 Grabecki, Mirosław 81
 Graczyk, Waldemar 194
 Grochoczyński, Tomasz 266-7
 Grodecka, Magda 265
 Gryczon, Robert 185
 Grzybowska, Elżbieta 196, 217, 222
 Grzybowski, Marian 190
 Grzybowski, Michał Marian 21, 63, 89a
 GSZ 245
 Gurda-Jaroszewska, Milena 163, 263, 283
 Gustowski, Bolesław 260
 Helak, Wojciech 9
 IM 189, 219, 225
 IUNCTUS s.c. 6, 50
 (IW) 218
 Iwański, Bogdan 58-9, 174, 241
 j.b. 285
 Jakubowski, Stanisław 101
 Jakubowski, Stefan 209
 Jankowska, E. 17
 Janowski, Leszek 177
 Januszewski, Radosław 258
 Jaroszewska Milena zob. Gurda-Jaroszewska Milena
 Jarzębski, Bogdan 60
 Jasińska, Ewa 74
 Jaworska, Pelagia 19, 275
 Jelec, Antoni 93
 JM 121
 Jol. 239
 JOT 144
 Juśkiewicz, Marek 152
 Kaczorek, Ireneusz 22
 Kaczorowska, Teresa 178
 Kańtoch, Sabina 185
 Kawalczevska, Janina 78
 Kępka, Alina 184
 Kłoczek, Alina 156
 Kluczkowska, Ewa 45
 Kolegium 23, 47
 Konarska Barbara zob. Pabiniak -Konarska Barbara
 Koński, Wiesław 26
 Koźniowski, Szymon 39
 Kossakowska, Anna 162
 Kossakowski, Wiesław 25
 Koźmider, Stefan 60
 Kowalczyk, Janusz R. 262
 Kowalski, Janusz K 111, 128
 Kowalski, Wiesław Józef 270, 272, 274, 279
 Krajewski, Mirosław 92
 Krawczyńska, Renata 119, 139
 Kruszewski, Zbigniew 173
 Kuffel, Romana 118, 142-3, 193
 Kurpiewski, Tadeusz 66, 69
 Kurta, Hanna 210
 Kuźmiuk, Zbigniew 175
 Kwiatkowski, Ryszard 76
 LA 121
 Lelen, Andrzej 67
 Lenart, Witold 71
 (lesz) 226
 Lewandowska, Ewa 200
 Lewandowski, Wojciech 71
 Lisicka, Małgorzata 41, 167, 243, 264
 Lutyński, Władysław 61
 Łukaszewska, Monika 107
 (mal) 220
 Marciniak, Jola 85, 103, 168, 240, 246, 250
 Marczevska, Iwona 145
 Marczevski, Andrzej Maria 262-3, 261, 264-5
 Markiewicz, Iwona 259
 MARS 83
 Maruszewski, Zbigniew 172
 Matlachowska-Ciska, Elżbieta 184a
 Mazurska, Wiesława 1
 (mgj) 261
 Modrzejewski, Andrzej 113, 120, 135, 143
 Mońko, Michał 154
 Morka, Artur 117, 138
 Moryc, Jakub 233, 236, 238
 Mościcka, Jadwiga 184a
 Mroczkowski, Ireneusz ks. 37
 Mroczkowski, Marek 118
 Nawrocki, Stanisław 251-3
 Nycek, Jan B. 89
 Olczuk, Ryszard 248
 Olewnik, Andrzej 90
 Orzół, Stanisław 55
 Ostrowska, Bożena 273
 Ostrowska, Bożenna 88
 Ostrowski, Andrzej 7
 Ozimkiewicz, Elżbieta 202
 (PAP) 114
 PAP 137
 Pabiniak -Konarska, Barbara 14, 54, 260, 286
 Panek, Mariusz 86
 Paprocki, Łukasz 276
 Pietrzak, Ewa 223
 Pilarska, Joanna 4
 Piotrowski, Jan Paweł 79
 Podsiady, Henryk 79

Potulski, Krzysztof 150
 Pótturzycki, Józef 202
 Przedpeński, Jan 96a
 Przybylska-Wendt, Grażyna 163
 Pytko, Stanisław 84
 rad 188
 Rada Młodych 36
 Radwańska, Teresa 198
 Rakiel - Czarna, Walentyna 221
 RG 191
 (rka) 159
 Rój, Eugeniusz 247
 Rutecka, Jolanta 27
 Rychlewska, Danuta 205-6
 Rychlewski, Grzegorz 127, 139, 161
 Rychlik, Grzegorz 229
 Rzeszotarski, Jan 224
 Sawicki, Marek 151
 Schick, Piotr 146
 Servatka, Maros 131, 132
 Seweryn, Maurycy 149
 Siwiec, Krystyna 7, 214
 Smulewicz, Eryk 99
 Sobczak, Mariusz 100, 121, 160, 178, 259
 Sobota, Marta 131-2
 Sołtysiak, Andrzej 147
 Solarski, Bolesław 90
 STaP. 104, 151
 Stasiak, Alicja 73, 140, 249
 Steckiewicz, Władysław 60, 166
 Stefaniak, Janusz 158
 Stogowska, Anna Maria 30, 91, 232
 Struzik, Małgorzata 216, 237
 Szatkowska, Lena 148, 213, 228, 257, 266, 284
 Szatkowski, Tomasz 44, 242
 Szczepaniak, Jadwiga 60
 Szczutowska, Ewa 60
 Szempliński, Andrzej 126
 Szkopek, Grzegorz 248
 Szpura, Jerzy 108
 T. ŚW. 115, 117
 TK 189
 Tomczyk, Paweł 153
 Topolski, Adam 234, 236, 240
 Urbaniak, Andrzej 89
 Świtalski, Marek 184
 Świtkiewicz, Tadeusz 60
 Wałoch, Adam 8
 Wałuch, Kazimierz 12
 Wanecki, Jarosław 2, 180
 Wawrzyńczyk, Bogdan 43
 Ważniewski, Władysław 97
 Wendt Grażyna zob. Przybylska-Wendt Grażyna
 WD 160
 Więcek, Bogdan 60
 Więkowski, Andrzej 33
 Wiśniewska, Maria 48
 Wiśniewski, Andrzej 11
 Wiśniewski, Wojciech 4
 Wojciechowski, Andrzej 104
 Wojtaszczyk, Paweł 106
 Wolf, Mariusz 38
 Woynarowska, Katarzyna 24
 Woźniak, Hubert 173
 Woźnicki, Jerzy 199
 Wójtowicz, Norbert 87
 Zadworny, Michał 192
 Zając, Tadeusz Maciej 20
 Zajdziska, Stanisława 96
 Zajdziski, Tadeusz 94-5
 Zakrzewski, Andrzej 215
 Zaremba, Tadeusz 229
 Zarębski, Andrzej 68, 234
 Zarzycka, Jadwiga 171
 zespół 3, 16, 29, 34, 46, 51-2

Zieliński, Janusz 199
 Ziemkiewicz, Józef 210
 Ziółkowska, Joanna 131-2
 Znamierowska, Joanna 130
 Znamierowska-Chwałik, Joanna 126
 Zygnier, Leszek 280
 Zywer, Krzysztof 165
 Żerowska, Czesława 201
 Żórawska, Violetta 40

INDEKS PRZEDMIOTOWY

Administracja - podział administracyjny - reforma - projekty 242
 Agroturystyka - Płock, okręg 120
 Aleksander z Malonne, bp 473
 Alter, Joe 329
 Aptowicz, Zofia - wspomnienia 75
 Archeologia - historia - Mazowsze 126
 Archeologia - Płock - 4 w. 125
 Archeologia - piśmiennictwo - Płock 370
 Archeologia - wydawnictwa - Płock 122
 Archeologia - wystawy - Płock 123, 372, 373, 375
 Architektura - Płock 357, 435
 Archiwistyka - wydawnictwa naukowe - Płock 135
 Ateborski, Zbigniew 339
 Bętlejewski, Mariusz 120
 Badminton - zawody - Piotrków 386
 Banki - Starożreby 191
 Barcikowska, Iwona 415
 Bezpieczeństwo publiczne - Płock 202, 251
 Bezrobocie - Płock 214
 Bezrobocie - Sierpc, powiat 218
 Bezrobocie - zapobieganie i zwalczanie - Płock 215
 Biblia - konkursy - Płock 459
 Bibliotekarstwo - zawód - Płock, powiat 482-4
 Biblioteki naukowe - Płock 485
 Biblioteki publiczne - czasopisma - Sierpc 57
 Biblioteki publiczne - Mazowieckie, województwo 481
 Biblioteki publiczne - Płock 100
 Biblioteki publiczne - praca kulturalno-oświatowa - Płock 495, 497-8
 Biblioteki publiczne - Sierpc 491
 Biblioteki publiczne - wystawy - Płock 486
 Biblioteki szkolne - dysertacje i prace magisterskie - Gąbin 290
 Bielsk - czasopisma regionalne i lokalne 44
 Bielsk - Gminna Galeria Twórczości Plastycznej Dzieci i Młodzieży 303
 Bielsk - Szkoła Podstawowa - galerie 303
 Biografie - Łąck 102
 Biografie - historiografia - Warszawa - Płock 91
 Biografie - Patrowo (gm. Gostynin) 93
 Biografie - Płock 81, 100
 Biografie - plebiscyt - Płock 96
 Biskupi - Płock, diecezja 460, 473, 477
 Biura poselskie - Płock 209
 Blumberg, Rudolf 365
 Bończak, Bazyli - wspomnienia 76
 Bogusławski, Piotr - wystawy 432
 Borkowo Kościelne (gm. Sierpc) - Zespół Szkół 301
 Brodski, Vadim 443
 Brudzeń - etnografia 136
 Brudzeń Duży, gmina - szkolnictwo podstawowe 308
 Brzechwa, Jan (pisarz; 1900-1966) - obchody 495, 497-8
 Buddyzm - Kuchary (gm. Drobin) 462
 Budownictwo - zakłady - Płock 146-9
 Budownictwo jednorodzinne - Płock 205
 Bulkowo, gmina 63
 Burakowski, Jan - "Ślady naszych stóp" 496
 Bytner, Piotr 415
 Charzyński, Zbigniew - wspomnienia 82
 Chiny - wydawnictwa - popularyzacja - Płock 487
 Chopin Fryderyk - pamiątki 356
 Choroby - zapobieganie - program - Płock 278-9
 Chorzy - opieka społeczna - Płock 223, 230
 Chotomska, Wanda 495, 497-8
 Cichocka, Anna 412
 Cieplice - Gostynin 103

- Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) - Zakładowy Ośrodek Jeździecki 117
 Ciołek, Erazm, bp 473
 Czachor, Jacek 388
 Czasopisma regionalne i lokalne - dysertacje i prace magisterskie - Gostynin 287
 Czasopisma regionalne i lokalne - recenzje 499
 Danieluk, Jacek 200, 236
 Darmstadt (Niemcy) - Deutsches Polen Institut - Instytut Polsko-Niemiecki 344
 Darmstadt (Niemcy) a Płock - współpraca kulturalna 344
 Dąbrowska, Małgorzata 312
 Dąbrowski, Marek 388
 Diagnostyka techniczna - materiały konferencyjne 172
 Domy kultury - Gąbin 335
 Domy kultury - konkursy i festiwale - Płock 337-8
 Domy kultury - Płock 332-4
 Dorobek, Andrzej - "Święto zmarłych" - recenzja 420
 Drażkiewicz, Józef - wspomnienia 133
 Drobin - czasopisma regionalne i lokalne 21
 Drobin - Wielkanoc - obyczaje 140
 Drogi - Płock 193
 Drukarstwo - zakłady - prywatyzacja - Płock 142
 Duchowieństwo katolickie - biografie - Płock - 19-20 w. 84
 Duchowieństwo katolickie - Płock 295
 Duchowieństwo katolickie - Płock, diecezja 95
 Duchowieństwo katolickie - recenzje - Płock 468-9
 Dwory - Wymyślin (gm. Sierpc) 426
 Działalność charytatywna - Płock, diecezja 220
 Dziecko - opieka - Gostynin 327
 Dziecko - opieka - Płock 229
 Dziecko - poradnictwo - Płock 326
 Dziecko niepełnosprawne - twórczość - Płock 351
 Dziecko upośledzone - twórczość - konkursy i festiwale - Płock 328
 Dziekan, Stanisław (ks. proboszcz) 221
 Dziewczęta - szkolnictwo - historia - Płock - 19-20 w. 84
 Edukacja ekologiczna - zjazdy i konferencje - Płock 108
 Ekologia - czasopisma - Mazowsze Płockie 19
 Ekologia - czasopisma - Radom - Mazowsze 23
 Ekologia - obchody - Mała Wieś 109
 Ekologia - obchody - Słubice 107, 112
 Eksmisja - Płock 201
 Energetyka - czasopisma - Płock 43
 Etnografia - Mazowsze 137
 Etnografia - piśmiennictwo - Płock 370
 Etnografia - wystawy - Warmia i Mazury 366
 Faustyna Maria Kowalska (bf.; 1905-1938) 85-7
 Faustyna Maria, Kowalska (św.; 1905-1938) 88, 89, 465, 466, 472, 475, 476, 479, 480
 Ferens, Anna - "Głowy na wietrze" - reportaż 132
 Finanse - dysertacje i prace magisterskie - Gąbin 288
 Firlej, Henryk, h. Lewart, bp 473
 Fort Wayne (Stany Zjednoczone) a Płock - współpraca kulturalna 342
 Fotografia - wydawnictwa - recenzje - Płock 69
 Francja a Gostynin, powiat - współpraca 115
 Gawłowski, Krzysztof 401
 Gawrylkiewicz, Antoni - "Sprawiedliwy wśród narodów świata" 90, 132
 Gazety - Łódź - Płock - Gostynin - Sierpc - Kutno - Żychlin 51
 Gazety - Mazowsze - Płock 13
 Gąbin - Biblioteka Zespołu Szkół Zawodowych im. Stanisława Staszica - 1948-1998 290
 Gąbin - czasopisma regionalne i lokalne 8, 61
 Gąbin - Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury 335
 Gąbin - Społeczne Muzeum Ziemi Gąbińskiej - wystawy 360
 Gąbin - Szkółka Drzew i Krzewów Owocowych 180
 Gąbin - Towarzystwo Miłośników Ziemi Gąbińskiej 360
 Gąbin - Zasadnicza Szkoła Zawodowa - 1948-1998 289
 Gąbin - Zespół Szkół im. Stanisława Staszica 322
 Gąbin - Zespół Szkół im. Stanisława Staszica - warsztaty 329
 Gąbin, gmina - finanse - 1995-1999 288
 Gąbin, gmina 64
 Gębicka, Agnieszka 416
 Giżyńska-Burakowska, Halina - wspomnienia 77
 Gieysztor, Aleksander 91
 Głowacka, Jolanta 201, 210, 217, 236
 Gołębiowska, Wanda - "List" 419
 Gołembnik, A. 123
 Gołembnik, Andrzej 124
 Goleszyn (gm. Sierpc) - czasopisma regionalne i lokalne 53
 Goleszyn (gm. Sierpc) - Wiejski Ośrodek Zdrowia 265
 Gospodarka - czasopisma - Radom - Warszawa - Mazowsze 24
 Gospodarka - konferencja - Płock 141
 Gospodarka - prywatyzacja - Mazowieckie, województwo 142
 Gospodarka - reforma - Płock 256
 Gospodarka komunalna - ścieki - Starożreby 198
 Gospodarstwo rolne - ekologia - Grzybów (gm. Słubice) 178
 Gostynin - czasopisma regionalne i lokalne 11, 18, 48, 52
 Gostynin - Dni Gostynina i Pojezierza Gostynińskiego - obchody 346
 Gostynin - geologia 103
 Gostynin - "Głos Gostyniński" - dysertacje i prace magisterskie 287
 Gostynin - Gostyniński Klub Poetycki 424, 493
 Gostynin - konkursy literackie 419
 Gostynin - Liceum Pedagogiczne 315
 Gostynin - Miejska Biblioteka Publiczna - praca kulturalno-oświatowa 493
 Gostynin - Miejska Biblioteka Publiczna - wydawnictwa 490, 424
 Gostynin - obchody - historia 241
 Gostynin - Ogólnopolski Jarmark Turystyki, Kultury, Sportu i Rekreacji Gostyniada 2000 184, 187, 345
 Gostynin - Parafia pw. Miłosierdzia Bożego 474
 Gostynin - poezja polska - wydawnictwa 423
 Gostynin - "Pueri Cantores Gostynienses" 455
 Gostynin - samorząd terytorialny - historia 246, 249, 257
 Gostynin - Towarzystwo Miłośników Ziemi Gostynińskiej - konkursy literackie 419
 Gostynin - Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Oddział Powiatowy w Gostyninie TPD 211
 Gostynin - Świetlica Miejsko-Parafialna im. Św. Brata Alberta 327
 Gostynin - Warsztaty Terapii Zajęciowej 280-1
 Gostynin a Langenfeld (Niemcy) - współpraca kulturalna 341
 Gostynin, gmina - samorząd terytorialny 65
 Gostynin, gmina 65
 Gostynin-Kruk - Szpital Miejski, Oddział Rehabilitacji Schorzeń Narządu Ruchu 272
 Gostynin, powiat - Komenda Powiatowa Policji 264
 Gostynin, powiat - Rada Powiatu Gostynińskiego - sesje 244
 Gostynin, powiat a Francja - współpraca 115
 Gostynin-Zalesie - Wojewódzki Samodzielny Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej 274
 Gostynin-Zalesie - Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych 267
 Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy - turystyka 118-9
 Góra (gm. Starożreby) - Wielkanoc - obyczaje 140
 Grabski (rodzina) 428
 Grala, Marek 306, 411
 Grzybowska, Elżbieta 120
 Grzybowski, Michał Marian - "Książd Stefan Zielonka 1908-1945" - recenzja 468-9
 Grzybowski, Michał Marian (ks.prof.) 295
 Grzybów (gm. Słubice) - czasopisma regionalne i lokalne 55
 Grzybów (gm. Słubice) - Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne "Ziarno" 107, 178
 Handel - hipermarkety - Płock 183
 Handel - Płock 190
 Handel - Sierpc 186
 Harcerstwo - Płock - Mazowsze 213
 Henryk, książę mazowiecki, bp 473
 Historia - czasopisma - Mazowsze 36
 Historia - obchody - Płock 238-40
 Iwarczyk, Jolanta 312
 Jakub z Korzkwi, h. Syrokomla, bp 473
 Janiszewska, Anna 200
 Jaroszewski, Piotr (sportowiec) 381, 385
 Jasińska, Janina 415
 Jeziorowski, Bolesław 117
 Jezus Chrystus - ikonografia 368
 Jezus Chrystus - kult 463, 472
 Kalaszczyńska, Marzena 210
 Kalicki, Włodzimierz - "W domu smoka" 487, 494
 Kania, Krzysztof 201
 Kapliczki i krzyże przydrożne - Łąck 437
 Karol Wojtyła (kardynał) a Diecezja Płocka - dokumenty 467

Katyń - ludobójstwo - rocznice - Gostynin 241
 Katyń - ludobójstwo - wystawy - Płock 458
 Kielce - Strzelec Lider Market 394, 400
 Kisiel, Krzysztof (trener; 1969-) 406
 Klicka, Barbara - "Wrażliwiec" 422
 Kolasieńska-Lendzion, Joanna 287
 Kombatanci - czasopisma - Płock, okręg 4
 Komunikacja miejska - Płock 192, 194
 Komunikacja miejska - wspomnienia - Płock 196
 Kordala, Tomasz 123-4
 Kostka Załuski, Andrzej Stanisław, h. Junosza, bp 473
 Kościół katolicki - Gostynin 474
 Kościół katolicki - historia - biografie - 11 - 20 w. 473
 Kościół katolicki - kanonizacja i beatyfikacja - Watykan 88, 475, 480
 Kościół katolicki - Płock 467, 471
 Kościół katolicki - Płock, diecezja 463
 Kośmider, Marek 255
 Kowalski, Wiesław Józef - "Płock-2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego" - recenzja 69
 Kowalski, Wiesław Józef 458
 Kozera, Anna 227
 Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka - biografia 92
 Krajewski, Jan (rzeźbiarz ludowy) - wystawy 374
 Krajoznawstwo - Sanniki 71
 Krama, Anna 325
 Kretkiewicz-Grąbczewska, Alicja - poetka 417
 Królikowski, Michał (trener) 387
 Krzycki, Andrzej, h.Kotwicz, bp 473
 Kucharska, Maria - wspomnienia 83
 Kuchary (gm. Drobin) - Ogólnopolski Ośrodek Związku Buddyjskiego KARMA KAGYU 462
 Kulik, Jerzy 381
 Kultura - czasopisma - Sanniki 14
 Kultura - Gostynin 493
 Kultura - obchody - Płock 348
 Kultura - organizacje - Płock 415-6
 Kultura - Płock 339, 350
 Kultura - Płock, powiat 329
 Kultura - Sanniki 331, 349
 Kultura - targi - Gostynin 184, 187, 345
 Kwaśniewski, Aleksander (prezydent RP) 206-7
 Kwiatkowska-Lass, Barbara (aktorka) 93
 Langenfeld (Niemcy) a Gostynin - współpraca kulturalna 341
 Lasocki, Ignacy (ks.) - biografia 84
 Lekkoatletyka - Płock 389, 397
 Ligowo (gm. Mochowo) - Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Medicar" 270
 Ligowo (gm. Mochowo) - służba zdrowia 277
 Literaci - biografie - Płock 415-6
 Literaci - organizacje - Płock 410
 Literaci - Płock 411
 Literatura - historia - Płock 409
 Literatura - konkursy literackie - Gostynin 419
 Literatura - popularyzacja - Płock 494-8
 Literatura - recytacja - Płock 489
 Literatura polska - obchody - Płock 486, 488, 492
 Lubrański, Jan, bp 473
 Lucień (gm. Gostynin) - turystyka 118-9
 Łąck - biografie 102
 Łąck - czasopisma regionalne i lokalne 12
 Łąck - Kapliczka 437
 Łąck - Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe "Anna" 174
 Łąck - Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego 115
 Łąck - turystyka 119
 Łąck, gmina 66
 Łęcki, Wojciech 411
 Łowiectwo - Płock, okręg 182
 Łódź - czasopisma regionalne i lokalne 51
 Łubieński, Stanisław, h. Pomian, bp. 473
 Macak, Leszek (kolekcjoner sztuki ludowej z Krakowa) - wystawy 374
 Maciejewski, Janusz 277
 Maffiolus, de Lampugnano, bp 473
 Majchrzak, Maria 94
 Malarstwo - wystawy - Płock 429-32
 Malarstwo polskie - 20 w. - katalog 365

Mała Wieś - Dzień Strażaka 199
 Mała Wieś - Dzień Ziemi 109
 Mała Wieś - Ochotnicza Straż Pożarna - historia 199
 Marcinkowski, Roman (ksiądz biskup; 1942-) 95, 254, 460, 477
 Marek, bp 473
 Mariawici - biografie - Płock 92
 Materiały budowlane - czasopisma - Płock 46
 Mazowiecki, Tadeusz (premier III RP, polityk) 81, 96
 Mazowieckie, województwo - czasopisma regionalne i lokalne 3, 27, 50, 54, 59
 Mazowieckie, województwo - Dzień Bibliotekarza i Bibliotek 481
 Mazowieckie, województwo - etnografia 137
 Mazowieckie, województwo - Konkurs Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym i Historii Mazowsza (6) 245, 258-9
 Mazowieckie, województwo - Strategia rozwoju województwa mazowieckiego - planowanie gospodarcze 62
 Mazowsze - archeologia 126
 Mazowsze - czasopisma regionalne i lokalne 13, 36
 Mazowsze - historia - 14-15 w. 99
 Mazowsze - historia - 18-20 w. - źródła - recenzja 127
 Mazowsze - ludność - historia - 17 w. 130
 Mazowsze - piśmiennictwo 370
 Mazowsze - regionalizm - konkursy szkolne 245, 258-9
 Mazowsze - spółdzielczość - historia - 19-20 w. 131
 Mazowsze - szkolnictwo i oświata - historia - 16 w. 129
 Mazowsze - truskawka - uprawa - handel 181
 Mazowsze - turystyka - recenzja 114
 Mazowsze Płockie - bibliografia - 1999 r. 1
 Mazowsze Płockie - czasopisma regionalne i lokalne 19
 Mazowsze Płockie - Strategia rozwoju Mazowsza Płockiego - planowanie gospodarcze 62
 Miasta partnerskie - Płock 340-3
 Michel, Krystyna 438
 Mieczkowska, Monika 236
 Mieszkania - budownictwo - Płock 204
 Mikulski, Albin (trener; 1958-) 382, 395
 Milewski, Jerzy Grzegorz - poeta 414
 Miłne, Alan Aleksander - "Kubuś Puchatek" - recenzja 448
 Miniatura malarska - wystawy - Darmstadt (Niemcy) 101
 Miszewo Murowane (gm. Bodzanów) - Letnie Igrzyska Sportowe Ludzi Niepełnosprawnych (8) 391
 Miszewo Murowane (gm. Bodzanów) - Państwowy Dom Pomocy Społecznej 221, 222, 226, 228, 391
 Mieczarstwo - zakłady - Sierp 175
 Młodzież - organizacje - zjazdy - Płock 212
 Młodzież szkolna - konkursy - Płock 302
 Młodzież szkolna - socjologia - Płock 298
 Młodzież szkolna - sport - igrzyska - Płock 399
 Mochowo - czasopisma regionalne i lokalne 9
 Mochowo - poezja - biografie 414
 Mochowo - Rada Gminy 277
 Mochowo - Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej 277
 Modrzejewski, Andrzej 154
 Mokrowiecki, Marek 438-9
 Mosty - budownictwo - Płock 197
 Mosty - inwestycje - Płock 252
 Motocykl - sport - Płock 384
 Mrozek Sławomir - "Na pełnym morzu" - recenzja 449-50
 Murzynowo (gm. Brudzeń) - etnografia 136
 Muzealnictwo - Płock 355, 362, 369
 Muzealnictwo - Sierp 358
 Muzealnictwo - wydawnictwa naukowe - Płock 370
 Muzealnictwo - wystawy - Płock 359, 371
 Muzyka - konkursy i festiwale - Płock 325, 456-7
 Muzyka - Płock 443
 Muzyka organowa - konkursy i festiwale - Płock 452, 454
 Muzyka polska - historia - pamiątki - informator 356
 Nafta - papiery wartościowe - Płock 153
 Nafta - transport - Płock 170-1
 Nafta - zakłady - Płock 165
 Nafta - zarządzanie - Płock 152
 Najwyższa Izba Kontroli 248
 Narkomania - Płock 236
 Nasielska-Szymkow, Marta (poetka) 418
 Nauka - czasopisma - Płock 29, 58

- Nauka - organizacje - historia - Płock 291
 Nauka - organizacje - obchody - Płock 292
 Nauka - organizacje - Płock 293-4, 296
 Nauka - pracownicy naukowci - Płock 295
 Nazwy miejscowe polskie - Płock, okręg - do 16 w. - słownik 128
 Niepełnosprawni - obrady - Płock 232
 Niepełnosprawni - Płock 210, 250, 347
 Niepełnosprawni - rehabilitacja - Gostynin 280-1
 Niepełnosprawni - sport - Płock 381
 Niepełnosprawni - sport - Płock, powiat 391
 Niepełnosprawni a architektura - Płock 232
 Noskowski, Andrzej (bp) 129
 Noskowski, Andrzej, h. Łada, bp 473
 Notatki Płockie nr 3/180 (1999) - recenzja 499
 Nowowiejski, Antoni Julian, h. Jastrzębiec, bp 473
 Nowy Duninów, gmina 67
 Obozy koncentracyjne - obchody - Mauthausen-Gusen - Austria 352
 Obyczaje - Płock 139
 Ochrona środowiska - inwestycje - Płock, powiat 110
 Ochrona środowiska - Płock 156
 Odzież - zakłady - Sierpc 173
 Ogrody zoologiczne - Płock 104-6
 Olszewska, Beata 124, 438
 Opieka społeczna - inwestycje - Szczutowo 254
 Opieka społeczna - Miszewo Nowe (gm. Bodzanów) 222
 Opieka społeczna - obchody - Płock 224
 Opieka społeczna - Płock, diecezja 220
 Opieka społeczna - zakłady - Miszewo (gm. Bodzanów) 391
 Opieka społeczna - zakłady - Miszewo Murowane (gm. Bodzanów) 221, 226
 Opinia publiczna - badanie - Płock, okręg 242
 Orkiestry symfoniczne - biografie - Płock 453
 Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej w Płocku
 zob. Politechnika Warszawska 283
 Oświata - czasopisma - Płock 20, 22
 Oświata - finanse - Brudzeri Duży, gmina 308
 Oświata - inwestycje - Płock 317
 Oświata - konkursy szkolne - Płock 245, 258-9
 Oświata - Płock 297, 300
 Oświata - reforma - Sierpc, gmina 301
 Pacyna, gmina 68
 Pamiętniki polskie - Sierpc - 20 w. 138
 Papieżstwo - wystawy - Płock 364
 Partie polityczne - historia - Płock 208
 Partie polityczne - Płock 207
 Patologia społeczna - Gostynin 327
 Patologia społeczna - Płock 233-5, 237
 Peplowo (gm. Bodzanów) - Kościół Starokatolicki Mariawitów 470
 Peplowo (gm. Bodzanów) - Parafia pw. Najświętszej Maryi Panny 470
 Pietrzak, Dariusz 415
 Piłs, Łukasz 416
 Piłka nożna - nauczanie i trening - Płock 382, 395
 Piłka nożna - Płock 390, 392, 401
 Piłka ręczna - nauczanie i trening - Płock 406
 Piłka ręczna - obchody - Płock 405
 Piłka ręczna - Płock 387, 396, 402-3
 Piłka ręczna - zawody - Kielce 394, 400
 Piotr I, h. Półkozic, bp 473
 Piotr z Chotkowa, bp 473
 Piotrków - Ogólnopolska Olimpiada Młodzieży w Badmintonie (6) 386
 Planowanie gospodarcze - Mazowsze Płockie 62
 Planowanie przestrzenne - Płock 427
 Pluszcz, Aleksander (filatelista) - "Pasterski siew" - wydawnictwa 467
 Płock 70
 Płock - absolwenci szkół wyższych 214
 Płock - Agencja Artystyczna BABA-RYBA 409
 Płock - Akcja Wyborcza Solidarność 209
 Płock - archeologia 121, 124-5
 Płock - archeologia - recenzje 122
 Płock - archeologia - wystawy 373
 Płock - Archiwum Państwowe w Płocku 135
 Płock - Biblioteka Katedralna - historia - 16-17 w. 485
 Płock - Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego - zbiory 485
 Płock - biografie 90, 444
 Płock - Biuro poselskie Żółtowska Maria 209
 Płock - Boże Ciało - obchody 464
 Płock - Bożnica przy ul. Kwiatka 7 361
 Płock - Caritas Diecezji Płockiej, Zespół Opieki Paliatywnej Domowej 223, 230
 Płock - Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego Sp. z o.o. 297
 Płock - Centrum Handlowo-Usługowe 183
 Płock - Centrum Medyczne "Petrolek" 276
 Płock - choroby - zapobieganie - program 278-9
 Płock - czasopisma regionalne i lokalne 2, 4, 5, 16, 20, 22, 25, 28-33, 35, 40-3, 45-7, 49, 58
 Płock - IV [Czwarte] Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Krzywoustego 306
 Płock - Dni Historii Płocka 238-40
 Płock - Dom Darmstadt 361
 Płock - "Dom pod Trąbami" - wystawy 458
 Płock - Dzień Bibliotekarza i Bibliotek 329, 482
 Płock - Dzień Chemika 150
 Płock - Dzień Myśli Braterskiej Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej i Związku Harcerstwa Polskiego 212
 Płock - Fabryka Maszyn Żniwnych - odpady 113
 Płock - Festiwal Muzyki Jednogłosowej (6) 456-7
 Płock - filatelistyka 467
 Płock - fotografia - wydawnictwa 69
 Płock - gimnazja - inwestycje 317
 Płock - gospodarka komunalna 195
 Płock - Harcerski Zespół Pieśni i Tańca Dzieci Płocka 352
 Płock - harcerstwo 212
 Płock - Hipermarket Auchan 183
 Płock - historia 121
 Płock - historia 1918-1939 428
 Płock - Integracyjny Klub Tenisa 381, 385
 Płock - Internet 316
 Płock - Kamienica przy ul. Tumskiej 20 435
 Płock - Katolickie Stowarzyszenie Civitas Christiana - konkursy 459
 Płock - Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. Brata Alberta 227
 Płock - Kawiarenka Literacka "Pod Dębem" 412-3, 417-8
 Płock - Kawiarnia "Pod Kominem" 429-30
 Płock - Klub Artystyczny Płocczan 339, 410
 Płock - Klub Artystyczny Płocczan - wydawnictwa 422
 Płock - Klub Literacki "Marabut" - wydawnictwa 422
 Płock - Klub Sportowy Petro Płock 401
 Płock - Koło Stowarzyszenia Pisarzy Polskich 410
 Płock - Komisja ds. Rodziny i Polityki Społecznej przy Radzie Miasta 227
 Płock - Komunikacja Miejska Płock sp. z o.o. - rocznice 192, 194, 196
 Płock - Konferencja Mazowieckiej Agencji Rozwoju Regionalnego 141
 Płock - Konkurs Ośmiu Współczesnych (6) - konkursy 302
 Płock - Konkurs Recytatorski im. Janusza Korczaka "Pięknie być człowiekiem" (22) 329, 489
 Płock - Kościół Katolicki Mariawitów 92
 Płock - Kościół św. Dominika 436
 Płock - Krajowa Wystawa Psów Rasowych (22) 179
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego 329
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - biografie 100
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - konkursy 489
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - obchody 482-4
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - Płocka Premiera Miesiąca 487
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - praca kulturalno-oświatowa 494-8
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - wykład 488
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - wystawy 486, 492
 Płock - lekkoatletyka - historia 397
 Płock - Letni Festiwal Muzyczny (2) 443
 Płock - Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego - historia 318-20
 Płock - Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego - obchody 314
 Płock - Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły 316
 Płock - Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły - Dyrektor 312-3
 Płock - Małachowiaci - antologia 421
 Płock - Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa 203
 Płock - Międzynarodowe Igrzyska Młodzieży Szkolnej 399
 Płock - Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w Tenisie na Wózkach

- Płock - Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej (2) 452, 454
Płock - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej 219, 224-5
Płock - Miejski Uczniowski Klub Badmintona MDK 386
Płock - mieszkania 204
Płock - Mistrzostwa Polski w Tenisie na wózkach - Polski Koncern Naftowy Polish Open 2000 398
Płock - Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszaniowa 202
Płock - Młodzieżowy Dom Kultury im. Króla Macjusia I 332, 334
Płock - Muzeum Diecezjalne - historia 357
Płock - Muzeum Diecezjalne - wystawy 362, 364
Płock - Muzeum Mazowieckie 355
Płock - Muzeum Mazowieckie - piśmiennictwo 370
Płock - Muzeum Mazowieckie - wystawy 123, 359, 366-7, 371-2, 374-5, 368, 373
Płock - Muzeum Mazowieckie - wystawy - Darmstadt (Niemcy) 101
Płock - Muzeum Mazowieckie - zbiory 365
Płock - Muzeum Mazowieckie - zbiory - katalog 369
Płock - Niezależny Samorządny Związek Zawodowy "Solidarność" 209
Płock - Noc Świętojańska 139
Płock - Ogólnopolski Konkurs Wiedzy Biblijnej 459
Płock - Ogólnopolski Plener Sztuki 336
Płock - Ogólnopolski Przegląd Twórczości Artystycznej Dzieci i Młodzieży Specjalnej Troski (5) 351
Płock - Ogólnopolski Turniej Tańca Towarzyskiego "Falcon 2000" (4) 383
Płock - Ogólnopolski Zjazd Diecezjalnych Zarządów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży 212
Płock - Ogólnopolskie Prezentacje Teatrów Poszukujących MORF 2000 (7) 337-8
Płock - Ogród Zoologiczny ZOO - wystawy 104-6
Płock - Okręgowa Izba Pielęgniarek i Położnych Regionu Płockiego - czasopisma 2
Płock - opieka społeczna - historia - 19-20 w. 84
Płock - Osiedle "Przyskarpie" 202
Płock - Osiedle Śródmieście 427
Płock - Osoba Niepełnosprawna w społeczności lokalnej 250
Płock - Ośrodek Interwencji Kryzysowej dla Ofiar Przemocy w Rodzinie 225
Płock - Ośrodek Opiekuńczo-Adopcyjny 229
Płock - Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszaniowa 202
Płock - Młodzieżowy Dom Kultury im. Króla Macjusia I 332, 334
Płock - pamiątki - 20 w. 320, 320
Płock - Państwowa Szkoła Muzyczna 80
Płock - Państwowa Szkoła Muzyczna im. Karola Szymanowskiego 325
Płock - Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa 282
Płock - Park Północny 317
Płock - Płocka Drukarnia Akcydensowa sp. z o.o. 142
Płock - Płocka Galeria Sztuki - wystawy 431-2
Płock - Płocka Kawiarnia Artystyczna "Chimera" 336
Płock - Płocka Orkiestra Symfoniczna - biografie 453
Płock - Płocka Orkiestra Symfoniczna im. Witolda Lutosławskiego 443
Płock - Płocka Premiera Miesiąca 494, 496
Płock - Płocki Kramik Teatrzyków Dziecięcych "Heca 2000" (11) 332, 334
Płock - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki 333
Płock - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki - konkursy i festiwale 337-8
Płock - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki - wydawnictwa 422
Płock - Płockie Dni Pastoralne, 26-27. 04. 2001 471
Płock - Płockie Targi Pracy (5) 216
Płock - Płockie Towarzystwo Budownictwa Społecznego 205
Płock - Płockie Towarzystwo Wioślarskie 408
Płock - Petro Płock 382, 390, 392, 395
Płock - Petro Płock Sportowa Spółka Akcyjna 387, 394, 396, 400, 402-3, 406
Płock - Petro Płock Sportowa Spółka Akcyjna - obchody 405
Płock - Piknik Brzechwa dzieciom 495, 497-8
Płock - Piknik Europejski (2) 340, 343, 348, 350
Płock - Plebiscyt "Płoczanin Stulecia" 96
Płock - poezja polska 420
Płock - Politechnika Warszawska. Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny w Płocku 283
Płock - Politechnika Warszawska. Ośrodek Naukowo - Dydaktyczny w Płocku - informator 284
Płock - Polska Partia Socjalistyczna - historia 208
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA 154
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - ekologia 164
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - finanse 151
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - nazwa 160
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - obchody 150
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - ochrona środowiska 156
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - ochrona środowiska - certyfikat 155, 158
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - papiery wartościowe 152-3, 161
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - prospekt 165
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - prywatyzacja 159
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - wizerunek firmy 162-3
Płock - Polski Koncern Naftowy ORLEN SA - znaki towarowe 157
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - Petrygo 166
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - sport motocyklowy 388
Płock - Polski Koncern Naftowy SA - spółki 168-9, 297
Płock - Polski Związek Filatelistów, Koło w Płocku 467
Płock - Poradnia dla Dzieci z Wadami Wzroku 269
Płock - poradnie psychologiczno-pedagogiczne 326
Płock - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie 229
Płock - Powiatowy Urząd Pracy 214
Płock - Program Absolwent 215
Płock - Program Dom Dostępny (2) 205
Płock - "Program Rozwoju Turystyki w Mieście Płocku" - turystyka 116
Płock - przedsiębiorstwo - ranking 143
Płock - Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa" 146, 149
Płock - Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA 170-1
Płock - Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA - zjazdy i konferencje 172
Płock - Przedsiębiorstwo Inwestycyjno-Remontowe "Naftoremont-Naftobudowa" sp. z o.o. 147, 148
Płock - Przedszkole nr 3 269
Płock - Przegląd Twórczości Artystycznej Dzieci i Młodzieży Specjalnej Troski 328, 347
Płock - Rada Miasta 344
Płock - Radio Puls 379
Płock - Ratusz 434
Płock - Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej 108
Płock - religia - historia - 16 w. 129
Płock - Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury 410, 412-3, 415-8
Płock - Rzecznik Osób Niepełnosprawnych 210
Płock - samorząd terytorialny - inwestycje 197
Płock - samorząd terytorialny - wspomnienia 261
Płock - samorząd terytorialny - 1990-2000 r. 37
Płock - satanizm 233-5, 237
Płock - Siostry Pasjonistki 478
Płock - spółdzielczość - historia - 1914-1918 r. 189
Płock - Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata 90
Płock - Stowarzyszenie Autorów Polskich, Oddział w Płocku 410
Płock - Stowarzyszenie ELF - konkursy 302
Płock - Stowarzyszenie Oświatowców Polskich 299-300
Płock - Stowarzyszenie Pisarzy Polskich - Koło Płockie 411
Płock - Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym i ich Rodzinom "Silni Razem" 210
Płock - Stowarzyszenie "Starówka Płocka" 121
Płock - Straż Miejska 243, 251
Płock - szkolnictwo i oświata - historia - 19-20 w. 84
Płock - Szkoła Podstawowa nr 22 - budowa 305
Płock - Szkoła Podstawowa nr 3 311
Płock - Szkoła Podstawowa nr 8 310
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica 286
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica - dysertacje i prace magisterskie 287
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica - konferencja 141
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica - materiały konferencyjne 285
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy 248
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy - historia 273
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy - Oddział Ginekologiczno-Położniczy 271, 275
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy - remont 268
Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego 240, 438, 440,

- Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego - biografie 439
 Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego - recenzja 445-51
 Płock - tenis na wózkach 404
 Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie 295-6
 Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie - historia 291, 293
 Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie - obchody 294
 Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie - rocznice 292
 Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie - sprawozdanie - 1999 r. 41
 Płock - Towarzystwo Wychowanków, Wychowawców i Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. Marszałka St. Małachowskiego 318-9
 Płock - Towarzystwo Wychowanków, Wychowawców i Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego - wydawnictwa 421
 Płock - III [Trzeci] Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej 321
 Płock - Turniej Szachowy "Tumska Wieża" (11) 393, 407
 Płock - TV Telewizja Płock 380
 Płock - TV Telewizja Płock - programy telewizyjne 120, 124, 200-1, 210, 213, 217, 236, 411, 438, 440
 Płock - Tygodnik Płocki 120, 124, 200-1, 210, 213, 217, 236, 411, 438, 440
 Płock - ulica Otolirńska 193
 Płock - Unia Pracy 206-7
 Płock - Urząd Miasta - konkursy 302
 Płock - Urząd Miasta - program 278
 Płock - Urząd Miasta. Wydział Kultury, Sportu i Turystyki - program 116
 Płock - Wojewódzka Szkoła Płocka 293
 Płock - Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego Oddział w Płocku 120
 Płock - Zakład Aniola Stróża 466
 Płock - Zakład Karny 263
 Płock - Zakład Karny, Oddział Terapeutyczny 262
 Płock - Zakład Remontowy Elektrociepłowni "PetroEnergoRem" Sp. z o.o. 168
 Płock - Zakład Remontów Petrochemicznych "PetroRemont" sp. z o.o. 169
 Płock - Zamek Książąt Mazowieckich 355
 Płock - Zarząd Miasta - inwestycje 252
 Płock - zatrudnienie - młodzież 217
 Płock - Zespół Szkół Odzieżowych nr 8 "Igiełki" - konkurs 323
 Płock - Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 7 347
 Płock - Zespół Szkół Społecznych Zarządu Głównego Stowarzyszenia Oświatowców Polskich "Sopelek" 298, 300
 Płock - Zespół Tańca Ludowego "Masovia" 354
 Płock - "Zgoda" Powszechna Spółdzielnia Spożywców, Społem 190
 Płock - Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia 85, 87, 472, 475
 Płock - Związek Harcerstwa Polskiego 213
 Płock - Związek Literatów Polskich, Oddział w Płocku 410, 411
 Płock a Darmstadt (Niemcy) - współpraca kulturalna 344
 Płock a Fort Wayne (Stany Zjednoczone) - współpraca kulturalna 342
 Płock, diecezja - biskupi 95
 Płock, diecezja - Caritas Diecezji Płockiej 220
 Płock, diecezja - duchowieństwo katolickie 468-9
 Płock, diecezja - święci i błogosławieni 88, 480
 Płock-Niegtosy - Przedsiębiorstwo Handlowo-Produkcyjne "ROL-SERWIS" S.A. 188
 Płock, okręg - administracja 242
 Płock, okręg - łowiectwo - 19-20 w. 182
 Płock, okręg - gospodarka - do 16 w. - źródła 128
 Płock, okręg - osadnictwo - do 16 w. - źródła 128
 Płock, okręg - socjologia 242
 Płock, powiat - czasopisma regionalne i lokalne 34
 Płock, powiat - Dzień Bibliotekarza i Bibliotek 483-4
 Płock, powiat - ochrona środowiska - inwestycje 110
 Płock, powiat - ochrona środowiska - program 144
 Płock, powiat - oczyszczalnia ścieków 111
 Płock, powiat - planowanie gospodarcze 144
 Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego 144-5
 Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego - obchody 260
 Płock, powiat - Strategia Rozwoju Powiatu Płockiego - planowanie gospodarcze 145
 Płock, powiat - turystyka 111
 Płock, województwo - Wojewoda Płocki - wspomnienia 256
 Poezja - biografie - Rakowiec (gm. Pacyna) 94
 Poezja - popularyzacja - Płock 412-3, 417-8
 Poezja - wydawnictwa - Gostynin 490
 Poezja polska - Gostynin 424
 Poezja polska - Mochowo 414
 Poezja polska - Płock 422
 Poezja polska - recenzje - Gostynin 423
 Poezja polska - recenzje - Płock 420
 Pokutyńska, Helena 97-8
 Pokutyński, Feliks 97-8
 Policja - Gostynin, powiat 264
 Polityka - Płock 206
 Polska - emigracja - Australia - od 1980 r. - pamiętniki 138
 Polski Koncern Naftowy SA - biografia 167
 Polskie Stowarzyszenie Autorów i Pedagogów Klanza, Oddział w Warszawie 495, 497-8
 Pomniki - Trzepowo (gm. Stara Biała) 425
 Pomoc społeczna - Płock 219, 225, 228
 Poniatowski, Michał Jerzy, książę, bp 473
 Popiel, Wincenty Teofil, h. Chościak lub Sulima, bp 473
 Poznań - Mistrzostwa Polski Seniorów w Wioślarstwie (76) - zawody 408
 Poznań - Ogólnopolski Konkurs Skrzypcowy im. Grażyny Bacewicz 325
 Pożarnictwo - historia - Mała Wieś 199
 Praca - młodzież - Płock 217
 Praca - Płock 216
 Prasa a Komunikacja Miejska - Płock 194
 Prażmowski, Adam Michał, h. Belina, bp 473
 Przedsiębiorstwo - organizacja - materiały konferencyjne 285
 Przedsiębiorstwo - ranking - Polska 143
 Przemysł chemiczny - czasopisma - Płock 32-3
 Przemysł chemiczny - ekologia - Płock 155, 158
 Przemysł chemiczny - obchody - Płock 150
 Przemysł chemiczny - ochrona środowiska - Płock 164
 Przemysł chemiczny - papiery wartościowe - zakłady - Płock 161
 Przemysł chemiczny - reklama - Płock 157
 Przemysł chemiczny - zakłady - Płock 151, 154, 159-60, 162-3, 166-9
 Przemysł maszynowy - odpady - Płock 113
 Przemysł rolno-spożywczy - Łąck 174
 Przemysł rolno-spożywczy - produkcja - Sierpc 185
 Przemysł rolno-spożywczy - zakłady - Umienino (gm. Bielsk) 176
 Przybylińska, Krystyna 217
 Psy - wystawy - Płock 179
 Radiofonia - Płock 379
 Radom - czasopisma regionalne i lokalne 23-4
 Radwańska, Teresa 201, 210, 217
 Rakowiec (gm. Pacyna) - biografie 94
 Ratz, daniel - "Moje podróże do ludzi" 419
 Reczek, Ewa 236
 Regionalizm - czasopisma - Mazowieckie, województwo 59
 Religia - czasopisma - Gąbin 61
 Religia - czasopisma - Golezszyn (gm. Sierpc) 53
 Religia - czasopisma - Gostynin 48
 Religia - czasopisma - Płock 5, 35, 40, 42, 49
 Religia - czasopisma - Płock - Częstochowa 28
 Religia - czasopisma - Płock - Płock, diecezja 25
 Religia - czasopisma - Sierpc 6, 38
 Reportaż - Płock 132
 Reymont, Władysław Stanisław (pisarz; 1867-1925) - obchody 486, 488, 492
 Rodzina - opieka - Płock 227
 Rodzina - pomoc społeczna - Płock 229
 Rolnictwo - czasopisma - Mazowieckie, województwo 54
 Rolnictwo - pasze - czasopisma - Warszawa - Sierpc 7
 Rolnictwo - Płock-Niegtosy - narzędzia i maszyny - handel i usługi 188
 Rolnictwo - usługi - Sierpc 177
 Rozumek, Barbara 210
 Rurociągi - badanie - materiały konferencyjne 172
 Rurociągi - eksploatacja - Płock 170-1
 Rurociągi - kontrola - materiały konferencyjne 172
 Rutkowski, Bolesław 416
 Rzeźba - biografie - Sierpc - Alma-Ata (Kazachstan) 433
 Rzeźba polska - tematyka - 20 w. - wystawy 368
 Rzeszotarski, Jan 363
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Łąck 12
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Bielsk 44
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Drobin 21

- Samorząd terytorialny - czasopisma - Mazowieckie, województwo 27
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Mochowo 9
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Płock 45
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Płock, powiat 34
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Sierpc 17, 26
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Sierpc, powiat 56
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Szczutów 60
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Zawidz 10
 Samorząd terytorialny - Gostynin, powiat 244
 Samorząd terytorialny - historia - Gostynin 249, 257
 Samorząd terytorialny - historia - Gostynin - od 1989 r. 246
 Samorząd terytorialny - inwestycje - Płock 252
 Samorząd terytorialny - jednostniówka - Płock - 1990-2000 r. 37
 Samorząd terytorialny - kontrola finansowa - Płock 248
 Samorząd terytorialny - obrady - Szczutowo 254
 Samorząd terytorialny - Pacyna, gmina 68
 Samorząd terytorialny - Płock 243
 Samorząd terytorialny - Płock, powiat 144-5
 Samorząd terytorialny - Płock, powiat - 1990-2000 r. 260
 Samorząd terytorialny - Sanniki 247
 Samorząd terytorialny - Sierpc 255
 Samorząd terytorialny - Sierpc, powiat 253
 Samorząd terytorialny - wspomnienia - Płock 261
 Sanniki - czasopisma regionalne i lokalne 14
 Sanniki - kultura 331
 Sanniki - muzealnictwo 356
 Sanniki - Niedziela Sannicka 349
 Sanniki - wójt gminy Sanniki 247
 Sanniki (gmina) - przewodnik 71
 Sapińska, Agnieszka 429-30
 Siemiątkowska, Anna 223
 Siemion, Wojciech - aktor 493
 Siemowit IV (książe) - biografia 99
 Siergiejew, Siergiej 433
 Sierpc - biografie 97-8
 Sierpc - czasopisma regionalne i lokalne 6, 15, 26, 38-9, 57
 Sierpc - handel i usługi 186
 Sierpc - historia 72
 Sierpc - "Kasztelanka" 353
 Sierpc - Melton 173
 Sierpc - Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej 491
 Sierpc - Muzeum Wsi Mazowieckiej 358
 Sierpc - Muzeum Wsi Mazowieckiej - wystawy 363, 376-8
 Sierpc - Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Profil-Med" 265
 Sierpc - Państwowa Szkoła Muzyczna 324
 Sierpc - Społeczna Szkoła Muzyczna 324
 Sierpc - Spółdzielnia Mleczarska 175
 Sierpc - Spółdzielnia Usług Rolniczych 177
 Sierpc - "Wielkanoc na Mazowszu" - wystawa 376-8
 Sierpc - wspomnienia 75-9, 82-3
 Sierpc - wspomnienia - historia - 1939-1945 r. 133
 Sierpc - Zakłady Piwowarskie Browar Sierpc SA 185
 Sierpc - Zarząd Miasta 255
 Sierpc - Zespół Artystyczny "Kasztelanka" 330
 Sierpc, gmina - czasopisma regionalne i lokalne 17
 Sierpc, gmina - oświata - reforma 301
 Sierpc, gmina - służba zdrowia - reforma 265
 Sierpc, okręg - biografie - 20 w. 138
 Sierpc, okręg - historia - 20 w. - pamiętniki 138
 Sierpc, powiat - bezrobocie 218
 Sierpc, powiat - czasopisma regionalne i lokalne 56
 Sierpc, powiat - Starostwo Powiatu Sierpeckiego 253, 491
 Sierpc, powiat 72
 Skrok, Zdzisław - "Mazowsze nieznanne. Przewodnik dla poszukujących i niewtajemniczonych" - recenzja 114
 Stawirski, Wojciech (sportowiec) 384
 Stubice - Dzień Ziemi 107, 112, 329
 Stubice, gmina 73-4
 Służba zdrowia - biografie - Sierpc 97-8
 Służba zdrowia - czasopisma - Płock 2
 Służba zdrowia - Mochowo, gmina 270, 277
 Służba zdrowia - Płock 223, 230, 269, 276
 Służba zdrowia - reforma - Sierpc, gmina 265
 Służba zdrowia - Zawidz, gmina 266
 Smaszcz, Waldemar - wykład 488
 Smuk-Stratenwerth, Ewa 178
 Snopek, Barbara 120
 Solec (gm. Gostynin) - Szkoła Podstawowa im. Wł. St. Reymonta 307
 Społeczeństwo - czasopisma - Gąbin 8
 Społeczeństwo - czasopisma - Gostynin 18
 Społeczeństwo - czasopisma - Gostynin - Gostynin, powiat 11, 52
 Społeczeństwo - czasopisma - Grzybów (gm. Stubice) - Stubice, gmina 55
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock 30
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock - Płock, powiat 47
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock - Sierpc - Gostynin 31
 Społeczeństwo - czasopisma - Sierpc 26, 39
 Społeczeństwo - czasopisma - Sierpc - Sierpc, powiat 15
 Społeczeństwo - czasopisma - Zawidz 10
 Społeczeństwo - organizacje - Gostynin 211
 Sport - Płock 388
 Sport - Płock - Bydgoszcz 389
 Sport - targi - Gostynin 184, 187, 345
 Sport - zawody - Płock 385
 Spółdzielczość - historia - Mazowsze - 19-20 w. 131
 Spółdzielczość - historia - Płock 189
 Spółdzielczość mieszkaniowa - Płock 203
 Spółki akcyjne - Płock - od 1998 r. 161
 Staniszkiewicz, Blanka 213
 Stańczak, Michał 213, 411, 440
 Stara Biała - Bractwo Matki Bożej Różańcowej - obyczaje 461
 Stara Biała - Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej - obyczaje 461
 Starokatolicyzm - liturgia - Peplowo (gm. Bodzanów) 470
 Starożreby - Bank Spółdzielczy 191
 Starożreby - budownictwo - zabytki 441
 Starożreby - oczyszczalnia ścieków 198
 Statystyka - czasopisma - Mazowieckie, województwo 3, 50
 Stefan, h. Pobóg, bp 473
 Stocker, Bram - "Dracula" - recenzja 445-7
 Stogowska, Anna Maria - "Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1830, 1907-1939" - recenzja 291
 Stratenwerth, Peter 178
 Strzelecka, Bożenna 100
 Sułkowska-Mijał, Jadwiga 412
 Susk (gm. Sierpc) - Szkoła Podstawowa 309
 Susk (gm. Sierpc) - Zespół Szkół 301, 304, 309
 Szachy - zawody - Płock 393, 407
 Szalecka, Halina 416
 Szaniawski, Jerzy (pisarz) 442
 Szaniawski, Jerzy - "Zaszczepiłem mu tego motylka, panowie" - recenzja 451
 Szatkowska, Lena 124, 411, 438, 440
 Szczepański, Janusz - "Mazowsze Północne w XIX-XX wieku. Materiały źródłowe 1795-1956" - recenzja 127
 Szczutowo - czasopisma regionalne i lokalne 60
 Szczutowo - duchowieństwo katolickie 477
 Szczutowo - Kościół parafialny - obchody 460
 Szczutowo - Rada Gminy - obrady 254
 Szkolnictwo - katolicyzm - historia - Płock - 19-20 w. 84
 Szkolnictwo artystyczne - Płock 325
 Szkolnictwo artystyczne - Sierpc 324
 Szkolnictwo niepubliczne - Płock 286, 299
 Szkolnictwo ogólnokształcące - Płock 312-4
 Szkolnictwo ogólnokształcące - Płock - od 1945 r. 321
 Szkolnictwo parafialne - historia - Mazowsze - 16 w. 129
 Szkolnictwo podstawowe - Bielsk 303
 Szkolnictwo podstawowe - budowa - Płock 305
 Szkolnictwo podstawowe - historia - Susk (gm. Sierpc) 309
 Szkolnictwo podstawowe - obchody - Susk (gm. Sierpc) 304
 Szkolnictwo podstawowe - Płock 310-1
 Szkolnictwo podstawowe - Solec (gm. Gostynin) 307
 Szkolnictwo specjalne - Płock 347
 Szkolnictwo średnie - Płock 306
 Szkolnictwo średnie - rocznice - Gostynin 315
 Szkolnictwo wyższe - Płock 141, 214, 282-3, 286
 Szkolnictwo wyższe - Polska - informator 284
 Szkolnictwo zawodowe 323
 Szkolnictwo zawodowe - dysertacje i prace magisterskie - Gąbin 289
 Szkolnictwo zawodowe - Gąbin 322
 Szkolnictwo zawodowe - Płock 299

- Szkółkarstwo - Gąbin 180
 Szlachta - historia - Mazowsze - 17 w. 130
 Szpitalnictwo 267, 274
 Szpitalnictwo - historia - Płock 273
 Szpitalnictwo - Płock 268, 271, 275
 Szpitalnictwo - rehabilitacja 272
 Sztuka - popularyzacja - Płock 336
 Sztuka ludowa - wystawy - Płock 367-8
 Sztuka sakralna - wystawy - Płock 374
 Szymon, h. Gozdawa, bp 473
 Śmieci - Płock 200
 Śmieci - technologia - Płock 195
 Śpiew chórny - Gostynin 455
 Świece - obyczaje - Stara Biała 461
 Święci i błogosławieni - biografie - Płock 465
 Święci i błogosławieni - Płock 85-6, 89, 472, 475-6, 479
 Święci i błogosławieni - Płock, diecezja 87, 466
 Święcki, Józef (organista; 1935-2000) 80
 Święta - chrześcijaństwo - obchody - Płock 464
 Taniec - konkursy i festiwale - Płock 383
 Teatr - aktorzy - Płock 444
 Teatr - biografie - Płock 439
 Teatr - konkursy i festiwale - Płock 337, 338
 Teatr dziecięcy i młodzieżowy - konkursy i festiwale - Płock 332, 334
 Technika - szkolnictwo wyższe - informator 284
 Telewizja kablowa - Płock 380
 Tenis - zawody - Płock 404
 Tenis na wózkach - Płock 398
 Teologia katolicka - zagadnienia 231
 Tomaszewski, Jerzy 251
 Topolski, Adam 392
 Towarzystwa - czasopisma - Płock 41
 Truskawka - uprawa - handel - Mazowsze 181
 Trzeciak, Katarzyna 415
 Trzepowo (gm. Stara Biała) - Pomnik drogowców 425
 Turystyka - Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) 117
 Turystyka - Płock 116
 Turystyka - przewodnik - Mazowsze 114
 Turystyka - targi - Gostynin 184, 187, 345
 Tuszyński, Dawid - wystawa 101
 Tuziński, Henryk - wspomnienia 78
 Tyc, Jarosław 167
 Ulatowska, Maria Leonia 416
 Ulice - nazwy miejscowe - Płock 428
 Umienino (gm. Bielsk) - Zakład Przetwórstwa Mięsa Peklimar 176
 Umiński, Piotr 200
 Urbanistyka - Płock 427
 Urbankowski, Bohdan 440
 Urząd Miasta a niepełnosprawni - Płock 250
 Walewska, Magdalena 200
 Waluch, Kazimierz 217
 Warszawa - Biblioteka Publiczna Miasta st. Warszawy 481
 Warszawa - czasopisma regionalne i lokalne 7
 Warszawa - "Polityka" - Lista 500 - ranking 143
 Warszawa - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej 110
 Wawszczak, Jerzy 256, 261
 Waza, Karol Ferdynand, bp 473
 Wendt, Grażyna (lekarz) 230
 Wermont (USA) - Instytut na Rzecz Społeczności Zrównoważonych (ISC) 108
 Werner, Roch, h. Poraj, bp 473
 Wielgus, Stanisław Wojciech (ks. biskup) 292, 294
 Wielkanoc - etnografia - Mazowsze 363
 Wielkanoc - obyczaje - Drobin - Góra (gm. Staroźreby) 140
 Wielkanoc - obyczaje - Mazowsze 376-8
 Wielkanoc - wystawy - Płock 374
 Więziennictwo - Płock 263
 Więziennictwo - terapia zajęciowa - Płock 262
 Wioślarstwo - Płock 408
 Wisła (rzeka) - historia - wystawy - Płock 359
 Wiśniewski, Piotr 415
 Wody - ochrona - Płock, powiat 111
 Wojewoda Mazowiecki a prywatyzacja - Mazowieckie, województwo 142
 Wojna 1618-1648 r. trzydziestolecia 130
 Wojna 1939-1945 r. - martyrologia - Płock 134
 Wojna 1939-1945 r. - straty bojowe - Płock 134
 Wojna 1939-1945 r. - wspomnienia - Sierpc 133
 Wojnarowska, Maja 102
 Wojnarowski, Michał 102
 Woszczyk, Andrzej - wspomnienia 79
 Woźniak, Grzegorz 213
 Wspomnienia - Płock 80
 Wychowanie - Polska - od 1989 r. 231
 Wymyślin (gm. Sierpc) - dworek 426
 Zabytki - ochrona i konserwacja - Płock 434, 436
 Zając, Jerzy (ks. kanonik) 220
 Zajączkowski, Bogdan - trener 396
 Zakony żeńskie - Płock 85-6, 472
 Zakony żeńskie - Płock, diecezja 478
 Załęski, Adam (sportowiec) 386
 Zamki i pałace - zabytki - Staroźreby 441
 "Zamyślenia" - recenzje 423
 Zaremba, Tadeusz 431
 Zarębski, Grzegorz 152
 Zarządzanie - materiały konferencyjne 285
 Zawidz - czasopisma regionalne i lokalne 10
 Zawidz - Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej 266
 Zbierzchowski, Leopold (1914-) 138
 Zespoły artystyczne - Płock 352, 354
 Zespoły artystyczne - Sierpc 330, 353
 Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia - Płock 86
 Zielińska, Grażyna (aktorka) 440, 444
 Zielonka, Stefan (ksiądz; 1908-1945) 468-9
 Zwierzęta - etnografia - Brudzeń 136
 Związki zawodowe - czasopisma - Płock 16
 Związki zawodowe - Płock 209
 Żydzi - historia - Ejszyski (Litwa) 132
 Żydzi - historia - Płock 361
 Żydzi - historia - wystawy - Gąbin 360
 Żydzi - Wojna 1939-1945 - Polska 132
 Żydzi - zabytki - ochrona 361
 Żydzi a Armia Krajowa - Litwa 132

**Oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska,
 Wiesława Mazurska
 Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
 ul. T. Kościuszki 6, 09-400 Płock
 tel/fax 268-85-82 e-mail: biblploc@pl.onet.pl**

NASI AUTORZY

- JAN AUGUSTYNOWICZ - ks, magister, redaktor naczelny "Niedzieli Płockiej"
- diecezjalnej edycji Tygodnika Katolickiego "Niedziela",
członek TNP
- WALDEMAR BRENDA - magister, nauczyciel historii w Szkole Podstawowej nr 2
w Pieszku, członek TNP
- MARIAN CHUDZYŃSKI - doktor, nauczyciel w Technikum Samochodowym w Płocku,
wiceprezes TNP
- WOJCIECH GÓRALSKI - ks. prof. dr hab., prorektor Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, członek TNP
- JÓZEF GUTOWSKI - ekonomista, emeryt z Płocka, projektant sztandarów i medali
okolicznościowych
- MARCIN KARAS - magister historii oraz filozofii, doktorant Instytutu Filozofii
Uniwersytetu Jagiellońskiego
- BARBARA KONARSKA-PABINIAK - doktor, nauczycielka w Liceum Ogólnokształcącym
im. T. Kościuszki w Gostyninie, członek TNP
- WIESŁAW JÓZEF KOWALSKI - magister pedagogiki, dyrektor Biura Towarzystwa
Naukowego Płockiego, członek TNP
- ARTUR OLKOWICZ - magister inżynier, prezes Zarządu Cukrowni Borowiczki
- ANNA OSTROWSKA - magister, dyrektor Biblioteki Politechniki Warszawskiej
w Płocku, członek TNP
- ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI - doktor nauk politycznych z Płocka, członek TNP
- WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ - magister inżynier budownictwa, kierownik Działu Marketingu,
Organizacji i Kontroli Jakości w PBP "Petrobudowa",
przewodniczący Sekcji Systemowych Metod Zarządzania TNP,
wiceprzewodniczący Zarządu Płockiego Klubu Biznesu
Wschód-Zachód, członek PZITB
- WALDEMAR WYRZYKOWSKI - inżynier budownictwa, zarządca Przedsiębiorstwa
Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa",
członek Zarządu Sekcji Systemowych Metod Zarządzania TNP

3761

Kwartalnika Towarzystwa Naukowego Płockiego

1956

2001

INDEKS 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

SPIS TREŚCI

MARIUSZ ŻUŁAWNIK Płockie targi i jarmarki w XVI-XVII wieku	3
KRZYSZTOF KŁODAWSKI Imigracja Luteran w okolicy Płocka i jej wpływ na powstanie i rozwój terytorialny parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku	10
MARIA SZYMAŃSKA "Tradycyjnie spokojny Płock..." Uroczystości, obrzędy i zabawy płocczan w drugiej połowie XIX wieku	18
BARBARA KONARSKA-PABINIAK Muzyczny geniusz w Płocku. W 60. rocznicę śmierci Ignacego Paderewskiego (1860-1941)	24
WIESŁAW KOWALSKI Płocka katedra i jej polichromia	29
ANNA STOGOWSKA Spuścizna aktowa władz okupacyjnych miasta Płocka 1939-1945	39
WALDEMAR BRENDA Konspiracja na północnym Mazowszu w świetle wspomnień z II wojny światowej Mieczysława Churskiego (cz. II)	43
RECENZJE Dolina Płockiej Wisły, Wydawca: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, Płock 1999. (rec. Bogumił Trębala)	48
Ks. Stefan Prusiński, Borkowo. Zarys historii (1377-1999). Borkowo 2000. (rec. Grzegorz Radomski)	49
KRONIKA TADEUSZ ZOMBIRT XXVII Olimpiada Geograficzna i Olimpiada Nautologiczna w Płocku	50
MARIUSZ PORTALSKI Dwusetne posiedzenie Seminarium Doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego	51
SYLWETKI 86-lecie urodzin ks. prałata Kazimierza Gorszwy, członka TNP (opr. Bolesław Solarski)	53
Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 VII - 30 IX 2000 r.	55

P. 3761

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO
PŁOCKIEGO

3/188
LIPIEC - WRZESIEŃ
2001

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

ANDRZEJ KANSY
(SEKRETARZ REDAKCJI)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
BARBARA KONARSKA-PABINIAK
TADEUSZ KURPIEWSKI
TADEUSZ OSIŃSKI
JERZY STEFAŃSKI
ANNA STOGOWSKA

ADRES REDAKCJI:

Pl. Narutowicza 8
09-402 PŁOCK

tel. (0-24) 2622-604, 2629-477

Projekt okładki: Adam Karol

Skład: PPIR "KWADRAT"
Druk: "OFFSETDRUK" W. Kleczkowski
ul. Traugutta 49, 09-200 Sierpc, tel. 024/275 55 19

PŁOCKIE TARGI I JARMARKI W XVI-XVII WIEKU

Historia płockich targów i jarmarków nie doczekała się jak dotąd dokładnej analizy. S.M. Szacherska w zbiorowej monografii poświęconej dziejom Płocka podaje jedynie ich liczbę oraz daty¹. Niniejszy artykuł jest próbą przybliżenia sytuacji płockich zjazdów handlowych, także na tle regionu, w czasach największego rozkwitu miasta oraz jego upadku².

Płock już w średniowieczu leżał na bardzo ważnych szlakach handlowych o zasięgu nie tylko krajowym, ale także międzynarodowym. Najważniejszym dla Mazowsza szlakiem była Wisła, która w XVI stuleciu stała się główną arterią komunikacyjną Rzeczypospolitej. Przez Mazowsze prowadziła najkrótsza droga łącząca Gdańsk z Rusią, przebiegająca przez Toruń, Płock, Wyszogród, Czerwińsk, Zakroczym, Warszawę i Czersk. Z Płocka wiodł ponadto szlak na Pomorze przez Sierpc i do Wielkopolski przez Włocławek. Obok wyżej wymienionych szlaków należy wspomnieć także o drodze do Płońska oraz przez Ciechanów na Prusy. Z Ciechanowa poza tym wiodł szlak do Wizny. Oprócz tego z Płocka prowadziła droga do Łęczycy przez Gostynin. Szlak ten odgrywał dużą rolę także w XVI wieku ze względu na odbywające się tam jarmarki. Na południe od Płocka biegł ważny szlak łączący Toruń ze Lwowem. Droga zaczynała swój bieg z Brześcia Kujawskiego i prowadziła przez Gostynin, Łowicz, Rawę i dalej do Radomia. Miasto znajdowało się ponadto na szlaku prowadzącym ze wschodu na zachód: z Rusi do Poznania³.

Duże znaczenie w życiu gospodarczym miasta i okolicy miały targi i jarmarki. Targi były cotygodniowymi zjazdami, w czasie których dochodziło do wymiany towarowej pomiędzy miastem, w którym dany targ się odbywał, a zapleczem wiejskim. Targi gromadziły przede wszystkim ludność z najbliższej okolicy. Niektóre miasta miały przywilej na dwa targi w tygodniu. W czasie cotygodniowych zjazdów w XVI stuleciu dużą rolę odgrywali bogatsi chłopcy, którzy przywozili na sprzedaż zboże, nabiał, miód⁴. Jarmarki natomiast były zjazdami o dalekim zasięgu, które początkowo odbywały się raz w roku (niem. Jahrmarkt - roczny targ). Z czasem władcy nadawali kolejne przywileje na nowe jarmarki. W Bielsku, mieście odległym od Płocka o ponad 15 km, były w latach dwudziestych XVI wieku dwa jarmarki. Pod koniec lat trzydziestych miasto miało ich już pięć⁵. Jarmarki trwały najczęściej 1-2 tygodnie, jednak zdarzały się i dłuższe (do 6 tygodni). Asortyment towarów, które oferowano na jarmarkach był o wiele większy i bogatszy niż na targach. Przedmiotem handlu były głównie towary luksusowe oraz produkty zagraniczne, podczas gdy na targach wystawiano produkty lokalne. Do miasta przybywali kupcy z miejscowości odległych o kilkadziesiąt (a nawet kilkaset) kilometrów. W czasie jarmarków wolno było sprzedawać artykuły wszystkim osobom, które brały udział w jarmarku. Swoboda do-

tyczyła także towarów oferowanych przez kupców. Prowadzono handel hurtowy oraz detaliczny, tak między kupcami, jak i pomiędzy kupcami a producentami⁶.

Handel w Płocku skupiał się przede wszystkim na rynku Miasta Książęcego. Wymiary tego placu to 140x70m. Rozmiarami rynek płocki przewyższał nawet warszawski. Jednak wielkość rynku nie musiała odpowiadać wielkości handlu. Takie karłowate miasta jak Stoczek czy Radziłów miały rynki o rozmiarach odpowiednio 140x120 m i 100x180 m⁷. Rynek w Płocku został wytyczony niedaleko krawędzi skarpy wiślanej. W Wyszogrodzie podobne wytyczenie doprowadziło do osunięcia się południowej pierzei rynku do Wisły⁸. Rynek płocki ulokowany był pomiędzy dwoma jarami, które umożliwiały szybki kontakt z nadbrzeżem wiślanym. W miastach Rzeczypospolitej handel rozwijał się w pomieszczeniach zamkniętych, do których zaliczały się sukiennice, kramy, jatki, sklepy. W Płocku nie było sukiennic, handlowano natomiast w kramach, jatkach, na zwykłych stołach lub po prostu sprzedawano towar z wozu. Za darowanie kramu postrzygaczowi Janowi przez burmistrza płockiego, ten pierwszy zobowiązany został do kilku powinności. Miał dostarczyć na zamek jeden kamień saletry ("sa[!]nietrii"), proch dla miejskich dział oraz musiał naprawić do nich "loza"⁹.

Początkowo w Płocku był jeden dzień targowy - poniedziałek, który był jednocześnie dniem sądowym¹⁰. Takie połączenie było korzystne nie tylko dla kupców, ale także dla osób, które załatwiając sprawy z władzami miejskimi, mogły jednocześnie zaopatrywać się w niezbędne produkty na targu. Inwentarz starostwa płockiego z 1572 roku informuje o dwóch dniach targowych. Oprócz poniedziałków targi miały się także odbywać w piątki¹¹. Żadna późniejsza lustracja nie wspomina o dwóch targach wmieście. W 1616 roku lustrator zanotował tylko, że targi "trzymają arenda" Żydzi, którzy oddają na zamek 40 florenów¹².

W XVI stuleciu Płock miał prawo do czterech jarmarków w ciągu roku. Jarmarki te odbywały się na św. Zygmunta (2.V), św. Dominika (5.VIII) oraz św. Michała (29.IX). Daty jarmarków wybierano często bacząc na święta czczonych patronów w danym mieście¹³. W Płocku dwa dni jarmarczne związane były z patronami tamtejszych świątyni. Św. Zygmunt był współpatronem katedry, natomiast św. Dominik był patronem kościoła i klasztoru dominikanów. Data jarmarku na św. Michała związana była z corocznym rozliczeniem gospodarczym. Dla dalszego ułatwienia kontaktów handlowych król Zygmunt I nadał miastu w 1518 roku czwarty jarmark na dzień św. Agnieszki (21.I)¹⁴. Jak podaje lustracja z 1565 roku, dni targowe bywały w Płocku "nędzne"¹⁵. W 1615 roku król Zygmunt III Waza ustanowił w mieście kolejny jarmark na dzień św. Franciszka (4.X)¹⁶. Jeżeli przyjmiemy, że jarmarki 29 września od-

bywały się nadal, to zauważymy, że dzielił je odstęp zaledwie dziesięciu dni. Lustracja z 1664 roku podaje taką oto informację: "ad praesentes jarmarki ustały, których ex antiquo bywało na rok trzy, terażniejszych lat tylko jeden odprawuje się na jeden dzień i święto ś. Franciszka"¹⁷. Oznacza to, że ze wszystkich pięciu dni jarmarcznych, na które miasto miało przywilej, przez pewien czas odbywały się tylko trzy. Niestety z braku źródeł nie jesteśmy w stanie wskazać tych, które nie dochodziły do skutku. Od czasów wojny polsko-szwedzkiej połowy XVII wieku w Płocku odbywał się już tylko jeden doroczny targ (4.X), co świadczy o regresie gospodarczym miasta.

Interesująca w przypadku Płocka, i nie tylko, jest data styczniowego jarmarku. Termin ten nie był związany z jakimikolwiek pracami wiejskimi i miał inny charakter niż pozostałe. Głównym celem tych zjazdów były różnego rodzaju operacje finansowe, jak pożyczki i sprzedaż oraz kupno wszelkich dóbr¹⁸. Wtedy zapewne kupcy płocky prowadzili rozmowy w sprawie późniejszych dostaw zboża lub innych artykułów. Pozostałe terminy dorocznych zjazdów handlowych były dostosowane do kalendarza prac rolniczych. Jarmark odbywający się na początku sierpnia związany był z okresem żniw, natomiast jarmarki na św. Michała i św. Franciszka odbywały się już po żniwach.

Powyższa mapa ukazuje zasięg targów poszczególnych miast koło Płocka. Jak wykazał A. Wyrobisz przy badaniach na temat targów w Solcu nad Wisłą, ludność wiejska udawała się zwykle do miast targowych, które odległe były nie więcej niż o 10 km¹⁹. Odległość ta umożliwiała im dojście na targ oraz powrót tego samego dnia. W przebadanym przeze mnie regionie występują miasta królewskie (Płock, Bielsk, Płońsk, Dobrzyń nad Wisłą, Gostynin, Gąbin, Osmolin, Wyszogród) oraz szlacheckie i duchowne (Drobin, Sierpc, Raciąż, Bodzanów, Iłów, Czerwińsk)²⁰. Tylko dwa miasta były lokowane w XVI stuleciu (Iłów (1506) i Drobin (1511). Pozostałe mają metrykę trzynastowieczną Płock (1237), czternastowieczną (Sierpc, Gąbin, Wyszogród, Czerwińsk) i piętnastowieczną (Bielsk, Raciąż, Osmolin)²¹. Płock otaczają głównie miasta królewskie, poza mazowieckim Bodzanowem. Odległość między nimi a Płockiem wynosi maksymalnie do ponad 25 km. Największe zagęszczenie miast widzimy na drodze od Płocka do Raciąża przez Bielsk i Drobin. Tutaj miasta oddalone są od siebie od 10 do ponad 15 km. Takie rozmieszczenie powodowało, że miasta nie mogły wytworzyć własnego rynku lokalnego dla swoich targów. Interesująca sytuacja przedstawia się w przypadku Płocka oraz Bielska. Tereny między tymi miastami "zazębiają się" co powoduje, że ludność wiejska zamieszkująca tamte rejony, ma możliwość wyboru targu. Podobnie jest w przypadku Drobin i Raciąża. Tam, gdzie oba miasta dzieli odległość 10 km, także nie możemy mówić o wytworzeniu się rynku lokalnego jednego z ośrodków miejskich. Zgoła inna sytuacja przedstawia się na zachód od Płocka. Najbliższym miastem jest Dobrzyń nad Wisłą położony o ponad 25 km odmawianego miasta. Podobnie rzecz ma się z Sierpcem, który

oddalony jest od Drobin o około 30 km. Bardzo interesująca sytuacja jest na odcinku Gąbin-Osmolin-Iłów-Wyszogród-Czerwińsk. Ciekawe jest to, że przez te miasta nie przechodził żaden szlak handlowy, a wszystkie ośrodki miejskie oddalone są od siebie zaledwie o 10 km. W tym przypadku także nie możemy mówić o wytworzeniu się rynku lokalnego jednego z miast. Spowodowane jest to zapewne tym, że przeważają tam miasta prywatne, które zaspokajają potrzeby klucza, należącego do pana danego ośrodka miejskiego.

A jak przedstawiała się sytuacja z terminami okolicznych targów? Najbliżej Płocka znajdował się Bielsk. Tutaj dniem targowym był wtorek, a więc zaraz po płockim targu. Na skutek zniszczenia przywileju lokacyjnego miasta Bielska, król Zygmunt I odnowił przywilej w 1537 roku, ustanawiając nowy dzień targowy, zamiast wtorku - czwartek²². Z 1572 roku mamy informację o istnieniu drugiego dnia targowego w Płocku - w piątek. I tutaj znowu pojawia się sytuacja jak z początku wieku. Oba targi ponownie następowały po sobie. Miało to niewątpliwie związek z bliskim położeniem obu miast. Podobnie rzecz ma się z Dobrzyniem nad Wisłą, Gostyninem i Gąbinem. W Dobrzyniu oraz Gostyninie dniem targowym był wtorek²³, w Gąbinie natomiast czwartek²⁴. Osoby zamieszkujące tereny położone w połowie drogi między Płockiem a okolicznymi miastami, mogły uczęszczać do pobliskich miast na targi, które dzielił odstęp zaledwie jednego dnia. Dni targowe Płocka oraz najbliższych miast były jak widać powiązane ze sobą.

Tab. 1. Kalendarz jarmarków w Płocku.

Miesiąc	-1518	1518-1615	1615-1664	1664-
styczeń		21.I - Agnieszka -----		
luty				
marzec				
kwiecień				
maj	2.V - Zygmunt -----			
czerwiec				
lipiec				
sierpień	5.VIII - Dominik -----			
wrzesień	29.IX - Michał -----			
październik			4.X - Franciszek ----	
listopad				
grudzień				

----- jarmarki, które się odbywały

- - - - jarmarki, co do których nie mamy pewności czy się odbywały

Tab. 2. Kalendarz jarmarków w okolicznych miastach w XVI stuleciu²⁵.

Na interesującym nas terenie odbywało się osiemnaście jarmarków. Jedynie w lutym nie było żadnych dni jarmarcznych. Pierwszy doroczny zjazd handlowy odbywał się 21 stycznia w Płocku. Następny dopiero po Wielkim Poście. Analizując daty możemy powiedzieć, że jarmarki tamtego regionu współgrały ze sobą. Dobrym przykładem jest wrzesień. Na początku miesiąca odbywał się doroczny zjazd handlowy w Gąbinie (8.IX), a kilka dni później w Dobrzyniu (14.IX). Natomiast pod koniec miesiąca w Płocku (29.IX).

Kupcy płocky udawali się na jarmarki do Gniezna, Łęczycy i Poznania²⁶. W pierwszym z tych miast jarmarki odbywały się cztery razy do roku: na św. Wojciecha (23.IV), św. Trójcę, św. Bartłomieja (24.VIII) i św. Andrzeja (30.XI)²⁷. Porównując te terminy z datami jarmarków płockich, zauważamy pewne powiązania. Pierwszy ze zjazdów handlowych Gniezna miał miejsce 23 kwietnia. Pamiętamy, że na początku maja odbywał się jarmark w Płocku. Kolejny jarmark gnieźnieński był 24 sierpnia. Tymczasem na początku tego miesiąca w Płocku odbywał się trzeci doroczny zjazd handlowy. Podobnie rzecz przedstawiała się z terminami łączącymi

Miesiąc	Miasto
styczeń	21 styczeń - Płock
luty	
marzec	Przewodnia Niedziela (od 29.III do 2.V) - Gostynin
kwiecień	Wniebowstąpienie (od 26.IV do 30.V) - Gąbin
maj	2 maj - Płock Zielone Świątki (od 10.V do 13.VI) - Dobrzyń św. Trójcy (od 17.V do 20.VI) - Płońsk Boże Ciało (od 21.V do 24.VI) - Gąbin
czerwiec	
lipiec	25 lipiec - Gostynin
sierpień	5 sierpień - Płock 24 sierpień - Płońsk
wrzesień	8 wrzesień - Gąbin 14 wrzesień - Dobrzyń 29 wrzesień - Płock
październik	28 październik - Gostynin
listopad	19 listopad - Dobrzyń 30 listopad - Gostynin
grudzień	6 grudzień - Gąbin

(17.VII - Łęczycza, 25.VII - Gostynin, 5.VIII - Płock)²⁸. Warto zaznaczyć, że oba jarmarki należały do najważniejszych w XVI stuleciu w Rzeczypospolitej. W Gnieźnie jarmarki sływały przede wszystkim z sukna, które masowo przybywało ze Śląska i Niemiec²⁹. Także we Włocławku odbywały się ważne jarmarki, których miasto miało w XVI stuleciu przeszło dziesięć³⁰. Chciałbym zwrócić uwagę na kilka dat, które wyraźnie wiążą się z terminami płockich zjazdów handlowych. Oto terminy włocławskich dorocznych targów: 27.I (w Płocku 21.I), 25.IV i 21.V (w Płocku 2.V). Tak więc w przypadku Płocka możemy mówić o powiązaniu dni jarmarcznych nie tylko z okolicznymi miastami, ale także z dużymi i ważnymi jarmarkami ówczesnej Rzeczypospolitej. Kupcy ze Wschodu udający się na jarmarki do Gniezna i Łęczycy korzystali

z płockich jarmarków. Podobna sytuacja przedstawiała się z pewnością w drodze powrotnej.

Kupcy płocky byli zobowiązani do płacenia targowego. W tym czasie w większości miast Rzeczypospolitej miejscowi mieszczanie byli wolni od płacenia tego podatku. W pobliskim Gostyninie i Bielsku kupcy zostali zwolnieni od opłaty targowej już w pierwszej połowie XVI stulecia³¹. Na przebadanym przeze mnie terenie zdarzały się przypadki tzw. wzajemności. Polegało to na tym, że kupcy płocky, gostynińscy i sochaczewscy nie płacili targowego w Łowiczu. W zamian za to kupcy łowicki nie byli zmuszeni uiszczać tej samej opłaty w miastach, z których pochodzili wyżej wymienieni kupcy³². W Płocku połowę targowego, według dawnego zwyczaju, pobierał podkomorzy. Na zamek oddawano w drugiej połowie XVI wieku zaledwie 1 floren targowego³³. Na początku następnego wieku suma ta wyniosła już 40 florenów³⁴. Według lustracji z 1664 roku w Płocku odbywał się tylko jeden jarmark - na dzień św. Franciszka. Na zamek oddano wtedy 30 florenów. Trudno jest stwierdzić, kiedy ustały początkowe cztery jarmarki. Uważam, że ilość florenów wpłacanych na zamek może pośrednio świadczyć, że istniało wtedy równoległe sześć jarmarków.

Oprócz targowego na zamek oddawano tzw. łopatki³⁵. Pobierano je w dni targowe i jarmarczne od rzeźników wiejskich, którzy przybywali do miasta ze swoimi produktami. Każdy z nich musiał oddać jedną łopatkę z bydłęcia tak wielkiego jak i małego. Lustratorzy w XVI stuleciu zanotowali, że łopatek tych dostaje się do zamku "niemają". Na rok wychodziło po 20 florenów. Rzeźnicy miejscy natomiast musieli przekazywać ze swoich jatek po 5 kamieni toju i 1 funt pieprzu³⁶. Według przywileju księcia mazowieckiego Władysława z roku 1435, miasto miało prawo do 1/3 dochodu z jatek rzeźniczych³⁷.

Ponadto o opłatach związanych z dniami handlowymi dowiadujemy się z zatargu starosty płockiego Miłkołaja Niszczycyckiego z mieszkańcami miasta z pierwszej połowy XVI wieku. Pośród wielu nadużyć, których dopuszczał się Niszczycycki, była sprawa związana z opłatami targowymi³⁸. Otóż starosta pobierał opłaty od wszystkich artykułów żywnościowych, które były wwożone do miasta. W odpowiedzi na liczne skargi, król powołał specjalnych komisarzy do zbadania sprawy. Wyrok zapadł na korzyść handlarzy. W wyniku porozumienia starosta mógł pobierać opłaty targowe jedynie od mięsa i ryb przywożonych w wozach. Opłata wynosiła 1 grosz od konia. Produkty żywnościowe w małych ilościach przynoszone przez chłopów do miasta były zwolnione od takich opłat. Kolejną kwestią, która została poruszona przez komisarzy królewskich, były opłaty za chleb. W dniu targowym w poniedziałek wolno było sprzedawać chleb w Płocku bez opłaty targowej. Dotyczyło to także chleba przywożnego. W pozostałe dni wolność taką otrzymali mieszkańcy przedmieść oraz mieszkańcy wsi królewskich, którzy korzystali z młynów królewskich.

W trakcie sporu poruszony został problem przewozu przez Wisłę. Starosta nakazał korzystać z przewozu

płockiego wszystkim tym, którzy udawali się przez Płock na jarmarki do Gniezna i Łęczycy. Poinformowany o tym król zezwolił mieszkańcom Płocka innym osobom, udającym się po towary, przeprować się przez rzekę w odległości jednej mili po obu stronach miasta. Tak miało być do rozpatrzenia sprawy. Dopiero w czerwcu wydano ostateczny wyrok. Mieszkańcy Płocka oraz pozostałe osoby jadące na jarmarki przez Płock z wozami pełnymi towarami, powinni korzystać z przeprawy płockiej. W źródle wymieniono dokładnie te miasta - były nimi Gniezno, Poznań, Łęczycza i Wrocław. Osoby jadące na doroczne zjazdy handlowe bez towarów mogły natomiast przeprować się przez Wisłę w dowolnym jej miejscu po obu stronach miasta. W przypadku drogi powrotnej wszyscy byli zmuszeni do przeprawy przez Płock. Oczywiście miasto nie posiadało prawa składu, tak więc kupcy przejeżdżający przez Płock nie byli zobowiązani do wystawiania tam swoich towarów.

Stanisław Pazyra zwrócił uwagę na targi w miejscowościach położonych przy przeprawach przez rzeki, pisząc: "Rola i znaczenie miejscowości targowych należących do tej grupy [targów na przewozach - przyp. M.Ż.] ma tym większe znaczenie dla rozwoju gospodarczego kraju, że powstanie ich i rozwój powiązany był ścisłymi węzłami nie tylko z kształtującym się rynkiem wewnętrznym, ale i z handlem o charakterze międzynarodowym, a mianowicie tranzytowym, a w pewnym stopniu i zagranicznym"³⁹. Niestety nie mamy źródeł, które mówiłyby nam nieco więcej o powiązaniu Płocka z innymi krajami. Jeżeli Płock nie brał bezpośrednio udziału w handlu międzynarodowym, to z pewnością brał udział pośrednio. Jak już pisałem kupcy płocky jeździli na jarmarki do Gniezna, Poznania i Wrocławka, czyli do miast które brały czynny udział w handlu międzynarodowym. Także kupcy biorący udział w takim jarmarku mogli przybywać do Płocka. Duże znaczenie w handlu międzynarodowym miał Wrocław. Kupcy płocky nie mieli jednak przywileju na prowadzenie handlu z tym śląskim miastem. Przywilej wydany przez Zygmunta Starego, a dotyczący zezwolenia mieszczanom miast królewskich na handel ze Śląskiem z wyłączeniem Wrocławia, nie wyjaśnia powodów omińnięcia tego miasta. Jak możemy się domyślać, powodem takiego kroku była trwająca ponad dwadzieścia lat wojna celna miast Polski z Wrocławiem⁴⁰. Wrocławianie żądali zniesienia prawa składu w Krakowie, który utrudniał im prowadzenie handlu ze Wschodem. Wojna celna zakończyła się w 1515 roku klęską Wrocławia. Wrocławianie zmuszeni zostali do ustępstw, po tym jak Polacy skierowali handel na zachód przez Frankfurt nad Odrą. Brak przywileju królewskiego na prowadzenie handlu z Wrocławiem związany mógł być właśnie z wojną celną. Należy pamiętać że krok ten był wymierzony nie przeciw wrocławianom, ale przede wszystkim przeciw polskim kupcom.

Dysponujemy ponadto informacjami na temat płockich kontaktów handlowych z innymi miastami Rzeczypospolitej. W 1498 roku kupiec płocki Tomasz zażyczył się u jednego z mieszczan płockich na kwotę

około 19 kop groszy. Tomasz zobowiązał się spłacić te pieniądze po powrocie z podróży do Krakowa, gdzie miał zamiar wybrać się w celach handlowych. Niestety księga miejska nie podaje żadnych informacji na temat towarów, z którymi lub po jakie się wybierał⁴¹. Kupcy płocky jeździli ponadto na jarmarki na św. Jana Chrzciela do Poznania. Niejaki Maciej Wieczorek otrzymał od konwisarza Jakuba pieniądze (7 florenów) na zakup jednego łasztu zboża miary pruskiej oraz kos. Konwisarz zastrzegł dług na domu oraz spichlerzu Wieczorka. Początkowo Wieczorek chciał za pożyczone mu pieniądze zastawić u Jakuba "sertum de margaritis". Jakub uznał jednak, że zastaw ten nie odpowiada pożyczonej kwocie⁴². W drugiej połowie XVI wieku aptekarz Paweł Alantsee zakupił jeden worek chmielu na Śląsku, w momencie panującej tam zarazy⁴³. Także kupcy z innych miast przyjeżdżali do Płocka w celach handlowych. Znane są kontakty Błażeja Kregera z Wrocławia i Gralymusba z Norymbergi [sic.] z mieszczanami płockimi (Józefem Fryją i Janem Czuryłką⁴⁴.

Interesy płockiego handlu zabezpieczały przywileje wydawane przez władców polskich. 6 grudnia 1521 roku Zygmunt Stary wydał dokument, w którym zabronił uprawiania handlu i wykonywania różnych rzemiosł osobom, które nie posiadały płockiego prawa miejskiego ("qui non gaudeat iure civili Plocensi")⁴⁵. Rozporządzenie to dotyczyło Płocka i okolic poza murami miejskimi. Przywilej ten miał chronić kupców oraz rzemieślników płockich przed napływem obcych. W 1556 roku Zygmunt August wydał kolejny dokument dotyczący płockiego handlu. Otóż osoby, które weszły w posiadanie nieruchomości w Płocku drogą małżeństwa i uprawiają w nich handel lub wyszynk piwa, powinny jak najszybciej poddać się sądownictwu miejskiemu i rozpocząć płacenie podatków. W przeciwnym razie osoby te miały zostać pozbawione nieruchomości drogą ich sprzedaży⁴⁶.

Jakie towary były przedmiotem transakcji handlowych podczas płockich targów i jarmarków? Z pewnością głównymi produktami były zboże i śledzie. Zboże było jedynym masowym produktem, który mogli dostarczać chłopci. Należy pamiętać, że Płock był początkowo jednym z czołowych eksporterów tego towaru do Gdańska. Okoliczni chłopci spieszyli do miasta na targi w celu sprzedaży zboża, które następnie kupcy płocky spławiali w dół rzeki⁴⁷. Także kupcy płocky z dużym prawdopodobieństwem udawali się do innych pobliskich miasteczek (Bielsk, Drobin) na zjazdy handlowe w celu zakupu zboża od miejscowej ludności. Śledzie natomiast były głównym towarem importowanym do Płocka. Analizując terminy transportów tego towaru do Płocka można zauważyć, że znaczna część z nich była importowana w kwietniu⁴⁸. Należy pamiętać, że na początku maja w mieście odbywał się doroczny jarmark. Przyjeżdżali na niego także mieszkańcy okolicznych miast, którzy mimo że uprawiali handel wiślany, nie importowali do swych miast tego produktu. Ryby, które sprzedawano na targach i jarmarkach, pochodziły nie tylko z importu. O dużym znaczeniu ryb pisał Jędrzej Świącicki: "Poza tym tu [pod Płockiem (przyp. M. Ż.) i w

innych miejscach rzeka Wisła znana jest z rybołówstwa. Obfituje szczególnie w łososie i sumy. W miesiącu marcu sumy wpływają ławicami przez deltę rzeki i docierają płynąc pod prąd, pod lodem aż do ujścia rzeki San, które znajduje się pod Sandomierzem. Wtedy to ludność nadbrzeżna rzeki wbiwszy pale w dno rzeczne i pozostawiając dogodny otwór wejściowy, niebacznie wpadła w zasadzkę i na próżno broniące się w końcu skrętami ogromnych ogonów, łowi za pomocą linianych wiciery. I zazwyczaj tak wielka jest ich mnogość, że po odrzuceniu części bezużytecznych, zarzucają nimi jako towarem sprzedażnym kramy rybne okolicznych miast⁴⁹. O dużym znaczeniu tego towaru może także świadczyć nadanie przez Zygmunta I przywileju w sprawie wybudowania nowych kramów przeznaczonych do sprzedaży śledzi⁵⁰. Kramy miały zostać wybudowane na rynku Miasta Książęcego oraz pod Ratuszem, a pieniądze z nich miały być przeznaczone na naprawę murów miejskich. Z pewnością dużym powodzeniem w trakcie trwania targów cieszyły się miejscowe wyroby rzemieślnicze, kupowane przez chłopów⁵¹.

Czy Płock słynął z jakiegoś produktu, który można było bez problemu nabyć w dużych ilościach w dzień handlowy? W ówczesnej Rzeczypospolitej niektóre targi i jarmarki słynęły z pewnych oferowanych tam towarów. W pobliskim Bielsku, Płońsku i Gąbinie dni handlowe pełne były koni i bydła. Jak podaje lustracja z 1565 roku "bywa tam [w Bielsku - przyp. M. Ż.] na jarmarki koni, bydła wszelakiego dosyć"⁵². Tamtejsze targi oraz jarmarki odwiedzane były także przez wielu rzeźników, którzy przywozili mięso na sprzedaż. Moim zdaniem płockie zjazdy handlowe mogły słynąć ze sprzedaży śledzi. Należy pamiętać, że w pobliżu Płocka, żadne miasto, które brało udział w handlu wiślanym, nie importowało w takich ilościach ryb, jak to było w przypadku Płocka. Zdarzało się, że niektóre miasta w ogóle nie sprowadzały tego towaru. Importowane ryby nie zaspokajały przecież wyłącznie potrzeb miasta, do którego były dowożone. Mogły być wystawiane na sprzedaż w Płocku lub w innym mieście tamtego regionu.

Dlaczego jarmarki w Płocku nie odgrywały dużej roli? Analizując mapę najważniejszych jarmarków Rzeczypospolitej w XVI stuleciu, zauważymy, że Płock znajdował się niejako na obrzeżu najważniejszych szlaków handlowych Korony. Płock leżał pomiędzy dwoma ośrodkami wymiany handlowej - mowa tutaj o Warszawie i Toruniu. Płock oddzielony był ponadto od zachodniej i południowej części kraju przez dwa ośrodki, w których odbywały się znane na całą Polskę doroczne zjazdy handlowe (Gniezno i Łęczyca). W okolicy miasta istniały, także inne miasta jarmarczne o ugruntowanej pozycji handlowej jak Łowicz, Sochaczew, Gostynin, Włocławek. Wszystkie te czynniki odbiły się niekorzystnie na sytuacji dni handlowych omawianego miasta.

Na zakończenie tych rozważań należałoby poruszyć sprawę udziału Żydów w handlu płockim. 26 grudnia

1521 roku na sejmie w Piotrkowie król Zygmunt I wydał przywilej, w którym ograniczył handel Żydów w mieście Płocku⁵³. Teraz Żydzi mieli wyznaczony dokładny czas, miejsce oraz rodzaje towarów, którymi mogli handlować. Na mocy przywileju społeczność żydowska mogła prowadzić handel tylko w dni targowe i tylko na Rynku. Zygmunt I zabronił im jednocześnie przekraczania wyznaczonego miejsca i prób handlu w innych miejscach Płocka. Wśród towarów, którymi mogli handlować, znalazły się: sukno, płótno, tkaniny, bydło, pieprz, szafran "et alias aromatics species". Żydzi mogli je sprzedawać tylko w ilościach hurtowych. Na koniec król powierzył staroście płockiemu Mikołajowi Niszczyckiemu wprowadzenie tego postanowienia w życie. W dwa lata później na sejmie krakowskim ten sam władca wydał kolejny przywilej, który stanowił potwierdzenie tego z 26 grudnia 1521 roku. Czytamy tu jednak o nowym rozporządzeniu. Żydzi nie mogli posiadać stołów na Rynku, a sprzedawać musieli wyłącznie w sklepach. Zygmunt I powołał się w tym dokumencie na inne miasta Rzeczypospolitej, takie jak Kraków, Lublin i Poznań. Decyzje podjęte przez króla nie były najwyraźniej przestrzegane, gdyż w 1537 roku Zygmunt I zwrócił się ponownie do wojewody płockiego Szczęsnego Srzeńskiego. Nakazał mu, aby nie dopuszczał Żydów do wystawiania publicznie i sprzedawania przez nich towarów. Jedynym miejscem, gdzie mogli prowadzić handel były ich własne domy⁵⁴. W listopadzie tego samego roku Srzeński wydał dekret następującej treści: "1537 anno, feria tertia post festum s. Catharinae in castro Plocensi inter magistratum totamque communitatem, ab una, et infideles Iudaeos Plocenses, ab altera parte, ne Iudei merces publice vendant"⁵⁵. Pod koniec lat siedemdziesiątych XVI stulecia burmistrz płocki Marcin Gaynowski zabronił Żydom na Rynku i wszystkich ulicach miasta zakupu towarów przed godziną dziewiątą⁵⁶. Gaynowski wymienił owe towary, do których należały: "fruges, frumenta, cutes aliasque omnes res quoad victum et amicum spectantes". Do wyznaczonej godziny artykuły te mogli nabywać jedynie mieszkańcy Płocka. Po upływie tej godziny prawo zakupu mieli także Żydzi.

Połowa wieku XVII to upadek gospodarczy miasta spowodowany m.in. wojną ze Szwecją (1655-1660) oraz okupacją Płocka przez oddziały Karola X Gustawa (1655-1656). Wojny, kontrybucje, pożary oraz epidemie wpływały znacznie na pogorszenie stanu ekonomicznego miast Rzeczypospolitej. Do tego dochodziła antymieszczańska polityka szlachty, upadek rzemiosła miejskiego (na przełomie XVI i XVII wieku) oraz powstanie i rozwój folwarków pańszczyźnianych⁵⁷. Wyrazem kryzysu gospodarczego w Płocku może być tylko jeden jarmark, który odbywał się w mieście po wojnie polsko-szwedzkiej. Płock z regułu gospodarczego wychodził zaczął dopiero w latach czterdziestych XVIII stulecia⁵⁸.

Bibliografia

Źródła

Księga ławnicza miasta Płocka 1489-1517, wyd. D. Poppe, Warszawa 1995.
Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1564-1565, cz. II, wyd. A. Tomczak, Bydgoszcz 1963.
Lustracje województwa płockiego 1565-1789, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S. M. Szacherska, Warszawa 1965.
Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570, wyd. Z. Kędzierska, Warszawa 1959.
Pawiński A., Polska XVI w. pod względem geograficzno-sta-

tystycznym, [w:] Źródła dziejowe, t. XVI, Mazowsze, Warszawa 1892.
Pazyra S., Najstarszy opis Mazowsza Jędrzeja Święckiego, Warszawa 1974.
Regestra thelonie aquatici Wladislaviensis saeculi XVI, wyd. S. Kutrzeba, F. Duda, Kraków 1915.
Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka 1495-1586, wyd. S. M. Szacherska, t. II, Warszawa 1987.

Opracowania

Bogucka M., Jarmarki w Polsce w XVI-XVIII wieku, [w:] Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu, Toruń 1996, s. 15-26.
Bogucka M., Samsonowicz H., Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej, Wrocław 1986.
Dzieje Gniezna, red. J. Topolski, Warszawa 1965.
Dzieje Mazowsza do 1526 roku, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994.
Dzieje Wielkopolski, red. J. Topolski, t.I, Poznań 1969.
Góralski W., Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1717), [w:] Dzieje Płocka, t. 1, Historiamiasta do 1793 roku, Płock 2000, s. 161-184.
Guldon Z., Lokacje miast kujawskich i dobrzyńskich w XIII-XVI w., "Ziemia Kujawska", t. 2, 1968, s. 19-46.
Guldon Z., W czasach szlacheckiej Rzeczypospolitej. Terytorium, ludność i stosunki gospodarczo- społeczne, [w:] Studia dziejów ziemi dobrzyńskiej XV-XX w., Warszawa 1987, s. 9-68.
Herbst S., Miasta i mieszczaństwo Renesansu polskiego, Warszawa 1955.
Kordala T., Płock w zaraniu dziejów, Płock 1995.
Kulak T., Wrocław, Wrocław 1997.

Morawski Z., Handel miast nadwiślańskich Mazowsza do końca XVI wieku, [w:] Studia nad ośrodkami miejskimi w dorzeczu środkowej Wisły, 1996, s. 7-32.
Pazyra S., Geneza i rozwój miast mazowieckich, Warszawa 1949.
Szacherska S. M., Płock za Jagiellonów (1495-1580), [w:] Dzieje Płocka, t. 1, Historia miasta do 1593 roku, Płock 2000, s.99-160.
Toruń dawny i dzisiejszy. Zarys dziejów, red. M. Biskup, Warszawa 1983.
Włocławek. Dzieje miasta, red. J. Staszewski, t. I, Włocławek 1999.
Wyrobisz A., Handel w Solcu nad Wisłą do końca XVIII w. Przyczynek do historii rynku wewnętrznego w Polsce przedrozbiorowej, "Przegląd Historyczny", t. LVII, 1966, s. 14-48.
Wyrobisz A., Uwagi o kalendarzu jarmarków miast Korony w XVI wieku, [w:] Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa średniowieczu, Toruń 1996, s. 27-32.
Zahorski A., M. M. Grzybowski, Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej (1718-1793), [w:] Dzieje Płocka, t.1, Historia miasta do 1793 roku, Płock 2000, s. 185-222.

Przypisy

¹ S. M. Szacherska, Płock za Jagiellonów (1495-1580), [w:] Dzieje Płocka, t. 1, Historia miasta do 1793 roku, Płock 2000, s.127.
² Artykuł napisany na podstawie pracy magisterskiej: Płock w czasach nowożytnych: gospodarka i społeczeństwo w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Wyrobisza w 2001 roku.
³ Szlaki handlowe zrekonstruowane zostały na podstawie prac: Dzieje Mazowsza do 1526 roku, red. A. Gieysztor i H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 250-256; T. Kordala, Płock w zaraniu dziejów, Płock 1995, s. 94.
⁴ M. Bogucka, H. Samsonowicz, Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej, Wrocław 1986, s. 421.
⁵ S. Pazyra, Geneza i rozwój miast mazowieckich, Warszawa 1959, s. 339.
⁶ Toruń dawny i dzisiejszy. Zarys dziejów, red. M. Biskup, Warszawa 1983, s. 165; A. Wyrobisz, Handel w Solcu nad Wisłą do końca XVIII wieku. Przyczynki do historii rynku wewnętrznego w Polsce przedrozbiorowej, "Przegląd Historyczny", t. LVII, 1966, s. 26.
⁷ S. Herbst, Miasta i mieszczaństwo Renesansu polskiego, Warszawa 1955, s. 19.
⁸ Z. Morawski, Handel miast nadwiślańskich Mazowsza do końca XVI wieku, [w:] Studia nad ośrodkami miejskimi w dorzeczu środkowej Wisły, 1996, s. 11.
⁹ Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka 1495-1586, wyd. S. M. Szacherska, t. II, Warszawa 1987, nr 313, s. 60-61 (dalej: Zbiór II).
¹⁰ Lustracje województwa płockiego 1565-1789, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S. M. Szacherska, Warszawa 1965, s. 6 (dalej: L. płockie). Wydawnictwo to zawiera także wykaz ważnej-

szych dokumentów dotyczących Płocka oraz pozostałych lustrowanych miejscowości z województwa (dalej: L. płockie. Wykaz).

¹¹ L. płockie, dz. cyt., s. 172.

¹² Tamże, s. 58.

¹³ M. Bogucka, Jarmarki w Polsce w XVI-XVIII wieku, [w:] Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu, t. 1, Toruń 1996, s. 23; A. Wyrobisz, Uwagi o kalendarzu jarmarków w miastach Korony w XVI wieku, [w:] Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu, t. 1, Toruń 1996, s. 30.

¹⁴ Zbiór II, dz. cyt., nr 320, s. 68-69.

¹⁵ L. płockie, dz. cyt., s. 6.

¹⁶ L. płockie. Wykaz, dz. cyt., nr 181, s. 255.

¹⁷ L. płockie, dz. cyt., s. 86.

¹⁸ Por. M. Bogucka, Jarmarki w Polsce, dz. cyt., s. 22.

¹⁹ A. Wyrobisz, Handel w Solcu, dz. cyt., s. 29.

²⁰ Wykaz miast mazowieckich oraz ich status na podstawie: A. Pawiński, Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym, [w:] Źródła dziejowe, t. XVI, Mazowsze, Warszawa 1892, s. 37-39.

²¹ Lokacje miast na podstawie: S. Pazyra, Geneza i rozwój miast, dz. cyt., tablica nr 1, s. 111-128.

²² L. płockie. Wykaz, dz. cyt., nr 96, s. 247.

²³ Z. Guldon, W czasach szlacheckiej Rzeczypospolitej. Terytorium, ludność i stosunki gospodarczo-społeczne, [w:] Studia dziejów ziemi dobrzyńskiej XV-XX w., Warszawa 1987, s. 50; Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570, wyd. Z. Kędzierska, Warszawa 1959, s. 89.

²⁴ Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570, dz. cyt.,

- s. 99; J. Szczepański, Gostynin i ziemia gostynińska w latach 1462-1793, [w:] Gostynin i ziemia gostynińska, Warszawa 1990, s. 170.
- ²⁵ Ustalenie dat jarmarków dla okolicznych miast nie jest proste. Lustracje królewskie nie zawsze informują o terminach dni jarmarcznych, podając tylko ich liczbę dla danego miasta. Przy opracowywaniu tej tabeli posłużyłem się pracami: Z. Guldon, Lokacje miast kujawskich i dobrzyńskich w XIII-XVI w., [w:] Ziemia Kujawska, t. 2, 1968, s. 41; L. płockie, dz. cyt., s. 24, 172; Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570, dz. cyt., s. 28, 89, 99, 137.
- ²⁶ Zbiór II, dz. cyt., nr 349, s. 104-105.
- ²⁷ Dzieje Gniezna, red. J. Topolski, Warszawa 1965, s. 293.
- ²⁸ Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1564-1565, cz. II, wyd. A. Tomczak, Bydgoszcz 1963, s. 132.
- ²⁹ Dzieje Wielkopolski, red. J. Topolski, t. I, Poznań 1969, s. 477-478.
- ³⁰ Włocławek. Dzieje miasta, red. J. Staszewski, t. I, Włocławek 1999, s. 276.
- ³¹ S. Pazyra, Geneza i rozwój miast, dz. cyt., s. 338.
- ³² Tamże.
- ³³ L. płockie, dz. cyt., s. 38.
- ³⁴ Tamże, s. 58.
- ³⁵ Tamże, s. 6.
- ³⁶ Tamże.
- ³⁷ L. płockie. Wykaz, dz. cyt., nr 21, s. 240.
- ³⁸ Zbiór II, dz. cyt., nr 349, s. 104-105.
- ³⁹ S. Pazyra, Geneza i rozwój miast, dz. cyt., s. 75.
- ⁴⁰ T. Kulak, Wrocław, Wrocław 1997, s. 86.
- ⁴¹ Księga ławnicza miasta Płocka 1489-1517, wyd. D. Poppe, Warszawa 1995, nr 105, s. 55.
- ⁴² Tamże, nr 171, s. 87.
- ⁴³ Zbiór II, dz. cyt., nr 649, s. 454.
- ⁴⁴ Księga ławnicza, dz. cyt., nr 119, s. 64-65.
- ⁴⁵ Zbiór II, dz. cyt., nr 339, s. 88.
- ⁴⁶ Tamże, nr 617, s. 427-428.
- ⁴⁷ A. Wyrobisz, Handel w Solcu, s. 34-36.
- ⁴⁸ Analizę przeprowadziłem na podstawie rejestrów komory celnej we Włocławku (Regestra thelonei aquatici Wladislaviensis saeculi XVI, wyd. S. Kutrzeba, F. Duda, Kraków 1915). Wiele transportów było także w lipcu i sierpniu oraz w listopadzie. Śledzie z tych transportów mogły być sprzedawane także w czasie płockich jarmarków 5 sierpnia i 21 stycznia.
- ⁴⁹ S. Pazyra, Najstarszy opis Mazowsza Jędrzeja Święcickiego, Warszawa 1974, s. 181-183.
- ⁵⁰ Zbiór II, dz. cyt., nr 382, s. 151-152.
- ⁵¹ Na temat płockiego rzemiosła w XVI i XVII stuleciu: S. M. Szacherska, dz. cyt., s. 128-145; W. Góralski, Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1717), [w:] Dzieje Płocka, t. 1, Historia miasta do 1793 roku, Płock 2000, s. 167.
- ⁵² L. płockie, dz. cyt., s. 20; Lustracje województwa rawskiego 1564 i 1570, dz. cyt., s. 100.
- ⁵³ Zbiór II, dz. cyt., nr 340, s. 89.
- ⁵⁴ Tamże, nr 424, s. 222-223.
- ⁵⁵ Tamże, nr 434, s. 231.
- ⁵⁶ Tamże, nr 721, s. 532.
- ⁵⁷ M. Bogucka, H. Samsonowicz, dz. cyt., s. 451-453.
- ⁵⁸ Na temat historii społeczno-gospodarczej oraz stosunków politycznych Płocka w XVIII wieku: A. Zahorski, M. M. Grzybowski, Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej (1718-1793), [w:] Dzieje Płocka, t. 1, Historia miasta do 1793 roku, Płock 2000, s. 185-222.

IMIGRACJA LUTERAN W OKOLICE PŁOCKA I JEJ WPŁYW NA POWSTANIE I ROZWÓJ TERYTORIALNY PARAFII EWANGELICKO-AUGSBURSKIEJ W PŁOCKU

Wiek XIX na ziemiach polskich obfitował w wiele znamienitych wydarzeń o charakterze politycznym, społecznym oraz kulturalnym. Procesy te doczekały się wielu syntez, monografii oraz mniejszych opracowań. Równolegle następowały zmiany w strukturze narodowościowej i etnicznej tychże ziem, które stanowiły przyczynę bądź skutek wzmiankowanych procesów.

Problematyka mniejszości narodowych - bądź ujmując ściślej - wyznaniowych na ziemiach polskich w XIX wieku poznana jest w stopniu niewystarczającym. Odnosi się to również do Płocka, który poza krótkotrwałym zaborem pruskim i chwilową niezależnością w ramach Księstwa Warszawskiego podlegał cesarstwu rosyjskiemu w formie poszerzonej lub ograniczonej autonomii.

Dzieje XIX-wiecznego miasta wraz z jego najbliższą okolicą traktować należy nierozłącznie z przeszłością Mazowsza Płockiego. Ważne miejsce w ujęciu regionalnym wspomnianych zagadnień zajmują prace Tadeusza Stegnera, Witolda Prussa, Adolfa Różańskiego, Mariana Żychowskiego, Wiesława Śladkowskiego, Mi-

chała Mariana Grzybowskiemu, które łącznie z wieloma innymi artykułami np. Pawła Fijałkowskiego stanowią łączny dorobek badawczy¹.

W odniesieniu do Płocka ów dorobek jest nieporównanie mniejszy. Problematykę obecności ludności wyznania ewangelicko-augsburskiego podnoszono w monografii: "Dzieje Płocka" pod red. A. Gieysztora, monografii historycznej arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego - "Wspomnieniu jubileuszowym z okazji 125 rocznicy założenia parafii w Płocku" pastora A. Gundlacha czy w "Opisach miast polskich z lat 1793-1794" J. Wąsickiego.² Spośród pozycji źródłowych wart odnotowania jest "Topographisch - statistische Nachrichten von der Koeniglichen Immediat Stadt Plock... 1802". Ubóstwo prac dotyczących luteran płockich nie ma przełożenia na liczbę źródeł archiwalnych, które oczekują na ich opracowanie. Mam tu na myśli przede wszystkim Księgi Metrykalne parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku, które stanowią kopalnię wiedzy nie tylko dla badaczy zajmujących się problematyką demografii, ale również

Kościół "Na Górkach" zbudowany w 1234 roku za panowania księcia płockiego Konrada I, w roku 1804 przekazany został luteranom przez władze pruskie na parafię ewangelicko-augsburską.

Fot. W. Kowalski

społeczno-zawodową i przestrzenną (rozemieszczenie terytorialne). Nie są to jedyne archiwalia. Wiele informacji zawiera zespół archiwalny: "Akta Miasta Płocka 1806-1867".³

Głównym celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie początków funkcjonowania parafii luterańskiej w Płocku.

Omówię zarówno jako:

- przyczyny i kierunki migracji luteran w okolice Płocka.
- rozwój terytorium oraz wewnętrzną organizację parafii.

Warto przybliżyć tło historyczne oraz wydarzenia mające miejsce na Mazowszu oraz w Płocku pod koniec XVIII i początkach XIX wieku, które miały fundamentalne znaczenie dla zaistnienia tychże zjawisk.

Początki osadnictwa ewangelickiego na Mazowszu, szczególnie jego części południowo-zachodniej sięgają jeszcze połowy XVII wieku. Jednak zasadniczy napływ kolonistów nastąpił od połowy XVII wieku. Jak podaje Paweł Fijałkowski pierwszą falę kolonizacyjną stanowili przybysze z Pomorza Wschodniego i Kujaw, następną z Hesji i Wirtembergii⁴. W większości byli oni luteranami choć część osadników stanowili mennonici i herrnhuci reformowani⁵. Wśród przyczyn kolonizacji tychże obszarów przez luteran leżała chęć dziedziców nadwiślańskich posiadłości do zagospodarowania corocznie zalewanych przez wodę łąk i pastwisk a także pól uprawnych. Osadnicy ci pochodzący z Europy Zachodniej zwani "olędrami" stali się mieszkańcami pierwszej tego typu osady nazwanej - Troszyn Niemiecki a miało to miejsce w roku 1759. W tym czasie powstały także osady: Borki, Kępa Tokarska, Wiączęmin Niemiecki oraz osada Sady (1769). Kolejnymi osadami "holęderskimi" były: Kępa Antonińska, Kępa Bieniewska, Łęg Januszewski i Kępa Pieczyńska⁶.

Przybysze napotykali na ogromne utrudnienia w życiu codziennym związanym z usługami religijnymi. Powodowało to chociażby konieczność odbywania chrztów, ślubów w kościołach katolickich i uiszczania różnego rodzaju opłat.

Utrudnienia w życiu religijnym rekompensowały warunki, na jakich osiedlali się koloniści. Przede wszystkim w odróżnieniu od ludności miejscowej byli ludźmi wolnymi tzn. po uregulowaniu zobowiązań wobec właściciela mogli opuścić gospodarstwa. Posiadali też własny sąd złożony z sołtysa oraz dwóch ławników, posiadający kompetencje z wyjątkiem spraw kryminalnych.

Sytuacja uległa zmianie w roku 1767 kiedy sejm konfederacki a następnie ustawa sejmowa z 1775 roku zezwoliły cudzoziemcom na osiedlanie się. Wówczas to osadnicy mogli legalizować własne praktyki religijne w miejscu organizowania osad poprzez budowanie domów modlitw pełniących jednocześnie funkcje szkół. Sprzyjające prawodawstwo przyczyniło się do zdynamizowania procesu "olęderyzacji" obszarów nadwiślańskich w postaci założenia parafii luterańskiej w Iłowie w 1775 roku czy też powstania nowych osad: Grabie Niemieckie (1772), Wymyśle Niemieckie w okolicach Gąbina oraz Kępa Karolińska i Suchodół-Łęg⁷.

Informacji o istnieniu skupisk luterańskich dostarczają protokoły wizytacji dekanatów: sierpeckiego, bieżuńskiego, bodzanowskiego, wyszogrodzkiego, lipno-

wskiego i dobrzyńskiego należących do diecezji płockiej, odbytej w 1775 roku z polecenia Michała Jerzego Poniatowskiego. Czternastopunktowy plan opisu obejmował w punkcie pierwszym informacje o danym kościele parafialnym, liczbie parafian, wsiach do niej należących. Wśród nich znajdowały się informacje o innowiercach mieszkających na ich terenie. Spośród obszarów, które w przyszłości podlegały płockim pastorom luterańskim lub znajdowały się w niewielkiej odległości można znaleźć informacje iż między innymi na obszarze parafii sierpeckiej znajduje się 1 akatolik⁸. Na terenie dekanatu bieżuńskiego w opisie parafii Bieżuń, wśród parafian: "lutrów zaś tak w Bieżuniu, jako też w Karnyszynie liczy się wszystkich z dziećmi 56..."; parafii lubowidzkiej i żuromińskiej "Inszej religii jako to Lutrów jest w całej parafii osób nro 7..."; natomiast w parafii Rościszewo - "... akatolik 1 w Kośkach" a w parafii Skrwilno "Dysydentów gospodarzy 3, niewiast dysydenckich 4, dzieci dysydenckich pięcioro"⁹. Na terenie dekanatu wyszogrodzkiego informacje o luteranach znajdujemy przy opisie parafii Wyszogród, gdzie: "... lutrów zaś na Kempie Wiślanej do Wyszogrodu należącej i do parafii osób trzynaście", natomiast na terenie parafii Zakrzewo: "Innej religii osób znajduje się wiele jako to: lutrów [162] z dziećmi po kępach więcej jak 50..."¹⁰. Skupiska luteran znajdowały się również na terenie dekanatu dobrzyńskiego w granicach parafii Rokicie, gdzie "...lutrów na Kępie Więclawskiej mieszkających osób 7 ..."; parafii Sobowo "luterskiej religii osób na Kępie Głowińskiej mieszkających z dziećmi małemi 41" natomiast w granicach parafii Tłuchowo "luterskiej sekty z dziećmi osób 24"¹¹.

Przedstawiony w zarysie schemat rozwoju infrastruktury osadniczej luteran schyłkowego okresu istnienia I Rzeczypospolitej nie oddaje w pełni okoliczności tej z porozbiorowej - sterowanej odgórnie.

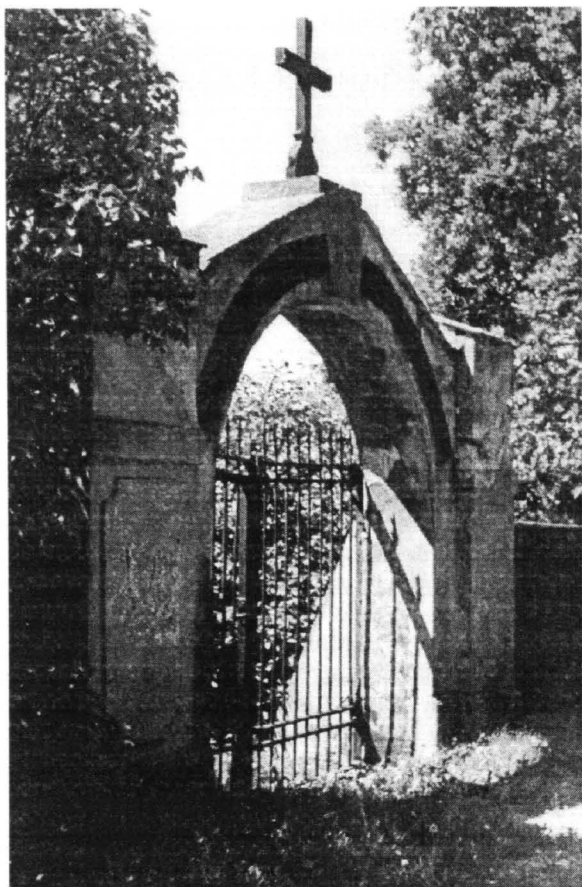
Jak na tym tle przedstawiała się sytuacja w Płocku i okolicach?

Płock, który w ramach drugiego rozbioru znalazł się w Prusach Nowowschodnich stał się ośrodkiem wzmożonej kolonizacji.

Dnia 7 kwietnia 1793 roku wojska pruskie zajęły Płock. Wówczas to doszło do instalacji praw na modłę niemiecką. Prusy Południowe podzielone początkowo na dwa departamenty: piotrkowski i poznański otrzymały w tym samym roku trzeci - płocki z siedzibą w Płocku, w ramach którego wydzielony został powiat płocki jako jeden z 15 okręgów w ramach departamentu¹².

Jednym z istotnych elementów unifikujących nowo zdobyte ziemie z państwem pruskim była kolonizacja, która od momentu dokonania zaboru stała się jednym z głównych celów polityki pruskiej w Płocku. Jak kształtował się więc proces wzrostu liczebnego luteran w Płocku i jego okolicach?

Punktem wyjścia niniejszej analizy jest informacja podana w "Opisie miast polskich z lat 1793-794" opracowanym w formie ankiety, gdzie podana jest liczba 30 luteran przy 1062 osobach wyznania rzymsko-katolickiego i 862 Żydach¹³. Pierwsi koloniści zaczęli osiedlać się w okolicach Płocka w roku 1797. Wówczas powstało 20 ko-

Brama cmentarza parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku założonego w 1804 r. Widok od ul. Kazimierza Wielkiego

lonii skupiających 505 rodzin (2896 osób)¹⁴. W samym mieście nastąpiło zsynchronizowanie działań kolonizatorskich, gdzie około 1800 roku w całym departamencie na 2879 rodzin, 400 mieszkało w Płocku¹⁵. Według "Topographisch - statistische Nachrichten von der Königlichen Immediat Stadt Plock ... 1802" oraz monografii Płocka arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego, w roku 1802 na 3714 mieszkańców Płocka, ewangelicy liczyli 1783 osoby. We "Wspomnieniu ..." pastora A. Gundlacha podana jest informacja, iż około roku 1798 w okręgu płockim mieszkało 5879 rodzin ewangelickich, natomiast w Płocku i okolicach około 2000 ludzi. Pewien spadek liczby luteran zanotowano w latach 1806-1813. Płock w roku 1810 zamieszkiwało 875 osób pochodzenia niemieckiego¹⁶. Potwierdzeniem napływu osadników w okolice Płocka jest kolonia Schröttersdorf (przedtem i obecnie wieś Maszewo) - która swoją nazwę przyjęła od nazwiska ministra Prus Wschodnich i Zachodnich barona von Schröttera. We wspomnianym powyżej opracowaniu pastor Gundlach podaje, iż za panowania króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II osiedle w Maszewie liczyło 5 rodzin pochodzących z Priegnitz, 5 z Kurmark oraz 12 z innych prowincji pruskich.¹⁷

Wraz z upływem lat liczebność luteran w Płocku wzrastała. Według informacji pastora J.K. Hevelke z dnia 13 października 1823 r. liczba członków płockiej wspólnoty ewangelickiej wynosiła 2275 osób, z czego przedstawicielki płci żeńskiej 1872 osoby (kobiety 714, dziewczynki 1158); płeć męska to 1127 osób

(mężczyźni 724, chłopcy 403)¹⁸. Wyraźny wzrost liczby parafian nastąpił pod koniec lat 30-tych, kiedy w roku 1837 parafia liczyła 3280 dusz (610 rodzin), a widoczny spadek nastąpił na początku lat 40-tych XIX wieku, kiedy to w 1841 roku parafia liczyła 2500 dusz (507 rodzin) a w 1843 roku 2410 dusz (500 rodzin).¹⁹

Jak podaje Stefan Gorski, koloniści napływający na obszar zajęty przez Prusy byli w dużej mierze wyrzuceni społecznie lub nędzarzami wypędzonymi przez głód z własnego kraju. Z tą opinią nie współgra ocena pastora Gundlacha stwierdzającego, iż Maszewo stanowiło punkt zborny dla przybyszów z Wirtembergii, Meklemburgii, Saxonii; Chelpowo dla przedstawicieli Meklemburgii i Wirtembergii a kolonię Powsino zasiedliło 10 rodzin z Prus i 3 z Meklemburgii, natomiast w samym Płocku pojawiło się wówczas wielu rzemieślników (podupadłych tkaczy) z Prus, Szwabii czy Frankonii; urzędników pruskich oraz chłopów pochodzących również z Meklemburgii oraz Wirtembergii²⁰.

Materiały dotyczące imigracji luteran na te tereny autor artykułu uzyskał w oparciu o własne badania przede wszystkim o księgi metrykalne parafii ewangelicko-augsburskiej płockiej pochodzące z XIX wieku. Zbadanie procesu napływu ludności tejże konfesji stanowi ważny element opisu płockiej parafii gdyż to właśnie imigracja była fundamentem jej zaistnienia i rozwoju.

Najliczniejsza grupa imigrantów przybyła do Płocka i jego okolic w latach 1808-1863 z obszaru państwa pruskiego. Należy przy tym zwrócić uwagę na używane określenia swoistych regionów Królestwa Pruskiego typu: Prusy, Śląsk Pruski, Państwo Pruskie, Prusy Zachodnie, Prusy Wschodnie, Królestwo Pruskie, Saksonia Pruska, Litwa Pruska. Inne wyszczególnione krainy w ramach tego państwa to: Brandenburgia, Pomerania Szwedzka, Nowa Marchia Brandenburska, Warmia.

Ogółem z obszaru Królestwa Pruskiego przybyło do Płocka i jego okolic 52,5% luteran. Z ogólnej liczby aż 45% pochodziło z obszarów posiadających w zapisach metrykalnych określenie "Prusy", "Pruski", "Pruskie". Pozostałe 7% imigrantów to: przybysze z Brandenburgii (około 4,5%), Pomeranii (2,5%). Natomiast wzmiankowo wręcz traktowane są podane również: Warmia oraz Nowa Marchia Brandenburska (od 1-3 zapisów). Inne - znajdujące się poza granicami królestwa kraje niemieckie miały również swój udział w tym procesie. Należą do nich: Królestwo Wirtemberskie (12,5%), Meklemburgia traktowana jako całość oraz z wyszczególnieniem: Księstwa Strelitz - Meklemburskiego oraz Księstwa Meklemburg - Schwerin, gdzie ich łączny udział to około 5,7% przybyłych. W materiałach źródłowych pojawiają się również inne państwa niemieckie, których udział w globalnym rozrachunku jest raczej znikomy: Saxonia około 2,8%; Badenia traktowana jako całość oraz Księstwo Baden-Durlach (około 1,1%); Księstwo Hanowerskie (około 0,3%); Królestwo Westfalskie (około 0,16%) oraz inne kraje niemieckie, które stanowiły około 0,5% imigrantów. Natomiast wartościami bliskimi lub równymi zero (od 1-3 zapisów) legitymują się: Wolne Miasto Hamburg, Turynia, Księstwo Dessau, Księstwo Ansbach, Księstwo Anhalt, Hrabstwa: Hohenstein, Izenburg oraz Livlandia (Estonia).

Imigracja, aczkolwiek zdominowana przez wyznawców pochodzących z krajów niemieckich, nie była jedynym kanałem przemieszczeń ludności. Społeczność tejże konfesji napłynęła również z takich państw jak: Anglia, Austria (Galicja Austriacka), Rosja (określana jako Kraj Rosyjski oraz uwzględniające jej regiony w postaci: Kurlandii, Litwy Ruskiej), Węgry, Holandia, Szwecja, Francja (Alzacja), spośród których jedynie udział emigrantów ze Szwajcarii wyniósł około 0,4% zaś pozostałe wielkości są jeszcze mniejszego.

Osobnego potraktowania wymagają osoby, które przybyły do Płocka lub jego okolic z obszarów, które w latach 1809-1813 wchodziły w skład Księstwa Warszawskiego. Ich udział wyniósł około 1,85%, co wynika głównie z krótkotrwałego okresu istnienia Księstwa. Następstwem jego likwidacji było przesunięcie granic Królestwa Pruskiego na Wschód. Począwszy od 1815 roku pojawia się nowa jednostka terytorialna: autonomiczne Królestwo Polskie, z obszaru którego napłynęło w okolice Płocka 25,3% luteran. Należy dodać iż wraz z upływem lat liczba ewangelików legitymujących się pochodzeniem z krajów niemieckich malała kosztem parafian przybyłych z sąsiednich parafii znajdujących się na obszarze Królestwa Polskiego, którymi były wspólnoty w Lipnie, Gąbinie, Wyszogrodzie, Dobrzyniu, Mławie, Nowej Wsi, Iłowie oraz większych miast Królestwa stanowiących niejednokrotnie centrum tychże wspólnot religijnych np. z Warszawy, Płońska, Przasnysza, Włocławka, Lublina, Łomży, Kielc, Szreńska, Rawy Mazowieckiej, Sierpca, Kalisza czy Kutna.

Od połowy lat 30-tych XIX wieku zauważalny jest wzrost liczby akt, w których parafianie przyszli na świat na obszarze rodzimej parafii i stanowi to logiczną konsekwencję powolnej dominacji młodszych pokoleń wśród tej społeczności oraz trwałości procesu imigracji²¹.

Wzrost liczby ludności wyznania ewangelicko-augsburskiego spowodował konieczność umożliwienia odbywania praktyk religijnych. W nowo utworzonej prowincji - Prusach Nowosachodnich znajdowały się tylko trzy kościoły. Do momentu uzyskania od władz miejsca na odbywanie praktyk religijnych ludność tejże konfesji zmuszona była do korzystania z posług udzielanych im przez księży katolickich (chrzty, śluby). W związku z tym przyjmowanie komunii czy modlitwa w obecności pastora należała do bardzo rzadkich przypadków. Poza tym zdecydowana większość luteran za uczestnictwo w nabożeństwach niedzielnych czy świątecznych musiało uznać odczytanie ewangelii przez np. nauczyciela bądź osobę wyróżniającą się spośród ogółu ludności. Miejsce zborne płockich wiernych stanowiły klasy płockiego gimnazjum. W takich oto okolicznościach Izba Okręgowa uchwaliła sumę 6 tys. talarów na budowę pastorałki i pomieszczenia szkolnego. Rozmowy rozpoczęte jeszcze w XVIII wieku (1799 rok) zakończone zostały w roku 1804. Likwidacji klasztoru dominikanów miało towarzyszyć przejście tegoż kościoła przez luteran. Wraz z uzyskaniem nowej siedziby parafii minister von Schrötter otrzymał od króla pruskiego 4000 złotych polskich (400 talarów) rocznej stałej pensji etatu dla pastora; 400 złotych dla organisty i 300 złotych dla za-

krystiana. Natomiast dziad, czyli grzebiący zmarłych miał utrzymywać się tylko z akcydensów²².

Ważną datą w dziejach płockiej parafii ewangelicko-augsburskiej był dzień 5 czerwca 1804 roku. Wtedy to król Fryderyk Wilhelm II podpisał w Charlottenburgu koło Berlina dokument, w którym przekazywał parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku kościół Dominikański wraz z klasztorem, który 30 września 1804 roku został poświęcony przez pastora Hinninga (Hiniga) z Torunia.²³ Po przejęciu kościoła należało go zaadoptować na potrzeby luteran. Proces ten trwał do dnia 30 września 1805 roku, kiedy to odbyło się nabożeństwo w zmienionych wnętrzach kościoła. W tym samym czasie powstał projekt przeznaczenia budynków przykościelnych. 13 sierpnia 1805 roku zatwierdzono projekt, lecz jego realizacji przeszkodził wybuch wojny. Aktualizacja nastąpiła 1 września 1808 roku w czasie istnienia Księstwa Warszawskiego, kiedy to wydany został dekret na odrestaurowanie mieszkania dla pastora, na które potrzebne drzewo miało pochodzić z lasów państwowych²⁴.

Pierwszym płockim pastorem był Johann Daniel Hellmann, który nominację uzyskał 30 sierpnia 1804 roku z rąk Izby Pruskiej, by w roku 1808 uzyskać zwolnienie od płockiego konsystorza i intendenta. Jako główną przyczynę odejścia pastora Hellmanna podano uszczerplenie dochodów oraz drożyznę panującą w Płocku.²⁵ Jego następcą został Johan Karl Hewelke wybrany pastorem w Płocku spośród dwóch jeszcze innych kandydatów: pastora z Brodnicy J. P. Powalskiego oraz J. P. Raedigera - nauczyciela szkoły na kolonii Schröttersdorf i kandydata teologii. Do momentu zatwierdzenia nowego pastora, obowiązki pasterza płockiej parafii luteranickiej sprawował Alberti²⁶. Objąwszy w zastępstwie obowiązki pastora w dniu śmierci pastora Hewelke tj. 14 października 1836 roku złożył raport Generalnemu Konsystorzowi Wyznań Ewangelickich w celu normalnego funkcjonowania intendenty płockiej. Pełnił ją oficjalnie do dnia 7 lutego 1837 roku za co otrzymał 462 zł pol. 16 groszy²⁷. W tym czasie pastor Ludwig dnia 4 listopada 1836 r. otrzymał pisemne polecenie od Generalnego Konsystorza Wyznań Ewangelickich przygotowania czynności wyboru pastora dnia 25 października 1836 r. Kandydatami do objęcia pastora byli: ks. Boerner z Wyszogrodu; ks. Helbing z Nowego Dworu; ks. Henryk Bando ze Zgierza. Nowym pastorem został Ignacy Boerner, który superintendentem diecezji płockiej i pastorem parafii w Płocku został w dniu 18 listopada 1836 r. a ks. Alberti został pomocnikiem superintendentury i substytutem pastora w Płocku²⁸. Pastor Boerner urodzony w Płocku 17 grudnia 1807 r. pełnił swoją funkcję do momentu śmierci tj. 20 września 1896 r. Jemu to m.in. za założenie "Kasy Pastorów, Wdów i Sierot" w Królestwie Polskim pastory warszawskiego konsystoriatu ufundowali marmurową tablicę pamiątkową o treści: "Założycielowi Kasy Pastorów, Wdów i Sierot, Radcy Konsystorialnemu, superintendentowi i pastorowi, doktorowi teologii Ignacowi Boernerowi urodzonemu 17.12.1807 r. - zmarłemu 20.09.1896 roku na pamiątkę wdzięczni pastory²⁹".

Płocka parafia ewangelicko-augsburska wraz z wrastaniem w krajobraz płocki umacniała się organizacyjnie. Wspomniane wcześniej włóki otrzymane w gospodarowanie na terenie kolonii Schröttersdorf (Biała) położone były - jak podaje pastor Gundlach - pomiędzy dobrami Wilhelma Ohma i Christiana Schulza. Następnie odsprzedane były państwu Kleber otrzymując w zamian zapłatę w wysokości 554 rubli i 22 kopiejek. Początkowo za mieszkanie pastorów parafii służył budynek przykościelny, a dopiero od 1854 roku I. Boerner pobudował plebanię, której koszt wyniósł 6 tys. 575 rubli 43 kopiejki a kościół od plebani oddzielał ogród. Parafia wraz z kościołem otrzymała dzwonicę w której znajdowały się trzy dzwony o wadze: 40 tys. funtów, 1325,5 funtów i 300 funtów. Ciekawostką jest, iż średni z dzwonów został w 1831 roku zarekwirowany przez powstańców. Gdy powstanie upadło gmina luterkańska otrzymała 48 rubli i 38 kopiejek odszkodowania.³⁰

Wzmógł się napływ ludności powodował iż dominującą rolę wśród luteran zaczęła odgrywać ludność wiejska, która kolonizowała te obszary.

Pierwszym wzmiankowanym obszarem poza miejskim płockiej wspólnoty luterkańskiej była kolonia Schröttersdorf (wcześniej i obecnie wieś Maszewo a także Biała, Chęlpowo), która swoją nazwę zapożyczyła od nazwiska wspomnianego wcześniej Schröttera, podobnie jak Płock nazwany wówczas Schröttersburg.

Pod pojęciem kolonii Schröttersdorf (pisownia w księgach Schrettersdorff) kryło się kilka miejscowości, które wchodziły w skład tejże kolonii i traktowane były jako oddziały np.: oddział powszyński, dragański, biański, chełpowski. Macierzystą część kolonii określamy jako kolonia Schrettersdorff. Funkcjonowało również określenie "mała", "duża" lub oddział kolonii Schrettersdorff za cmentarzem. Obszar miasta Płocka bądź też wieś Podolszyce zamieszkiwany przez luteran traktowane były jako niezależne obszary od kolonii. Począwszy od roku 1820 w zapisach miejscowości nazwa kolonia Schrettersdorff zastępowana jest nazwami miejscowości z uzupełniającym wyrazem "kolonia", w których znajdowały się skupiska luteran. Temu procesowi towarzyszy rozprzestrzenianie się ludności na okoliczne obszary wiejskie wokół Płocka, które to zjawisko znajduje swoje odzwierciedlenie w aktach urodzeń, zgonów oraz małżeństw. Zdynamiczowanie owego wzrostu parafii pod względem terytorialnym zauważalne jest szczególnie na przełomie lat 30-tych i 40-tych XIX wieku i jest skutkiem nasilonej imigracji, która sprawia, iż po zestawieniu poszczególnych miejscowości ich ogólna liczba kształtuje się w granicach 147 wiosek, osad a nawet miasteczek.

Osiedlaniu się luteran na tych obszarach towarzyszył proces tworzenia nowych skupisk a zasiedlanej ziemi nadawano nową nazwę bądź dodawano jeden człon do już funkcjonującej w nazewnictwie, tworząc bardzo często nowe wioski. Nierzadko obszary swoją rozbudowaną nazwą podkreślały odrębność od części pozostałej. Tego typu dodawanymi członami były wyrazy: "budy", "kępa", "kolonia" i rzadziej - "pola" i np. Budy Borowickie, Budy Parzeńskie; Kępa Osieńska, Kę-

pa Popielarska, Kępa Leszyńska; kolonia Biała; pola Wykowskie, itp.

Analizując problematykę terytorialnego zasięgu płockiej parafii ewangelicko-augsburskiej, trzeba wziąć pod uwagę drugi obok imigracji czynnik. Otóż w odróżnieniu od parafii katolickich luteranie nie posiadali tradycyjnych obszarów, które podlegałyby jurysdykcji pastora płockiego. Konsekwencją tej specyficznej sytuacji był fakt, iż to nowo przybyli osadnicy wyznaczali coraz to bardziej poszerzające się granice parafii. W związku z tym bardzo często podczas prac badawczych powstawał problem wyznaczenia zwierzchnictwa luterkańskich władz kościelnych. Trudno też zakwalifikować status: domów modlitw, filiałów. Wiąże się również z powyższym problem jurysdykcji kościelnej obszarów które znajdowały się w dużej odległości od Płocka, np. 30 do 40 kilometrów, a w niewielkiej od istniejących parafii: w Bielsku, Włocławku, Nowej Wsi, Iłowie, Sierpcu, Wyszogrodzie. Znajdujące się w księgach metrykalnych potwierdzenie rozrostu terytorialnego parafii potwierdzało konieczność lepszego zorganizowania wewnętrznego skupisk wyznawców oddalonych znacznie od głównej jej siedziby - Płocka.³¹

Na czele parafii stał - o czym już wspominałem - pastor wybierany przez parafian a zatwierdzany przez konsystorz. Kandydatury te, jak w przypadku pastorów Hevelke, Boenera, musiały znajdować również pozytywną opinię w rządzie państwowym. Dodatkowo pastory płocki (czego potwierdzeniem są zapisy w metrykaliach) tytułowali się jako superintendenci (Hewelke, Boerner) ze względu na fakt, iż Płock był siedzibą diecezji ewangelicko-augsburskiej od 13 grudnia 1828 roku.³² Parafia Płocka podobnie jak wiele innych posiadała filie (zwane filiałami): w Dobrzyniu n/Wisłą oraz w Karolewie do 1871 roku. Filiał z rodzimą parafią łączyła osoba pastora oraz kancelaria parafialna a także kolegium kościelne, którego członkowie opłacali składkę parafialną. Filiał dobrzyński założony w 1838 roku z siedzibą w Dobrzyniu, w roku 1870 przeniesiony został do Główny.

Parafia płocka podzielona była również na kantoraty. Mieszkańcy kantoratu dysponowali własną szkołą, pełniącą jednocześnie funkcję domu modlitwy. Kantorem był nauczyciel, a na terenie kantoru znajdował się cmentarz. Czasami zdarzało się iż istniały kantoraty bez cmentarza oraz cmentarze we wsiach nie posiadające kantoratu. W przypadku parafii płockiej kantoraty znajdowały się w: Maszewie I, Maszewie II, w Główny założony w 1870 roku, w Leniach Małych 1873 rok z budynkiem szkolnym i salą katechetyczną od 1875 roku, oraz w Krzyżanowie założony w 1851 roku. Poza tym kantoraty istniały w: Karwosieku, Białobrzegach, Boryszewie i samym Płocku, w którym szkoła elementarna istniejąca przy kościele erygowana została w czasie funkcjonowania rządu pruskiego a na nowo zorganizowana w roku 1816. Nauczało w niej dwóch nauczycieli: katolik Mateusz Wilamowski i luteranin Fryderyk Joswich a liczba uczniów na koniec roku 1822 wynosiła 177 osób, w tym: płci męskiej 150 a żeńskiej 27. Struktura wyznaniowa uczniów tejże szkoły przedstawiała się następująco: 106 katolików; 59 luteran, 12

Żydów. Wśród szkół założonych przez luteran w XIX wieku na terenie parafii płockiej możemy wymienić: płocką, założoną w 1836 roku przeznaczoną dla dzieci ewangelickich; w Maszewie (1825 rok); w Powsinie (1828 rok); w Boryszewie (1837 rok); w Białkowie (1837 rok); w Białobrzegach (1842 rok); Karwosiekach (1840 rok) i Liszynie (1860 rok).³³

Przytoczone fakty świadczą niezbicie, iż napływ kolonistów w okresie porobizorowym miał fundamentalne znaczenie dla powstania i rozwoju parafii ewangelicko-augsburskiej w Płocku. Potwierdza to odnotowana w

aktach Stanu Cywilnego teje parafii geografia napływu osadników oraz szeroki zasięg terytorialny jurysdykcji kościelnej pastorów płockich (w promieniu 30-40 kilometrów od miasta) a także rozbudowywana infrastruktura parafialna (filiały, cmentarze, szkoły) świadczące o dynamicznym charakterze procesów demograficznych zachodzących wśród teje społeczności przy równoczesnej opiece władz państwowych (pruskich, rosyjskich) nad kolonistami wrastającymi z czasem w mazowiecki krajobraz, którzy swoją obecność zaznaczali aż do okresu międzywojennego³⁴.

PRZYPISY:

¹ T. Stegner, Polacy - ewangelicy w Królestwie Polskim 1815-1914. Kształtowanie się środowisk, ich działalność społeczna i narodowa, Warszawa 1993; tenże - Polonizacja Niemców - ewangelików w Królestwie Polskim 1815-1914, "Przegląd Historyczny", T.LXXX, 1989, z. 2; tenże: Pastory Królestwa Polskiego na studiach teologicznych w Dorpacie w XIX wieku, Warszawa 1993; W.Pruss, Społeczeństwo Królestwa Polskiego w XIX i początkach XX w., "Przegląd Historyczny" T. LXVIII, 1997, z.2; A. Różański, Próba określenia liczby imigrantów niemieckich przybyłych na teren Królestwa Polskiego, Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych, T. X 1948 ss. 185-201; M. Żychowski, Osadnictwo kolonistów niemieckich w Królestwie Polskim, "Kwartalnik Historyczny", R. LXIV 1957; W. Śladkowski, Kolonizacja niemiecka w południowo-wschodniej części Królestwa Polskiego w latach 1815-1915, Lublin 1969; M. Grzybowski, Materiały do dziejów ziemi płockiej, dekanat sierpecki, bieżuński, cz.1, Płock 1981; tenże, Materiały ... , dekanat bodzanowski i wyszogrodzki, cz.2, Płock, 1982; tenże: Materiały ..., dekanat lipnowski, dobrzyński, rypiński, golubio-dulski i górznieński, T.10, Płock 1999

² A. J. Nowowiejski, Płock - Monografia historyczna, Płock 1931; M. Kieffer-Kostanecka, Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego, [w:] Dzieje Płocka, praca zbiorowa pod redakcją Aleksandra Gieysztor, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1978; J. Wąsicki, Ziemie polskie pod zaborem pruskim, Prusy Nowowschodnie 1795-1806, Poznań 1964; tegoż autora: Opisy miast polskich z lat 1793-1794, cz. II, Poznań 1962; A. Gundlach, Wspomnienie jubileuszowe z okazji 125-lecia założenia parafii w Płocku, Płock 1929.

³ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej AP Płock), Akta Urzędu Stanu Cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Płocku, sygn. 1-38; Topographisch - statistische Nachrichten von der Koniglichen Immediat Stadt Plock... 1802; AP Płock, Akta Miasta Płocka z lat 1808-1867.

⁴ P. Fijałkowski, Organizacja parafii ewangelickich na południowo-zachodnim Mazowszu w II połowie XVIII i XIX w., "Notatki Płockie" 1991, nr 2/147, s. 20; W Marchlewski, Przyczynek do dziejów osadnictwa hołęderskiego w środkowym biegu Wisły w XIX - XX wieku (do 1945r.), "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" 1988 R. 36, nr 3, s. 503.

⁵ P. Fijałkowski, op. cit., s. 20; tenże: "Ewangelicy na południowo-zachodnim Mazowszu w XVIII - XIX w.;" "Przegląd-Historyczny 1991, z. 1, s. 125 n.;

⁶ M. Chudzyński, Płock i ziemia płocka w Insurekcji Kościuszkowskiej; [w:] Powstanie 1794 roku. Dzieje i tradycja. Studia i szkice w dwustulecie, Warszawa 1996, s. 13-22; P. Fijałkowski: "Ewangelicy ..." "Przegląd Historyczny 1991, z. 1, s. 125.

⁷ M. Chudzyński, op. cit., s. 21; P. Fijałkowski, Ewangelicy..., s. 126 n.

⁸ M. Grzybowski, Materiały ..., cz. 1, dekanat bieżuński, sierpecki, Płock, 1981 rok, s.70.

⁹ M. Grzybowski, op. cit., cz.1, passim, s. 126, 148, 176, 188.

¹⁰ M. Grzybowski, Materiały..., część 2, dekanat bodzanowski i wyszogrodzki, Płock, 1982, passim, s. 189, 204.

¹¹ M. Grzybowski, Materiały..., dekanaty: lipnowski, dobrzyński, rypiński, golubio-dulski i górznieński, Płock, 1999, passim, s. 39, 41, 69.

¹² M. Kieffer-Kostanecka, op. cit., s. 220; M. Chudzyński, op. cit., s. 13; Topographisch - statistische...

¹³ J. Wąsicki, Opisy..., cz. II, s. 1050.

¹⁴ M. Kieffer-Kostanecka, op. cit., s. 234.

¹⁵ Z. Walczak, Struktura narodowościowa Płocka w pierwszej połowie XIX w., "Notatki Płockie", 1973 nr 1, s. 22; J. Wąsicki, Ziemie polskie..., passim s. 29, 240.

¹⁶ Topographisch... 1802; A. Gundlach, op. cit., s. 7; A. J. Nowowiejski, op. cit., s. 129, H. Gawarecki, Wiadomość o mieście Płocku, 1821; M. Kieffer-Kostanecka, op. cit., s. 235; Z. Walczak, op. cit., s. 22 n; J. Wąsicki, Ziemie polskie..., s. 242.

¹⁷ A. Gundlach, op. cit., s. 8.

¹⁸ AGAD, CWW, t.2, sygn. 1203, passim, k.14, 19, 21.

¹⁹ AGAD, CWW, t. 2, sygn. 1204, passim, k. 169, 320, 403.

²⁰ S. Gorski, Niemcy w Królestwie Polskim, 1908 - podają za Dzieje Księstwa Warszawskiego, 1997, t.I, s. 46; porównaj - A.Gundlach, op. cit., s.7; T. Stegner, Polacy - ewangelicy..., s. 19; M. Żychowski, op. cit., s. 46; M. Kieffer-Kostanecka, op. cit., s. 234.

²¹ Dane opracowane przez autora na podstawie akt metrykalnych znajdujących się w AP Płock, sygn. 1-38.

²² AGAD, CWW, t.2, sygn. 1203, k.3; R. Gundlach, op.cit., s. 8 inn podaje kwoty odpowiednio 400 talarów dla pastora a 50 dla kościelnego.

²³ AGAD, CWW, t. 2, sygn. 1203, k. 2 inn; R. Gundlach, op. cit., s.11 inn; M. Kieffer-Kostanecka, op. cit., s.237

²⁴ AGAD, CWW, t. 2, sygn. 1203, passim, k.3, 53 in

²⁵ AGAD, CWW, t. 2, sygn. 1203, k. 27-29 - pastor w piśmie do Prefekta Departamentu Płockiego stwierdza iż: "z przyczyny, iż przez wyprawdzenie się z Płocka większej części oficjalistów Pruskich tak dalece dochód jego uszczuplony został, iż teraz na utrzymanie się jego nie starcza oraz ... uznając na drożyznę w Płocku wielu artykułów do życia potrzebnych zawsze utrzymanie pastora trudne będzie, jeżeli Jaśnie Wielmożny Minister nie raczy wyjednać powiększenia stałej onego pensji ze skarbu..."; R. Gundlach, op. cit., s.12; E. Kneifel, Die Pastoren, der Evangelisch - Augsburgischen Kirche in Polen, s.102

²⁶ AGAD, CWW, t. 2, sygn.1203, passim, k. 35, 51 in; R. Gundlach op. cit., s. 13

²⁷ AGAD, CWW, t. 2, sygn. 1204, passim, k. 79, 114; E. Kneifel, Pastoren..., s.105; tenże, Die evangelisch - augsburgischen Gemeinden in Polen 1555-1939, Bayern s.64

²⁸ AGAD, CWW, t. 2, sygn. 1204, k. 82-85; R. Gundlach, op. cit., s.13 in; E. Kneifel, Die Pastoren... s. 62

²⁹ R. Gundlach, op. cit., s. 13 in; E. Kneifel, Die Pastoren...

s. 62; tenże Die evangelisch - augsburgischen..., s. 64

³⁰ Ibidem, s. 13 n; remont zabudowań przykościelnych przeznaczonych na mieszkanie dla pastora nastąpił w 1809 roku - jak podaje: A.J. Nowowiejski, op. cit., s. 578; E. Kneifel, Die evangelisch - augsburgischen..., s. 64 podaje iż gmina otrzymała: " 54 polnische Morgen und 217 Ruten Land..."

³¹ Kwestie dotyczące rozwoju terytorialnego, nazewnictwa autor opracował na podstawie metrykaliów - AP Płock, sygn. 1-38.

³² A. Gundlach, op. cit., s. 13; E. Kneifel, Die Pastoren ... s. 105.

³³ AGAD, CWW, t. 2, sygn.1203, k. 13; E. Kneifel, Die evangelisch-augsburgischen..., s. 64 in; o organizacji parafii ewangelicko-augsburskich pisał również P. Fijałkowski, Organizacja parafii..., s. 20 in; A.J. Nowowiejski, op. cit., s. 578; R. Gundlach, op. cit., s. 23 inn.

³⁴ Przykładem może być cmentarz, który znajdował się w miejscowości Kruszczewo k/Płocka.

Aneks

Alfabetyczny wykaz miejscowości zamieszkanych przez luteran należących do parafii ewangelicko-augsburskiej płockiej w latach 1809-1863

B	Jemielnica (Imielnica)
Barcikowo	Jędrzejewo
Begno	Juryszewo
Biała - kolonia	
Biała - wieś	K
Białkowo	Kamionki
Białobrzegi	Karwosiek Kapitulny
Bielino	Karwosiek Respondy
Bielsk	Kępa Borowicka
Biskupice	Kępa Lisińska
Borki	Kępa Panieńska
Borowice	Kępa Parzeńska
Borowiczki	Kępa Świniarska
Boryszewo Nowe	Kępa Wykowska
Boryszewo Stare	Kobiałka - młyn
Brochocin	
Brochocinek	L
Bromierzyk	Lasotki
Bronowo - Sady	Lisice
Bronowo - Zalesie	Liszyno
Brudzeń	
Brwilno	Ł
Budy Borowickie	Łągiewniki
Budy Brwileńskie	Łęg Murzynowski
Budy Parzeńskie	Łoniewo
Bulkowo	
	M
C	Machcin
Cekanowo	Mańkowo
Cekanowo k/Bielska	Maszewo - kolonia
Cetlino	Maszewo - wieś
Chępowo	Męczenino
Cichcin	Mijkowo
Cierszewo	Mitodróż
Ciótkowo	Miszewo - Dworne
	Miszewo - Murowane
D	Modzerowo
Draganie	Murzynowo
Drobin	
Dzierżanowo	N
Dzwierzno	Nieglasy
Dzwierzno - folwark	Niszczyce
	Nowe Wykowo
G	
Gilino	O
Glinno	Ogorzelice
Głowina	Opatowiec
Gorzechowo	Ostrykowo
Goślice	
Gulczewo	P
	Parów pod Płockiem
J	Parzeń - kolonia

Parzeń - wieś
Patrze
Pełowo
Piączyn
Piotrowo
Płock
Podolszyce
Powsino - kolonia
Proboszczewice
Przeciszewo
Przedpełki Kościółki

R
Radotki
Radzanowo
Radziwie
Raróg - karczma
Reczewo
Rembielin
Rogienniczki
Rogowo
Rogozino
Rydzyń
Rynkówka - młyn

S
Setropie
Sikórz
Słupno
Smardzewo
Sobowo
Sochocin Suchardy
Srebrna
Stanowo
Staroźreby
Sróżewko
Suchodół
Szczytno
Szeliży

Ś

Ślepkowo
Śniegocin
Świerczyn

T
Tchórz
Trzepowo
Turza Mała
Turza Wielka

U
Ułtowo
Umienin Łubki
Umienin Żelazki
Uniejewo

W
Więclawice
Wiciejewo
Wilkanowo
Winiary
Wirginija
Wodzymin
Woźniki
Wykowo
Wykowo - kolonia
Wyszyna

Z
Zagroba
Zalesie
Zakrzewo
Zągoty
Zbójno

Ż
Żelazki
Żerniki
Żochowo
Żukowo

"TRADYCYJNIE SPOKOJNY PŁOCK..." UROCZYSTOŚCI, OBRZĘDY I ZABAWY PŁOCCZAN W DRUGIEJ POŁOWIE XIX WIEKU

"Tradycyjnie spokojny Płock, w którym całymi nieraz latami nic się nie działo (...), ten Płock, gdzie nie tylko wszyscy znali, ale i spotykali się co najmniej raz na dzień..."¹

Pomimo częstych spotkań, płocczanie nie przejawiali jednak większego zainteresowania uroczystościami, rzadko i nielicznie brali udział w jakichkolwiek zabawach. Właśnie w XIX wieku zanikło powoli wiele obyczajów i obrzędów. Powodem była niesprzyjająca zaborka działalność władz carskich, które z dużym powodzeniem tępiły wszelkie przejawy polskości, w tym zwyczaje i uroczystości obchodzone dotąd przez płocczan. Sami jednak mieszkańcy nie odczuwali potrzeby podtrzymywania tradycji przodków, spoglądali w niepewną przyszłość, zapominając o przeszłości. Nieliczna grupa ówczesnej inteligencji (około 1000 osób na ok. 24000 mieszkańców Płocka w drugiej połowie XIX wieku) nie była w stanie samodzielnie udźwignąć dodatkowego ciężaru organizowania w mieście zabaw i różnego rodzaju uroczystości, imprez o charakterze kulturalnym².

Sytuację w znacznym stopniu ratowała działalność Towarzystwa Wioślarskiego, którego początki sięgają roku 1882. Jednak dopiero od roku 1885, kiedy to statut Towarzystwa zatwierdziło ówczesne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, członkowie tej organizacji prócz oczywistej działalności sportowej stali się animatorami życia kulturalno-towarzyskiego w Płocku³.

Wymienić można tu wieczery grupowe, towarzyskie spotkania po zakończeniu ważniejszych zebrań Towarzystwa, kolacje po uroczystościach otwarcia i zamknięcia sezonów pływackich, po regatach i uroczystym wręczeniu nagród. Urządzano wówczas (przy okazji) zabawy taneczne.

Drugi jakby nurt działalności Towarzystwa wszechstronnie wzbogacał życie towarzyskie, kulturalne i społeczne jego członków, a także elity towarzyskiej miasta. Były to m.in. imprezy nawiązujące do tradycji obrzędowej i kulturowej-wspólne posiłki wigilijne, choinki wioślarskie, bale sylwestrowe, karnawałowe, maskowe, "tłuste czwartki" oraz "wianki".

Najobszerniejsza programowo była jednak całoroczna działalność obejmująca sobotnie wieczornice, środowe zebrania, letnie i zimowe wieczornice, dansingi, w trakcie których grano również w brydża oraz majówki i lipcówki.

Imprezy o charakterze tanecznym, rozrywkowym odbywały się przeważnie w lokalu Towarzystwa w mieście, rzadziej na przystani, a oprawę muzyczną zapewniał m.in. własny chór pod nazwą "Duda" powołany w tym właśnie celu.

Bardzo ważną formą działalności kulturalnej Towarzystwa była działalność oświatowa, realizowana w for-

mie czytelnictwa i odczytów. W lokalu Towarzystwa można było korzystać z lokalnych dzienników i czasopism sportowych. Do dyspozycji członków stowarzyszenia była również własna biblioteka i czytelnia⁴.

Dzięki Towarzystwu Wioślarskiemu latem ożywało w Płocku zainteresowanie sportem. Całoroczny program imprez był wcześniej skrupulatnie omawiany, podawany do wiadomości mieszkańców poprzez prasę. I tak np. w "Echach Płockich i Łomżyńskich" z roku 1899 czytamy o "posiedzeniu komisji regatowej, gdzie ułożono rozkład wycieczek sportowych i wyścigów na bieżący sezon: 15 czerwca regaty miejscowe, 16 lipca wyścig dystansowy wioślany do Dobrzykowa i z powrotem, w sierpniu regaty z udziałem wioślarzy warszawskich i wrocławskich." Planowano wycieczkę wioślarzy do Włocławka, udział w regatach warszawskich oraz coroczną uroczystość płocką-wianki. Otwarcie przystani planowano na 7 lub 8 maja. Notatka kończy się wesołym wezwaniem "Do wiosła panowie!"⁵.

Niestety czasem niesprzyjające warunki atmosferyczne przeszkadzały w organizacji różnorodnych imprez, ale najwytrwalsi przybywali na nie pomimo niepogody. Tak było z otwarciem przystani wioślarskiej w 1899 roku, kiedy to cały dzień padał deszcz, ale mimo to członkowie Towarzystwa przybyli bardzo licznie, a "wiceprezes - p. Rudziński wygłosił stosowną mowę (...) zawieszono flagę, która powiewać będzie do jesieni"⁶. Deszcz był również przeszkodą podczas organizowanych przez Towarzystwo tzw. majówek wioślarskich-wycieczek. O jednej pisano tak: "... przeszkodził deszcz. Wsiadano na okręt (statek parowy) w wesołym nastroju przy dźwiękach muzyki w nadziei doskonałej zabawy. Ledwo zawinięto do lasku brwileńskiego, gdzie było już wszystko przygotowane do wesołej zabawy, zaczął padać deszcz. Spożywano zapasy pod parasolami, czekając na wypogodzenie. Ale deszcz wzmógł się i zmusił do odwrotu. Tańce, które miały odbyć się w na świeżym powietrzu, odbyły się w salonie przy teatrze, gdzie bawiono się do północy"⁷.

Same regaty gromadziły na przystani płockiej sporo obserwatorów. Świadczyć to może o dużym zainteresowaniu ówczesnych płocczan wioślarstwem lub zgoła o czymś zupełnie innym - tak licznie oglądali regaty z powodu braku innych, równoległe dziejących się imprez.

We wspomnianym już roku 1899 odbyły się trzy wyścigi na dystansie 2 tysiące metrów. W biegu łódek 6-wiosłowych zwyciężyła wtedy załoga p. T. Kalinowskiego, która pokonała dystans w 13,45 sek. Drugi bieg 4-wiosłowych łódek wygrała w czasie 17,48 sek. Załoga p. Kowalkowskiego, a bieg na 8-wiosłódkach wygrała ekipa p. Kuncmana (16,25 sek.). Biegi oceniono jako

słabe i obwiniono za to młodszych wioślarzy wytykając im brak wprawy⁸.

W ostatnim roku XIX wieku w Płocku powstało kolejne towarzystwo sportowe, tym razem kolarskie. Nie cieszyło się jednak popularnością w początkach swej działalności. "Miasto ma dwa towarzystwa sportowe, a nie ma bardzo potrzebnego-muzycznego!"⁹ Pomimo to na zorganizowanych wyścigach amatorów-kolarzy przybyło aż ok. 400 widzów, którzy przecież płacili za wejście. Gorzej było ze sportowcami: w pierwszym biegu uczestniczyło tylko 2 cyklistów, choć zapisało się 4. Wygrał p. Rozkopiński, a w drugim biegu "wytrzymałych" gdzie chodziło o ilość obrotów na torze udział wzięło 3 zawodników. Wyścigi odbyły się w niedzielę po godz. 16.00 na torze "Nowego Cyklodromu" w ogrodzie naprzeciw poczty płockiej¹⁰.

W czasie wakacji miasto pustoszało, uczniowie i nauczyciele wyjeżdżali na letniska, część mieszkańców przeprowadzała się na krótki okres na wieś do rodzin, inni wyjeżdżali na kuracje¹¹.

Wielką atrakcją lata były kąpiele wiślane. Prócz ważnej roli sanitarnej były jedną z większych przyjemności letnich w mieście. Płocczanie narzekali jednak na prymitywne warunki kąpielni, brak zagospodarowania nadbrzeża. Brakowało dowożącego pojazdu, schronienia dla rozbiegających się oraz miejsca do przechowywania ubrań. "Trudy powrotu pod stromą górę wielu zniechęcają do kąpeli. Brak odpowiedniego miejsca dla chcących kąpać się pod gołym niebem - staje się powodem wypadków utonięcia przez zły dobór miejsca lub też uniemożliwia kobietom przechadzki nad Wisłą, narażając je na widok zbyt swobodnie kąpiących się mężczyzn."¹² Zbliżający się czas kąpielowy nasuwa przykre myśli o niewygodnym zjeździe ku Wiśle dla osób starszych, słabych, zmuszonych udawać się do łaźienki pieszo. Przed kilku laty kursował 5-kopiejkowy omnibus, który zabierał w określonych godzinach wyłącznie osoby dążące do kąpeli¹³.

Poprawa tej sytuacji nastąpiła dopiero u schyłku XIX wieku, kiedy to zarząd miejski zbudował nowe łaźienki letnie składające się z "z jednego omnibusu wspólnego dla mężczyzn i z sześciu oddzielnych koszów, w których kąpać może się wygodnie cztery osoby"¹⁴.

W okresie letnim na ulicach miasta pojawiało się bardzo dużo kataryniarzy. Ich dźwięk był dla wielu nieznośny. "Artystów" tych uważano za natrętów narzucających się wszystkim i nalegającym usilnie o zapłatę. Przy każdej katarynce skupiały się gromady dzieci z ulic, co przeszkadzało przechodniom¹⁵. Podobne skargi znajdujemy w XIX-wiecznej prasie płockiej: "Dwie trupy ulicznych, wędrownych akrobatów snują się po naszym mieście od tygodnia, produkcjami swemi łamaniami wzbudzając podziw w towarzyszącej ich pochodami tubozów i gapiów (...) samowola podobnych przedsiębiorstw w raz przecież ukróconą być winna. W ogóle z przywróceniem żeglugi wszelkiego rodzaju - chodzący artyzm - gościnnie na bruku płockim znajduje przyjęcie, więc coraz więcej zjawia się kataryniarzy, przepowiadaczy przyszłości, panoram itp"¹⁶.

Inaczej, bo przychylnie traktowano w Płocku występ-

py zorganizowanych, zawodowych grup cyrkowych. Ich przyjazdy do miasta zapowiadano w prasie jak np.: cyrk F. Szmidla. "Przybędzie trupa składająca się z około 40 osób" wraz z końmi, a jako ciekawostkę i zapewne element reklamy podano fakt, iż orkiestra cyrkowa składa się z samych kobiet¹⁷. A tak opisywano program: "od tygodnia daje przedstawienia grupa cyrkowa pod dyktando znanego siłacza p. Piotra Jankowskiego", wymieniano tu popisy jazdy na koniach, sztuki żonglerskie, występy kłownów oraz główną atrakcję - popis samego Jankowskiego, który swą nadzwyczajną siłą wzbudzał szczególne zainteresowanie publiczności. Podkreślano atrakcyjność walk amatorów i zapasy. Cyrk mieścił się "przy ulicy Królewieckiej w budynku czasowo ustawionym"¹⁸.

Do tradycji płockich należały organizowane kilkanaście razy w roku targi i bazy. Przywożono na nie przedmioty jak i zwierzęta hodowlane z bliższych i dalszych okolic. Handlowano tam wszystkim, począwszy od koni, krów, a skończywszy na kwiatkach, artykułach spożywczych i wyrobach rzemiosła artystycznego. Informacje o terminie i rodzaju targu czy bazaru były jak zwykle zamieszczane w miejscowych gazetach ("Echa Płockie i Łomżyńskie", "Korespondent Płocki") dzięki czemu korzystała z nich znaczna część społeczeństwa Płocka i całej guberni¹⁹. Płocczanie potrafili zareklamować, chwalić swoje towary nawet w żartobliwej konwencji. Pomysłem takim wykazał się pewien właściciel szynku przy moście, który umieścił w 1886 roku na swoim szyldzie napis:

*Goźaleczka dobry trunek,
zawsze w gardle ma szacunek²⁰*

O wiele mniej niż uroczystości handlowych organizowano w XIX-wiecznym Płocku bali związanych np. z karnawalem. Zabawy te głównie odbywały się w domach prywatnych, gdzie przy wystawnych kolacjach tańczono i bawiono się do rana, jak chociażby na karnawale rzemieślniczym u p. Lewickiego w styczniu 1888 roku: "Zazwyczaj cicha, bo na uboczu leżąca ulica Zduńska, w niedziele i święta karnawale ożywia się bardzo. Pomysłowy murarz Lewicki urządził w pustkami stojącym lokalu przy domu Karpińskiego zabawy tańczące, na które uczęszcza młodzież rzemieślnicza i służące. Za niewielką zapłatą 25 kop. pobieraną tylko od kawaleryi, gdyż panie mają przez galanterię wstęp wolny, husają niewybredni tancerze przez noc całą, a choć z podobnych balików nie zawsze wychodzą cało, niemniej wypada pochwalić tę ochoczą zabawę choćby tylko dlatego, że nosi ona charakter towarzyski i prowadzoną jest trzeźwo. Aranżer po opłaceniu mieszkania i muzyki ma jeszcze parę rubli zysku. Podobne wieczory zgromadzające starszyzną rzemieślniczą mają również miejsce w szynku Drabinki, przy ulicy Dobrzyńskiej"²¹.

Balów i zabaw publicznych w karnawale było zaledwie kilka, a organizowały je wspomniane już Towarzystwo Wioślarskie oraz płockie Towarzystwo Dobroczyńności. Terminy podawano w prasie: "W karnawale bieżącym odbędą się trzy zabawy publiczne: 14 stycznia, 11 lutego bale Tow. Wioślarskiego, 28 stycznia bal na dochód Tow. Dobroczyńności"²² lub: "Dziś w teatrze

odbędzie się pierwsza w bieżącym karnawale maskarada" gdzie o godz. 24.00 odegrana zostanie komedia w jednym akcie pt. "Miłość z przeszkodami". "Dawno już nie było w Płocku maskarad, może więc tegoroczne cieszyć się będą powodzeniem"²³ albo "Dnia 3 marca na korzyść ochronek miejscowych odbędzie się w teatrze wieczór tańczący, kostiumowy i maskowy. Maskarada rozpocznie się o godzinie 10 wieczorem"²⁴.

Czas karnawału w całym Królestwie, tak i w Płocku był okresem, gdy zawierano najwięcej małżeństw. W karnawale roku 1899 "w tutejszej parafii rzymsko-katolickiej pobłogosławiono aż 34 związki małżeńskie"²⁵.

W XIX-wiecznym Płocku pomyślano też i o dzieciach, urządzając im również zabawy. Najlepszą taką okazją były Święta Bożego Narodzenia. Rokrocznie imprezę taką (popularnie zwaną "choinką") organizowało Tow. Wioślarskie w sali Hotelu Warszawskiego. Ciekawe i ambitne były cele organizatorów zabawy, a mianowicie oczekiwali oni "by była jak najmniej podobna do znanych kinderbalów gdzie dzieci jak papugi naśladowują starych". Proszono matki o uczestniczenie w zabawie wraz z dziećmi, które to miałyby być skromnie ubrane, stosownie do zabaw o charakterze pedagogicznym oraz na świeżym powietrzu. Zabawa przewidziana była w godzinach 15.00-21.00. Za wejście dorośli płacili 80 kop., za dziecko-50 kop.²⁶

Powracając do zabaw dla dorosłych to frekwencja niestety nie była imponująca, zawsze więcej było mało-kontentów i niezadowolonych z organizacji i oprawy balu, niż chętnych do zabawy²⁷. "Nie było orgii zapust, ale było wesołe zakończenie karnawału. Bawiono się w sali publicznej i w domach prywatnych. 'Wioślarski' zgromadził 30 par, które bawiły się do ósmej rano w sali Hotelu Warszawskiego. Starzy ludzie twierdzą, że ongi lepiej i huczniej bywało"²⁸. "Pierwszy bal publicznystanowczo się nie udał. Nie dopisały panie, bo młodzież męska prawie w komplecie przybyła. Tańczono jednak do szóstej rano w osiem par". "Płock niezbyt szumnie przepędza karnawał, parę jednak zabaw prywatnych już się odbyło. Okolice podobno weselej czas spędza"²⁹.

Popularną formą zabawy prócz tańców były wówczas wycieczki organizowane przez Tow. Wioślarskie (wspomniane już majówki) oraz wycieczki w wąskim gronie towarzyskim gromadzącym np. jedną grupę zawodową. Jedną z takich wypraw, której opis pozostał w ówczesnej płockiej prasie była "wycieczka strażaków 30 lipca członkowie straży pożarnej ochotniczej urządzili sobie wycieczkę"- szeregami w mundurach wraz z naczelnikami i towarzyszeniem orkiestry "udano się do Parowy, na posesji właściciela browaru w Maszewie, pana Szyfera stanęli obozem". Odbyły się krótkie ćwiczenia, pokazy sprawności strażaków w gaszeniu ognia, a potem już zabawa: poczęstunek przy stołach ustawionych z desek na beczkach, wyścigi piesze, wyścigi w workach, tańce z zaproszonymi paniami, wspólne pieśni chóralne, a w przerwach przygrywała orkiestra strażacka³⁰.

Płocczanie raczej hołdowali tradycjom nawiązującym do spożywania określonych potraw niż do tradycji

dobrej zabawy tanecznej. Dla przykładu "tłusty czwartek" był zawsze dla miasta wydarzeniem, co roku tego dnia zapelniały się kawiarnie, ludzie spotykali się w gronie rodzinnym lub odwiedzali znajomych, a wszystko w celu konsumpcji ogromnej ilości pączków. W dniu tym po prostu nie wypadało nie zjeść przynajmniej jednego przysmaku oblanego lukrem. "Cukiernia pana Semandiego w Płocku sprzedawała w tłusty czwartek ok. 4500, a w ostatni wtorek ok. 400 pączków. Żeby dać wyobrażenie o znakomitej ilości spożytych w tych dniach w mieście naszym pączków, nadmieniamy, iż oprócz powyższej cukierni są jeszcze dwie inne i nadto kilku piekarzy zajmuje się wypiekaniami tego ciasta³¹. Żeby mieć lepsze wyobrażenie, jaka część ówczesnego społeczeństwa płockiego "zajadała się" tym specjałem, dodać należy, iż liczba ich wynosiła wtedy ok. 20 tys. osób (dane z roku 1887)³².

Rozrywki płocczan nie były wyszukane. Zimą królowała ślizgawka na świeżym powietrzu - na placu Floriańskim i w ogrodzie Słupeckiego "gromadząca od południa aż po późny wieczór większość mieszkańców"³³. I tu dotarła opiekuńcza, organizatorska działalność Tow. Wioślarskiego, które urzędowało na placu Floriańskim "zabawy niedzielne na ludzie". I tak w styczniu roku 1888 odbyła się bardzo udana, chwalona potem przez prasę zabawa, która zgromadziła 130 łyżwiarzy, a samych obserwujących ok. 300 osób. Lodowisko oświetlone było "ogniami bengalskimi", przygrywała orkiestra. Wszystko to tworzyło "czarowny widok", oryginalny na tle Płocka³⁴.

Oryginalny i ciekawy był również obrzęd zimowypółpocię praktykowany jeszcze gdzieś w XIX-wiecznym Płocku. Pod koniec lutego rozbijano gliniane dzbanki pod drzwiami domów. Zwyczaj ten pochodził od naszych przodków, którzy drugą połowę postu spędzali na tzw."suchotach"- nie jedli nic gotowanego, a więc garnki nie były im potrzebne i dlatego stare tłuczono. Zwyczaj ten zanikł w stolicy około lat 30-tych XIX wieku, zaś na prowincji przetrwał nieco dłużej, tj. do pierwszych lat XX wieku³⁵.

Z okazji Wielkanocy odbywały się w Płocku uroczyste msze święte odprawiane przez biskupa. Co roku gubernatorostwo przyjmowało potem u siebie w domu przedstawicieli różnych władz oraz licznie zebranych wojskowych i urzędników. Dania kolacyjne składały się z zimnych mięsów oraz wyrobów cukierniczych- bab, placków i mazurków z migdałami³⁶.

Wielkanoc zwykłych mieszkańców Płocka nie była tak oficjalna, ani też nie miała zbyt rodzinnej atmosfery. Przyczyną była być może wrodzona towarzyskość płocczan. Gospodynie domowe już od samego rana zajęte były w kuchni przyrządzaniem posiłków dla oczekiwanych gości. Ojcowie rodzin tymczasem wymykali się z mieszkań i wracali dopiero wieczorem znużeni całodziennym chodzeniem od domu do domu i składaniem banalnych życzeń. Dopiero późnym wieczorem siadano do zastawionego stołu, wszyscy byli już wówczas dostatecznie zmęczeni i znużeni - czasem brakło więc miejsca na świąteczny nastrój³⁷.

Okres Świąt Bożego Narodzenia charakteryzował w

mieście zawsze zwiększony ruch oraz wyjątkowe, związane z tym okresem dekoracje. Wystawy księgarskie czerwieniły się i błyszczały jaskrawymi oprawami książek dla dzieci, w sklepach galanteryjnych bogate wystawy zatrzymywały przy witrynach przechodniów, cukiernie dekorowały swe stoły akcesoriami świątecznymi i bombonierkami.

W wieczór wigilijny nikły odgłosy ruchu w mieście. W zamożnych domach na dużym stole nakrytym białym obrusem i bogatą zastawą podawano dziewięć tradycyjnych potraw: zupę migdałową, kapustę z grzybami, mak, suszone śliwki i kilka gatunków ryb. Nieodzowne były misy pełne bakalii. Po wieczery dzieci "zwalniano" od stołu, otwierano drzwi do salonu, gdzie stała ubrana w słodycze choinka. Dzieci bawiły się rozpakowując prezenty, a dorośli popijali kawę i herbatę w wytworzonych filiżankach.

W domach rzemieślników miejskich nie było już takiego zbytku i wykwintu: na skromnej zastawie znajdowały się także potrawy. Ważnym jednak elementem była idealna czystość domu oraz śpiewanie kolęd przez całą rodzinę.

Dla najbiedniejszej części społeczności Płocka zamieszkującej przeważnie nędzne i zaniedbane poddasza, dzień Bożego Narodzenia nie różnił się prawie wcale od innych dni. Wielodzietne przeważnie rodziny marżyły w nieogrzewanych izbach śpiewając kolędy dla rozgrzewki raczej niż z okazji świąt. Odświętny posiłek zastępowały kartofle lub suchy chleb³⁸.

Starano się zadbać o tych biedniejszych, szczególnie w okresie zimy i świąt. "W Wigilię wydawany będzie dla stołowników taniej kuchni obiad wigilijny po cenie zwyczajnej. Składać się będzie z: zupy rybnej z kaszą, ryby z kartoflami, kapusty z grzybami, śledzi smażonych, klusek z owocami, herbaty(...). W ochronce przy Tow. Dobroczynności obiad dla dzieci stałych i przychodnich o godz. 11.00. W sali będzie urządzona choinka, dzieci dostaną pierniki, przysmaki i ubrania. Chłopcy - bluzki, spodnie, czapki i szaliki, dziewczynki - kaptanki, spódniczki, chustki." Ubrania te szyły z własnych materiałów płocczanki. Tu wymienione zostały panie: Ligowska, Broniewska i Czechowska. Ponadto Rada Gospodarcza Tow. Dobroczynnego rozdzielała swoim podopiecznym strucle, które to co roku ofiarowali (200 sztuk) właściciele pierwszorzędných piekarni płockich, panowie Buchritz i Lesser. Na uroczystościach takich obecni byli też goście honorowi: opiekun Zakładów Dobroczynnych, Policmajster miasta i kilka par pomagających w opiece nad dziećmi³⁹.

Nie zapominano o starszych, np. w Wielki Piątek roku 1899 w przytułku dla starców przy Tow. Dobroczynności w Płocku, "rozdawano starcom bieliznę nową, własnoręcznie robioną przez panie. Bieliznę znaczone stemplem rządowym." Starczyło tylko dla połowy potrzebujących. Nadto pan Kunkiel z Drobina nadesłał o prośbony wcześniej w prasie "fotel na kółkach dla chorych"⁴⁰.

O najważniejszych nabożeństwach można było dowiedzieć się z lokalnej prasy. "W kościele katedralnym 'Pasterka' rozpocznie się o 22.30 w niedzielę. Odpra-

wiona będzie Jutrznia, a o 24.00 pierwsza msza (...) w kościele parafialnym 'Pasterka' o 5.00 rano", śpiewać ma chór rzemieślniczy pod dyr. ks. Bornika⁴¹. "W ostatnią niedzielę karnawału kościół parafialny obchodzi roczny odpust czterdziestogodzinnego nabożeństwa. Odpust rozpocznie się w niedzielę o godz. 6.00 rano mszą świętą z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i trwać będzie przez trzy dni". Będą głoszone kazania, chór wykona mszę Singerbergera i Mitterera pod dyr. ks. Bornika, a nieszpory na "konkluzji we wtorek ks. Suszyński"⁴².

Tradycją płocką były również tzw. bazary świąteczne organizowane przez członków Tow. Dobroczynnego. Przyjmowane były dary przez pół miesiąca, po czym sprzedawane⁴³. Bazary odbywały się w różnych miejscach. W roku 1886 w "udostępnionym przez p. M. Żółbowa domu jego przy ulicy Warszawskiej 2/57, obok odwachu miejskiego"⁴⁴, a w roku 1899 również na tej ulicy "gdzie odstąpili łaskawie na ten cel część lokalu pp. Kazimierostwo Gurbscy"⁴⁵. Płocczanie chętnie przynosili, nadsyłali podarunkiróżnego rodzaju: "Nadesłano przedmioty z bliższych i dalszych okolic. Z Okalewa od pp. Chelmickich - wyroby dziewcząt wiejskich, p. Celina Chrzęszczewska z Leonowa dała ok. 66 przedmiotów (w tym 28 doniczek kwiatów oranżeryjnych); cukrownie Ciechanów 240 ft. Cukru, Młodzież 100 ft., Fabryka papieru w Soczewce skrzynie papieru i kopert"⁴⁶.

W Boże Ciało odbywała się w Płocku uroczysta procesja wiodąca od kościoła katedralnego. Krótkie wzmianki na ten temat znajdujemy w ówczesnej prasie: np. procesja z 1899 roku - "w dniu 1 czerwca przy bardzo pięknej pogodzie i dużej liczbie ludzi (...) nabożeństwo celebrował ks. prałat Czaplinski" podtrzymywany podczas uroczystego pochodu przez "prezesa dyrekcji szczegółowej Piwnickiego i radcę Balińskiego". Wspomniano o czterech pięknie przystrojonych ołtarzach, a "Ewangelię czytali księża kanonicy". Zapowiadano też na dzień następny wyjście uroczystej procesji z kościoła farnego, oraz kończące święto uroczystości w kościele poreformackim w oktawę czwartkową⁴⁷.

Nie szczędzono jednak w prasie i krytyki związanej z obchodami świąt kościelnych w mieście. Nie podobał się przykry widok po przechodzącej procesji ze względu na zachowanie jej uczestników, którzy zbyt szybko ogalać ołtarze z zieleni. "Jeżeli to rozrywanie na pamiętkę weszło już w zwyczaj, niechże odbywa się nie z taką zapalczywością i wandalizmem, przecież trzeba mieć na uwadze, że dla rzeczy, którym przypisujemy jakąś świątobliwą wartość pamiątkową, winno się okazać szczególniejsze poszanowanie, zwłaszcza w miejscu publicznym i na oczach tysiąca ludzi"⁴⁸.

Dziennikarze "Korespondenta Płockiego" w 1886 roku ganiłi mieszkańców Płocka i okolic za niestosowne w dniu świątecznym pijaństwo i wszczynanie awantur: "Dobrzykowo podczas świąt zielonych jest dla płocczan tym, czym dla warszawiaków Bielany. "Tłumy ludzi wsiadały tam na statek parowy "który za każdym razem odbijał od brzegu pełny" nie zwracając uwagi na przeciążenie" co groziło poważnym wypadkiem". Wywiąza-

ła się "potężna bójka, w której wzięły udział gorące umysły, jeszcze więcej rozgrzane rozmaitego gatunku fluidami". Dopiero policja stłumiła awanturę, a "o tyle fakt to smutniejszy, że należeli do niej niektórzy z ludzi więcej wykształconych, z czego ich nawet pora świąteczna wytłumaczyć nie zdoła"⁴⁹.

Uskarżano się również na nie szanowanie dnia świętego jakim jest niedziela. Głosy te jednak "pozostawały bez echa, nic się w tym względzie nie zmieniło. W niedzielę przewozi się towary i ciężary ze statku". Przy pracy prócz Żydów zauważono chrześcijan, zwabionych zapewne dodatkowym zarobkiem. "Pozostaje tylko czekanie na uregulowanie prawem"⁵⁰.

W drugiej połowie XIX wieku było w Płocku kilka cmentarzy, na których chowano zmarłych różnych wyznań. Cmentarz rzymskokatolicki tzw. stary założony w 1708 roku poza granicami ówczesnego miasta był używany tylko ok. 150 lat. W latach 70-tych XIX wieku wybudowana tam kaplica znacznie osunęła się w ziemię. Niewielu płocczan chowało tam swoich bliskich zewzględu na uporczywe trzymanie się starego zwyczaju grzebania zmarłych przy kościołach. M.in. dlatego cmentarz zamknięto 27 lutego 1877 roku, a pochówki były już tylko możliwe w grobach rodzinnych⁵¹.

Cmentarz rzymskokatolicki, tzw. miejski założony został właśnie w drugiej połowie XIX wieku (1876 roku) jako przedłużenie cmentarza starego. Zbudowano tam kaplicę w stylu neogotyckim, której fundatorem był S. Górnicki. Pochowano tu wiele zasłużonych dla miasta osób, m.in. Adama Grabowskiego - dyrektora I Gimnazjum Męskiego w Płocku i redaktora "Ech Płockich", Marcina Ehrlicha - prezesa Płockiego Towarzystwa Lekarskiego, Aleksandra i Marię Macieszów - wielce zasłużonych dla rozwoju oświaty i kultury w mieście. Cmentarz ten jest wielką galerią rzeźby końca XIX i początków XX wieku (rzeźby autorstwa Szylingów, S. Kury, I. Ungera)⁵².

Cmentarz prawosławny, zadrzewiony, pochodzi z pierwszej połowy XIX wieku, kapliczkę wzniesiono tu w roku 1870. Płyty nagrobne posiadają dużą wartość artystyczną i historyczną.

Przez wiele lat cmentarz był zaniedbywany, co sprzyjało jego dewastacji. Zachowało się jeszcze kilka grobów i kunsztownie wykonanych krzyży prawosławnych⁵³.

Cmentarz ewangelicki założony był również w XIX wieku, a najstarszy grób pochodzi z roku 1852. Znajduje się tu wiele zabytkowych grobowców i rzeźb reprezentujących różne style: neogotycki grobowiec rodziny Kunkerów, klasycystyczny pomnik nagrobny J.A. Kessel i A.Kessel. Grobów jest kilkaset, a na uwagę zasługują pomniki odlewane z żeliwa, pochodzące z płockiej odlewni Lzydora Sarny. Od wielu lat cmentarz jest zaniedbany, porośnięty trawą, postępuje dewastacja tablic, zwłaszcza marmurowych⁵⁴.

Cmentarz żydowski założony został w 1845 roku. Niestety z okresu drugiej połowy XIX wieku nie zachował się ani jeden nagrobek czy tablica pamiątkowa⁵⁵.

Do połowy wieku XVIII grzebano zmarłych w obrębie tzw. cmentarzy przykościelnych. W Płocku było ich kilka, a przyzwyczajenie do takiego pochówku utrzymy-

wało się w Płocku jeszcze w XIX wieku. Powoli jednak zmieniano miejsce tych obrzędów przenosząc je na specjalnie, wspomniane powyżej cmentarze. Pozostały jednak jeszcze w szczątkowej formie niektóre stare cmentarzyska. Takie istniały nieopodal katedry i przy kościele farnym św. Bartłomieja. W 1864 roku zmniejszono powierzchnię tego cmentarza oddając jego część na poszerzenie ulic. Przed kościołem św. Jana był niegdyś również cmentarz, który w 1848 roku otoczono murem, a trzy lata później postawiono tu na pamiątkę krzyż fundacji Jakuba i Michała Ambroziewiczów. Przy kościele św. Trójcy - poddominikańskim istniał pod koniec XVIII wieku cmentarz częściowo otoczony parkanem, gdzie jeszcze w XIX wieku w święto patrona odbywały się procesje. Podobnie było przy kościele św. Dominika, przekształconego w 1805 roku przez protestantów w zbór. Tu również w obrębie starego cmentarza (zamienionego w XIX wieku w ogród owocowy) istniały kapliczki do odprawiania procesji w Boże Ciało. Ostatnią z nich zniszczono w 1912 roku⁵⁶.

O braku szacunku wobec zmarłych dowiadujemy się z płockiej XIX-wiecznej prasy: "Smutny widok przedstawia obecny stan Cmentarza Epidemicznego za rogatkami warszawskimi. Po mogiłach ofiar epidemii z roku 1876 chodzi samopas bydło, trzoda (...) wskutek usunięcia się ziemi widać trumny ze szczątkami ludzkimi. Ocalały tylko dwa pomniki"⁵⁷.

Spośród obrzędów praktykowanych przez płocczan w drugiej połowie XIX wieku najpiękniejszym było jednak puszczanie wianków na Wiśle. Zwyczaj ten sięgał pogańskiej przeszłości i stał się z czasem ludową uroczystością Płocka.

Szczegółowe programy wianków ukazywały się odpowiednio wcześniej w regionalnych gazetach "...uroczystość wodną rozpoczyna regaty (...) od wodociągów (...) od Winiar (...) od parowy Maszewskiej do nowych schodów. Przebieg regat ma śledzić komisja z pokładu statku 'Mazur'". W nagrodę przewidziano medale, a przygrywać miała "wojskowa muzyka". Potem fajerwerki, ognie sztuczne, śpiew chórów Tow. Wioślarskiego pod dyr. p. Goldflusa. Miejsca na przystani zarezerwowane były dla członków Towarzystwa, a "dla publiczności zbudowany zostanie na Wiśle pomost z tyżwy mostowej", miejsce kosztować miało 30 kop., a przeplnięcie się "Mazurem"-20 kop.⁵⁸

Co roku przystań wioślarska przybrana była różnokolorowymi lampami i latarkami, na rzece pływały łódki z wioślarzami, strażą ogniową, pracownikami drukarni- przybrane girlandami kwiatów, każda inaczej, oryginalnie - by zdobyć uznanie widzów i największy podziw. Panny wedle zwyczaju rzucały do Wisły setki małych wieńców i wianuszków, strojonych w kwiaty i palące się świeczki. W górze jaśniały różnokolorowe ognie sztuczne, grała muzyka⁵⁹. "Z mostu, wirydarzu Tumskiego", z przyległych wzgórz przypatrywał się temu tłum ludzi, którzy płacili po 5 kop. Łączono w ten sposób piękny zwyczaj z działalnością charytatywną, bo dochód przeznaczony był na rzecz biednych. Frekwencja w tej zabawie zawsze (wyjątkowo) dopisywała, bawiono się do rana, do momentu, gdy z widoku zniknęły

ostatnie świecące się punkciki wianków na Wiśle⁶⁰.

Zwyczaj ten przetrwał do dziś, choć zatracił on swój dawny, magiczny, radosny charakter. Już w latach 70-tych XIX wieku uskarżano się: "wianki - ich znaczenie w mgłę przeszłości ginie (...) ludzie wylegli na wzgórze by dopatrywać coraz rzadszych niestety wianków"⁶¹.

Z rozrywek intelektualnych, podnoszących poziom kultury plockiej wymienić można działające wówczas księgarnie, różnego rodzaju odczyty i koncerty muzyczne.

W drugiej połowie XIX wieku rocznie do Płocka (na pocztę i do księgarni) przychodziło tylko 116 wydawnictw, w łącznym jednorazowym nakładzie 2127 egzemplarzy. Średnio jeden numer przepadał na ponad 300 mieszkańców miasta nie licząc okolic. Wydawnictw rosyjskich było 70, polskich 57, niemieckich 24, francuskich 12, angielskich 2 i 1 hebrajskie. Wśród periodyków polskich prym wiodły dzienniki warszawskie (411 egz.), pisma kobiece (119) oraz dziecięce (47). Brakowało większej, publicznej czytelnicy dla użytku ogólnego.

Plocka księgarnia Gutkowskiego oferowała w sprzedaży portret A. Mickiewicza oraz pracę B. Zdziarskiego "O najważniejszych sposobach wynagradzania i zabezpieczania starości robotników i oficjalistów wiejskich". Była to lektura dla bardzo wąskiego grona czytelników.

Księgarnia Bukiego dysponowała dziełami Dygasińskiego, Kraszewskiego, Orzeszkowej, Prusa, Reymonta, Sienkiewicza, Żeromskiego, ale nie w pełnym asortymencie.

U podstaw słabego czytelnictwa plockian leżał system szkolny zaprowadzony przez carat w całym Królestwie, oraz brak zorganizowanych, prężnych grup inteligentnych w mieście⁶².

Plock odwiedzały znane osobistości życia kulturalno-społeczno-naukowego, które w znacznym stopniu pełniły tu rolę "chwilowych" animatorów kultury.

W roku 1880 statkiem "Andrzej" przybył na wycieczkę do Płocka Bolesław Prus, zwiedził miasto, a swoje wrażenia zapisał w "Kurierze Warszawskim" w raporcie pt. "Wisłą do Płocka"⁶³.

W roku 1886 odczyty w Płocku miał znany wówczas

podróżnik Leopold Janikowski. Opowiadał on m.in. o swej ostatniej podróży do Afryki. Miejsce publiczne przybywała bardzo licznie na tego typu wydarzenia, zwłaszcza młodzież⁶⁴.

Koncerty muzyczne w Płocku odbywały się głównie za sprawą działających tu towarzystw. Imprezy te gromadziły również licznych słuchaczy. Przykładowy program koncertu z roku 1888 organizowanego przez Tow. Wioślarskie prezentował się następująco: "1) Dialog poznaj nim pokochasz" M. Gawalewicz, 2) Tercet "Delina" Campana, sopran, tenor i bas, 3) "Verita" manola Panego nr 4, solo, sopran, 4) "Serenada" Hajdna, solo wiolonczela z towarzyszeniem fortepianu, 5) Kwartet męski z motywów ludowych "Jedna góra ta wysoka a ta druga niska", "Kum i kuma" humoreska Moniuszki"⁶⁵.

Jeszcze bogatszy był program koncertu na dochód Towarzystwa Dobroczynności w roku 1899: "1) marsz jubileuszowy Lewandowskiego, 2) Polonez "Witaj" Kupińskiego, 3) Solo, skrzypce, 4) Chór szkieletów Studzińskiego, odśpiewają amatorzy, 5) Capriccio Mendelsoona (solo, fortepian z akompaniamentem orkiestry smyczkowej), 6) Kwartet smyczkowy-Mendelsoona, 7) Symfonia koncertowa Danera na dwoje skrzypiec i fortepian, 8) Solo wiolonczela, utwory Czajkowskiego i Rubinszteina. Śpiew solowy i deklamacja. Należy spodziewać się, że frekwencja będzie spora nawet pomimo karnawałowej pory, podczas której baliki iwieczorki przeszkadzają przedstawieniom publicznym"⁶⁶.

Wszystkie wymienione uroczystości, obrzędy, zwyczaje i zabawy mieszkańców Płocka drugiej połowy XIX wieku usilnie organizowane na poziomie jednej ze stolic guberni w rzeczywistości były zawsze podporządkowane nawykom prowincjonalnym oraz dostrzegalnej tu wszechobecnej obojętności na kultywowanie tradycji.

"Wśród tutejszego ludu tradycja zanika. Publiczność oświecona traktuje rzecz tę naturalnie ze strony tylko teatralnej bez wnikięcia w ducha rzeczy. Nasze cywilizowane umysły rzeźbione i cyzelowane nowoczesną kulturą nie umieją odczuwać(...)święta..."⁶⁷.

Przypisy

¹ J. Wapnowski, *Lata szkolne na przełomie 1898-1907*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła Płocczan*. Płock 1921, s. 271.

² B. Konarska-Pabiniak, *Życie kulturalno-literackie Płocka w drugiej połowie XIX wieku*, Płock 1994, s. 22-24; *Dzieje Płocka*, Płock 1973, s. 344-345; R. Czepulis-Rastenis, *Inteligencja polska XIX, XX wieku*, Warszawa 1991, s. 185-228.

³ J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 1995, s. 314.

⁴ R. L. Kobendza, *Plockie Towarzystwo Wioślarskie 1885-1939*, Płock 1992, s.98-111.

⁵ "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 32 z 22 IV, s. 2.

⁶ Tamże, 1899 r. nr 37 z 10 V, s. 3.

⁷ Tamże, 1899 r. nr 51 z 28 VI, s. 3.

⁸ Tamże, 1899 r. nr 49 z 21 VI, s. 2.

⁹ Tamże, 1899 r. nr 63 z 9 sierpnia, s. 4.

¹⁰ Tamże, s. 4.

¹¹ A. Dobroński, *Życie codzienne w Płocku na przełomie XIX i XX wieku*, "Notatki Płockie" 1972 r. nr 1, s. 22-25.

¹² "Korespondent Płocki" 1876, nr 45 z 28 V, s.1.

¹³ "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 46 z 10 VI, s. 3.

¹⁴ Tamże, 1899 r. nr 55 z 12 VII, s.2.

¹⁵ "Korespondent Płocki" 1877, nr 60, s. 1-2

¹⁶ Tamże, 1888 r. nr 37 z 3 V, s. 1.

¹⁷ Tamże, 1886 r. nr 40 z 9 V, s. 1.

¹⁸ "ECHA PŁOCKIE I ŁOMŻYŃSKIE", 1899 r. nr 49 z 21 VI, s. 2.

¹⁹ Tamże, 1899 r. nr 21, s. 2

²⁰ J. Stefański, dz.cyt., s. 65.

²¹ "Korespondent Płocki" 1888, nr 9 z 19 I, s. 1.

²² "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 1 z 4 I, s. 1.

²³ Tamże, 1899 r. nr 4 z 14 I, s. 3.

²⁴ "Korespondent Płocki" 1886, nr 17 z 14 II, s. 1.

²⁵ "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 14 z 18 II, s. 2.

²⁶ Tamże, nr103 z 30 grudnia 1899 r., s.2.

²⁷ A. Dobroński, dz.cyt. nr 1 z 1972, s. 22-25.

²⁸ "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 13 z 15 II, s. 3.

²⁹ Tamże, 1899 r. nr 5 z 18 I, s. 2.

³⁰ Tamże, 1899 r. nr 61 z 2 VIII, s. 3.

³¹ "Korespondent Płocki" 1876, nr 18 z 20 II, s. 2.

³² B. Konarska-Pabiniak, dz.cyt., s. 20.

- 33 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 99 z 13 XII, s. 3.
 34 "Korespondent Płocki" 1888, nr 12 z 29 I, s. 1.
 35 Tamże, 1877 r. nr 20, s. 1.
 36 Tamże, 1876 r. nr 18, s. 2-3.
 37 Tamże, 1877 r. nr 26, s. 1.
 38 Tamże, 1876 r. nr 101, s. 1; Tamże, 1876 r. nr 18, s. 2-3; Tamże, nr 20 z 1876 r., s. 1.
 39 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1888, nr 101 z 20 XII, s. 3.
 40 Tamże, 1899 r. nr 23 z 8 IV, s. 2.
 41 Tamże, 1899 r. nr 102 z 23 XII, s. 2.
 42 Tamże, 1899 r. nr 12 z 11 II, s. 2.
 43 Tamże, 1899 r. nr 13 z 15 II, s. 3.
 44 "Korespondent Płocki" 1886, nr 27 z 21 III, s. 1.
 45 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 18 z 4 III, s. 2.
 46 Tamże, 1899 r. nr 21 z 15 III, s. 2.
 47 Tamże, 1899 r. nr 44 z 3 VI, s. 2.
 48 "Korespondent Płocki" 1888, nr 43 z 24 V, s. 1.
 49 Tamże, 1886 r. nr 47 z 3 VI, s. 1.
 50 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1888, nr 64 z 12 VIII, s. 2.
 51 J. Stefański, dz.cyt., s. 52-53, 65.
 52 Tamże, s. 53-54.
 53 Tamże, s. 55-56
 54 Tamże, s. 56-57.
 55 Tamże, s. 57-58
 56 Tamże, s. 59-60.
 57 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 49 z 21 VI, s. 2.
 58 "Korespondent Płocki" 1888, nr 48 z 10 VI, s. 1.
 59 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 50 z 24 VI, s. 3.
 60 Tamże, s. 3; "Korespondent Płocki" 1899, nr 50 z 15 VI, s. 1.
 61 "Korespondent Płocki" 1899, nr 50, s.1.
 62 A. Dobroński, dz. cyt., s. 22-25.
 63 K. Tokarżówna, S. Fita, Z. Szweykowski, *Bolesław Prus 1847-1912. Kalendarz życia i twórczości*, Warszawa 1969 r., s. 212.
 64 "Korespondent Płocki" 1886, nr 37 z 29 IV s. 2.
 65 Tamże 1888, nr 23 z 8 III, s. 2.
 66 "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 3 z 11 I, s. 2.
 67 Tamże 1899, nr 50 z 24 VI, s. 3.

BARBARA KONARSKA-PABINIAK

MUZYCZNY GENIUSZ W PŁOCKU. W 60. ROCZNICĘ ŚMIERCI IGNACEGO PADEREWSKIEGO (1860 - 1941)

Ignacy Paderewski

Organizowanie koncertów było jedną z form aktywności polskiej inteligencji prowincjonalnej w 2. połowie XIX

w. Spełniały one funkcję kulturalną, a także społeczną. Urządzane były najczęściej pod egidą instytucji dobroczynnych, które władze zaborcze traktowały ze stosunkowo dużym liberalizmem. Pod tym względem Płock nie był miastem odosobnionym. Tu również organizowano w każdym sezonie koncerty muzyczne. W latach 1876 - 1883 i 1885 - 1886 odbyło się 71 koncertów¹. Wykonawcami byli miejscowi muzycy, jak np. nauczyciel śpiewu - Stanisław Gebhard, pianista Julian Goldfluss - absolwent konserwatorium warszawskiego, Antoni Maruszewski, również wychowanek tej uczelni i nauczyciel przedmiotów muzycznych w gimnazjum, kapelmistrz pułkowy w rosyjskim gamizonie w Płocku, członek Towarzystwa Muzycznego oraz dwaj bracia Antoni i Teofil Wunderlichowie. Zapraszano także muzyków z Warszawy. Muzycy przyjeżdżający do Płocka reprezentowali dość wysoki poziom artystyczny. Byli to najczęściej absolwenci lub wykładowcy konserwatorium warszawskiego. W 1865 r. rozwiązano w Warszawie polski zespół operowy, więc artyści w poszukiwaniu zarobku chętnie wyjeżdżali na prowincję. I tak np. kilkakrotnie wystąpił w Płocku skrzypek Stanisław Barcewicz, ponadto koncertowali Gustaw Friemann, Julia Lechnitz, Mieczysław Harbowski i inni². W Płocku wystąpił również dwukrotnie Ignacy Paderewski. Po raz pierwszy koncertował w 1874 r., a po raz drugi - w 1879 r.

Ignacy Paderewski w wieku dwunastu lat został zapisany przez ojca do Warszawskiego Instytutu Muzycznego, założonego przez Apolinarego Kątskiego w 1859 r. Ignacy miał już za sobą koncerty w miastach Wołynia, skąd pochodził. Po raz pierwszy wystąpił pub-

licznie w 1872 r. na dobrowolnym koncercie wraz z siostrą Antoniną. Potem zaś grał w powiatowych miastach na Wołyniu - Zasławiu i Ostrogu. Andrzej Piber, autor książki o Ignacym Paderewskim, pisze, że "zwrócił na siebie uwagę >znaczniejszych osób z okolicy<, między innymi - hrabiów Chodkiewiczów i ci zabrali Ignacego na kilka tygodni do Kijowa. Po raz pierwszy w życiu był w operze i na koncercie, co jak wspominał, było >pierwszą wielką przygodą<"³.

O dyrektorze Kątskim napisał Andrzej Piber, że "był to człowiek, który dominował nad życiem warszawskiego konserwatorium. (...) potrafił w latach 1857 - 1859 urzeczywistnić gorące pragnienia polskiego społeczeństwa uczelni w granicach ówczesnego państwa rosyjskiego. Zebrał fundusz założycielski i stypendialny tej uczelni w wysokości 56 tys. rubli, o przeszło 13 tys. rubli więcej od sumy wymaganej przez władze carskie jako zabezpieczenie materialne dla konserwatorium (...). Niegdyś uczeń Paganiniego, wzięty wirtuoz, mianowany przed przeszło dwudziestu laty solistą dworu carskiego, poświęcił wszystko idei polskiego konserwatorium (...). Skupił też grono, odpowiednio do ówczesnych możliwości Warszawy i Królestwa, najlepszych muzyków - pedagogów i potrafił, podnosząc poziom nauczania w Instytucie, skutecznie bronić swej uczelni przed postęпами polityki rusyfikacji szkolnictwa w Królestwie"⁴. Dodajmy, że Apolinary Kątski koncertował w teatrze plockim w lipcu 1851 r.

Na trzecim roku studiów Ignacy Paderewski wraz ze starszym kolegą Ignacym Cielewiczem stworzył skromny zespół koncertowy i rozpoczął występy w małych miasteczkach prowincjonalnych⁵. W sierpniu 1874 r., gdy prawie wszyscy wykładowcy i uczniowie Instytutu wyjechali z Warszawy, Paderewski udał się do Płocka. Namówił go do tej podróży Antoni Maruszewski, wówczas uczeń klas skrzypcowych. Po trzydziestu czterech latach Maruszewski tak wspominał ten fakt w "Scenie i Sztuce": "W roku 1874 podczas egzaminów w konserwatorium spotkałem Paderewskiego w poczekalni. W toku rozmowy zwrócił się do mnie z zapytaniem: - Słyszałem, że kolega z Płocka? - "Tak" - odpowiedziałem.

- Podobno bardzo wspaniałe miasto i na wysokiej górze ponad szarą Wisłą, starożytna katedra, a w niej spoczywają prochy królów polskich... podróż drogo kosztuje?

- Niewiele.

Trzynastoletni Ignacy Paderewski z ojcem

- Jak będę miał zbywające pieniądze, to pojedę zobaczyć Konradowy gród i pomodlić się w prastarej świątyni.

- O! jeżeli kolega ma szczerą chęć, to można to urządzić bardzo tanio i w bardzo prędkim czasie.

- Dobrze, ja mogę zaraz po egzaminach; przez miesiąc lipiec konserwatorium zamknięte, lekcji prywatnych mało.

- Uważajcie! Podczas ostatniej mojej bytności w Płocku, kółko ojców miasta prosiło mnie, abym się zajął urządzeniem koncertu na Dom starców i kalek, który obecnie ma dużo pensjonarzy, a szczupłe fundusze. Właśnie wykwintny amator fortepianista, radca Słupiecki położył nacisk, że chciałby usłyszeć jakiegoś z młodych pianistów, więc możeby kolega się zdecydował?

- Ja? - ależ ja się obawiam, wyśmieją, zresztą ten amator, o którym wspominał...?

- Amator, ale prawdziwy znawca, który pamięta grę Chopina i sam gra doskonale na fortepianie, taki będzie umiał ocenić grę waszą.

Zacząłem namawiać, zaznaczywszy że to celowy koncert. Wreszcie ci, którzy go chcą usłyszeć, listownie zwrócą się do niego z prośbą o przyjęcie udziału...

Po pewnym wahaniu zgodził się. W krótkim czasie radca Słupiecki osobiście Paderewskiego zaprosił na koncert do Płocka, a do Kątskiego zgłosił się doktor

Autograf Apolinarego Kątskiego

Stanisław Krosnowski o pozwolenie wystąpienia nam z koncertem w Płocku. Taka formalność była wymagana w Instytucie, albowiem uczniom nie tylko w koncertach nie wolno było brać udziału, ale nawet lekcji nie wolno było dawać bez wiedzy dyrektora lub inspektora konserwatorium.

W parę tygodni odbył się pierwszy koncert Paderewskiego z niebywałym powodzeniem. - Formalny ścisk był w teatrze. Urządzeniem koncertu zajmowali się członkowie rady dobroczynności przy pomocy młodzieży, Władysława Kirkora, Bronisława Kurowskiego (doktora zamieszkującego obecnie w Moskwie) i 12 -letniej siostry tegoż Haliny.

Po koncercie na drugi dzień ks. biskup [Aleksander] Gintowt - [Dziewałtowski] w gościnnym domu p. Kurowskich, zachwycał się wspaniałą grą Paderewskiego. Na pożegnanie członkowie rady: budowniczy Oraczeński, inżynier [Piotr] Potworowski i właściciel apteki Szymański, dziękując za koncert Paderewskiemu, chcieli go wynagrodzić, ale młody artysta - człowiek odmówił, policzwszy tylko jak najskrupulatniej koszty podróży, co wyniosło jakąś drobną sumkę około 7 rubli; o wynagrodzeniu zaś nie chciał słuchać, dziękując za przyjemne wrażenie, jakiego doznał podczas chwilowego pobytu w Płocku⁶.

Maruszewski uważał, że był to pierwszy występ Paderewskiego, tymczasem jak już wspominaliśmy mło-

dziutki pianista występował wcześniej na Wołyniu.

Popisy muzyczne małych chłopców były w tym czasie bardzo popularne. W Płocku koncertował również w 1878 r. jako "cudowne dziecko" - ośmioletni Henryk Melcer, późniejszy laureat konkursu kompozytorskiego imienia Antoniego Rubinsteina w Berlinie w sierpniu 1895 r. "Tygodnik Ilustrowany" pisał: "W Płocku dał się poznać tymi czasy jako fortepianista ośmioletni chłopczyk nazwiskiem Melcer, zdumiewając słuchaczy biegłością i precyzją swej gry"⁷.

W pierwszym sezonie muzycznym po ukończeniu Warszawskiego Instytutu Muzycznego Paderewski występował kilkakrotnie ze skrzypkiem Władysławem Górskim jako jego akompaniator. 17 czerwca 1879 r. wyjechali obaj "w podróż artystyczną do miejsc kąpielowych w kraju". Koncertowali w Nowym Mieście, Kielcach, Busku i Solcu. W Busku kierownikiem orkiestry zakładu kąpielowego był przyjaciel obu muzyków Antoni Maruszewski⁸. Koncert w Busku był niezwykle udany. Problem tylko był z fortepianem, ale - jak wspominał Maruszewski "pod palcami młodzieńczego mistrza śpiewał jak najlepszy koncertowy"⁹. Paderewski zaś w swoich pamiętnikach napisał: "pewien dobry młodzieniec, uczeń skrzypka [Władysława Górskiego], ale także jego dobry kolega [Antoni Maruszewski], stał za fortepianem i szybko opuszczał na dół młoteczkę. Widok był niezwykle i niezrozumiały dla publiczności"¹⁰. Maruszewski uzupełnił, że

Rok 1871. Orkiestra złożona z uczniów konserwatorium. W rzędzie pierwszym od dołu (drugi z lewej) Antoni Maruszewski, w rzędzie trzecim (czwarty od prawej) Ignacy Paderewski. Fotografia zamieszczona w nr. 9 "Scena i Sztuka" z 1909 r.

fortepian "po odbytej kampanii z Paderewskim odmówił formalnie posłuszeństwa"¹¹. Po występie w Busku artyści odwiedzili Druskienniki i Birszanty. Jesienią 1879 r. Paderewski nadal koncertował będąc określanym przez prasę jako "młody fortepianista" i "profesor Konserwatorium Warszawskiego". Wystąpił m.in. w Płocku, czego nie odnotował przywoływany już Andrzej Piber. "Korespondent Płocki" donosił: "Jutro, w sobotę dany będzie w teatrze miejscowym koncert przez Pana Paderewskiego, fortepianistę, profesora konserwatorium warszawskiego, z pięknej gry powszechnie znanego, ze współudziałem pana Czyżowa, bardzo zdolnego skrzypka. Podczas koncertu tego p. [Stanisław] Gebharddo udziału przez koncertantów zaproszony, odśpiewa Serenadę Lachnera i Barcarolę Gounoda. Koncertowi więc temu, obok artystycznej wartości i na urozmaiceniu nie zabraknie"¹².

W następnym numerze z kolei czytamy: "Koncert sobotni p.p. Paderewskiego i Czyżowa [skrzypka] dowiódł dwóch szczególniejszych rzeczy: że o fortepian odpowiedni do popisów koncertowych bardzo jest w mieście naszym trudno: oraz, że do popisów skrzypcowych, nie jest dość mieć odwagę i przekonanie o sobie, iż się jest artystą. Nielicznie zebrana publiczność starała się oklaskami wynagrodzić p. P. za zawód jaki spotkał ... kasę.

Z powodu tego koncertu, zwróćmy uwagę p. Ch. M. Schonwita, właściciela nowego, pięknego składu mebli, czy nie byłoby korzystnym sprowadzić dobrego, koncertowego fortepian, dla wynajmowania go koncertantom, którzy coraz częściej miasto nasze nawiedzają. Rzecz ta byłaby nader pożądaną dla dobra sztuki i artystów, a sądzimy iż całkowicie opłacałaby się przedsiębiorcy"¹³.

W 2. połowie XIX w. publiczność mieszczańska coraz mocniej interesowała się muzyką. W Płocku te zainteresowania były szczególnie żywe, jako że - jak pisał Adam Niemirowski - publiczność płocka była szczególnie muzykalna¹⁴. Obok urządzania koncertów włączano się również w ważniejsze wydarzenia życia muzycznego stolicy. W styczniu 1899 r. w "Echach Płockich i Łomżyńskich", w informacji zatytułowanej "Płock w Warszawie", pisano, że na koncercie Ignacego Paderewskiego był obecny Antoni Maruszewski¹⁵. 12 stycznia 1899 r., po trzynastu latach nieobecności, Paderewski przyjechał do Warszawy z Berlina. Pierwszy jego koncert odbył się 15 stycznia. Artysta wykonał utwory Schumanna i własną kompozycję "Fantazję polską". Kulminacyjnym punktem programu był "Koncert F-moll" Fryderyka Chopina. Gdy Paderewski skończył grać: "sala trzęsła się od oklasków, od okrzyków, wszyscy - z wyjątkiem niektórych krytyków - powstawali z miejsc, przesadzali się w objawach uniesienia; z galerii posypał się deszcz kwiatów, a ogólny zapał podzielała także i orkiestra, której członkowie, również stojąc klaskali i wołali >Brawo! Bravissimo!<"¹⁶. Na bis Paderewski wykonał "Króla olch" Schuberta i "Poloneza As-dur" Chopina. Podczas przerwy Paderewskiego otaczał tłum melomanów, przyjaciół, znajomych, kolegów ze studiów. Ze wszystkimi witał się serdecznie. Wśród obecnych był Antoni Maruszewski, który - jak doniosły "Echa Płockie i Łomżyńskie" - "ofiarował znakomitemu mistrzowi tonów wieniec w imieniu naszego miasta, a uzasadnił pamięć tę następującymi

słowy, jakie miał podczas uczty na cześć artysty. >Pozwólcie, że przez usta moje wypowiem w imieniu grodu Konradowego słowa uznania, czci i hołdu naszemu wielkiemu mistrzowi, który nie tylko oświadczył nam, niepospolitym talentem swoim, ale sercem zaznaczył zaranie swojego życia, bo w roku 1874 próbując po raz pierwszy publicznie swych sił, przeznaczył cały dochód na dom starców i kalek w Płocku. Panowie! Tak zaczynać może prawdziwy geniusz, przeto składam hołd w imieniu płocczanek i płocczan nie tylko mistrzowi, ale również zacnemu i wzniosłemu sercu. Niech żyje<. Przymnienie to w danym razie było zupełnie usprawiedliwionem, więc też mieszkańcy naszego miasta łączą się zapewne w tym uznaniu dla mistrza wraz z p. Maruszewskim"¹⁷.

Paderewski koncertował jeszcze w Łodzi i ponownie w Warszawie. Łącznie w ciągu ośmiu dni dał sześć koncertów. Wszystkie występy przyjmowane były owacyjnie. Całkowity dochód z trzech koncertów w ratuszu artysta przeznaczył na biednych i niezamożnych w Warszawie.

Oprócz urządzania koncertów w Płocku zabiegano o zezwolenie u władz na powołanie Towarzystwa Muzycznego. Ludwik Krzywicki wspominał, że już w latach sześćdziesiątych XIX w. istniało grono osób, które prowadziły działalność muzyczną. Była to "spójnia nie ulegalizowana, działająca około roku 1867 lub 1868, kiedy nie podobna było marzyć o legalizacji dla jakichkolwiek stowarzyszeń"¹⁸.

W 1874 r. "Przegląd Tygodniowy" informował o takim projekcie i przedłożeniu gotowej ustawy gubernatorowi¹⁹. Faktycznie statut Towarzystwa Muzycznego zatwierdzony został dopiero 17 maja 1900 r. "Echa Płockie i Łomżyńskie" pisały: "W tych dniach nadeszło z Petersburga zatwierdzenie ustawy Towarzystwa Muzycznego w Płocku. Ustawa, ułożona według tejże ustawy Towarzystwa Muzycznego w Lublinie, a starania o utworzenie Towarzystwa poczyniło kółko muzyków z p. rejentem Brudnickim na czele. Od licznego zapisania się na członków i w ogóle od poparcia ogółu miasta zależyć będzie rozwój i powodzenie instytucji, czego jej ze swej strony serdecznie życzymy"²⁰.

Oficjalne założenie Towarzystwa Muzycznego nastąpiło w 1900 r. W "Echach Płockich i Łomżyńskich" czytamy: "W zeszłą sobotę 24 IX 1900 nastąpiło ostateczne zawiązanie Towarzystwa Muzycznego. Na zebraniu członków założycieli, którzy podpisali ustawę Towarzystwa wybrano z nich komitet tymczasowy, który sprawować będzie urzędy, aż do ogólnego zebrania wszystkich członków jacy zapiszą się do Towarzystwa w ciągu jednego miesiąca. Wybrani zostali do komitetu p.p.: na prezesa Jan Świąćicki, na wiceprezesa Jan Brudnicki, na wiceprezesa Antoni Wunderlich, na sekretarza Julian Korowicki i na dwóch członków bez oddzielnych urzędów p.p. dr Kamil Bereza i Julian Ligowski. Na zastępców wybrano skarbnika p. Antoniego Goszczyńskiego, sekretarza dr Jana Chmielińskiego. Komitet ten zajmuje się w dalszym ciągu przyjmowaniem członków i w ogóle całą organizacją instytucji. Składka miesięczna dla członków rzeczywistych oznaczona została na 1 rubel miesięcznie, wpisowe jedno-

razowe 3 rb. Członkiem honorowym liczy się ten, kto wniesie jednorazowo 100 rb. Zapisy idą raźnie i spodziewać się należy, że szeroki ogół naszego miasta poprzez tę sympatyczną i potrzebną instytucję²¹. Dalej zaś pisano: "W dniu 2 października odbyło się pierwsze zebranie Komitetu, na którym rozstrzygnięto wiele ważnych spraw stanowiących pierwsze podwaliny instytucji... Sprawa lokalu została rozstrzygnięta. PP Brudnicki, Korowicki i Wunderlich upoważnieni zostali do zawarcia umowy z p. Wojciechem Grabowskim, właścicielem Hotelu Polskiego, na mocy której wynajęto lokal w tym hotelu składający się z jednej dużej sali i czterech pokoiów sąsiednich do 1 lipca [1901 r. - B. K. P.] bez opatu i oświetlenia. Prezesa Tow. P. Świąckiego upoważniono do kupna lub wynajęcia w Warszawie fortepianu"²².

O potrzebie nabycia fortepianu "Echa Płockie i Łomżyńskie" napisały zaraz po zatwierdzeniu statutu: "Słyszeliśmy już o pewnych ofiarach na rzecz przyszłego towarzystwa. Opowiadają, że Paderewski, który w Płocku, jeszcze jako niezbyt znany mistrz fortepianu, dał jeden z pierwszych swych koncertów publicznych, przyobiecał ofiarować forte-

pian z chwilą zawiązania Towarzystwa. Byłby to cenny dar dla młodego kółka muzyków płockich"²³.

"Echa" nawiązały tu do ubolewań "Korespondenta Płockiego" po występie Paderewskiego w 1879 r., że brakuje w mieście dobrego fortepianu. Wiadomo jednak, że w kilka dni po zebraniu Komitetu zakupiono nowy fortepian marki Bluthner, a wkrótce jeden zobywateli miasta podarował "równie dobry fortepian".. Artyści niejednokrotnie przeznaczali całe lub część swoich honorariów na cele dobroczynne, nie zawsze jednak dobrowolne. Często zrzęcznie je wymuszano w trakcie przemówienia czy wznoszenia toaсту. Należy jednak wątpić, czy tutaj Paderewski miał w tym swój udział.

W końcu października 1901 r. odbyło się plenarne zebranie Towarzystwa, na którym uzupełniono skład Zarządu, m.in. o ks. Eugeniusza Gruberskiego²⁴. Zapoznano się również z treścią zatwierdzonego statutu. Wkrótce przystąpiono do organizowania koncertów noszących nazwę "wieczorów muzycznych". Towarzystwo Muzyczne zapoczątkowało nową erę w życiu muzycznym miasta i środowiska.

Przypisy

¹ B. K o n a r s k a - P a b i n i a k, Życie kulturalno-literackie Płocka w 2. połowie XIX w., Płock 1994, s. 89 - 90, 102- 107; Tejże: Koncerty muzyczne w Płocku w drugiej połowie XIX wieku, "Notatki Płockie" 1983, nr 4, s. 30.

² Ibidem

³ A. P i b e r, Droga do sławy. Ignacy Paderewski w latach 1860 - 1902, Warszawa 1982.

⁴ Ibidem, s. 31.

⁵ M. M. D r o z d o w s k i, Ignacy Jan Paderewski. Zarys Biografii politycznej, Warszawa 1980, s. 16.

⁶ A. M. a r u s z e w s k i, Kąski i jego epoka. Pierwszy koncert Paderewskiego, "Scena i Sztuka" 1908, nr 12.

⁷ "Tygodnik Ilustrowany" 1879, nr 139. Cytat za: Piber, Droga do sławy... op. cit. s. 255.

⁸ P i b e r, Droga do sławy... op. cit., s. 720

⁹ M. a r u s z e w s k i, Pierwszy utwór Paderewskiego [w:] Manru, Lwów 1901, s. 10 - 11. Cytat powtórzony za Piber..., s. 73.

¹⁰ I. J. P a d e r e w s k i, Pamiętniki, Kraków 1982, s. 127 - 130.

¹¹ Ibidem

¹² "Korespondent Płocki" 1879, nr 31

¹³ "Korespondent Płocki" 1879, nr 32

¹⁴ A. N i e m i r o w s k i, Kartki z dziejów sceny płockiej, "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 27.

¹⁵ Płock w Warszawie, "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 6; "Kurier Warszawski" 1899, nr 16. Z okazji sprowadzenia prochów Ignacego Paderewskiego do Polski w 1992 r. w prasie pojawiły się liczne artykuły poświęcone artyście. W "Tygodniku Płockim" 1992, nr 28 z dn. 7 VII ukazał się artykuł dr. Mariana Chudzyńskiego pt. Ignacego Jana Paderewskiego powrót do ojczyzny. Autor napisał, że Paderewski koncertował w Płocku dwukrotnie - w 1874 r. i 1902 r. "jako dojrzały

artysta, po licznych sukcesach pianistycznych w wielu krajach Europy oraz Ameryce". Dalej autor pisał: "Można rzec - zjawienie się Paderewskiego w Płocku w 1902 r. było świętem kultury polskiej. Paderewski był serdecznie podejmowany przez płocczan. Witano go tu jako wielkiego mistrza gry fortepianowej. Ofiarowano też artyście wieniec jako symbol uznania dla jego wielkich zdolności artystycznych, a także działalności patriotycznej. Przedstawiciel płockiego społeczeństwa witał go słowami: (...). W dalszej części autor przytacza bez przypisu część zacytowanej przeze mnie za "Echami Płockimi i Łomżyńskimi" informacji o udziale Antoniego Maruszewskiego w koncercie Paderewskiego w Warszawie. Po koncercie Maruszewski wygłosił tam krótkie przemówienie i wręczył "mistrzowi tonów" wieniec. Działo się to w 1899 r. Prasa płocka z 1902 r. nie odnotowała żadnego koncertu Ignacego Paderewskiego w Płocku. W 1902 r. Paderewski był na tournée w Stanach Zjednoczonych. Dr Chudzyński pomylił zatem Warszawę z Płockiem. Natomiast w 1902 r. "Echa Płockie i Łomżyńskie" zapowiedziały w końcu maja występ w Płocku skrzypka Stanisława Barcewicza. Nie wiadomo jednak czy koncert się odbył.

¹⁶ "Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne" 1899, nr 3, s. 28. Cytat powtórzony za Piber, Droga do sławy... op. cit. s. 335.

¹⁷ Płock w Warszawie, "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1899, nr 6.

¹⁸ L. K r z y w i c k i, Wspomnienia, t. I, Warszawa 1959, s. 89.

¹⁹ "Przegląd Tygodniowy" 1874, nr

²⁰ "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1900, nr 54.

²¹ "Echa Płockie i Łomżyńskie" 1900, nr 17.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ "Echa Płockie Łomżyńskie" 1901, nr 14.

PŁOCKA KATEDRA I JEJ POLICHROMIA

Płock to najstarszy, tysiącletni gród, pięknie położony na wysokiej skarpie nad Wisłą, miasto od zamierzchłych czasów stanowiące główny ośrodek duchowy i kulturowy Ziemi Mazowieckiej, będące ongiś siedzibą władców Polski: Władysława I Hermana (1043-1102) i Bolesława III Krzywoustego (1085-1138). Od 1075 roku jest stolicą jednego z najstarszych biskupstw słowiańskich. Po utworzeniu diecezji zbudowano pierwszy drewniany kościół katedralny, pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. W 1136 r. biskup płocki Aleksander z Malonne (?-1156) przystąpił do budowy pierwszej kamiennej katedry, której konsekracja odbyła się w roku 1144.

W XVI w. katedra płocka została gruntownie przebudowana w stylu renesansowym. Pracami kierował włoski budowniczy Jan Baptysta z Wenecji.

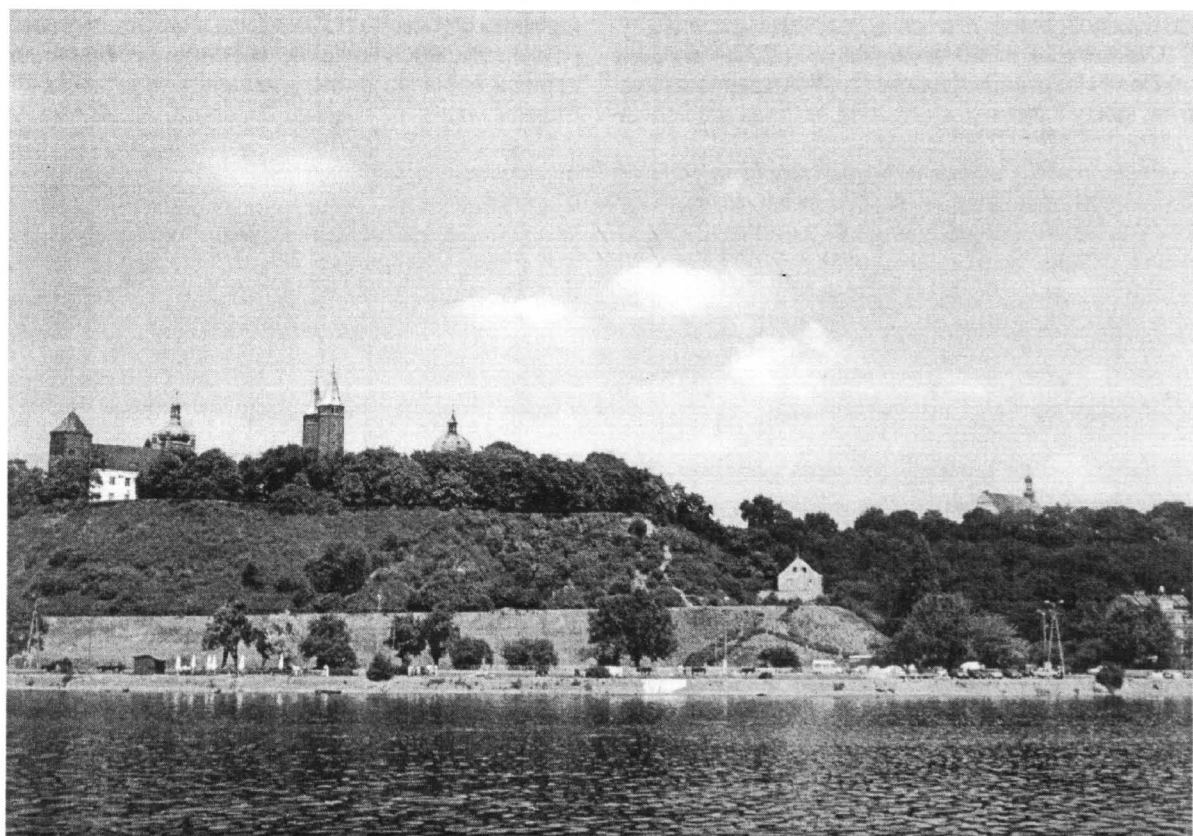
W latach 1900 - 1910 odbyła się kolejna restauracja katedry płockiej, a pracami remontowymi kierował wybitny architekt Stefan Szyller (1857-1933). Przedłużono prezbiterium świątyni, do którego z obu stron dobudowano dwa piętrowe pomieszczenia na zakrystię, skarbiec i kapitułarz. Podniesiono kopułę. Dzisiejsza piękna w kształcie ośmioboczna kopuła z latarnią jest rekonstrukcją renesansowego elementu katedry. Na zewnątrz katedry z nowych ciosów granitowych odbudowa-

no dolne partie starych murów i skarp bocznych ścian, górne ściany zrekonstruowano z nowej cegły. Pilyony fasady pokryto wielkimi płytami granitowymi, nad nimi wzniesiono ośmioboczne wieże z charakterystycznymi na rogach wałkami gotyckimi. Na miejsce dawnego drewnianego chóru z balkonem wzniesiono nowy murowany, na dwóch kolumnach. Równocześnie z renowacją architektoniczną katedry wykonano liczne prace remontowe wewnątrz świątyni i przystąpiono do malowania polichromii. Wykonanie malatury kościoła powierzono młodemu, mało znanemu artyście Władysławowi Drapiewskiemu, który od 1904 r. rozpoczął malowanie w stylu neorenesansowym wnętrza płockiej katedry przy współpracy Mikołaja Brüchnera (1874-1957).

- 1 lipca 1910 r. papież Pius X odznaczył katedrę płocką tytułem bazyliki mniejszej.

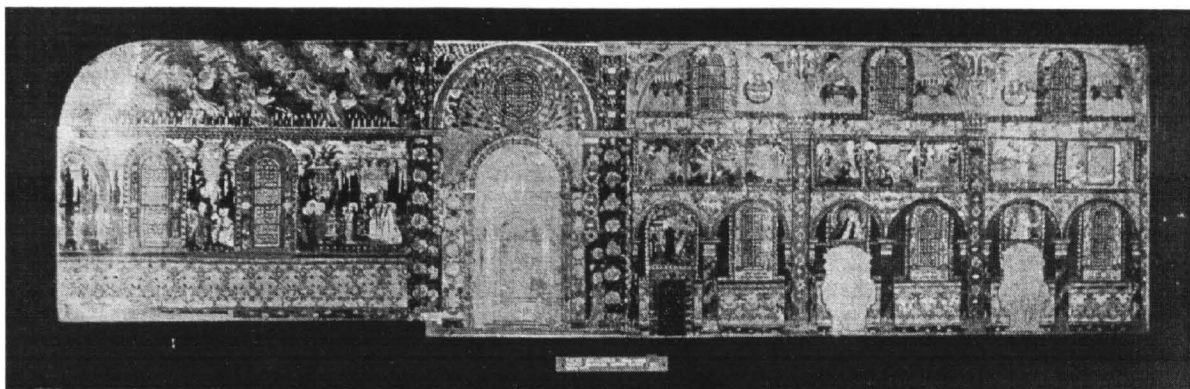
- 5 września 1939 r. w czasie drugiej wojny światowej na katedrę zrzucono bomby, które zniszczyły kaplicę św. Zygmunta i uszkodziły sklepienie nawy bocznej. Po wojnie wykonano konieczne naprawy i odnowiono w dalszych latach polichromię. Prace te wykonali artyści malarze Drapiewscy: Władysław, Leon i Kazimierz.

- 7 czerwca 1991 r. katedrę płocką nawiedził Ojciec Święty Jan Paweł II, który nazwał bazylikę "Małym Wawelem".

Panorama Płocka z widokiem na płocką katedrę

Fot. W. Kowalski

Projekt polichromii płockiej katedry wg Józefa Mehoffera

(Fot. arch.)

***

W roku 2000 ukazała się książka Jeana Malgeta: "Nik Brücher - Człowiek ciszy", pamiętnik artysty malarza Mikołaja Brüchera, który w latach 1904 - 1916 malował płocką bazylikę. W maju 2001 r. Towarzystwo Naukowe Płockie (TNP) zorganizowało w sali wystawowej Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP - wystawę fotograficzną Wiesława J. Kowalskiego, członka TNP - "Płocka katedra i jej polichromia". 15 maja tegoż roku odbyło się uroczyste odsłonięcie w katedrze płockiej tablicy pamiątkowej: "Mikołaj Brücher (1874 - 1957), artysta, ceniony malarz, współtwórca polichromii katedry w latach 1904- 1916. Jego pamięci - Rodacy z Luksemburga - w maju 2001 r."

Po tych wspomnianych wydarzeniach powrócił temat dziejów polichromii w płockiej bazylice.

Uważam, że dzieło malarskie tak cenne i unikalne na Ziemi Mazowieckiej należy przybliżyć zainteresowanym, którzy interesują się historią, kulturą i sztuką miasta Płocka.

Postanowiłem odszukać artykuły, które ukazały się w czasie trwania renowacji płockiej świątyni. Jest to wybór z tekstów autorów, którzy byli świadkami powstawania, polichromii płockiej katedry.

Zastrzegam się, że wybór materiałów nie jest całkowity i mocno skrócony, ze względu na ograniczoną ilość stron w "Notatkach Płockich". Odsyłam zainteresowanych do zapoznania się z nimi - (vide: bibliografia).

W "Miesięczniku Pasternim Płockim" z roku 1910 ukazał się bardzo interesujący artykuł "Suum cuique" - Uwag parę o restauracji i malowaniu Katedry płockiej, oraz w ogóle o polichromii u nas kościelnej" - ks. prałata Ignacego Lasockiego (1860-1933), można powiedzieć koronnego świadka tworzenia polichromii w katedrze, który pisał m.in.: "W Kevelaer, w prowincji nadreńskiej, istnieje od dawna na modłę Owerbekowską szkoła malarstwa religijnego Fryderyka Stummla. Mistrz ten powoływany bywa jako powaga do jury w sławniejszych konkursach wszechuropejskich w dziedzinie malarstwa kościelnego. Nawet tyle dumni i nieprzychylni w sprawach swych dla cudzoziemców Anglicy powierzają szkole Stummlowskiej prace do swych kościołów londyńskich, a świat artystyczny zachwyca się mozaikami według kartonów Stummlowskich w kościele ss. Apostołów w Kolonii, oraz obrazami i polichromią w wielu

innych po świecie świątyniach.

Otóż między zdolniejszymi uczniami wszechnarodowymi szkoły Stummlowskiej pracował od dawna i jeden Polak z diecezji Chełmińskiej, p. Władysław Drapiewski. Jak go za zdolność, prace dokonane, znanostwo i sumiennosc mistrz cenil, to dowod, iz mu powierzal pod swoja firma liczne roboty trudne a samodzielne w dziedzinie sztuki kościelnej.

Gdy p. Drapiewski przedstawil projekt malowania Katedry płockiej - zyskal ten szkic uznanie ogolne, a tworca jego przy poznaniu osobistym zachwycil znawców wprost znanostwem imponujacym sztuki kościelnej, liturgji, ikonografji, oraz techniki nowozytnej malarstwa ściennego, o ktorej, mowiac nawiasem, niektóre powagi krajowe malarskie pojecia naleznego nie miały. Po rozwadze głębszej temu, lecz tylko u nas "homini novi", powierzono malowanie tumu płockiego, a p. Drapiewski zaprosil sobie do pomocy kolege swego ze szkoły Stummlowskiej p. Mikołaja Brüchera, alzatczyka. W ciagu juz lat paru przygladajac się rozwojowi pracy iscie benedyktyńskiej tych panów w Katedrze płockiej i śledzac równocześnie porównawczo, co się i jak namalowalo i maluje przez powagi sławniejsze nasze kościoły w Polsce i za granicą - nie żalujemy ani na chwile, mimo sporadycznie ponawianych krytyk w rozmaitych "gazetkach", żeśmy p. Drapiewskiemu polichromję Katedry naszej powierzyli. Zapewne malowanie to nie wybije horyzontów nowych niebywalych w dziedzinie współczesnej sztuki kościelnej. Tej niespodzianki nie oczekujemy, lecz możemy się stanowczo i nie obawiac niespodzianki boleńsiej, często dziś spotykanej, by po skoroczeniu tej polichromji nie być zmuszonym wyznac choc w serca cichości:

Tak, mamy malowanie może i wielce nowozytne i oryginalne, szkoda tylko, że ono znalazlo się w naszym pięknym, powaznym kościele katedralnym."¹

Czytamy dalej -" Zapewne pod wpływem ciągłych jego studjów benedyktyńskich, podróży podczas zimy umysłnych i śledzenia dzisiejszego malarstwa kościelnego wszechuropejskiego - zaznacza się przez lat tych parę pracy katedralnej pewna cecha odmiennosci w kierunku malowania prezbiterjum, nawy poprzecznej, oraz nawy głównej i bocznych. Maestro jednak nas zapewnia: "Plan cały mam z góry zasadniczo najskrupulatniej obmyślony i przestudjowany. Pozwólcie panowie

wykończyć nam najprzód całość dekoracyjną. Weźmy się wówczas w spokoju do ikonografii. W końcu całość tę malowań jeszcze raz zharmonizujemy. Dziś w kolorycie ogólnym mam na uwadze i witraże przyszłe, które mi tę barwę ogólną przyciemnią, nadając malowaniu złotawą patynę, gdyż witraże naw bocznych są pożądane w dominującym kolorze złotawym, jak w witrażu św. Tomasza z Akwinu. Pragnę i mocno wierzę, że po wykończeniu ostatecznym polichromji nada ona wnętrzu Katedry plockiej taki nastrój kościelno-poważny, że przychodzący się tu modlić, bo po to przecież nawiedzamy kościół, z wrażenia pierwszego bodaj pocznie nawet ciszej oddychać, myśląc w skupieniu: "Domus Dei est hic..." Zaprawdę - to przybytek Boży."²

Drapiewski pisał m.in. - "Okazywałem tu i ówdzie za granicą ludziom kompetentnym, bo kierownikom i profesorom akademii malarskich plany moje. Chwałę ogólnie. Znajdują dużo oryginalności. W Monachium na przykład, proszono teraz, bym wszystkie malowania Katedry plockiej dał do umieszczenia w organie monachijskim akademickim sztuki kościelnej "Christliche Kunst". Obecnie dać mogłem na razie tylko te witraże nowe nasze: św. Zygmunta i Jana Chrzciciela."

O szczegółach takich, o których by nie jeden "Urbi et orbi" dla reklamy po ulicach i kurjerkach głosił, nasz p. Drapiewski jakby z zawstydzeniem wzmiankuje. Trzeba zeń te wiadomości dopiero wyciągnąć.

O jakżeby Ci, zacny Maestro, sfundował już oną porządną "deskę Juljuszową". Kochani konfratarzy, możemy już dziś być pewni, że groszaki przeważnie ludu naszego i groszaki nasze, tak hojnie dawane, nie zostaną zmarnowane w tej polichromji Katedry plockiej, Matki kościołów djecezjalnych.

Zdobądźmy się jeszcze na odpowiednie do tego budowania i tej malatury - cztery ołtarze brakujące, oraz resztę witraży, a Pan Bóg, hojny nasz dłużnik, lichwiarsko to nam wynagrodzi, a Ojczyźnie pozostawimy na lata długie dowód przepiękny naszych, tyle niezbędnych, uczuć religijnych"³.

Maria Macieszyna (1869-1953) i Aleksander Macieszka (1875-1945), prezes TNP w małej książce "Przewodnik po Płocku" z roku 1922 pisali, m. in.: "Wchodzimy do kościoła. Mury pokryte polichromją, wykonaną przez młodego malarza Władysława Drapiewskiego. Kruchta, wspierająca się na czterech malowanych kolumnach, przyozdobiona motywem z pól i łąków. Oto stylizowane chabry, niby gwiazdy, rozsiane na krzyżowym sklepieniu; wśród nich gwiazdy złociste dziwnej barwy i kształtu i znów chabry, zmieniające się w gwiazdy. W punkcie krzyżowania się łuków - serce Jezusa. Na czterech zaś rozetach misternie ułożone narzędzia męki pańskiej.

Na prawej ścianie Chrystus, umierający na krzyżu, z drzewa, dość pierwotnej roboty z końca 18 stulecia, barwnie malowany.

Przy końcu nawy głównej, po lewej stronie przy ambonie, widzimy obraz ścienny "Kazanie na Górze" z widokiem Płocka w oddaleniu.

Naprzeciwka, na prawej stronie artysta wykonał obraz: "Gody w Kanie Galilejskiej". Obok "Kazania na Górze", wymalowany będzie obraz z "Wieczerzą Pańską", a zaś naprzeciwko tego miejsca widzimy "Chrystusa, dzwigającego krzyż na Golgotę".

Obok zaś w promieniach wschodzącego słońca dokonuje się "Zmartwychwstanie Chrystusa Pana".

Wobec popiołów królów polskich, świadków naszej

TNP - sala wystawowa. Wystawa fotograficzna W. Kowalskiego - "Płocka katedra i jej polichromia".

Fot. W. Kowalski

przeszłości, mimo woli powstają widma czasów minionych i budzi się myśl, że Polska uśpiona oczekuje swego zmartwychwstania. Myśl tę ucieleśnił artysta malarz Drapiewski w polichromii kaplicy.

Ogólny projekt przygotował artysta już w roku 1913, lecz los nie dozwolił mu wykończyć pracy. W roku 1914, zaraz po wybuchu wojny, p. Drapiewski, jako Polak z Prus Zachodnich wywieziony był w głąb Rosji. Projekt jego uzupełnił kolega jego z akademii, luksemburczyk p. Brücher, wykonał zaś pracę w szczegółach i uzupełnił p. Czesław Idźkiewicz, niegdyś uczeń, a następnie po odbyciu studiów w akademii Antwerpskiej i Krakowskiej - współpracownik p. Drapiewskiego.⁴

Biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski (1858 - 1941), wiceprezes TNP, świadek tworzenia malatury i mecenas sztuki, w swoim okazałym dziele - "Płock - Monografia historyczna", które ukazało się w roku 1931, omawia obszernie i przytacza ikonografie obrazów polichromii katedry płockiej. Autor pisze, m.in.: "Gdy w roku 1900 myśl odnowy katedry już dojrzewała i gdy nieprzypuszczano jeszcze, że odnowa ta będzie musiała zależeć przede wszystkim na rozebraniu wielu części i ich przebudowaniu, kapituła marzyła o tym, aby od razu zabrać się do polichromii ścian nagich. Katedra nigdy nie była malowana"(...)

"Jeszcze w roku 1900, we wrześniu, podczas oględzin katedry przez architektów, urządzono, aby ogłosić konkurs na pomalowanie kościoła katedralnego i jego warunki ułożono"⁵.

Abp A. J. Nowowiejski pisze dalej: "Tymczasem niespodziewanie do uszu kapituły płockiej doszła wiadomość o nieznanym artyście polskim, który już od pewnego czasu w jednym z zakątków zachodu przysto-

wywał się do spełnienia zadania, jakie go w Płocku oczekiwać miało /.../.

Otóż między zdolniejszymi uczniami międzynarodowej szkoły tej znajdował się jeden Polak z diecezji chełmińskiej, Władysław Drapiewski, studujący do tego czasu, jako specjalność, malarstwo renesansowe. Już próbował sił swoich, po ukończeniu szkoły, w rozmaitych kościołach w Poznańskim i Prusach zachodnich. Należałoby się z nim zapoznać

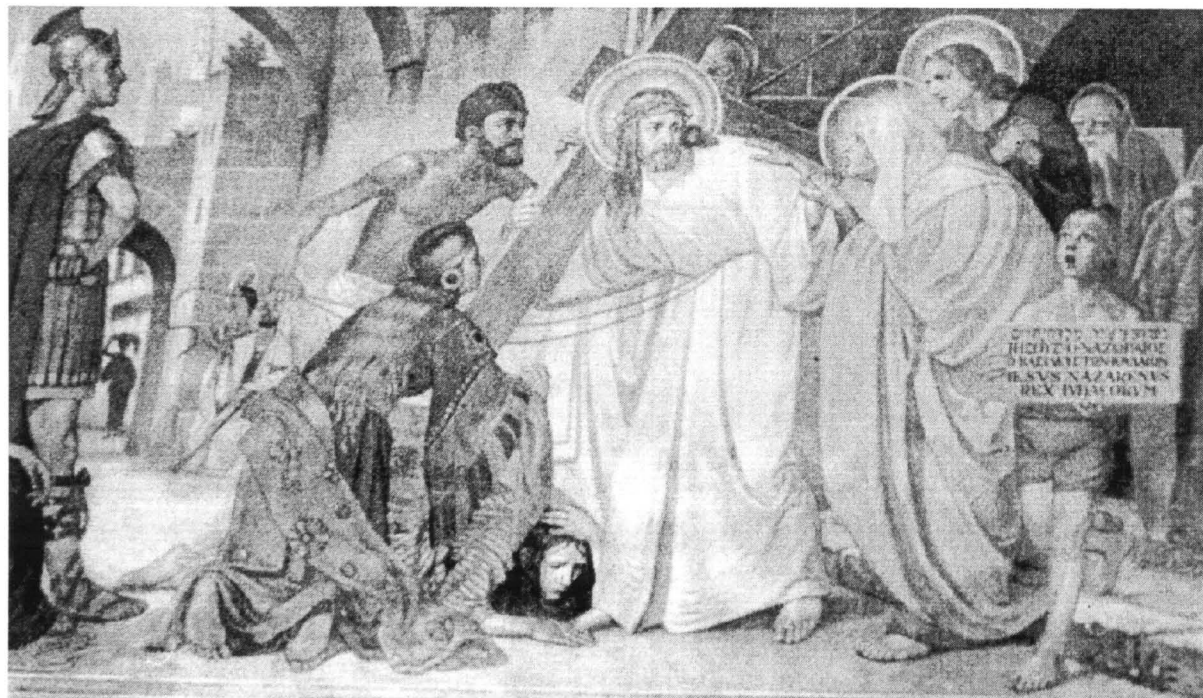
Przedstawione przez niego spokojne i piękne prace zyskały uznanie kapituły i biskupa Wnukowskiego, który właśnie objął rządy diecezji płockiej; twórca nowego projektu wprost pociągał wszystkich znawców sztuki kościelnej, ikonografii, techniki malarstwa ściennego. Ponieważ prof. Mehoffer nie zgłaszał swoich praw do malowania, Władysław Drapiewski, zaprosiwszy sobie do pomocy byłego kolegę ze szkoły stummelowskiej, Mikołaja Brüchera, Luksemburczyka, rozpoczął je w październiku 1904 roku ze swoich szkiców techniką mineralnych farb Keim'a z Monachium, trwałych i odpornych na wpływy atmosferyczne".⁶

Autor w swoim artykule szczegółowo opisuje poszczególne obrazy, które zdobią katedrę wg projektu Drapiewskiego, nie daje się wyczytać z tekstu, które obrazy były malowane przez poszczególnych malarzy, (w tym brat Władysława Drapiewskiego - Leon?)

Abp Nowowiejski stawia pytanie - "Czy Drapiewski wywiązał się z zadania, jakie mu powierzono?"

Niewątpliwie. Im dłużej wpatrujemy się w szczegóły polichromii naszej katedry, tym coraz więcej odnajdujemy w nich myśl przewodnią, piękno, nadziejskość, znaczenie symboliczne /.../"

"Tak, polichromja w katedrze płockiej jest dziełem

Nawa główna - "Dźwiganie krzyża"

Fot. W. Kowalski

pełnym artyzmu, tchnienia religijnego, symbolizmu tradycji. Przy pogodnym dniu, gdy zielonawy kolor zapełni katedrę, godzinami można przebywać w niej, patrzeć, korzystać, budować się"⁷.

Historyk sztuki, profesor Seminarium Duchownego w Płocku ks. dr Lech Grabowski (1908 - 1993), dyrektor Muzeum Diecezjalnego, autor książki - "Katedra Płocka", która ukazała się w roku 1970. Napisał na temat polichromii w płockiej bazylice, m.in.: "Ani pierwotna, romańska czy gotycka, ani renesansowa, barokowa czy klasycystyczna katedra płocka raczej nie posiadała malatury. Obrazy na płótnie zdobiły jedynie nastawy ołtarzowe lub ściany, a sklepienia prezbiterium i obu kaplic bocznych od XVIII w. były pokryte dekoracją kasetonową. Ostatnia restauracja usunąwszy zniszczony wystrój wewnętrzny ujawniła wielkie przestrzenie ścienne, których pustka jakby domagała się polichromii.

Bardzo oryginalny, oparty głównie na motywach ludowych projekt opracowany dla wnętrza płockiej katedry przez Józefa Mehoffera, początkowo został przyjęty z entuzjazmem, ale ponieważ z kolei zgłoszono pewne zastrzeżenia, co do jego stosowności dla renesansowego budownictwa sakralnego, Mehoffer nie podjął się jego wykonania. W 1904 r. powierzono wystrój uczniowi szkoły malarstwa religijnego Fryderyka Stummla w Kavelaer i znawcy renesansu rzymskiego, Władysławowi Drapiewskiemu, który w trzech etapach: przed I wojną światową, w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej pokrył wnętrze bazyliki płockiej polichromią renesansową przy użyciu barwników mineralnych Keima.

"Ostatnia Wieczerza" - najbardziej zniszczony obraz podczas bombardowania w 1939 r. - po wojnie została zrekonstruowana przez samego twórcę; obraz przed-

stawia w nadziemskiej poświacie uduchowioną głowę Chrystusa, której przeciwstawia sylwetkę odchodzącego do innego świata, bo opanowanego przyjemnymi sprawami Judasza.

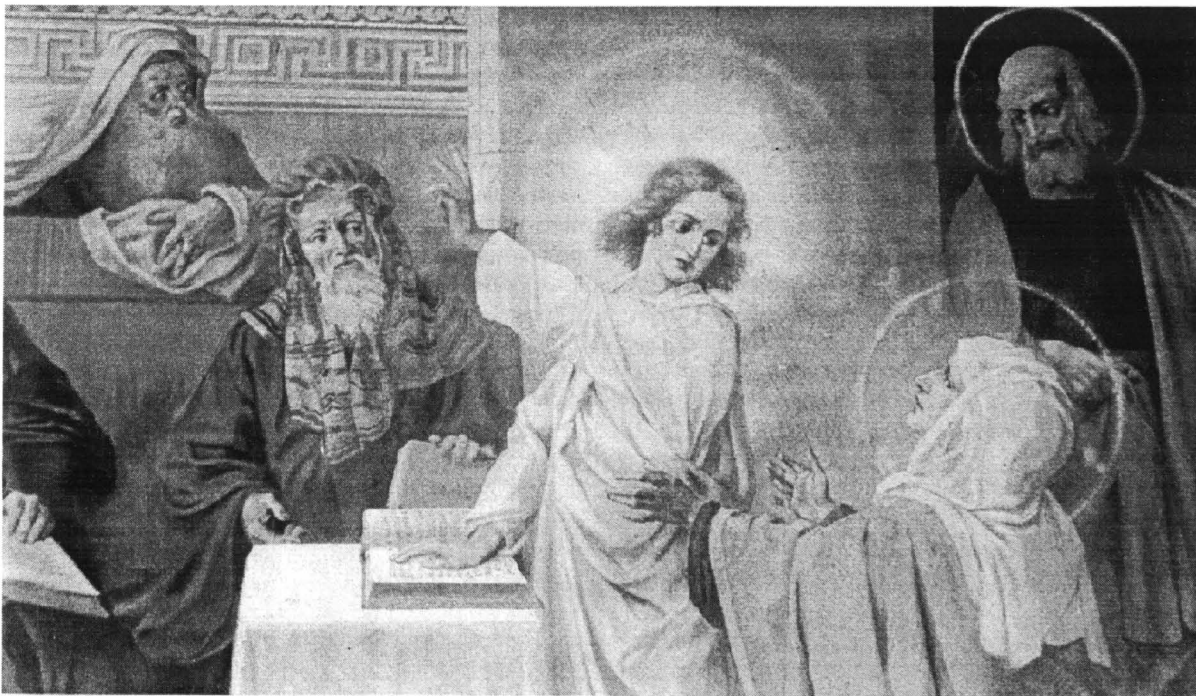
Wejście do kaplicy królewskiej zamyka neorenesansowa krata kuta w żelazie i brązowana, wykonana 1913 r. według rysunku arch. Szyllera.

Wystrój malarski tej kaplicy - chociaż projektowany przez autora całej polichromii katedry - wyróżnia się swą odrębnością zarówno pod względem kompozycji i kolorystyki, jak też tematu i sposobu jego traktowania. Drapiewski, wywieziony w czasie I wojny światowej w głąb Rosji, nie mógł zrealizować swych planów, wykonali je: kolega artysty Luksemburczyk Brücher, i jego były uczeń, art. malarz Czesław Idzikiewicz.

Od kaplicy Najświętszego Sakramentu art. malarz Władysław Drapiewski rozpoczął na jesieni 1904 r. swą polichromię. W środku konchowego sklepienia Chrystus w glorii jest adorowany przez aniołów. Kompozycję tę dopełniają symbole eucharystyczne. Po obu stronach na ścianach przedstawiono procesję aniołów."⁸

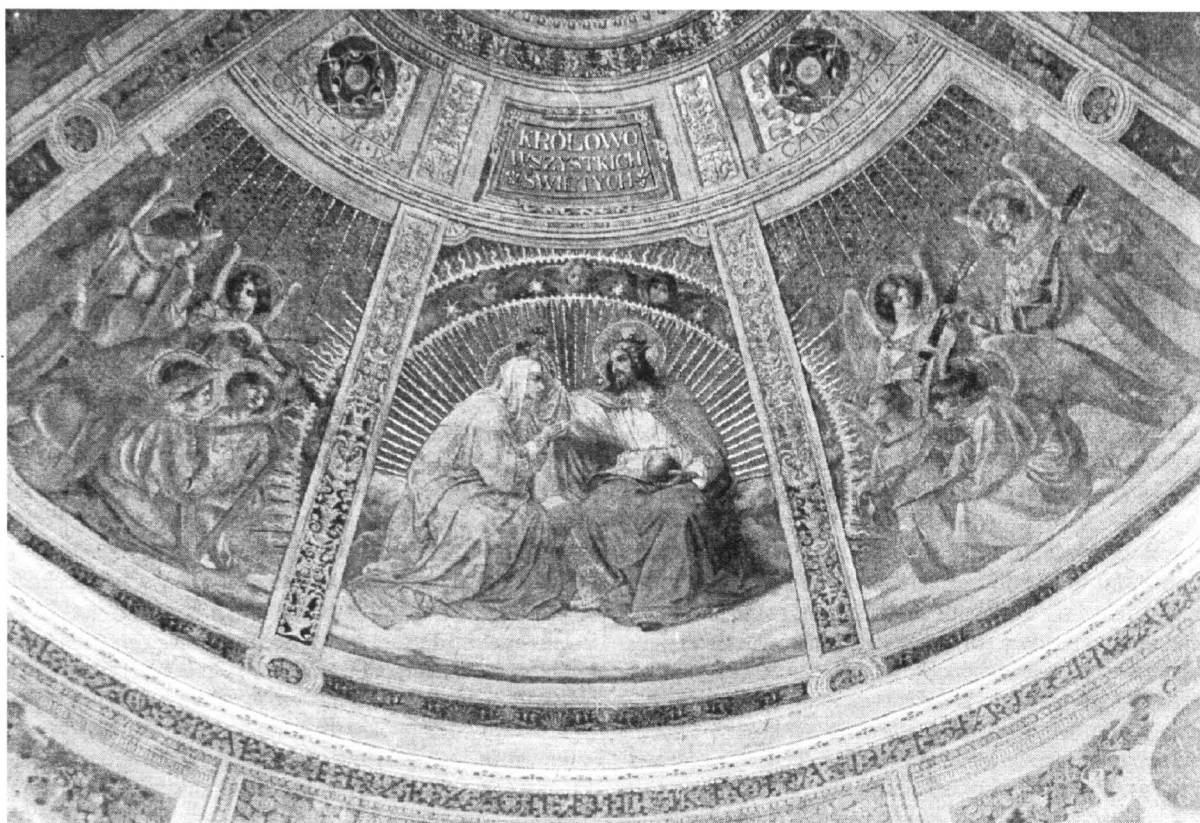
Kazimierz Askanas (1909-1994), wiceprezes TNP, znany płocki miłośnik sztuki, autor książki "Sztuka Płocka" (trzy wydania), pisał m. in.: "Wspaniałe projekty Mehoffera początkowo tak entuzjastycznie przyjęte, nie znalazły jednak ostatecznie uznania w oczach biskupa, decydującego w tej sprawie, mimo że wydawałoby się, iż bogactwo secesyjnej dekoracji, zwłaszcza pierwiastki ludowe, na których Mehoffer oparł koncepcję swej polichromii, mogły nie mniej bezpośrednio przemawiać do wiernych niż malarstwo tradycyjne.

Powodem niechęci była nie tyle obawa biskupa Szembeka, że secesyjny charakter malarstwa Mehoffera prze-

Nawa główna - "Wieczerza Pańska"

Fot. W. Kowalski

Prezbiterium "Koronacja Najświętszej Maryi Panny"

Fot. W. Kowalski

jawia pewną obcość w renesansowych formach wnętrza katedry, mimo pewnych adaptacji stylowych, ale zastrzeżenia, że ten typ malarstwa nie odpowiada wymogom ikonografii kościelnej. Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1858-1941), początkowo wielki zwolennik projektów Mehoffera, ujął ostatecznie przekonanie duchowieństwa w następującym zdaniu: "w projektach Mehoffera wielu widziało tylko przedziwny, wspaniały koloryt, ale języka kościelnego nie słyszało".

Wykonanie polichromii i witraży w katedrze płockiej zostało powierzony Władysławowi Drapiewskiemu (1876-1961), absolwentowi szkoły malarstwa katolickiego, Fryderyka Stummela w Kevelaer, miasteczku słynnym z pielgrzymek i witrażownictwa, położonym w Nadrenii w pobliżu granicy holenderskiej.

W takiej to, unowocześnionej zresztą atmosferze stumłowskiej szkoły, zrodziło się malarstwo Drapiewskiego.

Przedstawione przez młodego artystę prace, zwłaszcza dzięki jego znanstwu liturgii i ikonografii, spotkały się z uznaniem kapituły i biskupa Apolinarego Wnukowskiego (1904-1908), który po biskupie Szembeku, inicjatorze przebudowy katedry, objął diecezję plocką.

Drapiewski dobrał sobie do pomocy kolegę ze szkoły Stummela, Luksemburczyka Mikołaja Brüchera i w roku 1904 rozpoczął prace nad polichromią katedry.

Drapiewski po powrocie z Syberii wykonał jeszcze w katedrze sześć obrazów. Obrazy te, o bogatych treściach ewangelicznych, przedstawiają: "Zmartwychwstanie", "Drogę Krzyżową", "Uctwę w Kanie", "Kazanie na Górze", "Ostatnią Wieczerzę" (szczególnie

zniszczoną w czasie bombardowania w roku 1939), renowowaną po wojnie przez Drapiewskiego oraz - "Ustanowienie Kościoła".

Kopuła wraz z częścią wspierających ją murów przedstawia treści ewangeliczne oraz Matkę Bożą, dwunastu apostołów i doktorów kościoła: Ambrożego, Hieronima, Augustyna i Grzegorza.

Również metrykę z lat czterdziestych ma sześć obrazów zdobiących przestrzeń międzyokienne prezbiterium. Wobec tego, że katedra wzniesiona pod wezwaniem Wniebowzięcia poświęcona jest kultowi Matki Bożej, obrazy te przedstawiają sceny z życia Maryi. Z lewej strony od wejścia umieszczone są "Zaślubiny Najświętszej Maryi", "Boże Narodzenie" oraz "Ofiarowanie Dzieciątka", po prawej zaś "Pokłon Mędrców", scena "Rodzina z Nazaretu" oraz "Odnalezienie Jezusa w świątyni".

W dolnej części sklepienia prezbiterium umieszczono pochod 28 polskich świętych i błogosławionych z obrazami Matki Boskiej Częstochowskiej, Ostrobramskiej, Berdyczowskiej i Skępskiej.

Drapiewski, poza nadaniem rysów własnej twarzy św. Piotrowi przedstawionemu w "Kazaniu na Górze", uwiecznił w występujących w polichromii postaciach wielu plockan oraz znanych w kraju osobistości.

Wywodzące się z układów rafaelowskich, doskonale wyważone schematy kompozycyjne scen figuralnych polichromii katedry plockiej i typowo renesansowa stylizacja postaci dobrze synchronizują z szyllerowską koncepcją renesansową wnętrza katedry. Ostrożne operowanie walorem, miękki stonowany koloryt tła i postaci

o subtelnym rysunku, zwłaszcza twarzy, rąk, idą po linii wymagań wywodzącego się z renesansu malarstwa sakralnego, mającego zapewnić właściwy kościołowi nastrój spokoju.

Zasługi dla sztuki sakralnej, do której niewątpliwie zaliczono walory ikonograficzne polichromii i troska malarza o uzyskanie w płockiej i innych polichromiach kościelnych "duchowego wyrazu", przyniosły Drapiewskiemu dwa odznaczenia papieskie (w 1928 i 1958 r.)⁹.

Ksiądz profesor Jean Malget, Luksemburczyk, badacz, historyk sztuki, odkrywca pamiętników, Mikołaja Brüchera, autor książki: "Nik Brücher - Człowiek ciszy" w bardzo interesującym i obszernym artykule przytacza fragmenty pamiętnika i opisał życie i dzieło Mikołaja Brüchera. W artykule, który ukazał się w Luksemburgu zatytułowanym "Ein Luxemburger Künstler schuf ein Werk von bleibendem Wert in der Kathedrale von Plock in Polen", - ("Luksemburski artysta stworzył dzieło o trwałej wartości w katedrze w Płocku w Polsce" - tłum. Stanisław Łyłka), pisze, m. in.: "Gdy Nik Brücher, malarz z Elvingen (1874 - 1957) 22 listopada 1898 r. zaczął jako "początkujący" naukę w atelier znanego malarza kościelnego Fryderyka Stummela (1850-1919) w Kevelaer, poznał wielu współpracowników - ogarniętych tym samym celem. Na długie lata nawiązał głęboką przyjaźń. Z niektórymi był powiązany do końca życia. Wśród nich byli polscy bracia Drapiewscy: Władysław, Leon i Kazimierz.

W 1903 r. otrzymał Władysław Drapiewski od Józefa Mehoffera - profesora sztuki i malarza w Krakowie propozycję wymalowania katedry w Płocku. Drapiewski natychmiast przekonał do tego gigantycznego dzieła swego przyjaciela artystę z Luksemburga.

Po wspólnej podróży studyjnej od początku kwietnia do końca czerwca 1904 r. pociągiem przez Włochy do Rzymu, zabrali się z nowymi pomysłami i licznymi projektami do wspólnej pracy.

3 sierpnia 1904 r. wsiadł Nik Brücher do rannego pociągu w Nennig, przez Berlin i Aleksandrowo pojechał do Kutna. W Kutnie, przy trasie kolejowej między Poznaniem i Warszawą musiał wynająć konną doróżkę, aby przebyć ostatnie 50 km w kierunku północnym. 6 sierpnia 1904 r. w jego wspomnieniach pozostał jako bardzo gorący dzień. Na polnej drodze było bardzo dużo kurzu. Podróżny był mocno spragniony, a jedyna miejscowość była w połowie drogi. W Gostyninie zostały zmienione konie. Tam też był pierwszy postój. Późnym wieczorem około 23 przybył śmiertelnie zmęczony Nik Brücher do biskupiego miasta Płocka./.../

- 3 grudnia rysował na ścianie kaplicy Najświętszego Sakramentu postać Chrystusa. W czerwcu 1905 r. ukończony został obraz Chrystusa w kaplicy Najświętszego Sakramentu.

Już 26 czerwca wykończył Nik Brücher w kolorach "Anioła z kadzielnicą" na ścianie nad drzwiami do zakry-

Kaplica Najświętszego Sakramentu "Procesja aniołów"

Fot. W. Kowalski

Kaplica Najświętszego Sakramentu - "Adoracja Chrystusa"

Fot. W. Kowalski

stii. Prawie monotonnie brzmią zapiski artysty w jego dzienniku o tym, że nieprzerwanie pracował nad "Procesją aniołów". 28 lipca 1905 r. w południe wreszcie "był gotów z Aniołami i wszystkimi przyległościami" /.../.

Z zadowoleniem i dumą możemy dziś w katedrze w Płocku stwierdzić, że malarstwo Nika Brüchera po prawie stu latach błyszczy tą samą wspaniałością, jak wówczas, gdy je wykonywał, w myśl maksymy, którą sobie dla swojej pracy wypisał: "Tylko to jest dziełem sztuki, w którym wypowiada się cała miłość artysty". (Od października 1905 do czerwca 1907 r. Nik Brücher i jego polscy przyjaciele odbyli kurs w Akademii Sztuki w Antwerpii).

- 15 sierpnia 1908 r. przybył ponownie Nik Brücher do Płocka. Chociaż był zmęczony długą podróżą koleją, już następnego dnia zajął się projektem grupy aniołów na obu łukach prezbiterium. 16 września rysował z Władysławem Drapiewskim projekt wielkiego obrazu "Ukoronowanie Marii na ścianę prezbiterium".

- 23 i 24 września malował "po prawej stronie zewnętrznej anioła z gitarą". 4 października - "jedna strona była gotowa". 2 listopada zaczął "Procesję świętych" po obu stronach sufitu w prezbiterium. 2 grudnia stanął Brücher ostatni raz na górze przy aniołach. Następnego

dnia rozebrano rusztowanie. Artysta obejrzał swoje dzieło z zadowoleniem.

Następnie pracował przy innej ścianie. Nad drzwiami wejściowymi do zakrystii przewidziana była "grupa aniołów z narzędziami tortur" /.../. Stopniowo powstawały poszczególne głowy aniołów z narzędziami tortur w rękach: anioł z koroną cierniową, anioł z łańcuchem, anioł z kielichem i ten z kolumną. Dopiero po Wszystkich Świętych robotnicy rozebrali rusztowanie. /.../.

- 17 listopada było tylko 3 stopni ciepła w katedrze... Na szczęście Brücher miał do wykonania tylko mniejsze prace. Powstawały girlandy z owocami i kwiatami i z tak często przez niego powtarzającymi główkami aniołków. Każda z tych licznych główek jest swego rodzaju unikatem, najczęściej były tworzone według fotografii dzieci z kręgu jego znajomych w Płocku. Jeszcze teraz starsi miejscowi ludzie mogą powiedzieć, czyje portrety można rozpoznać w licznych scenach biblijnych (4 grudnia 1908 r. Nik Brücher opuścił Płock)

Gdy 13 maja 1909 r. znowu był w Płocku /.../.

- 6 czerwca 1910 r. spędził Nik Brücher na przeglądaniu swoich książek i czasopism. Szukał odpowiedniego materiału do "Zesłania Ducha Świętego" w ko-

pule katedry. Najpierw zaczął kompozycję czterech ewangelistów. Potem nastąpiło dwunastu apostołów. 30 czerwca był Nik pod kopułą po raz pierwszy, aby zrobić pomiary/.../. 5 października 1910 r. malowidło w kopule było skończone.

Bracia Władysław i Kazimierz Drapiewscy postanowili tymczasem jechać do Monachium. Tam spotkali młodszego brata Leona, który pogłębiał swe umiejętności w tym ośrodku sztuki. Towarzyszył im Nik Brücher. Szukali tam nowych pomysłów i rozwiązań a jednocześnie odprężyli się fizycznie. Przed ich wyjazdem, wieczorem 21 października 1910 r. biskup Antoni Julian Nowowiejski zaprosił na kolację wszystkich zatrudnionych artystów i robotników. Zaproszenie to ocenił Brücher, jako dowód zadowolenia biskupa z ich pracy. (6 czerwca 1914 r. jest w Płocku) - 31 lipca 1914 r. ogłoszono w Płocku mobilizację. 2 sierpnia Niemcy wypowiedziały wojnę Rosji.

W te niespokojne dni pracował Brücher nad projektami większych obrazów, które zatytułował: "Dźwiganie krzyża", "Zmartwychwstanie" i "Przekazanie kluczy". W międzyczasie pomagał swemu przyjacielowi Władysławowi Drapiewskiemu w rozplanowaniu jego wielkiego malowidła "Ostatnia Wieczerza". Ta kompozycja została jednak wykonana dopiero po 1922 r., ponieważ Władysław Drapiewski był deportowany. Po zakończeniu wojny został zwolniony i wrócił z Syberii do domu.

Kaplica Królewska w katedrze nie była wówczas do końca wymalowana. W sierpniu 1914 r. rysował Brücher projekt do: "Cnoty mądrości", jako podkładkę wykorzystał zdjęcie panny Jadwigi z Płocka.. Następnie pracował nad postaciowymi wyobrażeniami głównych cnót: "Umiar", "Odwaga", "Wiara", "Nadzieja" i "Sprawiedliwość".. Gdy już prace przygotowane były poważnie zaawansowane, nadeszła nieoczekiwanie wiadomość, że prace w Kaplicy Królewskiej nie będą kontynuowane teraz, pierwszeństwo otrzymała inna kompozycja. W jedynej na to reakcji czytamy: "A więc moja praca z ostatnich dni na nic". Stopniowo powoływano do wojska jego polskich przyjaciół i współpracowników. Nik Brücher pozostał sam. Miał do dyspozycji kilku pomocników. Wśród nich był Czesław Idźkiewicz. /.../. Godne uwagi jest to, że Nik Brücher i Czesław Idźkiewicz, jeden z nielicznych polskich współpracowników, którzy pozostali, w grudniu 1914 r. znowu malowali w Kaplicy Królewskiej /.../.

Aż do października 1915 r. pracował Nik Brücher przy swoich ostatnich dziełach. Potem pisał w swoim dzienniku, że wszystkie obrazy są gotowe, po ostatnie drobiazgi: "Bogu niech będą dzięki" - odetchnął z ulgą.

Widoki na wyjazd do domu -

- 14 stycznia 1916 r. został Brücher wezwany do naczelnika miasta. Jego luksemburski paszport znalazł się w końcu w jakiejś kancelarii.

Teraz należało się pożegnać ze wszystkimi rodzinami, które Nik Brücher poznał od sierpnia 1914 do stycznia 1916 r., o których mógł stwierdzić: "To są dobrzy, kochani ludzie".

- 17 stycznia 1916 r. opuścił Nik Brücher swoje ulubione miasto Płock, tą samą trasą, którą przybył 6 sierpnia 1904 r.

Gdy w 1920 r. Władysław Drapiewski wrócił z deportacji do domu, nie mógł oprzeć się chęci obejrzenia dzieła swego przyjaciela i współpracownika Nika Brüchera w katedrze płockiej.

- 2 grudnia 1920 r. Drapiewski pisał: "Byłem w Płocku w katedrze. Odniosłem bardzo korzystne wrażenie. Monumentalne i nastrojowe to jest. Cała praca porównywana od początku do ostatnich dni prezentuje stały postęp, przede wszystkim kolor, wystrój dekoracyjny i zastosowanie motywów. Ostatnie prace są zarazem najlepsze. Bardzo silnie oddziaływają obrazy, które Pan namalował: świeże, kolorowe, spokojne. Szczególnie "Zmartwychwstanie" i "Przekazanie kluczy". Jeśli idzie o technikę i kolor, to nie da się więcej osiągnąć niż Pan zrobił. A oglądałem to wszystko przy niesprzyjającej listopadowej pogodzie. Kaplica Królewska zrobiła na mnie dobre wrażenie. Widać tam, że pracowano nie z powodu pieniędzy".

Bez długich uzasadnień możemy stwierdzić i przyznać, że jesteśmy dumni z osiągnięć "naszego" artysty Nika Brüchera, który urodził się w swym rodzinnym Elvingen w 1874 r i zmarł tam w 1957 r."¹⁰

Na Wzgórzu Zamkowym góruje perła, matka kościołów diecezji płockiej - piękna katedra. Od strony Wisły rozpościera się malowniczo panorama miasta, która zachwyca każdego malarza, fotografa, poetę i turystę. Na Wzgórzu Tumskim wśród zieleni wyruszają się wieże oraz kopuła katedry pokryta zieleniejącą patyną (nocą w blasku światła wszystkich zadiwia lśniąca złotem). Pielgrzymi - turyści, którzy odwiedzają nasz królewski gród przekraczając próg trzynawowej katedry, podziwiają replikę brązowych romańskich Drzwi Płockich z XII w., których oryginał znajduje się w soborze św. Sofii w Nowogrodzie Wielkim w Rosji. Odwiedzają groby Władców Polski, których sarkofag znajduje się w kaplicy królewskiej oraz kaplicę z nagrobkami książąt mazowieckich.

Dla zwiedzających wielkim wrażeniem jest godna podziwu polichromia, którego autorem jest bez wątpienia artysta malarz Władysław Drapiewski. Artysta ten złożył projekt polichromii katedry, który został zaakceptowany i otrzymał od kurii biskupiej zlecenie wykonania całej malatury. Powołał do współpracy swojego kolegę Mikołaja Brüchera z Luksemburga, który z tej współpracy wywiązał się po mistrzowsku. Nie ma dokładnych informacji jak przebiegało malowanie poszczególnych obrazów i elementów dekoracyjnych. Czy były to prace autorskie, czy wspólne dzieła? Z zapisków Mikołaja Brüchera wynika, że zawsze konsultował z Władysławem Drapiewskim lub realizował jego i wspólne projekty polichromii czy witraży.

Poszczególne autorzy przytoczonych wyżej tekstów zawsze wspominają Mikołaja Brüchera jako współpracownika Władysława Drapiewskiego, w tym: ks. prałat Ignacy Lasocki, Maria Macieszyna i Aleksander Macieszka oraz abp Antoni Julian Nowowiejski. Wynika z tego, że cały ciężar i odpowiedzialność za polichromię jednak leżał na Władysławie Drapiewskim. Na pewno warsztat malarski (szkoła ta sama) obu malarzy pokrywał się dość mocno, że nie daje się zauważyć zasadniczych różnic w powstałych obrazach, w tym: technice, rysunku, kolorystyce i kompozycji.

Polichromia w katedrze plockiej została wykonana jako piękne dzieło malarskie przez zgranie dwóch talentów, wybitnych artystów malarzy, którzy wpisali się w dzieje miasta Płocka. Należy przy nazwisku Drapiewski, twórca - pisarz Mikołaj Brücher, współtwórca polichromii plockiej katedry.

Dzieło braci Drapiewskich - Władysława, Leona i Kazimierza oraz Mikołaja Brüchera, artystów malarzy zostało zaakceptowane i ciągle jest podziwiane, nie tylko przez Płoczan.

W nawach bocznych i poprzecznych zachwycają swoim pięknem liczne ołtarze boczne, nagrobki, pomniki, kaplice, a w oknach barwne witraże. Cała świątynia wzbogacona jest freskami ukazującymi sceny z Ewangeli, które są żywą katechezą. Są też tablice pamięci Polaków, którzy oddali życie za wiarę i Ojczyznę, poza tym wszystkie herby biskupów plockich.

Zapraszamy do odwiedzenia plockiej katedry, aby podziwiać jej piękno, aby na nowo odkryć wspinały skarb miasta grodzkiego - Płocka znad Wisły.

Przypisy

¹ I. Lasocki, "Suum cuique". *Uwag parę o restauracji i malowaniu Katedry plockiej oraz w ogóle o polichromii nakościelnej*, "Miesięcznik Pasternski Płocki" 1910, nr 5.

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ M. Macieszyna, Al. Macieszyna, *Przewodnik po Płocku*. Płock 1922.

⁵ A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*. Płock 1931.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ L. Grabowski, *Katedra Płocka*. Płock 1970.

⁹ K. Askanas, *Sztuka Płocka*. Płock 1991.

¹⁰ J. Malget, *Luksemburski artysta stworzył dzieło o trwałej wartości katedrze w Płocku w Polsce*. Luksemburg 2001 (tłumacz. Stanisław Łyłka).

Bibliografia

- K. Askanas, *Sztuka Płocka*. Płock 1991.

- J. Augustynowicz, *Człowiek ciszy*, "Niedziela Płocka", 2000 nr 43.

- A. Bujak, *Katedra Płocka*. Warszawa 1995.

- S. Cegłowski, *Płocka katedra*. "Sygnały Płockie" 2001, nr 3.

- W. Góralski, [rec.], *Człowiek ciszy*. "Notatki Płockie", 2001, nr 186

- A. Górniak, W. Kowalski, *Goście z Luksemburga w Płocku*. 'Niedziela Płocka' 2001, nr 23, (cz. I i cz. II).

- L. Grabowski, *Katedra Płocka*. Płock 1970.

- W. J. Kowalski, *Płocka katedra*. "Niedziela Płocka" 2001, nr 15.

- W. Kowalski, *Polichromia w plockiej katedrze*. "Niedziela Płocka" 2001, nr 39 i 40.

- W. Kowalski, *Polichromia w plockiej bazylice*. "Sygnały Płockie" 2001, nr 9.

- I. Lasocki, "Suum cuique" - *Uwag parę o restauracji i malowaniu Katedry plockiej, oraz w ogóle o polichromii nakościelnej*. "Miesięcznik Pasternski Płocki" 1910, nr 5.

- M. Macieszyna, Al. Macieszyna, *Przewodnik po Płocku*. Płock. 1922

- J. Malget, *Luksemburski artysta stworzył dzieło o trwałej wartości w katedrze w Płocku w Polsce*. (w:) *Luxemburger*

-Marienkalender 2001 (tłumaczył; Stanisław Łyłka z Płocka)

- J. Malget, *Nik Brücher - Człowiek ciszy*. Płock 2000.

- A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1931.

- M. Romanowski, *Pomniki i ołtarze katedry*. Płock 1994.

- J. Szychowski, *Płocka katedra*. Płock 1994.

SPUŚCIZNA AKTOWA WŁADZ OKUPACYJNYCH MIASTA PŁOCKA Z LAT 1939-1945

Niemcy wkroczyli do Płocka 8 września 1939 roku. Przez kilka dni trwały jeszcze walki z Armią Pomorza w okolicach miasta. Miały one na celu uniemożliwienie przedostania się Niemców przez Wisłę. Jednakże wkrótce i tereny za Wisłą zostały zajęte przez najeżdżącą.

Po zajęciu Płocka utworzono Komendę Miasta /Ortskommandantur/. Do jej zadań należała piecza nad bezpieczeństwem i porządkiem. Funkcją komendanta /Stadtkommandant/ objął oberleutnant Boelcke. Początkowo funkcjonowały także polskie miejskie władze cywilne z prezydentem Zygmuntem Jędrzejewskim i Zarządem miasta. Władze te działając w stanie wojennym starały się o sprawy bytowe ludności, zabezpieczały miejskie zakłady przemysłowe /elektrownię, piekarnię/, niosły pomoc społeczną poszkodowanym w wyniku działań wojennych. Wykonywały także zarządzenia niemieckiej komendantury.

Od 3 października komisarycznym prezydentem miasta /Kommisarische Bürgermeister/ został mianowany Juliusz Sachs.

Od 26 października obowiązywał dekret dotyczący nowego podziału administracyjnego zdobytych ziem polskich. Utworzono dwie nowe jednostki administracyjne w Rzeszy Niemieckiej: Reichsgau Posen, Reichsgau Westpreussen. Pozostałe tereny włączono do istniejących prowincji niemieckich. Obwód rejencji ciechanowskiej /Regirungbezirk Zichenau/ w skład którego wszedł powiat płocki należał do prowincji Prusy Wschodnie /Provinz Ostpreussen/. Fakt wcielenia Płocka do Prus miał wielkie znaczenie dla losów miasta oraz władz administracyjnych, które tu funkcjonowały.

Dnia 10 października 1939 roku odbyło się uroczyste przyjęcie Płocka w "wieczne władanie" przez Rzeszę.

Trenowymi jednostkami administracyjnymi były powiaty ziemskie /Landkreis/ i miejskie /Stadtkreis/. Władze w tych jednostkach sprawowali landraci i burmistrzowie. W Płocku funkcję burmistrza od 20 grudnia 1939 roku sprawował przybyły z Rzeszy burmistrz Schanke. Władze sąwą dzielił z dwoma zastępcami: dyrektorem rachuby miejskiej Urbanem i nadinspektorem miejskim Priebe.

Zarząd miasta Płocka /Verwaltung der Stadtgemeinde Plock/, a od 21 maja 1941 roku Stad Schrötersburg, składał się z wydziałów, które dzieliły się na referaty. Od 1941 roku Zarząd podzielono na 10 referatów. Drobną reorganizacją nastąpiła także 15 kwietnia 1944 roku. Pierwotnie działało VII wydziałów. Zajmowały się one następującymi sprawami:

- Wydział I - ogólny zarząd, sprawy personalne, zarząd gospodarczy, kontrola rachuby, straż pożarna.
- Wydział II - zarząd nieruchomościami, kasa miejska, sprawy finansowe, podatki, zarząd majątkiem, sprawy mieszkaniowe, kwaterunkowe

- Wydział III - opieka społeczna, sprawy socjalne, instytucje dobroczynne, zdrowie, zarząd szpitalem
- Wydział IV - szkolnictwo, kultura /muzea, biblioteki, teatr/
- Wydział V - budownictwo, biuro geodezyjne, planowanie, kanalizacja, port rzeczny
- Wydział VI - przedsiębiorstwa miejskie. elektrownia, wodociągi i rzeźnia, zakłady przemysłowe
- Wydział VII - zarząd policji, sprawy polityczne, bezpieczeństwo publiczne, ustalanie i kontrola cen, sprawy policyjne, meldunkowe.

W wyniku reorganizacji urzędu w 1941 roku zwiększono ilość komórek organizacyjnych. Skasowano dawne wydziały i działające w nich referaty. Sprawy bezpieczeństwa przeniesiono do referatu I. Należał do niego ogólny zarząd policyjny, policja porządkowa, kryminalna, meldunkowa, sprawy paszportowe, kontrola żywienia, sprawy weterynaryjne i zdrowia, pożarnictwo, nadzór nad obozem pracy, obrona przeciwlotnicza. Sprawy organizacyjne należały do referatu 0. Wydzielono sprawy gospodarki publicznej, wodnej, rolnictwa, rzemiosła, handlu, przedsiębiorstw miejskich, zarządu parków i ogrodów przekazując je do referatu VII. Przedsiębiorstwami i przystanią rzeczną zajmował się referat VIII. Zarząd kasą i finansami, podatki i majątek nieruchomości należał do referatu IX.

Zachowany zespół akt Zarządu miasta Płocka z lat 1939-1944 liczy 1807 jednostek archiwalnych co stanowi 16 metrów bieżących akt. Akta te zachowały się w ratuszu płockim do 1952 roku. Zostały zabezpieczone i przekazane do Archiwum Państwowego w Płocku. W związku z kwereną Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Warszawie zespół przekazano do Archiwum Państwowego Miasta stołecznego Warszawy i województwa warszawskiego, gdzie obecnie jest przechowywany. W wyniku porządkowania akt utworzono jednostki archiwalne nadając im polskie tytuły. Ostatecznie opracowała akta mgr Regina Badura w roku 1974 sporządzając inwentarz książkowy.

Opracowując zespół spuściznę podzielono na funkcjonujące w Zarządzie Miasta Płocka komórki organizacyjne. Odtworzono zatem układ kancelaryjny. Niestety akta nie wszystkich komórek ocalały. Najlepiej zachował się Zarząd Ogólny zawierający 652 jednostki archiwalne. Drugi pod względem liczebności akt jest Zarząd Policyjny 467 j.a.. Dobrze zachowały się akta zarządu podatkami. Pozostało 630 j.a... Inne komórki organizacyjne przetrwały w stanie szczątkowym: budownictwo - 53 j.a., szkolnictwo - 9 j.a., zdrowie 1 j.a.

Stan zachowania autorka inwentarza określiła na 60% wytworzonych akt. Dziś akta Zarządu Miasta Płocka z lat 1939-1944 stanowią przykład spuścizny urzędu władz okupacyjnych działającego w warunkach wojny na terenie poddobym.

STADT PLOCK ÜBERSICHTSPLAN

Plan miasta Plocka z niemieckimi nazwami ulic

Z wykazu akt, stanowiącego część drugą inwentarza, możemy się przekonać o wartości historycznej spuścizny. Uderzająco mało zachowało się akt organizacyjnych dotyczących funkcjonowania urzędu, zarządzeń władz nadrzędnych i własnych. Brak sprawozdawczości i sprawozdań obrazujących sytuację na terenie podbitym. Zachowały się jedynie akta dotyczące zestawienia cen i usług składane przez właścicieli sklepów.

Przechowała się duża liczba akt jednorodnych np. akta dotyczące posesji miejskich w zarządzie podatkami - 549 jednostek od sygnatury 1177 do 1726. Są to teczki dla poszczególnych posesji. Zawierają opis zabudowań, plany, dane dotyczące właściciela, powierzchni czynszu /często dołączono do akt fotografię/ Obok nazwisk polskich właścicieli figurują także nazwiska niemieckie, co świadczy o zajęciu mienia polskiego przez okupanta. Nazwy ulic są w języku niemieckim z oznaczeniami hipotecznymi. Pozostało także kilka kartotek finansowych dotyczących podatków od nieruchomości z lat 1940-1942 sygn. 1793-1798.

Uzupełniają je "Listy gospodarstw rodzinnych" sygn. 46-309 /263 j.a./ zachowane w aktach wydziału ogólnego. Akta wypełniane przez każdą rodzinę zamieszkałą w Płocku zawierały dane osobowe: imię nazwisko, stanowisko w rodzinie, datę i miejsce urodzenia, stan cywilny, wyznanie, przynależność narodową, zawód, i miejsce pracy, dane dotyczące właściciela posesji, dane dotyczące zameldowania. "Listy" sporządzane były dla Polaków. Nazwy ulic występują tu także w języku polskim.

Zachowały się również akta meldunkowe mieszkańców Płocka z lat 1940-1942 sygn. 315-567 /242 j.a./ oraz karty meldunkowe obywateli Rzeszy i niemieckiej zamieszkałych w Płocku sygn. 581-609. Uzupełniają je wykazy osób różnej narodowości także Żydów sygn. 619-632, Niemców sygn. 614, 617, 618.

Akta powyższe potwierdzają sprawnie działającą maszynę administracyjną kontrolującą ewidencję ludności oraz jej stan posiadania.

Stan wojenny ograniczał swobody obywatelskie. Zachowały się akta dotyczące wydawania przepustek w godzinach policyjnych dla osób pracujących sygn. 811 - 930 /119 j.a./ Wnioski o przepustki zawierały wykazy polskich robotników zatrudnionych w zakładach pracy sygn. 819 z 1940 roku.

Władze miejskie wydawały dowody tożsamości. Zachowały się wnioski poszczególnych osób o wydanie dowodów osobistych z lat 1943-1944 sygn. 946-962.

Funkcja kontrolna urzędu działała sprawnie. Rejestrowano nawet wojskowych armii polskiej oraz poborowych z 1939 roku sygn. 633-653. Część tych osób zatrudniano w Stoczni Rzecznej sygn. 632.

Przykładem gospodarki miejskiej działającej podczas wojny są akta dotyczące miejscowego przemysłu i handlu. Zarząd Miasta sprawował nadzór nad sklepami i drobnymi przedsiębiorstwami.

W celu przekazania mienia polskiego i żydowskiego okupantom, sporządzano spisy towarów rodzaj inwentaryzacji. Zachowały się 44 teczki tego typu spraw sygn. 1102-1156. Uzupełniają je wykazy właścicieli zakładów rzemieślniczych sygn. 1167 oraz wykazy przed-

siębiorców prywatnych sygn. 1160-1167 /np. dorożek, piekarni/.

Władze okupacyjne kontrolowały ceny towarów i usług w mieście Płocku. Zachowały się cenniki na towary i usługi z lat 1940-1943 sygn. 1002 sporządzane w języku polskim. Podawali je dla władz właściciele sklepów, przedsiębiorstw, hoteli i restauracji. Władze sporządzały zestawienia okresowe cen obowiązujących sygn. 1005, 1018. Kuriozalnym w stanie wojennym jest cennik na cygara i pierniki toruńskie sygn. 1020 i 1021.

Najciekawsze i najcenniejsze akta zachowały się w zarządzie policyjnym. Dotyczą one eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej. W tych aktach odnajdujemy meldunki o wykonaniu kary śmierci w 1939 roku sygn. 655. Zarządzenia władz okupacyjnych dotyczących stanu wojennego, obowiązku zgłaszania pokoi /sygn.657/ miejsca pobytu mieszkarnców miasta oraz akta dotyczące starań obywateli odnośnie przemieszczeń sygn. 659. Zachowała się nawet lista posiadaczy gołębi pocztowych, których obowiązek rejestracji wprowadziły władze okupacyjne sygn. 656.

Wydział policyjny zajmował się jednak głównie eksterminacją. Przechowały się rejestry duchownych katolickich i ewangelickich zamieszkałych w mieście i powiecie /sygn. 658/. Pracownicy tegoż wydziału zajmowali się sporządzaniem list i zabezpieczeniem transportu mieszkańców Płocka do więzień, obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz zawiadaniem gestapo o transportach. W aktach zachowało się 140 j.a. zawierających imienne listy osób transportowanych /sygn. 666-726/ z lat 1940-1943. Mieszkańcy Płocka byli transportowani o następujących obozów i więzień: Barczewo /Wirtenburg/, Berlin, Blachownia, Brandenburg, Braniewo /Brannsburg/, Brodnica, Ciechanów, Dachau, Działdowo /kilka transportów, w 1943 roku zlikwidowano obóz w Płocku a więźniów przewieziono do Działdowa - sygn. 674/, Elk, Fordon, Gdańsk, Giżycko, Gostynin, Grudziądz, Hirtzenhain, Iława, Instenburg, Koblenca, Koronowo, Królewiec /listy zawierają liczne wyroki śmierci sygn. 695-698/, Lingen, Majdanek, Małkinia, Mauthausen, Mława, Neidenburg, Oberheide, Olsztyn, Oświęcim /sygn. 706, 707,708/, Piła, Płock, Płońsk, Pułtusk, Ravensbrück, Rendsburg, Rhein, Sachsenhausen, Sieradz, Sierpc, Stutthof, Szczytno, Sztum, Tapisau, Toruń, Tylża, Włocławek, Wrocław.

Do każdej miejscowości sporządzano odrębną listę. Zdarzało się kilka transportów do danej miejscowości. Zachowały się także meldunki o dostarczaniu kobiet do obozu pracy w Płocku z lat 1941-1942 sygn. 732-740 / 8 j.a./.

Przeciwko osobom nieprzestrzegającym zarządzenia toczyły się postępowania karno - administracyjne. Zachowało się 69 teczek z lat 1941-1943 sygn., 741-810. Na uwagę zasługują akta zawierające prośby rodzin o zwolnienie więzionych sygn. 972 z lat 1940-1942. Wydział policyjny wydawał różnego rodzaju zezwolenia np. na posiadanie broni sygn. 91-94, na korzystanie z radia sygn. 969, na funkcjonowanie szkół prywatnych sygn. 973 i dla przedsiębiorstw rozrywkowych, jak cyrk czy wesole miasteczko sygn. 968.

Dużą grupę akt w zespole stanowią akta finansowo-księgowe. Spośród nich akta kasy miejskiej z lat 1939-1944 sygn. 1728-1769.

Przechowały się różnego typu listy płacy. urzędników niemieckich miejskich sygn. 5, 6, 1785 niemieckich i polskich sygn. 1782 a nawet Rosjan i Ukraińców sygn. 1781. Pozostały listy robotników zatrudnionych w przedsiębiorstwach miejskich sygn. 1175, 1176 oraz 41, 1037, 1778, 1779. Ocalały kartoteki finansowe podatników od nieruchomości sygn. 1793-1798 z lat 1940-1942.

W aktach Zarządu Miasta Płocka z lat 1939-1944 zachował się plan miasta z niemieckimi nazwami ulic sygn. 1715.

Omawiana spuścizna władz miejskich niemieckich nie jest jedynym zespołem przechowanym z czasów

okupacji. Na uwagę zasługują jeszcze akta: Starostwa Powiatowego w Płocku /Landratsamt Schöttersburg/ z lat 1940-1943 w ilości 669 jednostek archiwalnych, akta Tajnej Policji Państwowej z lat 1940-1945 w ilości 19 j.a., akta Sądu Obwodowego w Płocku z lat 1940-1944 w ilości 2911 j.a., akta Więzienia Karnego w Płocku z lat 1939-1945 w ilości 209 j.a. i akta Żandarmerii Powiatu Płockiego z lat 1941-1944 w ilości 2 j.a. Wszystkie wymienione wyżej zespoły przechowywane są w Archiwum Państwowym m. st. Warszawy.

Archiwum Państwowe w Płocku przejęło od Państwowego Urzędu Ubezpieczeń Społecznych w Płocku kartotekę osób ubezpieczonych z czasów II wojny światowej. Karty ubezpieczeniowe stanowią podstawę do licznie wydawanych zaświadczeń dotyczących pracy Polaków w czasie okupacji niemieckiej.

KONSPIRACJA NA PÓŁNOCNYM MAZOWSZU W ŚWITLE WSPOMNIENIŃ Z II WOJNY ŚWIATOWEJ MIECZYŚŁAWA CHURSKIEGO (cz. II)

Istnieje też inna wersja wpadki Kazimierza Szejtera, którą ustalił historyk POZ Stanisław Pietras. Wynika z niej, że "Kasztana" zdradził volksdeutsch, który zaobserwował podjęcie poczty schowanej pod kamieniem przy torach kolejowych. Próbowano go nakłonić do podpisania DVL. Podobno na jedno z przesłuchań Gestapo sprowadziło żonę i dziecko (!) Szejtera, w których obecności zakomunikowano mu, że jeśli podpisze, to zostanie uwolniony, w przeciwnym razie czeka go śmierć. W grypsie z więzienia pisał o specjalnych torturach stosowanych wobec niego na polecenie szefa Gestapo Hartmuta Pulmra²³.

W Sierpcu zamieszkiwała liczna rodzina Kaliszów. Kalisze ci należeli do POZ (...). Zwalczali "Romana"(...) z powodu jego nieostrożności i nie zachowywania reguł konspiracji. Z tego tytułu krytyka była słuszna i uzasadniona. Kiedy 5 maja 1942 r. ze 200 członków naszej organizacji zostało aresztowanych, byli aresztowani i dwaj Kalisze (...). Jeden z nich został powieszony 18 września 1942r., drugi zwolniony (...). Powieszony we wrześniu 1942 r. w Bodzanowie Leon Kalisz był rzeczywiście bardzo oddany sprawie konspiracji. Mieszkał w Sierpcu, skąd w 1940 r. jeździł do Płocka po odbiór gazetek. Początkowo były segregowane w jego sierpeckim mieszkaniu. Gdy w okolicach Sierpca rozpoczęto druk "Polski Podziemnej" L. Kalisz zajmował się wraz z kilkoma kolegami prowadzeniem nastuchu radiowego, a następnie kolportażem gazetki. Brak niestety bliższych informacji o zwalczaniu "Romana" przez Kaliszów, o czym pisze Mieczysław Churski. Być może mamy tu do czynienia z przekonaniem niektórych członków organizacji o konieczności większego konspirowania się, co mogło wywoływać określone dyskusje i komentarze. Czy jednak - naturalne w takich wypadkach - rozmowy przybrały postać jakiegoś konfliktu? Być może nigdy się tego nie dowiemy...

(...) Zimą, w początkach 1942 r. pod nieobecność "Romana" powielano (...) "Polskę Podziemną", gdy nastąpiła wsypa. Niemcy zorganizowali w tym czasie polowanie. Posterunek alarmowy zszedł do domu dla rozgrzania się i w tym czasie wkroczyło do mieszkania paru Niemców (...). Zaalarmowani "drukarze" skryli maszynę do pisania pod pierzyną, powielacz i papiery za otomaną. Jednego z nich ukryła gospodyni w piwniczce pod podłogą - Gutowskiego²⁴, chłopca około 20-letniego. Resztę Niemcy wypędzili, obdarzając co poniektórych nachają. "Drukarze" nie kazali sobie dwa razy powtarzać i rozproszywszy się w zaroślach w parowie nad rzeką uciekali, gdzie kto mógł. Niemcy po rozpatrzeniu się po mieszkaniu i znalezieniu maszyny do pisania i

powielacza z odbitkami zorientowali się, że zrobili głupstwo, wybiegli, aby zatrzymać przepędzonych, ale gdzie było ich szukać? Dokładniejsza rewizja ujawniła ukrytego w piwnicy. Zabrali zatem łup w postaci maszyny, powielacz i odbitki gazetek oraz aresztowali gospodynię Nowicką i Gutowskiego. Samego gospodarza i "Romana" nie zastali. Aresztowana gospodyni do niczego się nie przyznawała twierdząc wbrew oczywistości, że o żadnej gazetce nic nie wie i robiąc nadzieję, że może mąż by coś więcej wiedział. Gospodynię wypuszczono zapewne by zwabić i aresztować jej męża. Gospodynię i całą jej rodzinę "Roman" bezzwłocznie zamelinował w jednej z sąsiednich wsi. Wkrótce znalazł się na wolności i Gutowski (...).

Henryk Gutowski "Olgierd" mógł być dla Niemców najcenniejszym źródłem informacji o POZ. Ale gdy wieczorem 13 stycznia prowadzono go na pierwsze przesłuchanie na posterunku w Sierpcu, ten młody chłopak przechodząc przez podwórze po prostu przewrócił konwojenta, przeskoczył przez bramkę i zniknął w ciemnościach. Obłąkę przeczekał na sierpeckim cmentarzu, po czym został przerzucony do Mławy, a następnie do GG.

Zbliżały się Święta Wielkanocne r. 1942. "Roman" powiadomił mnie, że lipnowiaczy chcą mnie u siebie widzieć i nalegają na moje przybycie.(...) Komendantem powiatu Lipno POZ był Wiśniewski "Szczerba"²⁵, prawdopodobnie sierżant zawodowy. Aktualnie zajmował się drenowaniem pól i mieszkał w Suminku (raczej Suminie-WB). Jakoś Wielkanoc 1942 r. tak wypadła, że przyjechalśmy na pierwszą stację za Lipnem (...). Tu już czekały na nas ze dwie pary sań. Wsiadłem do sań i powiedziałem coś do furmana, a ten znacząco się uśmiechnął. Później zorientowałem się, że moim "furmanem" był sam administrator majątku ziemskiego Suminek i wówczas jego reakcja stała się zrozumiała. Właścicielem czy też verwalterem tego majątku był major niemiecki jeszcze z I wojny światowej. W literaturze dotyczącej POZ w powiecie lipnowskim wspomina się o tym spotkaniu jako odprawie sztabu komendy powiatowej POZ w Lipnie z udziałem komendantów rejonów oraz "Romana" i "Kmity". Podawana jest również dokładna data - 25 stycznia 1942²⁶. Data ta wydaje się o tyle prawdopodobna, że M. Churski wyraźnie pisze o zimowej aurze (sanie!). Należy więc uznać, że pisząc o Wielkanocy - Autor mógł się pomylić.

Korzystając z wyjazdu w lipnowskie (...) chciałem się zobaczyć z moim kolegą biurowym (z Włocławka) Edwardem Bettmanem, PPS-owcem. Na parę dni przed wyjazdem napisałem do niego list podając, że na święta będę w Suminku (...). Podałem również mój adres

płocki. Jak stwierdziłem przeszło 30 lat później w rozmowie z Apolonią Bettman, żoną Edwarda, w tym czasie nie było już ich we Włocławku. W każdym bądź razie może w kwietniu 1942 r. zgłosił się do mnie w Płocku osobnik podający się za brata Edwarda. Wydawałem akurat lewe dowody i przepustki (...), gdy któraś z sióstr zawiadomiła mnie skonsternowana, że przyszedł jakiś człowiek podając, że jest z Włocławka (...). Wyszedłem i ujrzałem nieznanego młodego człowieka oświadczającego, że przysłał go jego brat Edward celem dowiedzenia się, czy nie ma możliwości przedostania się do Generalnej Guberni. Oświadczył mi przy tym, że przyszedł piechotą i jest bardzo zmęczony. Stwierdziłem, że nogi ma w bąblach. Dałem mu wody do wymoczenia nóg, nakarmiłem i położyłem do łóżka. Następnego dnia wydałem mu lewy dowód osobisty, przepustkę, odprowadziłem na stację kolejowa, wykupiłem bilet i ulokowałem w pociągu.

Apolonia Bettmanowa wyjaśniła mi po latach, że (...) mógł to być siostrzeniec Edwarda (...). W jaki sposób posiadał mój adres w Płocku, jest zagadką. Mógł otrzymać mój list sprzed Wielkanocy, bądź doszedł do adresu drogą przez Gestapo?

Wracając do odprawy chcę wyjaśnić, że odbyła się ona w obszernej sali majątku Suminek (czy Sumin?). Na odprawie byli chyba wszyscy członkowie komendy powiatowej i komendanci placówek gminnych. Nie przesadzając, przynajmniej trzydzieści kilka osób. Nie obyło się i bez świątecznego obiadu, a nawet księdza. A wszystko odbywało się w majątku, w którym rezydował właściciel czy verwalter - niemiecki major.

W końcu kwietnia 1942r. miałem umówione ranne spotkanie z "Romanem" w mieszkaniu kolejarzy w Sierpcu: Grykina²⁷ i Michalaka²⁸, zajmujących domek jednorodzinny naprzeciw stacji. Ich żony - Lubomira Grykin²⁹ i Eufrozyna Michalak³⁰ były rodzonymi siostrami. Rodziny te oddawały organizacji wielkie usługi (...). Tu pobierano "Polskę Podziemną" na sąsiednie powiaty, tu mieli punkt oparcia łącznicy i nasi ludzie wyjeżdżający w teren, tu były wiadomości o przewozach kolejowych, tu był podręczny magazynek broni, tu koncentrowały się wszelkie kontakty z Sierpcem i sąsiednimi powiatami. Jednym słowem, (...) serce organizacji.

Po zorientowaniu się w zagrożeniu tych rodzin, przeprowadziłem rozmowę z paniami Grykinową i Michalakovą (...) radząc, by zwróciły się do "Romana" o częściowe przynajmniej odciążenie ich domu i obiecując, że inicjatywę ich (...) poprę. Otrzymałem odpowiedź, że zbyt ciężko im uchylić się od obowiązku i wymawiać "Romanowi" współpracę. Zostało więc po staremu.

Na tym punkcie spotkałem się z bardzo ofiarną rodziną Orzażewskich Zygmunta i Bronisławy. Rodzina ta zbierała ofiary, Orzażewski jako krawiec szył bezinteresownie ubrania (...).

Podczas spotkania u Grykinów - Michalaków przy ul. Dworcowej w Sierpcu "Roman" zaproponował mi:

- Chodźmy na punkt pisania gazetki.

Zaoponowałem:

- Jest szef propagandy? Jego rzeczą zajmować się w szczegółach gazetkę. A wy jesteście już dostatecznie

zdekonspirowani (...). Przecież wyrostki, jak pokażecie się w Sierpcu, wołają "Roman" ! "Roman"! Tak być nie może(...).

Wtedy "Roman" aprobując moje stanowisko, odrzekł:
- Po "spaleniu" punktu u Nowickich punkt jest w Bledzewie u Gąsiorowskiego³¹.

Nagle (...) weszła jedna z gospodyń i coś szeptem "Romanowi" zakomunikowała. Ten poderwał się, wyszedł i po dłuższej chwili wrócił.

- Punkt nasz wpadł!

Okazało się, że do mieszkania Grykinów i Michalaków zgłosiła się, chyba Wozniakowa, która niosła rękopis od "Stefa" do przepisania i powielania. Szczęśliwie Gąsiorowska³², spodziewając się jej, wysłała dziecko z ostrzeżeniem i ta zawróciła. Gestapo o świcie furą załadowaną słomą pojechało do Bledzewa. Po drodze sprzątnęło zdążającego z Wilczogóry szefa propagandy Stanisława Kozłowskiego(...). Zrobiło rewizję u Gąsiorowskich, znalazło powielacz i urządziło blokadę w domu. Gdybyśmy poszli, wpadlibyśmy w ich ręce.

Zorientowawszy się w sytuacji powiedziałem:

- Teraz trzeba radzić co robić, aby "wsypa" nie przybrała większych rozmiarów. Myślę, że Gąsiorowski i Gutowski nie będą sypać, ale boję się o Gutowskiego³³, bo jest młody a zna w Płocku przynajmniej kilku ludzi(...).

Na to "Roman" zareagował:

- Nie można robić popłochu...Kto w tej sytuacji pojedzie do Płocka?

Odruchowo oświadczyłem:

- Wystawcie przepustkę i ja najbliższym pociągiem pojedę.

"Roman" (...) wystawił mi przepustkę do Płocka. (...) Od znajomych dowiadywałem się, u kogo mógł być Gutowski i spełniałem swą (...) misję.

Następnie udałem się do sióstr stryjecznych na ul. Szerokiej (dziś Kwiatka) i tu dowiedziałem się, że był ktoś, kto mnie poszukiwał. Nie chciał powiedzieć, kim jest i w jakiej sprawie, ale wreszcie powiedział tyle, że w sprawie "organizacyjno-ostrzegawczej". Dało mi to wiele do myślenia: czy rzeczywiście ktoś z organizacji, czy konfident Gestapo?

Nazajutrz zlikwidowałem wszystko, co miałem w Płocku, zabrałem z sobą blankiety dowodów i przepustek, pieczętki i skryłem to w skarpetki, po czym udałem się w kierunku stacji kolejowej (...) do znanego mi z organizacji kolejarza z zamiarem poproszenia go o zbadanie stacji i wykupienie biletu do Sierpca. Nie dokończyliśmy rozmowy, gdy wpadł znany mi (...) członek (...) organizacji oświadczając, że gonili go Niemcy. Okazało się, że ukrywał się w okolicy Dragania i Bronowa, wsi odległych od Płocka o ok. 10 km. W dniu wczorajszym podpiwszy z kolegą, obrzucili nocą kamieniami przejeżdżających furmanką żandarmów. Dziś żandarmi zrobili obławę i musiał uciekać. (...) Zgubił pościg i znalazł się w Płocku. Trzeba było pozostać i urządzić naszego niefortunnego grenadiera. Przekazałem go naszej ekipie jeżdżącej do Generalnej Guberni(...).

Dopiero dnia następnego mogłem powrócić do naszego kolejarza i wznowić starania o wyjazd do Sierpca. Kolejarz przyniósł mi bilet (...). Szybko ulokowałem

się w wagonie w taki sposób, bym mógł obserwować stację. Na 5 minut przed odejściem pociąguzjawił się drzwiami wejściowych na peron umundurowany Niemiec i znikł za drzwiami dyżurnego kolejarza. Za chwilę wyszedł w jego towarzystwie. Dyżurny odprawił pociąg, a Niemiec skoczył na schodek wagonu i pojechał z nami.

Manipulacja ta nie bardzo mnie ucieszyła. Zdawałem sobie sprawę, że Gestapo poza trzema naszymi (...) aresztowanymi w Bledzewie (w rzeczywistość było ich dużo więcej - WB), miało jeszcze jednego człowieka - Mieczysława Kazaneckiego - wprawdzie nie należącego do organizacji, ale który mnie znał dobrze, przyjaźnił się ze Szrejterem "Kasztanem" (...). Wizytarzekomego brata Bettmana i ostatnio nieznanomego mężczyzny również skłaniały do pesymistycznych prognoz. Po paru minutach wszedł do naszego przedziału ów mundurowy Niemiec ze słowy: "passirchein". Przepustkę miałem, rozumie się, "lewą", więc mu podałem. Długo, długo wglądał się w nią, że już myślałem, że ją rozpoznał. Niektórzy z aresztowanych, jak Kozłowski czy Gutowski znali blankiety przepustek, jakich używaliśmy, a które pochodziły z urzędu gminy Białyszewo. Wreszcie szczeknął: "fahrkarte" (...). Obejrzał i zwrócił razem z przepustką. Kiedy legitymował następnych pasażerów, a ci nie mieli przepustek, brał jedną markę kary. Nikogo o bilet jednak nie pytał, co utwierdziło mnie, że podpadłem.

Od Sierpca dzieliły mnie dwie stacje: Proboszczewice i Gozdowo. Postanowiłem wsiąść w Gozdowie, bo w Proboszczewicach nikogo nie znałem. Wsiadka w Gozdowie okazała się niemożliwa, bo Niemiec wysiadł pierwszy, stanął w przejściu i obserwował chodzących. (...) Postanowiłem wyskoczyć z pociągu na mostku w Susku, gdzie pociąg zwykle zwalniał. Pilnie obserwowałem cały czas Niemca i zauważyłem, że dyskretnie podał jakiemuś typowi kartkę. Błysnęła mi myśl, że może telefon do stacji Sierpc, do żandarmerii, żeby ktoś był po mnie.

Gdy wreszcie pociąg ruszył, ów Niemiec znów zjawił się w moim wagonie (...) - czegoś jakby szukał obmacując wzrokiem ławki i półki(...) - i wyszedł. (...) Na mostku pociąg zwolnił. Skoczyłem przeto na wysokim nasypie, prawie na wysokości wsi Gorzewo. Przeszedłem przez tor i znalazłem się w gorzewskich zagajnikach. (...) Czy był to wytwór rozgorączkowanej wyobraźni, czy rzeczywiste niebezpieczeństwo, tego do dziś nie wiem. Powodowany ciekawością, udałem się bezpośrednio na stację Sierpc, ale nasi kolejarze nie umieli nic konkretnego powiedzieć, bo nie (...) obserwowali tego pociągu.

Poszedłem do miasta i zmierzałem do Dąbrówek, gdzie spodziewałem się zastać "Romana". Przechożąc ul. Płocką (...) koło starej poczty zetknąłem się z idącym naprzeciw brgemeistrem w mundurze partyjnym w towarzystwie kobiety (...). Ponieważ chodnik w tym miejscu był wąski i z trudem mogły się wyminąć dwie osoby, nie tylko nie ukłoniłem się, co było rygorystycznie pod kara mordobicia egzekwowane, ale nie ustąpiłem z chodnika i parteigenosse musiał zejść na jezdnię.

Po chwili ktoś zawołał za mną:

- Mietek, Mietek, co ty robisz... Przecież on stanął i długo za tobą patrzył! - był to nasz członek, a może tylko sympatyk, Zygmunt Orzażewski, mój kolega szkolny z powszechniaka.

Tak, jak przewidywałem, następnego dnia spotkałem się z "Romanem" u mego szwagra Wincentego Nasielskiego w Dąbrówkach. Po zdaniu sprawozdania z podróży dowiedziałem się, że i "Roman" nie próżnował. Aresztowany Stanisław Kozłowski prowadził również kasę Okręgu. Zamieszkiwał u Śmiechowskich³⁴ we wsi Wilczogóra i po aresztowaniu go zostały pieniądze, a co gorsza książka i dowody kasowe. Posłał do Wilczogóry Nasielskiego, który tak kasę jak i dowody kasowe, ukryte w schowku pod krzesłem, zabrał. Tymczasem, chyba następnego dnia (...) zgłosili się do Śmiechowskich gestapowcy z Kozłowskim (...). Wg uzyskanych informacji Kozłowski nie wypierał się niczego, mówił gestapowcom co wiedział i przyjechali zabrać kasę i dowody (...).

Gestapowcy usiłovali się dowiedzieć od Śmiechowskiej, kto zabrał kasę. Ta, pouczona przez Nasielskiego kluczyła: człowieka tego nie zna, przy odbiorze oświadczył, że przychodzi z polecenia Kozłowskiego i wiedział, gdzie pieniądze się znajdują, bo wyjął je ze schowka (...) o którym ona nawet nie wiedziała, więc nie sprzeciwiała się. Dała na żądanie gestapowców ry-sopis i to rzeczywisty tego człowieka. A że "Roman" wzrostem, kolorem włosów i figurą był podobny do Nasielskiego, więc szybko wyciągnęli wnioski z tego rysopisu wykrzykując "Roman" "Roman"!(...)

Przejrzałem pobieżnie zapisy książki kasowej, dowody kasowe (...), byłaby to dla Gestapo istna kopalnia złota. Ten wpłacił tyle, ten tyle, ten podjął na farbę czy papier tyle itd. itd. Choć to było zaszyfrowane pseudonimami, ale większość klientów Kozłowski znał. Przypuszczać należy, że nie chciał narażać się na tortury i to minimum, na co Gestapo miało dowody ujawniał (...).

Zdecydowałem: książkę kasową i dowody spalić, pieniądze przeliczyć komisyjnie nie spisując żadnych protokołów i oddać zaufanej osobie. (...) Pieniądzy było chyba 1500 marek. (...) Wręczyłem je na polecenie "Romana" nowo przyjętemu członkowi POZ w Sierpcu Orłowiczowi.

Doszedłem do wniosku, że "Roman" jest tak dalece zdekonspirowany, że nie może się pokazywać w ogóle w sierpeckim, płockim czyli pnowskim i winien niezwłocznie "spłynąć" do Protektoratu (...)

O doprowadzenie do "wyspy" był poważnie podejrany jakiś plutonowy służby stałej, zamieszkały chyba w okolicach Żuromina, którego życia nad stan rzuciło się ostatnio w oczy jego otoczeniu, a którego zabrał przewożąc maszynę i powielacz Cywiński "Zdzisław"³⁵. Tak, że o miejscu ulokowania punktu pisania gazetki został wtajemniczony przez "Zdzisława".

"Roman" chcąc ukarać zdrajcę umówił pośrednio z nim spotkanie w miejscowości oddalonej o 2-3 km i zaczął nalegać, aby Nasielski mu towarzyszył. Musiałem mu wytłumaczyć, że jeżeli rzeczywiście ów podejrzany plutonowy jest zdrajcą, to na umówionym punkcie jest

Gestapo (...). Stańęło ostatecznie na tym, że "Roman" wyjedzie do Warszawy a ja w powiat lipnowski (...). Wspomniany przez M. Churskiego zawodowy podoficer to prawdopodobnie Grabowski z powiatu sierpeckiego. Doskonale był zorientowany w personaliach najaktywniejszych członków konspiracji, wielu z nich znał osobiście. Uczestniczył jako przewodnik w aresztowaniach w Bledzewie. POZ próbowała wykonać na nim wyrok, ale chyba nie było wówczas stuprocentowej pewności co do jego winy. Mimo to Grabowskiego prawdopodobnie dosięgła ręka sprawiedliwości. Zlikwidowali go żołnierze AK na innym terenie.

W powiecie lipnowskim komendantem był Wiśniewski "Szczerba". Składu komendy już nie pamiętam, ale poznałem tam Kowalskiego³⁶ - nauczyciela(...), "Mota"³⁷ z zawodu nauczyciela, a szefem wywiadu był w ten czas młody człowiek nazwiskiem Czesław Luliński "Staćczyk"³⁸, który zamieszkiwał z rodzicami w Józefkowie pod Skępem.

Zdążyłem do tego ostatniego. Drogę odbyłem pieszo zatrzymując się w Ligówku u mej ciotki Kęsickiej, a następnego dnia u Dominika Miłkowskiego, zamieszkałego z siostrą pod lasem ok. 5 km na południe od Skępego. Tam przybył Luliński i zabrał mnie do siebie. Z relacji Lulińskiego dowiedziałem się, że u nich jest kompletny spokój (...). Zorientowałem go w sytuacji zaistniałej w powiecie sierpeckim, o poważnym zagrożeniu powiatu płockiego i zaleciłem jak najdalej posuniętą ostrożność, czasowe zaniechanie kontaktów i zawieszenia wszelkiej działalności organizacyjnej. "Staćczyk" przyjął moje zalecenia z całym zrozumieniem, ale należało ustawić w tym samym duchu i komendanta powiatu "Szczerbę". "Szczerba" wezwany przybył. Powtórzyłem mu powyższe zalecenia (...). Nie oponował otwarcie, ale milczał. Po paru tygodniach wpadł bardzo spłoszony nasz człowiek Sadowski³⁹(...) i zameldował, że "Szczerba" został aresztowany, a następnie wypuszczony przez Niemców.

(...) Sytuację podjął się wyjaśnić "Staćczyk", który umówił się na osobiste widzenie ze "Szczerbą". Spotkanie nastąpiło nocą w lesie. "Szczerba" wyjawiał "Staćczykowi", że napisał odwołanie do "Romana" od mych zaleceń i w trakcie tego został aresztowany. Odwołanie to wylądowało razem z nim w Gestapo. Tam przyznał się do przynależności organizacyjnej wskazując fikcyjne osoby pod użytymi w odwołaniu pseudonimami. Gestapo przyjęło zeznania za dobrą monetę, zobowiązało go do współpracy, dało mu radio, powielacz i papier i poleciło wydawać gazetkę, notować nazwiska odbiorców, organizować koła POZ i spisywać członków. "Szczerba" (...) nie myślał się ze zobowiązań wywiązywać (...) i zmierzał do Generalnej Guberni. Udzielił mi wszelkiej możliwej pomocy (...) i w krótkim czasie "Szczerba" wyjechał do Warszawy. Z tego co do mnie dotarło, dowiedziałem się, że jakoby został wyeliminowany z roboty konspiracyjnej i zatrudniony w siedleckim(...).

Wypada w tym miejscu nieco przerwać opowieść Mieczysława Churskiego. Przedstawiona przez Autora wersja wydarzeń w powiecie lipnowskim nie znajduje potwierdzenia w dotychczasowych ustaleniach. Bazu-

jąc głównie na relacjach kolegów Wiśniewskiego z POZ i rodziny można przyjąć, że "Szczerba" został wypuszczony, gdyż udało się przekupić strażników więziennych w Grudziądzu⁴⁰.

Ze względu na zaistniały incydent ze "Szczerbą" ustaliliśmy że "Staćczykiem", że lepiej będzie przekwaterować mnie gdzieindziej. "Staćczyk" zdecydował, że najlepsza kwatery to tzw. "Wyrzuty" tuż koło Karnikowa. "Wyrzuty" te (...) przedstawiały się idealnie. Pagórki porośnięte lasem, struga i prymitywny na nim młynik, rodzina bodaj bezdzietna, wokół żadnych zabudowań, tylko stawy rybne... Najbliższa niedziela przekonała mnie, że "Wyrzuty" nie są taką fortecą, na jaką wyglądają. Ukazali się poblizu, no powiedzmy 200- 300 m umundurowani Niemcy, którzy jechali bryczką rozkoszując się pięknem przyrody. Chcieli "zażyć powietrza". Do zabudowań nie wstąpili (...). "Wyrzuty" zaczęły mi się nie podobać. Nie pamiętam już, czy po zgłoszeniu się do mnie "Staćczyka", czy sam po paru dniach "Wyrzuty" opuściłem. (...)

Udałem się w Sierpeckie, a konkretnie do siostry Lucyny w Dąbrówkach. Szedłem polnymi drogami i przed zmierzchem znalazłem się na polach Dąbrówki. Zdałem już wtedy sobie sprawę, że działalność moja się skończyła, że jestem zdekonspirowany i należy się ukrywać.

Na tym okresie kończy się rękopis wspomnień Mieczysława Churskiego. Nie można oczywiście wykluczyć, że istniał, bądź istnieje ciąg dalszy wspomnień, który jednak zaginął. Należy tego żałować, gdyż być może jego treść pozwoliłaby uzyskać dalsze informacje na temat działalności Autora w konspiracji - a co za tym idzie - i samej konspiracji. Tymczasem nie możemy powiedzieć nic konkretnego o losach Mieczysława Churskiego do końca wojny.

Cytowane zakończenie Wspomnień pozwala sądzić, że od 1942 r., czyli od rozbitcia POZ w Okręgu III "Mazowsze", Churski nie współpracował już z organizacją konspiracyjną. Zaprzecza temu S. Pietras, który twierdzi, że po scaleniu POZ z AK na jesieni 1942 r. Churski wszedł w skład sztabu okręgu AK na Pomorzu⁴¹. Brak jest jednak jakichkolwiek śladów jego pracy w pomorskiej AK. Pewną wskazówką może być jednak Oświadczenie Mieczysława Churskiego z 1972 r. przechowywane w Archiwum Pomorskiej Armii Krajowej w Toruniu, z którego wynika, że do końca okupacji "Kmita" ukrywał się u swej babki Marianny Churskiej w Piastowie k. Sierpca, u której zbudował nawet schron podziemny. Towarzyszył mu w tych latach Adam Gostyński "Wicherek" członek organizacji Miecz i Pług z Włocławka. W powiecie sierpeckim "Wicherek" posiadał bliskie kontakty z obwodową komendą AK, utrzymywał też łączność z Włocławkiem, skąd przywoził "bibułę"⁴². Nie można więc wykluczyć, że również "spalony" Mieczysław Churski kontynuował razem z "Wicherkim" pracę konspiracyjną do stycznia 1945 r. - jednak na razie nie mamy możliwości ustalenia tu jakichkolwiek szczegółów.

²³ S. Pietras, *POZ...*, s. 196.

²⁴ Henryk Gutowski "Olgierd" ur. 1922, członek POZ w powiecie sierpeckim, związany z drukiem i kolportażem prasy. W 1942 r. kilkakrotnie zdołał uciec Niemcom (wspomniane wydarzenie w Białym Błocie miało miejsce 13 stycznia 1942 r.). W 1942 r. został przetrzycony do Obwodu Wołomin "Rajski Ptak" AK, gdzie uczestniczył w konspiracji do końca wojny. Po 1945 r. był żołnierzem Ruchu Oporu Armii Krajowej. Aresztowany, wiele lat spędził w więzieniu PRL.

²⁵ Józef Wiśniewski "Szczerba", przybrane nazwiska -Schmidt, Malinowski. Ur. w 1897 r. w Jastrzębiu k. Lipna. W latach 1919-1936 podoficer w WP. Przeniesiony do rezerwy ze względu na zły stan zdrowia. W latach 1940-1942 komendant Powiatu Lipno POZ. Aresztowany w lipcu 1942r., został wypuszczony prawdopodobnie w wyniku przekupienia strażników więziennych. Przerzucony do Warszawy włączył się do prac AK. Uczestniczył w Powstaniu Warszawskim na Pradze. Wcielony do LWP, w sierpniu 1945 został aresztowany przez NKWD. Od tej pory brak o nim pewnych, wiarygodnych wiadomości. Por. W. Brenda, M. Krajewski, *Wiśniewski Józef, w: Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej...*, cz. 2, s. 178-179.

²⁶ Por. M. R. Krajewski, S. Suszyński, *Działalność POZ "Znak" i ZWZ- AK na Ziemi Dobrzyńskiej w latach 1939-1945*, "Przegląd Historyczny", t. LXXI, z. 4, 1980, s. 775.

²⁷ Jan Grykin, ur. w 1901 r., do 1934 r. podoficer w WP (w Wilnie). Od 1937 r. pracował w Sierpcu jako zawiadowca stacji kolejowej. Aresztowany przez Niemców w 1942 r., więziony w Płocku i Działdowie. Zginął w obozie w Oświęcimiu w styczniu 1943 r.

²⁸ Wiktor Michalak, ur. w 1911 r., kolejarz w Sierpcu, od 1939 r. zatrudniony w kasie dworcowej. Zaprzysiężony przez "Romana" członek POZ. Aresztowany w 1942 r., zginął w publicznej egzekucji w Bodzanowie 18 września 1942 r.

²⁹ Lubomira Grykin z d. Gorzuch. Zaprzysiężona przez "Romana" do POZ. Po aresztowaniach w maju 1942 r. ukrywała się wraz z siostrą w Studzieńcu k. Sierpca. Wykonała zlecenie przez "Romana" zadanie wywiezienia dwójki małych dzieci (NN), którym Niemcy aresztowali rodziców. Dzieci zostały przekazane w Sierpcu doktorowi Chodorowskiemu, następnie wywiezione do GG. W latach 1942-1944 L. Grykin znalazła się na robotach przymusowych w Prusach Wschodnich (okolicie Królewca). Po wojnie wróciła do Sierpca.

³⁰ Eufrozyna Michalak z d. Gorzuch "Zyna" - członek POZ. Po aresztowaniu męża - Wiktora Michalaka w maju 1942 r. ukrywała się w Studzieńcu, zagrożona aresztowaniem przeniosła się (do Sierpca?). Przez pewien czas pracowała jako gospo-

dyni u Niemca - kierownika mleczarni w Sierpcu.

³¹ Edward Gąsiorowski "Karol", ur. 1906, od 1941 r. komendant POZ w Bledzewie. Aresztowany 17 kwietnia 1942r., zginął powieszony w publicznej egzekucji w Bodzanowie 18 września 1942 r.

³² Henryka Gąsiorowska z d. Biegańska, ur. w 1910 r. w Bledzewie. W 1931 r. zawarła związek małżeński z Edwardem Gąsiorowskim. W trakcie aresztowania E. Gąsiorowskiego "Karola" zdołała uciec i ukrywała się w okolicach Sierpca, a później w Fałcinie i Daniszewie na styku powiatów płockiego i płońskiego.

³³ Chodzi o Feliksa Gutowskiego "Witolda" - brata Henryka. Członek komórki wydawniczej w powiecie sierpeckim, zajmował się również kolportażem gazetki "Polska Podziemna" do Płocka. W kwietniu 1942 r. aresztowany, zginął w płockim więzieniu 22 kwietnia tr. Prawdopodobnie F. Gutowski "Witold" sam powiesił się w celi z obawy, że nie wytrzyma tortur.

³⁴ Alfons Śniechowski "Bartek" z Wilczogóry był członkiem POZ ³⁵ Witold Cywiński "Mazur" "Zdzisław" (?), ur. w 1909 r. w Borkowie, od 1941 r. żołnierz POZ (zaprzysiężony przez "Romana"), od 1942 r. w AK. Po wojnie współpracował z RO-
AK. W 1947 r. ujawnił się. Gdy kilka dni później UB usiłowało nakłonić go do współpracy, wyjechał na Ziemię Odzyskaną.

³⁶ Być może Tadeusz Kowalski "Wierusz" z Wólki Małej

³⁷ Lubomir Narczewski "Młot", żołnierz POZ i AK w powiecie lipnowskim. Do 1943 r. uczestniczył w wydawaniu gazetki "Iskra Wolności". 5 maja 1943 r. aresztowany przez Niemców podczas wielkiej akcji przeciwko członkom byłej POZ (wówczas już AK) w powiecie lipnowskim.

³⁸ Czesław Luliński "Stańczyk" ur. 1918. Od wiosny 1940r. członek POZ w gm. Skępe. W jego domu w Józefkowie w latach 1941-1943 wydawano "Iskrę Wolności", kolportowano literaturę "N". Aresztowany wraz z rodziną i kolegami 5 maja 1943 r., trafił do obozu w Stutthofie. Po wojnie mieszkał w Lipnie. Zmarł w 1974 r.

³⁹ Prawdopodobnie Józef Sadowski "Sęp", komendant II rejonu POZ w powiecie lipnowskim. Po aresztowaniu J. Wiśniewskiego "Szczerby" przez pewien czas pełnił funkcję komendanta POZ na powiat Lipno. W grudniu 1942 r. jako "Zagończyk" został komendantem Obwodu Lipno AK. Aresztowany 5 maja 1943 r.

⁴⁰ Rel. H. Politowskiej (w zbiorach WB)

⁴¹ S. Pietras, *POZ...*, s. 212.

⁴² Archiwum Pomorskiej Armii Krajowej w Toruniu, Inspektorat Włocławek, Teczka Adama Gostyńskiego, sygn. M 628/1279.

***Dolina Płockiej Wisły*, Wydawca: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej.
Płock 1999, ss. 187.**

Jest to niskonakładowa pozycja. Album praktycznie jest dostępny tylko w Centrum Edukacji bowiem, zdaniem wydawców zlecenie wykonano bardzo niestarannie. Na okładkach są reprodukcje 4 dawnych map okolic Wyszogrodu i są one rzeczywiście są źle skopiowane: mają przekrzywioną siatkę topograficzną i szereg innych niedociągnięć.

Autorzy tekstów to głównie Witold Lenart ("Pożegnanie z mostem") i Wojciech Lewandowski.

Autorzy fotogramów to Tomasz Gałązka i Wojciech Lewandowski. Łącznie jest 40. fotogramów, na ogół dużych, nawet dwustronicowych. Album ma format około 25x30 cm. Tu też można zauważyć niestaranność edycji: zmianę kolorystyki. Pośród ilustracji jest jeszcze reprodukcja ładnego pejzażu Skarpy Płockiej, - namalowanego w roku 1985 przez A. Piekarskiego (brak bliższych danych o Autorze obrazu).

Album został wymieniony w Notatkach Płockich nr 4/185, w Bibliografii Mazowsza Płockiego w poz. 71., i zaliczony do opracowań z dziedziny hydrologii. Mam odrębny punkt widzenia.

Niezależnie od wad grafiki, album posiada wiele walorów artystycznych, ciekawą ikonografię, oraz dokumentuje wiele zjawisk przemijających, historycznych, że tak potraktuję nieistniejący już most drewniany w Wyszogrodzie, nawet wbrew opisom, które można zaliczyć też tylko do artystycznej wizji, czasem nawet do "science fiction".

Fotogramy nie mają opisów, pozwalających na zorientowanie się, co dokumentują i kiedy powstały. To, moim zdaniem tylko potwierdza "artystyczne zamiary" Autorów Albumu. Szkoda! Może ja potrafię zidentyfikować fotografie, może niektórzy inni czytelnicy potrafią rozpoznać most w Wyszogrodzie, bo opis kajakowego spływu W. Lewandowskiego nawiązuje treścią do tych 6 fotogramów. Jednak już np. ślady bobrów, bez bliższego opisu tracą wiele na wartości dokumentalnej. A szkoda! Potwierdziła to powódź z roku 2001: właśnie te, na czas nie zlikwidowane siedliska bobrów w konstrukcji wałów powodziowych pod Drwałami (koło Wyszogrodu) tworzyły poważne ryzyko ich zniszczenia.

Być może źle oceniam zamysł Redakcji, ale, np. siedem spośród tych 40 zdjęć dotyczy Zalewu Włocławskiego (pod Płockiem i poniżej) i nie koresponduje z "Ośmioma postulatami" i ośmioma - niekoniecznie "hydrologicznymi" rozdziałami głównymi, nazwanymi "pomysłami".

Ma to być według znajdującego się w Albumie tłumaczenia na język angielski "Eight Basic Ideas about the Vistula River", tłumacząc swobodnie ten tytuł: Osiem podstawowych problemów Wisły. Niestety, tak powódź zimowa z roku 1982 w Płocku, jak i susza pod Płockiem (kilka lat później), gdy brakło wody w studniach gospodarskich na Białej, (oskarżano nawet Pe-

trochemię, że wodę wypompowała...), gdy poziom wody w jeziorach: Ciechomickim i Górkim obniżył się tak katastrofalnie, że rozpoczęto ich zasilanie wodą z Wisły, już inaczej przedstawiają te główne problemy. Dalsze tego dowody przyniosły powodzie letnie: z roku 1997 oraz z lipca roku 2001. Aż nasuwa się potrzeba zacytowania opinii T.T. Jeża z roku 1884, po najcięższej na przestrzeni 200 lat powodzi letniej: "Kłęski takie jak powódź, wielkie sprawiają szkody, są bezwarunkowo nieszczęściem publicznym; przynoszą jednak korzyść jedną: przypominają potrzebę solidarności, która jest warunkiem bytowania państwa. Na podstawie tej społeczeństwa się zawiązywały...".

Szkoda też, że Autor i Redakcja nie widzą potrzeby budowy co najmniej drugiej przeprawy przez Wisłę pod Płockiem (w "Retrospekcji" i w "pomyśle ósmym, wcale nie ostatnim...").

Szkoda, że pomijają dane o innych zjawiskach bardzo istotnych dla Wisły, np. to, że oprócz około 30 km³ wody, odprowadzanej do Bałtyku rocznie, płynie Wisłą około 1 500 000 m³ piachu, a to jest np. ładunek około 1000 pełnych (po 30 wagonów, ładowności 2000 ton) składów pociągów rocznie. Szkoda, że nie przytacza pełnego bilansu opadów w dorzeczu choćby tylko Wisły: średnio 130 km³ rocznie, to pokazuje, że aż 77% tych opadów paruje i to głównie w lasach, z jezior i z pól uprawnych...

Szkoda, że Autorzy pomijają zmiany demograficzne w Polsce: już zaludnienie przekracza 130 os/km², gdy np. w Kanadzie nie przekracza 3 os/km²; szkoda, że nie uwzględniają innych zjawisk zaliczanych do "antropopresji", w tym permanentne ograniczanie retencji wody nie tylko i nie najbardziej poprzez np. likwidację stawów młyńskich, czy melioracje, ale znacznie bardziej poprzez budowę wodoszczelnych nawierzchni dróg i miast, szkoda...

Szkoda, że "Pomysły" nie uwzględniają zasady lansowanej chociażby przez WWF (Światową Fundację na rzecz Dzikich Zwierząt) by Gospodarkę wodną prowadzić jednolicie dla całego dorzecza a nie ograniczać do wybranego, np. Dolnego odcinka Wisły.

Reasumując, Album nie powinien być kwalifikowany do kategorii Hydrologia. Nie ujawnia nowych danych, a wypacza dotychczasowe. Ma natomiast walory historyczne i artystyczne. Jest to pozycja ikonograficznie, przyczynkarsko i artystycznie ciekawa, nawet niedostatki edytorskie tego nie popsują. Na przykład reprodukcje map: z lat 1839, 1914, 1932 i 1974 dokumentują wiarygodnie nie tylko datę powstania mostu drewnianego w Wyszogrodzie (I wojna światowa - jako przeprawa wojsk niemieckich), ale i zmiany koryta Wisły na skutek pominiętej w opisach, a istotnej wędrówki rumoszu, z kępami i brzegowymi umocnieniami włącznie.

Bogumił Trębała

Ks. Stefan Prusiński, *Borkowo. Zarys historii* (1377-1999). Borkowo 2000, ss. 132.

Po 1989 r. obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania historią lokalną. W nowej rzeczywistości politycznej wielu ludzi poszukuje swojej tożsamości indywidualnej lub grupowej. W ten nurt wpisuje się opracowanie księdza Stefana Prusińskiego.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym autor przeanalizował położenie parafii, moment jej utworzenia, a także opisał terytorium i miejscowości należące do parafii. Na podkreślenie zasługuje prezentacja historii wszystkich miejscowości wchodzących w skład parafii. Dla historyka kościoła płockiego istotne są informacje zawarte w rozdziale zatytułowanym "Beneficjum parafialne". Autor cytuje min. wykaz wizytacyjny gruntów należących do parafii w 1781 r. Z kolei na mocy ukazu carskiego z 26 grudnia 1865 r. własność kościelna przeszła we władanie rządu. Przy kościele pozostało tylko kilka morgów. Obecnie do parafii należy 9,04 ha łącznie z terenem pod zabudowania i cmentarzem. Szkoda, iż w tym autor pominął okres PRL. Warto byłoby przypomnieć, iż zgodnie z dekretem o tzw. dobrach martwej ręki na własność państwa przechodziły użytki rolne będące własnością związków religijnych. Wszakże na użytek proboszczów pozostawiono gospodarstwa poniżej 50 ha. Charakteryzuje natomiast autor inne źródła dochodu. M.in. na początku XVIII w. dwa korce pszenicy wystarczały na pokrycie kosztów najbardziej wystawnego pogrzebu.

Kolejne partie pracy przynoszą informacje dotyczące plebanii, budynków parafialnych i gospodarczych. Ten fragment pracy został zilustrowany bogatym materiałem ikonograficznym. Obecny kościół powstał w latach 1936-1938. Jego konsekracji dokonał ks. biskup Tadeusz Paweł Zakrzewski w czasie wizytacji kanonicznej 12 czerwca 1956 r. Po wojnie systematycznie uzupełniano wyposażenie świątyni m.in. o nowe witraże (lata 1982-1983). Z kolei w 1952 r. ufundowano nowy stały ołtarz a w 1955 zawieszono kopię obrazu Matki Boskiej berdyczowskiej. Początkowo przy kościele istniał cmentarz. Jeszcze w 1867 r. chowano tam zmarłych. Nowy cmentarz został zlokalizowany przy drodze do Sierpca a najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1889 r.

Liczbę ludności parafii przedstawił autor w czytelnych wykresach, przy czym zachowany materiał umożliwił mu prezentację danych począwszy od 1739 r. Religijność mieszkańców wyrażała się m.in. w odpustach, udziale w pracach bractw itp. Ten fragment pracy za-

sługuje na szczególną uwagę ze względu na zamieszczone ciekawe uwagi. W księdze wizytacji parafialnej z 1945 r. zapisano: "Pozbawienie parafian proboszcza (1941), brak nabożeństw w niedziele, zakaz zawierania małżeństw, ciągły wywóz młodzieży na roboty do Prus i na okopy, co powodowało ukrywanie się ludności, wreszcie wrogie nastawienie Niemców w ogóle do religii - to wszystko bardzo ujemnie wpłynęło na parafian borkowskich. Poziom życia religijno-moralnego znacznie się obniżył. Wzrosła liczba ludzi obojętnych w wierze, nie spełniających praktyk religijnych, powiększyła się znacznie liczba dzieci nieślubnych".

Za interesujące należy uznać prezentację problemów oświaty w parafii. Szkoda wszakże, iż autor nie wykorzystał w tym wypadku danych statystycznych zawartych w publikowanych w dwudziestolecie międzywojennym zestawieniach statystycznych². Brak też precyzyjnych informacji dotyczących katechezy w czasach Polski Ludowej. W omawianej części opracowania zaprezentowano sylwetki księży pracujących w parafii. Wszakże okres lat 1945-1956 został opatrzony lakoniczną informacją: "Parafia pod administracją proboszcza sierpeckiego". Przypomnieć warto, iż w tym czasie funkcję proboszcza w Sierpcu pełnił ks. Ludomir Lisowski³. Ostatni rozdział ukazuje strukturę administracji państwowej na omawianym terenie. Przybliży również działalność organizacji społecznych takich jak Straż Pożarna czy kóło gospodyń wiejskich.

Recenzowana praca została oparta na bogatym materiale źródłowym. Wykorzystano źródła rękopiśmienne znajdujące się w Archiwum Diecezjalnym płockim, a także kroniki wielu instytucji. Autor uwzględnił źródła drukowane, w tym katalogi diecezjalne. Dość bogato przedstawia się także ilość wykorzystanych opracowań. Jednak warto byłoby uzupełnić bibliografię m.in. o prace H. Sygieńskiej⁴, Waldemara Brendy⁵ czy K. Pacuskiego⁶. Ciekawe materiały znajdują się także w Archiwum Państwowym w Płocku m.in. sprawozdania starosty powiatowego dotyczące życia religijnego w powiecie z lat 1945-1950. Wydaje się także, iż celowe byłoby zamieszczenie wspomnień mieszkańców parafii.

Przedstawione uwagi w niczym nie umniejszają wysokiej oceny pracy. Jej niewątpliwą zaletą jest prosty a jednocześnie precyzyjny język użytych sformułowań. Na zakończenie warto wskazać, iż praca została wydana na wysokim poziomie pod względem edytorskim.

Grzegorz Radomski

Przypisy

¹ Jest to jedno z nielicznych opracowań monograficznych parafii znajdujących się w diecezji płockiej. Takiego opracowania w formie publikacji nie posiada m.in. Sierpc. W maszynopisie pozostaje praca magisterska M. Michalskiej "Monografia parafii św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu w latach 1945-1965"

² J. H a m e l, *Szkolnictwo powszechne i oświata powiatu sierpeckiego*, Warszawa 1930. Patrz też M. Przedpeł-

ski, *Oświata w powiecie sierpeckim XV-XX w.*, "Rocznik Mazowiecki" 1972, t. IV. Z kolei dzieje szkolnictwa powiatu sierpeckiego w okresie II wojny światowej prezentuje min.

T. Fijałkowski, *Pod kryptonimem "Wkra"*, Warszawa 1987; W. Brenda, *Sierpecka tajna oświata w latach hitlerowskiej okupacji*, "Notatki płockie 1993 nr 4

³ Szerzej patrz: W. Jezusek, Ks. Ludomir Winceny Lis-

KRONIKA

XXVII OLIMPIADA GEOGRAFICZNA I OLIMPIADA NAUTOLOGICZNA W PŁOCKU

Komitet Główny Olimpiady Geograficznej i Olimpiady Nautologicznej w porozumieniu z Dyrekcją Liceum Ogólnokształcącego im. St. Małachowskiego w Płocku postanowili, że pierwsze w nowym tysiącleciu zawody finałowe Olimpiady odbędą się w najstarszej polskiej szkole. Propozycja spotkała się z przychylnością władz samorządowych i administracyjnych Płocka, a także instytucji, które nie odmówiły pomocy. Są to już drugie finały Olimpiady Geograficznej w "Małachowiance". W 1977 gościliśmy uczestników III Olimpiady, obecni byli wtedy wybitni polscy geografowie, między innymi prof. Anna Dylak i prof. Jan Flis.

Na zawody finałowe w dniach 21-23 kwietnia 2001 r. przyjechało 114 zawodników ze wszystkich województw. Byli to najlepsi spośród 2141 uczniów klas licealnych, którzy stanęli w olimpijskie szranki i w pierwszym etapie złożyli prace pisane pod kierunkiem nauczycieli geografii. Zadanie było równie interesujące co

trudne, bowiem uczeń po wyborze jednego z pięciu podanych tematów musiał napisać samodzielnie pracę do 20 stron maszynopisu i jak na przyszłego geografa przystało opracował wykresy i mapy ilustrujące opisywane zjawisko. Prace oceniane były przez 12 Komitetów Okręgowych. Oceniano trafność doboru obiektu, umiejętność zbierania informacji i wyboru właściwych danych, poprawność dokumentacji kartograficznej, merytoryczną wartość opracowania, umiejętność oceny zmian w przeszłości i przewidywania zmian w przyszłości oraz formalną stronę opracowania: poprawność językową, umiejętność zestawiania źródeł, przypisy, konstrukcję opracowania. Do eliminacji II stopnia zakwalifikowało się 844 zawodników. Zawody składały się z części pisemnej i ustnej, zadania były opracowane przez Komitet Główny. Po części pisemnej 233 osoby zostały zakwalifikowane do części ustnej, i spośród tego grona 114 najlepszych przyjechało do Płocka.

Otwarcie Olimpiady. Od lewej: Tadeusz Zombirt - dyrektor LO im. St. Małachowskiego i prof. dr hab. Wojciech Stankowski - przewodniczący Komitetu Głównego Olimpiady

Młodzież zwiedziła szkołę i wysłuchała programu artystycznego przygotowanego przez uczniów oraz sobotą uczestniczyła w wycieczce geograficzno-turystycznej na trasie: Płock-Łąck-Soczewka-Płock-Murzynowo-Kobierniki-Sierpc-Płock.

Prace pisemne uczniów i ich wypowiedzi oceniali członkowie Komitetu Głównego pod kierunkiem przewodniczącego prof. dr. hab. Wojciecha Stankowskiego z Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu. Przewodniczącym Jury Olimpiady Geograficznej był prof. dr. hab. Florian Plit z Uniwersytetu Warszawskiego - Prezes Polskiego Towarzystwa Geograficznego, a przewodniczącym Jury Olimpiady Nautologicznej - prof. dr. kpt żw. Aleksander Walczak.

Laureatem Olimpiady Geograficznej i zdobywcą pierwszej nagrody został Paweł Strzelewicz z II LO w Inowrocławiu uczeń mgr. Zbigniewa Zygory, a drugiej Krzysztof Pietras z IV LO w Częstochowie uczeń mgr. Elżbiety Nierzwickiej. Kolejne miejsce zdobył Szymon Komusiński z LO w Krzeszowicach uczeń mgr. Ireneusza Wołodko. Łącznie tytuł laureata uzyskało 22 licealistów, a pozostali tytuł finalisty.

Paweł Strzelewicz został również laureatem i zdobywcą pierwszego miejsca Olimpiady Nautologicznej, natomiast drugie miejsce zajął Tomasz Ćwiok z LO w Dębicy uczeń mgr. Tomasza Koziola. Tytuł laureata uzyskało 10 uczniów, natomiast finalisty 26, a wśród nich Konrad Rydzewski z LO im. Wł. Jagiełły w Płocku

uczeń mgr. Andrzeja Bednarza.

Finaliści i laureaci obu Olimpiad otrzymali nagrodę najwyższą - zaświadczenie, które zwalnia z egzaminów na wybrane kierunki lub jest równoznaczne z otrzymaniem indeksu na wyższą uczelnię.

Dla wszystkich uczestników przygotowano wiele upominków, a dla najlepszych cenne nagrody ufundowane przez sponsorów.

Głównym sponsorem - fundatorem dwóch pierwszych nagród Olimpiady Geograficznej był Polski Koncern Naftowy "Orlen" S.A. Wycieczki dla najlepszych ufundowało Wydawnictwo "Meridian" ze Szczecina oraz "Poznaj świat" z Warszawy. Liczni sponsorzy z Płocka to: Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" S.A., Levi Strauss Polan S.A., Wydział Oświaty Urzędu Miasta Płocka, Inspektorat PZU S.A., Komunikacja Miejska, PPKS S.A., III LO im. M. Dąbrowskiej, Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych S.A., Towarzystwo Naukowe Płockie, "MADREN" S.A., Cukrownia Borowiczki S.A., Rada Rodziców LO im. Marsz. St. Małachowskiego, Jan Jakowski "Akfa - Film.

Młodzież Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku uczestniczyła we wszystkich Olimpiadach. Łącznie 26 uczniów uzyskało tytuł laureata i finalisty.

Tadeusz Zombirt

* * *

DWUSETNE POSIEDZENIE SEMINARIUM DOKTORANCKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

W dniu 25 czerwca 2001 r. odbyło się 200. Jubileuszowe posiedzenie Seminarium Doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego. W spotkaniu tym oprócz uczestników comiesięcznych posiedzeń Seminarium udział wzięli Prezes TNP dr Jakub Chojnacki, Wiceprezes TNP dr Marian Chudzyński i Sekretarz Generalny TNP dr Wiesław Koński.

Posiedzenie otworzył prof. dr hab. Mirosław Krajewski - kierownik Seminarium - Rektor Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku. W swoim wystąpieniu mówił o funkcjach i dorobku Seminarium Doktoranckiego. Prof. Krajewski wskazał na interdyscyplinarny charakter Seminarium, omówił tryb czynności podejmowanych w celu przygotowania rozprawy doktorskiej, otwarcia przewodu doktorskiego, złożenia egzaminów i wreszcie ukoronowania tych wszystkich przedsięwzięć publiczną obroną pracy doktorskiej dającą podstawę stosownej radzie wydziału lub radzie naukowej do nadania stopnia naukowego doktora.

Dotychczas stopnie doktora uzyskali następujący seminarzyści Seminarium Doktoranckiego Towarzy-

stwa Naukowego Płockiego: Jan Kowalewski, Jakub Chojnacki, Jerzy Książkowski, Andrzej Papierowski, Jerzy Stefański, Bolesław Witkowski, Marcin Kamiński, Andrzej Stelmaszewski, Mirosław Krajewski, Marian Sołtyśiak, Wiesław Koński, Anna Stogowska, Eleonora Dąbrowska, Jan Przedpełski, Anna Schulz, Stanisław Kunikowski, Andrzej Mielczarek, Stanisław Giziński i Henryka Piekarska.

Jako drugi wystąpił Prezes TNP dr Jakub Chojnacki. W swoim wystąpieniu nawiązał do początków tego Seminarium wskazując nawielkie zasługi prof. Antoniego Rajkiewicza w zorganizowaniu i przeprowadzeniu Seminarium Doktoranckiego. Spośród 200 posiedzeń seminarium 192 posiedzenia odbyły się pod kierownictwem prof. Antoniego Rajkiewicza, który przez 30 lat regularnie raz w miesiącu przyjeżdżał specjalnie do Płocka (często na własny koszt) po to aby służyć swoją osobą, wiedzą, erudycją i autorytetem licznym adeptom nauki uczestniczącym w się na spotkaniach z Profesorem adeptom nauki. Dla wielu spośród seminarzystów była to jedyna okazja do rozpoczęcia i prowadzenia

działalności naukowej. Zaslugą prof. Antoniego Rajkiewicza było uczynienie z Seminarium Doktoranckiego TNP ważnej instytucji społecznego i regionalnego nurtu nauki polskiej, jedynej w swoim rodzaju na terenie północno-zachodniego Mazowsza.

Swoje wystąpienie Prezes TNP dr Jakub Chojnacki zakończył toastem za pomyślność Seminarium Doktoranckiego.

Po tym reprezentanci seminarzystów wręczyli kwiaty wraz z podziękowaniami za opiekę Prezesowi TNP dr Jakubowi Chojnackiemu oraz aktualnemu Kierownikowi Seminarium prof. Mirosławowi Krajewskiemu.

W dalszej kolejności swoimi wspomnieniami z jakże bogatej tradycji Seminarium Doktoranckiego TNP podzielili się:

- dr Marcin Chudzyński - Wiceprezes TNP,
- dr Wiesław Koński - Sekretarz Generalny TNP,
- mgr Kazimierz Urbański - długoletni sekretarz Seminarium,
- mgr inż. Mariusz Portalski - aktualny sekretarz Seminarium,
- dr Andrzej Mielczarek - wychowanek Seminarium,
- mgr Wiesław Kowalski - Dyrektor Biura TNP,
- mgr inż. Władysław Józef Skrzypek - Poseł na Sejm RP,
- mgr Danuta Rychlewska z dłuższym wystąpieniem

poetyckim,

- dr Stanisław Giziński - wychowanek Seminarium,
- mgr Leszek Stanisławski - seminarzysta.

Część jubileuszową spotkania seminaryjnego podsumował Kierownik Seminarium prof. Mirosław Krajewski składając jednocześnie podziękowania Prezesowi i Zarządowi Towarzystwa Naukowego Płockiego za czynne, ważne wspieranie działalności Seminarium.

W części roboczej posiedzenia Seminarium znalazły się dwa ważne akcenty działalności naukowej jego seminarzystów. Otóż mgr inż. Władysław Józef Skrzypek przekazał prof. Mirosławowi Krajewskiemu maszynopis swojej pracy doktorskiej pt.: "Małe przedsiębiorstwa w systemie gospodarki rynkowej na przykładzie Włocławka". Także seminarzystka mgr Barbara Moraczewska przekazała prof. Mirosławowi Krajewskiemu maszynopis swojej pracy doktorskiej pt. "Odbudowa i rozwój szkolnictwa we Włocławku w latach 1945-1975".

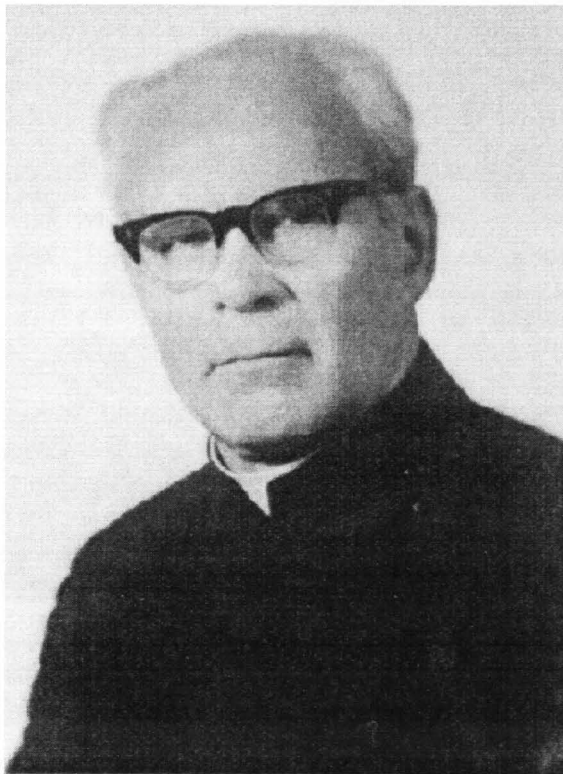
Tymi roboczymi, ale także ważnymi akcentami, zakończyło się 200. posiedzenie Seminarium Doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego łącząc akcenty jubileuszowe z efektami bieżącej pracy.

Mariusz Portalski

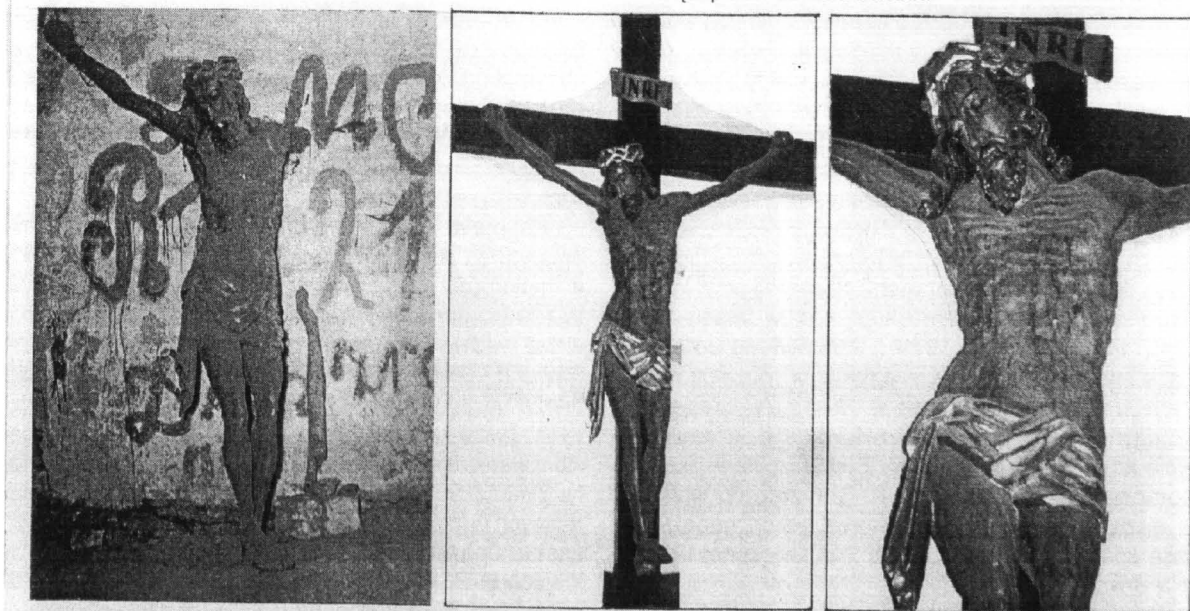
86 - LECIE URODZIN KS. PRAŁATA KAZIMIERZA GORSZWY, CZŁONKA TNP

Ks. Kazimierz Gorszwa urodził się 11 sierpnia 1915 r. w Tomsku na Syberii, 15 sierpnia został ochrzczony w kościele rzymsko-katolickim, zbudowanym przez Polaków-ześląnców, tworzących tam liczną, zorganizowaną grupę. Rodzice Kazimierza, Stefan i Anastazja z Kosackich pochodzili z Białostockiego, skąd w poszukiwaniu lepszych warunków bytowych przenieśli się w 1892 r. do Tomska, gdzie Stefan dostał posesję na kolei. Do Polski rodzina Gorszów powróciła w 1922 r. i osiedliła się w Koluszkach. Tam Kazimierz ukończył szkołę powszechną i Prywatne Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej, gdzie w 1936 r. otrzymał maturę. W tymże roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi i studiował tam do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. W pierwszych dniach września wraz z bratem Franciszkiem, urzędnikiem pocztowym, udał się do Warszawy i wraz z grupą pocztowców budował umocnienia przeciwzołgowe na ul. Marszałkowskiej. Po kapitulacji stolicy Kazimierz wrócił do łódzkiego seminarium, na działalność którego okupant zezwolił tylko do końca roku. Następne dwa miesiące alumni spędzili na nauce w posiadłości diecezji łódzkiej w Szczawinie k/Zgierza, po czym seminarium zostało ostatecznie zamknięte, a klerycy rozjechali się do swoich rodzin. Tylko nielicznym udało się kontynuować studia w seminarium w Ołtarzewie. Alumn Kazimierz Gorszwa wraz z kilkoma kolegami został skierowany na dalsze studia w 1942 r. do Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu. 7 maja 1944 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk Biskupa Sandomierskiego Jana Lorka, po czym na polecenie biskupa Łódzkiego Włodzimierza Jasińskiego podjął pracę duszpasterską w diecezji łódzkiej.

Ks. K. Gorszwa 20 lat pracował jako wikariusz-prefekt w parafiach Łąznów, Moszczenica, Tuszyn, Aleksandrów Łódzki, Sulejów i Tomaszów Mazowiecki. W latach 1964 - 1971 był administratorem parafii pw. św.

Ksiądz prałat Kazimierz Gorszwa

Krucyfiks XVII w. w kościele farnym św. Andrzeja w Łęczycy. Odnaleziony na poddaszu kościoła w roku 1976. został zakonserwowany staraniem ks. Kazimierza Gorszwy i zawieszony w łuku tęczowym. Po lewej: stan przed konserwacją, w środku i po prawej: po konserwacji

Kościół farny św. Andrzeja z XV w.

Bartłomieja w Topoli Królewskiej, a w latach 1971-1992 administratorem parafii pw. św. Andrzeja Ap. w Łęczycy i dziekanem dekanatu łęczyckiego.

Ks. K. Gorszwa w całej swojej działalności duszpasterskiej wykazywał wielkie zaangażowanie w wypełnianiu obowiązków i wielką troskę o kształtowanie charakterów powierzonej mu w szkołach młodzieży. Świadczą o tym serdeczne, utrzymywane do dzisiaj, kontakty z byłymi wychowankami. Ks. K. Gorszwa przez całe życie miał dwa szczególne obszary zainteresowań, tj. czczenie pamięci Polaków zamordowanych w hitlerowskich i sowieckich obozach zagłady i opiekę nad zabytkami sakralnymi.

Ks. K. Gorszwa wspólnie z Jadwigą Wojtczak, Wacławem Jerzmanowskim i Władysławem Zarachowiczem dokonali spisu Łęczycan i obywateli pow. łęczyckiego zgładzonych przez okupantów w latach 1939-1945. Począwszy od 1979 r. odprawiano corocznie msze św. żałobne, zawsze 4 maja, w rocznicę masowych aresztowań Łęczycan w 1940 r.; w czasie tych nabożeństw odczytywano nazwiska osób, które oddały życie za to, że byli Polakami. Zaktualizowana lista zamordowanych posłużyła ks. K. Gorszwie do wpisania 91 nazwisk na tablicy pamiątkowej wmurowanej w fasadę kościoła św. Andrzeja Ap., poświęconej uroczystie 8 września 1991 r.

Spśród zabiegów konserwatorskich obiektów sztuki znajdujących się w kościele św. Andrzeja Ap. zainicjowanych przez ks. K. Gorszwę wymienić należy najważniejsze:

- odnowienie pochodzącego z kaplicy cmentarnej - grobowca Janickich - obrazu wybitnego malarza polskiego XIX w. Rafała Hadziewiczza pt. "Św. Roch uzdrawiający dotkniętego morowym powietrzem",
- konserwację zdekompletowanego barokowego Chrystusa Ukrzyżowanego z końca XVII w.
- odnowienie trzech obrazów Wojciecha Gersona i czterech Józefa Buchbindera oraz kilku innych cennych zabytków sztuki sakralnej, które dawniej zapomniane - dzisiaj stanowią ozdobę świątyni.

Za te dokonania na wniosek zarządu Oddziału TNP w Łęczycy, ks. K. Gorszwa otrzymał następujące odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi w 1995 r., Dyplom Ministra Kultury i Sztuki za szczególne osiągnięcia w dziedzinie ochrony i konserwacji zabytków sztuki sakralnej w 1995 r., Złotą Odznakę za Opiekę nad Zabytkami od Ministra Kultury i Sztuki w 1996 r., Złoty Medal za Zasługi dla Związku Oficerów Rezerwy RP im. J. Piłsudskiego w 1999 r.

Spśród przedsięwzięć organizacyjno-administracyjnych dokonanych w Łęczycy, na czoło wysuwa się powiększenie o 1,4 ha w 1986 r. cmentarza parafialnego i wybudowanie tam kaplicy cmentarnej pw. Zmartwychwstania Pańskiego. Cmentarz, kaplicę i dzwony poświęcił oraz akt erekcyjny wmurował w dniu 25 czerwca 1989 r. Biskup Łódzki Władysław Ziółtek. Fakt ten upamiętnia tablica, na której napisano, że: "...wmurowano kamień węgielny z pamiątką cząstki z fundamentu Bazyliki Zmartwychwstania Pańskiego z Jerozolimy i garść ziemi z ojczyzny ziemskiej Jezusa Chrystusa".

W uznaniu za długoletnią wzorową działalność duszpasterską ks. K. Gorszwa otrzymał następujące wyróżnienia:

- 17 XI 1991 r., na prośbę Biskupa Łódzkiego ks. W. Ziółka, Ojciec Święty Jan Paweł II włączył ks. K. Gorszwę do grona swoich honorowych kapelanów z tytułem prałata,
- 7 V 1994 r., na 50-lecie kapłaństwa, na wniosek Biskupa Łowickiego ks. A. Orszulika, ks. K. Gorszwa otrzymał od Ojca Świętego Jana Pawła II pisemne błogosławieństwo,
- 8 XII 2000 r. Biskup Łowicki, ks. A. Orszulik mianował ks. prałata K. Gorszwę Honorowym Kanonikiem Archikolegiackiej Kapituły Łęczyckiej.

Ks. prałat K. Gorszwa przeszedł 17 VIII 1992 r. na emeryturę i został rezydentem w parafii Świętej Trójcy w Piątku; cały czas bierze czynny udział w życiu parafii. W 1999 r. ufundował dla kościoła parafialnego w Piątku witraż według własnego projektu pt. "Ojciec Święty Jan Paweł II - Pielgrzym Wiary i Nadziei". Ks. K. Gorszwa bierze udział w szeroko pojętych działaniach społecznych, także poza terenem parafii. Jest stałym członkiem wspierającym Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w Laskach pod Warszawą, należy do grona wspierających Fundację im. kardynała Augusta Hlonda w Poznaniu finansującą budowę kościołów katolickich w krajach b. ZSRR, bierze czynny udział w pracach Towarzystwa Naukowego Płockiego, będąc sponsorem Oddziału w Łęczycy.

Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 VII - 30 IX 2000 r.

I. DZIAŁ OGÓLNY Bibliografia

1. Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 VII - 30 IX 1999 r. / oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska, Wiesława Mazurska/ Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 61-71, indeksy

Czasopisma. Kalendarze

2. Bibliotekarz Płocki: biuletyn informacyjno-metodyczny / Red. zespół. (2000, R. 6, nr 2. (Płock: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2000. Pórocz. ISSN 1234-1215
3. Biuletyn Statystyczny Województwa Mazowieckiego = Statistical Bulletin of Mazowieckie Voidship / [red. główny Barbara Czerwińska-Jędrusiak]. 2000, R. 2, nr 7-9. Warszawa: Urząd Statystyczny, 2000. Mies. ISSN 1508-1389
4. Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRP i BWP w Płocku. (2000, [R. 1], nr 7-9. Płock: Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Zarząd Okręgu, 2000. Mies.
5. Blask Nadziei: pismo parafii św. Maksymiliana Marii Kolbe w Płocku-Ciechomicach / Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe /Red. zespół. 2000, R. 6, nr 7-8. Płock: Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe, 2000. Mies.
6. Blask Prawdy: biuletyn Akcji Katolickiej w Parafii Św. Maksymiliana w Sierpcu / Red. Joanna Pilarska pod kier. ks. S. Detmera. 2000, nr 4. Sierpc: Akcja Katolicka, 2000. Niereg.
7. Cargill Pasze: wiadomości. 2000, R. 2, nr 3. Warszawa: Cargill Sp.z o.o., 2000. Niereg.
8. Echo Gąbina: pismo Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury. 2000, nr 7-9. Gąbina: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie, 2000. Mies.
9. Echo Mochowa: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Mochowo. 2000, nr 26-28. Mochowo: Rada i Zarząd Gminy Mochowo, 2000. Niereg.
10. Gazeta Gostynińska / Fundacja Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Adam Waloch. 2000, nr 13-18. Gostynin: Fundacja Ziemi Gostynińskiej, 2000. Dwutyg. ISSN 1232-5236
11. Gazeta na Mazowszu / red. nac. Roman Góralski. 2000, nr 152-229. Płock-Ciechanów: Agora SA Oddział w Płocku, 2000. Dz. Dod. do "Gazety Wyborczej". ISSN 1232-1516
12. Gazeta Związkowa. 2000, nr 206, 207. Płock: Zarząd Regionu Płockiego NSZZ "Solidarność", 2000. Niereg.
13. Głos Bodzanowa: informacje Rady i Zarządu Gminy / Red. Zespół. (2000, nr 1. Bodzanów: Urząd Gminy, 2000. Niereg.
14. Głos Gostyniński: Pismo Regionalne / Red. nac. Barbara Konarska-Pabiniak. 2000, [R. 6], nr 10-13. Gostynin:Gostynińska Agencja Wydawnicza Sp. z o.o., 2000. Niereg. ISSN 1452-3909
15. Kaganek: płocki magazyn edukacyjny. 2000, nr 7. Płock: Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Płocku, 2000. Mies. ISSN1234-0340
16. Korepetytor: miesięcznik dla ucznia i nauczyciela szkół podstawowych / Red. nac. E. Jankowska. 2000, nr 7. Płock:Wydawnictwo "Korepetytor" M. Gałczyński, 2000. Mies. ISSN 1231-4307
17. Kurier Giełdowy. Auto. 2000, [b.nr] lipiec - wrzesień. Płock: AGRO-CAR O/Płock, 2000. Dwutyg.
18. Mariawita: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / Red. nac. Pelagia Jaworska. 2000, R.42, nr 4-9. Płock:Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2000. Kwart. ISSN 0209-3103
19. Mazowiecka Ekologia / Red. nac. Tadeusz Maciej Zajęc. (2000, [R. 1], nr 6-8. Radom: Radomska Agencja Prasowa, 2000 ;Radom: Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. Mies. ISSN 1509-5932
20. Mazowiecka Gospodarka / Red. nac. Tadeusz Maciej Zajęc. 2000, [R. 2], nr 6-7, 8-9. (Radom: Radomska Agencja Prasowa, 2000; Warszawa: Regionalne Centrum Promocji Gospodarczej BMB Promotions-Mazowsze, 2000. Mies. ISSN 1508-7921
21. Miejski Zeszyt Statystyczny. Nr 7, (1999). Płock: Urząd Miasta Płocka. Wydział Startegii i Promocji Miasta, 2000. Rocz.
22. Miesięcznik Pasternski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / Red. Ireneusz Kaczorek. 2000, R. 95, nr 7-9. Płock:Kuria Diecezjalna Płocka, 2000. Mies. ISSN 0209-3642
23. Nasz Sierpc: pismo Rady i Zarządu / Red. Kolegium. (2000, nr 3(52). Sierpc: Rada i Zarząd Miasta Sierpca, 2000. ([Kwart.]
24. Nasza Gmina: II Dni Gminy Mała Wieś 15-17 września 2000 r. Biuletyn Okolicznościowy / Młodzieżowa Grupa Samorządowa / Red. Zespół. 2000, wrzesień. Mała Wieś: Młodzieżowa Grupa Samorządowa, 2000. Jednodniówka
25. Nasze Mazowsze: Pismo Samorządu Województwa / przewod. Kolegium redakcyjnego Maria Hołownia. 2000, [R. XI], Nr 6-8. (Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2000. Mies. (ISSN 1509-7765
26. Nawias / red. wydania Wojciech Łęcki. (2000, [nr 1] wrzesień. Płock: Płocka Grupa Literacka, 2000. Kwart. ISBN83-87661-04-X
27. Niedziela Płocka / red. Renata Zaraś ; red. odpow. Jan Augustynowicz. (2000, R. 43, nr 27-39. Częstochowa - Płock:Kuria Metropolitalna w Częstochowie, 2000. Tyg. Dod. do Tyg. Katol. "Niedziela"
28. Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / Red. nac. Wiesław Koński. 2000, [R. 44], nr 3/184. (Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. Kwart. ISSN 0029-389 X
29. Nowe Mazowsze: Magazyn Regionalny / Red. nac. Wiesław Kossakowski. 2000, nr 7-9. Płock: Agencja Wydawniczo-Reklamowa Sp. z o.o., 2000. Mies. ISSN 1509-4545
30. NTP nowy tygodnik płocki / Red. nac. Magda Grodecka. 2000, R. 11, nr 25-37. Płock: Wydawnictwo ECG, 2000. Tyg. ISSN 1429-8937
31. Orlen Ekspres: magazyn wewnętrzny Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN Spółka Akcyjna / Red. zespół. 2000, [R. 1], nr 1-2. Płock: Polski Koncern Naftowy ORLEN SA, 2000. Tyg. ISSN 1505-2001
32. Petro Echo: tygodnik PKN ORLEN SA / Red. zespół. 2000, R. 37, nr 27-37[ostatni]. Płock: PKN ORLEN SA, 2000. Tyg. ISSN 1232-6577
33. Płocki Informator Kulturalny / Red. Anna Skorus, Renata Mosiołek, Beata Jaszczak, Marek Grała. 2000, [R. 1], nr 1. Płock: Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki, 2000. Kwart. ISSN 1640-6931
34. Płockie Rozprawy Neofilologiczne / Red. Krzysztof A. Kuczyński. T. II (2000). (Płock: Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych, 2000. Niereg. - ISBN 83-909805-0-9
35. Powiat Płocki: biuletyn samorządowy / red. nac. Michał Boszko. 2000, [R. 2], nr 7; dod. nr 4 (wrzesień). (Płock: Radai Zarząd Powiatu w Płocku, 2000. Kwart. ISSN 1507-6652
36. Przystanek Cierszewo: wydawnictwo Ośrodka Jeździeckiego w Cierszewie. 2000, nr 1-3. Cierszewo: Ośrodek Jeździecki, 2000. (Dwutyg.
37. Radziwie: czasopismo Parafii św. Benedykta w Płocku-Radziwiu / Red. nac. Cezary Bodzon. 2000, R. 9, nr 8, 9. Płock:Parafia św. Benedykta, 2000. Mies. ISSN 1640-0860
38. Sierpecka Fara: pismo Parafii p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu. Na prawach maszynopisu / Red. odpow. Andrzej Więckowski. (2000, nr 7/8, 9. Sierpc: Parafia p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji, 2000. Mies.
39. Sierpeckie Rozmaitości: gazeta lokalna / Red. zespół. (2000, nr 4. Sierpc: Wydawnictwo "FimarPress" sp. z o.o., 2000. Niereg. ISSN 1426-7853
40. Spotkania u Królowej: pismo Parafii św. Jadwigi Królowej w Płocku / Red. nac. Michał Chiczewski. 2000, nr 6-12. Płock: Parafia św. Jadwigi Królowej, 2000. Niereg.
41. Stanisławówka: Gazetka Parafii św. Stanisława Kostki w Płocku / Red. Rada Młodych. 2000, [R.2], nr 9, 10. Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2000. Mies.
42. Sursum Corda: czasopismo studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku / Red. nac. Marek Michalski. (2000, R. 73,[numer powołaniowy]. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2000. ISSN 83-87403-65-2
43. Sygnały Bielskie: informacyjny biuletyn Rady i Zarządu Gminy

- Bielsk / Red. nac. Violetta Żórawska. 2000, [R. 2], nr 6. Bielsk: Rada i Zarząd Gminy Bielsk, 2000. (Mies.
44. Sygnały Płockie: pismo Urzędu Miasta Płocka / Red. nac. Małgorzata Lisicka. 2000, nr 7, 8. Płock: Urząd Miasta Płocka, 2000. Mies. ISSN 1425-5235
45. Techniki Osłonowe / Red. nac. Bogdan Wawrzyńczyk. (2000, nr 4/5. Płock: Wydawnictwo BW-media, 2000. Dwumies. ISSN1507-0972
46. Twoja Energia: kwartalnik Zakładu Energetycznego Płock SA. (1999, nr 1; 2000, nr 2-4. Płock: Zakład Energetyczny Płock S.A., 1999, 2000. Kwart.
47. Tygodnik Płocki / Red. nac. Tomasz Szatkowski. (2000, nr 27-39. Płock: Dziennikarsko-Wydawnicza Spółdzielnia Pracy "AKA-PIT", 2000. Tyg. ISSN 0208-6972
48. W Duchu i Prawdzie: katolicka gazeta gostynińska / Red. nac. Janina Przygocka. 2000, R. 7, nr 7, 8. Gostynin: Parafia św. Marcina, 2000; Gostynin: Parafia Miłosierdzia Bożego, 2000. Mies.
49. W Duchu: pismo katolickie redagowane przy Parafii Ducha Świętego w Płocku. 2000, nr 4. Płock: Parafia Ducha Świętego, 2000. Niereg.
50. Warszawa i Mazowsze: rozważania nad dziejami / Archiwum Państwowe m.st. Warszawy; Mazowieckie Towarzystwo Naukowe. T. 4 (1999). Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1999. Roczn. ISSN 1429-8147
51. Wiadomości Dnia / Red. nac. Julian Beck. (2000, R. 11, nr 153-229. Łódź: Polskapress sp. z o.o. oddz. Prasa Łódzka, 2000. Dz. ISSN 0867-2369
52. Wiadomości Gostynińskie: miesięcznik społeczno-kulturalny Towarzystwa Promocji Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Stanisława Składzińska. 2000, nr 6-8. Gostynin: Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej, 2000. Mies. ISSN 1509-3379
53. Wiara i Życie: czasopismo parafii św. Mateusza w Goleszynie / Red. zespół. (2000, [R. 7], nr 7/8, 9. Goleszyn (gm.Sierpc): Parafia św. Mateusza, 2000. Mies.
54. Wieś Mazowiecka. 2000, [R. 2], nr 7-9. Warszawa: Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2000. Mies. ISSN1507-4714
55. Z Powiatu Sierpeckiego: biuletyn informacyjny Rady i Zarządu Powiatu Sierpeckiego / Red. Kolegium. 2000, [R. 2], nr 6. Sierpc: Rada i Zarząd Powiatu Sierpeckiego, 2000. Niereg. ISSN 1508-1257
56. Zeszyty Naukowe / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica / red. Tomasz Kruszewski. 2000, vol. 16. (Płock: Wydawnictwo Naukowe NOVUM sp. z o.o., 2000. Niereg. ISBN 83-88193-21-X
57. Znad Szczutowskiego Jeziora: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Szczutowo. 2000, nr 3. Szczutowo: Rada i Zarząd Gminy w Szczutowie, 2000. Niereg.
58. Zwiastun Fatimski: pismo redagowane przy Parafii Matki Boskiej Fatimskiej w Płocku / Red. zespół. 2000, nr 4-6. Płock: Parafia Matki Bożej Fatimskiej, 2000. Niereg.

Opracowania ogólne dotyczące regionu

- Kierunki rozwoju powiatu = poz. 205

Poszczególne miejscowości

Bodzanów, gmina

59. Róbmy swoje: prezentacje / (ibo) // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 10-11, fot.

Gostynin, gmina

60. Dynamizm i urok Gminy Gostynin: pod banderą sukcesów / Stanisław Orzoł // Tyg. Płoc. 2000, nr 39, s. 28

Gozdowo

- Gozdowo = poz. 103

Mała Wieś, gmina

61. Prezentacja Gminy Mała Wieś / Wojciech Zmysłowski, Wojciech Wiktorzak // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 79-81, fot.

Płock

62. Rozwój Płocka do 2012: płocka gospodarka / E.J. // Maz. Gosp. 2000, nr 6-7, s. 14, fot.

Radzanowo, gmina

63. Wspólne dobro Radzanowa / Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. (2000, nr 35, s. V, fot
64. Nie załamujemy rąk: prezentacje / (ibo) // Nowe Maz. (2000, nr 7, s. 20-21, fot.

Szczawin Kościelny

65. Szczawin Kościelny - Gmina Powiatu Gostynińskiego: 10 lat Nowych Samorządów / A. Waloch // Gaz. Gost. 2000, nr 19, s. 1, 4, fot.

Wyszogród, gmina

66. Perła Mazowska Płockiego: prezentacje // Nowe Maz. 2000, nr 8, s. 20-21, fot.

Wspomnienia. Pamiętniki

67. Przeżycia mojej babci z okresu II wojny światowej 1939-1945 / Małgorzata Frączkowiak // Wiad. Gost. 2000, nr 4, s. 3, fot.; nr 5, s. 3, fot.; nr 6, s. 5 ; nr 7, s. 3
68. Trójkąt rodzinny z ulicy Płockiej: Chyżyryscy, Wyczałkowscy, Tułaczowie / Halina Giżyńska-Burakowska // Sierp. Rozmait. 2000, nr 4, s. 17-20, fot.
- Pamiętnik z lat 1940-1948 = poz. 104

Biografie indywidualne

69. Niczego nie żałuję: Piotr Jaroszewski / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 36, s. 36, fot.
70. Stawni gostynianie / oprac. Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 10, s. 6-7, fot.

Balcerzak Alojzy

71. Dojrzałem dłużej niż inni: sylwetka / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 8, s. 51-52, fot.

Bogusławski, Aleksander

72. Żołnierz września 1939 r. / Stanisław Adamski // Wiad. Gost. 2000, nr 8, s. 1, 2, fot.

Gniazdowski, Jan

- Okoliczności śmierci Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938 = poz. 106

Kochanowski, Jan

- Okoliczności śmierci Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938 = poz. 106

Kostkowie (rodzina)

- Bracia Kostkowie = poz. 357

Kowalski, Wiesław Józef

73. Żyć swoją pasją / Wiesław Józef Kowalski / rozm. Jakub Chabowski // Niedz. Płoc. 2000, nr 30, s. II, fot.

Leonarcik, Daniela

74. Drogi życia / M. D. Leonarcik // Wiad. Gost. 2000, nr 7, s. 4, fot. ; nr 8, s. 4

Przedpełski Marian

75. Marian Przedpełski - życie i twórczość. Bieżeń: Muzeum Małego Miasta, 2000. 112 s.: faks., fot., portr.; 21 cm. Bibliogr. ISBN 83-909479-4-3

Przyjemski, Kazimierz Maria Jan

- [Ważniejsze daty z życia Ojca M. Jana Przyjemskiego] = poz. 373

Rościszewscy

- Rościszewscy = poz. 97

Skorus, Anna

76. Niczego bym nie żałowała: sylwetka / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 9, s. 48-49, fot.
- Anna Skorus - dyrektor Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki

Stanisław, Kostka, św.

77. Patron młodzieży polskiej: relacja z Rostkowa na Mazowszu - rodzinnej miejscowości św. Stanisława Kostki / Bogusława Stanowska-Cichoń // Niedz. Płoc. 2000, nr 38, s. 17, fot.

Stypułkowska Jadwiga

- Pamiętnik z lat 1940-1948 = poz. 104

Wacław (książe)

78. Zatrute owoce nienawiści - czyli o fatalnych decyzjach księcia płockiego Wacława, Wańką zwanego / Jan Burakowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 4, s. 22-23, fot.

Zaremba, Tadeusz

79. ...Chcę pozostać zanurzony: sylwetka / Ewa Lilianna Matusiak

// Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 48-49, fot.

Sylwetka dyrektora Muzeum Mazowieckiego Tadeusza Zaremby

Zielonka, Stefan

- Książd Stefan Zielonka 1908-1945 = poz. 367

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE. PRZYRODA

Hydrologia. Meteorologia

- Dolina Płockiej Wisły = poz. 87

Kłęski żywiołowe

80. Ochrona przed powodzią / Adam Bartosiak // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 31-33, fot.

Działalność Rejonowego Komitetu Przeciwpowodziowego w Płocku

Roślinność. Zwierzęta

81. Pogłaskać kozę / (e.z.) // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 8, fot.

Otwarcie mini-zoo przeznaczonego dla dzieci

- Skrwawiona rzeka = poz. 91

- W kożuchu, ale bez czapki = poz. 94

- Z grzybów nad jezioro = poz. 95

Ochrona środowiska. Ekologia

82. Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku // Maz. Ekol. 2000, nr 6-7, s. 12 ; nr 8, s. 12

83. Rola pozarządowych organizacji ekologicznych w opracowywaniu i wdrażaniu programów zrównoważonego rozwoju gmin i powiatów: ogólnopolska konferencja, Płock, czerwiec 2000 r. Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. 62,[2]s.: il. kolor.; 30 cm. - ISBN 83-912411-3-0

84. Tam dęby mają trzysta lat: trasa na weekend / Agnieszka Ciesielska // Gaz. na Maz. 2000, nr 193, s. 7,8, fot., mapa

85. Wspólnie rozwiązujemy problemy ekologiczne / Janina Kawalczevska // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s. 67-71, fot.

Oddanie do eksploatacji Zakładu Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach (gm. Stara Biała)

- Kierunki rozwoju powiatu = poz. 205

- Kobierniki ruszyły = poz. 155

- Lepsze od sztucznych = poz. 156

- Po naukę za morze = poz. 143

- Tam, gdzie żyją kormorany, drzewa usychają = poz. 93

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

86. A nad rzeką młyn rządowy: trasa na weekend / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 170, s. 14-15, fot.

87. Dolina Płockiej Wisły / [tekst Witold Lenart]. (Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. (86, [2] s.): fot. kolor. ; 22x25 cm. Tekst także w jęz. ang. -ISBN 83-904900-9-9

88. Jak flirtować, to pod jaworem: trasa na weekend / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 205, s. 5, fot.

89. Leśny szpital / Paweł Kaźmierczak // NTP. (2000, nr 35, s. 7, fot.

Schronisko-ochronka dla zwierząt leśnych w Brwilinie

90. Naprzeciw wyzwaniu: rajd "POL-ECO CHALLENGER" / E.Z. // Syg. Płoc. (2000, nr 8, s. 20, fot.

Rekreacyjny program Ośrodka Jeździeckiego w Cierszewie

91. Skrwawiona rzeka: turystyka / Bogdan Kaźmierczak // Gaz. na Maz. 2000, nr 223, s. 5, fot.

92. Taka nasza Puszcza Białowieska: trasa na weekend / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 188, s. 5,6, fot.

Ścieżka zdrowia w Nadleśnictwie Łąck

93. Tam, gdzie żyją kormorany, drzewa usychają: trasa na weekend / Agnieszka Ciesielska // Gaz. na Maz. 2000, nr 199, s. 5,6, fot.

94. W kożuchu, ale bez czapki: trasa na weekend / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 164, s. 6-7, fot., mapa

Brudzeński Park Krajoobrazowy; Ścieżka Dydaktyczna "Sikórz"

95. Z grzybów nad jezioro: trasa na weekend / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. (2000, nr 176, s. 9, fot.

Ścieżka Przyrodniczo-Leśna "Lucień"

- Kalendarz imprez na 2000 rok = poz. 268

- Tam Batory polował nad jarem i strugą = poz. 149

- Tam dęby mają trzysta lat = poz. 84

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze historii

96. Dni archiwów / Anna Maria Stogowska / rozm. z dyrektorem Archiwum Państwowego w Płocku przepr. E. Jasińska // Syg. Płoc.

2000, nr 8, s. 12

97. Rościszewscy: dzieje rodziny / Jerzy Łempicki / w oprac. i z uzup. Jana Emeryka Rościszewskiego. Warszawa: "Editions Spotkania", 2000. 337, [1] s., [1] k. tabl. złoż., [36] s. tabl.: faks., fot., portr., rys.; 25 cm. Streszcz. ang., fr.-Indeks. - ISBN 83-86802-16-7

- Bohaterski Płock = poz. 107

Archeologia

98. Historia Płocka w ziemi zapisana: podsumowanie wyników dotychczasowych badań archeologicznych / red. Andrzej Golembnik. (Płock, 2000, Rec.: Ławrynowicz, Olgierd // Gaz. na Maz. (2000, nr 167, s. 5

99. Średniowieczny śmietnik na Piekarskiej: Płock. Badania archeologiczne / MO // Gaz. na Maz. (2000, nr 196, s. 4

100. Tajemnicza krypta: Kobylniki. Archeolodzy odkryli grób sprzed czterech wieków / Iwona Markiewicz // Gaz. na Maz. (2000, nr 198, s. 1, fot.

- Krypta i portal = poz. 365

Opracowania ogólne

- Marian Przedpełski-życie i twórczość = poz. 75

Historia miejscowości

Gąbin

101. Zagłada Żydów gąbińskich (cz.I) / Hanna Krzewińska // Not. Płoc. (2000, nr 3, s. 8-13, fot.

Gostynin

102. Prezydent Mościcki w Gostyninie / Stanisław Adamski // Wiad. Gost. (2000, nr 6, s. 5

Gozdowo

103. Gozdowo: z dziejów Gozdowa / Anna Bojanowska // Sierp. Rozmait. (2000, nr 4, s. 27, fot.

Płock

104. Pamiętnik z lat 1940-1948 / Jadwiga Stypułkowska / oprac. Anna Maria Stogowska. (Płock: Archiwum Państwowe, 2000. (131s.,[4] s. tabl.: fot., portr. ; 24 cm. - ISBN 83-905477-0-9

- Średniowieczny śmietnik na Piekarskiej = poz. 99

Orszymowo (gm. Mała Wieś)

105. Przed wiekiem w parafii Orszymowo / Andrzej Jeznach // Nasza Gmina. (2000, biul. okol. s. 22-28, fot.

Historia do 1795 r.

- Zatrute owoce nienawości - czyli o fatalnych decyzjach księcia płockiego Wacława, Wariką zwanego = poz. 78

Historia 1795 - 1918

106. Okoliczności śmierci Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938 / Grzegorz Gołębiowski // Not. Płoc. (2000, nr 3, s. 14-25, fot., przypisy

Historia 1918 - 1939

107. Bohaterski Płock / Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. (2000, nr 34, s. 1

108. Niechaj ci będzie, płocki ludu, na wieki wieków dziękczynienie: z referatów wygłoszonych podczas uroczystej XXIX sesji Rady Miasta w dniu 18 sierpnia 2000 roku: sierpień 1920 / Anna Maria Stogowska, Michał Marian Grzybowski // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 10-11, fot.

109. Obrona Płocka w 1920: 80 lat temu / Grzegorz Gołębiowski // Gaz. na Maz. (2000, nr 193, s. 5,6, fot.

110. Ułańskie drogi... w 80 rocznicę Bitwy Warszawskiej / Stefan Popiołek // Tyg. Płoc. (2001, nr 31, s. 13, fot

111. Walczyli o wolność Europy i chrześcijańską cywilizację / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. (2000, nr 36, s. II, fot

- Kawaler Krzyża Walecznych = poz. 200

- Okoliczności śmierci Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938 = poz. 106

- Prezydent Mościcki w Gostyninie = poz. 102

- W rocznicę cudu = poz. 201

- Wychowanie społeczne w Gimnazjum im. Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego w Sierpcu w latach 1932-1939 = poz.244

- Zagłada Żydów gąbińskich (cz.I) = poz. 101

Historia 1939 - 1945

112. ...i poszli za Polskę się bić!...: [informator wystawy otwartej 5 października 1999 w Muzeum Mazowieckim w Płocku]. Płock: Muzeum Mazowieckie, 1999. 12 s.: faks., fot.; 30 cm

113. Z kart oręża plockiego T.4: polegali na polu chwały: żołnierze plockcy polegali w drugiej wojnie światowej / Antoni Jelec. Płock 2000, Rec.: Augustynowicz, Jan // Niedz. Płoc. 2000, nr 31, s. IV
114. Zatopiły je załogi: Oddział Wydzielony "Wisła" / Mariusz Panek // Gaz. na Maz. (2000, nr 211, s. 1, fot.
115. Zginęli za Polskę: przed 61 laty w Bodzanowie i Słupnie / opr. Stefan Popiołek // Tyg. Płoc. (2000, nr 39, s. 13, fot.
- Biblia i dżentelmeni = poz. 375
  - Pontyfikat i Stasi = poz. 376
  - Przechylenie mojej babci z okresu II wojny światowej 1939-1945 = poz. 67
  - Żołnierz września 1939 r. = poz. 72

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

- Marian Przedpelski - życie i twórczość = poz. 75
- Zwyczaje, obrzędy, wierzenia**
- Hej, Kupało... = poz. 267

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne

116. Inwestorzy pożądani: plocka gospodarka / E.J. // Maz. Gosp. (2000, nr 8-9, s. 14, fot.
- Inwestorzy zagraniczni w Płocku i regionie plockim
117. Regionalne strategie innowacji szansą dla Mazowsza / Eryk Smulewicz // Maz. Gosp. (2000, nr 6-7, s. 15
- Rozwój Płocka do 2012 = poz. 62

Współpraca gospodarcza z zagranicą

- Po moldawsku Balti = poz. 263
- Po naukę za morze = poz. 143
- Polacy w Moldawii = poz. 264
- Przyjaciółmi naszymi są = poz. 265

Statystyka

- O bezrobociu w woj. mazowieckim i powiecie plockim = poz. 179
- Inwestycje. Budownictwo. Remonty**

118. Młoch zostanie / Andrzej Poniatowski // NTP. (2000, nr 29, s. 5, fot. Unieważnienie przetargu na remont budynku dla Urzędu Skarbowego w Płocku
119. Rzetelny partner: Petrobudowa / Renata Krawczyńska // Petro Echo. (2000, nr 29, s. 5, fot.
120. Życie mi przecięcia wstęgi: gospodarka / Wiktor Guzek / rozm. z Prezesem Mostostalu Płock S.A. przepr. D. // Nowe Maz. (2000, nr 9, s. 10-11, fot.
- Był drewniany, będzie podwieszany = poz. 204
  - Inwestorzy pożądani = poz. 116
  - Można budować = poz. 206
  - Nie za wszelką cenę = poz. 290

Energetyka. Elektrotechnika

121. Matka, córki i wnuczka: organizacja Grupy Kapitałowej Zakładu Energetycznego Płock Spółka Akcyjna / Katarzyna Gašiorowska // Gaz. na Maz. (2000, nr 17, dod. Twoja Energia, nr 2, s. 7

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A.

122. Chcemy być liderem konsolidacji w Europie Centralnej / Not. RKK // Petro Echo. (2000, nr 28, s. 2-3, fot. Konferencja prasowa w gmachu Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie
123. Dodatek specjalny na temat projektu Zakładowego Układu Zbiorowego Pracy // Petro Echo. (2000, nr 28, dod. s. I-IV
124. Dynamizm i profesjonalizm Centrum Serwisowego Automatyki -Petroautomatyka Sp. z o.o.: prezentacja spółek PKN "ORLEN" S.A. powstałych w wyniku restrukturyzacji / Stanisław Orzół // Tyg. Płoc. (2000, nr 30, s. 20
125. Firma na kółkach: córka Polskiego Koncernu Naftowego "Orlen" SA w Płocku / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. (2000, nr 176, s. 21, fot. PetroTransport S.A.
126. Koncern na miarę XXI wieku: nasze postępy w procesie integracji wewnętrznej // Orlen Ekspres. (2000, nr 1, s. 3
127. Lotniczy hit: produkcja paliwa lotniczego w PKN ORLEN SA / Fragm. oprac. autorstwa Zbigniewa Bieńka // Petro Echo. (2000, nr 27, s. 5, tab.
128. Nie dajemy gotowych rozwiązań: ważne jest doświadczenie /

Aleksandra Michalik / rozm. z dyrektorem Biura Zarządzania Personalem przepr. Romana Kuffel // Orlen Ekspres. (2000, nr 2, s. 3, fot.

129. PKN ORLEN SA stabilizatorem gospodarki Mazowsza / (er) // Maz. Gosp. (2000, nr 6-7, s. 3
130. Pod godłem jakości // Petro Echo. (2000, nr 34, s. 10, fot. Zakład Remontów Petrochemicznych "PetroRemont" sp. z o.o.
131. Skróć prospektu emisyjnego akcji serii D Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA: [Dokumenty] // Gaz. Wyb. (2000, nr 178, s. 24 - 37
132. Wyniki drugiej Oferty Sprzedaży Akcji PKN ORLEN SA / Janusz Kwiatkowski, Paweł Tamborski // Petro Echo. (2000, nr 27, s. 3, tab.
133. Życie pokaże jak spółki sobie poradzą: restrukturyzacja / Krystyna Żelechowska / rozm. z kierownikiem Działu Restrukturyzacji PKN ORLEN SA przepr. Romana Kuffel // Petro Echo. (2000, nr 35/36, s. 3-4, fot.

- Pomogliśmy spotkać się z bajką = poz. 386

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA

134. Jestem menedżerem / Krzysztof Spandowski / rozm. z nowym prezesem PERN-u przepr. Hubert Woźniak // Gaz. na Maz. 2000, nr 211, s. 3, fot.
135. Nic bez zgody pracowników / Krzysztof Spandowski / rozm. przepr. Tomasz Szatkowski // Tyg. Płoc. (2000, nr 37, s. 5, fot.
136. Nieustannie do przodu / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 9, s. 32-33, fot.
- Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA w Płocku
137. PERN a sprawa polska / Krzysztof Spandowski / rozm. z nowo mianowanym Prezesem zarządu Przedsiębiorstwa Eksploatacji Rurociągów Naftowych Przyjaźń S.A. // NTP. 2000, nr 36, s. 3, 4, fot.
138. PERN zarabia, tracą wszyscy (17)-(22) / Cek // NTP. (2000, nr 26, s. 7 ; nr 27, s. 8 ; nr 28, s. 8 ; nr 29, s. 8 ; nr30, s. 5 ; nr 31, s. 7

Przemysł odzieżowy i dziewiarski

139. "Cotex" na prostej?: dlaczego z plockiego zakładu musi odejść około 350 osób / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 175, s. 13, fot.

Przemysł rolny i spożywczy

140. Cukrownia Borowiczki. Płock:100 lat Cukrowni Borowiczki Spółka Akcyjna 1900-2000 / tekst Ireneusz Szychowski. (Płock:Cukrownia Borowiczki, 2000. (13,[1] s.: fot. ; 20 cm

Rolnictwo

141. Unia Europejska a rolnictwo w powiecie sierpeckim / Paweł Mariusz Ambor // Z Pow. Sierp. (2000, nr 6, s. 5-6, tab.

Zagadnienia ogólne

142. Niewielka, lecz bardzo dynamiczna: w wiernej służbie rolnictwa / Stanisław Orzół // Tyg. Płoc. (2000, nr 31, s. 17, fot. Spółdzielnia Usług Rolniczo-Technicznych
143. Po naukę za morze: jak rolnicy z naszego regionu chronią...Bałtyk / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad Dnia. (2000, nr171, s. 18, fot.
- Realizacja szwedzko-polskiego "Programu ograniczenia zanieczyszczeń Bałtyku ze źródeł rolniczych"(BAAP) w gminie Stara Biała
144. Srebrny jubileusz: 25 lat Spółdzielni Usług Rolniczych w Sierpcu / Agnieszka Czachorowska // Gaz. Sierp. (2000, nr 11, s. 8, fot.

Hodowla. Weterynaria. Pasze

145. Dokąd lecisz nasza pszczoła? / Wojciech Bednarczyk // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s. 89-90, fot. Regionalny Związek Pszczelarzy
146. Jaja po 100 zł: bardzo drogie jaja / W. Kuciapski // Wiad. Gost. (2000, nr 6, s. 1, 4, fot.
- Roman Stemplewski i Janusz Wójcik - hodowcy strusi z Sierakowa
147. Puchar Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za całokształt osiągnięć w hodowli koni dla Stada Ogierów w Łącku Sp. z o.o.Laureata XVI Krajowej Wystawy Zwierząt Hodowlanych Sierpień 2000 / Teresa Szpakowicz // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s. 62-63, fot.

Leśnictwo. Łowiectwo

148. Na łowy bracie, na towy / Paweł Kaźmierczak // NTP. (2000,

- nr 28, s. 4, fot.
Pomnik św. Huberta w Cekanowie
149. Tam Batory polował nad jarem i strugą: Trasa na weekend / Arkadiusz Adamkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 182, s. 5, fot.
- Leśny szpital = poz. 89
- Taka nasza Puszcza Białowieska = poz. 92

Handel. Usługi

150. Podwójny jubileusz Jard-Press-u: 10 lat z czytelnikami / (j) // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 6
151. Rynex na sprzedaż: Płock. Zmiana właściciela / HW // Gaz. na Maz. 2000, nr 199, s. 1
152. Sala tradycji: Płock. Muzeum w PSS / MO // Gaz. na Maz. 2000, nr 195, s. 4

Finanse. Banki

153. 100 [Sto] lat Banku Spółdzielczego w Sierpcu / Wojciech Wilkowski // Gaz. Sierp. 2000, nr 11, s. 14-15, fot.
- Moloch zostanie = poz. 118
- Realizacja budżetu powiatu za I półrocze = poz. 207

Komunikacja. Drogi. Mosty. Łączność

154. Był najdłuższy, jest najkrótszy: Wyszogród. Szukają sponsorów / AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 176, s. 1, fot.
Plany zagospodarowania fragmentu starego drewnianego mostu w Wyszogrodzie
- Był drewniany, będzie podwieszany = poz. 204
- Można budować = poz. 206

Gospodarka komunalna

155. Kobierniki ruszyły / Ludmiła Będzikowska // Maz. Ekol. 2000, nr 8, s. 3, fot.
Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach
156. Lepsze od sztucznych: ekologia / rut // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 17, fot.
Centrum Zagospodarowania Odpadów i Zasobów Materiałowych "Dun-Pol"
157. Miasto prywatnie posprzątane: Płock. Sprzedaż spółek gminy / HW // Gaz. na Maz. 2000, nr 196, s. 3
158. Przesortowane i sprasowane: co się dzieje z płockimi odpadami / AA, HW // Gaz. na Maz. (2000, nr 170, s. 1, fot.
Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach
159. Śmieci w dobrych rękach: Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych / Ewa Zalewska // Syg. Płoc. (2000, nr 8, s. 1, 3, fot.
160. Wielmożny pan Śmieć / Bogdan Iwański // Nowe Maz. (2000, nr 9, s. 5-6, fot.
Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach
161. Założenia do programu zintegrowanego ratownictwa medycznego w powiecie płockim / Marek Kołodziejak // Pow. Płoc. (2000, dod. nr 4, s. 36-40, tab., fot.
- Wspólnie rozwiązujemy problemy ekologiczne = poz. 85

Gospodarka mieszkaniowa

162. Gruntów pod dostatkim / Mirosław Kłobukowski / rozm. z prezesem Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego przepr. Andrzeja Poniatoński // NTP. (2000, nr 35, s. 4, fot.
163. Jak w Gułagu / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 35, s. 1, 3, fot.
Wyremontowane mieszkania w hotelowcu przy ul. Kilińskiego 41 należące do Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej
164. Kto tu rządzi? / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 30, s. 4, fot.
Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa POL-DOM
165. Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego / Mirosław Kłobukowski / rozm. z prezesem MTBS // NTP. (2000, nr 36, s. 10
166. O sytuacji mieszkaniowej w powiecie płockim / Ryszard Kwiatkowski // Pow. Płoc. 2000 ; nr 7, s. 24-26, tab.
167. Prawo dyktuje spółdzielnia / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 37, s. 6
Losy lokatorów hotelowca przy ul. Kilińskiego 41 należącego do Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej
168. Walczymy o swoje / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 27, s. 1, 3, fot.
Odwołanie prezesa i zarządu Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej POL-DOM

VII. ZAGADNIENIA SPOŁECZNE I POLITYCZNE

Zagadnienia ogólne

169. Jestem do waszej dyspozycji!: Unia Pracy zaufała Kwaśniewskiemu

- / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 7, s.32-33, fot.
Prezydent A. Kwaśniewski w Płocku

Partie polityczne

170. Działalność Koła Miejskiego PSL w Gostyninie / Janusz Kujawa / rozm. z prezesem przepr. A. Waloch // Gaz. Gost. 2000, nr 20, s. 3, fot.
171. Konfliktu nie ma / Andrzej Poniatoński // NTP. 2000, nr 31, s. 3
Pismo jednego z radnych Sojuszu Lewicy Demokratycznej do Komisji Etyki dotyczące działalności Zarządu Miasta Płocka
172. "Nowe Mazowsze" dla nowego Mazowsza / Andrzej Piłat / rozm. przepr. Zbigniew Wąsik // Nowe Maz. (2000, nr 7, s. 1-2, 28, fot.
Rozm. z posłem, przewodniczącym Mazowieckiej Rady SLD, przewodniczącym rady programowej czasopisma "Nowe Mazowsze"
- Jestem do waszej dyspozycji! = poz. 169
- Mobilizujący niedosyt = poz. 203

Organizacje społeczne

173. Chrześniacy Ignacego Mościckiego / Teresa Radwańska // Tyg. Płoc. (2000, nr 29, s. 13
174. Do kogo po świadczenia? / Paweł Kaźmierczak // NTP. (2000, nr 32, s. 3
175. Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych w powiecie płockim / Antoni Jelec // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s.91-93, fot.
- Biedne kolonie z Caritasu = poz. 249
- Biskupie dzieło charytatywne Roku Jubileuszowego = poz. 184, 185
- Kto pomoże hospicjum = poz. 187
- Ostatnia przystań = poz. 190
- Rok miłosierdzia = poz. 191

Organizacje młodzieżowe

176. Powrót do tamtych dni... / zanot. BeeS. ((Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // Tyg. Płoc. (2000, nr 33, s. 14, fot.
Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Grzegorza Gołębińskiego, Jerzego Skarżyńskiego, (stowarzyszenie "Starówka-Płocka"), Michała Stańczyka ("TV Płock"), Blanki Stanuszkiewicz ("Tygodnik Płocki") nt. 80. rocznicy obrony Płocka w woj. niepolsko-sowieckiej

Zagadnienia społeczne

Praca. Bezrobocie

177. Jeszcze w sprawie bezrobocia / Paweł Ambor // Z Pow. Sierp. (2000, nr 6, s. 4-5
Konferencja zorganizowana przez Powiatową Radę Zatrudnienia w Sierpcu
178. Kwalifikacje zawodowe i wykształcenie pracowników w świetle analizy ogłoszeń prasowych w Płocku w roku 1994 i 1998 / Jolanta Żabowska // Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 40-47, tab.
179. O bezrobociu w woj. mazowieckim i powiecie płockim / Tamara Borkowska // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 33-40, tab.
180. Praca dla osób niepełnosprawnych: powiat płocki / rad // Tyg. Płoc. 2000, nr 33, s. 11
181. Sklep z Ofertami Pracy - "Tu znajdziesz pracę" / Katarzyna Kęsicka // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s. 42-44, fot.
182. Stan i struktura bezrobocia na terenie powiatu płockiego wg stanu na dzień 30.06.2000 r. / Anna Kossakowska // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s. 40-41, tab.
183. Urząd pomoże: chcesz "pójść na swoje"? / Anna Kossakowska / rozm. z dyrektorem Powiatowego Urzędu Pracy w Płocku przepr. E. Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 9

Pomoc społeczna

184. Biskupie dzieło charytatywne Roku Jubileuszowego / Adam Łach // Niedz. Płoc. 2000, nr 32, s. I, II, fot.
Hospicjum Caritas Diecezji Płockiej w Pułtusku
185. Biskupie dzieło charytatywne Roku Jubileuszowego / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 35, s. I, VII, fot.
Hospicjum Caritas Diecezji Płockiej w Pułtusku
186. Funkcjonowanie Domu Pomocy Społecznej w Koszelewie / Marek Galecki // Pow. Płoc. 2000, dod. nr 4, s. 19-20, fot.
187. Kto pomoże hospicjum / Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 32, s. 1, 3
Miejskie Hospicjum Domowe i Stacjonarne w Płocku
188. O rehabilitacji społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych w powiecie płockim / Natalia Kalinowska-Witek // Pow. Płoc. 2000, dod. nr 4, s. 5-7, fot.
189. Olimpiada Nad Jarem / Barbara Stariska // Pow. Płoc. 2000, dod. nr 4, s. 20-22, fot.

- VIII Letnia Olimpiada Sportowa - Miszewo 2000 zorganizowana

- przez Domy Pomocy Społecznej w Miszewie Murowanym i Zakrzewie
190. Ostatnia przystań: społeczeństwo / R.K. // Nowe Maz. 2000, nr 8, s. 19
191. Rok miłosierdzia: Płock. Pomoc dla ciężko chorych / MO // Gaz. na Maz. 2000, nr 190, s. 3
192. Są takie domy... / Barbara Konarska-Pabiniak // Głos Gost. 2000, nr 13, s. 7, fot.
- Powiatowe Domy Pomocy Społecznej w Sannikach, Czarnowie i Rogożewku

Związki zawodowe

193. Podwójny bilans "Solidarności" / Wiesław Lewandowski, Piotr Gąsiorowski, Zdzisław Dumowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr4, s. 10-13, fot.
- 20 lat powstania NSZZ "Solidarność" w Sierpcu
194. Siła 10 milionów ludzi: XX-lecie płockiej "Solidarności" / AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 224, s. 3, fot.

Patologia społeczna

195. Na drodze do abstynencji: Płock / Teresa Radwańska // Tyg. Płoc. 2000, nr 35, s. 13
- Płockie Stowarzyszenie Klub Abstynentów
196. Pomoc z Niebieskiej Karty / Radosław Łabarzewski // NTP.(2000, nr 37, s. 11
- Ośrodek Interwencji Kryzysowej dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Płocku
- Małolaty nie na straty? = poz. 211

Uroczystości. Miejsca pamięci narodowej

197. Dożynki diecezjalne w Skępem / Anna Górniak // Niedz. Płoc. 2000, nr 39, s. IV, fot.
198. Gminne Dożynki w Bielsku 3 września 2000 r. / Violetta Żórawska // Syg. Biel. 2000, nr 6, s. 1-2; fot.
199. II Dożynki Powiatu Płockiego Mała Wieś 2000 / Żaneta Puczek, Teresa Szpakowicz // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 75-78, fot.
200. Kawaler Krzyża Walecznych / Andrzej Poniatowski // NTP. 2000, nr 32, s. 4, fot.
- Obchody 80. rocznicy obrony Płocka z udziałem Ryszarda Kaczorowskiego - Prezydenta na wychodźstwie
201. W rocznicę cudu: Płock. Odwiedziny prezydenta / Grzegorz Wąsiewski // Gaz. na Maz.(2000, nr 192, s. 1,2, fot.
- 80 rocznica "Cudu nad Wisłą"
202. Zabiło serce miasta: Dni Historii Płocka 2000 / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 25, fot.

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO - ADMINISTRACYJNE

Administracja publiczna

203. Mobilizujący niedosyt / Zbigniew Kruszewski / rozm. przepr. Jacek Dąbrowski, Radosław Kossakowski // Nowe Maz.(2000, nr 9, s. 24-25, fot.
- Rozmowa z senatorem, przewodniczącym rady miejskiej SLD
- Terenowe organy administracji rządowej
- Nie za wszelką cenę = poz. 290

Samorząd terytorialny

204. Był drewniany, będzie podwieszany / Paweł Kaźmierczak, PiK // NTP. 2000, nr 31, s. 7, fot.
- Pozwolenie na budowę mostu wydane przez Delegaturę Urzędu Wojewódzkiego
205. Kierunki rozwoju powiatu / Sławomir Wiśniewski / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. 2000, nr 27, s. VIII, fot.
206. Można budować / E. Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 1, 7, fot.
- Podpisanie pozwolenia na budowę nowego mostu
207. Realizacja budżetu powiatu za I półrocze / Maria Jakubowska // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 26-31
208. Sprawozdanie z pracy Zarządu Miejskiego za okres od 15 marca do 10 lipca 2000 roku / Marek Kośmider // Nasz Sierpc. 2000, nr 3, s. 6-9, fot.
209. Szkolenia samorządowe / Żaneta Puczek // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 44-46, fot.
210. Z prac Zarządu Powiatu i powiatowej administracji zespolonej / Michał Boszko // Pow. Płoc. Biul. Samorz. 2000, nr 7, s. 14-20, fot.
- Coś konkretnego = poz. 283
- Jeszcze w sprawie bezrobocia = poz. 177
- Konfliktu nie ma = poz. 171

- Nie załamujemy rąk = poz. 64
- Perła Mazowska Płockiego = poz. 66
- Po mołdawsku Balti = poz. 263
- Polacy w Mołdawii = poz. 264
- Róbmy swoje = poz. 59
- Rynex na sprzedaż = poz. 151
- Szczawin Kościelny - Gmina Powiatu Gostynińskiego = poz. 65
- Wspólne dobro Radzanowa = poz. 63
- Wspólnie rozwiązujemy problemy ekologiczne = poz. 85

Sądownictwo. Zakłady karne

- Kuratorzy pracują z młodzieżą = poz. 241

Bezpieczeństwo publiczne

211. Małolaty nie na straty?: z wizytą w przechowalni pochmurnej młodości / Jacek Dąbrowski // Nowe Maz. 2000, nr 7, s.42-43, fot.
- Policyjna Izba Dziecka w Płocku
212. Życiowy falstart / Zenon Chyliński / rozm. Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc.(2000, nr 32, s. III
- Rozmowa z kierownikiem Policijnej Izby Dziecka w Płocku
- Systemy bezpieczeństwa nagrodzone = poz. 240
- Założenia do programu zintegrowanego ratownictwa medycznego w powiecie płockim = poz. 161

IX. WOJSKO

213. Płockimi szlakami żołnierskiej chwały / Ryszard Miller // Tyg. Płoc. 2000, nr 35, s. 13, fot. ; nr 36, s. 15
- Wojenne losy 8 Pułku Artylerii Lekkiej im. Bolesława Krzywoustego i 4 Pułku Strzelców Konnych im. Ziemi Łęczyckiej
- Zatopiły je załogi = poz. 114

X. OCHRONA ZDROWIA

Stażba zdrowia

214. Długi, redukcje i emocjonująca perspektywa: Szpital Psychiatryczny w Gostyninie-Zalesiu / Jadwiga Zarzycka // Gaz. na Maz. 2000, nr 165, s. 4
215. Historia Oddziału Dziecięcego Szpitala Miejskiego w Płocku / Władysław Steckiewicz, Jarosław Steckiewicz // Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 30-39, fot.
216. Logo dla szpitala: Płock. Procedura akredytacyjna zakończyła się pomyślnie / AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 222, s. 1
217. Mało "kasy" w Kasie / Marian Rodzeń / rozm. z dyrektorem płockiego oddziału Mazowieckiej Regionalnej Kasy Chorych przepr. Ewa Jasińska // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 13, fot.
218. Na troje babka wróżyła: Płock. Szpital Św. Trójcy myśli o akredytacji / AA // Gaz. na Maz.(2000, nr 208, s. 1, fot.
219. Nasze Zdrowie po Reformie / E. Ch. // Gaz. Gost. 2000, nr 19, s. 6
- Debata w Starostwie na temat opieki zdrowotnej w powiecie gostynińskim
220. Niewygodny dyrektor / Krzysztof Hortyński / rozm. z byłym dyrektorem Wojewódzkiego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie-Chorych w Gostyninie przepr. Jolanta Rutecka // Nowe Maz.(2000, nr 7, s. 13-14, fot.
221. Ochrona zdrowia w powiecie płockim / Elżbieta Subotowicz // Pow. Płoc. 2000, dod. nr 4, s. 31-36, fot.
222. Oddział z ambicjami / Andrzej Palewicz / rozm. z ordynatorem oddziału chirurgicznego szpitala w Sierpcu przepr. Andrzej Wiśniewski // Gaz. Sierp.(2000, nr 11, s. 10, fot.
223. Pogotowie ratunkowe / Kajetan Górzyski // Pow. Płoc. 2000, dod. nr 4, s. 45-48, tab., fot.
- Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego
224. Rola i zadania Mazowieckiego Centrum Zdrowia Publicznego w województwie mazowieckim / Sławomir Pusz // Pow. Płoc. 2000, dod. nr 4, s. 43-45, tab., fot.
225. Szpital jest dla matki / Wojciech Panek / rozm. z ordynatorem Oddziału Ginekologiczno-Położniczego Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego przepr. Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 28, s. 12, fot.
- Kto pomoże hospicjum = poz. 187
- Ostatnia przystań = poz. 190
- Rok miłosierdzia = poz. 191
- Założenia do programu zintegrowanego ratownictwa medycznego w powiecie płockim = poz. 161

Rehabilitacja. Uzdrowiska

- O rehabilitacji społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych w powiecie płockim = poz. 188

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Nauka. Zagadnienia ogólne. Konferencje. Sesje

- Rola pozarządowych organizacji ekologicznych w opracowywaniu i wdrażaniu programów zrównoważonego rozwoju gmin i powiatów = poz. 83

Szkolnictwo wyższe

226. Inauguracja roku akademickiego 2000/2001 w Ośrodku naukowo-Dydaktycznym Politechniki Warszawskiej w Płocku / Janusz Zieliński, Jerzy Woźnicki // Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 54-59
227. Uniwersytet Warszawski w Płocku (e.z.) // Syg. Płoc. 2000, nr 7, s. 10, fot.
- Wizyta rektora Uniwersytetu Warszawskiego Piotra Węglińskiego dotycząca utworzenia dziennych studiów magisterskich i otwartych kierunków studiów uzupełniających
228. Wyształcimy elitę tego miasta / Aleksander Kozłowski / rozm. nowym rektorem Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku przepr. Ewa Zalewska // Syg. Płoc. 2000, nr 7, s. 11, fot

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica

229. Odbudowa wyższych szkół niepaństwowych w Polsce i ich nowe funkcje społeczno-edukacyjne / Zbigniew Paweł Kruszeński. (Płock: Wydaw. Naukowe "Novum", 2000. (241, [1] s., [4] k.tabl.; 24 cm. Streszcz. ang., litew., ros. Bibliogr. ISBN83-88193-19-8
230. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku: informator dla kandydatów na studia 2000/2001. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, 2000. (19, [1] s.: il. kolor., fot., rys.; 30 cm

Wyższe Seminarium Duchowne

231. "Antoniówka": letnisko Płockiego Seminarium Duchownego 1926-1962 / Michał Marian Grzybowski, Marek Piotrowski. Płock:b.w., 2000. 113, [2] s.: fot., portr.; 18 cm

Towarzystwa. Organizacje naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

232. Seminarium Doktoranckie przy TNP / Oprac. Wiesław Kowalski // Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 52-53, fot.
233. 30 [Trzydzięci] lat Seminarium Doktoranckiego w TNP. Pożegnanie profesora Antoniego Rajkiewicza/Mariusz Portalski //Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 48-52, fot.
234. 180 [Sto osiemdziesiąt] lat Towarzystwa Naukowego Płockiego: Bp Stanisław Wielgus honorowym członkiem / Wiesław Józef Kowalski // Niedz. Płoc. 2000, nr 27, s. I, III, fot
235. 180 [Sto osiemdziesiąt] lat Towarzystwa Naukowego Płockiego / Wiesław Kowalski // Nasze Maz. 2000, nr 6, s. 32-34, fot.

Oświata. Zagadnienia ogólne

236. Działalność ODN w Płocku na rzecz doskonalenia nauczycieli w roku szkolnym 1999/2000 / Red. J.Z. // Kaganek. 2000, nr7, s. 2-5, wykr.
237. Finał konkursu "Losy żołnierza..." / Ewa Książkowska // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 84-86, fot.
238. Jubileusz Nauczycieli w Sierpcu / Anna Stefańska // Niedz. Płoc. (2000, nr 38, s. I, II, fot.
- Uroczysta Eucharystia z okazji Diecezjalnego Jubileuszu Nauczycieli
239. Płocka wieża Babel: Oświata. Nauka języków obcych / MO, IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 218, s. 4
- Wykaz płockich placówek organizujących kursy językowe
240. Systemy bezpieczeństwa nagrodzone: wyniki I edycji programu "Bezpieczna szkoła" (e.z.) // Syg. Płoc. 2000, nr 7, s.9, fot.
- II Powiatowa Inauguracja Roku Szkolnego w Gąbinie = poz. 245
- Muzeum - szkole = poz. 288
- Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku = poz. 82

Szkolnictwo podstawowe i gimnazja

241. Kuratorzy pracują z młodzieżą: Gostynin / not.(eg) // Tyg. Płoc. 2000, nr 32, s. 6
242. Materiały do dziejów szkolnictwa na Mazowszu: wypisy z archiwaliów diecezjalnych XVIII wieku / zebrał i do dr. przygot. Michał Marian Grzybowski. T. 2. (Płock 2000; Rec.: Wajer, Jakub // NTP. 2000, nr 28, s. 9, fot.
243. Rok szkolny 1999/2000 za nami: Szkoła Podstawowa w Bożowie. Szkoła Podstawowa w Ligowie. Szkoła Podstawowa w Mochowie. Gimnazjum w Mochowie / Włodzimierz Radecki, Małgorzata Grudzińska, Jolanta Kisielowska, Marzena Kowalska //

Echo Mochowa.(2000, nr 26, s. 5-10, fot.

244. Wychowanie społeczne w Gimnazjum im. Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego w Sierpcu w latach 1932-1939 /Ilona Radomska, Grzegorz Radomski // Not. Płoc. 2000, nr 3, s. 25-29, przypisy

Szkolnictwo średnie

245. 820 [Osiemset dwadzieścia] lat najstarszej szkoły w Polsce / Tomasz Opaliński // Niedz. Płoc. (2000, nr 28, s. I, II, fot
- Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego

Szkolnictwo zawodowe

246. II Powiatowa Inauguracja Roku Szkolnego w Gąbinie / Małgorzata Struzik // Pow. Płoc. (2000, nr 7, s. 73-75, fot.
- Inauguracja w Zespole Szkół im. St. Staszica w Gąbinie
247. Zespół Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergerowej w Trzepowie: prezentacja // Nowe Maz. (2000, nr 7, s. 44-45, fot.

Oświata dorosłych

248. Dziesięć lat działalności Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Płocku(1990-2000) / Urszula Malinowska // Płoc.Rozpr. Neofilolog. T. II (2000), s. 7-31

Opieka nad dzieckiem i młodzieżą

249. Biedne kolonie z Caritasu / Paweł Kaźmierczak // NTP. 2000, nr 31, s. 1, 3, fot ; nr 33, s. 8, fot.
- Kolonie w Popowie obok Zalewu Zegrzyńskiego
250. Nie tylko reranie: Zaburzenia mowy. Porady specjalisty / Urszula Pakuła // Gaz. na Maz. 2000, nr 212, s. 5

Kultura. Zagadnienia ogólne

251. Kultura Mazowska Ciechanowskiego:(1975-1998) / [red. Aleksander Kociszewski, Jerzy Pełka]. Ciechanów: Kraj. Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury; Ciechanowskie Towarzystwa Naukowe, 1998. 227, [1] s.: fot., portr., wykr.; 24 cm. ((Prace KODRTK, ISSN 0860-4134; nr 32)(Ciechanowskie Studia i Materiały, ISSN 0860-0538; nr 47)
- Odbudowa wyższych szkół niepaństwowych w Polsce i ich nowe funkcje społeczno-edukacyjne = poz. 229
- Życ swoją pasją = poz. 73

Życie kulturalne. Towarzystwa regionalne

252. Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury: płockie instytucje kultury // Płock. Inf. Kult. 2000, nr 1, s. 47-48, fot.
253. 25 [Dwudziestopięć]lecie Towarzystwa Miłośników Ziemi Gąbińskiej / Małgorzata Struzik // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s.88-89, fot.
- W obronie muzeum = poz. 293

Domy kultury. Kluby

254. Dom Darmstadt / Urszula Bieniek // Płoc. Inf. Kult. (2000, nr 1, s. 17, fot.
255. Grupa Teatralna "Dokąd": zespoły POKiS / Renata Mosiołek // Płoc. Inf. Kult. (2000, nr 1, s. 12-13, fot.
256. Klub Literacki "Marabut": klub literacki POKiS // Płoc. Inf. Kult. (2000, nr 1, s. 20-21, fot.
257. Młodzieżowy Dom Kultury: płockie instytucje kultury // Płoc. Inf. Kult. 2000, nr 1, s. 33-34
258. Parafialna kawiarnia: Płock. Propozycja dla młodzieży / MO // Gaz. na Maz. (2000, nr 184, s. 3, fot.
259. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki / Anna Skorus // Płoc. Inf. Kult. (2000, nr 1, s. 4-7, fot.
260. Po prostu ich lubię / Beata Jaszczak / rozm. z instruktorem plastyki w Płockim Ośrodku Kultury i Sztuki, organizatoremplenerów: integracyjnych przepr. Magda Grodecka // NTP. (2000, nr 32, s. 8, fot.
261. Pracownia Zabawkarska. Pracownia Plastyczna "Piwnica": pracownie POKiS // Płoc. Inf. Kult. (2000, nr 1, s. 18-19, fot.
262. Teatr - sposób na życie / Renata Mosiołek / rozm. z wicedyrektorem Płockiego Ośrodka Kultury i Sztuki, założycielkągrupy teatralnej "Dokąd" przepr. Magda Grodecka // NTP. (2000, nr 30, s. 7, fot.
- Malwy 2000. Malwy trzy = poz. 269
- Niczego bym nie zmieniła = poz. 76
- Plener malarski i rzeźbiarski = poz. 333
- Tańczyłam z wiatrakami = poz. 334
- Teatr ulica ludzie = poz. 342
- W hołdzie Chopinowi artyści Mazowieckiego Towarzystwa Kultury = poz. 335

Współpraca kulturalna z zagranicą

263. Po mołdawsku Balti / PiK // NTP.(2000, nr 38, s. 10, fot.
Podpisanie umowy partnerskiej z mołdawskim miastem Bielce
264. Polacy w Mołdawii / W. Duszyński // Syg. Płoc. 2000, nr 7, s. 8, fot.
Wizyta delegacji samorządowo-gospodarczej w Bielicach i Kiszyniowie
265. Przyjaciółmi naszymi są: partnerstwo z Auxerre / E. Z. // Syg. Płoc. 2000, nr 7, s. 3, fot.
Podpisanie umowy o współpracy partnerskiej Płocka z Auxerre

Imprezy artystyczne. Festiwale

266. Gorąco, burzowo i ... wesoło: Dni Gąbina 2000 / Ewa L. Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 24, fot.
267. Hej, Kupalo... / (j) // Syg. Płoc. 2000, nr 7, s. 28, fot.
Sobótkowe widowisko z udziałem wszystkich płockich zespołów folklorystycznych
268. Kalendarz imprez na 2000 rok. Płock: Starostwo Powiatowe, 1999. 33,[5] s.: il. ; 20 cm
269. Małwy 2000. Małwy trzy: Płock. Festiwal polskiej piosenki / AC, IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 200, s. 1, 2, fot.
270. Święto Folkloru - Kasztelania 2000: z Delegatury Płockiej / Marzanna Łabędzka // Nasze Maz. 2000, nr 7, s. 23-25, fot.
271. Święto Folkloru - Kasztelania 2000 / Marzanna Łabędzka // Nasz Sierpc.(2000, nr 3, s. 10-11, fot.

272. Wspomnienia sprzed roku - "Dni Gminy Mała Wieś" 24-26.09.1999r. // Nasza Gmina.(2000, biul. okol, s. 4-7, fot.

- Sukcesy zespołów "Zawsze Razem" z Drobina i "Humoreski" z Łęga = poz. 275

Amatorski ruch artystyczny

273. Bez prywatności / Zbyszek Kowalski(pseud. Parno Ray) / rozm. z twórcą i kierownikiem artystycznym cygańskiej grupy Romen przepr. Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 29, s. 10, fot.
274. Płocka Kapela Podwórkowa: zespoły POKiS / [BA] // Płoc. Inf. Kult. 2000, nr 1, s. 23, fot.
275. Sukcesy zespołów "Zawsze Razem" z Drobina i "Humoreski" z Łęga / B.B. // Niedz. Płoc.(2000, nr 29, s.IV
276. Zespół Pieśni i Tańca "Wisła": zespoły POKiS // Płoc. Inf. Kult.(2000, nr 1, s. 10, fot.

Muzea i wystawy

Muzeum Diecezjalne

277. Księgi mają swoje losy: wystawa w Muzeum Diecezjalnym / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. 2000, nr 29, s. 9
Wystawa w Muzeum Diecezjalnym pt. "Dziedzictwo kościoła-dziedzictwem Narodu"
278. Wybrane zabytki związane z okolicą Małej Wsi w Muzeum Diecezjalnym w Płocku / Stefan Ceglowski // Nasza Gmina. 2000,biul. okol, s. 21-22, fot.
279. Muzeum Diecezjalne w Płocku: przewodnik(stan ekspozycji z dnia 20 kwietnia 2000 r.) / [oprac. Stefan Ceglowski].(Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2000. 40 s.: fot. kolor.; 22 cm. - ISBN 83-87403-61-X
280. Muzeum Diecezjalne w Płocku: przewodnik(stan ekspozycji z dnia 20 kwietnia 2000 r.) / [oprac. Stefan Ceglowski].(Płock, 2000; Rec.: Łach, Adam // Niedz. Płoc. (2000, nr 29, s.IV, fot.1 - Bezbronne dzieła sztuki = poz. 354
- Księga psalmów = poz. 331
- Kto się boi Themersona = poz. 323

Muzeum Mazowieckie

281. A inni sobie zęby ostrzą: Płock. Tarapaty Muzeum Mazowieckiego / IM // Gaz. na Maz.(2000, nr 170, s. 3
Wymówienie Muzeum Mazowieckiemu dzierżawy Zamku Książąt Mazowieckich przez Kurię Diecezjalną
282. Alternatywy cztery: [Płock. Muzeum Mazowieckie musi się wprowadzić] / IM, HW // Gaz. na Maz. 2000, nr 176, s. 3
283. Coś konkretnego: Płock. Nadzieja dla Muzeum Mazowieckiego / IM // Gaz. na Maz.(2000, nr 226, s. 4, fot.
Ekspertyza budynku Muzeum Mazowieckiego
284. Kuria wyjaśnia: [Listy] / Kazimierz Dziadak // Gaz. na Maz.(2000, nr 178, s. 4
285. Muzeum Mazowieckie szuka nowej siedziby: [Oświadczenie Kurii Płockiej] / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 32, s.8, fot.

286. Muzeum nie oddamy: Płock. Co się stanie ze zbiorami secesji / Iwona Markiewicz // Gaz. na Maz. 2000, nr 178, s. 4, fot.
287. Muzeum "pod most": [Agonia nie będzie przedłużona] / Jola Marciniak // Tyg. Płoc. 2000, nr 30, s. 1, 4
288. Muzeum Mazowieckie. Płock: Muzeum - szkole: informator o działalności oświatowej Muzeum Mazowieckiego w Płocku w rokuskolnym 2000/2001.(Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000.(22 s.; 21 cm
289. Na razie tylko rozmowy: [Przyszłość Muzeum Mazowieckiego] / Jola Marciniak // Tyg. Płoc.(2000, nr 37, s. 4, fot.
290. Nie za wszelką cenę: Płock. Niepewny los Muzeum Mazowieckiego / IM // Gaz. na Maz.(2000, nr 210, s. 1,2, fot.
291. Oświadczenie Kurii Diecezjalnej Płockiej w sprawie siedziby Muzeum Mazowieckiego / Kazimierz Dziadak // Niedz. Płoc. 2000, nr 33, s. II, fot.
292. Spotkanie za tydzień: Płock. Dyskusja nad przyszłością Muzeum Mazowieckiego / IM // Gaz. na Maz.(2000, nr 204, s. 4, fot.
293. W obronie muzeum: [Listy] / Kazimierz Badowski, Jacek Kubissa, Andrzej Zajdel, Henryk Janczewski // Gaz. na Maz. 2000, nr 178, s. 4
294. Walczymy o muzeum: opinie / Wojciech Hetkowski // Gaz. na Maz. 2000, nr 188, s. 4, fot.
295. Zabranany za remont: Muzeum Mazowieckie w Płocku / IM, HW // Gaz. na Maz.(2000, nr 194, s. 4, fot.
- Bezbronne dzieła sztuki = poz. 354
- ...Chcę pozostać zanurzony = poz. 79
- ...i poszli za Polskę się bić... = poz. 112
- Księga psalmów i inne miniatury = poz. 332

Radio i telewizja

296. Radio Plus Płock ma 9 lat / Adam Łach // Niedz. Płoc. 2000, nr 28, s. I, II, fot
- Powrót do tamtych dni... = poz. 176

Sport. Kultura fizyczna

297. Błoto tryskało spod kół: Płock. 43. Międzynarodowy Wyścig Kolarski Dookoła Mazowsza / MO, AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 177, s. 1, fot.
298. Brykający Eksterier: Łąck. Puchar Polski pod patronatem "Gazety" / MO // Gaz. na Maz. 2000, nr 242, s. 1, fot
- Final Pucharu Polski w Woltyżerze w Łącku
299. Do trenowania nikt mnie nie namawiał / Dominik Jakubiak / rozm. z piłkarzem ręcznym ORLENU przepr. Marek Rutkowski //Orlen Ekspres.(2000, nr 2, s. 11, fot.
300. II [Drugie] Mazowieckie Igrzyska Młodzieży Szkolnej / R. K. // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 62
301. Dwa centymetry do złota: tenis na wózkach. Mistrzostwa Polski / GSZ // Gaz. na Maz.(2000, nr 210, s. 16, fot.
302. Gdzie ta keja: Żeglarsstwo. Regaty w Murzynowie / Joanna Dobrosielska // Gaz. na Maz.(2000, nr 190, s. 12, fot.
303. Igrzyska z uśmiechem / Paweł Kowalski // NTP. 2000, nr 28, s. 23, fot.
- Udział młodzieży płockiej w Światowych Igrzyskach Młodzieży Szkolnej w Hamilton(Kanada)
304. Każdy chce latać / Paweł Kaźmierczak // NTP.(2000, nr 31, s. 8, fot.
- Szkoła Szybowcowa przy Aeroklubie Ziemi Mazowieckiej
305. Korona jeździectwa: Mistrzostwa Mazowsza / GSZ // Gaz. na Maz.(2000, nr 208, s. 12, fot.
Mistrzostwa Mazowsza we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierchowego w Janoszczach zorganizowane przez Klub Eco-milk Kamionki
306. Matura co tydzień / Zenon Łakomy / rozm. z trenerem szczyptornistów Orleń przepr. Grzegorz Szkopek // Gaz. na Maz. 2000, nr 216, s. 16, fot.
307. Nadszedł mój czas / Zbigniew Kowalski / rozm. z prezesem płockich arbitrow przepr. Rafał Kowalski i Norbert Szałwiński// NTP. 2000, nr 34, s. 22, fot.
308. Nie można zabijać piękna piłki / Albin Mikulski / rozm. przepr. Andrzej Zarębski // Gaz. na Maz. 2000, nr 170, s. 7, fot.
309. Nowa piłka i stare problemy / Henryk Kisielewski / rozm. z prezesem Okręgowego Związku Piłki Nożnej przepr. Rafał Kowalski i Norbert Szałwiński // NTP. 2000, nr 32, s. 22, fot.
310. "Oczko wyżej" / Zenon Łakomy / rozm. z nowym trenerem piłkarzy ręcznych ORLENU przepr. Marek Rutkowski // Petro Echo. 2000, nr 29, s. 17, fot.
311. Ofensywny styl gry / Albin Mikulski / rozm. z trenerem piłkarzy

- ORLENU przepr. Sławomir Lubczyński // Nowe Maz.(2000, nr 8, s. 61, fot.
312. Piotr Korzeb brązowym medalistą mistrzostw Europy w Sofii / Ryszard Suty // Sierp. Rozmait. 2000, nr 4, s. 36, fot.
- Piotr Korzeb - zawodnik Klubu Sportowego "Gryf" w Sierpcu
313. Pirat wśród rakiet: Płock. Zawody modeli kosmicznych / AA // Gaz. na Maz. 2000, nr 165, s. 1, fot.
314. Pod okiem taty: Sylwetki. Michał Królikowski / GSZ // Gaz. na Maz. 2000, nr 180, s. 12, fot.
315. Sport z tradycjami: Zawody Ogólnopolskie Oficjalne i Mistrzostwa Mazowska w Łącku / el mat // Nowe Maz.(2000, nr 7, s.61, fot.
316. Srebrna niespodzianka: wioślarstwo. Mistrzostwa Świata / Grzegorz Szkopek // Gaz. na Maz.(2000, nr 185, s. 12, fot.
- Mistrzostwa Świata w Wioślarstwie w Zagrzebiu
317. Tylko igrzysk żal: na wiosłach świat się nie kończy - mówi Honorata Motylewska / Romana Kuffel // Orlen Ekspres.(2000, nr 1, s. 11, fot.
318. W dwóch formułach: Kick boxing. Mistrzostwa świata / KR // Gaz. na Maz. 2000 ; nr 221, s. 12, fot.
319. Wykorzystać szansę / Zenon Łakomy / rozm. z nowym trenerem piłkarzy ręcznych ORLENU przepr. Jakub Moryc // NTP.(2000, nr 29, s. 25, fot.
320. Zdyscyplinowani / Zenon Łakomy / rozm. z trenerem przepr. Grzegorz Szkopek // Gaz. na Maz.(2000, nr 213, s. 19
- Kalendarz imprez na 2000 rok = poz. 268
  - Nie liczą się nazwiska = poz. 390
  - Olimpiada Nad Jarem = poz. 189
- ### XIII. LITERATURA PIĘKNA
- #### Życie literackie
321. BABA-RYBA trochę wcześniej: Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 57.
322. KAP - Próba powrotu(1)-(2): Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // Nowe Maz. 2000, nr 8, s. 57, il.; nr9, s. 52-53, fot.
- #### Klub Artystyczny Płoczan
323. Kto się boi Themersona: Płock. Miasto nie chce spuścić po wielkim pisarzu / IM // Gaz. na Maz.(2000, nr 173, s. 3, fot.
324. Pod Dębem / Barbara Ciszzyńska // Nowe Maz.(2000, nr 7, s. 56 Sylwetka i twórczość Wandy Kudelskiej
325. Pod Dębem / Barbara Ciszzyńska // Nowe Maz.(2000, nr 8, s. 58, fot.
- Sylwetka gościa kawiarenki "Pod Dębem" Daniela Ratzka
326. Pod Dębem / Barbara Ciszzyńska // Nowe Maz.(2000, nr 9, s. 50 Spotkanie autorskie z Wandą Gołębiowską i Danutą Palmowską
327. Życie przemija kiedy chce... / Wanda Gołębiowska / rozm. przepr. LS // Tyg. Płoc.(2000, nr 27, s. 9, fot.
- Wanda Gołębiowska-poetka, autorka pamiętników
- Brzechwowe pogawarki = poz. 381
  - Klub Literacki "Marabut" = poz. 256
- #### Konkursy literackie
328. Książd Jan w Płocku / Waldemar Smaszcz. Płock: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2000. 51 s.: fot.kolor. ; 21 cm. ISBN 83-88028-07-3
- #### Proza
329. "Galeria kilku wierszy i jednej grafiki" // Płoc. Inf. Kult.(2000, nr 1, s. 61-74
- Wiersze poetów płockich
330. Gdy lustra milczą / Anna Kuhn-Cichocka.(Płock: Płocka Grupa Literacka, 2000.(70 s.: il. ; 21 cm. - ISBN83-906387-1-1
- ### XIV. SZTUKA
- #### Architektura. Urbanistyka
- Na łowy bracie, na łowy = poz. 148
- #### Malarstwo. Rzeźba. Galerie
331. Księga psalmów / wybór tekstów i il. Devi Tuszyński / Muzeum Mazowieckie w Płocku. Płock: Muzeum Mazowieckie, 1999.(134,[2] s.: il. (gl. kolor.); 30 cm. ISBN 83-909674-5-6
332. Księga psalmów i inne miniatury: wystawa w Muzeum Mazowieckim w Płocku / Devi Tuszyński / oprac. Tadeusz Zaremba.n Płock: Muzeum Mazowieckie, 1999.(19,[1]s.: il.(gl. kolor.) ;30 cm
333. Plener malarski i rzeźbiarski / Ryszard Suty // Sierp. Rozmait. 2000, nr 4, s. 5, fot.
- Ogólnopolski Plener Plastyczny w Sierpcu
334. Tańczyłam z wiatrakami: Ogólnopolski Plener Plastyczny Sierpc 2000 / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 8, s. 46-47, fot.
335. W hołdzie Chopinowi artyści Mazowieckiego Towarzystwa Kultury.(Warszawa: Mazowieckie Towarzystwo Kultury, 1999.(24 s.: il.kolor. ; 30 cm
336. X [Dziesięcio]lecie Galerii "Koszelówka" / Małgorzata Struzik // Pow. Płoc. 2000, nr 7, s. 86-87, fot.
- Poplenerowa wystawa malarstwa "Ogólnopolski Plener Malarski Rok Reymontowski 2000"
- Dojrzałem dłużej niż inni = poz. 71
- #### Zabytki
337. Architektura dyktatur / Roman Rzymkowski // Syg. Płoc.(2000, nr 7, s. 18-19, il.
- Obiekty związane ze zmodernizowanym klasycyzmem: Diecezjalny Dom Katolicki, dworzec autobusowy przy Nowym Ryнку, dawna siedziba Izdy Skarbowej obecnie Hotel Miejski "Płock"
338. Historia jednej kamienicy / Barbara Konarska - Pabiniak // Głos Gost.(2000, nr 11, s. 3
- Kamienica przy ul. Floriańskiej 14 w Gostyninie
339. Nie ma już tamtych drzew. Piękno odzyskane. "Pamiętajcie o ogrodach...": Pałac Srebrna / oprac. Renata Krawczyńska //Petro Echo. 2000, nr 29, s. 10-11, fot.
- A nad rzeką młyn rządowy = poz. 86
  - Bezbronne dzieła sztuki = poz. 354
  - Był najdłuższy, jest najkrótszy = poz. 154
  - Jak flirtować, to pod jaworem = poz. 88
  - Krypta i portal = poz. 365
  - Wybrane zabytki związane z okolicą Małej Wsi w Muzeum Diecezjalnym w Płocku = poz. 278
- #### Teatr Dramatyczny im. J. Szaniawskiego
340. Czyja satysfakcja?: koniec sezonu w płockim Teatrze Dramatycznym / Ewa Lilianna Matusiak // Nowe Maz.(2000, nr 7, s.52, fot.
341. Teatr na ulicy / Robert Czekalski // Wiad. Dnia.(2000, nr 176, s. 8, fot.
- Nadwiślański Festiwal Teatrów Ulicznych - "Człowiek-Teatr-Ulica"
342. Teatr ulica ludzie / E. Pa // NTP. 2000, nr 29, s. 10, fot.
- Nadwiślański Festiwal Teatrów Ulicznych w Płocku
343. Żona, dzieci i porsche / Mariusz Pogonowski / rozm. z aktorem płockiego teatru przepr. Magda Grodecka // NTP.(2000, nr37, s. 14, fot.
- Wzbogacić ofertę kulturalną = poz. 350
- #### Muzyka
344. Farben Lehre - story: zespoły rockowe POKiS(cz. 1) // Płoc. Inf. Kult. 2000, nr 1, s. 26-28, fot.
345. Historia - "Strajk": zespoły rockowe POKiS(cz. 1) // Płoc. Inf. Kult. 2000, nr 1, s. 24-25, fot.
346. Jeżeli rock, to OPEN TO THE PUBLIC / Zdzisław Dumowski // Sierp. Rozmait. 2000, nr 4, s. 32-33, fot.
347. Krakowski występ "Pueri Cantores Gostinienses" / Anna Tarka // Głos Gost. 2000, nr 4, s. 5
348. Rising Force: zespoły rockowe POKiS(cz. 1) // Płoc. Inf. Kult. 2000, nr 1, s. 29, fot.
349. 100 [Sto] lat Płockiego Towarzystwa Muzycznego: niech brzmi muzyka / Irena Trojanek-Gago // Tyg. Płoc. 2000, nr 39, s.15
350. Wzbogacić ofertę kulturalną / Marek Mokrowiecki, Jacek Boniecki / rozm. przepr. Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 35, s.10, fot.
- Utworzenie sceny muzycznej w Płocku
- Malwy 2000. Malwy trzy = poz. 269
  - Sukcesy zespołów "Zawsze Razem" z Drobiną i "Humoreski" z Łęga = poz. 275
- #### Film. Kino
351. "Quo vadis" od filmowej kuchni: Płoczanin kręci film o filmie / Walentyna Rakiel-Czarnecka // Wiad. Dnia. 2000, nr 176, s. 8, fot.
- Film Tadeusza Bystrama o realizacji filmu J. Kawalerowicza "Quo vadis"
352. "Quo vadis" od kuchni / Tadeusz Bystram / rozm. z reżyserem, realizatorem filmu dokumentalnego o "Quo vadis" // Syg.Płoc. 2000, nr 7, s. 12, fot.
- #### Fotografia
353. Człowiek renesansu / Jan Drzewiecki / rozm. z artystą fotografikiem przepr. Magda Grodecka // NTP. 2000, nr 26, s. 9, fot.
- ### XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE
354. Bezbronne dzieła sztuki: Sikórz. Ochrona zabytków sakralnych

/ IM // Gaz. na Maz. (2000, nr 227, s. 5, fot.

- Sympozjum "Ochrona zabytków sztuki sakralnej" w Sikorzu k. Płocka 355. Borkowo: zarys historii parafii (1377-1999) / Stefan Prusiński. Borkowo: b.w., 2000. (130, [2] s.: faks., fot., rys.; 22 cm. Bibliogr.
356. "Bóg zamieszkał pośród nas" / Jacek Dudkiewicz / rozm. Anna Górniak // Niedz. Płoc. 2000, nr 38, s. III, fot.
- XIX Piesza Pielgrzymka na Jasną Górę
357. Bracia Kostkowie / Lucyna Janikowa // Niedz. Płoc. 2000, nr 38, s. IV
358. Centralna Uroczystość Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Roku Wielkiego Jubileuszu 2000-lecia przyścia Zbawiciela na ziemię: Płock 15 VIII 2000 // Mariawita. (2000, nr 4-9, s. 2-14, fot.
359. Dominikańskie świętowanie / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 35, s. III, fot.
360. Dziękczynienie za beatyfikację płockich męczenników / Adam Łach // Niedz. Płoc. (2000, nr 28, s. I, II, fot
361. Jubileusz dzieci diecezji płockiej / Adam Łach // Niedz. Płoc. (2000, nr 27, s. II, fot
362. Jubileusz Sióstr Pasjonistek / Oprac.(J.A.) // Niedz. Płoc. (2000, nr 36, s. III
- Święto Jubileuszy Ślubów Zakonnych
363. Katechizacja w parafii Drobin w latach powojennych / Leszek Smoliński // Niedz. Płoc. 2000, nr 36, s. VII
364. Koronacja w Żurominie / Jan Augustynowicz // Niedz. Płoc. 2000, nr 37, s. I, fot.
365. Krypta i portal: Kobylniki. Badania w zabytkowym kościele / IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 199, s. 3
- Prace renowacyjne w późnogotyckim kościele w Kobylnikach
366. Ksiądz Prymas ukoronował obraz Matki Bożej w Żurominie / Adam Łach, Anna Górniak // Niedz. Płoc. 2000, nr 39, s. I, II, fot.
367. Ksiądz Stefan Zielonka 1908-1945 / Michał Marian Grzybowski. Płock, 2000. ((Sylwetki kapłanów diecezji płockiej), Rec.: Wajer, Jakub // NTP. 2000, nr 27, s. 9, fot.1
368. List pasterski z okazji koronacji Obrazu Matki Bożej Żuromińskiej: w / bp Stanisław Wielgus // Niedz. Płoc. (2000, nr 34, s. I, II, fot.
369. "Nasz Domek" / Zbigniew Siejca // Niedz. Płoc. 2000, nr 38, s. IV.
370. Pielgrzymowanie na Jasną Górę / Anna Górniak, Waldemar Zakrzewski // Niedz. Płoc. 2000, nr 35, s. II, fot.
371. Przed konsekracją kościoła Miłosierdzia Bożego w Płocku / Adam Łach // Niedz. Płoc. (2000, nr 39, s. III, fot
372. Przed koronacją w Żurominie(1)-(5) / Jan Augustynowicz, Waldemar Zakrzewski // Niedz. Płoc. (2000, nr 24, s. III, fot.; nr 26, s. VIII ; nr 27, s.V, fot. ; nr 28, s. IV ; nr 36, s.I, fot.
373. [Ważniejsze daty z życia Ojca M. Jana Przyjemskiego] // Mariawita. 2000, nr 4-9, s. 30-31, fot.
374. Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu / Lena Szatkowska // Tyg. Płoc. (2000, nr 35, s. 18-19, fot.
- 17 Świątowe Dni Młodzieży
- A inni sobie zęby ostrzą = poz. 281
  - Alternatywy cztery = poz. 282
  - "Antoniówka" = poz. 231
  - Biblia i dżentelmeni = poz. 375
  - Biedne kolonie z Caritasu = poz. 249
  - Biskupie dzieło charytatywne Roku Jubileuszowego = poz. 184
  - Biskupie dzieło charytatywne Roku Jubileuszowego = poz. 185
  - Coś konkretnego = poz. 283
  - Dożynki diecezjalne w Skępem = poz. 197
  - Jubileusz Nauczycieli w Sierpcu = poz. 238
  - Kuria wyjaśnia = poz. 284
  - Materiały do dziejów szkolnictwa na Mazowszu = poz. 242
  - Muzeum Mazowieckie szuka nowej siedziby = poz. 285
  - Muzeum nie oddamy = poz. 286
  - Muzeum "pod most" = poz. 287
  - Na razie tylko rozmowy = poz. 289
  - Nie za wszelką cenę = poz. 290
  - Oświadczenie Kurii Diecezjalnej Płockiej w sprawie siedziby Muzeum Mazowieckiego = poz. 291
  - Parafialna kawiarnia = poz. 258
  - Patron młodzieży polskiej = poz. 77
  - Pontyfikał i Stasi = poz. 376
  - Tajemnicza krypta = poz. 100
  - W obronie muzeum = poz. 293
  - Walczyli o wolność Europy i chrześcijańską cywilizację = poz. 111
  - Wspólne dobro Radzanowa = poz. 63
  - Zabrane za remont = poz. 295

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki. Czytelnictwo

- Odbudowa wyższych szkół niepaństwowych w Polsce i ich nowe funkcje społeczno-edukacyjne = poz. 229
- Biblioteka Diecezjalna
375. Biblia i dżentelmeni: sztuka zagrabiona; 13 / Włodzimierz Kalicki // Gaz. Wyb. 2000, nr 215, dod. "Gazeta-Magazyn" nr37, s. 27-30, fot.
- Wywiezienie przez hitlerowców zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego do Królewca w 1940 r.
376. Pontyfikał i Stasi: sztuka zagrabiona; 14 / Włodzimierz Kalicki, Marek Rapacki // Gaz. Wyb. (2000, nr 221, dod. "Gazeta-Magazyn" nr 38, s. 21 - 23, fot.
- Wywiezienie przez hitlerowców zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego do Królewca w 1940 r.

Biblioteki publiczne

377. Biblioteki Publiczne Powiatu Płockiego w 1999 roku / oprac. Bożenna Strzelecka // Bibl. Płoc. 2000, nr 2, s. 25-48, tab.
378. Kronika ważniejszych wydarzeń kulturalnych w bibliotekach samorządowych powiatu płockiego w 1999 r. / zebrała Iwona Tyburska // Bibl. Płoc. 2000, nr 2, s. 72-79
379. Wypożyczalnia "Książki mówionej" w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Sierpcu / Maria Wiśniewska // Nasz Sierpc. (2000, nr 3, s. 15

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

380. Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego w 1999 r. / oprac. Bożenna Strzelecka // Bibl. Płoc. (2000, nr 2, s. 6-24
381. Brzechwowe pogwarki: kultura / Ewa L. Matusiak // Nowe Maz. 2000, nr 7, s. 51, fot.
382. Domek Chotomek: Płock. Otwarcie biblioteki dla dzieci / IM // Gaz. na Maz. 2000, nr 213, s. 2, fot.
383. Każdy dostanie kartę: Płock. Nowy system komputerowy w bibliotece / MO // Gaz. na Maz. 2000, nr 183, s. 4
384. Kronika ważniejszych imprez i wydarzeń w bibliotekach publicznych w Płocku w 1999 r. / zebrały Alicja Charzyńska i Ewa-Luma // Bibl. Płoc. 2000, nr 2, s. 49-71, fot.
385. Książnica Płocka im. W. Broniewskiego: płockie instytucje kultury // Płoc. Inf. Kult. (2000, nr 1, s. 42-44
386. Pomogliśmy spotkać się z bajką: wizerunek firmy / Renata Krawczyńska // Petro Echo. (2000, nr 37, s. 5, fot.
- Biblioteka dla Dzieci im. Wandy Chotomskiej
387. Rodzina Rościszewskich: Książnica. Wystawa w 80-tą rocznicę obrony Płocka / (lesz) // Tyg. Płoc. (2000, nr 36, s. 9, fot.
388. Wybrano patronkę, będzie galeria: młodzi czytelnicy mają nowoczesną funkcjonalną bibliotekę / Teresa Radwańska // Tyg. Płoc. (2000, nr 37, s. 6
- Wybór Wandy Chotomskiej na patronkę Biblioteki dla Dzieci
- Książd Jan w Płocku = poz. 328

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

389. Płocki Informator Kulturalny, Rec.: Zalewska, Ewa // Syg. Płoc. 2000, nr 8, s. 181.
- "Nowe Mazowsze" dla nowego Mazowsza = poz. 172

INDEKS PRZEDMIOTOWY

- Aleksander z Malonne, bp 375
- Alkoholizm - zapobieganie i zwalczanie - Płock 195
- Archeologia - Płock - 14 w. 99
- Archeologia - wydawnictwa - Płock 98
- Architektura - Płock 337
- Architektura sakralna - archeologia - Kobylniki (gm. Wyszogród) 365
- Architektura sakralna - Kobylniki (gm. Wyszogród) 100
- Archiwistyka - Płock 96
- Auxerre (Francja) a Płock - współpraca z zagranicą 265
- Balcerzak, Alojzy (malarz; 1930-) 71
- Banki - Sierpc 153
- Bazylika Katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny zob. Katedra Płocka 111
- Bezpieczeństwo publiczne - Płock 212, 240
- Bezrobocie - konferencje - Sierpc, powiat 177
- Bezrobocie - Mazowieckie, województwo 179
- Bezrobocie - Płock, powiat 179, 182-3
- Biblia - Stary Testament - Księga psalmów - wystawy - Płock 331, 332
- Biblioteki - Płock 229
- Biblioteki publiczne - czasopisma - Płock 2

- Biblioteki publiczne - Płock 382-3, 385-6, 388
 Biblioteki publiczne - Płock - 1998 r. 380
 Biblioteki publiczne - Płock - 1999 r. 384
 Biblioteki publiczne - Płock, powiat - 1998 r. 377
 Biblioteki publiczne - Płock, powiat - 1999 r. 378
 Biblioteki publiczne - praca kulturalno-oświatowa - Płock 381
 Biblioteki publiczne - Sierpc 379
 Bielce (Mołdawia) a Płock - współpraca 263-4
 Bielsk - czasopisma regionalne i lokalne 43
 Bielsk, gmina - dożynki - 2000 r. 198
 Biografie - Płock 76
 Bitwa 1920 r. Warszawska - obchody - Płock 111
 Bitwa 1920 r. Warszawska - wspomnienia - Bodzanów 110
 Bodzanów - czasopisma regionalne i lokalne 13
 Bodzanów - wojna 1939-1945 r. - kampania wrześniowa 115 Bodzanów - wspomnienia 110
 Bodzanów, gmina 59
 Bogustawski, Aleksander (1915-2000) - kombatant 72
 Borkowo (gm. Sierpc) - parafia - historia 355
 Borowice (gm. Słupno) - dwory - zabytki 86
 Bożewo (gm. Mochowo) - Szkoła Podstawowa - 1999/2000 r. 243
 Brudzeński Park Krajobrazowy - turystyka 94
 Brwilno (gm. Nowy Duninów) - Letnisko "Antoniówka" 231
 Brwilno (gm. Stara Biała) - Rezerwat "Brwilno" - turystyka 93
 Brwilno (gm. Stara Biała) - Schronisko-ochronka dla zwierząt leśnych 89
 Brzechwa, Jan (pisarz; 1900-1966) - obchody 381
 Budownictwo - zakłady - Płock 119-20
 Budownictwo mieszkaniowe - Płock 162, 165
 Bystram, Tadeusz (reżyser) 351, 352
 Chopin Fryderyk - ikonografia 335
 Chotomska, Wanda 381-2, 386, 388
 Chyżyński (rodzina) - Sierpc 68
 Ciecchanów (woj. mazowieckie; okręg) - kultura - od 1944 r. 251
 Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) - czasopisma regionalne i lokalne 36
 Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) - turystyka 93
 Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) - Zakładowy Ośrodek Jeździecki - POL-ECO-CHALLENGER 90
 Ciski, Aleksander 200-1
 Cukrownictwo - zakłady - historia - Płock 140
 Cyganie - Płock 273
 Czapski, Andrzej 70
 Czarnów (gm. Pacyna) - Dom Pomocy Społecznej 192
 Czasopisma regionalne i lokalne - Płock 172
 Czasopisma regionalne i lokalne - recenzje- Płock 389
 Domy kultury - Płock 254-7, 259-62
 Dorobek, Andrzej 322
 Drobin - Zawsze Razem 275
 Drobin (parafia) - katecheza - historia 363
 Drzewiecki, Jan 353
 Duchowierństwo katolickie - biografie - recenzje - Płock 367
 Duchowierństwo katolickie - historia - Płock, diecezja - 20 w. 231
 Duchowierństwo katolickie - praca kulturalno-oświatowa - Płock 258
 Dziecko - odpoczynek - Płock, diecezja 249
 Dziedzictwo kościoła-dziedzictwem Narodu 277
 Dziewiarstwo - zakłady - Płock 139
 Ekologia - czasopisma - Radom - Mazowsze 19
 Ekologia - materiały konferencyjne 83
 Ekologia - organizacje - Płock 82
 Energetyka - czasopisma - Płock 46
 Energetyka - zakłady - Płock 121
 Etnografia - biografie - Mazowieckie, województwo 75
 Fabiszewski, Stefan 70
 Film - "Quo vadis" - Polska 351
 Film dokumentalny 352
 Folklor - konkursy i festiwale - Sierpc 270-1
 Fotografia - Płock 353
 Galerie - Koszelówka (gm. Łąck) 71
 Gazety - Łódź - Płock - Gostynin - Sierpc - Kutno - Żychlin 51
 Gazety - Mazowsze - Płock 11
 Gąbin - czasopisma regionalne i lokalne 8
 Gąbin - Dni Gąbina 266
 Gąbin - historia - ludność - 1918-1939 r. 101
 Gąbin - Towarzystwo Miłośników Ziemi Gąbińskiej 253
 Gąbin - Zespół Szkół im. Stanisława Staszica 246
 Gąsewo (gm. Bodzanów) - Młyn wodny - zabytki 86
 Getynga - Archiwum Uniwersyteckie - Biblija Płocka 375
 Gielda - czasopisma - Płock - Płock, powiat 17
 Glomp, Józef (Prymas Polski, kardynał) 366
 Gmina Płock - własność komunalna 151
 Gniazdowski, Jan 106
 Goleszyn (gm. Sierpc) - czasopisma regionalne i lokalne 53 Golembnik, Andrzej red. - "Historia Płocka w ziemi zapisana" -recenzja 98
 Gołębiewska, Wanda (poetka) 326, 327
 Gołębiewski, Grzegorz 176
 Gospodarka - czasopisma - Radom - Warszawa - Mazowsze 20
 Gospodarka - innowacje - Płock 117
 Gospodarka komunalna - prywatyzacja - Płock 157
 Gostynin - biografie 70, 74
 Gostynin - czasopisma regionalne i lokalne 10, 14, 48, 52
 Gostynin - historia - 1930 r. 102
 Gostynin - kombatanci 72
 Gostynin - Kuratorski Ośrodek Pracy z Młodzieżą 241
 Gostynin - Polskie Stronnictwo Ludowe 170
 Gostynin - Pueri Cantores Gostinienses 347
 Gostynin 241, 338
 Gostynin, gmina 60
 Gostynin, powiat - służba zdrowia 219
 Gostynin-Zalesie - Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych 214, 220
 Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy - turystyka 95
 Gozdowo - historia 103
 Grafika francuska 20 w. - wystawy - Płock 331, 332
 Groby - Kobylniki (gm. Wyszogród) 100
 Grzybowski, Michał Marian - "Książd Stefan Zielonka 1908-1945" - recenzja 367
 Hamilton (Kanada) - Światowe Igrzyska Młodzieży Szkolnej 303
 Handel - targowiska miejskie - Płock 151
 Historia - biografie - Mazowieckie, województwo 75
 Historia - czasopisma - Warszawa - Mazowsze 50
 Historia - obchody - Płock 202
 Historia 1918-1939 r. - Gostynin 102
 Historia 1939-1945 r. - wspomnienia 67
 Historia 1939-1945 r. - wystawy - Płock 112
 Hospicja - Płock 187, 190-1
 Hubert, św. - pomnik 148
 Hubert, św. 149
 Jakub z Gostynina 70
 Jan Paweł II (papież; 1920-) 374
 Janoszyce (gm. Brudzeń) - jazda konna - zawody 305
 Jaroszewski, Piotr (sportowiec) 69, 301
 Jazda konna - zawody - Łąck 298, 315
 Jelec, Antoni - "Polegli na polu chwały" - recenzja 113
 Kaczorowski, Ryszard (prezydent) 200-1
 Kamionki (gm. Stara Biała) - Klub Eco-milk 305
 Kasy chorych - Płock 217
 Kick boxing - Płock 318
 Kłobukowski, Mirosław - Prezes MTBS 162, 165
 Kobierniki (gm. Stara Biała) - Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych 85, 155, 158-60
 Kobylniki (gm. Wyszogród) - archeologia 100
 Kobylniki (gm. Wyszogród) - zabytki - ochrona 365
 Kochanowski, Jan 106
 Kolarstwo - zawody - Płock - Mazowsze 297
 Kolportaż - zakłady - Płock 150
 Kołodziej, Grzegorz - dyrektor Szpitala Psychiatrycznego w Gostyninie 214
 Kombatanci - czasopisma - Płock, okręg 4
 Kombatanci - organizacje - Płock, powiat 175
 Konin - Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Piosenki i Tańca "Konin'2000" (21) 275
 Koń - hodowla - Łąck 147
 Korzeb, Piotr 312
 Koszelew (gm. Gąbin) - Państwowy Dom Pomocy Społecznej 186
 Koszelówka (gm. Łąck) - Galeria Koszelówka 71
 Koszelówka (gm. Łąck) - Galeria Koszelówka - wystawy 336
 Kościół katolicki - duszpasterstwo młodzieżowe - Płock 369
 Kościół katolicki - działalność charytatywna - Płock, diecezja 184-5
 Kościół katolicki - historia - Borkowo (gm. Sierpc) 355
 Kościół katolicki - katecheza - Płock, diecezja 363
 Kościół katolicki - liturgia - Płock, diecezja 359

- Kościół katolicki - obchody - Płock, diecezja 197
 Kościół katolicki - papieżstwo - Watykan 374
 Kościół katolicki - Parafia pw. św. Józefa - Płock 371
 Kościół katolicki - parafie - Płock, diecezja 63
 Kościół katolicki - Płock, diecezja 361
 Kościół katolicki - pielgrzymki - Płock, diecezja 356, 370
 Kościół katolicki - sanktuaria - Płock, diecezja 364, 366, 368, 372
 Kowalski, Wiesław Józef 73
 Kowalski, Zbigniew - sędzia sportowy 307
 Kowalski, Zbyszek 273
 Krajowe Stowarzyszenie Chrześniaków Prezydenta II RP Ignacego Mościckiego 173
 Krajoznawstwo - Płock, powiat 92
 Krajoznawstwo - Wyszogród, gmina - Mała Wieś, gmina - Płock, powiat 88
 Królewiec - Biblioteka Uniwersytecka - Biblija Płocka 375
 Królikowski, Michał 314
 Krym, Rosja - kick boxing - zawody 318
 Książka - wystawy- Płock 277
 Kudelska, Wanda (poetka) 324
 Kulik, Jerzy - sportowiec 301
 Kultura - czasopisma - Płock 33
 Kultura - konkursy i festiwale - Płock, powiat 268
 Kultura - Mazowsze 251
 Kultura - obchody - Gąbin 266
 Kultura - obchody - Mała Wieś 272
 Kultura - organizacje - Gąbin 253
 Kultura - organizacje - Płock 252
 Kultura - Płock 73, 229
 Kultura - zabytki - Gostynin 338
 Kuria Diecezjalna - własność 295
 Kwalifikacje a rynek pracy - Płock 178
 Kwaśniewski, Aleksander - Prezydent RP 169
 Kwiatkowska-Lass, Barbara 70
 Leonarcik, Daniela - nauczycielka 74
 Leśnictwo - gospodarka - Łąck, gmina - Płock, powiat 92
 Leśnictwo - program - Płock 89
 Ligowo (gm. Mochowo) - Szkoła Podstawowa - 1999/2000 r. 243
 Literaci - Londyn (Wielka Brytania) 323
 Literaci - Płock 321-2, 324-7
 Literatura - czasopisma - Płock 26
 Literatura - popularyzacja - Płock 381
 Logopedia - Płock 250
 LZS 315
 Łakomy, Zenon - trener 306, 319, 320
 Łąck - Mistrzostwa Mazowsza w Skokach przez Przeszkody
 Łąck - Ogólnopolskie Zawody w Skokach przez Przeszkody 315
 Łąck - Puchar Polski w Woltyżerze 298
 Łąck - Stado Ogierów sp. z o.o. 147
 Łąck - Stado Ogierów Sp. z o.o. 298
 Łąck, gmina - Nadleśnictwo Łąck - ścieżka zdrowia 92
 Łęg (gm. Drobin) - Humoreska 275
 Łowiectwo - historia - Płock, powiat 148-9
 Łódź - czasopisma regionalne i lokalne 51
 Malarstwo - wystawy - Koszełowka (gm. Łąck) 336
 Malarstwo francuskie 20 w. - wystawy - Płock 331, 332
 Malarstwo polskie - tematyka - 20 w. 335
 Malarstwo (szt. plast.) - plener - Sierpc 333-4
 Malec, Paweł 318
 Malmö (Szwecja) - Towarzystwo Rolnicze - szkolenie zawodowe 143
 Mała Wieś - czasopisma regionalne i lokalne 24
 Mała Wieś - Dni Gminy Mała Wieś 272
 Mała Wieś - Dożynki Powiatu Płockiego (2) 199
 Mała Wieś - zabytki 278
 Mała Wieś, gmina 61
 Małkowski, Andrzej 70
 Mariawici - biografie - Raszewo (gm. Wyszogród) 373
 Mariawici - Płock 358
 Materiały budowlane - czasopisma - Płock 45
 Materiały do dziejów szkolnictwa na Mazowszu. T. 2 - recenzja 24
 Mazowieckie, województwo - bezrobocie - statystyka 179
 Mazowieckie, województwo - czasopisma regionalne i lokalne 3, 25, 54
 Mazowieckie, województwo - Wojewódzki Urząd Pracy 179
 Mazowsze - Czasopisma regionalne i lokalne 11
 Mazowsze - historia - 14 w. 78
 Mazowsze - Kampania wrześniowa 114
 Mazowsze - krajoznawstwo 87
 Mazowsze - Międzynarodowy Wyścig Kolarski "Dookoła Mazowsza" (43) 297
 Mazowsze - szkolnictwo - historia - 18 w. 242
 Mazowsze Płockie - bibliografia - 1999 r. 1
 Medwadowski, Jan 70
 Miasta partnerskie - Płock 263-5
 Mieszkania - gospodarka - Płock, powiat 166
 Mieszkania - prawo - Płock 163, 167
 Mikulski, Albin - trener 308, 311
 Miszewo Murowane (gm. Bodzanów) - Dom Pomocy Społecznej "Nad Jarem" 189
 Miszewo Murowane (gm. Bodzanów) - Letnia Olimpiada Sportowa Miszewo Murowane 2000 (8) 189
 Młodzież - sądownictwo - Gostynin 241
 Młodzież szkolna - sport - igrzyska - Płock 300, 303
 Mochowo - czasopisma regionalne i lokalne 9
 Mochowo - Gimnazjum - 1999/2000 r. 243
 Mochowo - Szkoła Podstawowa - 1999/2000 r. 243
 Modelarstwo lotnicze - zawody - Płock 313
 Mołdawia a Płock - współpraca 264
 Mołtawa (rzeka) - młyny - turystyka 86
 Monachium - Bawarska Biblioteka Państwowa - rękopisy polskie 376
 Mosty - inwestycje - Płock 204, 206
 Mosty - Wyszogród 154
 Mościcki, Ignacy (Prezydent RP) - organizacje 173
 Mościcki, Ignacy (Prezydent RP) 102
 Motylewska, Honorata 316-7
 Murzynowo (gm. Brudzeń) - żeglarstwo - zawody 302
 Muzea - Płock 292-3
 Muzealnictwo - Płock 282-4, 286, 290, 294-5
 Muzealnictwo - przewodnik - Płock 279
 Muzealnictwo - przewodnik - Płock - recenzja 280
 Muzealnictwo a nauczanie - Płock 288
 Muzeum Mazowieckie a Kuria Diecezjalna Płocka - umowa najmu 285, 287, 289
 Muzyka - konkursy i festiwale - Płock 269
 Muzyka - organizacje - Płock 349
 Muzyka - Płock 350
 Muzyka rockowa - Płock 344-5, 348
 Muzyka rockowa - Sierpc 346
 Muzyka rozrywkowa - konkursy i festiwale - Konin 275
 Nafta - transport - Płock 136, 138
 Nafta - zakłady - Płock 125
 Nafta - zarządzanie - Płock 134-5, 137
 Nauczyciele - biografie - Gostynin 74
 Nauczyciele - obchody - Płock, diecezja 238
 Nauczyciele - szkolenie - Płock 236
 Nauka - czasopisma - Płock 28, 56
 Nauka - organizacje - rocznice - Płock 234, 235
 Nauka - Płock 232-3
 Nawozy organiczne - produkcja - Susk (gm. Sierpc) 156
 Niepełnosprawni - rehabilitacja - zatrudnienie - Płock, powiat 188
 Niepełnosprawni - sport - Płock, powiat 189
 Niepełnosprawni - twórczość 260
 Nowosielski, Michał 321
 Nowowiejski, Antoni Julian (bł. abp) 360
 Obyczaje - Płock 267
 Ochrona środowiska - Płock - Płock, powiat 85
 Ochrona środowiska - szkolenie - Stara Biała, gmina - Malmö (Szwecja) 143
 Ochrona środowiska - zjazdy i konferencje - Płock 83
 Odpady - gospodarka - Kobierniki (gm. Stara Biała) 85
 Odpady - gospodarka - Susk (gm. Sierpc) 156
 Odpady - Płock 155, 158-60
 Odszkodowania wojenne - Niemcy 174
 Ogrody zoologiczne - Płock 81
 Opieka społeczna - Gostynin, powiat 192
 Opieka społeczna - Koszelew (gm. Gąbin) 186
 Opieka społeczna - Miszewo Murowane (gm. Bodzanów) 189
 Opieka społeczna - Płock, powiat 188
 Opieka społeczna - zakłady - Płock 187, 190-1
 Orszymowo (gm. Mała Wieś) - parafia - historia 105
 Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej w Płocku zob. Politechnika Warszawska 226

- Oświata - czasopisma - Płock 15-6
 Oświata - konkursy szkolne - Płock, okręg 237
 Oświata - Mochowo, gmina - 1999/2000 r. 243
 Oświata - Płock 236, 239
 Oświata - Płock, powiat 246
 Pęcherzewska, Danuta - plastyk 86
 Pęcherzewski, Stanisław - pilot wojskowy 86
 Paliwa płynne - produkcja - Płock 127
 Palmowska, Danuta (poetka) 326
 Pamiętniki polskie 20 w. - Płock 104
 Parafia - historia - Orszymowo (gm. Mała Wieś) 105
 Parno Ray zob. Kowalski Zbyszek 273
 Partie polityczne - Gostynin 170
 Partie polityczne - Płock 171, 203
 Patologia społeczna - Płock 195
 Płock - Aeroklub Ziemi Mazowieckiej 304
 Płock - Agencja Artystyczna "Baba-Ryba" 321
 Płock - archeologia - recenzje 98
 Płock - Archiwum Państwowe w Płocku 96
 Płock - Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego - straty wojenne - 1939 - 1945 r. 375-6
 Płock - Biuro senatorskie Zbigniewa Kruszeckiego 203
 Płock - Caritas Diecezji Płockiej - działalność charytatywna 191
 Płock - Centrum Serwisowe Automatyki "Petroautomatyka" Sp. z o.o. 124
 Płock - Centrum Wspierania Biznesu 117
 Płock - Cukrownia Borowiczki - historia 140
 Płock - czasopisma regionalne i lokalne 2, 4-5, 12, 15-8, 21-2, 26-34, 37, 40-2, 44-7, 49, 56, 58
 Płock - 4 Pułk Strzelców Konnych im. Ziemi Łęczyckiej 213
 Płock - Diecezjalny Dom Katolicki - architektura 337
 Płock - Dni Historii Płocka 202
 Płock - Dom Darmstadt 254
 Płock - Dworzec Autobusowy - architektura 337
 Płock - "Farben Lehre" 344
 Płock - gospodarka komunalna - odpady 155, 158-60
 Płock - Grupa Teatralna "Dokąd" 255, 262
 Płock - historia - 1918-1939 r. 200-1
 Płock - historia - 1918-1939 r. - Obrona Płocka 1920 r. 109
 Płock - Hotel Miejski IPłock - architektura 337
 Płock - Integracyjny Klub Tenisa 301
 Płock - języki - nauczanie 239
 Płock - JARD-PRESS S.A. 150
 Płock - Kawiarenka Literacka "Pod Dębem" 324-6
 Płock - Katedra Płocka - Msza Święta 111
 Płock - Klub Artystyczny Płoczan 322
 Płock - Klub Literacki "Marabut" 256
 Płock - Koło Łowieckie im. św. Huberta 148-9
 Płock - Komenda Miejska Policji. Wydział Prewencji 211
 Płock - Kościół Miłosierdzia Bożego - konsekracja kościoła 371
 Płock - Kościół Starokatolicki Mariawitów - obchody 358
 Płock - Krzyż Walecznych - order i odznaczenia 107
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego 385
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - automatyzacja 383
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - praca kulturalno-oświatowa 381
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - praca kulturalno-oświatowa - wydawnictwa 328
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - wystawa 387
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego - 1999 r. 380, 384
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego. Biblioteka dla Dzieci 388
 Płock - Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego. Biblioteka dla Dzieci im. Wandy Chotomskiej 382, 386
 Płock - Kuria Diecezjalna 292
 Płock - Kuria Diecezjalna - własność 290
 Płock - Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego 245
 Płock - Mazowiecka Regionalna Kasa Chorych, Oddział w Płocku 217
 Płock - Mazowiecka Spółdzielnia Mieszaniowa 163, 167
 Płock - Mazowieckie Igrzyska Młodzieży Szkolnej (2) 300
 Płock - Młodzieżowy Dom Kultury im. Króla Macjusia I 257
 Płock - Międzynarodowy Festiwal Piosenki Polskiej IMalwy 2000 269
 Płock - Miejski Zakład Gospodarki Mieszaniowej 166
 Płock - Miejskie Hospicjum Domowe i Stacjonarne 187, 190
 Płock - Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego 162, 165
 Płock - most - inwestycje 206
 Płock - Mostostal Płock SA 120
 Płock - muzealnictwo - zbiory 323
 Płock - Muzeum Diecezjalne - przewodnik 279
 Płock - Muzeum Diecezjalne - przewodnik - recenzja 280
 Płock - Muzeum Diecezjalne - wystawy 277
 Płock - Muzeum Diecezjalne - zbiory 278
 Płock - Muzeum Mazowieckie 79, 285, 288, 292, 294
 Płock - Muzeum Mazowieckie - dzierżawa 281
 Płock - Muzeum Mazowieckie - ekspertyza 287, 289
 Płock - Muzeum Mazowieckie - najem 282-4, 286, 290-1, 293, 295
 Płock - Muzeum Mazowieckie - wystawy 112, 331-2
 Płock - Nadleśnictwo Płock - program 89
 Płock - Nadwiślański Festiwal Teatrów Ulicznych 341
 Płock - Nadwiślański Festiwal Teatrów Ulicznych (1) 342
 Płock - Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych 248
 Płock - Noc Świętojańska IWianki 267
 Płock - NSZZ "Solidarność" - 1980-2000 r. 194
 Płock - Obrona Płocka 1920 r. 108
 Płock - Obrona Płocka 1920 r. - historia 107
 Płock - Ogród Zoologiczny IZOO 81
 Płock - Okręgowy Związek Piłki Nożnej 309
 Płock - Opactwo Benedyktynskie 291
 Płock - "Orlen" Sportowa Spółka Akcyjna - piłka nożna 299, 308, 311, 320
 Płock - "Orlen" Sportowa Spółka Akcyjna - trening 306, 310, 319
 Płock - Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli 236
 Płock - Ośrodek Interwencji Kryzysowej dla Ofiar Przemocy w Rodzinie 196
 Płock - Otwarte Międzynarodowe Zawody FAI Modeli Kosmicznych 313
 Płock - 8 Pułk Artylerii Lekkiej im. Bolesława Krzywoustego 213
 Płock - Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa 228
 Płock - parafia - świetlice - kluby 258
 Płock - Parafia pw. św. Maksymiliana Kolbego 359
 Płock - Parafia pw. św. Stanisława Kostki - Świątlica "Nasz Domek" 369
 Płock - Petro Płock Sportowa Spółka Akcyjna - trening 314
 Płock - Piesza Pielgrzymka Płocka na Jasną Górę (19) 356, 370
 Płock - Piknik "Brzechwa dzieciom" 381
 Płock - Płocka Kapela Podwórkowa 274
 Płock - Płocka Orkiestra Symfoniczna im. Witolda Lutosławskiego 350
 Płock - Płocki Ośrodek Karate 318
 Płock - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki 255-6, 259-62, 269, 342
 Płock - Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki - biografie 76
 Płock - Płockie Towarzystwo "Klub Abstynentów" 195
 Płock - Płockie Stowarzyszenie Regatowe 302
 Płock - Płockie Towarzystwo Muzyczne im. Wacława Lachmana 349
 Płock - Płockie Towarzystwo Wioślarskie 316
 Płock - Płockie Towarzystwo Wioślarskie - biografie 317
 Płock - poezja 329
 Płock - Policyjna Izba Dziecka 211-2
 Płock - Politechnika Warszawska. Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny w Płocku 226
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA 129- 133
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - paliwa płynne 127
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - papiery wartościowe 131
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - prywatyzacja 122, 132
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - restrukturyzacja 124, 126
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - sponsoring 386
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - spółki 125, 130
 Płock - Polski Koncern Naftowy Orlen SA - Zakładowy Układ Zbiorowy Pracy 123, 128
 Płock - Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 2 250
 Płock - Powszechna Spółdzielnia Spożywców "Zgoda" - muzealnictwo 152
 Płock - praca 178
 Płock - Program "Bezpieczna Szkoła" 240
 Płock - Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa" 119
 Płock - Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych "Przyjaźń" SA - PERN "Przyjaźń" SA 134 - 138
 Płock - Radio Plus 296
 Płock - Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej 82
 Płock - "Rising Force" 348
 Płock - Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury 252

- Płock - "Romen" 273
Płock - Rynex sp. z o.o. 151
Płock - Samorząd terytorialny - inwestycje 283
Płock - sędziowie sportowi 307
Płock - Sklep z Ofertami Pracy 181
Płock - Sojusz Lewicy Demokratycznej 171-2, 203
Płock - Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa "Pol-Dom" 164, 168
Płock - Stare Miasto - archeologia 99
Płock - Stowarzyszenie Hospicyjno-Paliatywne p.w. bł. Urszuli Ledóchowskiej 187, 190-1
Płock - Stowarzyszenie Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę 174
Płock - Stowarzyszenie Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę Niemiecką 174
Płock - "Strajk" (zespół artyst.) 345
Płock - Strategia rozwoju Płocka 62
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica 229
Płock - Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica - informator 230
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy 218
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy - certyfikat akredytacyjny 216
Płock - Szpital Miejski im. Świętej Trójcy, Oddział Dziecięcy - historia 215
Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego 340, 350
Płock - Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego - biografie 343
Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie 73
Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie - rocznice 234-5
Płock - Towarzystwo Naukowe Płockie, Seminarium Doktoranckie 232-3
Płock - Towarzystwo Przyjaciół Płocka 293
Płock - TV - Telewizja Płock - programy telewizyjne 176
Płock - Tygodnik Płocki 176
Płock - Unia Pracy 169
Płock - Uniwersytet Warszawski, Zamiejscowy Wydział Zarządzania 227
Płock - Urząd Skarbowy - zamówienia publiczne 118
Płock - Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego 223
Płock - Wojewódzka Szkoła Płocka 234
Płock - Wojewódzki Szpital Zespolony, Oddział Ginekologiczno-Położniczy 225
Płock - współpraca gospodarcza - inwestycje 116
Płock - wystawa - Obrona Płocka 1920 r. 387
Płock - Wyższe Seminarium Duchowne - letniska 231
Płock - Zakład Energetyczny Płock SA 121
Płock - Zakład Remontów Petrochemicznych "PetroRemont" sp. z o.o. 130
Płock - Zakład Transportu Samochodowego "PetroTransport" SA 125
Płock - Zakłady Przemysłu Dzierwiarskiego Cotex Sp. z o.o. - restrukturyzacja 139
Płock - Zarząd Miasta 171
Płock - Zarząd Miasta - inwestycje 204
Płock - Zespół Pieśni i Tańca "Wisła" 276
Płock - Zgromadzenie Sióstr Pasjonistek - uroczystości 362
Płock a Auxerre (Francja) - współpraca z zagranicą 265
Płock a Bielce (Moldawia) - współpraca 263-4
Płock, diecezja 294
Płock, diecezja - Caritas Diecezji Płockiej - działalność charytatywna 184-5
Płock, diecezja - Caritas Diecezji Płockiej - kolonie letnie 249
Płock, diecezja - Diecezjalny Kongres Ruchów, Wspólnot i Stowarzyszeń (III) 360
Płock, diecezja - duchowieństwo katolickie 367
Płock, diecezja - historia - 18 w. 242
Płock, diecezja - Kuria Diecezjalna 291
Płock, diecezja - pielgrzymki 374
Płock, diecezja - Zamek Książąt Mazowieckich - własność 281-7, 289, 291, 293
Płock, gmina - Płocka Gospodarka Komunalna sp. z o.o. 157
Płock, okręg - historia - od 1939 r. - pamiętnik 104
Płock, okręg - historia - 1795-1918 r. 106
Płock, okręg - Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego, Oddział Płock 224
Płock, okręg - Ogólnopolski Konkurs Historyczny "Losy żołnierza polskiego..." (5) 237
Płock, okręg - Regionalny Związek Pszczelarzy 145
Płock, powiat - biblioteki publiczne - 1998 r. 377
Płock, powiat - biblioteki publiczne - 1999 r. 378
Płock, powiat - czasopisma regionalne i lokalne 35
Płock, powiat - mieszkania - gospodarka 166
Płock, powiat - Nadleśnictwo Płock 94
Płock, powiat - niepełnosprawni - praca 180
Płock, powiat - Państwowa Straż Pożarna - ratownictwo 161
Płock, powiat - Powiatowe Centrum Pomocy Społecznej 188
Płock, powiat - Powiatowy Urząd Pracy 182-3
Płock, powiat - Program Zrównoważonego Rozwoju oraz Ochrony Środowiska na lata 1999-2002 205
Płock, powiat - Rejonowy Komitet Przeciwpowodziowy 80
Płock, powiat - służba zdrowia 221
Płock, powiat - służba zdrowia - ratownictwo 161
Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego 205
Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego - finanse 207
Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego - szkolenie 209
Płock, powiat - Starostwo Powiatu Płockiego, Wydział Ochrony Środowiska 85
Płock, powiat - Strategia Rozwoju Powiatu Płockiego 205
Płock, powiat - Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe 161
Płock, powiat - Zarząd Powiatu Płockiego 210
Płock, powiat - Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych 175
Płocki Informator Kulturalny - recenzja 389
Piłat, Andrzej (poseł SLD) 172
Piłka nożna - Płock 308, 311
Piłka nożna - Płock, okręg 309
Piłka ręczna - Płock 299, 306, 310, 314, 319-20
Piotrowski, Jacek 318
Podgórze (gm. Mała Wieś) - dwory - zabytki 88
Poezja - Płock 329
Poezja polska - historia - 20 w. 328
Poezja polska - Płock 330
Pogonowski, Mariusz - aktor 343
Pogotowie ratunkowe - Płock, powiat - Płock 223
Policja - Płock 212
Polityka - organizacje - Płock 172
Polityka - Płock 169
Polska Partia Socjalistyczna (1892-1948 r.) - biografie - Płock - Płock, okręg 106
Polskie Stowarzyszenie Autorów i Pedagogów, Oddział w Warszawie "Klanza" 381
Pomniki - Cekanowo (gm. Supno) 148
Popowo (woj. mazowieckie) - kolonie letnie 249
Powódź - zapobieganie - Płock, powiat 80
Praca - niepełnosprawni - Płock, powiat 180
Praca - Płock 181
Przedpełski, Marian 75
Przemoc w rodzinie - Płock 196
Przemysł chemiczny - czasopisma - Płock 31-2
Przemysł chemiczny - spółki - Płock 126
Przemysł chemiczny - zakłady - Płock 123, 128-133
Przemysł chemiczny - zakłady - prywatyzacja - Płock 122, 132
Przestępczość nieletnich - Płock 211
Przyjemski, Kazimierz Maria Jan 373
Pszczelnictwo - Płock, okręg 145
Pułtusk - Diecezjalny Kongres Misjyny Dzieci (2) 361
Pułtusk - Hospicjum Caritas Diecezji Płockiej 184-5
Radiofonia - historia - Płock 296
Radom - czasopisma regionalne i lokalne 19-20
Radzanowo - gospodarka - kultura 63
Radzanowo - parafia 63
Radzanowo - samorząd terytorialny 63
Radzanowo, gmina 64
Rajkiewicz, Antoni - prof. 233
Raszewo (gm. Wyszogród) - biografie 373
Ratownictwo - Płock, powiat 161
Ratz, Daniel (malarz, pisarz) 325
Religia - czasopisma - Goleszyn (gm. Sierpc) 53
Religia - czasopisma - Gostynin 48
Religia - czasopisma - Płock 5, 18, 37, 40-2, 49, 58
Religia - czasopisma - Płock - Częstochowa 27
Religia - czasopisma - Płock - Płock, diecezja 22
Religia - czasopisma - Sierpc 6, 38
Remonty - zamówienia publiczne - Płock 118
Rezerwaty i parki narodowe - Łąck, gmina 84
Rękopisy polskie - Biblia Płocka - Płock - 12 w. 375
Rękopisy polskie - Pontyfikat Płocki - Płock - 12 w. 376
Rody - historia - Mazowsze - 13-20 w. 97

Rogożewek (gm. Gostynin) - Dom Pomocy Społecznej 192
 Rolnictwo - czasopisma - Mazowieckie, województwo 54
 Rolnictwo - pasze - czasopisma - Warszawa - Sierpc 7
 Rolnictwo - spółdzielczość - Sierpc 144
 Rolnictwo - szkolenie zawodowe - Stara Biała, gmina 143
 Rolnictwo - Zawidz 142
 Rolnictwo a Unia Europejska - Sierpc, powiat 141
 Rostkowo (Diecezja Płocka) - sanktuarium 77
 Rościszewski (rodzina) - historia - 13-20 w. 97
 Rościszewski (rodzina) 387
 Rurociągi - eksploatacja - Płock 136, 138
 Rychliki (gm. Mała Wieś) - młyny - zabytki 88
 Rysunek francuski 20 w. - wystawy - Płock 331, 332
 Rzeki - Skrwa (rzeka) - Płock, powiat 91
 Rzym - Światowe Dni Młodzieży (17) 374
 Samorząd terytorialny - Bodzanów, gmina 59
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Bielsk 43
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Bodzanów 13
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Mazowieckie, województwo 25
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Mochowo - Sierpc, powiat 9
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Płock 44
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Płock, powiat 35
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Sierpc 23
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Sierpc, powiat 45
 Samorząd terytorialny - czasopisma - Szczutowo 57
 Samorząd terytorialny - finanse - Płock, powiat 207
 Samorząd terytorialny - inwestycje - Płock 204, 206
 Samorząd terytorialny - Płock, powiat 210
 Samorząd terytorialny - program - Płock, powiat 205
 Samorząd terytorialny - Radzanowo, gmina 64
 Samorząd terytorialny - Sierpc 208
 Samorząd terytorialny - Szczawin Kościelny, gmina 65
 Samorząd terytorialny - szkolenie - Płock, powiat 209
 Samorząd terytorialny - Wyszogród, gmina 66
 Sanniki - Dom Pomocy Społecznej 192
 Sanniki - Gminny Ośrodek Kultury - plener - wystawa 335
 Schmidt, Filip 70
 Senderń (gm. Łąck) - Rezerwat Przyrody "Jastrząbek" 84
 Siemowit IV (książe) 70
 Sieraków (gm. Gostynin) - hodowla 146
 Sierpc - Bank Spółdzielczy 153
 Sierpc - biografie zbiorowe 68
 Sierpc - czasopisma regionalne i lokalne 6, 23, 38-9
 Sierpc - Dom Kultury 333, 333-4
 Sierpc - Gimnazjum im. Ignacego Mościckiego - historia 1918-1939 r. 244
 Sierpc - Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej 379
 Sierpc - Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny "Kasztelania 2000" 270-1
 Sierpc - nauczyciele - Msza Święta 238
 Sierpc - Niezależny Samorządny Związek Zawodowy "Solidarność" 193
 Sierpc - Ogólnopolski Plener Plastyczny (8) 333-4
 Sierpc - Open To The Public (zespół artyst.) 346
 Sierpc - Spółdzielnia Usług Rolniczych 144
 Sierpc - Szpital 222
 Sierpc - Zarząd Miasta Sierpca 208
 Sierpc, powiat - bezrobocie - konferencje 177
 Sierpc, powiat - czasopisma regionalne i lokalne 55
 Sierpc, powiat - Powiatowa Rada Zatrudnienia 177
 Sierpc, powiat - rolnictwo - współpraca 141
 Sierpc, powiat - Starostwo Powiatu Sierpeckiego 177
 Sikórz (gm. Brudzeń Duży) - Katolickie Centrum Formacji - obrady 354
 Sikórz (gm. Brudzeń Duży) - Ścieżka Dydaktyczna "Sikórz" - turystyka 94
 Skarżynski, Jerzy 176
 Skępe (Diecezja Płocka) - Dożynki Diecezjalne 197
 Skorus, Anna 76
 Skrwa (dolina) - fauna i flora - turystyka 91
 Słupno - wojna 1939-1945 r. - kampania wrześniowa 115 Służba zdrowia - Gostynin, powiat 219
 Służba zdrowia - Płock, okręg 224
 Służba zdrowia - Płock, powiat 221
 Służba zdrowia - Sierpc 222
 Sochacka, Marianna 67
 Spandowski, Krzysztof - Prezes Zarządu PERN SA 134-5, 137
 Społeczeństwo - czasopisma - Gąbin 8
 Społeczeństwo - czasopisma - Gostynin 14
 Społeczeństwo - czasopisma - Gostynin - Gostynin, powiat 10, 52
 Społeczeństwo - czasopisma - Mała Wieś 24
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock 29
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock - Płock, powiat 47
 Społeczeństwo - czasopisma - Płock - Sierpc - Gostynin 30
 Społeczeństwo - czasopisma - Sierpc 23, 39
 Społeczeństwo - organizacje - Polska 173
 Sport 312
 Sport - biografia - Płock 69
 Sport - Janoszyce (gm. Brudzeń) 305
 Sport - Kamionki (gm. Stara Biała) 305
 Sport - Płock 307
 Sport - zawody - organizacja - Płock, powiat 268
 Spółdzielczość mieszkaniowa - Płock 164, 168
 Spółdzielczość spożywców - Płock 152
 Srebrna (gm. Stara Biała) - Pałac "Srebrna" 339
 Stanisław, Koska (święty; 1550-1568) 77, 357
 Stanuszkiewicz, Blanka 176
 Starczak, Michał 176
 Statystyka - czasopisma - Mazowieckie, województwo 3
 Statystyka - czasopisma - Płock 21
 Stemplewski, Roman 146
 Strusie - hodowla - Sieraków (gm. Gostynin) 146
 Stypułkowska, Jadwiga 104
 Susk (gm. Sierpc) - Centrum Zagospodarowania Odpadów i Zasobów Materiałowych "Dun-Pol" 156
 Szczawin Kościelny, gmina 65
 Szczodrowski, Edward 70
 Szczutowo - czasopisma regionalne i lokalne 57
 Szkolnictwo - bezpieczeństwo - programy - Płock 240
 Szkolnictwo niepubliczne - Polska - od 1989 r. 229
 Szkolnictwo ogólnokształcące - historia - Płock 245
 Szkolnictwo parafialne - historia - Mazowsze - 18 w. 242
 Szkolnictwo podstawowe - organizacje - Gostynin 241
 Szkolnictwo policealne - Płock 248
 Szkolnictwo wyższe - czasopisma - Płock 34
 Szkolnictwo wyższe - Płock 226-9
 Szkolnictwo wyższe - Płock - informator 230
 Szkolnictwo zawodowe - Trzepowo (gm. Stara Biała) - Płock-Góry 247
 Szlachta - historia - Polska - 13-20 w. 97
 Szlaki turystyczne - Brwilno (gm. Stara Biała) - Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) 93
 Szpitalnictwo 220
 Szpitalnictwo - Gostynin-Zalesie 214
 Szpitalnictwo - historia - Płock 215
 Szpitalnictwo - Płock 216, 218, 225
 Sztuka sakralna - ochrona i konserwacja - Płock, diecezja - obrady 354
 Szybownictwo - Płock 304
 Szydłowiecki, Krzysztof 70
 Szypulski, Arkadiusz 318
 Śniecikowski, Feliks 70
 Śpiew chórally - Gostynin 347
 Święci i błogosławieni - Płock, diecezja 77, 357, 360
 Święta ludowe - obchody - Bielsk, gmina 198
 Święta ludowe - obchody - Płock, powiat 199
 Święta ludowe - Płock, diecezja 197
 Teatr - aktorstwo - Płock 343
 Teatr - konkursy i festiwale - Płock 341-2
 Teatr - Płock 340
 Tenis na wózkach - zawody - Wrocław 301
 Themerson, Stefan - pamiątki 323
 Trojanowski, Tadeusz 70
 Trzepowo (gm. Stara Biała) - Zespół Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergerowej 247
 Tułacz (rodzina) - Sierpc 68
 Turski, Zygmunt - ziemianin 86
 Turystyka - Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) 90
 Turystyka - czasopisma - Cierszewo (gm. Brudzeń Duży) 36
 Turystyka - Gostynin, gmina 95
 Turystyka - organizacja - Płock, powiat 268
 Turystyka - Płock, powiat 86, 94
 Tuszyński, Devi 331, 332
 Twardowski Jan - twórczość 328
 Unia Europejska a rolnictwo - Sierpc, powiat 141

Waclaw (ksiązę) - biografia 78
 Wakulski, Ksawery 70
 Warszawa - czasopisma regionalne i lokalne 7, 50
 Warszawa - Uniwersytet Warszawski - filie 227
 Warszawa - Urząd Marszałkowski 292
 Wetmański, Leon (bl. bp) 360
 Węgliński, Piotr 227
 Wielgus, Stanisław Wojciech (ks. biskup) 234, 366
 Wilczkowski, Eugeniusz 70
 Wioślarstwo - biografie - Płock 317
 Wioślarstwo - Płock 316
 Wisła - Oddział Wydzielony "Wisła" - Kampania wrześniowa - flotylla 114
 Wisła (dolina) 87
 Wiśniewski, Zenon 171
 Wojna 1919-1920 r. polsko-radziecka - Płock 107, 109, 176
 Wojna 1919-1920 r. polsko-radziecka - obchody - Płock 200-1
 Wojna 1919-1920 r. polsko-radziecka - Płock, powiat 108
 Wojna 1919-1920 r. polsko-radziecka - wystawa - Płock, powiat 387
 Wojna 1939-1945 r. - biografie - Gostynin 72
 Wojna 1939-1945 r. - Bodzanowo - Słupno 115
 Wojna 1939-1945 r. - jednostki wojskowe - Płock 213
 Wojna 1939-1945 r. - jednostki wojskowe - Wisła - Mazowsze 114
 Wojna 1939-1945 r. - martyrologia - Płock 113
 Wojna 1939-1945 r. - straty bojowe - Płock - recenzja 113
 Wojna 1939-1945 r. - udział Polaków - wystawy 112
 Wojsko - historia - Płock 213
 Wojsko - Polska - 1939-1945 r. 114
 Wójkowski, Janusz 146
 Wrocław - Mistrzostwa Polski w Tenisie na Wózkach 301
 Wspomnienia - Brwilno Dolne (gm. Nowy Duninów) 67
 Współpraca gospodarcza - inwestycje - Płock 116
 Wychowanie - historia - Sierpc - 1918-1939 r. 244
 Wyczałkowski (rodzina) - Sierpc 68
 Wykształcenie a rynek pracy - Płock 178
 Wyszogród - mosty - zabytki 154
 Wyszogród, gmina 66
 Zagrzeb, Chorwacja - wioślarstwo - zawody 316
 Zakony żeńskie - Płock 362
 Zakrzewo (gm. Mała Wieś) - Dom Pomocy Społecznej 189
 Zamki i pałace - Srebrna (gm. Stara Biała) 339
 Zaremba, Tadeusz 79
 Zatrudnienie - Płock 178
 Zawidz - Spółdzielnia Usług Rolniczo-Technicznych 142
 Zespoły artystyczne - konkursy i festiwale - Konin 275
 Zespoły artystyczne - Płock 273-4, 276
 Zielonka, Stefan (ksiądz; 1908-1945) 367
 Związki zawodowe - czasopisma - Płock 12
 Związki zawodowe - Płock 194
 Związki zawodowe - Sierpc 193
 Zwierzęta - lecznictwo - Płock, okręg 89
 Żeglarstwo - zawody - Murzynowo (gm. Brudzeń) 302
 Żuromin (Diecezja Płocka) - sanktuarium 364, 366, 368, 372
 Żydzi - historia - Gąbin - 1918-1939 r. 101

INDEKS OSOBOWY

AA 154, 158, 194, 216, 218, 297, 313
 AC 269
 Adamkowski, Arkadiusz 86, 88, 92, 94-5, 149
 Adamski, Stanisław 72, 102
 Ambor, Paweł 177
 Ambor, Paweł Mariusz 141
 Augustynowicz, Jan 27, 111, 113, 185, 359, 364, 372
 [BA] 274
 B.B. 275
 Badowski, Kazimierz 293
 Bartosiak, Adam 80
 BeeS 176
 Beck, Julian 51
 Bednarczyk, Wojciech 145
 Będzikowska, Ludmiła 155
 Bieniek, Urszula 254
 Bieniek, Zbigniew 127
 Bodzon, Cezary 37
 Bojanowska, Anna 103
 Boniecki, Jacek 350
 Borkowska, Tamara 179
 Boszko, Michał 35, 210
 Burakowska Halina zob. Giżyńska -Burakowska Halina
 Burakowski, Jan 78
 Bystram, Tadeusz 352
 Ceglowski, Stefan 278-80
 Cek 13
 Chabowski, Jakub 73
 Charzyńska, Alicja 384
 Chiczewski, Michał 40
 Chyliński, Zenon 212
 Cichoń Bogustawa zob. Stanowska-Cichoń Bogustawa
 Cichoń Anna zob. K.:uhn-Cichoń Anna
 Ciesielska, Agnieszka 84, 93
 Ciszyńska, Barbara 324-6
 Czachorowska, Agnieszka 144
 Czarnecka Walentyna zob. Rakiel-Czarnecka Walentyna
 Czekański, Robert 341
 Czerwińska-Jędrusiak, Barbara 3
 D. 120
 Detmer, S 6
 Dąbrowski, Jacek 203, 211
 Dobroń, Elżbieta 1
 Dobrosielska, Joanna 302
 Drzewiecki, Jan 353
 Dudkiewicz, Jacek 356
 Dumowski, Zdzisław 193, 346
 Duszyński, W. 264
 Dziadak, Kazimierz 284, 291
 E. Ch. 219
 E.J. 62, 116
 E. Pa 342
 (e.z.) 81,227,240
 E.Z. 90, 265
 (eg) 241
 el mat 315
 (er) 129
 Frączkowiak, Małgorzata 67
 Gałęcki, Marek 186
 Gago Irena zob. Trojanek-Gago Irena
 Gąsiorowska, Katarzyna 121
 Gąsiorowski, Piotr 193
 Giżyńska -Burakowska, Halina 68
 Gołembnik, Andrzej 98
 Gołębiewska, Wanda 327
 Gołębiewski, Grzegorz 106, 109
 Góralski, Roman 11
 Górniak, Anna 197, 356, 366, 370
 Górzyński, Kajetan 223
 Grala, Marek 33
 Grodecka, Magda 30, 187, 260, 262, 273, 343, 350, 353
 Grudzińska, Małgorzata 243
 Grzybowski, Michał Marian 108, 231, 242, 367
 GSZ 301,305, 314
 Guzek, Wiktor 120
 Hetkowski, Wojciech 294
 Hołownia, Maria 25
 Hortyński, Krzysztof 220
 HW 151, 157-8, 282, 295
 (ibo) 59, 64
 IM 239, 269, 281-3, 290, 292, 295, 323, 354, 365, 382
 Iwański, Bogdan 160
 (j) 150, 267
 (J.A.) 362
 J.Z. 236
 Jakubiak, Dominik 299
 Jakubowska, Maria 207
 Janczewski, Henryk 293
 Janikowa, Lucyna 357
 Jankowska, E. 16
 Jasińska, E. 96, 183
 Jasińska, Ewa 206, 217
 Jaszczak, Beata 33, 260
 Jaworska, Pelagia 18

Jelec, Antoni 113, 175
 Jeznach, Andrzej 105
 Jędrusiak Barbara zob. Czerwińska-Jędrusiak Barbara
 Kaczorek, Ireneusz 22
 Kalicki, Włodzimierz 375-6
 Kalinowska-Witek, Natalia 188
 Kawalczevska, Janina 85
 Kaźmierczak, Bogdan 91
 Kaźmierczak, Paweł 89, 148, 163-4, 167-8, 174, 204, 249, 304
 Kęsicka, Katarzyna 181
 Kisielewska, Jolanta 243
 Kisielewski, Henryk 309
 Kłobukowski, Mirosław 162, 165
 Kociszewski, Aleksander 251
 Kołodziejak, Marek 161
 Konarska-Pabiniak, Barbara 14, 70, 192, 338
 Koński, Wiesław 28
 Kossakowska, Anna 182-3
 Kossakowski, Radek 203
 Kossakowski, Wiesław 29
 Kośmider, Marek 208
 Kowalska, Aneta 1
 Kowalska, Marzena 243
 Kowalski, Paweł 303
 Kowalski, Rafał 307, 309
 Kowalski, Wiesław Józef 73, 232, 234-5
 Kowalski, Zbigniew 307
 Kowalski, Zbyszek 273
 Kozłowski, Aleksander 228
 KR 318
 Krawczyńska, Renata 119, 339, 386
 Kruszewski, Tomasz 56
 Kruszewski, Zbigniew Paweł 203, 229
 Krzewińska, Hanna 101
 Księżakowska, Ewa 237
 Kubissa, Jacek 293
 Kuciapski, W. 146
 Kuczynski, Krzysztof A. 34
 Kuffel, Romana 128, 133, 317
 Khn-Cichocka, Anna 330
 Kujawa, Janusz 170
 Kwiatkowski, Janusz 132
 Kwiatkowski, Ryszard 166
 Lenart, Witold 87
 Leonarcik, M. D. 74
 (lesz) 387
 Lewandowski, Wiesław 193
 Lisicka, Małgorzata 44
 LS 327
 Lubczyński, Sławomir 311
 Luma, Ewa 384
 Łabarzewski, Radosław 196
 Łabędzka, Marzanna 270-1
 Łach, Adam 184, 280, 296, 360-1, 366, 371
 Łakomy, Zenon 306, 310, 319-20
 Ławrynowicz, Olgierd 98
 Łempicki, Jerzy 97
 Łęcki, Wojciech 26
 Łukomska, Irena 75
 MO 99, 152, 191, 239, 258, 297-8, 383
 Malinowska, Urszula 248
 Marciniak, Jola 69, 225, 285, 287, 289
 Markiewicz, Iwona 100, 286
 Matusiak, Ewa L. 266, 381
 Matusiak, Ewa Lilianna 71, 76, 79, 136, 202, 334, 340
 Mazurska, Wiesława 1
 Michalik, Aleksandra 128
 Michalski, Marek 42
 Mikulski, Albin 308, 311
 Miller, Ryszard 213
 Mokrowiecki, Marek 350
 Moryc, Jakub 319
 Mosiołek, Renata 33, 255, 262
 Nawrocki, Stanisław 321-2
 Opaliński, Tomasz 245
 Orzoł, Stanisław 60, 124, 142
 Pabiniak Barbara zob. Konarska -Pabiniak Barbara
 Pakuła, Urszula 250
 Palewicz, Andrzej 222
 Panek, Mariusz 114
 Panek, Wojciech 225
 Pełka, Jerzy 251
 PIK 204, 263
 Pilarska, Joanna 6
 Piłat, Andrzej 172
 Piotrowski, Marek 231
 Pogonowski, Mariusz 343
 Poniąkowski, Andrzej 118, 162, 171, 200
 Popiołek, Stefan 110, 115
 Portalski, Mariusz 233
 Prusiński, Stefan 355
 Przygocka, Janina 48
 Puczek, Żaneta 199, 209
 Pusz, Sławomir 224
 R.K. 190, 300
 rad 180
 Rada Młodych 41
 Radecki, Włodzimierz 243
 Radomska, Ilona 244
 Radomski, Grzegorz 244
 Radwańska, Teresa 173, 195, 388
 Rakiel-Czarnecka, Walentyna 125, 139, 143, 351
 Rapacki, Marek 376
 RKK 122
 Rodzeń, Marian 217
 Rościszewski, Jan Emeryk 97
 rut 156
 Rutecka, Jolanta 220
 Rutkowski, Marek 299, 310
 Rzymkowski, Roman 337
 Siejca, Zbigniew 63, 107, 205, 212, 369
 Składzińska, Stanisława 52
 Skorus, Anna 33, 259
 Smaszcz, Waldemar 328
 Smoliński, Leszek 363
 Smulewicz, Eryk 117
 Spandowski, Krzysztof 134, 137
 Stanowska-Cichoń, Bogustawa 77
 Stańska, Barbara 189
 Steckiewicz, Jarosław 215
 Steckiewicz, Władysław 215
 Stefańska, Anna 238
 Stogowska, Anna Maria 96, 104, 108
 Struzik, Małgorzata 246, 253, 336
 Strzelecka, Bożenna 377, 380
 Stypułkowska, Jadwiga 104
 Subotowicz, Elżbieta 221
 Suty, Ryszard 312, 333
 Szałwiński, Norbert 307, 309
 Szatkowska, Lena 277, 374
 Szatkowski, Tomasz 47, 135
 Szkopek, Grzegorz 306, 316, 320
 Szpakowicz, Teresa 147, 199
 Szychowski, Ireneusz 140
 Tamborski, Paweł 132
 Tarka, Anna 347
 Trojanek-Gago, Irena 349
 Tuszyński, Devi 331-2
 Tyburska, Iwona 378
 Wajer, Jakub 242, 367
 Waloch, A. 65, 170
 Waloch, Adam 10
 Wawrzyńczyk, Bogdan 45
 Wielgus, Stanisław, bp 368
 Więckowski, Andrzej 38
 Wiktorzak, Wojciech 61
 Wilkowski, Wojciech 153
 Wiśniewska, Maria 379
 Wiśniewski, Andrzej 222
 Wiśniewski, Sławomir 205

Witek Natalia zob. Kalinowska-Witek Natalia
Wąsiewski, Grzegorz 201
Wąsik, Zbigniew 172
Woźniak, Hubert 134
Woźnicki, Jerzy 226
Zajac, Tadeusz Maciej 19-20
Zajdel, Andrzej 293
Zakrzewski, Waldemar 370, 372
Zalewska, Ewa 159, 228, 389
Zaraś, Renata 27
Zaremba, Tadeusz 332
Zarębski, Andrzej 308
Zarzycka, Jadwiga 214

Zieliński, Janusz 226
Zmysłowski, Wojciech 61
Żabowska, Jolanta 178
Żelechowska, Krystyna 133
Żórawska, Violetta 43, 198

**Oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska,
Wiesława Mazurska**
Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
ul. Kościuszki 6, 09-400 Płock
tel./fax. 024(...)268 85 82;
e-mail: biblplock@pl.onet.pl

NASI AUTORZY

WALDEMAR BRENDA	- magister, nauczyciel historii w Szkole Podstawowej nr 2 w Pieszku, członek TNP
KRZYSZTOF KŁODAWSKI	- magister historii, absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, uczestnik Seminarium Doktoranckiego przy TNP,
WIESŁAW JÓZEF KOWALSKI	- magister pedagogiki, dyrektor Biura Towarzystwa Naukowego Płockiego, członek TNP
BARBARA KONARSKA-PABINIAK	- doktor, redaktor naczelny "Głosu Gostynińskiego", członek TNP
MARIUSZ PORTALSKI	- magister inżynier, pracownik Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego Politechniki Warszawskiej w Płocku, sekretarz Seminarium Doktoranckiego w TNP, członek TNP
GRZEGORZ RADOMSKI	- doktor nauk human., nauczyciel historii w Liceum Ogólnokształcącym w Sierpcu, członek TNP
BOLESŁAW SOLARSKI	- mgr inż., em. naczelny inżynier Łęczyckich Zakładów Górniczych, przewodniczący Oddziału TNP w Łęczycy
ANNA STOGOWSKA	- doktor nauk human., b. dyrektor Archiwum Państwowego w Płocku, członek TNP
MARIA SZYMAŃSKA	- magister pedagogiki, nauczycielka plastyki w Szkole Podstawowej nr 15 w Płocku (Góry) oraz wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Płocku
BOGUMIŁ TRĘBALA	- inżynier bud. wodnego, em. pracownik Petrochemii Płock S.A., wieloletni komandor Klubu Wodniaków "Morka" PTTK, członek TNP
TADEUSZ ZOMBIRT	- magister, dyrektor Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku, członek TNP

P.3761

P. 3161

SPIS TREŚCI

BARBARA KONARSKA - PABINIAK

Krakowskie i lwowskie echa kulturalne w prasie polskiej na przełomie XIX i XX w. 3

ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

Spółdzielczość w Płocku w dobie Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939) cz. III 11

Bp STANISŁAW WIELGUS

Uniwersytet - wczoraj, dziś, jutro..... 24

LIDIA WASILEWSKA

Opinie rodziców o ich współuczestnictwie w procesie edukacyjnym szkoły 31

JANUSZ ZIELIŃSKI

Przemówienie prorektora Politechniki Warszawskiej ds. Ośrodka Naukowo - Dydaktycznego w Płocku prof. dr. hab. Janusza Zielińskiego podczas inauguracji roku akademickiego 2001/2002..... 34

JERZY WOŹNICKI

Przemówienie rektora Politechniki Warszawskiej prof. dr. hab. Jerzego Woźnickiego na uroczystości inauguracji roku akademickiego 2001/2002 36

WOJCIECH WŁODARCZYK

Wykład inauguracyjny. Z kart Politechniki Warszawskiej - stulecie gmachu głównego 41

KRONIKA

ANDRZEJ KANSY

Medale Pawła Włodkowica dla prezesa TNP dr. inż. Jakuba Chojnackiego oraz dla Biblioteki im. Zielińskich TNP 44

WIESŁAW J. KOWALSKI

W Myszyńcu o ks. Władysławie Skierkowskim (1886-1941) 45

Ks. JAN AUGUSTYNOWICZ

Polichromia płockiej katedry 47

RECENZJE

- Łęczycza. Monografia miasta do 1990 roku. Redaktor: Ryszard Rosin (rec. **Maria Sęczkowska, Bolesław Solarski**) 49
- Zygmunt Kozanecki, Wiek walki o dwie wolności (rec. ks. **Michał Marian Grzybowski**) 53

BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO

za okres 1 X - 31 XII 2000 r. 54

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO
PŁOCKIEGO

4/189
PAŹDZIERNIK - GRUDZIEŃ
2001

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

ANDRZEJ KANSY
(SEKRETARZ REDAKCJI)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
BARBARA KONARSKA - PABINIAK
TADEUSZ KURPIEWSKI
TADEUSZ OSIŃSKI
JERZY STEFAŃSKI
ANNA STOGOWSKA

ADRES REDAKCJI:

Pl. Narutowicza 8
09-402 PŁOCK

tel. (0-24) 2622-604, 2629-477

Na okładce: „Wieża Ariańska” - budynek na terenie Szpitala Św. Trójcy w Płocku, w którym m.in. odbywały się zebrania loży masońskiej „Ścisłe Milczenie” (zał. 7 lipca 1816 roku)

Rysował: Tadeusz Osński

KRAKOWSKIE I LWOWSKIE ECHA KULTURALNE W PRASIE PŁOCKIEJ NA PRZEŁOMIE XIX I XX w.

W dniach 19 – 20 listopada 2001 r. odbyła się VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa nt. „Kraków – Lwów: Książki, Czasopisma, Biblioteki XIX i XX wieku” zorganizowana przez Akademię Pedagogiczną im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej.

W ramach konferencji odbywały się obrady plenarne oraz obrady w dwóch sekcjach – sekcja I poświęcona była książkom, bibliotekom i wydawnictwom, natomiast sekcja II – czasopiśmiennictwu. Referaty wygłaszali głównie pracownicy naukowcy z Akademii Pedagogicznej w Krakowie, a także Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Akademii Bydgoskiej, Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, Biblioteki Głównej Uniwersytetu Rzeszowskiego, Biblioteki Seminarium Diecezjalnego w Tarnowie, Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie i Towarzystwa Naukowego Płockiego. Byli również referenci z Ukrainy – Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefańczyka, Biblioteka Uniwersytecka we Lwowie, Uniwersytet Przykarpcki w Iwano-Frankowsku (dawnym Stanisławowie). Wśród Profesorów znaleźli się m.in.: prof. dr hab. Anna Aleksiewicz, prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki, prof. dr hab. Roman Nowacki. Łącznie wygłoszono 53 referaty. Dotyczyły głównie druku, cenzury i bibliotek ludowych, archiwów i wydawnictw lwowskich i krakowskich, sławnych rodów w służbie bibliotek, książek i prasy, książki elektronicznej, zbiorów kościelnych, prasy lwowskiej i krakowskiej, o której w sposób syntetyczny i podsumowujący mówił prof. dr hab. Andrzej Notkowski, wykładowca Akademii Pedagogicznej w Krakowie, a także Szkoły Wyższej Pawła Włodkowica w Płocku. Znalazł się również akcent płocki w postaci referatu piszącej te słowa. Referat ten wygłoszony został w dniu 19 XI 2001 r. w sekcji poświęconej czasopiśmiennictwu. Niżej jego treść in extenso.

Fenomenem kultury polskiej 2. poł. XIX w. jest to, że obszar na jakim wówczas istniała i rozwijała się, był niejednorodny i nie ograniczał się do terytorium kraju. Polacy, choć nie mieli wówczas własnego państwa, to „jeśliby obliczyć według kilometrów kwadra-

towych obszar, na jakim rozwijała się kultura, można by uznać Polskę za mocarstwo. Instytucje bowiem tejże kultury istniały, a jej twórcy działali nie tylko w Warszawie, ale i w Petersburgu, nie tylko w Krakowie, ale także w Paryżu, nie tylko w Lublinie, Płocku, Grudziądzu czy Cieszynie, ale również w Kijowie, Czerniowcach, Wiedniu, Monachium, szwajcarskim Rapperswilu, a nawet amerykańskim Chicago”.¹

W ciągu wieków zmieniały się centra kultury. Po upadku powstania listopadowego w 1831r., gdy ruszyła w świat fala Wielkiej Emigracji, nastąpiła eksplozja polskości poza teren dawnego państwa – konkretnie do krajów Europy Zachodniej. Od początku lat 60. XIX w. centrum życia narodowego i kulturalnego stał się znów kraj. Różnie jednak kształtował się jego rytm. Mimo rozdarcia kraju kordonaми rozbiorowymi, granice kultury były płynne. Różnie też przedstawiała się rola tzw. centrów kultury. W zaborze rosyjskim przodującą rolę odgrywała Warszawa, ograniczona oczywiście sytuacją polityczną. W Galicji istniały dwa centra kultury – Kraków i Lwów, które jak gdyby się uzupełniały. Warszawa, Kraków i Lwów miały oddziaływanie ogólnopolskie. Natomiast Poznań odgrywał tylko rolę stolicy dzielnicowej. Pełnił wszakże funkcję nadrzędną w stosunku do miast nazywanych „ośrodkami trzeciej kategorii”, które miały swój udział w „cało-

Dr Barbara Konarska - Pabiniak w trakcie wygłaszania referatu

kształcie produkcji dóbr kultury”, lecz był to już wkład mniejszy.

Do miast tzw. trzeciej kategorii w omawianym okresie zaliczał się również Płock, stanowiąc jednocześnie lokalne centrum kultury. W okresie powstaniowym szybko wzrastała liczba jego mieszkańców. W 1887 r. liczył 24 137 mieszkańców, w 1897 r. – 27 tys., a w 1912 r. – ponad 31 tys. i był już piątym miastem co do liczby mieszkańców w Królestwie Polskim. Był także siedzibą władz. W różnych okresach historycznych pełnił kolejno funkcję miasta wojewódzkiego, departamentowego, a od 1837 r. gubernialnego. Już od 1812 r. posiadał okazały budynek teatralny, a w 1820 r. powołano czwarte tego typu w kraju Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (w 1800 r. powstało Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie, w 1815r. Towarzystwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i w 1818 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Lublinie).

W 2. połowie XIX i na początku XX w. z inicjatywy miejscowej inteligencji zostało utworzonych kilka ważnych polskich instytucji kulturalno-społecznych. Były to: Towarzystwo Lekarskie (1872), Ochotnicza Straż Ogniowa (1874), Resursa Miejska (1878), Towarzystwo Dobroczyńności (1880), Towarzystwo Wioślarskie (1885), Towarzystwo Wzajemnego Kredytu (1879), Towarzystwo Muzyczne (1900), Towarzystwo Naukowe Płockie reaktywowane w 1907 r. Aktywność miejscowej inteligencji przejawiała się również w ruchu amatorskim. Urządzano odczyty, przedstawienia teatralne, koncerty. Działały księgarnie, wypożyczalnie przy księgarniach.²

Od 1810 r. datują się dzieje miejscowej prasy, rozpoczęte przez „Dziennik Departamentowy Płocki”. W 1824 r. wychodziło pierwsze lokalne czasopismo literackie „Dziedzilija”. Od 1876 r. prasa w Płocku ukazywała się już nieprzerwanie. W l. 1876 – 1888 wydawano gazetę „Korespondent Płocki”, reprezentującą interesy okolicznego ziemiaństwa i opierającą swój byt na Towarzystwie Kredytowym Ziemskim, od 1898 r. do 1904 „Echa Płockie i Łomżyńskie” kontynuowane w latach 1904 – 1907 r. pod nazwą „Echa Płockie i Włocławskie”. Pismo to egzystowało również dzięki wsparciu Płockiego Towarzystwa Rolniczego. W latach 1907 – 1908 publikowano „Echa Płockie”, w 1906 – 1908 liberalno-demokratycznego „Płoczanina” i w l. 1908 – 1914 związany z Narodową Demokracją, odpowiadający gustom i poglądom mieszczaństwa płockiego „Głos Płocki”.³

Do Płocka docierała również prasa krajowa, głównie warszawska. W trzecim kwartale 1879 r. miejscowi abonenci zamówili z Warszawy 1085 egz. pism.⁴ Natomiast w 1898 r. przychodziło do Płocka 1850 egz. różnych czasopism, w tym w języku polskim 1260 egz., w rosyjskim 495, niemieckim 69 i francuskim 22.

Istniało też zjawisko odwrotne. Prasę płocką wysyłano również poza zabór rosyjski. „Korespondent Płocki” donosił, że pismo miało swoich czytelników w Księstwie Poznańskim i w Galicji. Zamawiała go również Cesarska Biblioteka Publiczna w Petersburgu. W 1877 r. w Bibliotece tej „Korespondenta Płockiego” „żądano do czytania 128 razy”.⁵

Prasa Królestwa Polskiego działała w warunkach cenzury rewolucyjnej i nie mogła otwarcie wyowiadać się w ważnych kwestiach politycznych. Dotyczyło to także prasy lokalnej. Z tego względu „koncentrowała się [ona] na problematyce kulturalnej, społecznej i historycznej macierzystych miast i regionów. Wiele miejsca poświęcała też lokalnym sprawom ekonomicznym oraz gospodarce swoich władz miejskich. Starła się wspierać wszelkie samorządne, niezależne od zaborców inicjatywy obywatelskie, szerzyć postęp cywilizacyjny, a także przypominać wielkie dziedzictwo polskiej przeszłości i tradycje miejscowe”.⁶ Prasa lokalna, oprócz „pracy organicznej”, odgrywała jeszcze inną ważną rolę. Podobnie jak prasa wielkomiejska spełniała „misję wytwarzania i podtrzymywania poczucia jedności wszystkich ziem kraju, rozdartego między trzech zaborców”.⁷

Wśród wskazanych wyżej funkcji lokalnego czasopiśmiennictwa szczególne znaczenie miało upowszechnianie kultury, a nawet często inspirowanie różnych poczynań z tej dziedziny. W krajach pozabawionych własnego państwa, jak właśnie Polska, „rola kultury w życiu społeczeństwa, a w szczególności w życiu narodowym, musiała być w pewnym sensie znacznie większa niż u innych narodów mających własną państwowość”.⁸ Tę rolę starała się właśnie spełniać prasa prowincjonalna, donosząc na swych łamach o wydarzeniach kulturalnych miejscowych, a także i krajowych.

Ważne znaczenie dla utrzymania łączności ideowej i politycznej społeczności polskiej rozbitej w trzech zaborach miały imprezy i akcje rocznicowo-jubileuszowe. Dotyczyły one w ogromnej większości „problemów kultury, bo te łatwiejsze były do >>strawienia<< dla zaborców, a poza tym mogły wciągnąć najszersze rzesze niezależnie od poglądów i tendencji politycznych”.⁹ Obchodzono ich w kraju wiele, jak np. sypanie kopca Unii Lubelskiej we Lwowie (od 1869), jubileusz Kopernikowski (1873), jubileusz 50-lecia pracy literackiej Józefa Ignacego Kraszewskiego (1879), pomoc ogólnopolska dla głodujących Ślązaków (1879), wydawanie *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego*, budowa pomników Mickiewiczowskich w Warszawie (1897 – 1898), Krakowie (1898), Lwowie (1904), sprowadzenie zwłok Mickiewicza na Wawel (1890), pomnik Chałubińskiego w Zakopanem (1902), zjazd dziennikarzy polskich (1909), obchody grunwaldzkie (1910), 100. rocznica urodzin Słowackiego (1909) i Chopina (1910), 50-lecie powstania styczniowego i 100. rocznica śmierci ks. Józefa Poniańskiego (1913), zjazdy historyków polskich (1880, w związku z 400. rocznicą śmierci Jana Długosza)

i historyczno-literackich (1884 w związku z 300. rocznicą śmierci Jana Kochanowskiego i 1906 w związku z 400. rocznicą urodzin Mikołaja Reja).¹⁰ Znaczenie tych imprez w zaborze rosyjskim miało również wydźwięk polityczny, „jeśli wymowa obchodu nie przeciwstawiała się polityce carskiej”.¹¹

Do Płocka, miasta gubernialnego w Królestwie Polskim, docierała głównie prasa warszawska, a poprzez nią informacje z Warszawy, choć nie tylko. Z prenumerowanej prasy stołecznej oraz pism miejscowych – wykorzystujących też powszechnie wydawnictwa warszawskie jako źródło wiadomości – czytelnik płocki dowiadywał się o wydarzeniach kulturalnych w innych zaborach. Po Warszawie drugim miastem, z którego docierało najwięcej informacji kulturalnych do Płocka był właśnie Kraków. Oto przykłady.

Na łamach prasy płockiej – podobnie jak i krajowej – znajdowały odzwierciedlenie jubileusze literackie i historyczne. Obchodzony w 1879 r. w Krakowie jubileusz 50-lecia pracy literackiej Józefa Ignacego Kraszewskiego wzbudził duże zainteresowanie wśród obywateli guberni płockiej. W „Korespondencie Płockim” pojawiały się liczne artykuły. Pismo donosiło też o inicjatywach regionalnych Lwowa, Kalisza, Mińska, zamieszczano sprawozdania z obchodów jubileuszu w Krakowie i Rzymie. Informowało o samorzutnych inicjatywach osób nie tylko należących do środowiska artystycznego. Wzrosło zainteresowanie twórczością Kraszewskiego, w teatrze wystawiano adaptacje sceniczne jego utworów. Płocczanin, Wacław Ciechowski., wspominał, że na jubileusz Kraszewskiego „jeździła do Krakowa liczna pielgrzymka” z Płocka.

Z zainteresowaniem płocczan spotkał się projekt budowy w Warszawie i Krakowie pomnika Adama Mickiewicza z okazji 100. rocznicy urodzin wieszca. „Korespondent Płocki” już od 1882 r. popularyzował zamysł oraz inicjował na swoim terenie akcję zbierania datków na rzecz budowy pomnika, włączał się w krajową dyskusję nad jego kształtem. Natomiast wydawane od 1898 r. „Echa Płockie i Łomżyńskie” donosiły w czerwcu tr. o odsłonięciu pomnika Mickiewicza w podwawelskim grodzie: „W dniu 26 czerwca odsłonięto na Rynku Krakowskim pomnik Adama Mickiewicza. W uroczystości tej uczestniczyły tłumy ludu, które pospieszyły ze wszech stron Galicji. Przybyło również grono Czechów wraz z najślawniejszym obecnie poetą czeskim Jarosławem Urchlickim. Witano Czechów z gorącym zapalem. Na uroczystość złożyły się muzyka, śpiewy chóralne i mowy. Przemawiali przy odsłonięciu pomnika: marszałek Badeni, profesor Tarnowski, właścicielin Bojko i student Szukiewicz”.¹² Pisano też oczywiście o odsłonięciu pomnika Mickiewicza w Warszawie we wrześniu 1898 r.

Szybko dotarła do Płocka wieść o śmierci Stanisława Wyspiańskiego w 1907 r. Sprawilo to, że zaczęto szerzej interesować się twórczością poety. W oknach księgarni wystawiano obrazy Wyspiań-

skiego. W prasie płockiej zamieszczano fragmenty jego utworów, analizowano twórczy dorobek. Towarzystwo Muzyczne zorganizowało wieczór literacko-muzyczny ku czci zmarłego. Natomiast wydarzeniem scenicznym w teatrze płockim była premiera *Wesela* przygotowana 12 października 1907 r. przez zespół Felicjana Felińskiego. Publiczność tłumnie uczestniczyła w spektaklu, chociaż, jak się okazało, reakcja była różna. „Płocczanin” napisał, że niektórzy z przedstawicielei inteligencji uważają „przedstawienie takich utworów na scenie prowincjonalnej za rodzaj profanacji”.¹³ Ogół widzów był jednak zafascynowany *Weselem*. W innej bowiem informacji czytamy: „Potęga nastroju nieśmiertelnego arcydzieła opanowała nie tylko widzów w krzesłach, lecz i galerię, która w głębokim skupieniu śledziła przebieg tego cudownego misterium”.¹⁴ Tu trzeba dodać, że *Wesele* było przedstawione jako „całość ułożona w jednym obrazie”, ponieważ ze względu na cenzurę pozwolono grać tylko pewne sceny. W całości wystawiono *Wesele* w styczniu 1910 r.¹⁵ Do Płocka dotarła też w 1908 r. odezwa Komitetu Legatu im. Wyspiańskiego, który nawoływał, aby Wyspiańskiego uczcić czynem. Takim czynem w przekonaniu Komitetu miała być walka z gruźlicą, którą prowadziło Towarzystwo Dom Zdrowia „Pomoc Bratnia” w Zakopanem. W zbieraniu składek uczestniczyły redakcje polskich pism. Włączył się w nią również „Głos Płocki”.¹⁶

W 1909 r. obchodzono w kraju 100. rocznicę urodzin Juliusza Słowackiego. Pierwszy numer „Głosu Płockiego” 1909 r. poświęcony został w dużej części autorowi *Kordiana*. Podjęto wcześniej rzuconą myśl sprowadzenia prochów Słowackiego do kraju i pochowania ich na Wawelu. Zamiar ten zrodził się już w 1898 r., w kręgu młodzieży galicyjskiej, gdy obchodzono uroczystości 50-lecia śmierci poety.¹⁷

Prasa płocka informowała też o zawiązaniu się w Krakowie w 1912 r. Komitetu, który obradował nad sposobem uczczenia 100. rocznicy urodzin poety Zygmunta Krasińskiego.¹⁸ „Głos Płocki” zamieścił w 1912 r. także odezwę jubileuszową 25-lecia pracy literackiej krakowskiego poety Kazimierza Przerwy-Tetamjera. Grono dziennikarzy „dla upamiętnienia tej chwili hołdu, jaki poecie złożyć winno społeczeństwo” ogłosiło prenumeratę na jubileuszowe wydanie jego *Poezji wybranych*.¹⁹

Kolejna wielka akcja rocznicowa, tym razem o charakterze historyczno-patriotycznym – to 500-lecie bitwy pod Grunwaldem obchodzone w 1910r. Jak wiadomo zrodziła się z tej okazji ogólnonarodowa inicjatywa budowy pomnika Zwycięstwa Grunwaldu. Patronował jej Związek Szkolnictwa Polskiego. Henryk Sienkiewicz na łamach „Nowej Reformy” poparł zdecydowanie krakowski apel skierowany do miasta Lwowa i 30 innych miast w Polsce. Wystąpienie to przedrukował „Głos Płocki”.²⁰ Na łamach prasy płockiej pojawiły się różne koncepcje tych obchodów, a potem relacje z uroczystości w Czerwińsku.

Do Płocka dotarły również informacje na temat obchodów 300-letniej rocznicy śmierci Piotra Skargi. Pisał o nich korespondent z Krakowa, niejaki Z., w *Listach z podróży* drukowanych w „Głosie Płockim”. Napisał, że trzydniowy zjazd Skargowski w dniach 25 – 27 września 1912 r. w Krakowie „był zbyt zacieśniony, stał się on namiastką zbyt jednostronną. Zamiast uczcić złotoustego mówcę i jasnowidzącego proroka klęsk narodowych, żarliwego obrońcę uciśnionego ludu, nawołującego głosem wielkim do zgody i pracy nad podniesieniem ojczyzny, ściągnięto Skargę z piedestału istotnej jego wielkości. W przemówieniach i uchwałach zjazdu podniesiono i apoteozowano głównie te strony jego działalności, które dziś właśnie najwięcej podlegać by mogły krytyce”.²¹

Płock – jako jedno z nielicznych miast Królestwa Polskiego posiadających okazały budynek teatralny – chętnie odwiedzały wędrownie towarzystwa dramatyczne, a nierzadko wybitni aktorzy polscy. Prasa zamieszczała systematyczne relacje z tych przedstawień. Aktorzy krakowscy pojawili się w Płocku po raz pierwszy wraz z zespołem Kazimierza Skibińskiego już w sierpniu 1823 r. Od razu spotkali się z dobrym przyjęciem, dlatego jeszcze kilkakrotnie odwiedzali Płock. Po powstaniu styczniowym zaś w teatrze płockim występowały głównie zespoły wędrownie działające w Królestwie Polskim. Zdarzały się jednak przyjazdy aktorów z Krakowa i Lwowa.²² Wydarzeniem teatralnym był przyjazd do Płocka krakowskiej aktorki i pisarki Gabrieli Zapolskiej. Po raz pierwszy Zapolska przyjechała do Płocka wraz z zespołem Kazimierza Sarnowskiego w 1887 r. i zaprezentowała się publiczności w sztukach: Aleksandra Dumasa (syna) *Francillon*, Adolfa Abrahamowicza *Mąż z grzeczności* i w *Ulanie* wg Józefa I. Kraszewskiego. „Korespondent Płocki” anonsował ją jako „artystkę wysoko cenioną”. Po raz drugi Zapolska przyjechała do Płocka w marcu 1897r., wraz z zespołem Lucjana Dobrzańskiego, ale nie wzbudzała już takich sensacji jak poprzednio.

Prasa płocka rejestrowała też wydarzenia z innych dziedzin sztuki. Niektórzy płocczanie sami malowali bądź interesowali się malarstwem. Znaną postacią w mieście był Julian Zawodziński, wychowanek Wydziału Sztuk Pięknych w Krakowie, nauczyciel rysunków w gimnazjum płockim w l. 1833 – 1843, potem właściciel pracowni dagerotypów. Z Płockiem związany był też portrecista i batalista Witold Piwnicki, pochodzący z powiatu rypińskiego. Największy rozgłos przyniosła mu praca „Żółkiewski pod Cecorą” wystawiana w Wiedniu. Obraz został wybrany dla reprezentowania sztuki wiedeńskiej na wystawie w Paryżu w 1878 r., czyli rok przed powstaniem „Grunwaldu” Matejki. W 1880 r. obraz ten Piwnicki przekazał do muzeum w Sukienicach.²³ Wielu płocczan było też akcjonariuszami Krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych. Między Towarzystwem, a akcjonariuszami płockimi pośredniczył sędzia z Płocka Honoriusz

Dunin-Wolski. Zajmował się on przyjmowaniem zapisów na akcje i wydawaniem premii nadestanych przez Towarzystwo. Od 1878 r. prasa płocka kilkakrotnie zmieściła wykazy osób, które wylosowały kopie słynnych obrazów.

W 1901 r. ogłoszono konkurs na projekt polichromii w katedrze płockiej. Prace na konkurs nadesłali m. in. Stanisław Batta z Wiednia i Józef Mehoffer z Krakowa, twórca słynnych witraży i obrazów. Zwycięzcą konkursu został Mehoffer, jednak jego projektu nie zrealizowano, gdyż kuria biskupia uważała go za zbyt awangardowy. Po długich dyskusjach wybrano projekt Władysława Drapiewskiego, absolwenta szkoły malarstwa katolickiego w Nadrenii.²⁴ W 1902 r. „Echa Płockie i Łomżyńskie” zamieściły nekrolog malarza Henryka Siemiradzkiego, słynnego twórcy obrazu „Pochodnie Nerona”, ofiarowanego Muzeum Narodowemu w Krakowie oraz kurtyn teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie i Lwowie.²⁵

Prasa odgrywała ważną rolę w propagowaniu nowych prądów literackich. Termin modernizm zaczął pojawiać się na łamach „Ech Płockich i Łomżyńskich” od pierwszych numerów tego pisma w 1898r. W prasie opisywano przedstawienia sztuk modernistycznych na scenie płockiej. Repertuar ten spotykał się z różnym przyjęciem. Kiedy w 1902 r. wystawiono *Złote runo* Przybyszewskiego, w miejscowej prasie doniesiono, że w Warszawie sztuka odbiła się głośnie echem, ale prokuratura lwowska i krakowska zabroniły ją grać w Płocku z powodu oddziaływania na publiczność „w kierunku rozkładowym, demoralizującym”, a ze względu na „zdeenerwowanie jakiego ulegają słuchacze na *Złote runo* powinni pójść ludzie wytrawni, silni duchem”.²⁶ Sprawozdawca teatralny nie zrelacjonował reakcji publiczności płockiej. Przypuszczać należy, że głośne nazwisko autora – w dodatku skoligaconego z profesorem miejscowego gimnazjum – Czesławem Przybyszewskim – sprawiło, iż sztuki jego prezentowane na scenie w Płocku również wzbudzały zainteresowanie. Rok później przyjechała do Płocka „drużyna teatralna” pod kierunkiem samego Stanisława Przybyszewskiego, która odegrała trzy jego sztuki: *Złote runo*, *Matkę*, *Dła szczęścia*. Mimo dobrej gry rezultat finansowy był jednak „mierny”.²⁷

W latach 1901 – 1904 Stanisław Przybyszewski, od 1898 r. mieszkający już w Krakowie, często odwiedzał swoją rodzinę w Płocku, przybywając „(...) jak do domu rodzinnego”, chociaż jak ujęła to po latach jego kuzynka, Leona Przybyszewska, „[...] nie mamy pewności, czy jest naszym krewnym”. Wizyty te były wielkimi przeżyciami dla rodziny. Pisarz, według cytowanych wspomnień, okazał się nie tylko człowiekiem miłym, praktycznym i znającym się doskonale na gospodarstwie domowym, ale też „[...] chętnie opowiadał o swych podróżach i przeżyciach. Pamiętam, że całymi godzinami wsłuchiwałam się w jego opowiadania. Zrozumiałam się staje, że atmosfera naszego domu podniosła się

wtedy". Przyjazdy Przybyszewskiego były również przyczyną wielkiego poruszenia dla mieszkańców. „[...] mieszkaliśmy na parterze, a Stanisław grając swe ulubione kujawiaki i przyśpiewując sobie, ściągał mimo woli słuchaczy z ulicy”. Z pobytem Przybyszewskiego w Płocku, autorka wiązała jeszcze jedno wspomnienie: „[...] Księża na kazaniach przemawiając do tłumu, nazywali go szarlatanem lub antychrystem, w związku z czym służące odchodziły od nas, co martwiło Stanisława”. W ten sposób, starano się ocenić pozornie wolnomyślną twórczość wielkiego moralisty w klerykalnym i zaściankowym Płocku.²⁸

W 2. połowie XIX w. nastąpił rozwój polskiej nauki historycznej, gdyż „wiązało się to z ogólną atmosferą szacunku dla tej gałęzi wiedzy w wieku XIX na całym świecie, a w Polsce ze względów narodowych w szczególności”²⁹. Nie dziwi zatem fakt, że nazwiska uczonych należących do plejady polskiej nauki pojawiły się również na łamach prasy prowincjonalnej.

Inteligencja płocka miała kontakty – lub ich poszukiwała – z krakowskimi autorytetami naukowymi i odwrotnie. Literat płocki, Michał Synoradzki, autor powieści historycznych, rozpoczął w prasie agitację za utrzymaniem archiwum w Płocku. Po przebudowie w roku 1880 trybunału na sąd okręgowy w nowym gmachu zabrakło miejsca dla archiwum miejskiego, liczącego około 4 tys. ksiąg i zawierającego bogaty materiał do dziejów Płocka. Władze postanowiły przewieźć zbiory do Warszawy. Synoradzki wysyłał korespondencje do pism warszawskich, pisał do Ignacego Kraszewskiego, a także do historyka Waleriana Kalinki, aby za jego wstawiennictwem krakowska Akademia Umiejętności przysłała fundusz na zabezpieczenie zbiorów. W efekcie sprawę załatwiono połowicznie – zbiory przewieziono do Archiwum Głównego w Warszawie, pozostawiając w Płocku akta z XIX w.³⁰

Praca naukowa została poważnie ograniczona przez rozbiory, zatem kontynuowano i popierano wółamatorskie „zbieractwo narodowych pamiątek”. W okresie walki o zabezpieczenie płockich zbiorów archiwalnych Synoradzki, wspólnie z księdzem Antonim Brykczyńskim i prof. gimnazjum żeńskiego Franciszkiem Tarczyńskim, wystąpili z projektem opracowania mapy archeologicznej powiatu płockiego. Tarczyński zajmował się badaniami archeologicznymi, robił samodzielne poszukiwania. Materiał zebrany systematyzował, opracowywał, a potem ogłaszał swoje spostrzeżenia w warszawskich „Wiadomościach Archeologicznych”.³¹ W październiku 1885 r. przybył do Płocka specjalny wysłannik AU, antropolog Gotfryd Ossowski w celu zwiedzenia zbiorów Tarczyńskiego.³²

Powołana w r. 1873 w Krakowie, na bazie Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, Akademia Umiejętności miała m.in. za zadanie jednoczyć polską działalność naukową. I jak widać tę misję spełniała. „Ko-

respondent Płocki” zaś drukował na swych łamach sprawozdania z obrad Akademii Umiejętności.

Współpraca z Akademią Umiejętności trwała w następnych latach. „Głos Płocki” w 1910 r. zamieścił apel Komisji Literackiej AU w Krakowie skierowany do właścicieli i kierowników bibliotek o udzielanie informacji potrzebnych do zamierzonego przez Komisję wydania spisu wszystkich bibliotek oraz archiwów publicznych i prywatnych znajdujących się na ziemiach, które „przed 1772 r. państwo polskie stanowiły”.³³ W kwietniu 1908 r. przybył do Płocka z Warszawy historyk Tadeusz Korzon, od 1888 r. członek Akademii Umiejętności. Odwiedził bibliotekę Towarzystwa Naukowego, robił notatki do pracy o polskiej wojskowości, interesował się czasami Jana Sobieskiego. Po wyjeździe przysłał do zbiorów biblioteki swoje dzieło *Dola i niedola Sobieskiego*.³⁴

Naukowe kontakty z Krakowem miał poeta romantyczny Gustaw Zieliński. W latach 1855 – 1881 zgromadził w swoim majątku w Skępem olbrzymi księgozbiór liczący 14 tys. woluminów. Gromadząc zbiory, prowadził korespondencję z Karolem Estreicherem. Sam Estreicher zaś w liście do ówczesnego bibliotekarza zbiorów skępskich, krewnego Gustawa – Józefa Zielińskiego (znanego pod pseudonimem Izet-Bey) 2 czerwca 1874 r. prosił o nadsyłanie materiału bibliograficznego. W krótkim czasie, bo po miesiącu, Estreicher dziękował już za dwukrotną przesyłkę. W przedmowie do *Bibliografii polskiej XV – XVI stulecia* wspomina o 50 pozycjach, które nadesłali Gustaw i Józef Zielińscy. Współpraca ta trwała prawdopodobnie do śmierci Izet-Beya i kontynuowana była w ciągu następnych dwóch lat przez Gustawa. Ukazywanie się *Bibliografii* Karola Estreichera miało duże znaczenie w gromadzeniu dalszego księgozbioru biblioteki Zielińskich. Notatki na spisach skępskich świadczą, że uzupełnianie biblioteki odbywało się zgodnie z *Bibliografią*, co jest dowodem, że *Bibliografia* znalazła w Skępem, „gorliwego i zaryzykować można, entuzjastycznego użytkownika”.³⁵ Dodajmy, że zbiory skępskie przekazane zostały reaktywowanemu w 1907 r., Towarzystwu Naukowemu Płockiemu i stanowią zrąb Biblioteki TNP im. Zielińskich.

Gustaw Zieliński obok twórczości poetyckiej i gromadzenia biblioteki oddawał się także badaniom archiwalnym. Zapisem na rzecz Akademii Umiejętności w Krakowie kwoty 3700 marek umożliwił wydanie w 1881 r. *Ludów Sejmikowych Ziemi Dobrzyńskiej*. W zbiorach Towarzystwa Naukowego Płockiego zachowały się rękopisy: list Gustawa Zielińskiego do prezesa Akademii Umiejętności Józefa Majera (bez daty), pokwitowanie z kasy akademickiej – 5 lutego 1881 r. oraz list Józefa Szujskiego do Gustawa Zielińskiego pisany w Krakowie 8 lutego 1881 r.³⁶ Natomiast syn Gustawa Zielińskiego – Józef, z zamiłowania numizmatyk, od 1898 r. był członkiem Komisji Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie.

Józef Feliks Zieliński był zaś tłumaczem dzieł Machiawellogo, zabiegał o wydanie *Rzeczy o księżu*

oraz *Rozprawy na pierwszą dekadę księcia Liwiusza*. W tym celu zwrócił się do drukarni toruńskich i za pośrednictwem Karola Eistreichera do drukarni krakowskich. Wśród papierów po Zielińskim zachowały się trzy oferty z Krakowa: dwie drukarni „Czasu” – jedna z dnia 10 maja 1877 r. i druga prawdopodobnie z lutego 1877 r. oraz trzecia od Władysława Ludwika Anczyca z 24 lutego 1877 r. Wydanie jednak nie zostało zrealizowane. Zieliński zmarł w 1879 r.³⁷

W Krakowie natomiast drukował swoje utwory inny płoczanin – poeta Wacław Wolski. W 1891 r. wydał w Warszawie poemat *Burza*, a w 1893 r. w Krakowie drugą i trzecią jego część.

Kraków był miejscem spotkania Gustawa Zielińskiego z poetą Teofilem Lenartowiczem. Zieliński wspomagał materialnie przebywającego od 1856 r. we Włoszech Lenartowicza. Swoim kosztem wydrukował tomik poezji „Irnika” w 1880 r. pt. *Jagoda mazowieckich lasów*. W 1875 r. w czasie jubileuszu pisarskiego Lenartowicza Gustaw Zieliński specjalnie pojechał do Krakowa, aby zobaczyć swego przyjaciela i „żeby rękę brata włóczęgi uściskać”. Lenartowicz bowiem od połowy lipca do końca września przebywał w Krakowie (i okolicy: w Krzeszowicach i Tęczynku), gdzie fetowany uroczystie obchodził swój jubileusz pisarski.³⁸

W latach siedemdziesiątych rozwinęła się w Płocku, podobnie jak w całym Królestwie Polskim, na szeroką skalę – zgodnie z programem pozytywistycznym – działalność odczytowa. Specyficzna sytuacja kraju, chęć upowszechniania literatury, rozbudzenie świadomości narodowej – to czynniki szczególnie jej sprzyjające. Działalności tej od początku sekundowała prasa płocka. Odczyty wygłaszali reprezentanci miejscowej inteligencji jak i przybysze z Warszawy a nawet Krakowa. Wśród prelegentów przyjeżdżających do Płocka była „znana z odczytów w Galicji” Adela Malewicz. W 1882 r. wygłosiła tu prelekcję „O pracy, wytrwałości, o woli, energii, o solidarności, szczęściu jakie przez nie zdobywamy”. „Korespondent Płocki” w 1878 r. zamieścił obszerne sprawozdanie z odczytów sławnych uczonych krakowskich wygłaszanych w Warszawie – historyka Stanisława Tarnowskiego i botanika Józefa Rostafińskiego. Pisano też o raucie u dramaturga pochodzącego z Płocka – Kazimierza Zalewskiego, który odbył się z okazji przyjazdu Tarnowskiego do Warszawy.³⁹ W maju 1912 r. przyjechał do Płocka z ramienia Towarzystwa Kultury Polskiej Tadeusz Miciński z odczytem pt. „Dzwony Wawelu”. Frekwencja jednak nie była duża, a „Głos Płocki” napisał: „I sam tytuł i osoba prelegenta w innym mieście niewątpliwie pociągnęłaby liczne rzesze. Tymczasem u nas w Płocku, część osób, mało interesująca się polską literaturą współczesną nie słyszała o Micińskim – innych zaś nie tylko dzwony, ale nawet armaty Wawelu nie byłyby w stanie zbudzić z wygodnej drzemki”.⁴⁰

Prasa płocka, podobnie jak i warszawska, chętnie drukowała wrażenia z zagranicznych podróży

pisane w postaci reportażu, listów, opisów, wspomnień. Tego typu artykuły mogły powstawać dzięki rozwojowi komunikacji i rozbudzonemu w dobie pozytywizmu zainteresowaniu geograficznym. Przez Kraków wiodła droga do galicyjskich źródeł i austriackich kurortów. Tu zatrzymywali się jadący do Wiednia, Paryża i innych stolic europejskich. W 2. połowie XIX w. Kraków stał się ważnym węzłem kolejowym i miejscem przesiadek podróżnych. A jako miasto historyczne był też celem wycieczek poznawczych oraz miastem, do którego młodzi podążali na studia. Na studia udawano się też do Lwowa. Przez Lwów jeżdżono do Truskawca lub w góry Czarnohory. Z tych wojaży niektórzy podróżni dzielili się na łamach prasy wrażeniami ze swymi krajami. Jednak autorów wyspecjalizowanych w podróżopisarstwie było niewiele. Na prowincji osobami, które stać było na dalekie wojaże zagraniczne byli przeważnie lekarze i oni głównie nadsyłałi na bieżąco lub relacjonowali po powrocie swoje wrażenia z odbytych wycieczek.

Listy z podróży ukazywały się w „Korespondencie Płockim” oraz w późniejszym okresie, jak np. publikowane w „Głosie Płockim” w 1912 r. *Listy Z. Mamy* w nich m. in. taki oto opis Krakowa: „*Kraków do niedawnego czasu był niejako Rzymem polskim. Jeżdżono doń dla oglądania dawnych pamiątek, dla nabrania otuchy, była to nasza Mekka narodowa.*”

Dziś Kraków urósł znacznie i zdaje się mieć aspiracje wielkiego miasta europejskiego.

Zdania przybyszów o Krakowie są bardzo podzielone. Jednym bardzo się on podoba, inni nazywają go zapadłym partykularzem.

Co nie ulega wątpliwości, to że Kraków podnosi się, porządkuje i zabudowuje. Z przyjemnością przyznać to trzeba, iż nawet domy sprawiają na ogół estetyczne wrażenie. Pod tym względem dzieje się tu o wiele lepiej, niż w Warszawie, która zabudowuje się domami koszarowymi, przeładowanymi banalnymi najczęściej ozdobami, bez żadnego smaku.

*Krakowskim architektom przyznać należy dużo poczucia piękna. Budowane tu domy odznaczają się estetycznymi liniami, którym nadają większe daleko znaczenie niż szablonowym zwykle zewnętrznym ozdobom, a każda budowla często stanowi całość, już swoimi kształtami i pomysłem ogólnym, sprawiającą estetyczne wrażenie.*⁴¹

Do Płocka również docierały – choć w mniejszym stopniu – informacje o wydarzeniach kulturalnych Lwowa. We wrześniu 1898 r. „Echa Płockie i Łomżyńskie” informowały o odsłonięciu tam pomnika króla Jana Sobieskiego w 215. rocznicę odsieczy wiedeńskiej. „We Lwowie – pisano – w d. 18 b. odsłonięty został pomnik króla Jana Sobieskiego, który 215 lat temu pospieszył z odsieczą zagrożonemu przez nadejście Turków Wiedniowi. Pomnik przedstawia bohatera pędzącego na rumaku i wskazującego rycerstwu drogę (...). Pomnik króla Jana III znajduje się jak wiadomo i w Warszawie, w Łazienkach”.⁴² W 1908 r. zaś grono obywateli z Żó-

lkwi i okolicy zamieściło w prasie polskiej, w tym i w plockiej, apel skierowany do narodu o wzięcie udziału w uroczystości złożenia popiołów Stefana Żółkiewskiego w nowym sarkofagu w tym mieście.⁴³ W październiku 1910 r. we Lwowie odbywały się uroczystości ku czci Fryderyka Chopina, na których Ignacy Paderewski wygłosił odczyt. Przedruk tego odczytu z „Gazety Warszawskiej” zamieścił na swych łamach „Głos Płocki”.⁴⁴ Tekst ten zainspirował „G. z nad Drwęcy” [Józefa Zielińskiego] do napisania artykułu *Chopin w Lipnowskim*.⁴⁵ W celach naukowych bawił w Płocku dwukrotnie, w 1885 i 1886 r., dr Wojciech Kętrzyński, dyrektor Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie. Zwiedzał biblioteki i archiwa kościelne w Warszawie, Włocławku i Płocku, zajmując się poszukiwaniem zabytków historycznych do wydawnictwa *Pomniki dziejowe Polski*. Wyjazdy te były niezwykle owocne, gdyż Kętrzyński w stolicy Mazowsza odnalazł, m. in. kalendarz płocki z XV w.⁴⁶ Z Kętrzyńskim utrzymywał również kontakty Gustaw Zieliński.⁴⁷

Muzeum Przemysłu we Lwowie zgłosiło się do dr. Aleksandra Macieszy jako prezesa TNP w Płocku oraz członka-korespondenta i delegata Towarzystwa Opieki nad zabytkami przeszłości z prośbą o przyjęcie z pomocą w gromadzeniu reprodukcji zabytków artystycznych polskich. Muzeum prosiło o dostarczanie dużych i dokładnych fotografii zabytków sztuki z Płocka i okolicy: zdjęć kielicha średniowiecznego z czasów księcia Konrada Mazowieckiego, relikwiarza na głowę świętego Zygmunta oraz ornatów z katedry płockiej, a także zdjęć ważniejszych pomników architektury, rzeźby i malarstwa. Przy tej okazji „Głos Płocki” podał kilka szczegółów na temat Muzeum Przemysłu we Lwowie powstałego w 1873 r. w czasie wystawy światowej w Wiedniu, a otwartego w 1874 r.⁴⁸

W doniesieniach prasowych „za granicą” w prasie plockiej – jak już podkreślano – dominowała tematyka kulturalna, ale pojawiały się także inne treści. W 1908 r. dokonano w Płocku uroczystego otwarcia przez Towarzystwo Higieniczne „Ogrodu Jordana”. Podobnie jak w wielu miastach Galicji również w Płocku wyznaczono plac gier i zabaw, na którym dzieci przebywały pod fachową opieką. Wcześniej w „Głosie Płockim” ukazał się artykuł dr. Aleksandra Macieszy, prezesa Towarzystwa Naukowego Płockiego, popularyzujący teorię i inicjatywy krakowskiego profesora medycyny Henryka Jordana. Autor szczególnie podkreślał wartość wychowawczo-zdrowotną gier i zabaw ruchowych dzieci i młodzieży na świeżym powietrzu.⁴⁹ W 1912 r. „Głos Płocki” informował także o działalności Krakowskiego Towarzystwa Rolniczego, o wystawie przemysłowej urządzonej przez filię Ligi Pomocy, której celem była promocja i sprzedaż wyrobów przemysłu ziem Polski i Litwy.⁵⁰

Na łamach „Głosu Płockiego” systematycznie ukazywały się doniesienia z Galicji wysyłane z Krakowa, a sygnowane kryptonimem „Wasz”. Doty-

czyły one głównie wydarzeń politycznych we Lwowie i Krakowie. Informowały m. in. o zamachu dokonanym 12 kwietnia 1908 r. we Lwowie na namiestnika Galicji Andrzeja Potockiego i o lekarzu z Krakowa, który chcąc uczcić jego pamięć ofiarował cały swój majątek na zakład naukowo-wychowawczy dla ubogich dziewcząt. Donoszono też o obradach Rady Miejskiej we Lwowie i Krakowie, o zjeździe wszechsłowiańskim w Wiedniu, o zamiarze budowy kanału Dunaj – Odra – Wisła, o zjeździe „Sokoła”, o „postępowej” młodzieży studenckiej z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która zbojkotowała wykład ks. prof. Zimmermana. Informowano o zjeździe we Lwowie w 1910 r. Stronnictwa Demokratyczno - Narodowego z udziałem 350 włościan czy o pomysły urzędzenia w czerwcu 1910 r. wystawy etnograficznej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Pisano o działalności kobiet w Galicji w „kółku ziemianek”. „Głos Płocki” szeroko omawiał w 1912r. zadania Towarzystwa Szkoły Ludowej w Galicji. Jedną z największych zasług Towarzystwa obok szerzenia oświaty wśród młodzieży szkolnej było także zwalczanie analfabetyzmu wśród dorosłych. „Towarzystwo – pisano – odznacza się godną pochwałą wszechstronnością oraz zwróceniem najbaczniejszej uwagi na te połaci kraju, gdzie żywiołowi polskiemu grozi najbardziej wynarodowienie”.⁵¹

To, co zostało wyżej przedstawione, to tylko garść przykładów pokazujących jak żywym zainteresowaniem prasy plockiej cieszyły się różne wydarzenia kulturalne w Krakowie i Lwowie. Takich publikacji w pismach płockich przełomu XIX i XX w. zamieszczano wiele. I jakże rozległa była ich tematyka – od podniosłych relacji z obchodów rocznicowych po informacje o działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej. Z perspektywy stolicy Mazowsza główne miasta Galicji uważano bowiem za jedno z najważniejszych ośrodków kultury polskiej i całego życia narodowego w najrozmaitszych przejawach. A przecież z Płocka do Krakowa i Lwowa było wtedy daleko nie tylko w wymiarze przestrzennym, który czy to dawniej czy to dziś pozostaje niezmienny. Ówczesną odległość między Płockiem, a galicyjskimi stolicami wyznaczały jednak od stu lat kordony zaborowe. Ale w warunkach niewoli narodowej nigdy nie zaniknęło poczucie wspólnoty, kultury i tradycji historycznej. Świadomość ogólnonarodowej więzi rozciągała się na cały kraj, przechodząc ponad rozbiorowymi granicami. Polska i polskość wciąż istniały w sensie duchowym.

Z przytoczonych przykładów doniesień pism plockich o wydarzeniach w Krakowie i Lwowie wyraźnie widać, jak ważną rolę w owym „upartym trwaniu polskości” – odgrywała prasa. Stałą codzienną łączność pomiędzy poszczególnymi częściami Polski podtrzymywała nie tylko prasa „wielka”, wydawana w dzielnicowych stolicach, ale i ta „mała”, wychodząca – jak kraj długi i szeroki – w miastach prowincjonalnych. Takich właśnie jak Płock.

- ¹ J. Maciejewski, *Geografia kulturalna Polski drugiej połowy XIX w. (1864 – 1914)*, w: *Życie społeczno-kulturalne ośrodków lokalnych ziem polskich w dobie powstaniowej (1964 – 1914)*. Pod red. M. Adamczyk i A. Notkowskiego, Kielce 1993, s. 19.
- ² B. Konarska-Pabiniak, *Życie kulturalno-literackie Płocka w 2. połowie XIX w.*, Płock 1994.
- ³ Cz. Gutry, *Z historii czasopism płockich*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” IX, z. 1, Wrocław 1970; A. J. Nowowiejski, *Płock, monografia historyczna*, Płock 1917, 1931.
- ⁴ „Korespondent Płocki” 1879, nr 54; „Korespondent Płocki” 1887 nr 36; „Płocczanin” 1888, s. 30 – 31.
- ⁵ *Z Petersburga*, „Korespondent Płocki” 1879, nr 51.
- ⁶ A. Notkowski, *Spoleczne funkcje polskiej prasy lokalnej*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku” vol. 11, 1999, t. 11, s. 248.
- ⁷ *Ibidem*, s. 253.
- ⁸ J. Żarnowski, „Ojczyzną był, język i mowa...”, *Kultura polska a odbudowa niepodległości w 1918 r.*, Warszawa 1978, s. 29.
- ⁹ *Ibidem*, s. 52.
- ¹⁰ *Ibidem*, s. 53.
- ¹¹ J. Myśliński, *Próba określenia miejsca i roli prasy w dziejach społeczeństwa polskiego doby powstaniowej*, „Dzieje Najnowsze” R. X – 1978, z. 3, s. 5.
- ¹² *Odsłonięcie pomnika*, „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1898, nr 27.
- ¹³ *Z teatru*, „Płocczanin” 1907, nr 41.
- ¹⁴ *Ibidem*
- ¹⁵ B. Konarska-Pabiniak, *Płocka Melpomena. Teatr zawodowy i amatorski 1808 – 1975*, Płock 1998, s. 114; „Głos Płocki” 1910, nr 7.
- ¹⁶ „Głos Płocki” 1908, nr 6.
- ¹⁷ B. Konarska-Pabiniak, *Płocczanie o wieszczach 1876 – 1939*, „Notatki Płockie” 1999, nr 2.
- ¹⁸ „Głos Płocki” 1912, nr 2.
- ¹⁹ „Głos Płocki” 1912, nr 31.
- ²⁰ „Głos Płocki” 1909, nr 44.
- ²¹ „Głos Płocki” 1912, nr 94, 95.
- ²² Barbara Konarska-Pabiniak, *Płocka Melpomena. Teatr zawodowy i amatorski 1080 – 1975; Repertuar teatru w Płocku 1808 – 1939*, Warszawa 1982.
- ²³ „Korespondent Płocki” 1878, nr 36.
- ²⁴ K. Aśkanas, *Sztuka Płocka*, Płock 1991, s. 257. Władysław Drapiewski (1876 – 1961) znany był z wykonania polichromii i witraży w katedrze płockiej, w której uwiecznił wielu płocczan.
- ²⁵ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1902, nr 69.
- ²⁶ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1902, nr 18.
- ²⁷ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1903, nr 67 – 69.
- ²⁸ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1902, nr 55; *List Leony Przybyszewskiej do Stanisława Kostaneckiego pisany 20 X 1972 r.* TNP, sygn. 215, K. 6, 5V.
- ²⁹ Żarnowski, „Ojczyzną był język...” *op. cit.*, s. 133.
- ³⁰ B. Konarska-Pabiniak, *Listy z Płocka do Józefa Ignacego Kraszewskiego „Rocznik Mazowiecki”, t. IX – 1987*, s. 305 – 321.
- ³¹ „Korespondent Płocki 1879, nr 6.
- ³² M. Synoradzki, *Ci, których znam*, „Biesiada Literacka” 1916, t. 82; B. Konarska-Pabiniak, *Życie kulturalno-literackie Płocka w 2. połowie XIX w.*, Płocka 1994.
- ³³ „Głos Płocki” 1910, nr 103.
- ³⁴ „Głos Płocki” 1908, nr 28 – 31.
- ³⁵ *Ibidem*, s. 35.
- ³⁶ A. Czapski, *Obchody 100. Rocznicy śmierci Gustawa Zielińskiego*, „Notatki Płockie” 1981, nr 4; „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności” 1881, s. 15, 16; E. Wróblewska, *Zieliński Józef Feliks*, w: *Słownik Pracowników Książki Polskiej*, Warszawa 1972, s. 1021.
- ³⁷ Gutry, *Biblioteka... op. cit.*, s. 92.
- ³⁸ B. Konarska-Pabiniak, *O przyjaźni Gustawa Zielińskiego z Teofilem Lenartowiczem*, „Notatki Płockie” 1984, nr 4.
- ³⁹ B. Konarska-Pabiniak, *Życie kulturalno-literackie Płocka w 2. połowie XIX w.*, Płock 1994, s. 93.
- ⁴⁰ „Głos Płocki” 1912, nr 38.
- ⁴¹ „Głos Płocki” 1912, nr 91.
- ⁴² *Pomnik króla Jana III*, „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1898, nr 50.
- ⁴³ „Głos Płocki” 1908, nr 5.
- ⁴⁴ „Głos Płocki” 1910, nr 87 – 90.
- ⁴⁵ „Głos Płocki” 1910, nr 93.
- ⁴⁶ „Korespondent Płocki” 1885, nr 91.
- ⁴⁷ *Dwa listy do Wojciecha Kętrzyńskiego, z lat 1872 – 1873*, Rkpss Ossolineum, sygn. 6230/III.
- ⁴⁸ „Głos Płocki” 1908, nr 90.
- ⁴⁹ „Głos Płocki” 1908, nr 33 – 37.
- ⁵⁰ „Głos Płocki” 1912, nr 90.
- ⁵¹ „Głos Płocki” 1912, nr 90.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ W PŁOCKU W DOBIE DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ (1918-1939) cz. III

O ile w okresie przed I wojną światową oraz w czasie jej trwania można było mówić, oczywiście w pewnym znaczeniu, o dość ekspansywnym rozwoju spółdzielczości, to po odzyskaniu niepodległości, spółdzielczość ta kurczy się, a niebawem upada. Wyjaśnienie tego zjawiska nie należy do zadań łatwych. Nie wchodząc w drobiazgowy analizy należy stwierdzić, że na ten stan rzeczy, oprócz przyczyn obiektywnych, takich jak trudności ekonomiczne państwa, czy też obserwowana w początkach dwudziestolecia radykalizacja mas społecznych, wpłynęły i rozbieżności jakie zachodziły w samym ruchu chrześcijańsko-demokratycznym. Potwierdzenie tej tezy znajdujemy w uchwałach warszawskiego zjazdu biskupów metropolii warszawskiej jeszcze z 12 i 13 kwietnia 1916 r., na którym potępiono samodzielność społeczno-polityczną niektórych działaczy, zwłaszcza tych, którzy przynależeli do Związku Katolickiego¹³¹. Podobne stanowisko zajął pierwszy zjazd biskupów 3 zaborów z 10 marca 1917 r. w Warszawie, który określił sposób ujednoczonego działania dla wszystkich organizacji społeczno-kościelnych¹³².

Formalne upolitycznienie się Demokracji Chrześcijańskiej jakie nastąpiło w 1918 r., stworzyło dodatkowe przesłanki do wytworzenia się atmosfery napięć¹³³. Władzom kościelnym chodziło o ścisłe podporządkowanie tej partii, jak i wszystkich innych stowarzyszeń społeczno-kościelnych. Pomijam omawianie rozwoju tych wydarzeń, z uwagi na założony zakres tematu. Wystarczy jedynie stwierdzić, że w wyniku tej akcji, Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich zostały w pragmatyce Kościoła, sprowadzone do roli bractw religijnych. Tym samym zatraciły typowo społeczne motywy działania na polu ekonomiczno-społecznym.

Dla zapewnienia ciągłości i logiczności prezentowanych rozważań należy w tym miejscu podnieść jeszcze jedno wyjaśnienie. Otóż Płock, pomimo że był siedzibą ordynariatu, nie wytworzył wzorem Warszawy, Poznania, Lublina, Lwowa, czy też Krakowa, osobnego centrum dla propagowania akcji społecznej, czy też kulturalno-światowej. Przekraczało to możliwości i samego miasta, jak i ordynariatu. Sytuacja ta rzutowała oczywiście na typ działacza społecznego, który rzecz jasna nie posiadał najczęściej należytego przygotowania do zadań społecznych. Lukę w tym zakresie do pewnego stopnia miał wypełniać działający od 6 lutego 1919 r. tzw. Sekretariat Diecezjalny do Spraw Społecznych¹³⁴, czy powołany 25 listopada 1930 r. przez biskupa Nowowiejskiego Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej¹³⁵. Pewne z tego zakresu zadania postawiono również przed powołanym tuż

przed II wojną światową w Płocku – Instytutem Wyższej Kultury Religijnej. Działalność wspomnianych instytucji była jednak do pewnego stopnia chybiona. Dwie pierwsze, z powodu kompletnego braku środków finansowych raczej pozorowały działalność organizacyjną, niż podejmowały działania praktyczne. Trzecia natomiast, bardziej zajmowała się zagadnieniami odnoszącymi się do spraw formacji religijnej, aniżeli społecznej.

Za jedyne osiągnięcie można by uznać utworzenie przez abpa A. J. Nowowiejskiego Katolickiego Uniwersytetu Ludowego w Proboszczewicach k. Płocka. Fakt ten miał miejsce 26 grudnia 1937 r. W programie pracy tej placówki położony był duży nacisk na zagadnienia spółdzielcze. Cały ten wysiłek niweczyła jednak ta okoliczność, że rozpoczynający naukę, nie posiadali ponadpodstawowego przygotowania i że najczęściej, wywodzili się oni z najbliższych okolic Proboszczewic¹³⁶. Tak więc, jak wynika z powyższego, rozwój ruchu spółdzielczego hamowały, a nawet i niweczyły, z jednej strony spory jakie powstały na tle emancypacji stowarzyszeń społeczno-kościelnych, z drugiej zaś, braki kadrowe wśród działaczy spółdzielczych. Dopiero w tym kontekście wydaje się być zrozumiałym upadek spółdzielni, jakie powstały z inspiracji Demokracji Chrześcijańskiej.

Przechodząc do podania szczegółów, rozważania rozpocznę od omówienia działalności spółdzielni „Wisła” w Radziwiu. Po odzyskaniu niepodległości, przed spółdzielnią „Wisła” pojawiły się nowe zadania i to głównie natury gospodarczej. Chodziło przede wszystkim o odbudowę potencjału „Wisły”. Nie było to łatwe, a to ze względu na niski poziom wyrobienia społecznego mieszkańców. Ze sprawozdania Zarządu „Wisły” z 3 lutego 1918 r. wynika, że liczba stowarzyszonych wynosiła 113 osób¹³⁷, zaś w marcu 1923 – ok. 300¹³⁸. Liczby te w zupełności potwierdzają, jak bardzo było ograniczone zaplecze społeczne spółdzielni. Nie zachował się pełny zestaw wskaźników ekonomicznych „Wisły”. Z tych jakie posiadamy wynika, że np. 30 marca 1919 r., tj. w dniu zamknięcia roku budżetowego, czysty zysk wyniósł zaledwie 4.766 mk i 71 fen. Powodem tego stanu rzeczy był w pierwszym rzędzie dość wąski asortyment rozprawdzanych towarów. Sprzedawano bowiem tylko niektóre artykuły spożywcze pierwszej potrzeby, takie jak mąka, cukier, sól, chleb kartkowy oraz materiały opałowe, jak naftę i drewno¹³⁹. Pod koniec 1918 r. zaczęto sprzedawać wyroby tytoniowe¹⁴⁰.

Drugą przyczynę niedomagań, stanowił nieproporcjonalny w stosunku do ogólnego dochodu

spółdzielni, stosowany system uposażenia pracowników¹⁴¹.

Zmieniający się ustawicznie kurs pieniądza odbijał się również na wysokości udziałów. W grudniu 1923 r. udział określony był na 100 mk, wpisowe na 5. W marcu 1923 r. udziały zostały podniesione do 5.000 mk. Był to wynik prawie że niekontrolowanej inflacji, naturalnie utrudniający działalność spółdzielni. O jej bardzo trudnej sytuacji gospodarczej świadczą także takie dane: obrót – 17 mln mk, czysty zysk – 2 mln mk¹⁴². Dalszych wskaźników nie zdołano ustalić. Wydaje się jednak, że i w latach następnych sytuacja była analogiczna, tj. bardzo trudna. W końcu zmusiła ona władze do szukania oparcia w innej, ekonomicznie silniejszej spółdzielni. W ówczesnych warunkach taką spółdzielnią mogła być jedynie płocka „Zgoda”. Włączenie w 1923 r. Radziewia w obręb administracyjny Płocka, jedynie ułatwiło ten proces. Ostatecznie do fuzji tych spółdzielni doszło, jak już uprzednio wspominałem - w 1926 r.

W międzyczasie odnotowujemy szereg prób, które miały na celu uzdrowienie gospodarki spółdzielni. Realizację tego zadania upatrywano głównie w poprawie organizacji. Takie stanowisko reprezentowali F. Jurkowski i P. Flak. W każdym razie w kwietniu 1919 r. doszło do przystąpienia „Wisły” do Gostynińskiego Związku Stowarzyszeń Spożywczych „Gostyniak” w Gostyninie. Akces ten nie miał jednak bardziej istotnych następstw dla działalności spółdzielni¹⁴³. W protokołach „Wisły” nie spotykamy bowiem żadnych śladów działalności patronackiej „Gostyniaka”. Zresztą, jak podaje „Radziwiak”, stowarzyszenie już w 1923 r. podlegało Związkowi Stowarzyszeń Spółdzielczych w Płocku¹⁴⁴. Opisane fakty wystawiają dobre świadectwo władzom „Wisły”.

Utartym zwyczajem kilka uwag poświęcimy kierownictwu „Wisły”. Jak pamiętamy, w lutym 1918 r. nastąpiła całkowita sekularyzacja władz spółdzielni. Przyczyn tego faktu nie znamy. Jako prezesa wybrano wówczas K. Zasadę, który spełniał tę funkcję do połowy 1919 r. Bezpośrednio po nim nastąpił W. Ciećwierz. Trwał on na tym stanowisku do 14 marca 1920 r. Trzecim prezesem był Leon Paskucki, zaś od 1923 r. Biegański, który też doprowadził „Wisłę” do fuzji ze spółdzielnią „Zgoda”. Poza wymienionymi, obsada poszczególnych stanowisk nie ulegała większym zmianom¹⁴⁵.

O innych spółdzielniach w Płocku, założonych przy współudziale Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, jeszcze mniej zachowało się informacji. Wiadomo o nich, że wszystkie bez wyjątku borykały się z ogromnymi trudnościami natury ekonomicznej. Tak było w przypadku Stowarzyszenia Spożywczego Rzemieślników Chrześcijańskich. W grudniu 1918 r. kooperatywa zrzeszała 115 członków, zaś kapitał udziałowy wynosił 4.070 mk. Stowarzyszeni otrzymywali 6 % od wkładów w stosunku rocznym. Kooperatywa prowadziła 2 sklepy w Płocku. Jeden znajdował się przy ul. Kościuszki 7,

drugi u zbiegu ulic Więziennej i Tumskiej. Prowadzono w nich sprzedaż artykułów pierwszej potrzeby¹⁴⁶. O dalszych losach spółdzielni nic nie wiadomo. Wydaje się, że najprawdopodobniej została ona zlikwidowana w 1924 r¹⁴⁷.

W 1920 r. Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich podjęło następną inicjatywę. Stanowiło ją założenie w miesiącu maju stowarzyszenie pn. Kooperatywa Spożywcza Robotników Chrześcijańskich w Płocku. Spółdzielnia ta prowadziła sprzedaż artykułów pierwszej potrzeby. W lipcu tego roku rozszerzono asortyment o materiały łokciowe¹⁴⁸.

W kwietniu 1921 r. stowarzyszenie przyjęło nowy statut, dostosowując dotychczasowy do postanowień ustawy o spółdzielniach. Z tego okresu pochodzi informacja, iż spółdzielnia dotowała schronisko dla starców, które od kilku już lat było prowadzone przez Demokrację Chrześcijańską¹⁴⁹.

W 1922 r. spółdzielnia stała się właścicielem składu drewna opałowego i węgla. Znajdował się on na placu przy ul. Misjonarskiej 10 w Płocku. Artykuły te udostępniano wyłącznie członkom spółdzielni¹⁵⁰.

Spółdzielnia nie cieszyła się popularnością w społeczeństwie płockim. Jak wynika ze sprawozdania Centrali Stowarzyszeń Spółdzielczych Robotników Chrześcijańskich – 31 grudnia 1922 r. liczyła ona zaledwie 89 członków, przy czym jej udział w centrali, wynosił zaledwie 4.880 mk¹⁵¹. Świadczy to o efemeryczności tej placówki, co zresztą podkreślono podczas zebrania sprawozdawczego za rok 1921, które odbyło się 5 lutego 1922 r¹⁵².

Zasadniczo nie wiemy nic bliższego o dalszych losach spółdzielni w następnych latach. Spotykane tu i ówdzie sporadyczne na jej temat wzmianki prasowe, poza samą rejestracją jej istnienia, nie wnoszą nic istotnego. Samoistny byt spółdzielni trwał do 1 stycznia 1928 r., tj. do momentu połączenia się ze spółdzielnią „Zgoda” w Płocku¹⁵³. W każdym razie przyczyną jej upadku były trudności ekonomiczne.

Listę spółdzielni, ideowo związanych z ruchem społeczno-kościelnym, zamykają Spółdzielczy Sklep Spożywczy „Przyszłość” i Kuchnia Spółdzielcza. Obydwie te placówki powstały i działały przy Stowarzyszeniu Katolickich Służących św. Zyty w Płocku. Ze sprawozdania z zebrania ogólnego członków z 29 lutego 1920 r. wynika, że sklep „Przyszłość”, który znajdował się przy ul. Królewieckiej w Płocku – miał duże obroty, zaś kuchnia wydawała obiady po 6 mk¹⁵⁴. Dane te, z uwagi na ich szczupłość, nie pozwalają na wyciągnięcie dalszych wniosków. O dalszych losach tych placówek brak jest innych potwierdzeń źródłowych.

Nasz przegląd płockiej spółdzielczości spożywców kończy omówienie działalności spółdzielni wojskowych¹⁵⁵. Spółdzielczość ta została zorganizowana w Płocku prawdopodobnie w 1923 r. Niestety, o jej rozwoju zachowały się jedynie drobne informacje. Chronologicznie wcześniejszą była Spół-

Idzielnia Spożyców 8 pal. Jej Zarząd znajdował się przy Dowództwie 8 pal. W 1924 r. na czele Rady Nadzorczej stał ppłk Leonard Tucker, kierownikiem Zarządu był chor. Wacław Szelażewicz, zaś buchalterem - Czajkowski¹⁵⁶. Z danych z 30 października 1934 r. wynika, że spółdzielnia była zlokalizowana na terenie Koszar Dąbrowskiego i w Koszarach Płońskich. Prowadzono w niej, obok sprzedaży artykułów pierwszej potrzeby, również sprzedaż piwa i miodu, tj. należącym do niej tzw. stałym bufecie¹⁵⁷.

Druga spółdzielnia została zawiązana przy 4 psk, który stacjonował w Alejach Kilińskiego. Spółdzielnia ta, obok dystrybucji artykułów spożywczych pierwszej potrzeby, prowadziła w dziale sportowym sprzedaż rowerów, motocykli i innych przyrządów sportowych. Towary te były sprzedawane również i osobom cywilnym¹⁵⁸. Z danych z 30 października 1934 r. wynika, że spółdzielnia 4 psk podobnie jak i poprzednia, prowadziła bufet ze sprzedażą piwa i miodu¹⁵⁹. Informacje te wyczerpują dzieje płockiej spółdzielczości spożyców.

B. Spółdzielczość kredytowa

Jakkolwiek mogłoby się wydawać, że w okresie odrodzonej państwowości polskiej spółdzielczość kredytowa w Płocku znalazła warunki dla pomyślnego rozwoju, to w rzeczywistości różniła się ona bardzo od spółdzielczości z okresu poprzedniego. Uderzał w niej przede wszystkim brak dynamizmu działania, tak charakterystyczny np. w okresie wojny. Podobnie nie spotykamy już w jej szeregach działaczy o ogólnopolskim znaczeniu, pomimo że w niektórych spółdzielniach, w dalszym ciągu występują jeszcze nazwiska o ustalonej już renomie. Rozważania rozpocznę od omówienia dziejów spółdzielni zawiązanych przed 1918 r. Następnie omówię rozwój spółdzielni, które powstały w dwudziestolecie międzywojennym.

Niejednokrotnie anonsowane już trudności ekonomiczne Płockiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, stały się jego udziałem i w okresie odrodzonej państwowości polskiej. Wprawdzie Towarzystwo w dalszym ciągu prezentowało dość szeroki asortyment usług takich, jak m. in. sprzedaż 5% asygnat skarbowych, przyjmowanie ofiar na skarb narodowy, lokacje, czy wreszcie załatwianie „wszelkich” czynności biurowych¹⁶⁰, jednakże dalszy jego los zdawał się być już przesądzony.

Na ten stan rzeczy złożyło się kilka, dość istotnych przyczyn. Pierwszą z nich, stanowiło ogólne zachwianie się równowagi pieniężnej na rynku, będącej następstwem ostatniej wojny. Nie znamy bilansu Towarzystwa z 1918 r., ani też z lat bezpośrednio po tej dacie następujących. Wiemy tylko tyle, że kooperatywa jedynie formalnie jeszcze istniała. Dodatkowo trudności były pogłębiane zmieniającym się kursem walut, a także konkurencją ze strony kilku miejscowych banków prywatnych, co na walnym zebraniu z 17 czerwca 1921 r. podniósł czło-

nek Zarządu stowarzyszenia Ryszard Żółtowski. Uzdrowienia sytuacji ekonomicznej spodziewano się w przyjęciu ustawy o spółdzielniach, co z kolei na tymże zebraniu podniósł ówczesny prezes S. Baliński¹⁶¹. Były to tylko pobożne życzenia. W rzeczywistości, Towarzystwo znajdowało się w sytuacji kompletnego bankructwa i to tak dalece posuniętego, że nie było już możliwości przekształcenia go ani w stowarzyszenie akcyjne, względnie połączenia się z jakimkolwiek bankiem, jak to usiłowali tego dokonać niektórzy jego działacze¹⁶².

Wymienione przyczyny niewątpliwie wpłynęły na upadek i tak ekonomicznie już dogorywającego Towarzystwa¹⁶³. Jego upadłość została ogłoszona w 1922 r. Wtedy to, dla zaspokojenia roszczeń wierzycieli, Zarząd został zmuszony do sprzedaży siedziby Towarzystwa. Fakt ten wywołał duże rozgoryczenie wśród członków stowarzyszenia. Oburzeniu swemu dał również wyraz i Zdziarski. W opublikowanym przez siebie „Pamiętniku” odpowiedzialnością za ten fakt obarczył ówczesne kierownictwo Wzajemnego Kredytu w osobach prezesa S. Balińskiego i dyrektorów Zarządu tj. Antoniego Gościckiego (1867-1937) i nade wszystko Romana Jarockiego (1856-1928) i St. Gierzyńskiego, którym publicznie zarzucił oprócz niekompetencji i klikowości, również uzyskanie przez nich różnych korzyści materialnych¹⁶⁴. Pomimo, że podniesione przez Zdziarskiego zarzuty zostały sformułowane w sposób jednoznaczny i kategoryczny, to jako jednostkowe, nie pozwalają na wyciągnięcie aż tak krańcowych wniosków. Wydaje się, że o upadku stowarzyszenia ostatecznie przesądziła postępująca w zastraszającym tempie deprecjacja waluty.

Skutki wojny dotknęły i następną, wielce zasłużoną dla Płocka spółdzielnię, tj. Płockie Towarzystwo Drobного Kredytu. Towarzystwo to, pomimo że w dalszym ciągu wyróżniało się aktywnością, którą np. okazywało w popularyzowaniu na terenie Płocka i Mazowsza Płockiego tzw. „Pożyczki Odrodzenia”, to w rzeczywistości znajdowało się w niezwykle trudnej sytuacji ekonomicznej. Trudności te w pierwszym rzędzie stwarzała postępująca deprecjacja waluty, której poddany był polski system monetarny. Swoje znaczenie miało również ustąpienie z Zarządu wielce zasłużonego jego prezesa W. Sztromajera¹⁶⁵, w związku z objęciem przez niego 9 września 1919 r. funkcji przewodniczącego Rady Miejskiej Płocka¹⁶⁶.

O działalności Towarzystwa nieco szerzej informuje nas „Kurier Płocki” w relacji z walnego zebrania członków, które odbyło się w czerwcu 1920 r. Wynika z niej, że trudności pogłębiły się. Wprawdzie Zarząd podjął szereg posunięć obronnych, takich jak dostosowanie statutu do wymogów ustawy o spółdzielniach, czy też ustalenie nowych norm udzielania pożyczek. Były to jednak działania doraźne. W każdym razie, nie rozwiązywały one w żadnej mierze trudnych dla stowarzyszenia problemów.

Na tymże zebraniu dokonano również pewnych zmian organizacyjnych. Dokonano mianowicie re-

dukcji liczby członków Zarządu z 4-ch do 3-ch członków. Na jego czele stanęła była działaczka płockiej Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego Iza Moszczeńska – Rzepecka (1864-1941), która została wybrana na miejsce ustępujących z Zarządu J. Korewickiego i B. Skupińskiego, co jak się wydaje, nie było najszcześniejszym rozwiązaniem. Na czele Rady Towarzystwa stanął Karol Prusak, zaś wiceprezesem został Przymanowski¹⁶⁷. Jest to praktycznie ostatnia i to źródłowa informacja. O dalszych losach Towarzystwa w najbliższych latach nic nie wiemy, podobnie jak i o losach Związku Towarzystw Drobnych Kredytu. Należy sądzić, że w 1918 r. Związek nie został reaktywowany.

Kooperatywa pojawiła się na widowni dopiero w 1924 r., pod zmienioną już nazwą, jako Ludowy Bank Spółdzielczy w Płocku. Przymiotnik „Ludowy” – określał adres oddziaływania społecznego spółdzielni. Wyrażało się to zresztą w praktycznej działalności. Głównym celem spółdzielni było udzielanie niskoprocentowanych pożyczek na zakup inwentarza, narzędzi, surowców itp. przez drobnych rolników, rzemieślników i urzędników¹⁶⁸. W 1927 r. wysokość udzielanego kredytu maksymalnie mogła wynosić 800 zł, co stanowiło wcale pokaźną kwotę¹⁶⁹.

W 1926 r. doszło do zmian w obsadzie władz Banku. Na czele Zarządu ponownie stanął W. Sztrömajer, zaś na czele Rady J. Topoliński¹⁷⁰. Odtąd zaczyna się okres pewnego rozwoju spółdzielni, wprawdzie już nie tak dynamicznego, jak w okresie przedwojennym, lecz charakteryzującego się dość równym rytmem. Rozwój ekonomiczny spółdzielni ilustrują dane za lata 1927, 1929 – 1932, zresztą jedyne, jakie udało się zestawzić.

Tablica 1. Wybrane dane przedstawiające rozwój Ludowego Banku Spółdzielczego w Płocku

Rok	Udziały	Pożyczki	Fundusze	Władzy	Bilans
1927	10 790	63 929	1 353	47 917	70 113
1929	17 298	90 435	1 834	66 728	105 415
1930	22 600	85 184	1 834	58 668	100 729
1931	24 364	62 253	1 965	35 358	79 095
1932	3 349	78 368	1 423	45 245	93 921

Z przedstawionych danych wynika, że pewne zachwianie równowagi ekonomicznej wystąpiło w 1931 r. Świadczy o tym podany bilans. Zachwianie to wystąpiło w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego. Nie miało ono jednak większego znaczenia dla przyszłości spółdzielni. Dane z 1932 r. wskazują na powrót do równowagi.

Nie znamy zakresu oddziaływania społeczno-gospodarczego spółdzielni. Sądzić jednak należy, iż był on w społeczeństwie płockim raczej nikły. Świadczyć może o tym chociażby zbyt niska suma udziałów członkowskich. Dlatego bez obawy popętnienia większego błędu, liczbę członków można określić zaledwie na kilkaset osób. Wybuch II wojny światowej bezpowrotnie zamknął działalność Banku¹⁷².

W zakresie działalności kredytowej, odmienne koleje przebyła najstarsza spółdzielnia płocka, czyli spółdzielnia „Zgoda”. W poprzednich okresach, działalność kredytowa spółdzielni niejednokrotnie przesądzała o jej istnieniu. Działająca bowiem przy stowarzyszeniu Kasa Pożyczkowa pozwalała na wyrównywanie niedoborów, jakie powstawały w dziale handlowym.

Rok 1918 r. nie wniósł żadnych istotnych zmian w działalności Kasy. Podobnie jak w latach poprzednich, tak i obecnie przyjmowano wkłady oszczędnościowe oraz udzielono różnoterminowych pożyczek, za odpowiednim oprocentowaniem. Z danych na 1 stycznia 1919 r. wynika, że w 1918 r. łącznie wydano i odnowiono pożyczek na sumę 328.087,77 mk. O tym jak znaczną dla „Zgody” była wspomniana kwota, świadczyć może jej zestawienie z bilansem spółdzielni, który 1 stycznia 1919 r. wyrażał się kwotą 967.803,51 mk¹⁷³.

Ważne zmiany w działalności spółdzielni dokonały się w 1922 r. w związku z przyjęciem nowego statutu, dostosowanego do postanowień ustawy o spółdzielniach. Nowe prawo stanowiło, iż odtąd głównym przedmiotem działalności „Zgody” ma być działalność handlowa i wytwórcza. Działalność Kasy została sprowadzona wyłącznie do przyjmowania oprocentowanych wkładów oszczędnościowych. Jednocześnie zaniechano udzielania jakichkolwiek form kredytu¹⁷⁴. Od wkładów wypłacano procent w takiej wysokości, jak w PKO¹⁷⁵. Niestety, nowelizacja statutu odbiła się negatywnie na działalności Kasy. Reforma spowodowała, że odpadł cały szereg czynności bankowych. Odbiło się to na wysokości wkładów oszczędnościowych, które w przeciwieństwie do lat poprzednich, znajdowały się w ewidentnej dysproporcji do ogólnego stanu posiadania spółdzielni. Ilustrują to dane, przedstawione na załączonej tablicy.

Tablica 2. Wykaz wkładów oszczędnościowych i obrotów spółdzielni „Zgoda” w Płocku w latach 1924-1938

Rok	Obrót	Wkłady oszczędnościowe
1924	451.825	50.000
1925	633.003	130.000
1926	774.213	89.000
1927	1,035.868	200.000
1928	1,232.052	-
1929	1,385.435	-
1930	1,356.503	-
1931	1,087.638	165.278
1932	915.488	-
1933	905.022	-
1934	1,024.837	144.516
1935	959.560	142.020
1936	1,095.366	136.771
1937	1,200.906	138.321

Wybuch II wojny światowej bezpowrotnie zakończył działalność Kasy Pożyczkowej.

Nasz przegląd spółdzielni kredytowych, jakie powstały przed 1918 r. kończy przypomnienie losów Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowego dla Rzemieślników Chrześcijańskich w Płocku.

Miniona wojna stanowiła dla rozwoju Towarzystwa szczególnie ciężką próbę. Praktycznie, w tym okresie Towarzystwo nie prowadziło żadnej działalności, podobnie jak i w pierwszych latach niepodległości. Przyczyną był brak kapitałów. Spółdzielnia reaktywowała się dopiero w 1920 r., uznając jednocześnie ciągłość swych zobowiązań z lat minionych. Ze sprawozdania z działalności stowarzyszenia za lata 1914-1920 r., przedłożonego na zebraniu ogólnym przez prezesa Zarządu L. Paprockiego wynika, że na bilans za 1920 r. składały się m. in. takie pozycje: (stan czynny) lokaty w Banku Państwa – 647 mk, w Drobnym Kredycie – 950 mk 40 f., pożyczki – 31.413,29 mk, nieruchomości – 213,62 mk, wydatki i straty – 7.333,76 mk, gotówka w kasie – 33,47 mk. Tenże sam bilans w stanie biernym obejmował takie zestawienia: kapitał udziałowy – 16.209 mk, kapitał własny – 840,24 mk, kapitał zapasowy – 16.209 mk, wkłady oszczędnościowe – 11.309,68 mk, należności w Towarzystwie Drobnego Kredytu – 11.794,90 mk. W 1921 r. Towarzystwo liczyło 592 członków. Jego siedziba znajdowała się w lokalu przy ul. Nowy Rynek 12 w Płocku, należącym do spółdzielni „Jarmark Rzemieślniczy”.

Na tymże zebraniu dokonano wyboru nowych władz stowarzyszenia, w związku ze złożeniem dymisji przez przewodniczącego Rady ks. Adama Pęskiego (1867-1930) i prezesa Zarządu Ludwika Paprockiego. Nowym prezesem został wybrany Głuchowski, zaś na czele Rady stanął ks. Stanisław Figielski (1875-1958). Sekretarzem został Jan Sadziński, skarbnikiem Władysław Smoleński¹⁷⁷. Niniejsze informacje właściwie są jedyne. W latach następnych nie odnajdujemy już śladów istnienia stowarzyszenia. Sądzić należy, że niebawem upadło.

Jak już wspominałem, dwudziestolecie międzywojenne stanowiło okres znacznego zaktywizowania się spółdzielczości, w tym i kredytowej. Płock może poszczycić się kilkoma w tym względzie osiągnięciami. Stanowiły je nowe, w tym okresie założone spółdzielnie, przy czym co warto podkreślić, kilka z nich powstało z inicjatywy żydowskich działaczy spółdzielczych. Do pewnych osiągnięć, będących następstwem programowej działalności niektórych ośrodków spółdzielczych, należy również zaliczyć rozwój spółdzielczości uczniowskiej. Przechodząc do szczegółów, w pierwszej kolejności omówimy spółdzielnie polskie, a następnie żydowskie.

W grupie polskich spółdzielni kredytowych największe znaczenie odgrywał „Bank Spółdzielczy w Płocku z o.o.”. Został on założony 1 maja 1925 r. Inicjatorem jego powstania był znany działacz spo-

łeczny i endecki Mirosław Koźlakowski. Wpływ na jego powstanie mieli również Wacław Kamiński, Józef Machciński oraz znany działacz polityczny i samorządowy Wincenty Orzeszkowski (1884-1985). Ich wszystkich uważa się za członków-założycieli Banku.

Jakkolwiek założyciele reprezentowali sfery przemysłowo-ziemiańskie, o orientacji pro endeckiej, przedmiotem oddziaływania Banku byli mieszkańcy Płocka i okolic. Celem działalności było zapewnienie stowarzyszonym uzyskanie taniego kredytu, a także świadczenie pomocy na cele gospodarcze. W chwili zawiązania, stowarzyszenie liczyło 171 członków. Udział wynosił 100 zł z dziesięciokrotną odpowiedzialnością. Początkowo udzielano kredytu do 2.500, następnie do 5.000 zł. W 1928 r. do 10.000 zł, a za zgodą Rady Nadzorczej – do 20.000 zł. W działalności swej Bank wspomagany był przez Związek Spółek Zarobkowych w Poznaniu, który też sprawował czynności rewizyjno-instruktażowe. Od 1928 r. Bank był już w posiadaniu własnej siedziby, która znajdowała się u zbiegu ul. Tumskiej i Kolegialnej (nr 2)¹⁷⁸.

Praca spółdzielni polegała na wykonywaniu typowych operacji bankowych. Składały się na nie m. in. udziały, wkłady, redyskonto, inkasa, rachunki kredytowe itp. W pierwszym roku działalności Banku jego bilans wynosił 197.730,45 zł. W 1929 r. – 2.144.853,82 zł. Niniejsze zestawienie może świadczyć o gwałtownym rozwoju spółdzielni. Zjawisko to bliżej tłumaczy sprawozdanie Zarządu Banku za 1929 r. w którym ów progres został wyjaśniony następująco: „[...] w działalności nie szliśmy po linii najmniejszego oporu, tj. powiększenia środków obrotowych drogą uzyskiwania nowych kredytów redyskontowych, lecz zdobywając zaufanie społeczeństwa przyciągaliśmy pieniądź w postaci wkładów, które wzrosły w ciągu roku z 426.097 zł do 850.779 zł...”¹⁷⁹.

Następne lata nie znamionowały już tak pomyślnego rozwoju. Kryzys, który z biegiem czasu nieustannie narastał, zaczął dawać znać o sobie już w początkach lat trzydziestych. W 1930 r. bilans stowarzyszenia wyrażał się kwotą jeszcze 2.108.276 zł, wkłady – 1.121.271 zł. W 1933 r. suma bilansowa spadła do 991.473 zł, a wkładów do 645.143 zł¹⁸⁰. Przyczyny tego stanu rzeczy częściowo wyjaśnia „Głos Mazowiecki” zdaniem którego, na prawidłowym rozwoju spółdzielni zaciążyły niespłacone przez wierzycieli kilkudziesięciotysięczne pożyczki oraz nadużycia, przez które najprawdopodobniej należy rozumieć defraudację¹⁸¹. Niewątpliwie wyjaśnienie to zawiera wiele racji. Wydaje się jednak, że przyczyn upadku Banku należy doszukiwać się przede wszystkim w ciężkiej sytuacji kryzysowej tamtych lat.

W lipcu 1936 r. Bank ogłosił swoją upadłość. Data ta nie zamyka jednak całej jego historii. Już 25 lipca 1937 r. w siedzibie Płockiego Okręgowego Towarzystwa Rolniczego, odbyło się zebranie człon-

ków banku Spółdzielczego. Obradom przewodniczył b. poseł plocki Karol Mierzejewski (1879-1942) z Żernik. Zebrani uchwalili niezwłoczne wznowienie działalności Banku. W tym celu zobowiązali się dopłacić po 150 zł do każdego udziału, a następnie dokonać zmiany statutu¹⁸². Postanowiono również zawrzeć ugodę z wierzycielami, na mocy której oddłużenie miało dokonać się przy pomocy innych plockich instytucji kredytowych¹⁸³. W ten sposób doszło do wznowienia działalności przez Bank. Trwała ona do wybuchu II wojny światowej. Działalność Banku ilustrują tablica sporządzoną w oparciu o dane, zamieszczone w sprawozdaniach Zarządu Banku za lata 1925-1929 oraz o dane zamieszczone w sprawozdaniach Związku Spółdzielni Polskich.

Tablica 3. Wybrane dane ilustrujące działalność Banku Spółdzielczego w Płocku w latach 1925-1933.

Rok	Ilość Członków	Udziały	Wkłady	Fundusze rezerwowe	Pożyczki	Suma bilansowa
1925	171	43.225	14.644	3.379	113.993	197.730
1926	195	47.170	41.286	15.023	203.929	329.658
1927	314	72.500	119.755	31.582	368.463	670.461
1928	477	127.400	426.097	29.433	838.607	1.477.976
1929	617	180.000	860.779	40.057	1.358.411	2.114.863
1930	.	238.840	1.121.271	46.534	1.763.577	2.108.276
1931	.	281.820	1.737.937	53.848	812.817	2.053.769
1932	.	48.075	308.102	36.407	1.376.620	390.544
1933	.	135.002	645.143	135.834	629.842	991.473

W momencie zawiązania, stowarzyszenie liczyło 171 członków, w 1929 – 617. W 1929 r. na ogólną liczbą 477 członków, najliczniejszą wśród nich grupę społeczną stanowili posiadacze średniej własności ziemskiej, tj. od 5 do 50-ciu ha. Grupa ta liczyła 76 osób. Następną stanowili okoliczni ziemianie – 58 osób, przemysłowcy i rzemieślnicy – 49, kupcy – 43, urzędnicy – 23. Przedstawiciele małorolnych było 8. Ponadto udziały na zasadzie członkostwa posiadały różne instytucje, w tym 1 spółdzielnia handlowa i 14 kas spółdzielczych. Proweniencji socjalnej pozostałych członków nie znamy¹⁸⁴.

Przez cały czas istnienia spółdzielni na czele Rady stał W. Orzeszkowski (1884-1985). Pierwszym prezesem Zarządu był Mirosław Koźlakowski. Po nim kolejno stanowisko to piastowali Z. Maciejowski i W. Jagodziński¹⁸⁵.

Do grupy ważniejszych plockich spółdzielni kredytowych, należy również zaliczyć Kasę Spółdzielczą „Rolnik” w Płocku. Siedziba spółdzielni znajdowała się w lokalu przy ul. Sienkiewicza 26. Na podstawie dostępnego materiału nie można wyjaśnić do końca genezy „Rolnika”. Utrudnia to okoliczność, że założyciele Kasy tj. Jan Pius, Damazy Fortuna, Stanisław Fabisiak, Bolesław Markowski i Mirecki¹⁸⁶, to ludzie „nowi”, w każdym razie dotychczas nie-

znani na gruncie spółdzielczości w Płocku. O tym, że kierowały nimi społeczne motywy świadczy również wybitny ich udział, przy założeniu w 1936 r. w Płocku Spółdzielni Rolniczo-Handlowej „Gospodarz”¹⁸⁷. Kasa rozpoczęła działalność kredytową w listopadzie 1925 r. Zrazu obejmowała ona, oprócz samego Płocka, 3 gminy z powiatu plockiego, tj. Bielino, Brwilno i Rogozino¹⁸⁸. Od 22 kwietnia 1934 r. rozszerzono teren działania. Objęto nim wszystkie gminy ówczesnego powiatu plockiego, a nadto gminy Łąck i Dobrzyków z powiatu Gostynińskiego¹⁸⁹.

Przytoczone fakty zdawałyby się świadczyć o dość prężnym i szybkim rozwoju „Rolnika”. W rzeczywistości było zupełnie inaczej. To nagłe rozszerzenie terenu oddziaływania Kasy było następstwem dość silnej konkurencji, jakie stwarzały na miejscu spółdzielnie kredytowe, nie wspominając już o licznych, znajdujących się w 30-tysięcznym Płocku kredytowych stowarzyszeniach akcyjnych i bankach prywatnych¹⁹⁰. Ten rzekomy rozwój był więc niczym innym, jak tylko walką o przetrwanie. Wielka szkoda, że nie dysponujemy informacjami o ekonomicznym rozwoju Kasy. Wyjątek w tym względzie stanowi obrót spółdzielni z kwietnia 1927 r. który wynosił 43.974,64 zł¹⁹¹. Dla porównania przypomnijmy, że obrót chociażby Banku Spółdzielczego w tymże 1927 r. wynosił 431.111 zł. A przecież Bank Spółdzielczy był tylko jedną z wielu konkurencyjnych instytucji kredytowych¹⁹².

O słabości ekonomicznej „Rolnika” przesądzała i ta okoliczność, że spółdzielnia udzielała kredytów wyłącznie krótkoterminowych¹⁹³. Wydaje się, że niniejsze spostrzeżenie nie wymaga komentarzy.

Lata następne nie przyniosły żadnych istotniejszych szczegółów, pozwalających bliżej rozeznaczyć działalność Kasy. Sądzić jednak należy, że ten ostatni problem, przedstawiał się raczej skromnie. Upewnia nas w tym decyzja Rady Nadzorczej Centralnej Kasy Spółek Rolniczych z 28 lutego 1938 r. na mocy której, „Rolnik został skreślony z listy członków. Jako uzasadnienie, podano niewypłacalność Kasy¹⁹⁴. Bliższa eksplikacja tej decyzji zawarta jest w postanowieniu Sądu Okręgowego w Płocku z 29 lipca 1938 r., nakazującym likwidację spółdzielni. Z postanowienia wynika, że bezpośrednią przyczyną likwidacji były nieuczciwość oraz brak znajomości przepisów prawa u działaczy spółdzielni, brak planowości działania, a także powszechne rozgoryczenie członków „Rolnika”¹⁹⁵. Ostateczne rozwiązanie Kasy nastąpiło w kwietniu 1939 r.¹⁹⁶. Kasa liczyła wówczas 50 członków¹⁹⁷.

Prezentowany przegląd polskich spółdzielni kredytowych wyczerpuje wspomnienie dwóch jeszcze efemerycznych spółdzielni, tym charakterystycznych, iż zakresem oddziaływania obejmowały ściśle określone grupy społeczno-zawodowe. Były to Kasa Nauczycielska Pożyczkowo - Oszczędnościowa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych oraz

Kasa Spółdzielcza Duchowieństwa Diecezji Płockiej „Przezorność”.

Były to spółdzielnie społecznie zaangażowane, jakkolwiek skupiały wąskie i wyselekcjonowane grono członków. I chociaż zadania szczegółowe, a także motywy ich powstania były od siebie odmienne, to jednak obie miały na celu popularyzację spółdzielczości w tutejszym środowisku.

Zorganizowana przy TNSŚiW m. Płocka Kasa Nauczycielska Pożyczkowo -Oszczędnościowa, została założona w 1930 r. przez Zygmunta Woltersdorfa¹⁹⁸. Powstanie jej należy prawdopodobnie wiązać na zasadzie rywalizacji, z określoną w tym względzie działalnością Związku Nauczycielstwa Polskiego, przy którym od 1928 r. istniała sekcja spółdzielcza. Jej działalność polegała na popularyzacji różnych form spółdzielczości, w tym i spółdzielczości uczniowskiej. Dodajmy, że ta ostatnia, na terenie szkolnictwa płockiego była reprezentowaną niemal przy każdej szkole¹⁹⁹. Z tej racji, działalność Kasy Nauczycielskiej miała jednocześnie charakter wyższej użyteczności społecznej. Uczulała ona bowiem zrzeszonych nauczycieli na potrzebę szerzenia zasad spółdzielczych w najwrażliwszej części społeczeństwa, tj. wśród dzieci i młodzieży. Owa dydaktyczno-oświatowa działalność Kasy, znajdowała żywe poparcie i współpracę ze strony Spółdzielni Nauczycielskiej „Nasz Sklep” i działającej od października 1922 r. Spółdzielczej Księgarni Nauczycielskiej „Wiedza” w Płocku²⁰⁰.

Praktycznie nic nie wiemy o dorobku ekonomicznym Kasy Nauczycielskiej, ani o zasięgu jej oddziaływania. W latach 1936-1937 udział wynosił 25 zł, zaś wysokość udzielanego kredytu była dziesięciokrotna w stosunku do udziału. Przez cały okres swego istnienia Kasa miała siedzibę w Płocku, przy ul. Misjonarskiej 20²⁰¹. Kres jej wyznaczył wybuch II wojny światowej.

Kasa Spółdzielcza Duchowieństwa Diecezji Płockiej „Przezorność” została założona podobnie w 1930 r. Motywem jej powstania, oprócz celów ekonomicznych, miało być również praktyczne zapoznanie ogółu duchowieństwa z zasadami spółdzielczymi. W 1931 r. Kasa liczyła 70 członków²⁰². Była to znaczna liczba jeśli się zważy, że w 1933 r. w diecezji płockiej ogółem pracowało 345 duchownych świeckich²⁰³.

Założycielem Kasy był ks. prałat Stanisław Jaźwiński z Płocka. Stał on również na czele pierwszego Zarządu, do którego wchodził również ksiądz R. Fronczak i B. Artke. Kasa należała do Związku Spółdzielni Polskich RP w Warszawie. Podlegała ona rewizji Państwowej Rady Spółdzielczej.

Z danych zawartych w sprawozdaniach Związku Spółdzielni Polskich za lata 1931-1933 wynika, że w tym trudnym okresie gospodarczym, Kasa przechodziła podobne zachwiania, jak to występowało w innych spółdzielniach płockich. Świadczą o tym następujące dane. Suma wkładów, która w 1931 r. wynosiła 20.188 zł, w 1933 r. zmniejszyła się do

5.886 zł. Bilans z 34.136 zł w 1931 r. zmalał do 22.887 zł w 1933 r. Jednocześnie wzrosły sumy udzielanych pożyczek. W 1931 r. wyniosły one 32.335 zł, w 1932 – 35.101 zł, zaś w 1935 r. – 52.895 zł²⁰⁴. O rozwoju Kasy w następnych latach, źródła milczą. Wiadomo jednak, że Kasa prowadziła działalność do wybuchu ostatniej wojny.

Z kolei zajmiemy się omówieniem spółdzielczości żydowskiej.

Żydzi płocki zachowywali dość znaczną rezerwę na polu organizacji życia spółdzielczego. Nie zmienia tego faktu dość liczna w latach przedwojennych ich przynależność do Płockiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, ani też nieśmiałe próby założenia spółdzielni pożyczkowych podczas pierwszej wojny światowej. Generalnie biorąc, spółdzielczość żydowska na tle całego dorobku spółdzielczości płockiej, w rzeczywistości stanowiła białą plamę. Próbę wyjaśnienia tego zjawiska podjął miesięcznik „Mazowsze Płockie i Kujawy”, na łamach którego zamieszczono m. in. takie uwagi: „[...] Istnieje nadzieja, że ze wzrostem ogólnego poziomu oświaty w masach żydowskich, kooperatywa [...] osiągnie pewien wyższy stopień swojego rozwoju, gdyż jak dotąd ludność żydowska od kooperatyw stroni, utrzymuje się bowiem wśród niej przekonanie, że kooperatywy podcinają handel, co jest absolutnym niezrozumieniem tego ruchu”²⁰⁵.

Wydaje się, że opinia ta zawierała wiele słuszności. Należy pamiętać, że ruch spółdzielczy w Płocku musiał zdobywać trwałą pozycję właśnie poprzez walkę o handel, który w ogromnej większości znajdował się w rękach ludności żydowskiej. Była to walka prowadzona bez pardonu, co dostatecznie potwierdza np. upadek Kooperatywy Okręgowej. To właśnie część żydowskich hurtowników, drobnych sklepikarzy i rzemieślników wyrabiała niekorzystną opinię ruchowi spółdzielczemu wśród szerokich mas. Był to jednak tylko pewien odłam opinii. Z drugiej bowiem strony, obserwujemy usilną pracę niektórych wpływowych płockich organizacji żydowskich, zmierzającą do zakładania żydowskich spółdzielni, głównie kredytowych. Celowały w tym względzie dwie organizacje, tj. Żydowskie Towarzystwo Kulturalno-Robotnicze „Przyszłość” i Związek Kupców Żydów w Płocku i Powiatu Płockiego. Działalność ta była prowadzona w ramach akcji podtrzymywania świadomości narodowej i religijnej społeczeństwa żydowskiego²⁰⁶. Cieszyła się poparciem ze strony gminy żydowskiej, a zwłaszcza prezesa jej Rady Natana Lipszyca, znanego również, jako jednego z założycieli Banku Pożyczkowo-Spółdzielczego w Płocku²⁰⁷.

Mimo to, spółdzielczość żydowska nie rozwinęła się. Wprawdzie doszło do powstania dwóch kooperatyw kredytowych, jednakże nigdy nie osiągnęły one znacniejszego zakresu oddziaływania. Wydaje się, że o braku powodzenia tych inicjatyw zdecydowały takie czynniki, jak ostra konkurencja, prowadzona zwłaszcza ze strony prawicowo zaan-

gażowanych spółdzielni i stowarzyszeń polskich, obojętność elementu polskiego, dyskryminowanie ruchu żydowskiego poprzez endecję i chadecję, a także wyznaniowy charakter samych kooperatyw.

Przechodząc do prezentacji spółdzielni, rozpoczniemy ją od omówienia dziejów Banku Pożyczkowo - Spółdzielczego.

Bank Pożyczkowo - Spółdzielczy z o.o. w Płocku został założony 26 czerwca 1922 r. Rejestracja Banku nastąpiła 1 lipca tego roku. Początkowo spółdzielnia prowadziła szeroki asortyment usług. Tak więc udzielała pożyczki, przyjmowała wkłady oszczędnościowe, lokaty kapitałów, pośredniczyła przy zakupie lub sprzedaży wyrobów rzemieślniczych, surowców, narzędzi i maszyn, a także artykułów spożywczych. W 1922 r. udział wynosił 2.000 mk. Na czele Zarządu stał N. Lipszyc. Siedziba spółdzielni znajdowała się w Płocku, przy ul. Tumskiej 9²⁰⁸. Nie dysponujemy innymi danymi o tej spółdzielni. Najprawdopodobniej przetrwała ona do wybuchu II wojny światowej²⁰⁹.

Drugą spółdzielnię stanowił Bank Kupiecki Spółdzielczy. Siedziba kooperatywy znajdowała się przy ul. Tumskiej 16 w Płocku. Powstała ona między 1922 a 1924 r. Jej założycielem i długoletnim prezesem był wybitny działacz społeczny Mojżesz Altberg (ok. 1890-1940). Według „miesięcznika „Mazowsze Płockie i Kujawy” w 1926 r. zrzeszała „poważną liczbę członków”²¹⁰. Istnienie spółdzielni było potwierdzone jeszcze w latach 1935-1936²¹¹. Najprawdopodobniej spółdzielnia istniała do wybuchu II wojny światowej.

C. Spółdzielczość mieszkaniowa.

Tradycje płockiej spółdzielczości mieszkaniowej wiążą się z okresem pierwszej wojny światowej. Ich inicjatorem był znany płocki działacz społeczny i spółdzielczy Bolesław Zdziarski (1863-1931). Był on twórcą na terenie Płocka małej dzielnicy mieszkaniowej tzw. „działek Zdziarskiego”, względnie „Zdziarki”, zlokalizowanej w obrębie ul. Wyszogrodzkiej, tuż przy Rogatkach Warszawskich. Do 1922 r. wydzielił on 80 tzw. „posesji robotniczych”. Nieskrywany przez Zdziarskiego krytycyzm wobec działalności Płockiego Towarzystwa najprawdopodobniej doprowadził go do konfliktu z działaczami Płockiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu doprowadził do konfliktu z jego kierownictwem, tj. z dyrektorami Robertem Kuncmanem i Alfonsem Askanasem. W następstwie Towarzystwo cofnęło przyznane wcześniej kredyty. Tym samym, ta wielce pożyteczna inicjatywa musiała upaść. Uszczypliwy w języku Zdziarski, w swoim „Pamiętniku” następująco skomentował to wydarzenie: „[...] bym wytworzył nie 80 ale 800 siedzib robotniczych, gdyby dyrektorami kooperatyw byli ludzie rozumni i finansiści, stojący na wysokości zadania”²¹². Bliższych jednak szczegółów na temat tej inicjatywy, B. Zdziarski nie podał. Należy jednak podkreślić, że posta-

wa Zdziarskiego, jak to wynika z jego zwierzeń, miała typowo społeczne i humanitarne motywy. Przedmiotem jego troski byli bowiem robotnicy i ubodzy mieszkańcy Płocka, a więc przedstawiciele warstw najbardziej upośledzonych pod względem socjalnym.

Dzieło Zdziarskiego, bez praktycznej co prawda działalności, podjął również znany społecznik płocki dr Mieczysław Themmerson (1871-1930). W uprawianej przez siebie publicystyce wskazywał, że usunięcie deficytu mieszkaniowego w Płocku, może nastąpić jedynie poprzez upowszechnienie spółdzielczej własności mieszkaniowej. Nawoływał też robotników do organizowania spółdzielczości. W opublikowanym w 1919 r. na łamach „Kuriera Płockiego” artykule pt. „Samopomoc w polityce mieszkaniowej, Themmerson przedłożył konkretny program działania. Pisał on m. in. „[...] Sfery robotnicze płockie powinny w myśl założeń samopomocy, jak najrychlej założyć stowarzyszenie współdzielcze budowlane [...], a stworzyć się da kapitał w następujący sposób: 1. wkłady udziałowe i stowarzyszonych, 2. zapomoga piekarni robotniczej, 3. Pożyczka bezprocentowa obywateli o głębokim poczuciu społecznym, 4. Udział finansowy fabrykantów Płocka, 5. Wieczysta dzierżawa terenu miejskiego, 6. Pożyczka państwowa niskoprocentowana, 7. Tańsza robocizna – robotnik sam sobie”²¹³.

Pomijam ocenę tez, zaprezentowanych przez Themmersona. W każdym razie wynika z nich, że u ich podstaw znajdowały się również społeczne motywy.

Należy jednak podkreślić, iż tak Zdziarski jak i Themmerson, swoją działalnością uprzedzili normatywne postanowienia Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z 9 grudnia 1921 r. – o organizacji spółdzielni mieszkaniowych przy udziale związków zawodowych i podobne Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie do Rady Miejskiej w Płocku, wydane 9 stycznia 1922 r.²¹⁴.

Pierwsza spółdzielnia, która powstała w oparciu o wspomniane wytyczne, została zawiązana dopiero 19 maja 1925 r. Nosila ona nazwę Stowarzyszenie Spółdzielcze Budowlane Urzędników Państwowych i Prywatnych w Płocku²¹⁵. Spółdzielnia cieszyła się poparciem władz miejskich, a zwłaszcza ówczesnego prezydenta Płocka Antoniego Michalskiego (1867-1940). Właśnie dzięki niemu stowarzyszeni otrzymali po przystępnych cenach przydział gruntów, znajdujących się w pobliżu tzw. Rogatek Warszawskich.

Do budowy przystąpiono jeszcze tego samego roku. Budowano typowy domek jednorodzinny, według projektu architekta S. Narębskiego z Włocławka. Składał się on z 5 sporych pokoi (3 na parterze, 2 na piętrze), kuchni, pokoju kąpielowego, spiżarni, piwnicy i strychu. Działalność spółdzielni kredytował Bank Gospodarstwa Krajowego. W 1926 r. pobudowano łącznie 8 domów²¹⁶. W 1929r. bilans spółdzielni wynosił 231.816 zł. A oto niektóre pozycje z

bilansu w stanie biernym: udziały - 3.000 zł, fundusz zasobowy - 540 zł, wkłady - 29.343zł, banki - 196.000 zł, wierzyciele - 2.883zł²¹⁷. W 1930r. spółdzielnia liczyła 11 członków²¹⁸. W 1934 już 23 członków. Jednakże 11 z nich było bez możliwości użytkowania działek, pomimo protekcji, okazywanej wobec spółdzielni przez władze miejskie w Płocku²¹⁹.

W 1936 r. powstała druga i zarazem ostatnia spółdzielnia. Była to Spółdzielnia Mieszkaniowa Federacji Związków Zawodowych Obrońców Ojczyzny. Wiadomo tylko o niej tyle, że jej organizatorami byli N. Paszkiewicz, L. Fuz i Zieliński. Oni też stanowili pierwszy jej Zarząd²²⁰. Brak jest natomiast przekazów na temat działalności gospodarczej tej spółdzielni.

Z przedstawionego materiału wynika, że spółdzielczość mieszkaniowa w Płocku nie osiągnęła oczekiwanych form rozwoju. Główną i zarazem obiektywną przyczynę tego stanu rzeczy stanowiły warunki powszechnego niedostatku, a także założenia ustrojowe, których jednym z fundamentalnych założeń była nienaruszalność prawa własności. Jakże to miało znaczenie dla rozwoju spółdzielczości, świadczą podane powyżej przykłady.

Drugą przyczynę, przesądającą z góry o efemeryczności obydwu spółdzielni był brak działaczy o silnej indywidualności, przypominających w typie chociażby Zdziarskiego. W każdym razie żaden z nich nie reprezentował osobowości, będącej w stanie porwać za sobą masy społeczne.

Pomimo tego, że spółdzielczość mieszkaniowa w Płocku nie rozwinęła się, należy ją jednak ocenić pozytywnie, a to głównie na racje psychologiczne. Pojawienie się jej wskazywało na konieczność zapewnienia wszystkim obywatelom minimum społecznego. Tym samym już to stanowiło, pośrednią obronę godności człowieka.

D. Spółdzielczość rolniczo-handlowa oraz spółdzielczość zbytu bydła i trzody

Według znakomitego znawcy problematyki gospodarczej, a w tym i spółdzielczej W. Rusińskiego, spółdzielczość rolniczo-handlowa w Polsce doby międzywojennej, w rozwoju swym była dość zróżnicowana. Mianowicie województwa zachodnie, gdzie dominowały tzw. „Rolniki”, nastawione były głównie na skup produktów rolnych, zaś województwa centralne – na zaopatrzenie wsi w towary przemysłowe. W 1929 r. istniało w Polsce 302 spółdzielni rolniczo-handlowych

Obok ogólnej spółdzielczości rolniczo-handlowej, istniały także spółdzielnie zbytu bydła i trzody. Wśród nich, największe obroty wykazywał Lubelski Związek Producentów Trzody i Bydła²²¹. Wspomniane typy i tendencje rozwojowe spółdzielczości ujawniły się również na gruncie płockim.

Po odzyskaniu niepodległości rozwinął się w Płocku ruch, mający na celu utworzenie tak w mieście, jak i powiecie spółdzielni rolniczo-handlowych.

Szczególnie aktywną w tym względzie rolę odgrywały Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w Płocku, Syndykat Rolniczy oraz Stowarzyszenie Skup i Sprzedaż Zboża „Ziemiopłody” w Płocku²²². Do grupy tych stowarzyszeń należy również zaliczyć Towarzystwo Akcyjne „Owoc”, w którego władzach spotykamy nazwiska wielu zasłużonych działaczy spółdzielczych²²³. Zadaniu sprzyjała dość gęsta sieć kółek rolniczych. W 1919 r. było ich na terenie powiatu płockiego ok. 20²²⁴. Wiadomo, że jednym z zadań kółek było propagowanie w społeczeństwie wiejskim m. in. spółdzielczości.

A jednak dziwna rzecz. Mimo organizowania licznych spotkań, prelekcji itp. w czym celowało zwłaszcza płockie OTR²²⁵, cała sprawa długo nie ruszała z miejsca. Próbę wyjaśnienia tej sytuacji odnajdujemy w artykule, zamieszczonym na łamach „Dziennika Płockiego” w 1928 r. w którym przedstawione zostały przyczyny rezerwy mieszkańców wsi, właśnie wobec spółdzielczości: „Sprawę spółdzielczości, która jest problemem wsi, ostudza brak uświadomienia społecznego, nieuczciwości popełniane przez sektor prywatnej gospodarki, nieufność społeczeństwa do propagowanych idei, różnice wnoszone przez czynniki polityczne”²²⁶.

I rzeczywiście. Wymienione przyczyny odgrywały ważką rolę, zwłaszcza w latach 30-tych, charakteryzujących się zradykalizowaniem stosunków społecznych na wsi polskiej, w tym i płockiej. Tym bardziej, że organizatorami spółdzielczości rolniczej byli wpływowi ziemianie, tacy m. in. jak W. Orzeszkowski, K. Piwnicki, K. Płoski i inni²²⁷. Fakt ten miał dla jej rozwoju ujemne znaczenie. Przyczyniał się do powstawania pewnego fermentu społecznego. Ogół społeczeństwa zachowywał daleko posuniętą bierność. Zupełnie zawiodło poparcie tej inicjatywy przez wpływową Akcję Katolicką, do której organizatorzy spółdzielczości zwrócili się o pomoc. Należy w tym miejscu mocno podkreślić, że jej działalność na rzecz upowszechnienia spółdzielczości, nie scalała ani jednej deklaracji członkowskiej²²⁸.

Ostatecznie po wielu przetargach, 7 lutego 1936 r. została zawiązana Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Rolnik” w Płocku. Warunkiem jej powstania było zgromadzenie 1.500 udziałów po 20 zł²²⁹. Nie znamy zasięgu oddziaływania społecznego „Rolnika”. Sądzić należy, że był on znikomy. Prawdopodobnie zrzeszał on poniżej 200 członków²³⁰. Podobnie nie znamy żadnych danych, ilustrujących działalność ekonomiczną spółdzielni. Musiała ona jednak od początku borykać się z ogromnymi trudnościami, ponieważ już po roku działalności została rozwiązana²³¹.

18 lutego 1938 r. dokonano reaktywowania spółdzielni. Jej siedziba znajdowała się wówczas przy Nowym Rynku w Płocku, w Domu Rolniczo-Handlowym T. Mincera²³². Z danych za 9 pierwszych miesięcy działalności wynika, że w tym czasie obsłużono 200 wagonów zboża, 100 wagonów nasion, 17,5

wagonów pasz treściwych, 100 wagonów nawozów sztucznych. Czysty zysk za ten okres wyniósł przeszło 4.000 zł. Dane te świadczą, że spółdzielnia nie wiele znaczyła w gospodarce Płocka. Wniosek ten potwierdza „Głos Mazowiecki” z marca 1939 r., który wskazywał, że warunkiem rozwoju „Rolnika” może być tylko poparcie ze strony całego rolnictwa²³³.

Spółdzielczość zbytu była i trzody reprezentowała jedynie Spółdzielnia Producentów Inwentarza w Płocku. Została założona 1 stycznia 1926 r. przez znanego i wielokrotnie już wspomnianego prezesa Towarzystwa Rolniczego w Płocku Wincentego Orzeszkowskiego. Spółdzielnia prowadziła dwojaką działalność: skup inwentarza oraz poradnictwo przy hodowli nierogacizny. Pierwszym jej kierownikiem był instruktor rolniczy Oskar Bruliński. W 1926 r. liczyła 50 członków²³⁴. Nie posiadamy danych ilustrujących działalność ekonomiczną spółdzielni. Wiadomo tylko, że spółdzielnia istniała do wybuchu wojny w 1939 r. i podobno przejawiała znaczną aktywność na wsi płockiej²³⁵.

Wspomnieć jeszcze należy o zainicjowanej przez M. Macieszynę i A. Majdeckiego próbie utworzenia spółdzielni ogrodniczo-pszczelarskiej. Z nieznanych bliżej powodów zakończyła się ona fiaskiem²³⁶. I ta informacja wyczerpuje przegląd spółdzielni rolniczych.

E. Spółdzielczość mleczarska

Powstanie spółdzielczości mleczarskiej zainicjowała Spółdzielnia Mleczarska „Centrala”. Została ona założona przez działaczy OTR w Płocku i przez współdziałających z nimi działaczy tutejszego Banku Spółdzielczego²³⁷. Swoim zasięgiem obejmowała teren Płocka i najbliższych okolic. Około 1930 r. została założona jeszcze jedna placówka spółdzielcza. O genezie tej ostatniej, jak i poprzedniej, niestety nic nie wiemy. Musiała jednak istnieć między nimi ścisła więź organizacyjna, ponieważ obydwie placówki prowadziły wspólną sprawozdawczość, ujawnioną zarówno wobec Związku Spółdzielni Polskich, w którym były zrzeszone, jak i przy innych różnych okazjach²³⁸.

Z nielicznych danych, dotyczących działalności omawianych spółdzielni wynika, że 1932 r. spółdzielnie zrzeszały 316 członków, kapitał zakładowy wynosił 47,1 tys. zł, należności wobec wierzycieli 299 tys. zł, należności od dłużników – 37 tys. zł²³⁹. W 1938 r. budżet spółdzielni wynosił 132.789,75 zł, zaś fundusz zasobowy – 950,51 zł²⁴⁰.

Z danych Spółdzielni Okręgowej za lata 1929-1938, obejmującej także dorobek drugiej spółdzielni wynika, że okres pewnych trudności ekonomicznych stanowiły dla nich kryzysowe lata 1929-1933. Dotyczyły one skupu mleka, ponoszonych z tego tytułu kosztów oraz kosztów produkcji. Niniejszą sytuację przedstawia załączona tablica.

Tablica 4. Wykaz ilości skupu mleka, kosztów skupu i produkcji w latach 1929-2938

Rok	Skup mleka w litrach	Wartość skupu w złotych	Kosz prowadzenia spółdzielni w %
1929	1,269.353	240.595	19.95
1930	3,382.303	471.783	24.80
1931	3,398.914	364.785	28.13
1932	2,131.180	197.282	32.40
1933	2,720.558	253.822	22.73
1934	3,258.420	258.197	24.34
1935	3,202.289	256.784	23.10
1936	4,725.640	393.035	18.89
1937	4,721.987	485.554	17.92
1938	5,707.839	607.383	17.46

Z tablicy wynika, że ostatnie lata stanowiły szczególnie owocny okres działalności. Stało się to możliwe dzięki fuzji obydwu spółdzielni, która nastąpiła w 1936 r. W ten sposób została utworzona Okręgowa Mleczarnia Spółdzielcza. W 1938 r. zrzeszała ona 865 członków. Spółdzielnia posiadała 3 sklepy i 1 kiosk, które były zlokalizowane na terenie Płocka²⁴². Ponadto wiemy jeszcze, że za prezesury Wacława Jagodzińskiego, w 1938 r., kosztem 15.000 zł dokonano modernizacji całego parku maszynowego spółdzielni. Fakt ten spowodował, że Okręgowa Spółdzielnia stała się najnowocześniejszym zakładem na terenie ówczesnego województwa warszawskiego²⁴³. Pomyślny jej rozwój przerwała II wojna światowa.

F. Spółdzielczość wytwórcza

W chwili uzyskania niepodległości, spółdzielczość wytwórcza w Płocku nie była już reprezentowana ani przez jedną spółdzielnię. Założona bowiem jeszcze w 1917 r. wytwórnia obuwia, niebawem upadła. Tym razem sprawę upowszechnienia spółdzielczości wytwórczej podjęło, dopiero co aktywizujące się rzemiosło. Chodziło bowiem o dostarczenie na rynek szczególnie atrakcyjnych towarów, a także o ułatwienie zbytu produkcji różnym warsztatom rzemieślniczym. W tym właśnie tkwiła geneza założenia spółdzielni.

Inicjatywę w tym względzie podjęła tzw. Rada Rzemieślnicza utworzona przy płockim Cechu jeszcze w 1918 r., współdziałająca jak się wydaje, z miejscowym oddziałem Demokracji Chrześcijańskiej. 22 lutego 1920 r. doszło do zawiązania spółdzielni. Nosila ona nazwę „Jarmark Rzemieślniczy”²⁴⁴.

Nowa spółdzielnia nosiła charakter wyznaniowy, tj. chrześcijański. Cieszyła się wyraźnym poparciem płockiej endecji oraz miejscowych kół klerikalnych. Z danych na 1921 r. wynika, że pierwszym prezesem Rady Nadzorczej był lider płockiej endecji Tadeusz Świecki. Prezesem Zarządu został działacz Demokracji Chrześcijańskiej Władysław Apfelbaum. Ponad-

to wśród działaczy spółdzielni byli tacy znani działacze społeczno-kościelni, jak Hejke, F. Sobociński, Nowak, Z. Ślaski, A. Łysakowski, Głuchowski i inni²⁴⁵. Nie znamy liczby członków spółdzielni, ani też nie posiadamy żadnych danych, charakteryzujących jej działalność ekonomiczną. Wiadomo tylko że stałą bolączką „Jarmarku” był brak kapitałów. „Jarmark Rzemieślniczy” prowadził działalność wystawienniczą i handlową w takich branżach, jak stolarskiej, szklarskiej, koszykarskiej, tokarskiej, kowalskiej itp²⁴⁶. Siedziba spółdzielni znajdowała się przy Nowym Rynku w Płocku.

„Jarmark” był jednak z dużą niechęcią traktowany przez ogół rzemieślników płockich. Rozwiązanie spółdzielni nastąpiło prawdopodobnie w już w 1923r.

W dwudziestoleciu międzywojennym odnotowujemy powstanie jeszcze 2 spółdzielni. Tym razem zostały one zawiązane wyłącznie z inspiracji Demokracji Chrześcijańskiej. Pierwszą z nich stanowiła Spółdzielnia Udziałowa Wytwórcza Branży Metalowej i Drzewnej „Jedność i Praca”. Jej założycielem był wybitny płocki społecznik ks. prałat Ignacy Lasocki (1860-1933). Celem spółdzielni było „[...] wytwarzanie własności robotniczej, społecznie pożytecznej placówki, dającej dokładną i terminową robotę, ale za należyte wynagrodzenie”. Spółdzielnia rozpoczęła działalność od października 1919 r. Warsztaty spółdzielni mieściły się w Płocku przy Nowym Rynku i w tzw. Alejach Miejskich²⁴⁷.

W 1922 r. stowarzyszenie liczyło 42 członków, w tym kilku pochodzenia ziemiańskiego²⁴⁸. Członkostwo nabywano bądź przez wpłatę udziału, bądź przez odpracowanie tej sumy. W 1919 r. udział wynosił 1.000 mk, zaś pod koniec 1920 r. – 5.000 mk. Spółdzielnia produkowała maneże, młockarnie,

sieczkarnie i wialnie. Rozwój spółdzielni był jednak utrudniony, z jednej strony przez brak kapitałów inwestycyjnych, z drugiej - przez konkurencję, jaka stwarzał miejscowy przemysł. Reszty złego dopełniła szalejąca inflacja. Zdecydowała ona w rezultacie o bankructwie spółdzielni. Została ona przejęta przez Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w Płocku i występowała już jako Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych „Jedność i Praca”²⁴⁹.

Drugą spółdzielnią – była Spółdzielnia Rymarsko-Siodlarska. Została ona założona 10 sierpnia 1935 r., również z inicjatywy Demokracji Chrześcijańskiej. Warto podkreślić, że zrzeszała prawie wszystkich tutejszych rymarzy w liczbie 16, z których 8 było bezpośrednio zatrudnionych w spółdzielni. Kooperatywa prowadziła wyrób przedmiotów galanteryjnych i rymarsko-siodlarskich²⁵⁰. O dalszych jej losach źródła milczą.

Z zaprezentowanego materiału wynika, że spółdzielczość wytwórcza w Płocku nie osiągnęła pożądanego stadium rozwoju. Trzy efemeryczne spółdzielnie, to świadectwo ograniczonej penetracji myśli spółdzielczej w tutejszym społeczeństwie. Nie należy jednak lekceważyć tego faktu. Istotnie, spółdzielczość na teren Płocka wkraczała powoli, jednakże proces ten dokonywał się w atmosferze walki z prywatnym rzemiosłem. Spółdzielczość natomiast stanowiła ruch spontaniczny, pozbawiony własnych związków rewizyjnych, jako że takie jeszcze nie istniały. A jednak fakty te nie dyskwalifikują znaczenia ruchu. Niezależnie od niepowodzeń, za duże osiągnięcie należy uznać sukcesywne pojawianie się nowych spółdzielni. I w tym zawarta jest pozytywna cecha spółdzielczości wytwórczej w Płocku, doby międzywojennej.

Przypisy

¹³¹ A. kard. K a k o w s k i: Z niewoli do niepodległości. T. 1. Warszawa (ok. 1935) s. 465-472.

¹³² Określenia te budziły opory nawet i wśród działaczy duchownych. Najprawdopodobniej na tym właśnie tle był zmuszony do ustąpienia ze stanowiska patrona głównego Stowarzyszeń Robotników Chrześcijańskich (Demokracji Chrześcijańskiej) ich założyciel prałat Marceł Godlewski z Warszawy, znany z samodzielności i niezależności poglądów. T a m ż e, T. 1 s. 583; „Pracownik Polski” 1919 nr 15.

¹³³ „Polak-Katolik” 1925 nr 6.

¹³⁴ „Kalendarz Informacyjny Płocki na 1924”, s.104-105.

¹³⁵ R. B e n d e r: Z życia diecezji płockiej w latach 1914-1939. „Studia Płockie”. T. 3. Płock 1975 s. 367.

¹³⁶ T a m ż e, s. 373-374.

¹³⁷ ZLD SSWR Prot. Zebr. Ogóln [...] z 3 II 1918 b.p.

¹³⁸ Radziwiak. Z Radziwia. „Miasto i Wieś” 1923 nr 1 s.8.

¹³⁹ ZLD SSWR Spraw. z posiedzenia [...] Stow.[...]” „Wisła” [...] z 30 III 1919; z 9 XI VI 1919; z 1 VIII 1920.

¹⁴⁰ T a m ż e, Posiedzenie Zarządu [...] z 10 XI 1918.

¹⁴¹ W 1918/1919 r. sklepowy pobierał uposażenie w wysokości 2.400 mk plus 1% prowizji, sklepowa 1.200 mk, 6 członków Zarządu po 96 mk. T a m ż e, Prot.[...]z 20 XII 1919.

¹⁴² „Radziwiak”, s. 8.

¹⁴³ ZLD SSWR Prot. Zarz. [...] z 5 IV 1919 b.p.; Z protokołu wynika, że delegatami „Wisły” w Związku byli w/w Jurkowski i Flak.

¹⁴⁴ Radziwiak: Z Radziwia, s. 8.

¹⁴⁵ Z nowych działaczy, dokooptowanych do kierownictwa podczas trwania poszczególnych kadencji należeli: M. Bronze, M. Chyba, S. Fus, W. Dorobek, S. Śliwiński i B. Rogalski. Wykaz nazwisk sporządzono na podstawie Księgi Protokołów Stowarzyszenia Spożywczego „Wisła” w Radziwiu.

¹⁴⁶ „Przegląd Płocki” 1918 nr 1.

¹⁴⁷ APP AMP sygn. 21.511 Przemysł i handel. Sprawozdania Sytuacyjne 1921-1923 b.p. Zawiera potwierdzenie istnienia spółdzielni jeszcze w 1923 r.

¹⁴⁸ Zarząd spółdzielni w tym czasie stanowili: W. Porębski, W. Popławski i J. Kwasięborski. Ze Stow. Rob. Chrz. „Kurier Płocki” 1920 nr 119.

¹⁴⁹ W 1921 r. prezesem Rady był A. Łysakowski. Ponadto wchodził do niej: W. Apfelbaum, Frydrysiak, Głuchowski, Kornatowski, Nowicki, Olszewski, Porębski, Rogoziński, Zawadzki i Zombirt. „Kurier Płocki” 1921 nr 95.

¹⁵⁰ Ze Stow. Rob. Chrz. „Kurier Płocki” 1920 nr 119.

- ¹⁵¹ Trzecie sprawozdanie Centrali Spożywczych Stowarzyszeń Spółdzielczych Robotników Chrześcijańskich za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1922 r. Warszawa 1923 s. 22-23.
- ¹⁵² "Kurier Płocki" 1922 nr 34.
- ¹⁵³ K. B o l e s t a - M o d l i ń s k i: Nowa karta..., s. 119.
- ¹⁵⁴ Z przytoczonego sprawozdania wynika, że czołowymi postaciami w obydwu placówkach były Arkuszewska, Górecka, Grzelewska, Kalinowska, Koperska, Lewandowska, Siewierańska, Szelałgowska i Szymańska. Patronem stowarzyszenia był ks. H. Lipka. Ze Stowarzyszenia Katolickich Służących św. Zyty. „Kurier Płocki” 1920 nr 60.
- ¹⁵⁵ Początki spółdzielczości wojskowej w Polsce sięgają sierpnia 1920 r. Jej byt pod względem prawnym sankcjonował rozkaz ówczesnego ministra Spraw Wojskowych gen. K. Sosnkowskiego z 23 VIII 1921 r. Spółdzielczość ta bardzo szybko rozprzestrzeniła się. Była ona zorganizowana w powołanym pod koniec marca 1924r. Związku Rewizyjnym Spółdzielni Wojskowych w Warszawie. Organem Związku było czasopismo „Spotem” - Wojskowy Przegląd Spółdzielczy, wydawane jako osobne pismo „Spotem” dla spółdzielni wojskowych. „Rzeczypospolita Spółdzielcza” 1924 nr 4 s. 171-172; Rozwój spółdzielczości w Wojsku Polskim. „Rzeczypospolita Spółdzielcza” 1921 nr 6 s. 263-264; Powołanie wojskowej komisji spółdzielczej. T a m ż e, nr 10, s. 331-333.
- ¹⁵⁶ „Kalendarz Informacyjny Płocki..., 1924”, s. 104.
- ¹⁵⁷ APP AMP sygn. 23.792 Podatek inwestycyjny. Wykaz posiadaczy patentów akcyjnych na terenie miasta Płocka. b.p.
- ¹⁵⁸ Kooperatywy w wojsku. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2 s. 31.
- ¹⁵⁹ APP AMP sygn. 23.792. Podatek inwestycyjny..., b.p.
- ¹⁶⁰ „Głos Płocki” 1919 nr 4.
- ¹⁶¹ Z Tow. Wzajemnego Kredytu. „Kurier Płocki” 1921 nr 138.
- ¹⁶² Taką propozycję przedłożył Zarząd stowarzyszenia. T a m ż e.
- ¹⁶³ Ilustracją tego zdania mogą być dane z 1 I 1922 r. A oto wybrane pozycje z bilansu: aktywa – gotówka w skarbcu – 2,153.378 mk i 35 f., skup weksli (w portfelu i redyskoncie) – 14,459.780 mk, f-nek czekowy zabezpieczony - 1,707.297,90 mk; pasywa – kapitał zakładowy – 1,720.734,10 mk, kapitał zapasowy – 108.305,44 mk. Ogólnie bilans wyrażał się sumą 28,162.716,10 mk. Spraw. Płoc. Tow. Wzajemn. Kredyt. Na rok 1921. Płock 1922 s. 8-9.
- ¹⁶⁴ B. Z d z i a r s k i: Pamiętnik ziemi płockiej, s.19-20, 25.
- ¹⁶⁵ Sztromajer jako prezes Związku i oddziału płockiego Towarzystwa Drobного Kredytu po raz ostatni był wymieniony w 1918 r. w „Kalendarzu „Przyjacieli Rodzin”. „Kalendarz „Przyjacieli Rodzin na rok 1918”, s. 80.
- ¹⁶⁶ B. D y m e k: W latach II Rzeczypospolitej..., s. 385-386.
- ¹⁶⁷ Z t s t w a D r o b n e g o K r e d y t u „Kurier Płocki” 1920 nr 129.
- ¹⁶⁸ S. Ch.: Płocki Bank Ludowy Spółdzielczy. „Tydzień Płocki” 1924 nr 15.
- ¹⁶⁹ Walne zebranie członków Spółdzielczego Banku Ludowego. „Express Płocki” 1927 nr 143.
- ¹⁷⁰ Spraw. Związku Spółdzielni Polskich za rok 1927. Warszawa 1928 s. 20.
- ¹⁷¹ Tablicę sporządzono na podstawie Sprawozdań Związku Spółdzielni Polskich za lata 1927, 1929-1930.
- ¹⁷² Zestawiona za lata 1926-1939 niepełna lista, obejmuje nazwiska następujących działaczy Banku: J. Archita, B. Detrych, Chęciński, Jasiński, M. Nowicki, L. Paczkowski, H. Pauli, S. Praszkiwicz, K. Sawczuk, Szamański i K. Tarnowski. Walne zebranie członków Spółdzielczego Banku..., s. 4; Bank Ludowy Spółdzielczy z oo. „Informator Mazowsza Płockiego..., 1939. Płock 1938 s. 84.
- ¹⁷³ Spraw. Roczne Zarz. Stow. [...] „Zgoda” [...] za rok 1918, s. 7, 21.
- ¹⁷⁴ Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców „Zgoda”. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2 s. 22.
- ¹⁷⁵ M. G a ł k o w s k a: Wysepka w morzu..., s. 17.
- ¹⁷⁶ Tablice sporządzono na podstawie sprawozdań Zarządu spółdzielni „Zgoda” za lata 1924-1938.
- ¹⁷⁷ Sprawozdanie z ogólnego Zebrania Tow. Pożyczkowo-Oszczędnościowego dla Rzemieślników Chrześcijan w Płocku. „Kurier Płocki” 1921 nr 89.
- ¹⁷⁸ Bank Spółdzielczy w Płocku. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1929 nr 1 s. 8.
- ¹⁷⁹ Sprawozdanie Banku Spółdzielczego w Płocku z ogr. odp. Za piąty rok działalności. (Płock) 1929 b.p.
- ¹⁸⁰ Sprawozdanie Związku Spółdzielni Polskich za rok 1930. Warszawa 1931; 1933; Warszawa 1934 b.p..
- ¹⁸¹ Bank Spółdzielczy w Płocku na drodze do likwidacji. „Głos Mazowiecki” 1936 nr 151.
- ¹⁸² T a m ż e; Bank Spółdzielczy w Płocku wznawia swoją działalność. „Głos Mazowiecki” 1936 nr 169.
- ¹⁸³ „Głos Mazowiecki: 1936 nr 82.
- ¹⁸⁴ Sprawozdanie Banku spółdzielczego..., 1929. b.p.
- ¹⁸⁵ Do wyróżniających się działaczy Banku należeli również B. Detrych, Z. Gorzechowski, S. Hajdukiewicz, E. Płoski, E. Trautman, F. Wagner, W. Żurawski, S. Bentley, W. Hołyński, K. Mierzejewski, R. Myśliński i S. Szlim. Bank Spółdzielczy w Płocku, s. 9; „Dziennik Płocki” 1928 nr 96 s. 3; „Głos Mazowiecki” 1934 nr 29 s. 1; 1939 nr 82 s. 6; Bank Spółdzielczy wznawia swoją działalność. s. 3.
- ¹⁸⁶ Walne Zgromadzenie członków Kasy Spółdzielczej „Rolnik”. „Express Płocki” 1927 nr 105 s. 4.
- ¹⁸⁷ Udział przy powstaniu „Gospodarza” miało również Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych Oddział w Płocku oraz Bank Spółdzielczy w Płocku. Walne Zgromadzenie członków Kasy [...] „Rolnik”, s.4; „Strzecha” 1936 nr 9.
- ¹⁸⁸ Walne Zgromadzenie członków Kasy [...] „Rolnik”, s.4.
- ¹⁸⁹ APP AMP sygn. 4 (tymczas.) Księga kasowa i pokwitowań Kasy Spółdzielczej „Rolnik” w Płocku. Prot. Waln. Zgrom. Kasy Spół. „Rolnik” [...] z 22 IV 1934 s. 1.
- ¹⁹⁰ W 1929 r. na terenie Płocka m. in. działały: Bank dla Handlu i Przemysłu S.A. (oddział), Bank Handlowy w Warszawie S.A. (oddział), Towarzystwo Kredytowe Miejskie oraz oddział Banku Polskiego S.A., Bank Ziemiański oraz dwa kolejne S. Będowskiego i A. Rogoziaka” i domy bankowe. „Kalendarz Informator Płocki na rok 1929, s. 16.
- ¹⁹¹ Walne Zgromadzenie członków Kasy..., s. 4.
- ¹⁹² Sprawozdanie Związku Spółdzielni Polskich za rok 1927, b.p.
- ¹⁹³ Walne Zgromadzenie członków Kasy [...] „Rolnik”, s. 4.
- ¹⁹⁴ APP AMP sygn. 4 (tymczas.) Księga kasowa..., Kasa Spółdzielcza „Rolnik” [...] do Oddziału Warszawskiego KSR w Warszawie. Rok 1938-1939 b.p.[...]
- ¹⁹⁵ T a m ż e, Postanowienie (Sądu Rej. W Płocku z 1938). Odpis.

- 196 APP AMP sygn. 2. Dziennik Główny Kasy Spółdzielczej „Rolnik” k. 100.
- 197 T a m ż e, sygn. 4 Księga kasowa..., Wykaz członków i dłużników [...] Kasy [...] w dniu 31 XII 1938 b.p.
- 198 Kalendarz Informator Mazowsza Płockiego i Ziemi Sąsiednich na rok 1937. (Płock 1936) s. 90.
- 199 A. O z i m k o w s k a, J. K o r y c i ń s k i: Prowadzimy spółdzielnię w naszej szkole, s. 34-35; Kooperatywy szkolne. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2.
- 200 APP AMP sygn. 23.942 O korespondencji szkół powszechnych. Magistrat m. Płocka do Panów kierowników szkół powszechnych (11 X 1922) b.p.; Spółdzielnia Nauczycielska „Nasz Sklep”. „Kalendarz Informator [...]” (Płock 1925) s. 136; „Spółem” 1922 nr 23 s. 33.
- 201 „Kalendarz Informator Mazowsza [...] Płock 1936, s. 90.
- 202 R. B e n d e r: Z życia diecezji..., s. 376.
- 203 T a m ż e; Sprawozdanie ogólne Kasy Spółdzielczej Duchowieństwa Diecezji Płockiej „Przezorność” za 1931 r. MPP 1932 nr 7 s. 302.
- 204 Sprawozdanie Związku Spółdzielni Polskich za rok 1931. Warszawa 1931.; 1932; 1933 b.p.; Sprawozdanie ogólne Kasy Spółdzielczej Duchowieństwa Diecezji Płockiej „Przezorność” za 1931 r., s. 303.
- 205 „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2.
- 206 APP AMP sygn. 24.447 Stowarzyszenia i Związki. Kulturalno-Robotnicza „Przyszłość” do Magistratu m. Płocka (3 II 1918); „Kurier Płocki” 1922 nr 152 s. 5.
- 207 „Kalendarz Informator Płocki 1929, s. 10.
- 208 Członkami Zarządu byli również I. Szeltman, L. Kohn, I. Kowadło i L. Kilbert. „Kurier Płocki” 1922 nr 152 s. 5.
- 209 W latach 1935-1936 Zarząd spółdzielni stanowili J. Kruk, A. Kenig i M. Baum. „Kalendarz Mazowsza Płockiego i Ziemi Sąsiednich na rok 1936”. (Płock 1935), s. 79.
- 210 Kooperatywy żydowskie. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2 s. 31.
- 211 Na czele Zarządu stał wówczas H. Szylit, wiceprezsem był J. Zeligman, dyrektorem M. Sochaczewer, zaś członkami Ch. Ber i B. Selkowicz. „Kalendarz Informator Mazowsza [...] na rok 1936 s. 79.
- 212 B. Z d z i a r s k i: Pamiętnik ziemi płockiej, s. 24.
- 213 M. T h e m m e r s o n: Samopomoc w polityce mieszkaniowej. „Kurier Płocki” 1919 nr 96 s. 1.
- 214 APP AMP sygn. 21.513 Okólniki i korespondencje. Urząd Wojewódzki w W-wie Wydz. Pracy i Opieki Społecznej do wszystkich pp. Starostów i Prezydentów miast wydzielonych (9 I 1922) b.p.
- 215 Organizatorami stowarzyszenia byli: B. Dobrzyński, J. Morawiec, W. Rogulski, A. Szafranowski i B. Zalewski. „Dziennik Płocki” 1925 nr 123 s. 2.
- 216 Stowarzyszenie Spółdzielcze Budowlane. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2 s. 22.
- 217 Sprawozdanie Związku Spółdzielni Polskich za rok 1929. Warszawa 1930 b.p.
- 218 T a m ż e, za rok 1930 b.p.
- 219 „Głos Mazowiecki” 1934 nr 19.
- 220 „Kurier Mazowiecki” 1936 nr 181.
- 221 Wł. R u s i ń s k i: Rozwój gospodarczy ziem polskich w zarysie. Warszawa (1963) s. 389.
- 222 APP AMP sygn. 23.928 O wykazach statystycznych. Organizacje rolnicze (14 X 1927) b.p.
- 223 Towarzystwo Akcyjne „Owoc”. „Kurier Płocki” 1922 nr 204.
- 224 Ze Związku Kótek Rolniczych. „Kronika Ziemi Płockiej” 1919 nr 1 s. 4-5.
- 225 Powstaje w Płocku pow. spółdzielnia rolniczo-handlowa. „Kurier Mazowiecki” 1936 nr 34.
- 226 O spółdzielczości na wsi. „Dziennik Płocki” 1928 nr 52.
- 227 Powstaje w Płocku pow. spółdzielnia..., s. 3.
- 228 Sprawa organizacji spółdz. Zbożowej. „Kurier Mazowiecki” 1936 nr 180.
- 229 „Głos Mazowiecki” 1936 nr 32.
- 230 Czołowymi działaczami „Rolnika” m. in. byli: K. Płocki, W. Orzeszkowski, K. Miecznikowski, M. Jagodziński, poseł A. Kaczorowski, Mysliński i inni. T a m ż e,
- 231 „Rolnik Mazowiecki”. Dodatek do tygodn. „Ziemia Mazowiecka” 1937 nr 2.
- 232 „Głos Mazowiecki” 1938 nr 37.
- 233 „Rolnik” w Płocku rozwija się pomyślnie. „Głos Mazowiecki” 1939 nr 61.
- 234 Spółdzielnia Producentów Inwentarza. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 1 s. 17.
- 235 Były plany, ażeby spółdzielnia objęła działalnością nie tylko powiat, lecz także całe Mazowsze Płockie. Płocki Związek Producentów Inwentarza. „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926 nr 2 s. 31; T. Bartnik, J. Bogacz i inni: Wieś płocka dzisiaj przed dwudziestu laty. Warszawa 1958 s. 19.
- 236 W miejsce spółdzielni została w dniu 15 stycznia 1920r. powołana spółka akcyjna pn. Towarzystwo Ogrodniczo-Pszczelarskie w Płocku S.A. Przewagę w nim mieli okoliczni ziemianie z terenu pow. płockiego. Stowarzyszenie owocarskie w Płocku. „Kurier Płocki” 1920 nr 18.
- 237 T. Ś w i e c k i, F. W y b u l t: Mazowsze..., s. 491.
- 238 Sprawozdanie Związku Spółdzielni Polskich za rok 1932. Warszawa 1933 b.p.
- 239 W 1933 r. spółdzielnie zrzeszały 340 członków, w 1934 – 240, w 1935 – 249. T a m ż e; 1934-1936 b.p.
- 240 Duży rozwój płockiej mleczarni spółdzielczej. „Głos Mazowiecki Handlowy, Rzemieślniczy i Przemysłowy” (dod. do „Głosu Mazowieckiego”) 1939 nr 19.
- 241 T a m ż e.
- 242 Sklep nr 1 znajdował się przy ul. POW, nr 2 – przy Królewieckiej 22, nr 3 – przy ul. Kwiatka 44, zaś kiosk – przy ul. Jachowicza 16. „Głos Mazowiecki” 1938 nr 294 s. 8.
- 243 Rozwój płockiej mleczarni spółdzielczej. „Głos Mazowiecki” 1939 nr 82.
- 244 Z ruchu rzemieślniczego w Płocku. „Kurier Płocki” 1918 nr 142 s. 3; 1920 nr 44.
- 245 „Kurier Płocki” 1921 nr 117.
- 246 „Jarmark Rzemieślniczy” „Kurier Płocki” 1920 nr 248.
- 247 APP AMP sygn. 23.333 Akta Wydz. Podatkowego Magistratu m. Płocka. Do Magistratu m. Płocka (18 III 1922) b.p.
- 248 Obok ks. Lasockiego – do czołowych działaczy należeli Józef Winnicki, Roman Lewandowski, Bolesław Jędrzejowski, Kazimierz Dudkiewicz i Antoni Zawadzki. „Jedność i Praca” „Kurier Płocki” 1920 nr 282.
- 249 APP AMP sygn. 23.333 Akta Wydziału Podatkowego [...], Do Magistratu m. Płocka (z 20 III 1922) b.p.; Prałat Ignacy Lasocki (do Prezydenta m. Płocka) z 20 III 1922 b.p.
- 250 Została już w Płocku otwarta Spółdzielnia Rymarsko-Siodlarska. „Kurier Mazowiecki” 1935 nr 60.

UNIwersYTET – WCZORAJ, DZIŚ, JUTRO

Instytucja uniwersytetu jest tworem średniowiecza. Nie wywodzi się ona, zarówno jeśli chodzi o strukturę, jak również organizację, metody i cele działania, ze szkół istniejących w starożytności, takich na przykład jak Akademia Platońska, Gimnazjon Arystotelesowski, Szkoła Aleksandryjska, znane szkoły działające w Nisibis, Gandisapora, Kinesrim i gdzie indziej. Niemal wszystkie uniwersytety średniowieczne wywodzą się z kościelnych ośrodków nauczania, zwłaszcza ze szkół katedralnych oraz z tzw. „studiów generalnych”. Zakładano je jako instytucje prawa kanonicznego. Bez poparcia ze strony Kościoła i bez finansowania z jego strony, nie mogłyby ani powstać, ani też pomyślnie się rozwinąć.

Uniwersytet średniowieczny opierał się na trzech najistotniejszych przywilejach, a mianowicie: autonomii prawnej, prawie apelowania do papieża i prawie do strajków oraz monopolu na wydawanie stopni uniwersyteckich. Najważniejszymi przywilejami ówczesnego uniwersytetu były więc: wewnętrzna jurysdykcja prawna oraz władza nadawania stopni naukowych, z którą nierozdzielnie łączyło się prawo nauczania.

Średniowieczny uniwersytet stanowił z jednej strony „universitas litterarum”, tzn. obejmował nauczanie wszystkich ówczesnych nauk, a z drugiej strony, i przede wszystkim, był „universitas scholarum et magistrorum”, tzn. stanowił wspólnotę nauczycieli i studentów. Tak, jak wcześniejsza forma średniowiecznego nauczania na wyższym poziomie, czyli wspomniane wyżej „studium generale”, uniwersytet był instytucją otwartą dla wszystkich, dla ludzi z różnych warstw społecznych, z różnych stanów i zawodów. Wszyscy oni byli dopuszczani, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do studiów. Niezależnie od tego, czy byli bogaci czy biedni, świeccy czy duchowni, pochodzący z danego kraju czy z zagranicy. Ludzie uniwersytetu – studenci i nauczyciele – tworzyli własny, odrębny stan. Żyli razem, tworząc odrębną wspólnotę. Mieli swoje prawa, swoje określone obowiązki i przywileje, łącznie z własnym sądownictwem. Pozostawali też solidarni w swoich zmaganiach i konfliktach z władzami miast, w których mieszkali; co wyrażało się w spektakularnych strajkach, a nawet masowym solidarnym porzuceniu nieprzyjaznego miasta, jak miało to na przykład miejsce w 1209 r., kiedy z powodu niesprawiedliwego wyroku, którym został dotknięty jeden ze studentów, trzy tysiące magistrów i scholarów na znak protestu opuściło Oksford.

Uniwersytet średniowieczny składał się z czterech wydziałów i obejmował dwa zasadnicze stopnie kształcenia. Pierwszy stopień kształcenia realizowany był na wydziale filozoficznym, tj. na wydziale „artes liberales”, czyli sztuk wyzwolonych, i kończył się uzyskaniem stopnia magistra artium. Drugi stopień

nauczania odbywał się na trzech pozostałych wydziałach, tzn. na wydziale teologii, prawa i medycyny. Studia na tych wydziałach mogli podjąć tylko ci, którzy posiadali już magisterium ze sztuk wyzwolonych. Bakalaureat, czyli najniższy stopień naukowy, uzyskiwało na tych wydziałach 25-30% studentów. Tytuł magistra na wydziale teologii, lub równorzędny mu stopień doktora na wydziałach prawa i medycyny, uzyskiwało 5-7% absolwentów.

Uniwersytet średniowieczny łączył w sobie kształcenie ogólne z zawodowym. Charakterystyczne dla mentalności wielu ludzi średniowiecza było przekonanie, że uczeni starożytni - greccy i rzymscy, w tym także Ojcowie Kościoła, posiadli już całą potrzebną człowiekowi wiedzę. W konsekwencji uważano, że wystarczy przeczytać oraz wyjaśnić przy pomocy komentarzy, ich dzieła, aby dojść do wystarczającej prawdy o Bogu, o świecie i o człowieku. Z tego przekonania wyrosła metoda scholastyczna, która była podstawą wszelkich wykładów średniowiecznych, a która polegała na racjonalnym, dialektycznie przeprowadzanym wyjaśnianiu wszelkich problemów, które rodziły się w związku z lekturą ściśle określonych, przeznaczonych do studiowania na każdym z wydziałów uniwersyteckich, dzieł starożytnych i średniowiecznych pisarzy, a na wydziale teologicznym Piśma świętego, oraz *Sentencji* Piotra Lombarda, do których w ciągu kilku wieków napisano około trzystu różnych komentarzy.

Co do struktury oraz metod i zakresu nauczania, uniwersytety pozostawały niezmiennie aż do XVI wieku, a ściśle do rozłamu w Kościele, spowodowanego przez reformację. Uniwersytety, które znalazły się na terenach zajętych przez protestantyzm, przestały istnieć, bądź straciły swój charakter, stając się uczelniami przeznaczonymi do nauczania teologii protestanckiej, pozostającymi przy tym pod ścisłą kontrolą protestanckich gmin wyznaniowych, roszcujących sobie prawo do osądzania, przez trybunał swoich przekonań religijnych każdej nauki, a także do powoływania i odwoływania nauczycieli.

Zakwestionowanie przez reformację autorytetu Kościoła katolickiego, który stworzył i rozwinął uniwersytety, a następnie antychrześcijańskie ideologie i filozofie oświeceniowe, zwieńczone krwawą rewolucją francuską i nie uwzględniającym katolickiego charakteru uniwersytetu prawodawstwem napoleońskim, dokończyły dzieła. Spowodowały, że instytucja uniwersytetu na przełomie XVIII/XIX w. uległa istotnym zmianom. W XIX wieku zarysowały się wyraźnie cztery zasadnicze koncepcje uniwersytetu: niemiecka, angielska, amerykańska i francuska. Wspólną dla nich wszystkich cechą było to, że odrzuciły powszechny i masowy charakter właściwy uniwersytetowi średniowiecznemu, stając się uczelniami dla osób uprzywilejowanych stanowo, wyzna-

niowo, politycznie i majątkowo. Różniły się poza tym między sobą bardzo istotnie, co do swojej struktury, celów, zadań i swojego charakteru.

Na ukształtowanie się niemieckiego dziewiętnastowiecznego modelu uniwersytetu, przejętego także m.in. przez uniwersytety funkcjonujące na ziemiach polskich, zasadniczy wpływ mieli – Wilhelm von Humboldt oraz Johann Gottlieb Fichte. Według ich koncepcji, uniwersytet powinien być nastawiony na odkrywanie, uzyskiwanie i przekazywanie studentom wiedzy i prawdy o całej rzeczywistości. Miał się charakteryzować jednością nauczania i badań naukowych. Miał wreszcie uczyć myślenia, a nie konkretnego zawodu, gdyż kształcenie i szkolenie zawodowe oraz wymogi użyteczności praktycznej, zdecydowanie wyłączał ze sfery swoich zainteresowań, lokalizując je w szkołach zawodowych.

Na angielską koncepcję dziewiętnastowiecznego uniwersytetu zasadniczy wpływ miał Kardynał Newman. Podobnie jak Wilhelm von Humboldt był on zdania, że uniwersytet winien służyć poznawaniu prawdy dla samej prawdy, a nie celom praktycznym. Podobnie jak XVI-wieczny myśliciel angielski Franciszek Bacon, również Newman był zdania, że uczonego w pierwszym rzędzie powinien się troszczyć o tzw. „fakty światłodajne”, nie zaś o „fakty owocodajne”. Te drugie bowiem przyjdą same, jako konsekwencja pierwszych. Angielski wzorcowy uniwersytet, obejmując zasięgiem swego nauczania wszystkie dyscypliny wiedzy, miał stanowić prawdziwą „universitas scientiarum”. Przy czym kształcenie studentów w zakresie każdego kierunku miało mieć u swoich podstaw filozofię, która zdaniem Newtona uczyła uniwersalnego, syntetycznego widzenia całej rzeczywistości. W odróżnieniu od Humboldta, Newman oddzielał jednak w swojej koncepcji uniwersytetu, nauczanie od badań naukowych, te ostatnie lokalizując w akademiach. Zdaniem Newmana uniwersytet winien się zająć samym tylko kształceniem i wychowywaniem mądrego i dobrego moralnie człowieka, prawdziwego gentelmana, a jednocześnie prawego chrześcijanina, badania naukowe zostawiając uczonego skupionym w akademiach i nie uprawiającym dydaktyki.

Amerykańska koncepcja uniwersytetu ukształtowała się dopiero w drugiej połowie XIX w., po założeniu w r. 1876 Uniwersytetu Johna Hopkinsa. W koncepcji tej uniwersytet miał się charakteryzować bliższymi związkami z praktyką życiową, miał być bardziej witalny i bardziej dynamiczny niż uniwersytety zakładane według modelu niemieckiego czy angielskiego. Wybitny matematyk i filozof anglosaski Alfred Whitehead pisał w związku z tym, w pierwszych latach XX wieku, że uniwersytety amerykańskie ze swego założenia mają być po prostu swojego rodzaju potężnymi agenturami, dokonującymi przekształcania teorii w skuteczny instrument cywilizacyjnego postępu i że ich głównym celem jest kształcenie intelektualnych pionierów dla służby postępowi, co możliwe będzie jedynie wówczas,

gdy się ściśle połączy ze sobą dydaktykę i prowadzenie badań naukowych, gdyż jedynie profesoriacie prowadzący prawdziwe, a nie pozorowane badania naukowe, są wystarczająco twórczy, aby stymulować rozwój danej dyscypliny naukowej, a także rozwój intelektualny kształczonej młodzieży.

Autorstwo dziewiętnastowiecznego francuskiego modelu uniwersytetu przypisuje się Napoleonowi. W jego rozumieniu uniwersytet miał mieć bardzo ograniczony i ściśle określony zakres działania. Miał mianowicie stanowić jeszcze jeden instrument polityki i władzy, a jego głównym zadaniem miało być zawodowe kształcenie lojalnych i użytecznych sług państwa. Zarządzanie uniwersytetem miało mieć charakter centralistyczny i miało spoczywać nie w rękach wybieranych demokratycznie władz uniwersytetu, lecz w rękach urzędników państwowych. Struktura uniwersytetu w tej koncepcji przypominała strukturę zhierarchizowanej szkoły oficerskiej. Na szczęście dla nauki francuskiej nie udało się w praktyce zrealizować w całej pełni wyżej przedstawionej napoleońskiej koncepcji, chociaż pewien jej wpływ na wyższe, upaństwowione i centralnie zarządzane szkolnictwo francuskie nie podlega dyskusji.

W minionym XX wieku wyżej przedstawione modele uniwersytetu pozostały przy swoich zasadniczych założeniach, dotyczących relacji między badaniami naukowymi i dydaktyką, ale jednocześnie uległy bardzo istotnym zmianom, zwłaszcza jeśli chodzi o dostępność młodzieży do studiów uniwersyteckich. Przestały być elitarne. W pewnym sensie przywrócono im średniowieczny uniwersalizm. O ile bowiem jeszcze na początku XX wieku za wielkie uchodziły uniwersytety, w których studiowało ok. 2 tysięcy studentów, to pod koniec tego wieku, na tych samych uniwersytetach studiowało już po kilkadziesiąt tysięcy studentów. O ile w Niemczech w 1950 roku liczba studentów na wszystkich uczelniach wyższych wynosiła ok. 100 tysięcy, to w roku 1990 było ich już 1,5 miliona. W Polsce w r. 1938 mieliśmy 48 tys. studentów, w r. 1995 – prawie 710, a obecnie ok. 1.7000 tysięcy.

Zjawisko upowszechniania studiów uniwersyteckich i wielki wzrost ilości studiującej młodzieży jest w obecnym świecie koniecznością i ma swoje pozytywne znaczenie dla rozwoju współczesnych państw i społeczeństw, ale w wielu wypadkach wiąże się z nim niestety znaczne obniżenie poziomu nauczania. Nie należą bynajmniej do wymyślonych takie sytuacje, gdy na niektórych uczelniach profesor atrakcyjnej obecnie, takiej czy innej dyscypliny naukowej, ma na jednym swoim wykładzie około tysiąca słuchaczy, zobowiązany jest przy tym ich przeegzaminować i być promotorem prac magisterskich dla setek spośród nich w ciągu jednego roku akademickiego. Jest rzeczą zdumiewającą, że podejmuje się tego zadania i rzekomo je realizuje. Odrębną sprawą jest to, jak to czyni. Wątpliwe bar-

dzo czy właściwie. Można powiedzieć, że wprowadzić czyni dobro, ale tego dobra nie czyni dobrze.

Sam fakt ewoluowania uniwersytetów nie powinien budzić zastrzeżeń. Zmieniają się społeczeństwa i ich różnorakie potrzeby, dla zaspakajania których uniwersytet jest powołany. Aby sprostać coraz to nowym wyzwaniom, jakie niesie niewiarygodnie szybki rozwój badań naukowych i rozwój technologiczny, uniwersytet musi się stale reformować. Trawestując znane powiedzenie, używane w stosunku do Kościoła, można powiedzieć – „Universitas semper reformanda”. To jest poza dyskusją. Baczyc jednak należy, by w ferworze zmian nie utracić tego, co nigdy nie powinno ulec zmianie, co decyduje o istocie uniwersytetu i co w tradycji uniwersyteckiej jest ponadczasowo cenne, dobre oraz naukowo i społecznie ważne.

Nie można więc zrezygnować z zasady, że istotę uniwersytetu stanowią dwie jego aktywności, bardzo ściśle ze sobą związane, a mianowicie działalność dydaktyczna oraz działalność badawcza. Współczesne uniwersytety nie mogą, tak jak dawne uniwersytety, być tylko szkołami myślenia i kultury bez wymiaru kształcenia zawodowego, które w swoim czasie zostawiano politechnikom i różnego rodzaju szkołom zawodowym. Współczesne uniwersytety z konieczności podjęły kształcenie zawodowe młodzieży. Nie powinny jednak w żadnym wypadku przekształcić się w szkoły czy akademie zawodowe. Powinny zachować na pierwszym planie kształcenie ogólne i uniwersalne umysłów studentekich, mające na celu nauczanie młodych ludzi precyzyjnego i twórczego myślenia, samodzielnego rozwiązywania trudnych problemów, umiejętności globalnego widzenia rzeczywistości, i dawania sobie rady w najtrudniejszych nawet intelektualnie i nieoczekiwanie zmieniających się sytuacjach.

Tak samo, zarówno w badaniach naukowych uczonych uniwersyteckich jak również w realizowanym przez nich procesie kształcenia młodzieży, priorytet zachować powinny nauki podstawowe, będące podstawą rozwoju i postępu naukowego, chociaż nie ma wątpliwości, że nie można dziś zrezygnować z nauk i badań stosowanych, których rozwój nie jest zresztą możliwy bez rozwoju tych pierwszych.

Wiele dwudziestowiecznych uniwersytetów na całym świecie stanęło wobec alternatywy: czy skoncentrować się na uprawianiu nauk podstawowych, na uprawianiu czystej nauki, dla niej samej, zarówno w oparciu o osiągnięcia nauk przyrodniczo-matematycznych jak i humanistycznych – czy też skoncentrować się (jak to przez pewien okres czasu czyniły na przykład liczne uniwersytety japońskie) wyłącznie na naukach stosowanych, bazując zwłaszcza na wynikach z zakresu nauk przyrodniczo-matematycznych, uprawianych zresztą gdzie indziej, i eliminując przy tym całkowicie kształcenie humanistyczne, ponieważ wydawało się ono zbędne w praktycznym kształceniu zawodowym, o które tu przede wszystkim chodziło.

Ci, którzy stawiali taką alternatywę, popełniali błąd. We właściwym uprawianiu nauki nie chodzi bowiem o to, aby problem formułować alternatywnie: *albo – albo*, lecz inaczej i chyba prawidłowo: *zarówno – jak też*. Właściwą drogą, którą ma kroczyć współczesny uniwersytet jest bowiem integrowanie jego zadań oraz poszukiwanie równowagi między: nauką i praktyką, kształceniem ogólnym i specjalizacją, dydaktyką i badaniami naukowymi, a także między poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie: *Jaka jest prawda?*, a pytaniem *Co jest dobrem moralnym i jak należy postępować?*

Pragmatyzmu w uprawianiu nauki i praktycznej użyteczności osiągniętej wiedzy nie można lekceważyć. Są bardzo ważne. Ale ciągle trzeba pamiętać o tym, że to właśnie wykształcenie teoretyczne, szczególnie humanistyczne, daje człowiekowi intelektualną i moralną suwerenność w stosunku do wszelkich nacisków i manipulacji globalistycznych i pragmatycznych, jakim z różnych stron poddawany jest współczesny człowiek. Gdy Platona zapytano niegdyś, dlaczego Grecy przewyższają barbarzyńców. Odpowiedział: ponieważ barbarzyńcy podporządkowują naukę temu, co praktycznie użyteczne.

Powołaniem uniwersytetu jest kształcenie światłej intelektualnie i dobrej moralnie inteligencji, a nie barbarzyńców. Uświadomienie tego jest bardzo ważne, ponieważ zagrożenie barbarzyństwem jest ciągle aktualne. W naszych czasach bardziej niż kiedyś. O ile bowiem nie ma wątpliwości, że w dziejach ludzkości istnieje liniowy postęp cywilizacyjny i naukowy, to w żadnym wypadku nie można tego odnieść do historii moralności. Nie istnieje bowiem liniowy postęp moralny ludzkości. Fale barbarzyństwa wracają ciągle. W XX wieku, wieku niezwyklego rozwoju naukowego i technologicznego, barbarzyństwo moralne ludzkości, w tym najbardziej wykształconych narodów, przekroczyło wszelkie możliwe granice. XXI wiek rozpoczęliśmy także od ataku niewiarygodnego wprost barbarzyństwa. Każde pokolenie, każdy człowiek, postęp moralny musi zaczynać od początku, od akceptacji obiektywnych, niezależnych od niego norm i wartości moralnych, od kształtowania własnego prawego sumienia odróżniającego dobro i zło moralne oraz od ciężkiej, konsekwentnej pracy nad własnym charakterem. W pracy tej bardzo istotną rolę może i powinien odegrać współczesny uniwersytet, nie tylko koncentrując się na intelektualnym i zawodowym kształceniu swoich studentów, lecz także wychowując ich moralnie. Nie wystarczy bowiem kształcenie umysłów. Nie mniej ważne jest kształtowanie charakterów i postaw etycznych młodzieży studenckiej. W dawnych uniwersytetach dobrze o tym wiedzano. Inaugurując w roku 1459 pracę uniwersytetu założonego w Bazylei, rektor tej uczelni Johann Lochman wypowiedział znamienne słowa: Uniwersytet nie może zadowolić się hodowaniem biegłych w swojej dyscyplinie zawodowców. Uniwersytet, chcąc spełnić swoje zadanie, musi się stać wspólnotą lu-

dzi poszukujących sensu życia. Musi się stać *officina humanitatis* tj. warsztatem człowieczeństwa, w innym wypadku przyniesie ludzkości więcej szkód niż pożytku.

Współczesny świat został przy tym wciągnięty w swoisty korkociąg coraz węższych specjalizacji, rezygnujących z szerszego kontekstu naukowego, a tym bardziej z odniesień filozoficznych i etycznych uzyskiwanej wiedzy. Wiedza specjalistyczna, jeśli ma przynieść korzyści społeczne, musi uwzględniać szeroki kontekst naukowy oraz etyczny. Współczesna nauka i praktyka potrzebują uczonych traktujących przedmiot swoich badań i rzeczywistość integralnie. Wszystkie bowiem tak zwane praktyczne problemy współczesne mają interdyscyplinarny charakter. W naszej rzeczywistości nie ma problemów wyłącznie ekonomicznych, politycznych, społecznych, etycznych, czy wyłącznie technicznych. Zjawiska o różnym charakterze są ze sobą ściśle powiązane i oddziałują wzajemnie na siebie. Problemy i kryzysy mogą być dziś rozwiązywane tylko interdyscyplinarnie, przez specjalistów reprezentujących różne dyscypliny wiedzy, współpracujących jednak ściśle ze sobą. Aby to było możliwe muszą być prawdziwie po uniwersytecku, tzn. uniwersalnie wykształceni. Muszą rozumieć problematykę i język innych dziedzin, a także sami muszą być rozumiani przez innych. Muszą kompleksowo rozumieć otaczającą ich rzeczywistość. Muszą dysponować umiejętnością integrowania w swoich umysłach wielu szczegółowych osiągnięć różnych dyscyplin naukowych, w celu uzyskania w miarę pełnego obrazu rzeczywistości, przy jednoczesnej świadomości, że obraz ten jest jeszcze bardzo niekompletny, ponieważ każde nowe ustalenie naukowe otwiera zupełnie nowe, przedtem nieznanne perspektywy i rodzi dużo więcej nowych pytań niż było ich przed tym odkryciem.

Konieczność integralnego widzenia i traktowania rzeczywistości, bez amputowania tych czy innych jej wymiarów (np. humanistycznych, teologicznych bądź etycznych) rodzi określone zadania przed współczesnym uniwersytetem, który w procesie kształcenia studentów winien zasypywać istniejącą ciągle przepaść między obrazem świata wytworzonym przez nauki matematyczno-przyrodnicze, a obrazem świata wyrażanym przez kulturę humanistyczną, w tym filozoficzną i teologiczną. Dla wielu uczonych reprezentujących przyrodoznawstwo, nauką jest tylko dowodzenie, obliczanie, mierzenie i liczenie, jednym słowem matematyczne traktowanie świata. Ich metodologiczna dewiza brzmi: Wszystko zmierzyć, co jest mierzalne. Wszystko uczynić mierzalnym, co jeszcze mierzalne nie jest. Natomiast dla wielu humanistów, interesująca nauka zaczyna się tam właśnie, gdzie matematyczno-przyrodnicze dowodzenie napotyka na swój kres, gdzie rodzi się pytanie o istotę poszczególnych rzeczy i o sens całości, którą one tworzą. Wy-

raził to pięknie, ustami Małego Księcia, Antoine de Saint-Exupery: „To, co istotne, jest niewidzialne”.

Role współczesnego uniwersytetu jest wykształcenie i wychowanie człowieka, który będzie umiał przezwyciężyć ową przepaść między przedstawionymi wyżej dwoma obrazami świata. Który będzie umiał dostrzec, że obrazy te nie są sprzeczne ze sobą, ale że są względem siebie komplementarne, i że dopiero razem wzięte tworzą właściwy obraz rzeczywistości.

Paradygmat, czy też ideowa wizja uniwersytetu klasycznego, mówiąc inaczej uniwersytetu tradycyjnego, zakorzenionego w kulturze grecko-rzymskiej i w chrześcijańskiej wizji rzeczywistości, występująca we wszystkich omówionych wcześniej modelach, realizował to zadanie. Uniwersalnie kształcił młodzież. W swojej pracy łączył nauczanie i wychowywanie studentów, a poza tym prowadzenie badań naukowych, promowanie fundamentalnych dla człowieka wartości oraz spełnianie określonych funkcji usługowych względem społeczeństwa. Uniwersytet klasyczny pracował w głębokim przekonaniu, że istnieją absolutne, niezmiennie i niezależne od ludzkiej woli wartości, które można odkryć i poznać, i które nadają sens ludzkiej egzystencji, oraz że poznawana przez człowieka rzeczywistość nie ogranicza się tylko do sfery materialnej, lecz ma także wymiar transcendentny.

Klasyczny, pierwotny paradygmat uniwersytetu, przetrwał do dziś w wielu uniwersytetach świata, zwłaszcza katolickich.

Obok niego istniał i istnieje drugi paradygmat, druga wizja uniwersytetu, ucieleśniona w tzw. uniwersytecie pozytywistycznym, uformowanym w połowie XIX w., który charakteryzuje się redukcjonistyczną filozofią, sprowadzając rzeczywistość do samej tylko materii, oraz głębokim przekonaniem, że jedynie nauki matematyczno-przyrodnicze mają walor wiedzy naukowej i że tylko one pozwalają prawdziwie opisać to, co istnieje. Zwolennicy uniwersytetu pozytywistycznego ostro oddzielają fakty od wartości, te drugie eliminując programowo z kształcenia akademickiego. Kładą wielki nacisk na ścisłość badań naukowych i na możliwie najlepsze zawodowe przygotowanie swoich absolwentów. Rezygnują jednak z ich wychowywania moralnego, a tym bardziej religijnego, usuwając całkowicie albo spychając na margines swojej działalności, problematykę teologiczną, etyczną, filozoficzną itd. Tymczasem praktyka wykazuje, że przynosi to niekorzystne konsekwencje zarówno dla samych absolwentów jak i społeczeństwa, w którym oni żyją i pracują. Relacje międzyludzkie, pozbawione wymiaru transcendentnego i etycznego, a koncentrujące się tylko na dobrach ekonomicznych, na zysku, rynku i konkurencji, są zimne, bezwzględne i nie przynoszą nikomu szczęścia.

Jak pisał wybitny francuski filozof i socjolog Emil Durkheim, pozytywistyczny paradygmat uniwersy-

tetu, pozbawionego zupełnie wymiaru teologicznego i religijnego, realizuje programowo kształcenie wyłącznie świeckie, a przez to wyalienowane i odseparowane od tych wszystkich problemów, które stawia i rozwiązuje wyłącznie religia, a od których człowiek nigdy się nie wyzwoli, ponieważ należą do istoty jego natury. Zdaniem Durkheima, przekonanie wyrażane w ostatnich wiekach przez liczne środowiska uniwersyteckie, że jedynym sposobem pogodzenia nauki i wiary religijnej, jest eliminacja tej ostatniej z życia uniwersytetu, a nawet z życia nowoczesnego społeczeństwa, stanowiło i stanowi wielki błąd, ponieważ sfera moralno-religijna i sfera intelektualna są w człowieku tak ściśle powiązane, że każda próba ich oddzielenia pociąga za sobą niesłychanie negatywne, indywidualnie i społecznie, konsekwencje.

Należy się cieszyć, że niektóre polskie państwa uniwersytety i szkoły wyższe, które przez długi okres czasu pozostawały pod wyłącznym wpływem pozytywistycznej wizji uniwersytetu, a na domiar złego były poddawane bezwzględnej marksistowskiej ateistycznej indoktrynacji, wprawdzie z trudem i z oporami środowisk nieprzyjaznych Kościołowi, starają się jednak przywrócić w kształceniu swoich studentów wymiar etyczny i teologiczny. Najlepszym wyrazem tych tendencji jest powstawanie na państwowych uczelniach wydziałów teologicznych bądź instytutów, które ten wymiar kształcenia są w stanie zagwarantować.

Dzieje się tak nie tylko dlatego, że w Polsce oficjalnie przestała obowiązywać, jako obowiązująca w życiu gospodarczym, politycznym, a także w publicznym nauczaniu, marksistowska doktryna. Proces przywracania wymiaru religijnego w życiu akademickim następuje także w związku ze zmianą nastawienia współczesnych społeczeństw do nauki i technologii. Po bolesnych doświadczeniach XX wieku, związanych z totalitarnymi ideologiami i nieszczęściami, które one spowodowały, posługując się nauką i techniką, upadł scjentystyczny mit, że sama nauka rozwiąże – jako uniwersalne panaceum – wszystkie problemy ludzkości – egzystencjalne, światopoglądowe i moralne. Wpływa to znacząco także na kształtowanie się najnowszego paradygmatu uniwersytetu, mianowicie uniwersytetu postmodernistycznego, który charakteryzuje się sceptycyzmem w stosunku do przekonania, że jedyną drogą do prawdy jest pozytywistycznie rozumiana nauka i że rozum ludzki jest w stanie poznać całą rzeczywistość. Głosi upadek myślenia, jednoznacznego i pewnego. Prezentuje holistyczną i ekologiczną wizję rzeczywistości. Odchodzi od przekonania, że posiadamy absolutną i ostateczną pewność, na rzecz przekonania, że posiadamy tylko prawdę przybliżoną. Odstępuje od tego, co po kartezjuszowsku „jasne i wyraźne” na rzecz uznania tego, co „tajemnicze i powikłane”. Rezygnuje z obiektywnego rozumienia prawdy, na rzecz osobistego, intuicyjnego, nie dającego się przekazać innym, dochodze-

nia do niej. Przechodzi od koncentrowania się na szczegółach, na rzecz syntetycznego rozumienia całości; od rozumienia rzeczywistości w kategoriach statycznych struktur, na rzecz rozumienia jej w kategoriach dynamicznych procesów.

Postmodernistyczny paradygmat uniwersytetu, który w ostatnich latach w sposób widoczny zakorzenił się w licznych uczelniach na świecie, zwłaszcza amerykańskich - coraz silniej wpływa na sposób myślenia i zachowania współczesnych ludzi, zwłaszcza związanych ze szkolnictwem i ze środkami przekazu, a za ich pośrednictwem także na świadomość bardzo szerokich warstw społecznych.

Z postmodernistyczną wizją nauczania i uprawiania nauki wiążą się poważne niebezpieczeństwa w postaci propagowania relatywizmu poznawczego i etycznego. Można powiedzieć, że postmodernizm podważa fundamenty cywilizacji euroatlantycznej zbudowanej na przekonaniu o istnieniu obiektywnej prawdy i obiektywnego dobra, które można w pewny sposób poznać. Niezależnie od tego ma on także swoje pozytywne elementy, których nie powinno się odrzucać, tak jak liczne, bardzo pozytywne elementy zawiera także pozytywistyczna wizja uniwersytetu.

Kształtując nowy paradygmat uniwersytetu na III tysiąclecie, powinno się w pierwszym rzędzie wykorzystać to, co wypracował uniwersytet klasyczny, wyrosły z chrześcijańskiej wizji rzeczywistości, ogromnie wysoko ceniący ludzki rozum, ale też doceniający Boże Objawienie; zwracający uwagę zarówno na najlepsze wykształcenie intelektualne swoich studentów jak również ich wychowanie moralne; a poza tym nie ulegający - w procesie edukacyjnym - ani egoistycznemu hiperindywidualizmowi, lekceważącemu dobro wspólne, ani też kolektywizmowi, lekceważącemu wartość i prawa ludzkiej osoby.

Jak wspomniano wyżej, nie należy bynajmniej rezygnować z niektórych niewątpliwych wartości, jakie wypracował uniwersytet pozytywistyczny, tak bardzo wysoko ceniący matematyczną ścisłość badań naukowych i dobre zawodowe kształcenie studentów, a także z tych wartości, które można zaakceptować w wizji uniwersytetu postmodernistycznego, w tym szczególnie - ekologiczne i holistyczne traktowanie świata oraz wychowywanie młodzieży w duchu prawdziwej tolerancji, która bynajmniej nie oznacza niewrażliwości na zło, barbarzyństwo, terroryzm i zdziczenie moralne.

Paradygmat uniwersytetu na nowe czasy powinien poza tym, jak się wydaje, uwzględniać trzy ważne elementy, a mianowicie: 1. Misję współczesnej uczelni akademickiej, 2. Kontekst i okoliczności, w jakich ona działa, oraz 3. Zasady, którymi powinna się w swojej pracy kierować.

Misja uniwersytetu pozostaje właściwie ciągle ta sama od początku jego istnienia, chociaż zmieniają się metody jej realizowania. Jest nią intelektualne kształcenie i moralne wychowywanie studentów

oraz prowadzenie badań naukowych. Współczesny uniwersytet powinien być swojego rodzaju „oczami świata” dostrzegającymi jego ważne problemy i wskazującymi sposoby ich rozwiązania.

Tworząc, przekształcając bądź reformując współczesny uniwersytet, nie można zapominać o kontekście i warunkach, w jakich będzie on tę swoją misję realizował. Kontekst ten jest bardzo bogaty i może się znacznie różnić, w zależności od miejsca funkcjonowania uczelni i wyznaczonych jej przez założycieli szczegółowych celów. Są jednak pewne znamiona charakterystyczne dla życia całego naszego współczesnego świata, które trzeba uwzględniać w pracy każdego uniwersytetu. Należą do nich:

1. Zjawisko globalizacji, które ma zarówno pozytywne jak i negatywne cechy, a które polega na tym, że świat traktowany jest dziś, bardziej niż kiedykolwiek, jako zespół naczyń połączonych – w wymiarze ekonomicznym, politycznym, moralnym, społecznym i kulturowym – reagujących wzajemnie na każdą zmianę, na każde nowe zdarzenie, i nie dających się od siebie oddzielić.
2. Zjawisko wielokulturowości, charakterystyczne dla coraz to liczniejszych krajów w związku z nieustannymi migracjami ludności, wymagające od współczesnego człowieka umiejętności życzliwego współżycia z innymi ludźmi, różniącymi się rasą, językiem, narodowością, religią, obyczajami, kulturą itd.
3. Zjawisko nieustannie postępującego poważnego, ekologicznego zagrożenia świata, którego powstrzymanie wymaga fundamentalnych zmian w stylu życia i w świadomości całych społeczeństw. Wymaga przede wszystkim odejścia od ideologii konsumpcjonizmu oraz ograniczania sztucznie wywoływanych, przez wszechobecną reklamę i modę, potrzeb.
4. Eksplozja informatycznego i technologicznego postępu, który wpływa na niezwykle dynamiczny rozwój różnych gałęzi wiedzy, takich jak medycyna, genetyka, i wiele innych dziedzin nauki, które rozwijają się wprost w postępie geometrycznym, co sprawia, że dotrzymanie kroku rozwojowi współczesnej nauki wymaga od każdego dobrego uniwersytetu, od jego kadry i władz, bardzo wielkiego i wszechstronnego zaangażowania, ustawicznych zmian programowych i metodologicznych, a także poważnych nakładów finansowych na badania, co w Polsce nie wchodzi niestety na razie w rachubę.
5. Narastające, niezwykle negatywne zjawiska w postaci przestępczości, degradacji moralnej wielu społeczeństw oraz terroryzmu występującego na różnym tle.
6. Olbrzymi i ciągle rosnący, często przy tym zdecydowanie negatywny, ponieważ powodowany chciwością pieniądza, wpływ na wszystkie postaci życia całych narodów, wielu współczesnych mediów.

7. Wspomniany już wyżej duch postmodernizmu z charakterystycznym dla niego antyintelektualizmem, relatywizmem i skrajnym indywidualizmem.

Trzeci element paradygmatu uniwersytetu na trzecie tysiąclecie stanowią określone zasady, którymi współczesna uczelnia akademicka winna się kierować, aby sprostać celom swojej misji. Są one następujące:

1. Zasada dążenia do akademickiej doskonałości, do najwyższych standardów w dydaktyce, badaniach naukowych i we wszystkich innych sferach działalności uczelni.
2. Zasada zachowania w badaniach naukowych, prowadzonych w celu poznania prawdy i dla dobra człowieka, autonomii i wolności od wszelkiego rodzaju nacisków – ideologicznych, ekonomicznych, politycznych i innych. Tej wolności, bez której prawdziwa nauka zamiera, ale która to wolność winna być jednak sterowana prawym sumieniem uczonego. Podczas swojego IV-go już spotkania z rektorami wyższych polskich uczelni, które odbyło się w tym roku, Jan Paweł II wypowiedział na ten temat znamienne i wyrażające istotę problemu słowa: „Autonomia nauki kończy się tam, gdzie sumienie badacza rozpoznaje zło”.
3. Zasada dążenia do odkrywania prawdy i dzielenia się nią z innymi, nie zaś zasada badań podejmowanych w morderczej konkurencji dla osiągnięcia zysku i władzy nad innymi, co charakteryzuje niestety wiele współczesnych, ważnych centrów badawczych na świecie, stanowiących wskutek tego dodatkowe, bardzo poważne zagrożenie, dla całego świata.
4. Zasada odpowiedzialności etycznej uczonego i profesora uczelni akademickiej za prowadzoną dydaktykę oraz za realizowane badania naukowe, które nie powinny zagrażać światu i człowiekowi, ale które przynosić powinny dobro, zdrowie, pomyślność, pokój i poczucie bezpieczeństwa. Owa odpowiedzialność pracownika uniwersyteckiego dotyczy pięciu zasadniczych podmiotów. Jest to mianowicie jego odpowiedzialność wobec studentów, których powinien nauczać najlepiej i najefektywniej; wobec społeczeństwa, które utrzymuje go ze swoich podatków czy innych form finansowania; wobec państwa, które taki pracownika ma obowiązek moralny umacniać i rozwijać; wobec kultury, której istotną częścią składową jest nauka; i przede wszystkim wobec samego człowieka jako takiego, odkupionego przez Boga, powołanego do życia wiecznego i mającego prawo do pełnej, niezafalszowanej niczym prawdy o całej rzeczywistości – przyrodzonej i nadprzyrodzonej.
5. Zasada uprawiania edukacji w duchu służby, bez czego nie można nauczyć studiującej młodzieży ofiarności i wrażliwości na dobro wspólne i na właściwe spełnianie obowiązków.

6. Zasada tworzenia z uczelni akademickiej przyjaznej i trwałej wspólnoty ludzi wzajemnie się rozumiejących i wrażliwych na podobne wartości oraz kierujących się podobnymi celami.
7. Zasada partnerskiej współpracy z innymi uczelniami, z instytucjami i organizacjami naukowymi, krajowymi i zagranicznymi, bez której nie są dziś możliwe, liczące się naukowo i społecznie, osiągnięcia.
8. Ostatnia zasada, którą winna się kierować współczesna uczelnia wyższa, w tym szczególnie katolicka, mająca świadomość istnienia jednego źródła wszelkiej prawdy - to zasada dążenia do integracji nauki i wiary chrześcijańskiej.

Bez względu na kryzysy, które w ciągu wieków nie omijały instytucji uniwersytetu, należał on zawsze do niekwestionowanych, funkcjonujących ponad wszelkimi podziałami, uniwersalnych autorytetów, które wskazywały ludzkości lepsze jutro i tworzyły postęp oznaczający nie coś nowego, lecz coś lepszego, intelektualnie i moralnie. Także współczesny polski uniwersytet, mimo trapiących go przeróżnych trudności, mimo niedoinwestowania i wszelkich innych braków, nadal pozostaje wielkim autorytetem, akceptowanym przez całe społeczeństwo, co nakłada zarówno na jego kadre, jak i na studentów, wielką odpowiedzialność, intelektualną i etyczną, o której nie można zapomnieć i z której należy się wywiązać.

BIBLIOGRAFIA

Do opracowania referatu wykorzystano następującą literaturę przedmiotu: Bellah R., *Creating Transforming Communities*, „Global Learning. A Journal Serving Christian Higher Education Worldwide”, vol. 1, nr 3, October – December 1996, New Delhi, India, s. 16-23; Durkheim E., *L'evolution pedagogique en France*, t.1-2, Paris 1938; Jerguson D., *The Journey of the University in the 21st Century: Mission, Atmosphere and Principles*, „Global Learning”, s.24-27; Maetzke H., *Jacques Le Goff: Die Geschichte Europas*. Frankfurt 1997, „Die politische Meinung”, nr 333/August 1997, s.33-35; Riklin A., *Ist die Universitat zu retten?*, „Civitas“ 8 (1989), s.202-213; Wiel-

gus S., *Model uniwersytetu na dziś*, „Przegląd Uniwersytecki” 1996, nr 6 (44), s. 4-5; tenże, *Uniwersytet wczoraj i dziś*, „Ku nowej Polsce” 1997, nr 1 (2), s.20-21; nr 2 (3), s. 22-23; tenże, *Uniwersytety katolickie i kościelne instytucje wyższego nauczania*, „Przegląd Uniwersytecki” (Dodatek specjalny 1996 r.), KUL, Lublin 1996; tenże, *O nowym paradygmacie uniwersytetu*, „Przegląd Uniwersytecki” (Dodatek specjalny 1997 r.), KUL, Lublin 1997, s. 5-20; Zorny Z., *Uniwersytet wczoraj, dziś i jutro* (szkic roboczy na okazję projektu powołania uniwersytetu w Bydgoszczy), Włochy 1997, s.1-12 (mps przesłany przez Autora).

OPINIE RODZICÓW O ICH WSPÓŁCZESTNICTWIE W PROCESIE EDUKACYJNYM SZKOŁY

Współdziałanie nauczycieli, dyrekcji szkoły i rodziców może przybierać różne formy kontaktów, wynikające zarówno z pragmatyki poszczególnych szkół, jak i ustawy o systemie oświaty w Polsce. Mogą to być kontakty formalne (poprzez instytucje powołane z mocy ustawy lub statutu szkoły) lub nieformalne, polegające na zbiorowej lub indywidualnej współpracy, które utrzymują dowolnie: szkoła jako cała placówka oświatowa lub poszczególni nauczyciele.

Sformalizowane instytucjonalne formy współpracy nauczycieli, uczniów i rodziców oparte są na przepisach rozdziału 4 Ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty (Dz. U. nr 95, poz. 425, z późniejszymi zmianami) pt. „Społeczne organy w systemie oświaty”. Ustawodawca wymienia dwa organy, na forum których rodzice mogą współpracować ze szkołą, w tym rady rodziców (obligatoryjnie) i rady szkoły (warunkowo na wniosek przynajmniej 2 organów spośród: rady pedagogicznej, rady rodziców, samorządu uczniowskiego). Sformalizowanymi kontaktami mogą być nieinstytucjonalne stałe kontakty potwierdzone w statutach szkół i regulaminach, a dotyczy to zwłaszcza zbiorowych form współdziałania szkół i rodziców.

Zbiorowe formy współpracy nauczycieli i rodziców zarówno sformalizowane, jak i niesformalizowane, stosowane dowolnie w zależności od inwencji nauczycieli lub okoliczności, można podzielić na:

- spotkania robocze, zebrania z rodzicami;
- spotkania towarzyskie, okolicznościowe;
- spotkania z ekspertem – problemowe, rodzice na lekcjach.

Indywidualne formy współdziałania, przeważnie niesformalizowane, które zależą od inicjatywy wychowawców – nauczycieli, można podzielić na:

- konsultacje pedagogiczne,
- wizyty domowe,
- kontakty korespondencyjne i rozmowy telefoniczne.

Nasza szkoła powstała w 1962r. w związku z budową kombinatu przeróbki ropy naftowej – Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku, jako szkoła ponadpodstawowa Ministerstwa Przemysłu Chemicznego, i dostarczała kandydatów do pracy w MZRiP. W obecnej siedzibie szkoła została zlokalizowana w 1965r. Nazwa szkoły zmieniała się wraz z restrukturyzacją kombinatu rafineryjno – petrochemicznego na: Zespół Szkół Zawodowych MZRiP, potem ZSZ „Petrochemii” S.A. i Zespół Szkół Polskiego Koncernu Naftowego „Orlen” (wcześniej „Petro”). W tym roku ob-

chodzimy 40-lecie szkoły. Uroczystości odbędą się 12 października.

Aktualnie organem prowadzącym szkołę jest Centrum Edukacji Grupa „Orlen” – Spółka z o.o. w Płocku – spółka prawa handlowego powołana przez PKN „Orlen” SA w Płocku i Fundację Kształcenia Menedżerów w Gdańsku. Nieruchomości szkoły są własnością PKN „Orlen”. O ile działalność Centrum Edukacji ma charakter komercyjny to **Zespół Szkół** (Technikum Zawodowe i V Liceum Ogólnokształcące) jest głównie utrzymywany z dotacji z budżetu Miasta Płocka, przekazywanej przez Zarząd Jednostek Oświatowych w Płocku, i jest szkołą publiczną w rozumieniu ustawy o systemie oświaty.

Centrum Edukacji natomiast jest placówką szkoleniową – konsultingową, którą utworzyły j.w. Polski Koncern Naftowy oraz Gdańska Fundacja Kształcenia Menedżerów. Współpracuje z tak renomowanymi uczelniami jak: Uniwersytet Warszawski, Szkoła Główna Handlowa, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego oraz z wieloma innymi instytucjami i firmami branży edukacyjnej. Dysponuje wysoko wykwalifikowaną kadrą dydaktyczną wywodzącą się z wyżej wymienionych uczelni, która legitymuje się ponadto dużym bagażem wiedzy praktycznej.

Naszemu klientom proponuje niezwykle szeroki wachlarz studiów podyplomowych, szkoleń, warsztatów, kursów doskonalenia zawodowego, umożliwiających uzyskanie uprawnień zawodowych oraz kursów językowych na wszystkich poziomach. Szczególną pozycję naszej oferty stanowią podyplomowe studia Master of Business Administration (MBA), które skierowane są do ludzi z ambicjami podnoszenia swoich kwalifikacji wg standardów kształcenia na Zachodzie. Programy tych studiów oparte na programie MBA University of Strathclyde z Glasgow, a przygotowane przez Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego oraz Gdańską Fundację Kształcenia Menedżerów, uzyskały akredytację Stowarzyszenia Edukacji Menedżerskiej „Forum” i w pełni odpowiadają światowym standardom. Specyfikę Centrum stanowi przede wszystkim doświadczenie i profesjonalizm wykładowców oraz możliwość dostosowania przeprowadzanych szkoleń do często bardzo wąskospecjalistycznych potrzeb klientów. CE prowadzi także doradztwo biznesowe, a jego eksperci przeprowadzają specjalistyczne ekspertyzy.

Głównym celem nauki w naszej szkole do połowy lat dziewięćdziesiątych było uzyskanie dyplomu technika przerobu ropy naftowej i podjęcie pracy w

„Petrochemii”. Gdy PKN wprowadził blokadę zatrudnienia, a na stanowisko aparaturowego ogłasza nabór mężczyzn z wyższym technicznym wykształceniem i znajomością języka angielskiego, celem nauki w tej szkole jest zdanie egzaminu maturalnego i egzaminu na studia wyższe. Tempo zachodzących zmian w szkole wymaga, żeby szkoła dysponowała materiałami do analizy pragnień rodziców.

Spśród wielu źródeł informacyjnych dyrekcja szkoły zastosowała okresowe badania ankietowe rodziców uczniów. Ankietę otrzymano z Płockiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli. Ankieta zawierała 15 pytań, w tym 14 zamkniętych i jedno półotwarte. Ankiety rozdano w poszczególnych klasach wylosowanym z dzienników rodzicom. Po określonym czasie dyrekcji zwrócono 57 ankiet z odpowiedziami, tj. ponad 10% całej populacji 565 uczniów szkoły. Jest to minimalna próba jednej zbiorowości dobra do analizy socjologicznej.

W roku szkolnym 1999/2000 w Zespole Szkół CE uczyło się 565 uczniów, w tym 364 uczniów w 12 klasach ogólnokształcących i 201 w 7 klasach Technikum Zawodowego (chemicznego). Zatrudnionych było 37 nauczycieli na pełnych etatach i około 20 dochodzących na określone przedmioty i godziny.

W badaniach wzięło udział 79% kobiet i 21% mężczyzn, co odpowiada proporcjom udziału rodziców mężczyzn i kobiet w wywiadówkach. Matki zawsze częściej interesowały się nauką dziecka w szkole.

W ankiecie są następujące bloki pytań dotyczących:

- płci rodzica (pyt. 1),
- pragnień rodziców (pyt. 15 a, b, f),
- oceny procesu wychowawczego i nauczania w szkole (pyt. 2,3,4,5,6,13,14),
- osądu i deklaracji współpracy ze szkołą (pyt. 7,8,9,10,11,15 c, h, i).

W tej analizie nie ujęłam pytania 12 dot. spędzania czasu wolnego przez dziecko.

Czy pragnienia rodziców i oczekiwania wobec szkoły w naszej szkole są podobne jak opinie standardowe rodziców w Polsce, którzy oczekują od systemu szkolnego: dobrego przygotowania ich dzieci do dalszej nauki, dobrej współpracy wychowawczej, zapewnienia rozwoju zainteresowań dzieci, przygotowania do życia w zmieniającym się świecie, bezpiecznej szkoły?

A jak oceniają rodzice wychowanie i rozwój dziecka w szkole CE? Czy mają i chcą mieć na to wpływ?

Zatem czego oczekują od szkoły w przeprowadzonym sondażu rodzice naszej szkoły? Rodzice uczniów Zespołu Szkół CE w Płocku oczekują:

- dobrej nauki, kształcenia, rozwijania i wychowywania - 40%
- przyjaznej niestresującej szkoły - 21%
- dobrej kadry nauczającej - 12%
- zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom - 7%

- zaspokojenia pojedynczych potrzeb (różne odpowiadzi) - 12%
- niczego nie oczekuje lub nie ma zdania - 8%
- razem - 100% badanych**

Czy w szkole rodzicom czegoś brakuje? Większości (54%) nic nie brakuje. Mniejszości (46%) brakuje zajęć poza programem nauczania, w tym:

- zajęć pozalekcyjnych i kół zainteresowań 21%, w stosunku do całej próby
- zajęć sportowych - 5%, w stosunku do całej próby
- wycieczek - 3,5%, w stosunku do całej próby
- inne pojedyncze odpowiedzi - 11,5%, w stosunku do całej próby
- zrozumienia i milej atmosfery - 5%, w stosunku do całej próby

razem - 46%

Dobra szkoła to w opinii rodziców szkoła, która:

- wychowuje, kształci, naucza, rozwija - 28%
- nie stresuje i jest przyjazna - 19%
- ma dobrą kadre - 9%
- nauczy dobrego życia - 9%
- kształtuje umiejętności - 8%
- gwarantuje bezpieczeństwo uczniom - 7%
- różnorodne, pojedyncze cechy - 20%

razem - 100%

Opinie rodziców o dobrej szkole pokrywają się z hierarchią wartości oczekiwania od naszej szkoły. A to zobowiązuje nauczycieli Zespołu Szkół Centrum Edukacji Grupy ORLEN do zaspokojenia tych oczekiwań.

Zdaniem dziewięciu na 10-ciu rodziców (91%) sprawy wychowawcze w szkole powinny być traktowane równorzędnie jak nauczanie, dla jednego na 10-ciu są nawet ważniejsze od nauczania (9%). Nikt z rodziców nie uznał wychowania za mniej ważne od nauczania. Przy tak zdecydowanym poglądzie na sprawy wychowawcze, rozbieżności wystąpiły w ocenie szkoły. Czy współczesna szkoła wychowuje uczniów? Prawie połowa rodziców uważa, że nie (49%). Współczesna szkoła wychowuje uczniów twierdzi 4 na 10 rodziców (39%). Pozostali nie mają zdania (12%). Poglądy rodziców na proces wychowania nie są w pełni realizowane. Wychowanie w szkole jest procesem ważnym, ale wymaga lepszej realizacji. Podobne poglądy mają rodzice na to, czy szkoła zapewnia uczniom wystarczający rozwój intelektualny, że nie zapewnia uważa prawie połowa rodziców (46%), zaś druga połowa (42%) twierdzi, że szkoła zapewnia rozwój intelektualny dzieciom, pozostali nie mają wyrobionego zdania (12%).

Nasza szkoła spełnia jednak oczekiwania większości rodziców ponad 2/3 (67%), zdecydowana mniejszość (19%) nie uważa, że szkoła jego dziecka spełnia ich oczekiwania. Pozostali nie mają wyrobionego zdania (14%). Wśród tych, którzy są zadowoleni naszą szkołą, połowa dostrzega przycy-

nę w niedostosowaniu do możliwości uczniów programów nauczania. W całej populacji stanowią oni 11% (co dziewiąty). Jednoznaczne poglądy rodzice mają przy artykułowaniu potrzeby zajęć pozalekcyjnych, gdyż 88% chce więcej zajęć pozalekcyjnych, mniejszość (12%) nie chce tego. Jest to tak potrzebne, że prawie połowa (49%) deklaruje gotowość ponoszenia kosztów związanych z tym, wspólnie z władzami samorządowymi. Druga połowa (51%) obowiązek finansowania lokuje w samorządzie terytorialnym.

Po ustaleniu oczekiwań rodziców od szkoły, po ocenie jej programu wychowania i kształcenia zapoznajmy się z sądami i deklaracjami rodziców dotyczącymi współpracy ze szkołą. Zdaniem rodziców współpraca ze szkołą powinna opierać się na:

- zebraniach z wychowawcą - 73% tak uważa,
- konsultacjach i rozmowach indywidualnych - 61% tak uważa,
- pracy w „trójce” klasowej - 13% tak uważa,
- inne pojedyncze („otwarte drzwi”, telefony do rodziców, współpraca z rodziną ucznia, indywidualna praca w zaistniałej sytuacji) - 7% tak uważa.

A jak oceniono najpopularniejszą formę współpracy, czyli zebrania szkolne. Zebrania szkolne są:

- niezbędnymi i ważnymi spotkaniami - 28%
- kontaktem ze szkołą - 21%
- informacją - 16%
- rozmową - 12%
- negatywne (przymus, formalność, monolog, długie i mało interesujące) - 12%
- sprawdzianem i zdyscyplinowaniem dziecka - 7%
- brak odpowiedzi - 4%
- razem 100%**

Przeważają więc zdecydowanie pozytywne oceny rodziców nt. zebrań szkolnych aż (84%).

Pozytywne oceny zebrań idą w parze z dobrymi ocenami informowania rodziców o postępach w nauce i zachowaniu swoich dzieci, gdyż 81% uważa, że są wystarczająco informowani, a 16% jest przeciwnego zdania i 3% nie ma poglądu w tej sprawie.

Natomiast negatywnie rodzice wypowiedzieli się o ich wpływie na kształt i sposób funkcjonowania szkoły. Aż 77% (ponad 3/4) twierdzi, że nie ma wpływu. Nie ma zdania na ten temat 23% badanych rodziców. Czyli nikt z rodziców nie zauważył wpływu rodziców na funkcjonowanie szkoły. Pytania tego nie można pogłębić, gdyż w ankiecie zabrakło pytań o instytucjonalne – ustawowe formy współdziałania ro-

dziców ze szkół. A rodzice w większości są gotowi uczestniczyć w realizacji opracowanego przez szkołę programu wychowawczego w ilości 77% (ponad 3/4 rodziców). Tylko 23%, mniej niż 1/4 ogółu nie chce w tym uczestniczyć. Wśród większości chętnych do takiego udziału za najważniejsze formy współuczestnictwa uznano:

- spotkania z wychowawcą klasy, na których omawia się występujące trudności wychowawcze i ustala sposoby ich pokonania - 65%
- udział w wywiadówkach razem z dziećmi - 51%
- aktywny udział w wycieczkach, biwakach - 16%
- aktywny udział w spotkaniach i imprezach klasowych - 14%
- udział w realizacji wybranych godzin wychowawczych - 7%
- finansowe wspieranie różnych form zajęć pozalekcyjnych - 7%
- udział w „szkole dla rodziców” - 7%

Dokładna analiza zgromadzonych odpowiedzi dała nam realistyczny obraz oczekiwań, opinii i ocen współdziałania. Rodzice oceniali to, co znają z kontaktów ze szkołą, a więc najpopularniejsze formy zbiorowej współpracy – zebrania i rozmowy indywidualne, które służą uzyskaniu informacji o ich dziecku. Nie wypowiedziano się o formach instytucjonalnych czy nowocześniejszych formach zbiorowych i indywidualnych, gdyż prawdopodobnie nie są one rodzicom znane z codzienności szkolnej. W naszej szkole nie powołano Rady Szkoły, a Rada Rodziców tylko gospodaruje składkami.

Reasumując, rodzice stwierdzili, że szkoła spełnia ich oczekiwania, są wystarczająco informowani o swoim dziecku, na poziomie mikro, ale wpływu na funkcjonowanie szkoły nie mają. Jest też pozytywna współpraca na poziomie wychowawca – rodzic w sprawach indywidualnych ucznia; nie dostrzega się współdziałania na poziomie instytucjonalnym i społeczne organy w systemie oświaty są rodzicom obce. Na poziomie makro i ogólnoszkolnym świadomość nt. współdziałania rodziców nie istnieje. I to należy zmieniać tak, jak jest w krajach UE, w celu uspołecznienia polskiego systemu oświatowego. Tego typu zadania rodzice podejmują już poprzez działalność w Radzie Rodziców i Radach Klasowych, a niekiedy w Radach Szkół (nie są jeszcze obowiązkowe). Są to tylko organy doradcze szkoły o charakterze opiniotwórczym i wspomagającym finansowo dana placówkę, ale zachęcające rodziców do współudziału w realizacji podstawowych funkcji szkoły: wychowawczej i opiekuńczej.

PRZEMÓWIENIE PROREKTORA POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ DS. OŚRODKA NAUKOWO-DYDAKTYCZNEGO W PŁOCKU PROF. DR. HAB. JANUSZA ZIELIŃSKIEGO PODCZAS INAUGURACJI ROKU AKADEMICKIEGO 2001/2002

Magnificencjo Rektorze, Dostojni Goście, Dro-
dzy Studenci!

Dzisiejszą uroczystością rozpoczynamy ostatni rok obecnej kadencji władz akademickich Politechniki Warszawskiej. Jest to XXXV Inauguracja roku akademickiego w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym Politechniki Warszawskiej w Płocku.

Przemówienie inauguracyjne, zgodnie z programem wygłosi JM Rektor. Ja natomiast przedstawię informacje o najistotniejszych problemach dotyczących Ośrodka PW w Płocku.

Dzisiejsza uroczystość odbywa się w roku Jubileuszu 175 lat Tradycji Politechniki Warszawskiej, najstarszej i największej uczelni technicznej w kraju.

W roku akademickim 2000/2001 byliśmy świadkami niezwykle doniosłego, historycznego dla Politechniki Warszawskiej wydarzenia – Senat PW, w dniu 13 grudnia 2000 roku podjął Uchwałę w sprawie Misji Politechniki Warszawskiej. Pozwolę sobie zacytować dwa fragmenty z tego dokumentu:

„Politechnika Warszawska jest uczelnią akademicką, przygotowuje przyszłe elity społeczne: ludzi światłych, o rozległych horyzontach, świadomych swych przekonań, ale rozumiejących i respektują-

cych światopogląd innych. Kształtuje więc nie tylko umysły studentów, ale także ich charaktery i właściwe inżynierom postawy twórcze, przekazując im zarówno wiedzę jak i umiejętności. Wiedzę przekazują najlepiej ci, którzy ją zarazem rozwijają, umiejętności zaś – ci, którzy sami je zdobyli w praktyce”.

I końcowy fragment Misji:

„Postannictwem Politechniki Warszawskiej pozostaje zawsze to, by wiedza i umiejętności zdobywane w jej murach przez młodzież oraz nauka uprawiana w Politechnice służyły Człowiekowi i Ludzkości”.

W Jubileusz Politechniki wpisuje się również Ośrodek Płocki licznymi imprezami, które już się odbyły jak, np. w październiku ubiegłego roku uroczyste rozdanie pierwszych w historii Politechniki dyplomów magistra ekonomii, pięć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych, wystawa prac „Hobbyści wśród studentów i pracowników w Roku Jubileuszowym”, Szachowy Turniej Jubileuszowy będący I Międzynarodowymi Mistrzostwami Mazowsza, regaty żeglarskie o Puchar Politechniki Warszawskiej, rajd zabytkowych samochodów, a przede wszystkim wydarzenie o charakterze centralnym, które jest przed nami – uroczysta akade-

3 października 2001 - Inauguracja roku akademickiego 2001/2002. Na pierwszym planie J. M. Rektor Politechniki Warszawskiej prof. Jerzy Woźnicki i Prorektor PW prof. Janusz Zieliński

mia kończąca Rok Jubileuszowy, która odbędzie się 15 listopada tego roku, właśnie w Płocku, co niewątpliwie nobilituje nasz Ośrodek i miasto. Już dzisiaj serdecznie zapraszam Państwa na tę uroczystość.

Miniony rok akademicki zaznaczył się dalszą, konsekwentną realizacją umów i porozumień podpisanych przez JM Rektora PW z władzami miasta Płock oraz PKN ORLEN S.A., a także realizacją uchwały Senatu z 1998 roku w sprawie rozwoju OND PW oraz zadań ujętych w dokumencie pn. „Propozycja ramowych zmian organizacyjnych w OND PW w Płocku” zaakceptowanym przez Radę Wydziału w lutym 2000 roku.

Realizację tych działań umożliwia pod względem formalnym przyjęty przez Senat PW w dniu 27 września 2000 r. znowelizowany Regulamin Organizacyjny OND w Płocku. Pozwoliło to na wprowadzenie już częściowo zmian organizacyjnych jak i przygotowanie do realizacji kolejnych przekształceń Ośrodka w tym zakresie.

Czynnikami determinującymi skuteczność realizacji powyższych planów są przede wszystkim:

- po pierwsze - odpowiednia liczebność kadry profesorskiej. W mijającym roku zatrudniliśmy w Ośrodku na pełnych etatach kolejnych 6 samodzielnych pracowników nauki, a łącznie w tej kadencji 10. Tytuły profesora uzyskało 5 osób. Grupa samodzielnych pracowników naukowo-dydaktycznych stanowi obecnie przeszło 20% ogółu zatrudnionych nauczycieli akademickich w Ośrodku. W bieżącym roku przewidujemy zatrudnienie w Kolegium i na Wydziale kolejnych 5 profesorów i doktorów habilitowanych. Działalność w tym zakresie znacząco wspierają władze i radni Miasta Płocka, za co bardzo dziękuję;

- po drugie - działania inwestycyjno-remontowe dotyczące obiektów dydaktycznych Ośrodka. Ze względu na określone uwarunkowania zewnętrzne ostatnich dwóch lat, odstąpiliśmy od budowy gmachu audytoriów i ośrodka informacji naukowo-technicznej na rzecz znacznie tańszego rozwiązania, tj. budowy audytorium i laboratoriów z salą seminarną wkomponowanych z zabudową Gmachu Dydaktycznego przy ul. Łukasiewicza.

Dzięki znaczącemu wsparciu finansowemu PKN ORLEN S.A., za co składam Panu Prezesowi i członkom Zarządu serdeczne podziękowania, a także środkom z MEN, KBN i Urzędu Miasta mogliśmy przystąpić do tej inwestycji.

Urząd Miasta wspiera nasze bieżące potrzeby, co w znaczący sposób umożliwia płynne funkcjonowanie całego organizmu Kampusu, w szczególności zespołów studenckich, biblioteki oraz infrastruktury technicznej obiektów.

Ponadto kończymy kompleksowy remont akademika „Wcześniak”, w znaczący sposób poprawiliśmy stan techniczny hali sportowej, uruchomiliśmy kolejne dwa nowoczesne laboratoria dydaktyczno-

badawcze, zabezpieczyliśmy teren główny ogrodzeniem i bramami.

Znaczną część tych przedsięwzięć wykonaliśmy dzięki wsparciu wielu płockich firm, za co tutaj na ręce ich Prezesów i pracowników chciałbym złożyć serdeczne podziękowania.

Pomimo tych osiągnięć jesteśmy świadomi ogromnych trudności finansowych, jakie w końcu roku 2000 i w roku obecnym dotknęły szkolnictwo wyższe, w tym i nasz Ośrodek. Stawia to przed nami obowiązek podjęcia działań oszczędnościowych i weryfikacji planowanych zamierzeń, oczywiście przy zapewnieniu dotychczasowych warunków kształcenia.

„Działania prowadzone w Uczelni przez Rektora i Senat są przewidywalne i tworzą pewien ciąg zdarzeń zapowiedzianych i wykazujących się pewną wewnętrzną logiką. Chodzi o to, żeby proces prowadzonej ewolucji miał cechy dojrzałości i był zrozumiały dla społeczności akademickiej”.

(zacytowałem słowa JM Rektora wypowiedziane dwa lata temu podczas inauguracji roku akademickiego w Płocku).

Niewątpliwie w takim duchu prowadzimy w Płocku działania zwłaszcza w pionie kształcenia.

Osiągnęliśmy w Ośrodku znaczący postęp w unowocześnianiu i standaryzacji studiów przy uwzględnieniu europejskiej normy ECTS. Od października ubiegłego roku w Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych funkcjonuje system punktowy studiów.

Uruchamiamy na Wydziale Budownictwa, Mechaniki i Petrochemii, począwszy od tego roku akademickiego, elastyczny system studiów dwustopniowych. Jest to nasz znaczący sukces biorąc pod uwagę wielokierunkowość kształcenia na Wydziale. System ten wprowadza częściową obieralność przedmiotów kształcenia oraz umożliwia Wam drodzy studenci, m.in. dokonanie wyboru typu studiów, bądź to na poziomie inżynierskim, bądź ich kontynuacji do uzyskania tytułu magistra. Jednocześnie zwiększa Waszą odpowiedzialność i samodzielność w realizacji procesu kształcenia na wybranym kierunku.

Podjęliśmy znaczny wysiłek modyfikując programy studiów i reorganizując studia zaoczne. Rada Wydziału w czerwcu br. zaakceptowała skrócenie tych studiów na kierunkach: budownictwo, inżynieria środowiska, mechanika i budowa maszyn oraz technologia chemiczna z 4,5 do 4 lat. Oferujemy również na tych kierunkach kształcenia, magisterskie studia uzupełniające II stopnia.

Systematycznie rozszerzamy dotychczasowe formy kształcenia ustawicznego w postaci studiów podyplomowych. Do działających Podyplomowych Studiów: Informatyki, Pedagogiki Kształcenia Zawodowego, Zarządzania Finansami i Marketingu, Rzeczoznawstwa Pojazdów i Maszyn, Matematyki i Fizyki dla Nauczycieli Gimnazjum, Przyrody i Ochrony Środowiska dla Nauczycieli, dołączyły od tego

roku: Podyplomowe Studium Chemia dla Nauczycieli Gimnazjum oraz Studium Systemów Mikroprocesorowych w Automatyce Przemysłowej.

Do chwili obecnej ok. 5500 absolwentów opuściło mury Politechniki Warszawskiej w Płocku, w tym na kierunku ekonomia ok. 900 osób, z czego w minionym roku akademickim studia II-go stopnia magisterskie z ekonomii ukończyły kolejne 220 osób (łącznie już 387 mgr ekonomii).

Aktualnie w Kampusie Płockim kształcą się około 4000 studentów (w roku 1999 było ich około 3300), w tym zdecydowana większość na studiach dziennych.

Akademickość Uczelni tworzą nie tylko profesorem i studenci, ale w równym stopniu działalność naukowa i badawcza, którą systematycznie rozwijamy. Nasi pracownicy są autorami ponad 3900 prac naukowych (w tym ok. 320 w minionym roku akademickim), wielu unikalnych opracowań o charakterze podstawowym i stosowanym, w tym wdrożonych w przemyśle. Do chwili obecnej, w Ośrodku PW w Płocku, stopień doktora uzyskały łącznie już 104 osoby. Bierzymy udział w kongresach i konferencjach naukowych międzynarodowych i krajowych, współpracujemy w ramach umów z uczelniami i instytutami badawczymi, m. in. USA, Chin, Niemiec, Danii, Rosji, Ukrainy organizujemy cykliczne własne konferencje naukowe o zasięgu międzynarodowym. Wielu naszych pracowników jest członkami światowych i krajowych towarzystw i organizacji naukowych, bierze udział w pracach Komitetów i Sekcji Polskiej Akademii Nauk, przewodniczy Radom Naukowym jednostek badawczo-rozwojowych. Tylko w ostatnich 2 latach wzbogaciliśmy się o kilka unikalnych aparatów dla potrzeb prac naukowo-badawczych.

Należy wspomnieć o działalności i osiągnięciach naszych studentów. Obok typowej działalności organizacji studenckich w Ośrodku, od kilku lat szczególną wartością jest możliwość odbywania w PKN ORLEN S.A. praktyk studenckich i stażów pracowniczych przez najlepszych studentów poszczegól-

nych kierunków oraz utrzymanie statusu wyróżnień i nagród Prezesa Koncernu za najlepsze prace dyplomowe. Również dzisiaj będziemy uczestniczyć w nagradzaniu najlepszych. Ponownie Panu Prezesowi składam wyrazy podziękowania w imieniu własnym i studentów Uczelni.

W roku akademickim 2000/2001 ZTL „Masovia” zaprezentował kilkanaście bardzo udanych koncertów, a Kameralny Chór Akademicki kontynuował pasmo sukcesów zdobywając, m.in. Srebrne Pasma w X Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Adwentowej i Bożonarodzeniowej w Pradze.

Na podkreślenie zasługuje również wynegocjowane przez nas z władzami Miasta i kierownictwem Samodzielnego Zespołu Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej w Płocku porozumienie na świadczenie usług medycznych pracownikom i studentom Ośrodka oraz utworzenie Przychodni Akademickiej, która służyć ma całemu środowisku akademickiemu Płocka.

Pozdrawiam studentów zarówno Wydziału jak i Kolegium, a zwłaszcza gorąco witam Was nasi najmłodszy Koledzy, studenci I roku. Od Was przede wszystkim zależy, co z Uczelni wyniesiecie, jak wykorzystacie lata swego studiowania, czego od samych siebie będziecie wymagać.

Życzę Wam wytrwałości i dotrwania do kolejnej, jakże doniosłej w Waszym życiu uroczystości wręczenia dyplomów ukończenia Politechniki Warszawskiej.

Pragnę wyrazić nadzieję, że realizacja naszych planów zgromadzi wokół Politechniki wszystkich tych, którym na sercu leży rozwój akademickości Miasta. Sądzę, że współpraca Uczelni z Miastem, regionem i wieloma przedsiębiorstwami na czele z Polskim Koncernem Naftowym ORLEN S.A. będzie również skuteczna jak dotychczas.

Serdecznie dziękuję wszystkim sympatykom i przyjaciółom Politechniki Warszawskiej w Płocku za życzliwość i pomoc w naszych działaniach na rzecz ogólnego dobra.

PRZEMÓWIENIE REKTORA POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ PROF. DR. HAB. JERZEGO WOŹNICKIEGO NA UROCZYSTOŚCI INAUGURACJI ROKU AKADEMICKIEGO 2001/2002

Szanowni Państwo,

Przygotowując się do nowego roku akademickiego Rektorzy, członkowie Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich, zrzeszającej 96 rektorów reprezentujących swoje uczelnie, wzięli udział w specjalnej audiencji u Ojca Świętego, która miała miejsce 30 sierpnia br. w Castel Gandolfo. Była to rewizyta po wcześniejszych spotkaniach rektorów należących do KRASP z Papieżem, które odbyły się w Kolegiacie Świętej Anny w Krakowie w dniu 8 czerwca 1997 roku i na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w dniu 7 czerwca 1999r.

Podczas spotkania, Ojciec Święty, zwracając się do rektorów, powiedział m.in.:

*(...) Pamiętam, że kiedy przed z górą dwudziestu laty pisałem swoją pierwszą encyklikę *Redemptor hominis*, mojej refleksji towarzyszyło pytanie o tajemnicę lęku, jaki przeżywa współczesny człowiek. Spośród wielu jego źródeł wydało mi się wtedy słuszne podkreślić jedno: poczucie stałego zagrożenia ze strony tego, co jest własnym wytworem człowieka, owocem pracy jego rąk, a zwłaszcza pracy jego umysłu i dążeń woli. Wydaje się, że dziś, na początku nowego tysiąclecia, to poczucie jeszcze bardziej*

narasta. Zbyt często zdarza się bowiem, że to, co człowiekowi udaje się wytworzyć dzięki wciąż nowym możliwościom myśli i techniki, podlega swoistej «alienacji» - jeśli nie całkowicie, to przynajmniej w jakiejś mierze wymyka się spod kontroli twórcy i skierowuje się przeciw niemu. Przykładów takiej sytuacji jest wiele. Dość wspomnieć osiągnięcia w dziedzinie fizyki, zwłaszcza fizyki jądrowej, dokonania w zakresie przekazywania informacji, działania związane z eksploatacją dóbr naturalnych ziemi, czy w końcu eksperymenty na polu genetyki i biologii. Dotyczy to niestety również tych dziedzin nauki, które bardziej niż ze środkami technicznymi są związane z rozwojem myśli. Wiemy, jakie zagrożenia zrodziły się w minionym wieku z filozofii wręczniętej w służbę ideologii. Zdajemy sobie sprawę z tego, jak łatwo przeciw człowiekowi, przeciw jego wolności i integralności osobistej można wykorzystać osiągnięcia w dziedzinie psychologii. Coraz częściej przekonujemy się, jak wielkich zniszczeń w osobowości - szczególnie młodych - może dokonać literatura, sztuka czy muzyka, gdy w ich formę wpisana jest treść wroga człowiekowi. (...)

Papież podkreślił dalej, że szkoły wyższe bezpośrednio kreują postęp w różnych sferach życia. Dlatego też trzeba zadawać sobie pytania dotyczące wnętrznego kształtu tych instytucji. Ojciec Święty zwrócił także uwagę, że jedynie słuszne jest dochodzenie do prawdy w oparciu o badanie metodyczne, prowadzone w sposób prawdziwie naukowy i z poszanowaniem norm moralnych.

Ważnym wydarzeniem wizyty we Włoszech było złożenie przez rektorów w rocznicę wybuchu II wojny światowej wieńca na cmentarzu polskim na Monte Cassino.

Szanowni Państwo,

Tegoroczna inauguracja odbywa się w Roku Jubileuszowym 175-lecia Tradycji Politechniki Warszawskiej, co nadaje jej dodatkowy wymiar. Cieszymy się, że dziś razem z nami uczestniczą w tej uroczystości ci, którzy pomagali i pomagają nam w nadaniu Jubileuszowi naszej Uczelni charakteru ważnego wydarzenia o charakterze akademickim, patronując naszym przedsięwzięciom i wspierając je merytorycznie, organizacyjnie i finansowo. Dziękujemy za to wszystkim bardzo serdecznie.

Politechnika Warszawska uczciła swój Jubileusz, organizując liczne imprezy oraz publikując wiele wydawnictw okolicznościowych, adresując naszą ofertę jubileuszową m.in. do mieszkańców Warszawy i naszego regionu, a także do społeczności warszawskich uczelni akademickich. W naszym Jubileuszu wzięło udział około 100 rektorów uczelni polskich a także kilkudziesięciu rektorów z wielu krajów reprezentujących uczelnie, z którymi nasza Politechnika aktywnie współpracuje. Byliśmy zaszczytzeni obecnością na głównej akademii połączonej z koncertem w dniu 7 czerwca br. – wśród ponad tysiąca gości – Ks. Prymasa, Prezesa Rady

Ministrów oraz innych osobistości. Z inicjatywy naszej Uczelni na terenach Kampusu Centralnego PW odbyła się organizowana po raz pierwszy bardzo udana i potrzebna impreza pn. Festyn Edukacyjny Uczelni Warszawskich po patronatem Prezydenta Warszawy, obejmująca także wiele imprez towarzyszących, a wśród nich Mazowiecki Festiwal Chórów Akademickich pod patronatem Wojewody. W dniu 15 listopada br. w rocznicę przywrócenia działania naszej Uczelni w 1915 roku z jednoczesnym nadaniem jej dzisiejszej nazwy Politechnika Warszawska odbędzie się okolicznościowa uroczystość Jubileuszowa w Płocku. Już dziś serdecznie zapraszam do udziału w niej.

Wielką wagę dla kształtowania się tożsamości i kultury naszej Uczelni miało przyjęcie przez Senat ogłoszonej następnie w dniu 4 stycznia br. w Pałacu Kazimierzowskim uchwały pn. „Misja Politechniki Warszawskiej”.

Dokument ten rozpoczyna się od następujących stwierdzeń:

„Politechnika Warszawska, działając pod swą obecną nazwą od 1915 roku, przejęła dziedzictwo Szkoły Przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego, utworzonej w roku 1826 w Warszawie staraniem Stanisława Staszica i kontynuuje jej tradycje. Politechnika nawiązuje także do sięgającej roku 1895 tradycji Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. Hipolita Wawelberga i Stanisława Rotwanda. Kształcąc kolejne pokolenia inżynierów i wnosząc istotny wkład w rozwój nauk technicznych, Politechnika Warszawska zyskała poczesne miejsce w kraju i renomę międzynarodową.

Historia Politechniki - to nie tylko dokonania w kształceniu akademickim i badaniach naukowych, ale to także patriotyczne wychowanie młodzieży i zachowanie etosu społeczności akademickiej. To właśnie nakazywało tej społeczności stawać w obronie wartości najwyższych: suwerenności Rzeczypospolitej, wolności i praw obywatelskich, zasad etycznych i wartości duchowych kształtowanych przez wiele wieków polskiej historii. Za tę postawę Politechnika Warszawska nie raz poddawana była dotkliwym represjom, pozbawiana możliwości działania, a nawet prawa do istnienia - odradzała się jednak pod różnymi nazwami, utrzymując niezależność myśli oraz przywiązanie do europejskiej tradycji uniwersyteckiej. Także dziś nasza społeczność nie ustaje w działaniu na rzecz kształtowania patriotyzmu, solidarności, humanizmu i tolerancji u kolejnych pokoleń studentów; pielęgnuje dziedzictwo i najlepsze tradycje Uczelni; dba o ciągłość systemu uznawanych wartości oraz o integralność swego dorobku. Zachowując polityczną bezstronność, Politechnika Warszawska utrzymuje swą tożsamość instytucji obecnej w życiu publicznym, troszczy się o dostępność prowadzonych przez siebie studiów, dążąc do zapewnienia młodzieży możliwie równych szans edukacyjnych. (...)

Wśród dostojnych Gości Prezes TNP dr Jakub Chojnacki

Misja Politechniki Warszawskiej jest głosem społeczności akademickiej przywołującym tradycje Uczelni, ale też odnoszącym się do dylematów teraźniejszości i przyszłości. Zachęcam wszystkich pracowników i studentów do uważnej lektury tego dokumentu.

Minęło pierwsze dziesięciolecie istnienia III RP, co skłania do ocen i podsumowań. W tym okresie dostępność studiów i ich powszechność w naszym kraju wzrosła około czterokrotnie. Ogromna rzesza młodych ludzi otrzymała szansę zdobycia wyższego wykształcenia. Wysiłek rządów III Rzeczypospolitej trud i wyrzeczenia akademickich publicznych szkół wyższych oraz przedsiębiorczość, inicjatywy i wysiłek uczelni niepublicznych legły u podstaw tego osiągnięcia. Obecnie możliwości, ale i potrzeby podtrzymywania dynamiki takiego rozwoju ilościowego zostały wyczerpane. Swoój wysiłek szkolnictwo wyższe kieruje obecnie ku poprawie jakości. Dzieje się to jednak w warunkach utrzymywania się niedofinansowania uczelni publicznych. Trzeba w związku z tym powiedzieć wyraźnie: nasze rezerwy wynikające z racjonalizacji zatrudnienia i wzrostu efektywności w ramach ukształtowanego w 1990 roku modelu szkoły wyższej zostały już wykorzystane. W istniejącym systemie finansowania uczelni, trwający nieprzerwanie spadek nakładów jednostkowych w publicznym szkolnictwie wyższym - gdyby sytuacja miała nie ulec zmianie - może doprowadzić w najbliższych latach do gwałtowne-

go nasilenia się zjawisk kryzysowych. Aby oddalić to niebezpieczeństwo trzeba wejść na drogę zasadniczych zmian w modelu szkół wyższych i poszerzyć możliwości finansowania się uczelni publicznych ze źródeł pozabudżetowych. Rolą Państwa jest sprawowanie nadzoru nad szkołami wyższymi a nie zarządzanie nimi. Państwo ma obowiązek wspierania rozwoju szkolnictwa wyższego. Musi ono tworzyć jak najlepsze warunki działania uczelniom. Należy więc uwalniać szkoły wyższe od różnych administracyjnych ograniczeń. W obszarze większej swobody działania uczelni powinny znaleźć się gospodarka oraz polityka kadrowa, płacowa i zasady określania zadań nauczycielom akademickim. Nie może być powrotu do etatyzmu i kosztowych formuł finansowania uczelni publicznych. Niestety, proces taki obserwujemy ostatnio w związku z wprowadzeniem w życie regulacji zawartych w nowelizacji ustawy o szkolnictwie wyższym. Trzeba zejść z tej drogi. Trzeba utrzymać zadaniowe zasady finansowania szkół wyższych. Trzeba uwspólniać zasady i reguły prawne działania uczelni sektora publicznego i sektora niepublicznego. Jedynie wprowadzanie tak rozumianej zasady konwergencji - uwspólniania reguł działania tych sektorów - może stworzyć warunki do rywalizacji ale i partnerstwa szkół wyższych. Walka konkurencyjna prowadzona agresywnie i bezpardonowo byłaby zaprzeczeniem etosu akademickości. Nie wolno do tego dopuścić.

Szanowni Państwo, Drodzy Studenci,

10 lat nowej Polski to również 10 lat w życiu naszej Uczelni, która przeszła w tym czasie swoją niełatwą drogę. Zachowując swą tożsamość, dostosowywała się do zmieniających się warunków. Okazała się być przy tym zdolna do podejmowania trudnych przedsięwzięć w odpowiedzi na pojawiające się wyzwania.

Podobnie jak całe szkolnictwo wyższe Politechnika Warszawska rozwijała się, mierząc to w kategoriach ilościowych. Zwiększaliśmy z roku na rok liczbę swoich studentów. Ten rozwój ilościowy był możliwy, bo Uczelnia jednocześnie zmieniała się jakościowo, dokonując przekształceń modelowych i rozszerzając ofertę edukacyjną.

Przeszedłmy jak w minionym dziesięcioleciu zmieniała się w naszej Uczelni liczba studentów. W roku akademickim 1991/92 było ich niewiele ponad 10 tys., a w roku bieżącym – łącznie z doktorantami i słuchaczami studiów podyplomowych – mamy ich ok. 34 tys. Odnotowujemy więc około 3,5-krotny wzrost liczby kształconych. Podkreślenia wymaga fakt, że w skali całej Uczelni z założenia około ¾ młodzieży akademickiej to studenci studiów dziennych. Niewiele uczelni w Polsce utrzymuje taki wskaźnik. Podobnie wzrastała liczba kandydatów na studia, pomimo tego, że Politechnika Warszawska – inaczej niż inne uczelnie techniczne – nie odstąpiła w postępowaniu rekrutacyjnym od organizowania powszechnych – dla wielu kandydatów trudnych - sprawdzianów stopnia ich przygotowania do studiów.

W Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym Politechniki Warszawskiej w Płocku liczba osób kształconych wzrosła z około 800 (w tym ok. 70 to byli słuchacze studiów podyplomowych) do około 4.000 (w tym ponad 200 osób to słuchacze tych studiów). Połowa płockich studentów studiuje w trybie studiów dziennych.

Rośnie też liczba absolwentów, która dla wszystkich rodzajów studiów przekracza w skali całej Uczelni już 5 tys. osób rocznie, w tym w Ośrodku w Płocku wypromowaliśmy ponad 530 absolwentów w ostatnim roku. Wzrasta systematycznie sprawność studiowania: w roku akademickim 1996/1997 wynosiła 45%, a w zeszłym roku – 57% (w tym w Płocku na studiach dziennych sprawność wynosi 70% i na studiach zaocznych 55%).

Pomimo tej skali wzrostu liczby studentów, doktorantów i słuchaczy studiów podyplomowych w ostatniej dekadzie utrzymujemy na niezmiennym poziomie niespełna 2,5 tys. liczbę nauczycieli akademickich (w tym w Ośrodku 278). Z rosnącym jednak trudem – wobec narastającego przeciążenia obowiązkami – nasza kadra utrzymuje poziom kształcenia i badań naukowych mierzonej liczbą i jakością publikacji i wynikami w zakresie promocji doktorów. Potwierdzają to liczne prestiżowe nagrody i wyróżnienia.

Te dane wykazują jak wielki jest wysiłek kadry i jej zaangażowania w rozwój Uczelni, świadczący o przywiązaniu do etosu nauczyciela akademickiego.

Szanowni Państwo,

Minione dziesięciolecie wykorzystaliśmy do powiększenia bazy materialnej naszej Uczelni. Trudno byłoby bowiem osiągnąć przedstawione wyniki bez dynamicznego rozwoju bazy materialnej i wzrostu inwestycji. Po trwającej od lat 70. prawie dwudziestoletniej przerwie, w dekadzie lat 90-tych wznowiliśmy w Politechnice Warszawskiej proces inwestycyjny w znaczącej skali, realizując trzy wiodące przedsięwzięcia zapoczątkowane przez Rektora Marka Dietricha: rozbudowę Biblioteki Głównej, remont DS. „Riviera” i budowę Gmachu Inżynierii Materialowej.

Uczelnia podjęła też wysiłek inwestycyjny finansując liczne zadania na wydziałach w większości z ich środków własnych, zaoszczędzonych dzięki programowi restrukturyzacyjnemu.

Podejmując te tak ambitne zadania pomimo zaniżanych w kolejnych latach nakładów budżetowych Państwa, odwoływaliśmy się do starej tradycji naszej Uczelni osiągnięcia ambitnych celów rozwojowych bez względu na ograniczenia zewnętrzne. Przypomnijmy – pasujący i do naszej dzisiejszej rzeczywistości - fragment wystąpienia Rektora PW prof. Antoniego Ponikowskiego wygłoszonego na inauguracji 1924/1925:

(...) Należy tu stwierdzić, że i budżet Politechniki naszej w ubiegłym roku akademickim wypadł bardziej niż skromnie. Właściwie należałoby powiedzieć, że był to budżet głodowy (...) pytanie „Co dalej?” stanowi codzienny temat trosk profesorów, bowiem stan taki długo trwać nie może. Kiedy cały świat w swoim pochodzie cywilizacyjnym nie szczędzi funduszy na popieranie pracy naukowej, doskonale rozumiejąc, że nauka i wiedza to nie przedmiot zbytku, ale podstawa dobrobytu i przyszłości narodu, a także i obrony państwa, nam też nie wolno pozostawać w tyle pod groźą, abyśmy w rodzinie narodów nie zostali jedni z ostatnich (...)

Pomimo tej trudnej sytuacji prof. Leon Staniewicz, rektor PW z lat 1921-1923 w przedmowie do „Księgi pamiątkowej” wydanej w 1925 roku, dokładnie po pierwszej dekadzie funkcjonowania naszej Uczelni już pod dzisiejszą nazwą „Politechnika Warszawska” napisał: *Dziesięć lat w życiu uczelni, w warunkach normalnych – okres niewielki, ale w życiu Politechniki Warszawskiej znaczna część tego okresu przechodziła albo pod jarzmem okupantów, albo wśród burzy wojennej i ciąglego zmagania się państwa z kłopotami wewnętrznymi. Jeżeli więc w takich warunkach zdołano nie tylko uruchomić Uczelnię, lecz zorganizować nowe wydziały, stworzyć szereg nowych placówek naukowych, które już plony wydają, to niewątpliwie trzeba uznać, że w ciągu tego krótkiego czasu zdziałano wiele i uczyniono wszyst-*

ko, co można wymagać od ludzi, pracujących ideowo, którym przyświeca jedynie myśl podniesienia nauki i oświaty w odradzającej się Ojczyźnie.

Na szczęście Polska w ostatnim dziesięcioleciu nie przeżywała wojen ani też nie groziła jej niewola, ale ten cytat można również odnieść do obecnego 10-lecia, w tym zwłaszcza jego fragmentcie, gdzie ocenia się wkład pracowników Uczelni. Chciałbym w tym miejscu jeszcze raz dobitnie podkreślić, że fakt, iż Politechnika Warszawska utrzymuje swoją pozycję, łącząc swoją misję edukacyjną i badawczą ze szczególną rolą w życiu publicznym jest zasługą jej kadry, tradycyjnie tak oddanej naszej Uczelni. Tak było w przeszłości, tak jest także teraz.

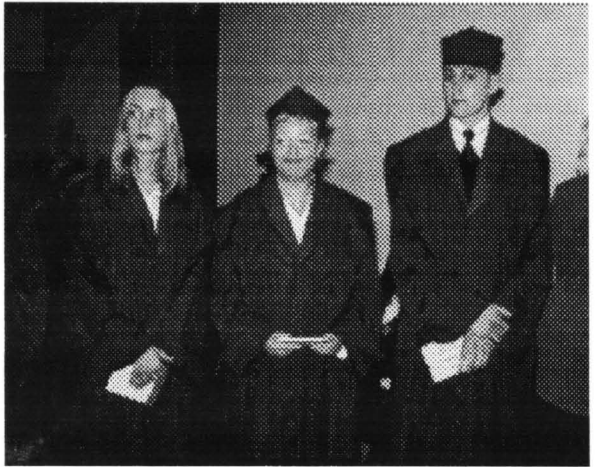
Szanowni Państwo,

Niezależnie od obecnej bardzo trudnej sytuacji państwa polskiego, niezależnie od trudności, z którymi boryka się szkolnictwo wyższe mamy prawo stwierdzić, że miniona dekada przyniosła niepodważalnie korzystne zmiany. Ich skala jest ogromna – dotyczy to całej Polski, Cieszymy się, że dotyczy to także naszej Uczelni.

Dzisiejsza Politechnika Warszawska bardzo się zmieniła w porównaniu z tą sprzed nawet kilku lat. Trudno byłoby nam sobie dziś wyobrazić naszą Politechnikę nie tylko bez zrealizowanych inwestycji i zwiększonej skali kształcenia – o czym mówiliśmy wcześniej – ale także bez nowych wydziałów i kolegiów, a w tym – Wydziału Fizyki oraz Wydziału Matematyki i Nauk Informatycznych oraz Kolegium Nauk Społecznych i Administracji, bez trwającego dynamicznego rozwoju kampusu płockiego PW, co symbolizuje utworzenie i rozwój Kolegium Nauk Ekonomicznych, ale także zmiany w formule Wydziału, który dziś działa pod zmienioną nazwą Wydziału Budownictwa, Mechaniki i Petrochemii, bez wielu nowych laboratoriów na licznych wydziałach, bez czterech nowo utworzonych centrów badawczych spełniających pionierską rolę w realizacji projektów badawczych i projektowych, bez powszechnego już w Uczelni elastycznego systemu studiów, bez Ośrodka Kształcenia na Odległość i studiów internetowych, ale także bez Centralnego Chóru Akademickiego, Straży Akademickiej, bez Domu Gościnnego, bez „Miesięcznika PW”, bez flagi Uczelni i licznych tablic pamiątkowych, bez odsłoniętych niedawno popiersi Eugeniusza Kwiatkowskiego i Ignacego Mościckiego, pomnika zgrupowania AK „Golski”, bez seminarium uczelnianego jako forum otwartej debaty o rozwoju PW. Niedługo do tego niekompletnego wyliczenia będziemy mogli dodać również nową siedzibę Muzeum Politechniki. To wszystko powstało w Politechnice Warszawskiej w okresie ostatnich lat.

Zmieniło to kształt i obraz Uczelni. Stanowi to najkrótszy bilans dorobku jej ostatnich lat.

Gdy myślimy o przyszłości ważną kwestią dotyczącą modelu merytorycznego Politechniki Warszawskiej jest pytanie o uniwersyteckość naszej

Immatrykulanci studenci I roku

Uczelni. Z pełnym przekonaniem wypowiadamy się pozytywnie w tej sprawie.

Politechnika Warszawska powstała po to, aby stać się uniwersytetem i osiągnęła swój cel - stała się uniwersytetem szczególnym, bo technologicznym, ale przecież uniwersytetem, i to znaczącym i rozpoznawalnym w świecie.

Jakim więc uniwersytetem ma być Politechnika w najbliższych dekadach? Jak sądzimy uniwersytetem osadzonym na trzech filarach:

Pierwszy to inżynieria - podstawa naszej tradycji i renomy.

Drugi to nauki podstawowe ściśle (matematyka, chemia, fizyka a także computer science), bo bez nich nie byłoby współczesnej inżynierii.

I wreszcie trzeci filar to społeczno-ekonomiczne otoczenie inżynierii, a więc takie dziedziny jak: organizacja i zarządzanie, marketing, biznes, ekonomia, ale także w przyszłości nauki społeczne oraz finanse i bankowość.

Uniwersytet techniczny oparty na takich podstawach to uczelnia XXI wieku.

Swoje utrwalone miejsce i swoją tożsamość w ramach tego modelu z pewnością znajdzie Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny w Płocku być może już pod swoją przyszłą nową nazwą. Nadszedł bowiem czas na zastąpienie obecnej nazwy, która źle określa obecny stan płockiej części PW, nową adekwatną do osiągniętych postępów w rozwoju Ośrodka. Senat PW oczekuje na inicjatywę z Płocka w sprawie utworzenia Płockiej Szkoły Politechniki Warszawskiej.

Drodzy studenci,

Zwracam się teraz do Was, szczególnie ciepłe słowa kierując do tych, którzy po raz pierwszy uczestniczą w uroczystości inauguracji. Wybierając studia w Politechnice Warszawskiej dokonaliście ważnego i odpowiedzialnego wyboru. Zdecydowaliście się dołączyć do grona osób z wyższym wykształceniem i zdecydowaliście zdobyć to wykształ-

łczenie w naszej Uczelni. Jestem przekonany, że nie będziecie żałować swego wyboru. Dzisiaj bowiem ważny jest nie tylko sam dyplom. Ważne jest, jaka uczelnia go wydała. Wasze dyplomy wydaje Politechnika Warszawska. I to są dobre dyplomy. Lepsze niż jakiegokolwiek inne wydawane przez uczelnie techniczne w naszym kraju.

Droży Studenci I Roku,

Wchodźcie dzisiaj do grona społeczności studenckiej Politechniki Warszawskiej, która swoją renomę zdobywała w ciągu wielu dziesiątek lat swe-

go istnienia, zawsze pozostając otwarta na nowe wyzwania. W tym sensie nasza Uczelnia – mimo 175-letniej tradycji – jest ciągle młoda, wykazuje bowiem podstawowy atrybut młodości, jakim jest gotowość do podejmowania nowych inicjatyw w obliczu nowych wyzwań.

Nie obiecujemy Wam łatwych studiów, ale obiecujemy Wam studia ciekawe, umożliwiające rozwój intelektualny i zapewniające pracowitym sukces zawodowy w przyszłości. Życzę Wam, aby te studia spełniły wszystkie wasze oczekiwania.

Dziękuję za uwagę.

PROF. DR INŻ. WOJCIECH WŁODARCZYK

WYKŁAD INAUGURACYJNY Z KART HISTORII POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ - STULECIE GMACHU GŁÓWNEGO

Gmach Główny Politechniki Warszawskiej, znajdujący się w centrum stolicy przy placu Politechniki, już od 100 lat służy społeczności akademickiej. Jest on najważniejszym obiektem Politechniki Warszawskiej, jest symbolem, tradycją i teraźniejszością naszej uczelni, największej polskiej uczelni technicznej, z którą związaliśmy nasze losy, choćby tylko na okres studiów.

Budowa Gmachu Głównego rozpoczęła się w dniu 22 lipca 1899 r. i trwała tylko 2 lata. Inauguracja roku akademickiego w 1901 r. odbyła się już w tym gmachu, tak więc po 100 latach, w dniu inauguracji roku akademickiego 2001/2002, warto poświęcić nieco uwagi temu historycznemu obiektowi naszej uczelni.

Temat tego wykładu wynika również z moich doświadczeń życiowych i zainteresowań inżynierskich. W Gmachu Głównym rozpocząłem 50 lat temu swoje studia, potem kilkanaście lat tam pracowałem, dla niego i innych obiektów PW wykonywałem tam opinie i ekspertyzy techniczne.

Musimy jednak sięgnąć w dość odległą przeszłość. Działalność Stanisława Staszica oraz Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego doprowadziły 175 lat temu do powołania Szkoły Przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego. Uroczyste jej otwarcie odbyło się 4 stycznia 1826 r. w Pałacu Kazimierzowskim w Warszawie i tę datę uważa się za początek wyższego szkolnictwa technicznego, do tego czasu sięga więc tradycja, z którą się utożsamia Politechnika Warszawska.

Po stłumieniu Powstania Listopadowego w 1831r., dekretem carskim zamknięto szkoły wyższe w Królestwie, także Instytut Politechniczny. Dopiero w 1897 r., uzyskano zgodę cara Mikołaja II na otwarcie War-

szawskiego Instytutu Politechnicznego z wykładowym językiem rosyjskim i to pod warunkiem zebrania ze składek społecznych olbrzymiej sumy potrzebnej do powstania uczelni. Fundusze zebrano, a na jesieni, 1898 r. otwarto rok akademicki na 3 wydziałach: inżynieryjno-budowlanym, chemicznym i mechanicznym, jeszcze w tymczasowych pomieszczeniach. Opracowanie projektu czterech nowych budynków uczelnianych, tj. Gmachu Głównego, Fizyki, Chemii i Mechaniki, powierzono architektom Stefanowi Szyllerowi i Bronisławowi Rogóyskiemu.

Gmach Główny Politechniki Warszawskiej wzniesiono w ciągu 2 lat na placu ofiarowanym przez miasto, według projektu architekta Stefana Szyllera. Ten zabytkowy obiekt Uczelni i Warszawy, wybudowany 100 lat temu, nie tylko symbolizuje historię i tradycje Politechniki Warszawskiej, ale nadal tętni życiem społeczności akademickiej, dalej jest miejscem znaczących dla kraju wydarzeń kulturalnych, społecznych czy nawet politycznych. W Gmachu Głównym mieści się m.in. Rektorat, Sala Senatu, ścisłe kierownictwo Uczelni i podległe jednostki organizacyjne, dziekanaty trzech wydziałów (Elektrycznego, Geodezji i Kartografii oraz Matematyki i Nauk Informacyjnych), Biblioteka Główna, Centralny Ośrodek Informatyki, organizacje społeczne i studenckie, liczne audytoria i sale ćwiczeń, laboratoria, pokoje do pracy itp. W Gmachu Głównym znajduje się słynna Duża Aula z krużgankami, przekryta świetlikiem, reprezentacyjna i piękna sala Warszawy, w której odbywały się i odbywają nie tylko sławne bale karnawałowe, wielkie imprezy krajowe i międzynarodowe, ale także wszystkie znaczące uroczystości uczelniane, w tym centralne inauguracje kolejnych lat pracy akademickiej.

Gmach Główny o kubaturze około 145 tys. m³, stanowiący dość złożoną bryłę architektoniczną z dwoma wewnętrznymi dziedzińcami, znajduje się u zbiegu ulic Nowowiejskiej i Noakowskiego, z frontem od placu Politechniki. Masywne, murowane z cegły ceramicznej ściany nośne budynku stanowiły nie tylko konstrukcję podpierającą stropy i dach, ale kryły w sobie sieć kanałów pionowych dawnego systemu ogrzewania ciepłym powietrzem doprowadzonym z kotłowni zewnętrznej. Te grube ściany przetrwały pożary i zniszczenia od pocisków z czasów Powstania Warszawskiego w 1944r., umożliwiając szybką odbudowę gmachu.

Wojna i okupacja niemiecka przyniosły olbrzymie straty wśród pracowników i studentów PW oraz zniszczenie większości budynków, laboratoriów, zbiorów bibliotecznych. Mimo zamknięcia uczelni, działała Politechnika konspiracyjna. W tajnym nauczaniu brało udział około 3000 studentów, prowadzono prace naukowe, powstawały doktoraty i prace habilitacyjne. W konspiracji zbrojnej, podobnie jak w tajnym nauczaniu, brało udział wielu pracowników i studentów Politechniki. Teren uczelni był miejscem zacieklých walk w czasie Powstania Warszawskiego. Batalion Pancerny AK zgrupowania „Golski” opanował Politechnikę i utrzymał ją do 22 sierpnia, kiedy jako ostatni padł Gmach Chemii. Gmach Główny został opanowany przez Niemców nieco wcześniej, po uprzednim ataku czołgów, gołiatów i artylerii oraz doprowadzeniu budynku do wielkich zniszczeń.

Odbudowę Politechniki Warszawskiej podjęto w 1945 r. Rektor PW prof. Edward Warchałowski, powołał Biuro Odbudowy PW, któremu sam przewodniczył.

Część frontowa Gmachu Głównego wraz z Dużą Aulą i świetlikiem zostały odbudowane w przyspieszonym tempie, gdyż tu zdecydowano przeprowadzić kongres zjednoczeniowy partii w grudniu 1948 r. Po kongresie nie ustały prace nad odbudową Gmachu Głównego. W 1950 r. ukończono skrzydło od ul. Nowowiejskiej z pomieszczeniami Sali Senatu, dziekanatów, bibliotek, licznych audytoriów. Pierwszy Kongres Nauki Polskiej w 1951 r. odbył się w całkowicie odbudowanym Gmachu Głównym.

W latach dziewięćdziesiątych rozbudowano Bibliotekę Główną PW wprowadzając do Gmachu Głównego wewnętrzny przeszklony łącznik między centralną a północną częścią budynku, wkomponowany w jego tradycyjną bryłę. W tym czasie dokonano również remontu świetlika i plafonu nad Dużą Aulą, przywracając pierwotną kolorystykę plafonu i oryginalny sposób odprowadzenia skroplin. Pozostawiono istniejącą od 1901 r. konstrukcję stalową świetlika o wartości zabytkowej, wprowadzając drobne miejscowe naprawy uszkodzeń i staranną ochronę przed korozją i ogniem. Zewnętrzną powierzchnię świetlika wypełniono warstwami szkła antyisolowego, natomiast plafon wypełniono płytami poliwęglanowymi, na które położono szkło kolo-

rowe. Projekt remontu i modernizacji świetlika wykonał zespół pracowników Wydziału Inżynierii Łądowej PW, a wykonawcą robót było przedsiębiorstwo Mostostal – Warszawa.

Na szczególne omówienie zasługuje przeszklone przekrycie Dużej Auli w kształcie zbliżonym do kryształu górskiego wraz z wielkim trójbarwnym plafonem stanowiącym dolną powierzchnię świetlika. Plafon o kształcie pięciokąta ma powierzchnię 1050 m², cały świetlik – 1250 m². Wysokość świetlika od wierzchołka do plafonu wynosi 8 m, natomiast plafon znajduje się 22 m powyżej posadzki Auli. Projekt świetlika i plafonu wykonali: architekt S. Szyller i inżynier K. A. Jaenike. Konstrukcję stalową wykonała firma Rohn & Zieliński i SP, o czym świadczy metalowa tablica z 1901 r. dawniej przymocowana do konstrukcji świetlika, przeniesiona obecnie do Muzeum Politechniki Warszawskiej.

Stalowa konstrukcja nośna świetlika składa się z układu płaskich dźwigarów kratowych, w którym można wyróżnić: dwa dwuspadowe dźwigary główne (1) o rozpiętościach 33 m i dwa jednospadowe dźwigary pomocnicze (2) o rozpiętościach 16 m. Dźwigary główne opierają się za pośrednictwem łożysk na pilastrach ścian nośnych w narożnikach Auli, dźwigary pomocnicze opierają się z jednej strony na dźwigarach głównych, z drugiej – na pozostałych pilastrach. Między tymi dźwigarami wprowadzono podciąg kratowy o pasach równoległych (3), oparte na uprzednio wymienionych dźwigarach. Stanowią one stężenia pionowe całej konstrukcji przestrzennej; są także podporami układu krokwi, płatwi i szczeblin świetlika. Dźwigary kratowe konstrukcji świetlika są nitowane, wykonane głównie z kątowników stalowych. Ruszt stalowy plafonu, wykonany z dwuteowników, teowników i kątowników, jest podwieszony do konstrukcji nośnej świetlika. Masa całej konstrukcji stalowej stuletniego świetlika wraz z rusztem plafonu i szczeblinami wynosi 78250 kg (wg szczegółowej inwentaryzacji wykonanej w 1991 r.).

W czasie Powstania Warszawskiego świetlik stracił prawie wszystkie szyby, a pociski uszkodziły miejscowo niektóre elementy stalowe i powłoki antykorozyjne. Zasadnicza konstrukcja nośna zachowana, a w trakcie przyspieszonego remontu na kongres w 1948 r. wprowadzono dość prymitywnie niezbędne wzmocnienia, całość pomalowano i oszkłono zmieniając plafon na jednokolorowy. W ramach projektu modernizacji świetlika nad Dużą Aulą z 1993 r., wykonano pomiary, badania i obliczenia istniejącej od 100 lat konstrukcji świetlika, wykazując dużą jej sztywność oraz zadowalającą nośność elementów. Przeprowadzony remont i modernizacja świetlika i plafonu przywróciły dawny blask Dużej Auli oraz zapewniły bezpieczne, właściwe jej użytkowanie. Gmach Główny Politechniki Warszawskiej to nie tylko zabytkowy obiekt budowlany wpisany w historię uczelni. Z tym miejscem są związane wydarzenia bardzo ważne dla całego kraju, oraz ol-

brzymia rzesza ludzi, także tych którzy oddali życie za Ojczyznę, np. w Legii Akademickiej w 1920 r., w latach 1939-1945, w Powstaniu Warszawskim i później. W Gmachu Głównym odbywały się protesty studentów w 1905 r., wiece w Polskim Październiku 1956 r., a także w 1957 r., wiece i strajki w 1968 r. i później w latach osiemdziesiątych. Ważniejsze wydarzenia historyczne i ludzie związani z Politechniką Warszawską są wyróżnieni tablicami wmurowanymi w ściany krużganków Dużej Auli. Warto przypomnieć, że w sierpniu 1920 r. kwatery Sztabu Dowództwa Frontu Północnego pod komendą gen. Józefa Hallera mieściła się w Gmachu Głównym PW. W tym historycznym gmachu odbywały się zjazdy i kongresy naukowe, polityczne, związkowe i stowarzyszeniowe, a nawet religijne – jak np. zjazd z sierpnia 1926 r., w którym uczestniczyli m.in. Prezydent Rzeczypospolitej prof. Ignacy Mościcki i ksiądz kardynał Aleksander Kakowski. Gmach Główny PW nadal odwiedzają głowy państw, premierzy, ministrowie, wybitne osobistości życia gospodarczego, kulturalnego, naukowego z całego świata. Nadal odbywają się tu kongresy, spotkania i uroczystości, a także targi i wystawy księgarskie i naukowe. W roku 1998 wprowadzono nowe oświetlenie i iluminację Gmachu Głównego oraz odtworzono historyczne kandelabry przed wejściem do budynku. W

ostatnim kwartale 2000 r. usunięto parking z placu przed Gmachem Głównym i na jego miejscu wykonano skwer z drzewami i ławkami, podniesiony o 75 cm i oddzielony niskim kamiennym murem od ruchu ulicznego. Budowa skweru została w całości sfinansowana przez władze m.st. Warszawy.

Rok Jubileuszowy Politechniki Warszawskiej rozpoczął się w dniu 4 stycznia br., dokładnie 175 lat od daty otwarcia Szkoły Przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego. Uroczystość otwarcia jubileuszu odbyła się w Pałacu Kazimierzowskim na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, w tym samym miejscu, gdzie otwierano Szkołę Przygotowawczą. Uroczystość zamykająca jubileusz Politechniki Warszawskiej odbędzie się za kilka tygodni w Płocku. To jest znacząca decyzja J.M. Rektora potwierdzająca oczywisty fakt, że Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej w Płocku jest integralną częścią Uczelni. A ponieważ tak jest już od 34 lat, więc historia i tradycja Politechniki Warszawskiej jest naszą wspólną ważną sprawą. Przybliżenie studentom Politechniki Warszawskiej studiującym w starym mieście Płocku, historii pięknego załogowego Gmachu Głównego naszej uczelni uważam za uzasadnione. Bądźmy z niego dumni. Niech on nadal stanowi symbol, tradycję i teraźniejszość Politechniki Warszawskiej.

MEDALE PAWŁA WŁODKOWICA DLA PREZESA TNP DR. INŻ. JAKUBA CHOJNACKIEGO ORAZ DLA BIBLIOTEKI IM. ZIELIŃSKICH TNP

7 października 2001 r. podczas uroczystej X inauguracji roku akademickiego w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, Kanclerz uczelni, senator RP Zbigniew Kruszewski wręczył „Medale Pawła Włodkowica” Prezesowi Towarzystwa Naukowego Płockiego dr. inż. Jakubowi Chojnackiemu oraz Bibliotece im. Zielińskich TNP.

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica powstała 13 listopada 1992 r. z inicjatywy Zespołu Oświatowo-Konsultacyjnego „Profesor”. Zarejestrowana została przez Ministra Edukacji Narodowej 25 stycznia 1993 r. pod numerem 13.

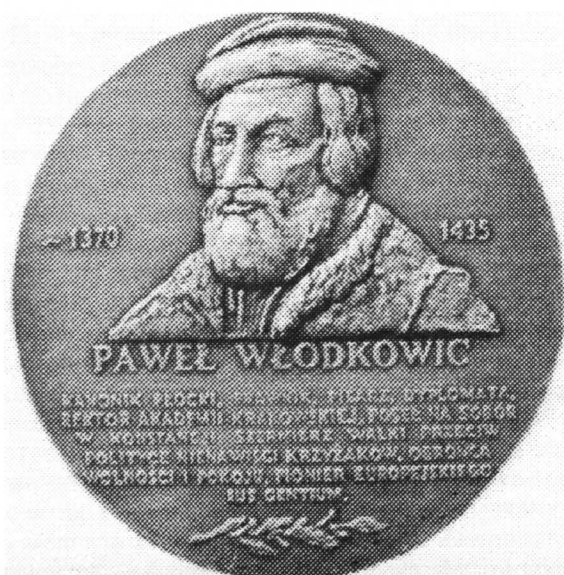
Obecną nazwę – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku – uczelnia przyjęła w roku 1995 (poprzednio Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Płocku). Wychodząc naprzeciw rosnącemu zapotrzebowaniu SWPW uruchomiła w 1998 r. dwa wydziały zamiejscowe – w Wyszkowie i w Iławie. W 2001 r. uczelnia, jako pierwsza w kraju, otrzymała certyfikat jakości (DIN EN ISO 9001), obejmujący cały zakres jej działalności.

Współpraca TNP i Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica trwa od momentu powstania uczelni, której studenci stanowią najwyższy procent czytelników korzystających z Biblioteki im. Zielińskich TNP. Szkoła Wyższa wykazuje duże zainteresowa-

nie potrzebami biblioteki, czego wyrazem jest społeczna praca jej Kanclerza – wieloletniego członka TNP (od 1982 r.) - dr. inż. Zbigniewa Kruszewskiego w Zarządzie Towarzystwa (od 1998 r.). Zaangażowanie to ma również wymiar materialny – uczelnia regularnie przekazuje znaczne środki finansowe na zakup książek oraz ofiarowuje bibliotece liczne wydawnictwa własne. Bardzo pięknie we współpracę wpisuje się, działające przy szkole, Regionalne Centrum Informacji Europejskiej. Jego dyrektor - mgr Kazimierz Waluch osobiście interesuje się potrzebami czytelników w kwestiach związanych z Unią Europejską i dba, aby do biblioteki trafiały – bezpłatnie - poszukiwane materiały i wydawnictwa.

Obecnie z Biblioteki im. Zielińskich TNP – oprócz innych czytelników - korzysta dziesięcioletnia rzesza studentów Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica, którzy znajdują tu niezbędne książki. Biblioteka służy liczącym ponad 310 tysięcy wol. zbiorem oraz fachową obsługą w czterech czytelniach o łącznej liczbie 100. miejsc. W grudniu 2001 r. oddano do użytku czytelników komputerową bazę danych liczącą 45.986 tytułów, z której można skorzystać przy pomocy specjalnie do tego przystosowanego komputera w Dziale Informacji Biblioteki im. Zielińskich TNP.

Andrzej Kansy

Medal Pawła Włodkowica. Fot. W. Kowalski

W MYSZYŃCU O KS. WŁADYSŁAWIE SKIERKOWSKIM (1886-1941)

10 listopada 2001 r. w Myszyńcu odbyła się sesja poświęcona ks. Władysławowi Skierkowskiemu (1886-1941), wybitnemu znawcy folkloru kurpiowskiego. W miejscowej kolegiacie odstonięto i poświęcono epitafium ku czci zasłużonego badacza kultury kurpiowskiej.

Na zaproszenie Komitetu Obchodów Dnia Szczególnej Pamięci o ks. Władysławie Skierkowskim pod patronatem Jego Ekscelencji biskupa łomżyńskiego dr Stanisława Stefanka, przybyło wielu zacnych i dostojnych gości, m.in. abp Edmund Piszcz z Olsztyna, biskup ełcki Edward Samsel i bp pomocniczy Tadeusz Zawistowski z Łomży, liczni księża, nauczyciele, młodzież i parafianie. W uroczystościach uczestniczyła również delegacja z Płocka, której przewodniczył ks. kan. dr Kazimierz Ziółkowski, delegat Biskupa Płockiego - prof. dr hab. Stanisława Wielgusa. Poza tym uczestniczyli także historycy: ks. prof. dr hab. Michał Grzybowski, członek Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego i ks. kan. Tadeusz Żebrowski, dyrektor Archiwum Diecezjalnego oraz ks. kan. Kazimierz Kowal-

ski, proboszcz parafii w Płocku – Imielnicy i Wiesław Kowalski, dyrektor Biura TNP.

W czasie sesji bardzo interesujący odczyt wygłosił ks. kan. Tadeusz Żebrowski - członek Towarzystwa Naukowego Płockiego, który przypomniał życiową i kapłańską drogę ks. Władysława Skierkowskiego. Prelegent powiedział, m.in.: "W sierpniu 1920 r. w czasie najazdu bolszewickiego, aresztowano ks. Władysława Skierkowskiego wraz z kilkunastu innymi mieszkańcami Różana, których bolszewicy rozstrzelali w czasie odwrotu, a on szczęśliwie ocalał, wysłany wraz z aptekarzem Kazimierzem Strupczewskim po leki dla ранnego oficera; gdy wrócili z nimi, była to noc 19 sierpnia, już nie zastali ani straży, ani ранnego aeskortujący ich żołnierz, za łapówkę zwolnił ich.

Proboszczem w Ciachcinie był ks. Skierkowski od 19 grudnia 1920 do 1925 r. a w Imielnicy od 1 maja 1925 do 1941 r. Obydwie miejscowości znajdują się w sąsiedztwie Płocka gdzie działało Towarzystwo Naukowe, w którym mógł dzielić się swoimi zainteresowaniami folklorem i pieśniami kurpiow-

Zespół Ludowy z Puszczy Kurpiowskiej

Fot. W. Kowalski

skimi. Wpłynęło to na dalszą jego działalność w tym kierunku. W Imielnicy wypadło mu zająć się budową nowego murowanego kościoła – ukończył go w 1935 r. oraz plebani i zabudowań gospodarczych. Do parafii należało 17-hektarowe gospodarstwo, które prowadził brat Antoni z żoną. Przy okazji konsekracji kościoła bp Antoni Julian Nowowiejski mianował go kanonikiem honorowym kolegiaty pultuskiej.

Ks. Skierkowski już w początku 1926 r. w Towarzystwie Naukowym Płockim wygłosił szereg odczytów na temat Puszczy Kurpiowskiej, obrzędów i pieśni. Treść tych odczytów ilustrował grą na fortepianie i śpiewem. Odczyty te wzbudziły duże zainteresowanie uczestników tych zebrań i zaowocowały wydaniem przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1928-1934, dzieła „Puszcza Kurpiowska w pieśni”. Większe jeszcze zainteresowanie wywołało przygotowane i wystawione przez teatr płocki pod dyrekcją Tadeusza Skarzyńskiego w 1928 r. „Wesele na Kurpiach”. Bezpośrednią okazją do napisania tego widowiska była propozycja dyrektorki Gimnazjum Żeńskiego – Marceliny Rościszewskiej w tej formie, ażeby uczniowie i uczennice miejscowych szkół średnich mogli zagrać je w teatrze. Widowisko to grano najpierw w Płocku wiosną, z orkiestrą Faustyna Piaska, a latem tegoż roku w Warszawie z orkiestrą Władysława Macury. Na jednym z przedstawień w Warszawie byli obecni mieszkańcy Myszynca, którzy po spektaklu, za kulisami dzielili się z aktorami swymi wrażeniami i uwagami na temat strojów i obrzędów. Wydano wówczas program teatralny w obszernej broszurze,

ze wstępem i omówieniem treści sztuki, pióra Adama Chętnika oraz zamieszczono w niej kilkanaście recenzji prasowych. Z powyższym przedstawieniem teatr płocki odbył objazd po wielu miastach w Polsce, spotykając się wszędzie z życzliwym przyjęciem. „Wesele na Kurpiach” wystawiały także młodzieżowe zespoły teatralne w Imielnicy i innych parafiach diecezji płockiej. W Imielnicy reżyserował je sam ks. Władysław Skierkowski i obejrzało je około 2 tysiące ludzi z okolic Imielnicy. Takie powodzenie sztuki skłoniło do powtórzenia widowiska w następną niedzielę. Także po wojnie wystawiano je w Teatrze Ludowym w Warszawie.”

Po sesji naukowej wszyscy uczestniczyli we Mszy św. pod przewodnictwem abp. Edmunda Piszczka w myszynieckiej kolegiacie. Po Eucharystii wystąpił zespół ludowy z Puszczy Kurpiowskiej i zaśpiewał piękne pieśni ze zbioru ks. Władysława Skierkowskiego. Potem nastąpiło uroczyste odsłonięcie i poświęcenie tablicy pamiątkowej: „Księdzu kanonikowi Władysławowi Skierkowskiemu (1886-1941). Wikariuszowi Myszynickiemu w latach 1913 – 1915, wielkiemu piewcy folkloru kurpiowskiego. Autorowi znakomitego dzieła „Puszcza Kurpiowska w pieśni”. W 60. rocznicę męczeńskiej śmierci w obozie hitlerowskim w Działdowie. Wdzięczni Kurpie. Myszyniec, listopad 2001.”

Zainteresowanych życiem i dziełem ks. Władysława Skierkowskiego odsyłam do „Notatek Płockich”, 2000 nr 185, w których opublikowałem o piewcy Kurpiów artykuł pt. – „Odsłonięcie tablicy pamiątkowej w Bogurzynie” z bogatą bibliografią.

Wiesław J. Kowalski

BIBLIOGRAFIA

Choroszeńska-Zyśk I.: Śladami ks. Skierkowskiego. „Gazeta Współczesna” 2001, nr 218.
Gadomski H.: Władysław Skierkowski (1886-1941). Ostrołęka 1984.
Kowalski W.: W Bogurzynie pamiętają o ks. Władysławie Skierkowski. „Niedziela Płocka” 2000, nr 50.
Kowalski W.: Odsłonięcie tablicy pamiątkowej w Bogurzynie. „Notatki Płockie” 2000, nr 185.
Kowalski W.: Piewca Kurpiowszczyzny – rzecz o ks. Władysławie Skierkowski. „Niedziela Płocka” 2001, nr 51.

Napiórkowska B.: Noszę te pieśni w sobie. „Tygodni Ostrołęcki” 1 lutego 2001.
Pajka S.: Rosławił Kurpiów. O księdzu Władysławie Skierkowski. „Notatki Płockie” 1999, nr 180.
Pajka S.: Kurpie spłacają dług księdzu Skierkowskiemu. „Głos Katolicki” 2001, nr 44.
Pajka S.: Refleksja o ks. Władysławie Skierkowski. „Kwartalnik Ostrołęcki” 2001 nr 3/7.
Ks. Skierkowski W.: Puszcza Kurpiowska w pieśni. Ostrołęka t. 1: 1997, t.2: 2000.
Ks. Skierkowski W.: Wesele na Kurpiach. Płock 1933.

POLICHROMIA PŁOCKIEJ KATEDRY

21 grudnia 2001 r. w pięknej sali im. Gierzyńskiego Towarzystwa Naukowego Płockiego odbyła się promocja albumu - „Polichromia płockiej katedry” - Wiesława Józefa Kowalskiego, członka TNP, dyrektora Biura TNP. Na spotkanie przybyli członkowie TNP, miłośnicy sztuk pięknych i dziejów Płocka. Spotkaniu przewodniczył dr Marian Chudzyński, wiceprezes TNP ds. naukowych wspólnie z ks. kan. Wacławem Gapińskim, proboszczem płockiej katedry.

Dzięki za piękne dzieło, które ostatnio wydało Towarzystwo Naukowe Płockie. Chodzi mi o wspomniany wyżej album autorstwa Wiesława J. Kowalskiego zatytułowany „Polichromia płockiej katedry”. Jest to pierwsza publikacja poświęcona w całości malaturze płockiej bazyliki. Książka zawiera około 100 kolorowych fotogramów ukazujących ikonografię świątyni – matki kościołów diecezji płockiej. Zaletą publikacją jest to, że autor ukazał bez upiększeń i dodatkowego nasycenia barw poszczególne obrazy polichromii metodą komputerową. Przez to album jest bardziej dokumentem, przewodnikiem po bazylice. Wiesław J. Kowalski syntetycznie opisał dzieje polichromii i piękno płockiej katedry.

Autora nie trzeba szeroko przedstawiać, jest nam dobrze znany ze swoich publikacji książkowych i prasowych, organizowanych wystaw fotograficznych i z licznych podróży na Kresy Wschodnie. Wiesław J. Kowalski opublikował w drukach zwartych ponad 300 zdjęć a ponad 400 fotogramów w różnych tygodnikach, ostatnio najwięcej w „Niedzieli” ogólnopolskiej i mutacji płockiej. Fotografiami zainteresował się w latach sześćdziesiątych XX wieku. Jak sam często wspomina przy różnych okazjach, pierwsze zdjęcia wykonywał „Druhem” a ostatnio pracuje na sprzęcie fotograficznym „Nikon F70” z obiektywem AF Zoom Nikkor 28-105 i AF Zoom Nikkor 70-300. Trzeba przyznać, że fotogramy Kowalskiego, solidnego dokumentalisty są czytelnym zapisem obiektu, krajobrazu czy danej chwili. Na uwagę zasługuje fakt, że Autor nie stosuje żadnych upiększeń, zniekształceń czy udziwnień. Obca mu jest też obróbka komputerowa. Zamieszczone w omawianym albumie „Polichromia płockiej katedry” fotogramy są proste w odbiorze. Warto dostrzec ciekawe przybliżenia i kadrowanie. Człowiek i przyroda na jego fotogramach są ważnym elementem wzbogacającym i dającym życie obrazowi rysowanemu światłem, na których ukazuje piękno, radość i życie.

Promocja albumu „Polichromia płockiej katedry”. Od prawej: dr Marian Chudzyński - wiceprezes ds. naukowych; ks. kan. Wacław Gapiński - proboszcz katedry; mgr Wiesław J. Kowalski - autor albumu

WIESŁAW JÓZEF KOWALSKI

POLICHROMIA PŁOCKIEJ KATEDRY

TOWARZYSTWO NAUKOWE PŁOCKIE
SOCIETAS SCIENTIARUM PŁOCENSIS

Polichromia w płockiej katedrze wykonana została w latach 1904–1916 przez artystów Władysława Drapiewskiego (1876–1961) i Mikołaja Bruchera (1874–1957) z Luksemburga. To cudowne dzieło malarskie jest podziwiane do dziś nie tylko przez płocczan, ale i turystów z całej Polski i z zagranicy. W nawach zachwycają liczne ołtarze boczne, nagrobki, pomniki, kaplice, a w oknach barwne witraże. Cała świątynia wzbogacona freskami ukazującymi sceny z Ewangelii, które są żywą katechezą. Płocczanie i osoby, które odwiedzają płocką kate-

drę zawsze są zachwyceni pięknem polichromii świątyni.

Wiesław Józef Kowalski pragnie serdecznie podziękować Kapitulie Katedralnej i bp. Romanowi Marcinkowskiemu, prepozytowi Kapituły Katedralnej Płockiej, Zarządowi Towarzystwa Naukowego Płockiego i jego prezesowi dr. inż. Jakubowi Chojnackiemu, za druk niniejszego albumu, ks. kan. Wacławowi Gapińskiemu, proboszczowi Katedry Płockiej za umożliwienie wykonania fotogramów polichromii, ks. Janowi Augustynowiczowi, proboszczowi z Sarnowa, i ks. Stefanowi Ceglowskiemu, wicedyrektorowi Muzeum Diecezjalnego w Płocku za konsultacje.

Biskup płocki prof. dr hab. Stanisław Wielgus w słowie wstępnym do albumu napisał m.in. „Atmosfera głębokiej religijności, poszanowania wielkiej, tysiącletniej polskiej tradycji i uczuciami żarliwego patriotyzmu, przesiąknięta jest, sięgająca swoim wiekiem niemal początków państwa Piastów, płocka katedra. Od setek lat dumnie króluje na wyniosłym Tumskim Wzgórzu jako najwspanialszy symbol tego miasta i jego mieszkańców i zaprasza każdego, kto już z bardzo daleka dostrzega jej wieże, aby wstąpił do niej, aby zadumał się nad dziejami Polski, aby oddał hołd spoczywającym w niej polskim królom, aby w modlitwie polecił Bogu siebie i swoich najbliższych, i aby także zachwycił się jej przepiękną architekturą i zdobiącą ją polichromią.

Wyrażam wielkie uznanie i wdzięczność Towarzystwu Naukowemu Płockiemu z jego Prezesem na czele, a w sposób szczególnie Panu Magistrowi Wiesławowi Józefowi Kowalskiemu - tak bardzo oddanemu wielkiemu duchowi Płocka - za ceną oddanemu wydania albumu, który służyć będzie przepiękną polichromią płockiej katedry. Dziękuję za wielki trud związany z przygotowaniem albumu. Gratuluję świetnej merytorycznie i artystycznie edycji. Wyrażam nadzieję, że wydany album pomoże tym wszystkim, którzy będą oglądać i kontemplerować przedstawione w nim obrazy, zbliżyć się nieco do głęboko chrześcijańskiego ducha płockiej sztuki i pozwoli się im zatopić w czystym pięknie”.

Ks. Jan Augustynowicz

BIBLIOGRAFIA

Dąbrowski J.: Z obiektywem w Katedrze. „Nowe Mazowsze” 2002, nr 2/74.
Jasińska E.: Katedralna polichromia. „Syg. Płoc.” 2002, nr 1.
Kowalski J. W.: Polichromia płockiej katedry. Płock 2001.
Kowalski J. W.: Katedra i jej polichromia (cz. I-II). „Niedziela Płocka” 2001, nr 39, nr 40.
Kowalski J. W.: Polichromia płockiej bazyliki. „Syg. Płockie” 2001, nr 9.

Kowalski J. W.: Płocka katedra i jej polichromia. „Notatki Płockie” 2001, nr 188.
Kowalski J. W.: Polichromia płockiej katedry. „NTP” 2001, nr 51/52.
Małecka A.: Płocka katedra w obiektywie. „Niedziela Płocka” 2002, nr 3.
Radwańska T.: Polichromia płockiej katedry w fotografii Wiesława Kowalskiego. „Tyg. Płocki” 2002, nr 7.

RECENZJE

Łęczyca. Monografia miasta do 1990 roku. Redaktor: Ryszard Rosin, Wyd. Oddział TNP i TMZŁ Łęczyca 2001, ss. 824

Ukazała się, od dawna oczekiwana, monografia Łęczycy. Jej promocja odbyła się 28 VI 2001 r. w łęczyckim Ratuszu. Organizatorzy uroczystości: Burmistrz miasta Łęczycy, Oddział Towarzystwa Naukowego Płockiego w Łęczycy i Towarzystwo Miłośników Ziemi Łęczyckiej zaprosili na nią redaktora doc. dr. Ryszarda Rosina, autorów i licznych gości. Ze względu na doniosłość i znaczenie dzieła dla Łęczycy w promocji wzięli udział członkowie Rady Miasta z przewodniczącą mgr Ryszardą Szafińską na czele.

Uroczystość otworzył burmistrz Józef Konieczny, który przywitał gości i przedstawił autorów. Następnie przewodnictwo obrad przejął Bolesław Solarski, przewodniczący zarządu Oddz. TNP w Łęczycy. W swoim przemówieniu inauguracyjnym zaprezentował członków Komitetu Redakcyjnego, podkreślając zasługi poszczególnych osób w powstaniu tego monumentalnego dzieła. Podziękował sponsorom: zarządowi TNP w Płocku, Urzędowi Miasta Łęczycy, Ministerstwu Kultury i Sztuki, Urzędowi Wojewódzkiemu w Płocku, firmie AGRICO SA w Łęczycy, Urzędowi Gminy Łęczyca, ŁZPW "WATINA", Łęczyckim Zakładom Górniczym SA, Spółdzielni Inwalidów "Tęcza", Janowi Niteckiemu, Dariuszowi Adamiakowi, dyrekcji PKO BP w Łęczycy, Zespołowi Opieki Zdrowotnej w Łęczycy, Bankowi Spółdzielczemu Ziemi Łęczyckiej i Spółdzielni Mleczarskiej w Topoli Królewskiej. Specjalnie serdeczne podziękowania skierował do osób, które w całym procesie wydawniczym służyły bezinteresowną pomocą: Otylii Kokocińskiej, Alicji Łosińskiej, Hannie Pawłowskiej, Mirosławowi Pisarkiewiczowi, Marii Sęczkowskiej, Henrykowi Wójcikowi i Mirosławie Żydek.

Kolejnymi mówcami: dyr. Biura TNP Wiesław Kowalski, przewodnicząca Ryszarda Szafińska i starosta łęczycki Wojciech Zdziarski, złożyli gratulacje doc. dr. R. Rosinowi, autorom, wydawcom i sponsorom oraz wszystkim uczestnikom tego przedsięwzięcia.

Następnie doc. dr R. Rosin zdał relację z etapów powstawania monografii, natomiast opinie o tym dziele przedstawili znakomici polscy mediewiści: prof. dr hab. Andrzej Tomczak i prof. dr hab. Stefan K. Kuczyński. W imieniu autorów zabrał głos prof. dr hab. Tadeusz Poklewski. Przemówienia te zamieszczamy w całości poniżej.

Doc. dr Ryszard Rosin

Monografia Łęczycy należy do działu historii nazywanego regionalnym. Miano to pochodzi od słowa "region" oznaczającego krainę - obszar, wyróżniający się od otoczenia charakterystycznymi cechami. Najwcześniej pojawiło się ono w naukach fizycznogeograficznych, etnograficznych a nawet ekonomicznych. Nie można jej wiązać w połowie

XIX w. określeniem "regionalizm". Określało ono bowiem ruch powstały dla ożywienia życia kulturalnego i naukowego poszczególnych krain, przy jednoczesnym zachowaniu ich odrębności.

Historia regionalna rozwijała się na ziemiach polskich dość opieszale. Profesjonalni historycy lekceważyli ją. Częściowo było to słuszne. Osoby bowiem, które zaczęły interesować się nią, nie zawsze były do tego przygotowane, zwłaszcza w tzw. Kongresówce, ubogiej w wyższe uczelnie, nękaną carską cenzurą. Wyjątkiem w tym zakresie jest M. Rawa - Witanowski, aptekarz z zawodu. Jego Monografia Łęczycy, opublikowana w 1898 r. w Krakowie, do dzisiaj utrzymuje swe znaczenie. Najlepszym tego dowodem jest wydanie w 1985 r. jej reprintsu.

Dopiero w okresie międzywojennym profesjonalni historycy zaczęli zajmować się na większą skalę historią regionalną, doceniając jej znaczenie. Generalny jednak przełom nastąpił w okresie obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Pojawiło się hasło "Moja Ojczyzna". Wiele miast, a nieraz także gminy, pragnęło mieć swoją monografię. Duże zasługi mają w tym zakresie towarzystwa regionalne i także znaczna liczba towarzystw ogólnonaukowych. Do tego trendu włączyła się Łęczyca.

W 1985 r. zarządy Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej oraz Oddziału Towarzystwa Naukowego Płockiego w Łęczycy postanowiły wydać monografię swojego miasta. Prezesi tych towarzystw B. Solarski i W. Zarachowicz zwrócili się do władz miasta: Przewodniczącego Rady Miasta J. Kaczmarka i Naczelnika Miasta K. Stępnia o pomoc finansową. Władze wyraziły zgodę i do dzisiaj to robią. Zarząd TNP Płock zapewnił papier. Stopniowo powiększała się liczba sponsorów, ogółem jest ich dziesięć.

Opracowanie Monografii Łęczycy rozpoczęło 1 XII 1986 r. powierzeniem mi stanowiska redaktora naukowego i przystąpieniem do zawierania umów z autorami. Nie udało się pozyskać do współpracy osoby zajmującej się opracowaniem edytorskim, a na korzystanie z firmy wydawniczej nie starczyło pieniędzy. Wypadało mi objąć to stanowisko. Udało się natomiast przygotowanie do wydruku Monografii i współpraca z drukarnią.

Według wstępnego konspektu Monografia miała liczyć 12 rozdziałów, wstęp, spis treści itp. dodatki, zajmujące ogółem ok. 500 stron, napisanych przez 14 autorów do 1989 r. Po gruntownym zapoznaniu się ze źródłami i literaturą stwierdzono, że przeszłość i teraźniejszość Łęczycy jest tak zasobna w ciekawe oraz ważne, nieraz nawet o znaczeniu dziejowym wydarzenia, iż trzeba je opisać w Monografii. Powiększało to jej objętość i liczbę autorów. Ten ostatni problem był bardzo pogmatwa-

ny. Jedna z osób przewidywana na współautora od razu odmówiła udziału. Czterech autorów zmarło. Jeden z nich przekazał cały tekst swojego rozdziału do redakcji i jedynie trzeba było do niego dołączyć trzy ilustracje. Następny złożył tylko część rozdziału. Kolejni dwaj nic nie pozostawili. Osoby, które przejęły dwa rozdziały po zmarłych, szybko się wycofały. Jedna z nich złożyła w redakcji podrozdział. Druga zajmowała się krótko jedynie pracami pomocniczymi, toteż nie można zaliczyć jej do autorów. Osieroconym rozdziałem sam musiałem się zająć. Problematyka czterech rozdziałów jest tak obszerna i wyspecjalizowana, że każdy z nich opracowywało po trzech autorów. Ich liczba wzrosła ogółem do 24.

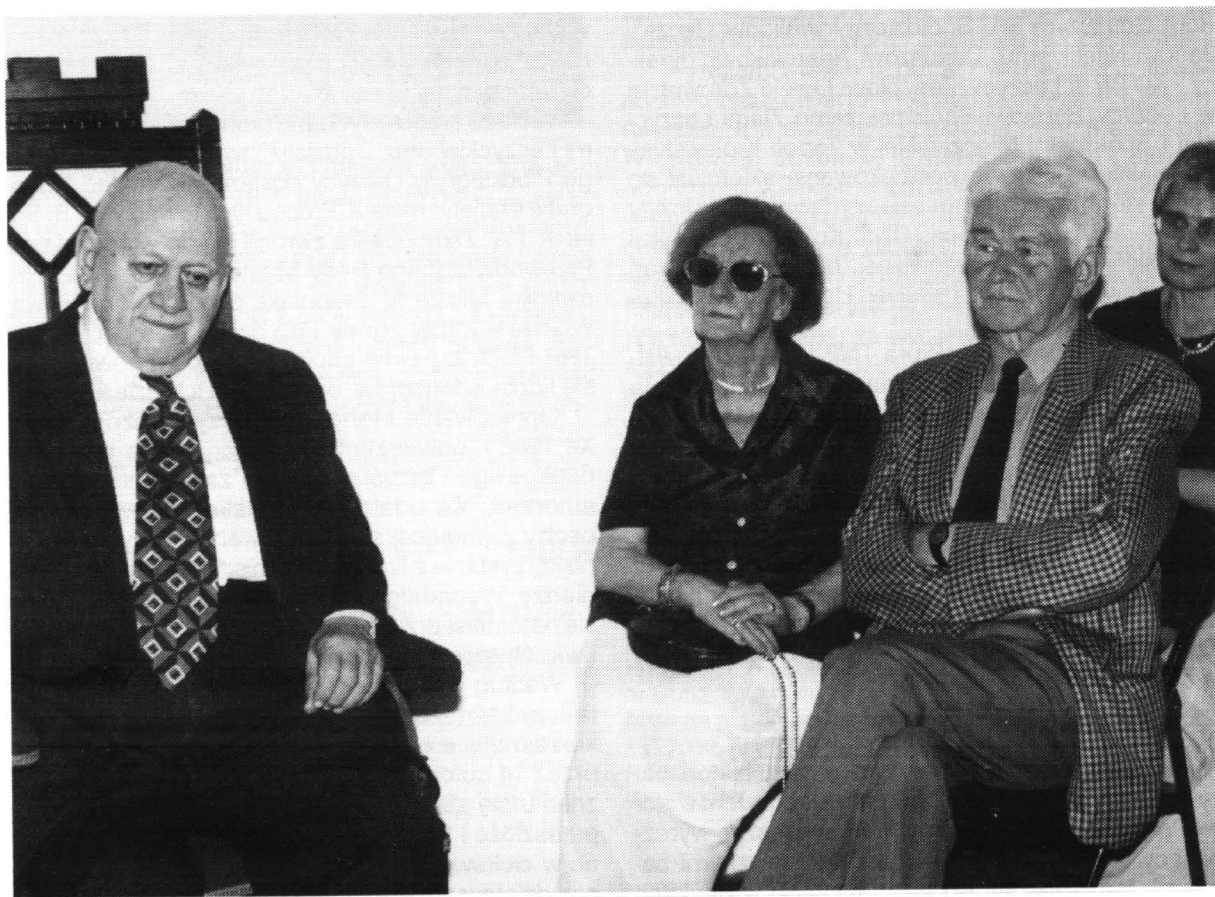
Powiększyła się też objętość Monografii. Miała ona mieć 17 rozdziałów i wymienione powyżej dodatki. Do tego doszły: Personalalia /władze państwowe, miejskie od 1994 r. oraz TMZŁ i TNP O/Ł. od 1998 r.; Aneks I - nazwy alei, placów i ulic, Indeks nazw osobowych, Indeks nazw miejscowych, spis 53 fotografii, spis 16 rycin poza tekstem, wykaz częściej używanych skrótów. Łącznie zajmowała teraz Monografia 824 strony.

Każda zmiana autorów lub powiększenie ich liczby opóźniała wydanie Monografii. Trzeba było kolejnych kandydatów zapoznawać z przyjętym układem

przypisów i tabel oraz ujednoczeniem skrótów. Dużo czasu zajmowała korekta błędów merytorycznych, językowych i drukarskich, powtórzeń i rozbieżności w rozdziałach lub pomiędzy nimi. Komputer też robił błędy. Niektóre powtórzenia miały jednak rację bytu. Korekty wymagały również indeksy - osobowy i miejscowy. W tej dziedzinie dużą pomoc okazali mi: O.Kokocińska, A. Łosińska, M. Sęczkowska, B. Solarski, H.Wójcik i M.Żydek. Serdecznie dziękuję.

Nowi autorzy mieli mniej czasu do napisania swoich rozdziałów, a w paru przypadkach wystąpiła opieszałość. Jeszcze do 1994 r. nie otrzymałem ośmiu rozdziałów, ostatni zaś wpłynął dopiero w 1997 r., lecz brakowało w nim ilustracji, a w tym przypadku były one bezwzględnie potrzebne. Podobnie jak przy rozdziale trzecim W. Świętosławski uzupełnił ten brak.

Przyszli czytelnicy Monografii niepokoił się opóźnieniem jej wydania. Dawali temu wyraz nieraz w formie złośliwej. Władze miasta, które były współsponsorem książki, też pragnęły, aby ona jak najwcześniej się ukazała. Mam nadzieję, że czytelnicy po zapoznaniu się z podanym wyżej opisem epopei powstawania Monografii przyznają, iż było to niemożliwe. Czasu oczekiwania nie zmarnowano. Czytelnicy otrzymują do rąk książkę, która daleko odbiega od zapowiedzianej we wstępnym konspekcie. Liczy ona 824

Na pierwszym planie doc. dr hab. **Ryszard Rosin** redaktor monografii, i rząd od lewej: Wanda Puget, prof. dr hab. Andrzej Tomczak, Maria Żemigala

Rząd I od lewej: prof. S. K. Kuczyński, prof. T. Poklewski; rząd II: ks. Kazimierz Gorszwa, prof. K. Woźniak; rząd III: Ryszard Szafranski, Julian Baranowski, Michał Szalowski; rząd IV: Andrzej Owczarek - radny Łęczycy, Roman Wieszczyk

strony zamiast ok. 500, liczba autorów wzrosła od 14 do 24, wzbogaciła się też część ilustracyjna.

Wychodząc naprzeciw czytelnikom, w obawie o zdezaktualizowanie się treści oraz zepsucie papieru, który otrzymano od zarządu TNP w Płocku /Towarzystwa Naukowego Płockiego - w całości!/, trudności finansowych zarządu TMZŁ i Oddz. TNP w Łęczycy postanowiły opublikować Monografię mimo małego braku. Pracując nad całością Monografii nie zdążyłem do schyłku 2000 r. ukończyć drugiej części czwartego rozdziału, którego jestem autorem. Aby utrzymać ciągłość narracyjną, postanowiono połączyć ją z częścią pierwszą i wydać jako suplement. Jego związek tematyczny z Monografią będzie utrzymany, pod względem bibliograficznym będzie to odrębna jednostka. Dołączy się do niej także rozdziały, przedstawiające dzieje Łęczycy w latach 1991 - 2000. Łęczycanie o to proszą.

Andrzej Tomczak

Droga do ukazania się dziś prezentowanej monografii Łęczycy wiodła kilku wyraźnymi skokami. Gdzieś na początku była stara monografia Rawity Witanowskiego. Tuż niemal po ostatniej wojnie ekspedycja archeologów łódzkich dokonała szeregu istotnych odkryć na obszarze dawnej i obecnej Łęczycy. Przypomniła też dawne jej znaczenie i rozbudziła zainteresowania jej dziejami, zainteresowa-

nia przede wszystkim w szybko rozwijającym się po wojnie łódzkim środowiskiem historycznym. Ale i klimat dla powstania monografii w samej Łęczycy stawał się coraz lepszy. Łęczycza była i jest silnym ośrodkiem oświatowym, istniały tu biblioteki, archiwa, a nade wszystko, zasłużone dla miejscowego życia kulturalnego, muzeum. Na tej bazie powstały towarzystwa kulturalne, które podjęły inicjatywę przygotowania nowej monografii.

Powstało dzieło o bardzo szerokim zakresie rzeczowym. Znalazła się w nim nie tylko tematyka historyczna, ale także geograficzna, etnologiczna, a nawet językoznawcza. Szeroki jest też zakres terytorialny - wiele zagadnień pokazano nie tylko w skali miasta, ale całego Łęczyckiego. Monografia jest starannie wydana, ma udaną oprawę plastyczną /wprowadzenie motywu diabła Boruty/.

Trzeba podkreślić, że monografia podsumowuje nie tylko wcześniejsze badania. Autorzy wielu rozdziałów na nowo pewne zagadnienia opracowali lub - zwłaszcza w zakresie dziejów najnowszych - w ogóle podjęli je po raz pierwszy. Toteż znaczenie naukowe monografii jest duże. Ukazano kompleksowo dzieje ważnego miasta polskiego. Sięgać po monografię będą więc zarówno miejscowi, jak i historycy miast całej Polski.

Szkoda, że nie udało się zamieścić w książce całego rozdziału IV, którego część ma się ukazać w

suplemencie. Proponuję w nim umieścić bibliografię Łęczycy /ale już nie Łęczyckiego/ przynajmniej w wyborze.

Pozostaje mi pogratulować wszystkim, którzy przyczynili się do powstania dzieła. Wyrażam radość, że Łęczycą posiada swoją nowoczesną, naukową monografię.

Prof. dr hab. Stefan K. Kuczyński

Niemal wszystkie miasta polskie o dawnej metryce mają swoje monografie historyczne. Jest wśród nich i Łęczycą, lecz zarys jej dziejów pióra Michała Rawity-Witanowskiego liczy sobie już ponad sto lat i z uwagi na znaczny postęp badań stał się przestarzałym zabytkiem historiografii. Nowa monografia Łęczycy, którą dziś otrzymujemy, dzieło zbiorowe ponad dwudziestu autorów, pod wytrawną redakcją Docenta Ryszarda Rosina, jest kompleksowym, nowoczesnym ujęciem dziejów miasta. Na wydanie tej monografii czekaliśmy od dawna. Dzisiaj można powiedzieć, że warto było poczekać.

Wydanie tej monografii jest wydarzeniem naukowym, którego znaczenie wykracza poza Łęczycę. Miasto to odgrywało bowiem dużą rolę w dawniejszych i nowszych dziejach Polski jako ważny punkt osadniczy, gród kasztelański, miejsce odbywania synodów i sejmów, przebywania tu książąt i królów oraz jako stolica województwa i ośrodek administracji lokalnej. Wszystkie te funkcje miasta zostały w pracy wyraziście przedstawione. Ukazuje ona dzieje Łęczycy i jej mieszkańców w wielu aspektach i w czasie "długiego trwania", nawiązując do najlepszych, modelowych wzorców monografii miejskiej. Żalować tylko należy, że w tym zarysie dziejów miasta zabrakło drugiej części rozdziału IV, która miała objąć okres drugiej połowy XVI wieku. Brak ten należałoby jak najprędzej uzupełnić w zapowiadanych suplementach.

Wyczerpująco przedstawione zostały najstarsze dzieje miasta, okres do końca XVIII wieku, czasy porobiorowe i udział Łęczycy w powstaniach narodowych XIX stulecia, także okres II Rzeczypospolitej, wojna 1939 roku, w tym bój o Łęczycę, czasy niemieckiej okupacji oraz okres po II wojnie światowej, aż po czasy najnowsze. Nie zabrakło też omówienia środowiska naturalnego, objaśnienia nazwy i herbu Łęczycy oraz związanych z miastem zabytków i dzieł sztuki. Należy podkreślić, że wszystkie części pracy są dobrze udokumentowane, oparte na solidnie wykorzystanych źródłach historycznych i literaturze przedmiotu. Książkę zaopatrzone w interesujący materiał ilustracyjny oraz w indeksy nazw miejscowych i osobowych, ułatwiające korzystanie z okazałego tomu. Bardzo użyteczny jest krótki słownik biograficzny zasłużonych łęczycan oraz zamieszczony w aneksie wykaz kolejnych, zmieniających się nazw alei, parków i ulic. Na uwagę zasługuje staranne wydanie pracy na wysokim poziomie typograficznym.

Można więc szczerze pogratulować dzieła jego inicjatorom - Oddziałowi Towarzystwa Naukowego Płockiego w Łęczycy oraz Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej, a także jego Redaktorowi, zespołowi Autorów i wszystkim osobom i instytucjom, które przyczyniły się do wydania tej książki. Jest to przykład dobrej roboty, w którą włożono nie tylko wiele wysiłku badawczego, ale i bezinteresownego zaangażowania społecznego i serca.

Kończąc przemówienie prof. S.K. Kuczyński przekazał Oddziałowi TNP dwie książki: M. Adamczewskiego, *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII w.*, Warszawa 2000 i pracę zbiorową *Orzeł Biały - herb państwa Polskiego*, Warszawa 1999. Obie książki wydane zostały przez Polskie Towarzystwo Heraldyczne, którego prof. S.K. Kuczyński jest prezesem.

Prof. Tadeusz Poklewski

Mam zabrać głos w imieniu autorów. Nie jest to łatwe, bo grono liczy 24 osoby, przy czym nie wszystkie znam. Mogę jednak powiedzieć śmiało, iż towarzyszyło nam uczucie satysfakcji, że uczestniczyliśmy w tworzeniu dzieła monumentalnego.

Mój udział w tym dziele jest bardzo skromny, przekłada się zaledwie na kilka stron. Udało mi się jednak "wcisnąć" w ten tekst najważniejsze problemy i zdarzenia. Albowiem redaktor monografii, doc. Ryszard Rosin, nadmierne części tekstu niemiłosiernie ścinał. Jednakże dzięki tej jego metodzie otrzymaliśmy zwartą, prawdziwą monografię. Odwołam się tu do przykładu. W 1961 roku Kalisz, w ramach obchodów milenijnych, wydał trytomowe "Osiemnaście Wieków Kalisza", które jednak nie są monografią, lecz zbiorem artykułów. Łęczycy natomiast monografia udała się i z tego możemy być dumni. Trzeba tu powiedzieć, że także sekretarz redakcji, doc. Witold Świętosławski, poświęcił wiele wysiłku w prawidłowe opracowanie książki. Dało to dobry wynik i książką można łatwo się posługiwać. Także Drukarnia Wydawnictw Naukowych w Łodzi dołożyła starań i edytorsko dzieło prezentuje się doskonale. Mamy zatem dzieło ważne i ładne.

Jeszcze raz podkreślam, że autorzy cieszą się z zaproszenia do uczestniczenia w napisaniu tego dzieła. Dowodem jest choćby obecność prawie całego zespołu na dzisiejszej uroczystości. Dziękuję w ich imieniu Łęczycy za inicjatywę i poniesione trudy organizacyjne oraz finansowe.

Na zakończenie burmistrz J. Konieczny i prezes O. Kokocińska wręczyli egzemplarze monografii redaktorowi R. Rosinowi, autorom i sponsorom. Uroczystość upamiętniono wspólną fotografią uczestników przed łęczyckim Ratuszem.

Mgr Maria Sęczkowska
Sekretarz Oddz. TNP

Mgr inż. Bolesław Solarski
Przewodniczący Oddz. TNP

***

Zygmunt Kozanecki, *Wiek walki o dwie wolności*, Opracowali redakcyjnie i przypisami opatrzyli: Wiesław Koński, Andrzej Papierowski, Jerzy Stefański, Wyd. TNP, Płock 2001, ss. 607.

Mijają lata, zostają piosenki. Tytuł tej znanej audycji muzycznej można przenieść na to, co dzieje się w życiu wielu ludzi. Przeżywają różne koleje losu, często „na gorąco” notują to, co się w ich życiu wydarzyło lub też po latach wracają do tych wydarzeń, dokumentując różnymi materiałami archiwalnymi. Tak jest w przypadku publikacji Zygmunta Kozaneckiego pt. „Wiek walki o dwie wolności”. Płock 2001. Wiek walki to okres życia Autora wspomnień, bowiem urodził się na początku wieku (1902), a okres jego życia dobiegał, gdy wiek prawie także się kończył (1993).

Oprócz daru długiego życia los obdarzył Kozaneckiego w dobre pochodzenie, wykształcenie i pracę zgodną ze swoimi zainteresowaniami. Choć nie przychodziło to łatwo, bowiem już w czasach młodości można było w Płocku – miejscu gdzie przebywał – zażyć goryczy związanej z atmosferą zaborów, wojny światowej czy walk z bolszewikami na polach mazowieckich nad Wkrą, gdzie śmierć wielokrotnie zaglądała w oczy. Szczęśliwie ocalał podczas tych walk, mimo – jak pisał – „w tej samej bitwie, ze znajomych mi kolegów, zginęli także Stanisław Leśniewski, syn stolarza, właściciela sklepu z trumnami w Płocku, podobno trafiony kulą w czoło. Obaj oni – Władek i Stasiek – zginęli w czasie najostrzejszych walk na polu, gdzieś w lewo od drogi i mojego stanowiska, jakie zajmowałem na początku bitwy pod Sarnową Górą” (s. 153).

Późną jesienią 1920 r. młodzi bohaterowie wracali do Płocka, aby kończyć przerwana edukację i już w wolnej Polsce odbywali studia specjalistyczne. Dla Kozaneckiego były to studia prawnicze, a potem praca w płockim sądownictwie, życie rodzinne i towarzyskie, jakie prowadziła miejscowa inteligencja.

Szybko ubiegło dwadzieścia lat niepodległej Polski. Wrzesień 1939 r. otworzył nową kartę, jakże trudną dla Polaków, w tym i Kozaneckiego. Bardzo szczegółowe opisy tych wydarzeń wnoszą wiele nowych wiadomości do dziejów miasta i osób, w tym czasie przebywających.

Dzięki późniejszej pracy Kozaneckiego w Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich dobrze została ukazana atmosfera, jaka panowała wśród części Niemców zamieszkających w Płocku i okolicy oraz ich stosunek do biskupów Nowowiejskiego i Wetmańskiego a także duchowieństwa katolickiego. Działalność Adolfa Schendla, grupy volksdeutschów i Pulmera, szefa ciechanowskiego gestapo

wskazują na to, że zdeterminowani byli na całkowitą eksterminację duchowieństwa, co też w dużym stopniu się stało. Praca w tejże Komisji pozwoliła Kozaneckiemu zapoznać się z wielu sprawami, jakie wytoczone były przez Niemców polskim obywatelom.

Nie uniknął też represji sam Kozanecki. Aresztowany w 1942 r. w Warszawie, jakiś czas spędził na Pawiaku, a potem w obozach koncentracyjnych. Opisując te wydarzenia ukazuje postawy tych, którzy nawet z ludzkiego nieszczęścia chcieli odnosić różne korzyści materialne.

Prezentowane wydawnictwo posiada dużą wartość poznawczą do dziejów Płocka i ludzi w tym czasie mieszkających. Choć są to stwierdzenia osobiste i mogłyby się zdawać subiektywne, jednak pozbawione zbytnich emocji, są to sądy wyważone i zasługują na wiarę.

W tym miejscu należą się Autorowi słowa wdzięczności za trud, jaki sobie zadał, aby takiego zapisu dokonać. Jest to piękne świadectwo przywiązania do miasta i środowiska, z którego wyszedł. Czytelnikom zaś przybliżył atmosferę miasta pierwszego półwiecza ubiegłego wieku. Sądzę, że podobnych wspomnień można się spodziewać w następnych latach. Przychodzi bowiem czas, że – choć minęły lata – zostają wspomnienia utrwalone przez wielu w formie pisanej.

Tekst wspomnień – zdeponowany w Towarzystwie Naukowym Płockim – przygotowali do druku dr Wiesław Koński, dr Andrzej Papierowski i dr Jerzy Stefański. Całość opatrzona jest licznymi przypisami, które orientują zwłaszcza młodego czytelnika, kim byli ludzie, o których pisał Kozanecki, a byli to nauczyciele, lekarze, prawnicy, duchowni, wojskowi, artyści, politycy, ludzie zaangażowani w ruch oporu, zdrajcy i kaci narodu polskiego.

Te dobrze opracowane przypisy podnoszą wartość publikacji. Obszerne indeksy nazwisk i nazw geograficznych ułatwiają odszukanie potrzebnych wiadomości. Również dobrze wykonane i dobrane fotografie podnoszą rangę wydawnictwa, a elegancki wygląd pań i panów daje świadectwo o tamtej epoce.

Wartość publikacji trzeba ocenić bardzo pozytywnie, a osobom, które podjęły się opracowania tekstu, jak i Towarzystwu Naukowemu – jako wydawcy, należą się słowa uznania.

Ks. Michał Marian Grzybowski

Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 X - 31 XII 2000 r.

I. DZIAŁ OGÓLNY. Bibliografie

1. Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 X - 31 XII 1999 / oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska, Wiesława Mazurska // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 58-72, indeksy
2. Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-2000 / Anna Wyszogrodzka-Jasińska, Beata Mazewska. - Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. - 83, [1] s. ; 22 cm. - ISBN 83-907894-2-6
- Wykaz prac magisterskich napisanych w płockim Punkcie Konsultacyjnym ATK (sekcja katolików świeckich) i obronionych na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w roku akademickim 1998/99 = poz.315

Czasopisma. Kalendarze

3. Bieżuńskie Zeszyty Historyczne / Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu / Przewod. Koleg. red. Stanisław Iłski. - 2000, nr 17.- Bieżuń: Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu, 2000. - Niereg. - ISSN 1231-0212
4. Biuletyn Informacyjny Okręgowej Izby Pielęgniarek i Położnych Regionu Płockiego / [Red. Mariola Głowacka, Anetta Michalska]. - 2000, [nr 2] październik, [3] grudzień. - Płock: Okręgowa Izba Pielęgniarek i Położnych Regionu Płockiego, 2000. - Kwart. - ISSN 1427-2113
5. Biuletyn Informacyjny Polsko-Amerykańskiego Programu Edukacyjnego Krag / Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej / red. zespół. - 2000, [nr 6]. - Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. - Niereg. - ISBN 83-912411-1-4
6. Biuletyn Statystyczny Województwa Mazowieckiego = Statistical Bulletin of Mazowieckie Voivodship / [red. główny Barbara Czerwińska-Jędrusiak]. - 2000, R. 2, nr 10-12. - Warszawa: Urząd Statystyczny, 2000. - Mies. - ISSN 1508-1389
7. Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRP i BWP w Płocku. - 2000, [R. 1], nr 10-11. - Płock: Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Zarząd Okręgu, 2000. - Mies.
8. Blask Nadziei: pismo parafii św. Maksymiliana Marii Kolbe w Płocku - Ciechomicach / Red. zespół. - 2000, R. 6, nr 9-12. - Płock: Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbe, 2000. - Mies.
9. Blask Prawdy: biuletyn Akcji Katolickiej w Parafii Św. Maksymiliana w Sierpcu / Red. Joanna Piłarska pod kier. ks. S. Detmera. - 2000, nr 5-6. - Sierpc: Akcja Katolicka, 2000. - Niereg.
10. Echo Gąbina: pismo Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury. - 2000, nr 10-12. - Gąbin: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Gąbinie, 2000. - Mies.
11. Echo Mochowa: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Mochowo. - 2000, nr 29. - Mochowo: Rada i Zarząd Gminy Mochowo, 2000. - Niereg.
12. Gazeta Gostynińska / Red. nac. Adam Waloch. - 2000, nr 19-24. - Gostynin: Fundacja Ziemi Gostynińskiej, 2000. - Dwutyg. - ISSN 1232-5236
13. Gazeta Łącka: informator Urzędu i Rady Gminy w Łącku / Przewod. zespołu red. Wojciech Helak. - 2000, [R.6], nr 2,3. - Łąck: Urząd Gminy Łąck, 2000. - Niereg.
14. Gazeta na Mazowszu / red. nac. Roman Góralski. - 2000, nr 230-303. - Płock-Ciechanów: Agora SA Oddział w Płocku, 2000. - Dz. - Dod. do „Gazety Wyborczej”. - ISSN 1232-1516
15. Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku / Red. nac. Kazimierz Waluch. - 2000, R. 7, nr 12. - Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, 2000. - Półroc. - ISSN 1425-2740
16. Gazeta Związkowa. - 2000, nr 208, 209. - Płock: Zarząd Regionu Płockiego NSZZ „Solidarność”, 2000. - Niereg.
17. Głos Bodzanowa: informacje Rady i Zarządu Gminy / Red. Zespół. - 2000, nr 2. - Bodzanów: Urząd Gminy, 2000. - Niereg.
18. Głos Gminy Sierpc: biuletyn Rady i Zarządu Gminy Sierpc. - 2000, nr 5. - Sierpc: Rada i Zarząd Gminy, 2000. - Niereg.
19. Głos Gostyniński: Pismo Regionalne / Red. nac. Barbara Konarska-Pabiniak. - 2000, [R. 6], nr 14-18. - Gostynin: Gostynińska Agencja Wydawnicza Sp. z o.o., 2000. - Niereg. - ISSN 1452-3909
20. Kaganek: płocki magazyn edukacyjny. - 2000, nr 8-10. - Płock: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2000. - Mies. - ISSN 1234-0340
21. Kontakt: biuletyn informacyjny Rady i Zarządu Miasta i Gminy Drobin / Red. zespół. - 2000, nr 48. - Drobin: Rada i Zarząd Miasta i Gminy Drobin, 2000. - Niereg.
22. Korepetytor: miesięcznik dla ucznia i nauczyciela szkół podstawowych / Red. nac. E. Jankowska. - 2000, nr 8-10. - Płock: Wydawnictwo „Korepetytor” M. Gałczyński, 2000. - Mies. - ISSN 1231-4307
23. Korzenie: Mała ojczyzna, przyroda, kultura. - 2000, nr 1-3. - Płock: Grupa Nieformalna „Mazowsze Płockie”, 2000. - Mies.
24. Mariawita: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / Red. nac. Pelagia Jaworska. - 2000, R.42, nr 10-12. - Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2000. - Kwart. - ISSN 0209-3103
25. Mazowiecka Ekologia / Red. nac. Tadeusz Maciej Zając. - 2000, [R. 1], nr 9-11. - Radom: Radomska Agencja Prasowa, 2000 ; Radom: Centrum Edukacji Ekologicznej, 2000. - Mies. - ISSN 1509-5932
26. Mazowiecka Gospodarka / Red. nac. Tadeusz Maciej Zając. - 2000, [R. 2], nr 10-12. - Radom: Radomska Agencja Prasowa, 2000 ; Warszawa: Regionalne Centrum Promocji Gospodarczej BMB Promotions-Mazowsze, 2000. - Mies. - ISSN 1508-7921
27. Mazowsze / Red. Maciej Czarnecki, Karol Guttmejer, Ewa Pustola-Kozłowska, Ewa Lenckowska-Kawalek. - 2000, R. 8, nr 13. - Warszawa: Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Zespół Badań Regionalnych Mazowsza, 2000. - Niereg. - ISSN 1231-0522
28. Miesięcznik Pasterski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / Red. Ireneusz Kaczorek. - 2000, R. 95, nr 10-11. - Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2000. - Mies. - ISSN 0209-3642
29. Nasz Sierpc: pismo Rady i Zarządu / Red. Kolegium. - 2000, nr 4(53). - Sierpc: Rada i Zarząd Miasta Sierpca, 2000. - [Kwart.]
30. Nasze Mazowsze: Pismo Samorządu Województwa / Red. 8,5 - 2000, R. 11, nr 38-50. - Płock: Wydawnictwo ECG, 2000. - Tyg. - ISSN 1429-8937
31. Niedziela Płocka / red. Renata Zaráś; red. odpow. Jan Augustynowicz. - 2000, R. 43, nr 40-53. - Częstochowa - Płock: Kuria Metropolitalna w Częstochowie, 2000. - Tyg. - Dod. do Tyg. Katol. "Niedziela"
32. Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / Red. nac. Wiesław Koński. - 2000, [R. 44], nr 4/185. - Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. - Kwart. - ISSN 0029-389 X
33. Nowe Mazowsze: Magazyn Regionalny / Red. nac. Wiesław Kossakowski. - 2000, nr 10-12. - Płock: Agencja Wydawniczo-Reklamowa Sp. z o.o., 2000. - Mies. - ISSN 1509-4545
34. Nowy Duninów: informator samorządowy / Red. Józef Tluchowski, Teresa Szymańska, Zdzisława Szulczewska. - 2000, [R.1], nr 1. - Nowy Duninów: Urząd Gminy, 2000. - Niereg.
35. NTP nowy tygodnik płocki / Red. nac. Magda Grodecka. - 2000, R. 11, nr 38-50. - Płock: Wydawnictwo ECG, 2000. - Tyg. - ISSN 1429-8937

36. Orlen Ekspres: magazyn wewnętrzny Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN Spółka Akcyjna / Red. zespół. - 2000, [R. 1], nr 3-15. - Płock: Polski Koncern Naftowy ORLEN SA, 2000. - Tyg. - ISSN 1505-2001
37. Orlen Sport: biuletyn informacyjny ORLEN SSA / tekst Tomasz Paszkiewicz. - 2000, [R. 1], nr 1-9. - Płock : Orlen Sportowa Spółka Akcyjna, 2000. - Tyg.
38. Płocki Informator Kulturalny. - 2000, [R. 1], nr 2. - Płock: Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki, 2000. - Kwart. - ISSN 1640-6931
39. Powiat Płocki: biuletyn samorządowy / red. nac. Michał Boszko. - 2000, [R. 2], nr 8; dod. nr 5 (grudzień). - Płock: Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2000. - Kwart. - ISSN 1507-6652
40. Radziwie : czasopismo Parafii św. Benedykta w Płocku - Radziwiu / Red. nac. Cezary Bodzon. - 2000, R. 9, nr 10. - Płock : Parafia św. Benedykta, 2000. - Mies. - ISSN 1640-0860
41. Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2000 = Statistical Yearbook of the Mazowieckie Voivodship 2000 / [red. główny Barbara Czerwińska - Jędrusiak]. - R. I (2000). - Warszawa : Urząd Statystyczny, 2001. - Rocz. - ISSN 1509-9652
42. Sierpc Magazine : gazeta lokalna / Red. nac. Małgorzata Lenczewska. - 2000, [R. 1], nr 1. - Sierpc : Wydawnictwo Studio Fimar, 2000. - Niereg. - ISSN 1426-7853
43. Sierpecka Fara : pismo Parafii p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu. Na prawach maszynopisu / Red. odpow. Andrzej Więckowski. - 2000, nr 10-12. - Sierpc : Parafia p.w. św. Wita, Modesta i Krescencji, 2000. - Mies.
44. Sierpeckie Rozmaitości : gazeta lokalna / Red. zespół. - 2000, nr 5, 6. - Sierpc : Wydawnictwo „FimarPress” sp. z o.o., 2000. - Niereg. - ISSN 1426-7853
45. Spotkania u Królowej : pismo Parafii św. Jadwigi Królowej w Płocku / Red. nac. Michał Chiczewski. - 2000, nr 13, 14. - Płock : Parafia św. Jadwigi Królowej, 2000. - Niereg.
46. Studia Płockie / Red. nac. ks. Ireneusz Mroczkowski. - T. 28 (2000). - Płock : Płocki Instytut Wydawniczy, 2000. - Rocz. - ISSN 0137-4362
47. Sygnały Bielskie: informacyjny biuletyn Rady i Zarządu Gminy Bielsk / Red. nac. Violetta Żórawska. - 2000, [R. 2], nr 7-9. - Bielsk : Rada i Zarząd Gminy Bielsk, 2000. - Mies.
48. Sygnały Płockie: pismo Urzędu Miasta Płocka / Red. nac. Ewa Jasińska. - 2000, nr 9-11. - Płock : Urząd Miasta Płocka, 2000. - Mies. - ISSN 1425-5235
49. Techniki Ostonowe / Red. nac. Bogdan Wawrzyńczyk. - 2000, nr 6. - Płock : Wydawnictwo BW-media, 2000. - Dwumies. - ISSN 1507-0972
50. Twoja Energia : kwartalnik Zakładu Energetycznego Płock SA. - 2000, nr 5. - Płock : Zakład Energetyczny Płock SA, 2000. - Kwart.
51. Tygodnik Płocki / Red. nac. Tomasz Szatkowski. - 2000, nr 40-51/52. - Płock : Dziennikarsko-Wydawnicza Spółdzielnia Pracy „AKAPIT”, 2000. - Tyg. - ISSN 0208-6972
52. W Duchu i Prawdzie : katolicka gazeta gostynińska / Red. nac. Janina Przygocka. - 2000, R. 7, nr 9. - Gostynin : Parafia św. Marcina, 2000 ; Gostynin : Parafia Miłosierdzia Bożego, 2000. - Mies.
53. W Duchu : pismo katolickie redagowane przy Parafii Ducha Świętego w Płocku. - 2000, nr 5, 6. - Płock : Parafia Ducha Świętego, 2000. - Niereg.
54. Wiadomości Gostynińskie : miesięcznik społeczno-kulturalny Towarzystwa Promocji Ziemi Gostynińskiej / Red. nac. Stanisława Składzińska. - 2000, nr 9, 10. - Gostynin : Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej, 2000. - Mies. - ISSN 1509-3379
55. Wiara i Życie : czasopismo parafii św. Mateusza w Golezynie / Red. zespół. - 2000, [R. 7], nr 10-12. - Golezynie (gm. Sierpc) : Parafia św. Mateusza, 2000. - Mies.
56. Wieś Mazowiecka. - 2000, [R. 2], nr 10-12. - Warszawa : Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2000. - Mies. - ISSN 1507-4714
57. Z Powiatu Sierpeckiego : biuletyn informacyjny Rady i Zarządu Powiatu Sierpeckiego / Red. Kolegium. - 2000, [R. 2], nr 7 (grudzień). - Sierpc : Rada i Zarząd Powiatu Sierpeckiego, 2000. - Niereg. - ISSN 1508-1257
58. Zeszyty Naukowe / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku / red. nauk. Paweł Samuś. - 2000, vol. 17. - Płock: Wydawnictwo Naukowe NOVUM sp. z o.o., 2000. - Niereg. - ISBN 83-88193-23-6
59. Znad Szczutowskiego Jeziora : biuletyn Rady i Zarządu Gminy Szczutowo. - 2000, nr 4. - Szczutowo : Rada i Zarząd Gminy w Szczutowie, 2000. - Niereg.
60. Zwiastun Fatimski : pismo redagowane przy Parafii Matki Boskiej Fatimskiej w Płocku / Red. zespół. - 2000, nr 15, 16. - Płock : Parafia Matki Bożej Fatimskiej, 2000. - Niereg.
61. Źródło Wiary : pismo Parafii św. Mikołaja w Gąbinie / Red. zespół. - 2000, nr 3-5. - Gąbin : Parafia św. Mikołaja, 2000. - Niereg.

Opracowania ogólne dotyczące regionu

— Przemiany strukturalne funkcji przemysłowych miast województwa płockiego w l. 1987-1994 = poz. 142

Poszczególne miejscowości

Bodzanów

62. W Bodzanowie postęp kuja / Jacek Dąbrowski, Anna Jędrzejewska // *NTP*. - 2000, nr 46, s. 17, fot.

Drobin

63. Drobińskie atuty i dylematy / Alina Boczkowska, Jacek Dąbrowski // *NTP*. - 2000, nr 48, s. 14, fot.

Drobin, gmina

64. Drobin - miasto przyszłości : prezentacje / Jolanta Rutcka // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 16-17, fot.

Gostynin, powiat

— Z czarnym bocianem w herbie... = poz. 272

Mochowo, gmina

65. Entuzjaści Mochowa : Wędrówki po gminach / St. Orzol // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 51/52, s. 38

Płock

— Płock od przełomu do przełomu stuleci = poz. 128

Radzanowo, gmina

66. Decyduje lokalny patriotyzm / Alina Boczkowska, Jacek Dąbrowski // *NTP*. - 2000, nr 49, s. 15, fot.

Rościszewo, gmina

67. Rościszewo zielona gmina / Ryszard Suty // *Sierp. Rozmańt.* - 2000, nr 5, s. 12-14, fot.

Sanniki, gmina

68. Nie tylko Chopin i Niedziela / Jacek Dąbrowski, Anna Jędrzejewska // *NTP*. - 2000, nr 43, s. 15, fot.

Sierpc

69. Sierpc 2000 - raport : wiek XX - bilans zamknięcia / oprac. Zdzisław Dumowski // *Sierp. Rozmańt.* - 2000, nr 6, s. 30-31 - Sierpc wczoraj i dziś = poz. 101

Słubice, gmina

70. Zamiar według sił : opowieść o gminie Słubice : prezentacje // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 20-21, fot.

Słupno, gmina

71. Słupno - Zielone Pluca Płocka : prezentacje / Jolanta Rutcka // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 20-21, fot.

Stara Biała, gmina

72. Prezentacja Gminy Stara Biała / Sławomir Wawrzyński, Włodzimierz Kajkowski // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 68-70, fot.

Starożreby, gmina

73. Największy kapitał - ludzie : prezentacje / Anna Jędrzejewska, Jacek Dąbrowski // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 12-13.

Wspomnienia. Pamiętniki

74. Świadkowie odchodzącego wieku / Halina Giżyńska-Burakowska // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 32-34, fot.
— Dziennik 1865-1868 = poz. 484
— Z Trylogią przy żołnierskim boku = poz. 136

Biografie indywidualne Abramczyk Waclaw, ks.

- Książd Waclaw Abramczyk = poz. 491

Adasiewicz Ewa i Henryk

75. Profesor i studentka / Wysl. Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 18, fot.
25-lecie małżeństwa Ewy (dyrektor Delegatury Kuratorium Mazowieckiego w Płocku) i Henryka (wykładowca Politechniki Warszawskiej) Adasiewicz

Boniecki, Jacek

76. Nie zabijcie w nim uporu : sylwetki / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 47-48, fot.

Brücher, Nicolas

- Nik Brücher - człowiek ciszy = poz. 443

Cieleccy, rodzina

- Piękna Madonna Mazowiecka = poz. 455

Czapski, Andrzej

77. Andrzej Czapski (1891-1939) : wybitny i mało znany / St. Adamski // *Wiad. Gost.* - 2000, nr 10, s. 5-6, fot.

Długokęcki, Józef

78. Po prostu Długokęcki / Wysl. i zanot. Zdzisław Dumowski / *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 12-13, fot.

Dziekoński, Józef Pius

79. Majster Dziekoński / Roman Rzymkowski // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 16, il.

Gołębiowski, Stefan

80. Stefan Gołębiowski, członek honorowy TNP - patronem gimnazjum w Bieżuniu / Wiesław Kowalski // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 44-47, fot., bibliogr.
81. Stefan Gołębiowski 1900-1991 - rys biograficzny // *Bież. Zesz. Hist.* - 2000, nr 17, s. 5, 6, fot.
— Eksponat = poz. 423
— Historia domu poety Stefana Gołębiowskiego = poz. 431
— Przedwojenne wiersze Stefana Gołębiowskiego na tle poezji skamandryckiej = poz. 414
— Stefan Gołębiowski w fotografii = poz. 481

Gronkiewicz-Waltz Hanna

82. Ostatni dzień / Jerzy Domagała // *Rzeczpospolita.* - 2000, nr 302, dod. Magazyn, nr 52, s. 4-9, fot.
83. 40-lecie pracy naukowej ks. prof. Michała Grzybowskiego / Dariusz Kisiel // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. I, fot.

Jarmoliński, Michał

84. Żołnierz z tajgi / Barbara Konarska-Pabiniak // *Głos Gost.* - 2000, nr 15, s. 7

Burmistrz komisaryczny Gostynina w latach 1935-1939 -

Lasocki, Ignacy, ks.

- Działalność społeczna księdza prałata Ignacego Lasockiego = poz. 317

Leonarcik, Daniela

85. Drogi życia (cd) / M. Daniela Leonarcik // *Wiad. Gost.* - 2000, nr 9, s. 6

Maciesza, Aleksander

86. Dr Aleksander Maciesza - zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907-1945 / Marian Chudzyński. - Płock: Tow. Nauk. Płockie, 2000. - 63 s.: fot.; 20 cm. - Bibliogr. - ISBN 83-907894-3-4
87. Dr Aleksander Maciesza - zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907-1945 / Marian Chudzyński. - Płock, 2000, Rec.: Augustynowicz, Jan // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 47, s. VII, fot.
88. Z dalekiego Sybiru do Płocka: w 55. rocznicę śmierci dr. Aleksandra Macieszy- wybitnego Płocczanina XX w. / Marian Chudzyński // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 41, s. 13.

Milke, Waclaw

89. Bez zbędnych słów : sylwetki / Ewa Lilianna Matusiak / *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 46-47, fot.
90. „Dzieci Płocka” - to całe moje życie / Krystyna Bzdęga-Malachowska // *Nasze Maz.* - 2000, nr 10, s. 43-44, fot.

Nowowiejski, Antoni Julian, bł. abp

- Błogosławiony abp Antoni Julian Nowowiejski (1858-1941) = poz. 483

Pankowski, Adam

- Tylko osiem setek dla stulatka = poz. 135

Polkowski, Franciszek Krzywda

91. Portyk dla Premiera / Roman Rzymkowski // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 16, fot.
Architekt, malarz i rzeźbiarz z Płocka - Franciszek Krzywda Polkowski (1881-1949)

Prusiński, Stefan, ks.

- Nasi kronikarze-dokumentaliści w sutannach = poz. 492

Rościszewska, Marcelina

92. Między Libawą, Paryżem, Płockiem i Krakowem : w 125 rocznicę urodzin Marceliny Rościszewskiej / Marek Mroczkowski // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 12, s. 47.

Sierpski (rodzina)

93. Sierpczanie 1000-lecia / Jan Burakowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 26-27, il.
Andrzej Sierpski, Feliks Sierpski, Wojciech z Sierpca (Sierpski), Feliks z Sierpca (Sierpski), Jaśko Pilik herbu Rogala

Skarżyński, Jerzy Michał

94. Ratownik płockich Powązek : wiara czyni cuda / Milena Gurda-Jaroswska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 14-15, s. 10, rys.
Sylwetka pracownika PKN ORLEN SA, prezesa Stowarzyszenia „Starówka Płocka” Jerzego Michała Starzyńskiego

Skierkowski, Władysław ks.

95. Odstonięcie tablicy pamiątkowej w Bogurzynie / Wiesław Kowalski // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 48-51, fot., bibliogr.
96. W Bogurzynie pamiętają o ks. Władysławie Skierkowskim / Wiesław Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 50, s. I, II, fot

Studziński, Antoni

97. Dobro dziecka : moja droga do zawodu nauczycielskiego : drogi życia / Antoni Studziński // *Wiad. Gost.* - 2000, nr 10, s. 6, 11.

Syperek, Stanisław

98. Myśliwska kronika życia : najwyższe laury na II Ogólnopolskich Zawodach Seniorów w Strzelectwie Myśliwskim w Ostrołęce dla pracownika PKN ORLEN SA / Milena Gurdajarszewska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 3, s. 6-7, fot.

Szweykowski, Anzelm Wojciech

99. Związki ks. Anzelm Wojciecha Szweykowskiego z Płockiem w latach 1804-1838 / Marian Chudzyński // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 3-7, il.

Wetmański, Leon, bp

100. Ojcostwo i miłosierdzie : biskup Leon Wetmański (1886-1941) / Henryk Seweryniak, Rafał Bednarczyk. - Płock, 1999; Rec.: Werbiński, Ireneusz // *Aten. Kapł.* - T. 134 z. 1 (2000), s. 185-1861.

Zakrzewski, Andrzej, ks.

- Nasi kronikarze-dokumentaliści w sutannach = poz. 492

Zielonka, Stefan, ks.

- Książd Stefan Zielonka 1908-1945 = poz. 490

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE. PRZYRODA

Mapy. Plany

101. Sierpc-wczoraj i dziś : plan miasta, skansen, informacja dla gości i mieszkańców. - Sierpc : b.w., 2000. - 1 k. złoż. : il.kolor. ; 21 cm

Geologia. Geodezja. Geofizyka. Gleboznawstwo

102. Środowiska sedymentacji osadów miocenu między Płockiem i Włocławkiem / Krystyna Leciejewicz. - Streszcz. w jęz. ang. // *Pr. Muz. Ziemi.* - Nr 44 (1996), s. 131-171
103. Warunki występowania wód geotermalnych w rejonie miasta Gostynina i możliwości ich wykorzystania / Elżbieta Pilecka. - Streszcz. w jęz. ang. // *Tech. Poszuk. Geol.* - 1999, z. 6, s. 53-56

Hydrologia. Meteorologia

- Warunki występowania wód geotermalnych w rejonie miasta Gostynina i możliwości ich wykorzystania = poz. 103

Kłęski żywiołowe

104. Organizacja i prowadzenie akcji ratunkowej w wypadku powodzi na terenie powiatu płockiego / Andrzej Jodełka // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 38-41, fot.

Ochrona środowiska. Ekologia

105. Assessment of the environment in studies on health using the example of Płock / P[iotr] Tyszko, M.W. Wierzbą // *Pol. J. Environ.* - 2000, nr 3, s. 227-230
106. Drobińskie wiadomości ekologiczne / Beata Banaszczak // *Kontakt.* - 2000, nr 48, s. 5-7
107. Eko postulatory i burmistrz w podróży / Katarzyna Wróbel / *Sierpc Mag.* - 2000, nr 1, s. 10-11, fot.
- Postulatory Sierpeckiego Centrum Ekologicznego złożone na ręce Burmistrza Miasta Sierpca
108. Stan środowiska w województwie mazowieckim [oprac. pod kier. Adama Ludwikowskiego]. - Warszawa : Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, 2000. - 27, [1] s. : il. kolor., fot., mapki, rys., wykry.; 30 cm. - ISBN 83-7217-104-1
- EPD [Ekologiczny Program Dostosowawczy] na półmetku = poz. 157

- Na odsiecz środowisku = poz. 160
- Ochrona środowiska w projekcie Strategii rozwoju woj. mazowieckiego = poz. 141
- Oskar ekologiczny dla Szkoły Podstawowej w Podgórzu = poz. 329
- [Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych] „Przyjaźń” S.A. wpisane w zasady zrównoważonego rozwoju = poz. 169
- Przyjaźni dla środowiska = poz. 171
- Wpływ Polskiego Koncernu Naftowego „ORLEN” S.A. na środowisko = poz. 165

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

109. Atrakcje turystyczne Ziemi Płockiej / Oddział Miejski PTTK w Płocku // *Nasze Maz.* - 2001, nr 8, s. 27-29, fot.
110. Mazowsze = Mazovia = Masowien / zdjęcia Agnieszka i Włodek Biliński / tekst Sylwia Kulczyk. - Katowice : Videograf II, 2000. - 189, [3] s. : fot. kolor.; 29 cm. - Tekst także ang., niem. - ISBN 83-7183-169-2
111. Obraz Łącka / Zbigniew Siejca // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 47, s. IV, fot.
112. Pielgrzymka do Wilna / Wiesław Józef Kowalski // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 45, s. 21, fot.
113. Pielgrzymowanie na Wschód / Wiesław Józef Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 47, s. III, fot
- Płocka pielgrzymka na Litwę, Łotwę, Estonię, do Finlandii i Rosji
114. Płock dla turystów : płocka gospodarka / E. Jasińska // *Maz. Gosp.* - 2000, nr 10, s. 14
- Program Rozwoju Turystyki
115. Turysta z pomarańczą / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 224, s. 11, fot.
- Złot turystów woj. mazowieckiego i objazdowa impreza „Europejskie Dni Dziedzictwa „
116. Turysto, przybywaj / E. Jasińska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 1, 9, fot.
- „Program Rozwoju Turystyki w Mieście Płocku”
117. Turyści na szlaku : 32 złotych po Ziemi Mazowieckiej / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 253, s. 10, fot.
- 50-lecie PTTK, Tydzień Turystyki Młodzieży i Światowy Dzień Turystyki
118. Wyprawa życia / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 39, s. 11, fot.
- Wyprawa Ryszarda Rusinka do Afryki na szczyt Kilimandżaro
- Wisła = poz. 385

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze historii

119. Z historii i z tradycji herbu miasta Płocka / Roman Rzymkowski. - Płock : nakł. aut., 2000. - 28 s. : il. (gt. kolor.) ; 22 cm. - Bibliogr. - ISBN 83-913694-0-4
- Gdzie jest krzyż = poz. 134
- Materiały do dziejów Ziemi Płockiej Ziemia Gostynińska = poz. 130
- Sierpczanie 1000-lecia = poz. 93

Opracowania ogólne

120. Rola szlachty mazowieckiej w kształtowaniu polskiego krajobrazu kulturowego / Wyższa Szkoła Humanistyczna / Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie ; Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury. - Ciechanów : Wyższa Szkoła Humanistyczna, 2000. - 315, [1] s. ; 21 cm. - ISBN 83-88067-16-8
- Słownik historyczno-geograficzny woj. płockiego = poz. 410

Bodzanów

121. Z dziejów Bodzanowa i okolic // *Głos Bodz.* - 2000, nr 2, s. 7-8, fot.

Borkowo (gm. Sierpc)

122. Borkowo: zarys historii parafii (1377-1999) / Stefan Prusiński.- Borkowo, 2000.- Rec.: Giżyńska-Burakowska, Halina / *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 24, fot.

Gąbin

123. Zagłada Żydów gabińskich (cz.II) / Hanna Krzewińska // *Not. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 18-32, fot.

Mazowsze Płockie

- Życie płockie na przełomie wieków XV i XVI = poz. 131

Płock

124. Apogeum kultury średniowiecznego Płocka : piśmiennictwo XII wieku / Cezary K. Święcki // *Pam. Lit.* - 2000, z. 3, s. 7-33

125. Dzieje Płocka: Historia miasta do 1793 roku: praca zbiorowa / pod red. Mariana Kallasa / aut. Benedykt Czarnecki [i in.]. - Wyd. 3 uaktual., rozszerz. i uzup.- Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000.- 274 s.; 24 cm. - Bibliogr. - Indeksy. - ISBN 83-914905-5-6

126. Płock - miasto książęce = Duke's City / Fot. Marek Czasnojęc, tekst Jan B. Nycek / tl. Lycyna Tate. - Bydgoszcz : Wydaw. „Unitex”, 2000. - 81, [3] s. : fot. kolor. ; 31 cm. - ISBN 83-88004-49-2

127. Płock - miasto książęce / Marek Czasnojęc. - Płock, 2000. - Rec.: (jac) // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 41, s. 121.

128. Płock od przełomu do przełomu stuleci : informator wystawy / Bożenna Ostrowska, Elżbieta Popiołek, Barbara Rydzewska. - Płock : Muzeum Mazowieckie, 2000. - 46, [2] s. : faks., fot.(w tym kolor.) ; 30 cm. - Bibliogr. - ISBN 83-913773-3-4

— Wisła = poz. 386

— Z historii i z tradycji herbu miasta Płocka = poz. 119

Rościszewo, gmina

— Rościszewo zielona gmina = poz. 67

Sierpc

129. Sierpc 1900 : wiek XX - bilans otwarcia / Jan Burakowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 28-29

Starożreby

— Starożreby = poz. 500

HISTORIA

Historia do 1795 r.

130. Materiały do dziejów Ziemi Płockiej: z archiwaliów diecezjalnych płockich XVIII wieku; Ziemia Gostynińska/ zebrał i do druku przygot. ks. Michał Marian Grzybowski.- Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000.- 191 s.; 21 cm.-Indeksy

131. Życie płockie na przełomie wieków XV i XVI : przyczynek do dziejów Mazowsza Płockiego / Stefan Zielonka / wstępem opatrzył i dr. przygot. Michał Marian Grzybowski. - Płock : „Kronos”, 2000. - 78 s. ; 19 cm. - ISBN 83-913666-1-8

— Dzieje Płocka = poz. 125

— Zbrodnia i Eucharystia = poz. 462

Historia 1795 – 1918

— Świadkowie odchodzącego wieku = poz. 74

— Związki ks. Anzelma Wojciecha Szwejkowskiego z Płockiem w latach 1804-1838 = poz. 99

Historia 1918 – 1939

132. ...Pamięć musi trwać...: w osiemdziesiątą rocznicę obrony Płocka / [oprac. Bożena Strzelecka, Maria Zalewska-Mikulska, Ewa Luma].- Płock: Książnica Płocka im. Władysława

Broniewskiego, 2000. - 37, [1] s.,[22] s. tabl. : faks., fot., portr., rys. ; 21 cm. - ISBN 83-88028-05-7

133. Dni rodzącej się wolności: Płock w listopadzie 1918r. / Roman Rzymkowski // *Niedz. Ploc.* - 2000, nr 46, s.IV

134. Gdzie jest krzyż : Płock. W poszukiwaniu zaginionego odznaczenia miasta / HW // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 272, s. 1, fot.

Krzyż Walecznych nadany miastu Płock przez Marszałka J. Piłsudskiego

135. Tylko osiem setek dla stulotka / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia Dz. Łódz.* - 2000, nr 230, s. 11, fot.

Emerytura specjalna dla A. Pankowskiego-weterana wojny 1920 r.

136. Z Trylogią przy żołnierskim boku : (fragmenty wspomnień Rajmunda Kulińskiego z lat 1918-1921) / Józef F. Kuliński / *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 45, s. 20, fot.

— Endecja w Płocku do 1919 r. = poz. 213

— „Głosy” z Płocka, „Kroniki” z Ciechanowa = poz. 532

— Pamięć musi trwać = poz. 523

— Prasa polska na Mazowszu w czasach Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939) = poz. 534

— Świadkowie odchodzącego wieku = poz. 74

— Zagłada Żydów gabińskich (cz.II) = poz. 123

— Żołnierz z tajgi = poz. 84

Historia 1939 – 1945

137. Na Wiśle : Płocki Wrzesień / Opr. (j) // *Syg. Ploc.* - 2000, nr 9, s. 14, fot.

Działania wojenne Oddziału Wydzielonego „Wisła” Flotylli Rzeczej

— Nie chodź grupami, nie nosić adresów = poz. 321

— W 60. rocznicę zajęcia Seminarium Duchownego w Płocku przez władze niemieckie = poz. 501

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

— Wisła = poz. 385

Sztuka ludowa

138. Polska zabawka ludowa / Anna Górniak // *Niedz. Ploc.* - 2000, nr 49, s. V, fot

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne

139. Czy projekt Strategii rozwoju województwa mazowieckiego uwzględnia rozwój gospodarczy powiatu płockiego? / Elżbieta Subotowicz // *Pow. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 22-23

140. Forum Gospodarcze - próba podsumowania / Zdzisław Dumowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 5, fot.

141. Ochrona środowiska w projekcie Strategii rozwoju woj. mazowieckiego / Janina Kawalczewska // *Pow. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 24-28, fot.

142. Przemiany strukturalne funkcji przemysłowych miast województwa płockiego w latach 1987-1994 / Danuta Walkiewicz. - Streszcz. w jęz. ang. // *Acta UL, Fol. Geogr. Socio-Oecon.* - Z. 3 (2000), s. 113-129

143. Przez różowe okulary strategii : Sesja rady powiatu ziemskiego / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia Dz. Łódz.* - 2000, nr 267, s. 11, fot.

144. Rynek zamówień publicznych wybranych miast regionu mazowieckiego (w świetle Ustawy o Zamówieniach Publicznych) / Hanna Lewandowska // *Not. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 38-41, tab.

145. Strategia rozwoju powiatu płockiego : założenia // *Pow. Ploc.* - 2000, dod. nr 5, s. 5-90, tab., [6 k.] mapy

146. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego? / Jan Ciastek // *Pow. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 19-22

147. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego : projekt przyjęty przez Zarząd Województwa Mazowieckiego w dniu

25 października 2000 r. // *Nasze Maz.* - 2000, nr 9, dod. s. 1-40, mapy

Strategia opracowana przez zespół Mazowieckiego Biura Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego w Warszawie

148. Tylko wspierają / PiK // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 8

Towarzystwo Wspierania Inicjatyw Gospodarczych w Płocku; prezes Zdzisław Nycz

149. Zagraniczne kontakty partnerskie Płocka : płocka gospodarka // *Maz. Gosp.* - 2000, nr 11-12, s. 14

Współpraca gospodarcza i kulturalna z siedmioma miastami partnerskimi

Współpraca gospodarcza z zagranicą

— Auxerre = poz. 361

— Francuzi w Płocku = poz. 362

Statystyka

— Biuletyn Statystyczny Województwa Mazowieckiego = poz. 6

Inwestycje. Budownictwo. Remonty

150. Byliśmy, jesteśmy, będziemy / Ireneusz Okraszewski / rozm. z Prezesem Zarządu Płockiej Gospodarki Budowlano-Remontowej sp. z o.o. przepr. Agnieszka Wiśniewska // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 10-11, fot.

151. Jakość bez niedomówień : P.B.U. „Vectra” s.c. / Aba, JaD // *NTP.* - 2000, nr 50, s. 13, fot.

152. Petrobudowa: dokonania i zamierzenia / Tadeusz Kurpiewski, Włodzimierz Serafimowicz // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 10-11, fot.

153. „Petrobudowa” Płock - 40 lat dokonań / Waldemar Wyrzykowski, Włodzimierz Serafimowicz, Eryk Smulewicz // *Maz. Gosp.* - 2000, nr 10, s. 5, 12

— Nietykalni (1-8) = poz. 206

— Nowy budynek Gimnazjum = poz. 340

— Stare może być piękne = poz. 456

— Trudny powrót do życia = poz. 459

— Wizytówka Płocka = poz. 434

Przemysł

Energetyka. Elektrotechnika

154. Twórczo, ekspansywnie i z wyobraźnią / Jacek Dąbrowski, Anna Jędrzejewska // *NTP.* - 2000, nr 46, s. 16, fot.

Zakład Energetyczny Płock - Centrum Projektowania i Realizacji Inwestycji

155. Zimno, ciepło, gorąco / Janina Sobótka-Skiba / rozm. z prezesem Płockiej Energetyki Ciepłej przepr. E. Jasińska / *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 12

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

156. Benzyny ołowowe popłyną do historii : uruchomienie Kompleksu Produkcji Paliw / Romana Kuffel // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 11, s. 6-7, fot.

157. EPD [Ekologiczny Program Dostosowawczy] na półmetku / rka // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 12, s. 7, fot.

158. Jak odwoźnić olej napędowy? : srebro za wynalazek / Renata Krawczyńska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 8, s. 11.

III Międzynarodowa Wystawa Wynalazków INNOWACJE 2000

159. Kompleksowe dostawy aparatury : ZBA SA / Grzegorz Rychlewski // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 10, s. 9, fot.

Zakład Budowy Aparatury SA

160. Na odsiecz środowisku : wybieramy najlepsze rozwiązania / Waldemar Tuszewicki / rozm. z Głównym Inżynierem ds. Ochrony Środowiska w PKN ORLEN SA przepr. Renata Krawczyńska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 12, s. 6-7, fot.

Ekologiczny Program Dostosowawczy

161. Ogrody jak marzenie : Przedsiębiorstwo Usługowe „Zie-

leń” / Renata Krawczyńska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 13, s. 9, fot.

162. MOL i PKN [Polski Koncern Naftowy] Orlen razem : szansa na współpracę regionalną / Artur Morka, Tomasz Świderek // *Rzeczpospolita.* - 2000, nr 279, dod. *Ekonomia i Rynek*, s. B 1

163. Polski Koncern Naftowy Orlen Spółka Akcyjna / Robert Gołaszewski [koordynator], Katarzyna Majchrzak // *Rzeczpospolita.* - 2000, nr 295, bezpłatny dod. *Biura Reklamy i Ogłoszeń*, s. 1-31, fot.

164. Transport będzie bezpieczny : podpisano SPOT [System Pomocy w Transporcie Materiałów Niebezpiecznych] / Renata Krawczyńska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 14-15, s. 3, fot.

165. Wpływ Polskiego Koncernu Naftowego „ORLEN” S.A. na środowisko / Waldemar Tuszewicki // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 78-80, wyk., tab.

166. Zawodowcy : Petroochrona / Renata Krawczyńska // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 11, s. 9, fot.

167. Zawsze do usług : PetroMechanika / Grzegorz Rychlewski // *Orlen Ekspres.* - 2000, nr 9, s. 9, fot.

Przedsiębiorstwo Remontowe „PetroMechanika” sp.z o.o.

— Konserwacja rękopisu ksiąg Objawień Św. Brygidy = poz. 375

— Po bezdrożach Afryki = poz. 400

— Ratownik płockich Powązek = poz. 94

— Spotkanie w Muzeum = poz. 376

— Szkoła szkół = poz. 313

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” SA

168. Czego wymaga transport ropy i paliwa? / Krzysztof Spandowski / rozm. przepr. Marek Bogusławski // *Nowe Życie Gosp.* - 2000, nr 46, dod. s. 12-14

169. PERN [Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych] „Przyjaźń” S.A. wpisane w zasady zrównoważonego rozwoju / Włodzimierz Szubski // *Ekopartner.* - 2000, nr 9, s. 20-21

170. Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych (23) : ciepło, coraz cieplej... / Cek // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 10, fot.

171. Przyjaźni dla środowiska : PERN „Przyjaźń” SA uzyskało Świadectwo Przedsiębiorstwa Czystszej Produkcji / Bronisław Nowiński // *Tyg. Solid.* - 2000, nr 49, s. 14, fot.

Przemysł odzieżowy i dziewiarski

172. Co dalej Coteksie / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 38, s. 1, 3

Wizyta wojewody mazowieckiego Antoniego Pietkiewicza

173. Do spółki : Płock. Zakłady Dziewiarskie Cotex / MARS // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 239, s. 5

174. Nie będzie upadłości / Aldona Cybulska / rozm. z przewodniczącą Związku Zawodowego Solidarność'80 w firmie Cotex przepr. Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 38, s. 3,

175. U progu drugiego życia / Witold Missala / rozm. z zarządcą komisarycznym ZPD „Cotex” przepr. Ewa Jasińska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 13

— Po prostu Długokęcki = poz. 78

Przemysł rolny i spożywczy

176. Cukrownia Borowiczki (Płock): Statut Spółki akcyjnej pod firmą „Spółka Akcyjna Cukrownia i Rafinerji Borowiczki”. - Płock : [b.w.], 2000. - 36 s. ; 21 cm. - Reprint, oryg.: Płock: druk. F.Pauli, 1932

177. 100 [Sto] lat Cukrowni Borowiczki - Spółka Akcyjna 1900 - 2000. - Płock : Cukrownia Borowiczki, 2000. - 13, [1] s. : fot. ; 21 cm

178. W królestwie czekolady Ireneusza Wielimborka / Zdzisław Dumowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 10-11, fot.

Firma „Wiepol” Ireneusza Wielimborka z Sierpca

Rolnictwo

179. Powiat plocki : powiaty na Mazowszu / Krystyna Turek-Oldakowska // *Wies Maz.* - 2000, nr 12, s. 20, fot.
— Wizyta delegacji francuskiej w powiecie plockim = poz. 271

Hodowla. Weterynaria. Pasze

180. Bieda, klusownicy i kormorany / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 42, s. 9, fot.
Klusownicy na zbiornikach wodnych w okręgu plockim
— Wio, do Paryża = poz. 372

Leśnictwo. Łowiectwo

181. Tradycje łowieckie Ziemi Plockiej / Krzysztof Potulski // *Pow. Ploc.* - 2000, nr 8, s. 74-76, fot.
Koło Łowieckie im. św. Huberta
— Myśliwska kronika życia = poz. 98
— Układy i kasa = poz. 282

Gospodarka wodna. Hydrotechnika Transport wodny. Porty

- Wisła = poz. 386

Handel. Usługi

182. Bazarowe bezprawie / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 47, s. 7, fot.
Cudzoziemcy handlujący nielegalnym towarem na plockich targowiskach
183. Co budzi emocje / Andrzej Poniatowski // *NTP.* - 2000, nr 44, s. 5
Rozmowy Stowarzyszenia Kupców z Zarządem Miasta nt. rozpoczęcia budowy supermarketu przy ul. Rembielińskiego
184. Kupcy chcą uczciwości : dla kogo udziały Plocka w spółce „Rynex” / Jola Marciniak // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 46, s. 15
185. Nareszcie proste ściany : gospodarka - prezentacje: liderzy «2000 / Jacek Dąbrowski, Anna Jedrzejewska, Iwona Chrobot // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 28, fot.
HENRY Spółka z o.o.; prezes Zbigniew Szumiński
186. O Rynexie prawd kilka / Jolanta Rutecka // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 3-4, fot.
Zarzuty Stowarzyszenia Kupców Plockich wobec Zarządu Miasta dot. złego gospodarowania Spółką Rynex
187. Pieskie życie na słupku / (każ) // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 7, fot.
Problemy plockich taksówkarzy
188. Prawdziwe oblicze „Rynexu” / Jan Dobrowolski // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 49, s. 19
189. Wystawa Gospodarcza w Sierpcu / Ryszard Suty // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 6, fot.
190. Zwycięstwo kielczan : Plock kontra Echo Investment / Jola Marciniak // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 48, s. 1,4
— Marne spółki = poz. 262

Finanse. Banki

- O projekcie budżetu powiatu na 2001 r. = poz. 263
— Ostatni dzień = poz. 82
— Plock = poz. 265

Komunikacja. Drogi. Mosty. Łączność

191. 40 [Czterdzieści] lat Komunikacji Miejskiej w Plocku. - Plock : „Policor”, 2000. - 20 s. : il. (gf. kolor.) ; 23 cm. - ISBN 83-908953-7-4
192. Dzień Maszynisty / Małgorzata Lenczewska, Marek Zgliński // *Sierpc Mag.* - 2000, nr 1, s. 16-17, fot.
10-lecie Związku zawodowego maszynistów PKP w Sierpcu i Dzień Maszynisty

Gospodarka komunalna

193. Kwesta : Ratujemy Plockie Powązki / HW, MO // *Gaz. na*

Maz. - 2000, nr 256, s. 1, fot.

194. Na swoich śmieciach / Arkadiusz Adamkowski // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 255, s. 1
195. Sierpeckie cmentarze / Jan Burakowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 17-18, fot.
196. Szantaż czy wymuszenie / Andrzej Poniatowski // *NTP.* - 2000, nr 46, s. 5, fot.
Konflikt między Zakładem Utylizacji Odpadów Komunalnych w Kobiernikach a Lobbe sp. z o.o.
197. Takich salonów już nie ma : Ratujemy Plockie Powązki / Hubert Woźniak // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 253, s. 3, fot.
198. Te wspaniałe dziewczyny z OSP / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 209, s. 17, fot.
Dziewczęca drużyna z Ochotniczej Straży Pożarnej w Małej Wsi
199. Udane kwestowanie: Ratujemy Plockie Powązki / Hubert Woźniak // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 257, s. 1, fot
200. Wasser jak „woda” / Elżbieta Grzybowska // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 43, s. 23, fot.
Oczyszczalnia ścieków Berlin Wasser Holding
201. Wojna o śmieci : Plock. Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych / Arkadiusz Adamkowski // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 255, s. 3
— Transport będzie bezpieczny = poz. 164

Gospodarka mieszkaniowa

202. Brak mieszkań / Andrzej Poniatowski // *NTP.* - 2000, nr 41, s. 3.
Mieszkania komunalne
203. Droga do własnego dworu / Dorota Grąbczewska // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 280, s. 7, fot.
Dwór państwa Pawlickich w Sierakówku k. Gostynina
204. Głową w drewniany mur / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 48, s. 7, fot.
Konflikt między właścicielem a lokatorami kamienicy przy ul. Kwiatka 2/Tumskiej 7
205. MSM „Chemik” też ma co zaprezentować / oprac. Jan Dobrowolski, St. Orzol // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 20-21, s. 7, fot
206. Nietykalni (1-8) / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 39, s. 1, 3 ; nr 40, s. 9, fot.; nr 41, s. 5; nr 42, s. 7 ; nr 44, s. 11 ; nr 45, s. 4 ; nr 46, s. 9; nr 48, s. 6
207. Oczy szeroko otwarte / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 41, s. 4, fot.
Dewastacja bloku przy ulicy Otolińskiej 23
208. Prokurator w spółdzielni / Władysław Nastalek // *Sierpc Mag.* - 2000, nr 1, s. 8-9, fot.
Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa w Sierpcu
209. Z wizytą na Osiedlu „Dworcowa” i w Spółdzielczym Domu Kultury / Jan Dobrowolski // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 46, s. 20-21, fot.
210. Zasłużeni działacze / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 43, s. 9
Roman Kiełkiewicz - nowy prezes Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej POL-DOM
211. Zmiany w mieszkaniówce / Andrzej Poniatowski // *NTP.* - 2000, nr 48, s. 9, fot.
Miejski Zakład Gospodarki Mieszkaniowej częścią spółki „Nowy Dom” Plockie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o.

VII. ZAGADNIENIA SPOŁECZNE I POLITYCZNE Zagadnienia ogólne

212. Regionalne Centrum Informacji Europejskiej w Plocku / Kazimierz Waluch // *Gaz. Szk. Wyż. im. P. Włodkowica.* - 2000, nr 12, s. 13, fot.

Partie polityczne

213. Endecja w Plocku do 1919 r. / Michał Sokolnicki // *Not. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 8-17

Organizacje społeczne

214. Jubileusz Caritas / Wiesław Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 45, s. I, fot.
10. rocznica reaktywowania Caritas Diecezji Płockiej
215. Matki / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 21.
Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Kolory Życia”
216. Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej / Wiesław J. Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 41, s. IV, fot
XII Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze
217. Tacy jak my / Jerzy Kłatka / rozm. Zbigniew Siejca // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 51, s. I, II, fot
Rozmowa z prezesem oddziału płockiego Towarzystwa Walki z Kalcem, Jerzym Kłatką
- Dwa hospicja = poz. 221
  - Hospicjum znaczy gościnny dom = poz. 222
  - Laureaci „Jesiennej Chryzantemy” = poz. 419
  - Łoznica woła: ratunku = poz. 261
  - Nóż w serce wsi = poz. 327

Organizacje młodzieżowe

- Harcerskie „Ogniobranie” = poz. 366
- Testament połączony z ogniobranem = poz. 370

Zagadnienia społeczne

218. Bariery nie-do-złamania? / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 40, s. 5, fot
Nieprzystosowanie infrastruktury społecznej do potrzeb osób niepełnosprawnych

Praca. Bezrobocie

219. Kajakiem przez wzburzony ocean / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 277, s. 11, fot.
Centrum Pracy i Przedsiębiorczości „Praca dla Ciebie”
- Tyle w nas desperacji = poz. 293

Pomoc społeczna

220. Dobry człowiek innych zaraża : opowieść o Renacie Kutylko-Utzig i jej przyjaciółkach / Milena Orłowska // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 299, s. 5, fot.
221. Dwa hospicja : Płock. Opieka paliatywna / AA, RG // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 294, s. 1, fot.
222. Hospicjum znaczy gościnny dom: Miejskie Hospicjum przeprowadzi się / Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 9
Stowarzyszenie Hospicyjno-Paliatywne p.w. bł. Urszuli Ledóchowskiej
223. 50 [Pięćdziesięciu] wolontariuszy / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 40, s. 7
Centrum Wolontariatu w Płocku
224. Płocka bieda w liczbach / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 38, s. 7, fot.
„Raport o pomocy społecznej w powiecie płockim” przygotowany na sesję Rady Powiatu Płockiego
225. Pomoc społeczna w powiecie płockim / Zbigniew Siejca // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 45, s. II
- Czy młodzieży potrzebna jest „Wyspa”? = poz. 348
  - Działalność społeczna ks. prał. I. Lasockiego = poz. 317
  - Jubileusz Caritas = poz. 214
  - Łoznica woła: ratunku = poz. 261
  - Mój pamiętnik = poz. 426
  - Razem radośniej = poz. 297
  - Ukochany potwór = poz. 235
  - Wspólnie możemy więcej = poz. 298
  - Wzięli akcje i poczuli moc = poz. 236

Związki zawodowe

226. XX-lecie MKOlW w Płocku/Marek Krzysztofak, Anna Kokoszczynska, Bożena Ostrowska//*Gaz. Związ.*-2000, nr 209, s.6.
Międzyzakładowa Komisja Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” w Płocku

227. XX [Dwudziesto]-lecie Solidarności / Wioletta Kulpa // *NTP.* - 2000, nr 38, s. 4, fot.
228. Polsko, pamiętasz? / Anna Antoszevska, Marianna Zalewska / rozm. Jan Augustynowicz // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 45, s. IV, fot.
20. rocznica NSZZ „Solidarność” Regionu Płockiego - program poetycko-muzyczny
229. Racje Polski posierpniowej / oprac. Jan Augustynowicz // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 52-53, s. VI, fot.
Program poetycko-muzyczny z okazji 20-lecia Solidarności z tytuł. „Racje Polski posierpniowej”
230. „Wiara i wolność. Doświadczenie i dziedzictwo pierwszej „Solidarności” : XXIII Sympozjum Koła Naukowego WSD / Adam Łach, Leszek Smoliński // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 48, s. I, II, fot
231. 20 lat „Solidarności” w Płocku / Wiesław Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 44, s. V, fot.
- Dla Stoczni, dla Bizona, dla Orlenu, dla Płocka = poz. 276
  - Dzień Maszynisty = poz. 192
  - „Mam dług wobec Solidarności...” = poz. 319
  - Nie będzie upadłości = poz. 174
  - O miłość, odwagę i wiarę? = poz. 278
  - To już dwadzieścia lat... = poz. 324

Zagadnienia socjologiczne

- Assessment of the environment in studies on health using the example of Płock = poz. 105
- Nastolatki i kultura w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych = poz. 352

Patologia społeczna

232. Narkotyki na porządku dziennym : zaostrzenie ustawy antynarkotykowej / AC, IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 272, s. 5
233. Płocki bajzel / (każ) // *NTP.* - 2000, nr 47, s. 6, fot.
Handel narkotykami w Płocku
234. Pod latarnią / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 42, s. 10
Seminarium „Problemy narkomanii i zwalczanie przestępczości narkotykowej w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem Płocka i Mazowsza Północnego” zorganizowane przez Wydział Zdrowia, Rodziny i Pomocy Społecznej Urzędu Miasta Płocka
235. Ukochany potwór / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 42, s. 5
Ośrodek Interwencji Kryzysowej dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Płocku
236. Wzięli akcje i poczuli moc / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 267, s. 11, fot.
Przemoc w rodzinie
- Sekty na Mazowszu = poz. 497

Uroczystości. Miejsca pamięci narodowej

237. 11 [Jedenastego] Listopada // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 54-55
Obchody Święta Niepodległości w Płocku, tekst wystąpienia Starosty Płockiego Michała Boszko
238. 11 [Jedenastego] listopada / (e.z., j.) // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 11, s. 2, fot.
Uroczystości w Płocku
239. Miejsca pamięci narodowej na terenie gminy Łąck / Jerzy Poinc // *Gaz. Łącka.* - 2000, nr 2, s. 13, fot.
240. Niepodległa Mała Wieś / Wiesław Żmuda // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 55-57, fot.
„Biesiada Pieśni Patriotycznych” we wsi Węgrzynowo i VI Jesienne Biegi Przelajowe z okazji Dnia Niepodległości w Pogórzcu
241. 82 [Osiemdziesiąta druga] Rocznica Odzyskania Niepodległości / Iwona Piotrowska // *Z Pow. Sierp.* - 2000, nr 7, s. 5-7, fot.

Uroczystości w Sierpcu

242. Powiatowe Dożynki w Małej Wsi / Andżelika Szymańska / *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 41, s. III, fot
243. Rocznicowe obchody / M. Zaborowska // *Wiad. Gost.* - 2000, nr 10, s. 1, 7, fot.
- Obchody 82. rocznicy odzyskania niepodległości
244. Rzecz o świętych : XV Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Płocku / (eg) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 43, s. 9
245. 61 [Sześćdziesiąt pierwsza] rocznica męczeńskiej śmierci / Stanisław Adamski // *Wiad. Gost.* - 2000, nr 10, s. 3, fot.
- Lista ofiar zamordowanych 1 grudnia 1939 r. w Woli Łąckiej
246. Szuka i religia : XV Tydzień Kultury Chrześcijańskiej / Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 15, fot.
247. Święto Niepodległości - Gójsk 10 listopada // *Znad Szczut. Jeziora.* - 2000, nr 4, s. 16-18, fot.
248. Witajcie w XIV wieku : Gostynin. Powrót do historycznych korzeni / Jadwiga Zarzycka // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 246, s. 5, fot.
249. Wystawy i spektakle : XV Tydzień Kultury Chrześcijańskiej / AC, IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 243, s. 4, fot
250. XVI [!] Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Płocku / Jan Augustynowicz // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 42, s. VIII, fot.
251. Zamyślenia i promocje : Płock. Tydzień Kultury Chrześcijańskiej / AA // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 240, s. 4
- Dzień Edukacji Narodowej w powiecie płockim = poz. 318
- Racje Polski posierpniowej = poz. 229
- Trochę smutne święto = poz. 325

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Samorząd terytorialny

252. Czas na podsumowania : informacja Burmistrza Miasta i Gminy / Krzysztof Jadczyk // *Echo Gąbina.* - 2000, nr 12, s. 4-5
253. 10 [Dziesięcio]lecie samorządu w Sierpcu / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 47, s. III
254. Jak jest realizowany budżet Płocka? / Not. (jac). - (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 40, s. 14, fot
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem radnych Mirosława Milewskiego, Andrzeja Rokickiego oraz Magdaleny Walewskiej (Tele Top), Jacka Danieluka („Tygodnik Płocki”)
255. Jest dobrze/Andrzej Poniatowski // *NTP.* - 2000, nr 46, s.3
- Konferencja prasowa Prezydenta Miasta Płocka dot. osiągnięć Zarządu i Rady Miasta
256. Jubileusz 10-lecia samorządowej gminy Szczutowo // *Znad Szczut. Jeziora.* - 2000, nr 4, s. 3-7, tab.
257. Jubileusz 10-lecia Samorządu Miasta Sierpca / Opr. Marzanna Łabędzka, Jakub Grodzicki // *Nasz Sierpc.* - 2000, nr 4, s. 6-8, fot.
258. Kadencja na półmetku : Płock / Ewa L. Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 14
- Konferencja prasowa Prezydenta Miasta Płocka Stanisława Jakubowskiego
259. Kłopoty z Górami / Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 8, fot.
- Spotkanie w Starostwie Płockim w sprawie dalszego finansowania budowy szkoły rolniczej w Górach
260. Lata tłuste czy chude? : zarząd w połowie kadencji / E.Z. // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 11, s. 3
261. Loznica woła: ratunku : Płock. Wielka akcja pomocy / AA // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 285, s. 1, fot.
262. Marne spółki / Andrzej Poniatowski // *NTP.* - 2000, nr 41, s. 3
- Sytuacja w spółkach, w których udziały ma gmina Płock
263. O projekcie budżetu powiatu na 2001 r. / Maria Jakubowska // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 28-30, fot
264. Ochrona dziedzictwa kulturowego w pracach samorządu województwa: z prac Samorządu / oprac. M.G. // *Nasze Maz.* - 2000, nr 10, s. 13-14, fot.
- Seminarium w Siedlcach i Płocku w Urzędzie Marszałkowskim
265. Płock // *Raport Kredytowy.* - 2000, nr 21 (kwiecień), s. 1-24, tab., wyk.
266. Polskie ratusze / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 48, s. IV, fot
- „Ratusz - symbol miasta i samorządności” - wystawa w plockim Ratuszu
267. Postaw się, nie zastaw się / Stanisław Jakubowski / rozm. z prezydentem Płocka o budżecie, moście i spółkach gminnych przepr. Ewa L. Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 7, fot.
268. Powrót do ratusza / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia Dz. Łódz.* - 2000, nr 234, Magazyn, s. 1, fot.
- Wystawa w plockim ratuszu - „Ratusz - symbol miasta i samorządności”
269. Rozmowa zatroskana / Zygmunt Buraczyński / rozm. z Wiceprezydentem Miasta Płocka o plockiej kulturze przepr. Ewa Lilianna Matusiak // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 7-11, 270. Śpiąco o Kulturze: XXVI Sesja Rady Miejskiej (27.10.2000) / A. Wałoch, M. Jasińska // *Gaz. Gost.* - 2000, nr 21, s. 4
- Sesja o kulturze - informacja o działalności Domu Kultury, Miejskiej Biblioteki Publicznej, Gostynińskiej Agencji Wydawniczej
271. Wizyta delegacji francuskiej w powiecie płockim / Wiktor Szmulewicz // *Pow. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 58-59, fot.
272. Z czarnym bocianem w herbie... / Ryszard Górniak / rozm. ze starostą powiatu gostynińskiego przepr. Barbara Przybyszewska // *Nasze Maz.* - 2000, nr 10, s. 38-41, fot.
273. Zastużeni dla Płocka / (j) // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 5
- Medal dla Andrzeja Bukowskiego, Wojciecha Włodarczyka, Henryka Janczewskiego i Płockiego Towarzystwa Muzycznego
274. Zastużeni / (j) // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 5
- III LO im. M. Dąbrowskiej, MDK im. Króla Maciusia Pierwszego i Barbara Żóttowska - nagrodzeni medalem „Zastużony dla Płocka”
275. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Sierpc // *Głos Gminy Sierpc.* - 2000, nr 5, s. 12-13, mapa
- Bariery nie-do-złamania? = poz. 218
- Brak mieszkań = poz. 202
- Co budzi emocje = poz. 183
- Czy deklaracje pomogą? = poz. 286
- Dobry człowiek innych żarza = poz. 220
- Eko postulatory i burmistrz w podróży = poz. 107
- Konflikt w Mochowie - przypadek? = poz. 287
- Największy kapitał - ludzie = poz. 73
- Narkotyki na porządku dziennym = poz. 232
- Nie tylko Chopin i Niedziela = poz. 68
- O Ryneksie prawd kilka = poz. 186
- Płock dla turystów = poz. 114
- Płocka bieda w liczbach = poz. 224
- Płytką „Wisła” = poz. 363
- Pod latarnią = poz. 234
- Pomoc społeczna w powiecie płockim = poz. 225
- Przez różowe okulary strategii = poz. 143
- Starożreby = poz. 500
- Strategia rozwoju powiatu płockiego = poz. 145
- Turysto, przybywaj = poz. 116
- Z czterema ząbkami do Europy = poz. 294
- Zwycięstwo kielczan = poz. 190
- Żołnierz z tajgi = poz. 84

Wybory

276. Dla Stoczni, dla Bizona, dla Orłenu, dla Płocka / Marian Krzaklewski / rozm. z przewodniczącym Akcji Wyboczej Solidarność kandydatem na prezydenta przepr. Arek Ciesielski // *NTP.* - 2000, nr 38, s. 4, fot.
277. Kwaśniewski wygrał w Płocku // *NTP.* - 2000, nr 38, dodatek specjalny, s. [1-4], tab.
278. O miłość, odwagę i wiarę? : Marian Krzaklewski w Płocku / Ewa L. Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 19, fot.

279. Pierwszy Kwaśniewski, drugi Kalinowski : wyniki wyborów na Północnym Mazowszu / HW, MSZ, TK, AS // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 237, s. 1, wykr.
280. Radość Sojuszu i smutek Akcji : Wybory 2000 / AC, IM, TN // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 236, dod., s. [2-3], mapka

Sądownictwo. Zakłady karne

281. Trzepanie dealerów / (każ) // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 6
Zatrzymanie szefa płocko-kutnowskiej grupy handlarzy narkotykami
282. Układy i kasa / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 44, s. 7
Nadużycia byłego nadleśniczego Nadleśnictwa Płock Michała Szpakowicza
- Płockie średniowieczne rękopisy prawnicze = poz. 505
— Prokurator w spółdzielni = poz. 208

Bezpieczeństwo publiczne

283. Bezpieczne miasto Płock / Jolanta Rutecka // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 15, fot.
284. Nie boją się mandatów / Paweł Kaźmierczak // *NTP.* - 2000, nr 46, s. 6, fot.
Wykroczenia drogowe kierowców
285. Sukcesy krytyka / (każ) // *NTP.* - 2000, nr 50, s. 6, fot.
Komenda Miejska Policji w Płocku

IX. WOJSKO

- Na Wiśle = poz. 137

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia

286. Czy deklaracje pomogą? / Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 50, s. 1, 3, fot.
Postulaty protestujących pielęgniarek na sesji Rady Miasta Płocka
287. Konflikt w Mochowie - przypadek? / Zdzisław Dumowski / *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 15, fot.
288. Nie czekać aż zaboli / Eligiusz Cisowski / rozm. z lekarzem stomatologiem przepr. Halina Giżyńska-Burakowska / *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 20-22, fot.
289. Pogotowie w XXI wieku / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 48, s. 10
Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego w Płocku
290. 79 [Siedemdziesiąt dziewięć] procent Q / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 43, s. 7, fot.
Certyfikat Jakości w Służbie Zdrowia Q dla Szpitala Świętej Trójcy w Płocku
291. Superjakość św. Trójcy / Robert Czekalski // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 254, s. 11, fot.
Certyfikat akredytacyjny za jakość usług dla Szpitala św. Trójcy w Płocku
292. Trzeci w województwie : akredytacja dla Szpitala św. Trójcy / Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 8
293. Tyle w nas desperacji / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 48, s. 1, 3, fot.
Strajk pielęgniarek z Płocka i Gostynina
294. Z czterema ząbkami do Europy / Radosław Łabarzewski / *NTP.* - 2000, nr 38, s. 11, fot.
Debata w Starostwie na temat opieki zdrowotnej w powiecie gostynińskim

Lecznictwo

295. Na ratunek diabetikom / Zdzisław Dumowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 19, fot.
Polskie Stowarzyszenie Diabetyków, Zarząd Powiatowy w Sierpcu
296. Zdrowie, Mama i Ja / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 268, s. 7, fot.
Program opieki nad kobietami w ciąży

Rehabilitacja. Uzdrowiska

297. Razem radośniej / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 243, s. 11, fot.
Warsztaty Terapii Zajęciowej przy ul. Harcerskiej w Płocku
298. Wspólnie możemy więcej / Wiesław J. Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 45, s. I, II, fot.
Pierwsze Nadzwyczajne Integrycyjne Spotkanie Płockiego Środowiska Niepełnosprawnych

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Nauka. Zagadnienia ogólne. Konferencje. Sesje

299. W poszukiwaniu ideału człowieka XXI wieku / Jan Augustynowicz, Leszek Smoliński, Magdalena Szklarska // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 42, s. IV-V, fot.
— [Czterdziestolecie] pracy naukowej ks. prof. Michała Grzybowskiego = poz. 83
— Jubileusz wyższych uczelni (1)-(2) = poz. 306

Szkolnictwo wyższe

300. Blaski i cienie zawodu pedagoga z perspektywy studentów SWPW / Agnieszka Wielgus // *Gaz. Szk. Wyż. im. P. Włodkowica.* - 2000, nr 12, s. 6-7, fot., tab.
Wyniki ankiety przeprowadzonej wśród studentów Wydziału Pedagogicznego SWPW
301. Gaudeamus igitur... : z Delegatury Płockiej / oprac. M.G. // *Nasze Maz.* - 2000, nr 9, s. 26-27, fot.
Inauguracja roku akademickiego w uczelniach wyższych w Płocku i Sierpcu
302. Grunt to nowe wyzwania / Aleksander Kozłowski / rozm. z nowym rektorem Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku przepr. Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 39, s. 6, fot
303. Inauguracja roku w Seminarium / Jan Augustynowicz, Leszek Smoliński // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 42, s. III, fot.
304. Instytut Chemii ma 30 lat : rok jubileuszy / Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 7
305. Jubileusz trzydziestolecia Instytutu Chemii / Teresa Radwańska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 45, s. 3, fot.
306. Jubileusz wyższych uczelni (1)-(2) : Biskup Płocki do profesorów i studentów / Stanisław Wielgus // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 43, s. II, fot ; nr 44, s. II
307. Koniec kadencji / Zbigniew Kruszewski // *Gaz. Szk. Wyż. im. P. Włodkowica.* - 2000, nr 12, s. 1, 3
Podsumowanie kadencji władz uczelni za lata 1997-2000
308. Kształcenie ekonomistów w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym Politechniki Warszawskiej w Płocku w latach 1995-2000 / Mariusz Portalski // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 33-37, tab.
309. Paweł Włodkowiec prekursorem idei bezpieczeństwa państwa / Andrzej Szerauc // *Eduk. dla Bezp.* - 2000, nr 1, s. 39-40
Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości im. Pawła Włodkowica w Płocku
310. Powstali z apetytu na uniwersytet / Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 42, s. 4, fot.
Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych
311. Spóźniony zapłon Miasta? / Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 48, s. 5, fot.
Podpisanie porozumienia między Uniwersytetem Łódzkim a Państwową Wyższą Szkołą Zawodową
312. SGGW [Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego] w Sierpcu / Zuzanna Samul // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 46, s. IV, fot.
313. Szkoła szkół : Płock. Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego / AC // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 261, s. 4
314. Wierność i odwaga myślenia : Rektor Seminarium podczas inauguracji roku / Ireneusz Mroczkowski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 43, s. III
— Dziennik 1865-1868 = poz. 484

- Regionalne Centrum Informacji Europejskiej w Płocku = poz. 212
- W poszukiwaniu ideału człowieka XXI wieku = poz. 299
- „Wiara i wolność. Doświadczenie i dziedzictwo pierwszej „Solidarności” = poz. 230

Prace magisterskie

315. Wykaz prac magisterskich napisanych w płockim Punkcie Konsultacyjnym ATK (sekcja katolików świeckich) i obronionych na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w roku akademickim 1998/99 / Ks. Daniel Brzeziński // *Stud. Ploc.* - T. 28 (2000), s. 267-269

Towarzystwa. Organizacje naukowe Towarzystwo Naukowe Płockie

316. 180 [Sto osiemdziesiąt] lat Towarzystwa Naukowego Płockiego - wystawa z okazji jubileuszu TNP / Alicja Puchalska / *Not. Ploc.* - 2000, nr 4, s. 42-43
- Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-2000 = poz. 2
- Dr Aleksander Maciesza - zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907-1945 = poz. 86, 87
- Z dalekiego Sybiru do Płocka = poz. 88

Oświata. Zagadnienia ogólne

317. Działalność społeczna księdza prałata Ignacego Lasockiego / Wojciech Kułak. - Streszcz. w jęz. niem. // *Rocz. Teol. (Lub.)*. - 1998, z. 4, s. 71-109
O żeńskiej Szkole Udziałowej i Zakładzie Opiekuńczym św. Stanisława Kostki w Płocku
318. Dzień Edukacji Narodowej w powiecie płockim / Małgorzata Struzik // *Pow. Ploc.* - 2000, nr 8, s. 62-63, fot.
319. „Mam dług wobec Solidarności...” / Magda Grodecka // *NTP*. - 2000, nr 46, s. 11
20-lecie Międzyzakładowej Komisji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”
320. Nagrodzeni i odznaczeni z okazji Dnia Edukacji Narodowej // *Kaganek*. - 2000, nr 9, s. 2-6
321. Nie chodzić grupami, nie nosić adresów : tajne nauczanie w Płockiem / Ryszard Miller // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 41, s. 14, fot.
322. Odznaczenia i nagrody : Płock. Nauczycielskie święto / IM, TK // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 240, s. 6, fot.
323. Pat / Anna Wojciechowska // *Głos Naucz.* - 2000, nr 35, s. 6
Sytuacja szkół w gm. Gostynin
324. To już dwadzieścia lat... / Marek Krysztofiak // *NTP*. - 2000, nr 45, s. 5
Międzyzakładowa Komisja Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”
325. Trochę smutne święto / Magda Grodecka // *NTP*. - 2000, nr 40, s. 7, fot.
Dzień Edukacji Narodowej w Płocku
- Czy młodzieży potrzebna jest „Wyspa”? = poz. 348
- [Dwudziesto]-lecie MKOlW w Płocku = poz. 226
- Związki ks. Anzelma Wojciecha Szwejkowskiego z Płockiem w latach 1804-1838 = poz. 99

Szkolnictwo podstawowe

326. Mały człowieku... jesteś wielkim! : edukacja plastyczna w Soczewce / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 19, fot.
327. Nóż w serce wsi : Płockie. Stowarzyszenie prowadzi szkołę w Tchorzu / IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 252, s. 1, fot.
328. Oblicza nauczyciela / Rafał Kowalski // *NTP*. - 2000, nr 48, s. 26, fot.
- Monika Górniewicz, Bożena Hetkowska, Joanna Stępniewska, Wojciech Górecki, Krzysztof Omiński - nauczyciele WF-u w

- Szkole Podstawowej nr 1 w Płocku
329. Oskar ekologiczny dla Szkoły Podstawowej w Podgórzu / Wiesław Żmuda // *Pow. Ploc.* - 2000, nr 8, s. 60-62, fot.
330. Patron i sztandar dla Szkoły Podstawowej w Szczutowie / *Znad Szczut. Jeziora*. - 2000, nr 4, s. 8-10, 13-15, fot.
331. Pierwsza prywatna (prawie) na swoim / Danuta Żuławnik / rozm. z dyrektorem I Prywatnej Szkoły Podstawowej w Sierpcu przepr. Zdzisław Dumowski // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 9, fot.
332. Reymont patronem szkoły w Szczutowie / Wiesław Kowalski // *Niedz. Ploc.* - 2000, nr 46, s. 1, fot.
Nadanie Szkole Podstawowej w Szczutowie imienia Wł. St. Reymonta
333. Szkoła w Nowej Wsi / oprac. P.U. // *Gaz. Łącka*. - 2000, nr 3, s. 7, fot.
334. Szkoła w Susku : zarys dziejów / Andrzej Zakrzewski. - Golešzyn : nakł.aut., 2000. - 50 s. : fot.,portr. ; 20 cm. - Bibliogr.
- Pat = poz. 323

Szkolnictwo średnie

335. Duma Małej Wsi / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia*. - 2000, nr 202, s. 8, fot.
9-lecie istnienia Społecznego Liceum Ogólnokształcącego w Małej Wsi
336. X-lecie [Dziesięciolecie] I Prywatnego Liceum Ogólnokształcącego im. Marceliny Rościszewskiej w Płocku / [oprac. Marek Mroczkowski]. - Płock : I Prywatne Liceum Ogólnokształcące im. M. Rościszewskiej, 2000. - XXIV k. : 1 portr. ; 30 cm
337. Europa - wspólnota historii i tradycji : Międzyszkolny Klub Europejski w listopadzie 2000 roku / Marek Mroczkowski // *Tyg. Ploc.* - 2000, nr 49, s. 12, fot.
I Pierwsze Prywatne Liceum Ogólnokształcące im. Marceliny Marciszewskiej
338. Jubileusz Jednej z Gąbińskich Szkół / Jan Borysiak // *Echo Gąbina*. - 2000, nr 10, s. 1-2
Samorządowe Gimnazjum Koedukacyjne w Gąbinie - pierwsze lekcje 12 kwietnia 1945 r.
339. Jubileusz szkoły / Waldemar Zakrzewski // *Niedz. Ploc.* - 2000, nr 40, s. V, fot.
- 10-lecie I Prywatnego Liceum Ogólnokształcącego im. M. Rościszewskiej
340. Nowy budynek Gimnazjum / oprac. Wojciech Helak // *Gaz. Łącka*. - 2000, nr 2, s. 4, fot.
Budowa gimnazjum w Łącku
341. Otwarcie gimnazjum w Bodzanowie // *Głos Bodz.* - 2000, nr 2, s. 2-4, fot.
342. Stefan Gołębiowski patronem gimnazjum w Bieżuniu / Wiesław Kowalski // *Niedz. Ploc.* - 2000, nr 51, s. I, II, fot
Nadanie imienia Stefana Gołębiowskiego Gimnazjum w Bieżuniu
343. W tłumie / Witold Salański // *Głos Naucz.* - 2000, nr 40, s. 1,6
Gimnazjum nr 1 w Płocku
- Pat = poz. 323
- Stefan Gołębiowski, członek honorowy TNP - patronem gimnazjum w Bieżuniu = poz. 80

Gimnazjum i Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego

- Dobry człowiek innych зараża = poz. 220

Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły

344. Ciąg dalszy nastąpi : rozmowa z dyrektorem LO im. Władysława Jagiełły w Płocku Romanem Balcerskim / Roman Balcerski / rozm. Iwona Markiewicz // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 271, s. 4, fot.

345. Kredyt zaufania / Magda Grodecka // *NTP*. - 2000, nr 44, s. 4
Roman Balcerski - nowy dyrektor LO im. Wł. Jagiełły
— Wymiana między szkołami partnerskimi Liceum im. W. Jagiełły w Płocku a szkołą im. B. Brechta w Darmstadt = poz. 364

Trzecie Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej

346. Piękni trzydziestoletni : III LO obchodzi jubileusz / Katarzyna Góralska / rozm. z dyrektorem szkoły przepr. Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 11, fot.
347. Trzy dziesięciolecia : Trzecie Liceum / Jarosław Wanecki // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 247, s. 7, fot.

Szkolnictwo zawodowe

- Kłopoty z Górami = poz. 259

Szkolnictwo specjalne

- 30 [Trzydziesto]-lecie szkoły specjalnej w Gostyninie = poz. 350

Opieka nad dzieckiem i młodzieżą

348. Czy młodzieży potrzebna jest „Wyspa”? / Wiesław Wielgus // *Probl. Opiek. Wychow.* - 2000, nr 6, s. 42-43
Ośrodek Wsparcia „Wyspa” w Płocku
349. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Sierpcu / Anna Sobocińska // *Z Pow. Sierp.* - 2000, nr 7, s. 11
350. 30 Trzydziesto-lecie szkoły specjalnej w Gostyninie : rys historyczny / *NWK* // *Wiad. Gost.* - 2000, nr 9, s. 10, fot.
Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Gostyninie
351. W poszukiwaniu geniusza / Radosław Łabarzewski // *NTP*. - 2000, nr 39, s. 5, fot.
„Warsztaty dla dzieci uzdolnionych” zorganizowane przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną nr 1 w Płocku
— Dorośli-dzieciom = poz. 391
— Działalność społeczna księdza prałata Ignacego Lasockiego = poz. 317

Kultura. Zagadnienia ogólne

352. Nastolatki i kultura w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych / pod red. Anny Przeclawskiej i Leszka Rowickiego. - Warszawa : „Żak”, 2000. - 247, [3] s. : wykr. ; 21 cm
— Apogeum kultury średniowiecznego Płocka = poz. 124
— Ochrona dziedzictwa kulturowego w pracach samorządu województwa = poz. 264
— Rozmowa zatroskana = poz. 269
— Rzecz o świętych = poz. 244
— Sztuka i religia = poz. 246
— Śpiąco o Kulturze = poz. 270
— XVI [!] Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Płocku = poz. 250
— Zamyślenia i promocje = poz. 251

Życie kulturalne. Towarzystwa regionalne

- Pod Dębem = poz. 420

Domy kultury. Kluby

353. Chwile dziwnego olśnienia / [oprac. Romana Ludwicka-Mierzejewska]. - Płock : Młodzieżowy Dom Kultury im. Króla Macjusia Pierwszego, 2000. - 55, [3] s. : faks., fot. ; 25 cm. - ISBN 83-909867-2-8
354. Chwile dziwnego uniesienia : w sobotę 50. urodziny Młodzieżowego Domu Kultury w Płocku / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 266, s. 11, fot.
355. Dokąd? W nowym kierunku... / Renata Mosiołek / rozm. z założycielką i liderką Grupy Teatralnej Dokąd przepr. Katarzyna Gąsiorowska // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 63-65. Grupa Teatralna „Dokąd”

356. Integracyjne warsztaty twórcze / Magdalena Szklarska // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. III, fot

357. Pół wieku zabawy : jubileusz Młodzieżowego Domu Kultury / Romana Ludwicka / rozm. z dyr. Młodzieżowego Domu Kultury przepr. Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 11, s. 21, fot.

358. Rachunek sumienia Krzysztofa Świerada : czarne jest białe, czasami kolorowe / Krzysztof Świerad / rozm. przepr. (mus) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 51/52, s. 7, fot.
Płocka Kawiarnia Artystyczna „Chimera”

359. Wciąż szukając nowego / Romana Ludwicka / rozm. z dyr. Młodzieżowego Domu Kultury przepr. Magda Grodecka // *NTP*. - 2000, nr 45, s. 14, fot.

360. Złote Gody MDK [Młodzieżowy Dom Kultury] : pod parasolem marzeń / (eg) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 47, s. 12, fot.

- „Ja, Polak jakich miliony” = poz. 417
— Kokarda na wietrze = poz. 418
— Malwy pięknie zakwitły = poz. 476
— Przegląd twórczości emerytów = poz. 365
— Witajcie w XIV wieku = poz. 248
— Wzruszenie nad wierszem = poz. 422

Współpraca kulturalna z zagranicą

361. Auxerre : nasi partnerzy // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, dod. s. 1-4, fot.
362. Francuzi w Płocku / E.Z. // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 3, fot.
Podpisanie umowy o współpracy partnerskiej Płocka i Auxerre
363. Płytką „Wisła” / Andrzej Poniatowski // *NTP*. - 2000, nr 42, s. 3
Udział płockiej delegacji z Urzędu Miasta i Zespołu Pieśni i Tańca „Wisła” w obchodach 10-lecia współpracy z miastem Fort Wayne
364. Wymiana między szkołami partnerskimi Liceum im. Wł. Jagiełły w Płocku a szkołą im. B. Brechta w Darmstadt / Andrzej Gałkowski. - Streszcz. w jęz. niem. ang. // *Eduk. Doros.* - 2000, nr 2, s. 89-95
— Loznica woła: ratunku = poz. 261
— Zagraniczne kontakty partnerskie Płocka = poz. 149
— Zespół „Dzieci Płocka” w Japonii z przesłaniem od „dzieci syberyjskich” = poz. 371

Imprezy artystyczne. Festiwale

365. Przegląd twórczości emerytów / Ryszard Sutry // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 5, s. 8, fot.
III Przegląd Twórczości Emeryckich Zespołów Artystycznych w Domu Kultury w Sierpcu
— Malwy pięknie zakwitły = poz. 476
— Płytką „Wisła” = poz. 363

Amatorski ruch artystyczny

366. Harcerskie „Ogniobranie” / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. VI, fot
Uroczystość w zespole „Dzieci Płocka”
367. O kruszenie chleba / Ewa L. Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 39, fot.
Spotkanie z zespołem „Dzieci Płocka” i Wacławem Milke
368. Pięcioletni jubileusz : Zespół Pieśni i Tańca „Wisła” / Elżbieta Grzybowska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 48, s. 7, fot.
369. Przetąpić 5 lat / E.Z. // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 11, s. 25, fot.
Zespół Pieśni i Tańca „Wisła”
370. Testament połączony z ogniobranie / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 274, s. 7, fot.
Obrzęd ogniobrania w wykonaniu zespołu „Dzieci Płocka”
371. Zespół „Dzieci Płocka” w Japonii z przesłaniem od „dzieci syberyjskich” / Stanisław Filipek // *Japonica.* - [Nr] 12 (2000), s. 159-163

- Bez zbędnych słów = poz. 89
 — „Dzieci Płocka” - to całe moje życie = poz. 90

Muzea i wystawy

372. Wio, do Paryża : Płock. Kolekcja powozów / MO // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 292, s. 4, fot.
 Kolekcja pojazdów konnych w Łąckim Stadzie Ogierów
 — Polska zabawka ludowa = poz. 138

Muzeum Diecezjalne

373. Działalność inwentaryzacyjna Muzeum Diecezjalnego w Płocku / Beata Skrzydlewska. - Streszcz. wjęz. ang. // *Rocz. Hum.* - 1999, z. 4, s. 179-197
 374. Karty jak obrazy : Płock. „Objawienia św. Brygidy” po konserwacji / IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 295, s. 1, fot.
 375. Konserwacja rękopisu ksiąg Objawień Św. Brygidy.- Płock: Polski Koncern Naftowy Orlen SA, 2000.-[8] s.: il.kolor.;21cm
 376. Spotkanie w Muzeum: przekazanie odrestaurowanego Kodeksu św. Brygidy / RKK// *Orlen Ekspres.*- 2000, nr 14-15, s. 2, fot.

Muzeum Mazowieckie

377. Białostockie ikony : wystawa w Spichlerzu / Lena Szatkowska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 45, s. 9, fot
 378. Cyna secesyjna: ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku.- Płock: Muzeum Mazowieckie, 2000.- 4 s.;29 cm
 379. Ikony w Płocku / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 52-53, s. IV, fot.
 380. My się na to nie godzimy : wystawa w płockim Spichlerzu: Zanim wejdziesz na drzewo / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 271, s. 11, fot.
 381. Niepotrzebne dziedzictwo : Muzeum Mazowieckie w Płocku / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 3-4, fot.
 Losy siedziby Muzeum Mazowieckiego
 382. Plac nad muzeum : Kuria domaga się własności... / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 217, dod. Kutno. Łęczycza Płock. Gostynin, s. 1, fot.
 383. Sztuka ludowa na Żmudzi. - Płock : Muzeum Mazowieckie, 1995. - [6] s. : fot. ; 21 cm
 384. W rękach ekspertów : [Płock. Specjaliści badają siedzibę Muzeum Mazowieckiego] / Iwona Markiewicz // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 262, s. 3, fot.
 385. Wisła : środowisko, ludzie, kultura / Wanda Dowlaszewicz. - Płock : Muzeum Mazowieckie, 2000. - 31, [1] s. : il.(w tym kolor.) ; 30 cm. - Bibliogr. - ISBN 83-913773-1-8
 386. Wisła : z dziejów miasta i rzeki w dwudziestym wieku / Barbara Rydzewska. - Płock : Muzeum Mazowieckie, 2000. - 27, [1] s. : il.(w tym kolor.) ; 30 cm. - ISBN 83-913773-2-6
 — Co zrobić z wielkim spadkiem = poz. 411

Muzeum Wsi Mazowieckiej

387. Boże Narodzenie na Mazowszu / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 52-53, s. I, fot.

Radio i telewizja

- Jak jest realizowany budżet Płocka? = poz. 254

Sport. Kultura fizyczna

388. Barwy mamy narodowe : internetowa rozmowa z prezesem Orłenu Krzysztofem Gawłowskim / not. AA, AC // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 280, s. 15, fot.
 389. Bikila Abebe z Kamionek / Jakub Moryc // *NTP.* - 2000, nr 42, s. 27, fot.
 Zbigniew Jezierski ze wsi Kamionki, uczestnik biegów maratońskich
 390. Dno w świetle jupiterów / Maciek Wiącek // *NTP.* - 2000, nr 46, s. 30, fot.
 Podsumowanie rundy jesiennego sezonu piłkarskiego 2000/2001 r.

391. Dorośli-dzieciom : Tygodnik Płocki i Reprezentacja Artystów Polskich / Jola Marciniak, Blanka Stanuszkiewicz // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 50, s. 3, fot.
 392. Dymisja: rezygnacja prezesa klubu / Andrzej Zarębski, Arkadiusz Adamkowski // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 264, s. 1, fot.
 Krzysztof Gawłowski
 393. Dziedzicznie obciążony / Dariusz Wdowczyk / rozm. Jola Marciniak // *Tyg. Płoc.*- 2000, nr 51/52, s. 50, fot.
 394. Jaroszewski jedzie do Sydney : tenis na wózkach. Płoczanin na paraolimpiadzie / GSZ, AZ // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 234, s.16, fot.
 395. Miłość spotyka się dwa razy : z piłką w tle / Andrzej Wiśniewski // *Orlen Ekspres.*- 2000, nr 14-15, s. 11, fot.
 Agnieszka i Mariusz Nosalowie
 396. Nie płacz Jacek : Nowy sztab szkoleniowy ORLEN-u / Jola Marciniak // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 49, s. 38, fot.
 Dariusz Wdowczyk - trener ORLEN SSA
 397. Nie tylko pieniądze są ważne : chat z Łakomym / Zenon Łakomy / rozm. Arkadiusz Adamkowski // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 262, s. 5, fot.
 398. Ósemka na piątkę : Wioślarstwo. Memoriał Juliusza Kawieckiego / GSZ // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 230, s. 11, fot.
 399. 50 [Pięćdziesiąt] metrów w 30 sekund! Kuba bije rekord basenu / Marek Zgliński, Andrzej Kluskiewicz // *Sierpc Mag.* - 2000, nr 1, s. 22, fot.
 14-letni Kuba Kluskiewicz z Sierpca
 400. Po bezdrożach Afryki : Rajd Paryż-Dakar / Jola Marciniak // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 51/52, s. 49, fot.
 Jacek Czachor i Marek Dąbrowski - motocyklowa załoga PKN Orłen SA
 401. Pojawia się i znika / Maciek Wiącek // *NTP.* - 2000, nr 45, s. 31, fot.
 Dymisja prezesa ORLEN SSA Krzysztofa Gawłowskiego
 402. Potrzebna tylko pogoda / Rafał Kowalski // *NTP.* - 2000, nr 47, s. 26, fot.
 Sekcja Modelarstwa Lotniczego i Kosmicznego Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej
 403. 100 [Sto] lat sportu w Sierpcu / Ryszard Suty // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 43-45, fot.
 404. Stolica woltażerki / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia Dz. Łódz.* - 2000, nr 244, s. 10, fot.
 Zawody o Puchar Polski w Woltyżerze w Łącku
 405. W cieniu / Rafał Kowalski // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 51.
 Drużyna szczypiornistów Orłenu
 406. Wizyta mistrzów : Pacyna. XXI bieg im. Janusza Kusocińskiego / Sebastian Śmietanowski, AZ // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 239, s. 4, fot.
 407. Wzmocnień nie będzie / Dariusz Wdowczyk / rozm. z nowym trenerem piłkarzy Orłenu przepr. Maciej Wiącek // *NTP.* - 2000, nr 47, s. 26, fot.
 408. Zawojować Europę : piłka ręczna / Zenon Łakomy / rozm. z trenerem piłkarzy ręcznych SSA Orłen Płock przepr. Radek Kossakowski // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 57
 409. Zwycięskie pożegnanie : piłka ręczna. Puchar EHF / GSZ // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 270, s. 12, fot.
 — Oblicza nauczyciela = poz. 328

XII. JĘZYKOZNAWSTWO

410. Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu. Z. 3 / oprac. Anna Borkiewicz-Celińska. - Warsz., 1998.- Rec.: Kowalczyk, Elżbieta // *Kwart. Hist. Kult.* - 2000, nr 3/4, s.199-201

XIII. LITERATURA PIĘKNA Życie literackie

411. Co zrobić z wielkim spadkiem: Płock. Spuścizna po Stefanie Themersonie / IM // *Gaz. na Maz.*- 2000, nr 256, s. 3, fot.
 412. Grupy literackie w Polsce 1945-1989: leksykon / Ewa Głębińska. - Wyd. 2 poszerz. - Warszawa : „Wiedza Powszechna”, 2000. - 755, [1] s. ; 25 cm. - Bibliogr. - Indeksy. - ISBN 83-214-1203-3

- Płockie grupy literackie: Mazowiecka Grupa Młodych Twórców ZMS s.368; Gościńiec s.370; Grzędą s.615; Pod Dębem s. 616
413. KAP [Klub Artystyczny Płocczan] - Próba powrotu (3) : Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 52-53, il.
Wanda Gołębiewska, Maciej Woźniak, Anna Jarzębowska, Barbara Klicka z Klubu Artystycznego Płocczan
414. Przedwojenne wiersze Stefana Gołębiewskiego na tle poezji skamandryckiej / Wiktor Mieszkowski // *Bież. Zesz. Hist.* - 2000, nr 17, s. 53-100, fot.
415. Rydwan samotnych liryków (1) : Płock literacki 1968-2000 / Stanisław Nawrocki // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 51, fot.
Twórczość literacka Witolda Mierzyńskiego
— Stefan Gołębiewski 1900-1991 - rys biograficzny = poz. 81

Konkursy literackie

416. Chryzantema pozostała w Płocku : antologia na ćwierćwiecze / (lesz) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 51/52, s. 8
Zbigniew Irzyk, Stefan Jończyk „Jesienna Chryzantema 1975-1999”
417. „Ja, Polak jakich miliony” / Jad., Rad. // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 48, fot.
Spotkanie autorskie ze Stanisławem Nawrockim w Kawiarni Artystycznej „Pod Kominem”
418. Kokarda na wietrze : Dom Darmstadt. Nowe wiersze Płoszewskiej / (lesz) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 42, s. 9
Promocja tomiku Małgorzaty Płoszewskiej „Kokarda na wietrze” w Domu Darmstadt
419. Laureaci „Jesiennej Chryzantemy” / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. IV, fot
XXVI Konkurs „Jesienna Chryzantema”
420. Pod Dębem: poezja // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 56
Iwona Barcikowska, Agnieszka Gębicka i Katarzyna Rogowska - goście Kawiarenki Literackiej „Pod Dębem”
421. Pod Dębem / Barbara Ciszynska // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 50
Marta Nasielska-Szymkow gościem Kawiarenki Literackiej „Pod Dębem”
422. Wzruszenie nad wierszem : III Płocka Noc Poetów / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 43, fot.
— Jesienna Chryzantema 1975-1999 = poz. 424
— Komu liść dębu? = poz. 515
— Książd Jan nie przybył... = poz. 516
— Legenda o żołnierskich losach = poz. 518
— Nie uśpić wyobraźni = poz. 519
— „O liść dębu” = poz. 428, 520, 521
— Poetycki wieczór = poz. 524
— Poezja liśćmi spłynęła = poz. 509
— Spotkania z księdzem Janem = poz. 526
— Spotkanie z Włodzimierzem Odojewskim = poz. 527
— Uciezki Odojewskiego = poz. 529

Poezja

423. Ekspozat : [[wiersz]] / Barbara Ciszynska // *Bież. Zesz. Hist.* - 2000, nr 17, s. 159
424. Jesienna Chryzantema 1975-1999 : antologia Płockiej Jesieni Poetyckiej / wybór i oprac. Zbigniew Irzyk i Stefan Jończyk / wstęp Tadeusz Swat. - Warszawa; Płock: „Pax”: „Civitas Christiana”, 2000. - 134, [1] s., [8] s. tabl.: il.; 20 cm. - ISBN 83-211-1324-9
425. Kokarda na wietrze = Die Schleife auf dem Wind / Małgorzata Płoszewska; [rys. Piotr Szczepański]. - Płock : Związek Literatów Polskich. Koło w Płocku, 2000. - 86 s.:rys.; ; 21 cm. - ISBN 83-87661-05-8
426. Mój pamiętnik / Jadwiga Bogiel. - Koszelew : Państw. Dom Pomocy Społecznej „Nasz Dom”, 1993. - [28] s. : 1 portr. ; 20 cm
427. Na odległość niepowrotu / Ewa Wawrzyńska / [rys. Piotr Krawczyk]. - Płock : Związek Literatów Polskich, Koło w Płocku, 2000. - 47 s. : rys. ; 21 cm. - ISBN 83-87661-06-6
428. „O liść dębu” : Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Władysława Broniewskiego : wiersze nagrodzone. - Płock : Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2000. - 73, [1] s. : fot. kolor. ; 21 cm. - ISBN 83-88028-08-1
429. Pod słońce / Jacek Dąbrowski. - Warszawa : Wydaw. Książkowe IBIŚ, 2000. - 48, [4] s. ; 20 cm. - ISBN 83-86236-876
430. Przedwojenne wiersze Stefana Gołębiewskiego: [wiersze] / Stefan Gołębiewski // *Bież. Zesz. Hist.* - 2000, nr 17, s.101-158
— Laureaci „Jesiennej Chryzantemy” = poz. 419

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

431. Historia domu poety Stefana Gołębiewskiego / Jadwiga Siedlecka // *Bież. Zesz. Hist.* - 2000, nr 17, s. 41-51, fot., plany
432. Katedra pełna smaku: Płock. Przebudowa prezbiterium / Agnieszka Ciesielska // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 280, s. 1.
433. Nieregularne dwory-wille dla obywateli ziemskich średniej zamożności na północno-zachodnim Mazowszu / Małgorzata Rozbicka // *Mazowsze.* - Nr 13 (2000), s. 171-180, il.
434. Wizytówka Płocka : Plac 13 Straconych / Jola Marciniak // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 41, s. 17, fot.
— Bariery nie-do-złamania? = poz. 218
— Droga do własnego dworu = poz. 203
— Majster Dziekoński = poz. 79
— Obraz Łącka = poz. 111
— Płock - miasto książęce = poz. 126, 127
— Portyk dla Premiera = poz. 91
— Powrót do ratusza = poz. 268
— Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Sierpc = poz. 275

Malarstwo. Rzeźba. Galerie

435. Adam Dębiński - MAGIK / Beata Jaszczak // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 52-53, fot.
- Malarstwo mieszkańca Domu Pomocy Społecznej w Brwilnie
436. Beksiński na Grodzkiej : w Galerii nr 3 / Ewa Zalewska / *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 18, fot.
437. Galeria drewna i ciepła / Blanka Stanuszkiewicz // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 44, s. 9
Galeria rzeźby Macieja Marciszewskiego w Płocku
438. Jej świat : zaproszenie do galerii / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 41, fot.
Wystawa prac Jolanty Rudzkiej-Habisiak w Płockiej Galerii Sztuki
439. Jolanta Rudzka-Habisiak - mój świat : [wystawa] wrzesień - październik 2000. - Płock : Płocka Galeria Sztuki, 2000. - [20] s. : il.kolor. ; 20 cm. - ISBN 83-908151-9-2
440. Kolekcja imienia Leona Śliwińskiego w Bibliotece im. Zielińskich TNP / Maciej Wróbel // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 54-57, fot., bibliogr.
441. Leon Śliwiński - wielki humanista / Dział Sztuki Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego. - Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2000. - 48 s.: fot. kolor.; 22 cm. - ISBN 83-907894-8-5
442. Niech się znawcy spierają : Płock. Kolekcja malarstwa europejskiego czy kolekcja kopii? / IM, MO // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 289, s. 1, fot.
Kolekcja malarstwa L. Śliwińskiego w zbiorach TNP w Płocku
443. Nik Brücher - człowiek ciszy / Jean Malget. - Płock, 2000. - Rec.: Augustynowicz, Jan // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 43, s. IV
444. Osobowość Koska // AK // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 54-56, fot.
Malarstwo Ryszarda Koska
445. Pan Tadeusz na drzwiach komody : rzeźby przy Bielskiej / E.Z. // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 20, fot.
Autorska Galeria rzeźby Macieja Marciszewskiego
446. Piękna jest brzydota życia: Płock. Wystawa obrazów Jerzego Dudy-Gracza / AC // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 288, s. 4.

447. Portrecista wieku apokalipsy : wystawa Beksińskiego - Płock / Agnieszka Ciesielska // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 234, s. 6, fot.
448. Ryszard Kosek : wystawa malarstwa - Dworek Sierakowskich, Sopot; Galeria Promyk - Gdańsk. - Płock : Agpress, 2000. - [12] s. : il.kolor. ; 20 cm
449. Setki głów : Mirosław Luma w Pałacu Branickich / (e.z.) / *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 18, fot.
450. Stracone złudzenia : Płock. Prawda o kolekcji Śliwińskiego / Iwona Markiewicz, Milena Orłowska // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 299, s. 1, 4
451. Sztuka ikony / (lesz) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 44, s. 9, fot. Wystawa prac bułgarskiego artysty Ventizslava Piriankova w Płockiej Galerii Sztuki
452. Życie według Jacka / Milena Orłowska // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 270, s. 5, fot.
- Ceramiczna technika malarska Jacka Skwarneckiego
— Goya dobrze ukrywany = poz. 507
— Kto malował katedrę? = poz. 453
— Mały człowieku... jesteś wielkim! = poz. 326
— Nikolaus Brücher = poz. 454
— Otwarcie Działu Sztuki Biblioteki im. Zielińskich TNP = poz. 506
— W kręgu Bożego Narodzenia = poz. 460
— „Wymaluj obraz...” = poz. 503

Zabytki

453. Kto malował katedrę? / Lena Szatkowska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 48, s. 9, fot.
454. Nikolaus Brücher : człowiek ciszy / [t. z niem. Stanisław Łytko] / Jean Malget. - Płock : Kapituła Katedralna Płocka, 2000. - 493 s. ; 24 cm. - Składa się z 3 części, tyt. cz.1: Czy był „tylko malarzem kościelnym”? , tyt. cz.2: Prace w Polsce opisane przez artystę w jego zapiskach i jego dziennikach, tyt. cz.3: Artysta malarz z Elvingen; Twórca licznych witraży : (opracowania i listy). - ISBN 83-913871-0-0
455. Piękna Madonna Mazowiecka : sztuka katedry w Płocku / Roman Rzymkowski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 50, s. III, fot.
456. Stare może być piękne / Mieczysław Kamiński / rozm. z prezesem Agencji Rewitalizacji Starówki przepr. Ewa Jasińska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 11, s. 17 fot.
457. Sympozjum o ochronie zabytków / Adam Łach // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 42, s. VIII, fot.
458. Sztuka Katedry w Płocku / Roman Rzymkowski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. V, fot
459. Trudny powrót do życia / Robert Czekalski // *Wiad. Dnia. Dz. Łódz.* - 2000, nr 261, s. 11, fot.
- Remont kanalizacji i modernizacja ulic na Płockiej Starówce
460. W kręgu Bożego Narodzenia : sztuka katedry w Płocku / Roman Rzymkowski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 52-53, s. III, fot.
- Motyw Bożego Narodzenia w płockiej Katedrze
461. Zachować dla potomnych / Joanna Drejer / rozm. z Miejskim Konserwatorem Zabytków w Płocku przepr. E. Jasińska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 15
462. Zbrodnia i Eucharystia : sztuka katedry w Płocku / Roman Rzymkowski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 51, s. I, II, fot
- Naczynia liturgiczne ufundowane przez Konrada I Mazowieckiego w zbiorach Katedry Płockiej
— Katedra pełna smaku = poz. 432
— Nik Brücher - człowiek ciszy = poz. 443
— Polskie ratusek = poz. 266
— Takich salonów już nie ma = poz. 197

Teatr Dramatyczny im. J. Szaniawskiego

463. Lubię bankiety / Krzysztof Prus / rozm. z reżyserem spektaklu „Gdyby” Schaeffera przepr. Magda Grodecka // *NTP.* - 2000, nr 43, s. 11, fot.
464. Trzeba pokazywać głębie : z planu filmowego / Piotr Bała

- / rozm. z aktorem Teatru Dramatycznego w Płocku przepr. Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 13, fot.
465. Wielkie Brawa dla Błażejczyka : Płock. Plebiscyt „Gazety” / IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 230, s. 1
- Statuetka „Wielkie Brawa” przyznawana najlepszym aktorom w plebiscycie organizowanym przez „Gazetę na Mazowszu”
— Kwesta = poz. 193
— Udane kwestowanie = poz. 199

Recenzje teatralne

466. Gdyby, czyli jak 4 aktorów gra 39 postaci / Krzysztof Prus, Mariusz Pogonowski / rozm. przepr. Lena Szatkowska, Michał Stańczak. - (Płocki kalejdoskop - Kamera i Litera) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 44, s. 14
- Relacja z programu telewizyjnego z udziałem Krzysztofa Prusa (reżysera), Mariusza Pogonowskiego (aktora), Michała Stańczaka („Tele Top”), Leny Szatkowskiej („Tygodnik Płocki”)
467. Gdyby / Schaffer, Bogusław / reż. Krzysztof Prus; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Grodecka, Magda // *NTP.* - 2000, nr 41, s. 10, fot.
468. Gdyby / Schaffer, Bogusław / reż. Krzysztof Prus; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Matusiak, Ewa Lilianna // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 43, fot.
469. Gdyby / Schaffer, Bogusław / reż. Krzysztof Prus; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: (lesz) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 44, s. 9, fot.
470. Gdyby / Schaffer, Bogusław / reż. Krzysztof Prus; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Zalewska, Ewa // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 19, fot.
471. Ptak / Jerzy Szaniawski / reż. Jan Skotnicki; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Matusiak, Ewa Lilianna // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 71-72, fot.
472. Ptak / Jerzy Szaniawski / reż. Jan Skotnicki; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Grodecka, Magda // *NTP.* - 2000, nr 39, s. 12, fot.
473. Ptak / Jerzy Szaniawski / reż. Jan Skotnicki; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Szatkowska, Lena // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 41, s. 9, fot.
474. Ptak / Jerzy Szaniawski / reż. Jan Skotnicki; Teatr Dramatyczny, Płock. - Rec.: Matusiak, Ewa Lilianna // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 42, fot.

Muzyka

475. Jubileusz PTM [Płockie Towarzystwo Muzyczne] : kultura / Andrzej Dorobek // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 55
476. Małwy pięknie zakwitły : pierwsza nagroda dla Eleny Matwijenko z Ukrainy / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 201, s. 8, fot.
477. Sto lat! : Płockie Towarzystwo Muzyczne / Mikołaj Burakowski / rozm. z prezesem zarządu PTM przepr. Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 17
478. 100 [Sto] lat Płockiego Towarzystwa Muzycznego : jubileusz / Andrzej Dorobek // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 47-48
479. To jest miłość... / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 217, dod. Kutno. Łęczycza Płock. Gostynin, s. 8, fot.
- Widowisko muzyczne „Bo to jest miłość...”
— Nie zabijcie w nim uporu = poz. 76
— Witajcie w XIV wieku = poz. 248

Film. Kino

480. Cały wiek firmy Szczygłów : plan filmowy w sierpeckim Skansenie / Agnieszka Ciesielska // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 238, s. 4, fot.

Fotografika

481. Stefan Gołębiowski w fotografii // *Bież. Zesz. Hist.* - 2000, nr 17, s. 160-198

- My się na to nie godzimy = poz. 380
- Płock - miasto książęce = poz. 126, 127

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

482. Beatyfikacja biskupów męczenników wyzwaniem dla kościoła płockiego / Ks. Wojciech Góralski // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 93-110
483. Błogosławiony abp Antoni Julian Nowowiejski (1858-1941) : sylwetka Ojca Diecezji / Ks. Dariusz Majewski // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 111-119
484. Dziennik 1865-1868 / Antoni Brykczyński / do druku przygot. Michał Marian Grzybowski. - Płock : [b.w.], 2000. - 157, [1] s., [6] s. tabl. : faks., fot., portr. ; 21 cm
485. Goście z Taizé w Płocku / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. I, fot
486. Jubileusz młodzieży w Rostkowie / Jan Augustynowicz // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 42, s. I, II, fot.
487. Konsekracja dziewic w Sierpcu / Anna Górniak // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 44, s. IV, fot.
- Opactwo Sióstr Benedyktyn
488. Konsekracja kościoła Miłosierdzia Bożego w Płocku / Jan Augustynowicz // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 43, s. I, fot.
489. Kościół z białą wieżą : Płock. Uroczystość konsekracyjna / AA // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 230, s. 3, fot.
- Konsekracja kościoła pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w parafii św. Józefa Rzemieślnika w Płocku
490. Książd Stefan Zielonka 1908-1945 / Michał Marian Grzybowski. - Płock, 2000. - (Sylwetki kapłanów diecezji płockiej). - Rec.: Gurzyńska-Bociek, Donata // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 241-243
491. Książd Wacław Abramczyk / Michał Marian Grzybowski. - Płock, 2000. - (Sylwetki kapłanów diecezji płockiej). - Rec.: Dudzińska-Kierska, Anna // *Nasz Sierpc.* - 2000, nr 4, s. 12
492. Nasi kronikarze-dokumentaliści w sutannach : książd Andrzej Zakrzewski [Goleszyn]. Książd Stefan Prusiński [Borkowo Kościelne] / Anna Węglarek // *Głos Gminy Sierpc.* - 2000, nr 5, s. 14-16
- Sylwetki księży i fragmenty ich książeczek „Goleszyn wczoraj i dziś”, „Borkowo. Zarys historii parafii”
493. Organy w kościele parafialnym / Wiktor Łyjak // *Radziwie.* - 2000, nr 10, s. 7-9, fot.
494. Problematyka nauczania w statutach synodu biskupa Andrzeja Stanisława Kostki Żaluskiego / Ks. Tadeusz Kozłowski // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 207-220
495. Recepcja reformy trydenckiej w Diecezji Płockiej / Ks. Dariusz Kisiel // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 187-206
496. Salezjańska parafia / Zbigniew Siejca // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 46, s. I, fot.
497. Sekty na Mazowszu / Radosław Łabarzewski // *NTP.* - 2000, nr 49, s. 22
- Konferencja w III LO „Sekty na Mazowszu - wyzwania i zagrożenia”, zorganizowana przez Ruch Młodego Pokolenia
498. Sierpczanin na Wybrzeżu Kości Słoniowej / Tomasz Szablewski / rozm. z misjonarzem przepr. Ryszard Suty // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 17-19, fot.
499. Spotkanie misyjne w Sikorzu / Adam Łach // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 41, s. III, fot
500. Starożreby : z dziejów parafii i gminy / Michał Marian Grzybowski, Witold Banasiak. - Płock : Płocki Instytut Wydawniczy, 2000. - 216 s. : il. (gl. kolor.), faks., fot. ; 25 cm. - ISBN 83-87403-17-2
501. W 60. rocznicę zajęcia Seminarium Duchownego w Płocku przez władze niemieckie / Ks. Michał Marian Grzybowski // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 177-186
502. Wpływ ruchu „Wiara i Światło” na rozwój religijny osób z upośledzeniem umysłowym / Ks. Romuald Jaworski, ks. Adam Ners // *Stud. Płoc.* - T. 28 (2000), s. 141-164, tab.
503. „Wymaluj obraz...” / Wiesław Józef Kowalski // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 52-53, s. VIII, fot.
- Obraz Miłosierdzia Bożego

- Aniołowie w obrazie pierwszego dnia stworzenia w „Biblii Czerwińskiej” = poz. 504
- Białostockie ikony = poz. 377
- Borkowo = poz. 122
- Ikony w Płocku = poz. 379
- Katedra pełna smaku = poz. 432
- Kto malował katedrę? = poz. 453
- Materiały do dziejów Ziemi Płockiej Ziemia Gostynińska = poz. 130
- Nikolaus Brücher = poz. 454
- Odstąpienie tablicy pamiątkowej w Bogurzynie = poz. 95
- Ojcostwo i miłosierdzie = poz. 100
- Pielgrzymka do Wilna = poz. 112
- Pielgrzymowanie na Wschód = poz. 113
- Piękna Madonna Mazowiecka = poz. 455
- Razem radośniej = poz. 297
- Rzecz o świętych = poz. 244
- Sympozjum o ochronie zabytków = poz. 457
- Sztuka i religia = poz. 246
- W Bogurzynie pamiętają o ks. Władysławie Skierkowskim = poz. 96
- W kręgu Bożego Narodzenia = poz. 460
- W rękach ekspertów = poz. 384
- „Wiara i wolność. Doświadczenie i dziedzictwo pierwszej „Solidarności” = poz. 230
- Wspólnie możemy więcej = poz. 298
- Wystawy i spektakle = poz. 249
- XVI (!) Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Płocku = poz. 250
- Zamyślenia i promocje = poz. 251
- Zbrodnia i Eucharystia = poz. 462

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

504. Aniołowie w obrazie pierwszego dnia stworzenia w „Biblii Czerwińskiej” : Z kręgu ikonografii Genesis w sztuce średniowiecznej / Urszula Mazurczak. - Streszcz. w jęz. niem. / *Acta Mediaev.* - T. 13 (2000), s. 53-74
505. Płockie średniowieczne rękopisy prawnicze : zasoby / Cezary K. Święcki // *Pam. Lit.* - 2000, z. 3, s. 177-186

Biblioteki. Czytelnictwo

- Apogeum kultury średniowiecznego Płocka = poz. 124
- Jest stowarzyszenie = poz. 514
- Karty jak obrazy = poz. 374
- Konserwacja rękopisu ksiąg Objawień Św. Brygidy = poz. 75
- Nastolatki i kultura w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych = poz. 352
- Spotkanie w Muzeum = poz. 376

Biblioteka im. Zielińskich TNP

506. Otwarcie Działu Sztuki Biblioteki im. Zielińskich TNP // *Not. Płoc.* - 2000, nr 4, s. 52-53, fot.
507. Goya dobrze ukrywany: Płock. „Kaprysy” w bibliotece Zielińskich / Iwona Markiewicz // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 267, s. 3
- Dziennik 1865-1868 = poz. 484
  - Kolekcja imienia Leona Śliwińskiego w Bibliotece im. Zielińskich TNP = poz. 440
  - Leon Śliwiński - wielki humanista = poz. 441
  - Niech się znawcy spierają = poz. 442
  - Stracone złudzenia = poz. 450

Biblioteka Diecezjalna

508. Otwarcie sali starodruków / Leszek Smoliński // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 44, s. III, fot.
- Płockie średniowieczne rękopisy prawnicze = poz. 505

Biblioteki publiczne

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

509. Poezja liśćmi spłynęła : W Płockiej Książnicy / Ewa Liliana Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 12, s. 42, fot.

- Płocka Jesień Poezji i Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Wł. Broniewskiego „O Liść Dębu” w Książnicy Płockiej
510. Biblioteka jak marzenie : „Misio Chotomisio” zastąpi patronkę, kiedy będzie pisała wiersze / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 214, s. 11, fot.
511. Buciki krasnoludków : Płock. Najmłodszy w bibliotece / IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 233, s. 4, fot.
512. Chotomisko : biblioteka dziecięca na miarę współczesności / Ewa L. Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 10, s. 41, fot.
513. Domek - Chotomek : otwarto bibliotekę dla dzieci / Ewa Zalewska // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 9, s. 19, fot.
514. Jest stowarzyszenie : przyjaciele książki łączą się / (wrc) // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 203, s. 8, fot.
- Płockie Stowarzyszenie Przyjaciół Książki i Bibliotek
515. Komu liść dębu? : konkurs poetycki / Maciej Woźniak / rozm. z laureatem konkursu „O liść dębu” przepr. E.Z. // *Syg. Płoc.* - 2000, nr 10, s. 17
516. Książd Jan nie przybył... / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 43
517. Książka na kliknięcie : trwa komputeryzacja Książnicy Płockiej / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 197, s. 8, fot.
518. Legenda o żołnierskich losach : Płocka Premiera Miesiąca / (eg) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 51/52, s. 9
Promocja w Książnicy Płockiej książki Leny Szatkowskiej „Szara legenda”
519. Nie uśpić wyobraźni : literacka uczta w Książnicy / Ewa Lilianna Matusiak // *Nowe Maz.* - 2000, nr 11, s. 52, fot.
Włodzimierz Odojewski
520. „O liść dębu” / Anna Stefańska // *Niedz. Płoc.* - 2000, nr 49, s. IV, fot
521. „O liść dębu” / Ilesz // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 48, s. 9
522. Otwarcie Biblioteki dla Dzieci / Monika Ostrowska // *Płoc. Inf. Kult.* - 2000, nr 2, s. 66-67, fot.
523. Pamięć musi trwać : wystawa w 80. rocznicę obrony Płocka / Walentyna Rakiel-Czarnecka // *Wiad. Dnia.* - 2000, nr 198, s. 8, fot.
„Pamięć musi trwać. Rodzina Marceliny Rościszewskiej na tle wydarzeń historycznych 1920 roku” - wystawa w Książnicy Płockiej
524. Poetycki wieczór : Płock. Finał konkursu „O liść dębu” / Stanisław Szewczenko / rozm. Iwona Markiewicz // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 270, s. 4, fot.
525. Skarby Płockie : Wystawa w Książnicy / Lena Szatkowska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 50, s. 9, fot.
526. Spotkania z księdzem Janem : Książnica Płocka. Promocja książki Waldemara Smaszca / Lena Szatkowska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 43, s. 9
527. Spotkanie z Włodzimierzem Odojewskim / Lena Szatkowska // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 42, s. 9
528. Szkolenia bibliotekarzy / Małgorzata Struzik // *Bibl. Płoc.* - 2000, nr 8, s. 45-46, fot.
Książnica Płocka organizatorem szkoleń dla bibliotekarzy z powiatu płockiego
529. Ucieczki Odojewskiego : Płock. Spotkanie w Książnicy / IM // *Gaz. na Maz.* - 2000, nr 241, s. 5, fot.
530. Z legendami jest jak z plotkami : w Domku Chotomku / J. Marciniak // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 51/52, s. 6
Spotkanie z Wandą Chotomską
531. Książka do czytania : debiut powieściowy / (Ilesz) // *Tyg. Płoc.* - 2000, nr 41, s. 9, fot.
Promocja książki Teresy Coghen-Kalaszczynskiej „Amnezja” w Książnicy Płockiej
— „O liść dębu” = poz. 428
— ...Pamięć musi trwać... = poz. 132

Drukarstwo. Ruch wydawniczy. Księgarstwo

- Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-2000 = poz. 2
— Książka do czytania = poz. 531

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

532. „Głosy” z Płocka, „Kroniki” z Ciechanowa : prasa polska na Mazowszu w epoce II Rzeczypospolitej (1918-1939) // *Gaz. Szk. Wyż. im. P. Włodkowica.* - 2000, nr 12, s. 10-11.
533. Najlepsze Masoviana 2000 : rozstrzygnięcie Konkursu im. prof. Aleksandra Gieysztora / Izabela Klarner-Kosińska / *Nasze Maz.* - 2000, nr 10, s. 51, fot.
- Barbara Konarska-Pabiniak - „Płocka melpomena. Teatr zawodowy i amatorski 1808-1975”
534. Prasa polska na Mazowszu w czasach Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939) : przegląd ważniejszych wydawnictw (czasopiśmiennictwo płockie) / Andrzej Notkowski // *Zesz. Nauk. Szk. Wyż. im. P. Włodkowica.* - 2000, vol. 17, s. 7-45
535. „Sierpc Magazine”. - Rec.: Sierpecki, Atanazy // *Sierp. Rozmait.* - 2000, nr 6, s. 241

INDEKS OSOBOWY

- AA 221, 251, 261, 388, 489
Aba 151
AC 232, 249, 280, 313, 388, 446
Adamkowski , Arkadiusz 194, 201, 392, 397
Adamski , Stanisław 44, 245
/AK/ 444
Antoszewska , Anna 228
AS 279
Augustynowicz , Jan 31, 87, 228-9, 250, 299, 303, 443, 486, 488
AZ 394, 406
Balcerski , Roman 344
Bała , Piotr 464
Banasiak , Witold 500
Banaszczak , Beata 106
Bednarczyk , Rafał 100
Bilińska , Agnieszka 110
Biliński , Włodek 110
Bociek Donata zob. Gurzyńska-Bociek Donata
Boczowska , Alina 63, 66
Bodzon , Cezary 40
Bogiel , Jadwiga 426
Bogusławski , Marek 168
Borkiewicz-Celińska , Anna 410
Borysiak , Jan 338
Boszko , Michał 39
Brykczyński , Antoni 484
Brzeziński , Daniel 315
Buraczyński , Zygmunt 269
Burakowska Halina zob. Giżyńska-Burakowska Halina
Burakowski , Jan 93, 129, 195
Burakowski , Mikołaj 477
Bzdęga-Malachowska , Krystyna 90
Cek 170
Celińska Anna zob. Borkiewicz-Celińska Anna
Chiczewski , Michał 45
Chrobot , Iwona 185
Chudzyński , Marian 86-8, 99
Ciastek , Jan 146
Ciesielski , Arek 276
Ciesielska , Agnieszka 432, 447, 480
Cisowski , Elżbieta 288
Ciszyńska , Barbara 421, 423
Cybulska , Aldona 174
Czarnecka Walentyna zob. Rakiel-Czarnecka Walentyna
Czarnecki , Benedykt 125
Czarnecki , Maciej 27
Czasnojęć , Marek 126-7
Czekalski , Robert 291, 459
Czerwińska-Jędrusiak , Barbara 6, 41
Dąbrowski , Jacek 62-3, 66, 68, 73, 154, 185, 429
Detmer , S 9
Dobroń , Elżbieta 1
Dobrowolski , Jan 188, 205, 209

- Domagała , Jerzy 82
Dorobek , Andrzej 475, 478
Dowlaszewicz , Wanda 385
Drejer , Joanna 461
Dudzińska-Kierska , Anna 491
Dumowski , Zdzisław 69, 78, 140, 178, 287, 295, 331
E.Z. 260, 362, 369, 445, 515
(eg) 244, 360, 518
Filipek , Stanisław 371
Gałkowski , Andrzej 364
Gawłowski , Krzysztof 388
Gąsiorowska , Katarzyna 355
Giżyńska-Burakowska , Halina 74, 122, 288
Głębička , Ewa 412
Głowacka , Mariola 4
Golaszewski , Robert 163
Gołębiowski , Stefan 430
Górska , Katarzyna 346
Góralski , Roman 14
Góralski , Wojciech 482
Górniak , Anna 138, 253, 266, 366, 379, 387, 419, 485, 487
Górniak , Ryszard 272
Grąbczewska , Dorota 203
Grodecka , Magda 35, 75, 259, 286, 302, 310-1, 319, 325, 345, 359, 463, 467, 472
Grodzicki , Jakub 257
Grzybowska , Elżbieta 200, 368
Grzybowski , Michał Marian 130-1, 484, 490-1, 500-1
GSZ 374, 394, 398, 409
Gurda-Jaroszewska , Milena 94, 98
Gurzyńska-Bociek , Donata 490
Guttmejer , Karol 27
Helak , Wojciech 13, 340
Hołownia , Maria 30
HW 134, 193, 279
IM 232, 249, 280, 322, 327, 411, 442, 465, 511, 529
Ilski , Stanisław 3
Irzyk , Zbigniew 424
(j) 137, 238, 273-4
(jac) 127, 254
JaD 151
Jad. 417
Jadczak , Krzysztof 252
Jakubowska , Maria 263
Jakubowski , Stanisław 267
Jankowska , E. 22
Jaroszewska Milena zob. Gurda-Jaroszewska Milena
Jasińska Anna zob. Wyszogrodzka-Jasińska Anna
Jasińska , Ewa 48, 114, 116, 155, 175, 456, 461
Jasińska , M. 270
Jaszczak , Beata 435
Jaworska , Pelagia 24
Jaworski , Romuald 502
Jędrusiak Barbara zob. Czerwińska-Jędrusiak Barbara
Jędrzejewska , Anna 62, 68, 73, 154, 185
Jodełka , Andrzej 104
Jończyk , Stefan 424
Kaczorek , Ireneusz 28
Kajkowski , Włodzimierz 72
Kallas , Marian 125
Kamiński , Mieczysław 456
Kawałczewska , Janina 141
Kawałek Ewa zob. Lenckowska-Kawałek Ewa
(każ) 187, 233, 281, 285
Kaźmierczak , Paweł 118, 172, 174, 180, 182, 204, 206, 210, 282, 284
Kierska Anna zob. Dudzińska Kierska Anna
Kisiel , Dariusz 83, 495
Klarner-Kosińska , Izabela 533
Klatka , Jerzy 217
Klusiewicz , Andrzej 399
Kokoszczynska Anna 226
Konarska-Pabiniak , Barbara 19, 84
Koński , Wiesław 32
Kosińska Izabela zob. Klarner-Kosińska Izabela
Kossakowski , Radek 408
Kossakowski , Wiesław 33
Kowalczyk , Elżbieta 410
Kowalska , Aneta 1
Kowalski , Rafał 328, 402, 405
Kowalski , Wiesław J. 80, 95-6, 112-3, 214, 216, 231, 298, 332, 342, 503
Kozłowska Ewa zob. Pustoła-Kozłowska Ewa
Kozłowski , Aleksander 302
Kozłowski , Andrzej Stanisław Kostka 494
Krawczyńska , Renata 158, 160-1, 164, 166
Kruszewski , Zbigniew 307
Krysztofiak , Marek 226, 324
Krzaklewski , Marian 276
Krzewińska , Hanna 123
Kuffel , Romana 156
Kulczyk , Sylwia 110
Kuliński , Józef F. 136
Kulpa , Wioletta 227
Kułak , Wojciech 317
Kurpiewski , Tadeusz 152
Leciejewicz , Krystyna 102
Lenckowska-Kawałek , Ewa 27
Lenczewska , Małgorzata 42, 192
Leonarcik , M. Daniela 85
(lesz) 416, 418, 451, 469, 521, 531
Lewandowska , Hanna 144
Ludwicka , Romana 357, 359
Ludwicka-Mierzejewska , Romana 353
Ludwikowski , Adam 108
Luma , Ewa 132
Łabarewski , Radosław 207, 215, 218, 223-4, 234-5, 289-90, 293-4, 351, 497
Łabędzka , Marzanna 257
Łach , Adam 230, 457, 499
Łakomy , Zenon 397, 408
Łyjak , Wiktor 493
Łyka , Stanisław 454
M.G. 264, 301
Majchrzak , Katarzyna 163
Majewski , Dariusz 483
Malget , Jean 443, 454
Małachowska Krystyna zob. Bzdęga-Małachowska Krystyna
Marciniak , Dariusz 393
Marciniak , Jola 184, 190, 391, 396, 400, 434, 530
Markiewicz , Iwona 344, 384, 450, 452, 507, 524
MARS 173
Matusiak , Ewa Lilianna 76, 89, 258, 267, 269, 278, 326, 367, 381, 422, 438, 468, 471, 474, 509, 512, 516, 519
Mazewska , Beata 2
Mazurczak , Urszula 504
Mazurska , Wiesława 1
Michalska , Anetta 4
Mierzejewska Romana zob. Ludwicka-Mierzejewska Romana
Mieszkowski , Wiktor 414
Mikulska Maria zob. Zalewska-Mikulska Maria
Miller , Ryszard 321
Missala , Witold 175
MO 193, 372, 442
Morka , Artur 162
Moryc , Jakub 389
Mosiołek , Renata 355
Mroczkowski , Ireneusz ks. 46, 314
Mroczkowski , Marek 92, 336-7
MSZ 279
(mus) 358
Nastalek , Władysław 208
Nawrocki , Stanisław 413, 415
Ners , Adam 502
Notkowski , Andrzej 534
Nowiński , Bronisław 171
Nycek , Jan B. 126
Okraszewski , Ireneusz 150

Oldakowska Krystyna zob. Turek-Oldakowska Krystyna
 Orłowska, Milena 220, 450
 Orzół, St. 65, 205
 Ostrowska, Bożena 128, 226
 Ostrowska, Monika 522
 Pabiniak Barbara zob. Konarska-Pabiniak Barbara
 Paszkiewicz, Tomasz 37
 PiK 148
 Pilarska, Joanna 9
 Pilecka, Elżbieta 103
 Piotrowska, Iwona 241
 Płoszewska, Małgorzata 425
 Pogonowski, Mariusz 466
 Poinc, Jerzy 239
 Poniałowski, Andrzej 183, 196, 202, 211, 255, 262, 363
 Popiołek, Elżbieta 128
 Portalski, Mariusz 308
 Potulski, Krzysztof 181
 Prus, Krzysztof 463, 466-70
 Prusiński, Stefan 122
 Przecławska, Anna 352
 Przybyszewska, Barbara 272
 Przygocka, Janina 52
 P.U. 333
 Puchalska, Alicja 316
 Pustoła-Kozłowska, Ewa 27
 Rad. 417
 Radwańska, Teresa 305
 Rakiel-Czarnecka, Walentyna 115, 117, 135, 143, 198, 219, 236,
 268, 296-7, 335, 354, 370, 382, 404, 476, 479, 510, 517, 523
 RG 221
 rka 157
 RKK 376
 Rowicki, Leszek 352
 Rozbicka, Małgorzata 433
 Rutecka, Jolanta 64, 71, 186, 283
 Rychlewski, Grzegorz 159, 167
 Rydzewska, Barbara 128, 386
 Rzymkowski, Roman 79, 91, 119, 133, 455, 458, 460, 462
 Salański, Witold 343
 Samul, Zuzanna 312
 Samuś, Paweł 58
 Serafimowicz, Włodzimierz 152-3
 Seweryniak, Henryk 100
 Siedlecka, Janina 431
 Siejca, Zbigniew 111, 217, 225, 496
 Sierpecki, Atanazy 535
 Skiba Janina zob. Sobótka-Skiba Janina
 Składzińska, Stanisława 54
 Skotnicki, Jan 471-4
 Skrzydlewska, Beata 373
 Smoliński, Leszek 230, 299, 303, 508
 Smulewicz, Eryk 153
 Sobocińska, Anna 349
 Sobótka-Skiba, Janina 155
 Sokolnicki, Michał 213
 Spandowski, Krzysztof 168
 Stanuszkiewicz, Blanka 391, 437
 Stańczak, Michał 466
 Stefańska, Anna 520
 Struzik, Małgorzata 318, 528
 Strzelecka, Bożena 132
 Studziński, Antoni 97
 Subotowicz, Elżbieta 139
 Suty, Ryszard 67, 189, 365, 403, 498
 Swat, Tadeusz 424
 Szablewski, Tomasz 498
 Szatkowska, Lena 377, 453, 466, 473, 525-7
 Szatkowski, Tomasz 51
 Szczepański, Piotr 425
 Szerauc, Andrzej 309
 Szewczenko, Stanisław 524
 Szklarska, Magdalena 299, 356
 Szmulewicz, Wiktor 271
 Szubski, Włodzimierz 169
 Szulcewska, Zdzisława 34
 Szymańska, Anđżelika 242
 Szymańska, Teresa 34
 Śmietanowski, Sebastian 406
 Świderek, Tomasz 162
 Świerad, Krzysztof 358
 Święcki, Cezary K. 124, 505
 Tate, Lucyna 126
 TK 279, 322
 Tuchowski, Józef 34
 TN 280
 Turek-Oldakowska, Krystyna 179
 Tuszewicki, Waldemar 160, 165
 Tyszko, Piotr 105
 Walkiewicz, Danuta 142
 Wałoch, Adam 12, 270
 Wałuch, Kazimierz 15, 212
 Wanecki, Jarosław 347
 Wawrzyńczyk, Bogdan 49
 Wawrzyńska, Ewa 427
 Wawrzyński, Sławomir 72
 Wdowczyk, Dariusz 393, 407
 Werbiński, Ireneusz 100
 Węglarek, Anna 492
 Wiącek, Maciek 390, 401, 407
 Wielgus, Agnieszka 300
 Wielgus, Stanisław 306
 Wielgus, Wiesław 348
 Wierzbą, M. W. 105
 Więckowski, Andrzej 43
 Wiśniewska, Agnieszka 150
 Wiśniewski, Andrzej 395
 /WK/ 350
 Wojciechowska, Anna 323
 Woźniak, Hubert 197, 199
 Woźniak, Maciej 515
 (WRC) 380, 514
 Wróbel, Katarzyna 107
 Wróbel, Maciej 440
 Wyrzykowski, Waldemar 153
 Wyszogrodzka-Jasińska, Anna 2
 Zaborowska, M. 243
 Zając, Tadeusz Maciej 25-6
 Zakrzewski, Andrzej 334
 Zakrzewski, Waldemar 339
 Zalewska, Ewa 222, 246, 292, 304, 346, 357, 436, 464, 470, 477,
 513
 Zalewska, Marianna 228
 Zalewska-Mikulska, Maria 132
 Zaraś, Renata 31
 Zarębski, Andrzej 392
 Zarzycka, Jadwiga 248
 Zgliński, Marek 192, 399
 Zielonka, Stefan 131
 Żmuda, Wiesław 240, 329
 Żórawska, Violetta 47
 Żuławnik, Danuta 331

**Oprac. Elżbieta Dobroń, Aneta Kowalska,
 Wiesława Mazurska
 Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
 ul. Kościuszki 6, 09-400 Płock
 tel./fax. 024 (...) 268 85 82;
 e-mail: dib@bibl.plock.pl**